

ISTORIA
IMPERIULUI OTTOMANU

ISTORI'A IMPERIULUI OTTOMANU

CRESCEREA SI SCADEREA LUI

CU NOTE PÓRTE INSTRUCTIVE

DE

DEMETRIU CANTEMIRU

PRINCIPE DE MOLDAVI'A

TRADUCERE ROMANA

DE

Dr. IOS. HODOSIU

BUCURESCI

EDITIUNEA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

MDCCCLXXVI.

PREFATIUNEA AUCTORULUI

Înainte de a trece lectorii mei la istori'a imperiului osmanu ce urmădă aci, va fi năcessariu, că eu se le esplicu mai de aprôpe unele lucruri, asupra carora mi se pare că istoriografii crestini au commissu adesea errori grele. Errorile principali d'întu acelea se reducu la următoarele puncte :

1. Reducerea aniloru Hegirei la er'a christiana.
2. Numele de Turcu si de poporu turcescu.
3. Originea gentei osmane, care ocupa astadi tronulu turcescu.

I. HEGIR'A COMPARATA CU ER'A CHRISTIANA.

Suntu multi istorici, inca si d'între cei mai demni de credintia, cari, precumu affu eu, au pusu multe evenimente de importantia in epoce diverse, d'in causa că le lipsise cunoscerea exacta a erei turcesci, pe care turcii o numescu Higeret, éra noi Hegira. Dela stramutarea scaunului imperiale la Constantinopole, de siguru nu s'a intemplatu neci una fapta de importantia mai mare, de cătu fusese cucerirea acestei cetati de catra turci, prin care tōta lumea christiana venise in pericolu; cu tōte acestea, anulu acestei epoce triste este asia de puçinu cunoscutu, in cătu scriptori fōrte înveçjati differu in acestu punctu. Unii adeca punu acelu anu la 1452, éra altii la 1453. De aici se pōte pricepe, căte erori s'au commissu in alte parti ale istorii tur-

cesci, precumu in fixarea dileloru nascerei si a mortiei sultaniloru, si altele ca acestea. Pentru a delaturá aceste erroru, amu judecatu ca aru fi bine se scrutamu mai esactu acésta era, fiindu ca cu ea m'amu servitu in istori'a presente. Nu vreu aci a esaminá numelo Hegira, nici déca acésta epoca incede de la fug'a lui Mahomedu dela Mecc'a la Medin'a, séu dela mórtea acestuia, precumu afirma unii mahomedani. Pentru scopulu meu este de ajunsu a aretá, cumu annii erei mahomedane s re-ducu la annii erei crestine. Voiu areta acésta cu esemple din scriitori crestini.

Riccioli pune pré bine inceputulu Hegirei la annulu 622 dela Christu. Lasu se urmeze cuventele salle proprie (findu-ca scriitorii nu suntu de accordu mai allesu asupra dilei). «Disput'a—dice elu—
«se reduce asupr'a dilei. Ca-ci astronomii, Alfraganu (1), Alba-
«tegniu (2) si Jordanu numera annii Ismaelitoloru si Turciloru dupe
«calcululu astronomicu, de la o di de Joui, 15 Iuliu, fiindu-ca in
«diu'a acést'a a fostu adeverat'a luna noua. Arabii inse si Turcii, si
«cu ei chronologistii Scaligeru si Petaviu, urméza sistem'a civile si
«computa annii de la o di de Vineri, 16 Iuliu, adaugendu si nóptea
«precedente, fiindu-ca in nóptea dela 15 spre 16 Iuliu a fugitu Ma-
«homedu dela Mecc'a, si chiaru in acésta nópte s'a aretatu mai'ân-
«tâiu lun'a noua. De ací Arabii incepu lun'a noua a loru in a siese'a
«di de septemana, séu Vineri, care la ei è dí santa». (3) De ora-ce Riccioli mentionézâ ací doue diverse moduri de a computa, fora cá se ne dea ratiunea, credu ca nu vá fi inutile de a informa pe lectori, cá Mahomed candu a introdusu religiunea sa in lume, a datu poporului nepriceputoriu in astronomia urmatóri'a regula generale

(1) Propriu : *Elfergani*, d'in provinci'a Ferganu. *Trad. Germ.*

(2) Séu : *Elbatani*, d'in cetatea Batanu in Mesopotami'a. *Trad. Germ.*

(3) Trebuie se insemnamú ca intrég'à sementi'a lui Avramu, atatu d'in partea lui Ismaelu, catu si d'in partea lui Isacu, a tienutu usulu vechiu de a numera dilele d'in sér'a precedente, dupe cuventele : *Et factum est vespere et mane dies unus.* Gen. C. I. v. 5. *Nota Trad. Franc.*

despre inceputulu lunei noue : «Candu veti vedé lun'a, incepeti po-
« stulu; candu veti vedé lun'a, serbati Bairamulu.» Acumu fiindu-ca
lun'a noua nu se vede nici-o-data in din'a prima, ci cate-odata intr'a
duo'a, ba uneori (candu adeca ea coincide cu sórele la appusu), chiaru
intr'a trei-a di; asiá nu este mirare, déca atâtu Mahomedu, care nu
era inveliatu, catu si popórale infectate de superstitiunile salle si
preocupate mai multu de auctoritatea legislatorului loru, decatu de
ratiunea propria, au luatu a dou'a di de luna dreptu luna nuoa, si dupa
acést'a 'si regulau ordinea luneloru, posturiloru si serbatoriloru. Apoi
este fórté de crediutu ca Mahomedu a inceputu a calcula Hegir'a de
la fug'a sa d'in Mecc'a. Successorii lui si-au facutu lege d'in acést'a
si, séu pentru a nu urma contra acestei legi, séu d'in uegligentia ori
nesciintia, au inceputu a calcula er'a, nu dela lun'a noua astrono-
mica, care dupe marturi'a tutuloru matematiciloru a cadiutu Joui,
15 Iuliu, cì de la lun'a civile, care a cadiutu in diu'a urmatória,
Vineri, fissandu acést'a de prim'a di a lunei Muharem. Proba despre
celle disse acì, este usulu ce domnesce asta-di la Turci; martoru
suntu eu, care amu vediutu acést'a cu ochii mei. Asiá, de si Turcii
suntu in stare asta-di de a computa prin efemeridele loru numite
la ei Rusnameh (4) ór'a, si chiáru minutulu de lun'a nuoa, lotusi ei
nu incepu nici Ramazanulu nici Bairamulu (5) loru, pene ce nu le at-

(4) *Nahme*, dupa cumu scrie d'Herbelot, insémna in limb'a persiana *carte* séu *lit-
tera*; este titlu alu mai multoru scrieri atâtu persiane câtu si turcesci, precumu Cara-
man Nameh, Kiar Nameh, Iskender Nameh, etc. *Trad. Fr.*

(5) *Ramazán*, séu dupe Arabi *Ramadan*, este a nou'a luna d'in annu la Turci, in
care ei se abtenu de mancare, de beutura si de femei dupe resaritulu péne la appu-
sulu sórelui. Candu appare lun'a noua urmatória, incepe Bairamulu; acesta e tim-
pulu de festivitati si petreceri. Cu unu cuventu, Ramazanulu respunde la postulu cre-
stiniloru, si Bairamulu la carnevalulu papistiloru.

Auctorulu nostru pare a imputa aci Turciloru, ca incepu a numera lun'a nuoa de-
la a dou'a di. Acést'a inse corespunde bine cu intentiunea loru, si este in usu si la
Evrei. Dara, ce aru dice, unu turcu erudit despre lun'a nóstra besericésca séu ima-
ginaria, dupa care ne regulamu variabilele serbatori? si ce aru dice despre calenda-
riulu de stilu vechiu? Nu i s'aru paré ridiculu, candu aru audì ca tienemu de diu'a

testa cine-va ca a vediutu lun'a noua. Pentru aceea, în totu annulu, pe acestu timpu se tramitu d'in ordinulu Sultanului anume persône pe unu munte inaltu (numitu Istrangiadaghi, situatu spre Marea-négra, camu 12 óre distantia (6)'dela Constantinopole), pentru a observa momentulu candu appare lun'a noua. Indata ce vre-unulu o a zaritu, trei d'in ei alérge la Istambol Effendisi, séu judele Constantinopolei, si unulu anuntia ca a vediutu lun'a noua, éra ceialaltu duoi atesta declaratiunea acestui-a. Adeveritu fiindu resaritul lunei noua prin trei martori (fora care numeru in acestu casu nime n'aru crede nici insusi Sultanului), Istambol Effendisi tramite la momentu anuntiatori in tóta urbea, spre a anunciá la ori-ce óra aru fi, Ramazanulu si Bairamulu. La strigatulu acestoru preconu amu vediutu mahomedani ridicandu-se immediatu de la mésa, scuiandu man-carea ori beutur'a ce o aveau in gura si incependu a postì. Déca é casulu cá ceriulu se fia norosu si lun'a se nu se póta vedé, séu déca acei trei nuntii au fostu impededati pe calle, se astépta diu'a antaia si a dou'a ; a trei'a di inse, ori au venitu nuntii ori nu, se anuntia poporului abstinencia si postu. Totu in modulu acesta, nu incetéza postul, pene candu apparitiunea lunei noua in lun'a lui Sievval nu va fi adeverita prin trei martori.

Celle dise pene aci aru fi de ajunsu, pentru cá se delature induoe-lile ce lectorii aru puté avé asupra esactitatoi de calculu alu lui Riccioli. Cu tóte aceste, nu va fi inutile de a 'lu ilustrá cu cate-va alte esemple, precumu sunt celle duoe cuceriri memorabili, a Constantinopolei si a Rodosului. Cea d'antaiu, dupe marturirea patriarcului

prima a lunei pe aceea, care in fapta este a unspredecea? Cu unu cuventu, noi scimu, si totusi perseveramu in modu absurdu intr'o erróre, care o au comissu parintii d'in Nicea in nesciinti'a lor, inse acésta erróre li se póte ȳerta chiar pentru ignorantȳa lor. Va veni de siguru timpulu, candu va trebui se indreptamu errori atátu de evidente și de pipaite *Trad. Anglu.*

(6) Turcii [precumu și Românii *H.*] computa distantia locurilor dupe óre. Un'a óra distantia face cam trei mile anglezesci. *Trad. Anglu.*

Constantinopolei, s'a efectuat Marti la 29 Maiu 1453, éra dupe cei mai éacti istorici turci, la 20 alle lunei Jemaziul-evvel, annulu Hegirei 857. Crestinii dicu ca insul'a Rhodosu a fostu cucerita la 25 Decembre 1522, éra Turcii tienu ca la 3 alle lunei Safer, annulu Hegirei 929, și adaoga ca obsidiunea durase cinci luni, incependu din lun'a Ramazanu, annulu 928, si tienendu celle din urma trei luni alle acestui annu, adeca Sievvel, Silcade și Silhige, precumu si alte doue d'in inceputulu annului urmatoriu 929, adeca Muharem si Safer, candu la 3 alle acestei d'in urma cetatea s'a supusu. Una alta proba de mare insemnatate este scrisóri'a diploma deschisa a Sultanelui Muradu III, catra imperatulu Rudolfu II, unde atatu annulu Domnului nostru, catu si annulu Hegirei, se vedu lamuritu *memorati* prin urmatóriele cuvente : « In prim'a Ianuariu, annulu domnului Iisus (grati'a si adjutoriulu divinu fia preste densulu !) 1584, « care este diu'a de 27 a lunei Silhige, annulu 991 dela transmigratiunea marelui nostru profetu. » Dupe tablele lui Riccioli, annulu Hegirei 991 incepe intr'o Marti 15 Ianuariu 1583, si se termina intr'o Vineri, 3 Ianuariu 1584; prin urmare in 4 Ianuariu 1584 incepe annulu Hegirei 992. Si fiindu-ca lun'a Silhige este cea din urma in annii Hegirei si numera 29 de díle, este dar evidentu ca 27 alle lunei Silhige trebue se fia prima Ianuariu 1584. Pe urm'a acestoru esemple, curiosulu lectoru va putea usioru face comparatiune intre annii erei mahomedane si ai celei crestine, mai alesu cu adjutoriulu unei table comparative astronomice, ce voiú adaoge la finea acestei prefatiuni 7).

Inainte de a trece la allu doilea punctu, voiú, pentru curiositatea lectoriloru, a clarificá o induoiéla, de care multi istorici celebri s'au impededatu.

Primulu annu allu domniei lui Othmanu, antaiulu imperatu allu

(7) Auctorulu nostru n'au adaosu acesta tabla la manuscriptulu seu. *Trad. Anglu.* Noi o adaogemu la finea acestoru note dupa traductorulu germanu. *Hodosiu.*

Turciloru, unii, precumu Leunclaviu, îl punu la annulu lui Christu 1300; éra alții, precumu Calvisiu, dupe Zacuthi, la annulu 1303. Pentru a ne puté esplicá acestu lucru, trebue se observamu ca, dupe cumu afirma in unanimitate toti chronologistii turci, Orchanu fiulu si successorulu lui Othmanu, a ocupatu Prus'a, capital'a Bithiniei, in annulu Hegirei 726, si chiaru atunci a fostu chiamatu la tatalu seu, care era pe mórte, si ca acestu principe intr'adeveru a si muritu in acellu annu, la 10 alle lunei Ramazan; éru Orchanu, fiulu seu i-a successu pe tronu. Ramazanulu este a nou'a luna dupe Muharem, care e prim'a luna in annii Hegirei; éra 10 alle lunei Ramazan a cadiutu in acestu annu la 8 Augustu allu nostru, precumu se vede d'in tabl'a chronologica. Afora de acést'a, cei mai demni de credintia scriitori turci afirma, ca Othmanu a domnitu anni 26, luni trei si dile diece (de si Leunclaviu, nu sciu dupe care auctoru 'i da 29 anni lunari, cari facu 28 anni solari), si ca Orchanu i-a successu in 10 alle lunei Ramazan, annulu Hegirei 726. Acumu déca de la 10 ale lunei Ramazan numeramu indereptu pene la aceeasi di a annului Hegirei 700, avemu chiaru 26 anni completi; si déca mergemu totu asiá indereptu anca trei luni, adeca Siaban, Regeb si Gemaziul-ochir si cu diece dile alle lui Ramazan, resulta ca primulu annu allu domniei lui Othmanu a fostu annulu Hegirei 700, si a inceputu in prim'a lunei Gemaziul-achir, care respunde cu 11 Februariu 1301 allu nostru, precumu se vede d'in tabl'a ce urméza :

TABLA CHRONOLOGICA

DELA AN. HEGIREI 700, CARE CADE IN ANNULU 1300 DELA CHRISTU

<i>Hegira 700</i>	<i>An. de la Is. Chr. 1300</i>
LUNE LUNARI	LUNE SOLARI
30 Muharrem	Septembre 16.
29 Safer	Octobre 16.
30 Rebiul-evvel	Novembre 14.

29 Rebiul-achir	Decembre 14.
30 Jemaziul-evvel. . . . , .	Ianuariu 13, annulu 1301.
29 Jemaziul-ochir	Februariu 11.
30 Regeb.	Martiu 12.
29 Siaban.	Aprile 11.
30 Remazan	Maiu 10.
29 Sievval	Iuniu 9.
30 Silcade	Iuliu 8.
29 Silhige	Augustu 7.

Se observamu acì, ca in annulu Hegirei 700, annulu dela Christu 1301 cade in lun'a Gemaziul-evvel, a carei prima zi respunde cu 12 Ianuariu allu nostru. Amu aretatu mai susu, ca Othmanu a inceputu a domni la annulu Hegirei 700, in prim'a di a lunei Jemaziul ochir, care este 11 Februariu 1301 la noi ; dar precum se vede d'in tabl'a de mai susu, annulu Hegirei 700 respunde cu annulu dela Christu 1300, acell'a inse trece si in annulu 1301. De acì credu eu ca a provenitu erròrea de calculu la Leunclaviu si la alti auctori. Concludu dara, ca calcululu nostru despre inceputulu domnirii lui Othmanu este exactu.

Cu modulu acesta sè pòte pré-usioru reduce ori-ce annu allu Hegirei la annulu correspundietoriu allu erei crestine. A se vedé numai tabl'a austronomica in ce di si annu de la Christu cade inceputulu annului Hegirei, si cestiunea é resolvita. Spre exemplu : inceputulu annului Hegirei 699, annu precedente domniei lui Othmanu, cade intr'o Luni, 28 Septembre 1299, care prin urmare este prim'a di a lunei Muharrem.

Dupe-ce amu demonstratu destulu de evidentu annulu primu si lun'a si diu'a, candu a inceputu Othmanu a domni, totu cu modulu acest-a se pòte stabili annulu, lun'a si diu'a candu a moritu Erdogrul, tatalu lui Othmanu. Saadi afirma ca Erdogrul a moritu in annulu Hegirei 680, care a inceputu intr'o Marti, 22 Aprilie 1281 ;

prin urmare, dela primul annu allu domniei lui Othmanu pene la mórtea lui Erdogrul, numerandu indereptu, precumu amu practicatu la Othmanu, sunt 19 anni si siepte luni ; de unde se vede ca Erdogrul a moritu in ultim'a dî a lunei Seval, annulu Hegirei 680, care este 10 Februaru 1281 la noi. Totu asiá potemu stabili timpulu candu a inceputu Erdogrul a domni si candu s'a innecatu Suleimanu in Euphrate. Acestu induoitu evenimentu istoricii ilu punu in unanimitate la annulu Hegirei 616, adeca 64 anni inainte de annulu 680, in care a moritu Erdogrul. Numerati acumu dela acestu annu inderetu 64 anni, si veti vedé bine, ca Sulimanu s'a innecatu si Erdogrul a inceputu a domni in prim'a dî a lunei Silhige, annulu Hegirei 616, care corespunde cu 6 Februaru 1220 allu nostru.

Totu cu modulu acesta se pôte fissà annulu invasiunei lui Suleimanu, pe care Nishrin o pune la annulu Hegirei 611, prin urmare patru anni și 11 luni inainte de mórtea lui Suleimanu ; adeca in ultim'a dî a lunei Muharrem, annulu Hegirei 611, care cade pe 10 Iuniu 1214.

In catu pentru invasiunea lui Ginghischanu, despre care scriitorii turci facu mentiune, ei tienu cà acésta invasiune cade in același timp cu invasiunea lui Suleimanu ; scriitorii crestini inse nu sunt de accordu asupr'a acestui punctu. Eu me voiu nevoi a fissà acésta epoca. Nicephoru Gregoras, mai multu oratoru de catu istoricu, dice in cartea II, ca Ginghischanu a descalecatu spre marea Caspica mai antaiu la annulu 1222 dela Christu séu 599 allu Hegirei ; Loniceru afirma ca la annulu 1202 dela Christu séu 599 alu Hegirei ; Calvisiu la annulu 1220 dela Christu 611 allu Hegirei ; Riccioli la annulu 1212 dela Christu séu 609 alu Hegirei. In catu pentru mine, eu tienu la celle ce pré eruditulu Saadi Effendi d'in Larissa dice in opulu seu intitulatu «Synopse istorica», compilatu d'in cei mai renumiti istorici, precumu Mevlana Idris Nishrin si Saadi

Tajut-Tevarich (8) Petschovi, si Hezarfen, datu la lumina in annulu 1696 si dedicatu Sultanului Mustafa, frate si predecesoriu sultanului de acumu Ahmedu. Eu tienu dîcu, cu acestu auctoru, ca Suleimanu Schah, tatalu lui Erdogrul, a essitu d'in Nera, cetate situata pe tiermii marei Caspice, in annulu Hegirei 611, care respunde annului 1214 dela Christu; ca elu a trasu cu Oguzanii sei spre Asi'a mica, si ca, facendu chiaru in acellasiu annu, seu in annulu urmatoriu (nu se scie de sicuru) irruptiune si Ginghischanu, Solimanu s'a retrasu spre Medi'a. D'in tôte aceste, basati si pe auctoritatea acestoru istorici, potemu affirma ca invasiunea lui Ginghischanu s'a effectuat cu unu annu séu cu duoi in urm'a invasiunea lui Suleiman, adeca la annulu Hegirei 612 séu 613, care este annulu dupe Christu 1215 séu 1216, alu siesele de la domni'a imperatului greco Theodoru Lascaris.

II. DESPRE NUMELE SI NATIUNEA TURGILORU

Intre multele órde ce au essitu d'in regiunile reci alle Scitiei, Turcii sunt d'in cei mai cunoscuti, precumu atesta annalile persiane si intre altii Saadi Effendi, faimosulu auctoru allu annaliloru ottomane numite Tagiut-tevarich; de unde se vede ca s'a scosu ceea ce se citește in Nimetulah (9), séu Lexicon Persico-Turcicum, la cuventulu Turcu, pentru a'i dá explicatiunea; aici se dice: «Acestu nume « se da locuitoriloru d'in Chata séu Chaten (Kitahia séu Tatari'a-

(8) *Tagiut-Tevarich*, acestu cuventu se pronuntia in limb'a arabica *Tagi-Eltevarich*, si însémna cunun'a istorieloru séu chroniceloru. Este titlulu unei istorie ottomane, scrisa in limba elegante turcsca de Saadeddin Mahomedu Hasan, care in calitate de Mufti a muritu in Constantinopole la anulu Hegirei 1008. Acésta istoria incepe cu Othmanu si termina cu Selimu I. *Tagi* este cuventu persicu, care in generalu însémna *ornamentu de capu*, caitia, éra in specialu coróna. *Trad. Anglu.*

(9) *Nimetullah*, este unu dictionariu persianu fórte voluminosu, tradusu in turcesco, compilatu de Calil Sofi. Ii dîcu in comunu Baba Nimetullah. Cuventele *Nemat Allah* însémna *gratia divina*. *Trad. Anglu.*

Noi allamu cà acésta carte se numesce Lugathi Nimet-illah, adeca Dictionariu Nimet-illah. Meninsky in prefatiune la dictionariulu seu. *Nota Trad. Germ.*

« mare), cari vietuiescu in siesurile Copciacului. Ei preste totu « au façe alba, cu ochii si sprincene negre; de acì poetii persiani « compara pe amorosi si voinici cu acesti ómeni, si-i numescu « Turci. » Numele de Copciacu a fostu propriu numai unui tribu particulariu de Tatari; persianii inse, dupe espeditiunea lui Ginghiscanu, l-au attribuitu la întregu poporulu Scitiloru, cá invingetori ai loru. Despre acestea sunt martori scriitorii persiani. Asiá poetulu Scheik Saadi⁽¹⁰⁾ in prefatiunea dela Ghiulistan-ulu séu Rosariulu seu, spunendu caus'a pentru care a essitu d'in Chorasanu, care erá patri'a sa, dice : « Sciti voi amicii mei, ce me face se remanu atáta « timpu in tierri straine? Crudimile Turciloru m'au facutu se'mi « lasu patri'a. » Intr'altu locu voindu a descrie datinele loru, dice : « Toti sunt nascuti fii de omu, dar toti sémena mai multu cu lupii « insetati de sange. Acasa sunt buni cá nisce angeri, dar afara sunt o « turma de lei. » Ca poetulu acì vorbesce despre natiunea scitica a Turciloru, cari au urmatu pe Ginghiscanu, acésta se vede d'in epoc'a in care a compusu elu Rosariulu seu; elu dice espressu, ca l-a compusu in anulu Hegirei 656. Sub domni'a lui Ebubeker, fiulu lui Saadi; adeca 44 de anni inainte de Othmanu, si 48 dupe espeditiunea lui Ginghiscanu. Nicephoru sub nume de Turci întielege poporulu, care pe tinipulu seu erá suppusu lui Azadinu, sultanului Iconiei, cumu numesce elu in modu corruptu pe Aladinu. « Pe candu, dice Nicephoru — Imperatulu (Theodoru Lascaris cellu teneru) la 1255 era ocupatu cu aceste lucruri, i-au venitu scrissori d'in Nice'a, in

(10) *Scheik Saadi*, poetu persianu, numitu de communu Scheik Muslihedin Saadi El-schirazi, fiindu-ca fú nascutu in Schiraz, capital'a Persiei pe la anulu Hegirei 571. Crestinii l-au dusu in captivitate in locurile sante, éra unu negutiatoriu d'in Aleppo l-a rescumperatu pentru diece taleri de aurü, si i-a datu pe fiia sa in casatoria cu dote de una suta taleri. Acésta femeia a fostu pentru elu tortura, si atât'a superare i-a causatu, in câtu n'a potutu resiste violentiei resimtiementului seu, si si-a cantatu dorérite in mai multe scrieri, mai alesu in Ghiulistanulu seu (cuventu persicu, insemnandu *gradina de-flori*). *Trad. Anglu.*

Mustihellin, însemna restauratorulu credintiei. *Trad. Germ.*

cari i se spunea că Paleologu a fugitu la Turci.» Vomu aretá mai la vale cu afirmatiuni unanime alle istoriciloru, ca Michaelu intr'a-deveru a fugitu la acestu Aladinu, sultanu alu Iconiei. Dupe-ce dara este evidentu , ca numele de Turcu era cunoscutu in tóta Asi'a cu multu mai inainte de Othmanu, si ca acestu nume s'a datu mai alesu acelor triburi scitice, care au mersu cu Ginghiscanu si s'au res-panditu in Persi'a si Asi'a mica; nu ne remane alta, decatu a demon-strá cum acestu nume s'a datu Ottomaniloru.

Suleimanu, tatalu lui Othmanu, fundatorulu familiei Othmane, principe de Nera, plinu de ardóre de a calcá pe urmele marelui Ginghiscanu, pléca d'în patri'a sa in fruntea a 50 mii de ómeni, fló-reá junimei scitice. Cu acésta trupa Suleimanu inunda nu numai tierrile veciniloru sei, ci strabate inca totu Osserbejanulu si Siri'a pene la Aleppo. Ajungéndu la curtea persiana scirea despre aceste cuceriri, indata s'a datu si acestei armate numele de Turcu, care erá comunu cu cell-a ce se dedese Scitiloru lui Ginghiscanu. Pre langa ratiunea acestei numiri, ratiune ce amu aretatu mai in susu din car-tile Tajuttevarich si Nimetullah, poetii cei mai accreditati ai Persi-loru producu anca alt'a; si acésta este figur'a cea urita a Scitiloru in comparatiune cu Persianii, in catu numele de Turcu, care mai inainte insemná natiunea Copciachiloru, renumiti pentru frumuseti'a lor, acumu a devenitu unu terminu de ironia datu de poeti ómeniloru veniti cu Suleimanu. Dupe mórtea lui Suleimanu trupele sale s'au risipitu. Catu-va timpu dupe invasiunea lui Ginghiscanu, voindu a profitá de acésta ocasiune mai multi satrapi (11) séu guvernatori, cari commandat in Syri'a, Armeni'a, Paphlagoni'a, Cilici'a, Mesopo-tami'a, Phenici'a, Phrighi'a si in celelalte tieri asiatiche, situate intre marea négra, marea Caspica și Eufratu, se folosira de ocasiune cá se scuture jugulu persianu. Atunci Aladinu, Sultanulu Iconiei, celu mai

(11) *Sitrab* in limb'a persica, cuventu obsoletu. *Trad. Germ.*

potente între acei domnitori se decise a extermina cu totul restul trupelor remase dela Ginghis, care turburá necurmatu tierile lui; dupa ce inse fu batutu de câtra acelea si scosu d'in imperiulu seu, ellu fugí la amicul seu Michailu Paleologulu, imperatulu grecescu, si 'i ceru ajutoriu. Aladinu morí in exiliu. Filiulu seu Meliki Siah (Niceforu 'ia coruptu numele in Moloco), care dupa aceea luá numele de Aladinu II, observase cá Paleologulu 'lu pórtá cu vorbe desierte; asia dupe ce 'i ceruse in vanu permissiunea de a puté caletori in alta parte, cu ajutoriulu ómeniloru sei departandu-se pe ascunsu, se reintórse in tier'a sa. Aici elu se intruni cu magnatii d'in imperiulu tatalui seu, si prin bravur'a sa nu numai ce scapá pe acestia si pe se-ne de jugulu sciticu, ci aduse si tierile sale parentesci éراسi sub potestatea sa, si constrinse pe multi inemici de ai sei a se supune dominatiunei sale. Dela acestia dispuse a i se lua armele, éra pentru cá se astempera spiritulu loru militariu, 'i amestecá p'íntre sateni si 'i facú se cultive pamentulu, in fine se dede si numele comunu de Turcu (Türk). Asia se intemplá cá acea persóna, care mai inainte se numia satrapu alu Persiei si Sultanu de Iconi'a, acumu luá numele de Sultanu alu Turciloru. Pe acela timpu Suleimanu, mosiulu lui Osmanu, se innecase voindu a trece calare preste Eufratu; atunci Aladinu denumí pe fíliulu ace-luia, Erdogrul pentru virtutile si bravurele militare ale lui de comandante alu óstei sale, éra dupa mórtea lui pe nepotulu acestuia, pe junele Osmanu. Annalile turcesci spunu cá Aladinu morise fora clironomi (heredi); de aceea Osmanu fu proclamatu in unanimitate de sultanu. Acesta pentru cá se exterminé numele infamatoriu si uritu de turcu, dete ordinu, cá in viitoriu numai satenii agricultori se fia numiti asia, éra ceilalti se fia numiti Osmani (Osmanlı). Dupa acestea isi stramutá residenti'a de la Iconia la Neapole (numita de ei, Ieng-isiehrí) si demandá ca pe densulu se'lu numésca imperatu alu Osmaniloru, éra nu alu Turciloru. D'in acé-

sta cauza curtea ottomana pâna în dio'a de astăzi nu voiesce a se numi « curte turcésca », nici nu suferă usulu acestui cuventu, decatu numai despre limba, precum : « Turkige Billiurmisin ? » Scii turcesce ?; ca-ci a dîce : « Othmanige Billiurmisin ? » Scii ottomanicesce ? ar fi o vorbire impropria. Cuventulu « othmanige » pórta în se-ne ide'a de politetia, de apucaturi frumóse, pre candu cuventulu « turkige » însémna rudu, aspru, incivile. De aci proverbîulu communu : « Turk Mîuddeti Umcinde », turcu în tóta viétia sa ; cá si candu aru dîce : prostu a fostu, prostu va remanea, si nu va invetiá nici-odata apucaturile fine ale Othmaniloru.

Póte fi cá lectorulu versatu în istoria va stá la indoiéla, candu va vedé ca o mare parte de geografi, atatu vechi catu si moderni, dicu ca Turchistanulu, tíerra situata între Tatarii chagataiani si între China, este locuinti'a primitiva a Turciloru si a Turcomaniloru. Erróre mare este a confunda pe Turci cu Turcomanii ; si reu este a dice ca Turchistanulu este o locuintia communa a amenduororu. Saadi, cellu mai judiciosu istoricu, desminte acésta. Ellu dice curatu, ca principii cari au insocitu pe Tamerlanu, au venitu d'în Turchistanu si d'în provinciile vecine Chinei. Éca cuventele lui : « D'în-
« tre regii d'în Turchistanu au fostu duoedieci renumiti cari si-au în-
« trunitu puterile cu alle lui Temuru, si si-au pusu corturile în castrele
« acestuia ». În catu pentru Turci, ei se tragu dela Tatarii Oguziani, precumu voiu arétá în articlulu urmatoriu, unde voiu vorbí despre originea familiei ottomanice ; éra Turcomanii, carora Sultanulu le tramine cate-unu principe si'lu revóca candu 'i place, n'au locuintia fissa, cf traiescu în corturi numite *Oba*, si 'si schimba locuinti'a dintr'unu locu într'altulu. Ei migréza pene pe la Erzerum (12), strabatendu una parte d'în Armeni'a mare (antic'a Assiria), numita si asta-di de catre unii scriitori crestini Turcomani'a, nume cu totulu necunoscutu în

(12) *Erzerum*, o cetate lînga Eufrate în distantia cárn de siese-dieci mîle de la Trebizunda ; aici este passagiulu mare allu caravaneloru Orientulni. *Trad. Anglu.*

annalile turcesci. Ca-ci toti vechii istorici si geografi turci numescu Armeni'a mare « Ermeniei kiubra », éra Armeni'a mica « Ermeniei sugra », nume sinonime cu alle nóstre. CREDU CÀ acest'a este una proba destulu de buna, ca Turcomanii nu sunt originari d'in acea tiérra. Adevveratu este ca ei professéza religiunea mahomedana; dar, precumu ei n'au domiciliu stabile, asiá neglegu si multe precepte d'in Coranu, între altele preceptulu de a se rugá de cinci ori pe di. Sultanulu Muradu IV, a constrinsu pe unele bande d'in acesti Turcomani de a trece in Europ'a, elu le-a datu in possessiune siesurile situate între délurile muntelui Emu, numitu la Turci Cenghe; apoi le-a datu si cetatea Aetos la pólele muntelui Emu pene la Philipopole: aci 'si conserva datinele lorú, locuindu in corturi, si cultivandu pamenturile lorú, dar' sunt cu multu mai civilisati, decatu cei remasi in Asi'a. Nu vedu inse nici cea mai mica urma la istoricii cari tractéza despre acesti Turcomani, d'in care s'aru putea coniectura macaru, ca Turcii de astadi si-aru trage originea dela ei. Totu ce se póte dice, este ca, intr'adeveru ei sunt acellasiu poporu, care la inceputu a fostu suppusu lui Aladinu, apoi lui Othmanu, primulu sultanu alu Othomaniloru. Despre acést'a voiú vorbí mai pe largu in capulu urmatoriu. D'in tóte aceste potemu cu dreptu cuventu concludé, ca opiniunea contraria, ori catu ar fi de latíta, n'are alta base decâtú ignorantia Europeaniloru despre limbele orientali; assemnarea cuventelorú i-a inselatu in prejudiciul adevverului.

III. ORIGINEA FAMILIEI OTHMANE.

Esté unu faptu curiosu ca originea celloru mai illustre familii despre cari istori'a face mentiune, se fia séu obscura séu fabulósa. Déca cercetamu inceputulu celloru mai nobile case la Persi, la Greci si la Romani; ce vedemu alta decatu fabule si fictiuni ridicule, in-

ventate de poeti? Si déca asiá este la popórale celle mai civilisate alle lumei, ce putemu astepta dela natiunile barbare, innecate in tenebrele ignorantiei? Asiá si la Turci, indata dupa fundarea imperiului unu numeru mare de auctori de acésta speçie, au scrisu istorii fabulóse, precumu è istori'a intitulata *Tevarichi Aliothman*, de unde unii auctori crestini paru a fi imprumutatu genealogi'a chronologica a Othmaniloru. Dar Turcii nu le aproba, din contra le censurèza aspru in cartea *Tagiuttevarich*. Asiá citimu ca unii deriva fundarea imperiului turcescu dela caderea dominatiunei Tatariloru; altii dela o banda de hoti, si abia este vre unulu care se fia descoperitu adeverat'a origine a familiei astadi domnitória.

1. In catu pentru cei cari deriva crescerea imperiului turcescu dela caderea imperiului Tatariloru, ei, cá se nu para ca assertiunile loru sunt fara base, au inventatu o serie lunga de Chani la Tataři; nu sunt inse de accordu nici asupr'a faptelor, nici in aratarea aniloru. Nicephoru Gregoras dice ca Ginghiscanu, pe care elu 'lu numesce Sitzischan, a apparutu mai antaiu in annulu 1222, pe candu domniá in Constantinopole imperatulu Ioane Duca; mai bine aru fi disu la annulu 1216, precumu amu aretatu noi mai in susu. Murindu Ginghiscanu — dice Nicephoru mai departe — au remasu dela elu duoi fii, Chalaos si Telepugas. Chalaos parasindu tiermii marei Caspice, si lasandu la nordu fluviulu Iaxarte, descinse spre Asi'a mica. Telepugas, dupe ce si-a intaritu imperiulu in intru, merse spre médiadi, trecù muntele Caucasu si marea Caspica, trecù prin pamentulu Sauromatiloru si Messagetiloru, subjugèndu-i pe acesti-a si tóte accelle popóra cari se margineau cu paludele Maeoticu si cu fluviulu Tanaïs. Loniceru pune espeditiunea lui Ginghiscanu la annulu 1202 si dice, ca acestu cuceritoriu resturnandu imperiulu Indianiloru, fundà imperiulu Tatariei mari si domni in Asi'a anni 12. Ellu àvù successoru — continua Loniceru — pe fiulu seu Hocatanu; dupe acest'a remase Magius-chanu, care a cõprinsu Antiochi'a de la crestini

la annulu 1260. Dupe Magius-chanu a succesu Helio , si dupe Helio Abusaga in an. 1280. Lui Abusaga a urmatu Tanagodoru, care a imbracisatu religiunea crestina, si a luat numele de Nicolau ; dara in urma érase s'a intorsu la superstitiunea sa, si a luat, precumu dice elu, numele de Mahomedu. Battus, care 'i succese, fû detronatu prin Casanu, fiulu lui Argus , care la 1310 a strabatutu tóta Siri'a dela unu capetu pene la cella-laltu. Dupe Casanu a domnitu Carbadagru ; sub acest'a a inceputu a cadé imperiulu Tatariloru in Asi'a si a nasce imperiulu lui Othmanu. Acésta serie de regi tataresci ai lui Loniceru cuprinde 108 anni ; altii numera numai 98. Dara se lasamu tôte aceste nume si regi pretinsi, fiindu cu totulu necunnoscuti in istori'a si in limb'a turcésca. Singurulu punctu in care se unescu toti cati au scrisu istori'a popóreloru orientale este, cà acei principi tataru, cari au succesu lui Ginghiscanu , au fostu subjugati la annulu Hegirei 656, séu 1258 dela Christu, adeca 44 anni inainte de Othmanu, de cötra Ebubekir, regele Persiei, fiulu lui Saadi. Acestu monarchu a unitu sub coron'a sa tôte tierriile acelor regu séu principi, cu esceptiunea celloru usurpale de cötra unii satrapi persiani cari, precumu amu disu mai in susu, au profitatu de invasiunea tatariloru spre a se declara domni suverani ; intre acesti'a au fostu Aladinu, sultanulu Iconiei, si Suleimanu, mosiulu lui Othmanu, precumu amu mai vediutu. D'in cele dise este invederatu, ca imperiulu Tatariloru in Asi'a a fostu resturnatu de Persiani cu multu mai inainte de inceputulu imperiului ottomanu ; prin urmare originea acestuia nu se póte deriva d'in caderea acelluia.

2. Altu istorici érase, si mai allesu istoricii crestini, póte d'in invidia, dicu ca Othmanu, primulu imperatu allu Turciloru, a fostu unu omu de nascere obscura si fara averi ; ca ellu ar fi adunatu o banda de lótri si de hoti , ar fi navalitu cu acesti'a asupra veciniloru , si unindu politic'a cu forti'a, a supusu puterei sale atatu natiunea propria, catu si pe cele vecine. Improbabilitatea acestei opiniuni este

atatu de evidente, in catu me credu scutitu de a o mai combate ; totusi nu va fi inutile a'i oppune auctoritatea lui Chalcocondila, pe care eu mai multu ilu credu de catu pe toti ceilalti istorici greci cati au scrisu despre Turci. Elu, in cartea prima dice : « Othmanu, pri-
« mulu imperatu alu Turciloru , alu carui tata a fostu Erdogrul si
« mosiu Suleimanu, a intrecutu pe toti d'in natiunea sa , atatu prin
« virtutile catu si prin lustrulu nascerei sale ».

3. Mai sunt si altii cari au cugete ceva mai laudabili despre acésta mare familia si admitu ca ea descende dintr'o nobile stirpe de Tataři ogusani. Dara si acesti-a, in locu de Suleimanu Schah, principe de Nera, adeveratulu fundatoru alu familiei, punu pe scena nisce nume de triburi , care in annalile turcesci sunt cu totulul ne-cunoscute , precumu Corenii , Evrenii , Turacambrii sau Turacanii , Mihailoglii , Malcocioglii ș. a. Originea celloru de antaiu patru nume nu se scie , si nu însémna nimicu , éra eu nici nu'mi pociu a-duce aminte ca se le fiu aflatu la nici unu istoricu turcescu, afara de Evrenu, séu precumu citescu multi, Ornusbegi, belliduce sub Murad I. Acella fu cellu de anteiu carele portase titlu de duce allu Greciei , precumu se va vedea d'in urmatóriele istorii. Este prea adeveratu că familiile Mihalogli si Malcociogli sunt pelbeie si nu prea vechi ; pentru-ca Michailu Kiose a fostu strabunulu celei de anteiu. Acesta fusese consangénu cu cas'a Comneniloru , si abjurandu religiunea christiana fugise la turci, precum arata istoricii acestora. Michailu a traitu sub sultanul Orchanu. Acésta se adeveresce prin unu podu de pétra delá Adrianopole, edificatu de fiulu séu de nepotulu ace-luia peste riulu Tundge, si pórtá pâna in dio'a de astadi numele Mihalogli Kiuprisi séu podulu lui Mihaloglu. Originea familiei Malcogio-gli se assemena in aceea , căci , precumu credu turcii de comunu , strabunulu ei fusese bulgaru séu serbu, care 'si schimbá religiunea si trecu la densii. Numele Malcociogli nici nu se aude airea, decatu in cantece, in care turcii glorifica faptele barbatiloru mari ai lor. I-

storia nu scie nimicu despre acesta. Malcociogli vietuise sub Mohamedu care a cuceritu Constantinopolea.

4. Mai departe unii facându registrulu triburiloru ogusane inventara unele nume ne mai audite, în cătu acelea chiaru si barbariloru trebue se li se para ȃrbare , precumu Oguzalpis, care dupa spus'alu ar fi fostu tatalu lui Erdogrul, si Duzalpis, tata lui Oguzalpis si mosiu lui Osmanu. Altii inpartu acęsta familia in modu totu asia de barbaru in patru linii, adeca Nambucii, Candelorii, Caramanii si Otmanii. Intre acestea nume nici unulu nu e turcescu, decatu numai Dusalpis. Caramanii sunt, ce e dreptu, bine cunoscuti in tierile orientali, inse nu se numera intre Ogusani ; pentru-că fundatoriulu acestei case anume Caraman-Ogli, de la care isi luara tierile sale si famili'a sa numele , fusese unulu deintre satrapii sęu gubernatorii persiani ; carii cu ocasiunea invasiunei lui Ginghischanu scuturasera jugulu persianu ; ęra istoricii turcesci descriu pe descendentii lui că pe inamicii crescerei imperiului otomanu, a caroru domnia fu sfari-mata abia in anul Hegirei 872 sub regimulu sultanului Muhamed , care a cuceritu Constantinopolea.

5. Dupa ce am cercetatu pȃna acilea diversele opiniuni ale scrip-toriloru, acum me voiu ocupa mai alesu cu ideile unor autori renumiti. Primulu care ne vene inainte este Laoniciu Calchocondilas, unu barbatu acesta , pe care nu numai avemu se'lu numeramu intre scriptorii cei buni ai scȃlei, ci se'lu si consideramu ca pe unu scrutatoriu fȃrte diligente in lucrurile turcesci. Acesta adunȃ la unu locu diversele pareri despre originea turciloru , si in partea sa ante'i'a le descrie precumu urmędia : 1. Unii, dice densulu, sunt de opiniune, că turcii, adica osmanii, se tragu dein Sciti, carii se dicu si tatari, si ca pre candu Partii era renumiti, au pornitu de siepte ori dela Tanais (Don) si totu de atȃtea ori au devastatu Asi'a superioare. Ei credu ca acęsta parere se confirma prin acea inpregiurare că, precumu spunu densii dupa ȃresi-care sciri, pȃna in dio'a de astadi se mai afla dein

acestu poporu multi impartiti prin Asi'a, si că se asemena scitiloru nomadi, indatizati cu modul vietuiri lor, adeca n'au locuintie stabili. Calchocondilas mai adaoge : acesti scriptori se adopera a'si confirma parerea despre originea scitica a turciloru inca si cu unu altu temeiu. Este adica cunoscutu că popórale barbare, turcii, dein Lydi'a, Cari'a, Phrygi'a si Cappadoci'a nu differu nici in limba nici in datine de acei sciti carii locuescu intre Tanais si Sarmati'a. 2. Calchocondilas dice mai departe, că unii sunt de parere, că turcii isi au originea dela Parti, éra spre confirmarea assertiunei loru adaoga, că partii sunt aceia pe carii scitii nomadi (numiti asia pentru-că 'si schimba locurile de pasiune) i'-au inpinsu in Asi'a inferióre, unde petrecu ca si ceilalti, pentru-că se vedu risipiti prin cetatile lor; de aici apoi a urmatu că acésta specie de ómeni s'a numitu *turci*, care cuventu semnifica nomadu. Cátu de falsa este acésta interpretare a cuventului turcu, credu că este invederatu dein ceea ce am atinsu mai in susu despre adeveral'a derivatiune a lui. 3. Altora li se pare că Turcu se deriva dela Turca, una cetate mare si bogata in Persi'a, si ca turcii aru fi ocupatu mai antaiu Asi'a inferióre. 4. Unora le mai place a crede, că turcii au venitu dein Celesiri'a si Arabi'a séu dein Scithi'a (dóra voiescu se dica Persi'a) si că au avutu pe legislatorulu Omaru (mai bene Omarus), că in fine acesta au cuceritu imperiulu Asiei, si acuma traiescu ca nomadi.

Dupa-ce Calchocondilas produse in modulu acesta diversele opiniiuni ale mai multoru scriptori, in fine se unesce cu aceia carii sustieniu, că turcii se tragu dein Sciti; pentru-că, dice densulu, acei sciti cari mai petrecu pana in dio'a de astadi in Europ'a spre resaritu, semena fórté bene cu turcii in portarea, in datinile si in modulu vietuiri lor.

6. In fine, candu Calchocondilas ajunge ca se 'si desvólte opiniunea propria, atunci delatura tóte piraiiele seci si scóte adeverulu immediatu dein fontana. « Eu aflu, dice densulu, că dupe ce gentea

« turciloru se inmultise tare, se despartî in triburi diverse, între care
 « era si tribulu (sementî'a) Ogusiloru. Dein acesta s'a nascutu ducele
 « loru Duzalpes. (Tocma acela, care in annalile turcesci se numesce
 « Kija Aleh, tata lui Suleimanu si mosiu lui Ôsmanu). Acela era omu,
 « care iubia dreptatea si ecitatea. Elu merita tóta laud'a pentru ta-
 « ri'a inimei sale, si atâtu era de dreptu, in catu pentru acésta calitate
 « a sa, partitele litiganti 'lu allegeau de arbitru in tôte cauzele loru,
 « si se supuneau cu bucuria sententiei sale. Ogusanii incantati de
 « dreptatea acestui omu, au cerutu prin repetite instantie de la re-
 « gele tieiei, se 'lu faca judecatoriu asupr'a loru » (Interpretele lui
 Calcochondila affirma falsu, candu dice ca acestu rege ar fi fostu
 Aladinu, sultanulu Iconiei). « Dupe aceea Oguzanii s'au datu cu to-
 « tulu in manile lui Duzalpis se'i guverne elu precum va crede ca
 « este in interessulu loru. Dupe mórtea lui, fiulu seu Oguzalpis
 (care numai de catu vomu vedé ca este un'a si aceeași persóna cu
 « Solimanu Schah), 'si insusi domni'a asupr'a Oguzaniloru, si
 « aspirá la puterea regale; 'purtandu resbellu contra Grecilor, elu
 « 'si facu renume in tóta Asi'a. Fiiulu seu Orthogules i-a sustienutu
 « reputatiunea; acesta n'a fostu mai pucinu illustru prin faptele sale
 « in Asi'a decatu parintele seu : in urma, Aladinu 'l-a chiamatu la
 « curtea sa, unde a fostu in mare stima.» (De aci se vede fôrte claru,
 ca Oguzalpes este Solimanu Schah alu nostru, principele de Nera).
 Pène aci cu Laoniciu Chalcochondila.

7. Dupe Laoniciu, vomu pune, de si mai pucinu accreditatu de-
 catu elu, pe Ioane Gaudier, interprete fôrte esactu alu annaliloru tur-
 cesci, dar, precum mi se pare, prè cutediatoriu in a dice ca este puru
 adeveru despre famili'a ottomana, ceea ce elu a scosu din unele chro-
 nice rele alle Turciloru. Mai antaiu, elu decopieza reu unele nume,
 séu le pune in ordine inversa, si comitte fôrte multe erroru de timpu,
 de locu, de nume alle natiuniloru séu alle particulariloru. Primulu,
 dice elu, care a domnit la Turci, a fostu Othmanu, fiulu lui Er-

dogrulu , fiulu lui Solimanu Schah , fiulu lui Cabielpis , fiulu lui Casulbugas. Peneaci are dreptate. Dupe acést'a inse, adduce alte duóe-spre-dece nume corupte , despre cari nu se vede nici-o urma in annalile turcesci. Apoi adaoge ca se mărginesce cu numerarea acestoru siepte-spre-dece patriarchi ai semintiei ottomane; dar ca , cu ceialalti alu caroru nume nu le scie, s'aru puté sui in ordine neintrerupta pene la Iaphetu fiulu lui Noe. Dupe aceea trece la subiectulu seu, si demonstra originea semintiei ottomane; dara asser-tiunile sale sunt in contradictiune cu tóte opiniunile altor-a , si in specialu cu alle lui Calcochondila. Pene candu, dice elu, famili'a Oguzaniloru a domnitu asupr'a Partiloru in continua successiune, ei erau nisce principi fora sciintia si fora cultura; ei s'au cultivatu si s'au moralisatu tocmai dupe ce au inbraçisiatu religiunea mahomedana, si si-au allesu de resiedintia cetatea Machanu. Pe timpulu candu Solimanu Schah domnia asupra Partiloru (Oguzaniloru), faimosulu Ginghis facù o irruptiune in Parti'a, distruse Belch'a si Chorasatul; Curisemis Schah , principe allu Belchiei, a peritu in fuga. Sultanu Aladiñu, de origine selgiukiana, a fugitu si elu din Parti'a si a venitu in tierr'a Junanu (auctorulu nostru crede ca Junanu este Caramani'a de asta-di; in realitate insa Junanu este Ioni'a); aici a luat in posesiune cetatea Savasta, si s'a declarat rege. (De unde o afirma acést'a, nu sciu). Soliman Schah , continua Gaudier, vediendu cetatea Machanu distrusa de Tatari, pentru-ca se scape de violentiele acestora , a fugitu din Parthi'a (póte Patria) si s'a retrasu in Erzinga ¹³⁾ (vré se dica Ozerbegianu); de aici a trecut in Romani'a , si a venitu in Amasi'a (totu particularitati contrarie adevărului istoricu). Apoi schimbandu-si callea , a ajunsu la Chaleppu; asiediendu-si apoi taber'a aprópe de cetatea Jabetu pe tiermii Euphratului, si cer-

(13 Auctorulu explica acestu cuventu prin *Ozerbegianu*. *Erzinga* inse mi se pare ca è o coruptiune d'in cuventulu *Erzengian* , cetate in Anatoli'a, nu departe de Euphrate, unde Solimanu Schah s'a opritu mai antăiu dupe ce a essitu d'in Machan *Trad. Angl.*

candă a trece în notă cu callulă preste acestu fluviu, s'a innecat. Solimanu a lasat dupe sine trei fii, numiti Sungargensis, Giudogdis si Erucules; acest-a a fostă tata lui Othmanu, fundatorulu imperiului ottomanu.

8. Dupe ce amu espusu opiniunile differitiloră auctori asupr'a acestui punctu, nu remane altă de cată se demonstră, pre cată se va puté mai claru, originea adeverată a acestei illustre familie. Toti istoricii cei mai esacti, atatu turci cată si crestini, recunoscă ca Solimanu, principe de Nera, este fundatorulu familiei imperatiloră turci. Dără fiindu-ca istoricii turci nu ne dau decatu fôrte puçina lumina asupr'a gloriosiloră antecessori ai acestei familie, credă că nu va fi inutile, de a cerca alti sorginti. În generalu, toti se unescă că Solimanu a fostă din cea mai nobile dintre familielă oguzane ale Scitiloră; capu unei ôrde sêu tribu de Tataři, aprôpe de marea Caspica, numiti de comunu «Conar Gotcer Tatar Taifesi», adică: mergetori si statatori, foră că se aibe o locuintă fissa. Eu sunt appăcată a credă, că ei au locuită între marea Caspica si laculu numitu pene astă-di de cătră locuitorii de acolo, Carabogas⁽¹⁴⁾, unde s'f pene astă-di se vedă Sciti numiti Caracalpak⁽¹⁵⁾, si cari ducă o viétă vagabundă si vorbescă aceelăsi limbă cu Turcii, de si acesti-a differescă de ei prin moraluri, datine si modulu de viétă. Acestu poporă nomadu si vecinii sei au fostă, cari au proclamată pe Solimanu domnu alu loră sub numele dă Schah. Voiu spune că în trécătă, că numele de Schah în limb'a persică este mai onorabile de cată Chan, si în-sémna principe, carui Chanii sunt suppusi; de aci regală Persiei 'si affectă titlulu de Schah; si Chanu la persiani este că unu gubernatoru de provincia, asemenea unui viziru sêu pasia la Turci, onoratu cu privilegiulu de a purtă trei côde de callu. Nu pretindă a determină dăcă Solimanu a primită acéstă dignitate de la antecessorii sei prin

(14) *Carabogas*, în-sémna *Gura-négra*. Trad.g erm.

(15) *Caracalpak*, *Cusma-négra*. Trad. germ.

titlu de ereditate s'eu o a castigatu prin meritele sale personali, de ore ce d'ntre toti istoricii nu este de catu singuru Chalcocondila care se faca mentiune despre acést'a.

9. Inainte de a purcede mai departe, aci este locul de a reveni unu momentu asupr'a celloru dise, spre a le pune in mai mare lumina. Amu disu ca dupe invasiunea lui Ginghiscanu si caderea imperiului persicu, cei mai multi Satrapi s'eu gubernatori ai provinciilor ce compuneau acestu imperiu de la Euphrate si pene la marea Mediterana, si-au arrogatu puterea nemarginita si n'au cunoscutu alta auctoritate de catu a loru propria. Acést'a se pare ca ne da Niceforu a intiellege in cartea VII, unde dice : « Éra Turcii (è de in-
« semnatu ca prin cuventulu Turcu elu intiellege pe toti Satra-
« pii, cari s'au revoltatu contra regelui persicu) s'au invoitu
« intr' sine, a imparti prin sorti tôte provinciile de sub jurisdic-
« tiunea Romaniloru.» Apoi adaoge numele acestoru Satrapi, dara intr'unu modu alatu de corruptu, in catu fora ajutoriulu altoru istorici este imposibile de a cunnósce déca sunt unii si aceiasi cu cei alle caroru nume le mentionéza annalile Turciloru in acésta materia. Annalile turcesci mentionéza pe Chursem Schah, rege de Caspi'a (cà-ci la Turci Chursem insémna marea Caspica; acestu principe nu è cunoscutu cu numele seu propriu, dara se considera ca unulu d'ntre cei cari au fostu invinsi de cotra Ginghischau), pe Caramanogli, Ozerbegianu, Gjermijanogli, Hanidogli, Cjoetuerum Baiezid, Isfendijarbeg, Ahmed Halamir, Tekjebeg, Suelkadirbegi si Aladinu Sultanu de Iconia, cellu mai celebru intre toti, care singuru a portatu titlulu de Sultanu. Nu mai lungescu vorb'a asupr'a acestei materii; lectorii voru aflá pe fia-care la locul seu in adnotatiunile mele.

10. Aceste s'au petrecutu, precumu amu aretatu, trei anni dupe espeditiunea lui Ginghischanu. Atunci Solimanu alu nostru, principe de Nera d'in tribulu Oguzaniloru, in fruntea a cinci-dieci de mii de Sciti, totu ómeni allesi, a trecutu muntele Caucasu, a strabatutu

totu Azerbeganulu s'eu Medi'a, si s'a opritu tocma pe tiermii Siriei. Eu credu ca lectorulu nu va luá in locu de reu, déca voiú sta unu momentu pentru a arunca o cautatura asupr'a modulu, ocaziunei si timpuluí acestei descalecari a patriarchuluí unei familie atatu de illustre in diu'a de asta-di.

11. Saadi Effendi, auctorulu unor annale atatu de pretioúse si acreditate la Turci, descrie modulu si motivulu invasiunei lui Solimanu precumu urméza. « Auctorii vechi, — dice elu, — cari au transmissu « posteritatiei cunnoscinti'a despre evenimentele trecute, spunu ca « pe timpulu candu Aliseldgiuk, adeca tribulu Seldgiukianu, a esitu « d'in Maveran-nubar, tiérra situata d'incolo de Oxus spre marea « Caspica, cunnoscuta geografiloru moderni, pentru a occupá tierra « Iranu, care se intinde spre marea Persica. mai josu de Oxus, si « spre appusu pene la Tigris, atunci Kiia Kan tatalu lui Solimanu « Schah, principele Oguzaniloru, 'si-a intrunitu tribulu cu alu lui O- « liseldgiuk, si essindu d'in Merushahgianu, a occupatu pentru sine « cetatea Machanu. Dara dupe espeditiunea lui Ginghischian, Solimanu « Schah, fiulu lui Kiia, s'eu precum ilu scriu altii, Kiia Aleb Kan, « alle carui dominie se intindeau acumu pene la Ahlad, o parte d'in « Armeni'a mare, vediendu ca furi'a si crudimea Tatariloru lui Gin- « ghischianu nu mai are margini, a fostu constrinsu a parasi tierrele « sale, si a merge impreuna cu totu poporulu seu se'si cerce altele « pene la Rum. Asiá numescu scriitori vechi turci o parte d'in Ana- « toli'a s'eu Asi'a mica.» Atatu dice Saadi Effendi despre esirea fortiaa a lui Solimanu d'in tierr'a sa. Elu narrédia apoi espeditiunile acestui principe si alle filoru sei. Lectorulu le va vedé tóte aceste la loculu loru.

12. Heschri, istoricu mai vechiu de catu Saadi, scrie ca Oguzanii (cari, precumu dice Chalcocondilas, si-au allesu principe pe tatalu lui Solimanu), s'au stabilitu in tierr'a Ahlad 170 anni inainte de Solimanu, si in annulu Hegirei 611, au facutu cu Solimanu, prim'a

espeditiune in partile Asiei mici. Dar selbategiile Tatariloru lui Ginhiscanu au fortiatu pe Solimanu cu ai sei se essa d'in Asi'a mica, care erá cu totul desolata , si se traga spre Azerbegianu , unde au dusu catu-va timpu viétia nomada si ratacitoria ; in fine, la annulu Hegirei 616 constrinsu de lips'a celloru necessarie pentru viétia in aceste regiuni desierte, elu s'a intorsu de nou spre Rum cu armata de cinci-dieci mii, totu omeni allesi, spre a'si recastiga possessiunile sale vechi. Intreprinderile lui avura bunu succesu pene ce au ajunsu la Euphrate ; aici vrendu elu a trece cu callulu in notu prin apa, s'a innecatu.

13. Suleimanu a lasatu dupe sine patru fi: Soncurdogan, Giundogdi, Erdogrul Gasi si Dindar séu Djumdar. Cei duoi d'anteiu, dupe mórtea funesta a parintelui lor , s'au reintorsu in tierr'a de unde au venitu , si scriitorii turei tacu cu totul despre ei. Erdogrul si Dumdar au remasu cu trupele lor , si si-au pusu corturile intr'unu locu numitu Syrmaluciucur (16). Puçinu dupe acest'a, Dumdar a moritu , si Erdogrulu a remasu singuru. Elu inaintá spre Asi'a mica , unde i se supusera mai multe provincie. Subjugandu popóre, elu le lasà libera allegere, séu de a respunde tribut , séu de a primì religiunea sa; de aci fù numitu Zeletis (17), titlu celebru in acelle parti. Erdogrulu nu s'a lasatu se'lu orbésca fortun'a sa cea buna ; elu isi impunea de a nu trece preste margini , si de a nu arelá ca aru fi avendu dorinti'a tiranica de a cuprinde tierrile altui-a ; de acee'a tramise pre fiulu seu mai betranu, pe Saruiatu, (care meritase in urma illustrulu epitetu de Savudgibeg) la Aladinu, Sultanulu Iconiei, pentru a'lu rogá cu tóta umilinti'a se'i accórde unu locu in tierrile salle, unde se se póta stabili elu si ai sei. Aladinu i accordà cererea cu tóta buna vointi'a : pentru ca 'i spunea propri'a prudentia, ca mai bine este a 'si face amicu, de catu inamicu pe acestu nou si potente vecinu-

(16) *Syrmaluciucur, Baia-de-auru. H.*

(17) *Zeletis*, deriva de sicuru de la cuventulu grecescu lotes, gelozu. *Trad. Germ*

Elu incarcă cu toate onorile pe Saruiatu ; ilu retramise la tatalu seu insocitu de ambasadori, si cu promisiunea, ca dacă prin valórea sa va curatî din imperiu resturile Tatariloru lui Ginghamchanu, nu numai ca 'lu va pune in fruntea armatelor sale, ci 'lu va face si partasiu imperiului seu. Aladinu, inaintatu in etate, n'avea atat-a trebuintia de soldati, de avutia, de putere seu de curagiu, catu de unu generalu bunu, capabile de a stá in façi'a unor inimiici atatu de incommodi.

14. Dacă Aladinu 'si formase o idea inalta despre Erdogrulu, elu nu se insiela in asteptarile sale ; că-čí dându'i dreptu locuintia cetatea Caragedagy, si incredintându-i, precumu i promise-se, o parte d'in armatele sale, Erdogrulu se purtă cu atat-a prudentia, in catu prin command'a si tactic'a sa cea buna nu numai ca invinse pe tatarsi si liberă tierr'a de ori-ce pericole nuoe, dara anca suppuise si provinciile vecine de sub dominatiunea Romaniloru, si le adaoise la imperiulu lui Aladinu. Acest'a adducându-si aminte de promisiunea sa, recompensă in modu regale servitiile lui Erdogrulu, facendu-lu commandante a tota provinci-a Ancyrei. In fine Erdogrul infrantu de greutatea anniloru si de fatigiele resbeleloru, mori la annulu Hegirei 680 dupe Saadi, era dupe Nishrin, la annulu 687. Mormentulu seu este si asta-di visitatu cu pietate de cotra Mahomodani in cetatea Sugiucik.

15. Dupe ce Erdogrulu mori in culmea fortunei sale, Aladinu voindu a 'si aretă gratitudinea sa cotra memori'a acestui mare barbatu, onoră pe fiulu seu cu demnitatile parintelui, dându-i titlu de capu alu tuturoru Tecadumiloru seu Satrapiloru. Acestu fiu era Othmanu, numitu pentru juneti'a sa Othmangicu seu Othmanulu. Pentru mai mare distinctiune, Aladin 'i concesse că in toate cetatile si provinciile cucerite de parintele seu, precumu si in cele pe care ellu le-aru cuceri, se pórte titlulu de Sultanu, si se aiba privilegiulu de a bate moneda cu inscriptiunea numelui seu propriu.

16. In urma, Tatarii Gazaneni ajunsera a domni, si Aladinu

cellu teneru, allu carui nume adevăratu este Kiejchoshrev (18), fu constrinsu a fugi in Europ'a la annul Hegirei 699, care incepe la 28 Septembrie 1299; dupe aceea Satrapii impartira intre sine tóte tierrile lui. Othmanu inse, cá cellu mai putinte, i constrinse la annulu Hegirei 700, a 'i cere protectiunea si favórea. De la acestu annu încóce numera unii istorici inceputulu imperatiei acestui principe. Dara Saadi, basatu pe ratiuni destulu de tari, prelinde ca imperati'a lui Othmanu incepe la annulu Hegirei 688, séu de la Isus-Christu 1289, candu, dupe cucerirea cetatiei Caragehirei, a facutu trei acte de suveranitate, adeca : a creatu unu Cadi séu jude; a stabilitu unu Chatib séu diacon, care se seróge pentru elu personalu in calitate de Sultanu; in fine a pusu se se bata moneta cu inscriptiunea numelui seu propriu. Asia Othmanu a fostu recunnoscutu rege cu consentimentulu maimariloru si alu armatei; elu nu intardiá de a uní intr'o singura monarchia staturile lui Aladinu si alle' salle, si asia puse fundamentele acestui imperiu ottomanu, de care si asta-di tremura lumea, si dede suppusiloru sei numele seu propriu in locu de numele Oguzani séu Turci, care 'lu aveau sub cei duoi Aladini. Istori'a ce urmédia va enarrá cu tóta esactitudinea possibile faptele sale si alle successoriloru lui.

GENEOLOGI'A FAMILIEI OTTOMANE.

17. Saadi, care a scrisu istori'a Turciloru, alle carui merite eu de atate-ori leamu recunnoscutu, si care se distinge atatu prin amorulu seu de dreptate câtu si prin zelulu seu pentru glori'a ottomaniloru, Saadi, dícu, vré se descarce asupr'a altor-a greutatea unei discussiuni atatu de obscure, precumu este geneologi'a familiei ottomane. Elu ne voindu a se esplicá claru si intr'unu modu positivu, dice numai in generalu co sunt unii istorici cari ducu acésta familia in linea

(18) *Kiejchoshrev, Cosroes dupe Trad. Germ.*

drépă ascendente de la Othmanu pene la Iaphetu, fiulu lui Noë. Cu tôte aceste, elu . in prefatiunea istoriei sale, ne da tôte aceste nume incerte. Eu le voi transcrie aci asiá precumu ni le da elu, spre a preveni pe lectoru si a i le pune inaintea ochiloru asiá precumu sunt, éra nu corrupte precumu lé-mu vediutu in unii auctori crestini :

Othmanu fiulu lui Erdogrulu, fiulu lui Solimanu, fiulu lui Kija-Aleb, fiulu lui Kizil Boga, fiulu lui Baitemur, fiulu lui Aikitlig, fiulu lui Tugras, fiulu lui Karaniv, fiulu lui Sacuru, fiulu lui Bulgaru, fiulu lui Soncur, fiulu lui Toktemur, fiulu lui Iassak, fiulu lui Cemeder, fiulu lui Kutluk, fiulu lui Turak, fiulu lui Carachan, fiulu lui Iasur, fiulu lui Ielvages, fiulu lui Baibeg, fiulu lui Tugras, fiulu lui Togmishes, fiulu lui Cugebeg, fiulu lui Ortuk, fiulu lui Cumar, fiulu lui Cektjemur, fiulu lui Turages, fiulu lui Kizil Boga, fiulu lui Iamak, fiulu lui Basibogas, fiulu!lui Hormir, fiulu lui Baisui, fiulu lui Sunge, fiulu lui Boga, fiulu lui Kurtulmish, fiulu lui Korchar, fiulu lui Balcik, fiulu lui Kumashes, fiulu lui Cara oglan, fiulu lui Soliman Schah, fiulu lui Corchulu, fiulu lui Bulgar, fiulu lui Baitemur, fiulu lui Turmish, fiulu lui Cocaleb, fiulu lui Oguzchan, fiulu lui Carachan, fiulu lui Caichan, fiulu lui Ulidgechan, fiulu lui Takva, d'in cas'a lui Iaphetu.

18. Inainte de a inchiaie aceste cercetari, vreu se observu, ca dupe opiniunea commune a Turciloru, tribulu Ogianu are duoe linii principale : lini'a ottomaniloru, si line'a oliginghisianiloru, si ca, d'in acésta d'in urma linea au avutu Tatarii d'in Crimea pe Chanii loru in successiune neintrerupta. Prob'a cea mai forte pentru acésta opinie este legea stabilita de Sultanii ottomani, care tiene, ca in casu candu d'in cas'a aliothmana n'aru mai fi eredi masculini, atunci imperatulu se se aléga d'in cas'a oliginghisiana, fiindu-ca este sciutu, ca amenduoe deriva de la unulu si acelasiu trunchiu. De aci Tatarii de Crime'a au mare sperantia, ca stingendu-se odata famili'a otto-

mana, ei érase voru succede la tronul. Legea ce amu memoratu nu é stérta ; ea este viia anca in spiritele ómeniloru, precumu s'a vediutu pe timpulu meu cu ocasiunea unei seditiuni contra sultanului Mustafa, si despre care voi vorbi mai pe largu in a dou'a parte a istoriei mele. Atunci soldatii, cetatiani si preotii au tienutu mai multe dile consultari in Hipodromu pentru, a detrona pe Mustafa și a alege altu imperatu. Dara , fiindu-ca Mustafa tienea, dupe datina, sub ochii sei in Adrianopole intr'o inchisóre pe toti consangeni si, precumu pe Ibrahimu Sultanu Ahmedu, unchiulu seu cu doi fii, pe fratele seu Ahmedu, care ocupa astadi (19) tronulu, de aceea poporulu se temea, ca déca va veni la cunnoscinti'a lui Mustafa , ceea ce se petrecea in Constantinopole, elu va curati de pre lume pe toti acei principi, si esterminandu astfeliu pe toti eredi legitimi ai imperiului, poporulu va fi constrinsu, vrendu nevrendu, a'lu onora cá pe alu seu imperatu. Pe candu acésta temere tienea tóte spiritele in perplessitate, noulu allesu Mafti, accompaniatu de ceia-lalti parinti ai legi, se redica si di se aceste cuvente : « Este pré a-
« deveratu, ca a da imperiulu unei persóne, care nu sta in nici-o
« legatura de sange cu cas'a ottomana, este in contra legiloru atatu
« divine catu si umane. Dara , de ore-ce Tatarii de Crime'a , cari
« deriva d'in acelasiu sange cu Ottomanii, au eredi capabili de a gu-
« verna legitime acestu Statu, in vanu poporulu se teme ca va cadé
« in anarchia ; cá-ci, déca Mustafa aru omori pe toti consangeni
« sei, atunci elu trebue pedepsitu cá parricidu si perturbatoriu de pace
« publica ; éra successoriu alu lui trebue allesu unulu d'in fiii Tata-
« riloru de Crimea, cari sunt de aceeași semintia cu Ottomanii ». Si
mai multu, in puterea acestei legi sunt esclusi de la tronul barbatii nascuti d'in linea femenina. Intr'adeveru, chiaru cu ocasiunea despre care vorbescu, propusesera unii de erede la tronul pe fiulu u-

(19) *Asta-di*, adeca in anulu 1712, candu auctorulu scria acésta istoria. H.

nicu alu Saphiei (20), fiu'a Sultanului Muradu, care locuia in suburbiulu numitu Beshiktash ; toti inse se oppusera, declarandu in publicu : « ca imperiulu ottomanu nu va cade nici-odata sub fusu (21) ; « ca nu recunoscu alti eredi capabili de a succede pe tronu, de « catu pe cei d'in line'a barbatésca, si ca in defectulu acestor-a, tre- « bue chiamati Aliginghisianii, cá unii cari au dreptu incontestabile « la tronu prin legatur'a de sange cu Ottomanii ».

(20) *Sophia*, romanescu *verguwa*, curata. *H.*

(21) *Fusu*, intiellege muireea. *H.*

ESTRASU DIN PREFATIUNEA TRADUCTORIULUI GERMANU.

Istori'a imperiului turcescu compusa de principele Dimitrie Cantemiru au ajunsu la cunoscinti'a istoriciloru europeni mai antaiu prin traductiunea facuta in limb'a anglica. De aci incolo nu numai istoriografi, ci si barbatii de statu o aflara demna de atata atentiune, in catu ea se vediu tradusa si tiparita in scurtu timpu, atatu in limb'a francesca , catu si in cea germana , precumu se va arata mai la vale.

Editionea germana care s'a tiparitu in Hamburg la anulu 1745, fu dedicata de catra traductoriulu ei nenumitu imperatesei *Mariei Teresiei*, éra in fruntea dedicatiunei fu pusa imaginea simbolica a ei, tienendu de mana pe filiulu seu Iosifu cá pruncu de patru ani, alaturea cu elu Minerva cá mentoru. Dein acea dedicatiune respira si scopurile politice pe care le avuse in vedere traductoriulu.

Trecendu la prefatiunea sa, traductoriulu germanu voindu a recomanda publicului seu cu totu adinsulu istori'a imperiului otomanu scrisa de Cantemiru, pune sub ochii lectoriloru sei mai multe consideratiuni, despre care amu crediutu cá trebue se fia comunicate si lectoriloru romani celu pucinu intr'unu estrasu precumu urmédia acilea.

Celu ce scie apretia valórea istoriei, simte mare neplacere ori-

candu întimpina date nesigure si lacune multe. Cunoscuta sunt greutatile de care damu in istori'a monarchiloru Assiriei, confusiunile in istori'a Egiptului si a Chinei, obscuritatea in a popóraloru septemtrionali. Dara nesciinti'a despre trecutul popóraloru antice s'ar mai putea escusa cu împregiurarea, că acelea n'au simtitu necesitatea de a 'si scrie istori'a lor in ordine chronologica; ce vomu dice inse, déca dămu de aceleasi dificultati la scrierea istoriei staturiloru mai noue? De in mai multe staturi europene avemu date istorice in abundantia; de in contra lips'a lor este cu atatu mai simtita la istori'a altoru parti ale lumii, éra ce avemu despre acelea, sunt parte mare fabule copilaresci, de care abia putemu scapa. In timpurile mai de in cóce s'a intensu comerciulu preste tóte tierile, dara scirile câte ne vinu prin acela, se reducu mai multu numai la marfi, la modulu vietuiri, si la investmentarea popóraloru. Missionarii tramisi cá se propage christianismulu in tóta lumea, au meritu mare intru adunarea de date istorice; cu tóte acestea imperiulu ottomanu care se afla in vecinatate imediata, acelu imperiu, a carui putere facu cá se tremure de mai multe ori Europ'a, ne este fórte reu cunoscutu. Date istorice pe care le avemu de in Turci'a sunt fórte defectuóse si incarcate de erroru. Causelu acelu defecte sunt cunoscute. Grecii carii au avutu a face mai multu cu Turcii, au scrisu fórte reu istori'a acestora. Latinii mai ignoranti de catu Grecii in afacerile turcesci, dandu crediementu Greciloru s'au insielatu si ei. De aici vene, că a voi se scrii istori'a turcésca de in documente de a le crestiniloru, semnifia totu atata, cá si cumu ai voi se scrii de in diarielu nóstre istori'a staturiloru situate afóra de in Europ'a. Grós'a nesciintia a limbei poporulu turcescu, greutatea de a castiga carti turcesci, marea neincredere a turciloru de a nu comunica lucrurile lor cu altii, in fine ur'a inversiunata a popóraloru christiane asupra unui popor, carele sfarmase una parte considerabile a christianismulu, era totu atatea obstacole mari, cá

se nu potemu strabate la adeverat'a istoria a poporului turcescu.

Facia cu acestea impregiurari, cu atatu are se ne fia mai pretiôsa istori'a osmaniloru scrisa de D. Cantemiru, cu catu acesta se aflase in positiunea favorabile de a implini tôte conditiunile cerute la compunerea istoriei genuine a imperiului turcescu, pe care le-a si implinitu in adeveru. Cantemiru cunoscea tôte limbele necesarie la scrierea acestei istorii. Petrecerea sa de diece ani in capital'a imperiului ii dete ocasiune de ajunsu cá se cunôsca documentele acestui poporu. Positiunea sa inalta ilu aduse in atingere cu barbatii de statu si cu invetiati turciloru, dein a caroru conversatiune potea se afle destule sciri secrete si se petrunda in natur'a turcésca. Preste acestea, amórea de adeveru respira dein tôte paginile istoriei lui Cantemiru. Elu iubesc pe compatriotii sei, inse nu asia, cá se alunece a coperi errorile istoriciloru romani, orf-candu se arata vreuna contradicere intre acestia si intre istoricii turcesci. Elu este fôrte zelosu pentru credinti'a sa religiôsa si uresce dein sufletu tirani'a turcésca; totusi elu scie se fia asia de nepartinitoriu, in câtu virtutile loru le lauda la tóta ocasiunea. Ce poteamu astepta mai multu dela probitatea unui istoriografu? In partea prima a istoriei sale Cantemiru pune se vorbésca mai totu istoriografii turcesci, adeca decopiadia dein ei mereu, ceea ce este una virtute admirabile dela unu principe, carele suferise atâtea rele dela turci. A dou'a parte o a descrisu dupa cele ce vediuse si patise elu insusi, dein documente in totu respectulu authentic. Notele adaose de elu inca sunt de mare pretiu, cà-ci ele coprindu mai totu sciri necunoscute pâna acilea. Stilulu seu e preste totu seriosu si claru. Ici-colea vinu repetitiuni de aceleasi lucruri; se vede câ scriptoriulu fusese intreruptu adeseori in lucrarea sa. Unele sciri mirosa a supersti-tiune, dara acésta se mai intempla si altora.

Dupa acestea traductoriulu enuntia, cà una carte cá acésta, de valóre intrinseca atátu de mare, se aflase demna de a fi tradusa si

publicata in limb'a germana. De aci incolo elu arata, cã manuscriptulu originale latinescu alu acestei istorii ilu dusesse Antiochu Cantemiru la Londra. Anglii carii isi tienu de datori'a loru a comunica in *limb'a loru nationale* ori-ce lucru adeveritu, in locu de a o publica in limb'a latina, o tiparira in traductiunea facuta de dr. N. Tindal magistru alu artiloru liberali si vicariu la Waltham in comitatulu Essex. Acea editiune esi in folio la anulu 1734 in Londra. Traductoriulu germanu afla, cã traductiunea facuta in limb'a angla este fôrte buna, curgãtoria, exacta. Dein contra, acelasiu afirma, cã traductiunea francêsca de d. Jonquieres, comendatoriu si canonicu alu ordinului calugariloru Hospitali dela Montpellier, tiparita in patru tomuri 8° la Parisu in anulu 1743 este defectuôsã, in unele parti chiaru si falsificata, precumu de ex. in viêtî'a lui Ibrahim, unde bietului canonicu ii fu rusine a repro-duce spurcatiunile cate se scriu despre acelu sultanu (1).

In catu pentru traductiunea germana, traductoriulu dice cã elu se tienù strinsu de cea angla, cã a intempinatu greutati la traducerea nomenclatureloru oficiali, la frase, sententie, responsuri, inscriptiuni si versuri citate de auctoriu dein linbele turcêsca, arabica si persiana, deintre care cele mai multe era fôrte corupte si trunchiate in traductiunea angla, era traductoriulu francesu a mai inmultitu acelea coruptiuni. Vediendu traductoriulu germanu acelea erroru, se decise a le correege cu ajutoriulu filologului Meninski si alu unei gramatice turcesci, ce essise in anulu 1730. Si fiindu-cã Cantemiru adoptase mai multe nomenclaturi dein limb'a turcêsca

(1) In sesiunea dein anulu 1875 a Societãtei academice romane patru membri ai sectiunei istorice se ocupara in vreo patru siedintie cu compararea celoru trei traductiuni streine, tienendu alaturea si pe cea romanêsca a d-lui dr. Ios. Hodosiu; era cu acca ocaziune aflara, cã in adeveru traductiunile angla si germana consuna mai proste totu, dein contra cea francêsca se abate adesea, uneori omittendu, alte-ori adaogendu dela se-nesi, precumu de ex. in viêtî'a lui Stefanu celu mare, alte-datî crasi jocãndu-se cu frase si expressiuni, alterédia sensulu. G.B.*

comuna, popularia, precumu facu si grecii, si italienii, candu scriu si vorbescu despre lucruri turcesci, germanulu se tienù mai multu de limb'a literatiloru turci, arabi etc. ; totu-odata elu se feri de coruptiunile barbare ale cuventelor europene, precumu Felibe in locu de Philipopole, Firindos in locu de Ferdinandu. La tôte acestea dete prăste greutati cu atât mai mari, cu cât mai multe cuvente straine sunt atât de corupte prin turci, in cât nici insusi Cantemiru nu le mai cunosea; preste acésta, chiaru furcii le pronuntia in moduri diverse si dubioase. Cu alte cuvente: limbile asiatice se corupu si schimosescu in guf'a popóraloru europene, precumu si limbile acestora se strica si deformédia fôrte tare in graiulu popóraloru asiatice, ale caroru organe de vorbire differu asia multu de ale nóstre. Spre a facilita lectiunea, traductoriulu nu'si pregetà a compune unu vocabulariu de cuvente si sententie straine ce se afla in acésta carte (2); inse una alta collectiune de cuvente straine cautà se o delature, dein causa cà'i lipsia acelea semne séu litere, care era se represente pronuntiarea lor germana si exacta. Acésta i s'a intemplatu lui nu numai cu vocalele trecute in limb'a turcésca dein alte limbi asiatice, ci si cu cele slavóne si magiare.

Acelasiu traductoriu germanu a mai compusu: Una tabella comparativa intre anii Hegirei si ai erei christiane (3).

Una tabella a monetelor turcesci, comparate cu cele saxóne;

Unu registru alphabeticu alu lucrurilor coprinse in acésta istoria (4).

In fine traductoriulu germanu inchiaie dicendu, cà elu dà in manile publicului séu *una carte ce nu'si are parechi'a*.

(2) In traductiunea germana dela pag. 772 până la 789.

(3) Vedi-o dupa prefatiunea auctoriului.

(4) In editiunea germana dein anulu 1745 dela pag. 790 înainte.

Tocma la calcaiulu editiunei germane se mai vede si portretulu lui Dim. Cantemiru, óra dela pag. 811 înainte pe 14 paginē biographi'a acelu Domnu de renume mare.

Nota edit.

TABELA COMPARATIVA

INTRE ANII HEGIREI SI ANII DE LA CHRISTU, CE OBYINU IN ACESTU OPU

Nota : H. insemna adica anii Hegirei ; I. C. anii dela Christu ; L. lun'a si diu'a d'in luna ; D. diu'a din septemana ; Liniora (—) anulu bisextilu.

H.	I. C.	L.	D.	H.	I. C.	L.	D.
611	1214	13 Maiu	3	882	1477	15 Aprilie	3
616	1219	20 Martiu	4	884	1479	25 Martiu	5
680	1281	22 Aprilie	3	886	1481	3 Martiu	7
687	—1288	6 Fevruariu	6	887	1482	20 Fevruariu	4
688	1289	25 Ianuariu	3	889	—1484	30 Ianuariu	5
698	1298	9 Octomvrie	5	890	1485	18 Ianuariu	3
699	1299	28 Septemvrie	2	—891	1486	7 Ianuariu	7
—700	—1300	16 Septemvrie	6	—894	—1488	5 Decemvrie	5
717	1317	16 Martiu	4	895	1489	25 Noemvrie	4
726	1325	8 Decemvrie	1	911	1495	21 Septemvrie	2
—727	1326	27 Noemvrie	5	—902	—1496	9 Septemvrie	6
728	1327	17 Noemvrie	3	—905	1499	8 Augustu	5
729	—1328	5 Noemvrie	7	—907	1501	17 Iuli	7
—730	1329	25 Octomvrie	4	916	1510	11 Aprilie	5
734	1333	12 Septemvrie	1	917	1511	31 Martiu	2
736	1335	22 Augustu	3	—918	—1512	19 Martiu	6
—738	1337	30 Iuliu	4	920	1514	26 Fevruariu	1
—760	1358	3 Decemvrie	2	—921	1515	15 Fevruariu	5
761	1359	23 Noemvrie	7	922	—1516	5 Fevruariu	3
762	—1360	11 Noemvrie	4	923	1517	24 Ianuariu	7
—763	1361	31 Octomvrie	1	925	1519	3 Ianuariu	2
766	—1364	29 Septemvrie	1	—926	1519	23 Decemvrie	6
783	1381	28 Martiu	5	927	—1520	12 Decemvrie	4
784	1382	17 Martiu	2	928	1521	3 Decemvrie	1
788	1386	2 Fevruariu	6	—929	1522	20 Noemvrie	5
791	—1388	31 Decemvrie	5	930	1523	10 Noemvrie	3
792	1389	20 Decemvrie	2	931	—1524	29 Octomvrie	7
797	1394	27 Octomvrie	3	933	1526	8 Octomvrie	2
800	1397	24 Septemvrie	2	934	1527	27 Septemvrie	6
—801	1401	11 Augustu	5	—935	—1528	15 Septemvrie	3
—809	1406	18 Iuniu	6	936	1529	5 Septemvrie	1
814	1411	25 Aprilie	7	938	1531	15 Augustu	3
816	1413	3 Aprilie	2	—940	1533	23 Iuliu	4
—820	1417	18 Fevruariu	5	941	1534	13 Iuliu	2
824	1421	6 Ianuariu	2	942	1535	2 Iuliu	6
—825	1421	26 Decemvrie	6	—943	—1536	20 Iuniu	3
827	1423	5 Decemvrie	1	944	1537	10 Iuniu	1
830	1426	2 Noemvrie	7	—945	1538	30 Maiu	5
—831	1427	22 Octomvrie	4	946	1539	20 Maiu	3
832	1428	11 Octomvrie	2	947	—1540	8 Maiu	7
838	1434	7 Augustu	7	—948	1541	27 Aprilie	4
840	—1436	16 Iuliu	2	949	1542	17 Aprilie	2
—845	1441	22 Maiu	2	—954	1547	21 Fevruariu	2
—847	1443	1 Maiu	4	955	1548	11 Fevruariu	7
—850	1446	29 Martiu	3	—956	1549	30 Ianuarie	4
851	1447	19 Martiu	1	—959	1551	29 Decemvrie	3
—855	1451	3 Februariu	4	960	1552	18 Decemvrie	1
857	1453	12 Ianuariu	6	961	1553	7 Decemvrie	5
—858	1454	1 Ianuariu	3	963	1555	16 Noemvrie	7
860	1455	11 Decemvrie	5	974	1566	19 Iuliu	6
—864	1459	28 Octomvrie	1	—975	1567	8 Iuliu	3
865	—1460	17 Octomvrie	6	976	—1568	27 Iuniu	1
867	1462	26 Septemvrie	1	977	1569	16 Iuniu	5
868	1463	15 Septemvrie	5	—978	1570	5 Iuniu	2
870	1465	24 Augustu	7	979	1571	26 Maiu	7
—872	1467	2 Augustu	1	980	—1572	14 Maiu	4
874	1469	11 Iuliu	3	982	1574	23 Aprilie	6
—875	1470	30 Iuniu	7	983	1575	12 Aprilie	3
876	1471	20 Iuniu	5	—986	1578	10 Martiu	2
—877	—1472	8 Iuniu	2	988	—1580	17 Fevruariu	4

H.	I.C.	L.	D.	H.	I. C.	L.	D.
991	1583	15 Ianuariu	3	1080	1669	22 Maiu	7
993	1584	24 Decemvrie	5	1083	1672	19 Aprilie	6
994	1585	13 Decemvrie	2	1084	1673	8 Aprilie	3
— 995	1586	2 Decemvrie	6	—1085	1674	28 Martiu	7
— 997	1588	10 Noemvrie	1	—1087	1676	6 Martiu	2
1002	1593	17 Septemvrie	2	1088	1677	24 Fevruariu	7
1003	1594	6 Septemvrie	6	1089	1678	13 Fevruariu	3
1004	1595	27 Augustu	4	—1 90	1679	2 Fevruariu	1
1012	1603	1 Iuniu	4	—1093	1681	31 Decemvrie	7
1013	1604	20 Maiu	7	1094	1682	21 Decemvrie	5
—1014	1605	9 Maiu	5	—1095	1683	10 Decemvrie	2
1015	1606	29 Aprilie	2	1096	1684	29 Noemvrie	7
1026	1616	30 Decemvrie	2	1097	1685	18 Noemvrie	4
—1027	1617	19 Decemvrie	5	—1098	1686	7 Noemvrie	1
1029	1619	28 Noemvrie	1	1099	1687	28 Octomvrie	6
1032	1622	26 Octomvrie	7	1101	1689	5 Octomvrie	7
—1033	1623	15 Octomvrie	4	1102	1690	25 Septemvrie	5
1039	1629	11 Augustu	3	11 3	1691	14 Septemvrie	2
—1041	1631	20 Iuliu	4	—1104	1692	2 Septemvrie	6
1043	1633	28 Iuniu	6	1105	1693	23 Augustu	4
—1044	1634	17 Iuniu	2	—1106	1694	12 Augustu	1
1045	1635	7 Iuniu	1	1107	1695	2 Augustu	6
—1046	1636	26 Maiu	5	—1109	1697	10 Iuliu	7
1047	1637	16 Maiu	3	1110	1698	30 Iuniu	5
1048	1638	5 Maiu	7	1111	1699	19 Iuniu	2
—1049	1639	24 Aprilie	4	1113	1701	8 Iuniu	4
1054	1644	29 Fevruariu	5	1114	1702	28 Maiu	1
—1055	1645	17 Fevruariu	2	—1115	1703	17 Maiu	5
1058	1648	17 Ianuariu	2	—1117	1705	25 Aprilie	7
1059	1649	5 Ianuariu	6	1121	1709	13 Martiu	4
1066	1655	22 Octomvrie	2	1122	1710	2 Martiu	1
1070	1659	8 Septemvrie	5	1123	1711	19 Fevruariu	5
—1074	1663	26 Iuliu	1				

PARTEA ANTAIA
A
ISTORIEI OSMANE

CARE COPRINDE CRESCEREA IMPERIULUI OSMANU
DELA DOMNI'A LUI OSMANU

FONDATORULU ACELUIA
PANA LA DOMNI'A LUI MUHAMEDU IV.

ADECA
DELA ANULU 1500 PANA LA OBSIDIUNEA VIENEI IN ANULU 1683.

ISTORI'A

DESPRE

CREȘCEREA IMPERIULUI OSMANU⁽¹⁾ SEU OLIOSMANU⁽²⁾

COMPUSA IN TREI CARTI

CAPU I. DIN CARTEA I.

DELA ESIREA TATARILORU SUB SIAHULU SULEIMANU

CAUSELE DIVERSELOR PARERI DESPRE GENTEA OSMANA

Déca vomu cercela cu diligentia originea familiei osmane care se afla astadi in possessiunea tronului turcescu , vomu da preste acea

OBSERVATIUNI

Inainte de a incepe notele nóstre, se premittemu câte-va despre titlaturele mai usitate la curtea ottomana. Acésta curte, cá si cellalalte d'in Orientu , isi arroga si pretinde titlaturele cele mai superbe si mai pompóse. Edictele imperiali, numite *Fermanu*, suntu pline de asemenea frase ; precumu : *Babi humaiun*, Port'a sublima. *Babi Adalet*, Pórt'a dreptatiei; *Babi Saadet*, Pórt'a măriirei; *Babi séu Deri Devlet*, Pórt'a fericirei. (*) Dela acésta d'in urma frase este espressionea familiara între Turci de «Devleti othmanie», Maiestatea, séu Felicitatea ottomana. Déca lectorulu è curiosu a cunósce mai multe títle de aceste, n'are de cátu se consulte dictionariulu turcescu de Meninski , unde le va afla adunate in massa.

(1) *Othomanu*. Acestu nume care 'lu pórt'a natiunea túrcésca dela imperatulu Os-

(*) Orientalii numescu residenti'a guberneloru lorú *Pórt'a*, dela portile mari ce sunt la palatele domniloru lorú ; cá si europenii, dela loculu séu curtea d'ináintea palate-loru domnesci, dicu *curte* la resiedinti'a acestor-a. De aci titlaturele indicate aici sunt identice cu espressionile nóstre, de: Curte serenissima, inaltu séu prè-naltu monarchu, maritu gubernu etc. *Pórt'a*, ni se pare prè duru, pentru aceea ne vomu abtliené de a'lu intrebuintia pe viitoriu. *Tr. Germ.* (Nu ni se pare mai duru de cátu *curte*. *Hodosiu*).

mare diversitate de pareri, pe care o amu aretat în prefatiune, éra la scriptorii straini vomu afla alátu amestecu de fabule, în cătu voindu se distingemu adevéru de erróre, vomu simți acea greu-tate mare ce simte caletoriulu standu între doue cali. Unii se abatura dela adevéru dein lips'a cunoscintiei lucrurilor si istoriilor orientali, alții érași fusera dusi în erróre prin vre-una fabula, care pôte fi ca pismuise fericirea acestei familii. Istoriografii nostrii chri-

manu, fundatorulu seu, ilu scriu istoricii crestini fórte incorrectu. Unii facu d'în prim'a sillaba dué, punendu un *o*, si dicu *Othomanu*; alții omittu pe *h* si duplica pe *t*, precumu *Ottomanu*. Amendué formele sunt contra naturei literelor arabice, că-ci arabiculu *tsh* séu *th*. numitu la Turci *Tshei arebi*, respunde în totulu cu grecesculu *Thila* Θ (séu anglosaxoniculu *Th*. *Tr. Angl.*, prin urmare în limb'a latina (séu angle-a *Tr. Angl.* sé ifrancesa *Tr. Franc.* s'ú romana *H*.) trebue se si conserve etymologi'a sa si se se scria *Othman*, cá în grecesce *Οθμαν* (în germanesce cá *Othsmannu*, *Tr. Germ.* Mai este de observatu, ca Turcii pronuntia arabiculu *tsh* mai ca *s* alu nostru. De aci *Olshman* la ei suna cá *Osmanu*. *Tr. Angl.* (*).

(2) *Oliothmanu*. Acestu cuventu este compus din *Ol* si *Othma*, si însémna fiii séu urmatorii lui *Othmanu*. Se atribuie nu numai familiei imperatesci, care descende dela *Othmānu*, ci si natiunei turcesci în generalu. De aci frasa: *Tevaiñ Oliothmanu*, órdele séu triburile *Oliothmane*. Imperatii se numescu în particulariu: *Oliothman Padishahi* imperatulu fiiloru lui *Othmanu*. Acésta este ratiunea, pentru care ne-amu determinatu a numi lucrarea nóstra: *Istori'a Oliothmana*.

La notele de sub 1 si 2 trebue se observú, ca traductoriulu anglesu scrie *Othman* si *Alolthmanu*, francesulu *Othoman* si *Aliothman*, germanulu *Osman-ichs* si *oliosman-ichs*. Eu în traducerea mea nu m'amu feritu de nici un'a d'în aceste forme; ba amu întrebuintiatu anca si pôte m'î multu, form'a *Ottomanu*; că-ci chiar dupa pronunçia turcésca, abia s'ar poté spune cu certitudine, care d'în aceste forme è falsa, séu care corespunde mai multu naturei litterelor arabice. Amu scrisu: imperiulu *ottomanu*, cas'a, famili'a *osmana*, *oliosmana*, *aliosmana* etc. CREDU CA N'AMU GROSITU. Usulu la europeni a sanctionatu form'a *Olhoman*: limb'a diplomatica în Europ'a è cea francesca; francesii scriu *Othoman*, prin urmare tóta lumea scrie *othoman*. Acést-a inse nu esclude pe nime, cui place, se scrie *othman*, *ottomanu*, *osmanu*, *oliosmanu*; nu mai se scia face totdeauna distinctiune între subiectele, substantivele, de cari vré se lege unulu séu altulu d'în aceste epitetele (adiectivele).

Anglesii dicu se se scria cuventele séu numele turcesci dupe ortografi'a limbei englese; Germanii pretindu assemene; Francesii, Italianii si Spaniolii totu asia; si noi. Românii avemu dreptulu se pretendemu alu nostru. Si într'adeveru, déca nu scriemu

(*) Cartea presenta, fiindu-ca este o istoria turcésca: credemu ca è rationale a conserva în ea pronunçiatuinea Turciloru. *Tr. Germ.* (Pré bine. Dar, fiindu-ca nu scriemu cu littere turcesci, credemu ca è rationale, a scrie fia-care cu litterele si ortografi'a propria, pentru a reproduce espressionea si sunetulu propriu alu pronunçiatuinei turcesci. *H*).

stiani, în nesciinți'a lor despre erudițiunea turcésca, au fostu necesități, precumu mai mentionaramu aceea, se scotia deîn aceleste pîraie turburi ceea ce trebuia se ia deîn prim'a fîntana. Noi deîn contra (fîa disu fora vanitate deîn partea nîstra), preferîramu cu totu dreptulu marturi'a scriptoriloru indigeni tuturoru celorulalti, si datele nîstre le adunaramu deîn acei istoriografi, pe carii turcii îi tienu de cei mai dîmni de credinția si mai autentici.

Asia noi învetîiamu deîn acestia, cî pre candu faimosulî domnitoriu Gînghis (3) Chanu (4) devastandu nu numai partea cea mai mare deîn Asi'a care se aflî sub potestatea persiana, cetatea Belch, cea mai bogata în tîer'a Chorosanu o ruinase pîna în temeliî, éra

numele turcesci cu litere turcesci : apoi pentru a le da, în limb'a în care scriemu, expresiunea si pronunți'a cea adevérata, trebue se le scriemu cu litterele si ortografi'a correspundietîria littereloru si pronunțiatiunei turcesci. Eu credu, ca chiar d'în caus'a diversitatiei littereloru, candu grecesci, candu gothice, acumu latine etc., si mai alesu din caus'a diversitatiei de orthografi'a alîtorulimbi, cu cari s'au scrisu cuventele turcesci — s'a nascutu si aceea diversitate de forme, în cari ele ni se presenta asta-îi. (*Hodosiu*).

(3) *Gînghis*. Dupe annalile turcesci a fostu principe allu Tatariloru Oguziani. Noi, amu vorbitu pe largu în prefațiune despre faptele si vinéti'a acestui principe. Lectorulu le pîte vedé acolo. (Persianii si Turcii pronunția acestu nume, cî si cumu aru fi scrisu în angiesesce *Chînghîz* sêu în italianesce *Cînghîz* Istoricii latini îi dicu *Cangius*. Gînghischan în limb'a mongolica înscîmna regele regîloru. *Tr. Angl.**).

(4) *Chan*. Acestu cuventu a trecutu d'în limb'a persiana în cca arabica. Însemnédia domnu mare sêu principe. Este idénticu cu arabiculu *Sultanu*, si cu turcesculu *Ulubeg*, mare principe. Titlulu de Chan a fostu odinîora în usu la imperatorii turci, precum Muradu Chan, Selimu Chan etc. ; în urma înse curtea ottomana a resérvatu acestu titlu pentru regele Crimei sêu alu Tatariei mici ; de aceea elu se numesce Kirin Chani, sêu *Chani Alî Shan*, sublimulu Chanu.

(*) *Ebulgasi Baiadur Chan*. în istori'a geneologica a Tatariloru (pag. 94 si urm.. dice, ca *zin* în limb'a mogulica înscîmna *mare*, si *gis* é superlativulu : prin urmare *zingis* înscîmna *Maximus* (vellu mai mare) *Tr. Germ.*

Trad ictorulu germanu mai face aci despre Gînghis unele observatiuni gramaticali si ortografice în favorea limbei sale. Pentru noi n'au nici interessu nici însemnatate. *H.*

pe Chursem (5) Siah (6) alungandu'lu dein statulu seu ilu si omorise, ci si pe domnitorii dein tôte acelea tieri, pentru-cà se află in dissensiuni intestine, prin necurmăte invasiuni debilitandu'i ii alungase;— pe atunci dicu, se întimplă, că Suleiman (7) Siah, fi-

(5) *Churzem* însemna propriu marea Caspica sêu Hircanica; totu asia se chia ma si tierrile de pre langa tiermii acestei mari, allu caroru suveranu se numesce *Churzem Siah*, adeca regele sêu domnulu tierriloru situate la marea Caspica. Turcii pronuncia câte-odata *Chuzrem*, pentru asemenarea littereloru *R.* si *S.*, candu semnulu de distincțiune nu è pusu pe elle; ceea ce se întempla de multe-ori, mai allesu in scrierile Turciloru celloru mai invetiati. Geografulu nubianu (Partea 7 clima 5) pretinde, ca acestu cuventu deriva de la *Chosar*, fiulu lui Togarmas, care mai întâiu a popولاتu aceste tierri; pare inse ca opiniunea sa nu se baséza atatu pe realitatea faptului, catu pe asmenarea numelui. Meninski mai dice ca acésta mare se numesce *Culzum Deng iz*; dara nu vedu pe ce argumentu, de ôre-ce Turcii dau acestu nume la marea-rosia. Crestinii inse o numescu marea Baku, de la cetatea Bacuie situata la tiermii ei. (Aci nu trebue se ne inchipuimu ca dóra tôte tierrile situate la marea Caspica s'aru numi Churzem. Acestu nume 'lu pórtă numai acea parte a marei Caspice, care spala marginile regatului Curzem, a carui estindere merge, precum se dice, pene la gurile Oxului, riu ce se vérsa in marea Caspica. Regatulu Churzem asta-đi è sub dominatiunea Tatariloru Usbeghiani, cari l-au ocupatu de la descendentiu lui Tamerlanu, dupe ce acest-a allungase de acolo pe succesorii lui Ginghiscan. Churzem Schah, despre care vorbesce auctorulu nostru, a fostu titulu unei familii de regi ai acelloru tierri, cea mai putinte in tóta Asi'a; dar pe care Ginghiscanu o a stinsu cu totulu in persón'a lui Mahomed Churzem Schah, pe care l-a omoritu. Herodotu vorbesce de Chorasma; atatu e de vechiu este acestu regatu! déca cum-va Herodotu pe acest-a l-a avutu in vedere *Trad. Angl.*).

(6) *Shah* (*) sêu *Scheh*, cuventu persianu, identicu cu arabiculu *Sultan*. De aci pórtă imperatulu urcescu titulu: *Schahi Alem Penah*, imperatulu refugiu lumei. Este de însemnatu inse ca *Padishah* trece la curtea Ottomana de titulu mai onorabile de catu Schah. Titulu de Shach simplu se da regiloru Persiei, Padischah nici-odata. Vomu spune ratiunea, candu vomu esplica cuventulu Padischah.

(7) *Suleimanu*. Tatalu lui Erdogrulu si mosiulu lui Osmanu, originariu d'in famili'a oguziana, cea mai nobile intre Sciti. In prefatiune amu relevatu errôrea lui Loniceru, care 'lu face rege alu Niceei, (Trebuie se observamu aci, ca in limb'a turcésca, arabica (si persica) vocalile *a* si *e* au acelasu semnu, precumu acelasu semnu au si vocalile *o* si *u* (si *o* si *u* in limb'a turcésca). De aci vine, ca istoricii nostri scriu unulu si acelasu cuventu in varie forme, precumu Schah si Scheh, Soliman si Suliman etc. *Tr. Angl.*).

(*) Cuventulu *Schah* însemnédia si regele in joculu asia numitu Schah, jocu carele l-amu luat de la Persiani, si ei dupre tóta probalitatea l-au invetiatu de la indiani. De aci Schah mat, la angli Check mate, la francesi Echec mat,, la italiani Scacco matto. *Tr. Angl.*

Mat in limb'a persica: confusu, consternatu; prin urmare Schah mat, rege adusu in confusiune, de nău mai póte scapa. Dupe *Tr. Germ.*

liu alu lui Chiîa-Chan, domnu alu cetatiei Nere (8) si alu tatariloru Ogusani (9), si domnitoriu alu tierrei Merusiahgean, unu principe

(8) *Nera*. Acésta cetate, dupe rapórtele Turciloru, este aprópe de marea Caspica. Numele ei inse in vanu l-ai cauta in chartele geografice ale crestinilor; déca nu cum-va vomu dice ca è cetatea Herat, capital'a vechiei Aria, séu a tierrei Nurkelsur d'in Masanderan, in provinci'a Ghilan. Annalele turcesci tienu, ca cetatea Nera a fostu ocupata si derimata de Tatarii lui Ginghiscanu, candu s'au intorsu acesti-a dela devastatiunea cetatiei regali Belch. Istoricii persiani confirma opiniunea nóstra, că-ci ei facu mentiune de siepte regi cari au domnit pe atunci in Ghilan, si d'intre cari unulu cu probabilitate a fostu Solimanu alu nostru.

(9) *Oguzani*. Turcii sunt de accordu asupr'a acestui punctu si convinu cu totii ca tribulu Oguzaniloru avendu de conductoru pe Ginghiscanu, a esitu d'in Tataria mare, vét'r'a, de unde s'au respanditu atâte roiuri nenumerate de Sciti. Eu nu cunosc nici unu scriitoriu crestinu, care se atribuie lui Gingischan alta patria. Opiniunea nóstra o confirma pene la evidentia Nicephoru Gregoras, care in cartea II. capu 4, unde vorbesce despre irruptiunea acestoru Tatari, dice : « Câte-va secle dupe aceea, ca unde ce essu d'intr'o fontana nesecata, au cursu Tatarii d'in estrem'a Scitia si s'au impartitu in doue turme. Unii au petrunsu departe pene la marea Caspica, unde uitandu de numele si de patri'a loru natale, se numira Sarmati, Massageti, Melanchlani, Amazoni etc. Ceialalti 'si luara callea spre Europ'a, predandu tóte cóstele maritime etc. » Ér la capu 5 sectiunea prima dice : « Sub Ion Duca imperatu, turme nenumerate de Sciti, lasandu-si locuintiele nordice, s'au respanditu cu miliónele pe tierrmii marei Caspice. Intr'aceea morindu ducele loru Sitzizchan (sub acestu nume Gregoras intiellege pe Ginghiscanu, precumu amu aretatu in prefatiune), command'a preste trupele loru s'a impartitu intre duoi fii ai acestui-a, Chalaus si Telepugas ».

Atata spune Gregoras. Disele sale ne facu se observamu, ca ceea ce numesce elu Πρωτῆ Σκοδριχῆ, séu prim'a ori estrem'a Scitia, este chiar acee'a ce numimu asta-di Tataria mare, si catu pentru numile ce a placutu istoriciloru a da locuitoriloru acestoru tierri, noi le consideramu numai ca imaginari si nici de cumu ca proprii Scitiloru, pene candu acesti-a au remasu in vechiele loru vetre. Asià, déca lectorulu a vediutu in prefatiunea nóstra că famili'a oguzana s'a impartitu in doue linii, adeca aliothmana si alinghisiana— nu trebue se'si inchipuiesca nici-decumu ca acésta distinctiune s'ar fi facutu anca pe candu traiau fundatorii séu mai bine trunchii acestoru dinastii : ar fi absurditate se vré cine-va a da anca sub Soliman numele de Aliothmani acelor-u-a, cari nu l-au primitu de cătu dela nepotulu seu, cu un'a suta de anni mai in urma ; assemene ar fi falsu de a afirma, ca principii Crim-Tatariei s'aru numi Alinghis chiar de la insusi Ginghiscanu. Acésta numire li s'a datu numai dupece au fostu supusi prin armele osmanice, si chiar nici Chanii Tatariloru d'in Crime'a nu'si deriva originea dela Ginghiscanu, ci numai dela nepotulu acestui-a, cu numele Ghirai, care elu cellu d'antaiu a cuceritu acelle tierri. Ba s'a vediutu ca acesti principi, imitandu pe imperatii d'in Occidentu (cari in onórea fundatoriloru imperiului se numiau *Caesar* și *Augustus*), numai in timpii din urma au inceputu

acesta, carele intrecă pe toți principii poporului său cu nobilitatea nașterii, cu glori'a mai-marilor și cu propriile virtuți, — în anul Hegirei 611 după chronologi'a lui Nisrin (era după chronologi'a christiana în anul 1214) indemnătu prin exemplulu și fortun'a lui Ginghis-Chanu, s'a decisu cu vreo cincideci de mii tătari ogusani alesi, a'si lasa locuintiele vechi și a întreprinde expedițiune asupra Europei, ⁽¹⁰⁾ spre a'si căuta una alta patriă.

Cuceririle sale.

Asia dăra Soleiman-Siâh strabătă cu celeritate mare și cu progressu totu asia de bunu în regiunea Oserbedgean ⁽¹¹⁾, care se marginesce cu Siri'a și, atâtă prin puterea armelor, câtă și

a purta numele gloriosilor lor antecesorii și l'au transmisu succesorilor lor : Turcii pe acela de Othomani, și Tătarii pe acela de Ghirai. De aci Chanii Tatariei adăgu asta-di numelui lor propriu anca și pe cellu de Ghirai, precum Selim Ghirai, Caplan Ghirai etc. Dăra despre aceste vomu dice mai multe într'altu locu.

(10) *Europa* s'eu tierile europene. Rum-ili s'eu simplu Europ'a ori Rum, dupe opiniunea Arabilor se marginesce cu Siri'a ; asiă în catu pene asta-di la ei se dice despre cei ce vinu la Aleppo, capital'a Siriei, ca au trecut în Europ'a (*). Turcii înse dau Europei aceleasi margini cari le damu și noi, adică : Bosporulu (canalulu Constantinopolei), Tanais (Donul), și gurele Nilului.

(11) *Ozerbegian* s'eu Shirvan, s'eu Biladulgebel, Armeni'a mare, alle carei margini nu mă sunt celle d'în vechime ; că-ci Turcii, cari nu'si facu scrupulu de a se estinde preste tierile vecine, nici de a schimba numele celor cucerite, au mă adaosu mare parte d'în Assiri'a septentrionale, alu carei restu porta asta-di numele de Kurdistanu (unii 'i d'icu Gordiana), și se l'ega la apusu cu Armeni'a mare.

Cuventulu *Ozerbejanu* ă compusu d'în *Ozer*, focu, și *Glan*, anima, cu conjunctiunea *be* în, prin urmăre se p'ote traducă focu-in-inima s'eu inima cu focu. *Ozerbejan*, (d'Herbelot și alții 'lu scriu Adherbigian), *Shirvan* și *Biladulgebel* sunt trei provincie distincte în Persi'a. Azerbegian, despre care tradițiunea țiene că acolo a fostu l'eganulu vechiei dinastii a regilor persiani, și că faim'osulu Zoroastru acolo a instituitu cultulu focului, țiene o parte din Medi'a, Siri'a și Armeni'a mare. Cetățile principali în Azerbegian sunt : Tauris, Ardebal (s'eu Ardevil), Selmas. Nakschivan, Merend etc. Provinci'a Shirvan, care anca este o parte d'în Medi'a, se estinde de-alungulu c'osteii occidentale a mării Caspice ; o despartu de Azerbegian și de Daghestan fluviile Aras și Cur, adică Araxes și Cyrus. Cetățile ei principale sunt : Schamakie s'eu Scamachi. care ă capital'a țierii, Baku la 39 grade 30 min. de latitudine, și un'a și alt'a la tiermuriile mării Caspice ; și Beraah la fluviulu Cyrus *Tr. Franc.*

Biladulgebel și Daghestan, însămma țieră munt'osă. *Tr. Germ.*

(*) În Romani'a se dice despre cei ce calătorescu d'în țieră spre partile occidentale ale Europei, că au trecut în *Evrop'a* ; că și cādu Romani'a n'ar fi în Europ'a.

cu ajutoriulu faimei latite despre faptele sale cuceri totu ce întemînă în calea sa pînă la Ahlad, care este regiune și cetate în Armeni'a mare. Dara fiindu-că tatarii lui Ginghis-Chanu devastaseră tóte prin pregiuru cu furia și crudelitate neaudita, și petrunseră pînă în Oserbedgeann, asia Suleiman-Sîah, séu pentru-că trebuia se cêda unei poteri mai mari, séu că se'si conserve pe credinciosii sei pentru sôrte mai buna, fu necesstatu a'si aduna pe omenii sei și a se retrage dein Asi'a mica în interiorulu Oserbedgeanului. Poporulu seu inse nascutu pentru bellu și predatiuni, isi perdù patienti'a, pentru-că i se urise de acea viétia fora ocupatiune, și lipsita de lucrurile cele mai necesare în acea regiune desierta; asia în anulu hegirei 616 (alu lui Chr. 1219). Soleiman esîndu éراسي dein Oserbedgeanu isi conduse victoriósele sale trupe de nou asupra tieriloru Asiei mici. În acelea întreprinderi elu facù preste așteptarea sa progresse asiá de mari, în cātu supunendu sie-si multe capitale și cetati mai mici, continuà cuceririle sale pînă la Eufrate. Aici Suleimanu insielatu de fortun'a inconstante, se încercà ellu de antaiu se tréca riulu calare; rapitu inse prin potentele riu, se înecà în acelasiu anu. Dupa aceea cadavrulu seu fu scosu dein riu și astrucatu prin filii sei aprópe de murii cetatei Geaber (12), nu departe de Aleppo (13). Unu poetu anonimu dein acelea timpuri

(12) *Giaber*. séu Baber, a fostu odinióra [cetate langa Aleppo; asta-di è o Tekiè séu monastire de calugari turci, și pórtá numele de Sieikh Ebù Bekjr; în cartele geografice mai nuoe è scrisu Bir și Elbir, dar acest'a falsu, (cá-ci Bir séu Elbir este o localitate cu totulu diferente de Giaber, și este situata cu multu mai susu, pe fluviulu Euphrate. *Tr. Franc.*) Sepulcrulu lui Ebubekiru atrage aici pe Turci d'în tóte partile; vinu în tóta devotiunea spre a'lu visita. Ceea ce face acestu locu anca și mai venerabile, este unu altu monumentu séu *Turbè*, ce Sultanulu Selimu a redicatu acolo la reintorcerea sa ca cuceritoriu d'în Egiptu. Se dice ca acestu monumentu a fostu redicatu intru memori'a atatu a lui Solimanu, catu și a lui Ebubekir, unulu d'între cei patru interpreti ai Coranului, și successoriu immediatu alu lui Mahomedu. (Acésta inse nu este probatu, cá-ci Ebubekir successoriuulu lui Mahomedu este îngropatu în Medina: Ebubekir, care este immormentatu aici, este fundatorulu monastirei și n'a fostu alta decátu Scheik, adeca egumenu séu abbate. *Tr. Franc.*) D'Herbelot numesce acestu locu Khaibar; și dice, ca mormentulu lui Solimanu Schahu, dupa cum atesta faimosulu istoricu turcu Saadi, pene 'n diu'a de asta-di se numesce *Mezari Turki*, mormentulu turcului. *Tr. Angl*

(13) Lectorii meipóte 'mi voru imputa ca amu fostu prea scurtu în relatarea fapte-

ii facû epitaphiu séu inscriptiune la mormentu in urmatóriele doue versuri :

Sevmess idi cîu Nehri saili ol :

Nehri sailde buldi Refteggjan Iol.

adeca :

Pentru că ellu nu iubia acellu fluvii repede ,

Isi află mórtea tocma in acellu repede fluvii.

loru lui Solimanu, si ca acésta procedere a mea nu corespunde demnitatiei subiectu-lui ce amu tractatu: memori'a fundatorului unei familie atât de illustre aru cere mai multu. Dar noi, tienendu inaintea ochiloru adeverulu, amu crediutu mai bine a impartesi fapte bine constatate, de si pucine, decâtu a da lectoriloru o narratiune lunga, plina de fabule, de barbarisme si de anachronisme. Noi n'amû potutu se alu-necamu in errórea unoru scriitori crestini, cari, vorbindu de affacerile turcesci, an incarcatu operele lorû cu narratiuni absurde si necópte. Ne si miramu, cum barbati de eruditiune si in alte respecte de mare perspicacitate, au potutu fi indusi se créda absurditatile unui Abulfarage (*), pe care Turcii nici nu 'lu tienu demnu de a'i atribui numele de istoricu. Sunt in adeveru si la Turci carti pline de fabule, precumu *Aliothman Tevarichi* (istori'a aliothmana) si altele, care ne presenta liste pompóse despre antecessorii lui Othmanu; Dar' ómenii de simtiu si de sciintia între turci nu le pretiuiescu mai multu decâtu «Narratiunile séu Noptile arabice», publicate nu de multu in limba francesa (si germanesce) in Europa (si pe cari Europ'a, puçinu le-a gustatu *Trad. Franc.*) De altminterea, spunendu adeverulu, Turcii nu 'si facu nici-unu scrupulu de a marturi, ca totu ce este in istori'a lorû mai inainte de Solimanu, mirósa a fabula.

Nu va fi inutile a adaoge la finea fle-carui capu unu catalogu de principii contimpuranti domnitori in Europ'a, ca asiã lectorulu se póta vedé d'intr'una ce s'a petrecutu pe acelasiu timpu in amendóe partile lumei.

Dela invasiunea lui Solimanu Schahu in anulu 1214, pene la mórtea lui in anulu 1219., au fostu principii domnitori in Europ'a, anume :

La Constantinople : Enricu, comte de Flandria, 1206—1216; Petru de Courtenay, 116—1222.

In Occidentu : Otto IV. imperatu alu Romaniloru 1208—1218; Fridericu II., 1218—1244

In Anglia : Ioanu, disu fora tierra, 1199—1216; Enricu III., 1216—1272.

In Francia : Filipu II, disu Augustu 1180—222 *Tr. Germ.*

(*) *Abulfarage* a fostu fiulu unui medicu crestinu nascutu in secululu al treispre-diecele in Melitene, in Asi'a mica. Este auctorulu unei istorii universale, scrisa in limb'a arabica sub titlu : « Muchtaesir Elduvel » (Scurta istoria a imperiului :) Anglesulu *Pocok* o a publicatu in textulu arabicu cu traducere latina. *Tr. Franc.* Abulfarage a fostu in mai multe locuri episcopu, si in urma Mafrian séu primate alu Iacobitiloru. A muritu in anulu 1286. Viçti'a sa este descrisa in « Morgenlændische Büchersale » a lui Aseman, Tomu II. pag 244. etc. Totu aici despre istori'a sa, a se vedé la pag. 309. etc. *Tr. Germ.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI OTHMANU SÉU OSMANU I.

FUNDATORULU IMPERIULUI OTTOMANU SÉU OLIOTHMANU

CAPU II. DIN CARTEA I.

FII LUI SOLIMANU 'SI IMPARTU AVEREA LUI

I. Dupa mórtea lui Solimanu Sîahu patru fi ai sei, Erdogrulu séu Dogrulu⁽¹⁾, Soncur Dogan⁽²⁾, Giundogdi⁽³⁾, si Dîndar séu Dumdar⁽⁴⁾, au impartitu între sine thesaurii si averea remasa de parentele lor.

(1) *Dogrulu seu Erdogrulu*. Romanesce însémna, omu justu. Erdogrulu a fostu fiulu lui Suleimanu, si tatalu lui Othmanu.

(2) *Soncur Doganu*. Soncur, dupa etimologia, însémna una speție de falconu albu. cea mai rapace între tóte passcrile de venatu; se afla numai în tiér'a Tatariloru usbeciani; acestia o trimitu prin ambassadoriî lorú cã cellu mai frumosu presentu imperatului turcescu. La turci este în fôrte mare pretiu, cu atâtú mai vertosu, ca nu sã pôte prinde decât fôrte arare-ori (*).

(3) *Gjundogdi*. Dupa etimologia, acestu cuventu însémna: Sórele a resaritu, séu s'a facutu diua. *Ghiun* la turci este *dî* séu *sóre*; si *dogdi* estã preteritulu perfectu d'în verbulu *dogarim*, care însémna a se nasce, séu a veni la lumina.

(4) *Dumdar*. Dupa origine, însémna *sunatoriu*, séu care are puterea de a da sunetu. *Dum* este sunetulu dobei, numita Kius. *Dar* în limb'a persica însémna, care ticne, are séu pôrta cu sine. De aci s'au formatu cuventele *Vesadar*, care tiene legea; *Namdar*, care are nume buuu séu reputatiune buna, *Alemdar*, care pôrta stindardulu, etc.

(*) Dogan este falcon în generalu; Soncur o specie de falconu. *Trad. Germ*;

Soncur si Giundogdi s'au întorsu la vechile lor locuinte, si noi trebe se 'i lasamu in sôrtea lor necunoscuta. Erdogrulu si Diumdar au remasu cu armatele lor, si si-au pusu corturile într'unu locu numitu Sirmalizueur. Aici Diumdar preste puçinu a moritu. Erdogrulu intrunindu puterile sale cu cele ale fratelui seu, a suppusu parte prin arme parte prin politica, tôte tierile situate între Aleppo si Cesarëa, cu tôte cetatile si tôte castellele lor, introducëndu pretutindinea (5) religiunea mahomedana, pe care si elu o professá.

ERDOGRULU MERGE LA ALADINU.

II. Renumele lui Erdogrulu se latise in tôte partile. Fam'a lui ajunsese pâna la Aladin (6), sultanulu Iconiei; care, plinu de stima pentru acestu bravu si infatigabile erou, crediù cã este mai consultu a si 'lu face amicu si a 'lu pune in fruntea armatei sale, decâtu a se bate cu elu si a 'lu avé inimicu. Pre candu se ocupá cu aceste cugete, preste asteptare se vediù prevenitu de o deputatiune d'in partea lui Erdogrulu. Saruiat, fiulu acestui-a era in fruntea deputatiunei, si avea insarcinarea de a cere in numele parentelui seu de la Aladinu, cá se'i dea una bucata de locu d'in tierile sale, unde se pôta vietui in pace si in amicitia, elu si poporulu seu. Aladinu, ve-

(5) *Introducëndu pretutindenea.* Turcii atribue tericitele succese si prosperitatea imperiului lor nu atâtu prudentiei, valôrei seu politice omenesci, câtu mai vertosu zelulu celor d'ântâiu imperati ai lor, de a propaga religiunea mahomedana. Acesta este motivulu, dicu ei, pentru care au prinsu armele, ér nu ambițiunea nici lacomi'a de a domni; si s'au batutu nu pentru a face cuceriri, ci pentru a immulti numerulu credintiosiloru: si Dumnedieu le-a adjutatu in tôte întreprinderile lor.

(6) *Aladinu.* Domnu seu Sultanu de Iconi'a. Istoricii turci ilu numescu alu doile, fôra se mentionedie de unu Aladinu antaiu. Noi credem ca nu vomu pecatui contra regulelor veritatiei, déca vomu supune cã acestu Aladinu I. este Azatines, despre care Nicephoru Gregoras face mentiune in cartea sea IV. capu 2. sectiunea 6. si dice, ca cu ocasiunea espeditiunei tatariloru elu concepé ide'a de a scutura jugulu persianu, si apoi suppus mai multe provincii asiatice, care appartineau imperatiloru din Orientu; dar in urma fu batutu de Tatars in anulu Hegirei 661. seu 1261. de la Christu, si fu constrinsu d'impreuna cu fiulu seu Melec Schah a cerca asilu la Michael Paleologulu. Candu apoi acestu Melec Schah au reocupatu tierile tatane-seu, a luat numele de Aladinu II. — Cine dar pôte fi Aladinu I. altulu, déca nu Azatines alu lui Nicephoru Gregoras, mai alesu déca vomu considera scurt'a durata a imperiului de Iconi'a?

diendu, ca precumu dîce proverbiulu, ce asteptă d'in ceriu, 'i veni d'in pamentu, primî cu bucuria deputatiunea, si se invoî indata a împlini cererea lui Erdogrulu. Elu dimisse pe Saruiatu cu tîta onóra, dete ambassadori dela sene cá se'lu insociésca acasa, éra pe tata-seu Erdogrul se'lu invite a veni indata la curtea sa , unde va avé o receptiune demna de unu belliduce atátu de renumitu. Prin aceste promissiuni, Erdogrulu se induplecà se plece indata cu ambassadorii lui Aladinu. Elu fù primitu cu tîta distinctiunea posibile, si obtienù de resiedintia cetatea Carajedaghi in tienutulu Ancirei.

ERDOGRULU BATE PE TATARI CARI ERAU ÎN LUPȚA CU TURCII

III. Multu înainte de aceea Aladinu era infestatu si adusu adesea in strîmtóre estrema de catra unele trupe de tatarî remasi in urmarea expeditiunei bellice a marelui Ginghis-Chanu. Tocma pe timpul acesta se intemplà, cà una trupa numerosa de acei tatarî încursese fora resistentia in tienutulu Ancirei. Aladinu 'si aduna in graba armat'a càta o avé sub mana, si merge in contra acestoru ómeni furiosi. Tatarîi înse superiori în numeru, si armati bine, indata la primul atacu, aducu armat'a Sultanului in disordine. Erdogrulu informatu de acésta bataia, se pune numai decátu pe cale, si pre candu lupt'a era mai inversiunata, ajunge anca la tempu cu cinci mii totu ómeni alesi. Acesti-a vediendu armat'a lui Aladinu resipita si gat'a a fugi de inaintea inimicului, dîceau comandantelui se se allature la invingétori: « Nu — respunse Erdogrul — Omului « constante nu è permissu a'si frange cuventulu ; nici soldatului « ónestu a scóte sabi'a contra cellui batutu, cì mai virtosu a assiste « si adjuta celui desperatu si debilitatu ». Prin aceste generóse cuvente Erdogrulu retienù pe soldatii sei dela blastematulu lor planu de a spolia pe cei luati la fuga ; dupa aceea lovindu pe tatarîi victoriosi cu mare coragiu , ii si puse curendu pe fuga, si prin acésta castigà batali'a pe neasteptate in favórea lui Aladinu, care pâna atunci era invinsu.

ALADINU ILU FACE GENERALU ARMATEI SALE

IV. Sultanulu Aladinu vediu cu ochii sei valórea lui Erdogrulu, pe care pên'acumu ilu cunoscea numai d'în audite; si cunoscú totu-odata că nu atātu puterea 'i lipsește, cătu mai vertosu unu generalu, bunu, care prin intieptulu seu consiliu se scia insuflá trupeloru spiritu de vigóre si curagiu. Tóte aceste calitati le vediu elu in Erdogrulu; si pentru aceea, ilu denumi de comandante supremu alu armatelor sale, si'lu puse gubernatoriu preste totu territoriulu Ancirei.

FAPTELE SI MOARTEA LUI ERDOGRULU

V. Erdogrulu intrunindu-si indata trupele cu alle Sultanului, nu numai că puse capetu la incursiunile tatariloru, ci batendu si uci-gendu'i in tóte partile, 'i constrinse in fine a se retrage preste frontariile regatului; si asiá nu numai ca liberá, ci anca inmarí staturile lui Aladinu. Aceste victorii le incoroná Erdogrulu prin cucerirea renumitei cetati Kiutahia, ocupata dela Greci (dupa marturi'a exactului istoricu Saadi) la anulu Hegirei 680, dela Iisusu Chr. 1281. Pre candu se prepará la fapte sí mai mari, mórtea, acésta inimica a gloriei eroiloru, ilu rapí d'în viétia. Frantu de betranetie si de fatigieile atáloru victorii, elu morí in acelasiu anu, lasandu natiunei sale onórea de a fi avutu unu capu atātu de gloriosu, si Sultanului Aladinu marea dorere de a fi perdutu pe sustinetoriulu regatului seu. Mormentulu seu in castelulu Sugjutcicu, este visitatu sí astad-di cu pietate de toti admiratorii familiei aliothmane.

OTHMANU SUCCEDA PARINTELUI SEU

VI. Cu tóte aceste, fortun'a acestei familie nu s'a stinsu cu Erdogrulu. Dupa elu au remasu trei fii: Osman, Gjunduz si Sarviz. Osmanu (7) era cellu mai betranu intre ei, dar' anca de june fú chiamatu la curtea lui Aladinu, unde i s'a datu numele diminutivu de

(7) *Othmanu* seu Osmanu, unicu fiu alu lui Erdogrulu, precumu tienu istoricii turci. Elu, precumu dicu acesti-a, in consideratiunea virtutiloru eroice alle parentelui seu, a successu acestui-a in dignitatea de generalu alu armatei lui Aladinu; si precumu era anca fôrte teneru, s'a numitu Osmangicu seu Osmanutiu.

Othmangicu, séu Othmanutiu, dreptu allusiune la etatea sa tinera. Tatalu seu, prin testamentu l-a instituitu erede in tôte averile câte le avuse dela Aladinu ; inse si Sultanulu recunoscatoriu pœntu servitiile lui Erdogrulu , a tramisu junelui Othomanu insigniele militari, *Tabli-Alem* (8), adeca tobe, stindarde si alte ornamente ale unui generalu, cu deplina putere preste tóta armat'a. Si mai multu, i-a permissu nu numai a bate moneta (9) cu effig'a si numele seu,

(8) *Tabli Alem*. *Tabli Alem Sahibi*, este numele appellativu alu tuturor gubernatorilor de provincii, precumu sunt Vezirii, Bassii, Beghii, si altii assemenea. *Alem* este unu stindardu mare, latu, care in locu de vervulu unei lance are o lamina de argintu, taiata in midi-locu in forma de cruce séu semi-luna. *Tabl* este o toba, de la care se numesce *Tobulchan'a*, aparatulu militariu, cu care imperatorii turci adôrna pe generalii mai mari, cari sunt in servitiulu loru. *Tobulchan'a* unui veziru stă d'in nuôe tobe ; nuôue *Zurnazeni*, séu carii canta in Zurna. adeca fluiera , siepte *Boruxeri* séu trompetari ; patru *Zilldzani* , cari batu in *Zil*, o specie de discuri de arama, cari batendu-le untlu de altulu dau unu sunetu claru și acutu ; trei còde de calu, legate fôrte artificiosu cu lamina de argintu, și se numescu *Tug* ; unu *Alem* ; unu *Sangiacu*, séu stindardu, care nu differe de alu lui Mahomedu de câtu prin còlôre, cellu-a è verde, ér'alu prophetulu rosiu ; apoi alte duôe stindarde mari, numite *Bairac*. Cœilalti Pasi, cari in rangu nu sunt inferiori veziriloru, dar' nu sunt onorati cu numele de veziru, precumu si principii Moldaviei si Romaniei, au privilegiulu la cellu puçinu duôe còde de calu, și la totu restulu celoru-lalte ornamente și stindarde accorçate veziriloru. Unu begu anca are tôte stindardele, dar' numai o singura còda de calu. Mai sunt anca alti officiiari, dar' inferiori beghiloru, cari n'au nici-o còda de calu, si imperatulu le accorda numai unu sangiacu séu stindardu ; de aci ei se numescu Sangiakbeghi ; unu officiu acest'a, care la inceputulu inperiului ottomanu era cellu mai onorabile d'între tôte, fiind-cà officulu de Pasia este introdusu mai tardiu.

(9) *Moneta*. La turci numai imperatulu are dreptulu de a bate moneta, și de a i se mentiona numele in rogatiunile publice. Si dœca Cairo in Egiptu bate moneta, acést'a o face numai cu permissiunea Sultanului, si nu pe numele cetatiei, ci numai pe numele imperatului. Monet'a turcœsa nu pórta effig'a Sultanului, ci numai numele seu gravatu in littere fôrte elegante. Eca inscriptiunea ce se vede pe monet'a Sultanulu ; Achmedu, care tiene sceptrulu astadi (1712).

Sultan Ahmed Ibni Sultan Muhamed el-Sultan Ibni el-Sultan. Adeca: Sultanu Achmed fiulu lui Sultanu Mahomedu, insusi Sultanu si fiu de Sultanu.

In partea inversa :

Sultan el Beriung ve Hakumçul Bariung, sarb fi Constantanie. Adeca : Imperatu si cuceritoriu lumei, domnu mâriloru. Tiparitu in Constantinopole.

In locu de *fi Constantanie* pôte se fia : *fi Edrene*, adeca Adrianopole, ori *fi Misr*, adeca Cairo ; ori, *fi Ismir*, adeca Smirna, precum monet'a este imprimata in un'a séu

ci pentru a-i dá onôre anca sî mai multa, i-a concesu că în tôte cetatile si satele cucerite de tatalu seu, séu pe care le-ar supune densulu în viitoriu, se aiba dreptu de Chutbè (10), adeca se i se memoredie numele în rogatiunile publice. De aci, de la acésta concessiune, datédia unii istorici inceputulu imperiului ottomanu ; dar, precumu voiú aretá mai în josu, ei se insiéla în acestu calculu alu loru.

OTHTMANU SUPRIME O REBELLIUNE, SI OCCUPA MAI MULTE CETATI DE LA GRECI

VII. Othmanu vediendu-se investitu cu atâte onori, i se parea ca nu'i lipsesce alta pên 'la dignitatea regale, decâtu titlulu de Sultanu (11); dara i se parù că nu 'iar folosi se'lu ia pên' ce Aladinu este anca în viétia (12); ci 'i parea mai prudentu a astepta mórtea

alt'a d'in aceste cetati. Alte cetati n'au privilegiulu de monetaria. Candu imperatulu este în campania în fruntea armatei sale, atunci press'a è cu sine, si monet'a ce se bate, pórtá inscriptiunea : *fi Ordui Humaiun*, adeca : în corturile cellui sublimu.

Cu tôte aceste, chanului tatariloru de Crimëa îi este permissu a bate moneda cu inscriptiunea numelui propriu.

(10) *Chutbè*. Este o formula usitata în rogatiunile publice, de a striga séu suplica la Dumnedieu pentru sanatatea, fericirea si marirea sacrei maiestati a imperatului, pentru invingere asupr'a inamiciloru, si mai alesu asupr'a crestiniloru.

(11) *Titlulu de Sultanu*. Amu observatu degià ca cuventulu *Sultanu* este arabicu si raspunde la *Chan*, care este persianu séu mai bine mongolicu. Unii tienu, ca è formatu d'in *Selatat*, adeca cuceritoriu séu potente. De altminterea trebue se observu, că în discursurile de tôte qilele terminulu Sultanu se aplica cá pronume la ori si cine fara distinctiune. Asia se dicé *Sultanum*, domnulu meu, chiar' precumu dicemu în frantiosesce la tóta lumea Monsieur. Dar' candu întrebuintiamu cuventulu Sultanu mai singuru séu numai cu articlulu *el*, atunci insémna imperatu ; de si, precumu amu aretatu mai în susu, titlulu de Padischah este consideratu mai escellente. Fiii chaniloru d'in Crim-Tataria au permissiunea de a porta titlulu de Sultanu, precumu Caplan Ghirai Sultan, etc.

Ricaut ne-a conservatu stilulu cu care se serve Sultanulu candu scrie la Chanu, Eca 'lu : Catra gubernamentulu, unde inffloresce mass'a si originea regentiei, care este radiemulu fortunei, si canalulu fericirei ; possessorulu de potestate eximia, si de gloria stabile, alesu prin favôrea regelui, dela care totu adjutorulu trebue se se cêra : regele Crimeei, Gian, Beg, Ghirai, Chav, a carui altetia fia în perpetuu mantionutã. Dupa ce acestoru benedictiuni alle nôstre, sigilate cu ambra, si salutariloru profumate cu narcissu, purcedietórie d'in grati'a imperiale, veti fi datu respectulu cuvenitu : Ve facemu de scire si cunoscutu, etc. *Tr. Angl.*

(12) *Pên' ce Aladin este anca în viétia*. Prudentele Othomanu, nu voi, pen' ce Aladinu era anca în viétia, a accepta titlulu de Sultanu, ce i se offerise, bine vediendu,

acestui principe, decâtu a'si periclita atātu imperiulu cātu sî viėti'a, prin o dorintia precipitata de a ajunge la domniã. Si nu s'a insie-latu. Tienendu inviolabile credintî'a ce a juratu lui Aladinu, elu a potutu lucra si in interesulu seu ; si intorcêndu armele sale victo-riôse contra principiloru cari se revoltassera, i-a supusu de nou. Dupa aceea se întôrse contra greciloru, si, la anulu Hegirei 687, de la Iisusu Chr. 1288 luà cetatea Culse, si o adnectà la imperiulu lui Aladinu. Acestea fusera primele fructe ale victoriiloru sale viitôrie. In acelasiu anu batù intr'o lupta sangerôsa pe comandantele d'in Carasherî séu Cetate-négra, prinse pe fratele acestui-a cu numele Calanos séu Callnicu, puse de'lu belira si dupa aceea ilu ingropara; apoi comandà la tóta ôstea sa cá se se pisie pe mormentulu lui ; de atunci acestu campu, numitu mai inainte Tomalidz, are pênê asta-di numirea de *It Ishini* séu Pisiatu de cane. De altminterea, acêsta victoria a costatu multu sange sî lui Othmanu ; câ-ci afara de unu numeru mare de soldati cari au cadiutu d'in partea sa, elu a perdutu sî pe fratele seu Gíunduz, care a moritu luptandu-se eroicesce ; l-a immormentatu langa tatalu seu Erdogrulu in Suguteicu. Immediatu dupa acêsta victoria, Othmanu ocupà cetatea Carahisar, si o adnectà la statulu Seldgiucu.

ALADINU 'LU INNALTIA ANCA SI LA ALTE DIGNITATI

VIII. Aladinu II, informatù de atâtea victorii alle lui Othmanu, ilu denumi gubernatoriu preste Eskischeri séu Cetatea-vechia. In anulu urmatoriu alu Hegirei, 688 de la Iisusu Chr. 1289. Othmanu bate si allunga pe Tatarii-Mongoli ; supprime din tôte partile incur-siunile inamiciloru : elu trece d'in victorii in victorii. In fine se a-sedia cu locuintî'a in Carahisar, aduna locuitori d'in tôte partile, o largesce, lasandu a se construi edificie splendide si muri noi, si asia o transformà in resiedîntia pompôsa.

Relativu la anulu memoratu acì, istoricii selgiukiani nu sunt de

ca dupe mórtea lui Aladinu nu va puté fi altulu Sultanu decâtu numai elu. I-a pla-cutu mai bine a purta numele de Seraskir séu generalu, spre a nu cadé in suspitiune ca ar' aspira la tronul. Ma, indata ce a moritu Aladinu, elu nu se mai temù se lape-de pelea de vulpe si se imbraca pe cea de leu.

acordu in calculu. Ei punu victori'a lui Othomauu asupr'a Tatariloru-Mongoli la anulu Hegirei 698, adeca cu diece ani mai tardtu. Saadi anca urmédia acestu calculu in descrierea ulterioareloru fapte alle lui Othmanu ; prin urmare noi anca 'lu vomu urma cá pe cellu mai exactu.

OTHMANU OPPUNE FRAUDA LA FRAUDA, SI RESPINGE FORTI'A CU FORTIA

IX. In anulu acest-a, 698, Michael supranumitu Kosè, séu Barba-de-țiapu (13), principe cetatiei Bilegiki, vrendu a celebra nuptiele fitei sale invità la ceremonia si pe Othmanu, cá amicu si patronu alu seu. Acésta ocaσιune parù favorabile principiloru greci de a pune man'a pe Othmanu. Mesurile inse nu se puteau luá fara scirea lui Michael. Acest'a informatu de négr'a intentiune a principiloru, trimise unu servitoriu fidelu la Othmanu spre a'lu anuntia. Othmanu resolutu a oppune frauda la frauda, se prefacù ca nu scie nimicu de curs'a ce i se prepará, si ordinà la vre-o câte-va sute de soldati se se tiena ascunsi in apropiarea locului, unde era se fia ospetiulu ; ér patru-dieci de teneri bine armati si travestiti in vestmente femeiesci, se se furisiedie de spre séra si se intre in castelulu Giarhisar, ér nóptea se dea focu caseloru de prin pregiuru. Intr'aceea Othmanu merge c'o suita mediocra in Chakirbunar, locu intr'una suburbe de assemene nume, si unde era se se tiena ospetiulu. Ospetii comparu voiosi, fia-care convinsu de reusit'a planului seu. Atunci acei patru-dieci de teneri travestiti (cari au intratu in cota-tea pe atunci lipsita de garnisóna), au datu focu la mai multe case deodata, si in midi-loculu focului consummatoriu au ocupatu portile si fortificatiunile. Othmanu vediendu foculu s'a convinsu cá stratagem'a 'ia succesu, si asia soldatiloru cárii stá la panda le dete semnu prin unu strigatu tare, cá se apuce armele, si se se repeda asupra inemiciloru carii acumu toti era beti. Abiá semnalulu fu datu, si ordinulu era degiá esecutatu. Toti, fara distinctiune de secsu, au cadiutu parte prinsi parte uccisi. Singuru Michael in recompensarea fidelitatiei sale a fostu crutiatu. Intre femeile captive era si mirés'a Holophira, de nobile genu nascuta ; pe care Othmanu in urma o

(13) Fiindu-ca avea barba ascutita cá caprele.

marită după fiul său Orhanu. D'in această căsătorie s'au născut nepoții Solimanu și Muradu, dintre cari acesta d'in urma a succesiunii lui Orhanu în imperiu (14).

(14) Această istorie este imperfectă și obscură, din cauza că unele jurări sunt false espuse, și altele sunt cu totul omise. Eu mă voi încerca să o corectez și să o întregesc, împrumutând datele de la istoricii creștini.

Michael Cossi, guvernatorul de Hirman Cata, amic intim al lui Othmanu, îl invită la nupțiile fiicei sale, chiamându-l și pe guvernatorii creștini ai castelurilor vecine. Acești-a erau geloși de Othmanu, fiindcă i-a întrecut în galanteria prietenilor prezentele magnifice, pe care după obiceiul observat în asemenea cazuri, le-a dat miresei și miresei. Astfel se rezolvă să-l surprindă prin trădare și să-l ucidă. Guvernatorul de Bilegiki, cel mai puternic între ei, și care voia să-l mărită pe fiica sa cu comandanții cetății Iarhisar, se înțelese cu ceilalți a executa planul cu această ocazie, și, invită pe Othmanu a onora ospățul cu prezența sa; dar totodată l-a informat și pe Cossi despre planul lor, și l-a rugat că chiar el să se aducă pe Othmanu la ospăț. Cossi mergând la Othmanu, îl găsi foarte dispus a lua parte la ospăț; dar îl dorea să lase un bărbat atât de brav să devină victimă unei perfidii, și-l descoperi totuși complotul. Othmanu rezolvându-se să-l răzbune, rugă pe Cossi să se asigure pe guvernatorul că nevinovatul va merge la nunta; dar se spuse totodată, că fiindu-i încurcat în cale cu un principat vecin, se teme că acela va face vre-o incursiune în absența sa; deci rugă pe celălalt, ca să-l permită să-l trimită pe socra-sa și pe soția-sa împreună cu sărbătorii și cu unele lucruri din cele mai prețioase în castelul său Biledgic.

Cererea i fu acordată fără greutate. Atunci Othmanu lăsând 40 de tineri soldați să se îmbrace în vestimente femeiești sub pretextul de a servi de cortegiu, și pe alții punându-i în saci și încercându-i pe căi ca să aibă cu ei mobiliile, i-a trimis la locul unde în ziua următoare avea să se țină ospățul; el și anca le urmărea, și ajunge la locul destinat pentru ceremonie; acesta era un câmp larg, ales anume pentru comoditatea oșpetilor, și nu departe de castel. După ce s'au făcut salutarile la guvernatorul acestuia da îndată ordinul, de a lăsa să intre în Biledgic acele doamne pretinse cu totuși bagajul și echipajul lor. Astfel au intrat în castel soldații, cându adjutari de companiile lor travestite, sărind din saci, și totuși împreună, după puțină rezistență, au cucerit castelul. Îndată ce guvernatorul se retrase în camera sa de dormit, Othmanu, supunându-se omeniei sale și cuprinsu castelul, încăleca calul cu amicului său Cossi, și curgând amândoi cât se poate mai repede spre Biledgic, Guvernatorul informat de plecarea repede a lui Othmanu, merge în urmă lui și-l aduce cu omenia sa; dar precum acești-a erau mai totuși beți, Othmanu i-l bate, ucidându-l pe guvernatorul, și restul îl pune la fugă. După ce Osmanu a cucerit din modu acesta castelul Bilegiki, nu pierdu timpul, ci în demăneții următoare mergând ocupa și castelul Iarhisar cu cea mai mare celeritate, prinde pe comandanții de împreună cu frumoasa fiică, care acum era mireasă, chiar cându se pregăteau merge la nunta. *Tr. Angl.*

Indata dupa acésta victoria Othmanu cuceri cetatea Ainegiol, si o suppose la imperiulu lui Aladinu d'impreuna cu multe alte cetati si castele si cu totu teritoriulu loru.

ALADINU LASATU DE POPORULU SEU FUGE LA IMPERATORULU GRËCESCU MICHAILU

X. Era la anulu Hegirei 699, pe candu una noua óste de tatarî gazaniani au irruptu in staturile lui Aladinu. Principii si mai-marii tierei, suppusi lui mai multu de frica de cátu d'in iubice, au crediutu ca desastrulu si caderea lui Aladinu va fi fortun'a loru, si se revoltara a dou'a-ora. Acésta desertiune infidela au adusu pe Aladinu in starea cea mai desperata ; elu fû constrinsu a'si lasa domni'a, sí, pentru a'si scapa viéti'a, a se refugîá in secretu la Michael Paleologulu, imperatulu greciloru. Ma, vane sunt puterile omenesci, déca destinulu è in contra ! Elu sperá ca la greci va afla braçia deschise, asilu si adjutoriú; ei inse tractandu'lu fara mila, ilu aruncara in captivitate perpetua. Nicephoru Gregoras dice, ca mai in urma ar' fi fostu eliberatu prin suditií sei ; dupa marturirea unanima a istoriciloru inse, este constatatú, ca elu a moritu in anu'u Hegirei 703, de la Christu 1303.

OTHMANU ESTE IN UNANIMITATE ALESU SULTANU

XI. Othmanu , care prin valóre, prin reputatiune, prin putere si avere era superioru tuturoru celorulalti principi suppusi pên'acumu lui Aladinu, a facutu parte prin daruri mari si promissiuni si mai mari, parte prin favórea protectiunei sale si impartesirea la putere, si parte prin amerintiari, de i s'au supusu cu totii si l-au recunoscutu de domnu supremu preste totu imperiulu. Asíá la inceputulu anului urmatoriu, care era 700 alu Hegirei, toti magnatii tierei cu votu unanimu ilu proclamara *Sultanu*, si, in cetatea Carahisar, elu cellu d'ântâiu a luatú titlulu de imperatu alu Ottomaniloru. Dela acésta data numera fórté multi istorici inceputulu imperiului Othmanu ; Saadi inse afirma cu taria, precumu amu vediutu mai in susu, cá acésta data incede cu anulu Hegirei 687, candu dupa ocuparea cetatiei Carahisar dela greci, anca traindu Sultanulu Aladinu, a stabilitu acolo cu consimtiementulu acestui-a unu Cadi séu jude,

A. 700

I. C. 1300

11 febr.

si unu Chatib séu diaconu, care se'i mentionedie numele in rogatiunile publice, si a batutu moneta cu numele seu si cu titlu de Sultanu. Cu tóte acestea noi ne tienemu de opiniunea comuna si punemu anulu antaiu alu domniei lui Othmanu la inceputulu anului 700 alu Hegirei, care respunde anului 1300 de la Christu. Noi amu aretatu in prefatiune, ca acesta este calcululu celu mai esactu si mai conformu chronologiei.

OTHMANU PUNE PE FIII SEI GUBERNATORI PROVINCIELORU

XII. Othmanu vediendu-se in possessiunea unui imperiu pe care 'lu asteptase de multu, fara cá se fia parutu cá ilu cauta, si stabilindu-si scaunulu imperiale in Carahisar, instituì pe fiii sei gubernatori si defensori provinciiloru si cetatiloru, cá se le guberne si apere. Orchanu primì Sangiaculu de Caragedaghi, cetate renumita mai tardîu prin numele Sultanului Onghi; lui Gjundus Aleb (15), s'a datu Eskischeri; lui Aigud Aleb, Ain Onghi; lui Hasan Aleb comand'a in Giarhisar; lui Dorgud Aleb Ainegiol-ulu. Aladinu, fiiu-seu cellu mai tineru a primitu gubernamentulu cetatiei Bilegik, sub tutel'a mamei sale si a socru-seu Baliad (16).

STRAMUTA RESIEDINTI'A IMPERIULUI IN IENGHISHERI

XIII. Dupa ce a distribuitu gubernamentele, Othmanu anca in celu anu cuceri cetatea Kiuprihisar; apoi 'si mutà resiedinti'a d'in Carahisar la Ienghisheri (17); o adornà cu palate regali, scalde si alte edificii pompóse; o intari cu muri noi, si o prevediù cu fortificatiuni diverse.

ATACA IN VANU NICOMEDI'A

XIV. Spre a 'si consolida si mai bine imperiulu si capital'a resie-

(15) *Aleb* insémna gladiatoru, dupa *Tr. Germ.*

(16) *Baliads*. De aci este evidente, cá Michael Kiose séu Cossi n'a fost gubernatoru de Bilegiki; pentru-ca nu se póte presupune, cá Othmanu se fla voitu a lua gubernamentulu dela cellu mai fidele amicu, care cu puçinu mai inainte 'i salvase victi'a. Prin urmare trebe se fla eróre in articolulu IX. d'in textu, unde autorulu nostru ilu face gubernatoru de Bilegiki; si este fórte probabile, cá lucrulu sta asi à precum l-am naratu noi in not'a precedentă. *Tr. Angl.*

(17) *Ienghtsheri*, insémna: Cetate-nuóa. *Tr. Germ.*

dentia a lui se puse pe pace, si intrebuinã câtu-va timpu spre a 'si regula afacerile interne. Regulate aceste dupa placulu seu, cea mai de aprópe grija a sa fu, cá se abata pe soldati dela viéti'a loru cea desfrenata, la care se dedasera pre catu petrecea in nelucrare si abundantia de tóte. Spre acestu scopu merse cu armat'a sa contra cetatiei Iznimid séu Nicomedi'a in Bithini'a ; pe care o maltractá ce e dreptu, prin obsidiune indelunga ; garnison'a ei inse ilu respinse si sili cá se se retraga de acolo. Deci elu ridicã obsidiunea, a pusu in sa indata, ca tocma in faci'a cu Iengisheru se se edifice pe unu munte fórté inaltu, unu castelu tare, si dupa ce 'lu puse in stare de apere, lasã in intru o buna garnisóna sub comand'a faimosului Targanu ; ér cu restulu armatei intrã in quartiere de iérna, intorcându-se la resiedinti'a imperiale in Ienghisleri. Observamu aci ceea ce se spune, ca dupa chronic'a lui Meulan Idris, nu Othmanu, ci fiulu seu Orchanu a fostu, care a edificatu acestu castelu, numitu Targanu de la numele acestui comandante.

BATE PE GRECI SI CUPRINDE CETATEA KUTAH

XV. Cam pe acestu timpu , gubernatorii provinciiloru grecesci, intre cari Ornus séu Honorius, gubernatoru de Prusa, tienea rangulu primu, observandu progressesele armelorui lui Othmanu, si vedindu ca victoriile sunt totu in partea acestui-a, se invoira in secretu a'si concentra tóte fortiele sub murii cetatiei Coiunhisar, si a merge se 'lu atace prin surprindere. Fortun'a inse priveghia asupra lui Othman, si-i descoperì la timpu intentiunile loru. Scóse fara sgomotu armat'a sa in campu, surprinse pe inimizii, ii batù si 'i resipi. Principele cetatiei Costelu perì in bataia cu multi altii. Ornus gubernatorulu Prusei, precumu si gubernatorulu de Kintahia, alu carui nume nu se mentionédia, scapara prin fuga. Othmanu 'i persecutã si in cale dede preste castellulu Ulubad, alu carui comandante, infricatu de esemplulu confederatilorui sei, si ne vrendu a se espune la furi'a ottomanilorui, i deschise calea sub certe conditiuni, spre a'i urmari mai departe. Dar' era imposibile de a'i ajunge ; asiã in locu de a'perde timpulu, Othmanu impresurã si ocupã cetatea Kiu-tahi, pe care mai tardiu grecii éra si o au luat de la turci. Acesta

cucerire a constatu pe Othmanu multa dorere si perdere ; câ-ci pre candu armat'a intră in cetate, se rupse unu podu de lemnu preste care trecea, si nepotulu seu Dogris au cadiutu cu mai multi alti soldati in riu si s'au innecat. Cadavrulu seu a fostu scosu si immormentatu la ordinulu lui Othmanu intr'una suburbe d'in Coiunhisar.

IMPRESORA PRUS'A, SI O LASA ÉRA

XVI. Dupa-ce Othmanu cucerise mai tôte cetatile Bithyniei si isi vediu consolidatu imperiulu seu, se apuca de obsidiunea Prusei ⁽¹⁸⁾, capital'a acestei tieri. Asiá la anulu Hegirei 717 merge si impresóra acésta capitala. Dar' vede indata dificultatea si chiar imposibilitatea de a cuceri o cetate, care era fôrte bine intarita si aperata de garnisóna numerósa. Totu ce a polutu face, a fostu de a o bloca pân duóe forturi ce le-a construitu in faci'a ei, spre a impedecea importarea de provisiuni si de nuóe trupe. Unulu d'in aceste forturi ilu lasà in grigea nepotului seu Artimur ; ér' in celalaltu puse pe faimosulu capitanu Balangicu ; dandu-le stricta ordine a nu asupri séu injuria intru nimicu pe locuitorii fierei. Acésta politica dulce attrase in forturi unu numeru considerabile de greci de prin pregiuru, cari pentru securitatea vietiei veniau a cerca asilu, si se supponeau de buna voia dominatiunei Ottomaniloru.

A. 717

I. C. 1818

OTHMANU OFFERE CRESTINILORU CORANULU ORI SAHI'A

XVII. Era datin'a lui Othmanu, ca dupa cucerirea unui numeru óre-care de cetati, se oprésca cursulu rapide alu victoriiloru sale,

(18) *Prus'a*. Urbe fôrte vechia ; odinióra resiedinti'a regiloru Bithyniei. E situata la pólele muntelui Olimpu ; se dice că fundatorulu ei a fostu unu rege care avusse acelasu nume, si care a traitu pe timpulu lui Cresu. Pên la anulu 947 dela Christu a fostu in man'a imperatoriloru greci. A'ta-di è sub turci, cari o numescu Bursah séu Biurusah ; tiér'a ensasi se numesce Natoli'a. Bursah è renumita pentru báile de ape minerali, cari atragu aici o multime de ómeni d'in tôte partile Turciei. Unu poétu turcu a facutu o inscriptiune in versuri in onórea acestoru báii. Sensulu inscriptiunei este: « Ce mirare de a vedé in aceste báii atâti ómeni in pelea góla ? Acestu spectaclu è imaginea resurectiunei universali, fiindu-cà sorgintea acestoru « ape, unde se scalda, vine d'in fântân'a paradisului . Dupa ce Orchanu a cuprinsu Prus'a, elu si-a stabilitu aici scaunulu imperiale, precumu vomu vedé mai in josu.

Tr. Angl.

si se guste atât elu cât si armat'a sa repaosulu, regulandu in același timpu trebile in provinciele cucerite, si restaurandu pacea si tranquillitatea între locuitori. Cu modulu acest'a petrecea câti-va ani acasa ; soldatii sei inse dedati la victorii si spoliatiuni, si nepotendu suferi viét'a otiósa si liniscea, se presentara la Sultanulu cu umilit'a rugare de a 'i conduce la nuóe cuceriri contra imperiului grecu. Othmanu prudente, si in conducerea afaceriloru publice fôrte politicu, promitte fora greutate cà le vâ implinì cererea ; dar totodata le dîce, cà pe langa cuceriri, propagarea religiunei mahomedane nu trebe trecuta cu vederea, acést'a fiindu unulu d'in inaltele precepte alle Coranului, ér Coranulu este mai pre susu de tóte averile si imperatiile lumei. Le aréta apoi d'intr'o lege a Coranului, ca principii crestini trebe invitati la inceputu in spiritulu pazei a îmbrăcisia religiunea mahomedana, si numai in casu candu ei ar' refusa, trebe declarati in puterea legoi de inimizii ai dreptatiei si ai lui Dumnezeu, a'i supune prin focu si feru, si a'i pedepsi pentru cerbici'a lor. Dupa aceea s'a tramisu unu edictu prin Ciausi ⁽¹⁹⁾ càtra toti principii d'in Asi'a-mica, notificandu-le cà au se 'si aléga un'a d'in trei : séu a îmbrăcisia mahomedanismulu, séu a respunde tributulu, seu cà voru fi suppusi prin arme. Noutatea acestui fulminante edictu ajunse cà fulgerulu in tóte partile ; dar' nime, séu fôrte pucini au cutediatu a se oppune. Michael Kosè, domnu de Bilegicu, fù cellu d'ântâiu care se supuse Coranului ; pentru aceea elu si urmatorii sei au fostu lungu timpu in mare onóre si consideratiune la

(19) Prin Ciausi. Acesti-a — dupa Ricaut — sunt curieri cari stau la palatulu marelui veziru, și pórta scrisorile si ordinile in tóte partile imperiului. Numerulu lor este asta-qi cinci péné 'n siese sute ; au pe di plata regulata dela 12 pên' la 40 aspri *). Au unu directoru séu capu-oficiariu, care se numesce Ciausi-Bashi ; acesta are gige asupr'a captiviloru statului. In acestu corpu se admitu de comunu crestinii renegati, pentru-cà afara de aceea ca aici subsistenti'a lor este asigurata. ceea ce le serve spre incuragiare, dara sciindu limbi multe, ei facu servitiu fôrte bunu cà curieri in tieri straine. Se intempla câte-odata de se tramitu cu titlu de ambassadori, precumu a fostu odinióra unulu in Franci'a, in Angli'a și in Olandi'a. Facu si servitiulu de sergenti séu aproji, cari aducu pe culpabili inaintea justitiei. Armele lor sunt : una sabia, unu arcu si sageti, si apoi o măciuca scurta, in capetu cu unu nodu numitu Topus. *Tr. Angl.*

(*) Moneta mica turcésca de argintu.

imperatorii ottomani. Exemplulu lui fu imitatu de principele cetatiei Liblebidgi, care de si nu se facu mahomedanu, dar' se dede vasalu lui Othmanu , și-i tramise pe fiulu seu de ostaticu , (amanetu). (20). Assemenea domnii cetatiloru Lefca și Ciadarli anca se suppusera, promitiendu a respunde tributuri annuali.

MULTE CETATI SE ADAOGA IMPERIULUI SEU.

XVIII. Totu pe acestu timpu mai multe cetati s'au suppusu Ottomanilor; anume: Mortuni, Goinicu, Taracli, Iengh-igesî, Caiahisar, Hekegi, Akhisar; Caracin, Teccurbungari si alte câteva, ai caroru principi au despretiuitu la inceputu religiunea si dominatiunea ottomana, dar' in urma prin dese incursiuni alle lui Ciavusibeg, care odinioara fusese in servitiulu lui Erdogrulu, intr'atatu se debilitasera, in catu in urma n'a fostu dificile lui Othmanu de a le suppone si adneca imperiului seu (21).

OTHMANU IMPUNE RELIGIUNEA SA TATARILORU NUMITI CIAUDARI

XIX. Pe candu Othmanu era ocupatu cu aceste cuceriri, unu poporu de tatar, numiti Ciaudari, esindu d'in regatulu Kermianu seu Phrygi'a, navalise pe neasteptate in tierile sale, si predandu tote prin focu si feru, au petrunsu pene sub murii cetatiei Carahisar. Othmanu, care 'si tienea resiedinti'a in Ienghisheru, audindu acesta trista scire, esu immediatu cu armat'a, si merse in contra loru; 'i attara cu multu curagiu langa Oinasiu (o cetate in ruine, aprupe de Carahisar), uccise multi d'in ei, duse in captivitate si mai multi. Acesti-a imbraciosiandu religiunea mahomedana, au fostu liberati,

(20) Latin: Obses. *Tr. Rom.*

(21) *Imperiului seu.* Unii scriitori crestini atribuie lui Othmanu anca alte mai multe invingeri; in specialu, ei dicu ca Othmanu a ocupatu Nic'a in Bithyni'a, Neapolea in Traci'a, Anchir'a in Phrygi'a, si alte cetati in Natoli'a. Ma, analile turcesci spunu espressu in care anu si prin cine au fostu cucerite aceste cetati; si anume: Nic'a a fostu cucerita prin Orhanu in anulu Hegirei 726; Anchir'a prin Murad II. in anulu Hegirei 761. Si pre langa aceste, auctorii turci spunu toti ca d'intr'o pena, ca Orhanu a fostu primul care s'a incercatu se treca in Europ'a. Prin urmare credemu ca nu ni se va lua in nume de reu, deca nu vomu da crediementu la assertiunile auctoriloru crestini, pene nu le voru confirma cu argumente mai tari din istoricii turci.

era, după aceea au rămas ca locuitori stabili în districtulu Cahisar.

CUCERIRILE LUI ORCHANU FIULU LUI OTHMANU

XX. Orchanu, fiulu și successorulu lui Othmanu, se distingea între toți frații sei prin virtute și curagiu. Cu una parte a armatei tatălui seu cuceră cetățile Caracebesh, Alebsu, Pargos și Terinhisari. Apoi reîntorcându-se la tatălui seu, lasă comand'a trupelor sale lui Cognusalbem, care luă prin asaltu castelele Acari și Tuzbazari; bată pe faimosulu capitanu Akige-Cogia, și devastă provinci'a Isnimid până sub porțile Nicomediiei. Guvernatorulu acestei cetăți se plange la imperatulu Constantinopolei despre furia Ottomanilor, și-lu informa despre periculu iminent ce amenința cetatea. Imperatulu 'i trimite într'ajutoriu câte-va mii de oameni bine armați. Abdulrahman înse, unu altu capitanu alu lui Othmanu, înțelegându de venirea acestor-a, le merge iute înainte, și 'i atacă în câmpulu dela Iailasova. Grecii ne potându susține furea ottomanilor, au întorsu dosulu; otmanii i-au luat la fugă, și d'în atâta mulțime de greci n'au pututu scăpa, decâtu cari apucasera a fugă înainte, spre a duce scire imperatului; toți ceilalți au fostu parte ucisi parte prinși.

ORCHANU OCCUPA PRUS'A

XXI și XXII. De și Othmanu înfrântu de atata lăbore, simția efectele naturale ale etății; pre lângă aceea, elu suferia și de podagra: totuși elu nu perduse d'în vivacitatea spiritului. Elu se delectă în plăcerea de a vedé succesele continue ale armelor sale, și prosperitatea ce resăria după toți pașii sei. Elu voia a mai încerca anca odata ocuparea cetății Prus'a, capital'a Bithiniei, alu carei guvernatoru, precumu amu dîsu, era Ornus, și trimise pe fiulu seu Orchanu cu armata numeroasă că s'o cucerească de 'i va fi posibilu. Ornus, nesimțindu-se capabilu de a ține la luptă cu Orchanu, se vedu nevoiatu a se retrage și a se închide între zidurile cetății, care de altminteru era fortificată foarte bine și provădită cu victualii de ajunsu pe optu ani. Orchanu o impresora și o strimtoră prin asalturi neîncetate; dară trebui se se convingă, că garnison'a se apără minunatu, și 'i respingea toate atacurile.

Dar, acì potemu dîce cu psalmistulu : in vanu este paza, dēca Dumedieu nu protege urbea. Michael, care mai deuna-di abjurase religiunea crestina, asta-di consiliariu intîmu alu lui Orchanu, indupleca in fine pe Ornosu in modu astutu, cā dupa unu assediū atātu de lungu si obstinatu, se capitulēdie cu cetatea. Elu capitulā sub conditiune, cā viēti'a locuitoriloru se fia crutiata, platindu summ'a de trei-dieci mii taleri de auru, si asia faimós'a cetate Prus'a cadîu in man'a lui Orchanu la anulu Hegirei 726, dela Is. Chr. 1326, fara cā pe turci se 'i fia costatu o singura picatura de sange (22).

OTHMANU MOARE SI LASA SUCCESSORU PE FIULU SEU ORCHANU

XXIII. Fericirea omenésca arare-ori è perfecta si constante. Orchanu in midi-loculu triumfului seu si pre candu se bucurā de cucerirea unei cetati atātu de celebre, primesce trist'a scire ca tatalu seu móre, si'lu chiama se vina indata la elu. Orchanu asculta de porunc'a parentelui seu, si lasandu in Prus'a o buna garnisóna, cu câti-va omeni ai sei plēca spre Ienghisleri, unde aflā pe tatalu seu tragēdu de mórte. Othmanu ii dete binecuventarea parentésca, ilu numi de successoru alu seu, si — mori in etate de 69 ani in lun'a

(22) Istoricii crestini in cea mai mare parte sunt de opiniune, ca *Prus'a* a fostu ocupata de insusi betranulu Sultanu Othmanu. Ei pretindu cā lucrulu s'a petrecutu precumu urmēdia : Dupa ocuparea cetatiei — dicu ei — Sultanulu vediendu cā castellulu se póte tiené anca lungu timpu, a facutu se se latiésca scirea cā elu è mortu, si a ordinatu a se publica, cā inainte de a mori a spusu cā doresce se fia immormentatu in conventulu monachiloru greci d'in castellu, si corpulu lui se nu'lu petrēca mai multu de patru-dieci persóne; dēca 'i se va accorda acēsta rogare atātu de simpla, atunci armat'a lui se va retrage. Monachii creduli, s'au invoitu far' a esita unu momentu. Asiā incarcandu unu sicriu cu arme in locu de cadavrulu lui Othman, elu insusi travestitu, intra cu 39 de soldati in castellu. Acesti-a ocupa indata portile, lasa in laintru o multime de trupe turcesci, si cuprindu totu castellulu.

Lucas are acēsta descriptiune in Caletorielle sale in Orientu. Elu mai descrie acolo tóta cetatea, monumentele ei vechi, númerocele calde, mormentele Sultaniloru turci, ruinele vechiloru palate etc : totu atâte probe despre splendórea trecuta a cetatiei Prus'a.

Lectorulu va vedé mai la vale, cu cāta probabilitate areta auctorulu nostru ratiunea ce a potutu induce pe scriitorii crestini a crede, cā acēsta cetate a fostu ocupata pripi Othmanu. *Tr. Angl.*

Ramazanu, adeca tocma in anulu in care s'a ocupatu Prus'a. Elu a domnitu ani 26, luni 3 si dîle 10 (23).

Cuventulu d'in urma alu lui Othmanu câtra fiiulu seu Orchanu, dupe istoriculu Saadi.

Candu acesti doi principi se vediura unulu in faci'a altui-a, âni-mele loru palpitau de amóre si de viia affectiune. Orchanu suspină profundu, si dîse: « Oh! Othmanu! Tu sorgîntelesu imperatiloru si « domnitoriloru lumei! Tu care ai invinsu si suppusu atâte po-
« póra! » Acestu incomparabilu imperatu, isi întórse ochii câtre fiiulu seu, si cu voce stinsa astu-modu 'i vorbí: « Nu plange, o bal-
« samulu ânimei melle! Acésta ultima lupta a mea este sórtea in-
« tregu genului omenescu, comuna teneriloru si betraniloru, dupa
« ce noi toti respiramu acelasiu aeru alu acestei lume plina de
« reutati. Io trecu la nemorire; tu se traiesci incarcatu de gloria,
« bine si fericitu. Eu moriu fara se'mi para reu: fiind-cà te lasu
« successorulu meu. Ascuta ultimele mele invetiaturi. Departa de
« la tine si uita grigele acestei vietii. Nu cerca nici-odata, te conjuru,
« o! tu care esci incoronatu de fericire, nu cerca nici-odata radie-

(23) *Dîle 10.* Philippu Loniceru si alti scriitori crestini tienu cà Othmanu a domnitu 28 de ani. Eu inse si aci mai bucurosu me alaturu la scriitorii turci, cà unii cari sunt si mai bine informati, si mai exacti: ei affirma in unanimitate cà Othmanu a domnitu 26 ani lunari, trei luni si diece dîle; ceea ce face cam 25 ani solari, cinci luni si siepte-spre-diece dîle.

Dupa mórtea lui Osmanu deschidiendu-se scrinielesu lui, nu s'au aflatu in ele nici argintu nici pretiósese. Elu si-a datu cu multa liberalitate toti banii in recompense militari. Elu n'a lasatu fiiloru sei alta avere, decátu exemplulu seu spre a'lu imita. Cu tóte aceste, elu le-a lasatu vaste dõminiuri; o multime de cai, si unu numern mare de arme, tóte in stare buna si bune de servitiu, apoi, turme immense de vite mari si mici, precumu boi, vaci, oui, etc. Unu lucru de minune se observamu aci. Pe campiele dẽ pascuatiune, nu departe de Prus'a, se vedu si asta-di turme de oui, cari appartieniu Sultanului, si despre cari traditiunea tiene cà deriva directu dela ouile lui Othmanu. — Acestu principe ẽ immormentatu in Bursah. Mormentulu seu se pôte vedẽ in capell'a unei vechi monastiri in castellu. In catu este acésta-a adeveratu, nu sciũ; atat-a ẽ certu, ca mormentele Sultaniloru ingropati aici, sémenea a capelle; ai caroru uuri pre d'in laintru sunt de marmore si iaspide; cupol'a in colóreã ceriului cu multe ornamente in rósu si aurũ; pavimentulu asternutu cu covora, asupr'a caror'a stau scrifiile cu çadayrele Sultaniloru, ẽra giuru-impregiuru turbançe si așmele loru, *Tr. Angl.*

« mulu teu în tirania, si întorce'ti faci'a ta dela crudelitate. Cultiva
 « d'in contra adeverulu , si fa d'in elu ornamentulu pamentului.
 « Imbucura inim'a mea departata, cu un'a serie frumôsa de victorii.
 « Si candu vei fi cuceritu lumea, atunci se propagi religiunea prin
 « arme. Intretiene amicitia drépta cu imperatiile Rumeiloru (24).
 « Promôve pe invetiati la functiuni onorifice ; acest'a è medi-loculu
 « pentru intarirea legi divine. Si ori unde tu vei audi ca este unu
 « omu devotatu sciintiei , da 'i onôre, respectu, si grati'a ta. Nu te
 « mandri cu armatele tale, nici nu te infla cu avutiile tale. Tiene
 « langa tine pe cei invetiati în legi ; si fiind-ca justiti'a este funda-
 « mentulu imperieloru, intorce'ti faci'a dela totu ce este contra ei.
 « Legea divina trebue se fia uniculu nostru scopu, si toti passii no-

(24) *Imperatiile Rumeiloru*. Regna Rumaeorum. D'Herbelot observa, cà arabii si alte popôra orientali au datu numele de *Rum* acelorui tieri pe cari mai antaiu le-au suppusu Romanii, apoi au trecut la Greci, si în urma le-au cuceritu Turcii. Dar' Ebni Alvardi în *Geografi'a* sa dice, ca tierile numite *Rum* incepu la oceanulu occidental, si cuprindu în sine : *Galalec'a* sèu Galiti'a ; *Andatuz* sèu Spani'a ; *Afrangia* sèu Franci'a , *Rumtah* sèu Itali'a ; *Nemsiak* sèu Germani'a ; *Leh* si *Ceh* sèu Poloni'a si Bohemi'a ; *Inkitar* sèu Angli'a ; *Magiar* sèu Ungari'a ; si pene la Constantinopole si marea-négra, unde atinge tier'a *Secalibatiloru* sèu Slaviloru ; éra Slavonii suntu vecini cu Rusii sèu Moscovitii. În fine, de acelea imperatii se tiene si acea tiéra, ce si pana acuma se numesce proprie Rum , adeca Rumelia sèu Romania, adeca Thraci'a si Greci'a de_asta-di. Auctorulu cartiei *Mesahat Elers* sèu Mesuratur'a pamentului, dice cà Rum, sub care elu cuprinde si una parte d'in Asi'a mica, se marginesce la apusu cu canalulu dela marea-négra ; la amédia-di cu *Bilad Giam* si *Bilad Gezirah*, cumu si cu Sirti'a si Mesopotami'a, Armimah sèu Armeni'a ; la resaritu si media-nópte cu *Bilad Kurg* si *Bahr Bontos*, sèu Georgi'a si Pontulu-Euxinu (marea-négra) ; în midi-loculu Rum-ului suntu *Ghebal Carman*, muntii Caramaniei, sèu muntele Taurus, unde locuiescu o multime de familii turcesci si turcomane ; acesti munti formédia caten'a care se întinde dela Tarsus în Cilici'a pên'la Hellespontu (Dardanelle). În *Rum*, luat în acestu întielesu, au domnit dinasti'a sultanilor Selgiukiani, numiti de Arabi *Selagihak Rum*, sèu Selgiucidii Rum-ului ; dela acesti-a isi tragu originea Ottomanii seu Turcii de asta-di, si pentru aceea Persiani si Mongolii numescu Rumi pe Turci pêné în diu'a de astadi. (Eta cumu numele gloriosu alu Romei si alu Romanilor este usurpatu pana si de turci. *Tr. Rom.*)

D'in descrierea ce ne da Ebu Alvardi despre Rum, vedemu ca Othmanu sub *imperatiile Rumeiloru*, regna Rumaeorum, întielege pe toti crestini d'in Europa ; precumu prin *amiciti'a drépta* ce recomanda fiiului seu de a întretiené cu ei, de sicuru n'a întielesu alta, decâtu se'i constringa a îmbrăçiosia religiunea mahomedana ; ceea ce dupa opiniunea Turciloru este celu mai mare semnu de afectiune si de amicitia ce se pôte da unui crestinu. *Tr. Angl.*

« stri trebe se tînda catra domnulu. Nu te lasa in vane întreprin-
 « deri, nici nu te mesteca in certe nefolositorie. Că-ci ambițiunea
 « năștra nu era a ne bucura de imperati'a lumii: io la nimicu alta
 « n'amu aspiratu, decâtu la propagarea credinței: remane la tine
 « a complini aspirațiunile melle. Fii imparțialu și gratiosu cu totii;
 « implinesce'ti detorințele publice legate de oficiulu teu. Unu Im-
 « peratu care nu se scie distinge prin bunetate și clementia, nu
 « merita numele de imperatu. Grigea la constanta se'ti fia a protege
 « pe suditii tei: numai asiá vei fi in grat'a și protecțiunea lui Dum-
 « nedieu ».

Othmanu, refugiulu fideliloru, terminandu aceste esortatiuni, sufletulu seu sborà in regiunile eternității.

Dela mórtea lui Suleimanu Schach, 1219. pên la mórtea lui Osmanu I., 1326. au dominatu in Europ'a urmatórele persóne :

In Constantinopole. Robertu, fiu ori frate alu lui Petru de Courtenay, 1222—1229; Baldouin II., 1229—1262.; Michaelu Paleologulu 1262—1282.; Andronicu Paleologulu 1282—1325.

In Occidentu. Dupa mórtea lui Fridericu II., adeca dela 1250—1273., a fostu inter-regnu. Sub acestu timp s'au alesu mai multi principi, între altii Enricu de Turingi'a, Vilhelmu de Olland'a, Richardu duce de Cornvali a fiulu regelui Ion de Angli'a, Alfonsu sapientele. In acești 23 de ani s'au stinsu familiile de Svabi'a, de Austri'a și de Thuringi'a. In urma imperiulu s'a consolidatu in persón'a lui Rudolfu de Habsburgu, 1273—1291.; Adolfu de Nassau, 1291—1298; Albertu, fiulu lui Rudolfu 1298—1308.; Enricu de Luxemburgu, 1308—1313.; Ludovicu de Bavari'a, 1313—1346.

In Angli'a. Eduardu I, 1277—1302; Eduard II, 1307—1327.

In Franci'a. Ludovicu VIII. 1227—1226; Ludovicu IX. 1226—1230; Filipu III. audacele, 1270—1286.; Filipu IV. cellu frumosu 1286—1313; Ludovicu X, 1313—1315; Filipu V. lungulu, 1315—1321; și Carolu IV. cellu frumosu 1321—1327. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI ORCHANU.

ALU DOILEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU III. DIN CARTEA I.

ORCHANU SE PROCLAMA IMPERATU, NICOMEDI'A CAPITULÉDIA

Indata dupa mórtea lui Othmanu, fiulu seu Orchanu (1), in etate de 35 de ani, a fostu salutatü imperatoru alu Turciloru in 10 alle lunei Ramazanu anulu Hegirei 726. Orchanu, care precumu`amu ve-

A. 726

I. C. 1326

(1) *Orchanu*. Nicephoru Gregoras, în cartea XV. capu. 5. sect. 2., 'lu numesce Hyrcanus séu Orchanes, si dice ca a luatü de soția pe fii'a imperatului de Constantinopole, Ioan Cantacuzenu, cu numele Maria, séu dupa insusi Cantacuzenu, cartea III. capu 92., Theodora. Istoricii turci nu vorbesca nimicu despre acestu casu; eu inse totu nu me pociu indoi despre elu; că-î nu este de crediutu că Cantacuzinu că scriitoriu crestinu si tata alu Theodorei, se spuna unu neadeveru despre unu lucru, carele atatu religiunei crestine, catu si imperatului era se'i fia numai spre rusine, séu că elu se fia avutu de a cauta vreo gloria in una casatoria ca aceea. Istoricii nu spunu, déca Orchanu va fi avutu copii d'în acésta casatoria séu nu; de aceea nici eu nu mai vorbescu nimicu despre acésta.

Ioanu Cantacuzenu, tutoru la duoi fii ai imperatului Andronicu, usurpase tronulu la anulu 1338; fiendu inse detronatu se retrase într'o mônastire in muntele Athos; aici scrise elu istori'a dominatiunei sale, care se considera că unu capu-de-opera in grec'a moderna. *Tr. Angl.*

diutu mai in susu, ocupase Prus'a (2) anca in viéti'a parentelui seu, a petrecutu anulu primu alu domniei sale intru a regula afacerile in Asi'a, si a da o forma durabile gubernamentulu seu. La alu doi-lea anu elu cutrierà tóta provinci'a Semendura, dela cetatea Aitos pênê la Iznigmid séu Nicodemi'a. In fine impresorandu si acésta cetate, o cucerì. Triumfulu seu n'a fost, atátu de dificile, precum ar' fi trebuitu se fia façe cu una cetate atatu de tare. Cologianu, gubernatorulu cetatiei, n'a fostu atatu defensorulu càtu desertorulu ei; elu fugì indatu ce a vediutu ca s'apropia armat'a lui Orchanu, si se retrase zóptea in castellulu Coiunhisar. Orchanu intielegêndu dela unii captivi despre acésta fuga, incungiura immediatu castellulu; Cologianu strapunsu de o sagéta cadiu mortu, si castellulu se si supuse. Dupa aceea Orchanu comandà ca se se taie capulu lui Cologianu si se se infiga intr'unu paru la vederea tuturor Nicomedianiloru. Terrórea ce le-a causatu acestu spectaclu, i-a determinatu a capitula, dupa care tramissera deputati la Sultanulu, ca se le darúesca viéti'a si se le permita a se retragela Constantinopole cu tóte efectele lor. Domnitoriulu accordandu-le tóte acestea, ei îi inchinara cetatea.

ORCHANU SE ASIÉDIA CU RESIEDINTI'A IN PRUS'A, SI ORGANISÉDIA ARMAT'A

A. 728

I. C. 1328

II. De alta parte Alibeg la anulu Hegirei 728, cuprinde prin capitulatiune cetatea Herkie, numita in urma Caramuseke, capital'a provinciei Semendura. Orchanu, dupa ce a suppusu potestatiei sale tóta Bithyni'a cu esceptiunea cetatiei Nice'a, isi stramutà anca in acelasiu anu resiedinti'a imperiale d'in Iengisheru la Prus'a. La consiliulu fratelui seu Alađinu, sterse monet'a selgiukiana, si puse ca se se bala nuóa moneta cu inscriptiunea numelui seu. Elu intro-

(2) *Occupase Prus'a.* Scriitorii crestini punu ocuparea cetatiei Prus'a pe timpîi lui Othmanu, care, dicu ei, la anulu dupa aceea au moritu. Acésta erróre pare a deriva de la şcirea despre caderea acestei cetati; că-ci perderea deplorabile a unei cetati atátu de importante, ajunse la curtea imperatorului greciloru inaintea şcirei despre mórtea lui Othmanu. La curtea ottomana adeca este usitatu, ca despre mórtea imperatorului se se tiena mare secretu, mai alesu d'inaintea inamiciloru. Dar' scriitorii turci sunt forte esarti intru a insemna cu precisiune diu'a mortiei sultaniloru lor; prin urmare nu ne este permissu a dubita in veritatea narratiunei lor.

duse apoi legi si usantie, cari pene asta-di se observa in imperiulu ottomanu. Anume a datu ordinu, cá locuitorii cetatiloru sese distinga de cei dela sate prin imbracamente ; cá soldatii sei se formedia armata separata, cá-ci acestia pene aci nu diferiau intru nimicu de soldatii crestini ; se se institue o nuóa militia de infanteria, necunoscuta pene acumu la ottomani ; se invetie a prepara si folosi machine pentru baterea si cucerirea cetatiloru, despre cari pen acumu n'aveau nici o cunoscintia. Si pre langa tóte aceste, facu pe frate-sau Aladinu, generalu a tóta armat'a, si 'lu puse in capulu administratiunei afaceriloru publice, dandu-i titlulu nou de Mare-Veziru, séu locotenente civilu si militariu.

STABILESCÉ PLATA PENTRU SOLDATI ETC.

III. La anulu Hegirei 729. Orchanu face plata regulata pentru soldati, cari mai inainte erau numai voluntari. Plat'a acést'a era o Nocra pe di (asiá se numiá monet'a nuóa a lui Orchanu, care facea a patr'a parte d'intr'o drachma de argintu). Candu soldatii nu erau in servitiu, le era permissu a trai in pace pre langa bunurile lor, scutiti de ori-ce contributiune. Dar', fiindu ca acésta militia nuóa de infanteria se recrutá d'in tierani, ómeni brutali si fara crescere, asiá ea se revoltá de multe-ori, séu celu puçinu era fórte aplecata a se revolta. Orchanu observandu acést'a, o cassá si o inlocui cu alt'a, care a contribuitu fórte multu la latírea superstitiunei mahomedane. Elu adeca lasá a se instrui in legea mahomedana atati juni crestini, cati numai á potutu aduna, si apoi 'i inrolá : cu modulu acest'a i se inmultí armat'a preste tóta asteptarea , se propagá sí religiunea mahomedana. In cátu pentru turcii tierani, cari traiau pe mosi'a parintiésca si aveau voia de a se inrola, nu le era permissu a servi decâtu numai la cavaleria sub Sangiakbeghi ; ei se numiau Musellem-i, adeca liberi.

A. 729

I. C. 1329

OCCUPA NICE'A ; SI MARITA VEDUVELE GRECILORU DUPA SOLDATII SEI

IV. Prin aceste regulamente si institutiuni militari, Orchanu vedindu-se cu armata numerósa, se determina a cuceri cetatea Iznik séu Nice'a. Elu o impresorá anca in acelasiu anu ; si, redusa la estremitate, parte prin asediú continuu de mai doi ani, parte prin

fóme si pestilentia, ea a fostu constrinsa a se supune gratiei lui Orhanu. Deputatii locuitoriloru d'in cetate se prezentara inaintea acestui principe rogandu-lu se le accórdé viéti'a si se le concéda a se poté retrage la Constantinopole. Orhanu prin unu simtiu de generositáte neasteptata, le permise nu numai de a se poté retrage cu viéti'a, ci de a 'si lua cu sine atátu-a avere câta voru poté duce. Niceanii, miscati de atátu-a clementia a lui Orhanu, preferira a remané liberi in possessiunile si casele lor, si a se face de buna voia tributari imperiului ottomanu. Asia Orhanu intra in Nice'a la anulu Hegirei 730. Aici unu altu spectaclu se presentá. Femeile greciloru, morti prin fóme séu feru, vinu inaintea lui Orhanu, si 'si plangu starea veduvita in care au remasu. Elu ordina indata curteniloru si nobililoru sei a le lua de soție, si a le tracta cu stim'a cu care se tractédia femeile musulmane. Cu modulu acesta, elu provediù cu barbati pe o multime de persóne desolate, unele de clasa nobile, altele de conditiune mai mediocra, si totodata faciù totu atâte proselitate pentru legea mahomedana. Faim'a despre generositatea lui Orhanu si umanitatea sa facie cu supusii s'a lătitu ca fulgerulu in tóte tierile vecine; in câtu nu numai niceanii, deintre cari multi fugisera de fric'a obsidiunei, ci multime de locuitori d'in alte cetati si sate, unde nu ajunsesera anca armele turciloru, veniau in masse la Nice'a. Asia Nice'a in mai puçinu de unu anu deveni atatu de impopolata, in câtu pareá ca ar disputa prioritatea Constantinopolei.

CUPRINDE CASTELLULU KEMLUC; SI FUNDÉDIA SCOLE A I. CHR. 1354.

<div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;"> A. 734
I. C. 1334 </div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;"> A. 736
I. C. 1336 </div>	V. La anulu Hegirei 734, Orhanu dupe obsidiune vigorosa de unu anu intregu, cuprinde prin capitulatiune castellulu Kemluc, care prin natura si arte era bine fortificatu. Othmanu, tatalu lui Orhanu a tentatu mai de multe-ori, dar' totdeauna in vanu, a ocupa acestu castellu. In anulu Hegirei 736, Orhanu a statu in pace, si a fundatu in Prus'a o noua Moschëa, academia si unu spitalu: tóte edificie intr'adeveru regali. In specialu academi'a, care è fundata intr'o monastire, ajunse atatu de celebra pentru artile liberali si professorii ei illustri, in catu o cercetá multime de studenti de

prin Arabi'a si Persi'a ; si aceste popóra, ai caroru docti treceau pen' acumu de magistrii lumei, nu credea ca ar fi nedemnu de ei a se face discipolii otomaniloru.

DEBELÉDIA PE GRECI IN ASI'A ; PE PRINCIPII MUSULMANI II CASTIGA PRIN POLITICA

VI. Orchanu, dupa-ce prin arme a ocupatu dela greci cetatile si tierile memorate mai in susu, omu astutu si hunu politicu precumu era cunoscutu de toti, incepù se faca planuri cumu ar' poté uni cu tierile sale inca si restulu aceluor provincii asiatice, cari erau supuse mai multoru principi musulmani, si cari mai remassera anca d'in imperiulu selgiukianu. Elu face inceputulu cu tierile lui Adgilanbeg. Acestu principe morindu a lasatu dupa sine unu singuru fiu in etate fórte tenera, cu numele Casimbeg. Orchanu sub pretestu ca elu 'i ar fi parente adoptivu si protectoru, ilu luà la sine si-occupà tóte provinciele. Tursonbeg, unu altu principe teneru, urmandu exemplulu acestuia, de buna voia donà elu jinsusi sceptrului ottomanu cetatile Aidingik, Minas, Balikesre, Bergame si Ermid. Cele mai de aprópe in ordinea acestora era cetatile Ulubad, Cublius si E-blius. Acestea pàna atunci mai recunoscea supremati'a greciloru, au fostu in sa supuse prin forti'a armeluor. Michalcea, fiulu Kiramastoriei, nobila matróna, intimidatu de exemplulu veciniloru sei, se da vasalu Sultanului cu tóte staturile patrimoniali, pe care turcii de la numele seu le numescu pênê in diu'a de asta-di Muchalici. Intr'aceea se escà cërta intre Tursonbeg si intre fratele seu Hagilbeg ; celu d'antaiu, dedicandu cetatile salê imperiului ottomanu, si vrendu a'si implinì promissiunea, le offere in realitate lui Orchanu ; alu doilea se oppuse. De aci se aprinde bellu intre ei, si recurgu la arme. Hagilbeg simtindu-se mai slabu, parasesce lupt'a si se inchide in cetatea Bergam. Orchanu se folosesce de cêrt'a intre frati si le ocupa tier'a. Elu cu cunoscut'a lui ipocrisia, le dtse : « Nu è dreptu nici «permistu dupa religiunea mahomedana, cá pentru cêrt'a intre duoi «frati se se verse nici macar o singura picatura de sange musul-manu ; si este pecatu a se certa cu arme pentru lucruri, ce se «potu decide prin lege ». Dreptu aceea ordina la amenduoi fratii, cá se se intrunésca sub murii dela Bergam, si se se impartia avere-

parentésca după prescripțiile legii în părți egale. Și unul și altul s'a mulțumit cu această sentință. Ma la întâi'a vedere, Hagilbeg prefacându-se că vrea să 'mbrășiosie de fratele său, îl strânge cu o dardă prin inimă, și Tursonbeg cade mort înaintea intermediarilor trimisi de Orhanu. Hagilbeg, ca un alt Cain, cuprins de ororă la fapta sa, nu știa de cine să tremure mai mult, de poporul său, sau de Orhanu. Cu toate acestea se determina a închide porțile cetății și a-și susține cauza cu armă în mână. Dar' toate în van. Cetățianii detestând o faptă atât de neagră, și nevrând a atrage asupra lor justă vindictă a lui Orhanu, au prins pe Hagilbeg și l-au dat împreună cu cetatea în mâinile Sultanului. Hagilbeg, după o viață miserabilă de doi ani în închisoare, a murit în Bursah. Principele de Ulubad nu avu sorți mai bune: acuzat prin calomnii că ar' vrea să se revolte, el își pierd viața. După aceea totă provinci'a Carasus d'împreună cu cetatea Ulubad, recunoscu de suveran pe Orhanu. Toate aceste evenimente s'au petrecut între finea anului 737 alu Hegirei sau 1337 de la er'a creștină.

MAI MULTE CETĂȚI SE UNESCU IMPERIULUI OTTOMANU

A. 738

I. C. 1338

VII. Pe la începutul anului 738 alu Hegirei cetățile maritime Anahor și Emrud, cari erau încă sub deplorabilă domnie a creștinilor, informându-se de preparativele lui Orhanu de a le ocupa cu armă, au voit mai bine a cerca clemența acestui principe și a se supune de bună voie, de câtă a se espune furorului său prin o vană rezistență. Exemplul lor au atras și pe alte mai multe cetăți și castele, și s'au incorporat și acestea imperiului otomanu.

ORHANU TRAMITE PE FIULU SĂU SOLIMANU ÎN EUROPA

VIII. Atâtea victorii urmate una după alta în Asia, în loc să satisfacă ambițiunea lui Orhanu, ele pareau că o aștită și mai mult. Domnu a totă Bithynia, el cugetă la alte cuceriri; și încă în acel an 738, trimite pe fiul său Solimanu să se cerce a trece în Europa, dându-i pe cei mai experimentați capitani de pe acel timp,

precumu Accebeg, Gazifazil si Ornusbeg, séu precumu 'i numescu alti scriitori Gazifaril, Iacubgebeg si Mihalbeg (3). Solimanu, luandu cu sine 80 de feciori totu alesi, sub pretestu ca merge la venatu, descinse pe nesimtîte pene la tiér'a Aidingik spre a visita tiermurile marei asiaticé. Dar', fiindu-ca prin edictu publicu alu imperatului dein Constantinopole, confirmatú si de ceialalti principi crestini, era interdîsu sub pedépsa de mórte a trece, fia si numai cu simpla luntre, pe costele Asiei, precumu era interdîsu sub aceeaşi pedépsa unui turcu a trece in partile Europei: asia necesitátea, matrea inventiuniloru, invetia pe Solimanu ca se lege pe besici de bou doue luntrii cu grumazii un'a de alt'a. Pe un'a de aceste se puse elu insusi intr'o nópte la luna frumósa, si trecù mai fericitu de cumu sperá, dela unu satu d'in Asi'a la castellulu Hami in Europ'a. Cu modulu acest'a 'si trecù Solimanu si ómenii sei; si inainte de tóte prinsera pe unu tieranu care le aratà una cale subterana, pre unde se póta intra in cetate. Aceea nu avea nici macaru custodia, si tóta lumea dormiá, candu Solimanu, intrandu pe nesciute cu ómenii sei, pune man'a pe toti locuitorii si ocupa cetatea. Elu inse vediendu ca este mai consultu a tracta mai bine dulce decatu aspru cu ei, asia se portà fórte omenesce cu ei si le jurà, ca 'i va lasa liberi si le va face inca si daruri considerabili, déca vreo-cativa dintre densii carii se pricepu la artea navigatiunei, voru duce in Asi'a vasele ce erau in porturile de la Balair si Akcilimanu. Cu modulu acest'a, Solimanu cástigà animile locuitoriloru, si in câte-va

(3) *Michalbeg*. Scriitorii crestini nu splnu nimicu certu, nici despre nascerea nici despre sortea acestui Michalbeg. Din contra istoricii turci dicu ca elu descende dela imperatii de Trebizonda (póte d'in famili'a Comnéna), si adaogu cà abjurandu legea crestina si trecundu la mahomedanismu, Orchanu intr'atátu ilu iubia, in câtu nu facéa nimicu fara a'lu intrebá pe elu mai ántáiu. In Adrianopole se vede pene in diu'a de asta-di unu podu frumosu de pétra preste riulu Art'a, edificatu de fiulu seu, care cá si parintele se numiá Michail; acestu monumentu a conservatu péné asta-di memori'a auctorului seu, cá-ci elu se numesce Michalogli Koprissi, adeca podulu fiului lui Michail. N'asiu poté afirma cu securitate ca Michail ar' fi d'in sange regale; dara numele de Michael nu ne lasa a dubita despre religiunea sa de mai inainte. Io nu'mi aducu aminte cá turcii se dea acestu nume la altu, decâtu la archangelulu Michail' si la acestu Michal aci. In Alcoranu se scrie Mikail; dar candu vorbescu séu scriu catra crestini, ei dicu Michal.

ore trei mii de turci au fostu transportati d'in Asi'a in Europ'a. In diu'a urmatória surprinse castellulu Liasabonia; ilu provediù cu cele necesare pentru viétia si cu garnisóna, dandu'lu in grij'a lui Acebeg, dela care acestu tienutu se numesce pênê 'n diu'a de astadi Aceovasi (4).

SOLIMANU OCUPA GALLIPOLEA

Geliboli séu Gellipolea 'lu oprì cevasi in progressulu invingeriloru sale. Gubernatorulu acestei cetati, pe care scriitorii turci ilu numescu Callacomas, chiamandu la arme pe toti tinerii de prin pregiuriu, se resolvì a se oppune cu energia lui Solimanu. Lupt'a a fostu lunga si dubiósã; in urma, Ottomanii superiori in numeru si in curagiu, au invinsu, si au fortiatu pe greci a lua fug'a si a se inchide in cetate. Solimanu a vediutu ca n'o pôte lua prin asaltu fara a perde multu sange, asia se determinã a umilì pe inamicu prin obsidiune si prin fôme. Aduce garnisónele d'in castellele degiã cucerite, inchide Gallipolea d'in tôte partile, si nu lasa se intre nici victuatii nici adjutoriu. Gubernatorulu si garnisón'a se tieneau cu curagiu si aparau cetatea cu tóta bravur'a possibile. Dara in urma, fatigati prin lunga obsidiune, debilitati prin deseale assalte, si storsi anca si mai multu prin lips'a de victualii: au capitulatu la anulu Hegirei 760. Cu Gallipolea au cadiutu in potestatea turciloru tóta provinci'a Chaireboli, séu Charipolis (5). Se dîce ca imperatulu greciloru, audiendu de capitulatiunea Gallipolei, care cu dreptu cuventu se considerã de chiei'a nu numai a Constantinopolei, ci a Europei intregi, ar fi dîsu ca din batjocura, ca turcii n'au cuprinsu alta decâtu o cocina de porci si o cana de vinu (6).

(4) Campulu lui Acce. *Tr. Germ.*

(5) *Chaireboli*. Pare a fi Cristopole, unde Gregoras dîce la cartea VII. capu 6. sect. 3., ca imperatulu Andronicu voindu a inchide trecerea catra Macedoni'a, a construitu unu metru care se întinde dela mare pên' la culmea muntelui vecinu, numitu la turci Despot ialisì. Me miru dar, de unde pretinde Ion Duns, că Cristopole la turci se numesce Ianboli, candu Ianboli este cetate in Thraci'a, situata pe tîermei fluviului Tunge, la pol'a muntelui Emu, că la sieptedeci mile de la Philippopole.

(6) Face allusiune la numele unui castellu, pe care l-au ocupatu turcii si care se numiã Staulu de porci. *Tr. Angl.*

ORCHANU TRAMITE PE FIULU SEU MURADU IN EUROPA

X. In anulu urmatoriu, Orchanu tramite o a duo'a armata in Europ'a sub comand'a fiului seu Muradu. Fratii 'și intrunescu fortiele si se lupta cu puteri unite. Solimanu cuprinde Malgara si Ibsalamulu, pênê candu Muradu occupa castellulu Epibatos, cale de diece ôre de la Constantinopole. De aci Muradu merge si impresôra cetatea fortificata Ciorlu séu Tyrilos, situata intre Constantinopole si Adrianopole. Locuitorii incrediuti in forti'a cetatiei, tare prin natura si arte, despretiuescu armele ottomaniloru si nu numai refusa a se pleca sub conditiunile onorabili propuse de Muradu, ci anca facu vigorôse eruptiuni, ucidu multe mii de inimici, si-i batu adeseori de sub murii cetatiei. In urma cutropiti mai multu prin numarul celu mare alu ottomaniloru decatu invinsi, fusera taiati toti pana la unulu. Muradu dupa ce cuceri cetatea, voindu a'si resbuna pentru sangele versatu, dete ordinu ca se o derime si se o aseme ne pamentului, asia in câtu asta-di abia se mai potu vedé unele urme ale ei. Acestu actu de crudelitate, atât-a terróre a bagatu in locuitorii d'in Pirgos, urbe situata intre Adrianopole si Ciorlu, in catu parasindu-si casele au lasatu cetatea préda inimicului. Dupa aceste cuceriri, Muradu acoperitu de lauri se întôrse cu armat'a sa in Asi'a, ér Solimanu remase cu trupele sale in Europ'a.

A. 761
I. C. 1360

SOLIMANU CADE DUPE CALU SI MOARE

XI. Acestu anu, pe câtu a fostu de fericitu pentru imperiulu ottomanu, preatâtu fû de fatale pentru sultanulu Orchanu. Solimanu(7) fiulu seu, sub pretextu de a esi la venatóre, scotiendu'si ostea spre a 'i face revista si a o exercita in arme dupa datin'a osmaniloru, pre candu calarimea aruncá cu dardele si dá cu sagetile, calulu seu spa-

(7) *Solimanu*. Gregoras pare a'lu onorá cu titlulu de capu si conductoru alu Troianiloru, candu la cartea XIV. capu 2. sect. 2. ne spune că a luat de soția pe flic'a lui Ion Batatzes, si că elu a fostu care mai antaiu a trecutu d'in Asi'a in Europ'a; si in adeveru ea turcii nu mentionédia pe nici unulu care se fla trecutu inaintea lui Solimanu in Europ'a.

riatu ilu rapi, si trantindu'lu de unu arbore ii franse pitiorulu in doue, dupa care cadiu atatu de greu, incatu remase indata mortu.

**ACCEBEG OCCUPA CETATEA DYDOMOTHYCON ; DAR' ORCHANU O RESTITUIE
LOCUTORILORU EI**

XII. Orchanu cuprinsu de durerea perderei atatu de repentina a iubitului seu fiu, cadiu intr'unu morbu incurabile, care in scurtu timpu 'i causà mórtea. Nevrendu inse a paré ca mórtea fiului seu si morbulu propriu ar' fi stinsu in elu tôte cugetele bellice, tramite pe Accebeg in fruntea unei armate numeróse cu ordinu de a cuceri cetatea Dydomothycon. Gubernatorulu esise pe murii cetatiei spre a lua aeru, candu Accebeg se apropia pe neasteptate ; puse man'a pe elu si ilu duse in captivitate ; dara nascutu d'in famili'a imperatoru greci, elu nu putea suferi dur'a captivitate si 'si cumperà libertatea cu predarea cetatiei. Orchanu inse miscatu de rogarile unui principe crestinu, amicu bunu alu seu, restitui cetatea vechiului ei possessoru. Acestu amicu era Ioanu Cantacuzenu, care inainte de a ocupa tronulu, isi maritase fic'a sa cu Orchanu.

MOARTEA LUI ORCHANU SI CARACTERULU SEU

XIII. Morbulu causatu prin mórtea fiului seu, rodea in continuu la corpulu betranu alu lui Orchanu, si crescea d'in di in di, pênë 'n urma mori in acelasiu anu, duoe luni dupa casulu fatale alu fiului seu. Elu fu immormentatu in Manastir seu monastirea d'in Prus'a (8).

(8) *Manastir seu monastirea d'in Prus'a.* In Prus'a seu Bursah era o vastà monastire, despre care se spune cà pe timpii imperatoru crestini incapeau cinci mii de monachi ; asta-di è transformata in giamia seu templu, si'si tiene numele vechiu de monastire. Turcii narrédia lucruri surprindietórie despre acesti monachi intr'o carte intitulata Iacobi Madianu. Ei dicu intre altele, cà monachii aceia nu mancà decatu câte-o oliva seu smochina in siepte dile, si ca d'in inaltimea muntelui Olimpu, numitu la turci Kiesish Daghi, seu muntele calugariloru, ei sborà prin aëru pe de-asupr'a marei Marmora pên' la beserie'a S-ta Sophia, in Constantinopole. Candu vre-unu crestinu ar voi se traga la indoicla veritatea acestei naratiuni, turculu o probédia, cumu ? dicendu, ca asià este scrisu in carte ; si elu crede ca atât'a è destulu. In generalu ? neinvetiati turci credu cà nu pôte fi falsu aceea ce è scërsu in cartile lor. Proba despre acêsta credulitate este urmatóri'a istorióra curiósà, care s'a petrecutu pe tim-

A trairu siepte-dieci de ani (9), d'între cari a domnitu 35 du-

pulu meu in Constantinopole, si care credu că nu e in contradicere cu scopulu meu, dăca o voui aduce aici ca proba a credulitatei lor. Sub Sultanulu Mustafa, fratele imperatului de acum Achmedu (*), era in Constantinopole patriarchu grecescu unu anume Callnicu, omu destulu de invetiatu in grecesce, prelatu de purtare irreprobabilă. Miuteveli său procurorii moscheei Sultanei Valida (**) ilu provocă neincetatu că se plătescă interesele dupa banii cari detoriă besenicei. Patriarchulu nu avea bani, si se rogă de acesti collectorii se astepte péné luni in septeman'a viitoare. La terminulu pusu, collectorii vinu, si insistu mai multu că se plătescă banii. Patriarchulu mai cere o septemana; atunci cellu mai betranu d'între collectorii i dîse: «Ce sunt aceste minciuni, Patriarchule?! Cartile noastre ne invetia, si noi credemu foarte, ca monachii vostri d'in betrani nu numai se infloiau de pecatulu minciunei său de orice alta fapta rea, ci anca ajunsesera la unu gradu atatu de inaltu alu virtutiei, in cātu ei sborau prin aeru, si treceau d'in muntele Olimpu d'in Bithyni'a (ei intelegea muntele Olimpu d'in Bithyni'a, era nu pe celu d'in Grecia) péné la S-ta Sophia in Constantinopole si inderetru; si ca ei faceau si alte minuni, cari intreceau tota puterea omenesca.» Patriarchulu, cumu era omu glumetiu, rîspunse: «Nu numai monachii nostri cei betrani au facutu aceste minuni; le facemu si noi pe tote di-lele. Eu anca sboru de aici de multe-ori la Pera (le vorbiă in palatulu seu d'in Phanaru). Dar' eu mai bucurosu sboru dupa apusulu sôrelui, si nu prě susu, că se nu me vedăia multimea, si se'mi impute ca sunt unu impostoru său magu.» «Nu v'amu spusu — replicara turcii — că acelea sunt scrise in cartile noastre, si in cartile noastre nu sta alta decātu adevuru.» Cu tote aceste, trebue se marturisimu că nu toti turcii credu asia. Intr'uuu poporu asia mare sunt multi ômeni luminati cari nu credu tote câte sunt in Alcoranu; numai cātu nu cutedia se spuna in publicu ceea ce cugeta ei. Contrariulu se adeverece prin urmatori'a istoria. Eu intrebaui odata pre doctulu turcu Saadi Effendi, carui singuru amu de a multiami totu ce sciu turcesce, că elu, că matematicu mare ce este, si atatu de amblatu in sciinti'a democratica, cumu pôte se crăda, că Mahomedu a taiatu lun'a in duoe, si că a prinsu in manec'a sa diumetatea care cadea d'in ceriu? Elu imi rîspunse: «Dupa cursulu naturei, acést'a este impossible; ba este chiar in contra principiiloru naturei. Dar, acestu miracu este scrisu in Alcoranu că fapta; asia renuntiu la ratiune, si me submittu credintiei. Că-ci — adaoe elu — Dumnedieu pôte face totu ce voiesce.»

(9) *Siepte-dieci de ani.* D'in numerulu aniloru vietiei lui Orchanu, se pôte proba căti ani a domnitu elu. Că-ci, dăca a fostu de 35 de ani candu a successu lui Othmanu, parintelui seu, si dăca a trairu 70 de ani: atunci ẽ foarte claru, ca elu a trebuitu se domnésca 35 de ani. Pentru aceea, eu me miru cumu unii potu afirma, că Orchanu a domnitu numai 22 de ani. Dara istoricii nu sunt de accordu nici asupr'a

(*) La a. 171. candu auctorulu scriă acést'a istoria.

(**) Valida Sultana ẽ mam'a Imperatorului regnante; cumu amu dice noi: domn'a mama imperatrice. Auctorulu tractădia despre acestu subiectu pe largu in not'a 36, la capu I. cartea IV. *Tr. Angl.*

pa calcululu lui Saadi. I-a successu in imperiu fiulu seu Muradu. Turcii n'au destule elogiuri pentru acestu imperatu alu loru. Ei 'i lauda clementi'a, valórea, dreptatea si liberalitatea fație cu seracii. Elu avea datin'a — dîcu turcii — de a conversa cu invetiati, si de a nu întreprinde nici-unu lucru importantu inainte de a le cere consiliulu. Elu mai antaiu a fundatu in onórea natiunei sale Moschee, Giamie (10) Medresé (11) séu scóle, si Imarete (12) seu spitale. Faci'a

causei mortii lui Orhanu. Unii dicu, că a cadiutu mortu de o sageta in obsidiunea de la Prusa ; altii, ca a peritu intr'o bataia contra Tatariloru. Fora, a mai insiste a-supr'a celloru ce amu disu, că istoricii turci in affacerile loru interne merita mai multu crediementu de cătu alti scriitori, voiu mentiona aci numai, că ei toti suntu de accordu, că Prus'a fu ocupata in primulu anu alu domniei lui Orhanu ; prin urmare ar' fi ridiculu a cerca moartea sa acolo, unde a începutu a domni. Apoi, eu nu cunosc nici-unu istoricu, care se mentionedie de vre-o bataia între Orhanu si Sciti séu Tatari ; prin urmare cade si acésta opiniune, care că si cea d'antaiu, n'are nici-unu fundamentu.

(10) *Giamie*. Templu turcescu, care are privilegiulu de a se celebra in elu rogatiunile de Vineria, numite Giume Nemassi ; ceea ce nu este permisu in Moscheele seu Metgidele mai mici. O giamia edificata prin vre-unu Sultanu se numesce *Selatin*, templu imperatescu.

(11) *Medrese*. Acestea suntu academie séu scóle superioare, situate de comunu séu chiar in curtea Giamiei, séu aprópe de ea. Suntu si alte scóle inferioare, numite *Mekteb* ; aici se instruiescu copiii in primele rudimente ale sciintiei. Persónele cari dirigiu aceste academii se numescu *Muderis* séu magistri de scóla ; ei au unu salariu annuale in proportiune cu venitul Giamiei de care se tienu ; de aci differenti'a cea mare între salariile loru : avendu unii câte trei sute aspri pe di, ér altii numai câte siepte-dieci. D in aceste scóle esu persónele cari se facu judecatori in cetatile principale si se numescu *Mevla* séu *Mola* ; cei d'in localitatile de mai puçina importantia, se numescu *Kasi* séu *Cady*, cari suntu cu totulu de altu ordínu, si nu potu ajunge niciodeta la unu rangulu mai inaltu, cumu nu potu nici popii seculari séu parochii. Dela *Mola* rangulu immediatu superioru este *Cadiulasker*, séu judele armatei ; de acesti-a suntu numai duoi, unulu pentru Europ'a, care este capulu, si altulu pentru Asi'a. In fine cea mai inalta demnitate eclesiastica este *Mufti*, ceea ce însémna : interprete alu legii. Deca voimu se comparamu aceste diverse auctoritati turcescu cu cele usitate la crestini, potemu dice că *Mufti* è că *Papa* ; *Cadiulasker*, patriarchu ; *Mola*, arhiepiscopu séu mitropolitu ; *Cady*, episcopu (bine observandu, că precum amu disu, elu nu póté inainta la rangulu mai inaltu), si *Imam*, preotu. *Danishmend*-ii se potu compara cu diaconii nostri.

(12) *Imaret*. Este casa edificata aprópe de *Giamia* ; forma de ospitalu séu ospetaria pentru primirea si ajutorarea seraciloru si caletoriloru.

lui era rosfeteca, ochii albastrii, p rulu g lbioru ; de statura midi-lo-cia, si corp  indesa u. Ceea ce se vede d'în portretulu seu copiatu de Levni celebi, s u pictorulu de curte alu Sultanului, dupa unu vechiu originalu.

Sub durat'a domniei lui Orchanu, de la anulu 1326, p n' la a. 1360 au domnit  in Europ'a :

La Constantinopole : Andronicu Paleologulu celu tineru, 1325—1354 ; Ioanu Paleogulu, 1354—1384.

In Occidentu : Carolu IV., fiulu lui Ioanu regelui Bohemiei, 1346—1356.

In Angli'a : Eduardu III. 1326—1377.

In Francia : Philipu disu de Valois, 1327—1350 ; si Ioanu de Valois, 1350—1364.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU SÉU AMURATU I. FIULU LUI ORCHANU

ALU TREILEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU IV. DIN CARTEA I.

MURADU OCCUPA ANCYRA

I. Muradu (1) primulu cu acestu nume, era de 41 de ani candu A. 761
I C. 1360

(1) *Muradu*. Dóca ar suferi combinatiunea chronologica, eu asiú fi aplecatu a crede ca acestu Murad (*) este un'a si aceeași persóna cu Amuriu, generalu de Lydi'a si amicu alu lui Cantacuzenu, pe care Gregoras atátu de frumosu 'lu lauda. Acestu scriitoriu inse spune că Amuriu a muritu la anulu 13½8 dela Cristu séu 749 alu Hegirei d'iu o vulnere de sagéta ce a primitu cu ocaziunea obsidiunei unui castellu edificatu de crestini pentru apararea cetatiei Smirna; ér numele lui Muradu a fostu cunoscutu in Europa, numai la anulu Hegirei 761, adeca un-spre-diece ani dupa mórtea lui Amuriu, candu apoi la anulu dupa mórtea parintelui seu a successu acestuia in imperiu. De aci trebue se supponu, că Gregoras avuse in vedere pe vre-unu altu principe persianu d'in Asi'a, de același nume cu Muradu, ale carui tieri necunoscute scriitoriloru turci, ori ca au trecut la altii in lipsa de eredi, ori le-au inghititu vre-unu principe potente d'in vecinatate. Ori-cumu ar' fi, dar', pe catu de condamnable a fostu nebuni'a lui Cantacuzenu de a se arunca in braçiale unui infidelu, care nu potea se 'i bata inimicii fara a nu devasta tierile crestine, si prin acést'a a deschide mahomedaniloru calea spre Europ'a, chiar' atátu de laudabile este fapt'a

(*) Murad dupa etimologia insemna dorintia seu vointia. *Tr. Germ.*

succese la tronulu parintelui seu; elu erediše si vertutile paterne. Indata la inceputulu domniei sale a luat numele de Chudavendi-ghiar (2), care in limb'a persica insémna servitoriulu lui Dumnedieu, spre a convinge lumea despre inclinatiunile sale religiöse. Elu dede proba si despre eroismulu seu, suppunendu indata la inceputulu imperatiei sale cetatea Ancyra cu alte mai multe castelle de prin acelu tienutu.

APOI ADRIANOPOLEA SI PHILIPPOPOLEA

II. Dupa ce 'si consolidà in modulu acesta imperiulu in Asi'a, Muradu 'si întorse tôte cugetele spre afacerile europene. De aci anca in

lui Amuriu, care cu generositate fara parechia merge intr'adjutoriulu amicului seu si alu crestiniloru acestui-a, de si elu insusi nu'i tractà decatu de Ghiauri, adeca infideli. In adeveru, Amuriu conservandu amicitia inviolabile lui Cantacuzenu anca si in dile rele, elu merita tôte acelle elogiuri, cu cari anticii descriu amicitia lui Pilade si Oreste. Gregoras, pe care totdeauna cu stima 'lu citamu, ne-a conservatu in cartea sa XIII, una frumösa descriere a acestei rare amicitie. Cartea sa nu o are ori si cine; pentru aceea credu cã facu bine, dëca voi narrà aci unu esemplu. Cantacuzenu era incurcatu intr'unu bellu contra Triballiloru; Amuriu vediendu pe amiculu seu cspusu periclului, se determinà a'i merge intr'adjutoriu si a'i assicura successulu. In capu de iërna trech Dardanellele, si grabia intr'adjutoriulu imperatului cu arma fôrte considerabile. Dar' timpulu reu si cãlile stricate ilu constrinsera a se opri in Dydomothicon, unde era remasa Imperatës'a Irina cu câti-va ömeni de servitiu; elu se asiedià in campulu liberu cu corturile, si nu voià se intre in cetate, nici se accepte comoditatile ce imperatës'a i le oferid; ba, nu voià nici macar a se presenta inaintea ei, de si ea dorea se 'lu vedea; elu dëcea, cã nu se cuvine a merge in visita la muerca amicului seu, candu acest'a nu este acasa, si cã este in contra legiloru amicitiei a gusta comoditatile vietiei, candu amiculu seu se lupta cu nezasurile in tiëra departata.

(2) *Chudavendi*ghiar. Cuventu persianu, insémna servitoriulu lui Dumnedieu, sëude-votatu lucruriloru divine. Nu se scie ce a potutu indemna pe Muradu a'si lua acestu nume; atât-a è certu, cã si-l-a atribuitu atātu pe acesta, câtu si alte mai multe *).

(*) *Chodavend* in limb'a persica insémna domnu, possessoru, mare principe *Chodavendi* Kar sëu contrasu *chodavendicar* insémna capu intreprinderiloru; cã-ci Kar è intreprindere, affacere, lucru. Prin urmare, nu pôte fi dubiu cã Muradu prin acestu supra-nume a vrutu se'si dea insemnatate de auctoru si esecutoru alu lucruriloru mari. *Tr. Germ.*

acelasiu anu comisse marelui Veziru Etabeghi Schahin Lala (3), generalu pe câtu de prudente p're atat de valorosu, cá se treca cu armata usióra strimtórea dela Gallipole, si se atace Adrianopolea, ér elu ii urmà indata cu oste multu mai numerósa. Inainte de a a-junge Sultanulu, vezirulu la primulu assaltu ocupase cetatea. Muradu audiendu acésta scire, si vediendu ca presenti'a sa nu mai este necessaria, se întórse cu trupele sale la Prus'a. Dara, pentru cá planurile sale se nu suferé vreo amanare, Murad dènumi pe Ornus-beg de Begler-beg (4) preste Rumeli'a (5), adeca preste tierile sale cuce-

(3) *Lala*. Dupa etimologia însémna tutoru, epitropu séu care tiene locul de parinte, carui ca si unui pedagogu se concrede grigea si instructiunea principiloru juni. Marele veziru alu lui Muradu I, a fostu mai ánteiu onoratu cu acestu titlu. Dupa aceea imperatorii turci s'au dedatu, atâtú în vorba câtú și în scrisu, a numi Lala nu numai pe marele viziru, ci și pe toți cei-lalți veziri mai inferiori, precum Lalam (*) Ali Pasia si Mi Lala Ali Pasia. Se dà acestu titlu si lui Agasi (**) séu comandantului ieniceriloru, si la toti alti officiaru pêně la Bostangi Baschi, séu capulu gradinariloru seraliului și pêně la capu-portarii palatieloru imperiali, de si acesti d'in urma sunt officiaru de rangul multu mai inferioru. Comandantului ieniceriloru se dà acestu nume d'in cauza că au sarcin'a de a ingrigi de viéti'a fiiloru Sultanului, ca sa nu'i omóre unchiu séu fratii; ér capulu gradinariloru, pentru-ca elu are de a ingrigi de palatele imperiali, mai alesu în absentia Sultanului. Acestu d'in urma officiu la greci se numesce *Curopolatis* (***).

(4) *Beglerbeg*. Acestu cuventu însémna 'principele principiloru', precum *Schahin Schah* imperatulu imperatiloru. De si toti vezirii cu câte trei códe de calu au titlulu de Beglerbeg, cu acesta totuși sunt onorați mai alesu numai trei persóne, adeca: Rumeli Beglerbegi, beglerbegulu de Rumeli'a, care 'și are resiedinti'a în Sophi'a; Anatoli Beglerbegi, celu de Anatoli'a cu resiedinti'a în Cutahia, si Scham Beglerbegi, celu de Damascu, eare resiedě în cetatea cu acestu nume. Acésta cetate în limb'a arabica se numesce Demeshk, vulgulu 'i dice Scham; de aci Schamí Seherif, santul Damascu.

(5) *Rumeli*. Turcii intielegu sub acestu cuventu Greci'a si Europ'a, precum si tóte provinciile europene de dependentia ottomana. De aci beglerbeg vré se dica principele principiloru Greciei, séu *alu provinciiloru europene*. (*)

(*) *Lalam*, *Mi Lala* însémna Lala meu. d. *Tr. Germ.*

(**) Candu # séu si se adaoe la capetulu cuventului, însémna ca cuventulu precedente esse în genetivu. precumu ieniceri Agasi, Ag'a ieniceriloru; Bostangi Baschi, capulu gradinariloru; Scham Beglerbegi, beglerbegulu Damascului etc. *Tr. Anglu.*

(***) Pasia este titlulu consiliariloru intimi, gubernatoriloru si generaliloru. Pasia în generalu însémna superioru, si se dà la superiori servitoriloru inferiori. Veziru este ministru afaceriloru publice; numire ce se dà consiliariloru de statu, gubernatoriloru si altoru officiaru mai înalti. *Veziri azam*, mare-veziru, este primulu officialu dupa imperatulu. *Tr. Germ.*

*) A se vedé mai în susu not'a 20 la capu I. cartea I. *Tr. rom.*

rite în Europ'a, dupe-ce mai anteu demandase supremului veziru, că cu ôstea sa atatu de victorioasă s' strabata în lăintrulu Thraciei. Acésta se întemplă cu atata celeritate, în câtu nu numai Filipopole, ci și Eskisagena și alte cetăți învecinate luanduse dela greci, se încorporara la imperiulu otomanu.

MURADU EDIFICA O GIAMIA

A. 761 III. În anulul urmatoriu vedemu pe Muradu ocupandu-se cu trebile
I. C. 1361 religiose. Pênê aci sultanii nu aveau datin'a se mergea cu poporulu la rogatiunile publice, numite Nemas (6) Dara Mufti. Menla Fenari care pre langa dignitatea sa eclesiastica, portă anca și oficiulu de jude alu natiunei, nu putea se suferi acésta datina. Menla

(6) *Nemas*. Asia se numescu rogatiunile de tôte dilele, ce legea impune turciloru a le recita de cinci-ori în 24 de ôre. Sunt impartite precumu urmédia: *Sabah-Nemas*, rogatiunea de demanétia; *Oile-Nemazi*, rogatiunea de amédia-di; *Ikindi-Nemas*, rogatiunea dupa prandiu; *Achsham-Nemazi*, rogatiunea de séra; și *Ialzi-Nemas*, rogatiunea de nópte. Trei d'în aceste sunt tot-deauna la ora fixa, cea de demanétia, cea de séra și cea de nópte; ér celelalte dué, *Oile* și *Ikindi*, se schimbă dupa cumu diu'a è mai scurta séu mai lunga. Pentru exemplu, în timpu de equinoctiu, rogatiunile de demanétia se facu înainte de 12 ôre dein nópte, adeca în or'a înainte de resaritul soarelui, ceea ce este demanétia între cinci și siese ôre; rogatiunea de amédia-di, la ôrele siese d'în di, ceea ce la noi este amédia-di séu 12 ôre d'în di; rogatiunea dupa prandiu la nóue ôre, séu trei ôre d'în di la noi; rogatiunea de séra la 12 ôre, séu siése ôre de séra la noi; rogatiunea de nópte la 1¹/₂ ôre dupa santitul soarelui, séu 7¹/₂ ôre de séra la noi. Superstitiunea turciloru intru a 'și face rogatiunile punctualu atâtu este de mare, în câtu déca ar' lipsi dela timpulu fixu, tienu că este inutile de a le mai recita; că-ci, recitate dupa or'a fixa voru trebui a le recita anca odata în Araf, adeca în purgatoriu. Ei credu, ça a recita rogatiunea de demanétia dupa resaritul soarelui, cea de amédia-di la nóue ôre, cea dupa prandiu la doué-spre-diece, cea de séra în nópte, cea de nópte spre reversatul dilei — ar' însemna a nu implini legea și a face lui Dumnedieu lucru neplacutu. Căndu sunt în campania, sunt obligati a 'și face Nemazulu înainte de a intra în bataia; dar, déca bataia este începută, séu fiene preste timpulu fixu pentru rogatiuni, nemazulu se pôte întrelasa fara a pe'atui, din motivu că dupa opiniunea lor, ei nu potu face unu servitiu mai meritoriu și mai placutu lui Dumnedieu, decâtu a se luptă cu bravura contra creștiniloru. (Vinerile la Turci cari sunt că și duminicele la noi, se distingu de celelalte dile prin aceea, că mergu de siese-ori la Moschee, și recitédia totu de atâte-ori rogatiunile. A siese-a rogatiune, séu additională, ce cade pe acésta di, se pronuntă între resaritul soarelui și amédia-di (*), și se numesce Salah-Nemas. *Tr. Angl.*

(*) Adeca: între rogatiunea de demaneti'a și cea de amédia-di.

Fenari 'si puse in capu a reforma acestu abusu. Odata Muradu veni inaintea lui ca martoru intr'o certa cauza ; Mufti(7), pontefice și jude,

(7) *Mufti*. Pôrta si alte numiri composite, precumu ; *Mufti-zeman*, patriarchulu lumiei ; *Scheichul-islam*, Capulu adeveratei religiuni ; *Sahibi-felva*, domnulu sententieloru judecatoresci. Elu este capulu intregului statu eclesiasticu, si persôn'a de cea mai inalta auctoritate in imperiulu ottomanu. Că-ci nici Sultanulu însusi, dăca vre se trôca macaru la parere de omu religiosu, nu pôte dicta môrte nimerui, inca nici a'lu pedepsi trupesce, fara a avé mai ântaiu opiniunea lui Mufti. Modulul cu care i cere opiniunea in tôte casurile și mai alesu in casuri criminali, este, ca'i submitte o charthia, in care se cuprinde statulu faptei sub nume fictu, pentru esemply : «Zahid, (parinte!) dăca se pôte proba prin martori buni, că Titus a lucratu contra porunciloru Sultanului si că nu s'a suppusu cu obedientia ordiniloru acestuia : se fia pe-depsitu sêu nu?» Mufti, dupe ce a cetitu acêsta charthia, si a esaminatu casulu, subscire *Otur Asia*, sên *Olmaç* Nu. Candu inse Mufti are se decida si asupra modului pedepsirei, atunci i se presenta o charthia in urmatorii termini : «Dăca omulu scie ca calulu seu a perdutu potcôvele si avendu timpu si midi-lôce sêu comoditate de a'i *bate nuôe potcôve*, elu totusi, fara a avé mila de animalulu seu, ilu mana descultiu pe cale grea si petrôsa tóta diu'a pene ser'a : ce pedépsa merita unu domnu asia nemilosu. «Mufti va subscire : *Belie se i se dea*. Si inadeveru ca legea ordina *belie* in asemenea casuri. Turcii credu că la diu'a judecatiei Dumnedieu va judeca pe ômeni nu numai pentru faptele comisse contra omeniloru, ci si pentru cele contra animaliloru, precumu si pe animalu care a pecatuitu contra altui animalu. Dupa pronuntierea sententiei lui Dumnedieu : tôte animalile voru muri éراسi, si se voru întôrce in pulberca de unde au esitu ; infidelii voru trece la pedépsa eterna ; musulmanii cari au facutu fapte bune, voru avé fericirea eterna ; ér acei musulmani, cari voru fi facutu pecate in viét'i'a acêsta, se voru pedepsi in proportiune cu pecatele loru pe timpu mai lungu sêu mai scurtu in Araf sêu purgatoriu, si dupa aceea voru fi admisi in sinulu fericirii eterne. Că si Sultanulu, de asemenea toti turcii sunt obligati prin lege a cere consiliulu lui Mufti in tôte cauzele, fla acelea ecclesiastice sêu civili, si mai alesu candu e cestiunea de pace sêu de bellu. Reverenti'a din afara ce se dă lui Mufti este asia de mare, in câtu Sultanulu insusi candu vede ca vine la densulu, se redica de pe scaunu și merge siepte pasi inaintea lui ; si numai lui 'i este permisu a saruta umerulu stangu alu Sultanului : pe candu supremulu veziru numai arip'a vestmentului cu cea mai profunda reverentia o pôte sarutá ; si Sultanulu numai trei pasi face mergendu inaintea lui. Ricaut dice, că Sultanulu dă lui Mufti urmatoriulu titlu : «Tie Ezzahid, care tu esci celu mai sapiente între sapienti, si care tôte le scii ; celu mai escellente între escellenti, care te ab-tieni de totu ce este interdisu ; sorgintele virtutiei si alu adeveratei sciintie ; ereditariulu doctrinei profetice si apostolice ; resolvitoriulu problemelor credintiei, re-velatoriulu capetelor adeveratei credintie ; chiei'a thesauriloru adevêrului ; luminarea allegorielor dubiôse ; intaritu prin grati'a supremului Legislatoriu si Conservatoriu alu genului umanu : Dumnedieu preainaltu, se 'ti conserve virtutile in «eternu!» Tóta acêsta reverentia potea odinióre se purcêda dein sentimentu si con-

il recusă că pe unulu ce nu merita crediementu. Sultanulu mirandu-se de acea procedura neusitata, întrebă, care se fia caus'a ; éra Mufti 'i respunse : « Cuventulu vostru că imperatu este sacru, si nu « pôte fi suppusu la nici-o dubietate ; dar inaintea justitiei n'are « nici-o valóre; fiindu-ca vine dela unu omu care n'a fostu anca nici- « odata la rogatiunile publice cu ceilalti musulmani » (8). Muradu se aretă ca'i pare reu de celle trecute , si pentru espiarea acestei errori dède ordinu a se edifica in Adrianopole o giamia spatiósa in aci'a palatului imperatescu. Acésta Giamia se numesce pênê in diu'a de asta-di Muradiè (9) dela numele fundatorului seu Muradu.

vingere interna; asta-di inse nu mai este alta decâtu o simpla formalitate. Că-ci déca Mufti interpreta legea, séu pronuntia vre-o sententia precum nu place Sultanulu, ilu destituie immediatu, si 'lu inlocuieste cu altulu mai promptu a se pleca. Si déca are nefericirea de a fi convinsu că tradatoriu séu de alta crima grava, pôte fi sicuru ca mortariulu e alu lui, in care 'lu punu si 'lu pisédia în bucati, pene ce 'si da sufletulu. Acestu mortariu facutu anume pentru acestu scopu, se conserva in carcerile de Siete-turnuri in Constantinopole.

(8) *Musulmani*. Acest'a è unu cuventu coruptu d'in Musliman, Mislman séu Miusluman ; assemenea si Miuslurman . d'in care s'g formatu mai departe Biuslurman. Musulman insemna, care are credintia pura si nefalsificata, séu cumu amu dice noi *orthodoxu*. Cuventulu *Iman* este espresiune generica de toti acei-a cari observa religiunea lui Mahomedu dupa riturile și ceremoniele regulate prin cei duoi santi mari ai turciloru, Imam Azem si Imam Shafi. Cari nu se conforma acestoru rituri, séu 'si prescriu si introduc altele, se numescu *Mezhebi*, ritualisti, eretici; séu Kifarin, infideli, precumu sunt considerati persianii; séu *Rafisst*, care insemna ce-va mai reu decâtu infidelu. De aci turcii musulmani dicu ca Dumnedieu pôte se'si intinda mise-sicordi'a sa asupr'a infideliloru, precumu sunt crestini si judeii, dara nici-decumu asupr'a rafziloru, ale caroru pecate sunt pe de siete-dieci de ori mai scarnave in ochii lui Dumnedieu decâtu ale acelora (*).

(9) *Muradiè*. Adeca templulu lui Muradu, că si *Suleimaniè* templulu lui Solimanu, *Muhamedieè* templulu lui Muhamed etc. Este o prerogativa rezervata numai imperatoriloru, de a'și poté da numele la vreo giamia séu templu. Nici chiar marele veziru, n'are acestu privilegiu ; si ori câtu de mare si pompósa ar' fi giami'a ce ar' edifica elu din devotiune, ea totusi nu se va poté numi, p. e. *Mustafiè*, templulu lui Mustafa. Cu tóte aceste, sunt unele temple vechi, cari au conservatu pênê asta-di numele fondatoriloru, de si aceia n'au fostu Sultani. Asi'a se dice anca si asta-di *Davud Pasia giamisi*, si *Ali Pasia giamisi*. Aci inse trebuie se se adaoge cuventulu *giamisi*,

(*) *Islam* la turci insemna suppunere lui Dumnedieu si imperatului, ori credintia adeverata. Deacise deriva *Muslim*, dreptu-credintiosu, si in pluralu *Mislman* in limb'a arabica si *Musliman* in cea persica. De aci s'a derivatu apoi, in modu coruptu *Musulman*. *Tr. Germ.*

INSTITUTIUNEA IENICERILORU

IV. Anulu Hegirei 763 este memorabile pentru înființarea corpului militar, numitu Ieng-iceri. Ornus Beglerbeg alu Rumeliei, după ce a cuprinsu Ipsala și Malgara, și devastase țările vecine prin foc și feru, au adusu d'în acelea multe nenumerbare de captivi. Atunci Cara Halil Pasia (10), marele vezir, vedindu acesta multe de captivi, se folosese de ocașiune și dăce că d'în gluma următoriele. « Lanoi se dăce de comunu că tote spoliile sunt ale imperatului. Io vediu că nu este asia Éca atât-a captivi, și nici unulu « nu é alu imperatului. Io credu ca ar fi nu numai justu, ci și de « folosu, a pune pe câte-unu fidelu Agavat (11) la strimțorea dela « Gallipole, care se ia în numele Sultanului pentru servitiulu acestuia « pe totu alu cincilea captiv : cu modulu acestua imperatulu ar' « avé și la curte și în armata pe cei mai frumoși și mai robusti « ómeni ». Muradu luă glum'a vezirului în seriosu, și 'i ordină ca consiliulu pe care'lu dete se'lu și aduca la îndeplinire. Preste puțin

A 763

I. C. 1362

ceea cã nu é necessariu candu se vorbesce de *Selatin*, séu de temple fundate de Sultani. De asemenea, Sultaniloru nu é permisu a'si da numele la alte edificii, decâtu numai la gîmîe. Asiá, pe câtu imi aducu aminte, nu este nici-o urbe, care se fla portatu numele Sultanului fundatoru. Esceptiune este un'a fundata de Othmanu, primul imperatu alu turciloru, care 'si tiene și asta-di numele de Othmangick. Despre acést'a voiú avé ocașiune a vorbi mai la vale.

(10) *Kara Halil Pasia*. *Halil* este numele propriu alu acestui pasia. Cara însémna negru. În generalu, ómenii cari sunt mai negri la față de câtu altii, au datin'a de a'si apropria acestu nume; precumu Cara Muhamedu, Cara Hasen, Cara Mustafa pasia etc. Acestu Halil pare a fi totu acela pe care istoricii creștini ilu numescu Chairadin și Caratinus; cá-ci nu é altulu cu acestu nume la turci, care se fla ajunsu celebru, decâtu numai renumitulu admiralu alu lui Solimanu, pe care inse creștinii de comunu ilu numesc Hariadenus Barbarossa.

(11) *Agavat* séu mai vulgaru *Agalar*, este pluralulu singularului *Aga*, și însémna proprie *domnu*, términu usitatu pentru a esprime respectulu catra o persóna. Dara candu é vorb'a de Dumnedieu, nu se servescu nici-odata cu términulu de *Aga*, ci'i dîcu *Rebb*, términu sacru, care numai lui Dumnedieu apartiene și nici-odata fapturiloru sale. Cuventulu *Aga* în sensu mai speciale se da unoru oficiari dela curte séu dela armata; precum : Ieng-iceriler *Agasi* séu generalu alu Ieniceriloru ; *Sipahilar Agasi*, generalu alu Spahiloru séu alu calarimei ; *Silahlar Agasi*, generalu alu infanteriei ; mai este anca *Kislar Agasi*, séu supremulu inspectoru alu *femeiloru*, care totdeauna este unu eunucu negru, etc.

apparù unu edictu publicu (12) in numele Sultanului, care ordină esecutarea propunerii vezirului, după care se și formă d'in captivi unu corpu numerosu de soldati, totu omeni bravi și instruiti in arme; caroru in fine nu le lipsiă alta decâtu unu nume. Era pe același timp unu turcu cu numele Hagi Bektash (13) renumit pentru minunile și profetiele sale (14). Acesta fundase pe acea clasă de Dervisi (15)

(12) *Edictu publicu*. Muradu făcuse o lege, că d'in cinci captivi unul se fla înrolatu la armata. Cu timpul însă, această lege a trecut in desuetudine, și 'i s'a substituitu unu altu decretu, care ținea, ca pentru ori-care sclavu espusu spre vendiare in Constantinopole se se plătescă cinci taleri leonini. Această taxă, d'in cauză a numărului de cinci care revoca in memoria usulu vechiu cu totu alu cincilea captiv, se numesce péné 'n diu'a de asta-di *Izpendgi*, adică *D'in cinci*; căci iz in limb'a persică însemna trasu său scoscu *d'in*, și *pendz* cinci. Unii turci scriu *Ispendz*. In urma necesitățile bellice cerendu înmulțirea soldatilor, s'a făcutu o nouă lege, care dispunea ca totu alu diecelea fiu de creștinu se fla înrolatu la Ieniceri, era această lege a rămasu in toată vigoarea sa până sub Muradu IV., cându prin voia lui Dumnezeu, care avu mila de starea deplorabilă a creștinilor, ea fu abolită cu totul.

(13) *Hagi Bektash*, Primulu fondatoru alu unei clase de Dervisi său monachi la turci, cari dela numele seu se numescu Bektashi. Mormântulu seu se vede încă într'unu sat pe coasta europeană a Bosforului, numitu Beshiktash, nu departe de Gălata; și este in mare venerațiune. Este permisu acestoru monachi de a se căsători și de a locui permanentu in cetăți; dară prin legile institutului lor, ei sunt obligați a călători departe prin țară, și a saluta cu *Gazel* și *Esma* pe totu câți întâmpina. *Gazel* este unu cântec de amoru, aplicatu prin alegoria la amorulu divin. *Esma* este învocațiunea de unu nume alu lui Dumnezeu, de care ei numără un'a mii și una; și binecuvântându-i le dorescu fericire și prosperitate multă; această o exprimă de comunu prin cuvântulu Elvallah (*); tremănu de exclamațiune usităta între luptători, cândă invinsulu vine și prezintă învingătorului ramură de florică a victoriei; prin această vreau se arate că se considera mai inferiori de câtă alții, și că totu sunt mai mari de câtă ei. D'Herbelot dice că Dumnezeu la Musulmani are 99 de nume, și cu numele Allah făcu o sută. De aci este că Tesbisk său rosariile lor au 100 de mărgeli, și la fla-care mărgelă învoca unul d'in cele o sută de nume ale lui Dumnezeu. Ei credu, prin o vecheă tradițiune, că porțile paradisului voru fi deschise aceleia, care va învoca adese-ori aceste nume sacre; pentru aceea sunt mulți între ei, cari in continuu sunt ocupați cu recitarea rosariului. *Tr. Ang.*

(14) *Profetii*. Turcii au o singulară opiniune despre miracule și despre spunerea viitorului. Darulu de a face minuni, după ei, ă datu numai profetilor, dară datu de la Dumnezeu fără nici unu merit; ăr' a spune viitorulu, este datu la ori-cine se deprinde in fapte bune. In consecința ei dicu, că Mahomedu a fostu *Ochir Pergamber*, adică ultimulu d'in profeti, și prin această vreau se dica, că după Mahomedu este imposibilă că cine-va se mai pōta opera miracole. Dară că se predica viito-

(*) Multă fericire și sănătate de la Dumnezeu! d. *Tr. Germ.*

care până astăzi sunt cunoscuți sub numele de Bectasé, luat de la acelasi. La acesta tramise Muradu cét'a cea nouă formată d'in cap-

riulu, țienu ei, ca și-o pôte apropria totu musulmanulu bunu, prin deprindere continuă în fapte bune, în virtute, prin umiliatiune și postu. Cei cari au *adjunsu la acestu* gradu de perfectiune, se numescu *Veli*, în pluralu *Evlâ*, binecuvântați, sânti, amici ai lui Dumnezeu, séu *Veliullah*, bine-cuvântați de Dumnezeu. Despre acești oameni se crede că potu fi d'intr'odată în două séu în mai multe locuri, cu corpulu pentru exemplu fiindu în Constantinople, cu spiritulu potu fi în Cairo séu în alta parte, și se scie ce se petrece aici; prin urmare ei credu că acești sânti n'au necesitate de distracțiune fizică, și ca, ce è mai multu, ei se bucura anca în această viață de fața beatificatorie a lui Dumnezeu. I numescu în generalu *Elishmishlerden*, adică d'intre cei perfecti, séu cari se bucura pe deplin de charitatea divină. Isaad Effendi, omu de mare știință, a practicat u catu-va timpu această austeră viață, pene ce în urma într'atātu se debilitase, în cătu a fostu constrinsu a renunța la superstițioasele sale austerități, și a chema unu medicu pentru a'si recupera sanatatea. Prin știința și cura deligentă a lui Siciniu, medicu renumitu pe acelu timpu în Constantinople, elu fu scapatu d'in gur'a morții.

(15) *Dervisi*. Dervisiu (*) este numele comunu alu tuturor calugarilor turcesci, de și ei differu unii de alții după clasă și după regulile lor. Mai însemnați sunt între ei Bectashi, Mevelevi, Cadri și Seiahi. Despre *Bectashi* amu tractatu într'o notă precedentă (**). *Mevelevii* își au numele dela Mevelana, fondatorul lor. Conformu regulamentulu lor ei se invertu câte două trei ore neîncetatu și cu atât-a celeritate, în cătu abia li se pôte zări fața sunt mari amatori de muzică, atât vocală cât și instrumentală. Această d'in urma este o fluieră făcută d'in trestia de India, numită Nei, și dă unu sunet atât de dulce, cumu nu dă nici-unu altu instrumentu muzical. În monastirile lor professă umilinta și paupertate, era candu le face cine-va vizita, nu facu distincțiune între persoane, i primescu pe toți, micu și mare cu asemenia respectu. Ei înainte de toate înbie pe oșpeti cu cafea; era deca au venit pe drumu tinosu, le spală picioarele și caltamentea. Pe oșpetii carii pleca, îi petrecu în modulu cel mai obligatoriu până la porța, și mai la tota vorb'a ori la periodu repetu cuventulu *Eiuvallah*, vrindu a areta atât în portare, cât și în vorba cele mai sincere afecțiuni de modestia și umilitatea legată de profesiunea lor.— *Cadrii* își maceră (***) corpulu d'in superstițiune singulară. Ei ambla în pelea goală, cu excepțiune de partea cōpselor. Se prindu de mana și joacă siese ore în continuu, câteodată totă diu'a, strigându neînterupt și d'in toate puterile *Hu, Hu, Hu*, unulu d'intre numele lui Dumnezeu, pene ce facu spume la gura, 'i năpădescu sudorile. și cadu ca smintiți și foră simțiu la pământu. Marele veziru Kupruli séu Kioprili Achmed Pasia aflându de aceste jocuri nebunesci, dede ordinu a se suprima o sectă su-

(*) *Dervis* în limb'a turcă și persică. ca și *Takir* în limb'a arabică însemna omu, seracu. În specialu înse, și un'a și alt'a însemna calugaru séu monachu. *Tr. Angl.*

(**) A se vedé mai în susu not'a 3. Hod.

(***) A unge trupulu cu margă. Se prepara din varu și lutu, calce și argila și dă o coloré de castania. Hodosiu.

tivi, si 'lu rugà se le dea unu stégu (16) si unu nume, si se róge pe Dumnedieu, cá se adjute acestei trupe. Mergéndu soldatii la Sieichu

perstitiósă, care desonóra religiunea mahomedana; dar' indata dupa mórtea lui, sect'a érási a inviatu, si asta-di este mai numerósă de câtu ori candu alta-data, mai alesu in Constantinopole. — *Seuahi* sunt adeverati vagabundi. Au si ei monastirile oru; dar' esiti odata de acolo, arare-ori séu nici-odata nu se mai intorc, ci 'si petrecu totu restulu vietiei vagabundandu intr'o parte si intr'alt'a. Că-ci superiorii séu prelatii loru candu i tramitu d'in monastire, ii obliga se stringa anumite summe de banii sivictuali, si numai dupa-ce voru fi adunatu si'administratu tóte aceste monastirei, se se póta întórce inderetru. Asia, candu unu Seiah ajunge intr'o comuna, merge in piatia séu in curtea unei Giamie, si striga câtu ilu prinde gur'a : *Ia Allah sen den besh bing altun isterim*, adeca : O! Dumnedieule, tramite-mi cinci mii de ducati, séu o mie mesuri de orediu etc. Si dupace a strinsu elemosina intr'o comuna, trece intr'alt'a si face aceeași meseria; si asia mai departe, pene ce aduna sum'a ce se cerea dela elu. Intre monachu indiani sunt multi cari apartienu acestei secte; ei percurgu tóta lumea mahomedana, si precumu sunt buni de gura, intretieuiu pe poporu cu narratiuni placute despre curiositatile ce au vediutu si auditu in caletoriele loru; si asia câstigandu animile ómeniloru cari voiau a sci cele ce se petrecu in tieri straine, monachii capetau multime de elemosine. Acesti vagabundi indiani sunt spre mare greutate imperiului ottomanu, ceea ce lectorulu póte sè vedea d'in casulu urmatoriu, care s'a petrecutu pe timpulu meu in Constantinopole sub Solimanu II. In acele dile venise unu indianu, care dupa esteriorulu seu parea mai multu unu curieru decâtu ambassadoru, si cerh a fi admissu in audientia la marele veziru Kïupruli Mustafa. Introdusu inaintea acestui-a, i presenta o chartia dela marele Mogulu séu precumu ilu numeseu turcii, Padischahulu Indiei; si-i dîse cu graiu viiu : Domnulu meu a intelesu ca imperiulu ottomanu ar' fi in decadentia, si ca inimicii legeri mahomedane se intarescu totu mai multu; pentru aceea, gelosu de religiunea sa, imi dete ordinu se'ti anuntiu in numele seu tie Vezirului, ca elu este gata de a'lu ajuta sau cu bani, sau cu óste, dupa cumu voru cere impregiurarile. Responsulu vezirului, precumu se dice, a fostu : Multiamescu fórte multu Marelui Mogulu pentru buna vointi'a sa catra ottomani, si me voiu adopera d'in partea mea a'i fi recunoscatoriu la tóta ocasiunea; dar' imperiulu ottomanu pentru prezentu este in stare de a'sisustiené glori'a revindicata prin cucerirea Belgradului; sj maiestatea sa indiana, déca pórtă ce-va interesu pentru Pórta, n'ar' poté se'i laca mai mare servitiu, decâtu interdîcéndu cersitoriloru sei (allusiune la monachii despre cari amu vorbitu) de a mai intra in regiunile ottomane.

(16) *Stégu*. Pe stégulu Ieniceriloru se vede una sabiă, cu duóe ascutísie in form'a fulgerului, si facia cu sabia è semilun'a in form'a unei cruci. Ei pórtă pe capu unu Kice, séu velu albu in form'a unei mânece. Restulu imbracamentelor este ca si la cealalta militia de infanteria.

(17) acesta puse manec'a (18) vestmentului seu pe capulu unuia d'între capitaniiloru, si pronunçiã cu gravitate următoriele cuvinte: « Ieni-ceri (19) se fia numele loru ; faci'a loru totu-deauna se fia senina; « victoriôsa man'a loru ; ascutîta arm'a loru , si sabî'a totdeauna « promta a taiã capulu inamiciloru loru ; si ori in ce parte ar merge, « cu façie alba (20) se se întôrca inderetru ». De aci, pene asta-di le-a remasu numele de Ieniceri, si coperementulu capului loru are form'a unei manece.

(17) *Sieik* sêu prelatu, asemenea unui archimandritu d'in mônastirile grecesci, sêu unui abate d'in abatele catolice. Numele de *Sieik* se da de comunu nu numai la superiorii giamieloru imperatesci, ci si la capii Tekkè-loru, adeca la localitati unde stau Dervisii. De aci este, cã Mufti in calitatea sa de patriarchu pórta numele de *Sieik-ulislam*, sêu prelatulu celloru alesi, ori Supremu-sacerdote.

(18) *Mâneca*. Invelitóri'a de la capu a Ieniceriloru, are péné in diu'a de asta-di form'a unei manece.

(19) *Ieniceri* sêu Ienghiceri, numele militiei de infanteria a Sultanului, e compasu d'in *Ieng-i* nou, si *Ceri* soldatu. Numerulu loru este de comunu patrudieci dēmii. Acesta ôste stã in onóre si demnitate inaintea tuturoru celorulalti ostasi. Toti cati se inrolédia la oatea acésta, au solda pe di trei aspri, duoe pani, duoe sute dramuri carne de berbece, o suta dramuri de oreliu, trei-dieci dramuri de untu. Dar' virtualtele acestei nu se dau deadreptulu in man'a inrolatiloru, ci precum Ienicerii au Od'a sêu camer'a loru, si suntu de aceste in Constantinopole 162 edicate de catra mai multi Sultani, si in cari Ianiciarii locuiescu impreuna cã intr'unu cenobiu, si precumu fii-care oda sêu camera (*) are magazinulu seu, asiã se scôte de aici dintr'odata totu ce apartiene soldatiloru, se dà unui asia numitu mare bucatariu, care le prepara mancarrea, si la or'a prandiului o pune pe mésar celloru presenti. Absentii in vanu reclama dupa ór'a prandiului cã se li se dea portiunea; ei nu capeta nimic; cã ci legea Sultanului dice: acei-a se mance, cari stau in oda-ele loru. Dar' despre aceste vomu tracta mai pe largu intr'altu locu.

(20) *Façia alba*. (**) E de observatu, cã façia alba sêu façia négra sunt termini de lauda sêu de batjocura la turcu. Unu domnu candu vre se laude pe servitoriulu seu, dice: *Aferin! Iuzung ac olsun*, pré-bine! faci'a ta se fia alba si stralucitória; d'in contra, candu è maniosu, si vre re 'lu injure, dice: *Iuzung carà olsun*, négra se fia faci'a ta. Dar nu è permissu cã unu inferioru se se servésca de aceste espressioni façie cu superiorulu seu. Asia pentru esemplu, candu unu soldatu ar' vrè d'in mania se lingusésca pe capitanulu seu, va striga numai *Aferin!* pré-bine, sêu *Eivallah* sanetate!

(*) Mai bine Casarma, in limb'a moderna.

(**) Noi amu dice mai bine: façia curata.

CUCERIREA SERVIEI

A 766 V. Evenimentele au aretat că justa a fostu observarea vezirului,
I. C. 1364 buna institutiunea Sultanului, si efficace benedictiunea Sieichului. Acésta militia nuóa de Ieniceri face minuni in anulu Hegirei 766. Ea in Europ'a cuceri Bath'a, in Asia, Zagar'a si Gumurgin'a ; si atât-a renume castigà armelor ottomane, in câtu la anulu Andronicu Paleologu, împêratulu greciloru, fiindu in bellu cu principele Bulgariei, ceru dela Sultanulu adjutoriu contra acestui-a. Muradu se invoi a'i da succursu, si tramise pe Shahin Lala cu armata in Europ'a, care surprinse pe bulgari atacându-i la unu locu cu numele Zermen, si punendu-i la fuga. — In acelasiu anu Prus'a fù infrumusetiala cu Giamia séu templu, ce Muradu lasase a se construi in strad'a numita Capluge ; (21) apoi o Medrese séu collegiu, si unu Imaret séu ospiciu.

MURADU CASATORESCÉ PE FIULU SEU BAIAZETU, SI CASTIGA MAI MULTE CETATI

VI. Dupa ce Muradu a datu probe invederate despre virtutile sale militari, nu remase alta in deretru decâtu a areta, ca si in artile pazei se pricepe totu asia de bine. In Asi'a unii principiori infestau de multe-ori statulu ottomanu, si'lu impedicau in cursulu victoriiloru sale. Deci pentru-că se desbine pe acesti principi si dein desbinarea loru se traga folosu, si asia se'și prepare calea pentru intreprinderi mai mari in viitoriu, in anulu 783 casatori pe fiulu seu Baiazet cu fiic'a lui Germian Oglu (22), care 'i dède in dote cetatile Kutahia, Egrigos si Tavshanlic. Cu asemenea prudentia castigà si anim'a lui Hamid Oglu (23), care d'in propriulu indemnu 'i oferì in

(21) Bai calde.

(22) *Germian Oglu*. Principe de Phrigia superióre ; unulu d'in satrapii persiani cari s'au revoltatu contra Gubernului loru pe timpulu espeditiunci lui Ginghis-chanu.

(23) *Hamid Oglu*. Si acest'a a fostu unulu d'intre satrapii rebeli ; elu că si ceialalti a proilitatu de ruinarea împèriului, a ocupatu o parte d'in Asi a minore : i-a datu numele seu, si pène 'n diu'a de asta-di se numesce *Hamida*, precumu se pôte vedé in chartele geografice. Dar pare că a'estu nume nu este atâtu de vechiu ; ci turcii o au numitu asia dupa ce s'au facutu domni asupr'a ei ; fiindu la ei usulu de a numitierile cucerite dupa numele cell'oru ce le-au avutu mai inainte in posesiune. Asiá dupa ce au ocupatu Servi'a dela principele Lazaru, o au numitu Lasvilaicti (*) ; si este

*) Vilaiet insemna regiune, tienutu, provincia, tiéra. Lasvilaeti, tiér'a lui Lazar Tr. *Germ.* și *Rom.*

feudu cetatile Elvadz, Iengishehir, Archerih, Caragais si Seidishehri. Mai multi alti principii se dedesera vasali imperatoriloru ottomani.

CUCERESCE BOLIN'A PRIN RUGATIUNILE SALE

VII. Aduse in ordine si consolidate in modulu acesta afacerile in Asi'a, Muradu la anulu urmatoriu, 784, adunandu-si armata numeroasa, trece pe la strimtoarea dela Gallipole in Europ'a, si impresora Bolin'a, castellu fortificatu prin natura ca si prin arte. Tari'a locului si resistanti'a eroica a garnisónei face obsidiunea atatu de dificile, in catu Muradu incepú a despera de successu. Atunci 'si lua refugiu la adjutoriulu ceriului, si se rogà lui Dumnedieu ca se'i suppuna acésta forterétia atatu de tare. Se spune cà in urm'a rugatiuniloru sale anca in acea nópte s'a sferimatu o parte mare de muri, dupa care ottomanii strabatendu prin spartura, trecura prin ascutitul sabiei pe totii aparatorii ei. Se dice apoi, ca in magazine era unu mare numeru de caciule rosii (24), pe cari Muradu le distribui soldatiloru sei, si in memori'a acestui evenimentu lasà a se face asemeni caciule pentru tóta armat'a sa.

A. 784
I. C. 1382

OCCUPA MAI TOTA MACEDONI'A SI ALBANI'A

VIII. In acelasiu anu, Schahin Lala occupa cetatile Iskenderie, Darne si cetatea fortificata Cavalla, si suppune imperiului ottomanu

falsu ceea ce dice Meninski ca Las in acestu cuventu ar' fi Vladislav. Assemenea Moldavi'a se numesce la turci Bogdan, dela principele de acestu nume, si care cellu d'antciu s'a facutu tributariu-turciloru. Asia 'si are si provinci'a Hamida numele dela Hamid Oglu.

(24) *Caciule rosii*. Se pare cà Iscuf cra mai de multu unu coperementu alu capului usitatu la turci candu mergea la batalia, care inse acuma nu se mai póta; si astadi nu póta nici coifu, nici corassa la peptu sau ori-ce alta arma aparatória, pentru cà ei credu, cà de aru fi omulu 'tare ca diamantulu, totusi nu póte scapa de alu seu destinu. Turcii credu asia, cà la toti ómenii este scrisa pe frunte ór'a mortiei lorú cu litere, pe care ce e dreptu, ómenii nu le potú citi, dara pe care le a scrisu Dumnedieu cu degetulu propriu. De aici se explica expressiunile usitate la ei: *Bashde tazilmish olan gielmeki vadzib dur*, ceea ce este scrisu pe frunte, trebe se sc întemple; *Acagiak can damarde durmaz*, sangele ce trebe se curga, nu póte remanè in vine; *Tacdir Tedbiri bozar*, provedinti'a este mai tare decatu tóte scopurile omenesci (*): Dumnedieu a predestinatu tóte lucrurile, si elle cauta sc se intemple asia.

(*) Homo proponit, Deus disponit, dicu crestinii.

- A. 788 mai tóta provinci'a Arnaud (25). Er' la anulu Hegirei 788 occupa
I C. 1386 cetatile Zichne, Carapherie si Monastir.

RATAI'A DE LA COSSOVA, MORTEA LUI MURADU

IX. Cu unu cuventu, puterea osmaniloru sub acestu imperatu facu progresse alátu de mari, in càtu popórale vecine nici-decumu nu potea se o védia cu ochi buni. Dreptu aceea se decisera la anulu 791 a formá lige între sine. Lazaru, principele Serviei se puse in fruntea acestei lige, care constád'in Romani, Unguri, Dalmatini, Tribali, si acei d'între Albani, cari nu erau anca suppusi jugului ottomanu. Confederatii decisera in unanimitate, cá pe acestu arbore care cresce asia inaltu, se'lu taie, inainte de a prinde radecini prea afunde. Muradu preparatu la acestu oraganu, ese cu oatea sa, si la a patr'a dî a lunei Ramazanu, dà cu peptu inimicii pe campulu de la Cossov'a (26). Lupt'a a fostu inversiunata, si victori'a lungu timpu incerta. In urma crestinii se pléca; principele Lazaru prinsu; nobilii si capii ucisi; toti ceialati pusi la fuga si persecutati in mare distantia de calarimea usióra. Dupa lupta Sultanulu merge a visitá campulu bataliei, si vediendu mortii se întórse catre vizirulu, si 'i dîse; « Curiosu lucru, ca între atát; « inimi morti nu vediu de càtu juni imberbi, si nici-unu betranu ». Vezirulu respunse: « Chiar arést'a a fostu victori'a nóstra si nefe- « ricirea loru. Tineri fara esperientia, ei nu ascultara decátu de fo- « culu junetiei, ce 'i inimá, si venira a perî la picióarele nóstre; ó- « menii de etate au mai multa flegma, si prudenti'a le dictéza a nu « se oppune armelor invicibili ale ottomaniloru ». Sultanulu, continuandu, dîse; « Si ceea ce'mi pare si mai curiosu este, cumu de « m'a incelatú visulu meu de asta nópte? Mi se parea ca amu cadiutu « mortu de o mana inimica ». Abia pronunciasse aceste cuvente, candu unu tribalu, soldatu crestinu, care se tienea ascunsu între morti, observandu cà Sultanulu este care vorbesce, se scóla iute si, spre a'si lua vindicta pentru patria, 'i'infipse unu pumnariu in pan-

(25) Asi'a numescu turcii Macedoni'a sí Albani'a: D'Herbelot scrie acestu cuventu prin Arnauth. *Tr. Angl.*

(26) *Cossova* este unu siesu in Servi'a, unde Sultanulu Muradu a fostu strapunsu de man'a unui serbu.

tece (27). Tribalulu la momentu fû taiatu in bucatî; dara si Sultarul in două ore 'si dède sufletulu. Vezirulu si pasii 'i transpórta corpulu in cortulu imperiale, si punu se'lu inbalsamédie (28). Mai-

(27) *Pumnariu in pantece.* Cei mai multi scriitori crestini dicu, că acestu omu ar fi fostu servitoriulu lui Lazaru, principelui de Servi'a, si că l-au chiamatu Milosiu Obilovicu. Chalcocondila tiene ca a fostu Tribalul. Dela Tribalul isi au originea a-celle popôra cari au ocupatu Bulgari'a si Servi'a. Ceea ce spune Orbinu dela Ragusa, care este spre rusinea tuturor istoriciloru, că insusi Lazaru despotulu Serbiei ar fi strapunsu pe Muradu in cortulu propriu alu acestuia, semena mai multu a romanu decatu intemplanze adeverata. Căci, cine 'si pôte imagina, ca turcii ar' fi fostu atâtu de imprudenti, in câtu se lase a se apropiá de cortulu domnului lor, si anca, precumu afirma Orbinus, calare, acela, care inainte cu o di era celu mai mare inamicu alu seu? In giurulu persônei imperatului sunt camerari si alti oficiari nenumarati, cari stau garda si priveghiédia fôrte, ca se nu i se intemple ce-va. Apropierea unui strainu causedia totdeauna allarma, si dăca intrebuintiédia violentia, toti saru pentru a i se oppune. Dar' pentru a reveni la acestu Orbinu, elu atâtu este de partialu candu vorbesce despre natiunea sa, in câtu pentru a o inaltia. nu 'si face nici unu scrupulu a sacrifica adeverulu. Elu afirma intre altele, că Scitii, Italianii, Svedii, Germanii, Grecii, Macedonenii, p'né si Alesandru cellu mare, toti își tragu originea dela Slavonii sei. Elu cu acestea isi dete pe față vanitatea sa. si arata de ajunsu, ca scirile turciloru despre mórtea lui Muradu sunt cu multu mai probabili decâtu ale lui Orbinu.

(28) *Inbalsama.* Dupa legea mahomedana nu este permisu a tiené unu cadavru in casa mai multu de o di, nici a'lu duce mai departe de trei mile italiane. Esceptiune este numai pentru imperatulu. Dăca Primul-veziru móre in cale sêu in bataia, trebe îngropatu in locul unde a moritu, sêu celu multu in comunitatea cea mai de-aprópe, dar' nici de-cumu mai departe de cumu amu disu, de trei mile italiane. In câtu pentru imperatulu, dăca ar mori elu chiar' la estremitatile Indiei, successorulu seu lasa a se inbalsama cadavrulu, si a se transporta pe langa o escórta superba in sepulcrulu seu dela Giami'a, ce elu o a edificatu; sêu dăca in viétia sa n'a facutu vre-o giamia, atunci se depune cadavrulu intr'unulu d'in sepulcrele antecessoriloru sei. Acésta lege este indispensabile. In câtu pentru particularii, cari moru in cetati, corpulu lor mai inainte de tóte se spala cu apa calda, apoi 'i infunda cu bumbacu tóte aperturile corpului, ochii, nasulu, gur'a, urechile si partile d'in giosu, dupa aceea ilu punu pe o bara, si 'lu ducu câti-va ómeni pe umere, câtu se pôte mai iute, in cemeteriulu celei mai deaprópe giamii, aici ilu astruca indata, dupa ce mai antaiu i-a cetitu unele rogatiuni in tind'a beserice. Dăca intrebi pe turci: pentru ce 'si ingrôpa mortii cu atâtu-a graba? iti respundu, ca: in momentulu candu ese sufletulu d'in trupu, angerii ilu transpórta la locul destinatu pentru sepultura, si 'lu tienu acolo patru-diecî de dile in asteptare se'l vina corpulu; asia, pentru că se nu se urésca spiritulu asteptandu lungu tîmpu, trebe transportatu trupulu cu cea mai mare celeritate posibilu. Si totu pentru acésta ratiune, nu este permisu a plange asup'a mortului; singuru mam'a are libertatea de a plange asup'a perderei fiuluiu seu de trei-ori; si dăca ar plange mai de multe ori, se considera că comitte mare pecatu.

marii, fara a perde timp, se aduna spre a alege nou imperatu: si fildirim Baiazetu, fiulu mai mare alu lui Muradu, este proclamat⁹ Sultanu in unanimitate.

IACOUR CELEBI STRANGULATU SI LAZARU DECAPITATU

X. Iacoub Celebi (29) fratele mai tineru alu lui Baiazetu, fiindu nemultumitu de acésta alegere, se incerca intr'ascunsu a rebella in contra lui Baiazetu. Conjuratiunea inse fiindu descoperita la timp, noulu Sultanu de accordu cu Mai-marii puse de'lu strangulara cu o córdă de arcu (30). Er' Lazaru, principele Serviei, in considerare ca elu ar' fi caus'a mortiei lui Muradu, a fost adusu inaintea lui Baiazetu, si prin ordinulu acestuia decapitatu.

FUNERALELE LUI MURADU. CARACTERULU SÈU.

XI. Dupa acésta victoria cumperata cu sangele lui Muradu, Baia-

(29) *Celebi* 'Ευγενής, de nobilu genu. Supra-nume ce se dă odinióra fiiloru Sultanu-lui pèn' ce 'acesta era in viétia, precumu Iacub Celebi, Musa Celebi etc. In urma inse 'a parutu ca acésta numire nu corespunde ideei inalte ce trebe se represente, si s'a chimbatu cu titlulu *Effendi*, espressioni corrupta d'in grecesculu 'Αυθεντης. Effendi e numescu si asta-di cei mai de frunte tineri turci, cu séu fara adaogerea numelui propriu; precumu Schahzade Effendi séu fiulu imperatului. Se da acestu nume anca si precotiloru si judecatoriloru mai de frunte, adaogéndu officiulu séu demnitatea lor, precumu: Istambul Effendi, judele de Constantinopole; Mufti Effendi, Cadilasker Effendi, etc. In fine se mai da acestu titlu tineriloru de buna sperantia. si ale caroru eminente calitati lasa a se vedé nobleti'a originei lor. Titlulu de Celebi d'in contra asta-di este fórte comunu; ori-ce negutiatoriu séu cetatianu d'in Constantinopole si 'lu póte atribui, precum Mehemedu Celebi. etc. Si aci trebe se mai insemnamu ca turcii nu léga nobleti'a de o lunga scara de strabuni antecessori, cá-ci ei se credu toti intocma de nobili; onórea dupa opiniunea lor, nu trebe se fia apanagiulu unei nasceri distincte, ci recompens'a meritelor; adeveratulu nobile la ei este acelu-a, care prin prudentia, minte, prin lunga esperientia si practic'a virtutiloru si-a nobilatu anim'a si spiritulu. Asia, cu exceptiunea fiiloru de sange imperatescu, nime n'are dreptulu de a pretinde vre-o distinctiune séu precadentia pentru sangele antecessoriloru sei. Ibrahim Chanu Oglu si in specialu Cuprulu Oglu facu exceptiune dela acésta regula. Patru Mari veziri, cari au esitu d'in acésta familia, toti recomandabili prin faptele lor eroice, ilustru prin geniulu si rar'a lor integritate, au fost stimati de poporu mai pre susu de cátu altii. Istori'a acestora o voiu descrie pe largu la locul seu.

(30) *Córdă de arcu*. Acésta esecutiune de mórte è considerata la turci ca cea mai onorabile, și è rezervata numai pentru cei mari. Tăierea capului este considerata ca mórtea infama; anca si mai mare infamia este a fi spendiuratu séu trasu in tiépa, cá-çi acestu supliciú è rēservatu numai pentru furi.

zetu dimise armat'a,  ra cadavrulu parintelui seu ilu tramise la Prus'a spre a'lu depune in Giami'a imperiale de acolo, unde, petrec ndu-lu si elu, pentru a 'i eternisa memori'a, fece a i se erige o Kubbe (31) superba, s u monumentu de cea mai fina marmore. Turcii nu sci  indestulu lauda calitatile acestui imperatu. Ei ilu reprezenta c  oglinda a justitiei ; c  principe de fortitudine invincibile a spiritului, c  esemplariu de a'si face rogatiunile totdeauna regulatu, si c  celu mai mare amatoriu de a conversa cu invetiatii ; ilu lauda apoi pentru remarcabil'a sa abstinencia dela luxu, si d cu c  at tu era de modestu , in c tu nici-odata nu s'a imbracatu in alte vestimente, dec tu in cele de materia numita Soph (32). Elu a domnit u trei-dieci de ani, si a traitu siepte-dieci-si-unulu.

(31) *Kubbe*. Turnu s u monumentu construitu cu multa artepreste mormentele veziriloru s u altoru  meni mari. Preste mormentele  meniloru de class'a mediocra se punu du e pietre de-a inaltulu, un'a la capu si alt'a la picióre. Asupr'a unei-a d'in aceste, se grav dia in littere elegante num'le defunctului, in prosa s u in versuri dupa gustulu ereditoru, si cu o mica formula de rogatiune, in urmatorii s u alti assemenea termini : *Dame Allah hudeata rahmeti*, misericordia a lui Dumnezeu se'i fia eterna ! Pentru barbati se scobesce ori depinge pe p tr'a dela capu unu turbanu turcescu ;  r pentru femei ce-va altu ornamentu. P tr'a dela picióre  re aceeaşi forma, at tu pentru barbati c tu si pentru femei.

(32) *Soph*. Materia de lana, preparata catu se p te de fina si usi ra. O p rta preste totu si mai alesu preotii, fiindu- a legea 'i opres e de a porta imbracaminte de metasa, permissa numai Sultanului si camerariloru sei. De aci, care p rta vestmentu d  Soph, se numesce Sophii.

Sub durat'a imperatiei lui Muradu, adeca dela 1360 p n  la 1390, au domnit u in Europ'a :

La Constantinopole. Andronicu Paleologulu. 1384—1387 ; si Emanuilu Paleologulu, 1387—1417.

 n Occidentu : Carolu IV. fiulu lui Ioanu re elui de Bohemia, 1346—1378 ; si Venceslau, fiulu lui Carolu IV 1378—1399.

In Angli'a : Eduardu III. 1326—1377 ; si Richardu II. 1377—1399.

In Franc a : Carolu V. disu sapientele 1364—1380 , si Carolu VI disu placutulu 1380—1422 *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI IILDIRIM BAIAZET I, FIIULU LUI MURAD

ALU PATRULEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU V. DIN CARTEA I.

PRIM'A ESPEDITIUNE A LUI BAIAZETU

I. Murindu Muradu in modulu descrisu, fiulu seu Baiazetu i-a successu in imperiu. Gelosu acest-a de a demonstra lumei că a ȣreditatu nu numai corón'a, cì si virtutile parentelui seu, a ocupatu numai decātu la anulu urmatoriu in Europ'a cetatile Caratova si Isseib, ȣr in Asi'a Aidin, Sarichan, Carsu si Monteshe, si le-au adnectatu imperiului. Puȣinu dupa aceea, s'a certatu cu socrulu seu Germianu Ogli. Differintiele intre principi se decidu mai bine prin arme decātu prin cuvente. Asia cugetá Baiazetu. Deci lovindu'lu cu óste, ilu invinse si'lu alungá dein totu coprinsulu imperiului, dupa aceea ilu exilá la Ipsala. Principele de Caramani'a, care luase in casatoria pe sor'a lui Baiazetu, era se patia totu asia, déca espeditiunea in Moldov'a nu chiamá pe acestu politicu imperatu in Europ'a ; elu lasá pe cumnatu-seu pentru alta ocasiune mai favorabile, si decise a se ocupa cu alte lucruri mai importante.

BATAIA CU MOLDOVENII

II. Duoi ani mai inainte, Moldovenii batussera si nimicissera langa Prutu armat'a Seraskerului Solimanu Pașia. Baiazetu inspai-

mentatu de acésta perdere, nu cutedià a incredintia generaliloru sei comand'a armatei contra unei natiuni atátu de belicóse, cì se decise a o comanda in persóna, crediendu ca obstaculele ce au incercatu armele Pasiei, nu voru resiste fortunei imperatului. Face deci cello mai mari preparative pentru acésta expeditiune, si trece tóte cele mai bune trupe ale sale in Europ'a. Puse podu preste Danubiu, intrà in Moldavi'a, si devastandu tóta tiér'a, se pune in castre la tiermurea Siretului intr'unu satu numitu Resboe. Puçinu dupa aceea Stefanu (1), principele Moldaviei sosese aici cu armata alésa. Lupt'a se incepe; ea era inversiunata, si victori'a lungu timpu dubiósá. In urma Moldovenii sunt invinsi. Stefanu insusi prinde fug'a si cérca scapare in cetatea Némþiu, unde lasase pe muma-sa si-o garnisóna valorósá. In reversatulu dilei ajunge langa cetate, si cere a i se deschide portile. Mam'a, care nu asteptá pe principele, fiulu

(1) *Stefan*. Principele Moldaviei, cellu mai mare erou alu timpului seu. Elu a invinsu pe celebrulu rege alu Ungariei, Mathi'a Corvinu, si i-a luatú Alpii Transilvaniei, cari si asta-di formédia limitii Moldaviei in partea de catra apusu. Repetítele sale victorii i-au asicuratú Pocuti'a si Podoli'a, adnectandu-le tieriei sale. Elu a bu'tutu pe Poloni la Cotnariu, locu renumitu pentru vinulu seu celu bunu; i-a nimicitu cu totul, si a facutu cinci-spre diece mii de captivi, pe cari i-a pusú in jugu, si au aratu cu ei o bucatá de pamentu duóe mile in lungu si preste una mila in latu, si a plantatu duóe selbe de stejariu, pe care Poloni pene asta-di le numescu Bucovina, ér locuitorii le dicu Dumbrava-rosia, fiindu-cá suntú plantate si udate cu sange de poloni. Tóte cetatile intre Moldavi'a si Leopole au fostu cucerite de elu. A sustienutu duóe batalii cu Baiazetu: in amenduóe á fostu victoriosu; dar' mai alesu a dou'a fu nimicire totale a turciloru: siepte gramedí mari de turci ucisi in lupta, ce a lasatu a se face dupa bataia, attestau acésta victoria memorabile. O spune acésta si insusi Hezarfenn, probulu si fidelulu istoricu turcu. A suppusu dominatiuneí sale Romani'a pen' la Bucuresci, lasandu pe Vintilá gubernatoru acestei tieri. Era domnu Baszarabiei, numita asta di Budgiacu, si cetatiei Chilia la gurele Dunarei, fara a mai vorbi de A-kierman, adeca Alba-greca séu Oxi'a celloru antici, locu memorabile prin esiliulu poetului Ovidiu. Cu unu cuventu, elu a intinsu marginile Moldaviei in tóte partile, ceea ce speru a poté areta pe largu, déca Dumnedicu imi va da victia ca se potú termina descriptiunea mea despre starea antica si presenta a Moldaviei. In acésta stare gloriósá a lasatu elu lucrurile sale, morindu dupa ce a domnitú patru-dieci-si-siepte de ani si cinci luni. Fiiulu seu Bogdanu, a facutu Moldov'a tributaria turciloru. Dela acest'a numescu Turcii Bogdani pe Moldoveni: mai inainte 'i numiau Ak Iflac séu mai vulgaru Ak Vlach, adeca romani albi; ér pe Romanii d'in Munte-ni'a 'i numescu pene asta-di Cara Iflac séu mai vulgaru Cara Vlach, adeca Romani negri,

seu, se se întorcea asă pe neaşteptate, eşi pe murii cetăţii, si-i refu-
să intrarea, dicându: « O ! fiulu meu, de candu te şciu io, anca
« nici-odata nu te-ai întorsu d'in lupta fora victoria ! Fiendu-că tu
« ti ai uitatu de bravur'a ta de înainte, mai bine asiū fi voitu ca se
« fii peritu de man'a inamicului, de cătu se ajungi rusinea, ca se te
« scape o femeia. Deci plăcā indată inapoi si se te întorci victoriosu
« său nici-odata. » Stefanu, miscatu de acēsta infruntare materna,
se întorče dela cetate mai iute de cum venise. Venindu'i in cale
unu bucinariu , acestuia ii comanda se sune de batalia, si asiū adu-
na eraşi doue-spre-diece mii de ostasi, carii scăpasera prin fuga de
sabi'a inamicului. Principele i conjura a invinge său a mori. Atunci
Moldovenii se arunca asupr'a inamicului, care se resfirase pe campii
cautandu prēda, ilu batu si'lu punu la fuga. Stefanu ajutatu de ar-
mele sale , merge înainte pene la Vasluiu cam 20 mile de la Iasi ,
occupa cortulu imperiale alu lui Baiazetu, dissipa armat'a turcēscā,
ēra pe imperatulu care mai înainte era spaim'a lūmei, acumu sin-
guru inspaimentatu, ilu constringe cu puçini ai sei a fugi la Adria-
nopole (2).

VICTORIA ASUPR'A LUI CARAMANU OGLI

III. Lucrurile acestea care decurgea in Europ'a, produsera totu-o-
data unu bellu multu mai inflacaratu in Asi'a. Principele Cara-
manu Ogli, audindu de batai'a ce Baiazetu a sufferitu de la Moldo-
veni , crediū ca momentul este propitiu pentru a umili puterea
ottomana. Deci elu aduna trupele, frange tractatulu inchieiatu cu

(2) La descrierea acestui evenimentu extraordinariu auctorului nostru i s'a intem-
platu ceva despre care se pōte dice : Et bonus inter lūm dormitat Homerus. Baiazet
Ildirim se facuse Sultanu in anulu dela Is. Chr. 1390 alu Hegirei 792, si a domniū
14 ani si trei lūni, adeca pana in anulu 1405. Dein contra, Stefanu-celu mare V. domni
mai tardiu, adeca intre anii 1458 si 1504. prin urmare nu pōte fi nici de cumu vorba
de belluri portate intre Baiazet I si Stefanu V. Baiazet a pututu se se bata cu Stefanu
III domni alu Moldovei, carele dupa chronicarii tierei a statu pe tronu intre anii
1390 si 1398, adeca tocma in dilele lui Baiazet I. In anii de anteiu ai domniei lui Ste-
fanu a fostu Sultanu Baiazet II, fiulu lui Mahomed II, urmā tatalui seu in anu 1481
si domni pana in 1512. Cu acestu Baiazet s'a pututu bate prea bene Stefanu V. In
sedentiele sectiunei istorice se observā acestu anachronismu, dara conciliarea lui cu
adeverulu istoricu se rezervā pentru tempulu candu se va face recensiuue comen-
tatōria la tōte scrierile lui Dim. Cantemiru. *Nol'a correctorului.*

Baiazetu, devasta prin focu si feru tierile ottomane d'in Asi'a, si in fine impresóra cetatea Kiutahia. Baiazetu, pe care fortun'a adversa nu'lu descuragiase, primindu scirile acestea se infurià fôrte. Elu inse dedatu cu operatiuni fôrte iuti (s), ridica armat'a d'in Europa, o trece in Asi'a si ajunge in faci'a armatei lui Caramanu, care era desfacuta in mai multe cete si nu'lu asteptá de locu. Se incinge lupt'a, si ilu invinge indata in prim'a lovire. Caramanu Oglí, dupa ce si-a vediutu armat'a nimicita, prinse fug'a cu fiii sei spre cetatea Aegiani; dara cade in manile inemicului. Caramanu adusu inaintea sultanului, din ordinulu acestuia i se si taia capulu; éra cei doi fii ai sei fusera condamnati la inchisóre pe viétia in Prusa, pentru a stirpi radacin'a a ori ce revolte in viitoriu. In acestu modu Caramani'a a fostu subj-gata si suppusa potostatiei lui Baiazetu.

ALTE PROGRESSE ALE LUI BAIAZETU IN ASI'A SI EUROP'A

IV. Baiazetu neindestulatu cu acésta victoria, trece in Europ'a si ocupa cetatile de langa Dunare, Nicopoli, Silistri'a si Rusciucu. In anulu urmatoriu ocupa dela Sultanulu Ahmed-Burhan-Elledin (4) cetatile Amasia, Tocat, Niksar, Samsun si Gianik. Dupa acestea se întórse cu planurile sale érase la afacerile din Europ'a. Dar' abia isi trecu armat'a numerósa prin strimtórea dela Gallipole, pre candu

3) Dedatu cu operatiuni fôrte iuti. Istoricii turci n'au destule cuvinte pentru a lauda 'celeritatea acestui principe in adunarea trupeloru si in esecutarea planurilor sale, si in devingerea inamiciloru sei; ei facédu comparatiune intre celeritatea naturale a tatariloru si admirabilele expeditiuni bellice ale lui Baiazetu, dicu ca tatarii se téréie ca melcii. Pe candu credeai ca este mai ocupatu cu afaceri in A-i'a, ilu ve leai de-odata in Europ'a; si érase, candu ti se parea ca este mai incurcatu in Europ'a, el i la primulú avis de disordine in Asi'a, sborá cu tóta armat'a sa aici. De aci turcii i-au datu numele de Ildirim, care va se dica fulgeru. Pe langaacésta calitate: elu era fôrte rezervatu: nu comunicá cugetele séu planurile sale nimerui; si esecutarea lucruriloru mai dificili n'o incredintiá nici unui-a d'in amich sei: elu lucrá de sine si prin sine.

(1) *Elledin*. Pare a fi unulu d'in acei gubernatori persiani, cari pe timpulu lui Gínglis-canu a scuturatu jugulu persicu. Că-ci Asi'a pe atunci era impartita numai in duóe imperiuri séu regate: alu monarchului de Persi'a, si alu imperatului grecu de Constantinopole. Principatulu lui Elledin facea o parte d in Armeni'a superióre.

unu nou bellu ilu chiamà inderaptu in Asi'a. Cuturum-Baiazet 's principe de Costamoni, crediendu ca imperatulu este cu multu mai incurcatu in afacerile europene, decâtu se mai pôta cugeta la cele d'in Asi'a, calca provinciile turcesci d'in Asi'a minore si le devasta. Baiazetu audindu acést'a, a cugetatu ca mai bine va fi a conserva possessiunile proprie, de câtu a cuceri tierile altora, si lasandu generaliloru sei comand'a in Europ'a, pleca immediatu cu mare parte a armatei sale si intrâ in Asi'a. Ajunsu aici, aude ca Cuturum-Baiazetu, auctorulu incendiului, a moritu; prin urmare n'avù timpu a incerca fortun'a lui Marte; câ-ci Isfendjarbeg, fiulu lui Cuturumu, vediendu mórtea parentelui seu, si mai puçinu temerariu séu mai multu prudente de câtu acesta, schimbâ planulu si tramise ambasadori la Baiazetu, pentru a'i cere iertare de crim'a parentelui seu si a'i spune d'in partea sa, că desapróba fapt'a repausatului ca fôrte neintielépta; si déca parentele, prindiendu arm'a contra Sultanului, a causatu pedeca cursului victoriiloru ottomane, fiulu seu nu scie alta reparatiune pentru acésta offensa, de câtu a promite si a intari cu juramentu că va fi pururea vasalulu Sultanului. Situatiunea de atunci a imperiului nu permitea lui Baiazetu a fi prè-severu, si prin urmare primì pe Isfendjarbegu in bunele sale gratie, si puse garnisóne in cetatile Costamoni, Tarakliborli si Othmangik (6). Dupa aceste, trece iute cu trupele sale érași in Europ'a, si in acea espeditiune ocupa cetatea Selanik séu Thessalonica.

VICTORI'A DELA NICOPOLÉ

V. Dupa aceste espeditiuni bellice, Baiazetu se întórse la Prus'a spre a da trupeloru cevasi repaosu. Abiá inse ce incepuse a gusta dulcé-

(5) *Kiuturum* seu *Kioturum*. Se pare ca si acesta fusese unulu deintre susu memoratii satrapi ai Persiei. Dupa numele seu s'ar pareca ca suferise de vreunu morbu in pitióre séu la inchiaieturi, cumu ar fi podagr'a; pentru-ca Kioturum turcescu semnifica unu paralticu, séu omu pe care nu'lu tienu venele, séu schiopu.

(6) *Osmangick*. Cetate, dupa cumu ne spune Busbeque, in Bithinia d'incolo de muntele Olimpu. E fôrte insemnata la turci, fiind-câ este fundata de Othmanu, primul loru imperatoru: si este singura in totu imperiulu, care a conservatu numele fundatorului seu, de si suntu multe altele, cari au aceeasi insemnatate de a fi fundate de Sultani. Dar este usu trecut in lege, ca imperatorii se nu 'si pôta da numele de câtu numai la Giamie, precumu amu observatu mai in susu (*).

(*) A se vedé la capu 4, not'a 9.

ti'a odihnei, și curierii veniau unulu dupe altulu chiamandu-lu in Europ'a, si anuciandu-i ca Sigismundu, regele Ungariei facendu liga cu ceilalti principii crestini (7), cu armata de 100 mii de ómeni a intratu in tierile turcesci, si vinu a impresora Nicopolea. Baiazetu, care nu cunóscea nimicu mai periculosu pentru caus'a sa decâtu in-tardiarea, 'si aduna cu celeritate incredibile glótele sale d'in Asi'a si Europ'a, merge dreptu in contra inimicului, si asiá cu vre-o 60 mii de ómeni, 'lu ataca cu atât'a furia, in cátu indata la prim'a lo-vire crestinii romanu batuti, si nimieiti cu totul. Mai toti capii con-federatiloru lui Sigismundu sunt parte ucisi parte prinsi; insusi Si-gismundu numai cu greu a potutu scapa. Se díce ca elu a fugitu mai antaiu la Constantinopole (8), si de aci pe mare a luat calea spre tierile séle. Dupa acésta victoria s'au aflatu in castrele crestineloru o multime de instrumente si munitiuni bellice, precumu si summe prodigióse de auru si argintu; cari tóte le-a întrebuintiatu Baiazetu pentru a edifica in Adrianopole si in Prus'a câte-o Giamla superba si metrese magnífica, si afara de aceste anca o Darush-Shifa (9) grandiósa.

BAIAZETU FORTIFICA STRINTOAREA DELA NICOMEDIA

VI. Baiazetu neavendu acumu de a se mai teme de principii dein Occidente, se întórse cu tóte puterile asupra Thraciei, cuceri unu

A. 797

I. C. 1395

(7) Turcii numescu in cartile historice si in epistolele lor *Isevi* pe toti crestinii atunci, candu voru se le faca complimentu. Asia, pentru esemplu, pe principele Moldaviei ilu intituledia: «*Kidvetul Umerail Milletil Mesihie . Omdetul Ktuberail taifeli Issevie*»; adica: Celu mai escellente intre principii de sect'a lui Messi'a, celu mai escelente intre popórale cari credu in Isus. De altminterea ei dau la toti crestinii numele ins ultatoriu de *Ghiavr*, infideli; cumu si *Kiafir*, blasfematoriu (hulitoriu) de Dumnedicu, si *Kiefere*, poporu blasfematoriu de Dumnedicu, éra in pluralu *Kiuffar*, omeni blasfematori; mai incolo *Naesrani*, adeca nazarineni; éra greciloru le dicu *Iunani*, si evreiloru *Ibrani*.

(8) *Constantinopole*. Toti istoricii crestini, in specialu Filipu Loniceriu, diligentele compilatoriu de evenimentele turcesci, arata ca Sigismundu dupa acésta perdere a fugitu la Constantinopole, si de aci prin varie schimbari ale sortiei a ajunsu in fine in imperiulu seu.

(9) *Darush-Shifa*. Casa de sanetate; cá-çi *Dar* înséimna casa, *Shifa* medicamentu. Aceste sunt nisce spitaturi maretie, fundate de imperatori in imediata apropiare de Giamie. Au inspectori pusi de imperatulu, éra venitul in bani dein care se in-grij scu bolnavii, li se dá dein veniturile giamiei, in a carei apropiere se afla.

castelu situatu la tiermurii marei-negre, cam siese-dieci mille distantia dela Constantinopole, si pentru a taia Europeaniloru tóta comunicatiunea cu Asi'a, le inchise calea, edificandu o cetate nuóa intr'unu locu numitu Bogaz_Kesen; o fortificà bine si o numì Giuzelhisar (10).

LA PERSVASIUNEA VEZIRULUI DESISTE DELA CUCERIREA CONSTANTINOPLII

VII. Assicurate marginile imperiului de tôte partile, Baiazetu anca in acelu anu merge cu armata mare pana sub murii Constantinopolei, fora ca se dea de cea mai mica resistentia (11). Tôte erau preparate pentru a dá assaltu cetatiei, candu marele veziru vine si-si iea libertatea de a disvade pe Sultanu dela obsidiune, dicendu'i in cuvente alese: «Imperiulu ottomanu este degiá atâtu de mare si intinsu, «in câtu elu pôte impune legi nu numai la tóta Asi'a, cì si la cea «mai mare parte a Europei: indestuliti-ve cu aceste vaste domenii, «pentru cá se nu mai escitati invidi'a principiloru crestini. Potes- «tatea vóstra este degiá atâtu de mare, in câtu n'aveti de a ve teme «nici atunci, candu tóta lumea s'ar scula si si-ar' unì puterile contra «vóstra. Dar', de unu lucru trebe se ne tememu. Cetatile de cu- «rendu cucerite, pe câtu timpu spiritele locuitoriloru anca nu sunt «impacate, se voru incerca la cea d'ánteiu ocasiune a scutura ju- «gulu ottomanu spre cea mai irreparabile dauna a imperiului. Lu- «mea tremura de armele ottomane. Déca va strabate scirea despre «obsidiunea Constantinopolei, nu me indoiescu ca toti principii «christiani isi voru intrunì puterile loru, voru declara bellu musul- «maniloru si se voru adopera dein tôte puterile, cá se conserve im- «periulu grecescu, pentru cà ei sunt de parere, cà apunerea acestuia

(10) *Giuzelhisar* s'eu castellu frumosu. Asta-di se numesce *Bogazghesid* s'eu canalulu strimtoarei de mare, intre sinulu mării Marmora si muntii de Niceea, numiti *Iznic daglari*. De aici, d'in a'esti munti se prevede Constantinopolea cu materialu pentru edificarea caselor si construirea de náii.

(11) *Fara resistentia*. Crestinii atribue redicarea obsidiunei dela Constantinopole parte rugamentelor lui Einaru Paleologu, parte fricei de apropiarea lui Temurlenky. Ma acósta espediune a lui Temurlenky cade cu siepte ani mai tardiu; mai de parte este lucru absurdu a supune, ca Sultan ilu s'ar fi abatutu atâtu de usioru dela scopulu seu pentru placerea lui Paleologu. Prin urmare, ni se pare cá este mai aproape de adeveru aceea, ce amu relatatu noi, basati pe analile turcesci.

«amerintia la tóte celelalte staturi perire, de care nu voru potea
 «scapa ; pentru-ca ei nu sunt asia de nauci cá se nu védia, ca per-
 «diendu-se capital'a imperiului grecescu, apoi rapedele progressu
 «alu armelor ottomane nu va da de nici o resistentia. Deci de si
 «eu nu desperu cá cetatea acésta se póte cuceri, totusi sunt de pa-
 «rere cá cucerirea ei se mai fia amanata, pentru-cá nu cum-va
 «apucandu-ne de prea multe, se venimu in pericolu de a perde cele
 «castigate pana acilea cu atâtea fatige. Totusi, pentru cá se profi-
 «tamu ceva dela fric'a in care se afla acuma locuitorii Constantino-
 «polei, se se tramita soli la Istambul-Teccuiri (12) si se i se puna
 «ori-ce conditiuni va voi Baiazet. Acela in locu se le respinga, le
 «va accepta ca unu daru cerescu, dein cauza ca elu abia pote spera
 «se scape dein acestu pericolu.

ELU TRAMITE SOLI LA IMPERATULU GRECILORU

VIII. Baiazetu apróba opiniunea vezirului, si tramite delegati la
 imperatulu Paleologu cu scrisóre in urmatorii termini: «Prin indu-
 «rarea divina, imperiulu nostru, carui Dumnedieu n'a pusu margini,
 «a suppusu mai tóta Asi'a, si mai multe tieri intinse in Europ'a.
 «Numai cetatea Constantinopolei este inderetu. Afara de murii ei
 «nu ti-a reماسu nimicu. Poti vedé dar prè usioru, ca o coróna tre-
 «be se aiba unu capu care se o pórté. Asiá, inainte de a proba sórtea
 «unui bellu infelice, si de a vedé tristulu spectaclu de macellulu
 «atátoru ómeni innocenti ; inainte de a vedé destructiunea inevi-
 «tabile a cetatiei tale, care nu se va poté atribuí decátu obstinati-
 «unei tale si impietirii animei tale ; noi te provocamu si admo-
 «nimu prin cuvente amicabili, ca se dai cetatea. 'Ti lasamu in voia,
 «a pune tu conditiunile. Er' déca te vei oppune, noi suntemu si-
 «curi ca'ti va paré reu cá n'ai urmatu consiliulu nostru ; atunci inse

(12) *Istambol Tekkiuri*. Istambol se vede a fi nume coruptu d'in Constantinopole
 séu d'in fras'a vulgara grecésca *εις την πόλιν*. Atátu invetiatiit turci, cátu si impera-
 torii in mandatele lorú scriu Constantinie. *Tekkiur*, déca 'mi è permisú a coniectura
 este o corruptiune d'in *τοῦ κυρίου*. Se scrie inse câte-odata si *Ciasar* si *Caisar*, Cae-
 sar. Afara de acést'a, Tekkiuri este unu titlu ce turcii dau gubernatoriloru crestini
 precum : Selanik Tekkiuri, gubernatoru de Tessalonichi'a ; Gieliboli Tekkiuri, guber-
 natoru de Gallipole.

« va fi prè-tardîu. » Acesta era coprinsulu scrisorei. Delegatii inse aveau instructiuni, ca, in casu candu ar' vedea ca grecii sunt resoluti a defende cetatea, ei se indulcésca pretentiunile, si se inchieia pace sub conditiunea unui tributu anuale.

GRECII SE SUPUNU LA TRIBUTU AN'ALE

IX. Admisi delegatii in cetate, au prezentatu lui Paleologu scrisô-ri'a Sultanului. Imperatulu mai spaimentatu de cumu se cuvinea in dignitatea sa, se invoï a implini pretentiunile lui Baiazetu: elu nu vedea alta scapare pentru a'si conserva corôn'a si a salva capital'a; si consimti a inchieia unu armistitiu pe diece ani sub urmatôriele conditiuni: « Paleologu va raspunde in totu anulu unu tributu « de diece mii de Tiuluri Altun (13). Ottomaniloru li se permite « de a edifica in Constantinopole un'a Giamia, si Mekkieme; ei « voru institui acolo si unu Cady, a carui jurisdictiune este limi- « tata asia: déca unu crestinu d'in Constantinopole are cërta cu unu « musulmanu, se o judece patriarchulu cetatiei; ér' déca duoi mu- « sulmani au cërta intre sine, se o judece Cady loru: asemenea, déca « crestinii in Adrianopole ar' avea cërta intre sine, s'o decida pa- « triarchulu acelei cetati; ér' déca cért'a este intre crestinu contra « unui musulmanu, s'o decida Edrene-mevla-si » (14)

SE EDIFICA GIAMIA IN CONNSTATINOPOLE

X. Aceste au fostu conditiunile armistitiului, dupa care turcii au edificatu in Constantinopole prim'a Giamia, pe candu crestinii inca

(13) *Tiuluri Altun*. Nominatiune particulara pentru ruspii (ducatii) turcesci, cari sunt egali ducatiloru venetiani, si valorédia trei sute aspri (*). *Tiuluri*, cuventulu in sine, deriva dela vulgarulu grecescu φλορι.

(14) *Edrene-mevla-si*. Jude eclesiasticu in Adrianopole. *Edrene* este Adrianopolea, si *Mevla* (**) jude eclesiasticu, inferioru in rangu lui Istambol Effendi si lui Cadiju-iaskier. Si este ca si articolulu grecu ὁ; ca cum amu dice: Ο Μολαὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως; ὁ Ἀγὰς τῶν Ἰανιτζήρων. Jude de Adrianopole; Ag'a Ianiceriloru). *Mola* sunt in mai multe cetati; dar' numai celu d'in Constantinopole, in onórea acestei cetati, are titlulu de Effendi; ceilalti se numescu puru si simplu *Mola*, precumu: *Misr-Molasi*, judele Egyptului; *Biurusa-Molasi*, judele de Prusa; *Haleb-Molasi*, judele de Aleppo.

(*) Siepte si diumetate lei (franci) *Tr. Franc*.

(**) *Mevla* de coinanu se pronuntia *Mola*.

domnia in acea cetate. Giami'a aceea pene in diu'a de asta-di se numesce a lui Daud Pasia (15), si apoi o Mekkieme (16).

TAMERLANU INTRA IN ASI'A

XI. Pe acea cale nu numai insigneile imperiului ottomanu, ci si religiunea mahomedana a fostu introdusa in capital'a imperatorilor grecesci: prognosticu fatale de proxim'a stingere a lineei imperiali. Grecii de aci inainte se poteau considera cá suppusi de fapta ai lui Baiazetu, cu toate provinciile lor si cu capital'a lor cu totu. Dar' ori-cari ar' fi fostu cugetele lui Baiazetu in asta privintia, aceeasi fortuna care 'lu elevase atâtu de inaltu, prin unu jocu alu seu l-a si resturnatu. Pe candu se bucurá de triumfele sale in Europ'a, si in ambitiunea sa nu cugetá la alta decâtu la imperiulu a tota lumea: Temurlenkj (17) omu de origine obscura, si alesu rege la Scythi, isi aduna armata numerosa de tatars orientali, irrumpe in Asi'a, si face se tremure toate provinciile de elu, subjugandu mai multe cetati parte de ale persianiloru, parte de ale turciloru.

I SE OFFERE CONSTANTINOPOLEA, DAR REFUSA

XII. Paleologu in starea critica in care era, tramise delegati la

(15) *Daud Pasia*. Daud séu Davud, pronuntiatiune turcésca a numelui ebraicu David.

(16) *Mekkieme*. Pretoriulu séu sal'a de audientia, unde se desbatu si se decida causele. *Mukkiem* semnifica forte, stabilu, firmu; si *Aukim*. sententia, decretu. In Constantinopole sunt mai bino de două-dicci de *Mekkieme*; d'inte cari cea principale se numesce *Mekkiemei Mahmud Pasia*, lela numele fondatorului, care a fostu si mare veziru.

(17) *Temurlenkj*. Nascutu d'in hord'a séu tribulu Ciagatianu, barbaru dupa nasceru, dar' finu si foarte cultu dupa crescere. Adeveratulul seu nume e Temurlenky, care in limb'a comuna s'a coruptu in Tamerlan, éra in limb'a persica însămnă schiopu; si se dice ca elu intr'adeveru ar' fi avutu acestu defectu. Proba, urmatóri'a istoriára, ce tradițiunea turcésca o a conservatu despre elu. Intre mai multi alti captivi persiani era si unu pictoru judecatu la mórte. Aducéndu-lu la loculul de supliciu, a rugatu pe Tamerlanu, ca se nu 'lu uciga, căci cu elu ar' peri artea picturei, si déca vré, ilu va convinge despre escellentia acestei arte chiar prin figur'a insasi a lui Tamerlanu. Acesta consimți, si ordiná se'i faca portretulu. Pictorulu se puse, si vedindu ca Tamerlanu é schiopu de piciorulu dreptu, si orbu de ochiulu stangu, ilu depinge cu piciorulu dreptu cam plecatu séu strimbu, si cu ochiulu stangu inchisu, in pozițiunea unui omu care fiindu la venatu, vre se descarca o sageta si tientesce cu ochiulu dreptu. Tamerlanu admirandu agerimea de spiritu a pictorului, ii darui viéti'a si libertatea.

Tamerlanu, pentru a se plange de injuriile ce suferă de la Baiazetu, si a'i implora ajutoriulu, promitiendu a i se face vasallu si a'i dá imperiulu in feudu. Temurlenkj a respunsu ca voiesce a'lu protege si a'lu defende contra inamiciloru sei, dar' ca nu'lu lasa consciint'a a pofiti avuti'a altui-a. O ! generositate incomparabile dela unu barbaru ! (18).

FACE BELLU LUI BIAZETU

XIII. In realitate, acesta anca a fostu unulu d'in motivele , ce au indemnatu pe Temurlenkj a'si intorce armele contra lui Baiazetu. Insii scriitorii turci d'icu : la anulu Hegirei 800. Ahmedu Halamir⁽¹⁹⁾ chanulu de Bagdadu, se revoltase contra Sultanului dein Egiptu, dela care dependea, si nepotendu inghiti unele injurie ale acestui-a, se arunca in braçiale lui Baiazetu ; care apoi cu propriile sale medilóce rupendu dela Egiptiani provinciile Ilbistan, Malati'a, Diurge si Nohbi, le adnecsa imperiului seu. La reintórcere d'in acésta expeditiune, Baiazetu irrupse in provinci'a Azerbegianu (20) supusa prin-

A. 800

I. C. 1397

(18) *Dela unu barbaru.* In adeveru, generositatea acestui principe barbaru nu póte fi admirata destulu ; respunsulu seu merita a fi transmisu posteritatiei in litere de aur. Paleologu i ofere imperiulu seu si capital'a sa ; Temurlenkj i promite ajutoriu, dar' refusa ofertulu, si tramite urmatoriulu generosu respunsu : « Nu este justu a » schimba nimicu intr'unu imperiu atatu de anticu, nici a supune unui jugu strainu » o casa atátu de mare si ilustra, a carei reputatiune au ajunsu pên' la tatari ». Acósta marime a animei sale i-a datu puterea de a sustiené sangerósele lupte, si de a forma armate totu atátu de grandióse, déca nu mai superiori, ca ale lui Dariu si Xerse atátu de renumite in istoria.

(19) *Ahmed Halamir.* Unulu d'intre acci satrapi persiani, despre cari de atáte-ori amu vorbitu. *Halamir* in limb'a arabica insémna domnu actualu si perpetuu. Totu istoricii, atátu persiani câtu si turci, convinu intr'aceea, ca dela timpulu lui Halamir incóce s'a transferatu scauuulu imperiului persianu dela Babiloni'a (turcesce Bagdad) la Revanu, si de aici la Ispahan. Babiloni'a de asta-di, ce turcii o numescu Bagdad, nu é situata in partea orientala a Eufia elui, ci in partea occidentala, care cauta spre Europ'a ; in partea orientala se vedu resturi multe de ruine, cari dupa afirmatiunea unanima a istoriciloru aréta, ca aici a fostu Babiloni'a antica. — In Indiele orientali se vede si asta-li unu turnu micu, care turcii 'lu numescu Cusú Chabuyisi séu turnulu paseriloru *).

(20) *Azerbegianu.* A se vedé not'a 11. Capu I.

(*) Séu Cuibulu paseriloru.

cipelui Tahrinbeg (21), si dupa ce invinse pe gubernatorii séu satrapii provinciei, impuse lui Tahrinbeg unu tributulu anualu fôrte considerabile. In urma, prin unu sentimentu de clementia, séu pentru că tributulu i se parea prea greu, restituî provinci'a lui Tahrinbeg. Puçinu dupa aceea, Baiazetu, séu ca 'i parea reu de acestu actu de bunetate, séu ca 'i venî suspecta fidelitatea lui Tahrinbeg, de si acesta respunsese tributulu pe acelu anu, 'i luâ femei'a si pe duoi copii, si-i duse cá ostatici la Prusa. Alti auctori, mai puçinu acreditati la turci, dicu ca Baiazetu ar fi fostu fôrte inamoratu in femei'a lui Tahrinbeg, si pentru aceea o ar' fi luat cu forti'a de la acesta. Ori cumu ar' fi, Tahrinbeg ne potendu suferi injuri'a comissa ori prin adulteriu ori prin violentia, se retrase indata dela Baiazetu, și merse la amicul si protectorulu seu Temurlenkj. unde plangendu-se pentru nedreptatea ce suferise, prin acésta provocâ unu bellu terribile in contra lui Baiazetu.

ILU INVINGE SI 'LU DUCE IN CAPTIVITATE

A. 804
I. C. 1401

XIV. Temurlenkj induplecatu prin perseveranti'a lui Tahrinbeg séu prin a lui Paleologu, séu prin amenduoi, in anulu Hegirei 804 se puse in fruntea unei armate valoróse de Schyti, si merse la lupta contra lui Baiazetu. Ostirile amenduóe se intelnescu aprópe de Prus'a (22), cetate renumita in Bithini'a. Aci se da o lupta d'in cele

(21) *Tahrinbeg*. Acesta anca a fostu unulu d'in gubernatorii seu satrapii, cari au scuturatu jugulu imperiului persianu, debilitatu prin dese incursiuni ale Tatariloru.

(22) *Aprópe de Prus'a*. Cei mai multi scriitori crestini tienu, ca acésta batalia a avutu locu pe tiermurii Eufratelu; dara istoricii turci dicu in unanimitate, ca Temurlenky immediatu dupa bataia a intratu in Prus'a, capital'a Bithiniei; proba evidente, ca acésta lupta sangerósa s'a petrecutu pe siesurile acestei cetati. Geografii sciin prè-bine distanti'a de aici péné la Mesopotami'a. Dar' acésta opiniune a scriitoriloru turci se confirma anca si prin alta impregiurare; ei dicu, ca Temurlenky campatu cu armat'a sa langa Iengishehir, séu Neapole in Asi'a-mica, a remasu aici trei dile petrecédu-si cu Nasradin Hoge, bufonu séu mai bine Țsopu turcu; care cu fabulele sale intr'atatu l-a incantatu, in cãta a lasatu cetatea libera si neatacata. Pentru a satisface curiositatea lectoriloru, voi face o digressiune dela materia, si voi estrage d'intr'o carte scrisa in limb'a turcésca. câte-va singularitati despre acestu omu. La faim'a despre apropiarea lui Temurlenky locuitorii cetatiei Ienishehir, unde se tienca si Nasradinu, facu tóte preparativele pentru a se pune in stare de apărare. Nasradin s'a pus cu tóta seriositatea a'i disvade, offerindu-se de a merge d'in partea loru ca

mai furióse si mai obstinate ce s'au vediutu candu-va : de amenduóe partile se lupta ca egale bravura, dara nu cu egalul successu : trei-sute-patru-dieci de mii de ómeni cadiussera morti, si lupt'a anca totu tienea. In urma turcii sunt invinsi ; Mustafa, fiulu celu mai mare alu lui Baiazetu ucisu pe candu se luptá cu barbatia extraordinaria ; Sultanulu insusi prinsu. Acestu Baiazetu, spre esemplu memorabile alu jocului fortunei, cadiu intr'unu momentu d'in culmea gloriei ; elu fù inchisu intr'o colivia de feru, unde 'si terminá viéti'a. Asia patiescu acei-a, cari se credu superiori fortunei : ea,

delegatu la Temurlenky. Candu era gat'a se plece, ii veni aminte ca ce prezentu ar fi mai acomodatu se duca inamicului pentru a'lu imblandi si a'i castiga binevointi'a alátu pentru sine câtu si pentru concetatenii sei ? In fine se resolvi se'i duca póme. « Dar — di-se elu in sine — unu consiliu bunu in dilele rele, totdeauna è bine-venitu. » Se intrebu mai ántáiu pe nevósta-mea. Ce cugeti, ii di-se elu, ce póme ar placé mai multu lui Tamerlanu, smochine sau gutuie ? Gutuie—respunse ea — ca sunt mai mari si mai frumóse ; sciu ca'i voru placé. » Atunci di-se elu : « Ori-cátu de bunu ar' fi consiliulu in casuri de nevoia, dar' consiliulu muierei niciodata nu è bunu. » Io voiu duce smochine, si nu gutuie ». Deci aduna iute câte-va smochine si alerga cu ele la Tamerlanu. Acest'a intielegóndu ca faimosulu Nasradin Hogia a venitu in castre ca delegatu d'in partea cetatiei, dede ordinu a'lu introdu-e la sine. Bietulu Esopu turcescu era plesiu ; Tamerlan vediendu acést'a, ordiná se i se arunce tóte smochinele un'a cite un'a in capu. Servitorii punctuali, esecuta ordinulu ; ér' Nasradinu la fia-care lovitura strigá câtu potca, dar' fórté seriosu : « Laudatu se fia Dumnedieu ! Laudatu se fia Dumnedieu ! Tamerlanu curiosu a sci ratiunea acestei exclamatiúni, ilu întrebá ce va se dica cu acésta ; ér elu, totu cu acelasiu sange rece, respunse : « Multiamescu lui Dumnedieu, ca n'amu urmatu svatulu muierei ; ca déca in locu de smochine ve aduceam gutuie, precumu a vrut ea atunci de sigururemaneamu cu capulu spartu ». D'ipa acestu accidentu Nasradinu ajunsse se se cunósca mai deaprópe cu Temurlenky si odata 'si luá libertatea de a'i face unu altu prezentu de diece curcubete (*) fórté tinere, culese numai de curendu si raritate anca. Temurlenky 'i remunerá prezentulu cu diece taleri de aur. Câte-va zile in urma, candu curcubetele erau acumu pretutindenea destule, incerca ca unu caru plinu de acelea si le duce lui Temurlenky totu in prezentu. Portariulu inse, care 'si adusesse aminte de profitulu lui Nasradinu cu cei diece crastaveti de mai nainte, nu 'lu lasa se intre, péné nu-i va promite ca 'i va da diumetate a'in recompens'a ce va primi pentru noulu prezentu. Nasradinu se invoiesce, si se introduce la Temurlenky. Acest'a 'lu întréba ca ce voiesce ; er elu raspunde, cà i-a adusu in prezentu acumu mai multi crastaveti decâtu mai înainte. Temurlenky da ordinu, se capete atâte bâte câti crastaveti au adusu. Se numera crastavetii, si sunt cinci sute. Nasradinu a trebuitu se se supuna ; si suffere cu tóta patienti'a duóe-sute-cinci-dieci de lovituri. Candu au ajunsu la acestu numeru

(*) Vulgo crestaveti, crustaveti sêu crastaveti.

prin unu capriciu, pôte se arunce pe cei mai potenti în starea miserabile de sclavi. Temurlenky immediatu dupa acêsta victoria, intră în Prus'a, si suppusse potestatiei sale pe celelalte tîeri asiatice.

CALITATILE LUI BAIAZETU

XV. Acestu sultanu, demnu de memori'a ômeniloru atatu pentru fortun'a sa buna, cātu si pentru cea rea, a domnitu patru-spre-diece ani si trei luni, si a traitu ani cinci-dieci-si-optu. Principe de o inima întrepida; politicu rafinatu intru a sci alege momentulu si ocasiunea propria affaceriloru sale. Incomparabile în promptitudinea de a ridica armat'a si a o trece în locurile cele mai departate : de aci se si numi *ilidirim* séu fulgeru. Era colericu : defectu ce'lu au mai tote spiritele mari ; dar' iritatieunea 'i trecea îndata, si gratiositatea 'i luá loculu. Amatoriu passionatu de architectura, elu în totu anulu lasá a se edifica câte-o moschea, giamia, medrese si imarete. Se spune despre elu, că se portá cu mare stima catra eruditi si ômenii religiosi. Între imperatii ottomani elu a fostu primulu care a portatu bellu pe mare ; spre acestu scopu a construitu flôta de treisute de vase lungi (23), si pôte că ar fi apucatu a domina si pe mare

incepe a striga ca : « elu si-a prinitu partea fara scadere, si spera că regele va face dreptate si portariului seu, dandu acestui-a partea ce i se cuvine ». Regele intréba : « ce vre se dica cu acést'a ? » « Amu facutu accordu — respunse elu — cu portariulu « vostru ca se 'mpartimu în diumetate profitulu ce va aduce presentulu meu : si nu- « mai cu acestu pretiu m'a lasatu se intru la Maiestatea vostra ». Portariulu fû chiatu îndata, si recunoscendu accordulu, a trebuitu se se supuna, si a primitu si elu contingentulu seu de duée-sute-cinci-dieci de betie. Cu timpu dupa aceea, Temurlenky care prinsese gustu de glumele lui Nasradinu, pentru a'lu incuragia, 'i dise se 'i céra ce va vré, si se fia siguru ca nu i se va refusa. Nasradinu 'i cerú nu mai multu decâtu diece taleri de auru pentru a face unu monumentu demnu de a trece la tóta posteritatea. I se numera banii ; si elu se pune si face unu portalu de pétra în midi-loculu unui campu, si'lu prevede cu tôte lacatele si incuietorile. Întrebatu fiindu ca ce însemnédia acêsta pórtá extraordinaria, elu respunse : « Posteritatea cea mai de- « partata, va conserva memori'a acestei porti chiar atatu de bine, precum va con- « serva si memori'a victoriiloru lui Temurlenky ; cu acea distinctiune, ca pe candu « acestu monumentu, labórea maniloru lui Nasradinu, va destepa risulu acelora cari « 'lu voru vedé, pe atunci memori'a faptelor lui Temurlenky va stórcé lacremi dela « toti carí, dela unu capu alu lúmei pên' la celaltu, voru audi de ele. »

(23) *Vase lungi*. Asupr'a acestui punctu scriitorii crestini differu de scriitorii turci.

déca dein nefericirea sa nu s'ar fi incurcatu in acelu bellu mare cu Temurlenkj sinu ar fi cutediatu a esi in persóna pe campulu bataliei.

FIII SEI

XVI. In càtu pentru fiii sei pe cari falsu i (24), numescu Erdogul,

Cei-a pretindu ca Muradu, tatalu lui Baiazetu, a fostu primulu care a introdusu usulu nãiloru la turci; pre candu cesti-alalti affirma, ca Baiazetu este auctorulu marinei turcesci; si dicu ca antecessorii acestuia n'au trecutu strimtórea dela Gallipole decâtu in barce mici, si déca au avutu vase, aceste au fostu luate numai imprumutu. Io d'in parte-mi tienu la affirmatiunile turciloru, cari pentru mine au mai multu pondu decâtu ale strainiloru.

(24) *Fiii sei.* Georgiu Phranza, marele vestiariu alu imperatului grecu, ne lasa scire multu mai confusa asupr'a fiiloru lui Baiazetu. Adeveratu, ca elu è contimpuranu si nu s'ar cadé se comitta erori, dar unui omu care in lucrurile despre împeriulu grecu, va se dica in celle ce atingu patri'a sa, cade in dese contradictiuni, se póte ierta prè usioru ca gresiesce in cele turcesci. Si nici nu'i facemu vre-o imputatiune, fiindu ca elu singuru dice in epilogulu istoriei sale, ca a scrisu oper'a sa pre candu era frantu de anii betranetiei si in esiliu, unde n'a potutu avé occasiune de a consulta acte publice, si n'au avutu altu sorginte decâtu memori'a sa. Apoi amu prepusu ca scrierile sale sunt falsificate de o péna moderna; ca-ci imi vine prè suspectu, candu vedu, pentru esemplu, in Cartea I. Capu 31. ca vorbesce despre Bogdani'a ca tributaria turciloru sub Mahomedu II, candu tóta lumea scie, ca acésta tiern numita Moldavi'a pe atunci, n'a fostu suppusa turciloru péné sub Solimanu I, candu principele Bogdanu o a suppusu acestui-a de buna voia, si numai dela acestu timpu si dela numele acestui principe au inceputu turcii a o numi Bogdania. Asemenea sunt inventiuni si suspecte circumstantiele cu cari insoçiesce descrierea batailoru civili intre fiii lui Baiazetu; istoricii atâtu crestini câtu si turci nu sciu nimicu despre acelea. Elu tlice aici, ca Baiazetu avuse cinci fiii: Moses, Iusuph, Iesse, Musulman si Mehemed, si ca Moses a cadiutu prinsu in batali'a contra lui Temurlenkj; ceialalti patru frati ai sei au trecutu in Europ'a. Iusuph s'a facutu crestinu. Iesse, favoratu la începutu de fortuna, a batutu pe Ungureni si pe Serviani; dar' in urma certandu-se cu frate-seu Musulmanu, s'a incaieratu cu acesta in lupta pe siesurile dela Capadoci'a, a remasu batutu, si voindu a fugi a fostu prinsu si ucisu d'in ordinulu fratelui seu. Temurlenkj atitia pe fratii Musa si Musulmanu, unulu in contra altui-a. Musa trece in Europ'a, unde cu ajutoriulu despotului Serbiei, suppune tóte provinciele Europei ce apartienea la dominatiunea ottomaniloru. Musulmanu, luandu-si calea prin Constantino-pole merge in contra fratelui seu Musa in Europ'a, perde inse batai'a, si 'si perde si viéti'a, ucisu fiindu prin ordinulu acestuia. Dupa aceea, Emanuel Paleologu imperatul de Constanopole, chiama in Europ'a pe Orchanu, fiulu lui Musulmanu, si 'lu inarma contra lui Musa; dar' pe Orchanu ilu vinde vezirulu seu Sampanu, si i se scotu ochii.

Issa, Calepin, Ciricelebis si Cibelin (25), scriitorii crestini sciu se spuna multe lucruri despre ei; dar sunt desmintiti prin cursulu istoriei si prin datele istoriciloru turci. Acestia in unanimitate afirma, ca Baiazetu au avutu patru fii, anume: Mustafa (26), care a cadutu in batai'a cu tatarii lui Temurlenkj, apoi Soliman, Musa, si Mahomedu. Cesti trei d'in urma adeca: Solimanu Celebi, Musa Celebi si Mahomedu, au fostu toti Sultani portandu sceptrulu turcescu; dar' numai Mahomedu se numera intre imperatorii ottomani; ceea ce vomu vedea mai pe largu in cursulu acestei istorie.

Musa vine apoi a 'si isbëndi contra lui Emanuel, si appare cu flota grandioasă inaintea Constantinopolei; perde inse batali'a, si lasa acestu bellu intr'atatu. — Mahomedu ambla la inceputu ratecindu d'intr'unu locu intr'altulu, si 'si sustienea viétia cu lucrulu maniloru sale. In urma, principele de Capadoci'a i da adjutoriu, si declara bellu fratelui seu Musa. In duõe lupte a fostu batutu; dar' reinteritu prin adjutorulu principilor de Serbi'a si de Bulgari'a, reinnoi bellulu contra lui Musa, si corumpëndu pe officiarrii acestuia, remase in urma invingetoriu. Musa fu prinsu in fug'a sa, si ucisu de unulu d'in generalii sei. — Acésta è narratiunea ce ne da Georgiu Phranza. Si tôte aceste fapte urmate un'a dupa alta, le indéca intr'unu intervalu numai de trei ani si duõe luni. Cuta absurditate este aci, o pote vedé ori-cine, carc pricepe nunnai ceva d'in chronologia; prin urmare me credu dispensatu de a o mai demonstra.

(25) *Calepin, Ciricelebis, si Cibelin*. Tôte sunt numiri corupte d'in cuventulu turcescu Celebi. Amu notatu mai in susu (*), ca cei mai de frunte d'in junii turci isi adæogu numelui lor propriu numirea de Celebi, precum Solimanu Celebi etc. Ciricelebis pare a fi coruptiunea d'in cuventulu vulgaru grecescu. *Κύρις*, diminutivu d'in *Κύριος*, domnu; cá-ci Phranza in cartea I. capu 82 da lui Mahomedu I. supra-numele de *Cyritzis*.

(26) *Mustafa*. Fiindu cclu mai mare alu lui Baiazetu. Toti scriitorii crestini si turci dicu en acestu Mustafa remase mortu in batai'a contra lui Temurlenky. Dupa bataia corpulu seu fu cautatu cu de-a-meruntulu printre morti, dar' nu l'au potutu cunósce nimene; nici dupa aceea n'au apparutu in nici-o parte, nici intre captivi, nici altu unde-va; de aici s'a datu epitétulu de Nabadid scú perJutulu. Unif scriitori crestini ilu numescu Erdogul, dar nu sciu pe ce motive. Atátu-a è sciutu, ca in totu cursulu istoriei nu obvinu decâtu patru fii ai lui Baiazetu, dara intre acesti-a nu este Erdogulu

Principi contimpurani lui Baiazetu in Europ'a au fostu:

La Constantinopole. Ioanu Andronicu Paleologulu 1384—1388; si Emanuel Paleologulu 1388—1418.

In Occidentu. Venceslau fiulu lui Carolu IV. 1378—1399; si Robertu de Bavari'a 1399—1410.

In Angli'a. Richardu II. 1377—1399; si Henricu IV. 1399—1412.

In Franci'a. Carolu VI 1380—1422. *Tr. Angl.*

(*) A se vedé la capu 4, nota 27.

INTEREGNULU SUB SOLIMANU CELEBI

FIULU LUI IILDIRIMU BIAAZETU

CARTEA II. CAPU I.

SOLIMANU SE PROCLAMA IMPERATU

I. Dupa ce marele Baiazetu cadiutu in captivitate, fu inchisu incolivi'a de feru precumu vediuramu, éra Mustafa fiulu seu celu mai mare remase mortu in batali'a cu tatarii, celalaltu filiu alu seu Suleimanu Celebi (1) scapandu prin fuga impreuna cu Ali pasia, marele viziru alu tata-seu, trecu la Nice'a, pentru a scapa de persecutiunea

(1) *Suleimanu Celebi*. Istoricii crestini dau acestui principe diferite numiri, precum Calepin, Cyriccelebis, si Cibelin. Turcii n'au in limb'a lor nume proprie de acestea; si dupa etymologi'a lor n'au nici-o semnificatiune. Totu ce se póte dice este ca, precumu am' insemnatu mai in susu (*), aceste sunt derivate in modu coruptu dela cuventulu Celebi. De altminterea, sub tóte aceste numiri nu se póte intelege altulu decâtu Soleimanu alu nostru; cá-ci elu è a elu Capelinu, care scapandu d'in batali'a cu Tamerlanu, se retrase la Adrianopole, unde fu proclamatu rege de catre suditi sei. Inse 'nici elu nici fratele seu nu se numera intre imperatii ottomani, de si ei au gubernatu imperiulu trcescu in intervalu de unu-spre-diece ani; si nici cu titlulu de Padischah, care este numele usitatu alu Sultaniloru. n'au fost onorati nici-odata. Ratiunea aci este, ca nici unulu nici altulu n'a domnit numai singuru in imperiu; ci au gubernatu separat, unulu in Europ'a si celalaltu in Asi'a; pene ce au peritu amenduoi prin mutuali imparechieri si fraticidiu; ér Mahomedu fratele lor au trasu apoi la sine potestatea imperiului intregu, si se considera de alu cincile-a rege séu imperatu alu turciloru.

(*) A se vedé not'a 21 la capu 5 cartea I.

fatalei sale sorti. Aici, dupa câtu-va timpu isi reve nî in curagiu, si trecêndu preste marea Marimora vine la Adrianopole, unde tru-pele remase in Europ'a l-au salutat imperatu.

INTIMPINA CU DESPRETIU PE DELEGATII LUI TEMURLENKJ

II. Temurlenkj dupa victoria (2) a intratu in Prus'a, de unde tramise delegati la Solimanu cu scrisóre de urmatoriulu cuprinsu : « Me dóre de catastrofa pe câtu de neasteptata, pe atâtu de incom-
« prensibile a parintelui Vostru Ildirim. Dar' trebe se recunóscemu,
« ca Dumnediu scie umilu pe aceia, cari orbiti de ambitiune nu vreu
« se asculte de alta lege, decâtu de arbitriulu lor, crediendu ca
« este justu totu ce le dictédia vanitatea propria. Io m'asiu poté falî
« ca pen'acumu mi-a favoratu sórtea peste tóta asteptarea ; si nime
« nu'si póte imagina prosperitatea la care amu ajunsu. Dar sórtea
« inimicului meu m'a atinsu, si voiu a pune margini buneî mele for-
« tune, pâna a nu venî se me infrene ea pe mine : Voiu prin urmare
« se uitu ca amu fostu inimiculu lui Baiazetu, si sunt dispusu a fi
« cá unu parinte pentru fiii sei, déca si ei voru fi dispusi a recunó-
« sce grati'a invingétoriului lor. 'Mi sunt de adjunsu tierile cate am
« cuceritu pên'acumu, si nici-odata nu me voiu increde la indem-
« nurile capritiöse ale fortunei ». Ori cine s'ar fi impresionatu de
aceste promissiuni frumóse ale unui invingétoriu, numai ànim'a lui
Solimanu a remasu nemiscata. Elu nu potea uita, ca este fiulu u-
nui parinte care nu primiá, ci dictá legi. Tratà pe delegatii lui Te-
murlenkj cu despretiu, si 'i tramise inderetru c'unu respunsu fôrte
arrongante (3). Dar' superbi'a lui a fostu in urma si caus'a calamita-
tiloru sale.

TEMURLENKJ FACE PE MUSA IMPERATU IN ASI'A

III. Temurlenkj audiendu respunsulu lui Solimanu, dfse in sine :

(2) *Dupa victoria.* Proba evidente ca batai'a a avutu locu nu in Mesopotani'a, ci in Bithini'a, precumu amu observatu mai in susu (*).

(3) *Respunsu fôrte arrogant.* Scriitorii turci nu ne-au conservatu textulu propriu alu acestoru scrisori ; atesta numai justulu resimtiementu alu lui Temurlenkj contra lui Suleimanu.

(*) Not'a 21 la capu 5 cartea I.

binefacerile nu sunt de a se impune ingratiilor ; si tramitiendu dupa fratele aceluia , Musa Celebi (4) i conferi cu generositate imperiulu, dicându-i : « Primesce ereditatea parintelui teu ; că-ci nu re-
« gate , ci inima regale cautu eu » (5). Musa neindoiindu-se in sinceritatea promisiunii lui Temurlenkj plecă in diu'a urmatória la trupele d'in Asi'a, cari avusessera fericirea de a scapa de macellu, séu mai bine pe cari le crutiase bunetatea invingătoriului. Acestea ilu proclamara imperatu, si asia Musa castigă imperiulu in Asi'a (6).

SOLIMANU 'LU PROFUGA

IV. Ambitiunea fratelui seu inse nu'lu lasa lungu timpu a gusta imperiulu in pace. Solimanu audiendu ceea ce a facutu Temurlenkj in favórea lui Musa, 'si aduna indata trupele europene, cari nu suferissera atât de tare in batali'a d'in urma cá cele d'in Asi'a, si merse cu ele dreptu spre Prus'a. La apropiarea sa, Musa Celebi fù cuprinsu de terróre panica ; elu nu avuse timpu de a'si întregi trupele, si cele ce le avea sub mana erau cu multu mai dissolvate decâtu ale lui Solimanu ; de aceea lasa residenti'a si totu, si fuge la Caramanu Ogli (7), unde petrecu catuva timpu. Puçinu dupa aceea,

(4) *Tramitiendu dupa Musa.* Unii auctori crestini dicu, ca Mus'a d'impreuna cu tatalu seu a cadiutu captiv in batai'a cu Temurlenkj, ca acest'a l-a liberatu indata si ca insusi l-a proclamatu de imperatoru. Io inse n'amu nici celu mai puçinu scrupulu a declara acósta assertiune de falsa, cu atât mai vertosu, că turcii nu atingu acestu subiectu ; ei ar' vró, in cîtu se pîte, a inveli in profunda tacere si cea mai mica circumstantia ce ar' potea fi odiósa séu dejositória casei ottomane.

(5) *Cautu eu.* Cuvente demne de lauda eterna. Elle vinu d'in gur'a unui barbaru, dar' nu sunt barbare nici-de-cumu. Si, dela Alesandru celu mare incóce, care a restituitu lui Porus regatulul dupa ce l-a inviasu, istori'a nu ne dà altu esemplu de-o asemenea generositate.

(6) *In Asi'a.* Scriitorii crestini cari vorbescu despre Musa, precumu Phranza, in cartea I. capu 30, dicu că elu a domnit mai antaiu in Europ'a si nu in Asi'a, unde punu pe fratele seu Musulmanu. Nimicu mai pucinu exactu , si este surprindietoru a vedé pe acesti scriitori, cumu confunda nu numai faptele, dar' si numele ace toru duoi frati ; in cātu ite trebe multa abilitate, pentru ca se descurci, că cine au fostu Musa, Isa, Iesse, Casem, Ertucal, Calepin, Cibelin, Cyriccelebis, Musulman, Iusuph si Mehemed. Pentru aceea speram că nime nu ne va imputa, dé'a in ace-te obscuritati de istoria si de chronologia, preferimu a urma pe turci, ale caroru scrieri sunt si mai clare si mai exacte

(7) *Caraman Ogli.* Rege de Caramani'a, o tiéra in Asi'a-mica, si care péné 'n diu'a

elu fuge si de la acestu principe , unde nu se credea in destula securitate, si merge a cerca altu asilu la Isfendjarbeg (8), sperandu ca acest'a 'lu va protege contra lui Solimanu.

de asta-di póta acestu nume. Contiene cea mai mare parte d'in Capadoci'a antica si Galati'a. Caramanu, gubernatoru persianu inainte de invasiunea lui Ginghis-canu , a datu numele seu acestei provincia si regiloru ei. Elu a fostu primul, care dupa res-turnarea imperiului persicu prin tataru, s'a facutu domnu absolutu preste Caraman'a ; si dupa Aladinu Sultanulu Iconiei, elu a fostu celu mai potente intre principii confederati. Nu po u trece aci cu vederea unele alunecari ale annalistiloru crestini, precum Nicephoru, Gregoras, Georgiu Phranza si altii. Sunt gresiti candu afirma, cá divisiunea provinciiloru imperiului persicu s'ar fi facutu pe timpulu lui Othmanu. Ei ne dau unu catalogu fastidiosu despre acésta impartire, care nu merita nici macar a'lu pune sub ochii lectoriloru. Turcii li contradicu. Se scie ca ei aduna cu scrupulositate totu ce póte avé cea mai mica umbra de verosimilitate pentru a face onóre casei ottomane ; si cu tóte aceste, ei nu néga ca regatulu Caramani'a este cu multu mai vechiu decât i imperiulu loru, ba 'lu punu contimpuranu cu cellu de Iconi'a, pe ruinele carui-a s'a fun latu imperiulu ottomanu. Si mai multu, déca pentru placerea acelor-u a cari punu acésta divisiune pe timpu lui Othmanu, amu accorda ca partea Bithiniei suppusa atunci monarchului persianu, si care nu potea fi de mare intinde-re, a fostu singura care a cadiutu in partea lui Othmanu : atunci cumu vomu poté pricepe, cá elu in timpu atátu de scurtu a potutu se ocupe Nice'a, Nicomedi'a, Pru-s'a si alte cetati in Asi'a dela imperatii greci, cari pe atunci anca nu erau nici atátu de slabi, nici incufcati in belluri straine, si totu in acelu timpu se póte bellu contra veciniloru sei si confederatiloru acestoru-a ? Dar mai bine se lasamu aceste absurditati si fabule, si se nu ne mai perdemu timpulu cu relevarea loru : cursulu bine in-tietesu alu istoriei orientali le restórna pe tóte, Candu Ginghis-can apparú pe scena, nu era alta potestate intre marea egeica si 'ntre Indiá, decâtu a Romaniloru. In pro-vincielesu acestoru d in urma s'a estinsu Ginghiscanu cu armele sale. De unde è evi-dentu, ca dupa ce capital'a Persianiloru si provincielesu ce le appartinea in partea de catra resaritu, au fostu inundate de invasiunea tatariloru lui Ginghiscanu : tierile d'in partea de catra apusu ar' fi trebuitu necessariu se devina préda séu lui Ginghis-canu séu imperatului grecu, séu satrapiloru particulari. Dar' nici un'a nici alt'a ; cá-ci tatarii n'au reimasu lungu timpu domni Persiei. Prin urmare nu ne remane alta, de-ítu a tiené la istoricii turci, si a dice cu ei ca, satrapii séu gubernatorii pro-fitandu de disordinea generale, se afirmá flia care in independenti'a sa si isi luá titlulu de rege. Scopulu istoriei presente nu ne permite a tracta acestu subiectu mai pe largu ; amu indicatu numai calea pentru acei-a cari ar voi in viitoriu a tracta mai in fon'lu istori'a Orientelui.

(8) *Isfendjarbeg*. Nu sunt cu totii de accordu asupr'a conditiunei si calitatea acestui principe. Unii 'lu considera de satrapu persianu, despre cari de atáte-ori amu vor-bitu ; altii 'lu credu crestinu si toparchu séu gubernatoru de Caston si alu tienuturiloru vecine. Tatalu seu s'a numitu Cutrum Baiczid, nume turcescu ; dar numele seu propriu n'are nici-unu sensu, niri in liub'a turca, nici in cea persiana

ISFENDJARBEG ILU REFUSA

V. Dar' si aici vediu ca sôrtea este in contra sa. Isfendjarbegu informatu de venirea si intentiunea lui , 'i tramise in cale delegati , spre a'lu ruga se nu intre in staturile sale, séu déca ar' fi intratu , se se retraga indata, dein cauza că se teme , ca nu cumva Suleiman se ia ocasiune de a'i calca tiér'a cu ôste si a 'io devasta tóta. Musa Celebi persecutatu de sôrtea sa fatale, si nesciindu incotro se'si întórca pasii, dà d'in intemplantare de o naie mica aprópe de Nice'a ; se pune in ea si traversandu marea Marmora trece in Europ'a. Isfendjarbeg au'liendu despre venirea lui Solimanu, tramise la elu delegati spre a'lu informa că ia facutu pe voia , pentru-că nu a suferitu ca Musa se tréca pe teritoriulu lui ; de aceea elu crede că a meritatu ca se se confirme tractatulu de pace si de amicitia ce esiste intre ei. Solimanu primesce cu multa gratia pe delegati, confirma pactulu precumu au cerutu, si'i dimitte cu tóta onórea. Dupa aceea se întórce la Prus'a, unde pucinu pasandu-i de intreprinderile fratelui seu Musa, se dà cu totul la desfrenari si la betia (9).

SULEIMANU SE PORTA CU PUCINU RESPECTU CATRA SOLII FRATELUI SEU MUHAMED

VI. Tóte mergeau dupa placulu lui Suleimanu. Fratele seu Muha-

si nici in cea arabica. Că-ci este in contra geniului acestoru limbe de a lega duce consonante la inceputulu cuvintelor, afara numai déca cuvintele sunt de origine straina ; precumu : *Istambolu* Cons antinopole etc. Nu m'asiu indoi a dice, ca acestu Isfendjarbeg este parentele séu avulu acelu Sfentiar, care dupa cumu ne spune Georgiu Phranza, a perdutu Sinopea sub Mahomedu II. la anulu dela Christu 1462, séu alu Hegirei 866 ; cu atât mai vertosu ca Castamoni'a, alu carei domnu a fostu, dupa cumu dicu turcii, nu è departe de Sinopra . Dar' annalile turcesci tienu ca domni'a lui Isfendjarbegu, s'a stersu anca sub Mahomedu I. la anulu Hegirei 814. Lasu judecatiei lectorului cá se decida asupr'a acestei ambiguitati.

(9) *Placeriloru lumesci*. Numai trei (*) imperati ottomani sunt despre cari turcii nu néga ca au fostu dati cu totulu vinului si betiei. Acestu Solimanu mai antaiu ; apoi Sultanulu Selim, care s'a numitu *Mest* adeca betivu ; si alu treile-a Sultanulu Muradu, care a cuceritu Babiloni'a. Toti ceialalti, dicu ei, au fostu principi sobrii si rigurosi observatori ai legi ; asia sunt memorati si în monumentele publice.

(*) Dupa not'a ce urmédia No 14 sunt cinci.

medu (10), principe de Amasi'a, singur'a persôna de care purtă frica dupa fug'a lui Musa, 'i tramise delegati la Prusa. pentru a'lu saluta de imperatoru in numele seu , si a'i presenta cele mai pretioase daruri. Solimanu , care nu scia a se domni pe sine in prosperitate , vorbi foarte aspru cu delegatii , si 'i retramise fara a le da vre-unu răspuns. Prin acêsta portare nu numai si-a instrainatu affectiunea fratelui seu Muhamedu, dar ea a fostu sorgintea calamitatiloru ce au cadiutu in urma asupr'a lui.

MUSA OCCUPA ADRIANOPOLEA

VII. Intr'aceea Musa Celebi , dupa refuzulu lui Isfendjarbegu, a percursu multe tieri in Europ'a, pênê in urma se oprî in Romani'a. Aici se puse in fruntea unui mare corpu de armata, totu soldati de partid'a sa, si intaritu de trupele romane, intră in tierile imperiului ottomanu. Elu trecu Danubiulu fara nici-o oppositiune, si in puçinu timpu ocupă residentia imperiale Adrianopolea.

SULEIMANU ILU ALUNGA

VIII. Scirea despre acêsta invasiune desteptă pe Solimanu că d'in somnulu amortitoriu, si adunandu-si trupele asiatice, trecu la anulu Hegirei 809 in Europ'a. Mus'a nici acumu nu cutediă a cauta in faci'a pericolului si a se espune la sortea incerta a bellului: fia pentru timiditatea (11) sa naturale, fia pentru neincredere in fortun'a sa. Elu prinde érase mai bine fug'a decâtu se stea la bataia, si se întorce in Romani'a.

SULEIMANU SE DA PLACERILORU

IX. Atâtea favoruri ale fortunei au coruptu spiritulu lui Solimanu.

(10) *Mahomedu*. Turcii dicu ca Solimanu Celebi si Mahomedu Celebi au fostu frati uterini (*); si ca Musa Celebi anca a fostu fiulu lui Baiazetu, dar' dela alta muiere. Mus'a ucide pe Solimanu, frate uterinu alu lui Mahomedu , éracést'a 'si resbuna pentru mórtea fratelui seu, bate pe Musa si 'lu ucide.

(11) *Timiditate*. Vitiurile au inaintatu atîtu de bine tôte afacerile sale ; candu dein contra Musa care fusese unu domnu dotatu cu multe virtuti , fu atîta de nefericitu in belluri, in catu elu seu de frica, sên dein cercumspectiune, nici-odata nu se incumetă se dea vreo batalia cumu trebue.

(*) De aceeasi muma.

Elu isi imaginá ca tóte aceste succese sunt de a se atribui numai prudentiei si bravurei sale; si crediendu-se mai pre susu de capriciele fortunei, se dede cu totul luxuriei si betiei, unindu asia in sine viciile asiatiche cu cele europene. Disciplin'a militara, prin care se inaltiasa asia multu imperiulu ottomanu, decadiu. Functiunile de onóre se dá la debitanti de vinu si tinenetori de lupanarie; cu unu cuventu, curtea imperiala semaná mai multu unei case de prostitu-tiune, decâtu unei scóle a virtutiloru. Urmarea firésca fu, cá spiri-tele comandatiloru si ale celoru mari se instrainara de catra elu.

SOLDATII LUI MUSA ILU PRINDU SI' LU UCIDU

X. Musa Celebi care mai petrecea totu in Romani'a, crediù cá ar trebui se traga folóse dein desfrenarile frate-seu; asia elu trimise pe sub ascunsu ómeni inadinsu cu scrisori si cu scopu ca se irrite si mai tare pe mai-mari in contra lui. Acestia era irritati si altmin-terea contra lui Solimanu pentru faptele sale brutali, prin urmare era si applecati la rebellione. Suleiman, cofundatu in desfrenari nu sciá nimicu de tóte acestea. Deci Musa isi aduna éراسi armata si du-p'o lunga caletoria ajunge la Adrianopole. Aici afla pe frate-seu ne-preparatu, cá si candu nu s'ar petrece nimicu pe d'in afara. Elu nu potù nici se'si adune trupele, nici alminterea se resiste inimicului neasteptatu. In asta situatiune desperata, singurulu remediú ce 'i remasese, era a'si salva viéti'a prin fuga, si a implora assistentia de la imperatulu greciloru d'in Constantinopole. Elu pléca; si dupa percur-gerea lor duóe-dieci de mile, se credea acumu afara de ori-ce periclu si scapatu de man'a inimicului; dar' vitiurile sale favorite l-au ven-dutu in momentul candu fortun'a se parea ca anca totu se mai in-teresá de elu. Nepotendu resiste pasiuniloru sale, Solimanu mergea dein una ospetaria in alt'a, unde intre betii vorbia cu despretiu de puterea frate-seu: pênê in urma fu surprinsu la o baia dela una ~~un~~ satu (12) intre Constantinopole si Adrianopole, si uccisu de solda-

(12) *Satu*. Numele acestuia nu è notatu in annali. Déca ne è permissu a coniectura, apoi nu póte fi altulu decâtu Ciorolu séu Tirilos alu anticiloru, ori altu locu in veci-netate, cam duóe-dieci si duóe mile dela Constantinopole si totu atâte dela Adriano-pole, adeca la diumetatea cale intre aceste duóe cetati.

tii (13) lui Musa. Corpulu seu adusu inaintea acestui-a, care de si se bucură ca a scapatu de unu rivalu atât de periculosu, totusi a lasatu a se immormenta in sepulcrulu avului seu Amuratu, supranumitu Codavendigjar (14)

CALITATILE LUI SULEIMANU

XI. Suleimanu a domnitu siepte ani si diece luni. June principe, care a intrecutu pe toti ceilalti in calitatile rele ca si in cele bune. Soldatu bravu si ajutatu foarte multu de fortuna, de perseverantia, invincibile, principe prea clemente si generosu Dar' éراسي, candu uită de sine si isi imagină ca nu are a se teme de nimicu, atunci cadîu in pecatu si se cufundă cu totul in desfrenari. (15) Prin acea portare a sa elu facu, că fortun'a care pana acilea 'i fusese socia nedespartita, se'lu parasésca, si totuodata instrainandu de catra sine trupele si pe functionarii cei de frunte, ii aruncă in partea lui Musa. Acesta fu caus'a ca elu pe langa tōta starea sa de fericire isi perdū deintr'odata viati'a si reputatiunea, éra asupra casei otomane, care prin virtutile sale isi castigase pana atunci destula gloria, prin vitiurile sale aruncă pata mare.

(13) *Soldatii*. Unii auctori crestini dicu ca Solimanu, seu precumu ilu numescu ei Cyriccelebis, a moritu chiar candu se prepară expeditiune contra despotului Serbiei. Pare inse ca 'lu confunda cu fratele seu Musa, care in adeveru portase bellu contra Servianiloru si contra lui Sigismundu regele Ungariei. Nué ni se pare ca annalile turcesci sunt mai aprópe de adeveru.

(14) A se vedé not'a 2. la capu 4. cartea I.

(15) *Vitiurile*. Turcii cunoscu cinci imperati ai lor, cari s'au datu cu totul vitiuriloru. Trei pe cari i-amu mentionatu mai in sus sub not'a 9; apoi Mustafa I, care. ineptude a governa, de dōe-ori a fostu destituitu; si Ibrahim, a carui luxuria n'avea margini, si pentru aceea puçinu dupa suirea sa pe tronu a fostu destituitu si strangulatu. Despre toti ceilalti, turcii vorbescu cu respectu, si lauda in modu inde-scriptibile virtutile lor. Ba chiar si despre acei-a, ale caroru vitiuri nu le sciú ascunde, adaogu că nu imperatul, ci vitiulu este de condemnatu.

INTEREGNULU SUB MUSA CELEBI

FIIULU SULTANULUI BAI AZETU

CARTEA II. CAPU II.

MUS'A PROCLAMATU IMPERATORU IN EUROPA

I. Mus'a Celebi, dupa multe fatalitati, varie scene ale fortunei si crunte belluri, au ajunsu in fine ca se 'si castige corona, cà-ci armat'a européna indata ce a auditu de mórtea lui Solimanu, ilu proclamà imperatoru.

ÉR MAHOMEDU IN ASI'A

II. Mahomedu fratele lui Mus'a d'in alta muma (1) si frate uterinu lui Solimanu, era in Amasi'a, si audindu de mórtea acestui-a, concepù ide'a de a resbuna fraticidiulu. Elu cu scopulu acesta aduna tóta puterea armata, si occupa Prus'a, unde fù proclamatu imperatoru de trupele asiatice. Dar esemplulu nefericitului seu frate, 'i inspirà mai multa circumspectiune, si inainte de a se decide se de-

(1) *Alla muma.* Nu è dubiu ca Musa a fostu frate lui Solimanu Celebi si fiu lui Baiazetu d'in alta muma. Unii scriitori straini punu la acestu locu pre unu anume Orchanu, despre care dicu ca ar' fi fostu fiulu lui Calépinu séu Solimanu, si pe care unchiulu seu Moise séu Musa l-ar fi uccisu aprópe de fluviulu Ebru langa Adrianopole. Ceea ce este falsu; si è destulu a ne provoca la auctorii indigeni, cari nu recunoscu nici-unu Orchanu pretinsu fiu alu lui Solimanu Celebi. D'in contra, ei ne aréta cà unu soldatu alu lui Mahomedu d'in regimentulu Serage a prinsu pe Mus'a, si cà acest'a a fostu uccisu prin ordinulu fratelui seu, precumu amu vediutu mai in susu

tronedie pe Mus'a, crediu de bine a'si regula mai ântaiu lucrurile in Asi'a. Dupa espeditiunea lui Tamerlanu, Asi'a nu era decatu unu vastu spectaclu de préda; tatarii nimicissera trupele ottomane; nu era nime cine se o apere: pretutindenea bande intregi de lotri, cari infestau si devastau tiér'a, si prin incursiunile loru continue causau plage d'in ce in ce mai profunde. Mahomedu incepe a persecuta aceste bande; le ataca cu vigóre; prinde si uccide cea mai mare parte, si restituie in fine cu mare gloria pacea in Asi'a.

IMPARTU IMPERIULU INTRE SINE

III. Adjungendu la Adrianopole scirea despre aceste fapte, Musa fù cuprinsu de atâta terróre, in câtu departe de a cugeta la revindicarea imperiului intregu, precumu pretindea la inceputu, elu se credea préfericitu de a poté conserva partea ereditaria ce possedea. Elu tremurá cà va fi atacatu de Mahomedu fratele seu; si cá se'lu abata de la cugetulu de a 'si resbuna pentru mórtea lui Solimanu, tramite delegati si 'i offere a imparti cu elu imperiulu, promitiendu a se indestula cu partile europene, si lasandu lui partile d'in Asi'a.

MUSA ATACA MORE'A

A. 814
1. C. 1411

IV. Si pentru a nu lasa lui Mahomedu nici umbra de suspitiune despre intentiunea sa, Musa la anulu Hegirei 814 se întórce cu armele sale contra crestiniloru. Sórtea de care avea atat'a frica, 'i ad-juta asta-data; si intrandu in Morëa, atacà si cuprinse cetatile Pervarde si Matrana; apoi lasandu in ele garnisóne, isi tramise trupele in quartire de iërna.

BATE PE UNGURI

V. Musa, esaltatu de succesele acestei espeditiuni, indata la anulu urmatoriu intreprinde lucruri si mai mari. Adunandu-si armata numerósa, merge contra ungurilor (2), alu caroru rege era Sigismundu;

(2) *Contra Ungurilloru.* Philipu Loniceru, Tomu I. pag. 28, si cu elu mai toti scriitori crestini atribuie acësta espeditiune lui Ciricelebi séu Solimanu. Ei pretendu ca Ciricelebi adunandu-si óstea, a facutu impetuóse invasiuni asupr'a veciniloru Bulgari, Serviani si Macedoniani; ca Sigismundu regele Ungariei, pentru a'lu respinge 'si adunà mare armata de Bohemi si de Bulgari, si mergendu-i inainte, se încinse o lupta sangerósa langa Columbacin, unu satu in Servi'a aprópe de Semendri'a, si la

ilu ataca langa Semendri'a, cetate situata in vecinatatea Danubiului; ilu bate si'lu nimicesce, in câtu abiá a potutu scapa unu singuru omu, care se duca scirea despre o bataia atátu de fatale. Se dice ca incurcatur'a cea mai mare a inamicului a fostu immensulu thesauru si pretioase ce adusese cu sine. Dupa victoria, atatu auru si argintu au remasu in corturile lor, in câtu Ianiciarii 'lu carau si impartiau intre sine cu pelarie si cu corfe mari, si totusi a mai remasu o suma destulu de considerabile pentru edificarea unui vastu templu (3) numitu Giami Atik, ale carui fundamente s'au pusu anca in acelu anu.

MAHOMEDU SE INARMA CONTRA LUI MUSA

VI. Pênè aci fortun'a surrise lui Musa; dar' de aci inainte si-a intorsu faci'a de catra elu; si acést'a este caus'a secreta a calamitatiloru celoru mai funeste ce au urmatu asupr'a lui Musa, principe de altminterea cu calitati escelente, justu, si esemplariu de moderatiune. Pe acestu timp, Kiorschah Muluks(4),marele seu veziru, si faimosulu generalu Ornusbeg(5) se rupsera de catra Musa; ei trac-

ceva distantia de Dunare. Acést'a a fostu la anulu de la Iesus-Christu 1409. Turcii punu acésta bataia cu trei ani mai tardiu, adeca la anulu Hegirei 815 séu 1412 dela Christu; si fiindu-cá pe la acestu anu domniá Musa Celebi, ei atribuie acestui-a espeditiunea d'in cestiune; prin urmare errórea scriitoriloru crestini despre acestu evenimentu provine numai d'in confusiunea numeloru.

(3) *Vastu templu*. Ceea ce me confirma in opiniunea mea este, ca pe pórt'a acestui templu, numitu pene in diu'a de asta-di Giami Atik séu templu vechiu, este o inscriptiune, care atesta ca Mus'a Celebi i-a pusu fundamentele d'in spoliatiunile luate in acésta bataia, pentru a'si areta multiami'ta catre Dumnedieu, si a lasa posteritatiei unu monumentu perpetuu de victori'a sa.

(4) *Kiorshah Muluks*. Muluks pare a fi nume propriu. Kior Shah in limb'a persiana înseamna principe orbu séu chioru. De aci s'ar' poté concluda ca elu a fostu persianu, dar' acést'a nu se poté afirma cu certitudine.

(5) *Ornusbegu* séu cumu cetescu altii Evrenus (*), cá-ci in limb'a turcésca si una si alta pronuntiatiune è buna. Scriitorii straini spunu istorii fabuloase despre acestu nume. Io le-amu aretat in prefatiunea acestei istoria. De altminterea nume turcescu

(*) Ca se intelegemu cumu Ornus se poté ceti Evrenus, trebe se observamu ca acestu cuventu in limb'a turcesca incepe cu *Elif* si *Vav* (e si v), care se esprime prin *O* séu *Ev*; prin urmare déca dupa *r* punemu unu *e*, avemu d'in Ornus Evrenus. *Tr. Angl.* Dar ca se intelegemu si mai bine acést'a, trebe se scimu, ca turcii ca si arabii si persanii, de ordinariu nu scriu vocalile, ci numai consonantele: de aci marea diversitate in pronuntiatiunea cuventeloru. *Tr. Germ.*

tau in secretu cu Mahomedu, si 'i dedeau se intieléga prin scrisori ca : « impartirea imperiului in duóe este numai in detrimentulu lui, « si discordiele civili ilu debilitédia si mai multu : duóe capete nu « potu domni (6) deodata ; armat'a nu póte suferi corón'a pe capulu « unui principe atátu de pusilanimu cá Musa : toti vreu cá se véda « imperiulu intregu in manile vóstre. Grabiti dar' de a trece in Eu- « rop'a cu trupele vóstre ; si tóta armat'a devolata interesseloru « vóstre ve va saluta jmperatoru, si ve va inaltia pe tronulu paren- « telui vostru »

MUSA SE RETRAGE IN SERBI'A

VII. Mahomedu Celebi dupa aceste assicurari, nu perdù d'in timpu, ci se preparà a trece in Rumeli'a. Venindu-i acésta scire lui Musa, care se incuragiase prin succesele d'in urma, isi aduna si elu armat'a, si face tóte dispositiunile necesare spre a ocupa strimtóra de la Galipoli, inainte de ce o ar' ocupa fratele seu. Dar' generalli sei numai la apparintia se aretau ca 'i servescu ; ordinele sale nu se esecutau precum ar' fi voitu elu : si candu se incinse lupt'a, tradarea se manifestà prin o lândedime generale a trupeloru. Atunci elu se retrase incetu d'in campulu bataliei, si fugì spre a'si cerca securitate in Lasvilaieti, adeca in Servi'a. Anotimpulu fiindu inaintatu, nici Mahomedu n'a potutu face progrese mari ; deci se întórse cu armat'a pentru a petrece iérn'a in Prusa.

nu è, ci mai multu pare a fi formatu d'in latinesculu Honorius, care precumu scimu a fostu numele unui imperatoru grecu (*). Déca acést'a s'ar' poté proba , atunci ar' trebui se credemu ca acéstu Ornu s'eu a fostu elu insusi crestinu, séu celu puçinu fliu de crestinu, si in urma abjuran lu religiunea sa, a imbraçiosiatu superstitiunile lui Mahomedu. Dar' fla ori-cumu, annalile Turciloru vorbescu despre elu ca despre unu erou. si ele sunt pline de naratiuni despre faptele sale eroice.

(6) *Nu potu domni.* Ei n'au avutu nici o ratiune legitima de a se revolta contra lui Musa Celebi, care era unu principe justu si plinu de bunetate. Si déca intr'adeveru au fostu gelosi pentru securitatea imperiului ottomanu, si au vrutu se'lu scape de la ruina, atunci ei ca consiliari onesti si fideli trebuiau se previna reulu prin alegerea celui mai demnu d'intre frati, si prin acésta a pune capetu schismei. Dar' unde este acelu tradatoriu, care se nu fi intrebuintiatu cuvente frumóse, pentru a'si ascunde perfid'a, spre a o pune in esecutare ?

(*) Auctorulu dice grecu, noi credemu cá a voitu se dica latinu. *Tr. Franc.*

INTRA DE NOU IN ADRIANOPOL

VIII. Principele Serviei (7), amicu vechiu alu lui Musa, i dadù totu ajutoriulu posibilu in trupe si in arme, in câtu anca in acea iërna se potù întôrce la Adrianopole, care era fara garnisóna ; si 'si reocupa imperiulu. Mahomedu lasase in Europa pe Kiorshah si Ornobegu pentru a fomenta rebelliunea; ei cadu in manile lui Musa, pe care 'lu tradasera; dar' acesta séu d'in innascut'a-i bunetate, séu pentru cà a vediutu cà tradatorii nu si-au adjunsu scopulu, nu numai ca 'i iertà, dar' anca 'i primì iërasi in grati'a sa.

MAHOMEDU MERGE CONTRA LUI

IX. Musa pôte servì de esemplu principiloru, cari iërta usioru. Negresitu ca clementi'a este o virtute a suveraniloru; vorb'a este numai ca se pôte ôre totdeauna ierta unui tradatoriu? Clementi'a pôte se fia unu midi-locu pentru a se intari principii pe tronu; dar pe Mus'a chiar clementi'a l-a ruinatu; si exemplulu seu este proba evidente, ca mai bine este a te increde unui inimicu de-câtu unui falsu amicu reconciliatu. Acesti generali mai arroganti acumu prin indulgenti'a domnului loru, séu temendu-se ca pe tóta or'a 'i pôte adjunge pedéps'a meritata, chiamara d'in nou pe Mahomedu a ocupa imperiulu. Acesta si pleca dela Nice'a cu armata numerósa, si cu consimtiementulu imperatului Greciloru (8) trecù Bosphorulu chiar pe sub murii Constantinoplei (9).

(7) *Principele Serviei.* Turcii in scrierile loru arare-ori insémna numele principiloru crestini despre cari vorbescu; ca 'i numescu numai dupa tierile loru; precumu: *Magiar Kıráli*, regele 'Ungariei; *Nemlce Kıráli* regele Germaniei; *Rumu Tekkuri*, imperatulu Greciloru etc. D'in istorii crestini scimu ca principele, despre care è vorb'a aci, a fostu Georgiu Despotulu Serviei, a carui flica o a luat Muradu II, care apoi a scosu ochii la duoi fii ai Despotului.

(8) *Imperat'ulu Greciloru.* Nici numele acestui-a nu'lu mentionéda Turcii; ei dicu numai Istambul Kaisari. Chronic'a ne spune, cà acestu imperatu a fostu Michailu Paleologu.

(9) *Murii Constantinoplei.* Despre trecerea lui Mahomedu Celebi prin Constanti-nopole, si despre onórea cu care ar' fi fostu primitu, scriitorii greci si latini nu mentionéda nimicu. Singuru Georgiu Phranza vorbesce ce-va, dar' dupa datin'a sa, confunda pe Mahomedu Celebi cu fratele seu Solimanu. Ce crediementu merita scriitorii turci, lasamu la judecat'a lectoriloru.

TRECE PRIN CONSTANTINOPOLE

X. Anca in acea di intra in acésta superba cetate, unde a fostu primitu cu tôte onorile: imperatulu i presenta daruri pretiôse, demne de celu ce le da cá si de celu ce le primesce ; si a trei-a di 'si continuà calea spre Adrianopole.

ARMAT'A EUROPEÑA 'LU SALUTA IMPERATORE

XI. Abia mersese duôe dîle(10), candu Schah Muluk si Ornusbeg, carii fugisera nóptea d'in Adrianopole, au venitu înaintea lui, si cadiendu-i la picióre si sarulandu pamentulu (11) dupa dalina, 'lu salutara imperatu in numele a tóta armat'a européna.

INVINGE SI PRINDE PE FRATE-SEU

XII. Mus'a Celebi, perasitu de ai sei, nu mai avé nici trupe nici

(10) *Doue dîle*. Acést'a a trebuitu se fia séu la Epibate, dóue-spre-diece óre dela Constantinopole, residenti'a marelui generalu Apocaucu, celu mai implacabile inimu alu imperatului Ioanu Cantacuzenu; séu la Sylebri'a, totu in acésta parte, dar' duôe ore mai aprópe de Constantinopole. Aici se vedu pene asta-di ruinele aceluor superbe palaturi, care, dupa cumu dice Gregoras, au appartienutu lui Ioanu Cantacuzenu. Intre ruinele aceste, sub o massa mare de pietre, am datu io de o bucata de porfiru de o urma si diumetate in quadratu; in ea era gravata figúr'a unei femei tinere intr'unu caru trasu de patru cai; pe capu avea o cununa cu lauri; pèrulu fluturá pe spate ca suflatu de ventu; in man'a drépta tienea ramura de finicu, ér' in stang'a frenele cailoru; purtá urmatória inscriptiune; δὴς ἀπεροῦτα: Ὀλυμπ. ξ δ. Pecatu ca timpulu ori greutatea petreloru ruinate, a stersu numele. Nasulu si urechi'a drépta anca erau mutilate; restulu era intregu. Olimpiad'a 64 bine marcata, care respunde la anulu 520, înainte de Iesu-Christu, aréta antiquitatea acestei pietre. Eu o amu conservatu ca raru monumentu in palatiulu meu edificatu intr'unu suburbiu in Constantinopole asupr'a tiermuiei Bosphorului, in loculu celu mai placutu ce'si póte cine-va imagina. Precumu am auditu, dupa departarea mea d'in Constantinopole, palatulu meu cu tôte raritatile ce strinsesemu acolo, au ajunsu in manile ficeei Sultanului Achmetu.

(11) *Pamentulu*. Turcii tienu ca a saruta man'a Sultanului 'este una onóre de care nici-unu moritoriu nu este demnu. Marele Veziru, candu se presenta la Sultanulu, séu pentru a'i cere instructiuni séu pentru a' reporta ceva, 'si pléca de trei-ori genuchiulu dreptu, atinge pamentulu cu man'a drépta, si apoi o pune la gura si la frunte. Acést'a o face si candu ese dela Sultanulu. Mai este apoi usulu, cà in present'i'a imperatului, omulu trebe se mérge iute si nici-de-cumu incetu; cà-ci pasiulu incetu insémna ceva maiestaticu, prin urmare a merge incetu in present'i'a Maiestatiei Sale, ar insemna a face o demonstratiune in faci'a unei persóne atâtu de sublime

consiliari pre langa sine; si nu'i remase alta decât a se retrage ié-rasi in Servi'a, azilulu seu de mai inainte. Dar' chiar' candu era se ésa d'in suburbiu cu vre-o câti-va omeni ai sei, Mahomedu ilu in-témpina in fačia c'o banda de soldati alesi. Desperatiunea inspirà curagiu lui Musa; elu trebuia séu se móra séu se invinga: eshortà pe pucinii ómeni cari 'i urmau, i puse in ordine, si se începù lupt'a c'unu curagiu admirabile. Dar' in fine a trebuitu se céda numeru-lui: ómenii sei parte ucisi, parte dispersi; elu insusi a prinsu fug'a spre Servi'a. La câta-va distantia unu calaretu d'in regimentulu numitu Serage (12), alergandu dupa elu, l-a prinsu si adusu viiu ina-intea lui Mahomedu. Acest'a dede ordinu a'lu ucide indata; si asia Musa mori dupa ce a gubernatu imperiulu turcescu in Europ'a trei ani si siese luni (13). Mahomedu recompensà (14) pe calaretu, pre-

(12) *Serage*. Cea d'ântaiu si cca mai vechia legiune séu regimentu de cavaleria la Turci si la Arabi. Dela Serage pare a deriva cuventulu *Seracenu*, de si unii 'lu deducu d'in *Scharh*, care in limb'a arabica insémna Orientu. In catu pentru cuventulu *Seracenu*, analile arabice nu mentionédia despre nici-unu poporu cu acestu nume; si cuventulu insusi in sine n'are nici o semnificatiune nici in limb'a arabica, nici in cea persiana, nici in cea turcésca. In loculu Seragiloru au armatu Spahii, si in loculu Segbaniloru, séu vechi'a infanteria, au urmatu Ianiciarii. Dara cu tóte aceste, infanteri'a care servece sub unu Pasia, si-a retienutu vechi'a numire de *Sehbanue* pene in diu'a de asta-di; asemenea si cavaleri'a si-a conservatu vechiulu nume de *Serage*. Turcii dicu ca tóte aceste cuvente sunt de origine persiana. *Serage* este abreviatiune d'in *Serengiam*, care insemna oppusu pericolului, séu care este amerintiatiu ori espusu la periclu. *Ser* insémna capu, si *angiam* periclu, ori accidentu tristu. Asia se dice: *Bashūme gelan Serengiam*, ceva reu me amerintia, séu 'mi sta asupr'a capului. Turcii mai au pene asta-di unu altu corpu de militia, numitu *Serden Gjesdi* séu desperatii, despre acesti-a vomu vorbi intr'altu locu (*). *Segban* anca è cuventu persianu, insémna pazitoriu de cani; *Seg* cane, si *ban*, garda, custode, paditoriu. De aci *Bagiban* pazitoriu de viie (**); *Ruhban* pazitoriu de drumuri etc. Acestu cuventu se aplica si la monachii greci in modu ironicu, precumu *Ruhban Zahiduzahid perest*, monachu superstitiosu in sobrietatea si abinenti'a sa.

(13) *Siese luni*. Scriitorii Turci si crestini se contradicu asupr'a numerului aniloru câti au domnit acesti trei fii ai lui Balazetu. Crestinii dau siese ani lui Solimanu, patru-spre-diece lui Orchanu, presumpativu fiu alu lui Solimanu, si lui Mus'a si Mahomedu presumptivi unchi ai lui Orchanu. Turcii d'in contra dau siepte ani si diece luni lui Solimanu, trei ani si diumetate lui Musa si optu ani si diece luni lui Muhamedu; care intervalu face in totu dóue-dieci de ani si dóue luni. Este evidentu ca

(*) Sub Mahomedu IV.

(**) Viniceriu, vincleriu, vincleriu.

cumu acest'a nu asteptase. Mai antaiu ilu facu consiliariu, si apoi mare veziru. Elu a fostu unulu d'ntre cei mai renumiti generali ai Turciloru; a fundatu si-o Medrese fôrte frumôsa in Gallipoli.

PENTRU CE ACESTU INTERVALLU SE NUMESCE INTERREGNU

XIII. Inainte de a trece mai departe, trebe se însemnamu, ca Turcii nu numera între imperatii loru pe acesti duoi principi, a caroru scurta istoria o amu descrisu aci. Intervalulu dela caderea lui Baiazetu pên' la môrtea lui Musa, ilu numescu interregnu. Ratiunea ce o dau ei este, cã nici Solimanu Celebi, nici Musa Celebi n'au domnitu in intregu imperiulu ottomanu, cî unulu a regnatu in Asi'a si cestalaltu in Europ'a. Ba nici cei trei ani si diumetate cãti a regnatu Musa dupa môrtea lui Solimanu, nu se numera lui Mahomedu (15); fiindu-cã de si acesta domniã in Asia, dar' in Europ'a era domnu Musa. Inceputulu domnirii lui Mahomedu se pune la anulul Hegirei 816, candu Musa a fostu uccisu d'in ordinulu fratelui seu, precumu amu vediutu mai in susu.

A 816

I. C. 1413

crestinii d'in arbitriulu loru propriu dau lui Mahomedu o parte d'in timpulu in catu au domnitu fratii sei. In cãtu pentru Phranza, elu nu numera decãtu trei ani de cërta sêu bellu civile între frati, precumu amu aretatu mai in susu.

(14) *Recompensa*. Se dice ca mai antaiu a fostu onoratu cu titlulu de Musahib sêu consiliariu intimu, apoi inaintatu la dignitatea de mare veziru. In citadell'a Gallipoli se vede pene asta-di unu edificiu fôrte frumosu, care trece de oper'a sa, si se numesce Bagazhisar; asemenea este in Constantinopole o piatia, care pôrta numele de Serage-Pasia, si pare a'i fi ramasu numele dela acestu veziru sêu dela fiulu seu; cã-ci Turcii nu facu nientiune despre vre-unu altu pasia de celebritate, care se fia avutu numele de Serage.

(15) *Lui Mahomedu*. Este de observatu, cã pene ce au traitu Solimanu si Musa, Mahomedu se numia numai cu supra-numele de Celebi; dar' indata dupa môrtea loru a luat titlulu de Sultanu (*). Unu-spre-diece ani si trei luni, timpulu cãtu au domnitu fratii sei, Turcii 'lu considera de interregnu.

(*) Traductorii anglesu si germanu dicu: Este de observatu, ca pene ce a traitu Mahomedu, Mus'a se numia numai etc. Aci trebe se fia erróre; cã-ci Mus'a a moritu inaintea lui Mahomedu. Acêsta erróre nu è indreptata in Errata. Io amu pusu *Solimanu si Musa* in locu de Mahomedu, cã-ci scinu cã Mus'a a ucisu pe fratele seu Solimanu. ér' Mahomedu a ucisu pe Musa. De altmintrelea *Solimanu* se pôte lasa cu totulul afara, si a dice numai: pene ce a traitu Musa. Mahomedu se numia numai cu supranumele de Celebi; dar' indata dupa môrtea aceluia etc. *Tr. Franc.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU I. FIULU LUI BAIAZETU

ALU CINCILEA IMPERATU ALU TURCILORU

CARTEA II. CAPU III.

MAHOMEDU SE PROCLAMA IMPERATU IN ASI'A

I. In capulu precedente amu descrisu faptele lui Mahomedu (1), pênê candu fratii sei erau anca in viétia. Nu va strica inse pentru continuitatea firului istoricu, a recapitula cele dîse mai in susu. Cu Mahomedu s'a 'mplinitu proverbiulu, care dice : intre duoi litiganti, alu treilea câstiga. Am vediutu cumu cei duoi frati ai sei, Solimanu si Musa, iritati unulu in contra altui-a, lucrau la destructiunea loru mutuale : ambitiunea si setea de a domni, inghitiá si consumá tóte puterile loru, pre candu trebuiau se cerce o legatura intre densii, pentru a poté lucra cu succesu contra inamicilor vecini ; ear ei in locu de a se adjuta ca frati, traiau intr'o inimizitia si discordia rui-natória. Mahomedu nu luá parte la aceste certe civili ; indestulitu de a trai in pace in principatulu seu Amasi'a, elu nu cugetá la alta

(1) *Mahomedu*. Primulu imperatu alu turciloru care avuse acestu nume. Unii scriitori crestini paru a dubita, déca Mahomedu despre care vorbimu, a fostu fiulu lui Baiazetu, séu nepotulu acestui-a d'in Solimanu scriitorii turci inse nu esita a afirma, cà Baiazetu a fostu parentele seu ; si fație cu acésta affirmatiune unanima, tótea dubietatile mele disparu. Am observatu intr'altu locu (*), ca primulu seu nume a fostu Mohamedu Celebi.

(*) A se vedé not'a 24 la capu 5, cartea I si not'a 27 la capu 4 cartea I. *Tr. Rom.*

decâtu la înaintarea de interesele și binele poporului său. Pe tătari, cari înfestau provinciile sale, îi allungă și curată din țară, și așa elu redăde pacea țării sale, și elu însuși trăia în pace. Mahomed a datu proba de caracterul său pacificu îndată ce auzi de disgrati'a parintelui său Baiazetu; căci în momentul ce îi veni scirea că fratele său Solimanu, ajutat de Ali Pasia, mare veziru alu lui Baiazetu, a scapatu din batai'a contra lui Tâmerlanu, și că a fostu proclamatu imperatoru în Adrianopole, a trimisu la elu delegati pentru a-i gratula, promitiendu-i fidelitate și suppunere. Êr' cându auzi că Solimanu a fostu prinsu și uccisu de fratele său Musa, se determină a resbuna unu fraticidiu (2) prin altulu; și punendu la o parte toate cugetele de pace nutrite până atunci, elu nu respiră alta decâtu bellu și resbunare. În fine se proclamă și elu imperatoru, și ocupă Prus'a la anul Hegirei 813.

A. 813

I. C. 1410

CURATIA STATURILE SALE DE BRIGANTI

II. Mergându i lucrurile bine, mulți îi consiliau se treacă cu bellulu în Europ'a. Elu înse avea alte cugete: politic'a lui era, a nu lasa inimi la spate. Tătarii puteau se se încuragiedie în absenti'a sa, și prin

(2) *Fraticidiu*. Turcii, după doctrin'a sêu ide'a loru preconcepta admitu, că imperatiu loru potu se ucidă pe fle-care di câte patru-spre-știe suditi, fara că pentru acôst'a se pôta fi punibili sêu acusati de tirania; pentru-ca, dîcu ei, acêsta de multe ori o facu din impulsu secretu sêu inspirațiune divină, ce muritoriului nu este permis a scrutare. Cu toate aceste, ei nu aprôba patricidiulu și fraticidiulu sub nici unu cuventu. Si tienu că frații și consangeni i imperatoru ucisi în cei d'antăiu duoi secli ai imperiului, sunt victime sacrificate pe nedreptu, afara de casulu de flagrantă rebeliune în sangiacurile (gubernamentele) loru, sêu afara de consimțimentulu nobililor țării. În seclulu alu treile-a înse, Solimanu I., acestu sultanu memorabilu prin lips'a de succesu la obsidiunea Vienei, a desființiatu sandgiacurile, și au adusu lege, că consangeni i imperatoru se nu fîa ucisi, ci spre a evita conspirațiunile, se fîa ținutu la închisóre strînsă. După emanarea acestei legi unii dintre fiii sultaniloru își mai ținura sandgiacurile prin indulgenți'a părintiloru sêu a fratiloru; acumu înse au încetatu concesiunile de natur'a acestora, și fiii sultaniloru se ținuu închisi cu rigóre mai strictă sêu mai blândă, după capriciulu suveranului. Așa Solimanu II, și Achmedu II, au fostu ținutu sub paza fôrte strictă; êr Achmedu III., care domnesce astăzi, n'a fostu pazitu cu atîta rigóre sub Mustafa. Loculu de închisóre este palătulu imperialu.

devastatiunile lor puteau se causedie daune irreperabili. Elu isi dicea, ca de si avusse pen' acumu succese fericite in intreprinderile sale, de si se pote incredintia in affectiunea poporului seu, totusi nu pote se mérga contra fratelui seu, pênê candu tatarii rapaci nu voru fi infranti, carii in casulu contrariu 'i aru ingreuna viitori'a expeditiune bellica. Asiá simulandu acestu pretestu, amena esecutarea intentiuniloru sale pe timpu mai favorabile. Momentulu propitiu nu intardiá a se areta. Dupa invingerea inamiciloru sei in Asi'a si supunerea lor, elu triumfá si in Europ'a. Anca in anulu candu a luat titlulu de imperatoru, a mersu si prin surprindere a nevalitu asupra lui Caradevlet Schah (s), uniculu care mai remasese d'in capii Tatariloru lui Tamerlanu; ilu bate, ilu prinde, si 'i taia capulu, pentru ca devastase tienutulu Amasiei, pre candu elu mersese a euceri Prus'a. Mahomedu persecutá cu aceeași rigóre si pe ceialalti briganti devastatori, si esterminandu-i, elu restitui pacea in tierile sale.

UCIDE PE MUSA

III. Dupa ce a restituitu pacea si linistea in Asi'a, ne mai putendu reziste la solicitarile Mai-mariloru tieriei, Mahomedu trecu in Europ'a la anulu Hegirei 816, unde prinse, precumu amu vediutu mai in susu, pe fratele seu Musa, si 'lu ucise. In fine remase singurulu ereditariu alu tronului, si in etate de treidieci-si-noue de ani se proclamá imperatu a tôte tierile imperiului ottomanu. Indata apoi ordiná a se termina edificíulu templulu numitu Eski-giami, ale carui fundamente le pusese fratele seu Musa.

A. 816
I. C. 1413

MISCARI IN ASI'A

IV. Pênê candu Mahomedu era ocupatu in Europ'a, o flacara neasteptata se incinge in Asi'a. Caramanu Ogli, pentru care potestatea ottomana era spinu in ochi, vediendu ca Mahomedu s'a departatu si este cu totul ocupatu in bellulu europenu, crediú ca è timpul oportunu de a nu sta cu manile in sinu. Elu 'si aduná trupele, si se aruncá asupr'a Bithiniei, prêdâ cu focu si feru totu ce 'i sta in

(3) *Cara devletü Schah*. Nume compusu d'in *Cara* negru, si *devlet* fericitu, terminu usitatu mai multu la tataru decâtu la turci. *Schah* însemna rege séu domnu.

cale pênê la suburbiile cetatei Prusa ; puse si tienù sub obsidiune acêsta cetate trei-dieci de dîle Mahomedu audiendu despre acêsta, se întôrce cu armat'a, trece pe la strimptôri'a de Gallipoli, si resolutu a pedepsi acea întreprindere infama a lui Caramanu, iea pre langa ale sale anca si trupele lui Sabbeg si Gehrmanju Ogli.

CARAMANU CERE PACE

V. Dar perfidulu Caramanu necumu se resiste la sabi'a lui Mahomedu, nu a potutu suferi nici macaru faim'a venirei lui. Asia indata ce ajunsse la elu prim'a scire despre apropierea lui Mahomed, se scôla de la Prus'a, si decisu a'si perde mai bine onôrea decâtu viêti'a, legandu 'si gûtulu cu una batista de nasu (4) merge in castrele imperatului, unde aruncandu-se la picioarele lui, si marturisindu-si pecatulu, serugà de iertare. Mahomedu miscatu de atâta umilintia, nu potù a'i refusa, si cu elementi'a sa 'lu primî in gratia sub certe conditiuni. Dupa aceea Sultanulu vine la Prus'a, unde in anulu urmatoriu lasa a se construi o Giamie, unu Imaret si o Medrese, apoi unu Chanu mare (Bursa, Banca de schimbu) pentru negutiatori, cugelandu ca asia va poté assigura pacea unui imperiu fundatu prin bellu.

CARAMANU SE REVOLTA DIN NOU

VI. Dar è rarù cá o inima perfida se se impace sinceru. Caramanu

(4) *Batista la gûtu*. Frasa turcêsca ; insêmna a se suppone, a implora gratia ; terminulu propriu è *Aman*, care vre se dica favóre. De aei se dice : *Bogazine Makrama tachti*, si-a pusu batist'a de nasu la gutu, séu învelitôri'a la capu ; adeca : se suppone, declara a fi pururea suppusu. Cei cari se pôrta asia, suntu scutiti de pedépsa dupa sententi'a legi, care dice : *Egilan basch kiezil mes*, capulu plecatu nu'lu taie sabia, Esceptiune dela acêsta regula se face numai in casulu candu numerulu captiviloru atâtu è de mare, in câtu ar' poté deveni periculosi, séu inimiculu atâtu este pe aprôpe, in câtu nu li s'ar poté da o escôrta suficiente pentru a fi transportati in locu sicuru. Intr'unu casu ca si in celaltu este permisù a'i ucide fara temere de pedépsa ; cu atâtu mai vertosu, ca, dicu ei, prin acêst'a se 'mpucina numerulu crestiniiloru, ininici-ai Coranului. Totu asiâ tienu, ca dêca unu musulmanu ar' lua in casatoria o crestina captiva, lui nu-i este permisù a siedê la ea preste frontariile imperiului ; pentru-ca, afara de aceea ca anca totu nu este sicuru pe pamentul strainu, dar' s'ar poté întempla ca femeia se fuga in stare bine-cuvenata, si ca prunculu ce l-ar' nasce se se crêsca in religiunea crestina : ceea ce la turci se considera de pecatu de môrte.

indata ceauđi ca Mahomedu si-a trimisu trupele pe acasa, frangându pacea, reincepû incursiunile sile in imperiulu ottomanu. Mahomedu indignatu , se puse in fruntea unui numeru de soldati alesi , merse contra lui Caramanu , ilu attaccà , si 'lu puse la fuga dupa o lupta la care acesta nu se asteptase. In urma Caramanu cu fiulu seu cade prinsu, si este adusu inaintea lui Mahomedu. Acest'a infruntandu-lu pentru perfidi'a sa, 'i dîse urmatóriele cuvente : « Eu sunt invingêtoriulu teu, dar sunt omu dreptu ; tu esci invinsul meu, dar esci « omu nedreptu ; io vreu si demandu cá tu se traiesci. Onórea co-
« róniei mele nu'mi permite cá se tractediú cu tine, precumu tu ai
« tractatu cu mine : a pedepsi pe unu infamu cá tine, ar' insemna a
« macula glori'a si numele meu. Anim'a ta perfida iti permite se
« comiti infidelitate ; dar' in anim'a mea sunt sentimente mai inalte,
« mai demne de maiestatea si generositatea mea (5) ». Dupa acésta
infruntare ilu demitte redandu-i provincieles ; pentru siguritate inse
puse garnisóne in cetatile Sivrihisar, Nukteida, Engjiceri, Sejdiceri,
Numad, Saidul si Ain.

ISFENDJARBEĞ INVINSU SI UCISU

VII. Mahomedu, dupa ce a infrenatu in modulu acesta pe Caramanu , se întorce contra lui Isfendjarbegu, principe de Castamoni'a, confederatulu si complicele celuia. Intrandu in provincieles Castamoni'a si Gianik, occupa cetatile cele principali si mai bine fortificate. In anulu urmatoriu vine cu armata si mai numerósa, supune cetatile Buri, Giga, Tosia, Bakir-Kuresi si in fine Ciangyri. unde Isfendjarbegu isi avca resiedenti'a, si distribue immensele thesaure

(5) *Generositatea mea.* Dóra i s'ar' paré cui-va surprindietoriu de a vedé intr'unu principe barbaru o anima atâtú de generósa. Póte fi ca lumea se va minuna vedindu ca se aflase si la unu domnitoriu barbaru generositata asia mare si unu suflet i plinu de virtuti regali. Este inse prea vechiu acelu proverbu care tiene ca : Greci'a numai è in Greci'a, si ca atâti barbari s'au facutu greci, câti greci au devenitu barbari Pentru mine nu acela è grecu, care è nascutu in Greci'a, ci care si-au apropiatu sciinti'a si cunoscintiele, prin cari s'a facutu atâtú de celebra acésta natiune. Si eu sunt de opiniunea lui Isocrate, care intr'o panegirica a sa dice : « Sunt multi greci ,
• cari au aceeași nascere comuna cu noi ; dar' io nu pe acesti-a 'i consideru demni
• de acestu nume, ci pe acei-a, cari prin sciintia si disciplina sómena cu noi »

alə acestui principe între soldați (6). Totu pe atunci edifică unu superb palatu în Amasi'a (7).

MAHOMEDU FACE PE ROMANI TRIBUTARI

A. 820

I. C. 1418

VIII. După ce a debellat pe toți inimiții săi în Asi'a, Mahomedu plăca de la Prus'a la Adrianopole, și 'și aduna aici toate trupele d'în Asi'a și d'în Europ'a, cu care plecându asupra Românilor, bate armat'a lor și devasta parte mare a țării. După aceea ocupa Severinulu (8), unde este unu podu ce se dice a fi edificat anca de Traianu. A mai ocupat apoi și alte castelle, precum Sakcia și Călea (9), situate în cealaltă parte a Dunării; fortifica Giurgiulu, și lăsa aici garnisōna numeroasă pentru a împedea trecerea Romanilor preste acestu fluviu. Românii 'i opuseră o armată destulă de frumoasă; dar strimțorati fără speranță de ajutoriu, și persecutați de ferulu inamicului: ei nu aveau de a alege decâtă s'eu a mori, s'eu a 'și perde libertatea, și se supuseră unui tribut anuale (10). Sultanulu, pen-

(6) *Între soldați.* Este usu la imperații turci de a promitte soldaților preda cetățile inimice, cari nu se supun prin capitulațiune, și pentru sine nu 'și rezerva altă decâtă edificiele publice și dominațiunea preste ele. Abia se pōte spune ce curagiu infocat inspiră acea promisiune soldaților, carii sunt aplecați din natur'a lor la preda și rapacitate.

(7) *Amasi'a.* Acestu edificiu în Amasi'a l-a făcutu numai ca locu de recreațiune și de petrecere, ér' nu pentru a pune aici resiedinți'a imperiului. Și în adevăru, ca nici odată imperatorii turci n'au ținutu resiedinți'a în Amasi'a; acestu edificiu servia numai de apanagiu pentru principii juni.

(8) *Severinulu.* Unu turnu pe care dinții timpului l'au prefăcutu în ruine. Numele ce 'lu pōrta și astăzi, e semn ca a fostu construitu d'în ordinulu vre unui prefectu de pe timpii Romanilor, s'eu alu vre unui principe romanu, care întru memori'a sa i-a datu numele seu. Totu aici se vedu anca și astăzi fundamentele unui superb podu de pētra, edificat de Traianu preste Dunare cându a mersu se bătă pe Scythi. Voiu vorbi mai pe largu despre acēst'a în descrițiunea Moldaviei.

(9) *Călea.* În părțile aceste nu este cetate cu acestu nume. Io credu ca aci se 'n-țielege cetatea Taia s'eu castelulu Tulci'a, fiindu-că se dice ca Țe situată între Sakcia și Giurgiu, amenduōe cetăți la Dunare, d'între cari un'a se marginesce cu Romani'a și cealaltă cu Moldavi'a.

(10) *Tributu anualu.* Nu se pōte nega ca turcii au suppus pe Români prin pūtearea armelor; de aci, nu Țe de multu anca de cându salinile și vamile se vendeau s'eu se dedeau în arenda prin tesaurulu imperiale. Sub principele Matelu, tributulu anualu s'a urcatu la cinci-dieci mii galbeni; și atunci salinile și vamile s'au restituitu érası la dreptulu țării. În cătu pentru Moldoveni, ei s'au suppus de bună voia pro-

ru a se asigura de credința lor, luă ostatici doi fi ai principelui și trei d'între cei mai de frunte ai țerei. Terminată această expedițiune, Mahomedu se întorse la Adrianopole.

UNU MUSTAFA FALSU ÎN ASI'A

IX. Tote aceste trofee castigate pe ruinele poporalor și cimentate cu torrenti de sange, Mahomedu era pe aci pe aci se le pârda prin man'a fraudulenta a unui impostor⁽¹¹⁾. Căci pe acestu timpu appare pe scena și face mari turburari în Asi'a unu omu de obscura nascere, d'în servitiulu unui micu principe numitu Petre Ulledinu⁽¹²⁾. Precumu amu potutu vedé mai în susu, Mustafa fiulu mai betranu alu lui Baiazetu disparuse în batali'a contra lui Tamerlanu, și nu se potú descoperi deca a cadiutu mortu de arm'a inimicului, séu a fostu deportatu cu ceilalti captivi. Acestu omu, despre care vorbimu, instruitu de Ulledinu, luandu numelă falsu de principe Mustafa, isi adună o banda numerósa de omeni depravati, devastă cu ei cetatea Zagara⁽¹³⁾ și totu tienutulu de prin pregiuru. În

teciunei turciloru, și anca de sub Petru Raresiu au inceputu a trimite curtici otomane unu daru de pasci numitu Bairam peschisiu, care consistea d'îr patru-mii galbeni, douăzeci falconi și patru-dieci cai moldovenesci. Dar' turcii indulciti prin acestu presentu, au pretinsu Gezie séu Haragiu, adeca o summa mai mare de bani sub titlu de tribut. Pretentiunea arróganta a Turciloru a consternatu pe Moldoveni: ér Petru Raresiu le dede urmatoriulu respunsu: «În câtu pentru persón'a mea, io potu se renunciu principatului; dar' nu 'mi sta în putere a schimba natur'a unui pre-sentu și a o preface în tribut, nici se adaogu la sum'a ce este în usu a se da imperatului». Cându inse Raresiu, constrinsu de impregiurari a trebuitu se se retraga în Transilvani'a, turcii si-au ajunsu scopulu; căci numindu-i succesoriu, ei au pretinsu summe anca și mai mari, și bietii moldoveni au trebuitu se plătescă pre langa 75 mii de galbeni anca 50 mii de lei ca equivalentu pentru Gjezie Mali séu darulu de pasci.

(11) *Impostor*. Acestu Mustafa nu è totu acela cu Mustafa despre care dicu scriitorii crestini ca s'a revoltatu sub Muradu II, incuragiatu fiindu de imperatulu grecu; ca-cí acest'a nu s'au aretatu decâtu în Romeli'a numita și Romani'a, ér falsulu Mustafa, despre care vorbimu aci, n'a esitu nici-odată d'în Asi'a, unde a fostu nascutu d'în plebe, și n'avea altu radiemu, decâtu pe unulu d'în acei mici suverani séu reguli persiani, cari se revoltassera contra monarchului Persiei.

(12) *Petre Ulledinu*. Pare a fi unulu d'în acei pitici suverani, cari pe timpulu invasiunei lui Ginghiscan s'a revoltatu și subtrasu de sub potestatea regelui Persiei.

(13) *Zagara*. Cetate în Asi'a mica; mai este o alta cetate totu cu acestu nume în Europ'a, aprópe de Filipopole; pentru distinctiune, această se numesce Eski Zagara, séu Zagara ve'hia.

primavér'a urmatória ómenii sei crescéndu in numeru considerabile, elu se încerca cu ei a face lucruri si mai mari; impresóra Nice'a, si face pe locuitori a'i tiéné partea si a se rescula in favórea sa.

ELU E PRINSU SI SPENDIURATU

X. Sedițiunea crescea d'in ce in ce mai multu, si imperiulu ottomanu era amerintiatiu de o revolutiune terribile, mai alesu că Ulledinu, pentru a seduce pe ceilalti, tractá pe servitoriulu seu de mai nainte că pe domnulu seu si se portá catre elu cu celu mai mare respectu. Mahomedu simtiá tóta consecinti'a acestei rebelluni, si cugetá ca este de suprema necesitate pentru interessulu ottomaniloru de a o inneca in nascere si inainte de a prinde radecina. Trece deci cu trupele sale d'in Adrianopole in Asi'a, si afla pe impostorulu ocupandu-se cu obsidiunea Niceei. Falsulu Mustafa redica obsediunea si merge cu aderentii sei in contra lui Mahomedu. Dar' fú batutu indata la primul atacu, si bandele sale puse la fuga, ele au fostu parte ucise, parte captivate. Intre captivi era si falsulu Mustafa ●u domnulu seu Semidinu Ogli (14), cari ambii si-au luat in furci pedéps'a meritata.

MOARTEA LUI MAHOMEDU

A. 824

I. C. 1421

XI. In reintórcere d'in acésta espeditiune, Mahomedu occupa cetatile Eski Geliboli (15), Tarachi si Herge in anulu Hegirei 824. Dupa aceea fú atacatu de scurgere de sange si mori. Elu numi prin testamentulu seu de successoru pe Amuratu, fiulu seu mai mare. Acesta c'o parte a armatei era ocupatu cu bellulu d'in Romeli'a (16).

(14) *Semidin Ogli*. Nume patronimicu alu lui Persu Ulledinu, despre care amu vorbitu mai in susu; si însémna fiulu lui Semidinu.

(15) *Eski Geliboli*. Nicopolea vechia; fortarétia odinióra pe tiermurea Helespontului Dardanelleloru; asta-di nu i se mai vede urm'a, seu s'a perdutu sub vre-unu nume barbaru.

(16) *Romelia*. Amu aretatu mai in susu la capu 2, nota 26, si la capu 4, nota 5, cartea I, ce intielegu turcii sub acestu nume. Nu va fi inse superfluu de a'i da aci explicatiune mai detaliata. Califi Arabiloru. seu precumu le dicu crestinii, Saraceni, péné candu na lasasera tiermurii Eufratelui spre a se estinde in Natoli'a, ei numiau *Rum ili*, seu terr'a Romaniloru, tóta acea parte occidentale a Asiei, care apartienea imperiului romano-grecu; probabilu pentru ca insii grecii d'in acelle parti

marele veziru Ibrahim Chan (17) pên' la sosirea lui Amuratu, a tie-nutu in secretu mortea lui Mahomedu, si administrà trebile statului in numele Sultanului, cá si candu acesta ar' fi in viétia. Iu urma sosi noulu Sultanu, si salutat de toti a luat in mana frênele imperiului. Immediatu dupa aceea, corpulu lui Mahomedu a fostu

se numiau pe sine si se numescu pêné asta-di Ρωμαίους adeca Romani. Acést'a o coin-prôba in unanimitate toti scriitorii indigeni; dar' ce me confirma mai tare in opiniunea mea, este numele cetatiei Erzerum, care însémna terr'a séu teritoriulu romanilor; *Erz* in limb'a arabica este terra, tiéra, pamentu; *Rum*, Roma. Si in adeveru, acésta cetate in Asi'a mica a statu mai multi ani cá unu muru impenetrabile contra furórei Saraceniloru, si au aপরatu celelalte provincii contra sacrilegeloru loru incursiuni si depredatiuni. Dar' bellurile imperatiloru greci contra Latiniloru, au datu sectatoriloru lui Mahomedu ocasiune favorabile de a'si estinde cuceririle, si ei au suppusu potestatiei loru tota Natoli'a. Acésta diminutiune a imperiului romanu, a redusu si numirea de Rum-ili numai la acele parti d'in Europ'a, cari in urma au fostu suppusse ottomaniloru. Cu tóte aceste, nimicu mai comunu la geografii turci, decâtu a cuprinde sub numele de Rum totu restulu Europei. Se dice pentru esemplu *Rumden anadoliiê gesme*, a trece d'in Europ'a in Asi'a; si d'inf contra *Anadoldan Rume*, d'in Asi'a in Europ'a. Prin urmare cuventulu Rum-ili, séu cumu scriemu noi Romeli'a are cinci diferente semnificatiuni Geografii intielegu tóta Europ'a; vechii istorici arabi tóte provinciile spre apusu dela Erzerum; altii numai acele parti ale Europei, cari sunt suppusse imperiului ottomanu; si ér altii numai Greci'a propriu disa, fara Peloponesu; in fine, ceea ce este mai raru, sub Romeli'a intielegu Greci'a si Peloponesulu impreuna. In acestu d'in urma intielesu trebe luat subiectulu despre care tractamu, Ceea ce me intaresce in acésta opiniune este, cá istoricii atâtu turci câtu si crestini dicu, cá Muradu anca in viétia parintelui seu a facutu o espeditiune in More'a, desi nici unii nici altii nu facu nici-o mentiune despre succesu.

(17) *Ibrahim Chanu*. Turcii 'lu numescu Ulisse alu loru. Sultanulu Amuratu II-lea onoratu cu titlu de Chanu, ce de altminterea nu se da decâtu principiloru de Persi'a si de Tataru'a; elu crediu de cuviintia a'i face acésta distinctiune pentru prudenti'a cu care a sciutu tiené in secretu patru-dieci-si-un'a de dile mórtea imperatului, in câtu n'a potutu sci nime nimicu, nici macar boeriijséu mai-marii dela curte, pêné asta-di, si au administratu afacerile statului cá si cand ar' fi fostu in viétia. Descendentii se conserva acestu titlu. Ei se numescu Ibrahim Chan Oglî; si famili'a loru este cea mai ilustra, cea mai avuta si cea mai acreditata in totu imperiulu ottomanu. Abia este vre-o urbe de ceva insemnate, in tóte tierile ce erau sub potestatea turciloru pe timpulu lui Ibrahim, care se nu se glorifce cá acesta a fostu fundatorulu Giamiei sale si alu venitoriloru legate de acést'a. Si in adeveru, edificiele construite de acésta familia atâtu sunt de numeróse si atâtu de maretie, in câtu omulu abia póte pricepe de unde a potutu avea fondurile necesare pentru a face spese atâtu de prodigióse Descendentii acestui Ibrahimu n'au femei legitime, ei sunt de opiniune ca nici-unu sange strainu nu è demnu de sangele loru; si, ca si Sultanii isi alegeu

transportatu la Prus'a, si immormentatu in Giami'a fundata de elu.

CALITATILE LUI

XII. Acestu principe renumitu prin justiti'a si clementi'a sa, a vietuitu patru-dieci-si-siepte de ani, d'in cari a domnitu optu ani si diece luni (18). Elu a fostu mare in pace cá si in bellu. Imperiulu redusu la extremitate prin devastatiunile lui Tamerlan si prin bel-

concubinele loru d'intre captive, atátu pentru propagarea si perpetuarea familiei loru, cátu si pentru placerile proprie. Alta maxima a acestei familii, care o tiene dela illustrulu seu antecessoru, este de a nu ambla dupa nici-unu oficiu, nici civile nici militariu; tóta ambitiunea loru se marginesce la titlulu de *Tevliet*, adéca a fi inspectori Giamieloru fundate de ei séu de parintii loru. Acésta o facu ei sub pretestu, ca este dejosire pentru inalt'a loru origine de a porta officiu; motivulu reale inse este, ca se temu ca déca ar' ajunge la postulu inaltu de Mare-veziru, ar' fi espusi la sórtea atátoru alti veziri spoliati de averile si functiunile loru. Nici chiaru Sultanii nu'i potu constringe se primésca officiu publicu: suntu scutiti dela acésta prin o peculiara favóre a sultanului Muradu II; favóre séu privilegiu confirmatu prin Soliman Canuni in onórea memoriei lui Ibrahim Chanu, si care péné in diu'a de asta-di are valóre. Dar' candu necesitatea comuna cere, si statulu este strimtoratu, ei totdeauna vinu intr'adjutoriu, tramitiendu d'in voi'a propria in campania trupe recrutate si armate cu spesele loru. Sultanulu anca se póta cu totu respectulu catra ei: le da in totu anulu duóe visite, si prandiesce cu ei la o mésa pompósa; si nime n'are intrare atátu de libera si atátu de frequenta la Sultanulu ca ei. Candu intra la Sultanulu, a-cesta, dupa datina. se redica puçintelu de pe scaunu; ei ilu saluta cu cuventele *Sela mun Aleikum*, pace tie: ér Sultanulu respunde *Aleikum es-Selam*, pace si voue. Apoi standu in picióre, si tienendu se in tacere respectuósa, Sultanulu le dice *Saffa gelding-uss* ori *Chosch gelding-uss*, bine ati venit. Câte-odata i invita se coprinda locu. si vorbesce cu ei in modu familiaru despre diferite lucruri; o condescendentia, ce Sultanulu o face numai façie cu Mufti, si, arare-ori cu primulu Veziru. Am cunoscutu d'in acésta familia pe unulu cu numele Ibrahim Beg; elu vorbia puçine, era omu seriosu, si 'de gravitate majestatica in portarea sa. Elu venia de duóe séu trei ori pe anu se me védia in palatulu meu pe tiermurea Bosforului; si candu se departa dela mine, totdeauna 'mi facea unu scurtu complimentu, dicundu incetu *Eiucal!* remani sanetosu! La intrare me salutá cu cuventulu *Chair ola!* se fia de bine. Cá-ci form'a de salutare *S lamun Aleikum* façie cu crestinii, este crima la ei. De aci, principii crestini 'si potu imagina cátu de puçinu fondu póte avé paréa, ce li se promite de catra turci.

(18) *Diece luni*. Acésta se si-o observe bine toti acei-a, cari voiescu a rectificacalcululu incurcatu alu istoriciloru crestini. A se vedé ceea ce amu disu despre acést'a in not'a 13, la capu II. cartea II.

luri intestinale ale fratilor sei (19), Mahomedu nu numai că l-a scapatu de ruin'a totale, ci l'a si maritu si consolidatu, lasandu'lu fiului si succesorului seu in tóta vigórea. •

(*Fratiloru sei.* Toti istoricii, atátu crestini câtu i turci convinu intr'aceea, că déca principii crestini ar' fi sciutu profita de disordinea imperiului ottomanu in care ajunsese dupa lovirea fatale ce a primitu Baiazetu dela Tamerlanu, si déca in locu de discordii s'ar' fi unitu intre sine, ei ar' fi potutu, déca nu a nimici cu totulu puterea ottomana, dar cell i pucinu a'i pune capetu in Europ'a, de unde poteau s'o scóta fôrte usioru. Dar' judecat'a lui Dumnedieu este impenetrabile ratiunei nóstre, si este mai bine a o adora in tacere, decâtu a o supune judecatiei nóstre.

~~~~~
Sub interregnu si sub Mahomedu, au domnitu in Europ'a :

La Constantinopole. Emanuilu Paleologu 1387—1421.

In Occidentu. Sigismundu regele Ungariei 1410—1437;

In Angli'a. Enricu IV. 1399—1412. si Enricu V, 1412—1422.

In Franci'a. Carolu VI. 1381—1422.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU SÉU AMURATU II, FIIULU LUI
MAHOMEDU

ALU SIESELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CARTEA II. CAPU V.

ALTU MUSTAFA FALSU

I. Muradu II, in etate de optu-spre-diece ani, a succesu parentelui seu Mahomedu I, mortu la anulu Hegirei 825. Fiiulu a fostu demnu de marele seu parente. Dificultatile cu cari s'a luptatu in primii ani ai domniei sale, au fostu totu atâte probe despre virtutile sale viitórie. Indata 'a inceputu apparù unu altu pretinsu Mustafa cá fiu alu lui Baiazetu, differentu de celalaltu impostoru (1), despre care amu vorbitu mai in susu. Atátu la unulu câtu si la cesta-laltu au servitu de pretestu incertitudinea mórtiei lui Mustafa, fiulu lui Baiazetu, in bellulu avutu contra lui Tamerlanu. Acestu alu doile impostoru se tienù lungu timpu ascunsu in partile Tessalonice; ér candu isi apropiâ numele de Mustafa, atátu-a reputatiune 'si castigá prin acestu nume, in câtu nu numai poporulu accurse la elu, cì insasi militi'a d'in Europ'a si cea mai mare parte d'in officiari s'a

A. 825

I. C. 1422

(1) *Diferentu de celalatu impostoru.* Acesta a fostu europénu, si apparù mai antaiu in Tessali'a; este cu totulu differentu de cellu d'in Asi'a, despre care amu vorbitu mai in susu. Errórea crestiniloru, cari 'lu tienu de adeveratulu Mustafa, este de iertatu cu atátu mai vertosu, cà ei nu poteau se aiba cunoscintia despre trebile turcesci decâtu dela greci; ér acesti-a sub impressiunea terrórei de care erau copriși, aru fi luat dreptu regc si pe unu cersitoriu,

datu sub stindardulu lui, crediendu ca in adeveru è persón'a care pretinde a fi. Atragèndu asia in partea sa mai tóta Romeli'a, si formandu-si o armata considerabile, elu trecù in Asi'a pe la strimtórea Gallipole, adjutatu fiindu in secretu (2), precumu se dice, de imperatulu grecu, si merse in Asi'a cu scopu de a occupa Prus'a, capital'a pe acelu timpu a imperiului ottomanu.

RATE PE VIZIRULU LUI MURADU

II. Muradu urmandu esemplulu parentelui seu si voindu a stinge reulu in radecina, tramite in Asi'a (3) pe marele seu veziru Baiazetu cu unu corpu de trupe alese. Fortun'a inse nu favorà pe veziru, cumu favorase sultanului Mahomedu. Pretinsulu Mustafa cu armat'a sa, vine curagiosu inaintea lui Baiazetu; se incinge lupt'a, invinge si uccide pe veziru, si 'i resipescè tóta armat'a, care acum-a nu mai avea comandante.

REFUGIULU LUI MURADU LA RUGATIUNI

III. Ajungèndu acea trista scire in Europ'a, Muradu fara a areta vre-o descuragiare, dice aceste cuvènte: « Amu gresi déca amu a-
« tribuì acésta perdere la eroismulu impostorelui, séu la neabilitatea
« vezirului meu, pe care d'in esperientia 'lu cunoscù soldatu bravu
« si generalu escellente. Altu undeva trebe se cercamu caus'a ace-

(2) *In secretu.* Mai bine credu ca este o calumnia inventata de turci contra greciloru pentru a avé pretextu de a se scola cu arme asupra loro; nici nu este altulu decâtu Phranza, care in cartea I. capu 39. si 40. dice ca Mustafa, despie care presupune ca a fostu adeveratulu fiiu alu lui Baiazetu, a fostu adusu dela Peloponesu la Gallipole prin midilocirea lui Ioanu Paleologu, care l-ar' fi recunoscutu de domnu partiloru occidentali ale imperiului otomanu, in contra protesteloru lui Muradu facute la greci de a nu 'i da adjutoriu.

(3) *In Asi'a.* Phranza la loculu citatu ne spune altminterea. Elu dice ca aprópe de Adrianopole a fostu batai'a intre Mustafa si vezirulu lui Muradu numitu Baiazetu, omu, precumu dice elu, de multa esperientia si abilu in artea militara; si ca Mustafa castigandu victoria, s'a intorsu in Asi'a pentru a se bate contra lui Muradu, dar' ca acest'a l-a invinsu si a fostu constrinsu a se întórce éراسي spre apusu; ca Muradu persecutandu-lu cu ajutoriulu unoru nave genuese, l-a prinsu si omoritu. Dara, precum nu incapé dubiu ca Mahomedu I. a muritu in Adrianopole, si ca Muradu II. fiiulu seu, intornandu d'in Romeli'a, a ocupatu immediatu tronulu, asia 'mi vine mie se acusu mai curendu pe Phranza, decâtu pe scriptorii turci pentru lips'a de exactitate.

« stei fatale loviri : este mâni'a lui Dumnedieu contra poporului seu ;
 « noi ne-amu altrasu indignatiunea sa prin pecatele năstre : unu
 « singuru midi-locu este de a'lu imblandi, si a face că se prospere
 « lucrurile năstre : penitencia sincera , dese rogatiuni , si lacrimi
 « ferbinti (4). Eu nu asteptu de cătu de la acestea victoria si drăpt'a
 « vindicta asupr'a inamiciloru mei ». Elu termina cu acestu prover-
 biu cōmunu : *Virmenge Maabud ne eite sun Mahmud ?* Dēca creato-
 rulu este in contra, ce pōte face creatur'a ? (5). Pe acelu timpu era
 unu omu cu numele Seid Bechar, renumitu la turci pentru virtutea
 si sanctitatea sa. Despre acesta credea turcii, că elu pōte se castige
 dela Dumnedieu ori-ce'i va cere. Elu se tienea departe de vanitatea

(4) *Lacrimi ferbinti*. Turcii tienu ca nu multimea numerului, nici abilitatea u-
 mana, nici bravur'a soldatiloru, ci numai providinti'a divina este auctorulu victori-
 eloru. De aci ei cauta totu deauna cauza legitima pentru bellu, ca se nu para ca ar
 vré a se bate contra vointiei lui Dumnedieu. Unu bellu justu, si singuru legitimu du-
 pa maximele loru, este bellulu pentru propagarea religiunei mahomedane ; si d'in
 contra, injustu este bellulu candu prindu armele pentru latirea imperiului sau aug-
 mentarea venituriloru statului. De unde se pōte vedé pré usioru, ca turcii potu avé
 totudeauna pretestu de a da bellului o colóre legitima. Kioprili Mustafa Pasia, mare
 veziru sub Solimanu II. unchiu alu imperatului de asta-di Achmedu, a sciutu cu
 multa desteritate a profita de acēsta opiniune dominanta intre turci. La ocasiunea
 candu soldatii turci descuragiati prin relele successe ale belleloru, refusara servitiulu.
 acestu Pasia in plinu consiliu 'si espuse parerea precumu urmēdia : « Nu virtutea ini-
 micului, ci pecatele musulmaniloru sunt caus'a ca germanii invingu si noi perdemu.
 « Trebe vendute tōte utensiliile pretiōse de argintu si de auru ale imperatului, si d'in
 « banii acestia se se platēasca soldatii. Imperatulu se dea o proclamatiune, in care se de-
 « clare, ca bellulu contra germaniloru n'are altu motivu decātu numai si singuru pro-
 « pagarea religiunei mahomedane ; ca cei cari pōrta la inima preceptele Alcoranului.
 « trebe se'i urmedie, nu fortiați, ci de buna voia ; si ca elu promitte, ca dēca ar' avé
 « in servitiulu seu numai duē-spre-diece mii adeverati observatori ai Coranului.
 « este sicuru ca in puçinu timpu ar' reporta victoria asupr'a germaniloru si ar' re-
 « cupera totu ce acesti-a au rapitu d'in imperiu ». Acestu consiliu a produsu la ince-
 putu totu effectulu doritu. Indata in prim'a expeditiune vezirulu a cuceritu cetatile
 Sēhirkōi, Nissa, Semendri'a si Belgradulu ; dara in a doua expeditiune bellica a per-
 dutu in batali'a dela Salankemen mai tōta armat'a, impreuna cu viati'a si glori'a sa.

(5) *Creatur'a*. Turcii atribniescu acēsta sententia sultanului Mura'u II. Sensulu ei
 este ca fara Dumnedieu omulu nu pōte nimicu si tōta labōrea sa este in vanu. *Ma-
 abud* este unulu d'ia cele una-miie-si-unulu nume ce turcii dau lui Dumnedieu, si
 insēnina prevedietoriu, ingrigitoriu de servitorii sēu adoratorii sei. Numele propriu
Mahmud este aci antithes'a lui Maabud. Asia sententi'a tradusa d'in littera in littera,
 ar' fi : dēca Maabud nu da, ce pōte face Mahmud ?

lumei închisă într'o chilia (cella). Muradu merse la elu pentru a'i narrá scirea despre perderea rusinósa a armatei sale, si într'unu tonu umilitu 'i dîse aceste cuvinte : « Mâni'a lui Dumnedieu se aréla
 « prin victoriile inamicilor nostri ; este evidentu ca natiunea nó-
 « stra é culpabilă de infinite calcări de lege, pentru aceste Dumne-
 « dieu à-totu-potinte ne pedepsește acumu. Eu suntu celu d'antaiu
 « a recunósce pecatele mele ; dar' chiar' pecatele mele me făcu se
 « nu cutediu a redica ochii cătră tronulu maiestatiei divine si a cere
 « iertarea pecatelor poporului meu. În acésta stare penibilă, eu me
 « adressediu tie, si'ti ceru a fi mediatorulu nostru, si a obținé
 « prin rogatiunile tale cá Dumnedieu se'si întórca îndurarea sa spre
 « noi ; adjuta-mi a imbandi spiritulu profetulu nostru prè-santu ,
 « cá se'mi fia înduratoriu , si se dea tarîa armatei musulmaniloru » .
 Si acumu urmédia partea miraculósa séu mai bine fabulósa a lu-
 crului. Seid Bechar promitte lui Muradu a face precumu cere ; si în
 nóptea urmatória punendu-se la rogatiuni, fú rapitu la ceriu cá prin
 minune ; aici se apropia de spiritulu puru si immaculatu alu lui
 Mahomedu (6) ; cade la pamentu , 'i saruta (7) de trei ori pulberea

(6) *Spiritulu lui Mahomedu*. Aci se vede, cumu satan'a, care córca a imita operele si misteriele divine, vrendu a resturna doctrin'a de dupla natura a lui Christu, inventa ce-va asemenea si despre Mahomedu ; dar inventiunea sa atátu este de fabulósa, încátu oricátu de paradoxa s'ar' parea ratiunei nóstre umane doctrin'a despre Christu, doctrin'a despre Mahomedu este cu totul absurda si impertinente. Pentru exemplu, ce póte fi mai ridiculu decâtu cele ce panegiristii lui Mahomedu spunu despre spiritulu acestui falsu profetu ? si sectatorii sei tienu atátu de tare la ele, ca si crestinii la divinitatea lui Christu. Ei dîcu ca siepte-spre-dieci mii de ani înainte de a crea Dumnedieu universulu, acestu spatiu unde este lumca nóstra asta-di a fostu unu paradisu pusu de man'a lui Dumnedieu, în midi-loculu carui-a era unu arbore numitu Tuba, si în ramurile acestui unu Tavus séu paunu, si în inim'a acestuia a pusu Dumnedieu spiritulu lui Mahomedu, pentru a fi acolo cu grige conservatu. Cándu în urma s'a determinatu Dumnedieu a crea acésta lume visibile unde suntemu noi, care după cumu credu ei va fi cea d'în urma, si vrendu a o da locuintia ómeniloru, a luat u na portiune d'în spiritulu lui Mahomedu, a suflatu víctia în primul omu, l-a numitu Odem (Adam), l-a pusu în paradisu, si l-a opritu a manca gráu. Odem avendu tóta gradin'a la dispositiunea sa, a uitatu de porunc'a lui Dumnedieu si a mancatu gráu ; dar' îndata a simtitu ca a înghițitu ce-va ce 'i va causa mórtea ; elu înse a simtitu în intrulu seu si spiritulu lui Mahomedu, si îndata a știutu ca va veni o di cándu elu prin acestu spiritu érași va învia. Într'aceea Odem mori, si n'a știutu nimicu, niçi despre născerea sa nici despre mórtea urmasiloru sei, péné ce s'a nas-

picioareloru, si'lu rîga cu tîta umilinti'a cî prin rugatiunile sale à-totu-potinti se esopere de la Dumnedieu invingere lui Muradu asupr'a inamiciloru. De trei-ori repete acîsta rogare, pînê in urma Mahomedu profetulu se indura a'i respunde : « Prin intercessiunea mea, Dumnedieu à-totu-misericordiosu au ascultatu rogatiunea lui Amuratu. Mergi si-i spune ca adjutoriulu lui Dumnedieu va fi cu elu, si va invinge ». In alta dî diminêtia, Seid Bechar pentru a implini porunc'a profetului, tramite la Muradu vorba despre fericitulul resultatu alu rogatiuniloru si ascensiunei sale la ceriu. Muradu transportatu de bucuria, merge a dîu'a ôra la acestu santu. Seid Bechar c'unu aeru propriu caracterului seu, luandu o sabia (8), o incinse cu man'a sea la brêulu lui Muradu, si-i dîse : « Mergi, au-guste imperatu, si fii fericitu ; victori'a te astêpta ».

PRIND UNU MIRACLU INVINGE PE IMPOSTORU

IV. Muradu multiamindu lui Dumnedieu pentru inalt'a sa indurare, se întôrce acasa plinu de încredere în cuventele santului Bechar. Si în

cutu Mahomedu ; atunci prin simpathia misterioasa, particic'a de spiritu alu lui Mahomedu a inceputu a trasari in elu, si 'i revelâ fericirea resurectiunei fiitóre si 'lu assicûrâ de salutea eterna atîtu pentru elu cîtu si pentru posteritatea sa. Adamu multiamindu lui Dumnedieu pentru acîsta gratia dîse : ... in fine dupa atâte secle « posteritatea mea a produsu in fine p' fiulu meu uniculu adevêratu, care este celu » d'in urna profetu pentru care a creatu Dumnedieu lumea, si m'a 'reatu si pe mine ... » Dupa mîrtea lui Mahomedu, sêu cumu se esprimu turcii, dupa Heggiret, ade 'a depar-tarea sêu fîg'a sa d'in acîsta lume, spiritulu seu puru si immaculatu s'a suitu la ceriu, unde vede faci'a divina a lui Dumnedieu.

(7) *Saruta*. Turcii tienu cî mortii, nici chiar santii, nu potu adjuta celoru vii ; in acîsta i-au imitatu ereticii nostri moderni, cari au suptu dela ei veninulu acestei opiniuni. Dar' turcii concedu totusi, ca spiritulu lui Mahomedu aude rogatiunile ômeniloru si le presenta la tronulu lui Dumnedieu ; si credu ca acestu privilegiu numa elu singuru ilu are preste tîte celelalte creature. In acîsta restrictiune, credinti'a turciloru pare a consuna cu credinti'a ortodoxiloru.

(8) *Sabia*. Dela acestu timpu incîcc a trecutu in lege la turci, ca imperatulu, deca este in Constantinopole, se mîrga in diu'a urmatîria dupa suirea sa pe tronul a cerceta cu mare ceremonia monumentulu lui Eiubensari, despre care vomu vorbi mai in josu, care este in suburbea numita Eiub. Aci Sieik Tckke seu superiorulu monastirei 'i incinge o sabia la brêu, si incheia acestu actu serbatorescu cu urmatîrele cuvente : *Iurnu nusret senundur* ; mergi, victori'a è a ta, dar' a ta numai dela Dumnedieu. Dêca imperatulu este in Adrianopole sêu intr'altu locu, indata cî vine la Constantinopole trebe se faca acestu actu serbatorescu : cî-ci asia demanda legea divîna

data dupa aceea pléca in marsiuri fortiate contra falsului Mustafa. Acest'a 'si adunase ostile aprópe de cetatea Ulubad , si derimandu podulu asteptá fora frica venirea lui Muradu. Sultanulu sosesc , se pune in castre de ceealalta parte a fluviului , si astépta promisulu ajutoriu d'in ceriu ; póte fi cá elu amanà batali'a si cu scopu ca intr'aceea se se astempere fervórea rebelliloru, care la inceputu este de regula fórté mare. Acésta tactica 'i succese dupa dorintia. Cà-ci de siese díle armatele inimice steteau faéie in faéie , fara a face vre-o miscare : generalii de o parte cá si de alt'a ingrijati de resuluatu, nu se miscau d'in posturile lor. A siepte-a dí impostorulu cade intr'o violenta curgere de sange d'in nasu, care a tienutu trei díle, si nu era sperantia se mai scape cu viétia. Acestu accidentu atátu de singulariu si neasteptatu, a causatu o inspiratiune mare in armat'a lui Muradu : ea credea ca Dumnedieu voiesce cá intentiunea falsului Mustafa se nu se implínésca : ér amicii acestuia, cuprinsi de fric'a maniei lui Dumnedieu , fia-care cugetá se'si scape viétia , si adjutati de intunereculu noptiei desertara cu totii. Falsulu Mustafa insusi priuse fug'a, dar' nu putea fugi tare pentru morbulu de care suferia. Muradu informatu de disordinea inamiculu , urmari immediatu pe fugitivi, si ajungéndu pè impostorulu abia resufléndu in cetatea Cara-Agadz , ilu prinse si dede ordinu cá se i se taie capulu pe locu.

MOARTEA LUI CARAMANU OGLI

V. Dupa ce impostorulu peri cá prin minune, mai remase anca de a stinge acele schintei de focu ce elu le causase, si cari se latisera in tierile vecine. Caramanu Ogli Mehmetu Beg , candu audi cá armat'a lui Muradu este distrusa si Vezirulu Baiazetu ucisu, a crediutu ca póte]se distruga intregu imperiulu ottomanu, si nu dubitá unu momentu cá póte se se arunce asupr'a tieriloru turcesci si se ocupe celu pucinu partile asiatice de sub dominatiunea lui Muradu. In acésta intentiune elu isi aduna armata considerabile, impresora Andali'a in sperantia cá ea se va supune indata. Dar garnisón'a se apera cu vigóre, si Caramanu lovit de unu glontiu de tunu cade mortu. Trupele sale descuragiate radica obsidiunea, dupa ce mai antaiu 'si alessera unu altu generalu totu cu numele de Caraman-Ogli.

SI A ALIATULUI SEU OTHMANU BEG

VI. Gubernatorul Andaliei cu numele Gamze beg, vedindu ca inamicii se retragu in disordine , esindu cu garnisón'a d'in cetate , se arunca asupr'a loru, si 'i ia la fuga. Chiar' in momentul acesta sosesc Othmanu Beg, do nnulu de Tekke (9), care venia intr'adjutoriu lui Caramanu Ogli. Dar' si acesta cuprinsu d'unu morbu acutu (10), s'a vediutu perasitu de toti ai sei. Gamze beg intrandu victoriosu in castrele inamicului, afla acolo pe acestu principe in agoni'a mortiei : 'i taia numai decâtu capulu, si'lu tramite lui Amuratu in semnu de victori'a sa, pe care o complinesce ocupandu toate tierile lui Osman beg supunendu-le imperiului ottomanu.

MUSTAF'A SE REVOLTA

VII. De acolo Muradu se întorce in triumfu la Adrianopole spre a serba in publicu acea victoria minunata, pe care o castigà fora greutate si fora nici-unu pericolu. Dupa acestea, pre candu elu se ocupà cu planulu, dupa care era se se apuce de lucruri paciuite si se aduca imperiulu in stare buna, ceea ce pene acilea nu a pututu face, fu impededatu de nou prin turburari interne. Mustafa (11) fratele seu

(9) *Tekke*. Este sciutu ca acesta tídra appartiene Asiei minore, si nu è departe de Kiutahi'a. Este probabil, ca numele seu vine dela vre-o Tekke seu monastire vecina : numele vechiu este necunoscutu. Incàtu de-prc Othmanu begu, pare a fi si acest'a unulu d'in descendenti satrapiloru persiani, despre cari de atâte-or amu mentionatu.

(10) *Morbu acutu*. Turcii dicu ca acest'a a fostu o minune, care confirmà promisiunea legislatorului loru, si implinesce profeti'a lui Sieik Seidi Bechar. Atàtu ómenii se lasa in superstitiuni estravagante candu au inceputu a'i predominu!

(11) *Mustafa*. Este un'a si aceeași persóna cu Mustaphopulus, despre care vorbesce Phranza in cartea I. capu 40, si despre care dice ca a venit la Constantinopole candu Muradu redicase ascdiulu. Dar' 'mi este imposibil de a'lu pricepe , candu adaogea ca turcii, cari venisera d'in Asi'a, plini de a tmiratiune diceau ca acestu Mustafa sémene cu Mahomedu, fundatorele religiunei loru, si d'in fație 'lu cunosc ca elu este imperatorele. Că-ci abstragându dela aceea ca turcii nu potu se face o astfelu de asmenare, dupa ce ei n'au portretulu lui Mahomedu, dar' nu se poté nici macar coniectura, ca aceste cuvente s'ar' poté aplica la altulu decâtu la falsulu Mustafa, care dupa cumu spunu toti cari l-au vediutu, si in specialu garda s'a, ca semena intru toate lui Mustafa alu carui nume 'lu usurpase. De aci trebe se deplangu pe Phranza, mai alesu ca s'a pusu a scrie istori'a sa atunci, candu betranetiele, calamitatile, ne-

celu mai tineru, sedusu de intrigile greciloru, séu pôte si de dorulu intempestivu de a domni, se revolta in Asi'a; ocupa Nice'a, unde nu era decâtu o mica garnisóna, si stabilindu'si aici resiedinti'a imperiului seu imaginariu, 'si concentra in acésta cetate operatiunile bellului viitoriu, si 'si aduna munitiuni ce grecii 'i dedeau in abundantia.

DEVINE PRINSU SI UCISU

VIII. Muradu voindu a sugruma si acésta rebeliune câtu mai iute, merse cu armata mare in Asi'a. Mustafa Celebi n'avù curagiulu a astepta pe Sultanulu fratele seu in lupta deschisa; câ-ci afara de vre-o câte-va trupe regulate ce le recrutase d'intre greci, armat'a lui nu se compunea decâtu d'in briganti, cari se alaturasera lui d'in impulsulu de spoliatiuni. Elu se inchide in Nice'a. Dar, nici aici nu se simtiá sicuru; câ-ci Amuratu vine si impresóra cetatea, o inchide din tôte partile, face mai multe assalte vigoróse, si in fine dupa obsidiune de doue-dieci-si-cinci de zile ocupa cetatea, prinde pe fratele seu, si ordina numai decatu a'lu strangula in presenti'a sa.

MURADU SE CASATORESCE CU FII'A LUI LAS OGLI

IX. Pentru a repara perderea ce famili'a aliothmana a suferitu prin uciderea lui Mustafa, Muradu cugeta a se insura, si la annulu Hegirei 827, se casatori cu fiu'a lui Las Ogli (12), fidantiat'a sa de mai nainte. O principessa, care intrecea in frumsetia pe tôte femeile timpului seu: ea era Elen'a Servianiloru.

ISFENDJARBEG SE REVOLTA

X. Anulu urmatoriu 828, dede lui Muradu ocasiune singulara de a se produce cu bravur'a sa si a'si mari imperiulu. Crescerea imperiului era de mai multu tempu nesuferita lui Isfendjarbeg principelui de Sefab (13); si fiind-cà elu isi temea tronulu, isi batea capulu

casurile si grigile, in atátu 'i debilitase memori'a, încátu celle ce audise in tineretie despre falsulu Mustafa, le-a aplicatu la cestalaltu Mustafa, adevèratulu frate alu lui Muradu.

(12) *Las Ogli*. D'in famili'a lui Lazaru, despotu alu Serviei, dela care Servi'a se numesce de catra turci *Laz Ogli Vitaieli*, adeca tiór'a lui Lazaru.

(13) *Stphab*. Regiune in Asi'a mica.

A. 827
I. C. 1424

A. 828
I. C. 1425

cumu se debilitădă imperiulu turcescu. Nefericitele succese ale predecesoriloru sei inse erau probe viie a nu tenta fortun'a armelor contra unei natiuni atâtă de belice; se resolvi dreptu aceea a urma calea politice; si nu numai ca faci pace cu Muradu, cî intră si in liga cu elu; si pentru a nu'i lasa nici umbra de suspitiune, 'i dade pe fiulu seu Casimbeg de ostaticu. Si pên' ce a vediutu ca Sultanulu sta cu ôste bine inarmata, promptu de a'lu ataca la cea mai mica miscare, elu a remasu fidelu conditiuniloru contractate. Dupa ce inse Muradu si-a congediatu armat'a, si parea a fi datu cu totulu placeriloru casatoriei, Isfendiarbeg crediî ca acêsta este ocasiunea cea mai opportuna de a'si effectuî propusulu. Elu 'si aduna trupele ce le avea de lungu timpu preparate, si cã unu tigru ce astêpta prêd'a sa, se arunca cu furia terribile asupr'a cetatiloru Taracli si Burni, le derima d'in fundamentu, si face cele mai neaudite crudelitati devastandu cu focu si feru totu ce'i vinea in cale; pentru cã asia se infrice pe toti care ar refusa de a se supune lui.

DAR' CERE IERTARE, SI ESTE AGRATIATU

XI. Audindu Muradu de acêsta rebellione, isi aduna imediatu trupele, si trece cu ele d'in Europ'a in Asi'a. Abia ajunsu la Bolova, mai-marii si nobilii cetatieni vinu si se arunca la piciôrele Sultanului, detestandu nebunesc'a si cutediatôrea intreprindere a principelui loru, si rogandu-lu se destitue pe Isfendiarbeg, si se puna in locu-i pe fiulu seu, pe care maiestatea sa ilu are de ostaticu. Isfendiarbegu surprinsu de acêsta si nesciendu ce se mai faca, vine si elu la Muradu si cerendu-i iertare 'i offere de ostaticu pe alu doilea fiu alu seu, si 'i promite anca a'i dá in casatoria pe unic'a sa flica, princessa de o frumsetia incomparabile. Sultanulu imblanditu prin acêsta, ii promitte ertare pentru crim'a comissa.

ESPEDITIUNEA LUI MURADU IN EUROP'A SI ASI'A

XII. La reintôrcere d'in acêsta espeditiune Muradu ocupa faimôs'a cetate Ismir, locu de mare comerci pãna asta-di; supune apoi tienuturile vecine, precumu Montesi'a (14), Aidin (15) Sari-

(14) *Montesi'a*, tiêra cunoscuta geografiloru sub acestu nume.

(15) *Aidin*, cetate in tiêr'a Montesiei.

A. 830
I. C. 1426

chan (16) cu tóte tierile dependente de Hamid Ogli (17). Dupa aceste cuceriri in Asi'a , trece la anulu Hegirei 830, in Europ'a, si ataca pe Venetiani, devasta insul'a Gianta (18), ocupa castellu'lu Giogerginlik (19), si face spoliatiuni considerabili in tienuturile vecine : in urma se întórce victoriosu in Adrianopole. Apoi anca in acelu anu lasa a se construi in Ergena (locu mârécinosu, diumetate cale între Constantinopole si Adrianopole) unu podu admirabile de pétra taiaata , cu siepte-dieci-si-duóe de arcuri, si in partea de càtra apusu o Giamia, o scalda, unu Imaretu si unu Chanu.

CARAMANU OGLI SUPPUNE TIERILE SALE LUI MURADU

XIII. Caramanu Ogli, despre care amu facutu mentiune mai de multe-ori, vediendu sórtea veciniloru sei, si aducèndu-si aminte ca si elu de multe-ori a fostu la marginea precipiciului si de abiá a scapátu, se resolvi a imblandi furórea leului mai nainte de a cadé in unghiule lui ; asia in anulu Hegirei 831 se presenta la curtea lui Muradu si 'i offere in tóta umilinti'a si de buna voia cheile de la tóte cetatile sale. Muradu ilu primesce cu respectu mare, ilu onóra cu presente magnifice, si 'lu face Sangiacu séu gubernatoru perpetuu in Ipsalam.

MURADU INTRA IN GRECI'A

XIV. Muradu indata dupa aceea isi aduna trupele d'in Asi'a si Europ'a si intra in Greci'a pentru a ocupa acele câte-va parti ce mai remasesera anca sub potestatea imperatului greciloru ; si fiindu-cà n'a datu de nici-o resistentia, a potutu ocupa fora dificultate Tes-salonic'a, Athen'a si Carlin'a ; apoi urmatu de óstea sa , se întórce in Adrianopole incarcatu de predi si ducèndu cu sine o multime de captivi si de vite.

(16) *Sarichanu*, romanesc Ospellu la citróne. Nume de tiéra si de o cetate in acéeaşi tiéra.

(17) *Hamid Ogli*. A se vedé not'a 22, la capu 4, cartea I.

(18) *Gianta*. O insula in marea adriatica. Anticulu ei nume è Iacintus, asta-di se numesce Zante.

(19) *Giogerginlik*. Dupa etimologia însémna columbariu, séu casa de porumbi. Este unu fortu la marginile Moreci, alu carui nume anticu s'a perdutu.

SE CASATORESCÉ CU FII'A LUI ISFENDIARBEG

A. 832

I. C. 1428

XV. In anulu ce a urmatu acestei espeditiuni, 832 alu Hegirei, Muradu se casatorî cu fii'a lui IsfendiARBEGU, care'i era promissa înainte cu patru ani. D'in acêsta casatoria se nascû la siese ani in urma marele Mahomedu, cuceritoriulu Constantinopolei si flagelulu crestinatatiei.

CARAMANU OGLI SE REVOLTA

A. 838

I. C. 1434

XVI. Caramanu Ogli (20) pare cã ar' fi avutu intentiunea de a stirpi anca in nascere pe acelu-a care cu timpu a devenitu terrôrea universului si cuceritoriulu a diumetate de lume. Elu se revolta in Asi'a chiar in anulu candu se nascû acestu erou, care era 838 alu Hegirei. Acêsta rebellione neasieptata atrase pe Muradu in Asi'a, unde ocupã prin asaltu cetatile Aksiehri (21) si Conia. Caraman Ibrahimu beg se simti cu multu mai debile de catu se pôta resiste armatelor victoriôse ale Sultanului, si recurse la unu monachu cu numele Menla Gamse (22), omu de reputatiune pentru santitatea si virtutea sa, cã se intrevina la imperatulu si se 'lu induplece a se impaca. Monachulu acceptã bucuros insarcinarea, si cu pietatea sa, pentru care era adorat de toti musulmanii, sêu cu elocenti'a sa singulara, a potutu imblandi anim'a lui Muradu intr'atãtu, in câtu acesta uitandu injuri'a lui Caramanu, nu numai ca l-a iertatu, dar' i-a restituitu tôte titlurile si onorile de mai înainte.

MURADU BATE PE PRINCIPELE MOREEI

XVII. Restituila ordinea in Asi'a, unu nou inamicu appare in Europ'a. Acesta, era Moracrali (23), frate cu imperatulu greciloru. Elu impresora cetatea Giogerginlik, situata la confiniile Moreei;

(20) *Caramanu Ogli*. Este acelasiu principe de Caramani'a, care s'a suppusu Sultanului Muradu, și s'a casatoritu cu sôr'a mai mare a acestuia. Dar' nu se scie cumu a fugitu d'in Romeli'a in Asi'a.

(21) *Aksehri*, sêu cetatea alba; ea este in Asi'a mica.

(22) *Menla sêu Mola Gamse*. Celu mai renumitu santu pe acelu timpu intre turci. Cellu'a sa in Caramania'a si asta-di este cercetata cu multa devotiune si pietate.

(23) *Mora Crati*. Pare a fi despotulu Demetriu, care, precumu ne spune Phranza, domnia pe acestu timpu in cea mai mare parte a Moreei. Se numesce aci frate alu imperatului grecu, fiindu-ca era confederatu si in affinitate cu acesta.

dar' Cassimu Pasia Beglerbeg (24) de Romeli'a ilu attaca pe neastep-tate cu o trupa alésa de soldati europeni, si 'lu pune la fuga. O mare parte d'in greci au fostu ucisi séu captivati, si victoriosulu Pasia se intorse incarcatu de spoliatiuni luate d'in castrele crestine.

BELLU IN UNGARI'A

XVIII. Intr'aceea se nasce bellu crancenu intre turci si regele Ungariei. Lupt'a curge cu focu. dar' cu successu dubiasu, câte-odata ungurii, mai adese-ori turcii erau batuti. In urma bravulu generalu Michal Ogli Alibeg in fruntea unei numeróse armate se respandesce cá unu torente in cele mai avute tienuturi ale Ungariei, duce in captivitate unu numeru mare de locuitori, cari nu se asteptau la acésta invasiune, si luandu-i cu sine d'impreuna cu alte multe predi, se întórce victoriosu la Adrianopole, unde Sultanulu Muradu, la anulu Hegirei 840 ordinà a se construi o Giamia (25) si unu Imaret, edificie demne de unu imperatu.

A. 840

I. C. 1436

(24) Despre semnificatiunea etymologica a acestui cuventu vorbiramu mai susu. Aci inse mai avemu se observamu acestea. Tóte gubernamentele in care pasiali gubernatori au onórea de a porta câte trei tuguri, se numescu Beglerbegate; dara in sensulu eminent alu cuventului au si pâna in dio'a de astadi numai trei pasiali titlu de beglerbeg, adeca gubernatorulu Rumeliei, a carui resiedentia este in Sofi'a; celu de Anatoli'a cu resiedentia in Kiutahi'a. si celu dela Damascu. Inainte de acésta, pasi'a dela Buda inca era beglerbeg. De si lingusitorii loru dau si la ceilalti pasi-ali titlu de beglerbeg, dara curtea imperiale nu le dà altu titlu, de câtu Destur Mîkserrem, adeca plenipotent. Cuventulu acesta vine dela Tugra, care denóta acea semnatura, prin care se exprime numele Sultanului, pentru-cà, afara de marele veziru, numai acestora le este permissu a porta Tugra si a emitte durata in provinciele loru in numele imperatului. Pre câtu timpu beglerbegii se afla in funcțiunea aceea, auctoritatea loru in imperiulu otomanu este asia de mare, in câtu candu esu din capitala in provinci'a ce li s'a datu, séu candu sunt trimisi dein una tiéra in alt'a, cu exceptiune de interiorulu Constantinopolei, unde n'au nici-o jurisdictiune, in calea loru au putere ca si marele veziru, preste toti cati sunt loru inferiori in rang, fia acela dein ori-care provincia. Ei potu spendiura, taia séu pedepsi cu alta specie de mórte dupa cumu le place, pe toti câtu se voru afla culpabili, fara ca pasi'a locului se le póta pune cea mai mica pedeca, in câtu acestuia 'i remane singurul mediulocu de a reclama la curte in contra abususului de putere a acelor plenipotentiar.

(25) *Giamia*. Cea mai mare beserica intre câte sunt in Adrianopole; e aprópe de palatiulu unde marele veziru 'si are resiedentia. Se numesce de comunu Eski Giamí séu baseric'a vechia.

XIX. Ungurii au luat mergerea lui Alibeg la Adrianopole dreptu fuga, si irumpu de nou in tierile turcesci, predandu cu focu si feru totu ce le stă inainte. Muradu spre a infrêna acêsta cutediare si a da o reparatiune eclatanta, trece Dunarea nu departe de Vidinu, si prêda tîta tîer'a pe unde au potutu numai se adjunga cu trupele sale. In fine impresôra Belgradulu (26), acestu antemuru alu Ungariei. Prin cucerirea acestei cetati. Muradu ar' fi ajunsu duoe scopuri: si-ar' fi asigurat tierile si suditi contra invasiuniloru unguresci, si si-ar' fi deschisu calea de a face escursiuni continue contra inimiciloru. Dar' fortun'a nu i-a secundatu in acêsta intreprindere. Eroic'a aperare a impresoratorulu, si iern'a ce se apropiă, ilu constrinsera a ridica obsidiunea chiaru candui se parea ca acumu-acumu devine domnu cetatiei. La întorcere cuprinde Sophi'a (27) si alte vre-o câte-va cetati in Bulgari'a.

VALAK OGLI DEPOSEDATU

XX. Muradu era fôrte necajitu, că nu a potutu cucerî Belgradulu, éra acea lipsa de successu nu o atribui valôrei inimicului, ci suppu-nea că este tradare la midi-locu. Principele Serviei Valak Ogli, unitu cu Sultanulu prin legaturi de sange si de amicitia (28), totdea-

(26) *Belgradulu*. Alba-greca, in timpii antichi Taurunum; cetate fôrte cunoscuta, care asta-di formédia frontari'a imperiului turcu spre Ungari'a. Crestinii dicu ca ottomanii au perdutu unu numeru considerabile de soldati in obsidiunea acestei cetati; dar' avemu cauza de a ne indoî in acêsta, mai alesu deca vomu considera că dupa redicarea obsidiunei, turcii au ocupatu prin assaltu Sophi'a, si alte cetati, precumu Nissa, Scopia, Novomonte séu Siehiákioi; ceea ce si crestinii recunosc. Disput'a este, deca aceste cetati au fostu cucerite inainte séu dupa obsidiunea dela Belgradu; crestinii dicu ca inainte; turcii afirma contrariulu.

(27) *Sophi'a*. Capital'a Bulgariei si resiedinti'a Beglerbegului de Romeli'a. Cetate fara muri de aperare. Se pare ca numele i se deriva dela o baseric'a numita Sant'a Sophia, construita dupa modellulu bisericei S-ta Sophi'a d'in Constantinopole, dar nu este atătu de mare ca acêsta, nici prefacuta in Giamie.

(28) *De sange si de amicitia*. Scriitorii crestini dicu ca Georgiu, despotulu Serviei, pentru a consolida amicitia cu Muradu, si pentru a confirma pacea cu acesta, i-a datu pe fiia-sa in matrimoniu. Auctorii crestini sunt mai exacti decâtu turcii intru a insemna numele principiloru; pentru aceea n'amu cauza de a dubita despre ceea ce dicu ei aci, mai alesu ca turcii sunt de acordu cu ei asupr'a faptului, ca dupa ruptur'a intre acestu despotu si intre Muradu, s'a datu ordinu de catra acesta, ca se se scôta ochii fiiloru lui Georgiu, pe cari 'i avea de ostatici,

una se areta atâtu de devotatu interesselorù acestuia, în câtu i s'ar' fi parutu unu pecatu a dubita în fidelitatea lui. Dupa o cercetare rigorôsa inse s'a descoperitu, ca elu nu numai cã a informatu pe regele Ungariei despre planurile ottomaniloru, ci cã a facutu totu pentru a impiedica cucerirea Belgradului. Muradu se infuria pentru asta tradare neasteptata, si spre a o pedepsi, dede ordinu a taia limb'a si la cei duoi fii ai lui Valak Ogli, pe cari 'i avea de ostatici. Apoi intrandu cu armat'a sa în Servi'a, cuprinse Semendri'a, cetate situata la tiermurea Dunarei; ocupà tôte tierile lui Zerin Ogli (29), alungà pe principe d'în tiéra, si în fine suppuise potestatiei sale tóta Servi'a.

FUGE LA REGELE UNGARIEI

XXI. Valak Ogli scapà prin fuga de mani'a Sultanului, si se duse a cauta asilu la regele Ungariei (30). Dar' sôrtea 'lu persecutà si aici d'impreuna cu pe principele care l-a primitu; pareu ca totu s'a conjuratu la ruinarea Ungariei, de candu a pusu elu piciorulu aici. Elu așitià pe regele în contra turciloru, si'lu faci se franga tractatulu de pace inchiiaiatu cu acesti-a. De aci immens'a versarè de sange si flagellele ce au urmatu. Insusi regele a cadiutu victima, si si-a perdutu vièti'a.

ALTA REVOLTA A LUI CARAMANU OGLI

XXII. La anulu Hegirei 844 se puse cea d'în urma pètra la edificiu Moscheei numita Eski Giami (31), care o începuse anca Musa Celebi în Adrianopole. În anulu urmatoriu, Caramanu Ogli Ibrahim beg, nepotendu innabusi vechi'a ura ce o avea contra ottomaniloru, se revoltà de nou. Nici indulgenti'a precedente a Sultanului, nici sanctitatea tractatoru de pace intarite cu juramentu, nu putura a'lu retienè; elu irrupse cu armat'a sa în provinciile asiatiche fara defenza atunci, si le devastà într'unu modu neaudit. Muradu în-

(29) *Zerin Ogli*. Asia se numesce la turci tiér'a ce se întinde de-a-lungulu Savei, de unde acestu fluviu intra în Dunare pên' la Petrovaradinu.

(30) *Regele Ungariei*. Aci se întielege Vladislau regele Ungariei si Poloniei, cunoscutu mai multu prin batali'a fatale dela Varna, decâtu prin vre-o alta fapta a sa.

31) *Eski Giami*. Dupa etimologia însémna baserica vechia. Vedi nota 27. mai în susu.

sciintiatiu de acésta irumpere, sbură in Asi'a, si pentru a preveni flagellele, la cari potea se fia espusă tier'a prin violentiele lui Caramanu Ogli, tramise in contra lui unu corpu de trupe alese, ér' in-tr'aceea isi aduna alta armata numărósa la Prusa. Inaintandu trupele, le vine inainte soci'a lui Caramanu, sóra mai mare (32) a lui Muradu, pe care Caramann o luase in casatoria pentru mai firma conservare a confederatiunei. si-i róga se stea pe locu, si se departedie dela sine ori ce cugetu de bellu: insarcinandu-se a midi-loci pacea, si a da satisfactiune Sultanului, fratelui seu. Immediatu dupa aceea merse la fratele seu. Si departe de a desculpa pe barbatulu seu, ea deplóra ca n'a sciutu pretiui o confederatiune precumu è a Sultanului; cere se ierte crim'a barbatului seu, se offere de garanta pentru fidelitatea sa in viitoriu, si'i promitte cu juramentu si in numele barbatului seu, cà nu va suferi nici-odata si sub nici unu pretestu, cá soldatii sei se intre in tierile ottomane, nici cá se se faca ce-va contra interesselor Sultanului. Eloquenti'a scaldata in lacrime a sororei de o parte, si de alt'a affectiunea fraterna a lui Muradu, imblandi anim'a acestui-a; elu pardonà lui Caramanu Ogli, si 'lu primi érase in amicitii'a sa sub conditiunile dictate de soru-sa. Pactulu de pace se confirmà de nou prin unu Ahd-name (33) si Muradu se intornà in Europ'a.

MURADU RENUNTIA LA IMPERIU

XXIII. Imperiulu era in pace d'in tóte partile; nici-unu inamicu nu'lu mai turburá. Ungurii (34) atât de arroganti pên'acumu, s'au imblanditu si au facutu pace cu turcii. Muradu desgustatu de trebile statului si fatigatu de espeditiuni atât de laborióse, se decise la

(32) *Sora mai mare*. Nu se póte determina cu precisiune timpul acestui matrimoniu; probabile ca a fostu la anulu Hegirei 831 dupa suppunerea principelui de Caramani'a.

(33) *Ahd name*. Cuventu arabicu, compusu d'in *Ahd*, pactu séu conditiune si *nam* carte séu scrisóre. Acestu nume insémna literele séu chartiele ce delegatii straini obtienu dela Sultanulu pentru principii loru dupa ce au incheiatu pace. Aceste littere contienu conditiunile pazei, numite la Arabi Mevad, si sunt ratificate cu *Tugra* séu signatur'a numelui imperatului.

(34) *Ungurii*. Vladislau a frantu acésta pace, precumu vomu vedé indata d'in istoricii turci, la not'a 39 mai in josu.

- A. 847 anulu Hegirei 847 a abdica corónei in favórea fiului seu Mahomedu
 I C. 1443 si se retrase la Magnesi'a (35) pentru a duce viétia privata.

CARAMANU OGLI INVITA PE REGELE UNGARIEI CONTRA LUI MURADU

XXIV. Indata ce s'a audítu acést'a, Caramanu Ogli, care numai la intercessiunea sororei lui Muradu obtienù anulu trecutu iertare dela acest'a, rapitu érase de ur'a contra ottomaniloru, crediù ca acumu este timpul oportunu de a'si resbuna; si in cugetulu seu tradatoriu, de a distruge imperiulu ottomanu, elu scrise urmatóri'a littera catra regele Ungariei: « Muradu, acestu vechiu tiranu alu
 « lumei, au abdicatu dela tronu in favórea fiului seu Mahomedu;
 « acesta è unu omu tineru fora esperientia, si incapabile prin etatea
 « si mintea sa de a conduce afacerile civili si militari. Aci este mo-
 « mentulu favorabile de a ve resbuna de atâte rele ce turcii v'au
 « facutu. Nu lasati se ve scape acésta ocasiune, câ-ci nici-odata n'o
 « mai poteti avé. Se atacamu de-odata tierile ottomaniloru, eu d'in
 « partea Asiei si voi d'in partea Europei; si nu este dubiu ca curendu
 « vomu estermine tóta gentea Osmaniloru, si vomu restabili pe
 « atâti principi alungati si despoiati de bunurile lor ».

INVASIUNEA UNGURILORU

XXV. Regele Ungariei, care nu de multu facuse tractatu de pace cu turcii, si cu man'a pe Evangeliu jurase pe immortalele corpu alu lui Christu ca va observa conditiunile pazei, n'ar' fi ascultat atâtu de usioru de consiliulu lui Caramanu, déca nu'lu seducea auctoritatea papei dela Roma (36). La instigatiunea acestuia, deslegandu-lu si de

(35) *Magnesi'a*. Nici unu istoricu crestinu, celu pucinu d'in câticunoscu eu, nu vorbesce despre acésta abdicatiune a sultanului Muradu. Turcii sunt fôrte espliciti si clari in privinti'a asta: ei punu batai'a dela Varna sub Mahomedu II., si dicu ca Muradu pe acelu tîmpu nu era imperatu, ci numai comandante in armata, si ca dupa acésta batalia s'a retrasu la Magnesi'a, ér Mahomedu a remasu singuru domnitoriu dela anulu Hegirei 847. pên' la 850 La acestu anu, dicu ei, mai-marii tiei au rechiamatu pe Muradu la tronu, ér Mahomedu ca prea tineru a fostu tramisu la Magnesi'a, pentru a astepta acolo in retragere mórtea parintelui seu. In cursulu istoriei vomu vedé tóte aceste mai pre largu.

(36) *Papei dela Roma*. Zelulu falsu alu acestui omu nu potu se'lu deplanga destulu crestinii. De altminterea, turcii de comunu, afara de cei invetiati, credu ca pap'a este nemoritoriu, si opiniunea loru è basata pe o fabula, care dice, ca: Califulu Amavi'a

juramentu, regele Ungariei 'si adună armata numeroasă, si adjutatu de trupele auxiliare ale Boheților, Poloniloru. Italianiloru, Bulgariloru si Servianiloru lui Valak Ogli, cari toate jurasera nimicirea imperiului ottomanu, merse cu aceste contra turciloru si irrupse in teritoriulu loru.

MURADU REPRIMESCE IMPERIULU

XXVI. Armate asia mari compuse dein popora atatu de bellicose inbarbatu pe crestini pe atatu, pe catu insufla musulmaniloru terore; care crescea cu alatu mai multu, cu catu reflecta mai multu la tineretiile si la lips'a de experientia a imperatului loru; deci tienendu consiliu se decisera a chiama inderetu pe Muradu. Consimtindu si Mahomedu, fiulu acestuia, trimitu immediatu delegati la Muradu, pentru a'lu roga se ia frânele guvernului erasi in mana, si se apere statulu cu consiliulu si arm'a sa atatu de terribile inamiciloru. Muradu reiectandu acesta ambassada, dise: « Aveti imperiu, si aveti imperatu; faceti cumu veti judeca ca este spre binele vostru; dar' nu veniti a turbura pacea si linistea mea, care credu ca o amu meritatu dupa atate suferintie cate amu induratu pentru voi ». Delegatii vinu a dou'a ora si insistu cu mai mare perseverantia, pana ce in fine Muradu consimte, si fara a perde unu momentu, se pune in fruntea armatei si pe la strimtoarea de la Gallipole trece in Europ'a.

BATAIA DELA VARN'A

XXVII. Dupa-ce ajunse la Adrianopole, Muradu tienendu consiliu cu fiulu seu si cu mai marii imperiului despre starea lucrurilor, in fine, dupa multe rogari si chiar contra vointei sale, se insarcina cu comand'a asupr'a armatei. Pentru-ca se'si ajunga cu atatu mai bine scopulu, Muradu pleca indata a treia-di cu armat'a sa, si dupa unu mersu fortiatu ajunge aproape de Varn'a (37), unde i se spune

a taiatu cu sabi'a pe unu papa in fație, si ca papii de atunci incocce au semnul acestei cicatrice, ceea ce o atesta captivii cari o au vediutu. Eca cumu acesta natiune credula se lasa a se amagi prin fabule ridicule, de si acesta nu'i servece decatu spre desonore.

(37) *Varna*. E traditiune la turci, ca Sultanulu Muradu inainte de bataia de la Varna a conchiamatu unu consiliu generale in Adrianopole, unde a tienutu urma-

ca era in castre regele Ungariei. Muradu plăca înainte cu cavaleri'a, nevrendu a lasá se scada ardórea trupelor sale, asteptandu infanteri'a ; si a trei-a dî a fostu in faci'a inamicului. Elu ataca numai de câtu , dar' nu cu successulu la care se astéplá. Că-ci arip'a drépta , nefiindu sustienuta de infanteria, n'a potutu resiste primului atacu, si venindu in disordine a fostu persecutata cale mai bine de unu milu. Dar' chiar acest'a a fostu scaparea imperiului si a Sultanului. Că-ci regele Ungariei, june, si mai curagiosu de câtu toti, crediendu-se acumu sicuru de victoria , voi a o complecta provocandu pe Muradu la duellu (38). Acesta dandu faci'a cu regele cá d'in întemplantare ii strapunge calulu cu unu Girid (39), dupa care indata cade si re-

toriu discursu : « Noi credemu — dîse elu — ca Haziret Isa (santulu Isus) este intr'adeveru Ruh Ullah (spiritulu lui Dumnedieu) nascutu d'in una vergine, profetu amatu de Dumnedieu, si este inca in viétia ; ca a scapatu de reutatea si mânia evreiloru, « si s'a suitu in alu treilea ceriu ; unde siede pentru a veni odata se judece pe acestu poporu pentru perfidi'a sa ; elu va judeca si pe Nazrani (crestini , pentru-ca au falsificatu evangeliulu scu ; noi recunóscemu ca este mare profetu, dar' nu este nemuritoriu, și va trebui se móra trei dîle înainte de finitulu lumci ; ér' crestinii credu ca elu è fiiulu lui Dumnedieu, si are viétia de veci si marire si putere asemenea cu creatorulu lumei. Si mai multu, ei credu in unele superstitiuni, ce le numescu sacramente : asià credu tare ca Isa Mesih Isus Messi'a) loru a datu preotiloru sei putere de a se schimba decâte-ori voru vré, pana in a leveratu trupulu lui, si vinulu in adeveratu sangele lui. Pe acestu misteriu si pe Ingil Sierifu (evangeliulu santu) s'au juratu ei ca voru tiené pacea incheiata cu mine. Pentru aceea nu me indoiescu, ca Dumnedieu i va bate, fiindu-ca au frantu evangeliulu si au calcatu in picióre sacramentele lui. » Dupa acestu discursu se dice ca Muradu in midi-loculu focului luptei a ordinaru ca se puna intr'o lance scrisóri'a, prin care regele Ungariei a confirmatu pacea, si o persóna ne armata se o pórte prin tóte corpurile armatei, si se strige cu voce inalta : « Se vina ghiaurii (infidelii) contra Dumnedieului loru, si contra sacramentelorui lui ; si déca in adeveru credu ei in aceste lucruri, apoi o ! Dumnedieule drepte ! care faci se resara sórele asupr'a celoru rei cá si asupr'a celoru buni, fa ca ei insii se 'si resbune intre sine, si insii se se pedepséca pentru scelerateti'a loru ».

(38) *Duellu*. Nevrendu a preveni opiniunea lectorului, lasu se judece singuru, óre turcii au inventatu acestu duellu pentru a face onóre imperatului loru, séu crestini ilu retacu pentru a ascunde temeritatea regelui Vladislau. In câtu pentru mine. io sunt inclinat a crede turciloru, uai alesu ca auctori crestini si in specialu Phranza cartea II. capu 19, mentionédia despre impregiurarea, ca Vladislau a patrusu péné la cortulu lui Amera, ca acolo a cadutu dupa ce i-a vulneratu calulu unu Ianiciaru cu numele Chamutia.

(39) *Girid* Sagéta scurta si usióra, cu care turcii se servescu fórté multu. Cei care

gele la pamentu. Ianiciarii cari ajunsera chiar in acestu momentu, ilu prindu, ii taia capulu, si punendu-lu intr'o lance, ilu pórta in triumfu si 'lu aréta inimicului strigandu d'in tóta puterile: Eca capulu regelui vostru! In acelasiu timpu se readuna cavaleri'a, si rupt'a reincepe; turcii petrundu in corpurile inimiciloru, ii respingu si'si facu cale in tóte partile. Crestinii se tieneau anca: dar' facén-

le sciu bine manua, pórta de ordinariu câte trei intr'unu tocu aternatu la partea drépta a calului loru. Ei dau cu ele la çinta cu atâtu-a precisiune, încátu nu'i in-trece nici venatoriulu celu mai desteru. Io insu'mi n'asiu fi crediutu, déca n'asiu fi vediutu cu ochii mei unu casu ce vréu a'lu narra aci. Catra finitulul bellului d'in anulul trecut, înainte de a pleca trupele dela Zenta, imperatulul fiindu la Philippopolé a lasatu camerariloru sei a se exercita in acésta arte in prescni't'a sa, spre a se delecta in exercitiulu loru. Sagetile cu cari se exercitau nu erau ascutite, ci tocite la vórvu. Intre ei era unu cercassian: cu numele Mehemedu Aga, capu alu stabuleloru, postu fórte respectabile la turci. Unulu d'in compania 'lu nimeresce d'in nebagare de séma cu saget'a in spate. Lovitur'a a fostu violenta, si Mehemedu séu de rusíne séu de dorere, se infuriá, si stringédu in pinteni calulu scu arabicu persecutá cu vivacitate pe omulu seu care fugea inainte; acesta vedíendu ca nu'i póte scapa déca continua a fugi, se întórce iute cu calulu seu spre drépt'a: atunci Mehemedu aruncá dupa elu o sageta cu atâtá rapiditate, in câtu tēmpita cumu era, petrunse in sielele calului, si a cadiutu si calu si calaretu la pamentu. Imperatulul uimitu de acestu spectaclu, a opritu lui Mehemedu de a mai continua exercitiulu acesta. Amu vediutu totu pe acestu omu dandu probe de forti'a sa la o pórta de monastire in Moldavi'a: pórta era d'in scanduri de câte trei degete de gróse, si totusi cu sagéta ordinaria si neascutita o sparse facédu se petrunda sagét'a prin ea. Eca acumu si modulu cumu turcii se exercita in acésta maiestria. Incepu cu unu girid de feru séu Lobut (*), precumu ilu numescu ei, greu de duóe-spre-diece ocale, fla-care oc'a face patru-sute dramuri: positur'a ce o ieau este, ca 'si punu degetulu celu mare dela man'a stan-ga in bréu, ér picíórele in linia drépta unulu dupa altulu, si cu man'a drépta arunca sagét'a intr'o gramada de pamentu móle, si continua péné 'i iérta puterile denu mai potu. Unii arunca si de câte siepte-sute de ori un'a dupa alt'a. Dupa ce au facutu acésta proba cu sagét'a de feru, ieau sagéta de lemnu pe de duóe-ori atâtu de grósa ça cea comuna, si se exercita péné atunci, péné candu o au aruncatu in pamentu móle de duóe-mii de ori un'a dupa alt'a; in fine apoi vinu la sagét'a ordinaria, care in comparatiune mai alesu cu cea de feru, este usióra ca o péna. Prin acestu exercitiu continuu 'si castiga o desteritate si fortia, încátu sunt cei mai abili in arunca-tulu dardelor.

(*) Cuventulu in sine insémna *lenesiu*, care nu ese d'in casa nici-odata, nici nu caletoresce. De aci sagét'a cea grea de feru, in comparatiune cu cea usióra de lemn, se numesce *lenesi'a* séu *puturós'a*. *Tr. Germ.*

Traductorulu germanu scrie *Lubed*.

du-se nópte (40). si neavendu comandante, au trebuitu se se retraga, si in acestu momentu perderea lor a fostu generale: câ-ci afara de vre-o câti-va cari au scapatu prin intunereculu noptiei, toti ceilalti au fostu parte ucisi parte captivati. Dupa acésta, Muradu, incarcatu de trofee si de spoliatiuni d'in campulu inamicului, 'si duce armat'a, care nu perduse multu, inderetru la Adrianopole.

MURADU ÉRASI ABDICA

XXVIII. Glori'a ce castigase Muradu in acésta espeditiune, pentru altii pôte ar' fi fostu unu impulsu la întreprinderi si mai mari, pentru elu inse n'a fostu alta de câtu unu esemplu despre nestabilitatea puterei omenesci. Elu a vediutu pe regele Ungariei plinu de gloria, incungiuratu de armate numeroase, adorat de atâtea natiuni adunate sub stindardele sale; l-a vediutu apoi cadiendu la pamentu prin o singura lovitura a sortiei chiar in momentul candu se credea victoriosu, éra victori'a cadiendu-i d'in mana si trecundu in man'a inamicului, si trupele tôte nimicindu-i-se. In caderea acestui rege nefericitu, Muradu vede ca pôte se ajunga si elu acésta sôrte, dupa unu timpu atât de lungu de prosperitati continue. Se decise deci, a remané pre langa propusulu seu de mai inainte; remitte a dou'a-óra sceptrulu in manile fiului seu, si se retrage éراسي la Magnesi'a in viétia privata.

IANICIARIII SE REVOLTA: MURADU ESTE RECHIANATU

XXIX. Dar' nici de asta data n'a potutu sta aici in pace. Ianiciarii, prin alu caroru servitiu se castigasera péné acumu atâtea victorii celebre contra inamiciloru, devinu la anulu Hegirei 850 flagellulu concetatianiloru. Ei urdira in Adrianopole o violenta seditiune pentru unu lucru de nimicu. Schintei'a aruncata, causà unu mare incendiu. Vedeai, cumu se intempla de ordinariu in tôte revolutiunile

A. 850

I. C. 1446

(40) *Nópte*. Se dice ca cei cari au scapatu prin intunereculu noptiei, au ajunsu preste asteptarea lor la muntele Cengie, séu Emu, cumu se numia in antichitate. Aici populu i-a prinsu cu funi ca pe fôrele selbatece, si generalii si alti comandanti ai armatei toti au peritu, singuru Huniade a potutu scapa. Istoricii crestini vorbescu fôrte multe despre acestu erou; si cine vre se studieze faptele luptatoriului pentru crestinate, se le cerce la scriitorii crestini.

civili. casele cetatianiloru si ale strainiloru predate; omenii atacati si omoriti pe strade fara distinctiune de etate séu de sexu; furturi, omoruri pretutindenea; ca un cuventu, acei-a cari prin starea loru trebuiau se fia defensorii cetatianiloru, pareau a se fi conjurati spre a'i ruina si stinge cu totul. Caus'a acestei rebelluni nu se putea afla airea, decâtu in juneti'a noului Sultanu si in prea marea blandetia a inimei sale. E rar casulu, unde militi'a se nu abusedie de unulu d'in aceste defecte ale principelui; si candu crede ea ca pôte face totu ce vrè, in scurtu libertatea trece in licentia. Spre a pune capetu acelei rebelluni, mai-marii tieriei au recursu érase la Muradu, si l-au rogatu prin scrisori, se vina a restitui ordinea si a lua érase in mana imperiulu, cà-ci diceau ei, « fiu-seu este inca june si n'are « auctoritate suficiente pentru a infrena licenti'a; de aceea ei credu, « cà densulu va avea compatimire de starea imperiului ottomanu si « nu va suferi, cá imperiulu acesta, pe care elu l'a maritu si consoli- « datu, se péra cá o corabia fora capitanu. Cu unu cuventu, increde- « rea loru in prudenti'a si conducerea lui cea probata este asia de « mare, in câtu ei spera, cà prin dispositiunile sale imperiulu nu « numai se va ridica la starea sa de inainte, ci va ajunge la inflorire « si auctoritate mare ». Muradu miscatu péné in inima de periclulu comunu in care era statulu si suditii sei, vine la Adrianopole, se pune érase pe tronu (41), si tramite pe fiulu seu la Magnesi'a.

CUPRINDE GRECI'A SI EPIRULU; SI ALUNGA PE SCANDERBEGU

XXX. Turburarile interne au incetatu indata ce Muradu a reluat frenele guvernului. In anulu urmatoriu se întórce cu armele sale contra rebellului Castriot Iskenderbeg (42) si'lu allunga d'in regatulu

A. 851

I. C. 1117

(41) *Tronu*. Istoricii crestini dicu ca Muradu dupa victori'a dela Varna s'a retrasu in viéti'a monastirei dela Prus'a; si déca a lasatu elu acést'a viétia singurateca, apoi n'a facutu-o nici pentru revolt'a Ianiciariloru, nici la întefirile Pasiloru, ci destep-tatu de progressulu armelorui lui Huniade in Ungari'a si de revolt'a lui Iskenderbegu.

(42) *Iskenderbegu*. Acest'a è celebrulu Georgiu Castriotu, fiulu lui Ionu principe de Epiru. Istoricii crestini au scrisu volumi intregi despre faptele bellice ale acestui erou. Elu ca june anca aretà dispositiuni spirituali atât de nobile, in câtu Muradu impresionatu de virtutile lui ilu luà langa sine si-i dede acestu nume, care è o cor-ruptiune d'in Alexander, si care, precumu amu observatu, è fórte rar la turci; cà-ci afara de acesta numai duoi mai sunt, caroru istoricii turci le dau numele de Is-

séu; devasta apoi tóta Greci'a si Arnaudi'a (43); si mergèndu totu inainte, intra in More'a si ocupa prin assaltu cetatile Balibadri si Akcehisar (44). Scanderbeg nu numai violase credinti'a sa catre Sultanulu, ci elu abnegase fara causa si religiunea mahomedana; de aceea Muradu prefacù in Giamie si Moschee tóte besericile crestine d'in Arnaudi'a; ordinà apoi cà toti locuitorii d'in Epiru séu se se taie impregiuru, séu cà voru fi pedepsiti cu mórte pentru infidelitatea principelui loru (45). Cu modulu acest'a tóta tiér'a trecù in scurtu timpu la credinti'a mahomedana.

BATE PE UNGURI LA COSSOV'A

XXXI. Pe candu se petreceau aceste in Greci'a, nou bellu erupse la frontarele Ungariei. Regele Ungariei (46) vrèndu a resbuna mortea

kender. Unulu este Iskender Rumi Ibnifelikes, séu Alexandru macedonénulu, fiulu lui Philipu, despre care nu sciù se'lu puna óre intre profeti séu intre principii crestini; cà-ci nu vrèu se concèda ca ar' fi fostu paganu Celalaltu este Iskender Ziul Carnein, séu Alexandru cornutulu, numitu altminterea la ei *Sahib Kiran Monarka* (*), sub care inse, pare ca intielegu pe Hercule, despre care se dice ca n'a portatu alta armatura decâtu o maciuca, numita la ei Giurz. Dar a' ste se fia dise numai ca in trècatu.

(43) *Arnaudi'a*. Sub acestu nume se intielege de comunu Albani'a si Macedoni'a.

(44) *Akcehisar*. Cetate alba, alu carei nume anticu nu'mi este cunoscutu.

(45) Georgiu Castriotu a fostu fiulu lui Ioanu, regelui de Epiru séu de Albani'a inferióre, care a trebuitu se dea cinci fii ai sei lui Muradu ca ostatici. Intre acesti-a celu mai tineru a fostu acestu Georgiu, care era fòrte placutu lui Muradu; l-a crescutu in religiunea mahomedana, l-a instruitu in disciplin'a turcésca, si i-a datu numele de Iskenderbeg séu domnulu Alexandru. Dar' candu Muradu era ocupatu cu bellulu in Ungari'a, Iskenderbegu se folosi de ocasiune si fugi in Epiru; de aici, precumu spunu istoricii crestini, au facutu minuni contra turciloru. In urma a moritu in Lissa, pe teritoriulu venetianu, la 27 Ianuariu 1467, in etate de 63 de ani. *Tr. Angl.*

(46) *Regele Ungariei*. Nu potu scì pe care 'lu intielegu aci turcii. Cà-ci regele legitimu pe acestu timpu era Vladislau, numitu Posthumu, pe care Fridericu duce de Austri'a (**) ilu tienea prinsu, si ungurenii d'in partea loru nu voiau a'lu recunósce de rege. Eu credu ca persón'a despre care se vorbesce aci, este Ioanu Huniade, ducele armatei ungurene. Scriitorii crestini nu néga ca acestu duce a fostu batutu mai de multe-ori de Muradu; dar ei insii aflirma ca aceste batai au costatu turciloru perdi atátu de considerabili, încátu insusi Muradu a trebuitu se declare: « ca n'ar vrè se cástige alte victorii cu perdi atátu de simtite ». Differinti'a intre scriitorii cres-

(*) Imperatulu Fridericu III.

(**) Monarchulu fericitu si invincibile. *Tr. Germ.*

predecesorului seu, face liga cu mai multi principi, intre cari si Domnulu Munteniei, care se revoltase cu puçinu mai inainte contra Sultanului, si irrumpe cu acesti-a in tierile ottomane. Muradu era anca in Greci'a, mai multu ocupatu cu a da o forma de gubernu acestei tieri, decâtu cu a face nuoe cuceriri. Dar' pe data ce a intielesu de invasiunea regelui Ungariei, plecandu spre Sophi'a, ajunge aici mai iute de câlu si-ar' fi potutu imagina cine-va; isi aduna vechii sei soldati, si mai adaogându acestoru veterani anca si alte trupe nôue, merge dreptu la inamicu. Dar' inainte de a veni armatele façe in façe, o trupa de musulmani, numiti Begleri, caroru Muradu le ordinase a'i veni intr'adjutoriu, in calea loru catra armat'a turcésca dau de romanii cari se tieneau in ceva-si distantia de inamicu; 'i attaca, si-i punu la fuga. Lui Muradu i se parù acést'a dreptu auguriu despre viitorea victoria, si inaintédia cu trupele sale spre Cossov'a (47) intr'unu siesu mare aprópe de Negromonte, locu renumitu prin mórlea de martiru a valorosului Muradu I, numitu Chodavendighiar, in victori'a reportata asupra lui Las Ogli. Muradu indata ce ajunsse aci, a inceputu lupt'a; dar successulu nu respundea asteptarei sale; câ-ci in inimizii loricati nu prindea sabi'a. Atunci Sultanulu se retrage cu trupele, si le ordina a lapeda armele usióre, a da nevala asupr'a inamiciloru si a'i taiá in capete cu securile si cu bâtele de feru. Musulmanii incungiura pe crestini de tóte partile; acesti-a vediendu ca in lupt'a deschisa nu potu se resiste furiei musulmaniloru, se retragu cu incetulu si se punu dupa carale loru; de aci sustienu lupt'a cu bravura admirabile si cu variabilu successu pên' la santitulu sorelui. In urma vediendu regele ca soldatii sunt descuragiati si nu mai potu tiené foculu, 'si aduna flórea cavaleriei sale, esorta in pucine cuvente restulu trupeloru, indemnadu-le de a se tiené anca si a reincepe batai'a, si dicéndu ca elu merge a lua

tini si turci este, ca acesti-a dicu ca tóte aceste fapte s'au petrecutu inaint' de cucerirea Greciei, ér crestinii pretindu ca Greci'a atunci era degiá subjugata.

(47) *Cossov'a*. Localitate nu departe de Negromonte, si faimósa prin dóne sangeróse batalii: un'a intre Bulgari si Muradu I., unde acest'a a reportatu victoria, dar si-a perdutu vióti'a; si alt'a intre Muradu II contra ungureniloru. Analile romanesce descriu acésta d'in urma ca un'a care a fostu cea mai viia si cea mai sangerósa d'in câte s'au vediutu pên'acumu, si nu credu ca asemenea se se mai póta face in viitoriu.

pe inamicu d'in spate ; asia, crede ca victori'a se va declara in partea crestiniloru. Elu ese intr'adeveru d'in campulu luptei, dar' ingritu mai multu de viéti'a sa decâtu de securitatea omeniloru sei, in locu de a merge se attace pe inamicu in spate, prinde fug'a si se duce. Armat'a vediendu-se fara comandante, 'si perde si ea lóta speranti'a, lasa campulu luptei, întórce si ea spatele, si cérca fiacare a'si salva viéti'a. Turcii urmarescu pe fugitivi cu cea mai mare furóre ; ucidu multime d'in ei, si pe multi 'i prindu. Afara de regele, toti generalii germani, bohemi si poloni au ramasu morti in acésta bataia, si preste duoe mii de ómeni prinsi captivi.

INSOARA PE FIULU SEU MAHOMEDU, SI MOARE

XXXII. Dupa acésta victoria, Muradu se întórce in triumfu la Adrianopole ; si inca in acelu anu 'si casatoresce pe fiulu seu Mahomedu cu ficia lui Solimanu begu, principe de Elbistan (48). In fine la anulu Hegirei 855, intr'o dí de luni care era a siepte-a dí d'in lun'a Muharem, mori dupa unu morbu usicru de vre-o câte-va díle.

CALITATILE, SI SUCCESSORII LUI MURADU

XXXIII. Muradu a vietuitu patru-dieci-si-noe de ani, domnindu ani trei-dieci, luni siese si díle optu. Principe dotatu cu tóte virtutile civili si militari : justu si valorosu ; de o inima mare ; laboriosu si patientu ; invetiatu si religiosu ; gratiosu si clemente ; amatoriu si incuragiatoriu de sciintie ; favoratoriu si ajutatoriu a toti cari excellau in vre-o arte ; imperatu bunu, si mare generalu. Nime n'a obtienutu mai multe si mai mari victorii cá elu. Belgradulu este singur'a cetate, care a sustienutu mai multe assalte de a le lui. Sub elu soldatulu totdeauna a fostu invingétoriu, si cetatianulu avutu si sicuru. Candu cuceriá vre-unu locu, primul se cugetu era se edifice acolo o Giamia, o Moschea, unu Imaretu, o Medrese si unu Chanu. In totu anulu dá lui Evladi Resul Allah (49) o miie de fiúluri,

(48) *Elbistanu*. Provincia in Asi'a mica, despre care amu vorbitu mai in susu. Numele vechiu nu se scie.

(49) *Evladi resul Allah*. Vre se dica ; fiii profetului, transmisu de Dumnedieu ; de altminterea ei se numescu *Emiri* adeca domni, si, dupa cumu tienu turcii, se deriva dela Fatim'a fii'a lui Mahomedu. Mai inainte erau ca si Levitii evreiloru, destinati cultu-

si d'oe-mii-cinci-sute tramitea monachiloru mahomedani d'in Mecca, Medin'a si Kudigsierif (50).

Muradu au avutu cinci fii : Mahomedu, Aladinu, Hassanu, Orchanu si Achmedu. D'in acesti-a numai Mahomedu au ajunsu la tronu ; ceilalti toti au moritu in diferite morburi anca traindu parentele loru. Hasan si Orchanu au fostu immormentati in Adrianopole. Ach-

lui divinu, si aveau d'in thesaurulu publicu anumita retributiune anuale ; asta-di acésta distinctiune favorabile a incetatu, si'i vedi respanditi in totu imperiulu otto-manu. Uniculu semnu esterioru d'in care se cunoscute este, ca pórtu turbanu (*) verde, péné candu ceialalti musulmani pórtu turbanu albu. Ei ca si alti particulari simpli, sunt suppusi judecatoriiloru ordinarie ; dar' nu potu fi pedepsiti de nimene altulu, nici insusi de imperatulu, decâtu numai de capulu lor numitu *Narib* ori *Naribut esref*, séu capulu, prepositulu santiloru, si care este de aceeași origine cu ei si descendente dela Fatima. E de observatu ceva in acésta familia, ce s'ar paré incredibile déca nu ar' fi fapta. Si acésta este, ca emirii péné la etatea de patru-dieci de ani sunt fôrte seriosi, plini de gravitate, de sciintia si sapientia ; indata inse ce au trecutu preste patru-dieci de ani, decadu, si de si nu devinu cu totulu idioti séu stupidi, totusi observi in ei óresicare usiurintia séu témpire a mintiei. Turcii ieau acestu fenomenu, dreptu inspiratiune divina, si 'lu atribue paupertatiei d'in nascere si sanctitatiei originarie a acestoru Emiri. Cu tóte aceste, candu vreu se apostrofedie pe cine-va de nebunu, ei intrebuintiédia proverbiulu : *Emir soi dur* ; unu emiru ; unulu d'in familia emiriloru ; ca si candu ar' dice : éca unu nebunu.

(50) *Mecca, Medin'a, Kudigsierif*. Mecc'a, Medin'a si Ierusalimu sunt trei cetati, unde turcii facu peregrinatiuni. *Mecc'a* séu Caabeè este in Arabi'a, unde Selimu, cuceritoriulu Egiptului , a lasatu a se edifica o moshea mare si frumósa in loculu unei mici. Traditiunea turcésca tiene, ca Avramu si-a facutu aici o casa séu cortu, construitu asia, in cátu caletorii 'lu poteau vedé ori d'in ce parte veniau ; si nu potea trece nici-unulu fara a nu bé unu pacharu de apa si a nu manca una a trei'a parte de pane. Cu timpu apoi, Mahomedu a transportatu aici d'in paradisu o pétra quadrata de colóre négra si o a locatu acolo cu man'a propria, pentru a servi de *Mihrab* seu altariu, la care se se inchine si se adóre pe Dumnedieu. Turcii credu ca Dumnedieu lórta peccatele si cele mai grele tuturoru acelora cari facu peregrinatiunea la Mecca. Ei mergu in peregrinagiu si la *Medina*, locu sacru pentru mormentulu legislatorulu loru. Ei credu ca trupulu acestuia è conservatu aici intregu si neputreditu ; si ca nu'i lipsesce decâtu unu dinte, care l-a perdutu intr'o bataia, unde a caditu martíru. Intr'o carte intitulata *Muhamedie*, care contine viéti'a lui Mahomedu, se dice ca : Ar-« changelulu Gabrielu nici-odata n'a fostu in mai mare perplessitate de a merita má-« ni'a lui Dumnedieu ca atunci, candu intr'o bataia unu inimicu cu maciuc'a sa a « nimeritu gur'a profetului si a facutu se'i sara unu dinte : ceea ce vediendu archan-« gelulu a descensu iute d'in ceriu si a prinsu dintele inainte de a cadé la pamentu.

(*) Turcii 'i dicu *Dulben* , o legatória de lana cu care se invelescu la capu. Europeanii 'i dicu *turbanu* dela turbe, cupola. *Tr. Germ.*

medu a moritu si a fostu ingropatu in Amasi'a, alu carei domnu era. Aladinu, care a successu lui Achmedu si a fostu sangiacu de Amasi'a, a moritu totu acolo, ér corpulu lui a fostu transportatu si imormentatu in Prus'a.

« si l-a pusu iérasi in gur'a profetului, dar' nu la loculu unde a fostu mai înainte » Sultanii tienu in thesaurulu loru unu dinte de omu, despre care credu ca è dintele lui Mahomedu, si 'lu conserva intre raritatile loru cele mai pretiose. Assemenea conserva in thesaurulu loru unu caputu, despre care credu ca a fostu alu lui Mahomedu. Trei dîle înainte de Ramasan, care este lun'a postului, Musti atinge arip'a acestui caputu in apa, pronuciandu mai întâiu unele rogatiuni. Turcii credu ca prin acésta atingere ap'a devine santita. ér caputulu neputreditoriu; si o numescu *Obiuhirki sierif*, ap'a santului caputu; o punu in butelce mici, si le sigilédia cu sigilulu thesaurariei; éra imperatulu le tramite marelui veziru si altoru persóne mai insemnate in semnu de inalt'a sa favóre. Candu postulu cade dupa apusulu sórelui, turcii punu o picatura d'in acesta apa santita intr'unu pacharu mare cu apa comuna, apoi o gusta câteunu picu de trei-ori, si in urma o beau tóta dintr'odata, ca se nu mai remana nici-o picatura. *Kudsisterif*, locu prè-santu séu Ierusalemu, anca este unu locu prè venerabile pentru turci; dar care mergéndu la Mecca, trece mai anteiu pe la Ierusalimu. nu este perfectu Hagi séu perfectu peregrinariu. Obiectulu devotiunei loru in acésta cetate esta o beserica edificata anca de imperatulu Iustinianu, care ei falsu o atribue lui Solimanu. Ei dicu ca aici este o pétra de trei coti in quadratu, aternata ca prin minune in aeru de insusi Mahomedu. Că-ci dicu ei, candu se sui Mahomedu pe Borak-ulu seu (asia se numescu in Alcoranu asinulu lui Mahomedu), primi ordina dela archangelulu Gabrielu a se sui la ceriu, si indata se redicà in susu dimpreuna cu asinulu seu, si cu o pétra ce se acatià de piciórele acestui-a. Arhangelulu vediendu pétr'a dise profetului: ce cauta aici pétra, candu a chiamatu numai pe Mahomedu. Acesta dise atunci catra pétra: *Dur ia Mubareky*, opresce-te pétra fericita; si indata pétr'a a remasu in acellu locu pendente in aeru. Crestiniloru nu è permisu a cerceta aceste trei locuri. A fostu unu ambassadoru de Holandi'a, care, nu sci cumu, a obtienutu unu ordina dela Sultanulu adressatu gubernatorulu de Ierusalimu pentru a'lu lasa se intre in Mosheca; gubernatorulu inse i-a refusat. Ambasadorelu ilu intrebbà, ca pentru ce nu se suppose la ordinulu Sultauulu; atunci gubernatorulu response: Io sunt promptu a esecuta ordinulu imperatului: acesta permite a intra, « dar, nu si-a esi; prin urmare 'ti sta in voia se intri, sub conditiune inse de a nu « mai esi nici-odata ». Acést'a a fostu destulu pentru a satisface curiositatea ambasadorelui; elu se întórse inderetru si nu intrà.

Principi contimpurani cu Muradu II, in Europ'a au fostu :

La Constantinopole : Ioanu Paleologu 1421—1445; si Constantinu Paleologu 1445—1453.

In Occidentu: Albertu de Austri'a 1437—1439; si Fridericu III. de Austri'a 1439—1493.

In Angli'a: Henricu VI. 1422—1460.

In Franci'a: Carolu VII, 1422—1461 *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU II

ALU SIEPTELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU I. DIN CARTEA III.

MAHOMEDU SE INVOIESCE CU CARAMANU OGLI

I. Venimu acumu la Sultanulu Mahomedu Fatih (1), decátu care imperiulu ottomanu, se nu dîcu tóta lumea, mai illustru séu si mai fortunatu principe n'a vediutu. Ceea ce multi predecesori ai sei au dorilu, dar' puçini au avutu inim'a de a tenta, elu a implinitu; a-deca : elu a cuceritu Constantinopolea. Acésta cetate, fortificata prin natura si arte, cu dóue mari deschise la cóstele sale, aperata de una armata mai numerósa decátu fusese a inemicului : a fostu cucerita de Mahomedu, care o face capital'a regatului seu ; si prin acést'a s'a implinitu apoi caderea totale a vechiului imperiu orientale. Dar' se ne intorcemu la firulu istoriei nóstre.

Dupa mórtea lui Muradu, Mahomedu II. care acumu era in etate

(1) *Tasih*. Cuventu arabicu ; însemna : care infrunta pericolele, care bravéza obstacolele, invingétoriu. S'a datu acestu nume lui Mahomedu II. pentru assaltulu si cucerirea Constantinopolei.

A. 855 de doue-dieci-si unu de ani, se încoronéza a dóu'a óra (2) in diece
 I. C. 1451 alle lunei Muharemu anulu Hegirei 855. Anca in aceeași véra merge cu ostrile sale contra lui Caramanu Ogli, care nu interlasá nici-o ocașiune binevenita spre a face turburari si a infesta tierile vecine. Caramanu, audindu ca imperatulu se apropia, a vediutu ca este cu multu mai slabu decâtu cá se i se póta oppune; asia 'si luà refugiulu la apucaturele sale consvete si-i cerù pace sub ori ce condițiuni ar' voí. Sultanulu, de si cunoscea sufletulu perfidu alu acestui omu, totusi, pentru cá prin unu inimicu atâtu de neconsiderabile se nu fia impedecatu in întreprinderile sale mai mari, isi suffocà resimtiemintulu seu si se invoí la pacea ceruta.

IMPRESORA CONSTANTINOPOLEA, DAR PUNE PACE SI SE RETRAGE

II. In anulu urmatoriu face cele mai mari preparative, ordina a se versa tunuri grele, si adunandu-si d'in tóte provinciile o armata considerabile, merge cu ea spre a impesora Constantinopolea. Imperatulu grecu inspaimentatu de marele periclu ce ilu amenintiá, jsi tramite delegatii la Sultanulu, si cu tota umilinti'a 'i cere pace sub ce conditiuni i-ar' placé a'i dicta. Mohamedu dîse delegatiloru : « Compatimescu sórtea imperatului vostru, si consciinti'a nu 'mi permite a 'i refusa pacea candu elu se umileste inaintea mea. « Dar pentru cá poporul meu se nu me accuse, ca amu facutu spese « atâtu de mari si amu inarmatu mai tóta Asi'a, fara cá se fiu casti- « gatu prin acést'a nici cellu mai micu folosu pentru imperiulu ot- « manu : poftescu dela imperatulu vostru ca se'mi cêda pe vecia o « mica bucata de pamentu nu mai mare decâtu o pele de bou (3),

(2) *A dóu'a óra*. De aci este evidentu ca elu a mai fostu coronatu odata anca pënd traia tatalu seu. Dar' candu a reluat acestu sceptrulu, candu a resignatu si l-a restituitu érași in manile fiului seu? Despre acést'a tacu scriitorii crestini.

(3) *Pele de bou*. Aci Mahomedu a vrutu se imiteze pe Elis'a (Didone) regin'a Carthaginei, a carei frauda se póte ceti in Iustinu cartea 18. capu 5. De altminterea nu numai Turcii, dar' si insusi Ioniceru, tomu I. pag. 37. afirma, ca Mahomedu a fostu mare scrutatoriu alu anticitatiei; in speçialu dicu, ca elu avea mare placere in lectur'a cartiloru, unde sunt descrise espeditiunile regiloru si capitaniloru antichi, precum Alexandru celu mare, Scipione Africanulu, Hanibalul. Iuliu Cesare si altii.

« pe tiermurea européna a Bogas-ului(4). Sub acésta conditiune me « voiú retrage numai decátu cu ostirile mele, si voiú redica obsi- « diunea ». Grecii se invoira pré-bucurosu, si isi tienura de mare castigu, ca cu unu pretiu atátu de nimicu potú se scape de unu periclu atátu de mare. Dupa ce aceste conditiuni au fostu confirmate si de o parte si de alt'a, Mahomedu si-a tramisu armat'a inderetru la Adrianopole.

INCHIDE MAREA NÉGRA PRIN UNU CASTELLU

III. Mahomedu, dupa redicarea obsediului, aréta delegatiloru greci unu locu stancosu (5) pe tiermurea Bosphorului, si pretinde se 'lu aiba in possessiune. Dandu-si ei consensulu, Mahomedu ordina a taia una pele de bou in cordele cátu se póte de subtiri, incungiura cu ele o bucata de pamentu in circumferentia de cinci-sute de pasi, si ilu ocupa pentru scopula seu, fara cá Grecii se cutedie a se oppune. Aici in patru-dieci de díle edifica unu castellu cu muri grosi, si ilu fortifica cu cinci tunuri, crai representa litterele cinci d'in numele Mahomedu (6); si imediatu dupa aceea lasa a se edifica unu altulu (7) pe cóst'a asiatica, care cade chiar in faéie cu cellu d'antaiú. Provede aceste castelle cu tunuri grele si alte munitiuni,

(4) Bosphorulu séu canalulu Constantinopolei.

(5) *Locu stancosu*. Asupr'a Bosphorului in partea de catra Europ'a, in distantia cam de siese mile italiene dela Constantinopole.

(6) *Numele Mahomedu*. La Turci acestu nume è unu feliu de tetragrammaton séu cuventu d'in patru littere, adeca *M. h. m.* si *d*; si aceste, cu unu Tesdid, séu semnu duplicatiunei asupr'a de alu doile *m.* facu cu totulu cinci caractere (*). Si flindu-ca castellulu è fortificatu cu cinci turnuri, Turcii tienu ca in acestu numeru este ce-va assemenare misteriósa ce hazardulu o a pusu intre turnuri si intre litterile d'in numele lui Mahomedu. De aci imperafulu scóse prognosticulu, ca elu va cucerí Constantinopolea, cá ci sórtea a vrutu ca edificiulu ce elu á construitu, se pórté inscriptiunea numelui seu. Acestu castellu se numesce péné asta-di *Rumeli Hisari* séu Castellulu europénu.

(7) *Unu altulu*. Acesta è construitu in faéi'a cellui despre care annu memoratu acumu, pe tiermurea asiatica a Bosphorului, unde miculu riurelu, *Gioksu* apa azuria, se perde in mare; si se numesce *Anadol Hisari* séu Castellulu asiaticu.

(*) Pentru cari nu sunt versati in limbele orientali, trebe se insemnamu, ca in aelca vocalile séu se omitu cu totulu, séu se insémna numai cu trasura de asupr'a séu de desuptulu consonantelorú. *Tr. Germ.*

pune o garnisona buna in ele, si da ordinu comandantiloru de a nu lasa se treca nici-unu vasu , cari pe t^ota diu'a aduceau provisiune in Constantinopole de pe marea négra. Quipa ce s'au facutu t^ote aceste, Mahomedu sub apparenti'a pazei, s'a inturnatu la Adrianopole, si in a trei'a dî dupa sosirea sa aici, a pusu fundamentulu la unu palatu grandiosu, care si asta-di p^orta numele de Gihan Numa (8).

IMPRESORA CONSTANTINOPOLEA A DOU'A OARA

IV. In alu treilea anu alu domniei sale , adeca la anulu Hegirei 857, Mahomedu a datu in fine pe fa^oie intentiunile ce le tienea p^{en} acumu ascunse in peptulu seu. Elu isi puse pe pici^ore o armata c^{at}u s'a potutu de mare , plec^a cu ea de la Adrianopole spre Constantinopole, si inchise cetatea de t^ote partile. Afara de machinele necunoscute pene acumu si intrebuintiate la ac^{es}ta obsidiune , in spec^{ia}lu admirabile a fostu aceea , cu care in partea de catra m^{ed}ia-n^opte s'au transportatu unele vase prin d^{el}uri si v^{al}i pene in intrulu porturilor , ceea ce a causatu apoi caderea cetatei (9). Nu incapa indoi^{el}a , ca in vanu ar' fi fostu t^ote adoperatiunile armatei pe uscatu, (care de si facea assalturi terribili asupra portiloru Edrene-Capu (10) si Egri-Capu, ea totusi nu putea se faca nimicu contra

(8) *Gihan Numa*. Adeca : Turnu-observatoru, fiindu ca d'in appartementulu femeiloru. care $\hat{e}$ f^orte inaltu, se vede in t^ote partile lumei.

(9) *Caderea cetatiei*. Turcii d^{icu} ca Mahomedu vediendu ca vasele sale nu potu intra in portulu care se estindea in mare distantia p^{en}é la Blacherne, si ca d'in partea de catra uscatu $\hat{e}$ greu de a assalta si ocupa cetatea: elu a lasatu a se construi unele vase pe uscatu, si a se trage distantia de mai multe mile italiene dela satulu Besiktasi p^{en}é la Galata. Aci le-au indreptatu spre portulu care si asta-di se numesce Casim Pasia; si asiediendu-le langa murii cetatiei, soldatii de aici au ocupatu mai ant^{ai}u p^orta numita Phanar.

(10) *Edrene Capu*. Ac^{es}t'a $\acute{e}$ o p^orta in partea spre continentu pe calea care duce catra Adrianopole, si de aci se si numesce P^orta-Adriana. Spre m^{ed}ia-n^opte de la ac^{es}ta, este p^orta numita Egri Capu s^{eu} P^orta-strimba; aici se vedu cele mai antice palatii alle Constantinopolei. Unii d^{icu} ca le-ar' fi edificatu anca Belisariu, acela capitanu faimosu , care a scapatu Itali'a d'in manile barbariloru, si in urma a fostu si elu unu jocu in man'a fortunei. Altii le atribuiescu lui Constantin magnulu. Si unii si altii sunt in er^ore. Nu trebe dec^{at}u se caute cine-va la structur'a loru moderna, in spec^{ia}lu la Palation, numitu de Turci Ballat, si dela care si-a luat numele totu impregiurulu , si se va convinge ca aceste sunt oper'a ultimiloru imperati ai Greciloru. Intre ruinele unui-a d'in aceste palatii, a gasitu unu tineru pe timpulu

A. 857

I. C. 1453

Greciloru ; pe cari desperatiuneă 'i facuse eroi), déca trupele maritime petru diendu prin pôrt'a Phanar (11), n'aru fi cuceritu o parte mare a cetatiei, si n'ar' fi constrinsu prin acésta pe cealalta parte a

lui Mahomedu II. unu diamantu care tragea, precumu se spune, 120 de scrupuli. Unu lingurariu i l-a cumperatu pentru duode-spre-diece lingure de lemn, Acesta, fiindu-ca nu scia câtu ajunge, ilu aretà la unu evreu. Evreulu astutu si pricependu indata ca ~~ce~~ ^{ce} è, dise cu unu aeru indifferente, ca nu è alta decâtu unu cristalu, si ca 'i da pe elu unu galbinu de auru. Omulu voia trei, si evreulu 'i promite si atatu-a. Lingurariulu impresionatu de promptitudinea evreului, se mira cumu pôte pentru unu cristalu simplu se dea atati-a bani, si-i cere diece galbeni. Evreulu 'i da si atatu-a. Atunci omulu nostru sta pe cugete, si vine la idee'a ca pôtr'a acést'a trebe se fia de unu mare pretiu ; se întôrce si dice, ca numai a glumitu, fiindu ca pêtr'a nu è a sa, că-ci altminterea i o ar' fi datu pentr'unu galbenu. Evreulu vede ca procederea sa a deschisu ochii lingurariului ; si pentru a'lu preveni face o chartia catra imperatulu si-i denuncia descoperirea ce a facutu. Sultanulu tramite indata dupa lingurariulu cu diamantulu. Stralucirea si marimea lui 'i causă placere si admiratiune : evreulu si lingurariulu fura amenduoi bine recompensati, si diamantulu remase la Sultanulu intre celalealte juvele alle sale. Turcii sunt de parere ca diamantulu acest'a n'are parechia in tóta lumea ; elu 'si conserva numele de diamantulu lingurariului, in limb'a turcésca *Kasikci Tasci*. Palatulu unde s'a gasitu, la Turci se numesce *Tekkiur Serai*, séu palatulu imperatoru greci.

(11) *Phanar*. Séu mai vulguru *Fener*, pôrt'a care duce spre cellu mai d'in josu portu alu Constantinopolei. Partea acésta è insemnata asta-di mai alesu d'in cauza, ca aici si au locuitiese cei mai nobili si cei mai avuti greci ai cetatiei. Aci este ~~biseria~~ ^{biserica} cathedrale, care è renumita pre langa alte raritati anca si pentru aceea, ca aici se conserva actele, scrierile, cuventarile si decisiunile tuturor patriarhiloru cari au ocupata scaunulu dela cucerirea Constanopolei prin turci pené 'n diu'a de asta-di ; tôte in regula si correctu scrise. Totu in partea acést'a este si una academia pentru instructiunea tinerimei. Acésta este edificata de unu grecu cu numele *Manolaki*, care nimicu n'a avut ignobilu in sine afara de originea sa. Se invétia in acésta academia, philosophi'a si tôte partile ei, precumu si alte mai multe sciintie, tôte in limb'a pura si antica grecésca. Persóne fôrte distincte prin pietatea si sciinti'a loru au esitu pe timpulu meu d'in acésta scóla. Intre altii *Ion Carophilu*, theologu si philosophu excellent, in urma renumitu predicatoru in biseric'a catedrale. *Blasiu Scaevophilax*, *Antoni* si *Spandoniu*, toti philosophi peripatetici. *Iacomiu*, grammaticu accuratu, dela care pené candu locuiamu in Constantinopole, amu invetiatu elementele philosophiei. *Sebastu*, celebru prin calendariulu seu ecclesiasticu, dar mai alesu prin scrierile sale critice asupr'a controversiunei intre baseric'a greca si latina. *Dionisiu Hieromonachu*, si *Alexandru Mavrocordatu*, stimati in generalu pentru rarele loru cunoscintie ; ei au fostu professori de philosophia, de theologia si de phisica ; acestu d'in urma a fostu si interprete (*) pre langa curtea ottomana. Elu a scrisu unu tractatu despre circulatiunea sangelui, care s'a tiparitu mai de multe-ori in Ita-

(*) Vulgo : dragomanu.

cetatiei a se supune lui Mahomedu. Acésta s'a intemplatu in a cinci-dieci-si-un'a di a obsidiunei; câ-ci séu neglenti'a séu trada-

li'a; apoi una istoria profusa despre creatiunea lunei pênê in dîlele nôstre. Afara de aceste a lasatu o multime de littere si alte nenumerate tractate mai mici, cari, precumu audu, fiulu seu Nicolau Maurcordatu, omu fôrte versatu in litteratur'a orientale si occidentale, le-a publicatu in Moldavi'a. Nu trebe se ne imaginamu precumu face cea mai mare parte d'in crestini, ca Greci'a atât de tare ar' fi cadiutu in barbarismu, in câtu in timpii d'in urma ea nu ar' fi produsu barbai cari se póta egala cu cei mai vechi eruditi ai ei. Si pentru a nu merge mai departe, acumu in dîlele nôstre amu vedutu trei patriarchi, unulu la Constantinopole, si duoi la Ierusalimu, cari pentru sciintiele loru merita tóta reputatiunea. Celu d'in Constantinopole é Canicu; unu adevratu oratoru eloquentu, care, lucru ce rar se intempla, a muritu ca patriarchu. Cei d'in Ierusalimu sunt *Dositheu* si *Chrysanthu*, acest'a ruda si sucresore celui d'ântâiu, si care, precumu audu, este anca in viétia. Dela Dositheiu afara de alte monumente ale eruditiunei sale, avômu scrierile sale critice (*) contra latiniloru, tiparite in trel tomuri. Afara de acesti eruditi, academi'a d'in Constantinopole a mai produsu si altii; precumu: *Meletiu*, mai antaiu arhiepiscopu in Art'a, apoi in Athen'a; omu de literatura universale, dar mai alesu studiatu in dogmele helmontiniane séu mai bine in principiile lui Thales, d'in cari amu luat lectiuni dela elu in timpu de optu luni. Apoi *Elia Miniati Hieromonachu*, care in urma se facî episcopu Messenei in More'a; philosophu subtilu, si asemenea excellentu pentru cunoscintiele sale in theologi'a dogmatica si scolastica. *Marcu Lariseu*, limbistu escelentu. *Mitrophanu Hierodiaconu*, mare amatoru de artea poetica si fericitu imitatoru alu anticiloru. *Liciniu*, nativu d'in Monembastia séu Malvasi'a, cunoscea philosophi'a si medicin'a d'in fundamentu. Elu a fostu primu-medicu in curtea nôstra, Sciinti'a si esperienti'a ce o avea in artea medicale i-a castigatu stima generale si auctoritate la turci. In urma a esitu d'in Constantinopole si s'a intorsu in patri'a sa, republic'a de Veneti'a l-a onoratu cu titlulu de comte. Cam la unu anu dupa aceea, l-au prinsu Turcii in Monembasi'a, si apoi amu auditu ca l-au spendiuratu publicamente in Constantinopole, sub cuventu ca pênê ce a fostu aici ar' fi statu in correspondentia cu Venetianii. Se mai numimu anca pe *Constantinu*, fiulu lui Duca, principe de Moldavi'a, superioru multoru-a d'in compatriotii sei in antic'a gréca si in philosophia; a fostu scolaru lui Spandoniu. *Andronicu* d'in nobil'a familia a Rhangaviloru, celebru pentru perfect'a cunoscintia a limbei grecesci mai alesu in ceea ce privesce puritatea ei; si era fôrte versatu in lectur'a cartiloru sântiloru parinti. Asiu mai poté adaoge cu totu dreptulu pe *Ierimi'a Cacavella*, nascutu in Cret'a (**) hieromonachu si predicatoru in baseric'a catedrale d'in Constantinopole; si dela care amu invetiatu primele precepte alle philosophiei. Apoi *Anastasiu Condoidi*, nascutu in Corcyra (***) a fostu instructoru pre langa flii mei. Si *Anastasiu Nausi*, d'in Macedonia, cunoscutu atâtu in Germani'a câtu si in Angli'a, pentru capacitatea sa si profund'a cunoscintia a limbei grecesci.

(*) Disputationes.

(**) Adeca: Candia.

(***) Corfu.

rea Vezirului (12) (despre care se dice ca a fostu coruptu de catra crestini) a impededatu de cetatea n'a potutu fi ocupata mai curendu. Ci, eu vreu a relata particularitatile acestei affaceri mai pe largu d'in istoriografii turci.

OCUPAREA CETATIEI PRIN ASSALTU D'IN PARTEA DE CATRA MARE

V. Crestinii, dupa obsidiune de cinci-dieci de zile erau storsi de continu'a vigilantia si labóre, si vedeau ca pucini, de si valorosi, au mai ramasu spre aperare; murii cetatiei sparti de tôte partile; bateriele distruse; cu unu cuventu, cetatea blocata pe mare si pe uscatu, si de nicairi n'avea se astepte vre-unu ajutoriu: asiá, dupa matura deliberatiune, au cugetatu ca pentru propri'a loru securitate nu potu face altá decâtu a capitula in sperantia ca Vezirulu, despre care scieau ca è coruptu de catra ei, le va face bunu servitiu in acestu lucru. Insusi imperatulu aprobá acestu consiliu, si tramise delegati la Mahomedu cu propunerea, cá acest'a singuru se dictedie conditiunile. Acesti-a vinu d'in cetate cu stéguri albe in mana, in semnu de pace; Sultanulu 'i primesce cu tota curtenirea, le promitte ca concede locuitoriloru viéti'a si averea loru, si le da libertate a merge unde vor voi. Delegatii anca offeru a'i preda cetatea sub aceste conditiuni, si se intorcu inderetru a reporta Domnului loru despre missiunea cu care au fostu insarcinati. Dar' inainte de a ajunge sub murii cetatiei, Sultanulu Mahomedu avendu a le mai comunica ceva, ordina a'i chiama inderetru. Tramisii Sultanului mergu in cea mai mare fuga se ajunga pe delegati, cari se departasera acumu o buna cale inainte. Acésta fuga in graba a

(12) *Vezirulu*. Acest'a pare a fi fostu Halil Pasia, pasia, pe care Phranza in cartea 3. capu 13, ilu numesce capu consiliului secretu si cellu mai acreditatu d'intre toti, si despre care dice ca nu numai inainte de obsidiune, ci si dupa aceea, vedindu ca lucrurile nu se succedu dupa dorintiele sale, totu intr'un'a a consiliatu lui Mahomedu se desiste dela acestu bellu. In fine, dupa ce opiniunile sale n'au fostu ascultato, s'a facutu vendietoriu si pe sub mana a descoperitu imperatului grecu resolutiunile consiliului secretu. Pentru acésta fapta, câte-va zile dupa cucerirea cetatiei, elu a fostu pedepsitu cu mórte. Turcii cunoscú bine tradarile ministriloru loru; dar' au interesu a nu le divulga: gravitatea istoriei nu le permite a eternisa memori'a tradatoriloru de o parte, si de alt'a, respectulu ce detorescu la posturi atâtu de inalte, 'i face se crutie onórea acelorú-a cari le occupa.

bandei turcesci a suscitatu in sentinelele de pe muri suspitiunea, ca Mahomedu voiesce cu frauda a intra in cetate de odata cu delegatii. Dau focu asupr'a turciloru spre a'i impedece se nu se apropie de cetate. Turcii vediendu ca companionii loru sunt greu vulnerati intr'unu modu atâtu de neasteptatu, dau signalu de retragere, mergu la Sultanulu inderetru si îl u aviséza despre ceea ce li s'a intemplat. Mahomedu a crediutu ca Greciloru le pare reu ca s'au impacatu, si ca in modu proditoriu au vulneratu pe omenii sei. Dreptu aceea, plinu de indignatiune, da ordinu soldatiloru sei a se prepara, si prin bravur'a loru a stinge cu totul pe acestu inamicu perfidu. De ceealalta parte, imperatulu grecescu anca, avisatu de sentinelle ca armat'a turcesca se încêrca a cuprinde cetatea prin frauda, si ca se apropie degiã de muri, — da ordinu ómeniloru sei a prinde armele, si in acêsta suprema necesitate a face totu pene la estremu. Grecii prindu curagiu d'in periclulu iminentu, si vediendu ca desperatiunea este singurul loru refugiu, se decidu a'si apera cetatea pene la celle d'in urma. Dupa acestea se incinge o lupta inversiunata si sangerósa; câ ci o parte luptã pentru religiu-ne, libertate si viétia, ér' ceealalta pentru victoria si imperiu. Dar' pe candu Grecii se luptau barbatesce in partea de catra uscatu, pe atunci cei cari aparau cetatea in partea de catra mare, au fostu alungati de pe muri prin puscaturile inamicului, si dau cale trupe-loru turcesci de a intra in cetate.

IMPERATULU GRECESCU CADE MORTU

VI. In acestu asaltu insusi imperatulu çade mortu, dupa ce se luptase cu cea mai mare bravura acumu cá generalu, acumu cá soldatu, si dupa ce in medi-loculu cellui mai mare periclu animase pe ómenii sei pretotindinea cu presenti'a sa. Cu caderea sa, glori'a imperiului grecu anca a cadiutu tóta in pulbere. Cadavrulu seu fara capu s'a gasitu zacêndu asupra cadavrului unui stegariu, de unde acestu locu pene in diu'a de asta-di a capetatu numele de Sangiaktar Iokushi (13).

(13) *Sangiaktar Iokushi*. Adeca délu séu culme pe care se punu semne séu stindarde. E unu munte inaltu, pe inaltimea carui-a, nu departe de baseric'a cathedra-

CEEALALTA PARTE A CETATIEI CAPITULEZA

VII. Cei cari aveau cetatea în partea de catra uscatu , si respingeau anca totu cu bravura atacurile turciloru, candu au auditu cele petrecute în partea de catra mare , s'au decisu a'si cauta ultim'a sperantia a securitatiei în capitularea cetatiei stipulata degiá de mai înainte. Dreptu aceea, implanta pe murii cetatiei semnul pazei (14) si striga câtu le iea gur'a de susu de pe ziduri : « Nu ve temeti de « Dumnedieu ca fara nici-o cauza si fara cea mai mica vina d'in partea n'ost'ra, se ve frangeti promissiunea data ? Impaciuirea despre « capitularea cetatiei este degiá incheiata, si amenduoi imperatii au « ordinaru esecutarea ei. Incetati deci de la lupta, si nu mai nevaliti asup'r'a aceluor-a, cari au promis a fi pe viitoriu ai vostri supusi ». Mahomedu audindu aceste , si nesciindu p'ote ce s'a petrecutu în partea de catra mare, da ordinu se incete lupt'a , si promitte a implini conditiunile pazei de mai înainte; si asia recepe ceealta parte a cetatiei prin capitulatiune.

MAHOMEDU PUBLICA CONDITIUNILE CAPITULATIUNEI

VIII. În alta dî dupa acést'a, Mahomedu intra în cetate prin port'a numita Topkapu (15), si în presentia Greciloru, îngrijati de religiuinea si de viét'a lor, da urmatoriulu ordinu : « V'amu promis în « tractatulu nostru ce amu facutu , ca t'ote bisericile si monastirile « au se remana intacte, si religiuinea v'ost'ra n'are se suferi nici-unu « detrimentu. Dar' fiindu-ca una parte a cetatiei o amu ocupatu « prin puterea armeluor , ér' ceealta parte o amu receptu prin « capitulatiune : asiá, tienu ca este justu, si prin acést'a ordinu pre- « cumu urméza : casele religi'ose si besericele, ce cadu în acea parte « a cetatiei pe care o amu cuceritu , se se transforme în Giamie, ér' « celelalte se remana întregi christianiloru ». Asia , dela Akserai (16) si pene la S-ta Sophia, t'ote besericele au fostu transformate

le, este una baserica edificata în on'orea santei Maria vergina ; singur'a, care turcii o au lasatu crestiniloru d'între t'ote besericele vechi, ce esistau pe timpul cuceririi cetatiei.

(14) Stindardu albu.

(15) P'ort'a tunuriloru.

(16) Akserai. Palatulu albu. Asia numescu turcii o strada ce duce spre marea mar-

in Giamie; ér' dela templulu Sulü Monastyr (17) pene la Edrenekapu (18) tóte au remasu crestiniloru.

MERGE IN PROCESSIONE LA S. SOPHIA

IX. Dupa aceea lasa a se aduna trupele atátu maritime câtu si terestre in piati'a Akserai, si merge cu ele in processione triumfale la S-ta Sophia; aici ordina a se intona Ezan-ulu (19), si a se celebra Namaz-ulu (20). Dupa terminarea rogatiuniloru merge in palatul imperial, si candu a intratu aici, se dice ca, ca iubitoriu de arta poetica, oprindu-se pe trepte a improvisatu unu distichu in limb'a

mora; aici sunt frumósele casarme ale Ieniceriloru, numite la turci Iengiodalar, séu locuintie naóe. Nu è permisú femeiloru, nici macar celloru ale Ieniceriloru a trece prin acésta strada. Elle nu potu cere satisfactiune pentru injuriile ce li s'ar intempla trecéndu pe aici. Er' déca o femeia publica ar' voi se mérge la revedere in acésta strada, datin'a este ca ea se bata unu cuiu la coltiulu stradei si se 'si acatie acolo turbanulu: acestu semnu face atenti pe trecatori a lua alta cale, si a nu trece prin acea strada.

(17) *Sulü Monastyr*. Mónastirea apatósa. Pe timpulu crestiniloru, acést'a era biserica armeniloru cari locuiau tóta acea parte a cetatiei. Asta-di este o Giamie. Numele de apatósa 'i s'a datu dela sorgintii de apa ce esu d'in fundamentele bisericeii.

(18) Pórt'a Adrianopolei.

(19) *Ezan-ulu*. Imnu ce contine professiunea credintiei mahomedaniloru. Este unu cantaretiu, Muezin, care d'in inaltimea turnulu Giamiei numitu Menare, invita poporulu la rugatiuni de cinci-ori pe dí. Vinerca este si unu alu siesele-a Ezan, numitu Selat, care se canta dóue óre inainte de Nemaz-uluséu rugatiunea de média-di, dar' nu è imprenatu cu rugatiuni; asia e si cu Temgid-ulu, care se canta inainte de rugatiunile de demanétia, si precede immediatu acestoru rugatiuni; amenduóe sunt doxologie séu cantece intru laud'a lui Dumnedieu datatoriulu de lumina, si facatoriulu santei dí de Vineri. Professiunea credintiei mahomedaniloru sta numai din aceste duóe capete: «Nu è Dumnedieu afara de Dumnedieu»; si «Mahomedu è profetulu seu» (*). Candu canta Ezan-ulu, de comunu mai adaoga aceste: «Dumnedieulu pré 'naltu; nu è Dumnedieu afara de Dumnedieu; si Mahomedu è profetulu seu». Acést'a se repete de duóe-ori, apoi adaogu: «Veniti poporulu la locul pazei séu integritatiei, aci se intielege Mecca,» veniti la asilulu salutei séu locul mantuin-tiei». Precumu crestinii candu ocupa vre o cetate canta *Te Deum-ulu* lor, asia turcii in asemeni occasiuni facu a resuna Ezanu-lu lor in bisericele crestiniloru, si prin acést'a le transforma immediatu in Giamie séu Moschee.]

(20) A se vedé not'a 6 la capu IV d'in Cartea I.

(*) In limb'a arabica: La Ilahé illalah, ve Muhamed Resulhullah. *Tr. Germ.*

persiana (21). Cucerirea Constantinopolei (22) s'a intemplat in anulu Hegirei 857 la doue-dieci zile ale lunei Gemaziulu-øyvel.

(21) *In limb'a perstana*. Eca acestu disticu :

Perdè dari mikiuned ber kysri Caisar ankebut.

Bune neuvèt mizbend ber kiumbeti Efrasiyab.

Adeca :

Painginulu tiesse pans'a in palatulu imperatului :

Buh'a canta pe turnurile Efrasiyabului.

Efrasiyab este unu palatu alu regiloru persiani, despre care turcii au fôrte multe fabule. Aci prin acestu oraculu pare a se face alusiune la caderea superbeii maiestati a imperatorulu greci; câ-ci, precumu painginii implu de tieseturile loru ca-ele desierte si ruinate, cari devînu apoi locu de cuiburi pentru buhe si canta nôptea in modu inlîratoriu ; chiar' asia voru deveni palatele imperatorulu greci, alu caroru imperiu va trece la domnii noi; ele voru fi assemenea palatulu Efrasiyab. Profetia, care s'a implinitu in tôte circumstantiele sale! Palatele superbe alle vechiloru imperati greci, asta-di nu sunt alta decâtu imaginea desolatiunei orribile a potestatiei loru : nu locuiesce acolo alta, decâtu, precumu amu observatu, buhele si liliacii: emblema terribile a ruinei acestui imperiu.

(22) *Constantinopolei*. Sciu ca multi istorici crestini, atâtu greci câtu si latini, nu 'su de accordu cu mine intru descrierea ocuparei Constantinopolei, si dicu ca ea tóta a fostu cucerita prin arme. Auctoritatea loru inse ori câtu ar' fi de respectabile, nu me confunda intru sustinerea celloru dise de mine; si amu motive de a ticné ca adeverulu este in partea mea. Primulu argumentu este, assertiunea unanimă a tuturor celloru mai gravi istorici turci, atâtu vechi câtu si moderni. Acesti-a toti, de si nu sunt de accordu asupr'a multoru particularitati cari concernu faptele imperatorulu loru, dar' asupr'a acestui punctu ei nu variaza de locu, si declara că d'intr'o gura ca: diumetate, ba partea cea mai considerabile a cetatiei s'a suppusu lui Mahomedu prin capitulatiune sub certe conditiuni, cari au fostu insemnate de ei si au ajunsu péné la noi. Se scie ca scriitorii orientali, si io intielegu aci si pe turci, au datin'a de a mari lucrurile proprii, si de a mici si injosi pe ale altoru-a; de aci greu asiu putea cuprinde ca ei se affirme una minciuna, care n'ar servi decâtu spre rusinea loru. Totu omulu cu simtiu militariu scie, ca este cu multu mai gloriosu a cuprinde o cetate prin arma decâtu prin capitulatiune. A lu doilea, cu multu mai gravu argumentu este, ca grecii au ramasu in possessiunea besericelor, in partea cetatiei care a capitulatu, nu numai sub Mahomedu II. ci si sub Baiaze tu II. si sub Selimu I., care din urma in-e le-a luat cu timpu si pe acelea dela crescini. Actele acestoru beserici de sub timpulu acestoru trei imperati, se conserva péné in diu'a de asta-di in archiv'a besericei patriarcale. Voiu spune cumu s'au luat aceste beserici dela greci; voiu urma aci narratiunea lui Ali Effendi, nascutu in Philippopole, unulu d'intre cei maigravi auctori la turci, si'care a traituchiarpe acelu timpu; elu a fostu Chazine Kiatibi, séu secretariu alu thesaurariei, sub celebrulu Ferhad Pasia Defterdar, séu mare-thesaurariu alu Sultanului Selimu I. Acésta narratiune va confirma opiniunea mea despre capitularea Constantinopolei. Selimu I. intr'unu accessu

DESCOPERIREA MORMENTULUI LUI EIUR ENSARI

X. După ce s'au adus în ordine totu ce era mai de însemnat în cetate, a trei'a di după cucerirea ei se spune Sultanului, ca unu anu-

de zelu pentru propagarea religiunei sale, tramise după Mufti, și după ce a vorbitu cu elu în modu familiaru despre mai multe lucruri indiferente, în urma schimbă discursulu, și luându unu aeru seriosu 'lu întreba: ce crede ca ar' fi lucru mai placutu lui Dumnedieu, și ar' servi mai multu spre onôrea sa? a supune lumea întréga, și a face pe sectatorii lui Isevi (Iesu) și lui Musavi (Moise) tributari ottomani-loru, și a aduna cu modulu acest'a în Beitul mali Muslimin, adeca în thesaurulu musulmanu, avutiele atâtoru regate? séu a despretui tôte aceste thesaure, și a converte tôte natiunile la credinti'a mahomedana? Mufti, fara a pricepe intentiunea Sultanu-lui, dise: « Ca conversiunea la credinti'a adeverata a unui singru sufletu perdutu, și pierdute sunt sufletele tuturoru creștiniloru și evreiloru: are mai mare pretiu în ochii lui Dumnediu, decâtu avutiele a tóta lumea ». Acésta Fetva, întari pe imperatu-lu în opiniunea sa. Cate-va dîle în urma chiama la sine pe marele veziru, și-i ordina a converte în Giamii séu Moschee tôte besericile creștiniloru; a le interdice profesiunea publica a cultulu loru religiosu; a face totu pentru ca se tréca la legea lui Mahomedu, péné a întrebuintia și pedépsa de mórte contra aceluor-a cari n'ar' asculta și ar' refusa de a se supune ordiniloru sale. Că de fulgeru fu lovitu veziru-lu, auzindu acestu ordinu atâtu de contrariu legeri lui Mahomedu, și prejudiciosu chiar binelui imperiului; elu nu sciă ce se replice. Dar' auzindu ca Mufti prin Fetv'a sa a confirmatu intentiunea imperatului, imediatu după esirea sa dela curte, a mersu la Mufti și 'lu muștră pentru consiliulu ce a datu imperatului. Mufti marturisesce ca l-a surprinsu imperatu-lu cu vorb'a, dar' 'i promitte sub juramentu de a face totu pentru a îndrepta gresiél'a, și pentru a abate pe imperatu-lu dela propusulu seu. Se consulta apoi amenduoi despre mesurile de a preveni reulu. Resultatulu consultatiunei loru a fostu, ca au tramisu în secretu una persóna de încredere la patriarculu, ca se ilu previa despre lucru, și se 'i spuna ce are se răspunda la ordinulu imperatului, candu va fi trebuintia. După aceea comunica Caimacamulu mandatulu imperatescu ordinandu-i a converte în moschee tôte besericele creștiniloru. și a constrînge pe toti locuitorii de alta religiune din Constantino-pole a trece la religiunea mahomedana. Caimacamulu primindu mandatulu, somméza pe patriarchu și pe totu clerulu seu de a comparui la palatu, pentru a li se ceti înstructiunile ce a primitu. Patriarchulu, care era degiă instruitu în lucru de marele veziru și de Mufti, prezentandu-se înaintea caimacamulu, și ascultandu lectur'a ordinulu imperialu, respunde: « Ca elu apelédia la imperatu-lu, înaintea carui-a vre ca « Mufti și alte persóne sciutórie de legi se 'i asculte aপরার; și ca desbatendu-se « processulu în tóta regul'a, elu se va multiami cu sententi'a ce cu voi'a lui Dum-nedieu se va pronuncia după legea Coranulu; ér déca i se va refusa acésta dreptate « elu scie ca în lumea ceealta este unu altu tribunalu, înaintea carui-a va tramite « sufletele poporulu seu spre a răspunde de peccatele loru și de ale sale proprii. » Caimacamulu, precumu avea înstructiune, tramite respunsulu patriarchulu la marele veziru d'impreuna cu unu recursu pré amilitu alu tutuluor creștiniloru: tôte a-

mitu generalu mahomedanu cu numele Elbu Eiub (23) Ensari (24); a profetitu este acumu lungu timp, ca elu va fi incoronatu cu

cluse intr'o scrisóre. Vezirulu si Mufti dupa ce le-au cetitu, le-au inaintatu Sultanolui, anuciandu-i ca patriarchulu refusa de a se supune ordinului, d'in cauza ca aci este unu processu intre elu si intre imperatulu, in care mai inainte trebe se se pronuncia justiti'a. Dar' adaoase Mufti, fiindu-ca la cuventulu lui Emrisieriin, voi'a dreptatiei trebe se se implinésca, si cursulu apelor trebe se stea; asia, io cródu ca este justu ca maiestatea vóstra se ascultati plangerile patriarchului, si a-i respunde ce ve indurati. — Imperatulu sciindu ca nu póte aplica fortia contra opiniunei lui Mufti, dise: bine, fia; si ordiná ca patriarchulu, metropolitii si vre-o cáti-va altii betrani d'in cleru, se se presente inaintea sa in Adrianopole. Admisi in divanu, patriarchulu se plange ca ordinulu imperatului nu numai ca este injuriosu faéie cu d'insii, dar' prin elu se violéza si se calca in picióre tractatulu ce l-au incheiatu antecessorii imperatului cu ei, si l-au conlirmatu cu juramentulu lor. Defterdarulu Effendi, avocatulu Sultanului si defensorele causei sale, 'lu intréba: Ce tractatu é acelu-a, despre care vorbesci? Patriarchulu luandu cuventulu, respunse: « Permite-ti-ne Maiestate, se ve aducemu aminte ocuparea Constantinopolei. Protoparintii « nostri au datu Sultanului Mahomedu Fatih diumetate d'in acésta cetate, si o au « datu d'in buna voi'a lor sub urmatoriele conditiuni: 1. Ca besericele crestiniloru « se nu se schimbe nici-decumu in Giamie; 2. Ca matrimoniile, ingropatiunile, cumu « si alte rituri si ceremonii alle besericei crestiniloru, se continue a se celebra fara « nici-unu impededamentu; 3. Ca serbatorile pasciloru se se póta tiené si serba in « tóta libertatea; si, pentru comoditatea locuitoriloru in suburbiuri, cari ar' voi se « participe la rugatiunile si servitiulu divin de nóptea in beseric'a patriarchale, « a se lasa in cele trei nopti ale serbatoriloru pórt'a dela Phanar deschisa. Aceste « sunt conditiunile, sub cari amu primitu in cetate pe avulu Maiestatiei vóstre, pre- « sentandu-i cheile pe táiere de auru; elu ni-a datu cuventulu imperatescu, ca vomu « fi mantienuti in possessiunea besericelorú nóstre contra a ori ce attentatu si violen- « tia; si péné in diu'a de asta-di noi n'amú fostu turburati in acésta possessiune, « standu sub protectiunea a duoi imperati. predecessori ai maiestatiei vóstre. Si acuma « voiti prin ordinulu ce ati datu, se ne despoiati de aceste drepturi; si nuóe nu ne « remane alta decâtu a plange; cá-ci nu nóue ne este datu a releva injuri'a, ce ni se « intenta. Incátu pentru celalaltu punctu d'in ordinulu maiestatiei vóstre, prin care « pretindeti ca se lasamu legea crestina si se trecemu la legea mahomedana, acest'a « anca este in contra tractatului despre care v'amu vorbitu; dar' elu este si in contra « legei Coranului, care dice espresso: » ca nime nu póte fi constrinsu a urma legea mahomedana d'in momentul ce a ajunsu etatea virile si pén' la alu sieptediecelea anu, fiindu-ca in totu anulu respunde in forma de tributú trei-spre-diece drachme de argintu puru. Mufti déclara ca asia este in textulu Coranului, si ca comentatorii anca dicu asia, ca acést'a é o lege sacra si inviolabile. Dupa aceea iea cuventulu ad- « vocatulu Sultanului si dice: Nimene nu néga ca ceea ce a citatu patriarchulu d'in « Coranu, este purulu adeveru si merita cea mai profunda veneratiune, mai alesu candu Mufti insusi o confirma; dar', nu i se pare nici veritábele nici credibile aceea ce spu- ne patriarchulu despre ocuparea Constantinopolei. Aci intréba Mufti pe patriarchulu :

môrte de martiru sub Constantinu, dar' ca unu imperatu alu Muslimaniloru, care va cuceri cetatea, prin o revelatiune divina va des

déca pôte se produca instrumentulu originalu despre acelu tractatu? «S'a perdutu in focu, respunde patriarchulu, dar' ca pôte se produca trei martori oculari cari au fostu presenti la acea transactiune, si anume trei Ieniceri, pe a caroru buna credintia me radiemu ca voru confirma ceea ce amu disu». Se chiama inainte toti trei Ienicerii, betrani flă-care de aprôpe o sută de ani, si fara a esită in marturirea lor, spunu in façi'a lui Mufti, ca: au fostu presenti la ocuparea Constantinoplei; ca 'si aducu aminte bine, si au vediutu cu ochii lor, cumu nobilii greci au venit d'in cetate, s'au prezentatu Sultanului, care era in cortulu seu afara de murii cetatiei, si i-au adusu pe tăiere de aur cheile, si au cerutu si obtienutu dela elu conditiunile afirmate de patriarchulu. Imperatulu Selimu, care ascultase pénéacumu in tacere, luă cuventulu si dise: «De si aceste conditiuni sunt date si concesse crestiniloru de «avulu nostru, totusi noi nu potemu se le confirmamu, fiindu-ca nu vedu nici in legea noastră nici in regulele justitiei nimicu, ce ni-ar' poté obliga se lasamu, că edificie «atātu de frumôse destinate servitiului lui Dumnedieu, se mai servésca de Butchané, «său case de idoli. Noi dar revocamu si annullamu acele conditiuni; si in conformitate «cu preceptulu d'in santulu Coranu, concedemu ca crestini si sepôta in tōta libertatea «professa in publicu religiunea lor, placerea si voi'a noastră inse este, ca tōte besericele de pētra alle crestiniloru se flă transformate in Giamii, liberi fiindu de a'si «face altele d'in lemn, precumu le concedemu si aceea ca se 'si repareze pe acele «cari cu timpu s'au ruinatu». Acēsta sententia pronuntiata de insusi imperatulu a fostu punctualu executata. Tōte besericele au fostu luate dela crestini, incependu dela beserica patriarchale numita Panmakaristos (*), care a fostu convertita in Giamia sub numele de Fetihie; acēsta beserica in partea de catra resaritu avea in façi palatulu român numitu Cara Ilak său dupa pronuci'a corrupta Vlă Serai, si in partea de catra apusu palatulu Moldaviei, numitu Bogdan Serai.— Amu crediutu de utile a reproduce aci pe lungu acēsta espunere a istoricului meu mai susu memoratu; espunere ce merita tōta attentiunea. cu atātu mai vertosu, ca d'entre toti auctorii turci nici unulu nu vorbesce despre faptele crestiniloru cu atātu-a reserva si modcratiune ca acesta. Amu datu de cartea acēst'a la unu grecu in Philippopole; trēbe ca este uniculu exemplariu, fiindu ca n'amu vediutu altulu nicăiurea. Io l-amu lasatu in Constantinopole candu m'amu mutatu de acolo, si audu ca, d'impreuna cu alte mai multe colectiuni alle melle despre trebile si datinele turciloru, au cadiutu in manile lui Ion Maurocordatu, de presentu interprete pre langa curtea ottomana. — Asia crestini au fostu despoiati de besericele lor, in possessiunea caroru-a au fostu conservati de aprôpe unu seclu dela cucerirea Constantihopolei încôce. O singura biserică le lasase Selimu, si acēst'a anca numai d'in favore catra unu architectu grecu, care 'i edificase unu templu mare si frumosu in Adrianopole. Acestu architectu era nepotu unui altu architectu, pe care sultanulu Mahomedu II ilu insarcinase a edifica o Giamia in Constantinopole; si Selimu, pentru fidelitatea si punctualitatea cu care a executatu templulu seu in Adrianopole, i-a donatu Giamia acumu memorata d'impreuna

(*) Său tuturoru santiloru.

coperi mormentulu seu. Sultanulu desiderosu de a implini acésta profetia, roga pe Scheich Akshemsudin, care, precumu se affirma, d'in impulsu divinu insoĝia pe imperatulu pretotindinea, se cêra prin rugatiunile sale dela Dumnedieu, ca se'i arete mormentulu lui Eiub Ensari (25), cã asia se nu se pérda o proba atâtu de momentôsa despre originea divina a legi mahomedane. Si intr'adeveru Sheicului se arêta in visu loculu. Elu dupa aceea duce pe Sultanulu in suburbiulu, care si asta-di dela numele acelui generalu se numesce Eiub, si ajungêndu la unu anumitu locu, lasa a se sapa pamentulu. Aici da de o pétra mare cu urmatôrea inscriptiune : *Hassa Kabri Sahibi Resul-Allah, Ebi Eiubi Chalidins Gidul-Ensari*. Care romanesce se pôte traduce asiá : « Acesta este sepulcrulu lui Eiub, « amicu neadormitu séu consiliariu si apostolu immortalu alu lui

cu tóta strad'a unde este situata; patent'a despre acésta donatiune se conserva péné asta-di in archiv'a acestei beserice. Aprópe de acestu locu amu edificatu, pe candu siedeamu in Constantinopole, palatulu meu situatu pe o inaltime ce se numesce turcesce Sangiakdar Iokushi; potu dice ca è fôrte elegantu, si totu respira a frumusetia; situatiunea è admirabile: are unu prospectu, de unde poti vedé tóta cetatea si suburbiele. Socrulu meu, Sierbanu Cantacuzenu, principe Romaniei, a începutu acestu palatu sub Mahomedu IV., redicandu murii d'in fundulu vâlei péné la inaltime de 25. de coti; terrenulu l-a aplanatu si a facutu o gradina; in fine redicase si murii principali ai casei fôrte inalti; spesele 'i suiau degiá la trei-dieci si cinci mii de galbeni, candu deodata 'i veni ordinu ca se incete cu edificarea, pentru ca ar' poté degia se véda chiar' in interiorulu palatului imperialu numitu Terschane Serai. Spre fericire, prin intervenirea marelui veziru Ali Pasia, in urma mi-a datu imperatulu permissiunea de a continua edificarea palatului meu pe fundamentulu celu vechiu; dar' abia ihu terminaui, si d'intr'odata fuseiu allungatu d'in principatulu Moldaviei.

(23) Numele si Hiob. *Tr. Germ.*

(24) *Ebu Eiub Ensari*. Unu suburbiu, care isi trage numele de la monumentulu lui Eiub Ensari, situatu deasup'r'a portului interioru, unde se vêrsa riulu Kiagis-Chane (*) in mare. Nu departe de acestu locu éradinióra Mónastirea Blacherna dedicata Santei Maria vergine, si celebra pentru multe miracle ce s'au facutu acolo; asta-qi è locuinti'a çiganiloru pusi acolo de Sultanulu insusi. D'in beserica n'a remasu alta decãtu o fântana, d'in care curge in abundantia apa salutaru pentru cei credintiozi, asta-di è in posesiunea unui turcu, care iérta crestiniiloru a cara de acolo apa pentru bani.

(25) *Ensari*. Însemna adjutatoriu. Este nume de onóre la cetatiani de Medina, fiindn ca au adjutatu pe Mahomedu in fug'a sa, si s'au asociatu lui. *Tr. Germ.*

(*) Móra-de-charthia.

« Dumnedieu ; immultiésca-se si crésca adjutoriulu seu ». Mahomedu da multiamita lui Dumnedieu pentru acésta descoperire , si ordina a se erige asupr'a mormentului o Turbe (26), Giamia si scóla.

ALTE PROGRESSE ALE LUI MAHOMEDU

A. 858 I. C. 1453	XI. Precumu candu cade unu stejariu ramurosu betranu, rumpe si trentesce la pamentu toti arborii de prin pregiuru : asia caderea Constantinopolei a trasu dupa sine caderea celorlalte cetati vecine ; intre altele Silivri (27) si Burgass au offeritu cheile in manile Sultanolui, voindu mai bine a si-lu face suveranu gratiosu de câtu cuce-ritoriu. La anulu dupa acést'a , imperatulu edificà in centrulu Constantinopolei marele palatu care si asta-di pôrta numele de Eski Serai (28). In anulu Hegirei 860 merge cu una armata considerabile

(26) *Turbe*. Asia se numesce o speție de turnu séu columna , ce turcii punu la morminte. Io amu vorbitu despre acést'a intr'altu locu. De comunu se lasa deschisa pe deasupr'a pentru a semenà cu Kiabe séu monumentele de Mecca ; in acésta apertura se aduna ploa'a , de unde trece pe florile si pe alte plante odorifere , cu cari se ornéza aceste locuri ; si pentru a impiedica paserile se nu pôta veni si se 'si faca cui-buri, inchidu apertur'a cu gratele de feru séu de arama.

(27) *Silivri*. Sylebri'a cetate asupr'a tiermurei mării marmora. intre Constantino-pole si Adrianopole, distantia de 10 ôre de la acésta d'in urma. E resiedinti'a unui metropolitu ; are o beserica fôrte frumósa, edificata anca pe timpii imperatoru crestini. Aici se conserva reliquiele Santei Euphimia ; turcii le numescu Cadid (*), si mergu de le cercetéza d'in curiositate. Aici se vedu si ruinele unui grandiosu palatu construitu prin Ion Cantacuzenu. A se vedé despre acést'a Nicephoru Gregoras Tom II.

(28) *Eski Serai*. Palatulu vechiu. Unu edificiu fôrte vastu, despartitu in mai multe appartamente, si incunghiuratu de muri inalti. Aici se tienu concubinele Sultanului decedatu, pe cari succesorile seu, déca 'i este fliu séu frate, nu le pôte vedé, fara a cadé in pecatulu impietatiei ; totu aici siedu si Sultanesele, cari au avutu prunci , d'impreuna cu acesti-a si cu vre-o câti-va servitori pre langa sine ; apoi aici sunt anca si acelle fete betrane, a caroru delicositate a trecutu, si cari ne mai avendu ni-mica ce se le recomende, Sultanulu le tiene numai d'in gratia. Terrenulu acestui edificiu è aprópe de o mila italiana , si murii forméza unu patru-unghiu. Sunt patru porti, d'intre cari dóue totdeauna sunt inchise, la celelalte dóue stau garda diu'a si nóptea cinci-sute de baltagi. La usile interiori alle Seraiului stau eunuchi albi, pe cari eunuchii negri, cá mai nobili, 'i insarcina cu esecutiunea ordinloru si comisiuniloru femeieloru. Comandantele loru se numesce Eski Serai Agasi, adeca , directorele palatului vechiu.

(*) Carne seca.

contra regelui Ungariei (29), ilu bate si sparge tóla armat'a cresti-
niloru. In batali'a acést'a insusi regele anca a fostu vulneratu, si se
dŕce ca puçinu dupa aceea a si muritu.

IMPRESOARA BELGRADULU INDESIERTU

XII. Obtenendu acésta victoria, pentru a poté tiené mai usioru in
frenu pe inimizii sei, impresóra Belgradulu, acestu mare antemuru
alu Ungariei. Dar' n'a fostu mai fericitu in succesu decâtu parintele
seu. Obsidiunea se tragană preste asteptare lungu; in câtu parte
pentru ca se apropiá iern'a, parte pentru perderea ce a suferitu in
soldati, a fostu constrinsu a redica obsediulu. In acelasiu anu cele-
bră circumcisiunea fiiloru sei Baiazetu si Muradu, cu care ocasiune
a facutu sumptuóse festivitati.

SUPPUNE TOATA MORE'A

XIII. In anulu urmatoriu 861, a suppusu totu restulu Moreei. Pri-
mavér'a dupa aceea attaca si allunga pe Grecii, cari isi propusesera
a recupera ceea ce au fostu perdutu, si a pune cetatea Altymil érase
in stare de aপরare. Dar' Mahomedu lasa a se derima murii acestei
cetati, si pentru cá Grecii se nu mai pôte face in viitoriu turburari,
pune garnisóne tari in Akkerne si Beldesse, si devastédia insul'a
Kiurfuss (30).

A. 861

I. C. 1456

SUPPUNE IN DUOI ANI PRESTE PATRU-DIECI DE CETATI

XIV. In anulu Hegirei 863 da asaltu si ocupa cetatea Semendre,
care cu cati-va ani mai nainte o luasera crestinii in potestatea loru.
Cu unu cuventu, in duoi ani dupa cucerirea Constantinopolei, Ma-
homedu a suppusu sub potestatea sa, parte prin arme parte prin
capitulatiuni, mai bine de patru-dieci de cetati (31)

A. 863

I. C. 1458

(29) *Regelui Ungariei*. Acesta è Uladislau Posthumulu, fiulu lui Albertu imperatu-
lui Germaniei; scriitorii crestini punu mórtea acestui-a la 21. Novembre 1458., anulu
Hegirei 863.

(30) *Kiurfuss*. Acest'a e la Turci numele marei adriatice, care in comunu se nu-
mesce golfulu séu sinulu de Veneti'a. Este in façi'a insulei Corfu, numita la antici
Corcira.

(31) *Patru-dieci de cetati*. Aci trebe se intielegemu numai cei duoi ani cari au ur-
matu dupa cucerirea Constantinopolei. Cá-ci insii scriitorii crestini spunu, ca Maho-

DESPOIA PE KISSIL ACHMEDU DE TIERILE SALE

XV. In anul Hegirei 864 cuprinde tierile lui Kissil Achmedu (32) in Asi'a, adjutatu fiindu de fratele acestui-a, de tradatoriulu Ismail Beg. Achmedu vediendu-se alungatu d'in tierile sale, fuge la Ussunhasan (33); dar' in locu de a gasi aici capetu miserieloru sale, elu a adusu numai una mare disgratia asupra capului protectorelui seu. Căci, audindu Mahomedu ca inamiculu seu este primitu si aপরatu de Ussunhasan, trece cu una armata considerabile in Asi'a, sfarma trupele lui Ussunhasan, si ocupa Sinopea, cetate situata la pontulu euxinu. De aci merge cu armat'a sa victoriósa contra Trapezondei (34); in cale primesce prin capitulatiune cetatea Koiunlihisar de la Husein Beg, care tienea in casatoria pe fii'a regelui de Trapezonda. Dupa aceea impresóra Trapezond'a si o inchide de tóte partile; ér' regele ei, Davidu Comnenu, la persvasiunile socrei sale Sarechana, se supune lui Mahomedu d'impreuna cu totu regatulu seu. Mahomedu ilu primesce cu tóta onorabilitatea, si ilu tramite cu tóta famili'a sa la Constantinople. Puçinu dupa aceea, victoriosulu Sultanu se întórece si elu in Europ'a.

CUCERESCE MITTLEN'A, BATE PE ROMANI

XVI. Dupa ce, dela cucerirea capitalei imperiali incóce, tóte provinciele cari appartienusera Greciloru, parte s'au suppusu de buna voia lui Mahomedu, parte au fostu subjugate de acesta: se parea

medu II. in tóta viéti'a sa au subjugatu duóe-spre-diece regate, si au cuprinsu duóe-sute de cetati.

(32) *Kissil-Achmedu*. Achmetu-Rosiulu, care anca pare a fi fostu unulu d'in satripii persiani. Elu a fostu primul, care a datu cauza la bellu intre Ussunhasanu și Mahomedu II.

(33) *Ussunhasanu*. Hasanu-Lungulu, rege Capadociei, care s'a facutu renumitu prin bellele ce le-a avutu cu turcii. In cursul acestei istorii vom reveni asupra lui, si 'lu vom descrie mai pe largu.

(34) In anul 1204, imperiulu grecu era impartitu in trei parti. In Constantinople, domnia Balduin comite de Flandri'a; in Adrianople, Theodoru Lascaris; in Trebizonda, Alexis Comnenu, care avea sub potestatea sa Pallagoni'a, Capadocia, Pontulu cu alte vre-o câte-va provincie. Acesta au avutu optu successor, d'intre acesti-a pe Davidu celu d'in urma imperatu alu Trebisondei séu Niceei, cumu o numescu unii, l-a suppusu Mahomedu II, asemenea pe Theodoru Lascaris si pe fratele acestui-a Ion in Adrianople. *Tr. Angl.*

ca numai insulele ar' mai vré a'si sustiené libertatea , crediendu-se destulu de assicurate prin natura contra poterei osmanice. Pentru a infréna si cerbici'a acestora, Sultanulu in anulu Hegirei 865, prepara o flota grandioáa , si ca de proba, de a'si cercá pentru prim'a óra fortun'a pe mare , ataca Mitylena , si pe langa tóta aপরarea valorósa a insulaniloru, elu totusi o cuceresce prin eroismulu ómeniloru sei, si o adnectéza imperiului seu. Celelalte insule de pe Archipelagu (35) ar' fi avutu assemenea sórte , déca pe acellasiu timpu Cassiclu Voda (36) principele României, nu s'ar fi incumetatu a scutura jugulu turcescu, denegandu tributulu ce de comunu ilu respundea in totu anulu. Mahomedu crediendu ca trebe mai antaiu a delatura periclulu cellu mai de aprópe, se intórce fara amenare cu armele contra Romaniei , allunga de aici pe principele rebellu , si pune pe fratele seu cellu mai tineru Domnu tierei.

A. 865
I. C. 1460

MAHOMEDU INFRANGE PE GRECII REBELLI

XVII. In anulu Hegirei 867. Sultanulu ordina a se construi Kallirga Ilimani (37), séu portulu Galereloru spre média-dî in intrulu muriloru cetatiei , ca se aiba unu magazinu la casu de espeditiuni maritime, si unu portu securu pentru navele sale la ori-ce evenimentu. Pe candu era ocupatu cu acésta lucrare , Grecii in liga cu Venetianii facu revolutiune in More'a, occupa localitatile Giogerjin-

A. 867
I. C. 1462

(35) Séu marea egeica.

(36) *Cassiclu Voda*. Çepesiu voda, principe Romaniei, omu atroce si tiranu mare. Pentru unu lucru de nimica a trasu odata in çepe síese mii de ómeni; de aci l'au numitu romanii Çepelusi. Çepesiu séu fautoru de çepe. Turcii se vede ca au imitatu acésta etimologia , si i-au disu Caviclu, adeca bogatu in pari, in çepe. Crestinii 'lu numescu Dracula ; dar' nu sciú pe ce rañiune ; cá-ci acestu cuventu nu e usitatu in limb'a moldovéna. Adevératu ca a fostu unu principe in Moldavi'a cu numele Dragosiu, dar' Dracula a fostu cu multu mai înainte de acesta. Ci despre aceste mai pe largu intr'altu locu.

(37) *Catirga Ilimani*. Portulu galereloru, situatu spre marca-marmora in partea spre média-di intre portile Ciatladi (*) si Cumcapu (**) De presentu è implutu cu pamentu si se intrebuintéza pentru gradina de legumi, numita Ulanga; aici se facu crastavetii cei mai delicati.

(*) Crepatura.

(**) Port'a-de-nisipu.

lik, Sada, Giusselgehisar, Duragî (38) si Essornik, si tindu a allunga pe Turci din totu Poloponesulu (39). Mahomedu informatu despre aceste lucruri, tramite immediatu pe Mehemedu Pasia cu una buna armata spre a pedepsi pe rebeli. Dar' acesti-a nici ca astépta sosirea lui, ci perasindu castrele, dau cea mai buna ocasiune lui Mehemedu nu numai de a recupera cetatile perdute, dar' anca de a supune domnului seu tóta tíer'a numita Kodjia Herseki (40).

EDIFICA UNA GIAMIA IN CONSTANTINOPOLE

XVIII. Mahomedu, pentru a multiami lui Dumnedieu de atâte mari victorie ce a obtienutu pênê acumu, si totodata spre a lasa posteritatiei unu monumentu de pietatea sa, a ordinaru anca in acelaasiu anu in lun'a Gemaziulu-achir, a derima beseric'a de la Santii Apostoli (41), si in loculu ei a edifica o Giamia mare, care dupa numele lui s'a numitu Muhamediè, si este adornata cu optu scóle si totu atâte spitale. Acestu edificiu, cu care abiá se póte compara vreuna d'in minunile anticitatiei, s'a terminatu in lun'a Regeb, anulu Hegirei 876.

A. 876
I. C. 1471

(38) *Durai*. Odinióra Dyrrachium (Durazzo), depositulu séu loculu cellu mai renumitu de comerciú in tóta Romeli'a; è situatu la tiermurea marei Adriatice, la confinie Dalmatiei si Albaniei.

(39) Peninsul'a More'a

(40) *Kodjia Herseki*. Illiri'a vechia; cá-ci *cogia* insemna vechiu, ér' *Hersek* Iliria.

(41) *Santii apostoli*. Acésta beserica a fostu edificata de Imperatés'a muierea marelui Iustinianu. Asta-di è unu munte séu locu elevatu in midi-loculu cetatiei, dar' mai aprópe spre portu decâtu spre continentu. Este mai inaltu de câtu toti ceilalti siese munti; si Giami'a de 120. coti in quadratu, care se vede aici si care è edificata de Mahomedu Fatih, trece de cea mai mare in tóta cetatea dupa S-ta Sophia. Architectulu se dice ca a fostu unu grecu cu numele de Christodulu, si Sultanulu in recompensa pentru unu edificiu atât de vastu si admirabile, i-a donatu una strada intréga si i-a datu alte mai multe daruri imperatesci. Istori'a mai adaoge, ca intrebatu architectulu, déca ar' fi in stare se edifice o Giamia mai frumoasa si mai mare decâtu acést'a, au respunsu: da! numai se 'mi dati materialulu necessariu. Audindu Sultanulu acést'a, a datu ordinu se 'lu traga in çépa, cá successorele seu se nu póta avé unu architectu capabile de a construi o Giamia mai marétia decâtu a sa. Spre a esecuta acestu ordinu, au batutu unu paru de feru la port'a de catra média-nópte a curçii Giamiei, si giuru-impregiurulu acestui paru a facutu unu turnurelu, in câtu d'in afara nu se vedea altu nimicu decâtu numai vervulu de la paru; ceea ce se vede si asta-di. Dar fia ori cumu, státu-a è incontestabile, ca Muhamedi'a, séu templulu lui

SUPPUNE BOSNI'A

XIX. In anulu Hegirei 868 si-aduna una armata numărósa, si tra-ge cu ea catra orientu , spre a subjuga provinciile acelloru parti , cari n'au voitu pênê acumu a i se suppune. Intreprinderea sa au avutu successulu doritu. A invinsu si ucisu pe principele de Bosni'a (42), si a provediutu tóte castelele de acolo cu garnisóne tari ; ér' in re-intórcerea sa d'in acésta espeditiune intari granitiile între Bosni'a si Albani'a, redicandu fortaretie la passurile celle strimte ale muntiloru.

A. 868

I. C. 1463

FACE PE FIULU LUI CARAMANU OGLI REGE

XX. In anulu proxime urmatoriu móre Caramanu Ogli Ibrahimu Beg, acestu inveteratu inamicu alu casei osmanice, lasa dupe sine siese fii. Unulu dintr'acestia, Ishak (43) Beg, alunga parte cu poterea parte cu astutia pe toti ceialalti frati ai sei d'in tiéra , si ocupa singuru tóte tierile parintelui seu. Nevrendu ei a suferi acésta nedreptate, 'si ieau refugiulu la Mahomedu, si 'lu róga in tóta umilinti'a cá se uite injuriile ce'a suferitu de la parintele loru ; se aiba pietate de ei principii , cari sunt apesati si alungati de tiraniculu loru frate ; si se puna pe unulu d'entre ei , pe care va voi elu , Domnu ; căci ei se punu cu totul la dispositiunea sa, si de la elu 'si astépta tóta fericirea. Mahomedu se plăca prébucurosul rugatiunea loru , numesce pe Ahmedu Begu , unulu d'entre frati (dar cu consensulu celorlalti) principe Caramaniei , si'lu tramite cu una armata suficiente inderetru spre a lua in possessiune ereditatea parintelui seu

A. 832

I. C. 1464

Mahomedu este oper'a lui Christodulu , si ca imperatulu in recompensa i-a donatu o strada întréga : amu cetitu insumi actulu despre acésta donațiune , care l-amu depusu in archiv'a besericeii beatei Maria vergine in Muglotiss'a. Si candu sub imperatulu acumu regnante, Achmetu III., turcii auintentatu processu crestiniloru d'in acea strada, voindu a le lua si strad'a si beseric'a, m'amu insarcinatu io cu aপরarea loru, si între alte Hudget, séu probe justificative, de possessiunea loru legale, amu produsu inaintea marelui veziru Ciorluli Ali Pasia acea scrisóre , care o ceti cu multa atentiune, apoi o sarutà de trei-ori, si totu de atate-ori o atinse de frunte, in urma mi-o restitui, si ordinà turciloru a nu mai molesta pe crestini in acestu subiectu.

(42) *Principele Bosniei.* Se pôte conchide dupa scriitorii crestini, ca acestu principe a trebuitu se fia Stefanu, care si-a avutu resiedinti'a in Iaziga.

(43) Isaacu. *Tr. Germ.*

Pe ceialalti frati i-a tienutu la sine, i-a inaintatu la demnitati inalte, si le-a datu salarie frumóse pe anu d'in thesaurulu publicu. Intr'a- ceea Ahmedu Beg merge cu armat'a sa in Caramani'a, bate pe frate-seu Isaacu Beg, si'lu constringe a fugi la Ussunhasan. Dupa ce au ajunsu in ast modu in posesiunea regatului Caramaniei, si a stinsu turburarile intestinale, a tramisu in modulu celu mai onorabile trupele imperiali incarcate cu daruri la Mahomedu inderetru.

OCCUPA CATEVA CETATI IN ALBANI'A

A. 870
I. C. 1465

XXI. In anulu Hegirei 870. Albani'a dete nóua ocasiune la espeditiuni bellice. Anca Muradu, tatalu lui Mahomedu, invinsese mai inainte pe Iskenderbeg, principele acestei tieri, si'si suppusese cele mai multe fortaretie de aici. Dar' fiindu-ca pe Muradu mórtea, ér pe Mahomedu alte occupatiuni, i-au impededatu de a cuceri tóta tier'a, asiá garnisónele rebelliloru, profitandu de ocasiune, infestau provinciile vecine prin frequente escursiuni. Pentru acésta cauza Sultanulu nevalesce in Arnaudi'a cu armat'a sa, cuprinde tóte cetatile dela'rebeli, unele le devastéza cu totul, si pentru a preveni ori ce miscare in viitoriu, ordina a se face una cetate nuóa si tare chiar' la intrarea in provincia.

PUNE PE FIULU SEU MUSTAFA REGE IN CARAMANIA

A. 872
I. C. 1467

XXII. Sultanulu dupa ce a suppusu acumu pe mai toti inimicii sei intestini in Europ'a, si-a intorsu cugetele spre trebile sale in Asi'a. Caramani'a a impedicatu de multe-ori intreprinderile incercate de imperiulu ottomanu, si nu odata a opritu progressulu victoriosu alu puteriloru turcesci. Mahomedu, care tienea minte aceste tradari, se decide a estirpa cas'a Caramaniloru, pentru ca se póta lasa acestu regatu in linisce si in pace succesorelui seu. Asia in anulu Hegirei 872 nevalesce cu una armata mare in Caramani'a, supune intregu regatulu, allunga de acolo pe principe cu toti fratii sei, si pune pe fiulu seu cellu mai mare, pe Mustafa, rege Caramaniei. In anulu urmatoriu mai face una espeditiune in acestu regatu, si cuceresce acelle cetati cari mai inainte refusasera a se supune, séu cari au incercatu a lapeda jugulu turcescu; pune apoi gar-

nisóne tari in Akserai (44) si Giulluk (45) si se întórcele la Constantino-pole inderetru.

CUCERESCE INSUL'A EGRIBOSS

XXIII. Dupa ce a suppusu Caramani'a, nu era altu locu in Euro-p'a, care se 'i para mai formidabile cá insul'a Egriboss (46). Pentru a scóte acestu spinu d'in pecioru, Mahomedu la anulu Hegirei 874 merge in persóna cu mare armata si flota, si intra in Greci'a; aici in intervallu de una luna ocupa cea mai tare fortarétiá de pe acellu timpu. Venetianii venisera si ei cu una flota considerabile, si promisesera a adjuta obsediatiloru; dar', cá si candu ar' fi venitu numai pentru a fi spectatorii victoriei Sultanului, ei spre marea loru rusine s'au intorsu inderetru, fara cá se fidatu un'a puscatura macar. Dupa ce a ocupatu Mahomedu cetatea, a mai remasu aici vre-o câte-va díle pentru a repara partile ruinate, apoi s'a intorsu cu armat'a sa victoriósa inderetru la Constantinopole.

A. 874
I. C. 1469

KISSIL ARSLAN BEG OFFERE TIERILE SALE LUI MAHOMEDU

XXIV. Aceste cuceriri au fostu caus'a apoi, ca nu numai acelle cetati hostili, cari nu simtissera anca sabi'a lui Mahomedu, s'au suppusu gratiei acestui-a, dar' ca in anulu Hegirei 876, principele suveranu de Alaè (47), Kissil Arslan Beg s'a suppusu de buna voia cu tóte tierile sale lui Mahomedu, care admirandu-i fidelitatea si obedienti'a, l-a primitu cu distincta onóre, si i-a donatu provinci'a Giumuldgina (48) pe vecia.

A. 876
I. C. 1171

GENERALULU LUI USSUNHASANU BATUTU SI CAPTIVATU

XXV. Chiar' pe acestu timpu Iusufce Beg, generalulu lui Ussun-

(44) *Akserai*. Palatulu albu; urbe in Caramani'a.

(45) *Giuluk*. Rosetum, gradina-de-rose; gradina-de-trandafir, urbe totu acolo.

(46) *Egriboss*. Insul'a Negroponte in marea egeica; numele ei anticu è Eubéa, Capital'a acestei insule è Chalcis, care la turci se numesce totu Egribos.

(47) *Alaè*. Provinci'a unui micu principe numitu Kizil Arslan (*) begu, care vre se dica, Leu rosu. D'in textulu istoriei se vede ca è in Asi'a mica. Nu 'i sciu numele vechiu, déca cumu-va nu è Philadelphia anticiloru.

(48) *Giumuldgina*. Este numele turcescu alu unei provincii si cetati in Romili'a, nu departe de Lariss'a.

(*) Unguresce : arszlán, séu oroszlán. *Tr. Rom.*

hasanu, insoțitu de o mare armata de Tatari, irrumpe in teritoriulu osmanicu, da focu cetatiei Tocad, si amenintia cu devastare contradele de prin pregiuru. Candu inse a voitu se incerce acést'a in Caramani'a, a fostu intimpinatu de Mustafa, fiulu lui Mahomedu, care cu ómenii câti si-a potutu aduna, merge in contra lui, si dupa o lunga si sangerósa lupta ilu bate, ilu pune la fuga, ilu prinde in urma, si ilu léga in ferra, si 'ilu tramite la Sultanulu, parintele seu, in semnu de victoria.

MAHOMEDU PUNE LA FUGA PE USSUNHASANU

XXVI. Spre a resbună acésta lovitura, Ussunhasanu aduna in anulu urmatoriu una armata puternica, irrumpe insusi cu ea in tie-rile europene alle lui Mahomedu. Sultanulu prevediuse acésta, si pentru aceea, cá se nu fia surprinsu nepreparatu, isi asiediase armat'a in quartire de iérna astfeliu, in câtu la unu singuru signalu alu trompeteloru se se póta aduna fórté usioru la unu locu. Deci, indata ce a auditu de miscarile lui Ussunhasanu; trece immediatu cu armat'a in Asi'a. Aici se lovesce de Persiani la Paías (49), si ordina atacu asupra loru. Lupt'a curgea cu varia si dubiósa fortuna; căci amendóue partile luptau pentru gloria si imperiu, si se incuragiau prin esemplele generaliloru loru. In urma, Mustafa, fiulu cellu mai mare alu Sultanùlui, in arip'a stanga unde comandá, da preste Sseinuldin (50), fiulu lui Ussunhasanu, care comandá arip'a drépta a inimicului. Acì numai decátu se incinge unu duelu inversiunatu intre acesti duoi principi; in urma, Mustafa restórna de pe calu pe Sseinuldin, si inainte de a se poté redicá séu de a'lu poté scapa ai sei, ilu strapunge cu lanci'a prin trupu (51). Acestu casu parea a trage dupa sine perderea totale a armatei. Că-ci vediendu osmanii ca arip'a drépta a Persianiloru fuge in cea mai mare disordine, se arunca cu totii in cea mai mare furia asupr'a aripei stanga, care mai sustinea anca cu bravura atacurile musulmaniloru, si o constringu mai ântâiu a lasa din terrenu, ér' in urma a o lua la fug'a

(49) *Paías*. Cetate si locu mare de comerciu in Pallagoni'a.

(50) Sseinuldin insemnéza : decorulu credintiei. *Tr. Rom.*

(51) *Prin trupu*. Scriitorii crestini dicu ca au cadiutu mortu, lovit de unu glontiu de pusca. La care d'in duoi se credi ?

larga. Multi au cadiutu morti, si nu puçini au fostu facuti prisioneri. Astfeliu a obtienutu Mahomedu o victoria gloriósa, si pre langa acésta luà préda tóte castrele. Ussunhasan vediendu ca lupt'a è perduta, prinde fug'a si scapa cu vre-o câti-va ai sei schimbându calulu adeseori.

CUPRINDE DELA ELU MULTE CETATI

XXVII. Dificultatea terenului n'a permisu a urmari pe inamiculu fugitivu; dar' nici nu se vedea a fi in interesulu ottomaniloru, a perde timpulu in vanu; asia a datu trupeloru sale numai duõe dîle de repaosu, si a trei'a dî incungiura cetatea Karahisar Sharki (52) o cuceresce in scurtu timpu, si devastéza apoi cu focu si ferru tienuturile vecine. Dupa aceea se întórce in triumfu cu una parte a armatei salle la Constantinopole, lasandu restulu sub comand'a vezirului seu, Gieduk Ahmedu Pasia (53), cu care acesta a ocupatu nu numai Ermenaka si Ssilifka, cî tóta provinci'a Varsak (54) o a suppusu imperiului ottomanu.

OCCUPA KIEF'A SI CRIME'A

XXVIII. In anulu proxime urmatoriu, totu sub comand'a acestui Gieduk Ahmedu Pasia, a ocupatu dela Genuesi Kiefa, cea mai tare localitate in Crime'a, si cu modulu acest'a a suppusu sub potestatea sa tóta peninsul'a tatarica. Aici a gasitu pe Mengili Girai, unu des-

A. 876

I. C. 1471

(52) *Kara hisar Sharki*. Cetate cunoscuta in Paflagoni'a, nu departe de Paias; póte ca è Arseng'a anticiloru.

(53) *Gieduk Ahmedu Pasia*. Generalu renumitu, si in urma mare veziru alu Sultanelui Mahomedu II. I s'a datu numele de Gieduk, pentru ca n'avea unu dinte dinainte; cîci ori-ce persona care nu are unu ast-feliu de dinte séu are buz'a crepata cá iepurii, la Turci se numesce totu-de-a-una Gieduk. Cuventulu Gieduk in sensu propriu însémna crepatura séu stirbitura; dar in sensu metaforicu însémna unu corpu de militia. Asi'a se dice: *Gieduk Sahibi*, unulu care este inolatu in vre-unu regimentu, etc. assemenea se dice: *Gieduk lerinden airil-madiler*, ei n'au desertatu d'in rëndulu loru, adeca n'au lasatu spartura in corpulu companiei séu regimentului. Mai este si o parte a cetatiei Constantinopole, care se numesce Gieduk Pasia, si-si trage numele de la acestu Pasia, séu pentru ca a facutu una piatia, séu pentru ca au avutu unu palatu acolo.

(54) *Varsak*. Pare a fi Paflagoni'a.

cedente d'in famili'a principiloru capciatcani (55), care purtandu lungu timpu bellu cu fratele seu , in urma acest'a l-a invinsu , si elu a fostu constrinsu a se refugia la Genuesi. Mahomedu ilu luà sub protectiunea sa, si nu numai ca ilu puse Chanu in Crime'a sub anumite conditiuni, ci anca ilu tramise cu una armata spre a'si recupera tier'a sa. Mengili Girai (56) intrandu in regatulu Capciak, invinge cu ajutoriulu Turciloru pe fratele seu, ilu uccide, si-si reocupa

(55) *Capciatcani*. Unu poporu sciticu , aprópe de Iusbek , la confiniile tatariloru chagatcani , preste marea caspica , spre orientu. Póte ca este aceeași tiérna , care in chartele geografice asta-di se numesce regatulu Thibetu seu Turkestanu.

(56) *Mengili Gierai*. Primulu care dupe ce a despoiatu pe frateleseu de tronulu Crimeei tatarice . a supusu regatulu seu protecțiunei imperiului aliothmanu pre langa stipulatiunea de certe conditiuni. Istoricii atátu crestini catu si turci, ilu facu descendentu d'in famili'a Olinghizianilor. Crestinii inse incarca naratiunile lor cu multime de fabule, in câtu, care le cetesce si are câtu de puçina cunoscintia a istoriei acestui poporu, nu póte se nu rida de ele ; dar ei pretindu ca au scrisu cu multu scrupulu si dupa multe si serióse cercetari. Dintre acesti scriitori crestini , Michalo Lithuanulu mi se pare ca merita se 'lu supunu criticei mele. Acest'a in *Tartari'a* sa, pag. 296, dice ca primulu principe alu Crimeei a fostu de origine Oligenghisiana, séu cingisiana, cum 'i place a corrumpe acestu cuventu. Dar acést'a nu è nimicu in comparațiune cu celle ce dice mai susu la pag. 193. Aici trasportá in Lithuani'a pe descendentu acestui principe, carui d'in propri'a sa autoritate i da numele de Lothonn: si apoi 'i face o lunga serie de successori, toti cesari séu Chani lithuani. Ultimulu d'in acesti nobili imperați, dupa istoriculu nostru, a fostu Atcikierai (póte Hagi-Gierai, nascutu in Troki, care , dice elu, ca a fostu tramissu de santulu Vithkerode pentru a ocupá peninsul'a tartarica; si carui, dupa ce i-a successu acésta cspeditiune , si a luat in posesiune principatulu, i s'a nascutu fliu cu numele Mengli-Kierai (Mengili Gierai). Acesta a avutu fli pe Mehemedu Kierai, Sadet Kicrai (Seadet Gierai), Chas Kierai (póte Schah Gierai) si Sap Kierai : póte Sefai Gierai ; care din urma, cá cellu mai tineru a succesu parintelui seu in regatu , si era totodata principe alu Tatariloru. Că-ci toti descendentii accestei familie, cá principi, se servescu cu predicatulu nobile de Atcikierai, care l-au priimitu dela protoparintii loru. Nu face necesitate de mari argumente pentru a proba falsitatea accestei narratiuni : contradicțiunile sunt evidente. Este o simpla tiesetura de coniecture, pentru cá se nu dicem o chimera a istoricului, contraria faptelor autentice si actelor Tatariloru. Că-ci toti istoricii turci in unanimitate sustienu, ca nu Lothonu, ci Gierai a fostu primulu cuceritoriu alu Crimeei, si descendentii sei i-au conservatu memori'a, purtandu-i cu totii numele; dar afara de acést'a, d'in acesti istorici è evidentu, ca tatarii lithuani n'au fostu de origine nici d'in Crimeea nici oguziani (de unde se devina famili'a oliginghisiana), ci ei sunt de origine ceremisica ; de unde moldovenii, compatriotii nostri, 'i numescu *cirimusi* : de si la turcii sunt cunoscuti sub numele de Lipka-tatari. Cuventulu Lipka este coruptu d'in Litva. Se mai adaogemu anca si atàta, ca

tierr'a. Acesta a fostu primulu Chanu alu Tatariloru pusu de Turci, si care cellu d'ântâiu in Crime'a a ordonat in numele imperatului ottomanu a se introduce Chutbè (57) in rugatiunile publice.

famili'a Chaniloru asta-di domnitori in Crime'a, n'a inceputu a domni sub Muradu II sub care pune istoriculu nostru pe Atcikierai; nici aceea nu è adevèratu, ca numele de Gierai si l-ar' fi apropiatu acesta familia numai pe acestu timp; că-ci ea este cu multu mai vechia decâtu imperiulu ottomanu, precumu se pôte convinge ori-cine atâtu d'in istoriele turciloru, câtu si d'in traditiunile tatariloru, si ceea ce credu ca amu demonstratu destulu de pe largu in prefatiunea mea. Si aci, nu ne vomu departa tare dela propusulu nostru déca vomu spune si aceea, ca chiaru si intre tataru este mare disputa despre intrebarea: cari sunt successorii legitimi, si cari cei illegitimi ai lui Gierai. Că-ci afara de famili'a pêné asta-di regnante in Crime'a tatarica, si care pôrta per eminentiam numele de Gierai, mai este o alta familia, care de comunu este cunoscuta sub numele de Ciobanu Gierai, séu Gierai pecurariulu. Cu raportu la acésta, se dice ca femei'a unui Chanu, alu carui nume l-amu uitatu. a avutu comerciulu criminalu cu unu pecurariu, si a nascutu unu fiu; (mam'a, dupa ce a nascutu, a fostu judecata la mórte pentru adulteriu). Noulu nascutu a fostu datu unui sclavu alu regelui cu ordinulu de a'lu omori. Sclavulu inse a încelatu pe domnulu seu: a trecut cu miculu innocentu in Circassi'a, si l-a crescutu acolo in secretu. Si acestu fiu de ciobanu este, dicu ei, dela care isi trage originea famili'a de asta-di, si este numai una pretentiune falsa ca ea s'ar deriva dela vechi'a si ilustr'a familia Gierai. De alta parte, Cioban Gierai dau calumni'a indereptu, si pretindu ca ei, ér' nu ceilalti Gierai deriva dela anticii Gierai. Aceste calumnii reciproce incurca fôrte caus'a; mai alesu ca atâtu una parte câtu si ceeaalta se provôca numai la traditiune; si precumu flă-care o esplica in partea sa, asia este fôrte greu de a determina intr'adeveru, ca cari sunt descendenti legitimi séu genuini, si cari sunt bastardii. Votulu turciloru anca nu pôtese decida aci; că-ci de si tienu ei, ca famili'a asta-di regnante è cea legitima, totusi nu refusa celeilalte titlulu comunu de Gierai; si o lasa se locuiesca in Iamboli (numita mai nainte Ianopoli) cetate destinata pentru resiedint'a principiloru Crimeei tartarice. Dupa batai'a si redicarea obsidiunei dela Vien'a, turcii neincreindu-se in *Selim-Gierai*, l-au destituitu si au redi catu la dignitatea de Chanu pe Chior-Gierai, unulu d'in famili'a Cioban-Gierai; dar' dupa câte-va luni l-au destituitu si pe acest'a, si au pusu pe tronu éراسi famili'a cea vechia a Gierailoru. Nici ca se mai pôte crede, ca Cioban Gierai se mai pôta ajunge vre-odata la acésta onóre; de altminterea ei au pentru famili'a loru certe titluri de distinctiune séu oficiuri ce le sunt affectate, precumu Calga-Sultanu, Nurreddin (*) si altele asemenea.

(57) A se vedé not'a 10 la Capu II d'in Cartea I. *Tr. Rom.*

(*) A se vedé esplanatiunea acestoru cuvinte in Partea II. Cartea IV, capu I, not'a 75. *Tr. Rom.*

MOLDOVÈNII BATU PE TURCI

XXIX. Pe candu se petrecu aceste in Chersonesu (58), Solimanu Pasia trece cu una armata considerabile in Moldavi'a. Stefanu, Tekkiur Moldaviei (59), da preste elu nu departe de Falcii (60) la tier-murii Prutului. Aici se lupta impreuna lungu timpu, cu curagiu mare si cu rezultat dubios. Dar in urma, prin neglidenti'a generalului loru, musulmanii sunt resipiti; insusi generalulu remane mortu, multi suntu ucisi, unii cadu captivi, ér' ceialalti scapa prin fuga preste Dunare.

TURCII DEVASTÉZA MOLDAVI'A

A. 877
I. C. 1472

XXX. La noutatea despre acésta perdere, Mahomedu plinu de indignatiune, merge in anulu urmatoriu elu insusi in persóna cu tóta armat'a sa in Moldavi'a; inimiculu vediendu acésta putere colosale, incapabile de a i se oppune, s'a retrasu si n'a primitu lupt'a; ér' Mahomedu a devastatu tóta tier'a pênê la partile muntene, si s'a intorsu acasa ducêndu cu sine o multime infinita de vite si captivi.

ESPEDITIUNILE LUI MAHOMEDU IN ASI'A

A. 882
I. C. 1477
A. 884
I. C. 1479

XXXI. La anulu Hegirei 882. Mahomedu occupa cetatea Skanderun, ér la anulu dupa aceea edifica unu palatu nou, care asta-di este palatulu curtiei imperatului. In anulu Hegirei 884. Aladinu Beg, care implorase ajutoriulu lui Mahomedu contra parintelui seu Badak

(58) Crime'a, séu peninsul'a tatarica. *Tr. Rom.*

(59) *Tékkiur Moldaviei*. Insémna : rege alu Moldaviei. Acest'a è Stephanu celu mare, despre care amu vorbitu in alta nota (*). De la Bogdanu, numele fiului seu turcii numescu Moldavi'a Bogdanie. Despre acést'a vomu tracta intr'altu locu mai pe largu.

(60) *Falcii*. Numele unei cetati si districtu in Moldavi'a asupr'a riului Prutu, avendu Istrulu la amédia-di, cam diece mille distantia de la Husi, unde Petru celu mare imperatulu Rusiei, dupa o bataia de patru dile cu turcii, a încheiatu pacea de la anulu 1711. Aci mi aduseiu aminte, ceea ce amu cetitu cu cati-va ani mai nainte in Herodotu despre unu poporu bellicosu si una cetate nu departe de Dunare numita Taiphali; si d'in curiositate amu transmisu vre-o câti-va ómeni se cerceteze, nu cumu-va voru da acolo de ruine séu urme de edificii vechi. Reintorcêndu-se ómenii mei, imi spusera ca nu departe de Falcii în desulu paduriloru au datu de muri ruinati si

(*) A se vedé not'a I, la capn V din cartea I. *Tr. Rom.*

Beg (61), pregătesce una armată, învinge cu ea pe parintele său, și îl face să se caute refugiul la Cercassus regele de Misr (62).

MAHOMEDU BATE PE VENETIANI ȘI DEVASTĂZA APULIA

XXXII. În anul următoriu, după ce bate pe Venetiani (63) lângă A. 885
rîul Sontium, Mahomedu pregătesce una flotă mare sub comandă I. C. 1480
lui Gieduk Ahmedu Pasia spre a distruge Apulia și deca ar fi pos-
sibile toată Italia. Acestu generalu și prinde Apulia, și ocupă vre-o
câte-va fortărețe; dar' chiar în mijlocul progresului armelor
sale, a fostu rechematu, fiindcă ajunsese știrea că Persienii erau
se mișcă, și Ussunhasan vrea să facă nouă încercări, prin urmare că
este necesară prezența atât a generalului cât și a armatei. Pu-
țin după sosirea lui Mahomedu, vine un delegat venetian (64)
și se rugă foarte umilit de pace; Sultanul, ocupat acum cu alte
afaceri, se învârtă pre bucuros.

LA RHODES REMANE RESPINSU

XXXIII. Dar' această pace nu a fostu nici firmă nici durabilă. Căci A. 886
în anul Hegirei 886 trimite Mahomedu pe Mesih Pasia (65) cu una I. C. 1481
flotă mare spre a ocupa cetatea Rhodes. Generalul debarcând cu
oștea sa, înconjură cetatea de toate părțile; dar' inamicul vigilenț
și valoros, îl respinge, și în urma îl constrânge a redă obse-
diul cu mare pierdere, rușine și pericolul vieții sale.

fundamente de case în linie rectă. Acesta mă face să nu mai dubitez, că Falcu de
astăzi este edificat în locul său foarte aproape de locul anticii cetăți Taiphali. Des-
pre acestă voi tracta mai pe larg într'unu opus al meu particulariu despre Mol-
davia antică și modernă (*).

(61) *Bagdaku begu*. Pare a fi provincia Sina, sau numele ori pronumele vre-unui
rege de pe acești timpuri, care înseamnă nouă până astăzi nu ne este cunoscut.

(62) *Egyptu. Tr. Rom.*

(63) *Venetiani*. Istoricii creștini fac mențiune de o batăie ce ar fi suferit veneti-
anii lângă fluviul Sontiu; dar' în locul Gieduk Ahmedu Pasia, ei pun pe un
nume Alabechu sau Marbechu. Nu știu, pe alu cui credință; căci aceste nume
nu au nimica în sine din sunetul turcesc.

(64) *Delegatu venetianu*. Acestă a fostu Benedictu Trevisano, barbatu de mare au-
toritate la venetiani, și de o înțelegere foarte rară.

(65) *Mesih Pasia*. Creștinii dicu că au fostu grecu, și încă descendenți din familia

(*) A se vedea « Descriptio Moldaviæ » Partea prima, Capu IV, punctu 9. *Tr. Rom.*

MOARE LA MALTEPPE

XXXIV. In vér'a urmatória aduna tóta puterea armata a imperiului osmanu, nu numai pentru a pedepsi insolenti'a lui Ussunhasanu, ci si pentru a'si estinde dominatiunea preste tóta Asi'a. Cu acestu scopu trece Bosphorulu nu departe de Iuskiudar, se pune in cor-turi sub Malteppe (66), si credea ca in scurtu timpu va fi domnu pênê la marginile estreme alle Indiei. Póte chiar acésta emotiune extraordinaria a spiritului i-a causatu una lovitura de apoplexia (67), la care s'au mai adaosu si alte symptome, in catu dupa scurte dar' violente dureri se stinse in cinci alle lunei Gemaziulu evvel. Elu lasá imperiulu, fiului seu Baiazetu (68).

CALITATILE LUI MAHOMEDU

XXXV. Mahomedu a traitu cinci-dieci-si-unulu de ani (69), si a domnitu trei-dieci de ani si trei luni, necomputandu aci timpulu câtu a domnitu pênê ce a traitu anca tatalu seu. Afara de virtutile sale bellice, despre cari a datu probe escellente, elu era anca re-numitu pentru invetiatur'a sa, cunoscinti'a de limbe, desideriulu de a sci lucruri curiöse, prudenti'a si laboriositatea sa. Elu era

paleologiloru. Turcii inse nu mentionéza nimicu despre famili'a sa. In câtu pentru numele Mesih, acest'a pare a deriva de la ebraiculu Messiah, precumu Iesù-Cristu la Turci se numesce Issa Mesih.

(66) *Malthepe*. Romanesce munte-bogatu séu muntele bogatiei. Este unu munte fôrte inaltu, nu departe de Nicëa. I s'a datu acestu nume d'in cauza ca la pólele lui s'a gasitu unu thesauru fôrte bogatu. Vasele de pe marea-négra venindu spre Bosphoru, vedu acestu munte in departare de optu-dieci de mile, si dupa acesta 'si îndrepta cursulu, de si elu este cu multu mai aprópe de marea-marmora de câtu de marea négra.

(67) *Apoplexia*. Scriitorii crestini dicu, ca a fostu atacatu de una violenta colica trei dile dupa întreprinderea acestei espeditiuni; in acést'a convinu cu Turcii, cari dicu ca pre langa apoplexia s'au mai adaosu si alte rele cari i-au causatu mórtea.

(68) Mustafa, fiulu celu mai mare, se dice ca a fostu strangulatu la ordinulu parin-telui seu, fiindu-ca maltratase pe consórt'a lui Ahmedu Pasia. *Tr. Angl.*

(69) *Cinci-dieci-si-unulu de ani*. Aci trebe se întielegemu ani lunari, cari redusi la ani solari facu circa patru-dieci-si-nóue de ani, siepte lune si siepte dile. Turcii nu sunt de accordu cu crestinii asupr'a acestui punctu. Ei dau lui Mahomedu cinci-dieci-si-unulu de ani de victia, si trei-dieci de domnia; d'in contra crestinii dicu ca a traitu

si religiosu ; si in scurtu, elu ar fi fostu unu principe perfectu, déca ar' fi fostu atâtu de conscientiosu, se nu 'si franga de multe-ori cu-ventulu pentru binele statului.

cinci-dieci-si-trei de ani, si a domnitu trei-dieci-si-duoi. Io credu ca tîta differenti'a acést'a provine de acolo, ca crestinii cuprindu in computulu loru si cei trei ani in cari a domnitu acestu principe anca traindu parintele seu.

Regenti in Europ'a contimpurani cu Mahomedu au fostu :

La Constantinopole : Constantinu Paleologu, cellu d'in urma imperatu crestinu in Constantinopole, 1444—1453.

In Occidentu : Fridericu III, 1440—1493.

In Angli'a : Enricu VI. 1422—1460; si Eduardu IV, 1460—1483.

In Franci'a : Carolu VII, 1423—1461, si Ludovicu XI, 1461—1483. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI BIAAZETU II

ALU OPTULEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU II. DIN CARTEA III.

BAIAZETU CUGETA A FACE O PEREGRINARE LA MECC'A

I. Fiindu-ca trebile osmanice pe acestu timpu erau in flóre , asiá Mahomedu a incredintiatu guvernamentulu câtoru-va provincie , celloru duoi fi ai sei, Baiazetu si Gemu ; si anume pe cellu d'ântâiu l-a facutu Sandgiak (1) in Amasi'a, ér' pe alu doilea Sandgiak in Iconi'a ; cá asiá, nu numai se póta avé venituri pentru a poté tiené curte, dar' mai alesu , se póta avé ocasiune de a se deda anca de tineri in artea si sciinti'a de a governa. Baiazetu era chiar' in Amasi'a, si avé de cugetu se faca unu Hadgiu (2) séu pregrinare la Mecca, candu pe neasteptate i vení nunciulu de la marele Veziru cu scirea, ca tatalu

(1) *Sándgiak*. Inainte de institutiunea de Pasie si de Beglerbegí , toti gubernatorii provinciiloru purtau numele de Sangiacu : astadi inse, Sangiacu se numescu numai acei-a, cari sunt pusi in capulu óre-carei provincie, dar fara prerogativ'a de a purta *Tug*, adeca códa de calu. Asiá, unu Sangiacu este mai puçinu de câtu unu Begu ; unu Begu mai puçinu de câtu unu Pasia ; si unu Pasia mai puçinu de câtu unu Beglerbegu.

(2) *Hadgiu*. Insémna peregrinagiu la locurile sante Mecca, Medina si Ierusalemu ; celu care face acestu peregrinagiu, se numesce *Hagí*, seu pelerin. Fie-care turcu é obligatu prin lege, de a face acésta caletoria una-data in viéti'a sa, si anume atunci

seu a muritu si l-a numitu successoru la tronu. De-o-data cu acésta scire, primì si una scrisóre, subscrisa de vezirulu si de ceialalti mai-mari ai tieriei, in care acesti-a ilu eshortau a vení, si a lua in posesiune tronulu, si a lasa pregrinarea altoru omeni de nascere mai de josu si de ocupatiune mai pucina; câ-ci pentru prosperarea religiunei mahomedane este de unu folosu immensu, déca elu prin valórea armeloru si gravitatea consilieloru sale va impedece, cá inimicii acelei religiuni se nu prinda nou curagiu si nóe puteri.

DA REGIMULU IN MANILE FIULUI SEU KORKUD

II. Acestu neasteptatu nunciu a surprinsu fôrte tare pe Baiazetu, si standu la indoieli si consternatu cumu era, nu sciá ce se faca, de unde se încépa in aceste fatali impregiurari. De o parte, pietatea sa ilu chiamá, se implinésca votulu ce a facutu; ér' de alta parte, ratiunea statului i dicea, ca nu é bine a lasa se remana tronulu vacantu lungu timpu. In fine, religiunea ii fu mai multu decatu grij'a de prosperitatea Statului; si spre fericire, Baiazetu gasì espedientulu de a scapa si un'a si alt'a. Elu avea unu fiu, cu numele Korkud, de o afabilitate si modestia atâtu de extraordinaria, in câtu intrecea in aceste nu numai pe cei de una etate cu elu, ci anca si pe cei mai betrani de câtu elu. Avulu seu Mahomedu, înainte de a muri cu doui ani, a transmisu dupa elu, si l-a adusu in curte pentru a'i celebra circumcisiunea numita la Turci Sunnet(s), si prin bunele sale calitati, tinerulu intr'atâtu a castigatu inim'a lui Mahomedu, in câtu de la acelu timpu

candu starea sa materiale i permite cá diumetate se-i ajunga pentru spesele de peregrinagiu, ér' cealalta diumetate se-i remana, cá pre cându se va întórce inderetru, se aiba din ce se subsiste cu onóre. Pentru cá acesti pelerini se póta caletori in siguritate si cu tóta comoditatea prin acelle locuri deserte si arride, Sultanulu de comunu da ordinu lui Pasi'a din Damascu, cá se le dea soldati si purtatori-de-apa (*); si se aiba grige, cá numerulu loru nici-odata se nu fia mai micu de patru-spre-diece mii.

(3) *Sunnet*. Turcii distingu in legea loru dóue speçe de precepte. *Sunnet*, de la care in certe impregiurari póte cine-va se fia dispensatu; si *Fars*, care este de absoluta necesitate pentru mantuintia. De *Fars* se tienu, precumu dicu ei, *Salevat* si *Zekiat*. *Salevat*, este marturisirea credintiei, care nu o póte neglige séu intermitte nici-unu omu care póte vorbi, fara a nu incurge periclulu de a-si perde sufletulu. *Zekiat*, este

(*) Vulgo Sacagii; cari póta si dau apa pe bani. *Tr. Rom.*

inainte, nu a mai voitu a-lu lasa de langa sine. Pe timpul candu a muritu Sultanulu Mahomedu, acestu Korkud era la armata. Acestu fiu, cugetă Baiazetu, are se-i suplinésca locul, in sperantia, ca prudenti'a consiliariloru va suplini defectulu tineretiei. Asiá, se puse si scrise Vezirului urmatoriulu respunsu: «Nu-mi mai sta in
« potere de a renuncia prè-santului peregrinagiu, si mai curendu
« vreu a risca domni'a a tóta lumea, decâtu se nu-mi implinescu vo-
« lulu ce amu facutu. Dar, cá statulu osmanicu se nu suffere prin
« acést'a nici unu detrimentu, svatulu meu este, cá voi se recu-
« nósceți de suveranu alu vostru pe fiulu meu Korkud, si se ve sup-
« puneti lui pênê la reintórcerea mea ». Dupa acést'a fara a mai as-
tepta respunsu, s'a pusu pe cale catra Mecca, spre a cere de la Dum-
nedieu unu bunu inceputu alu regimului seu. Ér' mai-marii tierei
au investitu pe Korkud, fiulu seu, cu potestatea suverana, care o
a purtatu bine, fericitu in nóue luni de dîle, sub care timpu elu lasá

actulu de a imparti in totu anulu a cinci-diecea parte a averei sale intre seraci, etc. In specialu, *Sunnet* numescu Turcii circumcisiunea, si *Sunnet Dughiani*, solemnita-
tile ce se observa la circumcisiune, precumu si alte rituri ecclesiastice, a carora ne-
observare de si este pecatu, dar' nu este pecatu neiertatu; ba, in casu de necesitate
urgente, acésta neobservare a ritului, nici nu se considera de pecatu. Pentru aceea
Turcii nu celebra circumcisiunea fiiloru lor, inainte de a ajunge acesti-a elatea de
siepte ani; fiind-ca credu, ca unu copilu necircumcisu inainte de acésta etate, totusi
ajunge a fi admisu in paradisu. Assemenea, déca cineva, in locu de cinci inchinati
la rugatiunea de amédia-di, face numai trei, ceea ce este *Fars* seu imediat'a po-
runca a lui Dumnedieu, si intermitte celelalte două, cari sunt ordinate numai de
profetu si confirmate prin usulu besericei, atunci acésta intermittere este pecatu, dar'
nu è pecatu mortale. Dar' care nu face nici celle trei, nici ceste două, unulu cá acela
trebe se-si espieze pecatulu sufferinlu tormente de mai multi ani in purgatoriu (*).

(*) Purgatoriulu la Turci se numesce *Aeraf*, care este pluralulu cuventului arabicu
Urf; si amendué insémna locul dintre paradisu si infernulu mahomedanu. Mus-
sulmanii nu sunt de accordu intru calificarea aceloru persóne care stau in purgatoriu.
In generalu, punu aici pe acei musulmani, ale caroru fapte bune si rcle, sunt egali;
in câtu nu merita nici a intra in paradisu, nici a fi aruncati in infernu. Un'a din
punitiunile loru este, ca vedu fericirea celoru din paradisu, si fórté dorescu a ajunge
si ei acolo; dar' acést'a nu o potu ajunge pênê la diu'a judecatiei, candu se
voru prosterne inaintea feçiei creatorului loru, si prin acestu actu de adoratiune,
faptele loru celle bune voru clumpani pe cele rele, si voru audi aceste cuvente: In-
trati in paradisu, unde nu este nici grige nici cutremuru». Saadi dice de pre *Aeraf*.
ca pentru cei fericiti este infernu, ér' pentru cei condamnati este parad'su. *Tr. Angl.*

a se memora numele seu in rugatiunile publice, si monel'a a se bate sub firm'a numelui seu.

DUPA REINTORCEREA DE LA MECCA ESTE CHIAMATU LA TRONU

III. Dupa trecerea acestui timpu, Baiazetu s'a intorsu d'in peregrinagiulu seu, si mai nainte de tôte a tramissu scrisori fiului seu si mai-mariloru tieiei, pe cellu-a rogandu-lu se mai tiena regimulu, ér' pe acesti-a se continue a-i fi suppusi-ascultatori; pentru sine nu cerea alta, decâtu se i se conceda a se retrage la Nice'a in viétia privata. Este greu a determina, ca ce a potutu indemna pe Baiazetu se contemne tronulu? Fostu-a acést'a una inspiratiune a religiunei, si un'a ardóre de a servì lui Dumnedieu, aprinsa si mai multu prin peregrinarea lui la Mecca? Séu se temea pôte, ca fație cu puterea, ambiliunea, talentulu si popularitatea fiului seu, nu se va poté face iubitu la poporu? Si d'in acestu motivu, ar' fi mai bine cá retragându-se la Nice'a, de aici prin apucaturi secrete se scólia pe fiulu seu d'in siéua, decâtu cá prin una pretentiune intempestiva de a avé regimulu, se espuna pericolulu atátu imperiulu câtu si viétia sa? Dar marele veziru indata ce i-a primitu scrisóre, a adunatu pe mai-marii tieiei, le-a cerutu opiniunea, si dupa câtava desbatere, cu consensulu tuturoru, a luat conclusiunea, ca dispositiunea lui Mahomedu trebe firmu sustienuta, si singuru Baiazetu trebe recunoscutu si proclamatu de imperatore.

KORKUD SE INVOIESCE

IV. Obstaclele de a pune in practica acésta conclusiune, erau aceleasi pentru ei, cá si pentru Sultanulu-tata; câ-ci violentele apucaturi pareau mai puçinu sicure decâtu conclusiunile ensesi. Dreptu aceea, se resolvira cu totii, a se adresa mai antaiu lui Korkud si a-lu sonda. Marele Veziru, Ali Pasia, obtienendu audientia, i-a vorbitu precumu urméza: « Serenitatea sa Domnulu parinte alu Maiés-
« tatiei Vóstre, s'a intorsu, cu adjutoriulu lui Dumnedieu, sanetosu
« si intregu de la Mecca, si, precumu audîmu, a ajunsu la Aleppo.
« Ni-amu tienutu de detorintia, a aduce acést'a la cunoscinti'a Maies-
« tatiei Vóstre, spre a scî ce Ve este cu placere a ordina in privinti'a
« sa si a sosirei sale ». La acésta informatiune, Korkudu raspunde :

« Servitiile ce ati facutu imperiului, sunt cu dreptu cuventu totu a-
 « lâte probe despre fidelitatea voastră ; dar', fiind-ca voi prin unu
 « discursu atâtu de artificiosu, se vede ca ve indoiti in fidelitatea
 « mea, asiá abiá me potu retiené, de a nu ve taxá pe voi de trada-
 « tori. Au nu sciti voi, ca parintele meu n'au abdicatu absolutu. si
 « n'au resignatu pentru totu-deauna corónei in favórea mea, cí mi-a
 « ordnatu numai a tiené regimulu in loculul seu, pênê ce se va in-
 « tórce din peregrinatiune, ce o a intreprinsu pentru linistea sa si
 « pentru binele publicu. Eu amu facutu acésta, pentru-ca n'amu
 « voitu a nu me suppone porunciloru unui parinte. Acumu ca s'a
 « intorsu, imperiulu este alu seu ; se vina si se-si ocupe tronulu ; eu
 « depunu sceptrulul, si nu vreu a fi altu decâtu pururea fiulu si va-
 « salulu seu suppusu ».

RESTITUIE TRONULU PARINTELUI SEU

V. Câte-va zile dupa aceea, audîndu Korcudu despre apropiarea
 parintelui seu, trece Bosphorulu, urmatu de toti vezirii sei si de
 ceialalti officiali civili si militari, si ilu intimpina nu departe de Ni-
 ce'a. Aici immediatu isi manifesta obedienti'a sa, si comanda si ce-
 lorlalti, de a urma esemplulu seu ; apoi ordina a se face unu Mim-
 ber (4). Facutu acesta, a luat pe tatalu seu de mana, l-a dusu pe
 tronul, si intorcîndu-se catra spectatori, dise : « Acesta este parin-
 « tele si domnului meu, dar' totodata elu este domnitoriulu si im-
 « peratulu osmañiloru. Eu amu fostu pênê asta-di umbr'a sa ; a-
 « cumu, ca lumin'a a venit, umbr'a trebe se dispara. Aretati numaj
 « lui singuru obedientia si reverentia ». Dicîndu aceste cuvinte, s'a
 reintorsu la Constantinopole spre a accepta acolo pe tatalu seu. Ba-
 iazetu a sositu aici in 29 alle lunei Gemaziulu-achir, annulu Hegirei
 886., si immediatu a fostu investitu cu corón'a imperiale. In diu'a

A, 886

I. C. 1481

(4) *Mimber*. Piedestalu inaltu de trei trepte, pe care se pune tronulu imperatului, care are cam forma unui scaunu de episcopu in bisei'ca; asemenea este si *l'ais-sulu* (*) adeca pulpitulul seu catedr'a de unde se predica.

(*) Acestu cuventu insémna si predicatoriu *Tr. Germ.*

urmatória, Korkud, cu apanage demne de unu imperatu, s'a depar-tatu la Magnesi'a (5).

GEMU SE REVOLTA

VI. Dar' lui Gemu (6) nu 'i convinea nici-de-cumu acestu lucru. Elu avea mare sperantia, ca pre langa etatea tinera a lui Korkud, anca totusi nu-i va fi greu de a ocupa imperiulu; dar' dupa ce Baiazetu s'a urcatu pe tron, elu se vediu incelatu cu totul in asteptarile sale. Elu pretindea, ca corón'a se cuvine lui, pentru ca Baiazetu s'a nascutu inainte de ce Mahomedu, tatalu seu, s'a facutu imperatu; si declara, ca este desonóre pentru imperiu, cá se ajunga pe tron fiulu unui omu privatu, in prejudiciulu unui erede imperiale. Elu accusá dispositiunea testamentaria a parintelui seu de falsa, pentru ca nu s'a facutu in scrisu, cì vine numai d'in gur'a unui veziru tradatoriu. Effectulu acestoru vorbe a fostu, ca nu numai fôrte multe cetati, dar' anca si cea mai mare parte a trupeloru asiatiche, au venitu la convingerea, ca elu este credele legitimu alu tronului, si chiar pentru acést'a l-au si proclamatu imperatore in Prus'a Immediatu dupa aceea, ajutatu cu bani de catra cetatiani d'in Prusa si de altii cari i tieneau partea, si-a formatu una armata considerabile.

DAR ESTE BATUTU SI FUGE LA CAIETBAI

VII. Dar acésta putere nu a fostu nici ferma nici durabile. Cáci Baiazetu audindu de procederile fratelui seu, a trecutu numai de

(5) Traductoiulu germanu nu are acestu din urma passagiu, dar' este in traductiunea anglesa si francesa, anteriori traductiunei germane. *Tr. Rom.*

(6) *Gemu*. Gemu in limb'a vulgare insémna una specie de strugure, care are unu gustu mai deliciosu de câtu ori ce altu struguru. Dar déca littera *m* se duplica, atunci *Gemmu* è terminu magicu, si insémna numele fabulosu de Solomonu ori Alexandru cellu mare; asi'a *Chalemi Gemm* insémna sigilulu séu inelulu-sigilu alu lui Solomonu; *Giami Gemm*, oglind'a lui Solomon séu a lui Alesandru; care intr'una alta fabula grecésca se atribue lui Leone sapientele, fiului lui Vasiliu macedonénulu, si imperatu alu Greciei. In care sensu, din aceste duée, si-a lnatu acestu Sultanu numele de Gemu, nu potu se sciú; dar' de alta parte nu amu auditu nici nu amu cetitu nicăirea, ca altu óre carele turcu se fia purtatu acestu nume. Scriitorii christiani, fora dubiu, ca de la acestu-a isi voru fi lnatu cuvintele Zemes si Zizim, care de altminteria dupa etymologia nu au nici-o significatiune.

câtu în Asi'a cu una armata mare, ilu întimpina nu departe de Prusa, si dupa una bataia inversiunata si sangerósa, ilu pune la fuga dimpreuna cu toti asseclii sei. Gemu scapandu cu vre-o câli-va ai sei, fuge mai antaiu la Aleppo, apoi la Sultanulu Caietbai (7), regele de Misr. Spune acestui-a tiraniile fratelui seu : ca i-a ocupatu nu numai imperiulu care i appartiené, ci i-a luat anca si copiii si i-a ucisu in modulu cellu mai injustu : si-i cere cu totu adinsulu adjutoriulu seu. Caietbai din contra i dède consiliu mai salutaru, si ilu eshortá se lase la o parte tóta inamiciti'a contra fratelui seu, pentru ca bellele civili nici-odata n'au potutu avé altu resultatu, decâtu totdeauna detrimentulu santei loru religiuni; pe candu din contra pre langa amórea si concordia fratiésca, religiunea face progresele celle mai admirabili. Asiá, pentru cá cu timpu se i tréca foculu mâniei sale, i recomandá a face una peregrinatiune la Mecca, si, prin acésta sacra caletoria, a-si schimba imaginari'a nefericire intr'o adeverata beatitudine a sufletului. Cáci, díse Caietbai mai departe, precumu stau lucrurile asta-di, candu Baiazetu are una armata mare sub comand'a sa, é greu a incerca vre-o intreprindere contra lui; ér dóca, pêné la intorcerea sa din pregrinare, s'ar schimba faci'a lucrurilor, atunci se va adopera cu tóta puterea sa se-i adjúte in dreptulu seu.

DE LA CAIETBAI LA VARSÁK

VIII. Cu de acestea si alte assemeni cuvinte voiá Caietbai a imblândi pe Gemu. Dar' acesta avea alte intentiuni. De lungu timpu încóce elu legas e una stricta amicitia cu mai-marii din Varsak si Tur-

(7) *Kaietbai*. Si nu *Kaitheban* séu *Kaithbeg*, precumu ilu esprimu scriitorii occidentali. Cáci *Kaietbai* nu este nume turcescu, nici nu se póte deriva de la *Kaith* si *Beg*, care va se dica principe; ci este cuventu puru tataricu, compus din *Kaiet* si *bai*, care din urma se adaoge numai pentru a evita cacofoni'a lui *Uistun* (*), care se pronuncia de comunu cá vocal'a nostra *e*. *Kaiet* in limb'a tatarica insémna conversiune, si *bai* avutu. Tatarii mai de frunte au datin'a a adaoge acésta monosillaba la numele loru; asiá *Tumanbai*, *Mambetbai* (in locu de *Muhamedbai*, fiindu-ca *Muhamed* in limb'a tatarica se pronuncia *Mambet*). Chiar asiá cuventulu *Celebi* la turci, este unu titlu de distinctiune, ce-lu pórtá Capu-Pasii armatei turcesci, si *Aga*, si

(*) Acest'a é numele unei vocale turcesci, care se cetesce cá *a* séu *e*. *Tr*, *Germ*.

gad (8), si avea probe atât de tari despre amicitia acestora, în câtu nu dubită unu minutu, ca voru face pentru elu totu ce voru poté. Asiá, le scrie din Misr, plângându-se despre injuriile lui Baiazetu, ce a comissu acest'a fație cu elu si cu copiii sei, si-i rîga se-i dea ajutoriu. Acesti-a în respunsulu lor, detestandu impietatea lui Baiazetu, promitu în unanimitate a sta cu viața si averea pentru Shehzade (9) si domnulu lor. Aceste promissiuni animara pe Gemu, si fiindu ca vedea ca ajutoriulu lui Caietbai nu é sicuru si é departo anca de a se realisa, asiá se preface cá si candu i-ar' aproba consiliu lu, si ilu rîga se-lu provéda cu celle necessarie pentru peregrinatiune. Caietbai bunu-bucuros ilu prevede în abundantia cu tóte lucrurile necessarie, si la departarea sa i da unu personalu de servitiu, correspundietoriu positiunei si calitatiei sale. Dar' ceea ce cautá Gemu, nu era devotiune, ci regatu. Asiá, la prim'a occasiune bine-venita elu desisto de la peregrinare, lasa personalulu de servitiu inderetru, si fuge cu vre-o câti-va ai sei la amicii din Varsak si Turgadu. Aici, pre langa vre-o cati-va Gionguli (10, pe cari 'i recrutase în graba, mai lasa a se aduna trupele ambeloru tieri, si vre a cerca anca odata furtun'a bellului.

ÉRASI É BATUTU SI FUGE LA CRISTINI

IX. Dar' incercarea sa nici de asta-data n'a avutu mai bunu succesu. Că-ci Baiazetu auzindu de aceste miscari nóue ale fratelui

alte persóne de origine nobile. Dar acestu Caietbai alu nostru a fostu de origine cer-cassianu si a ajunsu la potestatca suverana prin alegere. Elu a fostu Hanibalulu imperiului turcescu (*).

(8) *Varsak si Turgad*. Amu disu mai în susu (**), ca Varsak pare a fi fostu Paphlagon'a. Turgad pare a fi o provincia ve'ina cu Varsak.

(9) *Shehzade*. Însemna fiu de imperatu, de la cuvintulu persicu Sheh, care s'a formatu prin sincope (***) din Shah, imperatu, si din zade, fiu. Se da acesta numire fiiloru de imperati atunci, candu cine-va diu respectu nu vre se pronuncia numele lor propriu.

(10) *Giongulli*. Acesti-a au formatu odiniora voluntarii, cari serviau în ôste cu spe-sele lor proprii. Asta-di forméza unu corpu de cavaleria sub vezirii lor, care la occasiuni de solemnități publice merge inaintea lui Aegavat seu officariului mili-

(*) Acestu passagiu lipsesce din traducerea germana. *Tr. Rom.*

(**) A se vede not'a 42, la capu I, din cartea III. *Tr. Rom.*

(***) Adeca eliminandu pe *é* si înlocandu-lu cu *a*. *Tr. Rom.*

seu, a tramissu una armata in contra sa, care la întâi'a lovire ilu bate si-i pune la fuga trupele nedisciplinate. Dupa acêsta succumbere, Gemu travestitu a amblatu ratecindu câtu-va timpu de la unu portu maritimu la altulu, pênê in urma a datu de una nave destinata pentru Itali'a. Cu acêst'a merge mai întâiu in Rhodes ¹¹, si dupa aceea in societate cu vre-o câti-va rhodiani face una visita la Papa (12). In urm'a recomandatiunei acestui-a, Gemu a fostu cu multa onóre primitu de catra regele Neapolei (13). Elu in cuvenete fôrte alese si elegante, espune regelui cauzele refugiului seu, si implôra ajutoriului principiloru christiani spre a poté recupera ereditatea sa paterna; si tot-o-data le promisse sub juramentu, ca in casu de a obtiené imperiulu prin ajutoriulu loru, osmanii nici-o-data nu voru mai pune piciorulu pe teritoriu crestinu, si ca elu va observa cu tôta religiositatea tractatulu de pace inchieiatu intre ei si intre reposatulu seu parinte. Principii christiani (14), cari tre-

tariu de curte, si porta unifor na unguresca seu bo niaca. Colonelulu loru se numesce Gionguli Agasi. Mai este unu altu scadronu de cavaleria asemenea acestoru calareti, si se numescu Delileri, adeca nebuni seu furiosi (*). Acestia nu erau mai inainte sub nici una disciplina militara, ci mergeau orbisii si navaliau asupr'a inamicului din tote partile. In urma inse, s'au regulatu si ei; dar' chiar prin acêsta i-au perdutu valôrea antica, si le-au reinisu numai numele. Nici eu n'amu auditu de vre-o fapta memorabile ce ar' li facutu in timpii din urma; nici in vre-o bataia unde si io amu fostu presentu, n'amu vediutu se fia datu vre-o proba de bravur'a loru.

(11) *Rhodes*. Scriitorii christiani dicu ca a fostu forte bine primitu de marile magistru, care dandu-i un'a buna escôrta, l-a trimisu la pap'a Innocentiu VIII. si ca dupa aceea a fostu datu lui Carolu VIII, regelui Franciei, care chiar atunci se preparâ pentru espeditiunea neapolitana. In urma pap'a Alexandru VI (dicu totu acesti scriitori), l-a inveninatu de frîca ca Carolu ar' poté se-lu restituie lui Baiazetu, si prin acêst'a si-ar' face prè mari merite inaintea acestui-a.

(12) *Papa*. Acesta a fostu Innocentiu VIII, despre care amu mentionatu in not a precedente. Successorele seu a fostu Alexandru VI, care inse nu é culpabile de crim a ce i-o atribuiescu crestinii.

(13) *Regele Neapolei*. Aci Turcii sun in erróre; că-ci Gemu nu a fostu dusu in manile regelui de Neapole. ci in manile regelui Franciei, Carolu VIII care chiar atunci se preparâ la espeditiunea neapolitana.

(14) *Principii christiani*. Toti principii christiani se numescu la Turci in generalu

(*) In sensu de curagiosi. animosi. *Deliler* înseamna deliriosu, turbatu, cu capulu a mana etc. *Tr. Rom.*

murau anca de terrórea armelor turcesci, ilu animara a prinde curagiu, asigurandu-lu ca ei voru face totu posibilulu, si nu voru omite nici una ocaziune pentru de a-lu restaura in imperiulu seu parintescu. Afara de acésta, regele Neapolei, in semnu de ulteriór'a sa bunavointia, i-a assignatu una pensiune anuale onorabile.

BERBER BASCHI I TAIA GUTULU

X. Baiazetu inse nici aici nu ilu lasa in siguritate, fiindu-ca se te-mea ca ar poté se dea crestinilor consiliuri stricatorie regimului seu si trebiloru osmanice. Intr'o dî, vorbindu in modu familiare despre lucrurile acestea, se intemplă ca a fostu de fație unu anume italianu captivu, care trecuse la religiunea mahomedana sub numele de Mustafa, si care pentru escellent'a sa desteritate in maiestri'a de a rade, a fostu inaintatu la servitiulu de Berber Bashi (15). Acestu omu, plinu de astutie, audindu ce vorbesce Baiazetu, se arunca la picioarele acestui-a, si dîce : « Déca Maiestatea vóstra ve veti in-
« dura a me insarcina pe mine cu esecutarea unui lucru atātu de
« momentosu, eu vreu se ve scapu inim'a de tóte superarile, si a
« curati din cale pe fratele vostru, chiar déca s'ar fi ascunsu in celle
« mai secrete unghiuri alle Italiei ». Baiazetu nu numai ca 'i dede deplina potere de a comite acésta fapta, ci jură pe santele suflete alle antecessoriloru sei (16), ca va inaltia pe Mustafa la dignitatea de Mare Veziru, déca va implini una fapta atātu de divina (17) si fo-

cu titlu *Uemerail-Milletil-Mesihie*, adeca principii natiunei lui Messia; *Kiuberail-Taifetile-Isevie*, séu domnitorii poporului lui Isus (*).

(15) *Berber Bashi*. Insemna Primu-barbieru; care este alu sieselea intre mai-mari servitori ai curtiei, despre care vomu vorbi lectoriloru intr'altu locu.

(16) *Antecessoriloru sei*. Imperatii turci nu se oblega nici-odata prin alta formula de juramentu de cātu prin cea următoră : *Edsdadum Ervah sherifleri ilciun*, pe santele seu fericitoare suflete ale parintiloru mei; séu in numerulu singulariu : *Geddum Ruhi ilciun*, pe sufletulu protoparintelui meu. Er candu incheia tractate cu crestinii, atunci adaogu : pe numele dumnelieului prèdnaltu, *Koran Haki ilciun*, pe veritatea Coranului; *Peigamberung paki Ruhi ilciun*, pe sufletulu curatu alu profetului, etc.

(17) *Divina*. Poruncile imperatului, de ori-ce natura ar' fi ele, Turcii le considera că purcesse de la Dumnedieu, si le primescu fara oppunere; si nesuppunerea la acele-a, o tractóu că cea mai detestabile impietate. Asià, candu vezirulu avea se-si pérda viét'a prin sententia de mórte, Sultanulu nu comitea altui a, decâtu chiar insusi ve-

(*) A se vedé not'a 6, la Capu V, d'in cartea I. *Tr. Rom.*

lositória intregu imperiului osmanicu. Mustafa incuragiatu prin această promisiune, arunca la 'o parte abitudinile (18) turcescu, si trece cá fugitivu la Franchii (19) locuitori in Pera. Aici cu lacrimi simulative se plange inaintea lor, ca a fostu constrinsu a-si abjura religiunea, si i conjura a 'lu lua sub protectiune, si a-i ajuta se scape si se tréca in patri'a sa ; căci, adaoase elu, mai bucurosu vré se traiesca in cea mai mare miseria intre crestini, decâtu, cu perderea sufletului seu, se guste fia chiar' si cea mai inalta splendóre la curtea ottomana. Franchii i credu, si compatimindu-i starea, ilu ducu si ilu punu pe una nave destinata pentru Itali'a, cu care in câte-va zile adjunge la Neapole. Genu, care era chiar aici, aude ca a venit unu barbier excellentu din Turci'a, si, pôte curiosu de a afla ce se petrece la Constantinopole, ordina cá se-lu aduca la sine.

zirului esecutiunea sententiei, significantu-i o in scrisu in terminii precumu urméza : « Fiindu ca tu mörte meriti pentru cutare seu cutare fapta, asiá voi'a nóstra este, cá, » dupa ce vei fi facutu Obdest, adeca lavarea capului, mániloru si pecioreloru, si dupa » ce vei fi terminatu Nemazulu, adeca rugatiunile, se-ti dai capulu la dispositiunea » acestui alu nostru transmisu Kapudgi Bashi ». Si Vezirulu de si de multe-ori ar' avea putere de a se oppune, elu totusi se pléca cu tóta suppunerea acestui mandatu ; si acést'a de frica, cá sa nu se considere de transgressore alu ordinului imperatescu, si cá atare se se numere intre infideli, si se fia exclusu de la *Gemaat* seu *Ummeti Muhamed*, in limb'a crestina, exclusu de la beserica escomunicatu. Acésta s'a intemplat pe timpulu meu cu multi barbati mari, cari au refusat de a se suppone mandatulu imperatului ; si cari de si au scapatu prin fuga ori prin adjutoriulu armeloru, ei totusi au trebuit dupa aceea sa pórté in perpetuu numele batjocoritoriu de *Firari* adeca fugitivi, precumu : *Firari Hasan Pasia*, si *Firari Ismail Pasia*. Ce é mai multu, acésta ignominia trece si la fii, cari spre eterna rusine se numescu *Firari Ogulleri*, adeca fii de fugitivi.

(18) Imbracamintea, portulu, costumulu etc. *Tr. Rom.*

(19) *Franchii*. Estc in usu la Turci, ca ei in generalu mai tóte natiunile chrestin (cu esceptiunea Poloniloru, Unguriloru, si altoru-a cari pórtá vestminte lungi), si in specialu pe Italiani i numescu cu numele *Efrenghi*, care de comunu se pronuncia *Firenki*. Dar' au pentru fia-care poporu si unu nume particularu alu seu : asiá pe Germani i numescu *Nemce* (*); pe Francesi, *Firansiz* (**); pe Spanioli, *Espaniol*; pe Anglesi, *Ingilis*; pe Holandesi seu Flaminzi, *Nidirlanda* seu *Filtmendi*; pe Saxoni, *Saks*; pe Svediani, *Isveci* (***) ; pe Poloni, *Leh* seu *Lih*; pe Unguri, *Madgiar*; pe Rusi, *Moslovli*; pe Cozaci, *Kassak*; si asiá mai departe.

(*) Assemcnea si *Alaman*. *Tr. Germ.*

(**) Si France *Tr. Germ.*

(***) Si *Isved* *Tr. Germ.*

Venindu barbierulu la Gemu, si intrebatu fiindu : cumu stau lucrurile asta-di in Turcia ? elu respunse : ca de mai multi ani încóce fiindu in Constantinopole, nu s'a ocupatu cu alta decâtu cu barberia in officinele publice , si n'a cugetatu la alta decâtu a se perfectiona in artea sa, si la midi-lócele cumu se-si recastige libertatea ; cœea ce, dupa lunga asceptare si cu ajutoriulu unor ômeni buni a si ajunsu, in câtu acumu pôte respira aerulu patriei sale si pôte professa liberu religiunea crestina. La aceste replica Gemu : « Pu-
« çinu me împôrta cultulu vostru si religiunea ce professati ; câci
« Dumnediu a datu fia-carui omu voia libera (20). Dar' fiindu ca eu
« traiescu într'una tiërra, unde barbierii sunt fôrte inabili, nu vreu
« alta decâtu ca voi se'mi fiti barbierulu meu ; cu atâtu mai vertosu,
« ca dupa ce voi ati petrecutu câtu-va timpu între compatriotii mei,
« cari , precumu sciti , radu cu o mana atâtu de usiôra si dulce, in

(20) *Voia libera. Iradeti ghiutschlu seu ghiutschlu Ihtidar.* Dupa doctrin'a Coranu lui turci credu, ca fara voi'a lui Dumnedieu nu se pôte intempla nimicu, nici bunu nici reu ; câci Coranulu dice : *Chairu Serr min Allah*, binele si reulu vine de la Dumnedieu. Cu tôte aceste, recunosc si ei in omu una voia libera ; si acêsta din motivu, cá Kiffarii (infidelii, si anume crestinii, si toti acci mahomedani cari nu sunt musulmani) se nu se pôta escusâ la judecat'a cea mai de pe urma, ca pentru aceea nu au imbrășosatu legea mahumedana, pentru ca n'au avutu voia libera. Eu amu intebatu pe unii dintre cei mai eruditi interpreti ai Coranului, cari la Turci se numescu *Tefsirdgi Kuran*, ca : pôte ôre unu omu, se vorbesca ori se faca ceva ce este in contra vointiei lui Dumnedieu, sêu nu pôte ? Dar' n'amu potutu se amu de la ei nici unu respunsu categoricu. Totu ce'mi raspundeau, era : *Gennet hak, Gehennem hak*, siguru esiste paradisulu, siguru esiste și infernulu ; acestu din urma nu este fara scopu, ci l-a facutu Dumnedieu pentru ôre-care anumta trebuintia ; acumu, dēca é facutu pentru unu anume scopu, apoi acesta nu pôte fi altulu decâtu punitiunea aceluor-a cari sunt destinati pentru infernu. Deca (*) i intrebamu mai departe : cumu se unesce acēsta argumentatiune cu opiniunea loru despre voi'a libera a omului ? ei presupuneau de mai nainte despre ce este intrebarea, si diceau : totu omulu pôte fi fericitu, deca vre ; dar' nime nu pôte fi fericitu, de câtu acelu-a pe care Dumnedieu l-a destinatu pentru fericire In urma apoi concludeau cu axiom'a : *Tahdir Tedbiri bozar* (**), adeca prevedinti'a divina distruge di positiunile seu propunerile omenesci (***). Din acēsta contrarietate de opiniuni, provine apoi, ca unii inalția voi'a libera pré multu, ér' altii o despretiuiescu cu totulu.

(*) De aci pônē in finea acestei nôte, lipsesce in traducerea francesa. *Tr. Rom.*

(**) A se vedē not'a 23, la capu IV, din carte I. *Tr. Rom.*

(***) Homo proponit, Deus disponit. Omulu propune, Dumnedieu dispune. *Tr. Rom.*

« câtu omulu abia se pôte retiené a nu adormi sub durat'a opera-
 « tiunei, asiá eu credu ca si voi veti fi invetiati ceva d'in acesta ar-
 « te a loru ». Mustafa, pentru a seduce si mai bine pe Gemu, se
 face ca nu voiesce a primi acestu officiu. Gemu inse insisto, si Mu-
 stafa in urma se invoiesce dicédu, ca consciinti'a nu'i permite a
 refusa onórea de a servi pe unu principe atátu de mare, si de a
 tunde unu capu, a carui facie lóte sufletele din Constantinopole
 dorescu a o vedé. Cu modulu acest'a Mustafa a fostu primitu de
 Gemu intre camerarii sei, cá in dílele indatinaté se-lu rada dupa
 methodulu turcescu. Dupa ce si-a facutu acestu officiu câtu-va timpu
 cu cea mai mare apparentia de fidelitate, se intempla odata ca Gemu
 adórme sub actulu rasului, si prin acést'a da buna occasiune lui
 Mustafa de a-si esecuta planulu premeditatu. Elu adeca, vediendu
 ca d'intre servitorii lui Gemu nici unulu nu este in casa, taia gât-
 legiulu principelui cu briciulu (21) seu bine-ascutitu, si pentru cá
 plag'a se nu sangerésca, o lóga cu una carpa de pusunariu; apoi
 ese din casa si spune servitoriloru vigilanti, ca domnulu loru dór-
 me, se stea linisciti si se nu-lu disturbe in somnulu seu. Faptulu
 era consumatu, si elu grabesco la portu, unde statea un'a nave
 gat'a de a'lu primi, si plecandu cu acésta, ajunge mai ántáiu la Can-
 di'a, si de aici apoi la Costantinopole.

ELU E NUMITU MARE VEZIR

XI. Ajungendu la Constantinopole, se duce immediatu la Baia-
 zetu, si-i annuncia mórtea fratelui seu, si modulu cumu o a esecutatu.
 Sultanulu nu voiá se créda; dar' in urma s'a convinsu prin scirea
 ce a ajunsu puçinu dupa aceca, care dicea ca Gemu a fostu ucisu (22)

(21) *Briciulu*. Turcii acquita pe pap'a Alexandru VI, de la acesta e ecrabile crima
 cu care ilu accusa christianii, si anca chiaru catholicii scrutori accusa, ce s'a sus-
 tienutu si credutu in cursu de mai multi ani. Io lasu lectorelui, se se allature la
 parerea care va voi (*).

(22) *Ucisu*. Aceste scrii sic-si contradicctórie, servescu chiar a confirma cella ce
 dicu Turcii despre mórtea lui Gemu. Disput'a este despre locu unde s'a intemplat
 acést'a. Christianii dicu ca inveninarea s'a facutu in Teracina, in mergerea sa cu
 Carolu VIII spre Neapole; Turcii din contra dicu, ca a muritu in Neapole debriciulu
 lui Berber Ibrahim. Lasam lectorelui se judece, unde este adevverulu.

(*) Vedi mai susu nota 11. *Tr. Rom.*

prin tradarea unui crestinu. Asia Baiazetu aducându-si aminte de promisiunea sa, innaltia pe Barbierulu Mustafa la dignitatea de Mare Veziru. Dupa aceea trimite la Neapole, spre a-i se aduce cadavrulu fratelui seu. Delegatii soi au fostu primiti cu tóta onórea cuvenita rangului loru, si li s'a elibeatu cadavrulu, care la ordinulu lui Baiazetu a fostu immormentatu in Prusa, nu departe de mormentulu lui Muradu, intre fiii imperatesei ai familiei osmanice.

CALITATILE LUI GEMU

XII. Acesta a fostu finitulu lui Gemu, principe de mare sperantia, si dotatu cu anima fôrte buna. Nimicu nu-i lipsia d'in ceea ce se numesce virtute, prudentia, magnanimitate, fortitudine si intie-leptiune. Intre cei de etatea sa, elu nu avea parechia. In specialu, era admirabile pentru eloquenti'a (23) si artea sa oratorica; in câtu, elu a trasu pe ómeni in partea sa mai multu prin discursurile sale, decâtu prin bani séu daruri din gratia. Cu unu cuventu, elu ar fi fostu (precumu dicu Turcii) celu mai perfectu principe și demnu de una origine atât de illustra, déca nu intunecá lustrulu virtutiloru sale prin fug'a sa rusinósa la crestini. Cu tóte aceste, elu si intre acestia a observatu strictu ritulu mahomedanu, si nu numai ca recilá rugatiunile indalinate de câte cinci-ori pe di, dar' anca in tóta septeman'a terminá odata Telavetti Coranu (24).

(23) *Eloquentia*. *Ilmi Kielam*, sciinti'a oratoriei, séu artea de a vorbi bine; precumu *Ilmi Manlık*, artea de a rationa; *Ilmi Sarf*, sciinti'a grammaticei; *Ilmi Nahum*, cunoscenti'a sintaxei; *Ilmi Hikmet*, cunoscenti'a lucrurilor secrete, séu cunoscenti'a filosofiei; *Ilmi Ilahi*, sciinti'a divina séu theologi'a; *Ilmi Fakih*, sciinti'a legiloru séu jurisprudenti'a, care la turci este sciinti'a cea mai nobile, fiindu ca ea este spre folosulu tuturoru; *Ilmi Nedgiam*, sciinti'a despre stelle, séu astronomi'a; *Ilmi Hendese*, sciinti'a despre mesuri séu matematic'a; *Ilmi Ikografie*, (*). Geografi'a; *Ilmi Raham*, aritmetic'a; *Ilmi Shir*, poesia, etc.

(24) *Telavetti Coran*. Lectur'a a intregu Coranului. Se face cu ocasiunea immormentarei unui defunctu, si asupr'a mormentulu acestui-a, si tiene patru-dieci de dile chiar cá la noi psaltirea mortiloru, care anca tiene patru-dieci de dile. Turcii credu ca sufletulu mortulu ambla asupr'a mormentulu patru-dieci de dile, si ca cetindu Coranulu vine Archangelulu Gavrilu, ca se-lu pazésca de draci, si apoi ilu duce in paradisu. Ei mai tienu anca, ca rugatiunile celoru vii adjuta fôrte multu sufleteloru

(*) Dieu si *Giagrafië*, ceea ce este mai aprópe de terminologi'a greca. *Tr. Rom.*

BAIAZETU FORTIFICA GRECI'A CU CASTELLE

XIII. Rivalulu imperiului delaturatu prin fraticidiu, statulu readusu in stare buna, Baiazetu, alu carui spiritulu martiale amortîse, isi revine in sine, si pare indemnatu a-si largi marginile imperiului prin spoliatiunea principiloru christiani. Pentru a intari inse statulu, inainte de a-i estinde territoriulu, merge la anulu Hegirei 887 in More'a, si intaresce Istmulu de acolo, spre sinulu corinthicu, cu două castelle tari, intrebuintiandu la acést'a totu materialulu, ce crestinii ilu destinaseru cu totulu spre altu scopu. Le provediú cu garnisóna buna, si cu tóte speciele de munitiuni, cá se póta respinge pe inimizii, déca, precumu au facutu de multe-ori, ar' nevali d'in acésta parte asupr'a teritoriului ottomanu, si se aiba timpulu de a veni la ai sei intr'adjutoriu.

A. 887
I. C. 1482

OCCUPA D'OE CETATI IN MOLDAVI'A

XIV. In primavér'a urmatória ordina a se edifica, pe unu locu fórté amenu la fluviulu Tundge in Adrianopole, una Giamia, Medrese, Darush-Shifa, Imaret, si una scalda publica. Dupa aceea trece cu tóte trupele sale in Moldavi'a (25), unde pe acellu timpulu era domnu Stefanu, si ocupa antemurii tierrei, adeca cetatile celle mai tari, Kili (26) la Dunare, si Akkierman (27), situata nu departe de

celloru morti. Dar' ei nu invóca nici santi nici profeti, ci numai pe Mahomedu (*). Despre ceialalti dicu, ca nu potu se cumpatímésca miseriele umane, pentru ca chiar' prin acésta ar' fi impeditati intru a gusta perfect'a fericire la care au adjunsu.

(25) *Moldavi'a*. De câte-ori aruncu ochii asupr'a chartei Ungariei, totu-deauna me prinde mirarea, câtu de absurdu si erronatu se vedu acolo delineate limitele Romaniei si Moldaviei; si n'amu vediutu charta nici vechia nici moderna, care in privinti'a acést'a se nu fia plina de celle mai gróse erroru. Asia p. e. cetatile *Kilia* si *Akkierman* se punu in Romania, pre candu elle nici-odata nu i-au appartenutu; elle se tienu de Moldavi'a, si sunt in distantia de mai bine de trei sute mille de la confinele Romaniei. La altu locu voiu vorbi mai pe largu despre acésta (**).

(26) *Kili*. Moldovenii 'i d cu Chilia; este antic'a Licostomos; cetate situata la gura de miédia-nópte a Dunarei, care este si mai larga si mai afunda de câtu tóte celle-lalte patru. De la ea in distantia de patru-dieci-si-optu de ore pe tiermurea Dunarei este cetate Galati, locu renumitu de comerciu in Moldavi'a.

(27) *Akkierman*. Numita mai inainte Moncastru 'Οἰζα la Herodotu. Moldovenii

(*) Vedi not'a 7, la capu IV din cartea II. *Tr. Rom.*

(**) Vedi *Descriptio Moldaviae*, Pars I. Caput IV. Editiunea academiei romane, Bucuresci 1872. *Tr. Rom.*

aci, la tiermurii pontului euxinu. Prin acésta a impedecatu nu numai pe Moldoveni de a-si esercita piratariele lor pe acésta mare, dar' anca i s'a deschisu calea de a debilita prin frequente incursiuni acésta tiérra, pe care de atâte-ori s'a incercatu in vanu a o cuceri.

CUCERESCE CAIE-VA CETATI IN ASI'A, INIMICITIELE SALE CU CAIETBAI

XV. Anca in acelasiu anu, sub comand'a Beglerbeg-ului d'in Asi'a, cuceresce faimósele cetati Tarsus⁽²⁸⁾, Kurshunli⁽²⁹⁾, si Kasunli. In Adrianopole, marele generalu Gieduk, Ahmedu Pasia, a fostu accusatu cu tradare, si pedepsitu cu mórte⁽³⁰⁾. Totu de pe acestu timp datózi inimiciti'a intre Baiazetu si Caietbai, regele de Misr, si se incinse bellulu intre ei, care dupa númerose lupte s'a terminatu in fine cu resturnarea rogatului lui Caietbai. Ei de multu se uitau cordisiu unulu la altulu, dar' nici unulu nu cutediá a ataca pe celaltu; cáci ei credeau, ca amenduóe imperatiile atátu stau de taró, in cátu ar' fi preste putintia a le cuceri prin potere sêu dispositiune omenésca. Imperiulu otomanu era superioru celuilaltu prin estensiune si numerulu armatei; imperiulu egipteanu d'in contra, se intaria pe totu anulu cu truppe cercassiane, cari erau cei mai

asta-di i dicu Cetate-alba, care corre-pun le numelui turcescu Akhierman. Ea este una cetate fôrte vechia; si renumita, pentru ca aici a fostu in esiliu marele poetu Ovidiu; aprópe de ea este unu lacu, care Moldovenii ilu nume cu laculu lui Oyi lu. Dar despre acést'a voiú vorbi mai pe largu intr'altu locu (*).

(28) *Tarsus* Tarsus in Cilicia, patria, precumu se crede, a santulu apostolu Pavelu.

(29) *Kurshunli*. Insémna plumbatu sêu de plumbu. Dar cuventulu immediatu urmatoriu, Kasunli, dupa etimologia sa nu are nici unu intielesu, si eu nu cunosc nici una cetate cu acestu nume, nici ca unde ar fi situata. Dar altminteren mai e te una alta cetate cu numele Kurshunli in Crimea, numita la Hero lotu, Γερωνη, seu cumu vreu altii Chersonesu, de unde apoi tota peninsula si-a luat acestu nume.

(30) *Mórte*. Se dice ca Gieduk Ahmedu Pasia a fostu accusatu ca are intentiunea de a detrona pe imperatulu, si a face mari schimbari in statu; assemenea, ca elu ar' fi sollicitatu pe Achmedu fiulu celu mai mare alu lui Baiazetu, de a se revolta contra parintelui seu. Dar dupa mórtea acestui Pasia, Sultanulu a venit la cuno-cinti'a innocentiei sale, si s'a plansu de multe-ori ca a pedepsitu cu mórte pe unu omu innocentu, pe unu abilu consiliariu alu seu, si pe unu frimosu generalu alu armatei sale. Asiá versa crocodilulu lacrimi asupra victimei, ce in-susi o a ucisu!

(*) Veli *Descriptio Moldaviae*, Pars I, Caput IV. Elitiunea academiei romane, Bucuresci 1872. *Tr. Rom.*

bellicosi oameni între toate popoarele. Baiazetu avea pretestu destul de plausibile pentru bellu, fiindu-ca Caietbai nu numai ca a primitu în ospitalitate pe fratele seu Gemu, ci i-a datu pe ascunsu si bani (31) spre a-lu pune în stare de a începe noúe turburari. Dar, fiindu-ca acesta nu i se vedé motivu suficiente pentru a-si incurca imperiulu în bellu, asiá tienú ca este mai consultu a'si ascunde intentiunea pênê ce i se va areta una ocaziune mai favorabile. Acést'a i se si presintă în scurtu timp, si anca într'unu modu precumu nu se asteptase. Olaidevlet (32), unu micu principe alu unoru provincie în Asi'a, sedusu de a lacomia intempestiva de a-si estinde teritoriulu, se încérca a ocupa în Asi'a câte-va cetati dela Cercassiani (33).

(31) *Bani*. Pare ca aci se intelegu banii ce Sultanulu Egiptului i-a datu pentru a caletori la Mecca.

(32) *Olaidevlet*. Pare a fi si acést'a unul dintre principii persiani. Annalele turcesci nu spunu alta despre elu, de si tier'a sa pórtá anca numele seu, nume, care în unele charte geografice se scrie în modu corruptu *Aluduli*. Acesta é una tiera închisá între Taurus si Antitaurus, seu Capadocia.

(33) *Cercassiani*. Cea mai nobile natiune între toate popoarele scithice. Locuiescu într'una tíera fórte muntósa si aspra, între pontulu euxinn si marea caspica. Russii i numescu *Cerkiesi* patigorscoi. si prin acestu nume i distingu de Cozacii cercassiani. Ca-ci în limb'a rusesca toti Cozacii de Ucraina se numescu cercassiani, dar în specialu aceia cari locuescu pe tîermurii fluviului Donetiu, si traie cu în Slobodenie, adeca ca coloni. Acesti cercassiani, distribuiti în aceste colonii, au cinci provincie, alle caroru capitale sunt *Isj, Charcov, Ochirl'a, Ribinska si Sumy*, la cari se mai adaoe vechi'a cetate rusesca, numita *Ciuhuior*, care odinóra a fostu fortareti'a imperiului rusescu spre confiniele de catra Tatarii, pe candu adeca acestu imperiu nu era inca atâtu de estinsu precumu este a ta-di. Ciuhuiovia é situata la Donu. — Cercassianii patigorici nu recunoscú nici una divinitate; ei n'au nici cultu, nici religiune. Ei po edú una padure de a într'unu siesu întinú, în unciuratu de toate partile cu munti înalti. Acestu locu e pervediutu bine cu apa, si închisú juru-împregiuru cu unu siantiu largu. Aici se intrunescú totu poporul catra finitului lui Augustu, ca si candu s'ar aduna lójocuri olimpicesi-si facu daraverile între sine prin schimbulu de totu felulu de mafe. Cu ocaziunea acestoru adunari, dupa o traditiune, a carei origine nici ei nu o sciú, ei i consacra celle mai bune arme alle loru, si le acatia de unu anume arbore în acea padure. Acestea, la anul candu se intrunescú erasi, le curatia frumúu, le saruta, si erasi le punu la locul unde au fostu. Armele stau aici acatiate fara cea mai mica paza, pênê în urma le manca rugin'a seu le consume timpul. Mai multi istoriografi, cari s'au ocupatu cu descrierea acestoru popóra, ne spunu ca mai de multu Genovesii, domni pe atunci în Kiefe, i-ar' fi convertitu la fílea christiana; dar ca cu timpul, cucerindu Turcii Crimea, acesti-a li au luatú preotii, si ei erasi au cadiutu

Dar' fiindu batutu cu rusine, și vedindu ca elu singuru este prè pu-
cînu de a le poté stá in contra, asiá rogà pe Baiazetu se 'i dea ad-
jutoriu, si 'i promitte ca i va concede a imprime pe moneda numele

in ignoranti'a loru de mai nainte. Intre confirmarea acestei opiniuni, istoriografii a-
daogu, ca Cabartanii, inainte de a se infecta de doctrin'a mahometanismului, au a-
vutu pe unulu intre ei fôrte stimatu cu numele Petru, si ca le-ar' fi fostu permis de
a manca carne de porc, ceea ce unii dintre ei asta-di nu o facu. Ei nu stau sub
nici-o lege, si nu au nici judecatori, pentru ca ei sunt fôrte convinsi, ca remorsulu
conscintiei omului culpabile, este suficiente si adequota punitiune pentru elu. Mai
nainte nu era nici umbra de stiintie intre ei; dar' de vre-o câtu-va timpu încóce,
unii cari au imbraciosiatu mahomedani-mulu, au inceputu a se initia in litteratur'a
arabica; ér' ceilalti persevera in vechiulu loru paganismu, si isi conserva pêné asta-
di vechile loru datine selbatice. Tóta tier'a loru é impartita in trei principate, din-
tre cari cellu mai de capetenia este *Kabarta*. Ei tramitu in totu anulu Chanului Cri-
mei tatarice c'á tributulu due-sute de tineri si un'a-suta de tinere vergine. Acesti-a
se alegu nu dupa placu, ci dupa sôrte. Cei dintre ei, cari s'au nascutu intre Tata-
ri, nu mai au nici fisioniom'i nici statur'a acestui poporu; si n'ar gresi multu de la adeveru.
care ar' dice ca ei sunt cei mai frumosi dintre tótc popórale orientali. Ei inventa
totdeauna ceva nou in imbracaminte si armele lor, si tatarii i imiteza in acest'a
cu tóta pasiunea, in câtu s'ar' poté dice ca ei sunt Francesii Tatariloru. Tiar'a lor
é scóla de educatiune pentru Tata-ri, si care nu a invetiatu artea militara si buna
purta- re in acésta scóla, unulu ca acelu-a se considera de unu *Tartak*, adeca pro tu,
imbecile, net. Intocn. Fiii Chaniloru de Crime'a, indata ce s'au nascutu, se tramitu la
Cercassiani pentru a fi crescuti si educati acolo. Dupa ce ajunge infantele in Cer-
cassi'a, trebe se i se procure o nutrice (*), si acela care i-o procura se numesce *Ala*
sau tutorele Sultanului, s'apoi atîtu acest'a catu si tótafamili'a sa este esempta pentru
totdeauna de la ori-ce imposit, din cauza ca ca *Ala* intra in óresi-care legatura de
fraternitate cu Sultanulu. Si chiaru pentru acé t'a, fla-care cerca sianu é gelosu de
a avé o muiere séu o sora, care se dea macar odata titia fiului Sultanului, si a do-
bendi prin acest'a liberarea de la tributulu. Câte-odata vine lucrulu pên' la violentia;
celi se intempla de unu barbatu, deca e te mai forte decîtu cellu la care é prun-
culu, merge pe ascunsu séu cu puterea in cas'a unde se gaserce miculu Sultanu la
titia; ilu iea cu sine, ilu duce dreptu in cas'a sa, si ilu da femeiei ori sororei sale
spre a-lu laptu. In duoi ani, in câtu timpu prunculu este la titia, se intempla casuri
pe acéstea fôrte multe. Dupa ce principele a crescutu si a prinsu ceva putere, ilu
invétia cu multa grige a calari, a trage cu arculu, a purta arm'a, si a se deprinde
in tóte sciintiele si preparativele bellice, si apoi ilu tramitu iéru i acasa. — Femeiele
loru se considera de nobile, deca au degete subtiri si picióre mici. D'in contra, deca
una vergine é corpulenta si are degete si picióre difforme, ori câtu ar' fi ea de il-
lustra dupa nascere, totusi se considera de ignobile; si deca cumu-va nu are
vre-o avere mare, ea nu póte avé sperantia ca- i va capeta barbatu. Pentru aceea,

(*) Doica. crescutória, laptatrice. *Tr. Rom.*

seu, si a se mentiona in rugatiunile publice, si-i da tôte tierile in feudu. Sub aceste conditiiuni, Olaidevlet obtienendu de la Baiazetu

indata ce o fêta ajunge etatea de siepte ani, o incingu cu unu cercu de ferru, patru pêné in cinci degete de latu, si picioarele i le stringu in papuci de lemnu: si atâtu cerculu de ferru, câtu si papucii de lemnu, trebe se i pôrte pêné ce cresce mare. Eca dar', ca ceea ce facu muierile fran-ese prin osu de pesce si alte maiestrii penibili, aici se face fara cea mai mica incomoditate anca din fraged'a etate. si-i gusta placerea in totu restulu vietiei lor. Baietii si baietele nu se culca in patu môle, ci pe scanduri ori pe pavimentu asternutu cu fenu sêu paie, pentru a preveni cá se nu se ingrasie sêu effemeieze, care nu fara ratiune concludu ca este sorgintea a tóta lenea si lasitatea. Prin acést'a poporul cercassianu devine atâtu de valorosu si tare, in câtu, dupa marturisirca chiar a Tatariloru, cinci cercassiani ajungu câtu diece Tatari, precumu diece crimeani ajungu catu cinci-spre diece budgiacani. Despre acésta fortitudine vreu a servi lectoriloru mei cu unu esemplu, care s'a petrecutu cam cu sieşe ani inainte de acést'a, si care nu este tare dissimile acelloru fapte prin cari Greci'a antica a devenitu atâtu de renumita. Odata Selim Ghirai, chanulu pe acellu timpu alu Crimeei (omu cu multa intieleptiune si virtuosu, si vechiu soldatu), n'a primitu tributulu annuale cu care 'i erau detori cercassianii; asiâ, indata la anulu urmatoriu tramite pe fiulu seu Shahbass Ghirai sultanu, cá se le céra sclavi-captivi pe amen-duoi anii. Elu a fostu priimitu cu tóta onórea, fiindu ca nu luase cu sine cortegiu spaimantatoriu, si a priimitu numai decátu tributulu din manile betraniloru asiâ precumu s'a cuvenitu. Din intemplanse inse, elu a vediutu o fêta fôrte frumósá a unui Cercassianu, care nu era pusa in list'a sclaviloru pentru tribut; o prinse indata, si, contra usului tieriei, o duse cu forti'a in cas'a sa. Fratii ei, doi tineri bravi si robusti, isi ascusera la inceputu mani'a ce simtiau din caus'a acestui accidentu, si consolau pe parintele loru lingusindu-lu cu prospectulu, ca sor'a loru va poté avé anca onórea de a fi priimita in patulu Sultanului. Intr'aceea ei asteptau numai ocasiunea binevenita, si in urma au irruptu pe neasteptate in cas'a principelui, pe candu acesta se credea siguru si se gasia singuru cu fêta pe care o rapise; gard'a sa, parte era dusa de acasa, parte era beuta; si ilu strâpungu atâtu pe elu câtu si pe sor'a loru, si uccidu gard'a pên' la cellu din urma omu. Audindu tatalu sultanului despre acésta fapta, si innebusindu resimtiemintulu seu de indignatiune, declará ca cercassianii bine au facutu ca au punitu pe unu omu, care contra usului tieriei a cutediatu a rapí o vergine si a o duce cu forti'a la cas'a sa. Intr'aceea móre Sultanulu Selim Ghirai, si-i remane succesoru fiulu seu cellu mai mare cu numele Devlet Ghirai, pe care nu preste multu dupa aceea l-a detronatu Marele Sultanu si l-a transmisu in esiliu la Chios. Fratele cellu mai tineru si succesoarele acestui-a, cu numele Caplanu Ghirai, a obtienutu permissiunea de la curtea ottomana, de a esí la lupta contra cercassianiloru cu optu-dieci de mii de Tatari, si ai amenintia cu destructiune totale. Caplanu Ghirai trecundu Donulu, i se allaturara cinci-dieci de mii de cubani. Principele de Caburta, audindu de acésta irruptiune, se retrage cu siepte mii infanteria si trei sute cavaleria pe vervulu unui munte înaltu, incungiuratu de ruinele unei mari si vechi cetati, si se fortifica aici, implendu crepurele muriloru cu

câte-va truppe în ajutoriu, ataca de nou pe Cercassiani, și după mai multe lupte, susținute cu schimbătoare succese, ocupa ce-

pietre, arbori mari și bolovani de pământ. Caplanu Ghirai vedea bine marea dificultate de a ataca acestu munte, care nu avea decât un singur loc de intrare, și prin intermediu unui nunciu la principele de Cabarta se-i spunea că : Sultanulu are de cugetu se facă una expedițiune contra Usbeglianilor, și că i cere trei mii de cercassiani într'ajutoriu; afara de acestă, ilu ruga se vină în josu din munte, fiindu că are să i vorbească ceva în persoană. Cabartanulu pricepu stratagem'a inamicului și răspunse nunciului, se merge se spuna domnului seu, că pentru momentu nu pôte se se dea josu din munte, fiindu că suferă de unu accesu violentu de podagra, dar' îndată ce-i va fi mai bine, și multu în trei zile, pe calu ori în lectica (caru de care au ei cu două roțe), va merge se facă curtenire Sultanului. După ce se departă nunciulu, Cabartanul 'și adună cercassianii sei, și le adresă următoarele cuvinte : « . . . Ce « cugetati, compatriotiloru, despre starea prezenta a lucrurilor noastre? Credeti oare « că e bine, că se ne damu sclavi în catusiele Sultanului, și se ne lăssamu a ne mă- « celari pe noi, e' pe sociele și pe fiii nostri se-i ducă în sclavia perpetua? sau ca « voiti mai bine a învinge ori a muri? Murindu cu totii, vomu scăpa cellu pucinu « de spectacolulu abominabilu, de a vedé cumu tiranulu isi vërșă furi'a asupr'a nō- « stra; e' învingendu, rezultatulu va fi, că cu una singura lovitură vomu scăpa de « crudelitatea insuportabilă a Tatarilor ». Răspunsulu lor unanimu a fostu : « Mu- « rimu mai bine cu totii, de cătu se ne damu în man'a inamicului ». După aceea i ob- « ligă a țiené tare și vertosu la rezoluțiunea ce au luat. și, după datină, i jură pe sa- « bia și arm'a lor. După ce a făcutu acestea. Cabartanulu anca în aceeași seară prin- « tate pe unulu din omenii sei la Chanulu, se-i spunea, că : podagr'a i este acumu « mai suportabilă, și că voiesce în diu'a urmatoria a-i face vizit'a dimpreună cu be- « tranii armatei sale, și a i se supune cu toată umilintă. Caplanu Ghirai transportatu « de acestă știre îmbucurătoră, ordină a lăsa liberu caii se pasca la câmpu, și se re- « solvi a-și petrece toată noaptea fără grige. Cercassianii întielegendu cele ce se petrecu « în ordele Tatarilor, se punu și făcu din scortă arboreloru năse fasce mici, le ungu « bine cu rășină, le lăga de cōdele cailor lor, și apoi în tăcerea cea mai mare i mēna « pēnă între corturile (*) Tatarilor, și aici le aprindu fascele și dau cale cailor. Căi « pârte pentru lumină a focului, dar' mai vertosu pentru durerea ce simțiau în cōda, de- « vinu dintr'odată furiosi, și că selbatici fugu și alēga cătu potu în toate partile, și, « fiindu noaptea întunecōsă, se amesteca cu una multime infinită de cai tataresci, cari, « la acestu spectaculu vinu și ei în turbare, rumpu capestre și strēnguri, și fugu și al- « lēga cu mare tumultu în toate partile. În acestă rumōre Tatarii se destēpta, dar nu « vedu nici nu audu altă decât o flacără întinsă suflându de la unu capu alu câmpu- « lui pēnă la celalaltu; căci de frică, ori de întunereculu nopții, ei nu vedeau cai : și « credeau că focu a cădiutu din ceru; și mai antaiu infanteri'a a începutu a fugi că « nebunii în cea mai mare disordine. Vădiendu Cercassianii acestă, si-ărunca toate ar- « mele, lăsându-se numai cu săbiile, și tăia cu aceste totu ce găsescu în cale pene în

(*) Cortu în limb'a cercassiană se dice Cosiu.

tatile Giuliki (34), Sues, Adana, Kaisarie si Antab. Caietbai pricepù astuti'a lui Baiazetu, si vedea ca acesta are intențiunea de a-lu slabí cu armele altui-a, fara cá elu se cutedie a hasarda ceva; asia

reversatulu dilei urmatórie, candu se vediù ca acest'a a fostu mai multu unu macellu decâtu o lupta. Dupa ce s'a facutu diua, cercassianii au adunatu aprópe una-suta-mii de cai de ai inimicului, si cu perdere abia de cinci ómeni, s'au intorsu in triumfu la munte inderetru. De alta parte, Tatarii cubani, cari numai constrinsi au urmatu Sultanului, si cari péné acumu traisera in strinsa amicitia cu cercassianii, se arunca asupr'a Tatariloru dissipati, si duóe dile in continuu au taiatu la e cu sabiele. Caplan Chirai cu vre-o cati-va ómeni ai sei scapa si fuge in Crimea, lasandu vre-o patru-dieci mii morti dupa sine, si restulu armatei sale dispersu in tóte partile. Dupa a'ésta, a fostu acusat la curtea de Constantinopole pentru nebunesc'a si imprudent'a sa intreprindere; iar curtea l-a destituitu apoi din dignitatea sa, si l-a tramisu in esiliu la Ianopole, cetate in Misi'a. In loculul seu a fostu numitu Channu, Devlet Ghirai, care era esilatu in Chios, si care comandase truppele tatarice in batai'a din urma cu Rusii.

In ce valóre stau cercassianii la Turci, se póte judeca din pretiulu cu care negutatorii de sclavi vendu pe captivii loru. Ei punu pe cercassiani in loculul primu, fiindu ca verginile loru sunt mai frumoése cá ale altoru-a; ele au unu trupu mai proportionatu si mai bine formatu; sunt capabile de instructiune, si sunt fôrte modeste; si tinerii loru, precumu se crede, sunt mai ingeniosi si mai intelligenti, cumu si capabili a se face cei mai buni artisti. Dupa cercassiani, in catu pentru pretiu, urmeza immediatu Polonii, apoi Abassianii; dupa aceea Rusii, fiindu ca au corpu robustu si potu indura labórea cea mai fatigiósa, pentru care calitati ei se tramitu de matrosi la galerele marelui sultanu; apoi urméza Cosacii, apoi Georgianii, si in urma Mingrelianii. Pe Germani, Unguri si Venetiani (pe cari in generalu i numescu cu numele collectivu de Ifrenki), i tienu incapabili de ori-ce lucru mai greu, d n cauza ca sunt facuti slabi cá femeiele; ér pe femeiele acestoru-a le tienu incapabile de deliciele ce se astépta de la acestu sexu. din cauza ca carnea loru é pré dura. Asià, déca din tóte aceste popóra aru aduce negutatorii in piatia sclavi de aceeași etate, frumusetia, si robustime, unu cercassianu, barbatu ori femeia, s'ar vinde cu un'a miie galbeni imperiali; unu Polonu cu siese sute; unu Abassianu cu cinci sute; unu Russu séu Cozacu cu patru sute; unu Mingrelianu cu doue-sute-si-cinci-dieci; unu Germanu adeca Ifrencu cu pretiu totu mai scadiutu. In Egiptu, Cercassianii si Abassianii se vendu cu pretiu indoitu, fiindu ca aici ei singuri succedu in drepturile si proprietatea domnului loru, si anca cu escluderea totale a fililoru legitimi. Adeveratu ca acestu usu este in contra preceptelor Coranului, dar egiptianii totusi ilu sustienu din acea singulara si superstitiósá parere, ca Ioseph. pe candu era sclavu in Egiptu a rugatu pe Dumnedieu, cá acestu poporu se fia in perpetuu suppusu sclaviloru; ceea ce prin secretulu judetiu alu lui Dumnedieu, cu timpu a si urmatu.

(34) *Giuleki*. Acésta si celelalta ce urméza, sunt cetati in Siri'a. Elle tóte afara de Giuleki, au remasu necunoscute caletoriloru europeni in Orientu.

face si elu assemenea, si intrebuintiéza chiar acelasiu midi-locu, punendu in contra lui Olaidevlet pe vecinulu seu Kiorshah. Acesti doi mici principi, adjutati de cei doi mari Sultani, s'au luptatu unulu cu altulu lungu timp cu succesu dubiosu, in câtu era greu a determina, care d'in doi avea de aici folosu. De aci a urmatu, ca aceste tieri acumu erau suppusse Cercassianiloru, acumu Turciloru.

ESPEDITIUNEA LUI BAIAZETU IN CERCASS' A

XVI. De aci a vediutu Baiazetu, ca dominatiunea Cercassianiloru in Egiptu nu se pôte resturna prin arme, nici acestu infloritoriu imperiu nu se pôte cuceri, pênê candu nu se va devasta Cercassi'a, si nu se va inchide calea, prin care in toti anii se strecóra de aici atâtte popóra in Egiptu. Pentru aceea face la aparentia pace cu Sultanolu Egiptului, isi chiama truppele inderetru, si la anulu Hegirei 889 in lun'a Gemaziul-ochir nevalesce pe neasteptate in Cercassi'a, inunda tóta tiér'a, iea cu sine unu numeru mare de captivi, si inchide cu castelle passurile muntiloru (35) ce o incongióra, cá asia locuitorii se nu pôta esi nici-de-cumu d'intr'ensa. Inchisa cu modulu acest'a scol'a de sementia a soldatiloru, Caietbai, care vedea ca puterile sale scadu d'in di in di, ér celle alle inimicului totu crescu, se dîce ca d'in superare a cadiutu bolnavu, si puçinu dupa aceea a si muritu.

A. 889

I. C. 1448

ALTE ESPEDITIUNI ALE LUI BAIAZETU

XVII. In acellasiu anu móre Abdullah, fiulu lui Baiazetu, principele Iconiei. In anulu Hegirei 890, tramite una armata in Moldavi'a, si flagellà pe locuitori in modulu cellu mai crudelu; ér in anulu urmatoriu suppone d'in nou pe rebellii d'in tiér'r'a Varsak.

A. 890

I. C. 1485

BAIAZETU DA ADJUTORIU MAURILORU DIN SPANI'A

XVIII. Pe candu trebile imperiului ottomanu erau in flóre si ste-teau bine in Orientu, pe atunci religiunea mahomedana sufferi una

(35) *Muntiloru*. Asta-di se numescu muntii de Erssirum, Demirkapu si Derbend, a-deca port'a séu passulu de ferru, unde Tomiris regin'a Scithiei a amegitu si attrasu pe Cyrus regele Persiei, si, precumu se dice, l-a nimicitu dimpreuua cu tóta armat'a sa.

lovitura fatală în regatul Endelos (36). După multe succumbenți, Musulmanii au fostu espulsi de acolo de preste totu loculu, și martirati, și constrinsi de a-si abjura religiunea. În această lamentabilă stare, trimitu delegati la Baiazetu, că se-lu informeze despre furi'a și crudelitatea Spaniolilor, și se-i cêra ajutoriu că de la unulu care este capulu lunei mahomedane. Baiazetu se arêta gat'a a le asculta rugarea, și spre a-si implini promissiunea, trimitu în vâr'a următoră una flôtă grandioasă în marea mediterană sub comanda lui Kiomal Ali Pasia; care bate flot'a creștinilor, devastăza insul'a Malta, și după ce prêda costele maritime alle Spaniei și Italiei, se întôrce acasa încarcatu cu spoliatiuni.

A. 891

I. C. 1486

SUPPUNE BOSNIA SI CROATI'A

XIX. Baiazetu animatu de aceste succese, se resolvî a-si mai cerca odata fortun'a contra christianilor; și în anul Hegirei 894 trimitu pe generalulu Iacuș cu armata în Croati'a și Bosni'a, că se supuna acolo totu ce se mai oppunea anca potestătiei osmanice. După ce acesta cucerise degiă mai multe cetăți, și percurse în triumfu tōta tiêr'a, în urma întimpina pe creștinii înarmati, și baten-du-i într'una luptă memorabilă, prinde d'în ei mai multi nobili, și-i trimitu d'impreuna cu comandantele lor, General-Iami (37), că captivi, la imperatulu. În acellasiu anu Baiazetu 'și maritâ pe fiia sa după Ahmedu Mirssa (38) Ogurogli (39).

A. 891

I. C. 1489

(36) *Endelos*. Andalusi'a. Cu acestu nume se numesce la Turcii vechi tōta Spani'a care cadiuse sub dominațiunea Maurilor, pōte din cauza că prim'a provincia, care o au ocupatu, purtâ acestu nume. Asta-di Turcii distingă că și noi Spani'a în două parti, adică: Spani'a propriă și Lusitani'a, care din urma și la ei se numesce Portugali'a.

(37) *General-Iami*. Acesta é celeberrimulu comite Ion Torquatu, a carui sôrte o descriu în modu atăt de differente scriitorii creștini și turci. Asiă, creștinii dicu, că ellu în lupt'a această a muritu în midi-loculu celei mai dese mulțimi a inamicului, dar nu că invinsu, ci ostenitu de victoria; Turcii din contra afirma, că a fostu prinsu de viiu și trimisu captiv la imperatulu-sultanu. Carui-a se credu d'în doi, eu singuru nu știu.

(38) *Ahmedu Mirssa*. Pronumele de Mirssa arêta destulu de claru, că acesta sêu a fostu din famili'a regelui de Tibris, sêu de vre-o altă origine înaltă. Că-ci de și eti-

ESPEDITIUNILE SALE IN ASI'A

A 9)
I. C 1'30

XX. In anul Hegirei 895 móre Sultanulu Iacub, regele d'in Os-
serbedgianu ; mórtea acestui-a trase dupa sine perirea a mai mul-

mologi'a acestui cuventu nu é cunoscuta *) (déca cumu-va nu se deriva de la *Mir*, principe, si *Sad* care insémna descendente, provenitoriu din seminti'a protoparintiloru, séu de la *Sade*, liiu); totusi atátu-a é certu si nedisputabile, ca Tatarii nu dau, si nici nu potu da acestu nume altoru-a, decâtu numai unei persóne, care din timpi immemorabili se trage din familia nobile, si a priimitu vre-o anume hórda prin dreptu de ereditate de la antecessorii sei. Lectorele póte se va mira, cumu s'a potutu conserva memori'a de nobilitate la unu poporu atátu de selbaticu, care pre langa acésta é lip-situ de datinele de politetia si de sciintie, si mai alesu ca este constatatatu, ca nici una parte a istoriei nu é atátu de confusa si incurcata cá partea geneologica. Cu tóte aceste, é lucru sciutu si incontestabile, ca nici-unu poporu in lume nu póte enumera nobilimea sa si scar'a antecessoriloru sei mai accuratu cá scithianii. Adeca, la ei é lege sacra si inviolabile, ca nici-unu Tataru, care nu se deriva din celle mai vechi familii de nobili, nu póte purta numele de Mirsa, adeca de nobile, chiar si déca s'ar' fi intemplatu, cá elu singura se fia eliberatu pe intregu poporulu de la pe-rire, séu se fia castigatu o lupta degiã perduta, séu se fia facutu fapte de acelele, cari intrecu puterile omenesci; cu atátu mai puçinu póte apoi cá unu *Kassan* séu *Kosiu* (asia numescu ei pe rustici séu familiile ignobile) se aquire prin daruri ori prin bani si avere vre-unu titlu nobilitare. Prin urmare, acelle familie, cari de la inceputu au avutu privilegiulu de nobilitate, acest'a ilu conserva numai singure si pentru totu-deauna. Familii de aceste sunt abia un'a suta in tóta Scithia. *Krimli*, *Orakogli* si *Orumbetogli*, sunt cele trei mai de frunte. Despre cestele duóe din urma voiu vorbi mai in josu. *Krimli*, crimeanii, se impartu in duóe linii, cari sunt *Skirini* si *Mirsa*, Amen-duóe se deriva din un'a si aceeași stirpe; totusi, cea d'antaiu se considera mai no-bile, din cauza ca ei s'a datu dreptulu de a alege Chanu prin majoritate de voturi, buna-óra precumu in Germani'a alegerea imperatului é data principiloru electorali. Famili'a acést'a fiindu fôrte latita in Crimea, Chanulu instituie patru dintre cei mai betrani cu deplina auctoritate asupr'a tuturoru celloralalti. Numai acesti patru au puterea de a alege si a confirma pe Chanu; de a decide cauzele; si de a guverna tierr'a : si acésta a loru putere atátu este de mare, in câtu Chanulu, chiar' alesu fiindu, nu póte fi installatu fara invoierea loru, nici nu póte se essercite nici cellu mai micu actu de potestate regale. Totu ce póte elu face in asemenea casu este, ca des-tituie pe Skirinii obstinati si-se 'i substituie prin altii; cari inse arare-ori contradicu acteloru predecesoriloru sei, din aceeași familia si stirpe fiindu cu ei. Mai inainte, si pe timpul i pe candu erau liberi, ei, dupa mórtea ori esiliulu unui Chanu, alegeau pe unulu din fiii ori fratii acestui-a (dar' tienendu totdeauna la famili'a ginghissiana)

(*) D'Herbelot dice ca cuventulu Mirsa é contrasu din *Emir Sadeh*, ceea ce in lim-b'a persiana insemna fiu de principe si a fostu in usu mai alesu la famili'a si des-cendentii lui Tamerlanu; dar asta-di é fôrte latitu între Tataru. *Tr. Angl.* Acestu cuventu se scrie de altunintrelea si *Imirsa*. *Tr. Germ.*

toru altoru-a, ca ci ea dede oca siune la terribile sguuiri in acellu imperiu. Baiazetu, cá si regele Egiptului, successorele lui Caietbai,

si ilu confirmau in acésta dignitate prin peculiari ceremonii. Dar' dupa ce i-au suppusu Turcii, au trebuitu séu se esopere de la curtea ottomana confirmitiunea alesului Chanu alu loru, séu se primésca pe acelu-a pe care ilu tramitea acea curte. Solemnitatile ce le observa la confirmitiunea unui Chanu sunt fórte singulari. Ei au un covoru vechiu in patru unghiuri, destinat, precumu credu ei, spre acestu usu anca de Ginghischanu, si care asta-di é rosu de timpu si mancata de molii. In midi-loculu acestui covoru punu pe noulu alessu Chanu, si cu totii in capete descoperite striga cátu le iea gur'a : *Kop tasha*, séu dupa cumu amu dice noi : traiesca la multi ani Chanulu! Apoi patru skirini mai betrani prindu covorulu de patru cornuri, si redica in susu pe Chanu, proclamandu-lu Chanu alu tuturoru Tatariloru. — In cátu pentru Mirsesci, acestia anca au avutu odinióra intinse averi; asta-di puçini mai traiescu; s'au stinsu aprópe toti. Cáci sub regimulu lui Selimu II., imperatu alu Turciloru, Mirsescii toti (cu exceptiunea Skiriniloru) s'au revoltatu contra Chanulu loru cu numele Menghil Ghirai si l-au detronatu; dar' la rugarea Skiriniloru érási l-au priimitu si l-au recunoscutu de Chanu alu loru. Chanulu isi propusese a resbuna acésta injuria si á preveni ori ce rebellione in viitoriu; dar' la inceputu isi nobusi resimtiulu, si publicá amneştia generale. Duoi ani in urma a datu o mésa stralucita, la care a invitatu pe toti Mirsesci. La mésa tóte erau in abundantia, si banchetulu tienù péné catra mediulu noptiei, cand Chanulu vediendu ca toti sunt beuti de vinu dulce si de *Boza* (o specie de beutura la Tatars ce se prepara din meiu), a lasatu de i-au incarcatu pe cara pentru a-i duce la casele loru; dar' in cale, soldatii pusi a-nume de Chanulu, le-au esitu inainte si, chiar pe candu erau mai amortiti de beutura, i-au uccisu pe toti. Prin acésta lovitura tragica s'a ştinsu cu totulu famili'a Mirsesciloru in Crimea, si n'au remasu de cátu acei puçini cari au avutu fericirea de a nu fi'atunci la mésa, séu a fi departe din tíera. Dar' celelalte popóra scithice isi au anca pe Mirsescii loru, mai alesu in Budgiacu, care este Besarabi'a anticiloru. Fiiele acestoru Mirsesci nu se marita decátu numai dupa Mirsecu; dar' flii loru sunt liberi de a lua si slave, si baietii loru sunt totu atât de legitimi, cá si candu s'ar' fi nascutu din femeia mirsésca. Sunt curióse riturile ce se observa la incredintiari si la cununii. Dupa ce parintii s'au invoitu la maritisiulu flielor loru, tatalu miresei ordina a se face o casutia mica, cu un'a usia care duce in casa a lui de dormitu, si cu una feréstra atât de raica, in catu abia póte incapé capulu unui omu. Prin acésta feréstra esta iertatu mirelui a saruta nóptea pe mirés'a sa, si a se consulta cu ea despre chipulu si modulu cumu se fuga amenduoi. Parintii si fratii pandescu cu grige dupa mirésa, pe candu mirele se adopera séu a o fura séu a o duce cu puterea. Cu oca siuni de acestea vine lucrulu de multe-ori la bataia, dar' numai in pumni séu cárbace, numite *Kamici*; si déca se intempla de prindu pe mirele, elu trebue se se rescumpere cu bani; é' déca in asta lupta, mirele póte se ajunga péné la miresa, elu intra invingétoriu, o iea cu sine, préda tóta mic'a ei locuintia, retiene pentru sine totu ce gasesce acolo, ca dote de mirésa. Fratii ei inse, in societate cu consangeni loru, o urmarescu, si déca o potu prinde inainte de a ajunge la casa mirelui

au fostu mestecati aci ; fiindu ca unulu, cá si cellalaltu, voià a pune man'a pe acelea tieri remase fara domnitoriu. Trompet'a anca nu sunase bine signalulu de bataia , si armatele de ambe partile se incinsesera degià in lupta. Turcii au remasu victoriosi , si in cursu de siese ani dupa aceea, au petrunsu prin tôte anghiurile Asiei. In urma, dupa multe lupte, in anulu Hegirei 901, tôte acelea tieri, pentru cari s'a batutu pênè acumu Baiazetu si Cercassianii, s'au adnectatu imperiului ottomanu. In anulu Hegirei 902, generallu turcu Nasubegu, bate pe Rhodiani si le causéza mare stricatiune. Chiar pe acestu timpu Ahmedu Mirssa, a carui fidelitate o cumperase Baiazetu cu siepte ani mai inainte maritandu-si fii'a dupa elu , sub pretestu de venatória, esse d'in Constantinopole, si fuge la Tibris (40) unde a fostu alesu de rege.

SE BATE CU VENETIANII IN GRECIA, SI PUNE PACE CU TOTI VECINII SEI

XXI. In anulu urmatoriu Baiazetu pune in Constantinopole, aprópe de Eski Seraiu , fundamentele la una Giamie , Spitalu , Teellum

acesta trebe séu se o rescumpere cu bani , séu se o iea fara dote. Dar' indata ce mirés'a a intratu in cas'a mirelui lupt'a incéta si incepe ospetiulu. — Despre ficele acestoru Mirsesri se vorbescu minuni si lucruri demne de admiratiune. Candu ajungu etatea nubilitatei , si au pentru antăiasidata cele de luna , ori câtu ar' fi fostu de robuste si sanatóse mai nainte, ele dintr'odata cadu intr'o speție de bóla lunatica. Parintii se bucura de acést'a, si-si gratuléza unulu altui-a cá de unu lucru ce este celu mai invederatu semnu despre originea loru nobile ; si mam'a anca se acquitta de adulteriu, de care ar' fi pututu fi accusata , déca flic'a sa nu avea acésta indispositiune. Immediatu dupa acésta se face mare ospetiu, la care se invita tôte ficele Mirsesciloru. Er dupa ce s'a terminatu ospetiulu, verginea lunatica trebe se jóce trei dile si trei nopti in continuu la sunétulu unui monochordu (instrumentu despre care anca Pliniu face mentiune), fara a manca , fara a bé, si fara a dormi, pênè in urma cade la pamentu cá mórtá. In diu'a a treia i dau ceva se mance, si suppa din carne de callu se bee ; prin acésta se restauréza pucinu si apoi éراسi o chiama la jocu. Acésta se repete de trei ori, si apoi i trece bol'a ca luata cu mana , si nici ca-i mai vine in tôte dilele vietiei salle.

(39) *Ogurogli*. Insémna, fiu de bonu auguru (*), de la *Ogur* , bonu auguru, si *Ogul*, fiu. Dar' insémna si fiu de furu.

(40) *Tibris*. La cesti moderni se numesce Tauris, odinióra capital'a imperiului persianu ; ea se numera asta-di intre celle mai de frunte cetati alle Persiei.

(*) Séu fiu de bonu omenu, ori de buna sperantia. Si fiu de furu, adeca de lotru, de hotiu, etc. *Tr. Rom.*

Chane (41), si scóla, cari edificiuri tóte au fostu terminate in optu ani. In anulu Hegirei 905, trece cu unu numeru mare de truppe in Greci'a, si la primulu atacu cuceresce cetatea Ainebacht; in vér'a dupa aceea, in patru alle lunei Muharemu, ocupa cetatea Mothone prin assaltu, si cetatea Coroni prin capitulatiune. In anulu Hegirei 907 Ifrengii impresóra cu un'a flota numerósa cetatea Mitilin (42), dar' se retragu, fiindu ca venisera cinci-dieci de galere alle Sultanelui intru ajutoriu obsediatiloru. Totu pe acestu timp, Baiazetu face pace cu toti vecinii sei (43), si apoi da ordinu, cá soldatii sei, storsi prin atâte espeditiuni bellice, se pauseze, si greutatile martiali de pêné acumu, se le schimbe cu placerile vietiei cetatiansci.

A. 905

I. C. 1493

A. 907

I. C. 1501

SHEITAN KULI INFECTÉZA PE PERSIANI CU ERESIELE SALLE

XXII. Cátu de stricatiósa inse a fostu acésta quiete si pace pentru imperiu, au aretatu destulu de evidentu evenimentele ce s'au petrecutu pe acestu timp in Asi'a. Sheitanu Kuli (44), unu strigoiu, magicianu, si omu plinu de maiestrii diavolesci, care se tienea as-

(41) *Insémna*: casa de dorere, séu casa de intristare; este unu fcliu de spitalu.

Tr. Rom.

(42) *Mitilin*. Scriitorii crestini dicu ca Mitilen'a a fostu obsediata de o flota francesca. Ceea ce eu bucuros o cred; căci Turcii pe toti europenii occidentali i numescu Ifrepci.

(43) *Toti vecinii sei*. Aci se intiellege pacea incheiata intre Turci si Venetiani prin midi-locirea lui Andrea Gritti, care pe acellu timpu era sclavu in curtea lui Baiazetu. In virtutea acestui tractatu, Turcii au primitu Leucadi'a si Nerisulu, ér Venetianii Cephalon'i'a.

(44) *Sheitanu Kuli*. Adeca servulu séu sclavulu lui Satanu, primulu hercsiarchu intre muhamedani. Turcii i dau acestu nume, fiindu-ca credu ca a fostu unu magicianu si strigoiu. Persianii din contra, afirma ca a fostu unu omu fórte invetiatu si plinu de spiritulu lui Dumnedicu, si ca nu numai a indreptatu Coranulu, dar' a intaritu doctrinele sale prin minuni, si de aci si-a capetatu de la ei numele de *Sofi* séu *Sophus*, adeca invetiatu. Totu assemenea differentia este la Persiani si la Turci, relativu la istori'a propagarei doctrinelor sale. Căci Persianii dicu, ca: Sofi espulsu de Baiazetu din tier'ile othmanice, s'aretrasu la Ismail, regele Persiei, unde, sub timpulu cătu s'a ocupatu cu functiunea de preceptore pre langa filii acestuia, si i-a instruitu mai alesu in matematica, a terminatu correctiunea si genuin'a interpretatiunc a Coranului, si a castigatu atātu pe rege cătu si pe cei mai de frunte ai curtiei pentru opiniunca sa. Dar' fiindu-ca pe poporu nu-lu poté trage in partea sa nici prin prediõe nici prin eshortatiuni, asia a esoperatu de la rege unu mandatu, prin care se dicea ca: toti acei-a cari s'ar' oppune doctrinelor sale, déca sunt avutu, isi perdu tóta averea si

cunsu lungu timpu nu departe de cetatea Beg-Bassar, vediundu ca poporul simplu, dupa una pace de diece ani, este pofitoriu de lu-

onórea, si déca sunt seraci, isi perdu viéti'a. Persi'a, dicu ei mai departe, a fostu cuprinsa de terróre audindu de acestu edictu, si vedeai locuitorii ei trecundu in mas-sa in regatele vecine, lasandu-si si avere si bunuri; chiar precumu in seclulu din-urma Hugenoții fugiau din Franci'a. Regele consternatu de acésta desertiune a su-ditloru sei, chiamá la sine pe Sofi, si 'i dise, ca: in câtu pentru sine, este convinsu de veritatea doctrinelor sale, dar' nu póte lasa ca pentru acést'a imperiulu se fia despoiatu de locuitorii sei. Sofi la acestea respunse, ca: in acestu casu de necesitate, unde veritatea doctrinei este in collisiune cu binele publicu lucrulu celu mai natu-rale este a-si lua refugiulu la miracule; elu are atâta confidentia in Dumnedieu si in profetu, ca-i voru adjuta se faca una minune, prin care va confirma si stabili doctrin'a sa in inimele ignorantiloru. Dupa acésta regele a convocat din totu impe-riulu pe cei mai invetiati interpreti ai Coranului, care adunandu-se, Sofi le presentá una carte legata, cu foile tóte albe si nescrise anca, si le dise .. « Déca mai dubitati anca » in doctrina mea, Dumnedieu va confirma adevérule prin una minune, cá care o-« chi n'au vediutu si urechi n'au auditu ». Apoi puse cartea nescrisa in scorbur'a unui arbore betranu, si pre langa ea una alta carte cu Coranulu scrisu asia precumu era péné acumu in usu. Apoi apertur'a goletatiei, pe unde au pusu acelea carti, o au in-chisu cu cercuri de ferru si o au legatu cu trei sigille, dintre cari unulu a remasu la regele, ér' celelalte duóe la partea contraria. Sofi venia in tóte dilele si facea ruga-tiuni sub acestu arbore misteriosu; in urma, la a patru-spre-diecea di, cerú a rumpe sigilele si a se scóte cartile. Atunci s'a vediutu ca cartea cea cu foile albe s'a gasitu tóta scrisa de la unu capetu pén' la celalaltu, si cá consuna intru tóte cu copi'a reve-diuta si corresa de elu; ér' cartea cea scrisa, adeca copi'a vechia, era cu totulu stér-sa, si numai marginile remasessera neatinse. La vederea acésta, tóta adunarea strigá : *Allah, Allah!* Dumnedieule, Dumnedieule! Si indata imbraçiosiara doctrin'a lui Sofi cá unica adevérata si afara de tóta suspiciunea; ér' copiele cele vechi ale Coranului tóte le-au adunatu si le-au aruncatu in focu, facéndu-si nuóe copii din acésta carte a minuniloru. Pre langa acésta, au schimbatu si scri-órea. Cáci pe candu copiele ce-le vechi de péné acumu ale Coranului erau scrise cu litterele numite *Naschi* (ceea ee la Turci se conserva anca si asta-di, pe atunci Sofi ordiná ca tóte esemplariile Co-ranului se se transcrie cu litterele numite *Talik*, spre a poté face distinctiune intre copiele celle genuine si cele false (*):

Astfelu descriu Persiani acésta istoria. Se vedemu acumu, ce dicu Turcii. Ei dau cu totulu alta colóre acestei istorióre, si dicu ca: Sheitanu Kuli sub timpulu câtu a fostu preceptore pre langa fiii lui Ismail, regele Persiei, pre celu mai tineru dintre ei (i-amu uitatu numele, cáci multe lucruri trebe še le scriu numai dupe cumu me adjuta memori'a, fiindu ca notitiile ce 'mi facusemu dupa narratiunile o-rali alle unoru turci eruditi si din alte documente, sórtea invidiós-a tóte mi le-a ra-pitu), ilu ducea adese-ori intr'o padure, si acolo i-aretá unu arbore vechiu, reco-medandu-i a-lu tiené bine minte, si déca odata tatulu seu l-ar' intreba, se-i numé-

(*) Sub *genuine* intiellege cele nuóe si sub *false* cele vechi. *Tr. Rom.*

cruri năoie, a început la anul Hegirei 916 a propaga eresii a sa în Koran, premeditata de lungu timpu mai înainte; o susținea prin

A 916

I. C. 1510

seca unu arbore, se nu arete pe altulu decâtu pe acesta. În acestu arbore, dicu Turcii mai departe, au pusu elu cu unu anu mai înainte una carte a Coranului, așa precum ilu corresese elu însuși, și scrisu în littere necunoscute până acumu, dar foarte elegante, și pre langa elu una alta carte, copia simpla din Alcoranulu vechiu, maculatu, rasu, stersu și desfiguratu cu totulu. Goletatea acestui arbore era prin natura său prin artea magica a lui Sofi atât de bine închisa, în câtu pe dinafara nu se putea observa nici cea mai mica urma de crepatura. Căndu apoi în urma și cu timpu, Sofi a fostu înfruntatu de către Ismail pentru rebeliunea ce a escitat în popor cu doctrinele sale, acesta s'a folosit de ocaziune, și luându-și refugiulu la înșelățiunea sa premeditata, se offeri regelui a confirma doctrin'a sa prin unu miraclu. Regele se învoi, și primindu offerirea, conchiemă un'a multime de oameni spre a fi presenti la vederea miraculului. Condițiunile au fostu cele următoare: deca veritatea doctrinelor sale va fi confirmata prin unu miraclu, atunci totu omulu, fara esceptiune, è detoriu a le primi, ăr' deca nu, atunci mörte se fia resplat'a lui Sheitanu Kuli, că unui-a care a înșelatu poporul. Nesuppunendu nime vre-o fraudă, toti s'au învoitu în aceste condițiuni, și asia regele, înocitu de unu mare numeru de învetați si de poporul întregu, merge afara la pădure. Impostorul se adreseza însuși către regele, și pentru că se previna ori ce suspiciune de fraudă, i dise: se demande celui mai tineru principe, fiu alu seu, se-i arete unu arbore, care-i va placea lui. Aprob andu atâtu regele câtu și poporul acesta propunere, dise regele către fiulu seu: arêta-mi tu dar' unu arbore ôre-care în acesta pădure. Junele principe a facutu, precumu a fostu învetațu, și arêta chiar arborele cu fraud'a. Sheitanu scôse immediatu astupusiulu de la scorbur'a arborelui, și pune în elu cartea necrisa și vechiulu Coranu, precumu disesemu mai în susu, și după ce a simulatu una rugățiune de ipocritu, lasa amenduoc acolo, și lasa a se închide vacuitatea cu cercuri de ferru și a se lega cu sigille. La patru-spre-diece dile, poporul érase se aduna în giurulu arborelui, și aci impositorulu (cu manile goale și cu rugățiunile sale pentru a departa ori ce suspiciune) se apropia de arbore, atinge scorbur'a, petrunde cu manile în ea, și scôse cartile, dar' nu cele duo'e puse în urma, ci celelalte duo'e puse de mai înainte. Le arêta poporului, și ilu întreba: deca acestea sunt cartile, cari la vederea ochiloru sei le-a pusu în acestu arbore? Si fiindu că legatur'a și form'a esteriôra correspundea cu tóta esactitatea, poporul răspunse: acelea sunt. Dupe aceea dându-le în mana la spectatori vediura că cartea cît foile albe a impostorelui este scrisa cu littere foarte elegante, și comparandu-o cu noulu Coranu alu lui Sofi, a gasitu că este în perfecta consonantia cu acest'a. Atunci unu strigatu se ridică *Asiss Allah!* laudatu fia Dumnezeu! Er' vechiulu Coranu, vediendu-lu totu maculatu cu tinta, exclamara din tôte puterile: *Hak Allah! Subhan Allah!* Dumnezeule dreptu! Dumnezeule bune! Si acumu, spre a șterge pentru totu deauna ori ce suspiciune de fraudă, Sofi, asia dicu Turcii, a farmecatu pe Ismail cu magiciile sale, în câtu acesta a datu ordinu, se se arda arborele numai de câtu, sub pretestu de a preveni poporul de la ori ce adorațiune superstitiôsa a acelu arbore. Cu modulu ace-

minuni, si farmecă cu acestea pe vulgulu credulu într'atātu, in cătu in urma a fostu in stare a scôte la campu una armata intréga de assecli ai sei. Baiazetu tramite immediatu pe Ali Pasia cu truppele necesarie spre a sparge acele tumulte seditiöse. Acesta invingându

st'a — dicu Turcii — a propagatu impostorulu religiunea sa la Persiani. Dela acestu timpu dateza disput'a cea vehementa intre Turci si Persiani despre religiune. Punctulu principale pre langa care se inverte disput'a loru este, ca Persianii blastema din tôte puterile pe trei descendenti si succesorii ai lui Mahomedu, pe *Ebubekir*, *Omer* si *Osmanu*, si i numescu impostori, falsificatori si furi, si nu recunosc de adeveratulu succesoru alu lui Mahomedu de cătu numai pe Ali, care, precumu ei allirma, au fostu ucisu de rivalii sei intr'o Giamia. Turcii din contra, recunosc pe toti patru de succesorii legitimi ai profetului, si le conserva acelasiu respectu si reverintia memoriei dupa mórtea loru. Una alta cauza de cërta religiösa intre aceste duöe popora este, ca Turcii indata ce se scöla diminéti'a din patu si inainte de a-si face alu lor *Sabah Nemasu*. suntu obligati, dupa legea loru, a 'si spala piciöarele cu apa, si a le freca si sterge bine inainte de a-si pune ale loru *Mest* adeca papucii séu pantofii. Persianii din contra, tienu ca è de adjunsu ca cine-va la sculatulu diu patu se-si frece numai piciöarele, si ori ce alta spalare este superllua. Ori cătu de mica si neinsemnata s'ar' paré acêsta cërta, ea totusi in consecentiele sale è de mare insemnătate, căci prin acêsta Turcii si Persianii se considera unii pe altii de cei mai mari inimici, si li se ға ocasiune de a-si face unii altoru-a cele mai amare imputari, reprobatiuni si injurii. Turcii numescu pe Persiani, blasfemati, impii, infideli, Kizilbashi séu Capiroși (*), si dicu ca sunt mai rei de cătu crestinii. Persianii érași la rendulu lor, dau inderetru Turciloru tôte aceste epitete de injuria si oprobiu. Inimicitia intre aceste duöe popöra atātu este de mare, in cătu Turcii credu llrmu, ca pentru totu inimiculu de alta religiune (cu care stau in alta relatiune de cătu cu Persianii); pe care i au omoritu, Dumniedieu le conserva buna remuneratiune pentru acestu alu loru servitiu; dar' in comparatiune cu acést'a, unu Persianu omoritu este egal cu siepte-dieci de crestini. De aci ne potemu esplica si formalitatiile ce le observa intre sine aceste duöe popöra candu isi tramitu unulu la altulu delegati. Candu regele Persiei tramite la imperatulu turcescu unu delegatu, atunci acesta intre alte daruri presenta Sultanului mai Antäiu Coranulu, că si candu ar' voi se dica ca Sultanulu si Turcii se respecte veritatea acestei legi si se o urmeze că singura cea adeverata. Er' Sultanulu din partea sa, dupa ce a primitu in audientia pe delegatulu persianu, si a lasatu a i se ceti registrulu séu list'a de daruri prin Reisul Kiuttub (de comunu Reis Efendi séu mare-cancellariu), candu acesta ajunge cu cetirea la numele de Coranu, iea si elu in mana Coranulu seu de pe unu pultu ce este in apropiare, ilu saruta, si apoi érași ilu pune cu tóta reverintia la locul unde a fostu mai nainte: prin acêsta solemnitate silentiösa, elu vre se arate veritatea Coranului seu si falsitatea Coranului Persianiloru.

(*) Fiindu-ca pörta turbanu rosiiu. *Tr. Rom.*

pe impostorului, ilu constringe a se refugia la Ismail (45) Schah (46), unde inse gasi mai multa libertate de a-si lati veninulu, si seduce atátu pe regele câtu sî pe intregu poporulu de la calea cea adeverata a Koranului.

BAIAZETU SE RESOLVE A DA IMPERIULU FIULUI SEU ACHMEDU

XXIII. Chiar pe acestu timpu, candu Baiazetu in midi-loculu pabei se tavalia in placerile lumesci, simtindu elu ca se apropia greutatile etatiei betranesci, si tormentatu de acutele dureri de gutta in mâni (47), care si-o contrasse prin necumpetulu seu, veni la idea de a imita esemplulu avului seu, si a abdica de buna voia la tronul. Spre acestu scopu, chiamà la sine pe Achmedu, fiulu seu cellu mai mare, pe care ilu pusese guvernatore in Koni, si ilu declarà de erede alu imperiului; ér' in câtu pentru sine, dise: ca viéti'a ce o mai are,

(45) Ismail a fostu fiulu lui Sheik Haidar, a carui mama a fostu fiia a lui Ussunhasan, primul Sultanu din dinasti'a Turcomaniloru, numiti Baianduriani séu oui albe. Haidar este unulu din pronomile lui Ali, si insémna Leu. De aci famili'a lui Sheik Haidar pretinde a-si deriva origine din Ali prin alu doilea fiu alu acestui-a numitu Husein. Haidar si-a perdutu viéti'a intr'una bataia cu regele de Shirvan; si dupa aceea, acésta familia. care era fôrte numerosa, s'a perdutu si stinsu mai cu totulu. Dar' Ismail, unulu din fii sei, a scapatu; si acest'a a fundatu dupa aceea dinasti'a de asta-di, care domnesce de presentu in Persi'a sub supranumele de Sophi. Persianii dicu, ca Haidar a fostu cellu d'antaiu care a inventatu turbanulu rosiu cu dáu-spre-diece cretie in giurulu capului, si a facutu ca totu poporulu seu se pôrte assemenea turbanu; care in limb'a persieana se numesce Haidar-Tag, séu corón'a lui Haidar. De aci vine si aceea, ca Turcii numescu pe Persiani *Kissilbasch* séu capete rosie. *Tr. Angl.*

Mai trebe sciutu, ca intre Turcomani au fostu dué dinastie, d'intre cari un'a se numia *Ak-Kotunlu* óie alba, ér' cealalta *Kara-Kotunli* séu óie négra. *Tr. Germ.*

(46) *Ismail Shah*. Regele Persiei, contimpuranu cu Baiazetu. Inimicu incarnatu si perpetuu alu casei osmanice. Omu fôrte geniale, si care pentru eminentele sale sciintie s'a numeratu intre cei mai eruditi principi; si probabilmente chiar pentru acést'a i s'a datu supranumele de *Sofi*, adeca sapientu (*).

(47) *Gutta in mani*. Crestinii dicu ca Baiazetu a fostu lovit de gutta in picioare. Pôte ca si unulu si altulu are dreptu, fiindu ca acésta bóla ataca in generalu cam deodata si manile si picioarele.

(*) Acesta a fostu fundatorele familiei regesci de asta-di in Persi'a, si de la elu a conservatu acesti regi numele de Mare-Sofi péné asta-di. Vedi mai pe largu not'a additionale mai in susu la §. XXII. *Tr. Angl.*

vre se o petréca in retragere la Magnesia, locu unde si avulu seu a traitu in singuratale.

SELIMU SE OPPUNE, DAR' REMANE BATUTU

XXIV. Dar' fiindu-ca elu si-a descoperitu intentiunea mai inainte de ce si-ar' fi castigatu pe mai marii tieiei, si i-ar' fi attrasu in partea lui Achmedu, asiá lucrulu nu i-a successu precumu ar' fi voitu, ci din contra, ceea ce crediuse ca va fi spre binele seu, s'a in-torsu chiar in detrimentulu seu. Cá-ci Selimu, care era guvernatore in Trapesund, audîndu de transactionile aceste, 'si aduna trupele provinciei sale, trece cu ele pontulu euxinu, merge la Adrianopole si, pentru ca se nu instraineze de la sine inimele poporului prin cuventulu de rebelliune, ellu pretindea ca a venit numai spre a-si areta respectulu ce detoresce parintelui seu (48). De aici merge apoi cu dóue-dieci de mii de ómeni directu la Constantinopole, in sperantia ca Ienicierii despre cari sciá ca i tienu partea, se voru allatura la elu. Baiazetu inse, care bine pricepea intentiunile fiului seu, 'si aduna trupele câte avea atunci in Constantinopole, merge resolutu contra lui Selimu, si in lua'a Gemaziulu evel, anulu Hegirei 917, ilu attaca laaga unu satu numitu Ogriss nu departe de Ciorlu. Lupt'a era lungu timpu dubia; dar' in urma Selimu este invinsu, si constrinsu a lua fug'a. Baiazetu opresce totu omului, de a-lu persecuta, in sperantia, precumu dicea, ca fiulu seu se va corege si-si va veni éراس in minte, convingêndu-se elu d'in acésta bataia parintié-sca, ca Dumnedieu nu incuviintiéza nici-de cumu rebelliunea filoru contra parintiloru lor. Ér' déca nici de acumu nu ar' vré a se indrepta, atunci trebe lasatu in vindict'a lui Dumnediu, care nici-o-

A. 917

I C. 1511

(48) *Parintele seu.* Turcii. dupa legea lor, sunt obligati, cá dupa una lunga absentia, se-si cerceteze patri'a si parintii deca le sta in putintia. Care neglige acésta, lu-
cra in contra lezei divine. De aci este la ei proverbialu: « Caré cercetéza patri'a si
« parintii sei la timpulu cuvenitu, acelu-a face unu lucru chiar' atatu de mare, cá si
« candu ar implini peregrinare religiosa la Mecca ». Pentru aceea, déca unu sclavu
ar' cere de la domnulu seu, ca se-i permita a cerceta patri'a sa, domnulu nu póte
se-i refuze; séu déca o face, atunci pórtá elu sarcin'a pecatului, ér' nu sclavulu seu.
Dér acésta a fostu de la Selimu numai unu pretextu, cáci singur'a lui intentiune a
fostu detronarea parintelui seu; fiindu-ca se scie ca de la suirea lui Baiazetu pe
tronu, Selimu nu-lu cercetase nici macar' odata.

data nu lasa pedepsiti pe fiii rebeli. Cu modulu acest'a, scapa Selimu prin bunetatea parintelui seu, si merge la Varna⁽⁴⁹⁾, si de aici la Kiefe, una cetate maritima in Crime'a tatarica.

BAIAZETU ÉRASI OFFERE CORON'A FIULUI SEU ACHMEDU

XXV. Scapatu de acestu periclu, Baiazetu, care nu cugelà, ca Dumnediei, ér' nu ómenii⁽⁵⁰⁾ suntu cari impartu corónele, crediù ca nu va mai fi acumu nici-o pedeca, de a da imperiulu aceluia, carui-a ilu destinase de mai nainte. Asiá mai tramite odatà dupa Achemedu, si-i face cunoscutu, ca inamiculu si rivalulu estè invinsu si allungatu preste frontariele imperiului; se vina dar si cu invoirea generale se primésca corón'a d'impreuna cu binecuventarea parintelui seu. Dar' Achemedu, care luase in consideratiune mai matura ofertulu' parintelui seu, respunse : ca in vanu se ostenesce a-i conferi acésta favore, fiindu ca scie ca nu numai Ienicierii, ci toti mai marii tiei sunt inclinati lui Selimu, si nu vreu pe altulu imperatu de

(49) *Varna*. Cetate langa marea negra, memorabile pentru batai'a in care a cadiutu Vladislau, regele Ungariei si Poloniei (*).

(50) *Nu ómenii*. De si Turcii afirma ca nimica, nici bine, nici reu, nu se póte intempla fara voi'a lui Dumnedieu, ei totusi asia credu, ca Dumnedieu nu póte se refuse rugatiunea seriósá a unui Mislimanu; cáci, dice Coranulu : « O angeri ! servulu meu m'a confundatu, io me rusinezu ca nu i-amu implinitu rugatiunea sa ». Dar' sunt duo'e lucruri, cari, dupa doctrin'a lor, nu se potu ajunge prin rugatiuni : profeti'a si imperati'a. Acestea, Dumnedieu nu voiesce a le mai da altui-a, fiindu elle degiá date prin decretulu seu divin, si anume : darulu de profetu é datu lui Mohamedu, si nime altulu dupa elu nu-lu póte avé, ér' imperati'a é data numai casei osmanice ; asia esplica cei mai multi interpreti Coranulu. Si cu modulu acesta subtilulu impostoru s'a pronunsiatu pe sine celu din urma profetu intre toti profetii ; si a stinsu in toti altii. afara de cas'a osmanica, ambitiunea de a adunje la imperatia, asia in cátu, déca cine-va ar' dice numai in modu ipoteticu : « candu mi-ar' Dumnedieu mie imperati'a, séu darulu de profetu, io asiu face ceea si ceea, » — unulu cá acesta s'ar' considera numai deátu de unu negatoriu de Dumnediu si apostasiatu de la credinti'a cea adeverata. Unu pecatu acest'a, care nu se póte sterge de cátu prin *Tesdid Iman*, adeca prin reinnoirea credintiei ; ceea ce se face asia, ca nou-convertitulu trebue se se presente inaintea Imanului adeca a preotului, si in presenti'a a duoi séu trei martori se declare din nou professiunea credintiei sale.

(*) Vedi not'a 39 la Capu IV. din Cartea II. *Tr. Rom.*

câtu numai pe elu : asiá nu fratele , nici rivalulu , ci soldatii lui , cari 'i tienu partea , sunt aceia de cari se teme .

İENICERII NU SUFFERE CA BAIAZETU SE MAI TIENA REGINULU

XXVI. Baiazetu vediendu , ca Achmedu desaprôba intentiunea sa , si voindu totusi cá pe Selimu se-lu escluda de la tronu pentru insolenti'a sa si pentru immoderat'a sa bóla de a domni , crediù de bine a-si allega alta cale , si a amena pentru altadata esecutarea propusului seu , in sperantia ca i se va da ocaziune mai buna pentru acésta . Dar' era un'a difficultate mare la midi-locu ; cumu adeca se-si revóce declaratiunea de abdicare de la tronu ? câci ori ce dice séu face unu Sultanu , la turci se considera atâtu de santu (51) , in câtu nu se mai póte retracta sub nici unu pretextu omenescu . Asia nu-i remase de câtu unu singuru espediente ; adeca , a face pe mai marii tieiei , ca ei se róge pe Achmedu se-si schimbe cugetulu , si se primésca corón'a . Mai marii tieiei din contra , incuragiau pe İeniceri a tiené partea lui Selimu , pe cari i duceau unde voiau ei , cu atâtu mari vertosu , ca İenicerii insii detestau pe unu imperatu atâtu de móle , care tiene pace acumu de diece ani (52) , ér' soldatii

(51) *Atatu de santu* . Intre titlurile cele mai inalte ale Sultanului in loculul prinu este acelu-a candu i se dice : *Ssiltullah* séu Umbr'a lui Dumnedieu ; ceea ce însémna , a se supune cu totii edictelor sale , ca si candu ele ar' veni de la Dumnedieu , si nimeniu nu este iertatu a li se oppune . Ca proba despre acést'a vreu se reproducu aci unu casu particulariu , ce s'a petrecutu pe timpulu parintelui meu . Candu Mahomedu IV a trecutu cu armat'a sa , in lun'a lui Maiu , in Moldavi'a spre a obsedia cetatea Camieneti , isi aduse aminte ca acumu este chiar pe acelu timpu , candu in Constantinopole se gasescu ceresie cópte ; si fiindu chiar la mésa , intrebà pe marele veziru : cumu de n'a adusu ceresie pe mésa ? Vezirulu transmisse immediatu pe unu Kapudgi Bashi la principele Moldaviei cu ordinulu , ca numai decátu se-i castige ceresie pentru més'a Sultanului . Principele se escusà si dise , ca pe timpulu acesta anca nu sunt ceresie , ele abia se potu capeta in Iuniu . Atunci Kapudgi Bashi replicà : « O ! principe , candu poruncesce ceva imperatulu , atunci nu se cuvine a dice ca « cutare lucru nu este séu nu se póte face » . Asia principele , cá se-lu faca se-i créda , tramite prin Kapudgi Bashi vre-o cateva ramuri de ciresiu cari abia erau anca in-florite . Mahomedu vediendu-le , esclamá : *Ghiaur Vilaieti sovuk imish* , tierile infideliloru sunt reci ! Acésta se póte interpreta in dóue sensuri : séu reci de la natura , séu unu lucru esecrabile si contrariu religiunei mahomedane .

(52) *Diece ani* . Esperienti'a constanta a probatu , ca pacea si quietea nu sunt folositorie acestui poporu . Si ei , déca nu sunt ocupati cu vre-unu inimicu esternu , se in

dupa pace atât de lunga nimicu nu doriau mai ferbinte că turburari si belluri intestinale.

EI RECLANA PE SELIMU SI-LU ADUCU LA CONSTANTINOPOLE

XXVII. Mai marii tieiei tramitu in secretu scrisori la Selimu, si-anuncia ca ei toti in unanimitate sunt resoluti a-lu primi de imperatore, si nu voru a suferi ca Baiazetu se abstea de la declaratiunea ce a facutu de a abdica la tronul. Selimu, infricatu pôte de periculu de mai nainte, refusa la inceputu de a-si da invoirea, si lasa conspiratoriloru a le spune : ca é gat'a a-si varsa sangele pentru ori-care d'intre ei, anca si pentru cellu mai d'in urma soldatu, dar' nu voie-sce a face nici cellu mai micu pasiu contra vointiei parintelui seu, mai alesu ca esperienti'a din urma l-a inveliatu, ca man'a lui Dumedieu lucra in contra sa. Ienicierii recopându acestu respunsu, au tramisu d'in partea loru pe Ssemberekci Bashi (53) la Selimu, ca se lu rôge din nou, si se-i sp una ca sunt gat'a a se lega prin juramentu cu totii, ca nu sê voru asidia, pênê candu nu-lu voru vedé pe tronul, fia chiar si in contra vointiei parintelui seu. Selimu in urma s'a lasatu invinsu prin acésta promissiune, si pleca de la Kiefe cu vre-o cativa urmasi ai sei ; si totu sub pretestulu de mai nainte merge la Constantinopole. Indata ce se lati scirea despre sosirea lui Selimu, Ienicerii se adunara trupe-de-trupe pe strade, si plini de bucuria mersera inaintea lui pênê la Top-Kapù (54). Selimu

torcu cu furi'a loru contra imperatului, si că racii se mananca unii pe altii. De aici este proverbiulu loru. care dice : *Elharekietul Berekiel*, séu miscarea é fericirea, adeca : ori-ce schimbare aduce cu sine fericire. Căci. afara de aceea ca ei au o inclinatiune naturale la rebellione, de unde apoi urméza ca ei nu potu avé nici-o pace intre sine, dar' chiar si legea loru le demanda a nu tiené lungu pace cu crestini si cu nici-unu poporu care nu crede in Mahomedu. Una atare pace lunga ar' impedecea propagarea religiunei loru, si ar' da ocasiune la rebellioni intestinale permanente. — Se revenimu la cuventulu *diece ani*. Turcii dicu aci puru si simplu *Hali Seman*, adeca : câtu-va timpu. Eu inse numeru diece ani. Scriitorii crestini sunt de acord cu Turcii ; ei dicu, ca Baiazetu a statu câtu-va timpu pe pace, si ca podagr'a l-a tienutu că legatu in casa.

(53) *Ssemberekci Bashi*. Acesta a fostu odinioara superintendentele baterieloru si altoru instrumente de bataia. Semberek însemna machina de spartu pietre, si Bashi, capu directoru, presidente. Asta-di acestu officiu nu mai este in usu.

(54) *Top Kapù*. Dupa etimologia însemna port'a machineloru de bataia. Este in par-

incungiuratu de una banda de acesti soldati, intra in cetate, si trage dreptu la campulu Ieng-ibagce, (55) unde Ienicierii redicassera corturi pentru elu.

RESPUNSULU LUI SELIMU CATRA TRAMISULU PARINTELUI SEU

XXVIII. Baiazetu s'a turburatu, audîndu de aceste lucruri neasceptate si vediendu ca aci nu pôte face nimica cu puterea, se determină a imblandi pe fiulu seu cu cuvinte gentile. Dreptu aceea, in a opt'a di, pe candu credea ca se va fi stemperatu foculu vehementu alu fiului seu, tramite dupa Marele Veziru Kodgia Mustafa Pasia (56), si-lu insarcina a spune in numele seu lui Selimu urmatôriile : « Déca « doresce fiulu meu se me védia, si se aiba binecuventarea mea, « pentru ce intardia, si nu vine la mine? ér déca prin acésta pro- « cedere a sa, vré numai se-si ascunda intentiunile sale impie, « atunci pentru ce perde atâtu-a timpu in vanu? » Vezirulu merge si implinesce insarcinarea, espunendu lui Selimu, cu totu respectulu cuvenitu, porunc'a Sultanului. Selimu întielegea bine curs'a ce-i inlindea parintele seu, si raspunde vezirului in termini totu atâtu de acuti si ambiguî : « Du-te — dîse Vezirului — si spune pa- « rintelui meu ca nu voiescu nici-decumu a nu me suppune porun- « ciloru sale ; d'in contra, sunt gata a merge, ori unde m'ar' tra- « mite; dar' ilu rogu, se binevoiésca a me lumina asupra unoru « dubietati, ce apasa inim'a mea in starea presenta a lucrurilor. « Sofi Ogli, (57) unu omu fara insemnetate, sa resculatu in Orientu, « si cu una celeritate surprindietória a facutu progressu atâtu de « repede, in câtu devastandu tierile ottomane, au ajunsu cu armele

tea occidentale a cetatiei ; pe strad'a cea mare intre *Edreni Kapusi*, séu port'a adrianopolitana, intre *Silivri Kapusi*, séu pórt'a sillebriana. Pe strad'a acést'a sunt nisce turnuri mari, in cari Turcii tienu pravulu de pusca, si de aici ilu distribuiescu pe la locurile unde au trebuintia.

(55) *Ieng ibagce*. Dupa sensulu originale însemna o gradina nuóa, Este unu spatiu in estindere cam de unu milu; asta-di este lîveda unde pascu caii, si se numesce la ei *Ciair*.

(56) *Kodgia Mustafa Pasià*, séu betranulu Mustafa. Acest'a a lasatu a se edifica in Constantinopole un'a casa de cambiu mare de pétra si spatiósa pentru comoditatea comerciantiloru ; si care pênê in diu'a de asta-di pórt'a numele seu.

(57) *Sofi Ogli*. Ismail regele Persiei.

« sale cucerit6rie p6n6 la Cesarea ; si voi, in locu se ve redicati in-
 « tru aperiarea acestoru provincie, stati ca nisce spectatori otiosi la
 « victoriile sale. Si de alta parte, unu Cercassianu (58) obscuru si
 « dupa nume si dupa origine, si care ar' fi trebuitu se se prosterna
 « la armele osmaniloru, a ocupatu nu numai Egiptulu, ci anca si
 « alte mai multe tieri in Syri'a cari odini6ra erau sub potestatea n6-
 « stra, si le tiene anca si asta-di c6 si candu acelea ar' fi ereditatea
 « sa legitima. La at6tu dispretiu au ajunsu maiestatea imperiului,
 « at6tu de respectata sub antecessorii nostri?! Si acei, cari in6inte
 « de a sta sub numele lui Baiazetu au fostu respectati de pop6rale
 « vecine ca eroi invincibili, acumu, totu sub acelasiu nume, sunt
 « insultati si tractati de omeni effemeiati si inepti la intreprinderi
 « mari! Unde este acumu glori'a sceptrului oliosmanu? Unde 6 dis-
 « ciplin'a militara? Unde zelulu de a propaga credinti'a? Unde ar-
 « tea de a governa? Se p6te 6re dice la noi : ca imperiulu cresce?
 « P6n6 acolo amu ajunsu, in c6tu inimizii se nu se mai t6ma de
 « noi? Ne potemu noi 6re lauda : ca ard6rea soldatiloru nostri odi-
 « ni6ra invincibili, s'a conservatu p6n6 asta-di? Intr'adeveru, ca cu
 « modulu acesta, gloriosii nostri antecessori n'au redicatu nici tro-
 « nuri, nici marginile imperiului nu le-au latitu. D6ca consideramu
 « acumu t6te acestea, apoi eu lasu parintelui meu se judece, 6re
 « pctu reman6 fara a fi pedepsiti acei-a, cari s6u prin consimtie-
 « mentulu (59), s6u lasarea, ori negligenti'a loru, au causatu aceste
 « reutati? Si d6ca aceste corruptiuni nu se voru vindeca curendu
 « si d'in bunu timpu, atunci nu bravurei inimiziloru nostri, ci lenei
 « n6stre proprie, va trebui se adscriemu ruin'a ce se apropia, si
 « care este mai inevitabile a imperiului nostru ».

BAIAZETU ABDICA IN FAVOREA LUI ŒELIMU, SI SE RETRAGE LA DYMOTICA

XXIX. Vezirulu intornandu la Sultanulu, si aduc6ndu respunsulu
 fiuluiu seu, Baiazetu a replicatu aceste : « Vedu pr6-bine, ca fiulu
 « meu nu are intentiunea de a cerceta pe tatalu seu, ci, cu dreptu

(58) *Unu cercassianu*. Regele Egiptului.

(59) *Consimtiementu*. Perfidulu fiu cerca aci pretestu spre a detrona pe tatalu seu
 si a-i lua vi6ti'a.

« ori fara dreptu, a ocupa imperiulu. Si chiar ceriulu anca, lui i l-a « destinat; despre acést'a m'amu convinsu d'intr'unu visu (60) ce « amu avutu in nóptea trecuta; anu vediutu adeca, ca soldatii au « pusu coron'a mea pe capulu lui Selimu. Fiindu-ca dar io tienu ca « este lucru impiu de a intreprinde séu a face ceva, ce este contra « vointiei lui Dumnedieu, asia me suppunu in tóta umilinti'a pro- « vedintiei divine, si prin acést'a depunu corón'a; si vreu, si ordinu « ca pe Selimu de adi inainte totu omulu se-lu recunósca de impe- « ratu, si se fia onoratu de toti ». Immediatu dupa acésta, Baiazetu insciintiéza pe Selim despre resolutiunea sa, si-i cere permissiunea de a se poté retrage in viétia privata la Dymotica. Selimu róga pe tatalu seu se remana in palatulu celu nou, ca-ci elu, avendu si regimulu, se indestulesce cu palatulu celu vechiu. Baiazetu inse remane si insiste pre langa cererea sa de mai inainte, dîcîndu intre altele, ca: duóe sabii (61) nu potu incapé nici-odata intr'una si aceeasi téca (62). Asia invinse in urma si cererea i se implini, si luandu cu sine lucrurile cele mai pretióse din camer'a de thesauri, si insoçitu de Iunus Pasia (63) si alti câti-va amici ai sei, se departà din Constantinopole in 18 ale lunei Safer, anulu Hegirei 918.

A. 918

I. C. 1522

SELIMU SE INCORONÉZA

XXX. Selimu cu mai marii tierei pléca inainte, si astépta pe tatalu

(60) *Visu*. Turcii sunt fôrte superstitiosi la visuri. Ei credu ca sufletulu curatu alu unui musulmanu vede in visu lucrurile de cari trebe se se pazésca. Ei au o carte numita *Vakaa Name* (carte de visuri) séu interpretele visuriloru, care o consulta in assemenea casuri. Dar ei dicu : *Diush ghiorende deghiul dur, ghiorunde dur*, adeca : eventulu visului nu depinde de la care l-a visatu, ci de la care l-a interpretatu. De aci, déca cineva dice : amu avutu unu visu asta nópte; toti striga dintr'odata : *chairo-la (*)*!, si prin acést'a credu, ca déca si visulu in sine ar' insemna ceva reu, chiar inse prin acésta strigare, reulu se póte deturna.

(61) *Duóe sabii*. Se pare ca a facutu alusiune la dis'a lui Alexandru celu mare : Precumu duóe lumini de sóre nu potu incaldi lumea, asiá duoi imperati nu potu governa unu imperiu.

(62) Pe arabicesce, insémna : *Elseifani la iadstamassni Gimd vahad. Tr. Germ.*

(63) *Iunus Pasia*. De la cuventulu ebraicu Iochanan, séu Ion. Totu asiá Ion profetulu la Turci se numesce *Iunus Peigamber*.

(*) Insémna : é bine ; e semnu buuu. *Tr. Germ.*

seu in Kuciuk-Cekmedge (64), distantia de două ore de la Constantinopole. Aici a vorbitu cu elu despre consolidarea Statului, si, cá si candu ar' fi voitu a espia inobedenti'a sa trecuta prin present'a sa umilire, a cerutu se-i dea binecuvéntarea parintiésca. In urma se desparti de tatalu seu, se întórse la palatu, si primi diadem'a imperiale cu tóte solemnitate usitate.

MOARTEA DE MARTIRU A LUI BAIAZETU

XXXI. Intr'aceea Baiazetu isi continua calea sa mai departe; dar' in pasiu atâtu de incetu, in câtu, sub pretextu de indispositiune, mai la totu satulu se opria; ceea ce a suscitatu in fiulu seu suspitiunea, ca elu ar' spera se fia chiamatu la guvernul (carui nevrendu a resignatu) prin chiar propri'a miscare a poporului. Póte acést'a era caus'a, ca elu, departatu abiá patru-dieci de mille de la capitala si-a terminatu viéti'a prin una neasceptata mórte de martiru (65). Audîndu Selimu despre mórtea parintelui seu, ordiná numai decátu marelui Veziru si mai-mariloru tieiei, se-i aduca cadavrulu la Constantinopole. Elu insusi imbracatu in vestminte de doliu, la reintórcerea acestoru-a a esitu pedestru pênê afara de cetate, si cu mare pompa, cá in triumfu, petrecu cadavrulu in cetate, si ordiná a'lu immormenta in Giami'a fundata de insusi Baiazetu.

SUCCESSORII SI CALITATILE LUI BAIAZETU

XXXII. Baiazetu a vietuitu siese-dieci-si-duoi de ani, si a domnitu patru-dieci-si-duoi (66). Elu au avutu cinci fi: pe Achmedu, Selimu, Shehinshah, Alemshah, si Korkudu, despre a caroru sórte

(64) *Kuciuk-Cekmedge*. Unu micu podu de trasu, care in urma s'a prefacutu in podu stabile, dar' totusi a conservatu numele de micu, pentru a se poté distinge de unu altu podu mai mare. Kuciuk-Cekmedge inse, despre care é vorb'a aci, este una cetate care inainte de acést'a era cunoscuta sub numele de Athyra. Ea este situata pe calea ceea mare ce duce la Adrianopole in distantia de două ore dela Constantinopole, si de siese de la Buiuk-Cekmedge (adeca de la podulu celu mare).

(65) *Mórte de martiru*. De aci se poté deduce, ca nu este fictiune ceea ce Philip Loniceru, pa urm'a lui Antoniu Moenevin, dice despre mórtea lui Baiazetu. Elu (la Tomu I. Partea V. capu 22). dice, ca Baiazetu a fostu ucisu pe cale de man'a unui medicu evreu; cu tóte aceste Turcii nu vreau a confessa nici-de-cumu apriatu acésta fapta.

(66) Tr. Francesu pune cu erróre trei-dieci-si-duoi ani. *Tr. Rom.*

vomu vorbi mai în josu. Déca potemu crede istoriografilor turci, apoi Baiazetu a fostu unu principe valorosu, activu, si de unu spiritu invincibile chiar si în cele mai mari adversitati, si de una taria corporale, castigata prin exercitiu, atât de robusta, în câtu pûcini erau lui assemenea, si nici unulu nu'lu întrecea. Elu era unu punctualu observatoriu alu legeri, si mare patronu alu invetiatiloru; în câtu fia-carui din acesti-a nu numai ca-i dá una pensiune anuale de câte diece Aktce (67), dar' anca avea grati'a de a-lu îmbrâca cu Softa (68), si a-lu provedé cu cele necesare pe fie-care dupa conditiunea sa. Elu însusi atât era de versatu în tôte partile literaturiloru, în câtu însusi poporulu seu îl tienea de capu nu numai alu imperiului, ci anca si alu invetiatiloru. Prin dispositiunile sale seu prin favorabil'a sa fortuna, nu numai ca a melioratu imperiulu osmanu, dar' anca a purtatu belluri glorióse si regaturi vaste a cuceritu. Elu a spendatu mare parte a venituriloru sale intru ardicairea de edificii, cari au fostu destinate pentru glori'a lui Dumnedieu (69). Elu lasà a se repara murii cetatiei, ruinati în multe locuri prin unu cutremuru de pamentu; si pe piati'a caldarariloru (70) lasà a se construi un'a Giamia pompósa si de una architectura admirabile, ér' alt'a în Amasi'a, de si nu atât de mare, dar' totu atalu de frumósa si eleganta: ne mai memorandu multe Medrese si I-marete, ce au fundatu în nenumerate locuri. Afara de aceste edificie, destinate servitiului divin, elu a edificatu aprópe de Osman-dgik pe riulu Kissil-Irmak (71) unu podu de marmure de nóue-spre

(67) *Aktce*. Insémna albu, de la traducerea cuventului grecescu ἄσπερον. O specie de moneta, cea mai mica si în valóre si în pondu de câtu tôte celelalte (esceptandu diumetate-pfenigii numiti Mankiri). Una-suta-đuóe-dieci de acesti aspri facu unu leu, ér' trei-sute facu unu ducatu venetianu.

(68) A se ve lé not'a 30 la Capu IV din Cartea I. *Tr. Rom.*

(69) *Glori'a lui Dumnedieu*. Despre tôte edificiele dedicate lui Dumnedieu, se dice în generalu ca sunt edificate în onórea lui Dumnedieu. *Hak Ioline*, seu în arabicesce *fi Sebihullah* ori *fi Tarihullah*, insémna, în calea Domnului (*).

(70) *Piati'a caldarariloru*. Situatu nu departe de vechiulu palatu, numitu în timpulu anticu Χαλκοπράτης.

(71) *Kissil-Irmak*. Riulu rosiiu.

(*) Turcii întrebuintiéza totdeauna acésta frasa, candu é vorb'a de Dumnedieu, de religiune, seu de binele publicu. *Tr. Germ.*

diece arcuri, si altulu de pétra taiata totu cu atâte arcuri in provinci'a Sarichan preste riulu Giossui (72).

UNU ESEMPLU SINGULARIU DE PIETATEA SA

XXXIII. Inainte de a purcede mai departe, trebe se mentionezu unu specialu esemplu de pietate a lui Baiazetu, care Turcii ilu tienu demnu de tôte laudele. Se dice adeca, ca in viéti'a sa, tóta pulberea, ce in cursulu espeditiuniloru sale s'a legatu de vestmintele sale, o a strinsu si conservatu cu tóta grigea, si scurtu inainte de a muri, a lasatu cu limba de morte si conjurandu pe toti carii-lu assistau, cá din acea pulbere se arda una mare caramida, si se i-o puna in grópa sub braçiulu dreptu in locu de perina; adaogându ca elu in tóta viéti'a sa a tienutu fôrte multu la acestu Hadis, (73) sêu proverbîu: «*Min Igbiratu Cademahu si Sebiluiah, harem Allah aleih* » «*Enmare*; adeca: «Ale carui picióre sunt batute de pulbere in calea » Domnului, pe acelu-a Dumnedieu ilu va mantui de foculu infer-nului ».

(72) *Ghiassui*. Apa de ochi; in sensu metaforicu, lacrimi. Cá si *Ghios Iashi*, ume-diél'a sêu sorgintea ochiloru.

(73) *Hadis*. Acést'a insemnéza propriamente oraclulu unui profetu falsu, care dupa opiniunea Turciloru, se pronuncia in spiritu cu totulu profeticu. Cáci Turcii impartu profetiele din Coranu in duóe parti: un'a divina, sêu aceea care o a profetitu Mahomedu, inspiratu de Archangelulu Gavrilu, si acest'a o numescu *Hadisul-Kudus* (*); si alt'a profetica, care insusi Mahomedu din inspiratiune divina o a profetitu, si acést'a la ei se numesce *Hadisun Nebevi*.

(*) Sententie divine. *Tr. Germ.*

Domnitorii in Europ'a, contemporani cu Baiazetu II., au fostu:

In Germani'a: Fridericu IV. de Austri'a, 1439—1493 si Maximilianu III. 1493—1518.

In Angli'a: Eduardu V. 1483; Richardu III. 1483—1485; Enricu VII. 1485—1509; si Enricu VIII. 1509—1546.

In Franci'a: Carolu VIII. 1483—1498.; si Ludovicu XII. 1498—1515. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI SELIMU I

ALU NOULEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU III. DIN CARTEA III.

ACHMEDU REBELLU

I. Selimu, supranumitu Iavus, (1) s'a nascutu la anulu Hegirei 872, pre candu avulu seu Mahomedu era inca in viétia, si tatalu seu

(1) *Iavus*. Sensulu propriu alu acestui cuventu este : *feróce séu selbaticu* si de aceea *passionatu*. S'a datu, precumu se dice: acestu supranume lui Selim, (*) pentru natur'a sa rabiata si tiranica, cu care persecutà nu numai pe criminali ci si pe innocenti, ba chiaru si pe tatalu séu si pe fratii sei, cá si candu i-ar' fi fostu inimici. Se dice despre acestu Sultanu, ca intr'o di a datu ordinu marelui seu Viziru, de a arbora códele de calu la port'a palatului seu, cá semnu de una prossima espeditiune, si de a asiedià corturile intr'unu locu bine accomodatu. Vezirulu isi permise numai intre-barea, ca : in ce locu voiesce Maiestatea Sa se se puna corturile ? ; Selimu in locu de a 'i respunde, lasà immediatu a-i taia capulu. Successorele acestui viziru avu a-ceedasi sórte anca in aceeași di. Dar' alu treilea Veziru, invetiandu d'in esemplulu celoru duoi, a pusu corturile spre tóte patru parti alle lunei, si a facutu cu admirabile promptitudene tóte preparativele necesarie la espeditiune. Intrebandu-lu dupa aceea Sultanulu : déca, si in ce locu a facutu preparativele pentru espeditiune ? Vezirulu a respunsu : tóte sunt gata, potemu pleca ori in care parte veti gasi de cuviintia Atunci Sultanulu replicà : « mórtea celoru duoi d'ántáiu a salvatu viéti'a celui de a « treilea, si mie mi-a datu unu veziru bunu ». Dintre toti atáti imperati ai Turciloru.

(*) *Selim*. însémna, nevinovatu, perfectu, pacificu. *Tr. Germ.* De aci pôte se de riva unguresculu *szelíd, szerény*, blandu, modestu, etc. *Tr. Rom.*

A. 918
I, C. 1512

Baiazetu Domnu in Amasi'a. Acesta, precumu amu vediutu in capulu precedente, a fostu detronatu, si dupa aceea s'a proclamatu Selimu imperatore alu osmaniloru in 19 ale lunei Safer anulu Hegirei 918, fiindu in etate de 46 de ani. Fratii sei n'au avutu curagiulu de a se oppune acestei procederi, séu pentru ca Selimu avea soldatii in parteu sa, séu pentru ca credeau ca astfeliu voru poté imblandi natur'a sa feroce. Numai Achmedu singuru, care cunoscea pré bine dispositiunea inimei lui Selimu, si sciá ca, pênê ce va fi acesta pe tronu, nicaiurea nu va poté fi in securitate, se resolvi, in desperatiunea sa, séu de a-lu sterge din cale séu de a muri insusi. Si sedusu de fals'a sperantia, ca unii magnati numai la apparentia ar' tiené partea lui Selimu, si usioru ar' trece in partea sa, aduná tóte trupele din Amasi'a, si cugetandu ca è mai consultu a intra in tie-rile fratelui seu, se prepará a trece in Europ'a.

ACHMEDU INVINSU SI STRANGULATU

II. Abiá luase Achmedu acésta resolutiune, si indata fú descope-

uniculu Selimu a fostu care, dupa ce ajunse pe tronu, a lasatu se-si rada barb'a; ceea ce este contra preceptelor Coranului si contra usului introdusu. Este lege la turci, care ordina ca fiii imperatoru trebe se-si rada barb'a inainte de a ajunge la tronu, ér' dupa aceea se si-o lasa se crésca. Selimu, infruntatu odata de Mufti in modulu celu mai gentile si affabile, ca pentru ce isi rade barb'a, elu respunse: « 'mi « radu barb'a, cá vezirii mei se nu aiba de ce me prinde ». Turcii mai dicu anca despre acestu Sultánu, ca avea totdeauna la sine si purtá, in mana una maciucu scurta, numitu Topus; si ca, la acest'a ar' fi datu occasiune urmatóri'a intemplanze. Anca pe timpulu parintelui seu, unele provincii invecinate cu Persi'a, raspundeau acestui imperiu, pentru a sustiene pacea, unu anumitu tribut u anual de tapete, ce se numiau *Giul*. Murindu parintele seu, gubernatorele acestoru provincii tramite la Selimu se-lu intrebe, déca se mai raspunda Persianiloru acestu micu tribut u ori nu? Selimu respunse: « Spuneti acelor u infideli, cu capete rosie, ca tatalu tapetelor u a tre-cutu din lume, si in loculu lui a venit u tatalu maciucelor u ». Frás'a de « tatalu ma-ciucelor », o au imprumutatu Turcii de la Evrei si Arabi, si insémna unu omu care are in abundantia cutare ori cutare lucru; precumu *Ebul Iman*, insémna tatalu credintiei, séu omu plinu de credintia; *Ebul Sulh*, tatalu pazei, séu omu plinu de pace, omu pacificu; *Altun Babasi*, tatalu aurului, adeca abundante in auru; *Devlet Babasi*, tatalu fericirii, séu omu imbetranitu in onóre. In acestu sensu, Selimu numesce pe tatalu seu Baiazetu, *Giulgi Babasi*, tatalu tapetelor u, fiindu-ca a datu tapete Persianiloru, ér' pe sine se numesce tatalu maciucelor u, fiinduca in locu de tapete a destinatu arm'a si maciuc'a. Turcii au o multime de istorii de aceste despre Selimu, pe care inse noi, pentru a scurta, le omitemu.

rita lui Selimu prin spionii sei, pe cari i avea in tóte partile. Spre a innabusi asia dar' acésta flacara, si a surprinde pe fratele seu inainte de ce si-ar' fi potutu aduna tóte trupele sale, trece cu armat'a sa canalulu constantinopolitanu si intra in Asi'a. Achmedu, de si vediu ca planulu seu este prea curendu descoperitu, totusi, fiindu-ca vedea ca trebe séu se invinga séu se móra, se puse in fruntea trupeloru câte isi putù aduna, si merse cu inima a intimpina pe fratele seu la Ieng-ishedir. Lupt'a a fostu un'a dintre cele mai furióse. Achmedu luptá in frunte, si luptá cu eroismu, in câtu nu o data isi readună aripele sale risipite. Dar' in urma, armat'a sa a fostu cutrupita de numerulu mare alu inamicului, si, dupa mari perderi, nimicita cu totul. Cei mai multi voiau mai bine a muri, de câtu a-si lasa loculu pe care ilu apearau; si numai puçini au incercatu a scapa prin fuga. Intre acestia era si Achmedu, dar' a fostu prinsu de viiu, si strangulatu la momentu. Elu este immormentatu in Prus'a.

KORKUD PEDEPSITU CU MOARTE FARA CAUSA

III. Dupa acésta victoria, lasandu Selimu câtu-va timpu de respirare trupeloru sale, descinse cu ele contra fratelui seu Korkud, pe care anca tatalu seu ilu pusese Domnu in Magnesi'a. Korkud se purtá pênê acumu cu totu respectulu catra fratele seu, si mai bine ar' fi voitu a suferi ori ce i-ar' fi dictatu sórtea, de câtu cá se-si spurce manile cu sange de fraticidiu. Dar' vediendu ca umilinti'a si suppunerea nu se respecta, si celu pe care ilu crutiá, insetá dupa sangele seu, se resolvi a nu muri celu puçinu neresbunatu, si merse cu trupele câte le avea sub comand'a sa contra lui Selimu. Dar' Selimu cu armat'a sa bine disciplinata si fórte númeroasa, invinse si disperse fórte usioru trupele fratelui seu. In acésta desperata stare, Korkud scapá prin fuga; dar' perasitu de ómenii sei, râtéciá fara servitori si companioni noptea singuru prin căli neamblate si locuri deserte, ér' diu'a se ascundea prin spelunce intunecóse si orribili. De aci se dicea, ca elu vre a imita esemplulu lui Gemu, (2) se fuga la

(2) *Gemu*. Io credu ca acést'a este numai una ironia din partea Turciloru, de óra-ce se scie bine ca Gemu a fostu omoritu la crestini (*).

(*) A se vedé not'a 20 la capu II. din Cartea III. *Tr. Rom.*

crestini si se le c  ra scutulu contra violentiei fratelui seu. Selimu in-grigiatu ca Korkud fugindu la crestini ar' pot   se dea acestoru-a consiliuri desastr  se statului osmanicu, ordin   ca se caute dupa elu cu mai multa diligentia. In urma, asi   a voitu fatulu seu, c   se 'lu gas  sca unu soldatu in cavern'a sa, se'lu sc  ta de aici si se 'lu duca inaintea lui Selimu. Acesta, fara se-i lase t  mpu a se defende, de si o cerea cu taria , ilu d  de numai de c  tu pe man'a carneficelui (3) , care immediatu ilu si strangul  .

**SELIMU INTRA IN PERSI'A SI INAINTE DE A INTRA IN LUPTA SE CONSULTA CU
MARELE VEZIRU**

IV. Selimu, dupa ce a nimicitu, precumu amu vediutu, pe rivalii imperiului seu, si a mai curat  tu din cale pe unii inimizii de casa (4), se int  rse cu t  te cugetele sale la cuceriri esterne. Intre toti inimizii sei esterni, celu mai de capetenia era fara dubiu Sultanu Gavri , regele Egiptului, cu care, dupa multe certe, Baiazetu facuse pace. Dar nu era nici securu nici consultu de a-lu attaca, inainte de a in-vinge si nimici pe Kisilbash Shahi (5) Acest'a daduse destule probe de inimiziti'a sa, pentru-c   Selimu se se t  ma, ca p  n   candu va fi ocupatu cu trebile in Egiptu, Persianii ar' pot   se attace pe osmani si se neval  sca in tierile acestoru-a. Inimizitiile intre aceste du  e pop  ra erau anca si mai acute, de candu cu schimbarile eretice ce le introdusese Sheitanu Kuli in Coranu, si cari prin aprobatiunea a insusi regelui infectassera t  ta Persi'a, si fecera din acestu poporu inamicu de m  rte a toti adeveratii sectatori ai Coranului. Din aceste consideratiuni, Selimu se resolvi a umili pe Persiani inainte de a purcede la alte intreprinderi. Asi  , la anulu Hegirei 920 trece cu

A. 920

I. C. 1514

(3) Ghide, hoheriu, esecutoru, justitiariu etc. *Tr. Rom.*

(4) *Inimizii de casa.* Adeca unii servitori mari de curte, cari in secretu tieneau par-tea lui Baiazetu, si pe cari Selimu i-a pedepsitu cu m  rte pe toti.

(5) *Kisilbas Shahi.* Regele Capu-rosiloru. Acesta    Ismail Sofi , celu mai intieleptu si mai invetiatu intre toti regii persiani. Suditii sei l-au numeratu intre santi, fiindu ca pe timpulu seu si sub auspiciile salle s'a implinitu reformatiunea in Coranu, pre-cumu amu relatatu intr'o nota mai in susu (*).

(*) A se ved   not'a 42 la capu II. din Cartea III. *Tr. Rom.*

una armată numeroasă în Asi'a și la Tîbris (6), un'a din cetățile principale ale Persiei, într'unu șiesu numitu Cialduran (7), da de armat'a inimică, care nu era mai puțin numeroasă de cîtă a sa, apoi îndată cheama pe veziri și pe ceilalți oficiali mai de frunte, și-i consulta ca : ce este de făcut ? Ei toți erau de opinie, că se nu se precipite lucrul ; soldatii sînt fatigați de lung'a cale, și ar' pute se ușoreze victori'a inamicului ; pentru aceea, mai bine se se amîne bătăia pînă la diu'a următoră, și se se lase armatei timp de a se reculege. Toți aprobă în unanimitate această opinie, singurul Selim a fost în contra, și dise : « Consiliul ce dați voi, nu este mai « puțin favorabil inamicului cît n'ău. Au ei nu sînt osteniți de cale « cît și noi ? Eu nu vedu dar', pentru ce se le damu timp de a se reculege, și a se prepara mai bine pentru luptă și a ni se opune cu « mai multă vigîre. Într'adeveru, ca acum vedu gresiél'a cea mare « ce amu făcut, ca nu i-amu atăcat îndată cîndu i-amu veduit. « Și nu înainte, ci după bătăia, se ne fimu consultat de respirarea « necesară ostirei năstre. »

APROBAREA OPINIUNEA LUI PIRI PASIA

V. După ce a disu aceste cuvinte, dissolvă consiliul și da ordinu a se prepara la luptă. Și imediatu tramite după Defterdarulu (8)

(6) *Tîbris*. Puțin după aceea, Persianii au recăpatat această cetate, și o țin pînă în diu'a de astăzi.

(7) *Cialduran*. După opinia mai multor-a, acesta este un șiesu spațios, care se întinde pre sub zidurile cetății Tîbris, și poartă pînă astăzi acestu nume. Alții dicu ca este o cetate mică nu departe de Tîbris. În sensu etimologic, însemna un om care espune ceva lucrul la fur, de la verbul *cialarum* (*), a fura ; de unde apoi deriva *cialdururum*, a face se fure. Asemenea mai însemna încă : a face larma, a ciocani, a face pe cineva se ciocănescă, etc.

(8) *Defterdarulu*. Cuvîntul acest'a se deriva dela persicul *Defter*, comptu său carte de accompturi, și *dar*, a purta, a ține ; său decă place cui va mai bine, de la grecescul *Διφτερά*, piele, pergamentu, ori velin, pe care se pôte scrie. Defterdaratul este un oficiu foarte însemnat la curtea otomană ; și persón'a care îmbracă această sarcină, are dispozițiunea asupra de toate veniturile externe. Dă cîndu poartă acestu oficiu unu secretariu său *Effendî*, elu nu pôte se face nimica fără consensul mare-lui vezir. Din contra, cîndu unu Pasa cu trei tuguri are acestu oficiu, elu pôte

(*) Pôte de aci se deriva ungurescul *cialni* (csalni) a încela ; *csaló*, încelatoriu, *csalárd* încelatoriu. etc. *Tr. Rom.*

Piri (9) Pasia, care nu luase parte în consiliu, si-i cerea opiniunea asupra casului presente. Acesta fora se fia sciutu cugetulu impe-

se iea Tugra cu sine fara scirea vezirului, si se publice fermanulu sub numele seu propriu. Dar' acést'a se intempla fôrte arareori, si numai în casulu candu vezirulu este unu omu ignorante si n'are capacitatea pentru astfeliu de lucruri; atunci imperatul si-alege unu omu de incredere si cu auctoritate, pe care-lu insarcina cu administrarea finantieloru. Deftedarulu are sub directiunea sa dóue-spre-diece cancelarii, numite *Calem*; aici incurgu tóte veniturile, tributele si vâmurile din totu imperiulu, si de aici se distribuie stipendiele militari; dar tóte aceste în diverse cabinete si sub altu directore séu superintendente. Deftedarulu sta în capulu primulu cabinetu; de aici se dau tóte mandatele atâtu câtrâ celelalte cabinete séu cancelarii, câtu si catra totu imperiulu, pentru redicarea tributurilor si vâmuriloru. În capulu cabinetulu alu doilea este *Reis Effendi*, séu marele cancellariu alu imperiulu. Alu treilea sta sub *Defter Emîni*, care inspecta cartile si accompturile despre tóte veniturile. *Beglúci*, direge cabinetulu alu patruea; de aici se espedescu tóte mandatele catra Pasi, si scrisorile catra pasialicuri, principale si alte auctoritati mai inalte. Alu cincilea sta sub *Rusnamedgi*; aici se pórtu diurnalulu de tóte dilele despre stipendiele ce se platescu în totu imperiulu. În cabinetulu alu sieselea comanda *Bash Muhasebedgi*; acest'a e contabilulu generalu, si în cabinetulu seu se facu tóte accompturile. Alu sieptelea, sta sub directiunea lui *Anadoli Muhasebedgi*; de acestu cabinetu se tiene administrarea a tóte veniturile asiatiche. Directorele celui de alu optulea este *Charagi Muhasebedgi*; acesta are de a ingrigi pentru incasarea tributelu de la evrei si crestini. Alu nóuelea sta sub *Mevkufat*, care are sub dispositiunea sa banii destinati pentru scopuri de pietate. Alu diecelea sta sub directiunea lui *Maliyet Teskeredgi*; aici se administra averile dominiale si alte venituri. Preste alu unu-spre-diecelea este pusu *Mucabeledgi*, carui noi i-amu dice controloru; acest'a pórtu listele despre soldati, si aréta care din ei au muritu séu au devenitu invalidu, cá asia se nu se platésca soldu nici mai mare nici mai micu decâtu cumu este numerulu reale alu soldatiloru; elu are duoi adjutori subordinati lui, unulu este *Iaia Mucabeledgi*, care pórtu registrulu despre infanteria din totu imperiulu, si celalaltu este *Allu Mucabeledgi*, care tiene în evidentia pe Spahi si pe cealalta cavaleria a imperiulu, precumu si pe ceialalti stipendiari ai Sultanulu, cari sunt dispersi în *Timar Siamet*. În urma capulu celui de alu duoi-spre-diecelea este *Teshrifatci*, séu, cumu i-amu dice noi, primu-ceremoniaru. În tóte cabinetele aceste, mandatele se dau în limb'a turcésca; dar' compturile tóte se redactéza în limb'a persiana cu caractere numite *Kirma*, adeca abreviatuni, pe care numai acelu-a le póte ceti, care é dedatu cu elle; acestea atâtu sunt de concise, în câtu veniturile si spesele annuali din totu imperiulu se potu presenta imperatulu în duóedeci-si-patru de pagine. Fia-care directore de cabinetu isi are Kalf'a séu mai vulgaru *Kalifulu* seu; noi i-amu dice secretariu. Cel mai de capetenia între acesti Calfe sunt *Maden Kalfa*; sub inspectiunea acestui-a stau tóte acelea venituri, din cari incurgu anumite si determinate summe, precumu sunt minele, provinciile, cari trebe se aduca unu tribut fixu annuale etc.; si *Ochor Kalfa*, care pórtu compturile asu-

ratului, isi dăde opiniunea chiar' după placulu acestui-a. « Nu trebe, « dise elu, a espune reputatiunea armelor osmane la compromissiu- « nea de a se deda inamiculu a ne cauta in fație, si prin acésta a se « invetia mai antaiu se se liena tare in contra nôstra, si apoi a des- « pretiui eroismulu nostru. Este totdeauna unu bunu auguriu, (10) « déca ataci pe inamicu indata ce l-ai vediutu, si nevalessci asupr'a

pra stalluriloru Sultanului. Afara de aceste cancellarii séu cabinete, mai sunt anca si alte officie, numite *Emanet*, séu cumu amu dice, officie de concredere, din cauza ca, nepotendu face accompturile cu tóta precisiunea, trebe in cele mai multe casuri a se lasa in onestitatea officiariloru. Deftedarulu nu pôte da in numele seu nici-unu mandatu acestoru officiolate, de si elle sunt obligate a si face accompturile lor in cancellari'a sa. Aceste sunt: 1° *Tershane Emîni*, care are inspectiunea asupr'a construirei séu repararei bastimentelor, si asupr'a a totu ce se tiene de navigatiune. 2° *Ghiumruki Emîni*, capu-inspectorulu duaneloru (*). 3° *Sarbehane Emîni* capu imprimeriei de moneta; acest'a nu ẽ obligatu, cá cõialalti, a tiené accomptu despre perceptiuni si erogatiuni, ci elu cumpera ori iea in arenda aurulu si argintulu cruđu sub conditiune de a admnistra in thesaurulu publicu atâte séu atâte pungi pe dî, si din ce remane după aceea, elu are putere de a bate moneta câtu pôte in profitulu seu, 4° *Matpach Emîni*, séu capu-bucataru alu marelui Sultanu. 5° *Topchane Nasiri*, superintendente alu tunurilor si altoru instrumente bellice. 6° *Arpa Emîni*, acesta ingrigesce pentru provisiunea necessaria de ordiu la stallele imperatesci, si la subofficiarii de pre langa acestea. 7° *Mubaiadgi*, provisorulu séu cumperatoriulu generale alu victualeloru si beuturiloru. 8° *Shehir Emîni*, officulu acestui-a este a ingrigi cá murii cetatiloru si fortificatiunile se se conserve in stare buna, si se se faca reparaturele necesare. 9° *Ghiumish Chane Emîni*, care inspecta minele de metalu, si elu seu stringe singuru profitulu ce dau aceste, séu le da in arenda pre langa una certa renta annuale. Pentru a termina, mai observamu, ca după marele veziru numai unulu este intre officarii esterni de curte, care este mai mare decâtu Deftedarulu, si acest'a este *Kietchudabeg* séu *Kiehaia*, adeca locotenentele marelui veziru, care in rangu urméza numai decâtu după acesta. Din toti banii câti intra in thesaurulu imperiale, Deftedarulu are a duõe-diecea parte, ceea ce, precumu sciu de siguru din esperientia, i aduce pe anu celu puçinu duõe-sute-de-mii de thaleri imperiali, din cari da lui Kietchudabeg cinci-dieci de mii. Dar' marele veziru pôte se-si faca cu dreptu si cale pe anu siése-sute-de-mii de thaleri, necomputandu aci darurile ce primesce, si alte maiestrii de ale loru ce intrebuintieza pentru a-si satura lacomi'a insatiabile. Acésta se va paré cu totulu incredibile acelor-a, cari n'au vediutu curtea ottomana; dar' altminterea voru cugeta acei-a, cari o cunosc mai bine. Inse despre acést'a mai pre largu intr'altu locu (**).

(9) Piri însémna betranu. *Tr. Germ.*

(10) *Bunu auguriu, Ogur*. Turcii credu fôrte tare, ca déca ei incepu mai antaiu atta-

(*) Vamelor. *Tr. Rom.*

(**) Vedi «*Descriptio Moldaviae*» Pars secunda, caput 14, pag. 109 et sequ. *Tr. Rom.*

« lui înainte , de a'si fi potutu deschide bine ochii. Afara de acésta, « déca nu grabesci cu ataculu , te poti teme ca din aménare s'ar' « poté nasce vre-o seditiune in armata. Câ-ci trebe se scimu, ca sunt « multi sub stindardulu turcescu, cari de lungu timpu stau in rela- « tiuni de amicitia si de affinitate cu Persianii ; si asia este fôrte « possibile, ca déca le lasi timpu se converseze unii cu altii, i voru « seduce, si, precumu vulgulu este inconstante, de si nu voru face « pôte rebellione publica, dar' de siguru nu se voru bate de câtu cu « unu curagiu dubiosu si (precumu dice proverbiulu) numai din ver- « vulu degeteloru (11) ». Selimu audindu aceste cuvente, esclamá : « Éca in urma, dupa multa dificultate, totusi amu gasitu in armat'a « mea unu omu cu minte si intieptu ; si consiliulu seu imi ajunge « mai multu , de câtu capetele, manile si armele miiloru ce me « incongióra. Intr'adeveru, ca mare perdere a fostu pentru mine si « pentru imperiulu meu, ca acestu omu n'a ocupatu pêné acuma « postul de mare veziru ».

BATE PE PERSIANI SI LE FACE MARI STRICATIUNI

VI. Selimu apróba consiliulu betranului Pasia , si immediatu da ordinu a incungiura pe inamicu si cetatea , pre langa care se asie- diase, si apoi a ataca acésta armata persiana, care parea a fi prega- tita mai multu pentru parada de câtu pentru aperare. Lupt'a s'a in- ceputu cu descarcarea tunurilor celoru grele, cu cari dedeau focu trupele europene in arip'a stanga ; dar atátu erau de reu asediate, in câtu glóntiele séu se opriau intr'o culme ce sta chiar in façe , séu treceau fara efectu pe deasupra castreloru persiane. Trupele a- siatice inse, sub comand'a lui Sinan Pasia (12) , inaintau in linii in-

culu, victori'a trebe se fla a loru. De aci este proverbiulu la ei : «Care trage mai án- táiu, acel'a é tragatoriu bunu si perfectu». Dér' in belulu din urma cu Germanii, cei mai buni si mai prudenti generali turci au fostu cu totulu de alta opinione

(11) *Vervulu degeteloru*. Este o frasa turcésca, care va se dica : « a prinde unu lucru cu vervulu mane », in locu de a dice : « a te apuca de unu lucru fara voia ». Ei mai dicu anca : *Harbe Udgi ile virmekji*, adeca, a trage numai de la extremitatea séu de la vervulu lancei ; cu acést'a vreu se caracterize pe acei locuitori margineni , cari nu cutédia a face de sine ceva, ci se lasa totdeauna in adjutoriulu altoru-a

(12) *Sinan Pasia*. Unu generalu fôrte renumitu la Turci. In Constantinople, cumu intri pre la portulu interioru de catra Pera, se vede unu edificiu grandiosu, construitu

chise contra Persianiloru, si aduceau dupa sine tunurile de campu. Candu s'au apropiatu Sinanu de o puscatura de ei, dède ordinu linieloru prime a se desparti in drépt'a si in stang'a, si a face locu artileriei. Acést'a dandu focu, atât'a stricatiune a facutu in Persiani, in câtu ei, cari mai nainte pareau a forma unu muru, acumu nu semenau a alta de câtu totu a strade si ulitie (13). Rupte cu modulu acest'a linieloe inimice, se da signalu a nevali asupr'a loru omu de omu cu sabiele si cu sagetile; prin acést'a diumetate din arip'a stanga a inamicului a fostu batuta. ér' ceéalalta diumetate a fostu constrinsa a o lua la fuga. Vediendu Shahulu ca arip'a stanga a Persianiloru este in periclu, lasa arip'a drépta si merge la ceea intr'adjutoriu cu celle mai bune truppe ale sale; elu respinge cu bravura pe Turci chiar in momentul candu acesti-a erau se stinga cu totulu pe cei puçini Persiani cari mai remasessera anca. Selimu de alta parte, observandu ca arip'a sa drépta este fôrte strimtorata de multitudinea inamicului, pune trei-spre-diece m'i de Janicieri in cóst'a lui, ordinandu-le a da focu asupr'a inamicului la inceputu numai din departare, si apoi a-lu attaca peptu la peptu cu sabi'a in mana; cá asia, pe candu in foculu luptei voru fi trasu attentiunea asupr'a loru, pe atunci ceialalti se aiba timpu a se reculege si a se pune érase in ordine. Acestu ordinu alu lui Selimu a fostu la momentu executatu, si Persianii cu atata fervóre atacati, in câtu la inceputu au trebuitu se se retraga cu incetulu, ér' dupa aceea se prinda la fug'a larga. Persianii din arip'a drépta, sustieneau anca cu bravura atacurile Turciloru; dar' vediendu sórtea celoru din arip'a stanga, si desperandu de a mai poté invinge, au prinsu si ei fug'a se scape macaru cu viétia. Invinsi Persianii in tóte partile si pusi la fuga cu rusine, soldatii turci i-au urmaritu, taindu si prindiendu la ei, si facendu-le atât'a stricatiune, in câtu le-au remasu de aci un'a

pe cinci-dieci colonne de marmora in forma octogena, adeca cu optu frontispiciuri. Acesta é edificatu de generalulu Sinanu Pasia; si aici siede primaver'a *Bostangi Bashi*. Aprópe de aci este o pórtá care dúce in curtea imperiale, destinata pentru locuinti'a *Bostangiiloru*; si totu aci este o casa de baia numita *Iali Kioski* (*).

(13 *Strade si ulitie Sokak be sokak*, Strada de strada. Este una frasa turcesca, care insémna gramada preste gramada. aruncata un'a preste alt'a si încóce si in colo.

(*) Insemna : Palatu la tiermure. *Tr. Germ*

péta rusinósa pentru totdeauna. Shahulu insusi numai cu mare necasu a scapatu prin agerimea calului, seu póte că nici asiá nu scapá, déca nu venia intunereculu noptiei se puna capetu urmarirei lui. Persianii, pre langa miile de soldati uccisi (14), au perdutu in acésta batalia pe comandantii ambeloru aripe, pe Mehemedu Chanu si pe Tekieli Chanu, cei mai bravi si mai curagiosi generali pe acelu timpu in tóta Persi'a.

ELIBERA PE CAPTIVII MUSULMANI

VII. Acésta victoria ar' fi fostu anca si mai mare si mai completa, déca Selimu nu se temea de periclulu de a urmari nóptea pe căli grele si passuri anguste pe unu inamicu, care cu tóte perderile sale, anca totu nu era atátu de nimicitu, in câtu reculegându-se se nu fia potulu cutedia dea face unu nou atacu. Asia ellu ordiná a se da signalulu de retragere, si se întórse in castrele perasite de Persiani, si predandu-le se incarcá cu immense thesaure, si alte armature pretióse, lasate acolo de Ismail Schah. Dupa aceea numesce mare Veziru pe Piri Pasia, care í consiliase acésta batalia; si ordiná a se anuncia in publicu, ca intre captivi se nu se tiena nici-unu Nisa si nici-unu Sabi (15), ci acesti-a se fia eliberati cu totii; si apoi adaose: «Nu este justu a tiené captivi pe acei-a cari sunt Sunni (16), si nu-

(14) *Miile de soldati uccisi*. De si acést'a a fostu ô lupta inversiunata si sangerósa, totusi istoriografii turci nu spunu numerulu cadiutiloru si de o parte si de alt'a.

(15) *Sabi* însemna unu apostatu. Asia se numesce unu poporu in giuru de Bassora numitu altminterea Isaniti; religiunea loru este o mistura de crestinismu si de mahomedanismu. Mahomedu le-a promis in Coranulu seu ca 'i va proteje. Intre ace, sti-a se numera si crestinii, asia numiti Nasrani. Dar' n'amu potutu afla déca amen-
duoi se cuprindu sub numele de Sunni. *Tr. Germ.*

(16) *Sunni*. Asiá se numescu Turcii pe sine si pe ceilalti musulmani, intru distinctiune de Persiani si de altieretici. Ei tienu ca nu este permissu a detiené sclavu pe unu *Sunni*, chiar si candu ar' fi cadiutu captivu in bellu. Déca este rebellu, punésca-se cu mórte; dar', déca nu, atunci trebe lasatu liberu. Acésta é una lege inviolabile la Turci; dar' Tatarii, chiar' fiindu de legea mahomedana, totusi nu o observa. Despre acést'a voiu narra o istoria, din care vomu vedé dispositiunea inimei Tatariloru façe cu Turcii, si care o amu vediutu eu cu ochii mei. Pe timpul candu parintele meu Constantinu Cantemiru era domna Moldaviei, Seraskierulu séu generalulu armatei turcesci, *Ainadgi Sulimanu Pasia*, care in urma s'a facutu mare veziru, stá cu armat'a sa la Babadaghi, cetate in Misi'a, siese dieci mille dincolo de Dunare; aici adunandu-si trupele europene, se prepará a face dispositiuni pentru

« mai prin fortia au fostu constrinsi a prinde armele; si candu avemu « victori'a, atunci iuvingătoriului siede mai bine clementia față cu

proviantarea cetatiei Camieniti, fiindu-ca domni'a o fomete terribile, Vrendu a se informa de starea castellului si a castreloru lui Ion III, regelui Poloniei, tramise o scrisóre parentelui meu prin Ismail Aga, unulu din officiarii sei numiti Agaler, prin care i ordona a da acestui-a salva guardia la Camieniti péné la Caramanu Pasia, care avea comand'a garnisónei acestei cetati. Parentele meu i da salva guardi'a, si Aga Ismail ajunge in pace péné in cetate; aici crediendu se in siguritate, trimite guardi'a nóstra inderetru, cugetandu ca va pótea se se întórca acasa cu vre-o câti-va soldati din garnisóna. Dupa ce a luat informatiune despre cele ce i se ordinase, pléca din cetate cu diece soldati turci. Ajungédu la Stefanesti, una urbe in Moldavia, situa a la tîermurea prutului, rencontra o ceta de Tauri, cari mergeau la préda in Poloni'a. Intrebandu-i cine le este comandantele, si postir lu-le espeditiune prospera, isi continua calea mai departe. Dar' indata dupa acést'a vede ca, cam la cinci-dieci de Tauri vinu asupr'a lui ca din pusca, si cá si candu ar' fi uitatu ceva se întrebe de la elu. Turcii, cari nu portau téma de Tauri cá de ai loru alliati, spre nefericire stau loculul si-i ascépta péné ce soses u. Tatarii, la momentulu candu sosescu, scotu sabiele, si pretindu a se dá josu de pe cai. In vanu Turcii întrebau ca ce postescu. Tatarii fara a respunde ceva, i dau josu de pe cai, i léga pe toti in curele, i desbraca péné la camesia, si-i amenintia cu mórte, déca nu voru urina precumu ei le voru porunci. Turcii inspaimentati de acestu imminente si neasteptatu periclu, promittu a face totu ce voru pofi. Tatarii se punu apoi, si mai antaiu cárbacescu fara indurare pe captivii loru, dupa aceea le tundu barb'a si mustetiele, si-i fortiéza se invetie unu respunsu in limb'a russésca, care voru trebui se-lu pronuntia de câte-ori ' se va pune întrebarea : din ce tíera sunteti ? ei adeca se dica : *Ne snam, la Russiak*, nu sciu, io suntu russu. Dupa ce le-a datu acésta lectiune, câte-va dile mai tardiu, i ducu cu mâinele legate la Ismail, cetate in Budgiacu, situata la Dunare. si o nópte între a i maltratéza fórte crudelu, cá nu cumva se spuna ca sunt Turci. Ei au trebuitu se jure ca nu voru spune nimicu. In alta di i espunu Tatarii in piatiu sp'e vendiare. In Ismail sunt o multime de mercanti, cari cumpera sclavi pentru Turci, si-i tramitu companistiloru séu asociatiloru loru traficanti in Constantinopole. Candu acesti mercanti esindu la piatiu, au vediutu negociulu de sclavi, 'i-au întrebatu dupa dâtina : « D'in ce tíera sunteti ? » Er'atunci Tatarii, proprietarii negociului, redicau cárbaciulu asupr'a captiviloru, cá se-si aduca aminte de batai'a ce au mancatu, si se respunda russesce, precumu i-au invetiatu. Nefericittii Turci asiá facu, si Tatarii, vendu cu câte diece thaleri de capu (cáci n'au cerutu multi bani pentru unu negociu atâtu de prostu, si apoi se intorcu immediatu acasa. Captivii in duóe séu trei óre dupa aceea, incepu a vorbi in limba curata turcésca, si ceru, pentru Dumnedieu, a li se dá ceva da mancare si de beutu. Mercantii se mira audindu dialectulu puru turcescu, care pentru Russi este fórte difficile de a-lu pronuntia, si-i întreba : cumu, n'au scuti in Russi'a, potu se vorbéscu atâtu de correctu turcesce ? Turcii le aréta vergele vinete pe spate de batai'a ce au mancatu, si dicu, acést'a este cá astuti'a Tatariloru ni-au facutu se fimu Russi, pre cându noi suntemu adeverati Turci. Vediendu mercantii ca in locu de Russi au cumperatu Turci, si ca prin urmare si-au perdutu banii, le

« invinsu decâtu crudelitatea . In câtu pentru Shahulu, fia, ca a-
« cestu preludiu de victorii se-i servésca de invetiatura si se véda
« de ce successe potu se fia încoronate in viitoriu armele ottomane

DUPA CUCERIREA CETATIEI TIBRIS, PETRECE IERN'A IN AMASI'A

VIII. In diu'a urmatória, locuitorii cetatiei Tibris, vedindu-se perasiti de regele lor si fara sperantia de vre-unu ajutoriu, au încercatu grati'a cuceritoriului offerindu-i cheiele cetatiei lor. Selimu ascultand rugarea lor, intra în cetate, si lasandu soldatiloru sei câte-va dîle de respirare, ordină a se celebra servitiulu divin dupa usu

dau drumulu si-i lasa liberi se mérga in cotro voru voi. Dar officirulu Ismail Aga, omu de spiritu si ingeniosu, cere de la mercantele seu, cá se-lu duca cá sclavu péné la Babadaghi, (unde Seraskierulu astepta dupa elu), si acolo se 'lu espuna in piatiu spre vendiare; elu va face ca si candu ar' voi se scape, dar' mercantele se nu-lu persecute. Instruitu bine mercantele si consimtindu si densulu, duce pe officirulu nostru in castrele de la Babadaghi, unde era campata armat'a, si cumu era vinetu de batai'a cureleloru, si tunsu de barba, de nu-lu mai cunoscea nimeni, prinde fug'a printre corturi si merge dreptu la tind'a Seraskierului. Mercantele, din prefacere striga : prindeti-lu ! prindeti-lu pentru Dumnedieu ; captivulu meu a fugitu, infidelulu muscalu mi-a scapatu din mâni ! Pe acésta strigare se face mare sgo-motu in piatiu si in castre ; toti allerga in susu si in josu, pentru a prinde pe fugariu. Ajungéndu acesta la intrat'a cortului celui mare, numitu *Divanchane*, spune (in corruptu turcesce, cá se para ca prin lungimea timpului câtu au absentatu din tiéra, si-a uitatu limb'a materna), ca intr'adeveru é captivulu mercantelui, dar' ca é turcu si musulmanu scapatu de curendu din Poloni'a, si ca prin urmare ar' fi injustu a-lu espune spre vendiare. Apoi adaoase, ca ar' avé ceva de a descoperi generalului ; fiindu ca plecandu abia de cinci-spre-diece dîle din Leopole, cunósce fórte bine starea lucrurilor in Poloni'a. Seraskierulu audindu aceste, ordina numai decâtu se aduca pe captivulu in *Oba* séu cortulu seu interioru Adu-u aici, elu isi aretă înainte de tóte suppunerea si obedienti'a sa generalului, apoi dise : « Caramanu, Pasia din Camieniti, trimitte domnului meu profundele salle respecte ». Generalului se parea ca cunósce acésta voce, dar' exteriorulu, faci'a acestui omu, i venia straina. Asia, ilu întréba : « Cine esti tu, si de unde cunosci aceste lucruri ? » « Nu cunosceti — respunse elu — pe officirulu vostru, Ismail Aga, pe care l-ati transmis la Caramanu Pasia ? Ne snaesh po Russki ? nu sciti rusesce ? » Atunci generalului dise : Dar ce sceleratu a potutu fi acellu-a, care intr'atátu te-a desfigurat ? « Ér' elu replică : » Tatarii vostri m'au facutu russu si m'au vendutu in Ismail la unu comerciante de sclavi, din mainele caruia amu scapatu si amu fugitu aici la domnulu meu » Dupa aceea i spune totu cu de ameruntulu, ce a suferitu de la acea banda rapace si tradatória de Tataru. Seraskierulu nu se poté mira destulu despre astuti'a acelloru briganti, mai alégu ca totu asia i-au spusu si companionii lui Ismail Aga, cari ajunsesera aici in

comunu Vinerea urmatória in beserica, si a se tiené rugatiuni atátu pentru elu cátu si pentru tóta armat'a sa. Succesulu ulterioare alu armeloru salle l-a impedicatu scumpetea bucateloru, causata prin aceea, ca inamiculu devasta tierile vecine, pentru cá Turciloru se le substraga totu modulu de subsistentia. Selimu anca, vediendu ca fara mare periclu nu se mai póte tiené in acestu locu, lasà una garnisóna tare in Tibris, și se retrase inderetu la Amasi'a. Truppele le asiédia desu cumu s'a potutu in quartire deiérna, pentru cá la viitóri'a espeditiune se le póta aduna cátu se póte mai curendu. Dupa aceea, in semnu de victoria, transmite la Constantinopole pe Husein 17), fiulu lui Bikarar, nascutu dintr'una din celle mai nobile familii per-

diu'a urmatória. Generalulu dède ordinu numai decátu a urmari cu totu adinsulu pe acei Tataři; dar' unde se-i póta gasi intre atâte hórde de acesti vagabundi? Totu ce a pututu face a fostu, ca a inaintatu pe officirulu nostru, dupa ce i-a crescutu barb'a, la dignitatea de Stallu-magistru, si l-a onoratu cu multe daruri frumóse. Totu in modulu acest'a rapescu Tataři adese-ori copii de ai Turciloru, si dupa aceea i vendu in locu de copii muscalesci. Cáci, in ceea ce se atinge de perfidia si de astutia, nu este poporu in lume care in aceste se intréca pe Tataři.

(17) *Husein*. Mecenatele musicautiloru orientali. Elu au avutu in fórte mare stima pe *Hodgea Musicar*, orfeulu Persianiloru, si pe scolarulu acestui-a *Gulam* arabulu. Tóta 'Turci'a si Persi'a se delectá in melodiile si cantecele loru péné pe timpulu lui Mahomedu Sultanulu, candu artea musicei, uitata mai cu totul nu numai a reinviatu, dar' anca s'a radicatu la cea mai mare perfectiune prin Osmanu Effendi, nobilu din Constantinopole. Acesta a lasatu dupa sine mai multi scolari artisti atátu in music'a vocale cátu si in cea instrumentale. Anume in cea vocale a fostu renumitu unulu *Chafiss*, supranumitu Kiomur (Carbune), apoi *Buhurdgi Ogli*. *Memish Aga*, *Kiuciuk Muesin*, si *Despihci Enir*; ér' in cea instrumentale an escellatu duoi greci, *Kiemani Ahmed*, unu renegatu, si *Anjeli*, orthodoxu amenduoi mi-au fostu instructori cincispre-diece ani), apoi unu evreu cu numele *Celebico*; intre Turci, mai renumiti au fostu *Dervish Osman*, si *Kurshungi (*) Ogli*, elevulu seu, si alti duoi cu numele *Tastci (**)* *Ogli*, *Sinik (***) Mehemed* si Bardaci (****) *Mehemed Celebi*; acesti duoi din urma au avutu de instructore pe unu anume Camboso Mehemed Aga, si dupa aceea de inpreuna cu pe *Ralaki Eupragiote*, nobilu grecu din Constantinopole, i-amu instruitu io in unele parti ale musicei mai alesu theoretice, si intr'unu metodu nou inven-

(*) *Kurshungi*. Insémna plumbariu; care vérsa, topesce, lucra cu plumbu. *Tr. Germ.*

(**) *Tastci*. Sculptoru; care taia in pétra; care sfarma pétra, *Tr. Germ.*

(***) *Sinik*. Frantu, slabu, rupturosu, neputintiosu. *Tr. Germ.*

(****) *Bu'daki*. Pórta-ulcioru; servitoriu pre langa curtea ottomana, care candu imperatulu e pe cale, pórtá pe calu unu ulejoru cu apa; se numesce si *Kiuptar*. *Tr. Germ.*

siane, dimpreuna cu alți mai multi captivi, mai celebri de câtu ceilalti, prin originea séu sciinti'a loru.

OCCUPA CATE-VA CRTATI SI TIÉR'A LUI OLAIDEVLET

A. 921
I. C. 1515

IX. Selimu, din experienți'a acestui anu a invetiatu. ca in aceste tieri reci si muntóse, de cari è incungiurata Persi'a, puçinu progresu póte se face, déca nu incepe campani'a din bunu timpu alu primaveriei. Pentru aceea, indata in primaver'a anului Hegirei 921, plăca cu armat'a sa din Amasi'a, si, inainte de ce s'ar' fi acceptatu Persianii, le ocupa in graba cetatile Ghiumah si Baiburud. Ne dandu de nic'-o

tatu de mine pentru a esprime canticile si doinele prin note, inventiune necunoscuta mai nainte Turciloru. Amu mai avutu afara de acesti-a, scolari pe cari i-amu invetatu music'a theoretica si practica, pe *Darul* (*) *Ismail Effendi*, rare thesaurariu alu imperiului, si pe *Latif Celebi*, Chasmedar-ulu (**) seu. Invitatu de acesti-a amu compus o carte mica in limb'a turcésca despre arta musiciei, si o amu dedicatu lui Achmedu II. Sultanului acumu regnante. Precumu amu intielessu, amatorii de musica se servescu péné in diu'a de asta-di de regulele puse de mine in acea carticica. Lectoriloru europeni póte se le para curiosu, ca ea laudu pe unu poporu pentru deprinderea intr'o arte atitu de nobile, pe unu poporu, pe care tóta crestinetatea ilu tiene de barbaru. To concedu ca barbaru a fostu ace tu poporu pe la inceputulu, séu cumu amu dice, infanti'a imperiului ottomanu, candu Sultanii nu cugetau la alta, decâtu a-si estinde marginile dominatiunei loru. Dar' cu progressulu timpului, candu incetarea belleloru a permisu cá omenii se se ocupe cu artele pazei, atunci au lasatu si ei din selbategi'a loru de mai nainte, si s'au cultivatu si civilisatu in asia mesura, in câtu asta-di abia se mai potu observa pe ei urmele barbariei loru antice. Si pe temeiulu adeverului potu se affirmu, ca music'a turcésca in câtu pentru rithme si proportiunea cuventelor. este cu multu mai perfecta decâtu multe din cele europene; cu tóte aceste trebe se marturisescu, ca ea este fórté grea de intiellesu; in câtu, in vast'a cetatea a Constantinopolei, unde reside curtea cea mai mare din lume, intre atáti amatori si pricepetori de musica, abia vei gasi vre-o trei ori patru, cari se cunosca perfectu fundamentele acestei arte. Dar' caus'a ca musicianii perfecti sunt aici atátu de rari, provine din dificultatea de a potécoprinde tóte acele particelle de sonuri, ce Arabii le numescu *Terkiiib* (***), despre cari Hodgea Musicar, pe urm'a lui Ptolomeu, dice ca sunt infinite si fara numeru, dupa axioma: *Emmakii Terkiibate Nihaiet iok*, adeca: «infinita este compositiunea partiloru». Nu intra in propusulu meu de presentu a me ocupa aci pe largu cu acésta materia; déca inse Dumnedieu imi va da viétia si sanetate, voi tracta despre acésta arte intr'unu opu separatu dupa sistem'a si opiniunea lumeni orientali.

(*) *Darul*. Insémna toba. *Tr. Germ.*

(**) Séu de comunu *Hasnadar*, insémna subthesaurariu. *Tr. Germ.*

(***) Artea de compositiune in musica. *Tr. Germ.*

resistentia, si vedindu ca nu este de nici-o utilitate a tiené una armata atât de mare într'unu locu atât de neinsemnatu , ordină lui Ferhad Pasia a merge cu una parte a trupelor contra lui Olaidevletu fiulu lui Sulkadir (18), care stă in suspitiune, ca tiene parte Persianiloru. Ferhadu surprinde inopinat pe acestu principe, i nimicesce tóta armat'a, si-i taia capulu. Tierile acestui-a le da apoi Selimu lui Ali-Beg (19), fiulu lui Schah Suvar (20), in recompensa pentru servitiurile ce-i facuse pre langa curte, punendu-i de singura conditiune, cá numele seu se se mentioneze in rugatiunile publice. Dupa acestea, Selimu incarcatu de magnanimitate si de victorii, retórna catra finitulu anului la Constantinopole.

DIARBEEKIRENII ALLUNGA PE PERSIANI, SI SE OFFERU EI INSI LUI SELIMU

X. In anul urmatoriu i se offerira nuóe occasiuni de a-si lati imperiulu. Unu poporu cu numele Kare-Emid (21), locuitoriu in provinci'a care si asta-di se numesce Diarbekir (22), si se governa de catra Ka chan, delegatu alu regelui Persiei, dar pe care locuitorii nu'lu potea sufferi din caus'a unoru turburari civili ce atitiasé intre ei, si voiau a scapa de jugulu seu. Vedeau inse ca cu puterea nu o potu scóte la cale; asia se resolvira a o face prin stralagema. Facu una littera falsa in numele regelui Persiei, si o tramitu prin unu nuntiu lui Karachanu. Scrisórea continea urmatoriulu ordinu: « Tu, care tu esti (23) Karachanu, in momentul candu vei priimi acestu ordinu, se scii ca amu decisu a te tramitte cu tóta armat'a ta con-

(18) *Insémna*, potente dupa *Tr. Germ*

(19) *Ali Beg*. Unulu dintre nobilii persiani, cari au trecutu la Sultanulu Selimu, unu esemplu de rara fidelitate intre Turci.

(20) *Suvar*. *Insémna*, calaretu, cavaleru. *Tr. Germ*.

(21) *Kare-Emid*. Emidii negri, cari locuiescu tiér'a intre Urfa si Van in Asi'a.

(22) *Diarbekir*. Dupa etimologia *insémna*: tiér'a lui Bekir. Este una provincia situata la marginile Kurdistaniei, alu carei nume se vede mai in tóte chartele geografice, Cuprinde asta-di tóta Mesopotami'a péné la confíniele tienutului Musul, care é Ninive a anticiloru.

23 *Tu, care tu esti*. Formula usitata la Turci si la Persiani in scrisori. Dupa ce premitu titlurile de onóre ce dau Veziriloru, apoi incepu scrisórea cu fras'a: Tu, care tu esti. Asiá, *Ahmed Pasia Lalan sen sie ki*, adeca: Lala meu, tu, care tu esti Ahmedu Pasia. Assemenea: *Sam sin ki K'irim Chani olan Kaplan Ghirai*, adeca: Tu care tu esti Chanu in Crimea, Caplanu Ghirai. etc.

« tra inamiciloru, cari se tienu pe aci prin pregiuru si vreau se neva-
 « lésca in tiér'a ta. In cea mai mare graba dar, si multu in cinci dîle
 « esi din cetate, si te pune cu corturile tale in loculu numitu Kia-
 « vakielder, cá la o alta porunca a nóstra, se fii gat'a a merge unde
 « voru cere impregiurarile, séu a veni fara intardiare la noi ». Kara-
 chanu, care nu scia nimicu de acésta tradare, tienea ca este lucru
 culpabile a nu se supune comandai regelui seu. Si ese din cetate
 cu tóte trupele sale si cu tóta cas'a sa, si se pune in castre la loculu in-
 dicatu. Candu cetatianii au vediutu, séu au crediutu celu puçinu ca
 tiranulu loru s'a departatu intr'o distantia atátu de mare de la cetate,
 in câtu nu se mai poteau teme ca se va poté întórce inderetru in
 adjutoriulu puçiniloru soldati ce a lasatu in garnisóna : inchidu por-
 tile cetatiei, si taia tóta garnisón'a in bucati. Apoi se punu numai
 de câtu si tramitu scrisóre lui Selimu, in care i spunu cele petrecu-
 te, si se promittu a-i offeri cetatea, rogandu-lu totodata cá se bine-
 voiasca a le pune domnu pe *Mehemedu Beg*, compatriotu alu loru
 fiulu lui *B'ikli Ogli* (24), care pe acelu timpu se affá chiar la curtea
 lui Selimu.

LUI SELIMU PARE LUCRULU SUSPITOSU

XI. Lui Selimu placea fórte multu acestu offertu. Dar' cunoscea
 bine maliti'a acestui poporu, si se temea nu cum-va se fia ceva in-
 sielatiune la midi-locu. Asia mai bine voi a se lipsi de nuóa aquisi-
 tiune, de câtu prin o pré mare credulitate se espuna hasardului
 trupele sale, si — amenà respunsulu unu anu intregu. Intr'aceea
 curgeau certe ferbinti si continue între Karachanu si cetatiani, cari
 din urma, fatigati de atâte lupte, si dupa ce rugasera pe Selimu prin
 mai multi nuntii, au tramisu in urma pe Cemsid Beg, unulu dintre
 cei mai avuti ai tieiei, si care singuru avea preste trei-sute de sate ;
 acesta gasindu crediementu la Selimu, a dobenditu totu ce a cerutu
 pentru natiunea sa.

IN URMA SE INVOIESCE SI LE PUNE REGE PE MEHEMEDU BEG

XII. Ratificandu-se conditiunile pactului de ambe partile, Selimu

(24) *B'ikli Oglu* Din famili'a óre-carui principe alu Kurdiloru. Numele de *B'ikli*
 se de acellora, cari au mustetie lungi sbu date.

face pe Mehemedu Begu, fiulu lui Biikli Oglî, *Beglerbeg de Diarbekir*, cu potestate suverana, si-i da totu regatulu Malikianu (25), mai aplacidandu-i si una pensiune annuale de patru-dieci Iuki (26); si tôte acestea sub unic'a conditiune de a-i remané fidelu. Dupa aceea Mehemedu plăca immediatu la Diarbekir, si cu invoirea staturiloru si classeloru tieriei, adnecta cetatea si intregu regatulu la imperiulu ottomanu.

KARACHANU REMANE BATUTU SI UCCISU

XIII. Dar' imperatulu isi potea imagina fôrte usioru, ca numai singura presenti'a lui Mehemedu nu va fî in stare a stinge foculu lui Karachanu, si asia i trimise la anulu Hegirei 922, unu numeru bunu de truppe intr'adjutoriu; si ca se-lu îndemne si mai multu a se lupta eroicesce, i tramite o scrisóre de reprobare, in care i imputa lenea in urmatorii termeni: « Candu te-amu faculu principe in Diarbekir, « me asceptamu ca vei face lucruri cu multu mai mari, de câtu cele « ce ai aretatu pêné acumu. Pentru ce stai in lene? Pentru ce inso-

A. 922

I. C. 1516

(25) *Malikianu*. Acestu cuventu, dupa sensulu seu propriu, însémna *possessivu*; si acestu nume-lu pórtă tôte acelle tiéri, cari nu sunt Vukuf (*), adeca nu sunt dedicate unei Giamie. Acestu modu de possessiú e a tieriloru, trecuse degiá de lungu timpu din usu. Dar inainte cu vre-o cinci-spre-diece ani, secandu cu totulu venitele thesaurului publicu, elle au trebuitu immultite. Asia, Sultanulu Mustafa II, care domniá pe acellu timpu, a ordonatú cá vechile feude malakiane se se reinflintieze sub certe conditiuni. Sunt cu tôte aceste unele tienuturi séu cantóne libere, cari inse trebe se platésca in totu anulu in lun'a lui Martiu unu tributú annuale numitu Mukataat. Acestu tributú se platea dupa o anume mosia, ce se vindea prin licitatiune publica in piati'a numita Mesat; si care offeria mai multu, o tienea pe viétia, ér dupa mórte éراسi venia la erariu. Pentru sii acestoru cumperatori era anca acea favore, ca déca fiulu dupa mortea parintelui seu, voiá a da trei din patru parti ale pretiului de tributú cátu offeria unu strainu, atuncinu se vindea la strainu, ci se lasá la fiulu defunctului. Cu modulu acesta capeta thesaurulu publicu unu sporu mai bine de una-mie-duóe-sute pungi (**) pe anu.

(26) *Iuki*. Este o certa summa de bani, usitata în accompturile thesaurului publicu, si face in generalu una-suta de mii de aspri (***).

(*) In numerulu singulariu, è : Vakf. *Tr. Germ.*

(**) Cari facu siese-sute-mii de thaleri *Tr. Rom.*

(***) Patru *mangiri* si totu atáti *ghieduki* facu unu aspru. Trei aspri, facu o *para*. Cinci, unu *beslik*. Diece, unu *onlik*. Duóe-dieci-si-patru, unu *zolota* séu florinu. Duóe-sute-siese-dieci, unu *Sherif*, séu ducatu ungurescu. Un'a punga face cinci-sute thaleri imperiali, cari se primescu la curtea imperiale, cátesi unulu, in optu-dieci de aspri, si se dau in una-suta-duoe-dieci de aspri. *Tr. Angl.*

« lenti'a lui Karachanu remane atâta timpu nepunita anca ? Pentru « ce nu descoperi virtutea ta latentă, prin fapte demne de nobil'a « ta inima ? Ceea ce mie mi-ar face bucuria, inamiciloru tei necasu, « ér' tie ti-ar' servi spre gloria. Déca dar', te vei distinge in modulu « acest'a, atunci vei avé negresitu inalt'a mea gratia, vei aduce pe « inimizii tei in terróre si confusiune, si vei adjuge la onórea, ce « ti se cuvine ». Mehemedu se simti fôrte atinsu prin acésta infruntare, si-i cadiu fôrte greu ca ilu accusa de indolentia chiar acelu-a, carui avea de a-i multiami si viéti'a si fericirea sa. Dreptu aceea, fara a ascepta truppele imperiali, elu lasa a se adaoge ómenii sei de curte la armat'a ce adunase din tiéra, si ese la campu cu corturile sale contra lui Karachanu. Pe candu facea elu aceste dispositiuni, inamiculu dintr'odata se arétà in faci'a lui. Dupa aceea da ordinu omeniloru sei a se pune in linia de bataia ; de si nu era anca decisu, déca se incépa lupt'a ar' imu indata, séu se ascepte pênê mâne. De cealalta parte, Rafissii (27), póte pentru ca si ei erau chiar atátu

(27) *Rafissii*. Acésta numire o dau de comunu Turcii Persianiloru, din cauza ca, precumu dicu Turcii, sunt intre ei ómeni cari la appartintia pórtă numele de muhamedanu, dar' in fondu professa o doctrina abominabile. Asia. dicu mai departe Turcii, sunt intre ei unii, cari pretindu a avé dreptulu de a deflora pe fiecele lor proprii inainte de a le marita, si afirma ca ei au o lege divina despre acést'a, care dice : « Care planta arborele, acél'a se guste mai ántâiu din fructele lui ». Intru confirmatiunea opiniei lor, ei mai invóca o Fetva, ce o persóna óre-care ar' fi prezentatu lui *Ali* (successorele lui Mahomedu), in urmatorii termini : « Déca cineva cullege « fructele arborelui ce elu insusi a plantatu, si le manca cu placere si cu multiamita : « lucra óre elu contra lezei lui Damnedieu si a Coranului ? » La acést'a Ali a respunsu : « Nici de cumu ». Ceva assemenea doctrina urméza si *Mum Soiunduranii* (*). Ei la unu anumitu timpu se intrunescu in adunare, care tiene patru-dieci de dile ; si sub tóta durat'a acestoru dile, se culca, la luminari stinse, mestecati unii cu altii, fara a tiené ca incestulu commisu in aceste patru-dieci de dile ar fi pecatu. Dar dupa trecerea acestoru patru-dieci de dile, ei pazescu o viétiá atátu de casta, in cátu déca óre-care-va ar' fi surprinsu in comerciú cu vre-o femeia, se punesce cu mórte. Eresi'a acést'a are multi urmatori in muntii Kasdaghi (**). Sunt unii cari adóra foculu, si se numescu *Olesh Perest* séu mai vulgaru *Oleshe Tapan* ; acesti-a sunt re-masitie anca de la vechii Persiani. Sunt apoi altii cari adóra câinii, si acesti-a se numescu *Kielb Perest* ; si ér' altii, cari adóra taurii, acesti-a se numescu *Ghiav Perest*. In fine sunt altii pe cari Turcii i cuprindu sub nume le communu de *Rafisi*, *Ghiebr*

(*) Adeca : Stinge-luminari, stingétoriu de lumini. *Tr. Germ.*

(**) Muntele gansceloru, numitu de comunu Caucasu. *Tr. Germ.*

de indecisi, la esemplulu trupeloru turcesci, se punu assemenea in linia de bataia, dar nu facu nici-o miscare. Intr'aceea appare in aeru unu nuoru mare de fluturi, si sbóra asupra campului între cele duõe armate; aci se impartu in duõe turme, si cei albi mergu spre Turci⁽²⁸⁾, ér' cei rosii spre Persiani. Indata dupa aceea, albiu ataca pe cei rosii, si dupa o lupta inversiunata i batu si-i resipescu in tôte partile. Arm'a n'ar fi fostu in stare se faca effectulu, ce aceste insecte au produsu in animale soldatiloru din ambe partile. Turcii se inspira de curagiu vediendu acestu bunu presemnu, si ataca cu inima pe Persiani cuprinsi de terróre; si fara multa dificultate batu si punu la fuga o armata, care din o supersitiune isi perduse totu curagiulu. Intre numerulu captiviloru era si Karachanu, care la ordinulu lui Mehemedu Beg, a fostu la momentu decapitatu.

MEHEMEDU BEGU OCCUPA MAI MUTE CETATI

XIV. Acésta mare si neasceptata victoria a fostu pentru Mehemedu una evidente proba despre adjutoriulu si protectiunea lui Dumnezeu. Si vorbindu la soldati, si incuragiandu-i la întreprinderi si mai mari, merge si incungiura si inchide cetatea cea tãre numita Mardun⁽²⁹⁾, Acésta cetate, pentru situatiunea sa si pentru valórea eroica a locuitoriloru sei. ar' fi fostu impugnabile, déca pestilenti'a si fómee nu silia pe acesti-a a capitula, si prin acésta a castiga grati'a cuceritoriulu atátu pentru sine câtu si pentru cetate. Cîte -va dile in urma impresóra cetatea Musul⁽³⁰⁾, si la primulu assaltu

seu *Tersa*, in limb'a persiana. Dar' tôte aceste eresii sunt calunnii din partea Turciloru, a le atribui Persianiloru; cáci ei o facu acest'a numai pentru ca de la Persiani le audisera mai întâiu.

(28) Aci pare a fi contradictiune in textu, si ar trebui se se dica *amicii Turciloru* si nu simpliu *Turci*; cáci mai in susu se dice, ca Mehemedu Begu n'a asceptatu trupele imperiali, ce i le-a tramisu Sultanulu; prin urmare, cumu se potu numi Turci. truppele provinciei lui Mehemedu Begu, cari nu sunt Turci? Traductorulu francezu de la care imprumutamu acésta nota, a indreptatu erórea in textulu traductiuneisale. Traductorii anglesu si germanu, nu facu nici-o observare. *Tr. Rom*

(29) *Mardun*. Séu in vulgaru *Mardin*. Este o cetate fórté cunoscuta in Mesopotami'a.

(30) *Musul*. Cetate fórté celebra, care se afla mai in tôte chartele geografice, si se presupune ca ar' fi Ninive a anticiloru (*).

(*) Vedi mai in susu nota *Tr. Rom*.

o copriade, suppunendu-o prin focu si ferru potestatiei salle. Dupa cucerirea acestoru duõe antemururi alle tierei, cellelalte mai micì cetati le-au suppusu usioru; anume: Anne, Hadise⁽³¹⁾, Hegeti, Sugiari, Hasinkesfi, Gemisghierg, Amadie, Sudek, Gejdgeon, Baldir Ham, Serbak, si Chaisanu; si in scurtu timpu dupa aceea au adnecatatu imperiului ottomanu intregu regatulu Kiurd⁽³²⁾, si Gessirei⁽³³⁾.

SELIMU ILU LAUDA

XV. Mehemedu Begu credea acumu ca prin atâte fapte va fi spalatù pèt'a de rusínea ce-i facuse Selimu, si-lu va lasa acumu se veculësca in pace. Cu acestu scopu a transmisu pe fratele seu Uveis Pasi'a cu una scrisóre la Selimu, in care i reporta despre cuceririle sale de pênè acumu. Selimu s'a imbucuratu fôrte de bunele sciri, si a laudatu in presenti'a vezirului bravurele lui Mehemedu Begu, ér' pe Uveis Pasia l-a transmisu inderetru incarcatu de onóre si presente pentru fratele seu.

SELIMU MERGE CONTRA PERSIANILORU, DAR' ISI SCHIMBA PLANULU SI ATACA PE EGIPTIANI

XVI. Cursulu rapede alu acestoru victorii continue, descépta in Selimu cugetulu de a resturna intregulu imperiu persianu, séu déca acést'a nu i-ar succede, a'lu debilita cu totul, in câtu se nu se mai pôte redica. Spre a esecuta acést'a intentiune a sa, pleca in anul Hegirei 923, din Constantinopole cu una armata mai numerósa decâtu celle de pênè acumu, si se pune in castre aprópe de Aleppo⁽³⁴⁾. Nu departe de acestu locu i vine in contra cercassianulu,

(31) *Anne, Hadise* etc. Sunt cetati in vecinetatea cetatiei Musul.

(32) *Kiurd*. Acestu regatu, déca 'mi aducu bine aminte, se estinde de la confluietele Siriei pênè la cetatile Shehresul si Van in marginile Persiei. Locuitorii lui se numescu Kiurdi séu Kiurdani si vorbescu coruptu limb'a persiana.

(33) *Gessire*. Dupa etimologia insémna insula. Acést'a este chiar Mesopotami'a, situata intre fluviurile *Frat*, *Murad* si *Shat*. *Frat* este Eufratulu; *Murad* o aripa a Eufratului; si *Shat* è Tigrulu. Atátu Eufratulu câtu si Tigrulu se numesce de catra locuitori in comunu *Firatal*; si Eufratulu are anca si unu nume particulariu de *Nehrus-Selam*, adeca, riulu pacificu.

(34) *Aleppo*. Celu mai renumitu locu de commerciu in Siri'a, si mai in tóta Asi'a. Ea este fôrte poporata nu numai de indigeni, ci si de straini. Aici resiedu consulii francesu, ollandesu si anglesu. O multime de europeni isi cumpèra aici case si mo-

rege alu Egiptului Sultanu Gavri 35), cu una armata asemenea de numeroasa, si tramitiendu delegatulu seu la Selimu, i offeresce ami-

sii, se însóra, si apoi cu modulu acesta se considera ca indigeni. A ci este residentia patriarchului de Antiochia; cá-ci in Antiochia insasi, ai carei locuitori mai ántaiu au luat numele de crestini, ástr-di nici numele de crestinu nu se mai aude.

(35) *Sultanu Gavri*. Acesta è de origine dintre cercassiani, celu mai nobile poporu între Scitiani, si la care nici unulu nu se considera de ignobile. Despre natur'a, caracterulu si datinele acestui poporu, amu vorbitu in un'a din notele de mai nainte (*). Aci se vorbim ceva din istoria. Dupa ce cruciatii au cuceritu Palestin'a, Saladinu, Sultanulu Egiptului, pe la anulu Hegirei 583, séu 1187 de la Christu, a cumperatu sclavi cercassiani, pentru cá se-iformeze un'a armata mai disciplinata, mai bine esercitata, si mai robusta, de cáta cumu erau effemeiatii egiptiani; si instruindu-i apoi in arta militare, a recuceritu in curendu prin valoarea lor, tote locurile asia numite sante. Dupa mórtéa lui Saladinu inse, chiar acesti soldati se revoltara cóntra sucesoriloru sei, si la anulu Hegirei 642 detronandu pe Elmutanu, eredele legitimu alu regatului, nu numai ca occupara totu Egiptulu (**), ci-si estinsera cu timpu fórté tare teritoriulu dominatiunei lor, unde, aducédu in totu anulu soldati de nationalitatea lor din estremele unghiuri ale Asiei, se aperara cu o admirabile bravura péné pe timpul lui Selimu. Egiptianii sunt preocupati de o superstitiune fórté vechia, care de altminterea deriva din funte adevératu. ei adéca cre lu, ca: datu este de la provedintia, ca captivii se domnésca in tiér'a lor, ér nativii se lia suppusi acellora. Turcii cá si Arabii sunt de opiniune, ca acésta credintia a Egiptianiloru provine din acea impregiurare, ca patriarchulu Ioseph s'ar' fi rugatu lui Dumuediu, cá acestu poporu se lia in perpetuu suppusu sclaviloru (***). Acésta credintia, de si este contra legeri Coranului, ea totusi se observa la Egiptiani cu tota rigórea péné in diu'a de asta-di. Cá-ci de si nu se póte nega, ca Egiptulu este suppusu imperiului ottomanu, si curtea le pune si depune câte unu Pasia, precumu i place; totusi trebile statului au se le administre duóe-dieci-si-patru de Beghi séu principi, cari mai nainte toti au trebuitu se lia sclavi, cá-ci acést'a este conditiune esentiale, pentru a eredita, séu a veni cine-va la gubernu. Ei professa in publicu ca voiescu a se suppone mandatoru curtei osmanice, in fapta inse urmeza convictiunile si simtiemintele loru proprie. Se intempla de multe-ori ca nu le place de Pasi'a, pe care li-lu tramite Sultanulu, si ilu destituiescu din propri'a lor auctoritate, inchidiendu-lu intr'unu turnu numitu Kioski Iusuf (séu palatiulu lui Ioseph), si despoiandu-lu apoi de tote averile sale, ilu tramitu inderetru golu cumu a venit; dar pentru a preserva respectulu de maiestate catra imperiulu ottomanu, tramitu numai decátu deputatiune la Pórtá ca se le dea altu Pasia. De multe-ori se intempla, ca dupa ce au destituitu pe unu Pasia, ilu tragu la dare de scéma, si pentru a-lu

(*) A se vedé not'a la Capu II din Cartea III. *Tr. Rom.*

(**) Acesti Cercassiani au domnit in Egiptu aprópe duóe-sute-optu-dieci de ani, sub patru-spre-diece suverani successivi. Si acesti-a sunt pe cari noi i numim in modu corruptu *Mamaluki* de la *Mamluk*, in pluralu *Memaliki*, care in limba arabica insémna *sclavu*. *Tr. Angl.*

(***) A se vedé si not'a la Capu II din Cartea III. *Tr. Rom.*

citi'a sa cu promissiunea de a-i da ajutoriu contra Persianiloru. Dar' pe cându armatele si de una parte si de-alt'a steteau in pace si in nemiscare in corturile lor, pe atunci se întimplă de unii cercassiani, séu din indulgenti'a domnului lor, séu din ordinari'a insolentia a soldatiloru, prindu si despóia câte-va câmile cari mergeau incarcate in castrele lui Selimu. Acesta infuriatu esplica fapt'a cercassianiloru dreptu provocatiune si despretiu contra sa, si se decide a-si versa acumu immediatu contra Egiptianiloru mâni'a ce o nutria contra Persianiloru : declara numai de câtu bellu cercassianiloru , pentru ca l-au offensusu fara cauza; si-si propune a debella si cuceri totu Egiptulu.

Insulta si mai multu, trimitu la elu pe *Zaraf Bashi*, séu mare-cambiaru, care de ordinariu è jidanu, si care dupa ce si-a facutu mai întâiu *Selam*-ulu, adeca salutarea séu complimintele sale, i dice : « Domnii principi ve ordina a restitui toti banii , ce pe nedreptu si contra lezei ati adunatu. » Si déca Pasia refusa séu face ôre-care escusatiune, evreulu insiste cu mai multa insolentia, si-i dice : « Trebe se-i restituiti , « ve asigurau, O ! fericite Pasia ! » Acésta procedura se observă la ei inainte de acést'a façe cu ori-care Pasia tramiu lor de curtea ottomana ; si o observau atât de constantu, in câtu din diece abiă poté scapa unulu cu onóre din manile lor. Dar e cumu, dupa ce precumu isi aducu aminte parintii nostri, Ibrahimu Pasia prin dispositiunile sale a umilitu pe principii egiptiani, de atunci încóce viéti'a lui Pasia este cu multu mai sigura acolo, de si nu este esempla de ori-ce periclu. Modulu de a eredita, anca este fôrte singularu in Egiptu. Persón'a care móre, esclude prin testamentu de la successiune pe toti fiii sei, si numesc pe ôre-care sclavu séu captivu, a carui virtute si probitate é recunoscuta, de singurulu erede alu seu ; acesta apoi, indatu dupa mórtea domnului seu. ica in possessiune tóte bunurile remase de elu, si face pe fiii decedatului de *Sais* séu gleba-adstricti ai sei, si ei trebe se fia multiamiti cu acésta stare, si se fia suppusi pe tóta viéti'a loru acellui-a care a fostu sclavulu parintelui lor. Tóte acestea se atribuie de comunu benedictiunei lui Ioseph, ce a reversatu elu asupr'a sclaviloru din Egiptu ; si acumu nici nu s'ar' poté altera acést'a fara mare detrimentu alu binelui comunu ; si acést'a din cauza , ca indigenii egiptiani sunt de la natura acumu atât de stupidi, in câtu nu au nici-o aptitudine de a guberna tiér'a. Mai multi dintre principii indigeni egiptiani au incercatu de multe-ori a cultiva pe fiii loru cei barbari, dar totdeauna au vediutu ca fatigiulu lor este in vanu. Fiindu-ca dar, precumu amu vediutu, ereditatea descendentaloru nu trece la fii cila sclavii invescuti cu virtute, Turcii au venitu la cugetulu de a nu mai da officiulu da Pasia la unu captivu, si cuatátu mai pucinula unu cercassianu, ci mai bine la unu turcu, séu la alta persóna libera care professéza religiunea muhamedana. Căci si ei credu, ca este unu destinu alu fatului, ca Egiptulu nu-lu voru pote ocupa si cuceri altminterea, de câtu déca va fi gubernatu de unu sclavu

INVINGE PRIN TRADAREA GENERALILORU LORU

XVII. Selimu lasandu-se de planulu de a irrumpe in Persi'a, si resolvindu-se a bate pe Egiptiani, a priimitu nisce scrisori de la Chairbegu, gubernatorele Damascului (36, si de la Gasselibegu, gubernatorele din Aleppo (inimici de mörte, de sí numai in secretu, ai lui Sultanu Gavri). In aceste epistole spuneau ei, câte servitiuri au facutu lui Gavri, si cumu elu totusi, condusu de tirania, ingrati-tudine, avaritia si gelosia, nu cërca alta decâtu a le lua viéti'a; to-todata i promittu a deserta de la cercasiani in midi-loculu cellei mai deaprópe lupte, si a trece la elu si a-i fi suppusi pentru totde-auna; ér in recompensa pentru acést'a nu ceru alta, dscátu cá unulu se fia pe viétia gubernatore in Damascu, si cest alaltu in Egiptu. Se-intielege cá interessulu lui Selim cerea, cá mai bine se attraga pe acesti generali in partea sa, decâtu ca se-i fi potutu macar veni in minte a refusa cererea lor. Asia, nu numai cá confirma prin juramentu si prin subscrierea numelui seu tóte conditiunile pactului, da' la anca instructiuni tradatoriloru, cumu se'si esecute mai bine intentiunile lor. Ace 'ia priimescu instructiunea lui Selim, si sub diverse preteste incita pe Sultanu Gavri, a intra in certamine cu Turcii, dicëndu între altele, ca Turcii sunt unu poporu effemeiatu, ér cercassianii sunt valorosi cá nici-unu altu poporu pe lume; ar' fi o deso-nóre, adaogean ei, pentru numele cercassianu, a suferi cá Turcii se

(36) *Gubernatorele Damascului*. Séu, dupa cumu se numesce asta-di, *Sham Beglerbeghi* (*). De si acestu nume se da prin lingusire la fia-care Pasia, care are privilegiulu de a purta trei códe-de-calul, elu totusi de dreptu se cuvine numai la patru, acesti-a sunt: *Sham Beglerbeg*, seu gubernatorele Damascului, *Beglerbeg de Kutahia*; care e pusu preste Natoli'a; *Beglerbeg de Sophia*, care guverna provinciile europene; si *Beglerbeg de Buduk*, seu gubernatorele de Buda, pe care din urma imperatorele Leopold acumu in dilele nóstre l-a stersu din lista. Turcii numera Damasculu între locurile sante, din cauza ca Mahomedu, dupa ce a fostu rapitu din Ierusalimu si redicatu péné la alu nóuelea ceriu, si a primitu aici Coranulu din manile lui Dumnedieu, a descensu din ceriuri la Damascu. Afara de acést'a ei mai credu anca si aceea, ca judecat'a cea de pe urma se va tiené in Damascu, si acésta cetate va fi metropolea imperiului fara fine, care aici isi va lua inceputulu. Aceste si alte assemeni fantasmagorii se potu gasi espuse pe largu intr o carte turcésca numita Muhamedie (**).

(*) A se vedé not'a 4, la Capu IV, din Cartea. *Tr. Rom.*

(**) Mahomediada, séu Istori'a lui Mahomedu. *Tr. Rom.*

stea campati atât'a timpu nepuniti în fața noastră. Gavri nesciindu nimica de tradarea generalilor sei, credea ca toate aceste sunt vorbe, cari nu dovedescu alta decâtu adevărat'a loră bravura; și lasa numai decâtu a se pune armat'a în linia de bataia într'unu câmpu numitu Burgi-Vaik (37), și merge în contra Turcilor. Selimu auzindu de acesta, își pune și elu omenii sei în ordine aproape de Aleppo asia, că se pōta primi cu putere pe inamicu ori din care parte ar veni acest'a. Cercassianii cu pasu incetu se apropia pîn' la o puscată de Turci, și apoi între strigate violente se arunca asupra a acestoră, și ataca cu cea mai mare furia, și pre langă toată resistenti'a loră valoroasă, și constringu a cede din terrenu. Dar' chiar pre cându credeau că victori'a este a loră, generalu Chairbegu în arip'a dreapta, și Gasselibegu în arip'a stanga, desertăza pe neasceptate cu trupele loră și trecu la Turci; ceea ce a causatu estrema terrore în Cercassiani. Cu toate aceste, ei se decidu a muri mai bine decâtu a se lasa învinsi, și începu ataculu din nou, și se arunca asupra inamicilor cu atata turbare, în câtu pre langă toată mulțimea contra carei se luptau, victori'a parea a înclina în partea loră. Dar Selimu vedindu ca cercassianii prin iutimea și agilitatea corpului loră evita loviri de sabie, de dardă și de săgeți, ordina cavaleriei a sta pe locu, și punendu pe Ianiceri în frunte, le comanda a da focu asupra inamicului. Acestă manopera se effectui cu succesu atâtu de bunu, în câtu Cercassianii spămentati de subitulu flagelu și continuă cadere a omenilor loră, se tragu înderetru spre a se pune erasi în linia. Turcii vedindu acest'a, fără a le lasa timpu a se reculege și a începe lupt'a din nou, se repedu asupra loră că unu torrente, și împrastia trupele și altminterea resipite degiă. Sultanu Gavri anca, vedindu că nu mai este nici-o speranță de a învinge, se resolvă că perdiendu-si imperiulu se'si pērdă și viēti'a cu elu. Se arunca în mīdi-locu între inamici, tăia totu ce'i vine înainte, și sbōra prin liniile

(37) *Burgi-Vaik*. Unu locu aproape de Aleppo; Burj seu Buri, după etimologia însemna turnu său fortăreție; prin urmare *Buri Vaik*, turnulu său fortăreți'a lui Vaicu. Turcii au usulu de a da numele de Buri ori Zodiacu în sensu metaforicu la turnurelele de la fortărețiile loră; fiindu-ca chiar precumu zodiaculu încungiura spher'a ceriului, asiă acelle turnurele încungiura giuru-împregiuru cetatea. Pentru esemplu, dicu: *Burji Kalaa*, zodiaci său bastiōne ce încungiura cetatea.

loru, că prin una turma de oi. Elu cauta dupe Selim, ilu striga si ilu provoca la duellu, că séu se-i dea vietî'a si imperiulu, séu se i le iea. Dar' fortun'a nu l-au adjutatu in propusulu seu; elu s'a intorsu éراسi inderetru de unde a venit; si fiindu ca isi imaginá că de câte-ori taia unu turcu, de atâte-ori nimeresce in Selimu, elu a facutu unu macellu orribile. In urma, fara că in midi-loculu atâtoru sabii se fia primitu o singura vulnere (ceea ce é lucru admirabile), ci numai de osteneî'a atâtoru vulneratiuni ce elu altoru-a a datu, si fiindu ca nebusitu de caldura nu mai pôté respira, a cadiutu mortu între ucisii sei inimici.

ALLEPPO SI DAMASCULU SE SUPPUNU LUI SELIMU.

XVIII. Dupa acésta victoria locuitorii din Aleppo vinu si cu profunda umilintia presenta lui Selimu chieile cetatiei. Acesta i primesce cu multa distinctiune, si daruesce câte-unu Chilat (38) unui fia carui-a dintre cetatianii principali. In Vinerea proxima urmatória merge in Giamia, si asculta cu mare satisfactiune mentionandu-se nu-

(38) *Chilat*. Unu felu de toga in varie colorî cusuta pe margini totu cu fire de au u si de argintu; si se da de catra Sultanulu in semnu de onóre, Veziriloru, Pasiloru si altoru demnitari mari, séu candu intra acesti-a in officiulu loru, séu in recompen a pentru vre-unu servitiu notabile, seu chiar pentru o scire buna. Sunt trei clase de Chilati. Cellu de prim a classa se numesce *Chilatu Fachire* (*), care se da numai Veziriloru si Pasiloru cu trei tuguri. Dar' câte-odata se da si delegatului estraordinariu alu imperatului Romaniloru, precumu a fostu, pentru esemplu, contele Octingeni dupa pacea de la Carlovitiu. Dupa acést'a, domnulu Feriole, ambassade estraordinariu alu regelui Franciei, pentru că domnulu seu se nu para inferioru imperatului Romaniloru, n a crutiatu nici spese nici osteneî'a pentru a fi onoratu si elu cu unu Chilati, dar' cu tóte aceste nu l-a potutu capeta nici decumu. Dupa aceea, Petru Tolstoi, ambassadele Czarului, ori câtu de mare favoritu a fostu alu marelui Veziru Ciorluli Ali Pasia, totusi si elu a priimitu acellasiu refusu că si Feriole. Acésta onóre, care nu o amu cercatu nici-odata (pentru ratiuni particulari, ce nu se potu divulga) mi s'a conferitu mie cu ocaziunea candu Sultanulu Ahmedu m a instituitu domnu principatulu Moldaviei. A dou'a classa de Chilati este *Ala* (**), care de comunu e da pasiloru, principiloru mahomedani si christiani, si ambasadioriloru estraordinariu ai potentabiloru crestini. A treia classa, care de comunu se numesce *Evsat* (medlocia), si de altadata *Edna* (inferioare), se da persónelor de rang mai inferioru. Chilati-ulu de comunu se numesce si Caftanu.

(*) Vestmentu de onóre. *Tr. Germ*

(**) Vestmentu pe tritru si u pe stritru *Tr. Germ*

măle seu în rugățiunile publice; ordină apoi a se da lectorului, anca pînă era acesta pe cathedra, unu vestmentu cosutu totu cu auru, si a se imparti multa elemosina nu numai între preoti, ci si între alte persoane de tota condițiunea. Acesta gratioasă clementia a avutu effectulu seu, căci nu numai cetatile mai neinsemnate din acea țiera s'au suppusu de buna voia cuceritoriului, ci pînă anca si locuitorii Damascului, audindu de apropierea lui Selimu, au tramisu pe betranii loru inaintea lui, spre a-lu intimpina si a-i implora grati'a si bunavointi'a. Selimu, i-a priimitu cu fație amicabile, si dupa ce le-a cetitu de două-ori rugarea, le-a promis ca le va implini toate ce ceru dela elu.

SELIMU DESCOPERE MORMENTULU LUI SHEICH MUHIDDIN

XIX. Dupa atâte fapte aratătoare de clementia, Selimu cugetă a fi de utilitate, că se castige inimile poporului superstitiosu anca si prin unele probe de pietatea sa. Asia, indata în prim'a dî a intrarei sale în Damascu, ordină a se celebra unu servitiu divin în Giami'a numita Beni Umnie (39), si a se face rugatiuni pentru prosperitatea s'a. Dupa aceea a mersu cu tota religiositatea spre a cerceta mormentulu faimosului Muhiddin (40), care era afara de murii cetatiei. Cei mai betrani oameni din cetate, abia isi poteau aduce aminte se

(39) *Beni Umnie*. Opiniunea publica tiene ca acesta ar fi numele acelui generalu saracenu, care a ocupatu mai înainte Damasculu de la crestini, si a transformatu beseric'a renumita de acolo în Giamia; cu toate ca crestinii atribuiescu acesta cucerire lui Omaru, alu doilea succesoru dupa Mahomedu.

(40) *Muhiddin*. Califu saracenu, care elu mai înainte a ocupatu Spani'a; si fara dubiu é totu acela, pe care scriitorii crestini ilu numescu *Musa*, si despre care dicu, ca la anulu Hegirei 92 cu generalulu seu Tarichu, mai înainte a intratu cu armat'a saracenilor în Spani'a. Chronologi'a consuna intru toate cu faptele; că-ci istoriografi arabi dicu, ca Muhiddin domniă anca pe la anulu Hegirei 99, (care coincide cu anulul 718 de la Christu, si în acestu anu, dupe cumu ne relata Vasaeus, Moise, emirulu Saraceniloru, a fostu batutu crăpcenu de Pelagiu, regele Asturiei. Dar' nu potu coniectura nici de cumu, ca de unde au potutu lua crestinii numele *Musa*. Pronume nu pôte se fia, atât pentru-ca elu este unu nume profeticu, pe care mahomedanii ilu léga de primul nume, câtu si pentru ca dupa natur'a limbei. Muhiddin cu mai multa probabilitate se pôte considera de pronume de câtu Musa (Moise). Si érasu cu greu potu crede ca Musa se fia unu nume propriu, pentru-ca Muhidin califul în epitafulu seu se numescu *Muhamed ben Arebi*. Apoi trebe se distingemu de acestu Muhamedu pe Muhamedu succesoru lui Abdullah, sultanu alu Saraceniloru, sub

fiu auditu ceva despre immormentarea acestui erou ; si mormentulu insusi nu numai ca era intr'unu locu fôrte scârnavu , dar' anca acoperitu cu escremente de ômeni , cari de siguru nu cunosceau reliquie pretiôse ce contineau acelu locu ; murdariile ce-lu acoperiau si-lu desfigurau cu totul , presintau mai multu imaginea unei culme de gunoiu , de câtu a unui locu religiosu. Selimu vediendu atât de neglese aceste reliquie pretiôse , isi exprimâ just'a indignatiune fație cu atât impietate a locuitoriloru , si ordinâ a curati numai decâtu loculu ; sub acêta operatiune gasesce una pêtrea de marmora cu urmatôri'a inscriptiune : « Acesta é mormentulu lui Sheich Muhiddin Beni Arebi , care a cuceritu Spani'a ». Imperatul convinsu din acêta inscriptiune , ca aici este immormentatu cadavrulu eroului , i redicâ asup'r'a mormentulu una Kubbe superba , si in apropierea ei una Giami'a cu unu ospitiu pentru intretinerea seraciloru cu mancare si beutura in tôte dilele. Afara de acêta , scutesce aceste locuri si edificii de la sarcinele a ori ce taxa ; si tôte aceste dispositiuni lo confirma prin unu Chatisherif (41). Pentru tôte aceste fapte pietôse ,

a carui domnia Saraceni au batutu flot a crestiniiloru , au devastatu Dalmati'a , au ai su Ancon'a ; dar' cari in urma , chiar' candu erau se ocupe Rom'a au fostu invinsi si nimiciti cu totul de câtrâ civii romani la Ostiu in anul de la Christu 849.

(41) *Chatisherif*. Littera (scriptura) santa. Sub acesta numire se cuprinde propriamente numele Sultanului , prin care acesta aprôba ori confirma unu mandatu seu scrisôre ; si de aci are apoi intregu documentulu numele de Chatisherif. Mai nainte , de acestea mandate le scrieau insii Sultanii cu mân'a lor pe una charthia simpla si cu littere ordinare , unu esemplu despre acest'a ne da Chatisherifului lui Mahomedu II. , care si asta-di se conserva in biserica de la Maguliotisa , inchinata Stei Maria vergine (*) Dupa aceea inse , cu timpulu crescându si estindendu-se margin le imperiului , a crescutu si luxuri'a si trufia imperatiloru , si au tienutu ca este mai josu de demnitatea imperatului , decâtu cá se mai scria séu se mai subsemne mandate. Asia , au ordinatu lui Nishandgi Pasia , cá elu se confirme mandatele imperiali si se inscria pe elle numele Sultanului intr'unu modu artificiale , care de comunu se numesce *Tugra* , dar' nu la linia scrisorei , precum este usulu la alte natii , ci la inceputu deasupra celei d'ântâiu linia din mandatu. Candu inse imperatul vo esce se dea pondu mai mare decâtu celu ordinariu mandatelor salte , atunci iea p n a si scrie supra de *Tugra* urmatoriulu apostilu : *Mudgibinge Imla oluna* , adeca : a se observa cele ce urmêza aci (**). Chatisherifului prevediutu cu acêta signatura , numi u comunu *Chatti humaiun* , adeca littera sublîma atât veneratiune se da nu numai

(*) A se vedé nota (la fine) 17, de la capu I din Cartea III. *Tr Rom*

(**) Assemenea apostilului : « Se aprôba » *T' Rom*.

Selimu, precumu credu Turcii⁽⁴²⁾, a fostu recompensatu în abundantia prin favorurile ce ceriulu a reversatu asupra imperiului seu; căci ei tôte victoriile ce s'au facutu de aici înainte în acestu mare si potente imperiu, le adscriu numai acestui Sheich si virtutiloru si gratiei sale inaintea lui Dumnedieu.

în viét'a, ci si dupa mórtea Sultanului, în cătu nici-unu turcu nu cutedia a-lu atinge fara a-lu saruta mai antaiu cu tóta religiositatea si a sterge cu ambe falcile pulberea de pe elu; precumu amu vediutu chiar eu ca a facutu marele viziru Ciorlulu 'îli Pasia, candu i-amu aretatu Chatisherifulu sultanului Mahomedu II. Nu va fi inu- Ale pentru cei curiosi a reproduce aci pe largu întregu acestu Chatisherifu séu mandatu Elu suna: «O tu, care tu esti confederatu cu onórea, Subashi de Constantinopole «Dupa ce prin grati'a nóstra prè înalta amu donatu architectului *Christodulu* cu «recompensa pentru lucrarea sa perfecta, strad a numita Kiuciuk Geafer, mergi la be- «seric'a Maguliotisa, si o descrie si o desémna cu tôte adjacentele locuri virane si introdu pe numitul *Christodulu* în posesiunea loru, în puterea acestui sacru mandatu alu nostru, caru tu crediementu se dai. Din acesta crisóre se pôte vedé si aceea, ca sub Sultanulu Mahomedu Fatih sistem'a de a guberna cetatile era cu totulul differenta de aceea ce se practica asta-di. Căci pe acelu timpu, unu singuru mandatu imperiale catra Subashi (care asta-di este unulu dintre cei mai inferiori oficiali si fara nici o autoritate), era destulu spre a effectui unu lucru ér asta-di numai prin multe ordinatiuni si prin midi-locirea persóneloru de diferiteranguri poti se ajungi la scopu Asia asta-di deca ar' voi Sultanulu se dea numai o singura casa cui-va, trebe mai antaiu se notifice despre acesta pe marele veziru prin unu Chatisherifu; vezirulu, deca cas'a este în cetate, trimitte ordinu lui Mima Aga séu marelui architectu, cá se mérga în faci'a locului, se mesure si se descria esactu tóta localitatea, terrenu, curte si camere; ér daca cas'a este în apropiare de murii cetatiei, trimitte mandatulu catra Shehr Emini, adeca inspectorelui muriloru si stradeloru. Mimar Aga séu Shehr Emini, ori care adeca, care a primitu mandatulu vezirului, chiama îndata la sine pe Naib, séu delegatulu judelui de Constantinopole ori de Pera (deca cas'a este în Pera), si prin acesta trimitte descriptiunea séu delineatiunea casei la Istambol Effendisi, adeca supremului jude de Constantinopole. În urma, o copia a mandatului si a descriptiunei architectului se pune în archivu, ce la Turci se numesce *Sidgil*, si numai dupa aceea se confirma person'a respectiva în posesiunea casei donate de Sultanulu.

(42) *Credu Turcii*. De si opiniunea communa la Turci este ca suletele mortiloru nu potu da nici-unu adjutoriu coloru în viét'a (*), totusi anca si la cei vii prin rugatiunile lor, potu se face impressiune asupra mortiloru, cá acesti a se róge pe Dumnedieu cá se le asculte rugatiunile. Assemenea, ei admittu ca e bine si cuviintiosu a venera memori'a santiloru, si a cerceta cu religiositate morimintele lor. În specialu legea lor le ordona a invoca numele lui Mahomedu si alu urmatoriloru sei, dicéndu, *Ia (**)* *Muhamedu!* *Ia Ebubekir!* *Ia Omer!* *Ia Osmanu!* *Ia Ali!*; si a scrie aceste,

(*) A se vedé not'a I la capu IV din cartea II. *Tr. Rom*

(**) O! *Tr. Rom*

ORDINA DECAPITAREA LUI HUSANU PASIA

XX. Ocupatu cu regularea trebiloru parte civili parte bisericesci, a petrecutu aici vre-o câte-va zile; dupa aceea, cu trupele sale,

nume cu littere fôrte elegante, si a le pune pe paretu in Giamii si in alte localitati, seu a-i depinge pe paretu in uimatoriulu modu in midilocu punu si descriu pe Mahomedu; adeca, ca elu a avutu fația rosia si lungaretia, nasu subtire, ochi vișeti, barba négra de optu policari, peptu latu', talia subtire, mani rotunde, degete lungi flaiierile picioroloru subtiri, piciorole late cu degete cam lungi. etc. Dupa acést'a descriptiune s'ar poté depinge portretulu lui Mahomedu fôrte usioru; cu tôte acestea nu é permisso a'i depinge alta decâtu numai manele si piciorole; si a i depinge vre-o alta ori-care parte, se considera de pecatu. Persianii inse nu sunt atâtu de superstitiosi; ei ilu depingu intregu, si-lu punu de comunu in fruntea scrieriloru loru istorice. Assemenea depingu portretele profetiloru si imperatoriloru. Amu vediutu o assemenea carte persica pe candu eram in Constantinopole, si care contiené istoria Persianiloru incependu de la creatiune pêné la Schah Ismail. Adeveratu ca portretele nu erau facute cu mare simetria, dai cu multa elegancia. Dintre imperatorii turci uniculu Muradu IV. care a cuceritu Babilonulu si a fostu fôrte dedatu vinului, a ordinaru se i orneze cu picture paretu camerei sale de dorinitu, dar succesoru sei le-au stersu pe tôte. Mai este numai o singura casa pe Bosphoru nu departe de satulu Beikossi, unde se vedu mai multe picture facute din ordinulu acestui Sultanu; elle representa persône cari venéza si pusca dupa lupi si cerbi, si apoi manca si beau, si altele assemenea. Dar Turcii sunt de ferma convictiune, ca angerii nu potu intra intr'o casa unde pe paretu sunt depinsi cani seu alte portrete, fia chiar de alle ómeniloru. Pentru aceea ei nici nu tienu alte portrete decâtu celle ale imperatoriloru. Aceste se conserva din vechime in bibliotec a Sultanulu de unde prin mari daruri si cu ajutoriulu buniloru mei amici de la curte, mi-ainu procuratu copii scóse de Musavvirulu Sultanulu, seu capu-pictorele curtiei, Leuni Celebi, pe cari si acumu le amu la mine (*) Scriindu aceste mi aducu aminte de o conversatiune ce amu avutu o data cu unu turcu invetiatu asupra pictureloru. Elu ne imputá, ca noi pêné in diu a de asta-di ne facemu idoli, imagini si picture carora ne inchinamu, de si ele sunt lucruri de mana ómenésca. Io i-ainu reflectatu, ca in privinti'a acést'a nu este nici o differentia intre musulmani si christiani; elu se mirá, si declara ca urásce fôrte tare cultulu imaginiloru. Io i replicaui, ca voiescu a proba assertiunea, déca voiesce se me asculte. «Nu descrieti voi — i disci — pe tablele vóstre in littere de auru figur a « si statur'a profetului vostru? Nu depingeti voi manile si piciorole sale cu celle mai « vii colori dimpreuna cu o rosa, despre care diceti ca a resaritu din sudóra lui Mahomedu candu a cadiutu acést'a pe pamentu? Nu scrieti voi numele Ashabiloru (adeca celloru patru successoru ai lui Mahomedu), pe table de lemnu seu de auru, si-i puneti in Giamiele si in casele vóstre spre Kible adeca in partea spre Mecca « intre resaritu si amedia di)? Si candu ve sculati demineti a, si vati fa'utu rugitiunile vóstre, au nu sarutat cu devotiune acelle icóne si apoi cu fruntea vóstra

(*) Sunt aceleasi, cari se vedu publicate in traduce a inglesa si germana in fruntea descriptiunei istoriei ha-carui Sultanu. *Ti. Rom*

pline de speranți'a victoriilor, merge contra tierei Kahire. În această cale ajunge la unu locu numitu de catra locuitori Chani Iunus⁽⁴³⁾, și precumu conversă în modu familiaru cu officarii sei, Husanu Pasia, unulu dintre vezirii Ţei, ilu intréba mai multu din gluma de câtu seriosu: « Prefericite imperate, candu vomu intra în Kuthuiur

stergeti pulberea de pe elle? Fiindu-ca dar, voi faceti acést'a în onórea acellora, « alu caroru nume se mentioné/a pe acelle table — spune-mi, aretati voi această reverenția sçu acestu servitiu catra color, catra linee sçu catra table? » Nici decumu — răspunse elu; și apoi continuaiu mai departe: « Dar' candu unu christianu sçu chiar « unu turcu ar' scuipa pe acelle table, seu într altu modu si-ar areta despretiulu facia de acelle icóne: au nu legea vóstra este care pe unu atare omu ilu declara culpa-bile de mórte? » Fara dubiu » răspunse elu. « Ei bine, replicaui io, totu asia merge și la noi, la crestini, în respectulu cultulu imaginiloru. Nu é imaginea, nici lemnulu, nici altu lucru de mana omenésca, ce veneramu, ci veneratiunea nóstra se « reporta la persón a pe care o representa imaginea. » Déca este asia — dise ellu — « apoi într adeveru ca este injustu a numi pe crestini But Perestu, adeca idololatri ». Admiraiu candórea turcului, și animatu de acest'a. continuaiu: « Asia dar ca, dintele « profetului vostru, inestimabile pentru voi, se conserva în thesaurulu imperiale, și « în totu anulu, înainte de prim'a di a lufei Ramazan, dupa ce mai întâiu s'au fa « cutu rugatiunile publice de ocaziune, ilu ieá Sultanulu cu cea mai mare reverentia « și ilu presenta mai marilor tierei pentru a-lu saruta? Nu conservati voi cu tóta religiositatea *Sandgiaculu* adeca Standardulu lui Mahomedu, si *Hirki Sherif* sçu sa. « crulu seu caputu, a carui margine în totu anulu si totu în acea di o atingeti în apa « si diceti cá ap'a acesta apoi é santita si neputreditoare, si o numiti *Abi Hirki Sherif* « adeca ap'a santului caputu, și si o impartiti între mai mari tierei, cá în dilele de « postu se puna câte o picatura din ea într'unu pacharu mare cu apa, care gustandu-o « de trei ori, o beau apoi dintr'un'a spre a-si stempera setea. Nu venerati voi dintele « profetului vostru, de si acesta é mortu: nu ilu conservati si nu-lu adorati? Si a- « cumu, fiind-ca aceste lucruri se facu în publicu la voi, te întrebu se-mi spuni: déca unu lucru neinsufletitu, precumu este dintele si ap'a, ilu venerati voi pentru elu in- « su-si. sau ilu venerati numai în vederea spiritului immaculatu (precumu diceti voi, « alu profetului vostru si în vederea increderi ce o are elu la Dumnedieu? » « Se in- « telege — dise elu — ca tóte aceste lucruri se reporta la elu, pentru a carui voia elle se considera de sahctificate si sante ». Dupa aceea eu amu concludu dicéundu: « Cu « multu mai puçinu dar' se potu christianii accusa de idololatria; căci onórea ce dau ci imaginiloru si relijiiloru santiloru, o dau mai întâiu si în prim'a linea lui Dum- « nedieu, si numai în a duó'a linea o dau prototipului sçu persónei ce elle representa. « Ei nu se inchina la santi cá santi seu ómeni santiti, ci cá la servii lui Dumnedieu, « seu, cumu amu dice, santiu lui Dumnedieu ». Acésta esplanatiune clara si intelligi- « bile a doctrinei nóstre plach Turcului. dar' pentru aceea totusi nu l-amu potutu scóte din retacirea sa.

(43) *Chani Iunus*. Ospellulu lui Ion Nu potu se spunu de siguru, déca turcii credu ca acest'a ar fi fostu cas a lui S-tu Ion profetulu.

« Kais (44) ? » Imperatulul vedindu ca prè marea familiaritate cu servii sei degenera in despretiu, respunse : « Vomu intra candu va vrè « Dumnedieu ; ér' io vreu cá tu se remani aici ». Si dicendu acesto cuvente, ordinà immediatu a-i lua capulu.

CALETORESCE LA IERUSALIMU SI OCCUPA UNELE CETATI

XXI. De aci isi continua calea pènè la Gasse , unde intielegendu ca Kudgisherif (45) nu mai è departe de aci , ilu cuprinse unu doru irresistibile de a vedè acèsta cetate , care a fostu léganulu atâtoru profeti, si teatrulu atâtoru miracule. Insoçitu de vre-o câli-va calareti ai sei face acèsta cale, si in trei dîle implinesce totu ce religiunea cerea de la elu, si apoi se întórce la armat'a sa in Gasse. De aci isi urmèza calea dreptu spre Elkahire (46), si in trecere cuprinde cetatile Sifidulbahr (47) si Chanuldgiumi. Dar' nu tienù de consultu a lasa in ele garnisòne, càci, cugetá elu, ca dèca invinge, ele nu se mai potu scutura de sub jugulu cuceritoriului, ér' dèca remane in vinsu, atunci nu-i potu da nici-unu refugiu securu. Asia lasa in ele numai pe acei-a inderetru , cari pentru vulnerile loru seu pentru lung'a caletoria au fostu incapabili de a urma grosulu armatei , si

(14) *Kulbuinr Kais*. Unu satù seu mai bine suburbiu in Cairo. se pare a li fostu unu locu strimtu si dificile de amblatu , dar' n i potu alla in care parte a cetatiei se lia

(15) Ierusalimulu. *Tr. Rom.*

(16) *Elkahire*. In tierile nóstre scriu de comunu intr unu modu falsu *Alkair* , ca s *Alcoranu* in locu de *Elcuronu*. Elkaire este capital'a Egiptului , si cunoscuta la tóta lumea ; se numesce si cu numele de *Misir*. Trecu in adinsu cu tacere preste fabulele turce despre acesta cetate si despre Ioseph Παγκαλος (*), ele se gasescu pe largu in o multime de carti, ce au esitu la lumina despre faptele egiptiane

(17) *Sifidulbahr, etc.* Propriamente insòmna marca-alba (**). Sunt aceste duóc cetati. alu carora nume anticu nu-lu c inoscu. Càci nu amu anca atata abilitate, in càtu se potu descoperi tôte numirile vechi ale atâtoru cetati care dupa atate serle stau ascunse sub modernele numiri barbare

(*) Adeca, celu mai frumosu. Este o generale opiniune intre orientali, cu patriarhulu Ioseph n'a avutu parehia de frumosu. Si dicu ca a fostu mare architect si geometru ; lui atribuiescu construerea columneloru in Cairo, cu cari mesura inaltimea Nilului , construirea canalului pentru derivatiunea acelui fluvii ; construirea fontaneloru, magazineloru, si piramideloru mesurarea si impartirea tieriei dupa diluviu ; si alte mai multe fapte *Tr Germ*

(**) Asia numescu Persiani marea in ditranca *T bo m*

merge mai departe. Vediendu acést'a cetatiani din Gasse, si cugetandu ca imperatulu nu se va mai întorce nici-odata, ci ca cercassianii ilu voru ucide dimpreuna cu pe tóta armat'a sa, se punu si omóra pe toti invalidi si pe toti medicii insarcinati cu ingrigirea acestor'a.

INVINGE PE CERCASSIANI

XXII. Póte, cá incercarile nuóe ale Cercasianiloru de a-si apera regatulu, au indemnatu pe locuitorii din Gasse a se revolta si a face acelu masacru. Că-ci cei cari scapassera din ultim'a batalia de la Aleppo, indata ce au ajunsu in Kahire, au convocatu o mare adunare, si au proclamatu de rege pe Tumanbai, descendente dintr'una din cele mai nobile familii cercassiane, si inaugurandu-lu, i-au datu titlulu de Muluki Eshref⁽⁴⁸⁾; si totodata se léga cu totii prin juramentu a-si apera imperiulu contra tiraniei injustului Selimu, séu a muri cu arm'a in mana si a-si rescumpera scumpu viéti'a si vastulu loru territoriu. Sub comand'a acestui generalu se aduna si toti ceialalti cercassiani, caroru-a se mai alatura ca truppe ausiliare anca Arabii corturari; se prevedu cu tunuri grele si alte instrumente bellice, si cu una armata alésa de patru-dieci mii de ómeni se punu in castre la unu locu numitu Ridanie; aici se fortifica prin tóte stratagecele imaginabili, cugetandu ca Selimu, incrediutu de succesele salle de 'mai nainte, va veni immediatu se atlace castrele loru, si cadiendu apoi in cursa, voru poté pré usioru a-lu bate si a-lu invinge. Selimu inse, informatu bine prin spionii sei despre aceste curse, precumu era superioru in numerulu trupeloru, da ordinu unei parti a armatei salle a se trage in giurulu castreloru inimice pe la spatele muntelui Gebeli Maktab⁽⁴⁹⁾, si la primul semnalu datu, se nevalésca asupra loru. Cu modulu acést'a, Cercassianii fiindu incungiurati de tóte partile, in primele díle⁽⁵⁰⁾ alle lu-

(48) *Muluki Eshref*. Adeca pré-santu séu pré-fericitu.

(49) *Gebeli Maktab*. Eu cugetu ca nu Maktab ci Machtab ar' trebui se dicemu, cea ce ce insémna culme séu munte unde este mausoleulu anticiloru si faimósele piramide.

(50) *In primele díle*. In privinti'a insemnarei díleloru, la Turci esté usulu, ca ei in literele loru si mai alesu in ordinatiunile imperiali insémna séu dílele a întregi luna, séu impartu lun'a in trei decade. Asia dóca se face ceva in primele dicce díle

nei Gemaziulu evvel, anulu Hegirei 923 se incinge o lupta atât de sangeroasă și obstinată, în câtă aceea abia se pôte descrie. Cercassianii adeseori cutropiti de numărul celui mare alu inamicului, și de multe-ori respinsi, totu de atâtă-ori se reculegu și ataca din nou pe inamic, fiindu-ca regele lor luptă pururea în frunte, și animă pe soldați prin esemplul său. Lupt'a se continuă anca câtă-va timp în linii rupte; dar' în urmă, vedindu Tumanbai, că omenii sei parte sunt prinși parte ucisi, și că victori'a nici într'unu casu nu o pôte avea, așa cu o trupă allăsa de soldați cari i serviau de gardă, își face cale cu sabi'a în mână, pe unde inamicul era mai desu, și fuge la Sheikh Areb (51) fiul lui Bekaar. Asia Turcii obținura o victorie completă, dar' le-au costat foarte scump. Generalul lor, Sinan Pasa, cel mai celebru era pe același timp, a rămas mort. Mărtea acestui-a într'a-

ale lunii, ei scriu *Evailinde* adică prima decadă; dat'a celorlalte diece dăle din mîdi-locu o însemnă cu cuvîntul *Evasitinde*, adică a două decada; despre celelalte diece dăle din urmă dicu *Evachirinde*, adică ultimă decadă. Prin urmă *Gemaziulu evvel Evailinde*, adică în primele dăle ale lunii Gemaziulu evvel, însemnă: în ună a din dălele de la prima pînă la diece acestei luni. Și așa mai departe.

(51) *Sheikh Areb*. Pare a fi unul dintre Sheikhii sau prelații arabiani cari aveau de a face mai multu cu guvernamentul ecclesiastic decît cu cel civil, și pretindu a fi legitimi succesorii ai lui Mahomedu. Sunt din ei șapte familii mai celebre între Turci, ale caror nume înse mi-au scăpat din memoria. Căci eu de prezentu traiescu într'unu locu, unde nu numai că sunt foarte departați de Arabi, dar' nu e nici umbra de vre-o învețitură mai înaltă, și unde nu auzi nici măcar din nume de vre-o bibliotecă completă, departe de a pôte găsi lucrul ce-l cauți. Atâtă înse se pôte deduce, că acești Sheikhii sunt foarte respectați de către însii Sultani, fiindu că capul lor (care își are rezidența în Mecca, și care de și se confirmă de Sultanolu dignitatea sa totuși o transmite cu dreptu de ereditate fiilor sei), cînd scrie la Sultanolu, i enumera mai întâi toate titlurile cele mai pompoase, și apoi îl numește *Vakilimus* sau vicarul sau și alu profetului în toată imperia lumii. Se dice că totu așa scrie și în cartile sale către imperia Indiei. Amu vedu odată unu Sheikh de acestia, cînd mersesem la Sultanolu Mustafa, fratele imperatului de acum (*) , care pe același timp era în cortul său într'unu sat numit Akbunar, nu departe de Adrianopol; elu venise să-și facă reverența, și totu timpul stătea în cortul Sultanolu, și conversa în mod foarte familiar cu acesta. Era încortelat cu Cerkies Mehemedu Aga, magistrul stălelor de curte, și unu intimu amic alu meu; acestă îmi spunea că de cîte-ori acestu Sheikh vorbea despre Sultanolu, totu-deuna îl numea alu său Bisum Vekil, alu său vicariu sau vicegerent

(*) Achmedu III. *Tr. Rom.*

lăta miscase pe Selimu, în câtu lungu timpu, dupa cucerirea cetății Kahire, ilu plangea esclamandu : *Misri alduk, emma Iusuf aldurduk; Iusuf siss, Misirden ne olur ? !* «Cucerii Egiptulu, dar per-
« dui pe Ioseph ; deca nu mai amu pe Ioseph, ce'mi ajunge Egipt-
« țulu ? ! »

MAI ANTAIU TRACTÉZA ONORIFICU CU TUMANBAI, SI APOI LASA DE-LU SPENDIURA

XXIII. Asia dara, acésta tiéra fertile pareă a fi cu totul suppusă imperiului ottomanu ; dar' Tumanbai era anca în viétia si se ținea în vecinătate promptu la ori-ce miscare; ceea ce însuflă frica Turcilor ca voru perde o tiéra ce atâtă sange le-au costatu. Era lucru știutu ca Tumanbai s'a refugiatu la Arabi, si acceptă numai că Selimu se se retraga din Egiptu, spre a încerca o resturnare. Selimu spre a preveni periclulu ce-lu amenință din acésta parte, trimitte delegati cu pretioșe daruri la Sheikh Areb, fiulu lui Bekaar, că se-lu rōge se-i estradea pe fugariulu inimicu, avisandu-lu totodata ca e mai consultu a-i castiga amicitia prin bune servitiuri, de câtu amerita mâni'a prin vane obstinatiuni. Scheichulu, séu ca se temea de puterea lui Selimu, séu ca era sedusu de pretioșele daruri, comitte fapt'a rusinōsa si estrada pe Tumanbai, pe care-lu luase sub protectiunea sa: fapta contraria dreptului gintiloru, si mai alesu contraria la *Rai* arabicu (52). Dar' deca bravur'a lui Tumanbai n'a potutu misca inim'a unui amicu lasiu, ea a potutu se imblândi-

(52) *Rai arabicu*. *Rai arebi*, la Turci se esprime prin *Eman*, séu mai vulgaru *Amman*, dar este mai usitata espressionea arabica. Este aceea ce italianii dicu *Parola* englesii si francesii *parole*); adeca cuventu datu de securitate, de pace, de aliantia, de protectiune; asia cuventulu *Berai* la Arabi (ceca ce Turcii dicu *el Eman usre*) însemna : securu ! gratia ! quartiru ! Arabii se lauda ca între toti omenii pamentulu, ei se țienu mai strictu de cuventulu (parol'a) loru : si pōte ca au dreptu. Căci deca cine-va ar' ucide, fia chiar si în foculu luptei, pe unulu cui s'a datu Rai, unulu ca acel'a dupa legile Arabilor é culpabile de mōrte. Deca prindu pe unu inimicu de alu loru (precum sunt în cērtă continua unii cu altii), i dau Rai, si tragu în giurulu lui unu cercu, impunendu-i se nu esa de acolo ; si captivulu nici nu cutēdia se faca acēst'a, chiar deca ar' sci ca are se mōra de fome séu de sete. Într'aceca învingatorii anuncia pe inimici, ca cutare si cutare este închisu colo si colo în cerculu Rai, si deca vreau se-lu rescumpe, trebe mai antaiu se răspunda talionulu ce captivulu a promissu. Dupa ce s'a răspunsu acestu pretiu de rescumparare, merge la captivulu unulu din acelu tribu din care a fostu celu care l-a prinsu sterge cerculu

sca mâni'a unui inamicu generos. Candu s'au adusu acestu rege legatu in ferra inaintea lui, si a vediutu cumu inim'a lui brava lacesce din ochi-i, atunci Selimu nu s'a potutu retiené se nu-i redea libertatea, si a-lu ruga se vina in tôte dîlele la elu la mésa. Tumanbai, recastigandu-si libertatea cu pretiulu virtutiei sale, a conversatu dupa aceea multu cu Selimu despre lucrurile atátu publice câtu si private, si l-a informatu despre starea lucrurilor in Egiptu, despre legile, geniulu si datinele poporului de acolo. Dar' nefericitulu Tumanbai a trebuitu in urma se arate prin tristulu seu esemplu, cumu sôrtease jóca cu lucrurile omenesci. Selimu nu potea se nu admire virtutile eroice, singular'a fortitudine, consiliurile intielepte, si portarea grava si seriósá a lui Tumanbai; elu tienea, ca é lucru vile de a ucide pe unu barbatu atátu de superiore altoru-a; si, departe de á se teme de ceva periclu din partea lui, elu se resolví a-lu primi in amiciti'a sa, si a-lu pune domnu preste regatulul Egiptului. Dar' chiar pre candu se ocupá cu aceste cugete, se lati vorb'a intre poporu, cá éca Tumanbai au ajunsu in mare favóre la imperatulu, si acusi va fi gubernatore in Egiptu; atunci apoi potemu avé sperantia cá, indata ce Selimu se va retrage din Egiptu, Tumanbai cu restulu Cercassianiloru si cu Arabii va bate si alunga garnisónele de aici, si va restaura dominatiunea cercassiana. Acésta rumóre nu potea se remana in secretu denaintea lui Selimu, care era vigilantu, observatoru nu numai a totu ce se facea, ci si a totu ce se vorbeá. Dar' cu tôte aceste, elu nu voia bucuros a da crediementu acestoru vorbe; cáci credea cá ele potu se vina chiar din

cu piciorulu, si captivulu este liberu. Care a cadiutu odata in cercu, nu póte se-si recastige libertatea decâtu numai solvindu pretiulu de rescumperare. Cá-ci chiar déca consotii sei ar' bate in urma pe inimici, si le-ar sta in putere a-lu libera din cercu, elu totusi nu cutédia a esi fara consimtiemintulu acelu-i-a carui-a i-a datu Rai; cáci ¹éca ar' face un'a cá acést'a, elu pe tóta viet'a este tienutu de omu fara onóre, atátu dinaintea amiciloru câtu si a inamiciloru, si nu mai póte nici-odata prin nici-o fapta meritósa se-si recapete numele celu bunu. Er' déca ar cutedia se ésa din cercu si se fuga, atunci chiar compatriotii sei ilu prindu si-lu tramitu legatu la inimiculu, cá se-lu judece séu la mórte séu la sclavia perpetua, precumu i va placé si va afla de bine; in acestu casu rescumpararea nu póte avé locu cu nici unu pretiu. «Cáci — dicu ei — care omu isi pretiuesce mai multu viet'a, decâtu *Ras*, nu é demnu de libertate, si nu merita a se numi *omu*, cu atátu mai puçinu *arabu* »

gur'a inamiciloru. In urma inse, vedindu ca fam'a se totu tiene, veni la suspitiune, ca ceva tradare trebe se fia la medi-locu, si ordinâ lui Sheich Suvar Alibegu (pe alu carui tata acumu de curendu ilu spendiurara Cercassianii intr'unu paru de ferru), că se duca pe nefericitulu rege in Kahire si se 'lu spendiure acolo sub pôrt'a numita Savil. Candu a datu Selimu acestu ordinu, a disu urmatôriele cuvente: « Câtu de mare a fostu grati'a mea fație cu elu, amu are-
« latu indestulu pênê acúmu; dar' ce effectu potu avé malitiô-
« sele vorbë ale vulgului, védia acumu elu nefericitulu singuru ». Alibegu esecută cu tóta placerea acésta comissiune, câ-ci i se dete buna ocasiune de a-si resbuna pentru mórtea tatane-seu; si infortunatulu Tumanbai, in diece ale lunei Rebiulu evvel, anulu Hegirei mai susu mentionatû, a fostu spendiuratu in Cairo la port'a numita Savil. Nu se pôte spune ce terróre a cuprinsu pe Egiptiani candu audira de mórtea neasteptata a regelui loru. Cei cari mai nainte clociau ura in ascunsu contra dominatiunei sale injuste, i vedeai acumu alergandu umiliti suplicanti la Selimu, cerendu-i gratia, si promittendu-i a fi pururea fideli servitori ai casei osmane. Imperatulu le iertâ tôte sub conditiune, ca unde voru sci ca este ascunsu vre-unu cercassianu, se-lu aduca numai decâtu legatu inaintea s'a. Abia ce declarâ elu acést'a in publicu, si indata poporul comunu, amatoriu de noutati si in sperantia că va obtiené iertare. cauta in tôte partile dupa cercassiani, domnii sei de odiniôra si aduce vrë-o cati-va din ei legati inaintea lui Selimu spre a fi masacrati. Pe diu'a urmatôria lasa Selimu a se redica unu amfiteatru cu tronu afara de cetate pe tiermurea Nilului, si demanda a se decapita toti captivii in presenti'a sa, si a le arunca cadavrele in rîu. Numerulu acestoru nefericiti se dîce că au fostu preste trei-dieci de mii. In a dou'a di dupa acést'a, Selimu voindu a-si areta si mai multu puterea, si a umili cu totul inimele invinsiloru, intrâ cu pompa triumfale in Cairo; dar' abia dupa câte-va ôre se departâ de aici anca in aceeași di, asiediendu-se in corturi intr'unu locu nu departe de Nilu, numitu Russa, si lasandu truppeloru sale timpu de a se restaura. Unu ingeniosu poetu arabu a insemnatu epoc'a acestui macelu in urmatoriele cuvente.

Har Schev (53) *Sultan Selim !*

Vai ! acesta è Sultanu Selimu ! (54).

OCCUPA ALEXANDRI'A SI SUPPUNE PE ARABI

XXIV. In acelasiu anu , la siepte ale lunei Gemaziulu evel , face espeditiune la Iskenderie (55) spre a o attaca ; dar' mâni'a cuceritoriului a fostu invinsa prin capitularea cetatiei de buna voia. Dupa ce apoi si-a regulatu tôte trebile in acêsta cetate, se retrage in partea centrale a Egiptului, si instituie pe Chairbegu guvernatore tieiei, apoi plêca in lun'a Siaban inderetru la Constantinopole. In acêsta rentôrcere, trecêndu pe la Gasse, isi resbuna de perfidi'a locuitoriloru ei , si lasa a trece prin sabia toti fara distinctiune de sexu si etate, si assemena cetatea cu pamentulu. De aci merge la Damascu, si in virtutea pactului avutu, da lui Gaselibegu guvernamentulu prestè acêsta cetate si preste localitatile invecinate din Palestin'a si Siri'a. Cu unu cuventu , in timpu de unu anu si intr'una singura espeditiune, Selimu a adnectatu mai multe tieri imperiului seu, de câtu unulu ori-carele din predecessorii sei, in totu timpulu câtu au regnatu ei. Că-ci elu a cucerifu nu numai tôte tierile Cercassianiloru in Asi'a si in Egiptu , ci anca a redusu , asia că in trêcatu, sub potestatea sa alte cetati tari si faimóse ale Asiei, precumu : Malatie (56), Dierbeghi, Derende, Behtisi, Kierkieb, Kiachte, Beredgik, Antab si Antakie. Afara de tôte aceste, chiar si Sherifulu (57) din Mecca (58),

(53) Séu *Scheviiel*, adeca escrementu de omu, ori animalu. *Tr. Germ.*

(54) Propriamente : aceste sunt escrementele lui Selimu. *Tr. Germ.*

(55) *Iskenderie*. Alexandri'a, locu fôrte insemnatu de comerciu in Egiptu si cerce-tatu de năile tuturoru natiuniloru. Alexandri'a a fostu fundata de Alexandru celu mare, si data spre Ocuintia Greciloru din Egiptu

(56) *Malatie etc.* Dintre acestea , Malatie, Derende, Beredgik, Antab si Antakie seu Antiochi'a , sunt cetati destulu de marisióre ; dar cele-l-alte sunt mai multu oppide mici decatu cetati mari.

(57) D'Herbelot dice, ca cuventulu arabicu *Sherif* insemna in generalu *nobile* seu de innalta origine ori dignitate . si in specialu este titlulu ce-lu intrebuintiêza descen-dentii lui Mahomedu din generele acestui-a *Ali* cu bica sa *Fatme*. Acesti-a se mai numescu anca *Emir* si *Seid*, adeca principe si domnu, si se distingu de ceialalti prin turbanulu loru celu verde. In Afric'a a fostu o multime de dinastii din acesti Sherifi. Asia numitii *Edrisiti* anca au fostu Sherifi , si famili'a care domnesce asta di

a prezentatu chîilele cetatiei sale lui Selimu , pre candu acesta era anca in Cairo ; si a recunoscutu publicamente suveranitatea acestui-a. Selimu ilu primi cu tîta onorea , si a ordinaru cî fiulu seu , renumitu prin virtute , pietate , si sciintia , se-i fia succesoru in principatu. Acestu omu a miscatu apoi tîte triburile selbatice ale Arabiloru , precumu Beni Ibrahim, (59) Beni Sevalet, Beni Ata, Beni

in Fess si Marocco , anca se numesce Sherif. Sherifii de Mecca si Medina se bucura si asta-di din partea Turciloru de putere suverana. *Tr. Angl.*

(58) *Sherifulu din Mecca.* Inainte de domni'a lui Selimu, acestu Sherifu era principe suveranu si domnu absolutu in Mecca si in vre-o cate-va alte cetati in Arabi'a. Dar' de la timpii lui Selimu incîce a recunoscutu si elu pe imperatoriul turci de pazitori si protectori intereselor musulmane.

(59) *Beni Ibrahim.* Sunt preste siepte-dieci de popîra sîu triburi, originari din diferite linii , cari inse tîte se lauda ca sunt de origine de la Abraham ; elle ratecescu prin vastele deserte alle Arabiei, unde isi au locuintele incerte. Tîte vorbescu limb'a arabica ; dar' in dialecte atîtu de diferite . in cîtu abia se potu intielege unii pe altii. De aci , cu dreptu cuvîntu se pîte dice , ca limb'a arabica este cea mai copiîsa si chiar infinita. Cîci unulu si acelasu cuvîntu insîmna o mie de lucruri de natura cu totulu diferita ; si érasu, unulu si acelasu lucru se pîte esprime prin o mie de cuvînte , cari nu au nici cea mai mica analogia intre sine. Afara de acîsta , abia vei potî gasi o calitate a unui lucru , care se nu dea subiectului , in care ea se cuprinde o numire cu totulu particulara. In *Thesaurulu* lui Meninski despre limbele orientali , sunt o multime de exemple de acîsta natura ; cari inse a le copia aci , nu este scopulu nostru prezentu. Din floricelele acestoru infinite dialecte este compusu Coranulu , si de aci vine , ca sectatorii Coranului credu , ca acîsta carte nu é scrisa in limba omenîsca , ci in limba dumnedieîsca. Cîci nici unulu din tîte aceste popîra sîu triburi nu este in stare se intielega intregu Coranulu ; si nici cellu mai mare invetiatu dintre Arabi nu se pîte lauda , ca ar sci da esplicatiune tuturoru cuvîntelor din acea carte. Asupr'a acestui subiectu ei mai adaoga o istorîra comica , dar' in care ei credu fîrte tare. Dicu adeca , ca pe timpii lui Mahomedu , limb'a arabica a ajunsu la cea mai multa perfectiune ; si ca infloriau pe atunci unii poeti inventiosi , cari , cî pe timpulu jocuriloru olimpice , de cîte-ori inventau unu disticu ingeniosu , ilu affigeau pe o columna erecta a nume pentru acîsta in piati'a publica. Apoi se dá la altu poetu unu terminu de trei luni de dile , cî se respunda la disticulu affiptu cu unu altu disticu , numitu *Nasir*. La diu'a anumita se adunau toti poetii , si esaminandu amenduîe versurile , dedeau preferintia acellui-a , care era mai multu aplaudatu de publicu , si pe auctoru ilu numiau principe alu poetiloru , onorandu-lu cu unu nouu *Machlas* , adeca unu supranume nouu. Mahomedu folosindu-se de oportunitatea acestei datine , a affiptu si elu pe columna unu *Nasir* sîu unu versu din Coranu ; toti poetii l-au studiatu nouîe luni de dile cî se pîta da respunsu : in urma triumphulu recunoscutu in unanimitate a fostu alu lui Mahomedu ; versurile sale au fostu declarate de inspirate de Dumnedieu si loctrin'a sa de la aceu timpu inainte o imbratiosara cu totii.

Asiie, Beni Saad, si mai multe alte, (60) alu caroru nume nu 'mi este cuposcutu, si locuescu in tierile deserte intre Mecca, Cairo si Damascu ; si le-au facutu de s'at suppusu de buna voia lui Selimu , dandu-i in scrisu ca-i voru fi pururea fideli , si tramitiendu-i in ostatocu vre-o câti-va din cei mai illustri compatrioti ai loru.

(60) *Mai multe altele.* Intre ceialalti erau si monachii cari locuescu in muntele Sinai. Despre acestia se vorbesce o istoria singulare, pe care vreu a o reproduce aci , fiindu-ca, pre câtu sciu eu, nu se face mentiune despre ea decâtu numai intr'o carte plina de fâbule despre monachii acestei monâstiri. Se dice adica, in modu cu totulu fabulosu, ca: Mahomedu câ omu de origine mai inferiôre, avea datin'a in tinere-tiele sale de a mana dintr'unu locu intr'altulu camile luate cu chiria. Intr'o caletoria de aceste elu a ajunsu odata la muntele Sinai, si s'a pus in campulu deschisu pentru a dormi puçintelu. Pe candu dormia, a vedutu egumenulumônâstirei ca unu nuoru se redica asupr'a capului lui Mahomedu, si-lu aperi de radiele sôrelui. De aci abatele a concludu , ca acestu omu tineru trebe se fia ceva mai multu , de cât ceea ce-lu arêta esteriorulu seu; pêntru ca, unu presemnu atâtu de singulariu, dupa a sa parerea nu se potea areta altui-a, decâtu acelui-a, care pe viitoriu are se fia domnu asupra acestoru tieri. Merse dreptu aceea la elu, ilu salutâ cu toçu respectulu, si ilu invitâ in camer'a sa , rugandu-lu a gusta acolo liniste neturburatu de nimene. Dupa aceea crediendu ca prin acêst'a si prin alte mai multe maniere de curtenire , i-a castigatu buna-vo-inti'a, l-a intrebatu : in casulu candu ar ajunge odata domnu in aceste tieri , ce i-ar fi cu placere a dispune in privinti'a acestoru monachi? Mahomedu respunse ca : « i-ar » scuti câ pe *Ruhbani* (*) : adeca : pazitori de buna viatia si de buna purtare : de la » tôte tributele, si i-ar avê in mare onôre ». Acêsta promissiune o dède abbatelui si in scrisu, in limb'a arabica, si fiindu-ca nu avea sigilu, o intari cu palm'a sa propria, intingendu-o in tinta si apoi apesandu-o pe charthia. Lungu timpu dupa aceea, fiindu Selimu sultanulu in Egiptu, vine abbatele din muntele Sinai la elu , si-i arêta privilegiulu adeveratu sêu inventatu alu lui Mahomedu. Imperatulu ilu cumperâ de la monachu cu patru mii de galbeni, declarandu-i totodata ca sunt si remanu pentru totdeauna scutiti de la tôte tributele, si confirmandu-i prin unu Chatisherifu alu seu atâtu in acestu vechiu privilegiu câtu si in tôte alte ale loru privilegiuri. Acêsta carte a lui Selimu, tradusa din arabesce in turcesce, o amu çetitu in Adrianopole, si precâtu imi potu aduce aminte, era scrisa precumu urmêza : « Venindu monachii din » muntele Sinai la inaltulu nostru divanu, si aretandu-ne in tóta umilinti'a, ca Ma- » homedu el Mustafa(**) alu lui Dumnedieu santu profetu (pace si bine-cuventare asu- » pr'a lui) in caletoriale sale a fostu primitu cu ospitalitate in monasteriulu loru, si, dupa » puçinele loru midi-lôce, l-au servitu cu tóta onôrea si reverenti'a ; si ca Mahomedu » in consideratiunea acestoru servitiu, au avutu grati'a a scuti pe acêsta comunitate » a monachiloru *nazareni* de la ori ce tributulu anualu alu loru , si întrû confirmarea

(*) De la cuventulu *Rah*, cale si *Ban*, custode, garda, pazitoriu , precum se vede ca-lu deriva autorulu nostru. Dar *Ruhban* este pluralulu cuventulu arabicu *Rahib*, care insemna monachu. *Tr. Germ.*

(**) Alcsulu, predestinatulu *d. Tr. Germ*

PRIMESCE PE UNU DELEGATU ALU REGEIUI PERSIEI

A. 925
I C. 1519

XXV. In reintorcere din acésta espeditiune, ajungându in Aleppo in luna Remazan, anulu Hegirei 925, i veni unu delegatu persianu, tramisu de regele sub pretentiunea de amicitia, spre a seduce pe Sultanulu; si cu modulu acesta prin supunerea simulata, a diverte furtun'a ce parea a se redica asupr'a Persiei. Pentru a-si ajunge scopulu mai iute, delegatulu pre langa darurile pretróse ce adusese cu sine, si cari erau demne de ambii imperati, elu se mai incercà a lingusi ambitiunea lui Selimu cu adaogarea de titlature nuoe, numindu-lu: *Shehin Shahi Alem, ve Sahib Kirani beni Odem*; (61)

acestei-a sa înduratu a le da o santa charthia sigilata cu mana sa propria: Noi anca, voindu a urma esemplulu seu, amu ordinatu si ordinamu din inalt'a noastră gratia, ca disu monachi se fia scutiti de la tributulu anualc, la care altii sunt supusi; si in besericele si in riturile lor se nu fia molestati, ci se le póta esercita liberu dupa anticele loru l g. Spre acestu scopu amu ordinatu si ordinamu din gratia, a li se da o copia autentica de pe documentulu santulu profetu alu lui Dumnedieu, confirmata cu semnatur a noastră Demandamu dreptu aceea, tuturoru persónelor, cari esercita vre-o potestate seu jurisdictiune, in totu cuprinsulu imperiulu nostru, a nu insarcina pe numiti monachi de sect a lui Iesu cu nici unu tribut seu alte impositie civili. Si cine va lucra in contra acestu alu nostru *Chatisheref* si mandatu, unulu ei acela se scia ca de siguru va fi certatu si punitu. Datu in Kahne, etc » Si intr adeveru ca acésta esemptiune de la tribut a monachiloru din muntele Sinai, a remasu in vigóre in totu imperiulu Turciloru péné pe timpulu lui Solimanu II, unchiu de-mosiu alu Sultanulu de acumu, candu Turcii au inceputu a lua de la ei *Haragiu*, si acést'a mai antaiu prin dispositiunea lui Kioprili Oglu Mustafa Pasia, care nu si-a facutu nici unu scrupulu, a declara totu documentulu de falsu. Pentru cá se previna necasulu ce-i amerintiá, au fostu tramisu unii monachi din muntele Sinai cu documentulu lor de privilegiu la Adrianopole; aici l-amu vediutu in manile lor si mi-amu scosu o copia dupe elu. Totu ce au dobénditu prin suplic'a lor a fostu, ca ei si societatea lor a remasu scutita de la tribut; dar' pentru celelalte monástiri n'au potutu scóte nimica la cale

(61) *Shehin etc.* Titlaturele imperatiloru turci in generalu sunt fórte pompóse; cu tóte aceste numirea de *Sillullah*, adeca umbr'a lui Dumnedieu, o pretiuescu mai presu de câtu tóte cele-l-alte, din cauza ca acést'a vine de la regele Persiei, precumu amu observatu intr altu locu. Dar la curte candu se face mentiune despre Sultanulu, seu se adreseza lui, nu se intrebuintieza nici-odata aceste titlature, ci se dice numai *Padishah* (*) *Alem Penah*, adeca: imperatulu refugiulu seu scutulu lumei; si

(*) *Padshah* seu *Padishah* se deriva de la cuventulu persicu *Padu*, a lua, a allunga si *Shah*, rege. Adeca *Padishah* inseamna unu rege, care allunga seu departa daun'a i reulu precumu *Padshahr* seu *Padisehr* (de comunu Bezoar) inseamna o medicina care deputa veninulu. seu antidotu, de la *Pad* si *Sehr*, veninu d *T. Germ*

adeca : « Imperatulul imperatiloru , si singurulu cuceritoriu (séu autocratu, singuru-domnu) alu fiiloru lui Adamu ».

AMBITIUNEA SI MOARTEA LUI SELIMU

XXVI. Atâte victorii mari , atâte gratulatiuni lingusitôrie ce veniau nu numai de la popôrale invinse, ci si de la principii invecinati, implura inim'a lui Selimu de atâta vanitate si ambitiune, in câtu credea ca elu este singurulu monarchu alu intregu universului , si despretiundu imperatiile pamentesci, elu isi imagină ca ar' trebui se se suppuna armeloru sale chiar' si imperatiile ceresci, déca ar' poté ajunge la ele. Asia, dupa ce intră cu pompa triumfale si intre aclamatiunile poporului in Constantinopole, se legă in publicu prin juramentu (62) (că si candu sôrtea inconstanta a resbellului ar' trebui se se plece la comand'a sa), ca la anulu urmatoriu va intreprinde una alta espeditiune si nu se va întôrce acasa , pênê ce nu va fi resturnatu cu totulu pe rivalulu seu imperiu alu Persiei, si nu va fi stinsu cu totulu pe unu poporu necredintiosu lui Dumnedieu si odiosu ômeniloru; convinsu fiindu ca dupa aceea va poté suppuno fara dificultate si pe principii crestini. Dar câtu sunt de deceptiôse planurile ômeniloru, ce nu vinu de la Dumnedieu, si câtu este de fragile unu pumnu de lutu candu se imfla de ambitiune vanitôsa, a aretatu domnulu supremu alu universului , altoru-a spre invetiatura, prin urmatoriulu esemplu. Era lipsa totale de bani; căci espeditiunea egiptiana desecase cu totulu fondurile tesaurului publicu internu si esternu (63); si Selimu a fostu necessitatu a amênă bel-lulu seu intentiosu pe altu anu , si a vedé cumu ar' poté se adune

Oliosman Padishahi, adeca : imperatulul fiiloru lui Osmanu. Prin acést a din urma numire Turcii vreau a da se se intieléga, ca introgu poporulu turcu nu recunôsce alta fôntâna a nobilitatiei decâtu numai pe Osmanu, primuloru imperatu.

(62) *Juramentu*. Turcii credu ca imperatululu lor nu pôte nici dice nici face ceva, decâtu numai din inspiratiune divina. Prin urmare, ce confirma imperatululu prin juramentu, aceea si trebe, si pôte se se implinésca. Dar' esperienti'a a aretatu de multe-ori, câtu de falsa este acésta imaginatiune a Turciloru !

(63) *Fondurile tesaurului . . . esternu*. Turcii au duóe thesaure seu duoc cas o in cari tienu banii publici : thesauru esternu si thesauru internu. Deferidariulu cu marele thesaurariu (despre care amu vorbitu într'o nota precedente) (*) estu in

(*) Vedi mai in susu not'a 7 *Tr. Rom*

nuoă fonduri din tierile cucerite. Dar' acést'a în anul d'ântâiu a mersu mai încelu de cumu ar' fi doritu elu; si iérn'a anca apropiandu-se, a vediutu ca anotimpulu pentru espeditiuni bellice a trecutu; asia se resolvi a cerceta în acea iérnă mormentele anteces-soriloru sei în Adrianopole. Cu scopulu acesta, trimitte înainte pe toti officiarii sei mai înalti, afara de Ferhad Pasia, barbatulu sororei sale, si care era Kaimakam Pasia; (64) si apoi a plecatu si elu din Constantinopole. Dar' abia ajunsese în calea sa pèn' la satulu numitu

capulu thesaurulu esternu, numitu *Dishi-Chassine*. Banii cari intra aici, se numescu *Beitul-Mali Muslimin*, sêu banii publici ai musulmaniloru; din cari nici imperatulu însusi, afara de vre-unu casu de extrema necesitate, nu pôte nici se dea la altii, nici se ia pentru sine, fara a se espune celui mai mare periclu. Căci dăca face un'a ca acést'a, poporulu incepe numai decātu a murmura, si de multe-ori erupe în rebellione. Apoi este *Ici-Chassine*, sêu thesaurulu internu, care se numesce si thesau-rulu imperiale; cu acesta pôte se dispuna Sultanulu dupa placu, fara a se teme de vre-unu murmuru sêu obstaclu. Acestu thesauru sta sub direcțiunea lui *Hasnadar Bashi*, care în apartamentele femeieloru are celu d'ântâiu rangulu dupa *Kislar Agasi*; căci si elu é eunuchu, si în casu de vacantia elu înaintéza în loculu lui *Kislar A-gasi*. Pe timpulu meu, banii cari intrau pe anu în aceste două tesaure, se nrcau la douăzeci-si-siepte mii de punge, contienendu fia-care punga cinci sute de thaleri imperiali.

(64) *Caimacam Pasia* Acesta é locu-tietoriulu marelui Veziru, si-lu numesce Sul-tanulu dintre vezirii carii au privilegiulu de a purta trei tuguri. Candu imperatulu este prezentu în Constantinopole sêu în Adrianopole, atunci Caimacamulu nu are nici-o potestate în aceste cetăți; elu nu are, că ceialalti veziri, de a face nimica cu tre-bile publice; celu multu, are de a da numai consiliu. Dar' dăca Sultanulu este ab-sentu din cetate în departare de optu ôre, atunci autoritatea Caimacamulu este mai pe atât de mare ca a marelui veziru. Candu imperatulu este dusu în espeditiune, de si vezirulu é prezentu, totusi numesce unu Caimacamu, care, încasulu candu vezirulu s'a dusu de langa imperatulu în departare de optu ôre, are deplina putere de a face toate trebile, de a ordina, de a schimba; cu singur'a esceptiune ca nu pôte se face ceva ce ar deroga mandatelor Vezirulu, nici a destitui sêu a decapita pe vre-unu Pasia vechiu. Amu observatu, ca între marele veziru si între caimacamu nici-odată n'a domnit o buna întielligere: caci é lucru rar ca se fia buna concordia între aceia, cari rivaliséza dupa putere. Afara de acestu caimacamu mai este unu altulu, pe care imperatulu ilu insarcina cu inspectiunea asupra cetatiei imperiali, cand merge în vre-o espeditiune sêu la Adrianopole. Acesta urmăza în rangulu numai decātu dupa marele veziru; dar' în autoritate este chiar atât, ca și unu Pasia în guvernamen-tulu seu; cu esceptiune totusi, ca în administratiunea justitiei si în trebile civili, nu pôte se face nimicu fara ordinu de la marele veziru. Elu are doi adjutori sêu asi-stenti, dar' de un rangulu mai inferiore; unul este *Bostangi Bashi* sêu superintenden-

Suoshi (66), si o violenta ferbintiéla ilu cuprinsese prin totu trupulu; sangelø 'i ardea, si unu accesu de friguri ilu tormentà. In

tele Seraiului (*) imperatescu, si alu gradineloru, precumu si alu suburbieloru dinafara de muri cetatiei; si apoi *Segban Bashi*, care urmeza immediatu dupa *Iengiceriler Agasi* séu Aga Ieniceriloru, si e generalu supremu alu infanteriei, insarcinatu cu paz'a cetatiei si cu comand'a asupr'a garnisónei ei. Acestu Caimacamu cu ajutorii sei duoi, administra totu guvernamentulu civile in cetate. Guvernamentulu eclesiasticu sta sub inspectiunea lui *Istambol Effendi*, séu judele clericalu, care in rangu urméza numai de catu dupa cei duoi Kassiulaskieri, dintre cari unulu, precum amu vediutu mai in susu (**), este judecatoriu generale alu cauzelor ecclesiastice in Europ'a, ér' celalaltu in Asi'a.

(65) *Suoshti*. Adeca : innotà preste ríu. *Suoshti* este numele unui satu pe calea (dar nu cea mare) de la Constantinopole la Adrianopole. Caus'a pentru care i s'a datu acestu nume, se dice a fi urmatóri'a : Este unu ríu micu, care curge pre langa satulu acest'a, si care cand se topesce néu'a, seu ambla ploile de tómnã, se infla atâtu de tare, in câtu inunda toti campii de prin pregiuru, si face caletoriloru fórte dificile recerea preste elu. Unu Pasiã de rangu mai inferioru dara fórte avutu, vrendu a dotatura acestu inconvenientu, a lasatu de s'a facutu preste ríu unu podu fórte frumosu de pétra. Baiazetu II, tatalu lui Selimu, venindu odata pe aici cu tóta armat'a sa, a fostu fórte surprinsu vediendu unu podu atâtu de frumosu; si doria se scie cine l-a facutu. Presentandu se Pasiã, i cerù Sultanulu se primésca dela elu banii pentru spesele ce a facutu cu edificarea podului, si se-i lasè lui remuneratiunea ce se ascópta in lumea ceealalta pentru unu beneficiu atâtu de mare ce a facutu pentru genulu omenescu (Trebe se observamu, ca dupa legea Coranului, unu turcu póte e deã séu se venda la unu altulu operele sale bune, fapte de charitate, edificie crecte in onórea si glori'a lui Dumnedieu séu pentru binele omenirei, asia, ca remuneratiunea ce merita pentru aceste de la Dumnedieu in lumea ceealalta, se lia a cumpertoriului). Pasi'a respunse imperatului, ca nu-i póte implini cererea, pentru ca nu are alta opera, care se lia calificatã pentru a se póte presenta cu ea inaintea maiestatiei divine. Cáci-dise elu mai departe — n'amu facutu acestu podu pentru a castiga aplauzele ómeniloru, ci pentru binele publicu, si pentru mantuirea sufletului meu Sultanulu de trei-ori isi repeti cererea, si Pasi'a de atâté-ori i-o denegã. Rabiatu pentru acestu refusu, Baiazetu omóra pe Pasiã, se pune pe calu, si urmatu de gard'a sa, intra in torrentulu rapide, si cu celu mai mare periclu alu vietiei sale innota preste ríu péné de ceealalta parte; ér' celeilalte armate ordina a stã pe locu pñce ce va scadá ap'a. Si cu acésta ocaziune, se dice ca a pronunsiatu urmatoriulu *Beit*, adeca distichu :

Mínet ile Kokma Ghiuli al Elise Suseni

Gluesme namerd Kiuprisini, ko aparsun Suseni

Adeca : Sufere mai bine piperiu decâtu se amirosi o rosa, ce ti-a costatu multe

(*) Palatiulu imperiãle. *Tr. Rom.*

(**) A se vedé not'a la Capu III din Cartea I *Tr. Rom.*

diu'a urmatória se trezi cu una aposthema (66) mortale in siele, care atâtu era de torturatória, in câtu i se pareea ca toti nervii trupului si mai alesu in picióre, (67) s'au contrasu si secatu cu totul. Unu chirurgu abile i taia si deschide aposthem'a, si aplica tôte remediile pentru a delatura veninulu bólei; dar' se vedea ca mórtea este inevitabile; cá-ci buboiulu obstinatu sfidâ tóta artea medicale, veninulu pestilentu se lati in totu trupulu, si dupa patru-dieci de díle de cele mai crudele tormente, Selimu isi déde sufletulu, si asia, intr'o dí de Dumineca, in nuóe ale lunei Sievval, dupa apusulu sórelui, se stinse pentru totdeauna acésta stea brillanta a imperiului ottomanu.

VEZIRII TIENU IN SECRETU MOARTEA LUI SELIMU

XXVII. Selimu prin mórtea sa a facutu renumitu unu satu puçinu cunoscutu inainte de acést'a. Ferhadu Pasia, care singuru era pre langa elu, a tienutu in secretu denaintea poporului mórtea imperatului; dar' veziriloru, cari asceptau cu impatientia sosirea Sultanului la Adrianopole, le annunciâ acésta trista intemplare. Acesti-a ilu róga, se faca cá si candu imperatulu ar' fi in viétia, si se administre tôte trebile in numele acestui-a, cá nu cum-va se se nasca vre-una rebelliune pênê ce ar' sosi succesorule lui. Dupa aceea Ferhadu Pasia transmite la Solimanu, fiulu lui Selimu, care atunci isi avea resiedinti'a in Trapesund'a, si ilu insciintiéza despre mórtea parentelui seu rogandu-lu se vina fara intardiare si se iea in mana frênele guvernului. Solimanu priimindu acésta scrisóre, pléca numai

rugari. Nu trece preste podulu unui omu uritu si avaru, mai bine lasa se te inghita apa (*)

(66) Bubou, imlatura. *Tr. Rom.*

(67) *In picióre.* Se pare ca Turcii facu aci allusiune la juramentulu lui Selimu, ca nu se va întórce inderetru pênê nu va supune sub piciórele sale intregu imperiulu persianu Si pentru aceea, vindict'a divina l-a punitu mai antâiu in picióre prin contractiunea sinuselor (**) qtátu pentru a umili superbi'a omenésca, câtu si pentru a areta justiti'a divina

(*) Séu din cuventu in cuventu : Decátu mirosulu unei róse din mila; mai bin' iea o lilia selbatica in mana Nu merge preste podulu unui omu avaru si vile; mai bine lasa ca ap'a se te maie. *Tr. Germ.*

(**) Sinu; germ. Schen, nerve *Tr. Rom*

decâtu in cea mai mare graba la Constantinopole. Indata ce s'a auditu acést'a, vezirii au annuntiatu in publicu mórtea imperatului, au lasatu armat'a se mérga acasa, si lasandu pe Mustafa Pasia singuru inderetru spre a pazi thesaurulu publicu, mergu ceialalti cu totii d'inpreuna cu tóta curtea imperiale in capital'a imperiului, spre a-si face omagieile noului loru suveranu.

SOLIMANU SE PROCLAMA IMPERATU

XXVIII. Ajungându Solimanu in Constantinopole, vezirii toti imbracati in doliu, i esira inainte si ilu salutara ca pe alu loru imperatu, esprimendu-si tot-odata dorerea pentru mórtea prè timpuria a parintelui seu. Si fù acést'a in ultimele dile(68) ale lunei Sievval, anulu Hegirei 926. Anca in aceeași di, dupa amedia-di, Solimanu insusi merse cu tóta curtea sa pênè afara de cetate spru a intimpina convoliulu ce aducea cadavrulu parintelui seu; ilu petrecu cu mare pompa pênè la Giami'a fundata de Mahomedu cuceritoriulu cetatiei, si ordina a-lu immormenta atolo. Pe mormentulu lui s'a pusu urmatoriulu epitafiu:

Baka Mulkinge assmi idup Sefer Kildi bu dir Tarich : Koiup Sultan Selim baki Gihan Mulkin Suleimane.

Adeca: « In acestu anu trecù Sultanu Selimu in imperati'a ceriului si lasà lui Solimanu imperati'a pamentésca » (69).

CALITATILE LUI SELIMU

XXIX. Asiá Selimu, defensorele imperiului ottomanu, se desparti de acésta lume, unde vietuindu ani cinci-dieci-si-patru, a domnitu ani nuoe si luni optu. Anii câtu a domnitu au fostu pucini; dar' chiar' in acesti pucini ani, elu a facutu fapte, caroru asemenea abia se potu gasi. Căci prin deligenti'a si valórea sa, elu nu numai a eliberatu provincieile asiátice de tóte invasiunile inamiciloru, dar' prin dispositiunile sale in orientu, a deschisu campu largu suessoriloru

(68) *Ultimele dile.* Adeca in un'a din dilele intre dóue-dieci si trei-dieci alle lunei Sheval. Despre acestu modu de a computa dilele luncloru la Turci, vedi mai in su u not'a 43.

(69) *Propriamente*: In acestu anu, immortalulu Sultanu Selimu a trecut la eternul seu imperiu; si lasà lui Solimanu imperiulu seu pamentescu. *Tr.Germ*

sei de a-si intinde dominatiunea in occidentu. Elu avea tóte calitatile unui erou: capu luminatu, braçiu fôrte, si mare talentulu inventiosu; infatigabile in ceea ce cerea salutea binelui publicu; fôrte desteru in modulu de a esecuta unu lucru; si ingeniosu preste mesura in a descoperi factiunile secrete si alte intrige ascunse. Mergea de multe-ori travestitu in pialie, pe strade si in castre, diu'a nôptea, si pedepsiâ aspru totu ce vedea ca este contrariu legiloru sale ori binelui comunu. Si unde nu putea merge in persôna, tramittea pe spionii sei, cari in fineti'a si astuti'a loru nu mai aveau parechia; acesti-a se furisiau in tóte societatile, si apoi reportau Sultanului despre totu ce au vediutu si auditu. Cu modulu acesta Selimu sciâ totu ce se intempla; încâtu pe timpulul seu era de tóte dîlele proverbiulu: « Imperatulu va sci diminéti'a ce s'a petrecutu asta nôpte « in casa intre barbatu si femeia ». Utilitatea ce a resultatu de aci pentru imperiu a fostu evidente; căci pre langa tóte expeditiunile intreprinse in mari departari, totusi nu s'a facutu nici una rebellione care se nu fia fostu inecata anca in nascerea sa. Pentru aceste calitati si lucrari ale sale ar' fi meritatu gloria eterna, dēca elu prin inclinatiunea sa la mânia si la crudelitate nu si-ar' fi obfuscatu splendôrea virtutiloru sale, prin care, spre distinctiune de alti imperati omonini, si-a apropiatu numele de Iavusu(70). Inainte de a terminá cu espunerea mea diffusa despre faptele lui Selimu, credu ca nu va fi inutile de a narra aci o fapta despre mara lui crudelitate. Duoi ani inainte de mórtea lui, se aretâ in Turcomani'a unu anumitu brigantu, care prin lotriele sale nu numai infestâ acēsta tiēra si tienuturile vecine, dar' dupa ce isi formase o banda considerabile de companioni, voiá a se face domnu preste aceste provinci. Pentru a stinge din bunu timpu acēsta flacara, Selimu tramitie pe Ferhadu Pasi'a cu una buna parte de armata contra acestui aventurariu. A-

(70) *Iavus*. Despre acestu nume amu vorbitu mai in susu la not'a 1 din acestu capu. Aci vreu numai a da onôrea lui *Ali Effendi*, care este autorulu unci carti fôrte frumôse despre istori'a a loru patru Sultani, si anume: Mahome lu II., Baiazetu II, Selimu si Sulimanu si pe care io de atîtea-ori l-amu lauda l-amu consultatu; unu auctoru l'acest'a de mare gravitate, care tiene la adeveru, si é strainu de ori-ce lingu ire. Cartea sa e chiar si intre Turci fôrte rara, d n acest'a amu descrisu multe lucruri ce se referescu la subiectulu despre care tractezu

jungându Ferhadu Pasia in Amasia, aude ca tîta acêsta banda cu capulu ei cu totu este batuta si risipita de catra Ilbistanbegu Mehemedu, fiulu lui Sheich Savur; si fiind-cà nu voiă că se-si ostenêasca armat'a prin o cale atâtu de lunga de o parte, ér de alt'a, fiindu ca nu cutedià a se reintôrce fara ordinu espressu de la imperatulu, asia se puse in castre la Amasi'a, si asceptă aici responsulu Sultanului la raportulu ce-i tramisese. Intr'aceea vine la Ferhadu unu calumniatoru malitosu, si-i dice, că din credinti'a ce detoresce imperatului, nu pôte se nu-i descopere unu complotu de rebelli ce este intre cetatiani Amasiei. « Este — adaose elu — ascunsu intre acesti cetatiani unu impostoru cu numele Muradu, care se da pe sine de fiulu lui Achmedu Sultanu, si a castigatu degia tîta cetatea, si anca vre-o siepte sute de briganti in partea sa ». Ferhadu Pasi'a, fara a cerceta adeverulu lucrului, raportà imperatului despre cele ce a auditu, si-i ceru ordinulu in acestu periclu iminentu. Selimu, incrediutu pôte pré multu in prudenti'a generalului seu, fara a face vre-o ulteriôre cercetare, i tramitte ordinu că se traga in frigare pe toti fruntasii tieiei. Ferhadu esecuta immediatu ordinulu imperatului, si trage in tiépa preste siese sute persône innocente si respectabile, pe altii i decapita, si pe ceilati i lega de códele cai-loru si lasa de-i têraie si sfarma dealungulu stradeloru cetatiei.

Domnitorii in Europ'a, contimporani cu Selimu au fostu .

In Germani'a : Maximilianu I. 1493—1518., si Carolu V. 1518—1558.

In Angli'a : Henricu VIII. 1509—1546.

In Franci'a : Ludovicu XII. 1498—1525., si Franciscu I 1525—1547. *Tr. Angl*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI SOLIMANU.

SUPRANUMITU CANUNI

ALU DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU IV. DIN CARTEA III.

GASELIBEGU SE REVOLTA, DAR REMANE BATUTU SI UCCISU

I. Solimanu Canuni (1) abia se sui pe tronulu parintelui seu , si o rebelliune considerabile erupse in Asi'a. *Gaselibegu*, Beglerbegu in Damascu (prin a carui tradare a obtienutu Selimu victori'a sa contra Cercasianiloru) , indata ce a fostu informatu de mórtea lui Selimu , si-a imaginatu ca cu elu s'a ingropatu tóta virtutea si tóta fortun'a imperiului osmaniloru ; si frangându-si juramentul de fidelitate, so resolvi a se face insusi suveranulu deplinu asupr'a provinciiloru , alu caroru numai gubernatore era. In acesú scapu 'si aduna trupele sale , si impressóra cetatea Aleppo cu atât'a celeritate , si pe atâtu de neasceptatu, in câtu cursorulu tramisu la curtea otomana

(1) *Canuni*. De la cuventulu grecescu *Canonista* , care insemna legi latóre , cu institutore de regule. Nu se pôte nega ca imperiulu Ottomani nu se giberna si înainte de Solimanu dupa certe constitutiuni ; dar' aceste se basau mai multu pe uita , decâtu pe legi scrise ; séu vorbindu mai drept : vointi'a principelui, era lege. Solimanu a fostu celu d'ântâiu, care a facutu distinctiune între flicur'le civ'ile si militare, le-a separatu unele de altele ; a designatu flicu-carui-a rangulu si dignitate sa ; a stabilitu legi pentru curte, palatu , tribunale , si armata ; si a instituitu acela corp de legi, care si astăzi se observa la curte si in totu statulu ottomanu. Succesiuni se tienu atâtu de strictu obligati a observa aceste legi, in catu d'ica occure vie unu casu dubiosu ei credu ca trebe se consulte canónele lui Solimanu , numite *Tes-*

spre a duce scirea despre acésta rebellione, abia a potutu scapa. Cu tóte acestea, cetatea aপরাতা de *Codgia Mustafa Pasia*, (2) face o buna resistantia, asia in câtu Solimanu a potutu avé timpu de a ineca flacar'a înainte de a se lati mai departe. Solimanu ne vrendu ca suditi sei se se insiele in acceptarea loru, a tramisu in Asi'a, sub comand'a lui Ferhadu Pasi'a, (3) atát'a armata câta avea la in-de-mana, ordinandu totu-odata cá in cale se i se alature truppele asiatice conchiamate din tóte partile. Gaselibegu, a carui ardóre se reci prin neasceptat'a bravura a obsedatiloru, vedea bine ca elu singuru cu trupele sale este cu multu mai slabu decâtu cá se póta sta fație cu o armata enorma ce venia in contra lui; redica obsediulu, si in castre merge aprópe de Damascu intr'unu locu numitu de locuitori *Mastaba*; aici se fortifica cu sianturi mari, sperandu ca armat'a imperiale silita prin scumpetea ce domnia si prin incomoditatea ano-timpului, in urma va trebui se se retraga; si apoi elu va poté avé mana libera de a nevali in provinciile vecine. Ferhadu Pasia inse, de si la adjungerea sa gasi cetatea Aleppo libera de impressorarea rebellului, totusi aducêndu-si aminte de ordinulu im-

hrifa. Asia pentru esemplu, la consultatiuni asupr'a unui bellu, ei cauta inainte de tóte la canónele acestui-a. Si dēca credu ca gasescu in ele o justa cauza pentru bellu: ilu decreta si-ilu proclama numai decâtu; ér' din contra, concludu a-lu evita. Dēca este a se inchieia vre-o pace cu unu principe crestinu, érași consulta a-celensi canóne, ca nu cumu-va se se face ceva ce este in contra lezei Coranului séu in detrimentulu imperiului ottomanu. Este unu canonu in Coranu, care ordina, ca pacea se nu se inchieia nici in Constantinopole nici in alta cetate a imperiului, ci la confinii, in campu, sub arme; cá se nu para ca dóra s'ar fi facutu din frica, ci ca ea s'a datu inamicului din indurarea imperatului, si din solitudinea acestui-a pentru quietea poporului seu. Pentru ratiunea acestoru constitutiuni, se vede in biblioteca imperiale. Solimanu depinsu cu o carte in mana; dupa acésta pictura amu lasatu de mi s'a scosu o copia ce se vede a-i in fruntea descriptiunei vietiei sale (*).

(2) *Codgia Mustafa Pasia*. Betranulu Mustafa *Codgia* in sensu figuratu insēmna: o persóna grava, seriósă si de multa prudentia. Asia, *Bir Codgia oedem*, insēmna unu barbatu esertu, gravu, prudentu. Assemenea *Bir Baba Odem*, vre se dica omu binevoitorin, cíci cá unu baba, adeca tata, elu vre binele tuturoru.

(3) *Ferhadu Pasia*. Generalu turcu fórté renumitu; barbatu de mare curagiu e roinu si intolgentia. Sub conducerea acestui-a a facutu Solimanu mari lucruri in Asia, si a ocupatu multe tieri de la Persiani. Loniceru si alti scritori europ u ilu numescu Farates

(*) A se vedea not'a la capu precedente III din acésta carte. *Tr. Rom.*

peratului, merge urmarindu cu bravura pe Gaselibegu, si in contra asteptarei tuturor, ilu attaca in fortificatele sale castre la 27 alle lunei Saferu anulu Hegirei 927. Aci a urmatu o lupta inver-siunata si lungu timpu dubiósá; ea a duratu diece óre, in care Tur-cii au fostu strimtorati mai multu prin greutatea positiunei decâtu prin armele.inimice. In urma inse, dificultatile positiunei au fostu invinse prin valórea soldatiloru turci, si tóta armat'a rebella di'n-preuna cu conducétoriulu ei a fostu nimicita. Dupá acést'a, invin-gétoriulu Ferhadu Pasia se întórce si intra in Damascu, pune pe *Aias Pasia* de Beglerbegu alu cetatiei, reguléza tóte trebile in acelle parti, si apoi se întórce cu trupele sale la Constantinopole.

A. 927

I. C. 1520

SOLIMANU CUCERESCE BELGRADULU

II. Restabilindu pacea in Asi'a, Solimanu se resolvi a-si întórce armele contra Europei, cu propusulu de a-si estinde dominatiunea in partea occidentale de la Constantinopole chiar' pe atátu de de departe, pe câtu de departe é aceea in partea orientale de la acésta cetate. In acestu cugetu, si pentru cá se nu fia impedicatu in midi-loculu progresseloru sale prin turburari ce ar' poté veni din alte parti, precumu s'a intemplatú acésta mai de multe-ori predecesso-riloru sei, a insarcinatu pe Ferhadu Pasi'a, cá cu o buna parte a ar-matei sale se tiená sub ochi Asi'a; tramite apoi o flota de observa-tiune in Archipelagu (4); ér' la alt'a, constatória din cinci-dieci vase de resbellu, da ordinu a naviga in marea négra; si patru-sute de ba-stimente a dispusu pentru a transporta provisiunile necesarie la armat'a destinata pentru expeditiunea ungara. In fine elu insusi pléca din Constantinopole pe uscatu cu una armata considerabile pentru a suppone tóta Ungari'a. Dar' inainte de ce ar' fi plecatu, tramite ordinu lui *Iahiabeg* (5), fiulu lui Balibegu, gubernatore de Semendri'a, cá se mérga in cea mai mare graba cu trupele ce le avea si se incungiure Belgradulu inainte de ce ar sosi elu, si so impiedice ca nici-o provisiune si nici-o alta garnisóna se nu póta intra in cetate Iahiabegu asia si face, si pe cându elu impressorá cetatea, sosesc si So-

(4) Séu marea egeica. *Tr. Rom*

(5) Principele Ioan. *Tr. Rom.*

limanu in persóna si se pune in castre pe campulu numitu Semin ; de aici tramite pe vezirulu seu Mustafa Pasia (6), si pe Ahmedu Pasia, Beglerbegulu de Rumili , cu una parte a armatei sale spre a da ajutoriu lui Iahiabegu. Acesti duoi generali, avidi de a castiga si mai multu favorea lui Solimanu , si fiindu-ca scieau ca pentru acesta lucrulu cellu mai placutu va fi a cucerí cetatea catu se pote mai currendu, cá cu modulu acesta se póta avé cale deschisa catre Bud'a, capitala regatului : asiá prin canonade din baterii si prin subminari, dirima in sfarimaturi murii , face in tóta ór'a cate-unu assaltu prin aperturele muriloru, si debilitéza pe obsediati intr'atátu, in câtu preanga tóta resistenti'a loru eroica, in urma totusi au fostu constrinsi a cede furiei Turciloru, si a se preda (asiá a fostu faptulu lui Dumnedieu), in cinci alle lunei Remazanu ; si prin acést'a au cadiutu acestu antemuru alu Ungariei, care de multe ori a fostu atacatu, dar' nici-o data cuceritu pênê acumu. Intr'aceea Solimanu anca n'a statu otiosu, ci cu restulu armatei sale a ocupatu parte prin asaltu , parte prin capitulatiune mai multe cetati , precumu Burgas (7) , Baridgi , Tirudge si Bugurdlen ; a inundatu tóte tierile vecine ; si pe calea acést'a puse basa pentru locarea belluriloru urmatórie preste frontariile vechi alle imperiului ottomanu.

ORDINA UCCIDEEA LUI SHEH SUVAR

III. Abia intorsu , dupa aceste cuceriri in Constatinopole , a si primitu scirea in lun'a Silcade, cá Sheh Suvar Ogli, principe de Marash, (8) face turburari in Asi'a cu scopu de a scapa de jugulu mahomedanu , dar' cà a aménatu esecutarea propusului seu , din cauza ca lucrurile nu erau anca cópte bine pentru rebellione. Solimanu pentru a preveni reulu, tramitte immediatu ordinu lui Ferhadu Pasia, care avea comand'a in Asi'a , ca se iea capulu principelui tradatoriu. A

(6) *Mustafa Pasia*. Acela despre care amu disu mai în susu, ca ceialalti veziri l-au lasatu in Adrianopole pentru a pazi thesaurulu dupa mórtea lui Selimu. A se vedé § XXVII la capulu precedentu III din acésta carte.

(7) *Pyrgos* la antici. *Tr. Rom.*

(8) *Principe de Marash*. *Marash* este o cetate care se afla in chartele cele mai nuóe geografice totu sub acestu nume. Sheh Suvar Ogli, Principele acestci cetati si famili'a sa, nu pró sta in mare védia la curtea ottomana : dar' ea se lauda pênê in dio'a de asta-di cu anticitatea nobilitatiei sale intre toti asiaticii.

esecuta acestu ordinu in publicu, pareu lui Ferhadu Pasi'a lucru cam periculosu; din contra a intrebuintia o stratagema, credea că va avea mai bunu effectu. Asia tramite principelui o scrisóre amicabile, in care i dice că Sultanulu l-a tramisu lui intr'adjutoriu, si ar dori se vina pênê la elu că se se consulte despre trebile publice. Principele, nesciindu nimicu despre ordinulu Sultanului si intentiunea lui Ferhadu Pasia, vine si cade singuru in cursa; căci ajungendu cu duoi fii ai sei in cortulu lui Ferhadu, soldatii acestui-a postati a-nume, 'i prindu si-i uccidu la momentu pe toti trei.

OCCUPA INSUL'A RHODES

IV. Suffocata acésta rebelliune anca in nascere la anulu Hegirei 928', Solimanu prepara o flota grandioasă, si transmite pe vezirulu Mustafa Pasia inainte, spre a ocupa cetatea Rhodes; (9) ér' elu merge pe uscatu la Thessali'a si de aici la Marmaros, unde imbarcandu-se pe nâi, ajunge la Rhodes in patru ale luni Remazan. Indata dupa sosirea sa, a lasatu a se incungiura cetatea de tôte partile, si giuru-impregiuru a se trage linii si siantiuri tari. Cu ocasiunea acestei obsidiuni s'au aplicatu tôte maiestriele de assaltu si de aperare, ce a potutu inventa pênê atunci geniulu umanu. Turcii atacau cu bravura; si crestinii respingeau cu nu mai puçinu eroismu asaltele lor. Asia s'au luptatu intregi cinci luni de dile cu atâtu furia din amenduõe partile, in câtu ti se pareu că se disputa dominatiunea imperiului lumei si nu a unei singuratrice cetati. In fine, christianii, storsi prin continu'a privighiare si prin multele perderi, au trebuitu a se preda in trei ale lunei Saferu, anulu urmatoriu; si a da lui Solimanu acésta faimósa cetate, renumita sub domni'a imperiului romanu si grecu, si pe care atavulu seu Mahomedu in vanu a tentatu a o cuceri. Dupa cucerirea cetatiei si a insulei Rhodes, a urmatu

A. 928

I C. 1521

(9) *Rhodes*. Capital'a insulei Rhodes; asia se numia ea si la antici. Numele ei turcescu este Rodos. Pe ruinele ei s'a inaltiatu Malt'a. Proba acést'a, ca amóreia lui Dumnedieu catra crestini nu s'a stinsu anca, si ca elu uresce puterea ottomana, că un'a ce amerintia crestinatatea cu perire, si acésta amerintiare provine numai pentru deplorabi'l'a discordia ce domnesce intre principii crestini

capitularea voluntaria a insulelor vecine mai mici, precumu Istankioi⁽¹⁰⁾ si Butrum.

TRAMITE PE MUSTAFA IN EGIPTU SI PUNE PE IBRAHIMU MARE VEZIRU

V. Pe candu dură obsidiunea cetatei Rhodes, móre Chairbeg, ⁽¹¹⁾ gubernatorele Egiptului, lasandu dupa sine thesaure immense. La noutatea despre mórtea acestui-a, că si candu ar' fi cadiutu celu mai mare radiemu alu dominatiunei ottomane, unu anume *Dgiu-mani-Kiashus* ⁽¹²⁾. atîtia pe egiptiani a scutura jugulu ottomanu, aretandu-le că acumu este cea mai favorabile ocasiune de a-si recupera vechi'a loru libertate si a scapa de jugulu sclaviei; si prin vorbe, promissiuni si daruri atâta impressiune a facutu asupr'a spiritelor, in câtu cu totii in unanimitate se resolvira a se elibera de sub sclavi'a osmanica. Solimanu inse aude despre aceste uneltiri ale Egiptianilor, si indată trimite pe vizirulu seu Mustafa Pasia cu cinci vase bellice in Egiptu, spre a inneca acêsta flacara mai inainte de a erumpe. Mustafa Pasi'a cu ventu favorabile in câte-va dile ajunge in Eskenderie, surprinde ⁽¹³⁾ pe rebeli, cari departe de a fi preparati, dar' nici nu credeau că intentiunile loru ar' fi potutu

(10) *Istankioi*. Insul'a Kō. Cuventu coruptu din grecesculu ἐς τὴν Kō, precumu Istanbul din ἐς τὴν πῶλιν. Asemeni derivatiuni nu placu lui Michael Langius; dar' elu anca face altele, cari sunt mai multu curiose decâtu veridice; asia, pentru esemplu, elu deriva cuventulu Istambul de la Istadibol, care însemna cetate abundante in artisti. Dar' eu, consiliulu celu mai bunu ce i-asu dă este, se nu se amestece a face etimologia intr'o limba pe care nu o cunósce, si se nu introduca barbarisme de aceste intr'o idioma pe care elu o numesce greco-barbara. Căci urmandu acêsta procedere, isi descopere numai ignoranti'a atâtu in literatur'a gréca câtu si in cea turcésca, pe cari elu se lauda ca le cunósce (*).

(11) *Chairbegu* Persianu de nascere. A fostu gubernatóre in Damascu sub Sultanul Gavri. Despre rebelliunea si trecerea sa la Selimu amu vorbitu mai in susu (**).

(12) *Dgiumani-Kiashuf*. Unu Sheich arabianu, care pe timpulu lui Selimu s'a suppusu imperiului ottomanu (***).

(13) Alexandria *Tr. Rom*

(*) Ion Michail Langius reproduce acêsta derivatiune a cuventului Constantinopole din Andrea Acoluth, si o apróba in introductiunea sa la *Artea poetica barbaro-greca*, pag. 42. Dice adeca ca s'ar' deriva de la *Istad*, artistu, magistru, si de la *bolma* (mai bine bulmak), a gasi, a niméri. Magistrii ar însemna aci pe preotii religiunei *Tr. Germ.*

(**) A se vede § XVII la capulu precedentu *Tr. Rom.*

(***) *Dgiumani* — *Kiashuf* însemna aflatoriu de perle. *Tr. Germ*

junge la urechile Sultanului; i pune la fuga si-i resipesc; si restaureaza potestatea ottomana in Egiptu in stralucirea sa de mai nainte. Dar fiindu-că Mustafa Pasia a trebuitu se remana mai lungu timpu in Egiptu, parte pentru a stringe vast'a avutia a lui Chairbegu, parte pentru a aduce in ordine trebile egiptiane, asia Solimanu, carui se parea pre greu a purta singuru intrég'a administratiune a gubernamentului, a numitu pe Ibrahimu Aga, unu Ienicieriu comunu din a nou'a compania (14), de mare veziru alu seu.

MUSTAFA SE RESCOLA IN EGIPTU, DAR REMANE INVINSU

VI. Noutatea despre acésta promotiune nu putea decâtu se indigneze pe Mustafa, căci elu credea că dupa victoriile sale din urma va merita mai curendu distinctiune si onore, decâtu acestu affrontu degiositoriu. Dar aducându-si aminte că servece pe unu principe, a carui vointia este lege pentru elu, cu astutia isi ascunse in populu seu lovitur'a ce primi, si că si candu n'ar fi sciutu nimica despre cele ce s'au petrecutu la Rhodes, tramite imperatului unu raportu despre cele ce a facutu elu in Egiptu, rugandu-lu că in recompensa pentru servitiile sale se-lu numésca guvernatore acelei tieri. Solimanu se arètã gata a-i implini rogarea, si facându-lu guvernatore, nu-si rezervã alta in totu regatulu Egiptului decâtu numele de suveranu si dreptulu de a bate moneda; tôte celelalte le lasa bucuros si cu placere lui Mustafa. Acesta vedindu-se investitu cu acésta putere, si inavutîtu cu thesaurii lui Chairbegu si cu efectele celloru parte cuceriti si parte proscrisi, a inceputu a aspira la suveranitate, si se resolvu a supune potestatiei salé totu Egiptulu. Dar' axiom'a vechia: violenti'a nu pôte se tieni multu; a trebuitu se se implinésca si la Mustafa. Căci elu, pre candu se ocupã cu aceste cugete, a descoperitu secretulu seu lui Mehemedu Effendi, scriitoriu in Divanu (15) si-lu puse veziru alu seu, crediendu-lu de omu in-

(14) *A noua compania.* Sunt la numeru una-suta-unu-spre-diece companii de Ienicieri, cari la Turci se numescu *Oda* séu camere. Oda a unu-spre-diece are rangulu primu; oda un'a, rangulu alu doilea; si oda una-suta-unu-spre-diece, rangulu alu treilea; celelalte apoi urinésza in ordine numerica un'a dupa alt a.

(15) *Scriitoriu in Divanu.* Divan Kiatibi. Fia-care Pasia are unu asemenea officialu. Officiulu loru consiste in a ceti cu voce clara plansorile ce vinu in scrisu la

tieleptu si de intimu alu seu amicu. Mehemedu inse, séu din indem-nulu consciintiei sale, séu pentru ca detestă prav'a intentiune a dom-nului seu, se resolví a vindica tradare prin tradare, si a libera Egiptulu de unu tiranu, si pe Sultanulu de unu rebellu. Spre acestu scopu, se întielese cu cati-va complici a ucide pe Mustafa pre candu acest'a va fi luandu baia. Dar' Mustafa a fostu informatu prin unu fidelu servitoriu alu seu de periclulu ce-lu asteptă, si scapa din man'a loru prin o usia din ale baiei, fuge cu vre-o câti-va ai sei la Sheichulu Arabiloru (16). Aici, prin mari promissiuni isi aduna usioru o banda numerósa de Arabi, si merge se se bata cu scriitoriulu, pe care-lu dispretiuiă pentru inespicienti'a sa. Intr'aceea scriitoriulu insciintiase pe Solimanu despre celle petrecute, care in recompensa pentru servitiile sale ilu face guvernatore Egiptului. Spre a-si areta acum fidelitatea catra imperatulu, incuragiéza pe soldati distribuindu-le summe mari de bani, i duce in lupta contra domnului seu de mai nainte si inimicu alu Sultanului, ilu invinge dupa o lupta sangerósa, si-i taia capulu.

IBRAHIMU SE CASATORESCE CU SOR'A LUI SOLIMANU.

VII. Tradarea lui Mustafa si virtutile lui Ibrahimu au fostu mo-

divanulu respectivulu Pasia. Ei au anca unu altu nume mai onorabile, adeca : Divan Effendi ; cuventulu *Effendi* insémna omu invetiatu, omu de littere. Marele veziru are duoi de acesti scriitori, cari inse nu se numescu Kiatibi, scribe, ci Teskieredgi Efendiler (*), adeca secretari : si anume Teskiere evvel séu mai vulgaru Buiuki Teskieredgi, adica primu séu mare secretariu ; si Teskiere sani séu Kiutciuk Teskieredgi, adeca alu doile séu sub-secretariu. Candu vezirulu asculta causele in Divanu, primulu secretariu sta totdeauna de-a-drépt'a lui, ér' alu doilea de-a-stanga, si alternativa cetescu cu voce inalta petitiunile séu *Arsuhal-cle*, ce primescu dela Ciaush-Basi. Totu asia se urméza si in Galibe Divanu (**) inaintea Sultanului. Candu Sultanulu ordina a se face unu lu'ru, secretarii ilu scriu intr'o carte mica, care apoi o confirma vezirulu cu man'a sa sub-semnandu de comunu cuventulu Sah (***) Dar' confirmatiunea din partea Sultanului se face prin unu Chatisherifu, despre care amu vorbitu mai in susu (****).

(16) *Sheichulu arabiloru*. Nu i se scie numele.

(*) Pluralulu de la Effendi. *Tr. Germ.*

(**) Marele Divanu. *Tr. Germ.*

(***) Autentica, se confirma. *Tr. Germ.*

(****) A se vedé not a 35 la capulu precedente. *Tr. Rom.*

tivu suficiente, că lui Solimanu se nu-i para reu ca a datu cellu mai înaltu officiu in imperiulu ottomanu unui omu de conditiune atâtu de infima. Pentru a-lu obliga si mai multu la fidelitate, i dède, la anulu Hegirei 930. pe soru-sa (17) in matrimoniu, si onorà nuptiele cu presenti'a sa : bucuri'a din acea di à fostu după, căci Sultan'a chiar atunci avu unu fiu, carui s'a datu nume Selimu (18).

A. 930

I C. 1533

IBRAHIMU TRANISU IN EGIPTU. BATE MONETA FALSA

VIII. Pușinu dupa aceea, Ibrahimu merge cu una escadra de galere spre a regula trebile in Egiptu. Dar ventulu nu-i favorà, si turburós'a tempestate ilu respinge totu inderetru, in câtu in urma a trebuitu se puna ancora in marea marmora sub insul'a Kissit Ada (19)

(17) *Soru-sa*. Este in usu la Sultanii turci de a-si marita pe surorile si ficele lor dupa Pasi si Veziri, chiar' si candu ele n'ar avea inca etatea matura; ba câte-odată le marita chiar' din lèganu. Mirii apoi sunt detori a ingrigi de educatiunea lor, si nu le este permis a lua alta nevêsta înainte de a consuma matrimoniulu cu sultan'a. Candu a ajunsu Sultan'a la etatea de maritatu, o petrecu cu mare pompa si ceremoniã din Seraiu in palatulu mirelui. Déca inse intr'aceea s'ar intempla ca mirele se môra, séu prin ordinulu sultanului se fia decapitatu, atunci sultan'a trebe incredintata numai decâtu cu altu Pasia, care intra in drepturile si detorintiele celui de mai înainte. Sor'a lui Muradu IV, in nu mai multu de unu anu au avutu patru barbati, si după aparentia nici unulu din aceste matrimoniuri n'a fostu consumatu; că-ci abia ceremoniele usuale de nuptii erau terminate, si îndata au fostu acusat de cutare s'au cutare crima, si puniti cu mörte prin ordinu de la impeiatulu. Avutiele si tôte efectele lor se adjudecau sultanci, că la spons'a legitima; dar in realitate ele intrau in thesaurulu imperiale.

(18) *Seiün*. Acesta é care a succésu parintelui seu Solimanu pe tronu, faimosu a tátu pentru memorabil'a perdere ce a suferitu flot'a sa de la crestini apröpc de Nauptus (*) , câtu si pentru escesiv'a sa betia.

(19) *Kissil Ada*. *Insula rosia*; pôrta acestu nume de la petr'a rosia ce se gasesce acolo. E situata in marea Marmora, siepte-spre-liece mile italiene de la Constantinopole. Este cea mai mare dintre trei insule situate un'a langa alta, si pe cari Turcii le numescu cu numele comunu de Kissil Adaler (**). Sunt aici trei monastiri la sant'a Trinitate, la Verginea Mari'a, si la S t George; in tôte sunt numai monachi greci. In cea mai mica din aceste insule sunt o multime de iepuri in varietate de colori, cari se numescu iepuri moscovitici, si candu esu acesti-a din culcusiële lor, pascu pe campu, si se pare ca tóta insul'a é acoperita de o turma de oi. Se dice ca anca si pe timpii imperatorulu crestini acesti iepuri erau fôrte numerosi. E interdusu a-i pusca séu a-i prinde.

(*) Lepantó, *Tr. Rom*

(**) *Ler* terminatiunea pluralulu de la Ada. *Tr. Rom*

siepte-spre-diece mile de la Constantinopole. Solimanu indata se pune pe barc'a sa imperiale, si merge la Vezirulu spre a visita flot'a, si dupa ce se consultà cu elu despre trebile publice, se intorse la Constantinopole inderetru. Ibrahimu pe unu ventu favorabile ese din Hellespontu, dar' in Archipelagu érase ilu ajunge o noua furtuna de mare, si s'a vediutu necesiatu, cu perderea a loru câte-va galere, a intra in Rhodes. Aici vediendu ca marea nu-i este propitia, lasa năile sale inderetru, si merge pe uscatu pênê la Aleppo, si de aici la Kahire. Dupa sosirea sa aici, aduce in ordine starea turburôsa a regatului, resipescè cu autoritatea sa pe rebelli, pune mân'a pe capii rebelliloru, cari erau fiii lui Omeru si ai lui Becaar (20), lasa de-i spendiura, si le confiscà tóta averea. Si cumu intre efectele acestora era si o mare cantitate de auru, Ibrahimu lasa a se bate din elu moneta, simile ducatiloru de Veneti'a, dar' cu trei-dieci aspri mai usiori; ei pôrta pênê in diu'a de asta-di numele de *Ibrahimi* (21). Dupa aceea dède guvernamentulu lui Solimanu pasia, si elu in anulu Hegirei 931, in trei-dieci dile alle lunei Siaban, s'a intorsu la Constantinopole inderetru.

A 931

I. C. 1524

SOLIMANU BATE PE REGELE UNGARIEI

IX. In anulu urmatoriu, Solimanu reincepe bellulu interlasatu pênê acumu contra Ungariei, si in trei-dieci dile alle lunei Regebu, ajunge la Belgradu cu una armata fôrte mare. Ordina numai decâtu a se face unu podu preste fluviulu Sava, si-si trece ostirile sale pe unu siesu numitu Serem. De aci trage spre Buda, si in cale sub comand'a lui Balibegu attaca si ocupa cetatile Suluk si Ossek (22); apoi ordina a se derima podulu care nu departe de Ossek serviã de trecutória preste fluviulu Drava. Puçinu dâpa acést'a, ungurenii anca sosescu aci cu intentiunea de a trece Drava chiar preste acellu podu;

(20) *Omeru si Becaar*. Pare ca acesti-a au fostu cercassiani din familia egiptiana, cari dupa uciderea lui Sultanu Gavri, au scapatu de crudelitatea lui Selimu.

(21) *Ibrahimi*. Acesti-a sunt o moneta simile ducatiloru venetiani; dar' dupa propri'a fassiune a Turciloru, cu trei-dieci de aspri mai usiori. S'a fostu imprimatu in Cairo o cantitate atâtu de mare, in câtu s'ar' fi potutu responde cu ei pe duoi ani tributulu din Egiptu. La ordinulu imperatului au fostu adunati si topiti cea mai mare parte; totusi se mai vedu anca ici si colca in Constantinopole si in alte pîatie.

22) Solnoc si Esseg? *Tr. Rom.*

dar' vediendu podulu stricatu, i-a prinsu mirare si frica totu-odata, din cauza ca destructiunea podului era proba evidente, ca Turcii au trecut fluviulu cu resolutiune de a invinge séu a muri. *Ladosiu* (23), regele Ungariei, pentru a preveni devastatiunea imperiului seu, merge cu o iutiéla incredibilă, si se pune in castre in façi'a armate turcesci intr'unu locu numitu Mohaciu. In diu'a urmatoria, care era dóue-dieci-si-duóe alle lunei Silcade, se lovescu armatele din ambe partile, si se batu diu'a întréga cu atât'a obstinacitate, in câtu lungu timpu nu se putea prevedé in care parte va inclina victori'a. In urma, pe la apusulu sórelui, ungurii prindu fug'a; regele insusi cade in lupta, si resulta ca tóte castrele cadu préda in man'a osmaniloru.

SOLIMANU OCCUPA BUD'A

X. Dupa acésta victoria, Solimanu trage dreptu la Bud'a, capital'a Ungariei, care desperata pentru batai'a din urma, a fostu fôrte usioru de a o occupa in trei ale lunei Silhige; ér in diu'a urmatoria, Peste cetate in façe cu Bud'a de ceealalta parte a Dunarei, anca s'a suppusu de buna voia cuceritoriului. Pre candu Solimanu era ocupatu cu aceste lucruri, unii unguri cari scapasera din batai'a din urma, s'au incumetatu a omori mai multi Turci, cari imprestiati prin tiéra isi cautau préda. Solimanu audindu acést'a, lasa numai decátu a se improvisa unu podu preste Dunare, si ordina trupeloru sale a se imparti in cete, si a urmari pe acei unguri. Ordinulu Sultanului fù esecutatu cu atât'a diligentia, in câtu mare parte din acei unguri au fostu omoriti, altii prinsi si adusi inaintea lui Solimanu; care cu modulu acesta curati tiéra deacei inimici. Intr'aceea apropiandu-se iérn'a, se întórse cu armat'a catra casa, si in cale ocupa prin assaltu cetatea Baciú, langa Dunare, si Segedinulu si Titelulu langa Tisa. Mai devastandu anca tienuturile invecinate, ajunge in urma la Cónstantinopole, si la trei ale lunei Muharemu anulu He-

(23) *Ladosiu* Acest'a é Uladislau, regele Ungariei, despre care scriitorii crest'ni nu nóga ca a fostu reu batutu de Turci la Mohaciu, si ca elu insusi a cadu in bataia (*).

(*) Aici cu numele acest'ii principe, autorulu nostru este in eróre, ca-ai re le de atunci alu Ungariei a fostu Ludovicu II. *Tr. Angl.*

A. 933 girei 933, intra in triumfu cu armat'a sa victorioasa, incarcata cu cap-
I. C. 1526 tivi si multime de spoliatiuni.

SUPPRIME REBELLIUNEA IN ASI'A

XI. Pre candu se petreceau acestea in Europ'a, o falsa fama se latise despre moartea lui Solimanu pênê in celle mai departate parti alle Asiei. De aci mai multi briganti din tienutulu Iulxadir⁽²⁴⁾, incepura a predá fara crutiare tôte provinciile invecinate, si a le devasta atátu prin rapiri clandestine, câtu si prin incursiuni aperte. *Piri Asia*, gubernatorele de Adana, a resistatu cu bravura acestoru rebeli omorindu multi, si pedepsindu cu mórtea pe toti câti i potea prinde; dar fiindu ca nu avea truppe suficiente, nu a potutu suffoca rebeliunea, care se latise dejá fôrte tare. Kalenderbegu⁽²⁵⁾, fiulu lui Hagi Bektash. capulu rebeliloru, refusá ori ce offertu, si nu voiá a se persvade la nici-o suppunere. Pentru a frange acésta obstinatiune, Solimanu transmite pe Vezirulu Ibrahimu pasia cu armata suficiente in Asi'a. Acesta intelnesc pe Kalenderbegu aprópe de Kaisarie (câci pênê aici penetrase acumu), si-lu attaca cu curagiu: rebelii se apera pe viétia si mórte; dar' in urma, dupa o lupta sangerósa, sunt batuti: trei-dieci de mii au remasu morti; ceialalti au scapatu cu fug'a.

(24) *Zulcadir*. Crestinii ilu scriu Dulcadir, schimbandu falsu litter'a turcésca Z in D (dintre cari cea d'antaiu in alfabetulu turcescu numai prin aceea se distinge de acéstalalta, ca i se pune unu punctu de-asupra). Acésta tiéra se mai numesce anca si cu unu altu nume la Turci, si anume *Alaidevlet Memlekietü*, adeca tiér'a lui Alaidevlet. Se marginesce de o parte cu muntii Capadociani, si cu unu poporu, ce la Cedrenu se numesce Manzures; de catra Siri'a cu Aleppo, ce la antici se numia Beroea (cu unu simplu ρ Βεροια, pentru a se distinge de Βερροια in Macedonia), de catra Persi'a cu Armeni'a mare; de catra teritoriulu ottomanu de pe acelu timpu cu Amasi'a; ér' de catra Caramani'a cu Adana, despre care multi credu ca é totu un'a cu anticulu Tharsus; dar' Turcii anca si pênê in dío'a de asta-di facu distinctiune intre Tharsus si Adana.

(25) *Kalenderbegu*. Nu se scie ca cine se fia fostu Hagi Bektash. Dar fiulu seu Kalenderbegu, precumu íhsii Turcii marturisescu, la atáfa estremeitate adusese puterea ottomana, in câtu imperiulu pareá a fi la marginea unei totale destructiuni. Cáci totu teritoriulu turcu in Asi'a pênê la Cesari'a a fostu dintr'o data cuceritu de elu, si a fostu recunoscutu de domnu suveranu acestoru tieri. Dar' sórtea órba a Ottomaniloru a fostu abile destulu, de a nimici anca si pe cei mai sagaci beligeranti. Minunate sunt totusi caile secrete ale Provedintiei!

UNU TURCU PUNITU CU MOARTE PENTRU EVANGELIU

XII. Anulu urmatoriu a inceputu cu turburari religiôse. Era in Constantinopole unu anume *Cobisî Agemu*, omu cu mare invetiatura intre Turci, si fôrte versatu in lege si in alte sciintie. Acesta nu numai privatu in scôle, ci si in publicu prin discursuri in Giamie, se adoperă a convinge pe poporu, ca doctrin'a christiana are base mai firma decâtu cea mahomedana.

Opiniunea atât de neasteptata a unui omu atât de prudente, a trebuitu se instraineze atât pe omenii de lege, colegi ai sei, câtu si pe poporul comunu. In vanu ilu faceau attentu, si-lu admoniau a retracta și a numai propaga doctrinele sale; nu adjută nimicu; asia in urma l-au prinsu si l-au dusu inaintea lui Mufti. Aici, nu numai ca repetă publice si liberu totu ce a predicatu la poporu, dar' anca prin comparatiunea religiunei crestine cu Coranulu si prin alte argumente fôrte tari, se adoperă a démonstra superiortatea legei crestine si a preceptelor evangeliului.—Ilu facu attentu anca odata, și-lu adhôrta din nou a renuntia acestoru doctrine, si a nu macula cu rusinôsa defectiune de la lege, o viétia atât de santa precum este a sa. Dar elu despretiui tôte eshortatiunile si tôte amerintiările, si remase firmu in convictiunile sale : asiă in urma, la ordinulu imperatului a fostu punitu cu perderea capului; totu-odata s'a publicatu unu edictu, prin care se declară ca asemenea penalitate voru incurge toti acei-a cari aru cutedia pe viitoriu, fia chiar si numai in forma de disputațiune, a da doctrinei lui Christu preferentia asupr'a doctrinei lui Mahomedu.

TOTI ALBANESII DIN CONSTANTINOPOLE PUNITI CU MORTE

XIII. Totu pe acellu timpu unii furi din Constantinopole spargu cas'a unui negutiatoriu crestinu aprôpe de templul lui Selimu (26)

(26) *Templulu lui Selimu*. Sta pe unu munte care se inaltia asupra portiei Phanaru. Cu atât'a eleganta si arte este construitu, in catu numru fiii lui Dedalu * aru fi in stare a descrie proportiunile si simetriile acelui templu. Structur'a o quadrata si tóta din pietre cioplite; lungimea paretiloru are cinci-licci, ér' 'naltimea septe dieci de urme cubice. Involuulu contine atât'a spatiu câtu si pavimentulu Arcur le nu iesu din anghiuri; ci volt'a (**) isi lea rotunditatea sa pe nesimtitu din paret asia, ca din punctulu anghiuriloru se forméza arci unuui ceren aprobe hóri ontale ***

(*) Maestri, arhitecți. *Tr. Rom.*

(**) Bolta, boltitura, cerinlu bisericeii etc. *Tr. Rom.*

(***) Adeca boltitura simpla si nu compozita, nu elliptica *Tr. Rom.*

omóra pe negutiatoriu , si-i iau nu numai banii , cì tóte effectele ce avea în casa. În alta di deminéti'a, se da plansóre la divanulu imperatului , si dupa o stricta cercetare ese la lumina , ca faptulul l-au commisu uniialbanesi ; dar' nu se pôte constata numele auctoriloru ; din jurstari inse se vedea ca multi dintre ei sunt culpabili. Asiá Sul-

La întregu acestu edificiu spatiosu, nu s'a întrebuințiatu, precumu se spune, nici-unu picu de ferru ; ceea ce este o minune. Architectulu a fostu unu grecu din Constantinopole , care afara de acestu templu a facutu unu altulu anca si mai maretu în Adrianopole, în care sunt nuõe-sute-nuõe-dieci-si-nuõe de ferestre. Sultanulu ordinase ca se o faca cu un'a miie de ferestre , dar' architectulu a omisu într'adinsu un'a. Dupa terminarea edificiului s'au númeratu ferestrele, si s'a vediutu ca într'adeveru cu un'a sunt mai pucine de câtu cumu ceruse ordinulu imperatului : atunci acesta a venitu în furia, si a ordínatu se spendiure pe architectu. Architectulu a cerutu se-si apere caus'a, declarandu ca é gata a suferi acésta pedépsa, déca Sultanulu si dupa ce-i va fi auditu motivele, va gasi de bine a-lu condamna. Accordandu-i-se acésta cerere , elu dise : « O ! imperate, déca se va poté gasi în tóta lumea unu architectu, care, fara a gresi în contra reguleloru architecturei, va poté se mai faca « o feréstra la acestu edificiu, atunci se-mi luati viéti'a ; ér' déca nu, atunci credu « ca meritu grati'a vóstra imperatósca. Dar' mai amu anca o alta ratiune, pentru ce « nu amu facutu cea de a mii'a feréstra ; si acést'a este , ca numerulu de o miie « pare vulgului neînvetiatu mai de puçina valóre de câtu numerulu de nuõe-sute-« nõe-dieci-si-nuõe ». Architectulu nu se încelâ în asteptarea sa , cá-ci nu numai ca i s'a iertatu crim'a pentru ca n'a facutu à mii'a feréstra, dar' imperatulu i-a datu anca daruri fôrte frumóse. Acestu magnificu edificiu, între alte lucruri memorabili, are patru turnuri, de unde se anuntia Esan-ulu ; dar' ele paru pré arguste în proportiune cu înaltimea loru . În distantia departata din cele patru stráde mari , nu se pota vedé de câtu numai duõe. Ér' candu sunt venturi mari, se vede dupa umbr'a loru, ca se misca. Porticulu celu mare de naintea usiei, are duõe colonne fôrte înalte si gróse de porfiru , pe cari se vede o linea alba de susu pênê josu , pare ca ar' fi trasa cu penellulu. Cumu s'a potutu face acésta, abia se pôte cugeta; déca cumva nu vomu suppone ca amenduõe colonnele sunt cioplite de unu singuru trunchiu de porfiru, asia ca line'a alba care a fostu ascunsa în midi-loculu trunchiului, acumu se vede pe suprafáci'a amenduror'a. Mai sunt în acestu porticu anca si alte colonne locatè un'a în faci'a de cealalta, si fia-care correspundiendu în colóre cu soçi'a sa. Le-au adusu din Troas, ale carei ruine dau materialu abundante Turciloru anca si pentru alte edficiuri. Giami'a, despre care vorbescu aci, este o quadratura, cu laturele de siepte-dieci urme cubice. Acést'a é form'a, ce place mai multu Turciloru în construirea edificiiloru loru. Porticiu în generalu au figur'a quadrangulara. Dupa, ce si-a terminátu architectulu lucrarea , l-a întrebatu Sultanulu : în care din aceste duõe edificii a aretatu mai multa ingenuitate , si mai multa arte ? Architectulu a respunsu : cu cea din Adrianopole amu-avutu mai multe espense ; la cea din Constantinopole amu pusu mai multa arte.

tanulu da ordinu ca se se aresteze toti Albanesii câti se află in Constantinopole, fia că locuitori, fia că veniti numai in trécatu pentru traficul loru, se-i aduca inainte pe toti pênê la cellu din urma omu, si se-i punésca cu mórte pentru acellu singuru omoru (27).

(27) *Singuru omoru.* Sultanulu a iucratu aci in modu mai multu decâtu tiranicu, dar' nu in contra lezei. Că-ci é lege la Turci, ca déca o miie si unulu de ômeni ar omori in tumultu pe o singura persóna, si n'ar' voi a spune care a datu lovitur'a d'ântâiu, toti cei una-miie si unulu trebe se móra. Amu vediutu unu assemenea casu pe timpulu meu. S'a intemplatu adeca in Constantinopole sub Caimacamulu Mustafa Pasia (pe care-lu prinsesera Polonii la Strigoniú, si numai dupa siepte ani a fostu eliberatu la intercessiunea parintelui meu), ca unu tieranu de origine grecu, cenindu pe cale de la Kiuciuk Cekmege, o cetate pe strad'a de catre Adrianopole, vam duóe ôre de la Constantinopole, se intelvesce cu unu-spre-diece Ienicierii; accetti-a incepu mai antaú a-lu injura ca nu se da mai înre josu de pe calu, apoi se arunca asupr'a lui, si-lu omóra strapungédu-lu cu cutitele. Din întemplantu vinu totu pe acea cale alti Turci calari (că-ci Ienicierii erau pedestri si mergeau se bea vinu), si, vediendu ce facu acesti-a, le-au spusu cu frumosulu se nu comitta o fapta atátu de hídosa si ilegale asupr'a unui suditu alu imperatului. Dar' Ienicierii le au respunsu cu insulte si injuraturi. Turcii si-au continuatu calea, si indata ce au ajunsu la Constantinopole, au mersu la Caimacamulu si i-au spusu cele ce au vediutu. Căci Turcii credu, ca precumu Dumnedieu remunera pe aceia cari facu o descoperire de buna voia, chiar' asia acel'a, care contra consciintiei sale refusa de a face descoperirea, vine a fi consideratu că persón'a culpabile insasi. Muierea ucisu. lui vine si ea cu o petitiune, si între torrente de lacrimi cere la judecatoriu se faca dreptate. S'a tramisu numai decâtu dupa Ieniceri, si-i gasescu beti in satu. Aducédu-i la Constantinopole, candu s'au desteptatu in deminétia urmátoria, si au întielesu ca sunt acusatii pentru omoru, si ca degiá multi martori au depusu contra lorú; s'au resolutu in nesciintia lorú de legi, ca déca-i va întreba judecatoriulu, că care din ei a omoritu pe Raia, adeca pe suditulu: se respundia, ca cu totii deodata au comisú faptulú. Ei adeca nu-si poteau imagina ca ar fi possibile, ca pentru unu singuru omu, si acesta anca crestinu fiindu, se se ica vi'ti'a la unu-spre-diece musulmani si ieniceri. Adusi inaintea divanului, au marturisitu ca ei cu totii au omoritu pe omulu din cestiune. I-au întrebatu apoi, ca care din ei au datu mai antaú cu cutitulu? La acésta au respunsu, ca nu sciú; dar' pe catu isi aducu aminte, ei cu totii au datu deodata, si deodata l-au strapunsu cu cutitele. Dupa terminarea interrogatoriului, judecatoriulu resume casulu, si-lu tramite la Mufti cu urmatori'a întrebare: « Déca unu-spre-diece musulmani fara justa causa omóra pe unu Ghi-« aur (*) ». care este suditulu imperatului si platesce tributú, ce este de facutu? » Mufti subscie cu man'a sa propria, precumu urméza: « Si déca ar' fi una-miie-si-« unu musulmanu, ei toti trebe se móra ». Judecatoriulu cetindu acésta sententia a lui Mufti, si venindu-i mila de atáti Ieniceri, se întórse catra femeia ucisului, si o

(*) Infidele, necredintiosu. *Tr. Rom*

LOCUITORII DIN ALEPPO PUNTI PENTRU OMORUL JUDECATORILOR DE ACOLO

XIV. Si totu pe timpul cându se facea acestu masacru in Constantinopole, o mare cërta se escă in Aleppo între judecatorii ecclesiastici de acolo, *Mevla si Kasiler* (28). Cesarianii ne mai potendu suferi acêsta cërta, si vedindu ca ea nu mai are finitu, au facutu o conspiratiune, si i-au omoritu chiar' in Giamia pre candu își faceau rugatiunile matutine. Soliman audindu de acêsta fapta, a ordinaru numai decătu la vre-o câti-va Pasi, că se mërğa acolo cu armata, si se uccida pe toti locuitorii fara disinctiune de vinovatu său nevinovatu. Dar' vezirulu Ibrabim Pasia s'a intrepusu pentru ei, si prin vèdi'a sa ce o avea inaintea imperatului, a obtienutu că numai principalii si capii conspiratiunei se fia puniti cu varie pedepse de mörte; ér' pe poporul comunu, fiindu ca mai multu a fostu numai sedusu de conspiratori, decătu se fia participatu la crima din propriulu seu indemnu, se-lu deporteze in Rhodes.

O PLOIA MARE IMPEDECA PE SOLIMANU IN ESPEDITIUNEA SA LA UNGARI'A

XV. Intr'aceea. pre candu Solimanu era ocupatu cu aceste turburari interne, catra finitulu anului Alamanu Kirali (29) occupa Bud'a de la Ioanu regele Ungariei (30), o intaresce cu nòue fortificatiuni

intrebă, nu cumu-va s'ar' invoii a primi unu pretiu (numitu Diict) pentru sangele barbatului seu: offeri dōue dieci mii galbeni pentru viêtia a loru unu-spre-diece Ieniceri. Serman'a femeia respunse, ca sub auspiciile gubernului si sub gratiosulu scutu alu Sultanului, ea nu are trebuintia de bani, ci ea cere dreptate; si refusă cu o firmitate admirabile offertulu. Si fiindu ca dar' nu se potea persvade nici-de-cumu de a primi bani intru rescumperarea sangelui barbatului seu, asia unu-spre-diece Ieniceri au fostu in realitate puniti cu mörte.

(28) A se vedé not'a 10 la Capu III din Cartea I. *Tr. Rom.*

(29) *Alamanu Kirali*. Asiă numiau Turcii mai de multu pe imperatorii Germaniei. Asta-di inse in scrisorile loru i onóra cu titlulu de *Nmtee Kirali*, rege alu Germaniloru, si *Ciasar*, Cesarulu, precumu si *Ruma imperaduri*, imperatulu Romaniloru.

(30) *Regele Ungariei*. Cu căta infidelitate a purtat Solimanu tñtoratulu incredintiatu lui. si cumu, dupa esilarea reginei si a fiului ei la *Lebessus* său Legosiu Sanguiacu, a pusu dintr'odata man'a pe regatulu Ungariei: sunt lucruri cu multu mai bine cunoscute, decătu ca se ne ocupamu aci mai pe largu cu ele. Cu tôte acestea, pentru a vedé mai bine acêsta tradare in tōta uritiunea sa, nu va fi inutile de a adaoge aci urmatōri'a istoriōra asia precumu insii Turcii ni o relata. Dupa mörtea lui Ioanu, regelui Ungariei, Solimanu a fostu rogatu a libera Buda din man'a Germaniloru, si junele rege cu nobilimea Ungariei a venit in castre pentru a-i face vi-

si pune in ea garnisóna germana. Solimanu pentru a-si resbuna de acésta injuria data unui rege de sub protectiunea sa, pléca la anulu Hegirei 935 din Constantinopole cu armata mare, si aprópe de Filibe (31) intr'unu campu fórté spatiosu se pune in castre cu intentiunea de a-si aduna aici tóte truppele europenè. In loculu acest'a, Mufti, fara nici o cauza legitima, cade in disgratia la Sultanulu, care dupa ce l'a infruntatu, l'a si destituitu din officiu. Dar innocent'i'a acestui santu omu, care imperatulu nu o poté vedé, o a descoperitu ceriulu insusi! Dumnedieu, carui a displacutu (32) acésta procedere a lui Solimanu, spre a-lu puni, a tramisu anca in acea di o plóia atátu de terribila si torrentiála, in catu aceea, asemenea unui mare diluviu, nu numai a dusu cu sine cassanele (33) cu banii si pretio-

A. 935

I. C. 1528

si'ta. Sultanulu indata a ordinau a se pregati mésa stralucita, si a lasatu vezirului a invita pe nobilii unguri, si fiului seu Selimu a invita pe junele rege la mesa, dicédu acestui-a: «Ada-ti aminte, fiule, ca eu-ti sunt tatalu teu naturale, ér' celui-a i sunt «Ochirit (adeca tata de cealalta lume) séu tata spirituale. Dupa mórtea mea, iubescé-lu cá pe fratele teu, si pórtá grige de elu si de regatulu seu». Dupa mésa dise vezirulu catrá Sultanulu: «Éca! atotpotinte imperate, aci este ocasiunca de a-ti »suppune tóta Ungari'a cu o singura lovitura de sabia». Sultanulu s'a mániaut fórté asupr'a cuvéntelor vezirului, séu cellu puçinu se prefacú ca ar' fi fórté maniosu, si dise: «Asia! imperiulu ottomanu nu are trebuintia de a se largi nici prin trade, nici prin fraudá, nici prin perfidia, cu atátu mai puçinu prin uciderea in-justa a cellor principi, cari vinu se céra protectiunea nóstra, dara intre arme si in lupta deschisa. Ungari'a nesmintitu are se vina odata sub dominatiunea ottomana; proba sulciente despre acésta este chiar ceea ce se petrece asta-di sub ochii nostri». Turcii sunt de la natura fórté copiosi in cuvente frumóse, dar' cu atátu mai sterili in fapte bune, in cátu au ei unu proverbium communu care dice: *Osmanlı ciu soiler fen aishler*: vorbele Turcilor sunt bune, dar faptele lor sunt rele.

(31) Philopopole *Tr. Rom.*

(32) *Desplacutu*, Dintre tóte popórale din lume, Turcii sunt cari tienu mai multu la superstitiune. Si nicaiurea preóþii nu se respecta mai multu cá la Turci. Imperatulu chiar, póte se-i deporteze, se-i tramitta in esiliu, dar' nu póte se-i condamne la mórte. Si dintre toti Sultanii, uniculu Muradu IV a fostu care a condamnatu pe unu Mufti la mórte prin sdrumicarea lui intr'unu montariu de marmora, dicédu: «Cape-te pe cari dignitatea le scutesce de a fi taiate cu sabi'a, trebue sfaramate cupiu a». Unu casu de asemenea superstitiune s'a întemplat in resbellulu din urma cu imperatulu Germaniei sub Achmedu II, care eu cu ochii mei l-amu vedíutu, si pe care-lu voiu narra in partea secunda a istoriei mele.

(33) *Cassanele*. Cassele cu banii ce Turcii ieau cu sine in espeditiune, le punu totdeauna in medi-loculu castrelor, intre cortulu Sultanului si alu vezirului, si le pazescu cu Spahii séu calareþii, cari se schimba din când in când. Cassele de multe-ori

sele, cí a pusu in periclu de viétia chiar pe Sultanulu si pe tóta armat'a sa (34).

SOLIMANU REOCUPA BUD'A DE LA GERMANI'

XVI. Nimicite tóte provisiunile bellice prin violenti'a torrentelui, Solimanu a fostu necessitatu a amena espeditiunea sa pe alta data. Cu tóte aceste a datu ordinu trupeloru sale a se inquantira pe iérna in provinciile invecinate, cá armat'a se fia cu atátu mai la indemana in primavéra. Intr'aceea, elu face nuóe collectiuni de bani si nuóe preparative bellice, mai mari de cumu au fostu celle distruse prin torénte. Dupa ce au fostu gat'a tóte preparativele, merge in anulu urmatoriu cu mare celeritate prin Ungari'a si trage dreptu la Bud'a; aici sepune in castre sub murii cetatiei, si o inchide din tóte partile. Dupa ce s'a fortificatu bine in castrele sale, a inceputu a bombarda murii cetatiei, si a face continue assalte cu atáta furia, in catu garnisón'a pre langa tóta brav'a sa aperare, in urma totusi a trebuitu se promita a se suppune sub conditiune de a-si avé viétia si armele. Solimanu a primitu aceste conditiuni, si le asigurâ salva-viétia, déca i voru preda cetatea. Pre candu esiau inse din cetate, incepu unii Turcii, si in specialu Ienicierii, a-i insulta si a le imputa lasitate. Unu soldatu germanu nepotendu suferi acestu affrontu, se uita furiosu in ochila Ieniceriu, si díce: «io n'amu de a comanda, io amu de a asculta»; si cu acést'a isi scóte sabi'a si tróntesce pe Ieniceriulu batjocoritoriu la pamentu. Atunci ceialalti Ienicierii incepu a striga: artielulu é violatú!; si contra ordinului Sultanului (asiá dicu Turcii pen-

sunt góle, dar' totusi elle sunt acoperite cu covóre si stau espuse la vederea soldatiloru, cá se nu cugete ca imperatulu este fara banj, si prin acésta se scada ardórea trupeloru când trebe se se lupte. Unu medi-locu acesta fórte efficace, dupa opiniunea mea, de a inspira curagiu soldatiloru. Relativu la acésta ne spunu Turcii, ca sub domni'a lui Eghir Sultanu Muhamedu când inimicii au petrunsu péné in castre si péné la cassele cu thesaurulu, soldatii ottomani s'au rapeditu cu cellu mai mare entusiasmu intru aperarea lor, asia in câtu din invinsi ce erau, au devcnitu invingétori (*).

(34) Trebe se observamu, ca atátu aci, cât si in alte locuri unde autorulu nostru face menţiune despre vre-o interventiu a ceriului prin miraclu, elu se servece de chiar cuventele istoriciloru turci, pe cari i-a decopiatu cu fidelitate. *Tr. Angl.*

*) A se vedé mai in josu paragraphulu III la Capu IV. *Tr. Germ.*

tru a escusa pe compatriotii lor), a nevalitu asupr'a Germaniloru, si inainte de a se poté supprime tumultulu, i taia si dimica pe toti (35). Asiá, pre candu nemtii au predatu Turciloru o cetate atátu de tare pentru a-si preserva libertatea si averea, pe atunci ei le-au predatu pe amenduóe si pre lángha aceea anca si viéti'a.

MOLDAVIA TRIBUTARIA

XVII. Dupa cucerirea cetatiei, Solimanu s'a retrasu pe cate-va dile in partile vecine, spre a lasa timpu soldatiloru de a se restaura puçinu. Intr'aceea, Teutulu Logotheta (36), vine cá delegatu alu lui

(35) *Dimica pe toti*. Cetimu adesse-ori in istoria, ca Turcii candu li se preda o cetate, séu omóra garnisón'a, séu o face prisioniera contra capitulatiuniloru confirmate cu juramentu, precumu s'a intemplatu acésta cu garnisonele din Constantinople, din Bud'a si din Bagdadu. Turcii nu potu nega acésta, căci sunt martori vii cari li-o punu in façe; dar' pentru cá se nu para culpabili de crim'a frangerei juramentulu, si dicu ca nu fara justa causa au fostu necesitati a lucra contra conditiuniloru de capitulatiune. Acestu poporu fôrte subtilu in inventarea escusariloru, recurge indata la Coranu, unde gasesce sute de passag'e, ce-i servescu bine intentiunei sale. Asia, pentru esemplu, se suppunemu ca garnisón'a a capitulatu sub condițiune de a e-i din cetate fara arme. Acumu, déca turculu ve le numai unu cutitu séu o secure la vre-un soldatu, numai decât striga ca crestini au violatu articlulu, si intrebuintióza contra loru cele mai mari severitati. Ér' déca conditiunile de capitulatiune au fostu ca garnisón'a se ésa cu arcele, tunurile si bagagiile sale, si ea ar' intardia a e-i numai cu ceva dupa ór'a delipta, séu ar' da vre-unu respunsu aspru, s'en ar' da cellu mai micu pretestu de frivolitate: Turcii nu-si facu nici-o consciintia de a viola capitulatiunea-si a-si frange juramentulu. Pentru aceea este mai bine si mai consultu pentru crestini, ca se móra mai bine de fóme, de fetru si de focu intre murii cetatiloru lor, decâtu a se espune perfidiei si barbariei Turciloru!

(36) *Logotheta*. Unulu din cele mai illustre familii nobile din Moldavi'a, de la care si péné asta-di mai multu de cinci sute familii isi deriva originea; dar' multe au scapatatu fôrte dela splendórea loru de odinióra, si semena mai multu a tierani, decâtu a nobili. Sciá perfectu limb'a gréca, latina, poloná, si alte limbi alle popóraloru invecinate; avea multa esperientia in politica, si era fôrte prudentu. Când a fostu transmisu in calitate de ambassadornu la curtea ottomana, si a fostu adm'su in audienta la marele vezíru, a ordinatu, precum se spune, servitoriului seu, se-i aduca calçuni in sal'a de audientia. Vezíru lu dise: ca pôte se teme ca-i va fura cine-va calçuni? Ér' Logotheta respunse: de ómeni cari tóte pretindu, trébe se-ti pazesci tóte lucrurile. Vezíru lu replicá: N'aveti ce ve teme, căci Turcii ve sunt acumu amici nu inimici. Asiu dori—incheiá Logotheta—ca Turcii se fia atatu de buni amici p ntru capu, cá pentru picioare. Acestu Logotheta a edificatu in Constantinople unu palatiu, care péné in diu'a de asta-di se num'sce Boğdan-Seraiu, adecá palatiulu Moldaviei, in care este si o biserica dedicata santului Nicólae.

Bogdanu (37), principelui Moldaviei în castrele turcesci. Admisu în audientia, declara ca are missiunea de la principele si dela poporulu

(37) *Bogdanu*. Nume Slavonescu, formatu din grecesculu Θεοδωρος. Moldovenii i-au datu supranumele de Negru. Annalile moldovene dicu, ca Stefanu cellu mare, dupa ce a domnit patru-dieci si septe de ani si cinci luni, si dupa ce sub acestu timp a facutu atatea lucruri frumoase, si a reportatu atatea victorii gloriose asupra Turciloru, Unguriloru, Poloniloru, Romaniloru si Tatariloru, in urma simtindu ca, de si tare anca in spiritu, dar' puterile trupesci i slabescu, si ca mortea i se apro-pia, a chlamatu la sine pe uniculu seu fiu si erede alu tiei si pe mai-marii boieri si le-au vorbitu precum urmaza : « O ! Bogdanu, fiulu meu, si voi toti amici ai mei « de arme, cari ati fostu martori atatoru victorii gloriose, si ati luat parte in elle ! « Eca, amu finitu cursulu naturei melle fragile si vedu inaintea ochiloru, ca vie- « ti'a mea, ca umbr'a spre sera, grabesce ca se apuna. Eu nu voiu mai calca pe caile, ce « ca muritoriu, ba ca unu verme, am lasatu in urm'a mea ; mortea e la usia. Dar « nu acest'a este de ce me temu : caci sciu eu, ca indata cu nascerea mea, amu in- « ceputu a grabi spre mormentu. Pericululu ce amerintia acesta tiara din'partea acel- « lui racnitoriu si fiorosu leu de Solimanu, care arde de setea sangelui crestinu, « eca ce disturba si imple de frica si de cutremuru inim'a mea. Elu a inghititu pone « acum prin intrige si uneltiri mai tota Ungari'a ; a suppusu prin puterea armelor « sale Crime'a si celle pone acumu anca neinvinsu triburi alle Tatariloru, si le-au le- « gatu siesi prin introducerea superstitiunei mahomedane ; Bassarabi'a nostra cutro- « pita de violentiele sale ; Valachi'a, ai carei locuitori de si inimizici noue, dar' suntu « crestini ca si noi, geme sub jugulu acelui tiranu ; cu unu cuventu, cea mai fru- « mosa parte a Europei si Asiei, este sub potestatea lui. Dar' anca nu este indestu- « litu cu atatu, ci-si estinde armele fatali in tote partile, si nu vre se cunoasca mar- « gini puterei si ambitiunei sale de a domni. Asia standu lucrurile, credeti voi, ca « dupa devingerea atatoru obstacule, isi va retien elu man'a de a nu o pune asupra « Moldaviei, care este incungiuurata de atate provincii ale sale ? Nu ve temeti voi, « ca dupa ce va fi suppusu tota Ungari'a, se va intorce cu tote puterile in contra no- « stra ? Nu sciti voi, ca elu nutresce ura implacabile contra crestiniloru, si acesta nu « numai pentru inim'a sa depravata, ci si pentru ca asia-lu invetia legea Coranului ? « Deca cautu la vecinii mei de prin pregiuru, eu nu potu decatu se deplangu deplo- « rabil'a stare a lucrurilor nostre. Pe Poloni i cunoscu si sciu ca sunt inconstanti si « incapabili de a resiste furiei Turciloru ; Ungurii gemu degia cu totii sub jugulu lor ; « Germanii au precum mi se pare, atate incurcaturi interne, in catu nu vreu seu « nu potu a se ocupa cu celle externe. Caci a'intinde velurile contra fortunei si tem- « pestatiei, face numai unu nebuu, dar' nu unu navigatoriu intieptu. Pute- « rile nostre sunt pre puține ; ajutoriulu strainu, incepu si departe : er' pericolulu certu, « si aproape. Pentru aceea, eu judecu ca este mai bine se inblandimu si pe acesta be- « stia turbata si selbatica, decatu ca se o irritamu si mai multu prin strepitulu ar- « meloru. Caci, eu nu vedu cumu amu potè usiora intr'altu modu acesta stare cala- « mitosa a nostra, decatu moderandu flacar'a inestingibile a furiei sale, prin rou'a « binefacetoria a suppunerei. Si pentru aceea, in aceste ale mele ultime momente, ve- « esortu, ca unu tata si ca frate, ca : deca pre langa preservatiunea legiloru nostre

Moldaviei, de a offeri Sultanului amenduoe Moldaviele (38) sub conditiuni onorabile; in specialu că religiunea loru se remana neatinsa si tiér'a se platésca tributü annuale portiei. Pentru Solimanu ni-micu nu putea fi lucrü mai placutu decâtu acesta ; căci grelele ocupatiuni ilu impedicassera de a-si întorce armele si in regiunile aceste de o parte, si de alt'a, bataile ce au suferitu de atâte-ori Turcii de la Moldoveni, ilu faceau se petréca cu attentiuine continua miscarile loru. Asiá acceptá din tóta inim'a conditiunile propuse, le confirmá cu scrierea mânei sale proprie, si actulu despre aceste

« civili si eclesiastice, poteti obtiené pacea sub conditiuni onorabile, chiar fla si pre
« langa unu tributü : atunci este mai consultu a ve increde in clementi'a sa decâtu
« in armele sale. Dar' déca v'ar' prescrie alte conditiuni, atunci mai bine se periti cu
« totii de man'a inamicului, de câtu se sîti spectatori otiosi la profanatiunea religiu-
« nei vóstre si la calamitatea tieiei vóstre. ¶ É'r' Dumnedieulu parintiloru nostri, care
« face minuni, va intinde grati'a sa inesauribile asupr'a vóstra, si miscatu de lacri-
« mele servitoriloru sei, va tramite pe unulu care se ve scape, séu se scape posteri-
« tatea vóstra de sub jugulu barbariloru, si se redea tieiei libertatea si puterea sa. »
Bogdanu, urmandu acestei ultime vointie a parentelui seu, a tramisu in alu sieptelea anu alu domniéi sale delegati la Solimanu, si elu cellu mai ántáiu i-a suppusu Moldov'a sub titlu unui tributü. Dar' vai ! asta-di nu credu se fla vré unu omu de litere, carese nu cunósca tirani'a miserabile sub care geme Moldavi'a !

(38) *Amenduoe Moldaviele*. Moldavi'a este impartita in superióra si inferióra. Moldavi'a inferióra incependu de la Iasi, resiedinti'a in prezentu a principelui, se estinde spre resaritu péné la Bender, care Moldovenii o numescu Tigina; spre média-di se marginesce cu Galatii la Dunare; la apusu cu Valachi'a si cu muntii Transilvaniei, cari se intindu dealungulu drumului numitu *Petra*, si appartienu Moldoveniloru si nu Transilvaniloru. Moldavi'a superióra anca incepe de la Iasi, si spre apusu se marginesce cu muntii Carpatiloru séu alpii Transilvaniei, si se estinde péné la Sniatim, o cetate in Podoli'a. De Moldavi'a inferióra se tienea odata tóta Bassarabi'a, numita la Turci Budgiak; aici sunt celle duoe cetati renumite, Akkiermanu si Kilia (*). Akkierman la Herodotu se numesce *Ovia*; Moldovenii i dicu Cetate-alba; é'r la Romani se dicea Julia-Alba; si é renumita, pentru ca aici a fostu Ovidiu in ecsiliu; nu de parte de ea se vede unu lacu, pe care Moldovenii péné in diu'a de asta-di ilu numescu Laculu lui Ovidiu. Kilia, in timpi antici s'a numitu Licostomon; este aprópe de gur'a Dunarei, unde acestu fluviu intra in marea négra. De Moldavi'a inferióra, asiá precumu ea este suppusa asta-di principelui Moldaviei, se mai tieneau anca si alte cetati fortificate, precumu : Tigina pe tiermii fluviului Tyras séu Nistru (pe care unu príncepe alu Moldaviei cu numele *Hero*, o au datu Turciloru intr'unu modu fórté rusinosu, si ei o au numitu Bender (**); apoi Gherghina langa Siretu, nu departe

(*) Vedi not'a 24 la Capu II, din cartea III. *Tr. Rom.*

(**) Bender insémna pasu, trecere. *Tr. Rom.*

liu da delegatului pentru a-lu duce principelui seu la Suceava (39). După acésta, Solimanu se întórce din expedițiunea de estu anu catra casa, si pre candu era aprópe de Sophi'a, o civitate in Serbi'a, vine Bogdanu cu unii din boerii sei inaintea lui, si-i presenta patru mii

de Galati, sub ale carei ruine se gasescu monete anca din timpii Romaniloru. Acésta cetate este fundata chiar' de imperatulu Traianu; ceea ce se vede din inscripțiunea pe o pétrea de marmora ce s'a sapatu anca pe timpulul men; inscripțiunea este acést'a: *Imp : Caesar Diuo filio Nervae Traiano, Augusto, Ger. Dacico, Pont. Max. Fel. B. dict. XVI. Imp VI., Cons. PP, Calpurnio, Marco, C. Aurelio Rufo* (*). Apoi mai este o cetate pe riulu Milcovu, care desparte Moldavi'a de Romani'a, si care de comunu se numia Craciun'a; érpe Prutu, nu departe de Falcu, era Taiphalia lui Herodotu, care atrebuitu se fia fórc mare, judecandu dupa ruinele de muri ce s'au descoperitu acolo pe timpulul meu (**). Mai sunt anca Soróca, numita inainte de acést'a Olchionia. langa Nistru, ai carei muri sunt construiti totu din pétrea arsa; in fine Iasi langa fluviulu Bahlui, patru mile dela Prutu. Moldavi'a superióra contine anca cetatile fortificate: Suceava, odinióra capital'a tiei; apoi Némtiu, Romanu si Chotinu. Locuitorii Moldaviei superioare sunt renumiti pentru marea loru avutiá; ér' cei din Moldavi'a inferióra pentru bravulu loru curagiu in batalii: si unii, si altii, pentru marea ospitalitate a loru, cu care se pórtá catra toti pre langa tóte perderile mari ce au suferitu. Ci, despre tóte aceste, déca Dumneleu imi va da viatiá si putere, voi tracta mai pe largu intr'o scriere propria pentru acestu obiectu (**).

(39) *Sucéva*. Péné candu anca Turcii nu-si întórsera armele contra Europei, Sucéva era capital'a principatului Moldaviei, si resiedinti'a domnitorului ei. Dar', dupa ce Turcii au cuceritu Constantinopolea. Despotii moldoveni, pentru a fi mai aprópe de frontariile turcesci, si-au mutat tronulu la Iasi. Iasii nu este cetate mare, dar' é tare prin natura si arte, si memorabile péné in dio'a de asta-di pentru ruinele palatiului de acolo. Intre alte lucruri demne de memoria, ce se gasescu acolo, nu este in Moldavi'a afara de Iasi, in care se se gasésca vre-o inscripțiune séu vre unu semnu macar', despre numele fundatorelui séu anticitatiei ei. In murii Iasilor se gasesce unu monumentu taiatu intr'o pétrea mare, representandu siepte turnuri, de asuprá caror'a duoi lei tienu redicata o coróná imperiale; in josu la piciórele acestor turnuri se vede unu campu, si in acestu campu duoi pesci solzosi, incrucisati unulu preste altulu cu capetele in josu si cu códele in susu; sub ei unu capu de bou avendu in frunte o stea cu siese radie. Inse chiar' acestu semnu din urma aréta, ca acellu monumentu nu é pusu acolo de cellu d'ntáiu fundatore alu cetatiei; din cauza ca capulu de bou a inceputu cu multu mai tardiu a se pune intre insigniele tiei. Dar' si despre acést'a voi vorbi mai pe largu intr'altu locu (****).

(*) Nu putemu ghici ce insémna in acésta inscripțiune *Fel. B. dict.* Cáci după *Pont. Max.* de regula urméza *tribunicia potestas*. Apoi la *Imp. VI.* vine *Cons VI.* si nu *Cons VII. Tr. Germ.*

(**) A se vedé not'a II la Capu I Cartea III *Tr. Rom*

(***) Intielege *Descriptio Moldaviae. Tr. Rom.*

(****) Idem.

galbeni (40), patru-dieci cai moldovenesci, si două-dieci-si-patru falconi, cu promissiunea de a-i tramite i totu anulu la Constanti-nopole assemenea daru in semnu de feudal'a sa suppunere. Imperatulu primesce pe Bogdanu cu tóta distinctiunea', si ratifica de nou conditiunile contractate cu delegatulu; i da o cuca (41) mare in-

(40) *Galbeni*. Chiar nici Turcii insii nu cutéza a nega, ca Moldov'a li s'a suppusu numai cá tributaria. Diplomele Sultaniloru prin cari s'au ratificatu aceste conditiuni, s'au conservatu lungu timpu dinpreuna cu alte documente publice in arhivele Moldaviei. Dar' anca pe timpulul meu, si anume la anulu 1686., candu Iuon Sobieski, regele Poloniei, au nevalitu in Moldavi'a, le-au scosu din archivu, si din ordinulu, séu cu permissiunea sa, le-au arsu publice in Iasi, facédu urmatori'a declaratiune catra poporulu adunatu: « Vedeti! cumu maiestatea sa regale ve elibera de jugulu turcescu». Nu sciu déca a fostu intielépta acésta fapta. Destulu ca, intre nenumerate alte privilegiuri, ce se acordau Moldoveniloru dupa impregiurarile aceloru timpuri, acesta a fostu cellu mai insemnatu; căci in elu se dice apriatu, ca: «Moldavi'a de buna « voia si neconstrinsa de nimene a offeritu suppunerea sa imperiului ottomanu; si « chiar pentru a-éea vointi'a Sultanului este, cá tóte besericele loru, riturile religióse « si legile tierei, neatinse se remana; si nici ca pretinde alt'a de la príncipe, decâtu « cá in totu anulu se trimita prin boiari credintiosi la sublim'a Pórta, patru mii « de galbini, patru-dieci de cai moldovenesci si două-dieci-si patru de falconi, tóte « aceste sub titlu de Peskisiu, adeca presentu séu donu». Turcii s'au si tienutu de aceste conditiuni cu tóta punctualitatea péné pe timpulul lui *Petru Raresiu*. Sub domni'a acestui-a au inceputu a cere unu Haragiu, adeca o summa mai mare sub titlu de tribut. si pretinsera anca de la príncipe, ca cellu pucinu odata in trei ani se mérga a-si face inchinatiunile sale la pragulu sublimei Porti. *Petru* refusá cu indignatiune aceste innovatiuni umilitórie; si pentru cá se nu figureze sub numele setu calamitatile ce póte ar' urma de aci pentru tíera, elu a abdicatu la tronu si s'a retrasu la *Ciceu*, una urbe in Transilvani'a, unde si-a cumperatu cu banii sei o avere nu neinsemnata, si traiá din venitulul ei. Dar Stefanu cellu tineru, care a fostu alesu in loculu seu, miscatu séu dē ambițiunea propria, séu chiar' cu consensulu senatului (*), a promisú Pórtei două-spre-diece mii de galbeni tributulu annualu. Ér' succesorii sei, rapiti de pré marea lacomia de a domni, au immultitu cu timpu acésta summa intr'atátu, in cátu afara de siese-dieci de mii de galbeni, ce se platescu asta-di ca tributulu in thesaurulu imperiale, si pre langa două dieci-si-patru mii ce se dau cá daru de Pasci: sunt anca o multime de dari ce acesti vampiri insatiabili storcu de pe tíera. Căci, precumu ei n'au lege contra avaritiei, asia nici pretentiunile si estortitiunile loru nu cunoscú margine. Totu depinde de la voi'a marelui veziru; si care ar face vre-o remonstrațiune contra placerei lui, unulu ca acela incurge pericluju de a-si perde viéti'a.

(41) *Cuca* (**). Acésta éste o crósta séu ornamentu de capu, facutu din pene de strutiu

(*) Séu inaltulu divanu, *Tr. Rom.*

(**) *Cucu* este numele unei passere cu grumazi lungi, de la care probabilmente si-a luatú numirea acestui ornamentu. *Tr. Germ.*

carcata cu pietre scumpe, si pre langa acést'a si unu Chilat Fachir (42), precumu si unu armasariu provediutu cu insieleminte imperiali. Dupa aceea da ordinu la patru guardisti ai sei (43), a-i face servitiu de onóre. Acestu usu se observa si asta-di de cate-ori merge principele Moldaviei la curtea ottomana.

SOLIMANU IMPRESSOARA VIENN'A

XVIII. Catra finitulu aceluiasi anu, Solimanu intarindu bine cetatile cucerite si provediendu-le cu lóte celle necesarie, merge cu

Acestu ornamentu nu se da altoru-a decâtu numai la Buluc Agalari (coloneli), la Segban Bashî séu capu-officierulu de Segbani, care in rangu urméza immediatu dupa Ag'a ieniceriloru; apoi se mai da principiloru Moldaviei si Valachiei. Este o alta cuca mai mica, care o pórtá Solokii (*). Cuc'a destinata pentru principii Moldaviei si Valachiei, li-o pune pe capu Muhsir Aga (care in totu deauna este langa marele veziru; aré comand'a gardei de la curtea acestuia; si-lu representa inaintea a intregu corpulu ieniceriloru); ér marele veziru insusi le pune Caftanulu (**), in semnu ca ei appartieniu la Odgiak (***), séu la cét'a ieniceriloru.

(42) Vestmentu de onóre. A se vedé not'a 32 Capu III din Cartea III. *Tr. Rom.*

(43) *Guardistii ai sei*, Nici Pasia, nici vezirii nu se installéza cu atáta pompa cá principii Moldaviei. Cá-ci unu Pasia îndata ce Marele veziru i-a pusu caftanulu in spate, merge acasa, si in céealta di primése patent'a despre pasálîcûlu seu, dinpreuna cu stindardulu numitu Sangiacu. Dar' principele Moldaviei, dupa ce a prîmitu caftanulu de la marele veziru ca semnu alu potestatiei sale suverane, merge, insocitu de intregu divanulu si intre aclamátiunile ciausiloru (****) la biserica patriarchale unde patriarchulu de Constantinopole cu totu clerulu si nobilimea gréca, il astepta pentru a-lu intimpina si a-i da santirea. Dupa ce principele a ajunsu in curte, se da josu dupe armasariu, si trece pe o pótra quadrata asediata anume pentru acésta oca-siune; intr'aceea ciausii cu totii canta cu voce inaltá versuri usitate la assemeni cere-monii »Dumnedieule mare! tiene la multi ani pe imperatulu nostru, si pe principele nostru Effendi, si le da lorú viétia îndelungata si fericita.» (Effendi se vede a fi cu-ventu corruptu din grecesculu 'Αυθέντης) Principele apoi merge in beserica, ér cei cari l-au insocitu, stau afara in curte si pe strade, si ascépta in tacere respec-tuósa péné ce iese éra. In momentulu candu principele a pasitu pe pragulu beseri-cei, cantaretii inceptu a intoná 'Αξιόθεσις(†), unu imnu compusu in onórea S-tei ver-gura Maria. Dupa ce a gatatu cu cantarea ast'a, principele se pune pe unu trontu, care e facutu anume pentru principii Moldaviei. Cand diaconulu recita rugatiunea

(*) Trabanti.

(**) Séu *Chalatul*. Vedi not'a 32 la Capu III din Cartea III. *Tr. Rom.*

(***) Insemnéza : familia *Tr. Rom.*

(****) A se vedé not'a 16 la Capu II din Cartea I. *Tr. Rom.*

(†) Cuvine-se cu adeveratu se te fericimu pre tine, etc. *Tr. Rom.*

tóta armat'a sa la Vienna, si impresóra cetatea. Elu pune in actiune tôte pentru a o cuceri, si patru-dieci de dile o bombardéza ne-

τὰς ἐκτενας (*), totdeauna amintesc si pe noulu principe in urmatorii termini : «Ér' « ne rugamu, pentru pré induratulu, stralucitulu si de bine-facétoriulu nostru domnu « N. N., pentru cá domulu Dumnedieu se-i dea putere, invingere, taria, sanatate si inde- « lunga viéti'a ; si pentru cá domnulu Dumnedieulu nostru se-i adjute, se-lu pazésca « si se-i supuna sub piciórele lui pe toti contrarii si inamicii lui ». Dupa aceea patriarchulu in ornațulu seu pontificalu, si insoțitu de patru séu mai multi metropoliți merge in altariu ; ér' principele urmandu-i se apropia de altariu, si patriarchulu face simbolulu crucei in fație cu amenduóe manile ; apoi plecandu-si capulu pe sant'a mésa, patriarchulu ilu acopere cu Homophorulu (**), si recitéza rugatiunile ce erau in usu odinióra la santirea imperatiloru orthodoxi, si in urma ilu unge pe frunte cu santulu miru. Dupa acésta ceremonie, principele se întórna la tronulu seu, ér' cantorii intonéza urmatoriulu Polychronion (***) : « Si da dómne, prea induratului, si da « binevoitoriului nostru domnu N. N., domnu a tóta Moldo-vlachia, viétia indelun- « gata, ; tiene-lu dómne ! la multi ani ! » Dupa aceea patriarchulu ese dîn altariu si se apropia de tronulu principelui ; aicea recitéza in tacere o rugatiune, apoi tiene o scurta allocutiune, si o termina cu Polychronionulu de mai susu, pronuntiatu de insusi patriarchulu. In fine, dupa tôte aceste, patriarchulu si principele, urmati de totu poporulu, essu impreuna din beserica. In porticu principele saruta man'a drépta a patriarchului ; ér' acesta, prin cuvinte si prin semnul crucei i da binecuvéntarea. Principeleapoi incaleca armasariulu seu, si se întórce acasa cu aceeasi pompa cu care a venit ; ér' acasa imparte daruri celloru ce l-au insocitu si apoi i lasa se mérga pe la alle loru. La câte-va dile dupa aceea, vine Mir Alem Aga, vexiliferulu imperatului, si, intre sunetele muzicei imperiali, tubilchana, aduce stindardulu mare, numitu Sangiacu, din seraiu la palatulu Principelui, unde acesta ilu astepta si-lu primesce in anti-camera. Aici Aga iea stindardulu in mana, ilu saruta, dupa usu, cu gur'a si cu fruntea, si apoi ilu da in mânile principelui. Acesta primindu-lu ilu saruta in acelasiu modu, si apoi ilu da vexiliferului seu, si pronuntia aceste cuvinte : « A-totu- « laudatulu si marele Dumnedieu se dea viatia indelunga prea potintelui, pré « gratosului si pré dreptului imperatu, si se-i immultiésca dilele lui ! » Dupa aceea, principele da lui Mir Alem Aga unu caftanu, si ilu dimitte onorandu-lu mai antaiu cu darurile usitate la asemeni ocasiuni. La câte-va dile dupa aceea, principele, terminandu-si regularea trebiloru sale cu curtea, este invitatu in Divanulu cellu mare, unde ilu astepta imperatulu avendu de adrét'a sa pe marele veziru, pe ceialti Cubbe vezirleri, si pe duoi Caduleskieri. In anticamer'a de *Arsodasi* séu de la sal'a de audientia, ilu astepta Capudgilar Kietchudasi, adeca marele portariu, si i pupe caftanulu in spate, ér' Muhsir Aga i pune cuc'a pe capu si da tuturoru boieriloru principelui, cari de comunu suntu duóe-dieci-si-optu, cate unu caftanu nou. In acestu ornatu intra principele in sal'a de audientia cu patru boieri ai sei, cu duoi

(*) Ectenia, rugatiune pentru beserici, preoti, principi, etc. *Tr. Rom.*

(**) *Ὁμοφύριον*. Patrasiru. *Tr. Rom.*

(***) Rugatiune pentru indelunga viétia. *Tr. Rom.*

incetatu cu adjutoriulu mineloru, distruge o parte a muriloru, si comanda soldatiloru a intra in cetate cu assaltu. Dar' de câte-ori fa-

Capudgi Basi cari-lu ducu de duoe parti de suptu suori, cu marele portariu inainte si cu interpretele curtiei in urma, care de comunu este unu crestinu grecu. La intrare, principele se inchina de trei-ori péné la pamentu, apoi merge si sta in mediloculu salei, care de altminterea nici-de-cumu nu e pré mare. Atunci imperatulu de pe tronu (Tacht) se întorce catre marele veziru, si-i dice se spuna principelui următoriele : « Audindu Maiestatea mea de fidelitatea si lealitatea lui, i conferu din grătia ca recompensa, principatulu Moldaviei. Detorinti'a lui este, de a nu lipsinici pe viitoriu de la credinti'a si servitiulu seu. Elu are se protégă si se defenda tierile de sub domni'a sa ; si se se pazésca bine a nu face nimicu in contra sau presté mandatulu meu ». La aceste principele raspunde : « Punu votu pe viétia si pe capulu meu, ca voiu servi din tôte puterile mele pré dreptului si pré gratiosului meu imperatu, pe câtu timpu elu nu-si va întorce aspectulu gratiei sale de la nulitatea servului seu. » « Prin aceste din urma cuvinte vrea se arete pucinatatea servitiiloru sale). Dupa aceste, principele ese din sala acompaniatu de acei-a cu cari a intratu ; si incalecandu unu armasariu imperatescu la pórtă din intru a curtiei, saluta pe marele veziru si pe ceialalti veziri cari mergu trecundu pe dinaintea lui, si cari i multiamescu făcendu complimente din capu ; apoi se întorce acasa insocitu de boierii sei si de tóta suit'a sa. Ér' candu este acumu se mérga in principatu pentru a-si ocupa tronulu, Sultanulu, fia in Constantinopole séu in Adrianopole, da ordinu unui-a din officiariei sei de curte, se mérga se-lu petróca péné acasa, si se-lu instaleze in domnia. Acesti officiar de ordinariu suntu Silahdar Aga, Ciokadar Aga, Miri Ochor Aga, Kapudgilar Kiehaiasi, séu unulu dintre cei mai betrani Kapudgi Basi. Pre langa unulu óre-care din acesti officiar mai mergu duoi Peiki, séu duoi gardisti imperijali, imbracati in costumulu loru de parăda, ornatu totu cu auru si cu árgintu ; si apoi alti duoi Akkiulahlu (*) (numiti asia de la pelariele albe, ce obisnuescu a purta), si atáti capugi si ciausii, cati place principelui se iea cu sine. Officiulu acestoru din urma este, că de câte-ori principele incaleca séu se da josu de pe calu, totdeauna se strige acclamatiuinea usuală fle *Alkisiu* (**), si in cetati séu sate se procure celle necesarie pentru cortegiulu principelui. Candu cortegiulu intra séu ese din vre-o cetate, ciausii totdeauna mergu cevasi inainte pedestri ; ér' capugii tienu scarile de câte-ori principele incaleca séu se da josu de pe calu. In modulu acesta este servitu pe tóta calea, péné ajunge la loculu resiedintiei sale. Aici toti mai marii tieriei, civili si militari, cam duoe mii la număr, vinu inaintea lui. La toti acesti-a principele fara a se da josu de pe calu, le intinde man'a se o sarute fia-caré, si apoi intrebandu-i de sanatate, le dice se incalece cu totii, si se plece. Atunci Boierii se punu de-a-drépt'a si de-a-stang'a lui, care-si dupa rangulu seu, ér' officiariei militari mergu inainte ; si in acésta ordine intra in cetate, mergédu numai in pasi, cá parăda se fia cu atátu mai pompósa. Ajungendu in curtea besericea ca-

(*) *Ik* însămnă albu, *kiulah* pelaria, si *lu* este terminatiunea possessivului. *Tr. Germ.*

(**) Multa fericire ! *Tr. Rom.*

ceau unu assaltu, de atatea-ori garnisón'a curagiósa, de si cu mari perderi, 'i batea inderetru. Si crestinii, pre langa tóta valórea loru, in urma totusi ar' fi fostu constrinsi a se suppone armei cuceritóre a Turciloru, déca prin fraudulente appromisiuni (44), nu ar' fi deceptatu pe insusi prudentele Solimanu. Ei adeca tramitu impe-

trale, dedicata S-tului Ntolaie, se da josu de pe calu. Aici metropolitulu insoçitu de trei episcopi (ca-ci in Moldavi'a sunt trei episcopii, pre candu in Valachi'a suntu numai duoe), si de celalaltu cleru, i *presenta* crucea si sant'a evangelia se le sarute. Sub acestu actu solemn music'a imperiale observa tacere. La intrarea principelui in beserica, se întóna imnulu Ὕψιον ἔστω; apoi se cetesce rugatiunea τας ἐχθρας; si dupa aceste, se apropia de altariu; aci metropolitulu, dupa ce dice in tacere rugatiunea usitata. ilu unge cu santulu miru, déca cumu-va n'a fostu unsu degiá prin patriarchulu din Constantinopole, ce se póte intempla atunci, candu promotiunea la dignitatea de domnu se face in Adrianopole, séu candu patriarchulu din Constantinopole este absente. Elu este apoi, si se numesce unsulu lui Dumnedieu. Dupa ce s'au facutu tóte aceste, si dupa ce s'a cantatu si Polychronionulu, principele, intre sunete de trompeta, de tympane, si de alta musica, trage la palatu. Intrandu in divanu se pune inaintea tronului preparatu anume pentru acésta ocaziune, ér' boierii cari au venit cu elu, isi ocupa fia-care loculul seu. Atunci oficiariulu insarcinatu de imperatulu pentru a fi prezentu la instalare, da Chatisierifulu séu mandatulu imperiale, lui Divanu Ellendi, séu secretariului curtiei, care este turcu, cá se-lu cetésca. Acesta cetesce mandatulu cu voce inalta, frasa de frasa, si marele postelnicu le explica in limb'a loru. Dupa aceea, oficiariulu imperialu pune in spatele principelui caftanulu ce a adusu cu sine, si luandu-lu de man'a drépta ilu duce pe tronul. In acestu momentu se da cu tóte tunurile, si ciausii reduplica acclamatuniile usitate. Principele apoi înca la rendulu seu, da oficiariului imperatescu unu caftanu captusitu cu ermelinu; ér' secretariului unu altulu mai simplu. Pusu cu modulu acest'a pe tronul, principele lasa pe boieri se vina a-i saruta mana; dupa aceea i saluta, si se retrage in cabinetulu seu. Festivitatea se termina cu unu prandiu splendidu in onórea oficiariului imperialu, la care ilu insoçiescu mai multi curteni de ai principelui.— Dar credu ca atâtá e destulu, pentru a vedé, in ce modu se installóza si se confirma principii Moldaviei in dignitatea de domnia. Care desidera mai larga cunoscintia, consulte istori'a mea despre Moldavi'a, care speru ca in scurtu timpu se va publica (*).

(44) *Apromissiuñt*. Turcii dicu ca garnisón'a crestina de Vienn'a vediendu ca cetateca nu se mai póte tiené lungu timpu, a tramisu la Sultanulu se céra unu armistitiu de diece dile, pentru ca se póta informa pe gubernulu loru despre circumstanțiile in cari se afla, dicéndu ca suntu legati prin juramentulu loru militare, de a nu deschide portile fara scirea sa nici unui strainu; ér' déca in aceste diece dile nu li-ar' veni nici-unu respunsu, atunci se voru crede dispensati de la juramentulu loru, si voru poté chiar' contra voiei sale a preda cetatea Sultanului; dreptu aceea, ilu róga se

(*) Vedi . « Descriptio Moldaviae » Pag. II, Cap. III.

ratului prin unu delegatu inchinatiunea *Eiuvalah* ⁽⁴⁵⁾ se-i spuna ca suntu storsi cu totul, si ca-i promitu a se supune si a-i fi vasalii sei; dreptu aceea 'i ceru unu armistitiu. Dar' sub diverse preteste, ei amêna confirmarea conditiunilor de capitulatiune. Prin acêst'a nu numai ca au castigatu timpu de a se reculege, dar' au in-suflatu nou curagiu in garnisóna, sperandu ca in scurtu timpu au se urmeze ploile de tómnă, si Turcii voru fi necessitati a redica obsediulu. Si nu s'au insielatu. Căci pre candu se ocupau cu conditiunile tractatului, au inceputu ploile naturali pe acestu timpu a cadé in atâta abundantia, in câtu obsediatii nu mai dubitau acumu, ca voru poté tiené cetatea; ér Turcii suferira atâtea stricatiuni, in catu departe de a spera succesulu doritu, din contra isi vedeau chiar' si viéti'a periclitata. Multi au peritu de frigu si de moina; si cei care erau ȧramisi a face assalturi, mare parte au fostu ucisi de ferulu si foculu inamicului.

SOLIMANU REDICA OBSIDIUNEA

XIX. Aceste calamitati continue si perderi diurne, constrinsera pe Solimanu a redica obsidiunea ⁽⁴⁶⁾. Dar' nu mai pucina sagacitate

binevoiesca a nu mai bombarda turnulu S-tului Stefanu, si se crutie acestu monumentu de structura frumósă si admirabile, a carui destructiune nu-i ar' aduce nici-unu folosu. Sultanulu se invoiesce la cererea loru, si, pentru că se dea si elu timpu de restaurare trupeloru sale, le accorda armistitiulu atātu pentru cetate catu si' pentru turnu, sub conditiune inse, ca se puna semilun'a in locul crucei pe vervulu turnulu. Obsediatii se dice ca ar' fi implinitu acêsta conditiune, dar' de promissiunea de a capitula nu s'au tienutu.

(45) Fericire si prosperitate de la Dumnedieu *Tr. Rom.*

(46) *A ridica obsidiunea.* Unii istorici turci, cari tienu fôrte multu la fabule, dîcu ca: Pe candu Solimanu era resolutu de a mai continua obsidiunea, dar' totodata incepuse a dubita de bunulu succesu, i s'a aretatu in visu Mahomedu, si i-a disu, « *déca* nu vei imbandi mani'a lui Dumnedieu prin sacrificarea a loru patru-dieci-de-mii de berbeci: , tu nu vei scapa din periclu ». Solimanu si-a esplicatu visulu in sensulu literalu, si tramite la vezirulu ordinu ca se-i procure patru-dieci-de-mii de berbeci. Vezirulu i dise: acêst'a este imposibile; căci, cu acestu obsediu, care tiene de atātu timpu, mai tóte provisiunile s'au consummatu, si ceea ce a mai remasu, abia va poté ajunge cá soldatii se-si póta stempera fómă. Afăra de acêst'a, tienuturile vecine atātu sunt de predate prin incursiunile tatariloru, in câtu nu este nici-o sperantia de a mai poté stringe vre-unu nouu materialu de provisiuni. Atunci Solimanu si aduna pe toti officarii sei, si le spune visulu ce a avutu. Acesti-a respundu, ca:

se cerea a-se retrage și a-si scapa armat'a de totala perire. Trupele inimice erau aproape, și Solimanu, dupa atâtea pierderi, vedea bine, ca este cu multu inferioru în poteri de catu că se le pōta sta fație. De alta parte, armat'a sa avea de a face cu o multime de captivi de ambe sexele, pe care Tatarii și ceealalta cavaleria usiōra i aduceau de prin escursiunile ce faceau pene pe la podulu Iskender (47). Se-i tinea prinsi, i parea periculosu; sa-i lase liberi, parea lucru imprudente. Pentru a scapa din acēsta incurcatura, da ordinu a ucide în present'i'a sa pe toti captivii fora distinctiune de sexu seu etate. Dupa aceea da ordinu a redica corturile, și fara că inimicul se observe, plăca cu restulu armatei sale, și merge dreptu spre Buda. Ajunsu aici, a datu câte-va zile timpu de repaosu soldatiloru;

acēsta revelatiune divina nu trebe esplicata dupa sensulu literal, ci dupa sensulu ei internu; și anume, ca cei patru-dieci-de-mii de berbeci însmna patru-dieci de-mii de musulmani, ce trebe se-si sacrifice viēti'a sub mării cetatiei, și se mōra că adeverați martiri pentru legea lor. Candu în urma Sultanulu s'a întorsu la Buda, și a luat în revista armat'a, a vedutu ca chiar patru-dieci-de-mii lipsescu. Și din acēsta cauza a legatu pe succesorii sei cu cellu mai gravu blastemu (Lanet), a nu mai obside în viitoriu Vienn'a. Acēsta istoria însă, nu-o adevarescu alti istorici mai acurati ai lor. Cu tōte aceste, Turcii atātu de tare credu în ea, în câtu nu-si facu nici-unu scrupulu de a afirma în publicu, ca perderea lor fatale de la Vienn'a, ce s'a intemplat acumu pe timpulul meu, a urmatu numai pentru aceea, pentru ca au calcatu pe pamentulu, unde prin blastemulu lui Solimanu nu le-a fostu permisu a intra, și prin acēst'a au iritatu mani'a lui Dumnezeu în contra lor, care este resbunatoriulu tuturoru celorlu ce-si frangu votulu lor.

(47) *Iskender*. Acesta este de siguru podulu de la Ratisbona (*). pe care, se pare ca pentru eleganti'a si renunit'a sa frumsetia, tatarii ilu numescu, podulu lui Alecsandru. Nu potu, cu asta ocaziune, a nu memora ceva despre sciinti'a Tatariloru în studiulu geograficu. Se va paré paradoxu, și totusi este unu adeveru probatu prin esperientia, ca nici-unu poporu din lume, nu are o cunoscinția mai exacta despre situatiunea locuriloru, că ordele Tatariloru. Ei nu au nici carti nici mape geografice; dar' cu traditiunea în mana, ei au o cunoscentia esacta despre tōte călile, riurile, podurile, vadurile, lacurile, cetatile și satele; că-ci ei vorbescu despre aceste atātu de adese-ori, în câtu deca nu lu-ar' fi vedutu nici-odata, totusi ele se implanta în memori'a lor atātu de tare, în câtu nu le uita nici-odata. Pentru aceea Turcii au facutu proverbiulu: *Tatarung Kulavuse ihtiage Ioktur*, adica: Tatarii nu ieau nici-odata calauzu, și totusi nu gresiescu calea. E de ajunsu ca se fia fostu numai odata într'unu locu, că se-lu cunōsca atātu de bine că și candu ar' fi fostu nascutu de acolo si-lu descrie copiiloru sei atātu de esactu, în câtu chiaru dupa mai multe generatiuni

(*) La antici se numia Reginalopolis. *Th. Rom.*

totu aici a primitu de la Voivoda (48) Transilvanei (Turci-ilu numiau Banu), decim'a de tributulu collectatu in Ungari'a, si l'a confirmatu in dignitatea de domnu alu principatului.

CIRCUMCISIUNEA A TREI FII AI LUI SOLIMANU

XX. Dupa ce s'a intorsu la Constantinopole, a celebratu cu mare pompa in lun'a Rebiul-evvel circumcisiunea a trei fii ai sei, Mustafa, Muhamedu si Selimu. La acésta solemnitare au fostu presenti nu numai toti Veziri si Pasi imperiului, ci anca si delegatii principiloru crestini, si celu alu Persiei, care de care cu daruri mai mari si mai pretioase: in câtu ti se parea ca tóta lumea a venitu se congratuleze cu acésta ocaziune Sultanului. Dupa ceremonia, a urmatu unu festinu splendidu pentru toti cei presenti. La mésa langa imperatulu de-a-drépt'a a lasatu se siédia (49) *Mufti Kiemal Pasia Sadé* si pe *Kasulaskier Kadri Celebi*, ér' de-a-stang'a *Hodge* (50) alu seu si *Muhi Illedin Celebi*. A dóu'a mésa éra pentru veziri; a trei'a pentru pasi; si a patr'a pentru *Ulemi* seu invetiarii in legi. Ceialalti officieri civili si militari au luat locu la mese care-si dupa rang. O mésa sepa-

totusi ilu afla. Ei se aplica la acestu studiu cu fórté multa diligentia si-lu considera de unu lucru fara de care nu le-ar' poté succede a face incursiunile loru quotidiane. Dar' ei dau locuriloru, numiri particulari dupa fantasi'a loru propria, asiá, in câtu unu strainu, ori câtu de bine ar' cunosce tienutul, totusi cu mare dificultate va pricepe ceea ce voru se dica ei cu numirile loru imaginarie.

(48) *Voivoda*. Acesta este unu cuventu slavonescu, si însémna capitaniu seu generalu de armata. Polonii inse dau acésta numire la gubernatorii de provincii; precumu Vaivoda Kiowsky, Posniasky (*) etc. Er' Turcii au usulu da a dá acestu nume principiloru crestini din Moldavi'a, Valachi'a si Transilvani'a, cari sunt tributarii loru mai alesu occure acestu nume in mandatele si scrisorile imperiali ale marelui viziru, precumu : Bogdan Vaivodasi, Ilak seu Erdel Vaivodasi; cu tóte ca principii Moldaviei inainte de acésta, precum atesta istoriografii, s'au numitu Tekkiur, adeca *regi*. Câte odata se da acestu titlu si gubernatoriloru de cetati mai mari, presupunendu ca acesti-a nu sunt Pasi; precumu : Pera Vaivodasi, Galata Vaivodasi, etc.

(49) *Se siédia*. Acestu usu a inceputu a se perde sub Solimanu; si asta-di Sultanii nu admitu pe nimene se siédia cu ei la mesa.

(50) Instructorulu seu. *Tr. Rom.*

(*) Adeca . Voivoda de Kiovi'a, de Posnani'a, etc. *Tr. Rom.*

rata a fostu pentru ambassadorii straini , intre cari cellu de Persi'a si de Germani'a aveau pe acellu timpu precadentia (51).

FIRINDOS IMPRESOARA BUD'A

XXI. Pre candu aliar' se incepea acestu ospetiu la Solimanu, unu nuntiu neasteptatu din Ungari'a l-a disturbatu in bucuriele sële. Firindos (52) regele Cechiloru (53), crediendu ca Solimanu este cu-fundatu in aceste preocupatiuni de familia, impresôra pe neasteptate Buda, si in duôe-dieci-si-siepte de dîle o attaca cu tôte fortiele sale. Dar' Ienicerii, cari tieneau garnisôn'a, respingu cu bravura as-saltele inimicului, si dau lui Mehemedu beg, fiulu lui Iahia Pasia, guvernatorului de Semendri'a, timpu de a veni intr'adjutoriu lu ceta-tiei cu trupele din sangiaculu seu. Mehemedu inse, simtindu-se pré slabu, a cugetatu a dejuca forti'a inimicului prin o stratagema. Cu scopulu acesta, a lasatu se se latiésca faim'a intre captivii ce-i prin-sese de prin tienuturile vecine, ca elu este *Ibrahimu pasia*, primul veziru, si ca imperatulu in trei séu patru dîle are se ajunga aici cu totu restulu armatei sale; si cu acêsta informatiune fictiva, i lasâ pe toti se scape. Aesti-a indatu alérgea in castrele crestineloru, si spunu celle ce au auditu. Spusele loru atâta terróre au bagatu in crestini, in catu lasandu-si tunurile si celtelealte provisiuni bellice inderetu

(51) *Precadentia*. Loniceru in istori'a sa despre Turci, reproduce o scrisóre a unui literatu catra David Chytraeus, in care se descriu pe largu petrecerile usitate in as-emeni ocazioni; in speciálu se descrie acolo lupt'a între unu leu cu unu porcu, pe care o reproducu aci chiar' cu vorbele sale: « Erau — dice ellu — si lupte de ani-male. Intre altele, unu porcu adusu din curtea ambasadorelui germanu, s'a luptatu cu trei lei unulu dupa altulu, asia in câtu nu numai ca a sustienutu atacurile intr' « unu modu admirabile, dar', déca nu era legatu de unu picioru, pôte ca i-ar' fi in- « vinsu mai bine si i-ar' fi pusu la fuga. Mai alesu pe celu din urma l-a apucatu cu « rostrulu seu si l-a trentitu asia, in câtu s'a dusu totu tevâindu-se, si a fugitu cu « rusîne. Acêsta a causatu mare confusiune Turciloru; fiindu-ca ei se assémanâ pe « sine cu lei, ér' pe crestini, si in speciálu pe Germani, cu porcii ».

(52) *Firindos*. Ferdinandu, pe acelu timpu rege alu Ungariei si Bohemiei. Dar Turcii, precumu credu ei, din nebagare de sêma au pusu aci numele regelui in locu de numele vre unui generalu alu seu.

(53) Séu Bohemiloru. *Tr. Rom.*

redica obsediulu, crediendu-se destulu de fericiti a poté scapa prin o iute retragere (54) de periclulu imminente.

DAR REMANE BATUTU DE SOLIMANU

XXII. Cu modulu acest'a Buda a fostu liberata. Dar' necasulu lui Solimanu era, ca cumu regele Cechiloru s'a potutu retrage fara perdere. Pentru a-si resbuna pentru acésta rusine, intra la anulu Hegirei 938 cu o mare armata in regatulu Bohemiei, si pe unde au potutu se adjoina, totu au prepeditu prin arma si focu. Firindos audindu de acésta invasiune, vine inaintea lui in graba cu o armata nu mai pucinu considerabile; primesce lupt'a, si se bate lungu timpu cu mare bravura. Dar' in urma a trebuitu se céda valórei Turciloru, armat'a sa este resipita si constrinsa a refugi la Gradisca (55) resiedinti'a sa, si a se ascunde de inaintea persecutiunei Turciloru. Acésta victoria nu numai a adaosu imperiului turcescu mai bine de duodeci de cetati, ci a intimidatu pe micutiei principi ai Slaviloru si Chirvatiloru (56) intr'atátu, in cátu s'au suppusu de buna voia si ei lui Solimanu.

ITALIANII ESPULSI DIN MORE'A

XXIII. Intr'aceea si inainte de ce prin acésta victoria s'ar fi re-

(54) *Retragere*. Unii istoriografi turci, de si pucinu accreditati, dicu ca cetatea a fostu cu totulu in altu modu eliberata. Eca ce dicu ei. Dupa ce Turcii au fostu respinsi de la unu bastionu, o femeia evreica, vedindu ca Germanii au intratu in massa pe o pórtá a cetatiei, si-a ruptu mânecarile de la camesia, si aprindiendu-le a datu focu cu ele unui tunu mare, ce Turcii ilu numescu Baliemes. Acesta a facutu o distrugere atátu de terribile intre Germani, in cátu Turcii au avutu timpu a se reculege, si a respinge pe inamiculu inspaimentatu de acésta lovire neasteptata, si apoi a se pune in defenza diu nou. Solimanu in memori'a acestei fapte, a lasatu de s'a legatu acelu tunu cu unu cercu de argintu in form'a unei coróne, si pe evreic'a dinpreuna cu tóta famili'a sa, o a declaratú libera de la ori ce tributú.

(55) *Gradisca*. Urbe celebra in Slavoni'a. Dar' Turcii suntú in erróre, precumu credú eu, candu dicu ca acést'a ar' fi fostu resiedinti'a lui Ferdinandu; cáci niciunu scriitoriu crestinu nu dice ca Ferdinandu si-ar' fi avutu candu-va acolo resiedinti'a.

(56) *Slaviloru si Chirvatiloru*. Acesti-a suntú unulu si acelasiu poporu. Cu tóte aceste, Turcii numescu Chirvati pe acei-a cari sunt sub potestatea si in tierile crestiniloru; ér de alta parte, pe acei cari au adoptatu mahomedanismulu seu sunt sub potestatea ottomana, i numescu in generalu Serhadiü, adica margineni.

stabilitu pacea la frontariile imperiului ottomanu, Italianii⁽⁵⁷⁾ ajutați și de alți principii, au nevalitu cu o mare flota în More'a, au ocupatu cetatea Coron, și au devastatu în modulu cellu mai barbaru toată peninsula. Solimanu audindu de acest'a, pune Beglerbegu Moreei pe Mehemedu Begu, guvernatoarele din Semendri'a, fiulu lui Iahia Pasia, (care chiar acumu în urma a datu o proba evidente de prudenti'a și bravur'a sa la eliberarea cetății Buda), și dându-i o buna parte de armata, i ordina a merge și a lua cetatea din manile inamicului; a-lu ataca cu resoluțiune musulmana⁽⁵⁸⁾, și a-si resbuna asupr'a lui. Mehemedu setos de gloria, și animatu prin aceste vorbe ale domnului seu, plecă îndată la locul unde era transmisu, împresora cetatea pe neașteptate, și o ataca cu atâtă vioiciune, în câtu Italianii, vedindu ca nu mai potu avea speranția de a scapa, au capitulatu în urma sub condițiune de salva viața, și au fostu necesități a se curăți din Morea.

OLAME IRRITA PE SOLIMANU CONTRA PERSIANILORU

XXIV. Duoi ani după acest'a, Olame principe de Oserbedgianu, suppusu până acumu Persiei, pentru securitatea sa fugi la Solimanu, se da cu totul sub protecțiunea acestui-a, și-i arăta mîdi-lócele cumu ar' poté ocupa Bagdadulu. Solimanu se lasă a se convinge prin rationamentele lui Olame și trimite pe Ibrahimu Pasia cu armata în Asi'a. și cu ordinu de a petrece iarn'a în Aleppo, ér în primavér'a următoră se mîrgă a-i executa intențiunea și a ocupă Bagdadulu. Ibrahimu a urmatu acestui ordinu, dar'ajungendu la Bagdadu, a vedutu ca cucerirea ei este cu multu mai dificilă de câtu cumu se așteptase; și asiă se întorce la Vanu⁽⁵⁹⁾ și o cuprinde îndată la primul assaltu.

A. 940

I. C. 1533

(57) *Italianii*. Turcescu İfrenği; nume ce în generalu ilu dau ei popóraloru din ori care parte a Italiei.

(58) *Resoluțiune musulmana*. Adeca resoluțiunea de a învinge séu a muri. Atātu un'a câtu și alt'a, dicu ei, ca é lucru placutu lui Dumnezeu. Că-ci ei credu, ca acel'a care móre în batalia, é încoronatu cu mórte de martiru; ér acel'a care învinge, va fi remuneratu pentru labórea sa în lumea cealaltă. De aci, candu mergu în expedițiune bellica, repetu adese acestu proverbii: *İa Tacht ia Bacht*. séu tronulu, séu fericirea eternă. Séu anca: *İa Shehid, ia Gazi*. séu martiru, séu învingătorii.

(59) *Vanu*. Cetate appertinente Turciloru, situată la confiniile Persiei, și atâtă de cunoscută, în câtu nu mai este necesariu a o descrie.

SOLIMANU NUMESCE ADMIRALU PE CHAIREDINU

XXV. Chiar' pe acellu timpu, Chaireddinu Pasia, care pênê acuma avuse profesiunea de piratariu pe marea alba (60), offere servitiulu seu lui Solimanu si-lu rôga se-lu faca admiralu unei flote, promitendu-i ca elu va supune imperiului ottomanu regatele Tunis si Dyesair (61). Imperatulu la acést'a i respunse, ca se mêrga la Aleppo, si se se consulte cu Ibrahimu Pasia (62), câ-ci elu a insarcinatu pe acesta cu acést'a affacere. Chaireddinu se duce la Aleppo, convinge pe vezirulu ca cucerirea acelor regate nu numai é facile, dér' fôrte avantagiôsa pentru imperiulu ottomanu, si imediatu a fostu numitu admiralu unei flote.

UNII PRINCIPI PERSIANI SE DAU IN PARTEA LUI SOLIMANU

A. 941
I. C. 1534

XXVI. In anulu urmatoriu, Solimanu merge cu restulu armatei intr'adjutoriulu marelui seu veziru, Ibrahimu Pasia, care era anca totu la Vanu. Departandu-se de aci, si ajungendu la Tihris (63), Sultanu Musafferu, rege de Ghilanu (64), cu diece mii omeni, si Mehemedu Chanu, se alatura lui contra Persianiloru, si-i promitu de a-i fi pe viitoriu suppusi vasali. Solimanu i incuragiaza, assecurandu-i de favorea si buna-vointi'a sa, si apoi trage cu armat'a sa la Sultani'a, de unde dupa o scurta pausare, cu inceputulu iernei plêca spre Bagdadu.

SOLIMANU OCCUPA BAGDADULU

XXVII. Tekkielu Mehemedu Chanu (65), care gubernă Bagdadulu

(60) Marea mediteranea *Tr. Rom.*

(61) Algeri'a *Tr. Rom.*

(62) *Cu Ibrahimu Pasia.* Candu Sultanii turci au insarcinatu pe marele veziru cu deplina putere de a administra trebile imperiului, si in spezialu, candu l-au tramisu in vre-o expeditiune: in asemeni casuri, ei nu facu nimicu fara scirea vezirului; séu de facu, atunci é semnu ca autoritatea vezirului a scadiutu. Pentru aceea déca se intempla, cá imperatulu se ordine ceva, ce ar' fi trebuitu se ordine vezirulu, atunci numai decâtu se aude la curte proverbiulu: *Semeri Iere urdi*, siéu'a si sielamintele au cadiutu josu, séu: l-au scosu din siéra; adeca au cadiutu din onórea si din dignitatea sa.

(63) *Tihris.* In timpii mai dinainte s'a numitu *Tavris*, séu precumu dicu altii, *Persepolis*. vechi'a residentia a regiloru Persiei si capital'a imperiului.

(64) *Ghilanu.* Mai de multu se numia Hircani'a.

(65) *Tekkielu Mehemedu Chanu.* Unu renumitu generalu persianu si guvernatore

in numele regelui Persiei, audindu ca se apropia Solimanu, si simtiendu ca este cu multu mai slabu decâtu ca se pôta resiste puteriloru ottomane, ese din cetate, lasa tier'a in grati'a lui Solimanu si se retrage cu omenii sei departe in intrulu Persiei. Solimanu vine si intra in cetate fara nici-o resistentia. Elu intrebuintia vre-o câte-va zile pentru a cerceta monumentele vechiloru eroi; aici observă unu locu dedicatu memoriei lui Imam Asam⁽⁶⁶⁾, de unde nu numai se putea defende cetatea in contra atacuriloru inimice, dar' si locuitorii se putea tiené bine in frêu, in casulu candu ar' cutedia a se revolta. Dreptu aceea, elu a datu immediatu ordinu a fortifica bine acelu locu, a-lu provedé cu munitiunile necesarie, si-a pune acolo o garnisóna buna de Ienicieri. Dupa aceea, fiindu ca avea timpu liberu, s'a pusu si a esaminatu acconturile Defteriului; cu care ocasiune a vediutu, ca nu numai a intrebuintiatu in usulu seu propriu o sumia enorme de bani, dar' prin avariti'a sa a lasatu a se seduce, pêné in câtu a vendutu Persianiloru totu planulu domnului seu, asia declarandu-lu culpabile lesa-maiestate, a ordinatu a-lu spendiura numai decâtu. Defterdariulu adusu sub furci⁽⁶⁷⁾ cerú péna, cernêla si charthia, dicându ca are se descopere Sultanulu unu secretu importante inainte de a muri. Dupa ce i s'au adusu péna si charthia, a scrisu o epistola catra imperatulu, in care i spunea, ca Ibrahimu Pasia, marele veziru, este totu-atátu de culpabile cá si elu, si ca acesta este corruptu prin bani de catra Persiani, cá

de Bagdadu. Acesta a sciutu prin manoperele sale se corrumpa pe vezirulu si pe Defterdarulu lui Solimanu: din care periclu, Solimanu numai prin favorea soției órbe a scapatu.

(66) *Imam Asam*. Se crede ca aci este inormentulu fundatorelui ceremonieloru sec-tei musulmane, cari de comunu se celebra sub numele acestui-a. Succesorele lui a fostu *Imam Schafi*; nici pe acest'a nu-lu urescu Turcii, dar' nici nu-lu urméza atatu de tare cá pe cellu d'ântâiu.

(67) *Sub furci*. Turcii credú fóre tare in fassiunea persónelor moribunde. Ei au firma convictiune, ca ceea ce confessa unu omu in ultimele momente ale vietiei sale, fia ca móre de mórté naturale ori de mórté violenta, atátu este de adevveratu, in câtu nu numai ca ajunge mai multu decâtu spusele a loru patru dieci de martori, dar' sterge tóta ulteriór'a dubietate, chiar' de ar' fi lumea întrega de opiniune contraria. De aci, nu este mirare, déca Solimanu a crediutu acestui unicu martore, si ne mai asteptandu alte probe, a punitu pe vezirulu seu cu mórté.

se attente asupra vietiei imperatului. Acesta epistola, pe care Sul-tanulu o supresse⁽⁶⁸⁾ la începutu, a fostu caus'a în urmă, de nu multu după aceea a trebuitu acestu faimosu și prudentu veziru, se și pârda vieti'a.

PERSIANII SPAIMENTATI CERU PACE DE LA SOLIMANU

XXVIII. Pre cându stă Solimanu în Bagdad, totu într'una i veneau nuntii de la frontariile inimice, ca Schachulu Persiei merge cu o armată mare se impresore cetatea Vanu. La aceste sciri Solimanu se întorce imediatu la Tibrisi; aici mergându în Giami'a cea mare fundata cu spese immense de Solimanu Hasanu, fu foarte multumitu auzindu pe Chatib⁽⁶⁹⁾ mentionandu în rugățiunile publice și numele seu pre langa numele celor patru succesori⁽⁷⁰⁾ ai lui Mahomedu. În diu'a următoria merge de se pune în castre la Derghegin, pentru a fi gata a se oppune la ori ce întreprindere a inamicului. Cu modulu acest'a, atâtă spaima a bagatu în Schachulu Persiei, în catu nu numai a renunțiatu la intențiunea sa de a impresora cetatea Vanu, ci imediatu a trimisu delegati la imperatulu pentru a-i cere pace. Solimanu i ascultă cu sange rece, dar' i trimise acasa fara a le da răspunsu.

SOLIMANU SE INTOARCE ACASA, SI ORDINA A LUA VIETI'A LUI IBRAHIMU PASIA

A. 912

I. C. 1535

XXIX. Vedeudu Solimanu ca nu mai are de a se teme nimicu de Persiani, la anul Hegirei 942, în lun'a Saferu, se întorce cu armat'a sa victorioasă preste Chavit la Dergisie. Aici vine Chanulu de Bitlis⁽⁷¹⁾ la imperatulu în castre, și obținendu audien-

(68) *Supresse*. Tota lumea știe câtu sunt Turcii de abili în arta de dissimulare, mai alesu în casuri de trădare, seu în cele ce concernu pe inimiții lor. De aci este proverbiulu comunu la ei, care dice: *Kiesilmejen El opilmeki ghiereki*, adeca: man'a pe care nu o potemu taia, trebe se o sarutamu.

(69) *Chatib*. Lectore, precumu sunt Diaconii în bisericiile noastre: seu unu predicatoru, care de pe catredra mentioneaza în rugățiunile publice numele imperatului.

(70) *Succesorii*. Vede numele lor mai în susu la Capu II din Cartea III, în not'a 41. Persiani nega pe cei trei d'ântăiu, și recunoscun de succesoru alu lui Mahomedu numai pe Ali.

(71) *Bitlis*. Urbe însemnata în Persi'a la marginile Georgiei, pe unu riu ce poarta același nume. Riulu acest'a abundeaza de o specie de pesci, numiti *moruni*; cei mai mari pesci de apa curgătoria, și de cari nu se mai afla decâtu numai în Dunare și

tia, nu numai i promisese ca va fi in viitoriu suppusu imperiului ottomanu, ci si offere cu tóta umilinti'a cheile de la tóte cetatile de sub jurisdictiunea sa; Solimanu primindu-i offertulu, ilu dimitte acasa incarcandu-lu cu cele mai distincte onori. Dupa departarea Chanului, Sultanulu isi continua calea preste Amse la Aleppo, si in urma in lun'a Regebu intra in triumfu in Constantinopole. La trei zile dupa aceea ordina mórtea, mai nainte atâtu de iubitului seu și bravului generalu Ibrahimu Pasia.

COMITTE LUI MEHEMEDU CHANU SE CUPRINDA GIURGISTANULU (72)

XXX. In anulu urmatoriu s'a vediutu necesitatea de a întreprinde o nooa espeditiune in Persi'a pentru a preveni cá cuceririle facute mai in urma, se nu se pérda. Dar' fiind-ca imperatulu, pentru calea cea lunga si fatigiósa, se infforá a face insusi acésta espeditiune, asiá tramite cu o buna armata pe Mehemedu Chanu, care i se suppusese acumu de curendu, cá se ocupe Giurgistanulu (73).

A. 943

I. C. 1535

Volga. Ei nu rémanu preste iérna in acestu rîu, ci in de cu 'primavéra mergu in marea caspica, si in spre tómnă se intorcu inderetru in Volga, asia in cátu preste iérna nu vei gasi nici unulu in marea caspica. Russii, cari au gurile fluviului Volga, sciu acesta, si primavér'a candu sciu ca acuma esu si mergu spre mare, astupa esirile cu gardu de tresthia, si prindu o multime din ei. Locuitorii din Bitlis, vedindu ca cu modulu acest'a li se subtrage pescuitulu lor, au facutu cu Rusii o invoire, ca in diu'a înainte de duminéc'a Floriiloru, pentru binele crestiniiloru din Bitlis, se ridice celu pucinu unu gardu. si se lase libera esirea pesciloru in cursu de trei zile. Indata dupa acésta, si chiar' in diu'a urmatória, din riulu Bittlis se prindu o multime de moruni. Déca aceste sunt adevérate (precum mi le-a naratu unu turcu locuitoriu in Bitlis, si care cu ochii sei le-a vediutu), apoi omulu trebe se se mire de celeritatea acestoru pesci, cari in dóue-dieci-si-patru de óre percorgu tóta marea caspica.

(72) Giurgistan însémna: tiér'a Georgiloru; cá-ci Stan, séu istan însémna tiéra: precumu Kiurdistan însémna tier'a Kiurdiloru, etc. *Tr. Angl.*

(73) *Giurgistanulu*. Patri'a unui poporu lórte faimosu, situata intre pontulu euxinu si marea caspica. Locuitorii acestei tieri, in timpii antici se numiau Ἰβηριοι (Iberiani), ér' asta-di se nimescu Georgiani. Unii suntu de parere ca numele acesta li s'a datu de la S-tulu George, patronulu lor, dupa ce adeca au imbraçosiatu religiunea crestina. Dar' falsitatea acestei opinii este mai multu decâtu evidente; cáci inca Pliniu si Mela, cu multu mai nainte de timpii S-tului George, facu mentiune despre Georgiani. Ei profeséza religiunea greca-orthodoxa. Afara de artea venatului, de maiestri'a de a trage cu aroulu, si de a fura, abiá, si cu greu vei gasi la ei alta

Mehemedu, pentru a-și areta fidelitatea sea și zelulu catra imperatulu, plăca immediatu cu armat'a și intra în Georgi'a; și după multe și sangeróse lupte umilesce pe locuitori într'atátu, în câtu ei insii au tramisu delegati la imperatulu, și i-au suppusu tóta tiéra sub certe conditiuni.

HASRUD BEGU RATE PE CRESTINI IN BOSNI'A

XXXI. Chiar pe acestu timpu, unu numeru considerabile de Moldoveni, Poloni, Bohemi, Germani și Spanioli se intrunesc în modu voluntariu, facu o invasiune în Bosni'a, și impresóra Sulí'a. Dar' Hasrudu Beg, bravulu guvernatore alu Bosniei, fara a astepta ordinulu său adjutoriulu imperatului, i attaca, de și cu armata pucina, dar cu atâtá rapediune, în câtu acei-a cuprinși de terróre, nu numai au redicatu obsidiunea, dar' cugetau fia-care cumu se-si scape viétí'a prin fuga. Hasrudu Begu, neindestulitu numai cu liberarea cetatiei, persecutéza cu vigóre pe fugari, și ajungându-i aprópe de Kilis se descarca cu furia asupr'a lorú, și-i resipesce cu totulú. După aceea impresóra cetatea Kilis, și o cuceresce în câte-va zile. Cu modulu acesta elu a adnectatu imperiului unu sangiacu cu totulú

arte său sciintia. Dar' se dice ca de vre-o trei ani încóce au adusu unu typariu grecu din Hollandi'a, și au typaritu o carte, în care se cuprindu laudele beatei Maria vergine; și se pare ca au prinsu gustu de a se ocupa cu literatur'a gréca. Chanulu său principele lorú anca se tiene de religiunea crestina; dar' nu póte se ajunga pe thronu, înánte de a face professiunea credintiei mahomedane; dar, după aceea regele Persiei i da licentia se-si faca rugatiunile său în vre-o Giamia său în beserica crestina. De unde cu dreptu cuventu se póte dice, ca elu în privinti'a religiunei este unu amfibiu. Unu Chanu de acesti-a a fostu necessitatu pentru certe cauze a fugi în seculu trecutu la Russi'a; și fiulu seu au adjunsu generalu de artileria în armat'a lui Petru celu mare; elu a cadíutu prinsu în batali'a cu Svedianii, și-a muritu în Stockholmu. Candu amu mersu la Moscu'a în anulu 1712. l-amu întelnitú aici, și mi-a datú una geneologia a Chaniloru din Georgi'a, tradusá în grecesce, și plina de cele mai curióse fabule. Asia, în acésta geneologia se dice, ca Davidu regele Iudeiloru a fostu fundatorele familiei acestoru Chani; și anume ca nepotulu lui Davidu din lini'a lui Solomonu a esitu din Iude'a și a trecutu în Georgi'a, și a fundatu aici unu imperiu, apoi în urma (Dumnedieu scie cumu) a fostu botezatu prin tatalu seu în numele S-tei trinitati. Convinsu de aceste istorii idilice, elu afirmá susu și tare, ca după sange este ruda cu Domnulu Iisus-Christosu cá omu. De aci, Lectorele va pote vedé pré usioru, câtá ignorantia este la acestu poporu.

nou, și a tramis scire la Constantinopole despre acésta imbu-
curatoria noutate.

CHAIREDINU DEVASTA APULIA

XXXII. Pre candu imperiulu ottomanu se latiea in Asi'a, pe atunci nu mai pușinu crescea si in Occidentu. Chairedinu Pasia (74) (pe care Solimanu, cumu amu vediutu mai in susu, din simplu piratariu l'a facutu mare-admiralu), lasa a devasta tôte còstele africane in marea mediteranea, ocupa cetatile cari nu voiau a se supune de buna voia, si distruge cu focu si feru provincieele invecinate. Dupa ce a suppusu tôte cetatile intarite din aceste parti, in reintòrcere ajunge la Apuli'a, ocupa cetatea Kuslube, inunda tienuturile vecine, si iea cu sine o multime de captivi.

IMPRESORAREA DE LA CHIURFUS NU SUCCEDE

XXXIII. Catra finitulu anului, imperatulu prepara alta flota, si o tramite in marea adriatica sub comand'a lui Lufti Pasia (succesorele lui Ibrahimu Pasia in dignitatea de mare veziru), si sub comand'a lui Chairedinu capudanu Pasia, spre aluà de la Venetiani insul'a Kirfus (76). Elu insusi, acompaniatu de duoi fii ai sei, Mustafa si Mahomedu, merge in armat'a terrestre prin Avlonia (76), cu scopu

(74) *Chairedinu Pasia*. Acestu cuventu, dupa etimologia inscìma bunetatea si grati'a credintiei. Acestu Chairedinu a fostu mai antaiu unu piratu renumitu, si apoi s'a facutu mare-admiralu alu imperiulu ottomanu; elu a fostu terròrea crestiniloru, cari de comunu ilu numescu *Barbarossa*. Dupa elu au mai avutu Turcii pe unulu Capudanu Pasia, renumitu sub Sultanulu Mustafa, si care s'a numitu *Mezzomorto*; acest'a a adusu marin'a turciloru la cea mai mare reputatiune. Acestu Capudanu Pasia, de si purtà trei tuguri si avea tôte onorile unui veziru, totusi elu nu se imbracă nicì-odata altfeliu decâtu in uniforma de marinariu, dicèndu, ca portulu turcescu nu se potrivece pentru marinari, si ca e lucru rusinosu pentru unu marinariu a purta imbracaminte fina si scumpa. Pentru aceca, dela acestu timpu inainte, toti admiralii si capitani de marina au inceputu a se imbraca numai in uniform'a loru de marinari.

(75) Corfu, la cei vechi Corcira. *Tr. Rom.*

(76) *Avlonia*. Numele unui tienutu si cetati in Albania, care, dinpreuna cu Epirulu, la Turci se numesce Arnaud. Locuitorii acestui tienutu sunt obligati a urma in castelele turcesci cu optu mii de òmeni. Soldatii loru sunt fòrte bellicosì, curagiosi, si eccellenti in a trage cu pusc'a. Mai nainte au professatu religiunea orthodoxa; dar' asta-di atátu sunt de coplesiti de mahomedanismu, in càtu intrecu chiar'

de a debella pe Arnaudi, cari facussera aici nescari turburari. Dar acești-a ar fi potutu se face foarte dificile trecerea lui Solimanu prin

pe Turci in superstitiuni. La ei nu se cultiva nici-o sciintia ; dar' care se aplica la vre-o arte, face progresse foarte mari in ea. Duze arti sunt, in cari escelēza : apeductele, si vindecarea de ruptura (*). In cātu pentru cea d'antăiu , nu trebe decâtu se veda cine-va apeductele din Constantinopole, pentru că se se convinga despre a loru d'esteritate. Si ce é mai multu, ei facu aceste apeducte fara a fi invetiati cātusi de pucinu sciintiele matematice, fara regule, fara instrumente ; mesura inaltimea munturilor, distanti'a locurilor mai exactu de cumu o ar' potea face acēsta unu geometru ; sciu judeca foarte bine despre qualitatea si quantitea apei. Déca-i intrebi despre fundamentele acestei sciintie, ei nu te pricepu ca ce vrei de la ei, nici iti sciudă vre-o explicatiune. In cātu pentru cur'a de vatamatur'a, ei au unu metodu duru in sine, dar' care succede la persōne de ori si ce etate. Candu eramu la Constantinopole, secretariulu meu, care era acumu trecutu in ani, patimia de acēsta bóla ; eu ca se cunoscun mai bine metoduulu loru de vindecare, amu lasatu se-lu cureze in palatulu meu.

Dupa ce ne-amu invoitu pentru pretiulu de cura, ei s'au pusu si au legatu pe patientulu de o scandura lata infasiurandu-lu cu curele de pansa de la peptu péné la piciorē ; dupa aceea, cu o specie de briciu facēdu o incisiune din josu in fóle , au deschisu hypodermiulu, au trasu peritoniulu afara cam de o palma, si au adusu la locu intestinele, ce erau cadiute in cóie. Apoi au cusutu hypodermiulu cu o acie grósa, si dupa ce i-au facutu in capetu unu nodu bunu cá se nu se deslege, au taiatu cu acelasu briciu buzele hypodermiului ce spendiurau asupr'a cuseturei ; au unsu apoi ran'a cu grasime de porcu, si o au arsu cu ferru aprinsu. Dupa aceea au redicatu cevasi in susu piciorēle patientului, care era mai multu mortu decâtu viiu , au deschisu nitielu ran'a, si au versatu in rana albusiulu de la nuóe óue prospete. Déca intr'o óra séu duze albusiulu începe a spuma séu a clocoti, atunci é semnu bunu ca cur'a succede. Ér' déca , dupa asteptare de trei óre , albusiulu óualoru nu începe nici a spumá nici a clocoti, atunci tienu si dicu ca bol'a é mortale. din cauza ca patientulu este atâtu de slabu, in cātu este peste putintia se-i adjute bunetatea medicinei. De altminterea, dintr'o suta abia le móre unulu séu duoi ; si acest'a anca o atribuiescu mai multu debilitatiei séu betruncției persoanei, decâtu neajunsului artei loru. Adóu'a si a trei'a di se repete infusiunea cu albusiulu de óue. Si in totu timpulu acest'a, patientulu a trebuitu se stea in continuu intinsu pe spate ; si erá atâtu de storsu de tóte simtirile , in cātu elu semená mai multu a mortu decâtu a viiu. Nici ca-i permitteau a manca séu a bé ceva , ei diceau ca este destulu a-i u-medi limb'a din candu in candu si cātu se póte mai adese-ori cu câte o picatura de apa. In a patr'a di au luate pe patientulu legatu de scandura cumu era, si l-au pusu pe padimentu ; aici elu si-a revenitu in simtiri, si cu o voce debile se vaietá de durerile ce simtia. Apoi i-au datu puçina apa calda pentru a-i stempera setea ; ér in urmatoriele trei dile i-a permissu a lua pucina suppa, fia de ori ce, numă se gri-gésca a nu-si incarca stomachulu cu alte mancari. In a sieptea di i-au deslegatu infasiuraturele, si l-au pusu incetu-incetu in patu. Dar' pentru cá se nu-si redice pi-

(*) Hernies. *Tr. Rom.*

Avlonia, déca la indemnulu lui Aias Pasia, compatrietu alu loru, nu s'ar' fi suppusu de buna voia imperatului. Suppunendu-i-se Arnaudi'a (77) fara un picu de versare de sange, Solimanu a statu aici aprópe o luna de dile, pentru a regula trebile interne alle tieiei, si apoi a trecutú in insula, crediendu-se degiá domnu asupr'a ei. Dar' sórtea a voitu altminterea. Aici esindu pe uscatu cu trupele sale, a comandatu a da focu tuturor cetatiloru si sateloru, si a impresora si inchide cetatea de tóte partile; in urma inse dupa multe ciocniri si perderi de amendoue partile, fu liberata prin apropiarea iernei, care a silitu pe Sultanul cu atátu mai vertosu o redica obsidiunea si a-şi luá calea inderetru la Constantinopolá, fiindu ca marea anca incepuse a jucá tempestatile sale oragióse.

MEHAMED BEGU BATE PE CREŞTINI

XXXIV. La anulu Hegirei 944, o armata de doue-dieci mii de ómeni adunati din differite natiuni, sub comand'a unui anume Kohpan (78), intra pe la Serem (79) in granitiile imperiului ottomanu,

A. 944

I. C. 1537

ciórele séu se se misce, duoi au statu in continuu langa patientulu, si repetiau infusiunea cu albusiu de óua in tóta diu'a. Dupa a nóu'a di si péné la a dóue-spre-diecea infusiunea se facea cu albusiu numai din siese óua, si inspumatiunea se parea ca e mai mare decâtu mai nainte. Intr'a cinci-spre-diecea di, ran'a abia potea primi mai multu decâtu albusiulu unui ou; dar' infusiunea totusi s'a continuatu péné mai potea intra in rana ori cátu de pucinu albusiu, si péné candu se mai vedea ceva in spumatiune. Candu tóte aceste semne au incetatu, au aplicatu pe rana unu emplastru preparatu din resina, oleiu si alte mixturi, si au permisu patientului a-si misca piciórele si a se culcá pe cóste. Intr'aceea, in tóta deminétia inainte de ce patientulu ar' fi luatú ceva la sine, trageau incetisioru de capetulu áciei ce spendiurá afara, cá se véda, óre nu s'a deslegatu cusutur'a. Dupa duóe-dieci, trei-dieci, seu patru-dieci de dile, dupa cumu permite etatea séu puterile patientului, tragu afara aci'a, aplica unu altu emplastru pe rana, si cur'a è terminata. Si cu acestu metodu duru, care eu cu ochii mei l-amu vediutu, vendeca acesti ómeni neinvetiati unu morbu atátu de greu

(77) Adeca; Albani'a. *Tr. Rom.*

(78) *Kohpan*. Cine se fia fostu acesta. cu greu se póte ghici. Ca Turcii dau Germaniloru numele de Spanoli, caus'a, precumu credú eu, trebe cautata in acea imprejurare, ca imperatulu Carolu V. a fostu totodota si rege alu Spaniei.

(79) *Seremu*. Turcii dau acésta numire unui siesu largu, situatu dincolo de fluviulu Sava intre Belgradu si Petrovaradinu; pe locuitorii acestui tienutu i numescu de comunu Serin Oglí.

cu scopu de a impresorâ Semendri'a. Dara înainte de a adjuge acolo, Mehemedu Begu, gubernatorele cetatiei le ese înainte, i attaca de'ndata, si le resipescé tóta arma'l'a. Dupa ce cu modulu acesta a curatitu tienutulu seu de inimici, a tramisu pe fiulu seu Arslanu Begu la Sultanulu spre a-i duce scire despre acésta noutate placuta. Imperatulu anca in recompensa i darui unu sangiacu (80).

SOLIMANU PRIN GENERALII SEI OCCUPA REGATULU JEMEN

A. 915

I. C. 1538

XXXV. Aceste victorii alle generaliloru sei, au animatu pē Sultanolu la alte întreprinderi si mai mari. Asia, in anulu urmatoriu tramite pe admiralulu seu Chairudinu, si pe Solimanu Pasia, comandantele infanteriei, cu o armata considerabile la⁶Indi'a (81) cari amenduoi esecuta ordinulu imperatului cu atâta zelu si diligentia, in câtu, in pucinu timpu suppunu si adnecta imperiului ottomanu totu regatulu Jemen (82), dimpreuna cu tóte provinciile adjacente.

(80) *Sangiacu*. Acesta era in timpii mai dinainte cellu mai onorificu officiu la Turci. Dar' dupa ce s'au introdusu regulamentele civili si militari alle lui Solimanu, Sangiacatululu este cellu din urma din speçie de gubernamentu; căci cei cari se investescu cu acestu officiu, nu póta tugu séu cōda-de-calul, ci au numai unu stindardu, care se chiama sangiacu.

(81) *Indi'a*. Aci se întielegu marginile Arabiei Felice; căci io n'amu cetitu nicaiurea, ca o armata turcésca se fla trecutu vro-odata in Indi'a.

(82) *Jemen*. Este unu regatu de o estindere fórte mare între marea rosia si golfulu persicu, care dupa geografi atâta antichi catu si moderni, face o parte din Arabi'a, si care in comunu se numesce Arabia *الجزيرة* seu Arabi'a Felice. Dar' nici-unu istoriografu turcu ori arabu, n'au numeratu pe locuitorii Iemeniei între arabi. De aci presupunu eu, ca opiniunea geograffloru europeni, ori câtu ar' avé sanctiunea atâtoru timpuri trecute, ea totusi nu are nici-unu fundamentu firmu. Pentru a întielege mai bine acésta materia, trebe a se observa, ca arabianii impartu pe locuitorii Asiiei si Africeii in trei triburi: Tatari, Persiani si Zengi. Sub numele de Tatari cuprindu tóte natiunile dintre oceanulu septentrionale si muntii caucasi, si anume pe Tatari, pe Calmuci, Siberiani, Chinesi etc. Sub numele de Persiani, întielegu pe toti locuitorii de asta-di ai Persiei. Cu numele comunu de Zengi numescu pe toti, cari locuiescu pre langa si in giur'u de Persi'a, si de la marginile Chinei péné la oceanulu occidentale, in Asi'a si in Afric'a, precumu sunt Indianii, Arabii, Egiptianii, Abisinii, Ethiopianii, locuitorii din Marocco, Tunis, Tripoli si Fez, apoi Maurii si Negri, si tóte acelle popóra barbare, care locuiescu acellu vastu continentu alu Asiiei si Africeii. Acésta numire de Zengi se deriva de la perulu scurtu si cretiu, cu care a distinsu natur'a petóte aceste popóra, dar' numai pe aceste. De aci Persianii pe cei cari au peru lungu si eretiu, ii numescu Mui Zengi. (In câtu pentru Asi'a minore,

SOLIMANU DEVASTA MOLDAVI'A

XXXVI. Pre candu generalii sei ilu informau despre aceste petreceri victorioase, Solimanu insusi in fruntea unei armate numeroase intra in Moldavi'a sub titlu de amicu (83); dar', preste asteptarea locuitorilor, elu de la Dunare si pênê la Suceav'a, capital'a tieiei de atunci, devasta tôta tiér'a prin focu si feru. Se pune apoi in corturi aprópe de acêsta cetate, si ordina a i se raspunde tributulu annuale.

Moldovenii vedindu ca nu este alta cale de a scapa din acesta calamitate neasteptata, se róga in tôta umilinti'a de pace, si promitu a-i raspunde tributulu annuale sub singur'a conditiune, cá se remana liberi cá si pênê acumu in usulu (84) de a-si alege pe prin-

amu aretatu la o nota precedenta (*), ca ea de comunu a fostu considerata ca partea Europei scu a imperiului romanu). Êr' in câtu pentru numele de Arabu, acesta nu se da decâtu acelloru triburi, cari nu au locuintie stabile, ci traiescu viétia errante prin desertele siesuri intre Aleppo, Damascu, Mecca si Bagdadu, care este chiar' acea parte de pamentu ce in chartele moderne se numesce Arabia Deserta si Petrósá. Déca dar' geografii europeni sub numele de Arabi, dupa sensulu primu, intielegu pe toti Zengii, atunci trebe se dea Arabiei o estensiune cu multu mai mare decâtu ceea ce se vede in chartele si comentariiele loru. Êr' déca, urmandu sensulu alu doilea sub Arabi intielegu numai pe acei-a, cari ei insii se numescu cu acestu nume, atunci este evidentu, ca tiér'a ce o numescu ei Arabi'a Felice, cade afara de marginile adeveratei Arabia. Câci chiar si numele insusi de Sarihindi, adeca indiani galbeni séu olivastri, ce se da Iemenianiloru de catra toti orientalii, anca areta indestulu ca ei nu sunt Arabi, ci Indiani dupa originea loru. Turcii dau numirei Je Indiani galbeni, duoe ratiuni. Unii dicu ca pentru aceea se numescu galbeni, pentru ca imperatulu loru pórtá vestmente numai in colorea galbena, si é interdisu particulariloru din tôta tiér'a a porta vestminte de acêsta colóre; chiar' precumu la Turci nu é permisu nici unui strainu a porta vestminte in colórea verde. Altii éراسi tienu, ca chiar' colórea naturale a feçiei loru, care in comparatiune cu a Ethiopeniloru, trage alburia, le-a datu acestu nume. Dar, dupa opiniunea mea, puçinu împórta a sci care din aceste disputabile pareri este mai aprópe de adevêru. Destulu atâta, ca acestu poporu, locuitoriu in Iemeni'a, se numesce in unanimitate Indiani si nu Arabi, si ca prin urmare Iemeni'a nu face propriamente parte din Arabi'a, ci din Indi'a.

(83) *Amicu*. Annalile Moldaviei dicu, ca Turcii sub pretestu de a merge se faca o espeditiune in Poloni'a, au cerutu dela Moldoveni se tréca prin tiér'a loru; dupa aceea inse au intorsu armele in contra loru, si au devastatu tôta Moldavi'a in modulu ce se pôte mai miserabile.

(84) *In usulu*. Turcii, aprópe un seclu intregu au sciutu sa nu disturbe pe Moldoveni in dreptulu de libera alegere a domniloru, dreptu garantatu loru prin tractate.

(*) A se vedé not'a 20 la Capu II. din Cartea I., si not'a 16 la Capu 3 din Cartea I. *Tr. Rom.*

cipele, si acesta se-si conserve potestatea regale (85) illimitata cá mai nainte. Solimanu le acórdá cererea, le confirma pe principele (86) pe care l-au alesu ei, si le da inderetru liberi pe toti captivii. Dar pe diu'a urmatoria, da ordine tutoru boieriloru a se aduna inaintea sa, si aici le face aspra infruntare, ca au cutediatu a uita beneficiurile primite de la imperatorii musulmani, si a redica arm'a contra unui imperiu atátu de potente, si nu numai a da focu la cetatea Kilia, dar' anca a ucide o multime de musulmani. De si acesté fapte se punescu, dupa legea mahomedana cu mórte, totu-si elu — Solimanu — dice cá pentru a-si aretá clementi'a sa le concede viét'i'a si libertatea, sub conditiune inse de a-i estrada toti thesaurii ultimului loru principe (87). Nefericitii Moldoveni cumu poteau se re-

Dar' cu tímpu au inceputu a le pune domni ei insii, si de comunu le puneau domnu pe fiulu principelui pe care-lu tieneau cá ostatecu in Constantinopole. In urma au offeritu acésta dignitate la cutare grecu din Constantinopole; asiá a fost inainte cu patru-dieci de ani Demetrie Cantacuzenu, cu trei-dieci de uni Antonu Rossetta, si pe tímpulu meu Duca Rameliota si Nicolac Maurocordatu, fiulu renumitului Alexandru Maurocordatu, primu-interprete pre langa curtea ottomana, si con-delegatu lui Ramí Mehemedu, Reis effendi, la pacea de la Carlovitiu. Dar' despre tóte aceste voiu vorbi mai pe largu in Descriptiunea Moldaviei, ce am de cugetu in scurtu tímpu a o dá la lumina.

(85) *Potestatea regale.* Acésta potestate a remasu anca péné asta-di neviolata principiloru de Moldavi'a si de Romani'a. Ei impartu dupa placu tóte deregatoriile mai inalte, facu legi nuóe, si au deplina putere de viét'ia si mórte asupra tuturoru ai loru suditi. Si dupa ce este instalatu odata in dignitatea sa de domnu, nu se mai primesce la curtea ottomana nici-o plangere pentru punirea cu mórte a vre unei persóne, fia boieriu séu altulu, si ori cátu de innocentu ar' fi fostu acest'a. Dar' déca asupresce pe suditií sei facéndu esactiuni in modu tiranicu si ilegale, elu pôte fi trasu la respundere pentru astfelu de procedere a sa.

(86) *Principele.* Istoriografii moldoveni ilu numescu Stefanu cellu tineru, unu fiu naturale alu lui Bogdanu.

(87) *Ultimului loru príncipe.* Accea este sistema la Turci, cá se incarca cu crime fictive pe acela, pe care si-au propusu a-lu puni. Este adevératu, ca Moldovenii au datu focu cetatiei Kilia, dar' acést'a nu s'a facutu cu consensulu statului, ci numai din pofta de resbunare a unoru persóne private, si anca nici acesti-a nu erau atátu de culpabili cá tatarii din Budgiacu. Cáci mergendu acesti tatarí in societate cu alti nuoi coloni turci, la o padure cá se taia lemne, s'a escatu certa intre ei si intre locuitorii din Kiegeci, in urm'a carei-a acesti din urma au alungatu pe Turci din padure. Dupa cátu-va tímpu, Turcii se intorcu a dou'a óra se taia lemne; atunci locuitorii i-au pusu éraşi la fuga si i-au urmaritu péné la Kilia, si au datu focu

fuse? Defterdariulu acompaniatu de unii Ieniciери intra in cetate, si despoia thesaurulu, atâtu cellu publicu câtu si celu privatu alu principelui (88), unde pre langa summe considerabili de bani, erau anca si diademe de alle principiloru, sceptre, cruci, si o multime de imagini adornate totu cu pietre scumpe, pe cari Solimanu abusandu dupa placere, le luà cu sine, si se duse cu elle si cu trupele sale inderetru la Constantinopole. In întorcerea sa, a ordinau că Kili'a (89) distrusa de Moldoveni, se se edifice din nouu; si fiindu ca in aceste parti nu erau paduri, daru spre scopulu acesta lemnulu podului ce lasase elu a se construi preste Dunare.

CHAIRUDINU BATE DUOE FLOTE CRESTINE

XXXVII. Intraceea, Chairudin in întorcerea sa din regatulu Iemen, da pe neasteptate, aprôpe de Creta, de o flota inimica constatória din trei sute de năvi, si dupa o lupta fierôsa si obstinata o nimicesce cu totul, ocupandu multe din năvi, spargându celelalte si cufundandu-le in mare. In alta di, da de o alta flota a inamiciloru, constatória din năvi de diferite natiuni sub comand'a lui *Andrevirius* (90) in portulu de la Prevesa, si o ataca cu curagiu. Inimi-

cetatiei. Asia Moldovenii, cari odniôra se luptau pentru libertatile lor, asta-di sunt constrinsi prin tirani'a Turciloru a-si dá nu numai arborii din paduri, ci anca si capulu, sub securea barbariloru! Pénê candu, O! dômnc, se mai domnéscă anca rcutatea in lume!

(88) *Thesaurulu*. . . . *principelui*. Hezar Fenn (*), unu istoriografu turcu fôrte dreptu si accuratu, dice, ca in acestu thesauru s'agasitu o avutia immensa, intre care elu mentionéza despre o cruce de auru adornata cu atâté pietre scumpe, ip câtu nime n'a fostu in stare se-i scia spune pretiulu. Mi s'a spusu ca acésta cruce si asta-di se conserva intrega in thesaurulu imperiale.

(89) *Kilia*. Moldovenii i dicu Chilia, ér' in vechime se numia Lycostomon; é situata la gur'a cea mai lata a Dunarei spre media-nôpte, pe unde singuru potu intra năile in marca négra; nu é departe de cetatea Akkiermanu. Ambe aceste cetati s'au ticnutu mai nainte de Moldavi'a; asta-di se tienu de tier'a Budgeacu, care moldovenii o numescu Bessarabia.

(90) *Andrevirius*. Pare a fi numele vre unui generalu crestinu, pronuntiatu in forma corrupta de Turci; dar' n'amu potutu alla ca cine ar poté fi (**).

(*) Numele acesta însémna pe romanesc: Mii-de-astutii.

(**) Acestu generalu pe care autorulu nostru ilu numesce Andrevirius, a fostu renumitul *Andreas Doria* (numitu la Paul Iovius *Auria*), unu genovesu, care pe timpulu mentionatu aci, a fostu in servitiulu imperatului Germaniei. *Tr. Angl.*

culu , aperatu de positiunea favorabile a locului , se tiene cu mare bravura , în câtu victori'a lungu timpu a fostu dubia ; în urma inse crestinii vediendu ca nu se mai potu tiené , si facêndu-se si nôpte , s'au retrasu lasandu vre-câte-va nâvi admiralului turcu că untu pre-tiu alu fatigieloru sale. Admiralulu se întôrce dupa aceste victorii la Constantinopole crediendu-se în cea mai mare siguritate. Intr'aceea inse, Andrevirius scapatu degiá de periclu, impresóra Nova, si ocupandu-o lasa a trece prin sabia pe toti mahomedanii locuitori acolo, spre a satisface pe cei malcontenti din caus'a perderiloru din urma. Dar' acêsta cucerire a lui Andrevirius a fostu de puçina durata ; câci Chairudinu în anulu prossime urmatoriu attaca Nova cu o prôspeta flota, si reocupandu cetatea, în resbunare pentru compatriotii sei, sacrifica si ucide pe toti crestinii fara distinctiune de etate sêu sexu.

A. 946

I. C. 1539

GERMANII SUNT ALUNGATI DE LA BUD'A

A. 947

I. C. 1540

XXXVIII. La anulu Hegirei 947, se incinge unu nuou resbellu în Ungari'a. Iuon de Zapol, regele Ungariei, care sub protectiunea lui Solimanu isi portá trebile cu bunu succesu , móre în urma, si lasa erede regatului pe unu fiu alu seu minorenu cu numele Istifan (91). Regele Germaniei, (92) crediendu ca e usioru a detrona pe unu baiatu, merge si impressóra Bud'a cu o armata de optu-dieci de mii de ômeni, totu soldati alesi. Veduv'a regelui Iuon insciintiéza nu-mai de câtu pe Solimanu , care luase sub tutel'a sa pe junele principe, si-i cere adjutoriulu contra unei invasiuni atâtu de neastep-tate. Solimanu tramitte înainte pe vezirulu seu Sofi (93) Mehemedu

(91) Stefanu. *Tr. Rom.*

(92) *Regele Germaniei.* Acesta nu é Carolu V. care pe acellu timpu era imperatu alu Germaniei, ci fratele seu Ferdinandu imperatu alu Romaniloru si rege alu Bohemiloru, care pe motivu de affinitate, si-a formatu titlu de pretendente la Regatulu Ungariei (Elu luase în casatoria pe Anna, fii'a lui Vladislavu VI, sôr'a lui Ludovicu II. care a cadiutu în batai'a de la Mohaciu). Dar vediendu ca nu pôte face nimica cu for-çi'a, s'a impacatu cu Iuon Zapolia asia, ca acesta se tiena regatulu péné va trai , ér' dupa mórte i se tréca la Ferdinandu.

(93) *Sofi.* Sofi numescu Turcii pe cei mai stricti observatori ai legiloru (*). dar' aceia , cari acêsta observare a mîna péné la escessu , se numescu *Zahid*, adeca i-

(*) Sêu cu unu cuventu: *Rigoristi.*

Pasia cu o buna parte de armata, si scrie reginei o epistola, in care incuragiandu-o i promitte ca in scurtu timpu are se vina chiar' elu in persóna cu tóte poterile sale intr'adjutoriu. Mehemedu Pasia in urmarea ordineloru primite de la Sultanulu, merge cu tóta iutiél'a spre Buda. Aici a gasitu pe inimicu bine intaritu in siantiuri si alte fortificari; dar' nu-lu potea descuragia nici-unu obstaclu, si indata comanda ómeniloru sei a da atacu. Regele Germaniloru audindu de la spionii sei ca Turcii nici-de-cumu nu sunt numerosi, si-a impartitu armat'a in duóe truppe, cu un'a continuandu obsidiunea, ér' cu cealalta oppunendu-se assalteloru ottomaniloru. Astfeliu trei-dieci de dile au tienutu atacurile in continuu si cu unu succesu atâtu de dubiosu, in càtu nici o parte nu se potea lauda cu vre-unu avantagiu. Anulu se apropiá catra finitu, si Solimanu vedea bine ca cu modulu acesta departe de a potea elibera cetatea, din contra o pune in periclu de a fi cucerita de Germani, cu atâtu mai vertosu, ca acesti-a derimassera degià fortificatiunile; asia in primavér'a urmátória vine in persóna cu celalealte truppe intr'adjutoriulu vezirului seu. Germanii audindu de apropiarea lui Solimanu, pre candu acesta era anca in departare cam de patru dile de la castrele lor, redica obsidiunea, necutediandu a primi lupt'a, si se retragu nóptea lasandu-si tóte tunurile cele grele inderetru. Mehemedu Pasia, tienendu ca é o desonóre pentru elu a lasa se se departeze inimiculu fàra nici-o perdere, ilu urmaresce cu vigóre, si ajunge mai nainte de elu la locul unde voiá a se imbarca pe Dunare: omóra o multime; prinde mai pe multi precum veniau unii dupa altii fara a se pazi; ér' altii lapedandu-si armele au scapatu prin fuga. Dupa ce inimiculu a fostu resipitu cu modulu acest'a, Solimanu sosindu a intratu in Buda, si a tramisu in Transilvani'a pe Stefanu, eredele tronului, dimpreuna cu mama-sa, pentru ca-i tienea incapabili de a apera regatulu (94), pe unulu pentru juneti'a sa, pe céstalalta

A. 948

I. C. 1511

pocriti. De altminterea cuventulu Sofi, se pare ca deriva de la grecescul σοφος cá si φιλοσοφος, care la ei se pronuntia *Félesuf*.

(94) *Regatulu*. Amu disu intr'una din notele precedenti (*), ca Turcii la vorbe sunt buni, dar' la fapte sunt rei. Proba despre acést'a portarea lti Solimanu in casulu

(*) A se vedé not'a 24, la acestu Capu.

pentru sexulu seu, tramise pe hórdele tierei si pe mam'a lui in Transilvani'a, si acolo le-a asiguratu unu sangiacu pentru sub-sistenti'a loru. Dupa aceea pune o garnisóua respectabile de Ieniceri in Buda sub comand'a lui Solimanu Pasia, pe care-lu insti-tui guvernatore, si convertindu apoi besericele in Giamie, si nu-mindu si unu Kady, s'a intorsu cu gloria la Constantinopole.

SOLIMANU FACE CONFEDERATIUNE CU FRANCESII

XXXIX. Acestu cursu atâtu de repede alu victoriiloru, nu numai a insuflatu respectu sudîiloru sei si a implutu pe inimizii sei cu ter-róre, dar' a facutu chiar si pe principii crestini a implora adjutoriulu lui Solimanu contra injusteloru oppressiuni alle veciniloru loru. Cu scopulu acesta, Firance Padishahi (95) in anulu Hegirei 949, fiindu

A. 949

I. C. 1542

presentu. Dupa ce sub aparinti'a virtutiei si-a attrasu affectiunea a tóta nobilimea ungara; vedindu ca acumu este occasiunea bine venita de a-si satisface insatiabili-tatea monstruósa, întorse spatole, le aretà calcáiele calului seu, si inghiti regatulul carele appartinea unui orfanu. O! de ar' vedé de aci crestinii, la ce le servece pro-tectionca Osmaniloru! Asiu fi doritu cá Carolu XII., Regele Svediei (in alte res-pecte unu erou alu vécului seu), se fia cumpenitu bine acésta, inainte de a se arun-ca elu insusi in braçale pururea perfidiósei curti ottomane. Si in adeveru, eventulu a aretatu péné la evidentia, cátu de prejuditiósa a fostu procederea sa, atâtu regatului seu cátu si intregel crestinatati; si anca este de temutu ca ea va aduce stricatiuni a-tátu unui-a, cátu si cestei-lalte.

(95) *Firance Padishahi*. Curtea ottomana nu da titlulu de Padishahi la altu principe crestinu, decâtu numai regelui Franciei. Remarcabile este casulu si originea acestei numiri, asi'a precumu ni-o reporta insii Turcii. Ei dicu ca o nepóta a regelui Fran-ciei a pusu votu se faca unu peregrinagiu pén' la Ierusalimu, dar' pe cale aprópe de Cipru o au prinsu piratii turci si o au dusu inaintea lui Solimanu. Aici, atâtu pentru inalt'a sa nascere, cátu si pentru rar'a ei frumsetia a fostu suscepata intre cele mai amabile concubine alle Sultanului, care apoi prin aerulu si manierele sale fran-cesce, prin jocurile sale, si prin poesiele sale de amoru, intr'atátu si-a attrasu af-fectiunea Sultanului, in catu in urma avea o influintia absoluta asupr'a lui, si ea diregea tote trebile interne si esterne. Nu multu dupa aceea, ajunge unu ambassadoru din Franci'a chiar in acésta cauza la Constantinopole; care inse vedindu ca nu mai póte fi lucru practiculu de a o scóte din Seraiu, a facutu din necesitate virtute, si a disu catra imperatulul: « Regele Franciei se simte fórté fericitu de marea onóre, ca pro-vedinti'a a destinatu pe *fi-a-sa* (cáci asià dicu ei ca o a numitu, si nu *nepóta sa*, cum « ar' fi trebuitu se-i dica), pentru patulu unui imperatu atâtu de potente; si spera ca « *allianti'a* perpetua si *amiciti'a* între cei doi mai mari monarchi din lume, va fi « confirmata si mai multu prin acésta legatura de sange ». Si dupa acést'a apoi, la staruintiele Sultanei, Solimanu nu numai ca s'a invoitu la tóte câte cerea regele Fran-ciei ci anca i-a datu titlulu de Padishahi, si a datu ordinu, cá ambassadorele francesu

ca nu se mai putea tiené contra Spanioliloru, trimitte unu ambasadoru estra-ordinariu la Solimanu cu o scrisóre, in care i aréta injurielo ce suferé de la ei, si-lu róga in tóta umilinti'a, se-lu scape: de puterea inamiciloru sei. Solimanu primesce cu tóta bunavointi'a pe ambasadoru; face confederatiune cu Firance Padishahi; si pentru cá se câstige crediementu promissiuniloru sale, trimitte pe Chairudinu Pasia cu o flota numerósa in Spani'a. Elu intr'aceea cu trupele sale se pune in quartire de iérna in giurulu Adrianopolei, cá in primavér'a viitória se póta face din bunu timpu invasiune in Germani'a.

OCCUPA VRE-O CATE-VA CETATI IN UNGARI'A

XL. Dupa ce au priimitu Francesii acestu ajutoriu, au inceputu a molesta ei de o parte pe Germani, pre candu de ceealalta parte Solimanu intrà in Ungari'a cu óste fórté considerabile, și indata la inceputu a ocupatu cetatile *Liposa, Beciovi si Shoklova* (96), pe cari Germanii le recucerisera inainte cu duoi ani. Dupa aceea petrunde mai departe in Ungari'a; ocupa cetatile *Usturgun Beligrad* (97), *Tatarhisari* (98) si *Ustuni Beligrad* (99); converte besericele celle mai bune in Giamii; fortifica apoi cetatile cu garnisóne tari, si se întórce apoi catra casa spre a intra in Constantinopole cu triumfu. Dar' chiar' candu era aprópe de cetate, si comandase dejá a pune in ordine

se aiba totu-deauna intrare la persón'a sa inainte de toti ceialalti ambasadori. Tóta acésta naratiune pare a fi o pura fabula, mai alesu ca eu nu am gasitu nici un istoriografu séu genealogistu christianu, care se faca vre o mentiune despré acesta materia. Cu tóte aceste, francesii nu-si facu nici unu scrupulu a se lauda in Constantinopole, ca regele loru este in affinitate cu famili'a osmana, si pe acestu temei u pretinde precadentia (*) asupra tuturoru altoru crestini. Din acesta cauza, imperatulul Germaniei nu tiene nici-odata ambasadoru estraordinariu la curtea ottomana, ci numai un residentu; dar' cându se tracteza de lucruri mai momentóse, precum confirmatiunea unui tractatu de pace, séu de prolongirea unui armistitiu, atunci tramite si elu unu plenipotentariu (Murachas), care in acésta calitate are preferentia asupra tuturoru celorlalti.

(96) Lippova, Beschereeu, si Ciacova? *Tr. Germ.*

(97) *Usturgun Beligradu*. Strigoniú séu Granu.

(98) *Tatarhisari*. Adeca: castellulu Tatariloru. Totu pe acestu timpu pare ca s'a ocupatu si cetatea numita germanesce Fünf-Kirchen.

(99) *Ustuni Beligradu*. Alba-regale, in germanesce Stuhlweissenburg.

(*) La curtea ottomana. *Tr. Rom*

Ala-iulu, (100) primesce trist'a scire despre mórtea repentina a fiu-lui seu Muhamedu ; ceea ce atât de tare a affectatu inim'a cea alt-minterea invincibile a lui Solimanu, in câtu, lasandu la o parte tóta pomp'a triumfale, a intratu in cetate, plinu de doliu cá unulu care a remasu invinsu. Intru memori'a acestui fiu alu seu, si pentru salutea sufletului seu, Solimanu a lasatu apoi in Constantinopole, in strad'a ce duce spre pôrt'a numita Eng-Capù (101), a se redică o Gia-

(100) *Ala-iulu*. Alaiu nu este atât unu triumfu, catu mai vertosu unu mersu alu soldatiloru in anumita maniera, ce trebe se-lu observe de câte-ori imperatulu ese din cetate séu intra in cetate. Triumfulu ce se tiene in urm'a unei invingeri, se numesce *Donanma humaiun*, adeca triumfu maiestaticu. Alaiu se numesce si aceea, cand la o lupta cu inimiculu, soldatii se punu in ordine de'bataia, care, fiindu-ca nu credu ca voiu avea occasiune a o mentiona intr'altu locu, éca o descriu aci. Tóta armat'a se divide in cinci parti, si anume in: *Sagkol*, arip'a drepta; *Solkol*, arip'a stanga; *Dib alai*, grosulu armatei; *Ciarkagi*, precursorii (séu avant-garda); si *Dundar*, post-cursorii (séu post-garda), cari din urma sunt destinati pentru a întórce pe cei cari retiréza séu fugu, si a-i constringe se intre din nouu in lupta. In frontu stau *Serden Ghiesdi*, dupa acesti-a urméza Ienicerii, comandati de Aga loru; apoi vine artileri'a cu Topci si Dgebedgi, séu conductorii artileriei; immediatu dupa artileria, urméza marele veziru cu curtea sa si cu Segbanii, avendu in drépt'a cavaleri'a de Asi'a, si in stang'a cavaleri'a de Europ'a. Dupa marcele veziru vine Sultanulu (deca si elu participa la espeditiune) incungiuratu de curtenii sei si de Bostangi, avendu la drept'a pe Spahi de la stindardulu rosu, si la stang'a pe Spahi de la stindardulu galbenu, care din urma se numescu si Sihladari. Dupa acestu cortegiu alu imperatului, vinu carale cu cassele cu banii; apoi urméza o multime de cara si cămile incarcate cu provisiuni si alte necesare. Cei din urma sunt Dundarii, despre cari amu'mentionatu mai susu. Mai totu acésta ordine se observa si atunci, candu intra in lupta reale cu inimiculu. Serden Ghiesdi dau focu mai întâiu, apoi Ienicerii si cealalta infanteria. Intr'aceea cavaleri'a se încérca a ataca pe inimicu in còste, si in casu de a fi respinsa, Spahii 'i vinu intr'ajutoriu din amendué aripile. Vezirulu le urméza cu cavaleri'a sa. Êr' Aga Ieniceriloru cercetédia, in care parte sta pedestrima mai reu, si-i trimite nouu ajutoriu. Imperatulu se tiene la o distantia ôre-care dela campulu bataliei cu omenii sei, cauta asupr'a de tóta armat'a, si candu vede ca ea in ôre-care parte e strimtorata de inimicu, tramite numai de câtu ajutoriu din ômenii sei si din alte regimente. — Infanteri'a asiatica intrece pe cea egiptiana, si cea albanesa pe cea européna. Dar' despre acésta voiu vorbi mai pre largu intr'altu locu. — Pre langa acesti ômeni de arme mai sunt anca la armat'a turcésca asià numiti *Urqli Alai*, adeca trupp'a mercantiloru si artificiariloru, cari la ordinulu imperatului trebe se urmeze pretutindinea armat'a, spre a nu-i lipsi nimicu din tôte ce-i trebe si ce se potu gasi intrunu orasiu.

(101) *Ieng-i Capu*. Un'a din cele douăe-diece-si optu de'porti principali alle Constantinopolei, si care duce spre Silivri'a. Despre care inse mai multe intr'altu locu.

mia mare, infrumusetiandu-o cu unu colegiu si unu spitalu. Acestu edificiu pórta pêně in diu'a de asta-di numele de Shēhzade Giamì.

MERGE CONTRA PERSIANILORU

A. 954

I. C. 1517

XLI. In anulu Hegirei 954, *Elkasib Mirsa*, sub pretestu ca Persianii i-au facutu o mare injuria (102), a fugitu la Sultanulu, si-i spune cumu si prin ce midi-lóce ar poté se suppuna tóta Persi'a. Pre langa aceea, se offerà de conducetoriu si generalu alu trupeloru lui Solimanu, si sciù se dea lucrului o verisimilitate atátu de plausibile, in câtu Solimanu lasandu-se convinsu de propunerile lui Mirsa, i da o summa mare de bani pentru a-si forma armata si a-si recupera tierile sale (103) In primaver'a urmatória Sultanulu insusi merge cu armata numerósa in Persi'a. In cale primesce pe fiii sei Baiazetu, guvernatore de Iconi'a, si Mustafa, guvernatore de Amasi'a, cari au venitu se sarute man'a parintelui loru, si apoi i-au tramisu indere-tru pe fia-care la gubernamentulu seu (104).

A. 955

I. C. 1518

REOCUPA CETATEA VANU SI BATE PE PERSIANI

XLII. Dupa aceea trece preste fruntarie si intra in *Asserbedgianu*, cu scopu de a deschide bellulu in provincieles persiane.

Dupa ce a remasu aci vre-o câte-va dile, Sultanu Burhanu (105), unu descendente alu anticiloru Sultani din Shirvan, vine in castre, si se suppune imperatului dimpreuna cu tóte tierile sale. Indata dupa acést'a, insarcina cu pazirea cetatiei Tibris pe Elkasib Mirsa,

(102) *Injuria*. Se dice ca regele Persiei i-ar' fi desonoratu femeia.

(103) *Tierile sale*. Turcii nu fi au insemnatu numele acestoru tieri, si io anca nu le potu gasi nicaieura.

(104) *Gubernamentulu seu*. Sunt unii chronografi turci, cari dicu ca Solimanu ar fi auditu pe suptu mana, ca fiii sei au venitu cu intentiunea de a-lu detrona. Si cu tóte areste, elu pentru reputatiunea sa, nevrendu a-si macula manile cu sange din sangela seu, au ordinaru fiiloru sei a se întórce acasa de unde au venitu; dar in urma, dupa ce lucrulu s'a descoperitu si mai bine, a punitu pe Mustafa cu mórte, precum vomu vedé acést'a mai in josu (*).

(105) *Sultanu Burhanu*. Burhanu este ceea ce la greci se numesce ἀποδεικτικόν, si la latini *demonstrativum*. De aci Turcii, silogismulu demonstrativu ilu numescu *Delili burhani*. Dar' déca ilu luamu ca nune propriu, atunci insemnéza ceva forte, și aprópe invincibile. Numiri de acésta natura erau odinióra fórte frequente la Turci, dar' asta-di nu mai sunt in usu.

(*) Aci la not'a 92. *Tr Rom.*

autorulu acestei espeditiuni. Acesta inse vedindu ca nu este destulu de tare contra atacuriloru Persianiloru , nici a intreprinde ce-va cu effectu în favôrea Osmaniloru : derima palatielu Shahului , si merge cu armat'a sa în castrele imperiali , cari acumu erau inaintea cetatiei Vanu. Solimanu , întaritu cu adaosulu acestoru trupe , face unu assaltu atâtu de vigorosu asupr'a cetatiei , în câtu obsedatii inspaimentati , se offeru a capitula sub conditiune de a li se lasa viétli'a. Imperatulu , pentru a nu se versa mai multu sange , primesce capitulatiunea , si la nôue-spre-diece ale lunei Regeb , devine iêrasi domnu asupr'a acestei superbe si formidabile cetati. Avendu acôsta fortarétia în mana , Solimanu merge cu trupele sale mai departe spre Amse , unde surprinde si bate o parte a armatei persianê , si apoi tramise victoriosele sale trupe în quartire de ierna în giurulu cetatiei Aleppo.

PUNE MAN'A PE THESAURI SHAHULUI SI SUPPUNE GEORGIA

XLIII. Intr'aceea vinu spionii sei si-i spunu , ca immense thesaure alle Shahului jacu în cetatile Ispahan , Kieshan si Kamid , (106) si ca numai o sentinella fôrte slaba le pazesce. În sperantia deci , de a face o spoliatiune atâtu de grasa , tramite pe Elkasib Mirsa cu o truppa usiora din armata , câ se puna man'a pe acelele avutii. Mirsa , care cunoscea fôrte bine câlile , petrunde fora difficultate în acelele parti afunde alle Persiei , si resipindu sentinelele inainte de ce elle ar fi sciutu ceva de venirea lui , pune man'a si iea în posesiune thesaurele ; distruge apoi cu focu si feru tôte tienuturile invecinate , si se întôrna la imperatulu încarcatu de grave spoliatiuni. Elkasib ofere în ascunsu o parte din aceste spoliatiuni vezirului Asisallah , câ se fia comandatu de adjutoriu prelanga gubernatorele de Babiloni'a : Vezirulu lacomosu , i implinesce cererea. Dar' candu ajunge la Bagdad (Babiloni'a) cu mandatulu imperatescu , ilu cuprinde o remunerare a consciintiei , ca a desertatu de la Persiani , si scrie în secretu o epistola regelui , în care se rôga de iertare pentru gresiél'a sa diîn

(106) *Ispahanu*, etc. Odiniôra acôsta cetate a fostu capital'a provinciei Arak , asta-di è capital'a a tóta Persi'a. Kieshan se numesce în mappe Casianu , dar' acesta este unu modu corruptu de scrierea originalului ; ér Kamid , pôte ca e un'a si aceeasi cu ceea ce în descriptiunile moderne se numesce Com.

trecutu, si promitte a-i fi credintiosu in viitoriu chiar' si intre inimi, si ca i va r porta cu diligentia despre t te miscarile Turciloru. Ac sta intriga inse n'a potutu se scape dinaintea colegului seu Mehemedu Pasia, care petrecea cu ochi ageri tote miscarile lui Mirsa, si numai dec tu ilu accus  la imperatulu de crim'a proditiunei, care immediatu i tramite ordinu, c  se-lu puna in fera si se-lu tramita la p rta. Dar' Mirsa anca din partea sa inainte de ce ar fi ajunsu ordinulu imperatului la Babiloni'a, a fostu informatu prin unii amici ai sei (pe cari i castigase cu bani persiani), despre s rtea ce-lu astept ,  i vediendu ca nu este alta cale de scapare, a fugitu in Giurgistanu. Din acestu incidentu Solimanu isi aduse aminte de tradarea din urma a Georgianiloru, candu acesti-a cu unu anu mai nainte (107) au surprinsu pe Mustafa Pasia, gubernatorele acestoru parti, intr'o strimt re, nevalindu assupra lui intr'unu modu perfidiosu si dumicandu-i armat'a. Dreptu aceea, Solimanu tramise pe Mehemedu Pasia cu o buna armata pentru a resbuna ac sta fapta, care, intrandu, in Giurgistanu, dupa c te-va batalii sustienute cu variu succesu, in urma risipesce cu totulu t te armatele Giurgistaniloru. Dupa ac sta victoria, ocupa siepte din celle mai tari cetati, si derimandu-le le ass men  cu pamentulu. Anotimpulu inaintatu nu-i mai permittea a face alte progrese; asi  a iernatu cu trupele sale in Diarbekir. In primavér'a urmat ria merge din bunu timpu i rasi in Giurgistanu, unde negasind acum nici o resistentia, a suppusu imperiului ottomanu mai multu de du e-dieci de cetati; si apoi, dupa ce a intaritu ac sta provincia in obedientia catra imperatulu, si a pusu garnis ne in fortaretie, a plecatu spre Constanti-nopole pentru a reporta Sultanului despre celle ce a facutu.

A 956

I. C. 1549.

OCCUPA TEMISIOAR'A

XLIV. Consolidatu, în estu modu imperiulu in Orientu, Solimanu cuget  a-si largi dominatiunea  i in occidentu. Cu scopulu acesta tramite pe Mehemedu Pasia, Beglerbegu de Rumili cu armata européna spre a ocupa Temisi r'a, una din celle mai tari cetati in Un-

A. 959

I. C. 1552

(107) Pare ca nu cu unu anu, ci cu mai multi ani mai nainte. A se ved  mai susu   VI. Tr. Rom.

gari'a Mehemedu in misiunea sa, ocupa mai întâi cetățile învecinate, precum Baci, Bucigergi, Ratiu și Cenadu (108), și apoi împresora și închide Temisior'a de toate părțile. În același timp vine o armată pentru a libera cetatea, care, vedîndu Mehemedu ca este superioara trupelor sale, înștiințînd imediat pe imperatorul despre pericolul ce-lu amenința, și cere se-i trimită fără întârziere ajutoriu. Solimanu și trimite numai decît pe marele său vezir Mahmud Pasia, cu restul armatei spre a se alătura lui Mehemedu, care, întărit prin acestu ajutoriu, ataca și bate pe inamic; ocupa cetatea prin asaltu, și adnecta imperiului otomanu totu ținutul Temisioarei, care este aproape atît de mare cît ori-care Beglerbegatu; după aceea pune în cetate o garnisonă bună, și o lasă întru apărarea lui Kasim Pasia (109).

PERSIANII BĂTU PE TURCI

XLV. Pe cîndu dominațiunea otomană se lărgia astfel în Europ'a, pe atunci lucrurile nu mergeau atît de bine în Asi'a. *Shah Ismail* fiulul lui *Tomasib*, rege alu Persiei, cîndu a vedutu ca s'a departatu armata musulmană de la fruntariile persice, a intratu în țările subiecte Turciloru, și în grabă a ocupatu cetățile *Erdish* și *Aglash* (110) omorîndu în modulu cellu mai miserabile pe toți Turcii, cîți a putu găsi în acele cetăți. *Iskender Pasia* a fostu însărcinatu a merge cu o bună parte a armatei asiatice, spre a reprime această întreprindere temerară. *Shah Ismail* înse merge cu curăgiu contra lui, și incingîndu-se lupt'a, ilu bate, și-lu pune la fugă omorîndu-i cea mai bună parte a armatei sale. Această fortuna lingusitoria Persianiloru în bătălii mici, i-a animatu a intra în altele mai mari, dar' nu-

(108) *Baci*, etc. Aceste, după totă probabilitate, sunt cetăți situate între fluviurile Dunărea și Sava, alu caroru ținutu Turcii ilu numescu *Bacia* ovasi.

(109) *Kasim Pasia*. Generalu renumitu la Turci, care în urma a adjunsu la dignitate de mare vezir. Acesta a fundatu, sîu întinsu colonia nouă în Galata, unde asta-di sunt magazinele de proviziuni; și chiaru pentru acest'a, acestu locu poartă pînă în diu'a de asta-di numele lui.

(110) *Erdish și Aglash*. Sunt cetăți situate la confiniile Shirvanului. În chartele geografice, în locu de adevăratulu lor nume, se scriu în modu coruptu *Ergish* și *E-lata*.

mai spre a simți spinulu acestor'a. Că-ci Solimanu audind de acésta scire rea, inlr'atātu se indignase, in cătu infruntandu aspru pe Iskender Pasia pentru fug'a sa rusinōsa, se resolvi a merge in persōna cu o armata mai numărōsa si a umilī pe Persianii inganfati de victori'a lorū. Dar' anotimpulu era cu multu mai inaintatu, de cătu că se pôte intra in actiune bellica in acelle parti; asiā a transmisu inainte pe marele veziru Mehemedu pasia, ordinandu-i a petrece iérn'a cu armat'a căta avea, in giurulu cetatiei Tokad (111); ér' in lun'a Remasan, a anului Hegirei 960, a mersu insusi in persōna cu celalealte ostiri alle sale pēnē aprōpe de unu locu ce se numesce Erkile, unde erau castrele vezirului seu. Aici primesce informatiuni sigure, ca fiulu 'seu Mustafa (112) pe care in anulu trecutu pentru suspitiune de tradare ilu pusese sub rigorōsa paza), a intratu in complotu contra vietiei sa'e, si ca are multi complici. Dupa o stricta cercetare Solimanu s'a convinsu de adeveru, si a datu ordinu a-lu strangula numai decātu. Dupa aceea, venindu la Aleppo, aude ca unu altu fiu alu seu cu numele Gihanghir, (113) a muritu. Asia i-a remasu numai fiulu celu mai betranu, Selim, carui i-a datu ordinu a petrece iérn'a cu trupele in Merash.

A 960

I. C. 1553

SOLIMANU OCCUPA CETATEA REVAN SI DEVASTA PERSI'A

XLVI. Adunandu-si tōta armat'a in anulu Hegirei 961, Solimanu

A. 961

I. C. 1553

(111) *Tokad*. Este o cetate in Natoli a nu departe de Amasi'a. Unii tienu ca ar' fi antic'a Eudoxia.

(112) *Mustafa*. Alu patrulea fiu alu lui Solimanu, care se dice ca a escitatu pe toti fratii sei contra parintelui lorū. Turcii dicu, ca Solimanu cu mare politetia a suferitu unu anu intregu nepunitu attentatulu lorū, in sperantia ca se voru căi si indreptā. Dar' dupa ce a vediutu ca ei persistu in obstinatiunea lorū, a ordinaru strangularea unicului Mustafa, ca autorulu rebelliunei. Unii credu ca nici Gihanghir n'a muritu mōrte naturale, ci ca din ordinulu parintelui seu a fostu inveniatu. Dupa acésta rebelliune a fiiloru sei, Solimanu a facutu o lege, că lii Sultaniloru pe viitoriu se nu mai pôta fi gubernatori, ci se fla detienuti in residenti'a imperiale. Si cu tōta acésta lege, unii, precumu se spune, totusi au fostu pusi gubernatori; asta-di inse acést'a nu se mai face.

(113) *Gihanghir*. Se dice ca a fostu ghebosu, in cătu ai fi cugetatu ca are unu globu in spate; si pentru aceea i a datu Solimanu numele de Gihanghir, ceea ce vre se dica, unu atlante seu nnu pōrta-globu. Despre sōrtea lui, vedi not'a precedente.

intra in Shirvanu, si tramite unu heraldu la Shahulu, (114) care se-i spuna ca-lu astépta la lupta deschisa, si totodata 'lu provóca se vina in campulu de bataia, déca are curagiulu a-si incredintia sórtea in valórea ómeniloru sei. Persianulu inse n'a respunsu la acésta provocare nici cu verb'a nici cu fapt'a. Asia Solimanu impresóra cetatea Revanu, (115) resiedenti'a regelui persianu, in lun'a Siabanu, o ocupa in cate-va dîle, si distruge tóte gradinele, palatiele, si villele regali; in urma da focu cetatiei si preface in cenusia acésta cununa de gloria a Persiei. Dupa aceea trage cu trupele sale catra Neh-Givan, (116) si sub conducerea lui Sultanu Husein (117) lasa a se devasta totu tienutulu intre Tibris si Meragii, (118) distrugéndu cu focu si feru tóte cetatile, 'urbile si satele. Dupa ce si-a resbunatu cu atáta severitate contra Persianiloru, apropiandu-se iérn'a, si-a tramisu armat'a in quartire de iérna in giurulu Amasiei.

INCHIEIE PACE CU PERSIANII

XLVII. In primavér'a anului urmatoriu, inainte de ce ar' esi So-

(114) *Shahulu*. La Turci este opritu prin lege de a incepe resbellu inainte de a in-sciintia pe inamicu. Acést'a se face (dicu ei) parte pentru aceea, cá bravur'a osmaniloru se nu suflere scadere, candu ei ar' bate si supune pe adversariu prin fraudă si stratagama; ér' de alta parte, cá se nu póta dice inamiculu ca nu a avutu timpu a imbraciosia legea Coranului si a trece la religiunea mahomedana. Care déca o ar' refusa inamiculu, ei nu numai ca se tienu nevinovati de tóta versarea de sange ce ar' urma, ci anca credu, ca murindu in lupta, se facu martiri in ochii lui Dumnezeu; ér' invingéndu, devinu totu atati Gazi. Cu tóte aceste inse, ei nu se tienu strictu de acésta legé, ci de multe-ori o interpretéza dupa urgenti'a evenimentelor, si declara bellulu numai dupa ce a iufiptu sabi'a în corpulu inamicului. Amu vediutu acést'a acumu pe urma in belluluportatu contra Venetianiloru. candu Sultanulu Achmedu prin generalulu seu Ali Pasia, in patru luni de dîle le-a luatú tóta More'a. Dar' nu ar' fi cu dreptu a condamna numai pe Turci pentru o practica ce este communa tuturoru mortaliloru.

(115) *Revanu*. Celebra cetate in Persi'a; in chartele moderne se scrie in modu coruptu Ervan.

(116) *Neh-Givan*. In chartele geografice se scrie dupa o pronuntiatieune corrupta Nah-Schuan.

(117) *Sultanu Hussein*. Pare a fi unulu din acei persiani refugiatu, cari se supuneau pe acestu timpu unulu dupa altulu potestatiei ottomane. Cá-ci Amadi'a, care este o provincia in Ghirvanu séu Azerbedgianu, este de presentu suppusa Persiei. Din cuventulu Amadi'a, se pare ca deriva ebraiculu Madian si grecesculu Midian.

(118) *Meragie*. In chartele geografice se scrie incorrectu, Marraga.

limanu in campania cu armat'a sa, Sultanu Shah Kuli (119) vine la elu aprópe de Ersirumu, (120) si cerendu-i gratia se supune cu totulu protectiunei lui. Dupa aceea, mergendu de aci la Bagdadu, primesce o deputatiune de la regele Persiei, rugandu-lu umilitu de pace, care dupa mai multe conferintie in urma s'a si inchieiatu, si prin trens'a cetatile Van, Merash (121) si Musulu (122) s'au designatu de cetati frontiare ale imperiului ottomanu.

SE PRINDE UNU FALSU MUSTAFA

XLVIII. Pre candu imperatulu era ocupatu in Asi'a, unu óre-care impostoru appare in Dobrudgia (123) sub falsulu nume de Sultanu

(119) *Shah Kuli*. Unulu din Chanii persiani, cari revoltandu-se au trecut la Solimanu. N'a fostu pentru alta renumitu, decâtu numai pentru artea sa in musica. Esistu péné asta-di de la elu unele arii incomparibilu de frumóse, puse pe note pentru instrumente, despre cari dicu artistii musiciáni, atâtú cei din Turci'a câtú si cei din Persi'a, ca sunt inimitabile. Anume este un'a ce se numesce Shah Kuli Sakili cu echoulu husseinianu, si alt'a Kiupare in echoulu hisar : ambe in metrulu numitu Diveki.

(120) *Ersirumu*. Dupa etimologia, insémna tiéra grecesca séu européna. Cáci Turcii numescu parti alle Europei totu ce este situatu dela Ersirumu spre apusu, dinpreuna cu Asi'a mica séu Anadolii'a. Dar' acestu Ersirumu este capital'a Armeniei mari, care é suppusa Turciloru, nu departe de confiniéle Mediei, siése dile departare dela Trapesund'a, langa marea negra spre média-di. Acest'a é unulu dintre celle principali pasialicuri alle imperiului ottomanu, si nici nu se tramitte aici altu Pasia, decâtu unulu dintre acei-a cari au privilegiulu de a purtá trei tuguri, adeca trei códe-de-calú.

(121) *Merash*. O cetate in Asi'a langa riulu Murasius, aprópe de Eufrate, intre Aleppo si Malatia.

(122) *Musul*. Dupa parerea unoru-a, este Ninive a anticiloru.

(123) *Dobrudgia*. Este o provincia situata dincóce de muntele Emu, si se estinde de-a-lungulu Dunarei de la Dristoru in Romani'a péné la gurele acestui fluvíu. Tóta tier'a é numai unu siesu ; o campia vasta, fara flaviuri, fara selbe ; numai la estemitatea aprópe de Dristoru, este o padure, pe care Turcii o numescu *Deli Orman*, sen padurea nebuniloru. Locuitorii ei sunt de origine Turci, si au venitú aici din Asi'a, dar' asta-di se numescu Citaki, si sunt renumiti pentru singular'a loru ospitalitate. Déca trece vre-unu caletoriu prin satulu loru, fia acell'a de ori ce natiune oíi relijiune ar' fi, toti parintii de familii esu inaintea portiei, si in modulu cellu mai afabile ilu invita a intra in a loru casa, si a primi se siéda la mésa, si se mance din celle ce le-a datu dumnedieu (Acele sunt propriéle loru cuvinte de invitatiune). Acella apoi, a carui invitatiune caletoriulu o a primitu, ilu tiéne la elu trei dile cu cai cu totu, déca nu sunt mai multi de trei, si-lu ospeta fara vre-o recompensa, si

Mustafa, care adunandu-si o banda cam de vre-o patru-dieci ómeni depravati, a inceputu a devasta in modulu celu mai crudelu nu numai in Dobrudgia, ci in tóte provinciile invecinate. Imperatul era in departare cu multu mai mare, decâtu ca se póta infréna in graba pe acestu impostore; dar' Baiazetu, alu siesilea fiu alu Sultanului, usandu-se de o stratagema admirabile, a sciutu se traga in cursa pe deceptorele, si prindiendu-lu l-a tramisu legatu in fera la tatalu seu. Prin acésta fiulu a scapatu pe parintele seu de o mare grige, carele cugetá chiar' a tramite pe Mehemedu Pasia cu armat'a sa pentru a bate si a pune man'a pe falsulu Mustafa.

cu atáta curtenire si affabilitate, in cátu abiá se mai póte gasi acestei parechia in lume. Ei i punu mai nainte óua', miere (de aceste are tiér'a in abundantia), si páne cõpta sub cenusia. dar' care este fõrte fina si buna. E de insemnatu, ca ei pregatescu câte-o casutia anume pentru primirea óspetiloru, cu unu caminu in midi-locu, incungiuratu de tóte partile cu paturi. unde caletorii se potu face comodi dupa a loru placere. Fiindu ca nu au paduri cu lemne, asia incaldiescu in casa cu balegariu uscatu la sóre. Casele le facu din pótra, dar' fara varu si nesipu, in cátu paretii loru paru a fi mai multu unu aglomeratu de pietre, decâtu unu muru consolidatu. Dar' pentru a se assecurá contra frigului, ei bátu paretii pe din afara cu balega. Pentru a avea apa, isi facu fontani; dar' cari pentru siccitatea solului, trebue se le sape a-fundu péné la câte una suta de stenjeni (*). Tiér'a acést'a produce si cai fõrte iuti la fuga, pe cari Turcii i tienu de cei mai buní dupa caii moldovenesci. Eu amu trecutu adese-ori prin partile aceste, din cauza ca pe aici imi era calea din Moldov'a la Constantinopole; si voiu dar' ca cu acésta ocasiune se relatezu ceea ce mi s'a intemplatu odata pe acésta cale. Trageamu totdeauna la unu locuitoriu in satulu Ali-begu, unu omu fõrte cu védia in satu si pre langa aceea si avutu. Amu ajunsu odata la elu chiar' in 22. Ialiu (**), diu'a de S-tulu Foca, si amu vediutu ca toti lucratorii lui (si avea preste una-suta de crestini la lucru preste anu), siedu idilicesce, fara lucru, ca in di de serbatória. Atunci l-amu intrebatu: cum de acesti omeni nu sunt asta-di la lucru? Elu imi respunse: Sunt mahomedanu adeveratu, dar' nici candu nu voiu suferi ca omenii mei se lucre in diu'a acésta. M'a prinsu mirare de aceste cuvinte ale lui, si l-amu intrebatu mai departe: ce, póte este asta-di serbatória la voi? Elu a surrisu, si apoi imi dise: «Me miru, cá voi cá crestini, nu sciti «ca asta-di è diu'a St-lui Foca». Si ce aveti voi — i diseiu—çu diu'a St-lui Foca? — «O! amicul meu—imi replicá elu — cumu vorbiti voi asia! Acestu santu, prin mi-
«raculele sale a datu probe suficiente intre noi despre puterea sa. Asculta. Anca
«de la strabunii nostri a rentasu la noi acésta scire, ca ómenii nostrii. cari nu sciáu
«nimica despre serbatori'a St-lui Foca, au tramisu in diu'a acést'a pe lucratorii cre-
«stini la recolt'a bucateloru de pe campu, si cu tóte ca acesti-a le-au facutu obiec-

(*) Orgii dela grecesculu Όργια *Tr. Rom.*

(**) Dupa calendariulu vechiu *Tr. Rom.*

SOLIMANU VINE CU O FLOTA INTRU ADJUTORIU FRANCESILORU

XLIX. Pe acestu timpu se incinsese de nouu resbellulu între regii Spaniei si Franciei, în care regele francesu (124) vedindu că sôrtea nu-i favoresce, si inamiculu ilu strimtôra, a cerutu de la imperatulu acumu a dou'a ôra se-i tramita adjutoriu. Solimanu, care credea că nu trebe se refuze nici o rugare a aliatiului seu, tramite pe Carli Elibeg (125) cu o flota mare contra Spaniei. Elibeg ne găsindu nici o resistentia pe mare, devasteza côstele spanice si unele insule de prin pregiuru; aduna spoliatiuni immense, face o multime de captivi, si pune focu la totu ce n'a potutu lua cu sine. Acêsta procedere a fostu caus'a, că Spaniolii temendu-se că Elibegu le pôte face anca si mai mare stricatiune, si-au retrasu trupele din totu loculu si le-au tramisu în contra lui; dar' chiar prin acêst'a, armat'a francesă sub comand'a lui Corbon, (126) a repurtatu o completa vic-

tiunea, că este diu'a St-lui Foca, ei totusi l-au fortiatu prin bataia a face ce le-au poruncitu. Crestinii bietii, n'au avutu ce face, decâtu a se supune chiar si în « contra voiei lor, si au mersu si au încarcatu carale cu grânele domnilor. Dar' « ce se întembla întorcându-se catra casa? Unu omu betranu, venerabile prin etatea « sa, le ese înainte cu o sacia aprinsa în mana, si înfruntandu pe lucratorii crestini « că i-a profanatu serbatori'a, pune focu la carale cu grâu. Flacar'a se întinde că « fulgerulu, preste totu tienutulu si peface în cenusia nu numai bucatele ce erau « anca pe campu, dar' și acelele ce le carrasera degiă acasa. Asiă parintii nostri, înve- « tiandu minte din acêst'a perdere, si-au propusu a tiené acêsta serbatoriă chiar cu « aceeași religiositate, cu care o tienu crestinii, si a se abtiené în acea di de la ori « si ce lucru. De candu tienemu si noi la acestu votu alu proto-parintiloru nostri, « nu ne aducemu aminte că se se fia mai întemplat unu asemenea focu ».

(124) *Regele Francesu*. Acesta é Franciscu I., care prin resbellele continue cu Carolu V., a datu ocașiunile cele mai bine-venite lui Solimanu de a cuprinde regatulungariei.

(125) *Carli Elibegu*. Acesta pare a fi fostu unu vechiu admiralu, dar' nu pare a fi fostu investitu cu dignitatea lui Capitanu Pasia. Dupa numele de Carli s'ar poté conjectura că a fostu unu christianu renegatu.

(126) *Corbon*. Dupa tôta probabilitatea, acesta pare a fi Carolu Ducele de Bourbon, generalu în armat'a imperatorului Carol V., care revoltandu-se contra Franciei, a trecut în urma la acesta. Este în usu la Turci de a confunda fôrte adese-ori numile generaliloru crestini. În catu pentru acêsta batalia, nici istoriografi germani, nici cei francesi, nu facu mentiune despre ea; pentru aceea, io tare credu că acêst'a este numai o fictiune a francesiloru, pentru a aduce pe Solimanu se le stea cu atât mai tare într'adjutoriu. O apucatura de care se servescu ei în Constantinopole fôrte

toria asupr'a Spanioliloru, lasandŭ acesti-a , precumu se spune, patru-dieci de mii de morti pe campulu de lupta.

TRAMITE O ALTA FLOTA IN HURMIUS

L. Solimanu, incuragiatu prin acestu succesu , tramite o alta flota sub comand'a lui Peri Reís in Hurmius (127), spre a devasta cõstele acestui regatu ; ceea ce acestui-a i-a si succesu la inceputu, câ-ci depredandŭ tõte provinciile maritime ale regatului, si incarcandu-se de spoliatiuni, se întõrce cu aceste la Constantinopole. Dar' precandu naviga, precumu credea elu, in cea mai mare siguritate pe marea egiptiaca, dintrodata se vede urmaritu de flot'a inimica , care atacandu-lu, fiindu-ca vasele lui erau separate, ilu bate, si o parte din vase le cufunda in mare, altele le prinde, mai alesu cele ce erau fõrte incarcate cu spoliatiuni; dintre nãile cele usiõre au scapatu unele cu fug'a ; intre acestea era un'a, alu carei comandante era Seid Ali Capudanu. Acesta readunandu naile disperse , ce sêu nu luasera parte in bataia, sêu scapasera cu fug'a, reataca flot'a inamicului chiar pre candu se retragea in disordine , si prin o rara schimbare a fortunei remane superioru, si innéca o multime de nãi de ale inamicului. Cu modulu acest'a armele lui Solimanu au avutu bunu succesu alãtu pe mare câtu si pe uscatu , si o mica perdere printre ele nu era decâtu nuntiulu de o victoria si mai mare. Si intr'adeveru ca totu pe acestu timpu Toigun Pasia, Beglerbegulu de Bud'a, a occu-

adese-ori, precumu o cunoscŭ din esperienti'a ce amu facutu pe timpii mei chiar acolo fiindu.

(127) *Hurmius*. Turcii dau acestu nume la doue tieri si la doue mari ; tierile sunt-Portugali'a si insul'a Ormus (Ἀρμουξ la Ptolomeu); cr mările sunt : marea portugezica si golfulu persicu, fiindu ca intr'amenduõse se gasescu perle, ce la Turci se numescu Hurmius. Este in generalu cunoscutu, ca Turcii au avutu o flota mare in cursu de lungu timpu in marea rosia, numita la ei Bahrul Kulzum, sêu mai usitatu Suveid Dengi-isi; se scie si aceea ca Selimu a incercatu a uni marea rosia cu marea mediteranea , de la care propusu alu seu nici nu a desistatu, péné cându canalulu acumu pe aci pe aci terminatu, nu s'a implutu pe neasteptate de nesipu. Pentru aceea ar' trebui se credu, ca aci é vorb'a despre golfulu persicu, déca nu s'ar' dicã ca flot'a s'a intorsu la Constantinopole. Dar' acést'a nu se pôte fara ca se nu incongiure tõta Africa , ceca ce inse Turcii ne cumu se o fia a facutu, dar' nici n'au incercatu-o nici odata

patu de la crestini trei cetati, (128) si a facutu o multime de captivi. De alta parte Salih Pasia, guvernatore de Dgesair, (129) supune cetatea Bidgiane, (130) si alte trei castele in Spani'a.

MAI TRAMITE O ALTA FLOTA FRANCESILORU INTR'ADJUTORIU

II. In anulu Hegirei 963 se presenta lui Solimanu o noua oca siune pentru a-si castiga gloria. Francia Padishahi, fiindu-ca succesulu contra Spanioliloru nu a fostu asia precumu elu ar' fi doritu, cere acumu a trei'a ora dela Solimanu flota intru adjutoriu. Solimanu se bucurà forte , ca pôte se franga unu ou cu altulu , fara a se vatema la mana, si implinindu cererea regelui, tramite pe Capudan Piiale Pasia (131) cu o flota mare in marea spanica, spre a fi intr'adjutoriu flotei franceze. Piiale esecuta ordinele imperatului cu multu

A. 963

I. C. 1555

(128) *Trei cetati*. N'amu cetitu anca nicairea numele loru.

(129) *Dgessair*. Séu cu articlu El Dgessair (*); in chartele geografice se numesce Algiru séu Algeri'a. Este suppusa Turciloru, dar' se governa dupa legile sale proprie, ca si Tunisu. Este inse obligata a da Sultanului in timpu de resbelu siese pënd in optu mii de soldati. Êr' candu Sultanulu are pace cu Venetianii si cu celelalte state crestine, atunci ea este libera de la ori ce obligatiune façe cu elu, si pôte se continue deprinderea piratagiului, chiar' precumu facu cavalerii de Malta printre crestini. Ei au unu Pasia, pe care ilu tramite loru Sultanulu; dar' acestu Pasia nu pôte se face nimicu de capulu seu, precumu se face in alte locuri. In câtu pentru subsistenti'a sa, precumu victuale, imbracaminte si alte necesare, elu este in abundanta proviedutu de catre locuitorii tierci; dar' afara de acestea, elu nu are nici dreptu, nici putere de a pretinde alte lucruri in numele imperatului. De multe-ori se intempla ca locuitorii ilu destituie din propri'a loru auctoritate; dar' pentru a salva onorea curtiei ottomanë, ei ilu accusa la Sultanulu ca se pôrta reu, si ceru altulu mai bunu. Curtea nu aprôba acêsta procedere, dar' se uita printre degete, si temendu-se se nu provôce vre o revolta, condamna totdeauna pe Pasiã, si da dreptu locuitoriloru din Dgessair.

(130) *Bidgiane*. Probabilmente este Nizza, unu castellu in Piemontu, pe care Francesii cu adjutoriulu Turciloru l-au ocupatu chiar' pe acestu timpu (**).

(131) *Piiale Pasia*. Unu mare-admiralu forte renumitu la Turci, care a facut o piatia si o Giamia in Constantinopole, care si asta-di se vedu.

(*) Dupa D'Herbelot, cuventulu Dgessair, in limb'a arabica se scrie Gezair séu Kessair, care dice elu, ca este unu cuventu corruptu din latinesculu Caesarea, si ca Algiru este antic'a Iulia Caesarea, capital'a acelei parti a Mauritaniei, care la Romani se numia Caesariensis, pentru a o distinge de celelalte duë provincii mauritane, adeca de Tingitana si Sitifensis. *Tr. Angl.*

(**) E mai probabile ca autorulu intelege aci Bugia in Afric'a, pe care o au reocupatu Turcii de la Carolu V. *Tr. Franc.*

zelu, si in unire cu flot'a francesa cuceresce Misina (132) Ridge (133) si Marioca (134), si alte mai mici trei insule vecine (135); si lasandu apoi a devasta tôte còstele Apuliei, in spre tòmna se întôrce la Constantinople incarcatu de bogate spoliatiuni.

FACE NOUE LEGI IN STATU

LII. Dupa-ce Solimanu consolidà asia imperiulu seu, si ilu intari de tôte partile, a datu respiriu soldatiloru sei, si apròpe diece ani a întrebuințiatu pèntru a introduce ordine mai buna in trebile civili ale statului seu. Prim'a sa ingrigire a fostu, se termine construirea Giamiei, la care cu trei ani mai nainte pusese fundamentele; si care într'adeveru, ca e facuta cu o frumselia atâtu de alésa, in câtu, pre langa S-ta Sophia, precumu opiniunea publica crede, ea nu mai are parechia in lumea întréga; si se numesce de la numele seu Suleimanie (136). Dupe aceea, vediendu ca multe lucruri atâtu la curte câtu si in imperiu mergu neregulatu, si ca incurcatele gra-

(132) *Misine*. Messina in Sicili'a (*).

(133) *Ridge*. Regium Iulium (**) in Calabri'a. Turcii mistifira (cam cumu facu ei de comunu), punendu Messin'a si Ridge in Spani'a.

(134) *Marioca*. Acóst'a este insul'a Maiorca, cea principale dintre tôte insulele balearice,

(135) *Trei insule vecine*. Aceste pòte ca suntu: Minorca, Ivica, si Formentera Dar acóst'a este numai o simpla coniectura.

(136) *Suleimanie*. Acestu templu e locatu pe o culme ce cauta spre portu, si e construitu cu atât'a arte si eleganta, in câtu nici unu altu edificiu nu se pòte compara cu elu. Amu auditu acósta afirmandu-se nu numai de la Turci, ci si de catra strain din diferite tieri. Nici ca este vre-o mirare, ca acestu edificiu este atâtu de frumosu, candu s'au pusu si aplicatu aici nu numai pietrele de marmora si resturile ruinelor de la Troad'a, ci anca totu ce au gasitu pretiosu si rar in structurile antice ale greciloru, prin cari Turcii, nebunii de ei, isi imaginau a-si face nume immortale. Patru turnuri adornéza acestu templu. dintre cari duoe sunt cu câte trei sherife, séu balcóne ori coridóre, de unde se canta si se anuntia Esanulu; ér' celelalte duoe turnuri au numai câte duoe balcóne. Presedintele collegiului de pre langa acésta beserica are precadentia inaintea tuturoru celorlalti, si din acestu officiu inaintéza immediatu la dignitatea de Mevla

(*) Namu aflatu ca Turcii ar' fi ocupatu acésta cetate. Dar' este *Massa* langa sinulu neapolitanu, care dimpreuna cu *Sorrento* au fostu deva tate de catra Turci la anulu 1558, dupa ce mai nainte cetatea *Reggio* avu aceeași órte. Vedi Giannone Istori'a Neapolei, Tomu IV, pag. 161. *Tr. Germ.*

(**) Reggio in Calabri'a *Tr. Rom.*

duri de officiuri causéza certe si discordine între officiali, a facutu nuóe regulamente atâtú civili câtú si militari, dandu-le putere de lege obligatória pentru întregu poporul musulmanu, si regulandu asia ierarchi'a atâtú la curte, câtú si în statulu civile si în celu militariu. Dar', de si armele lui Solimanu durmiau, nu durmî'a însa spiritulu seu; elu, asemenea berbecelui împungétoriu, se retrase numai pentru a da inamicului seu o pocnitura cu atâtú mai vehe-menta. Elu observase adeca în espeditiunile din urma, ca imperiulu germanu este cu multu mai tare, de câtú ca se-lu pôta resturna numai cu potcôve de cai morti, ci se ceru preparatiuni mai mari si timpu mai lungu, pentru a poté distruge murii ce-lu apera. Pentru aceea, în cursulu acestoru diece ani, elu a facutu cele mai mari preparatiuni bellice, a reimplutu cu bani thesaurulu desecatú, a adu-natu truppe din tóte partile; si candu tóte aceste au fostu gata, se resolvi a esecuta planulu, ce afara de elu numai Muhamedu Fatih si-lu formase, dar' pe care si elu în vanu l-a încercatu degiá.

MOARE ÎN OBSEDIULU DE LA SEGETVAR

LIII. Cu scopulu acest'a, în anulu Hegirei 974, pléca cu armata puternica din Constantinopole la Adrianopole; si dandu de aici o parte a armatei sub comand'a marelui veziru Pertev Pasia, ilu tra-mite înainte pentru a ocupa Giul'a (137). urmandu-i elu mai incetu cu ceealalta parte a armatei. Nimicu nu lipsiá acestei espeditiuni; ceea ce i lipsiá, era juvenilitatea lui Solimanu: etatea sa betrana erá degiá o pedeca în esecutarea intentiuniloru sale. Storsu de pu-teri, abatutu de betranetie, ajunge la Segetvar (138); aici pentru immensele fatigiuri, a fostu atacatu mai ântâiu de nisce friguri u-sióre, cari inse incetu cu incetulu se schimbaseru în frigurile cele mai reutatióse. De si imperatulu suferiá torture terribili, si abiá era sperantia de a se mai poté reinsanetosia, totusi, elu invincibile si totodata immortalu în sufletulu seu, ordiná a impresora cetatea si a-i da assaltu. Dar' comandantele cetatiei facea o resistentia la care Solimanu nu se asteptase, si acést'a ilu atacá si mai multu în mor-

A. 913
I. C. 1566

(137) *Giula*. Asia se numesce si a-ta-di în chartele geografice

(138) *Segetvar*. Crestinii i dicu Sigeth.

bulu seu; pentru aceea în pré marea grige a sa pentru binele statului seu, îlu audia repetîndu adese-ori exclamarea: « O ! cetatea, « a carei vétra (139) trebe stérta; ea, nu é cucerita anca. » După aceea, simtîndu ca i se apropia ór'a mortiei, a redicatu manile spre ceriu, si pronuntiá urmatori'a rugatiune: « O ! Dumnedieule á tóta « lumea (140), O ! domnitoriule mare si domnu a tóte creaturele ! « Eu umilitulu me rogu la sant'a ta marire, ai pietate de acésta óste « a credintiosiloru tei, si adjuta-le dómne, din mare mil'a ta, cá se « póta cuceri cátu mai curendu acésta cetate » ! După ce a pronun-
tatu acésta rugatiune, si-a datu si sufletulu; si asia muri Solimanu în trei-spre-diece ale lunei Safer, anul Hegiriei mai susu mentionatu.

MOARTEA LUI SOLIMANU SE TIENE ÎN SECRETU. CETATEA SEGETVAR ESTE CUCERITA

LIV. Marele veziru insciintiéza numai de cátu pe Selimu, care era pe atunci în Magnesi'a, despre mórtea parintelui seu, si-lu róga se vina cátu se póta mai în graba la arma'a. Într'aceea elu tienea mórtea imperatului în secretu; si în numele acestui-a eshortá pe soldati a ocupa cetatea; si direge tóte lucrurile cu atáta perspicacitate, în cátu nime nu potea nici macar suspecta mórtea imperatului. La 18 alle aceleiasi lune, comanda assaltu generale, care adjutatu de unu focu (141) accidentale escatu în cetate, succese atátu de bine, în cátu garnisón'a pre langa tóte ca facea valorósa resistentia, în

(139) *Vétra*. Este o frasa turcésca, care însemna devastatiune si destructiune totale. Cáci de unde nu ese fumu, acolo nu locuiescu omeni.

(140) *A tóta lumea*. Turcii dicu ca Dumnedieu a creatu si-pte-dieci de mii de muni (lumi); dar' ca acésta de acum'a va fi cea mai de pe urma. A fostu mare disputa odata între invetiati turci asupr'a acestei espressioni. Unii diceau ca nu se unesce cu doctrin'a ortodoxiei a dice: Dumnedieu a tóta lumea; pentru-ca este numai unu Dumnedieu, si acesta este Dumnedieulu Musulmaniloru; apoi mai diceau, ca a-lu numi domnitoru alu buniloru si alu reiloru, nu convine cu sanctitatea lui. Altii din contra, afirmiau contrariulu, si proluceau unu pasagiu din Alcoranu, unde Dumnedieu se numesce domnu a tóta lumea. Acésta opiniune apoi a fostu aprobata de toti ceilalti.

(141) *Focu*. Turcii atribuescu acestu accidentu numai si singuru rugatiuniloru lui Solimanu, în urm'a caror'a cetatea nu a fostu ocupata prin forti'a armelor, ci prin unu casu miraculosu, placén lu lui Dumnedieu a remunera cu gloria rugatiunile servului seu

urma totusi, si in pucine ore, a trebuitu se ceda si se succumbe bravurei soldatiloru ottomani. Acesta di memorabile pentru cucerirea acestei tari cetati, a fostu mai ilustrata anca prin noutatea ce chiar' sosise, ca Giul'a anca a capitulatu in acelasiu timpu.

SELIMU SE PROCLAMA IMPERATORE

LV. Intr'aceea Selimu dupa ce a primitu scrisorea vezirului, a plecatu cu cea mai mare graba la castre. Dupa sosirea lui s'a facutu in publicu cunoscuta mortea lui Solimanu, si Selimu a fostu in unanimitate proclamatu imperatore. Er' dupa aceea, pentru a-si implini cea mai din urma detorintia catra ramasitele parintelui seu, Selimu a lasatu ca corpulu defunctului se se puna pe unu caru auritu, si insocitu de tota armat'a, ilu duce la Constantinopole. Pre candu au ajunsu aproape de cetate, toti Ulemii, Esrafi (142), Mai marii tieiei, cu o multime immensa de poporu, vinu inaintea conductului funebrele, si intre cantari si invocatiunea numelui Dumnedieului Sikir si Tesbih, ilu petrecu cu totii penè in cetate; aici depunu cadavrulu in curtea Giamiei fundata de insusi Solimanu, si care porta numele lui; apoi se tienu Nemas-ulu dupa regulele lui Imam Shafii (143), pentru care imperatulu insusi nu numai ca era foarte affectionatu, dar' anca purta pururea cu sine pe Imam (144) Nakibulu Eshref, unulu din acesta secta. Dupa ce s'au terminatu tote ceremoniele, cadavrulu s'a pusu in pamentu; si tuturoru preotiloru si monachiloru, cari pe acellu timpu au fostu in Constantinopole, s'a datu ordinu ca se faca Telaveti Coranu (145) in tota diu'a de cate patru-dieci de ori, si acest'a patru-dieci de dile un'a dupa alt'a, ca asi prin aceste rugatiuni mortulu se poata ave pacea sufletului seu. Selimu,

(142) *Esrafi*. Omeni de o vietia santa, scu mai respectuosi de atu altu pentru dinutatea loru eclesiastica. Cuventulu Esraf se deriva de la sierif, santu. De aici si numirile: *Kudsi-Sierif* Ierusalimu, si *Kiabei-Sierif* Mecca, etc

(143) Vedi not'a 52 la § XXVII din acestu capitulu *Tr. Rom.*

(144) *Imam*. Unu *Εφημέριος*, preotu care e chlamatu a face in tote dile rugatiunile publice. Cellu care seivesce la Sultanulu si face rugatiunile in preent a acestui-a, este tienutu in mare onore, si spre distinctiune are titlulu de Imam Lend

(145) *Telaveti Coranu*. Recitarea Coranului intregu, ceea ce este in uzuala practica asupra mormentului defunctului chiar precumu la noi se cetesce in a cime-neza casu psaltirea si noulu testamentu.

fiulu seu, mai lasà anca a se face inaintea Giamiei unu Mihrab (146) si asupr'a mormentului una Turbe mare de marmura, care pênê in diu'a de asta-di este cercetata de musulmani cu cea mai mare pietate; cà-ci ei credu tare, ca Solimanu a fostu unu favoritu fôrte mare alu ceriului; si acêsta din cauza ca elu nu numai ca si-a perdutu viêti'a in obsediunea de la Segetvaru, si ca prin urmare este unu Shehiv (147), dar cà elu a fostu si unu Gassi (148), fiindu ca sub conducerea reliquieloru sale s'au cuceritu duôe cetati, si s'au adnectatu imperiului ottomanu.

CALITATILE LUI SOLIMANU

LVI. Acêst'a a fostu viêti'a si acêst'a domnirea lui Solimanu, principe de o inima eroica si invincibile, de o valôre si prudentia mare, si atâtu de patientu in supportarea greutatilor legate totdeauna cu espeditiunile bellice, in câtu ti se parea ca din aceste se nutresce si se intaresce. Afara de limb'a turcêsca, elu vorbea anca limb'a persiana si arabica, si in artea poesiei ce la Persiani se numesce Nasm (149), elu intrecea pe toti atâtu prin elegantia câtu si prin in-genuitate. Victoriile sale in Persi'a, in Ungari'a, si pe mare, l-au fa-

(146) *Mihrab*. Insêmna atâta altariulu insusi, câtu si partea ce cade spre média-di a Giamiei. In câtu pentru cuventulu acesta Turcii au urmatóri'a istoriôra. Unu anumitu poetu avea o concubina, pe care, de si palida, betrana, barbôsa si sbircita elu totusi o iubiá cu pasiunea primului seu amoru. Amicii sei i faceau critica pentru unu amoru atâtu de insensatu. Elu atunci s'a pusu si le-a respunsu prin urmatoriulu distichu :

Gier Mescid iikildise ;

Nola Mihrab Ierinde.

Adeca : De si Mescid (séu templulu) é ruine ;

Dar Mihrab (altariulu) sta anca bine.

Inimicii sei indata ce audira acestu distichu din gur'a lui, l-au trasu in judecata pentru blasfemia, dicôndu si esplicandu versulu asiá, ca elu a comparatu faci'a cea sbircita a concubinei sale cu o beserica, ér acea parte a corpului ei, care era obiectulu pasiuniloru sale in tineretia, cu unu altariu. Judecatoriulu intr'atâtu s'a infuriatu de acêst'a, in câtu a condamnatu pe poetu se-si pérda viêti'a.

(147) *Insemnéza* : martiru *Tr. Rom.*

(148) *Adeca* : invingétoriu, cuceritoriu *Tr. Rom.*

(149) *Nasm*. Unu metru poeticu, care occure adese-ori, mai alesu in Coranu ; pentru aceea ilu si tienu de o mai inalta elegantia, de câtu cumu sunt celelalte.

cutu renumitu ; dar' reformele ce a introdusu in justitia, si legile escellente , prin cari se tiene anca in flôre imperiulu ottomanu, i-a castigatu gloria anca si mai mare. Pentru aceste tôte i-au datu Turcii numele de Canuni. Elu a domnitu imperiulu ottomanu patru-dieci si unulu de ani, si a traitu siepte-dieci si patru. A avutu siepte fii : Muradu , Abdullah , Mehemedu , Mustafa, Selimu , Baiazetu , si Sihanghir , cari toti afara de Selimu , succesorele seu , au muritu mórtea nenaturale inainte de mórtea parintelui lor.

Domnitori in Europ'a, contimpurani cu Solimanu I., au fostu :

In Germani'a : Carolu V. 1519—1558., si Ferdinandu I., 558—1563.

In Angli'a : Eduardu VI. 1546—1553. ; Mari'a 1553—1558. ; si Elisabeth'a 1558—1602.

In Franci'a : Franciscu I. 1525 — 1547. ; Enricu II. 1547 — 1559. ; Franciscu II. 1559—1560. ; si Carolu IX. 1560—1574. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI SELIMU II.

SUPRANUMITU MEST (1)

ALU UNSPREDIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU V. DIN CARTEA III.

SELIMU SE PROCLAMA IMPERATORE

I. Dupa mortea lui Solimanu nu era altu fiu alu seu, decatu singurul Selimu care se-i succéda pe tronu ; si care pe acestu timpu se tiea in Amasi'a , precumu amu vediutu mai in susu (2). Elu a plecatu de aici in nóue-spre-diece ale lunei Rebiul-evvel, anulu Hegirei 974., in care domniá chiar' planet'a lui Merrich (3), si ajungédu

A. 974

I. C. 566

(1) *Mest.* Adeca ; betivu ; supranumitu asiá, pentru ca era fôrte dedatu vinului si beuterei ; si acést'a era plácerea lui cea mai mare. Dar' cu tóte ca era dedatu acestui vitiu póné la estremu , totusi se dice . ca nici-odata n'a intermisu de a-si face rugatiunile usitate in tóta diu'a. Mai sunt apoi alti istoriografi, cari nu voiescu a lipi acésta péta rusinósa pe faci'a unui imperatore atât de celebru, si dicu, ca elu n'a avutu nici de cumu patim'a betiei, ci de multe-ori a fostu rapitu de óre-care entusiasm divin , si pentru-ca poporul se nu-lu suspecteze de hypocrisia , elu insusi spunea ca nu e entusiasm divin , ci numai o betia, vîndu astfelu mai bine a-lu tiené de betivu decâtu de unu hypocritu. Dar' aceste sunt vorbe, cu cari se póte amagi numai lumea ignorante.

(2) La capulu precedentu §. LIV, unde inse nuse dice Amasia, ci Magnesia *Tr. Rom.*

(3) Marte. *Tr. Rom.*

la Constantinopole, s'a suitu pe tronulu parin'elui seu. In diu'a urmatória, toti mai-marii imperiului, urmandu datinei, s'au prezentatu in mare doliu (4) la curte, si manifestandu-si omagieile loru catra no-lu imperatore, totodata ilu consolara in cele mai alese cuvinte pentru moartea parintelui seu.

ARMAT'A ANCA I SE INCHINA

II. Trei dile in urma, plăca cu vre-o câte-va persóne din Constantinopole spre Segetvar. Dar' in acelasiu timp marele veziru Mehemedu Pasia a ocupatu cetatea, si lasandu acolo o buna garnisóna si-a trimisu armat'a in quartire de iérna, si ajunsese degiá pênê la Belgradu, tienendu sub totu timpulu acesta mórtea imperatului in secretu (5). Chiar' pentru acést'a, soldatii s'au turburatu candu au vediutu ca Selimu a ajunsu aici atâtu de iute si atâtu de neastep-tatu; si fiindu ca erau ingrigiati, nu cumu-va Selimu, la esemplulu avului seu de acelasiu nume, se fia facutu ceva injuria parintelui seu: au cursu cu totii la arme. Dar' dupa ce li s'a spusu in modu autenticu, ca Solimanu au muritu mórte naturale, ei anca au primitu cu totii pe Selimu de legitimu succesoru la tronu, l-au recunoscutu de alu loru suveranu si s'au suppusu lui.

SELIMU FACE PARENTELUI SEU INMORMENTARE SPLENDIDA

III. Dupa aceea Selimu a lasatu se se facă tóte preparativele ne-

(4) *Doliu*. Mai înainte era in usu a se observa celle mai mari solemnitati la mórtea unui imperatore turcu, si a alege celle mai distincte colori in vestmintele de doliu. Asta-di tienu doliulu in vestminte rosie si numai trei dile, dar' nici acést'a nu è de rigóre, si dupa trei dile éra si imbraça cu totii in vestmintele loru usitate.

(5) *In secretu*. Atátu scriitorii crestini câtu si turci affirma in unanimitate, ca marele veziru in cursu de patru-dieci-si-un'a de dile a tienutu in secretu mórtea lui. Solimanu, si anume pênê la sosirea lui Selimu in Belgradu. Lectorele, care nu cunósce datinele Turciloru, va crede ca acést'a este imposibile intre atâté mii de soldati; dar' nu va dubita acell'a, care cunósce tacerea mai multu decâtu pithagorica ce observa turculu in intrulu curtiei osmanicc. Nime nu pronuntia acolo unu cuventu, afara de casulu candu i se demanda; nime nu vorbesce aici unulu cu altulu; nici nu cutéza óre-care a stranuta séu a tusi, ori câtu stranutarea séu tus'a l'-ar ghidili. Candu vre unulu vrea se comunice altui-a ceva, o face in limb'a mutiloru, prin semne. Nici unulu din domestici nu pórtá papuci, si ambla numai in vervulu degelatoru, si atâtu de linu si cugrija in catu abia le audi pasii chiar' si candu mergu in fuga. Care ar' face cca mica rumóre, se punesce fórte aspru.

cessarie pentru immormentarea parintelui seu, si s'a intorsu la resiedinti'a sa imperiale. Aici, dupa ce s'au terminatu ceremoniele funebrali, a fostu confirmatu din nuou pe tronu de catra tôte auctoritatile si staturile tierei, si apoi a celebratu victoriele parintelui seu cu unulu din cele mai splendide triumfe. Dupa aceea a distribuitu Ieniceriloru si Spahiiloru Baksisiulu (6) séu darulu usitatu; ér' Ulemiloru si celorlalti preoti, cari au facutu officiulu funebrale la immormentarea parintelui seu, le-au impartitu bani si vestminte de metase.

RATE PE REBELLII ARABI

IV. Intr'aceea, arabianulu Beni Omeru (7) Ulian Ogli, audindu de mórtea lui Solimanu, si-a luat curagiulu nu numai de a scutura jugulu ottomanu, dar' anca si de a indemna pe vecinii sei a se al a-

(6) *Baksisiulu*, adeca daru, ce de comunu se da soldatiloru cu ocasiunea instalarei unui nuou imperatore. Fie-care Ieniceriu (si suat patru-dieci de mii de ei) capeta câte dáu-dieci de taleri, si unulu fie-care din cinci-spre-diece mii de Spahi, câte dáu-dieci-si cinci de taleri. Câte-odata Sultanulu, candu are placere, le immulţesce soldulu loru quotidianu câte unu aspru; dar' acésta se întempla fôrte arare-ori, si cellu multu in casulu candu Sultanulu are necesitate de a-si castiga favorea soldatiloru sei.

(7) *Beni Omeru*. Fiii séu posteritatea lui Omeru, cari sunt unulu din triburile arabiane vagabunde prin desertale Bagdadului, si cari n'au nici-o locuinta permanente. Câte-odata sunt suppusii imperiului ottomanu, si platescu guvernatorului din Bagdadu in totu anulu unu tributulu fôrte considerabile in bani din productulu loru de curmale, care este singurul loru sorginte de avere. Dar' de multe-ori ei se revolta, si petrundu cu devastatiunile loru péné prin suburbiile cetatiei Basre. Sub domni'a lui Mustafa Sultanulu, ei au nevalitu prin surprindere chiar si asupr'a cetatiei Basre, si au remasu domni asupr'a ei aprópe duoi ani. Dar' dupa aceea, Daltahan Mustafa Pasia, guvernatorele Babiloniei, i-au allungatu de acolo, si au stirpitu mai totu tribulu, omorindu preste trei-dieci de mii de ómeni, alle caroru capeteapoi lea-a espusu inaintea lui Capudgi Basi Badtal Ismail, pe care imperatulu ilu trimisese anume pentru acést'a. Prin acésta victoria, Daltahan Mustafa Pasia si-a castigatu mare reputatiune la imperatulu, in câtu puçinu dupa aceea a fostu inaintatu la dignitatea de mare veziru. Dar' acésta inaintare a fostu si perirea lui. Că-ci, abia dupa trecerea a trei luni de dile, Mufti a redicatu accusa de rebelliune contra lui, si, de si innocentu, a fostu punitu cu perderea vietiei. Acestu actu de crudelitate a datu nascere in scurtu timpulu unei conjuratiuni, ale carei urmari au fostu detronarea Sultanului Mustafa, si uciderea lui Mufti (unu casu acesta, ce fôrte arare-ori se practica intre Turei). Dupa detronarea lui Mustafa, corón'a imperatesca a fostu data lui Achmedu, Sultanului asta-di regnante (*).

(*) A se vedé Partea II.

A. 975
I C. 1567

tura jugulu turcescu, dara a induplecatu si pe vecinii sei, ca unin-du-se cu elu se'i dea ajutoriu rebelluinei sale. Asiá face invasiune in tienutulu Bagdadului, si-lu devasta in modulu celu mai crudele. Dar' cutediatoriulu n'a potutu se remana lungu timpu nepunitu. Cà-ci Selim informanduse de procederea lui, a ordinatu numai decátu gubernatoriloru de Bagdadu, Basre (8) si Shehresul (9), a a-duna unu numeru bunu de Ieniceri pre langa trupele din acele tienuturi, si se mérga a cauta pe acei rapitori. Ordinulu lui Selimu a fostu la momentu esecutatu : arabii vagabundi prin desertele Bas-rei, au fostu atacati, batuti, respiti si alungati, si tienutulu i s'a restituitu tranquilitatea sa de mai nainte. Totu in acelu anu Selimu a terminatu unu podu (10) care-lu incepuse parintele seu cu cinci ani mai nainte, nu departe de Constantinopole.

INCERCAREA DE A LEGA DONULU CU VOLGA, NU SUCCEDE

V. Intr'aceea era necessariu unu-nouu rebellu, ca virtutea os-manica se nu se tocésca sub lips'a totale de ocupatiune. Dar' cu im-peratulul Germaniei s'a inchieiatu pace numai acumu de curêndu, si nu era nici-o cauza de a rumpe cu elu. Shahulu Persiei era singu-rulu principe, contra carui s'ar' poté întórce armele ottomane, fiindu ca elu prin invasiunile sale continue se parea a fi datu justa cauza la resbellu. Dar' érase Selimu se ingroziá de difficultatile de a poté penetra prin acelea locuri de o parte, ér' de alt'a vedea ca chiar pen-tru ácêsta, nu póte se-si transporte acolo tóte munitiunile bellice si

(8) *Basre*. Balsora, numita inainte de acést'a Bostra; in chartele geografice se pune de comunu la gur'a Eufratelui, dar' fórte erronatu, căci ea este situata cale de siese dîle in susulu acestui fluviu. La gur'a Eufratelui e situata Curm'a, cea mai însem-nata cetate mercantila in orientu, dar' care geografiloru din căti cunosc eu, a re-masu cu totul necunoscuta.

(9) *Shehresulu*. Acést'a este o cetate si provincia fórte cunoscuta in Asi'a. Pasi'a de aici are privilegiulu de a purta trei tuguri. Dar' acést'a numai atâtla însemnéza la Turci, ca unu Pasia care e transferitu dintr'unu altu pasialicu in pasialiculu de Shehresulu, se considera că si candu ar' fi tramisu in esiliu si condamnatu la eterna paupertate.

(10) *Podu*. Acestu podu este edificatu preste laculu Buiuk Cekmege, unde acesta, langa unu satu de assemenea nume, se vérsa in marea marmora, distantia de duóe óre de la Constantinopole. Intregu podulu este construitu din pétra cioplita, si are in lungime duóe-mii de pasi; opera intr'adeveru demna de unu imperatu. Hu-

provisiunile necesare, fara de cari sciă bine ca numeroase armate ale antecesorilor sei s'au fostu ruinat cu totul. Pentru a preveni aceste obstacule, a trimis o trupa de soldati preste marea neagra la Kiefe (11), si a datu ordinu catra Chanulu Crimeei ca se adune pe lucratorii din toate triburile tartarice, si punendu-se cu ei in corturi, langa fluviulu Essel (12), intr'unu locu ce nu este departe decatu siese mille italiene de la fluviulu Teri (13), se faca prin ei unu canalu care se impreune aceste duoe fluviuri. Elu spera ca reusindu acestu planu alu seu, va pote trece forte usioru din marea neagra prin Maille (14) Teri si Essel, in marea caspica, si precumu Persianii nu au acolo nici-o flota, se va pote transporta forte usioru cu o armata

dai, unu poetu renumitu de pe acelu timpu, a lasatu o inscriptiune in versuri forte elegante, adresata Sultanului, care si asta-di se vede taiata intr'o petra de marmore, si care, pre catu mi-aducu aminte, este urmatoarea :

Bashadi bu dgisri, olmadan temam,
Kildi asmi sui Gennat, Errahim.
Ghiildi Sil hakk Schah Sultan Selim,
Itti teknil. oldi bu gisr asim.
Didi Tarichin Hudai olseman,
Iapti Ob usre bu Gisri Scheh Selim.

Adeca :

Elu (*) incepu acestu podu a-lu edifica;
Dar plecă la ceru inainte de a-lu termina.
Fericitul Schah Selimu, care i-a urmatu,
Implini lucrulu, si podulu l-a terminatu.
Hudai, poetu pe acelu timpu, semna anulu,
Candu Selimu, preste apa-a terminatu podulu.

Din acestu din urma distichon, dupa o computatiune, ce la Turci se numesce Ebged, ese numerulu anului Hegirei 974.

(11) Adeca Caffa, mai inainte Theodosia. *Tr. Rom.*

(12) Adeca Volga, odinioara Rha. *Tr. Rom.*

(13) Séu Tanais, vulgo Donu. *Tr. Rom.*

(14) *Maille*. Cu numele acesta numiau Turcii mai inainte marea meotica (Palus Moeotis); precumu concludu io chiar din inesi vorbele istoricului, acest'a nu pote fi alta; decatu o corruptiune din cuventulu Moeotis. Dar' asta-di Turcii numescu Maille acellu golfu de la marea neagra, care spala Ociakovulu, numitu la antici Olbiopolis. Incatu pentru marea meotica, ea la Turci se numesce asta-di Azak Dengisi, adeca marea de Azovu; ér' Bosforulu, numitu la antici si Cimmerius, Turcii lu numescu Ghiereî Taman Bogasi. Osmanu Pasia, marele admiralu alu Tûrciloru, dupa-ce Russii au fostu ocupatu Azovulu, au inchisu Bosforulu cu duoe fortaretie; cari deca mi-aducu bine aminte, la Greci se numiau mai de multu *Nimphaeum Cimmerium si Tauricum*.

(*) Adeca Solimanu, parintele lui Selimu.

în Shirvanu, si va poté fara multa difficultate a supune tóta Persi'a. La acésta opera póte ca i-ar' fi succésu tóte dúpa dorinti'a sa, déca supremulu domnitoriu a tóta lumea ar' fi sufferitu, ca margi-nile ce le-a pusu elu insusi acestoru riuri, se le póta schimbá pute-rea omenésca. Chanulu Crimeii indata ce a primitu ordinulu Sulta-nului Selímu, s'a pusu pe cale si trecêndu prin Aisderchan (15 si 16) au ajunsu, la loculul destinatu, unde s'a apucatu de lucru; dar' abiá ce a facutu a trei'a parte din canalu, a trebuitu se desiste dela continu-are lucrului, căci lucratorii infestati prin ploile continue si prin venturile reci, si suferindu de lips'a provisiuniloru, muriau de fóme si de frigu. Dar' cu tóte aceste nefericiri, espeditiunea intreprinsa cu acésta ocasiune totusi a avutu si folósele sale, si anume, ca trei-dieci de mii de tatars nigaiani (17), cari pên'acumu au fostu suppusi imperiului russescu, au trecutu la ottomani, si s'au asediatu cu tóte familiile loru în Criméa, în localitati designate anume pentru ei. Dupa acésta nefericita intreprindere a lui Chan Kirim (18) Turcii s'au intorsu la Constantinopole.

SELIMU SUPPRIME REBELLIUNEA ÎN IEMEN

A. 977

VI. Chiar' pe acestu timpu, Muttahir, Sherifulu regatului Iemen,

I. C. 1569

(15) *Aisdercan*. Unu regatu fórté bine cunoscutu în Tatars'a; asta-di este suppusu Russiloru, si în comunu se numesce Astracan. Acestu cuventu în limb'a persiana însmna locuinti'a Balautiloru séu domnulu Draconiloru; si s'a datu acestu nume locuitoriloru acelei tieri pentru natur'a loru feroce si selbatica. Dar' asta-di inti'a-tat'a s'au dedatu cu supunerea, în câtu nu se mai aude despre ei ca le-ar'mai veni în minte a-si revindică vechi'a loru libertate, chiar' nici cand li se da cea mai bna ocasiune pentru acést'a. Asiá, ce n'au potutu face armele lui Alexandru cellu mare, a facutu cnut'a si baltagulu Russiloru, si a imblanditu cu totulu natur'a feroce a acestui poporu. Ce nu póte face asupr'a spiritului ómeniloru, fric'a impreunata cu amórea?

(16) Traductorulu germanu scrie Esderchan. *Tr. Rom.*

(17) *Nigaiani*. Acestoru Tatars li s'au assignatu locuinte în Bessarabi'a între Tatarsu budgeacani, unde pênđ si în di'oa de asta-di sunt preste optu-spre-diece mii asia numiti Tatars casaniani. Amu vediutu pe fratii loru din imperiulu russescu, si n'amu observatu nici-o differentia de limba, de fație, statura, si de datine între ei. Asia de afundu a plăcutu naturei a intipari semnele proprii în fla-care poporu, în câtu nici departarea locului, nici diversitatea climei, nu sunt în stare a le schimbá si cu atâtu mai puțin a le sterge totalu!

(18) A lica Chanulu Crimeii. *Tr. Rom*

cu vre-o câti-va arabiani, pe cari i atrasese in parlea sa, nevalesce pe neasteptate asupr'a lui Muradu Pasia, care erá Beglerbeg in Iemen, si-lu nimicesce dimpreuna cu tóta armat'a; si cu modulu acesta elibera regatulu Iemenu de sub jugulu ottomanu. Selimu auidindu despre noutatea acestei rebelluni, plinu de indignatiune ca s'a servitu de unu omu a tâtu de imbecile, a datu ordinu lui Sinan Pasia (19), guvernatorului din Egiptu, ca se-si unésca trupele cu cele ale lui Osdemir Oglu (20) si se mérga impreuna a lua isbenda asupr'a sangelui compatriotiloru loru. Acesti duoi generali intrunindu-si puterile, au esecutatu ordinulu Sultanului cu atáta diligencia, in câtu surprindiendu pe rebelli, i-au batutu si i-au resipitu cu totul, si au readusu totu regatulu éراسi sub obedienti'a ottomaniloru. Dar' bucuri'a acestui fericitu succesu a fostu turburata prin unu incendiu repentinu, ce a erruptu indata la anulu urmatoriu in Constantinopole, si care a tienutu siepte dile cu atáta vehementia, in câtu mai tóta cetatea s'a prefăcutu in cenusia.

PROMITTE ADJUTORIU SARACENILORU IN SPANI'A

VII. In anulu Hegirei 978., Saracenii cari au reماس in Spani'a, si cari sufferisera degiá fôrte multu sub domni'a crestiniloru, au apucatu armele, au ocupatu Garb'a (21), si au proclamatu de rege alu loru pe Mansur din famili'a Beni Achmer (22). Si mai multu : ei au atacatu cu vigóre pe Spanioli, i-au invinsu, si le-au causatu multe

A 978
I, C. 1570

(19) *Sinan Pasia*. Nu trebe confundatu cu unu altu Sinan Pasia, care a fo tu mare veziru sub Selimu I, si care a cadiutu in Batai'a cu Cercasianu (*).

(20) *Osdemir Oglu*. Cuventulu Osdemir dupa etimologia insemna : totu-din-fei. Elu era unu luptaciu fôrte renumitu, si de o fortia atatu de extraordinaria, in câ u Turcii nu credu ca a mai fostu, nici ca ar' mai pote fi altulu lui assemenea. Elu a fostu Samsonulu Turciloru. Nu sciu cu siguritate, deca inainte de acesta e pedit une a mai fostu elu unde-va gubernatore ori nu.

(21) *Garbia*. Séu cu articlu *El Garbia*, este unu regatu fôrte cunoscutu, crestinu i dicu Algarva, si care este suppusu regelui Portugaliei. Se pare ca a primitu acc t numire de la situatiunea sa in partea oceanului occidentale; cáci Garbia in limba arabica insemnéza cósia occidentală.

(22) *Beni Achmer*. Unulu din famili'a vechiloru regu ai Saraceniloru. pe c re Ferdinandu Catholiculu l-au alungatu din Spani a. Dar' despre vicisitud n le lu nu gagescu insemnatu nimicu, nici la istoriografii turci n ci la portugali.

(*) A se vedé not'a. 10. la Capu III din cartea III.

si mari perderi. Cu toate aceste, ei vedeau bine ca sunt cu multu mai slabi, decâtu ca se p^ota resiste lungu timpu puterei Spaniolilor : asiá au tramisu delegati la Selimu, rugandu-lu se le dea adjutoriu contra acestora, ca contra unui inamicu comunu alu musulmaniloru. Selimu ocupatu cu ide'a de a cuceri Ciprulu, promitte a le da adjutoriu, inse numai dupa ce-i va succede acésta espeditiune; i eshorta totodata, ca p^{en}e atunci se remana in cátu se p^ote impreuna si nedespartiti, si se se tiena numai in stare de defensiva; dupa aceea dandu delegatiloru daruri f^orte insemnate, i dimitte acasa.

FACE O INVASIUNE IN CIPRU

VIII. Inca inainte de a fi ajunsu acesti delegati acasa, Selim espedise degiá o armata numer^osa sub comand'a marelui veziru Mustafa Pasia si a lui Capudanu Ali Pasia spre a cuceri insul'a Kybris (23), dandu ordinu cestui din urma a se tien^e pe mare si a pazi ca invasiunea se nu p^ota fi impededata, é^r celui d'ántáiu, ca se tréca cu armat'a pe uscatu in insula, si se impres^ore t^ote fortaretiele. Mustafa incep^u a impresora Nicosi'a (24), fac^{en}du asalte vigor^ose asupra ei. Dar' situatiunea locului si resistanti'a obstinata a garnis^onei au redusu pentru acestu anu la nulla val^orea ottomana, si a constrinsu pe marele veziru a schimbá obsidiunea in blocada, si a-si pune soldatii in quartire de iérna.

SI O SUPPUNE POTESTATIEI SALE

A. 979
I. C. 1571

IX. Dar' la anulu urmatoriu 979., Capudanu Ali Pasia, cu o flota reinnoita, cu munitiuni bellice si cu truppe nu^ose sub command'a lui Pertev Pasia, pléca din Constantinopole, si ajung^{en}du in Cipru', reinnoiesce obsidiunea ce in anulu trecut nu succese; elu bombardá si prin subminari sparse si dirimá murii cu atáta effectu, in cátu pre langa t^ota aperarea obstinata a obsediatiloru, cetatea in urma totusi o au ocupatu prin assaltu. Caderea cetatiei Nicosi'a a

(23) Cipru. *Tr. Rom.*

(24) *Nicosi a. Turcii* o numescu Kibris, fiind-ca Nicosi'a a fostu prim'a cetate ce au cuceritu ei in insul'a Cipru; si de aci se vede ca au datu Nicosiei numele intregei insule.

trasu dupa sine capitularea a tóta insul'a. Căci vediendu ca nu póte spera de nicaierea vre-unu ajutoriu, Magus'a (25) mai antaiu, si apoi dupa ea celelalte cetati s'au predatu de buna voia gratiei cuce-ritoriului. Totu pe acestu timpu Kilidgi Ali Pasia (26), gubernato-rele din Gezair (27), ocupandu cetatea Tuness (28) de la Arabi, o ad-nectă imperiului ottomanu.

TATARII FACU INVASIUNE IN RUSSI'A

X. Intr'aceea, pe candu Turcii cu modulu acesta isi estindeau marginile imperiului in partea de catra média-di, pe atunci armele Tatariloru faceau progresse nu mai pucinu fericite in partea spre média-nópte. Principele loru, Devletu Ghierai Chanu, adunandu tóte hórdele scithice de sub imperati'a sa, a penetratu in Russi'a, si fi-

(25) Famagusta. *Tr. Rom.*

(26) *Kilidgi Ali Pas'a*. Supranumitu *Sabia*. Acesta este care in Constantinopole in suburbiulu numitu Topchane séu Arsenalu, la tiermurea Bosforului, a edificatu o Giamia mare. Turcii pretindu ca elu, fara se scia cine-va inainte, a pusu funda-mentele acestei Giamie, si o a ridicatu péné la primele ferestri intr'o singura nópte. In deminéti'a urmatória, poporul trecundu pe acolo, si vediendu unu edificiu atât de spatiosu, pentru care nime n'a observatu ca s'ar' fi facutu preparativele ne-cessarie de mai nainte : a denuntiatu lucrulu la Sultanulu, ca unu ce miraculosu. Imperatulul a chiamatu la sine pe edificatorele, si l-a intrebatu: cumu i-a fostu possi-bile cá intro singura nópte se faca unu lucru atât de prodigiosu? *Ér' elu a respunsu* „Nu é oper'a mea, ci a imperatului; căci sclavii galereleor sale au facutu acellu e-diliciu; intentiunea mea a fostu numai, se dau o proba despre desteritatea mea si „despre puterea imperiului ottomanu. Căci déca unu omu privatu póte se faca unu „lucru ca acesta numai cu ajutoriulu acellora, cari sunt condamnatu la galere, a-„tunci ce nu se póte ascepta se faca osmanii cu puteri unite contra inamiciloru loru? Se dice ca prin aceste cuvinte Ali Pasia intr'atátu si-a castigatu grati'a lui Selimu, in cătu nu numai ca l-a inaintatu la dignitatea de Pasia cu trei tuguri, ci anca l-a facutu admiralu a tóta ostea maritima, si l-a numitu gubernatore in Afric'a (*). Nu scimu cătu adéveru contienc acésta istoria despre Ali Pasia; atât'a inse sta, ca Turcii, dupa Chairudin Barbarossa, pe elu ilu considera de cellu mai bunu price-petoriu in lucruri maritime. Căci dupa ce Turcii au perdutu mai tóta flot'a la Le-panto, elu a fostu care intr'unu anu de dile a pusu marin'a osmana éراسي in picioru mai numerósa si mai forte de cumu érá mai inainte.

(27) Algiru. *Tr. Rom.*

(28) Mai de multu Tremisia. *Tr. Rom.*

(*) Acestu passagiu ce urméza de aci péné in fine, traductorulu germanu nu-lu are. *Tr. Rom*

indu-ca nu i s'a facutu nici-o resistentia , a petrunsu pênê la capital'a (29) tierei, a devastatu totu tîenutul, si pe locuitorii cari n'au potutu scapa prin fuga, parte i-au ucisu, parte i-au luat cu sine, si apoi s'a intorsu la Crimë'a incarcatu cu spoliatiuni.

PERDEREA TURCILORU LA LEPANTO

XI. Dupa aceste victorii a urmatu cellu mai mare desastru pentru Osmani, ce a potutu ei resimti de la pierdere incercata sub Ildirim Baiazetu si pênê in diu'a de asta-di. Prin acêst'a au aretatu fortun'a, ca nici-unu imperiu, fie ori câtu de mare si de tare, totusi nu pôte scapa de capriciele ei. Dupa ce admiralulu Ali Pasia a cuceritu insul'a Cipru, a pusu tóta flórea armatei in garnisóne prin cetati; pe soldatii europeni, fatigati prin laborea continua de duóe-spre diece luni la facerea de siantiuri si de alte lucruri, i-a dimissu a casa, ér' elu cu flot'a si cu celelalte truppe s'a intorsu la Constantinopole. Dar' chiar' pre candu navigá pe marea mediterana, s'a vediuu dintr'odata atacatu de o flota inimica, intarita, precumu dicu unii, prin adjutoriulu Germaniloru si Spanioliloru. Capudanu Pasia, pre langa puçinulu numeru (30) alu ómeniloru sei abia potea avé sperantia se invinga; cu tóte aceste elu a preferitu mai bine a muri, decâtu a

(29) *Capitla*. Evidentu ca Turcii intielegu aci Moscu'a. Annalile russesci inse tienu, ca Tatarii n'au petrunsu mai departe, decâtu numai pênê la Tuba, care este in departare de una-suta-nóue-dieci mile italiene de la Moscu'a, si care pentru numerulu seu cellu mare de fauri, se pôte cu dreptu cuventu numi Vulcanopole (*). Totu acelle annale ne spunu., ca Tatarii cu a loru subita irruptiune au surprinsu pe locuitorii cetatiei, si au omoritu fôrte multi din ei; dar' puçinu dupa aceea au patitu-o si ei; cáci nu departe de Cursca, nevalindu asup'a loru armat'a russesca, i-au trecut prin sabia mai pe toti, si le-au luat tóte spoliatiunile ce facussera mai inainte.

(30) *Puçinulu numeru*. Turcii atribuiescu acêsta pierdere numai impregiurarei, ca flot'a loru au avutu fôrte puçini ómeni; si prin urmare, ca numerulu cellu mare alu vasaloru loru fara soldati, a fostu mai multu o pedeca, decâtu unu avantaju pentru ei. Dar' eu pôte nu gresiescu, déca credu ca acêst'a este numai o inventiune a istoriografiloru ottomani; cáci, pre câtu i cunosc eu, este unu usu de tóte dilele la ei, ca déca nu le succede bine vre-unu lucru, ei adscriu acêst'a nu bravurei inimicului si nici inactivitatiei loru proprie, ci la unu óre-care accidentu nepreveditu, séu la imprudenti'a generalulu loru. Cáci aceea abia se pôte crede, cá armat'a maritima

(*) Cetate de Vulcani, de fauri. *Tr. Rom.*

fugi cu rusine, si se determină a intra in lupta cu acele puține truppe ce le avea pre langa sine; si s'a ținutu cu atâta eroismu, in câtu succesulu luptei a ramasu lungu timpu foarte dubiosu. In urma inse, dupa ce respinsese pe inamicu mai de multe-ori, făcându acumu pe generalulu comandante acumu pe soldatul u luptatoriu, a cadiutu in midiloculu luptei, si prin mórtea sa a causatu de victori'a a inclinat u in partea inamicului seu. Căci năile musulmane, din lips'a comandantelui, au începutu numai decătu a prinde fug'a si a se resipi care in cotrou; ér' inamiculu prinse de aci curagiu si mai mare, si se aruncă cu atăt'a furia asupr'a Turciloru, deveniti degiă in disordine, in câtu i-au nimicitu mai cu totul, si parte le-au prinsu, parte le-au cufundatu in mare mai tōta flot'a (31).

SELIMU IN AFFLICTIONILE SALE SE CONSOALA CETINDU CORANULU

XII. Care, fiindu in flōrea fericirei sale, a simtitu vrē-o-data lovierea sortiei fatale, acela pōte se-si imagine durerea lui Selimu, ce a simtitu elu la audiulu despre acēsta calamitate neasteptata. Elu abia primise scirea despre cucerirea Ciprului, si chiar' asteptă rein-

turcēsa din Europ'a se fia cutediatu singura, fia cu vasa de transportu, fia cu mai mici bastimente, se trēca preste întreg'a mare ce separa Ciprulu de Greci'a, chiar atunci, candu flot'a creștina domină acēsta mare.

(31) *Mai tōta flot'a.* Nici Turcii si nici Christianii nu sunt de accordu asupr'a numerului vasaloru flotei otomane. Unii dicu ca Turcii au avutu două-sute-siepte-dieci, ér' altii ca numai una-suta-siepte-dieci de năi; toti inse convinu intr'aceea, ca numai două-dieci si-optu de năi au scapatu. Ambasadorulu de Veneti'a, care eia detienutu in Constantinopole, imediatu dupa acēsta bataia, si adeca numai decătu dupa ce audise despre acēsta victoria, a cerutu audientia la marele veziru; acordata audienti'a din partea acestui-a, ambasadorulu s'a prezentatu in cea mai mare parada ce se pōte. Vezirulu pricepă orgoliulu Venetianului, si-i dișe: « Vedu pr. « bine Ilcibeg (principe ambasadoru), ca n'ati cerutu acēsta audientia cu alta inten- « tiune, decătu că se ve aretati fudulukulu (ostentatiunea) naturale compatriotiloru « vostri, si se vedeti cu ochii vostri amaratiunea sufletului nostru pentru perderea « ce amu suferitu; dar' inainte de a ve areta voi nebuni'a vōstra in publicu, cu, ca « bunu amicu', ve dau unu consiliu: desbracati-ve de acestu aeru de vanitate, si a- « duceti-ve aminte, ca dēca voi ne-ati tunsu perulu, apoi noi mai nainte v'amu taiatu « brațiale. Si precumu perulu, dēca ilu tundi, in trei sēu patru luni érași creșce, si « anca cu multu mai desu de cumu era mai inainte; asiă si flot'a nōstra, pēnē candu « avemu lemne, cari creșcu in abundantia, ea in scurtu timpu va fi si mai mare si « mai numărōsa; ér' voue, din contra, nici nu ve este permis u a cugeta la recastiga- « rea brațialoru vōstre: intielegu estinsulu si renumitul regatu Cipru ».

tórcerea flotei sale victorióse , ba facea anca si preparative pentru a o primi cu triumfu: candu éca vinu cei puçini cari au potutu scapá , si-i anuntia nimicirea totale a flotei si a armatei sale. Imperatulul , care de altmínterea era de o natura fórte tare , intr'atátu s'a frantu la audiulu acestei noutati, in câtu trei dîle (32) nici n'a mancatu nici n'a beutu , nici n'a sufferitu ca cine-va se între la elu , ci diu'a si nóptea se rugá lui Dumnedieu, protectorele musulmaniloru, cá se se indure asupr'a poporului seu, si se departeze rusinea ce a sufferitu prin acésta perdere. In fine, a patr'a di a luatú Coranulu in mana, si deschidiendu-lu (33) din intemplanre a datu de urmatoriulu passagiu : « In numele pré induraşului si pré misericordiosului (Dum-
« nedieu). Victoriele, ce au reportatu europeanii asupr'a locuitoriloru
« pamentului , afligu inim'a mea. Fia , cá pe viitoriu ei se nu mai
« aiba bucuri'a nici unei invingere ». Acestu oraclu a datu lui Selimu se intieléga, ca degetulu lui Dumnedieu a lucratu aci de a venitu acésta perdere asupr'a imperiului ottomanu ; si multiamin-
du-i pentru acésta castigatiune parintéscá , elu se impacá in sufletulu seu, cadiutu mai nainte in totale afflictiune. Acésta calamitate pare a fi fostu prognosticata prin casulu, ca chiar' cu cevasi mai inainte s'a fostu cutrupitu plafondulu de lemnú (34) de la beserie'a

(32) *Trei dîle.* Acestu esemplu alu lui Selimu l-a urmatu si Achmedu III, imperatulul de acumu alu Turciloru , care, dupa ce a tramisu pe vezirulu seu Ahmedu Pasia contra Rusiloru cari intrasera in Moldavi'a, s'a pusú la rugatiune, si, precumu mi s'a spusú, patru-dieci de dîle si de nopti s'a rugatu in continuu la Dumnedieu , nemancandu tóta diu'a péné dupa apusulu sórelui ; nici a postu nu a incetatu, péné ce n'a auditu de bunulu successu alu armelorú sale.

(33) *Deschidiendu-lu.* Turcii credú cá divinatiunile scóse din Coranu sunt infalibile. De aci, candu i apésá vre-o superare, seu sunt in dubiu ca cumu se incépa vre-unu lucru , ei ieau Coranulu si citescu mai ántáiu una Sura (*) seu duóe, apoi inchidu cartea si éراسi o deschidu pe nimerite : aici citescu prim'a linia de pe prim'a pagina. Déca cuvintele cetite consuá cu alu lorú cugetu , atunci se aréta plini de bucuria, si indata se punu a-si esecuta propusulu indivinatu. Din contra, déca acele cuvinte nu correspundu propusului lorú, atunci nu numai ca devinu, melancolici, ci de multe-ori desistu de la a lorú întreprindere si-si schimba cu totulú planulu ce l-au avutu mai nainte.

(34) *Plafondulu de lemnú.* Amu observatu intr'altu locu, ca templulu din Mecc'a , pe care Turcii 'lu tienu ca a fostu oratoriulu lui Abrahamu , nu are coperisiu ; ci

(*) Vulgo : Surata adeca : Capu, Stichu. *Tr. Rom.*

din Mecc'a ; celu pucinu asia ne interpretéza acestu casu sapientii de pe acellu timpu. Asiá, pentru cá pe viitoriu acellu plafonu se fia o emblema mai firma a imperiului, Selimu a lasatu de s'a refacutu totu din pétra.

REPARA FLOT'A SA DIN NOU SI ATACA CU EA PE CRESTINI

XIII. In anulu urmatoriu Kilidgi Ali Pasia, care a urmatu lui Ali Pasia in postulu de mare-admiralu, unu barbatu de o bravura imensa si navigatoriu escelente, a reparatu flot'a cu atáta celeritate, in cátu in vér'a acellui anu a pusu pe mare dóue-sute-cincidieci de galere. In fruntea acestora a plecatu din portulu de la Constantinopole, si a infestatu litoralele crestiniloru pe totu loculu pe unde au potutu ajunge. Si candu flot'a crestiniloru s'a aretatu aprópe de Evarin (35), atunci Capudanu Pasia, ardiendu de a sterge rusinea perderei din urma, se pune si o atlaca cu mare vigóre. Dar', dupa lupta ce a tienutu cátu-va timpu cu succesu dubiosu si fara perderi mari din ambe partile, apropiandu-se nóptea, partile combatanti s'au despartitu un'a de alt'a si Capudanu Pasia anca s'a retrasu. Patru dile in urma, admiralii crestini s'au consultatu cumu ar' poté se surprinda flot'a musulmana ; ei sperau a o poté face acést'a cu atátu mai usioru, cáci stancele inalte ce incungiura portulu Coron, impedecea vederea libera, si aici s'ar' poté ascunde bine cu flot'a loru. Dar', Kilidgi Ali Pasia, informatu prin spionii sei de intentiunile inamicului, ese din portu si-si pune flot'a in ordine de bataia. Intr'aceea vine inamiculu, dar' a remasu surprinsu candu a vediutu ca Turcii (pe cari i credeau cu corabiile pe ancora), stau in largulu marei, preparati de a primi lupt'a. Cu lóte aceste se apropia mai tare

A. 980

I. C. 1572

este o speție de coperementu, care merge din anghiurile paretiloru in susu, redicandu-se in arcuiri si lasandu o apertura in midi-locu (*). Acestu coperementu a fostu mai inainte de lemnu, ér' Selimu a lasatu a se face din pétra.

(35) *Evarinu*. Acesta fara dubiu é Navarinu ; cáci nu este altu poporu in Morea, care se pórte acestu nume. Ci amu observatu acumu de multe-ori, o mai repetu si aci, ca Turcii sunt fórté negligenti intru a insemna accuratu numele locuriloru si alu generaliloru.

(*) O speție de coperisiu asediatu, cu paretii elevati giuru-impregiuru, in cátu se se póta prinde ap'a de plóia. *Tr. Germ.*

catra Turci, că si candu ar' voi se-si esecute intentiunea; dar' vedindu totusi, ca dupa tîta probabilitatea i-ar' merge fîrte reu candu i-ar' attaca, asia întîrce velurile, si lasa flot'a musulmana a-si continua calea in pace si a se întîrce la Constantinopole incarcata cu spoliatiuni grase.

NOV'A LIBERATA

XIV. In anulu acesta armele ottomane au fostu coronate de acelaasi succesu si pe uscatu. Germanii, cari de o parte isi imaginau ca tîta puterea imperiului ottomanu s'a nimicitu in anulu proxime trecutu prin perderile ce au induratu pe mare, ér' de alta parte doriau cu sete de a recupera fara vre-unu obstaclu cele ce au fostu perdutu, au intratu in Bosni'a si au impressoratu cetatea Nov'a. Dar' gubernatorele Bosniei si cei din provinciile vecine, au grabitu a veni cu puteri unite intr'adjutoriulu si scaparea cetatiei, au surprinsu pe inamiculu care cugetá numai la obsediune, ilu punu la fuga, si in semnulu victoriei trimitu trei-sute de captivila Constantinopole.

SELIMU ORDINA REPARAREA S-TEI SOPHIA

XV. Dupa ce prin aceste victorii s'au vediutu pe deplinu reparate daunele cauate prin perderile cele din urma, Selimu spre a-si a-reta pietatea sa si simtiulu de gratitudine pentru atálea favoruri divine, si-a propusu a imfrumusetiá edificiriile sacre. Intru realizarea acestui propusu alu seu, a ordinaru anca in acellu anu a se repara in templulu S-ta Sophia totu ce injuriile timpului au fostu stricatu; a lasatu a se construi in patru cornuri a templului, patru Menare séu turnuri in diferite forme (36), a derimatu vre-o câte-va

(36) *Diferite forme.* Tôte Menarele séu turnurile Giamieloru, déca sunt duoe ori patru, au un'a si aceasi forma; ór' déca sunt siese, atunci patru sunt facute dupa un'a si aceasi figura, si sunt infrumusetiate cu câte trei sherife (*); éra celelalte duoe, construite la anghiurile Haremului (**) esterioru, sunt mai mici, si au numai duoe sherife. Numai S-ta Sophia are patru turnuri de forma diferente. Déca intrebi pe Turci, ca ce este ratiunea acestei differentie de figura, ei de comunu iti respundu: templulu S-ta Sophia este o constructiune de architectura inimitabile; imperatului a placutu ca se aiba menare de differenta forma, ca chiar' prin acést'a ca in nimicu se nu mai póta avé parechia vre-o alta Giamia.

(*) Adeca: balcöne, terase, ambite. *Tr. Rom.*

(**) Aci insemnéza: porticu, tinda. *Tr. Rom.*

case de ale particulariloru de prin pregiuru, si a fundatu in loculu loru duõe Medrese de o architectura admirabile.

TRAMITE O FLOTA CONTRA SPANIOLILORU

XVI. Pre candu Selimu era ocupatu cu aceste lucruri, si-a aduce aminte, ca inainte de espeditiunea sa in Cipru, a promis la deputati Musulmaniloru din Spani'a, ca le va da ajutoriu contra christianiloru. Pentru ca se nu para dər', ca elu nu si-ar' tiené cuventulu de o parte, și de alt'a ca se taia superbi'a îngânfata a Spaniolii, si se-si resbune asupr'a loru pentru perderea ce a-suferitu de la flot'a spaniola in Lepanto: tramite pe vezirulu seu Piale Pasia (37) si pe marele admiralu cu o flota contra Spaniei. Acesti-a ajungu la Mesina, cu intentiune de a o cuceru, si in cale si prin pregiuru devastéza tôte tienuturile cu focu si ferru. Si, precum se vedea ca nici-o armata nu este care se vina intr'ajutoriu cetatiei, ei negresitu ca o ar' fi cuceritu, déca insasi natur'a nu s'ar' fi oppusu la tôte intreprinderile fortiate ale Musulmaniloru. Cà-ci in momentul candu acesti-a aveau cea mai mare sperantia de unu bunu succesu, marea a devenitu dintr'odata atâtu de tempestuôsă, in câtu trupele ottomane sub risiculu de a nu perde totu, au trebuitu se se retraga.

TUNIS OCUPATA DE SPANIOLI SI REOCUPATA DE TURCI

XVII. Regele Spaniei, vedindu ca flot'a ottomaniloru s'a retrasu si s'a intorsu catra casa, se întorce cu puterile sale ce le destinase pentru liberarea cetatiei Messina, si merge in Afric'a, sursprinde si ocupa cetatea Tunis, uccide si face captivi pe toti musulmanii locuitori acolo; intaresce apoi cetatea prin fortificatiuni si mai bune, si pune in ea o garnisóna din proprii sei soldati. Tóta culp'a ace-

(37) *Piale Pasia*. A mai fostu unu altulu cu acestu nume (*) sub Sultanulu Solimanu. Dar' nu sciu, déca a fostu totu din una si aceeași familia, seu numai prin accidentu i s'a datu acestu nume. Mai probabile pare a fi acésta din urma; căci, cu esceptiunea familiei imperatеси, nici un'a, seu fôrte rara familia este, care se se fia conservatu, seu cumu amu dice, perpetuatu intre Turci. Unic'a familia a lui Ibrahimu Ogli si a lui Kioprili Ogli, este unde numele parintiloru a trecutu si trece la fii de fii.

(*) Vedi not'a 111 la capulu precedente. *Tr. Rom.*

A. 982
I. C. 1574

stei pierde a cadiutu asupr'a lui Piale Pasia, pentru-cà, prè-incrediutu in sine, s'a înforsu cu tóta flot'a acasa, si n'a lasatu nici-o parte a ei pentru pazirea còstelor african. Si chiar' pentru acést'a elu a fostu destituitu din postu, si in loculu seu s'a numitu mareveziru Sinan Pasia (38); pe care, in anulu Hegirei 982, l-a tramisu imperatulu cu tóta flot'a spre a reocupa Tunisulu. Sinanu Pasia descalecandu cu trupele sale pe uscatu, le-a datu ordinu a ataca nu mai de câtu cetatea, si o alta fortaretia ce era in apropiare cu numele Chalkulvadi (39); si dupa mai multe assalte le ocupa pe amenduoe, si sacrifica tóta garnisón'a pentru sufletele aceluor musulmani, pe cari crestinii i ucisera in Tunisu in anulu trecut. Dupa aceea dirima din fundamentu fortareti'a Chalkulvadi, repara murii Tunisului, si prevede cetatea cu garnisóna suficiente.

UNGURII BATUTI SI UCISI LA SEGETVARU

XVIII. Chiar' pe acestu timpu cinci-spre-diece sute de ungureni se aduna si se consulta cum ar poté se surprinda si se ocupe Segetvarulu (40). Dar' Giafer Pasi'a, gubernatorole din Giula, informandu-se despre acést'a, si luandu cu sine cinci-sute de Ienicieri, da de unguri in-tr'unu locu ascunsu, i attaca chiar candu esiau ca siguri de acolo, i bate bine, ucide pe multi, si cea mai mare parte i tramite ca captivi la Constantinopole.

MOARTEA LUI SELIMU

XIX. Catra finitulu acestui anu Selimu lasa a se construi o baia mare si cea mai eleganta (41) in partea de catra resaritu a palatului. Selimu, cel dântaiu intra in stabilimentu pentru a lua o baia, pre candu murii nu erau anca bine uscati, si varulu producea anca eva-

(38) A se vedé not'a 12 la capulu precedente. *Tr. Rom.*

(39) *Chalkulvadi*. Pare a fi acelu forte castelu de Goleta, care este situatu la Bai'a din Tunisu.

(40) Sigetu. *Tr. Rom.*

(41) *Baia . . . eleganta*. Acest'a este unu edificiu de o structura admirabile; este impartitu in patrudiece de camere, construitu pe din intru totu cu pétra de marmora, si pe din afara cu pétra cioplita. Sta chiar' in midi-loculu Seraiului, intre apparteamentele destinate pentru barbati si intre celle designate pentru femei, si asiá, ca trecendu prin Bosforu, iti cade chiar' in fație.

poratiunile sale veninóse ; elu , déca potemu se credemu unqru scriitori , a beutu o buna portiune de vinu pentru a paralisa aceste evaporatiuni stricatióse. Puçinu dupa aceea a resimtitu o durere usióra de capu , apoi i-a venit o ametiéla , si in urma o speçie de apoplexia , care dupa unu-spre-diece zile de continua indispositiune , in dóue-dieci-si-optu ale lunei Siabanu , l-a luatú din viétia. Fiiulu seu Muradu au ajunsu la Constantinopole cu inceputulu lunei urmátórie Ramazanu , si immediatu a fostu proclamatú imperatore prin toti mai marii tieiei , cari-si manifestara condolenti'a loru pentru mórtea parintelui seu , care de care in oratiuni mai elegante. Cadavrulu lui Selimu Sultanulu , dupa celebrarea ceremonieloru usitate , s'a imormentatu intr'o Turbe , aprópe de S-ta Sophia.

CALITATILE LUI SELIMU

XX. Sultanulu Selimu a vietuitu cinci-dieci-si-duoi de ani , si a domnitú optu ani , cinci luni si nóue-spre-diece zile. Elu a fostu unu principe valorosu ; dar' fortun'a nu l-a favoratu , ca intreprinderile sale sa fia incoronate de successele ce elu le-a doritu. Era de o inima invincibile in tóte circumstantiele ; abile in facerea planuriloru , si celu mai capabile de a tiené secretulu (42). Amatoriu de dreptate , si gelosu de bun'a reputatiune a numelui seu ; generosu si atâtú de induratoriu , in câtú ti se parea ca natur'a l-a donatu cu o dispositiune a inimei mai blanda de câtú precumu au fostu toti predecesorii sei ; familiaru si glumetiú in vorbe cu domesticii sei ; iubitoriu passionatu atâtú alu carturariloru , câtú si alu comediantiloru. Si pre lângá tóte aceste , elu era anca fórte esactu intru a-si face tot-deauna regulatu rugatiunile sale de séra si de diminétia. Unii scriitori inse , cari pretindu a fi avutu ocasiune mai buna de a cunoşce cele ce se petrecu in intrulu Seraiului , séu cari cérca a placé mai multu lectoriloru prin noutati de lucruri , dicu , ca sub pretestu

(42) *Secretulu*. O rara calitate intr'unu omu care este dedatu betiei. Ci eu , acestu caracteru misteriosu alu lui Selimu , nu 'lu atribuiescu atâtú temperamentulu seu naturalu , câtú mai vertosu taciturnitatiei ce se observa la curtea ottomana , de-pre care amu vorbitu degid intr'altu locu (*).

(*) Vedi mai in susu nota 3 la acestu capu. *Tr. Rom.*

de devotiune, Selimu se retragea în apartamentele secrete ale palatului său, numai pentru ca se se delecteze în beutur'a de vinu și în alte plăceri lumesci. Adevărul este, ca Selimu se purta în publicu cu cea mai mare aparință de religiozitate; și deca s'ar' paré ca faptele sale câte-odată nu correspundu preceptelor ratiunei, această este de a se adscrie nu atât vitiului betiei opritu rigorosu prin Alcoranu, câtu mai vertosu fragilității umane, rapite de inspirațiunea divină.

Domnitorii contimpurani lui Selimu II în Europ'a au fostu :

În Germani'a : Maximilianu II, 1565—1578.

În Angli'a : Elisabeth'a, 1558—1602.

În Franci'a : Carolu IX, 1560—1574, și Enricu III, 1574—1589. *Tr Angl,*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU III.

ALU DOISPREDECIELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU VI. DIN CARTEA III.

MURADU SUCCEDA PARINTELUI SEU LA TRONU

I. Dupa trecerea lui Selimu din viétia, a urmatu pe tronu fiulu seu Muradu, alu treilea sub acestu nume, in etate de trei-dieci-si-unulu de ani, la anulu Hegirei 983. Primele trei veri le-a petrecutu cu cultivarea pazei, cu regularea trebiloru publice, si cu facerea preparativeloru bellice.

A. 983
I. C. 1575

INCEPE BELLULU CU PERSIANII

II. Candu tôte au fostu gata si in ordine, Muradu se resolvi la anulu Hegirei 986 a debella pe Persiani. Insarcinà cu acêsta espeditiune pe generalulu Mustafa Pasia, unu militariu bravu, care se purtase atâtu de excellentu in espeditiunea din Cipru, si-i dede sub comanda tôte trupele din Erzurum si din Diarbekir. Mustafa nu a voitu ca domnulu seu se se incele in asteptarea ce o a pusu in elu, si asia a lasatu numai decâtu a se repara forturile de la frontarii, a se fortifica cetatea Kars, care era mai cu totul ruinata prin dese obsidiuni, si a se face acolo magazine de provisiuni, ca nu cum-va se cada in inconvenientulu belleloru precedente, de a nu-i succede es-

A. 986
I. C. 1578

peditiunea numai din lips'a provisiuniloru de bucate. Dupa aceea, plăca cu armat'a, si impresóra Cialdiranulu, o cetate fôrte bine in-tarita in Persi'a, si dupa mai multe asalte in fine o si cuceresce.

SI-I INVINGE

III. Indata dupa aceea i vine scirea ca Tokmak Chanu (1), geno-

(1) *Tokmak Chanu*. Cuventulu Tokmak, dupa origine insemnăza ciocanu, maiugu, berbece; unu instrumentu cu carc se batu pari in pamentu. Êr' in sensu figuratu însemna unu omu activu fara astemperu, care insiste la unu lucru cu impatientia si chiar' cu vehementia. De aci proverbialu *Basiumuse Tokmak Ghieldi*, ne vine berbecele asupra capului; care va se dica: acestu omu nu înceta a ne tormenta. Dar' cuventulu Tokmak nu pare a fi nume de familia, căci nu e nici-o familia persiana care se fi avutu acestu nume, elu este o inventiune de la Turci. Scimu ca ei au usulu a da supranumiri de acestea nu numai generaliloru dela inimici, ci si la popôra întregi: supra-numiri ce nu suntu prè onorabili pentru cei caroru se dau, dar' cari totusi in multe respecte au ce-va analogu cu caracterulu sêu calitatile subiectuluî. Asia pentru esemplu, pe Augustu regele de acumu alu Poloniei, pe candu era elu singuru principe electorale alu Saxoniei si generalu alu imperialistiloru in Ungari'a, Turcii ilu numiau *Nal Kiran*, adeca Frange-potcôve. Pe'Evrei i numescu *Cifud*. (*) adeca: căni. Pe Persiani *Ksilbasi*, capete-rosie. Pe Armeni, *Pochtci*, adeca: manca-ca. . . Pe Georgiani, *Bit-Ieludgi*, manca-peduchi. Pe Scithiani, (**) *Liasb-ihidgi*, manca-hoitu. Pe Indiani, *Dilengi*, cersitori. Pe Arabiani, *Ahilsis*, nebuni. Pe popôrale carii le sunt suppușe, in specialu pe Greci i numescu *Boinus sis Kotun*, sêu oi iara côrne. Pe locuitorii de la tiêra, *Arabadgi*, carausi. Pe insulani *Giemigi*, marinari. Pe Albanesi *Gihiergi*, vinde-plomuni. Pe Moldoveni, *Bogdani nadan*, boi-bogdani. Pe Romanii din Valachi'a. *Cinghiane*, (***). Pe Bulgari si Serviani *Haidud*, (†) adeca talhari. Pe Dobrudgiani *Qilak* (††). Pe Çigani *Firauni*, Pharaoni. Pe Ragusani *Ciaus*, spioni, insielatori, tradatori. Pe Bosniani Potur (†††), preda-tiêra, destruc-tori, corsari. Pe Russi, *Rusi-menkius*, perversi. Pe Poloni *Fodul* (§) *Ghiawur*, inganfati, necredintiosi, arroganti. Pe Germani *Gurur Kiafir*, nerusnati calumniatori. Pe Venetiani *Balikgi*, pescari. Pe Italiani si pe ceialalti latini *Firenki hesar Renki*, sêu de o mie de coloru, adeca incelaatori. Pe Francesi *Ainadgi*, astuti. Pe Țolandesi *Peinirgi*,

(*) Acesta este unu cuventu coruptu din Iehud, si se întrebuintăza in sensu de batjocura. *Tr. Germ.*

(**) Sêu Tatarii. *Tr. Angl.*

(***) *Cenki* însemnăza Harfa, si *Cenghi*, musicianu-violonistu. *Tr. Germ.* (de la acestu cuventu se vede ca deriva unguresculu *cseng* (cieng), a suna). *Tr. Rom.*

(†) De aci unguresculu *Haidu*, seu cumu pronuntiamu noi Haiducu; specie de gendarmi sêu darabanti in Ungari'a. *Tr. Rom.*

(††) *Cil* însemna gardu; asia cu terminatiunea *ak* (precumu Kosak, Kalmak) pôte se însemne: aflatu-sub-gardu. *Tr. Germ.*

(†††) Asia se numescu neo-convertitii de pe la margini, sêu adeca cari au trecutu la religiunea mahomedana. *Tr. Germ.*

(§) Vedi not'a 13, la Capula precedente. *Tr. Rom.*

ralulu Persianiloru , se apropia cu armata considerabile pentru a libera cetatea ; asia , indata tramite in contra lui pe Pasi'a de la Erzurum si pe celu din Diarbekir cu o parte a armatei sale. Acesti-a surprindu pe inamicu, nevalescă asupr'a lui, ilu invingu si-lu punu la fuga. Profitulu acestei victorie a fostu caderea cetatiei Tiflis , o cetate fôrte cunoscuta in Armeni'a ; cã-ci Turcii immediatu dupa bataia o au ocupatu si o au distrusu prin focu si feru. Dupa aceea Mustafa Pasia plêca cu trupele sale victoriôse spre Schemachie ; dar' ploile continue impedeau ori ce espeditiune mai departe ; asia a lasatu lui Osdemir Ogli (2) Osmanu Pasia si Beglerbegului din Erzenurrumi (3) , ca se pazêsca si se tienă cetatile cucerite , ér' elu s'a intorsu éراسi in Europ'a.

MUNEVGHEHIR APOSTATU TRECE LA TURCI

IV. Intr'aceea dupa caderea lui Tokmak Chanu, fiindu Mustafa anca in Tiflis , vine la elu unu crestinu de origine nobila, cu numele Munevgehir (4), care pênê acuma era suppusu Persianiloru , si i ofere chieile de la tôte cetatile de sub comand'a sa, promitiendu-i

vinde-casiu. Pe Anglesi *Ciokadgi* , vinde-panura. Pe Spanioli , *Tembel*, idili , lenesi , si asia mai departe , precumu cunoscă pe unu poporu sêu vinu in contactu cu elu , indata i dau unu nume de batjocura.

(2) *Osdemir Ogli*. Cuventulu osdemir , dupa etimologia însémna *totu-de-feru*. Precumu amu aretatu mai in susu (*), a mai fostu la Turci unu campionu cu assemene nume, despre care se vorbescă fapte miraculôse ca despre Hamze sêu Samsonulu Turciloru. Acestu de aci inse s'a numitu Osdemir pentru tari'a inimei sale cu care a fostu dotatu de la natura.

(3) *Erzenurrumi*. Nu sciă ce anume cetate ori provincia se întielege sub acestu nume. Dar' se vede ca a fostu reocupata de la Turci , pentru ca asta-di nu este nici unu pasialicu in totu imperiulu turcescu, care se pôrte acestu nume.

(4) *Munevgehir*. Pare a fi unulu din gubernatorii din Georgi'a ; cã-ci pe acestu timp nu era nici unu principe christianu, care se fia fostu domnu a atâta de multe cetati, si anca fortificate in Persi'a. Scriitorii crestini faeu mentiune despre elu in descrierea vietiei lui Muradu II , si dică ca Mehemedu Pasia , unu consangénu alu lui Mustafa Pasia , si care dupa môrtea acestui-a a fostu insarcinatu cu comandă asupr'a armatei, ar' fi chiamatu la sine pe Munevgehir sub pretextu de amicitia , in realitate inse cu inentiunea de a pune man'a pe elu si a-lu tramite in ferra la Constantinopole. Dar' Munevgehir a simtitu intentiunea lui Mehemedu ; a luat cu sine

(*) Vedi not'a 36. la Capu II. din Cartea III.

totodata ca pe viitoriu va fi credinciosu suppusu alu imperiului otomanu. Mustafa l-a primitu in modu amabile, si l-a assecuratu de favórea lui Muradu. Nu multu dupa aceea, Munevgehir a trecut la legea muhamedana, si in recompensa pentru acest'a i s'a datu Sangiacatul Achisca (5), si a fostu numitu Beglerbegu in Tiflis, cetate cucerita acumu de curendu.

PERSIANII BATU PE TURCI

V. Dupa plecarea lui Mustafa spre Europ'a a urmatu o iérna atât de grea, in câtu soldatii ottomani cari nu sunt dedati cu frigulu, periau pe tóta diu'a in castreleloru. Védiendu Osdemir Ogli Osmanu Pasia ca tóta armat'a este in periclu, a transmisu trupele sale in quartire de iérna, dar' in ceva departare unele de altele, cà-ci in acele locuri deserte si regiuni desolate nu era nici-o localitate capabila de a primi tóta armat'a. Evris Chan, generalulu Persianiloru, întielegêndu de acêsta dispositiune a lui Osmanu Pasia, nevalasce pe neasteptate asupra osmaniloru dispersi in modulu acesta si le face stricatiuni fôrte mari.

DAR TURCII DUPA ACEEA NIMICESCU TOTALU PE PERSIANI

VI. Osmanu Pasia, unu generalu de altminterea fôrte abile, a ramasu nu pucinu consternatu la audiulu acestei nefericite perderi; cà-ci elu se temea cà totu desastrulu acesta se va imputa numai neglijentiei sale. Resolutu dreptu aceea, ca séu se-si resbune, séu se stérge acêsta rusine cu chiar sangele seu, si-au adunatu in capu de iérna tóte trupele, si s'a batutu cu Persianii, de si cu succesu dubiu, in mai bine de patru-dieci de locuri. In fine, inamiculu care era la numeru de trei-dieci de mii, incuragiatu prin victori'a ce reportase acumu in urma, sub comand'a lui Iman Evli, ataca pe ottomani cu

cinci-dieci de ómeni dintre cei mai credinciosi ai sei, si venindu la Mehemedu Pasia, le-a ordinaru cà sub pretextu de curiositate se între cu elu de-odata in sal'a de audientia. Aici, vediendu acesti-a ca pe domnulu loru vreau se-lu aresteze, au saritu cu elu dimpreuna asupr'a acelora cari voiau a pune man'a pe elu, le-au taiatu capetele, si vulnerandu chiar' si pe Mehemedu Pasia, si-au facutu cale printre csialti, si au scapatu din acêsta cursa muhamedana.

(5) *Achisca*. Unu Sangiacatu in Asi'a minoru.

o furia excesivă. Lupt'a a ținut patru zile, pînă în urma eroismului Osmanilor a învinsu ! Persiani au fostu batuți, și mai totu au rămasu morți pe câmpulu bataliei. Osdemir Oglu vedea bine că trupurile sale s'au împușcatu și debilitatu prin atâte lupte și batai; așa a lăsatu a se repara murii cetății Shemachie, și a pusu în garnisonă pe Giaferu Pasia cu o bună parte din armată, ăr cu restulu trupeloru s'a întorsu în Europ'a spre a da rațiune despre cele ce a făcutu pînă acumu.

MUSTAFA SUFOCĂ O REBELLIUNE ÎN CRIMEA TATARICĂ

VII. Pre cîndu cea mai bună parte a armatei turcesci trebuia, pre cumu amu vedutu, a se țină în Persi'a, pe atunci Chanulu Tatarilor din Crime'a se încercă a se libera de sub jugulu ottomanu. Dar' Muradu nu întârzie a da ordinu lui Mustafa Pasia ca se meargă se stingă anca în nascere această flacăra. Mustafa anca, urmîndu îndată acestui ordinu imperiale, și-a luat calea spre muntele Caucașu pe la passulu Demir Capu, și trecîndu peste Donu cu barce, surprinde pe Chanulu pre cîndu acest'a nu cugetă la nici-unu pericolu din această parte, pe unde anca nici-unu inamicu n'a fostu intratu; ilu bate, ilu prinde, îi taie capulu, și-lu tramite la Pôrta.

PERSIANII CERU PACE

VIII. După suprimerea acestoru inimi interni, Muradu la anul Hegirei 988, tramite pe marele seu Veziru cu una armată considera-

A. 989

I. C. 1580

bile contra Persianilor. Acestu-a vedîndu că totu poporul persianu este amenințatu cu perire inevitabile, au mai lăsatu din arderea lor bellică, și au cerutu pace; spre acestu scopu au trimisu la Turci unu delegatu în persón'a lui Ibrahimu Chanu, barbatu de o mare subtilitate și sagacitate. Acesta, parte prin vorbele sale fine, parte prin daruri, într'atîtu a miscatu pe marele Veziru (care acumu trecuse peste frontarii în Persi'a), în cîtu acesta imediatu a datu ordinu trupeloru sale a se întorče îndereptu, și pe delegatulu Ibrahimu Chanu l-a trimisu cu scrisori de recomandatiune la Pôrta.

DAR' LI SE REFUSĂ

IX. Dar' Muradu n'a primitu opiniunea Vezirului seu. Elu credea

ca anca é prè de timpuriu a pune pace, si ca inamiculu anca nu este asia storsu de poteri, in câtu se voiésca pacea cu totu pretiulu; afara de acést'a i se parea ca este rusíne pentru o armata care s'a preparatu la o espeditiune atátu de mare, se se lasa a se amegi prin vorbe fraudulóse de pace, si a sta otiósa fara ocupatiune. Asià dimisse pe delegatulu de la sine, refusandu-i petitiunea, si destitui pe Sinan Pasia din dignitatea de mare veziru, pentru-ca, fara se céra ordinulu imperatului, a lucratu de capulu seu intr'o cauza atátu de momentósa; é'r in loculu lui a pusu mare veziru pe Ferhadu Pasia.

A LUI FERHADU ESPEDITIUNE IN PERSI'A REMANE FARA RESULTATU

A. 991
— I. C. 1583 — X. Noulu Veziru intrandu la anulu Hegirei 991, 'cu armata nume-rósa in Persi'a, repara murii cetatiei Revanu, care de la unu timpu incóce erau cu totulul ruinati; dar' afara de acést'a, séu pentru ca a fostu unu trêntoru, séu pentru ca l-au coruptu inimicii, n'au facutu nici-unu lucru memorabile. Ba ce é mai multu, au perdutu si ceta-tea Tibris, si dupa câte-va incaierari nefericite, cu inceputulu ier-nei s'a intorsu cu tóta armat'a sa la Constantinopole. Muradu ve-diendu ca si in acestu generalu s'a insielatu, l-a destituitu indata din veziratu, si a numitu in loculu lui pe Osdemir Ogli Osmanu Pasia, a carui valóre eroica si prudentia militare s'a vediutu mai inainte chiar' in bellulu portatu contra Persianiloru; si, onorandu-lu cu in-signiele de mare veziru si cu titlulu de generalissimu, l-a transmisu la armata.

OSMANU PASI'A REOCUPA TIBRIS

A. 993
— I. C. 1585 — XI. Osmanu Pasia, pentru a fi in mai mare apropiare de Persiani, si-a pusu trupele in quartire de iérna in Castamoni, si in primavér'a anului Hegirei 993, intrandu in actiune, ocupa cetatea Tibris si o iea dela Persiani cari o cuprinsesera pre candu Ferhadu Pasia avea co-mand'a asupr'a trupeloru turcesci. Vediendu Osmanu Pasia, ca tóta cetatea Tibris é dominata de unu munte ce este in a ei vecinetate, a datu ordinu a se construi acolo unu castellu (6); ordinulu seu a

(6) *Castellu*. N'amu potutu afla numele acestui castellu nici la istoricii turci nici la cei christiqni.

fostu esecutatu cu atâta promptitudine, în câtu în patru-spre-dioce dile murii erau în stare de a sustiené assaltulu inamiciloru.

TRECE PRIN SABIA PE TOTI LOCUITORII

XII. Pre candu Osmanu era ocupatu cu fortificarea castellului si cu procurarea provisiuniloru necesarie, unii locuitori din Tibris intra în cërta cu Ienicierii ce erau pusi acolo în garnisóna ; din vorba în vorba vine lucrulu la bataia, si în urma unii soldati remanu vulnerati, ér altii morti. Osmanu Pasia indignatu de acestu accidentu. si temendu-se de vre-o rescóla, da ordinu a trece în sabia pe toti locuitorii cu esceptiunea femeiloru si copiiloru, si tóte bunurile loru a se imparti între soldati. Dupa aceea a populatu cetatea cu nuóe colonii, si a instituitu guvernatore cetatiei pe Giafer Pasia cu titlulu de Veziru.

ÎN INTOARCERE BATE PE PERSIANI SI MOARE

XIII. Dupa ce aduse în ordine tóte trebile în aceste parti, Osmanu se decise a se întórce la Europ'a cu partea cea mai mare din armat'a sa. Dar' în cale, pre candu era pe la Sofianu (7), Hamze Mirsa 8), celu mai bravu generalu, ce au avutu Persianii, i ese înainte si-lu attaca cu armata considerabile. Ambe partile se luptara cu obstinacitate, de la resaritulu pênê la santítulu sórelui, pentru patri'a loru. Hamze Mirsa alergá de la unu capu alu armatei sale pênê la celalaltu, pretutindenea cu foculu ce-lu ánimá ; atacá pe inimicu acumu în frunte, acumu în cóste, si acumu în dosu, si într'aceea isi aduná si trupele cadiute pe ici colo în disordine, indemná pe ómenii sei a se tiené cu bravura, si le inspirá curagiu atátu prin cuvinte câtu si prin esemplulu seú : cu unu cuventu, elu isi facea detorinti'a de unu adevératu bunu generalu. Din contra Osmanu Pasia, fiindu-ca se bolnavise anca pe cale, nu putea a se servi de calulu seú, ci a

(7) *Sofianu*. Este o provincia pré-cunoscuta în Persi'a. Cuventulu Sofi, dupa originea sa însémna doctu, sapientu, invetiatu, si este o pronuncia corrupta a grecescului σοφός. Este si o specie de metru în musica, care se numesce Sofian.

(8) *Hamze Mirsa*. Pare a fi tataru de origine, si numai din ceva accidentu a trecut în Persi'a. Că-ci *Mirsa*. precumu amu observatu mai în susu la Tataři în emna aceea ce la Turci însémna *Beg*, la Persiani *Chan*, si la noi *domnu seú principe*

incalcatu unu catâru ; dar' atâtu era de storsu in puterile fisece , in câtu nu putea prin fapta se incuragieze pe ómenii sei, ci numai prin cuvinte i indemnâ si-i rugâ, se lupte cu bravura si se nu lase a se intuneca glori'a armelor ottomane. In urma Turcii au remasu pe de asupr'a , si Persianii au trebuitu se le cêda campulu bataliei. In nôptea dupa acêsta victoria , Osmanu Pasia nu atâtu storsu prin morbulu seu, câtu mai vertosu ruinatu de fatigieie luptei din diu'a precedente, si-a datu sufletulu si a muritu pe patulu onórei, incoronandu-si cu mórte de martiru viêti'a sa plina de fapte ilustre si glorióse.

PERSIANII SE RETRAGU DE INAINTEA LUI SINAN PASIA

XIV. Prin mórtea lui Osmanu Pasia , armat'a remase fara comandante. Soldatii vediendu-se incungiurati din tóte partile de inimici, au alesu pe Sinan Pasia (9) de generalu, si si-au continuatu calea mai departe. Hamze Mirsa insa i urmaresce pe picioru , si fiindu-ca pentru perderile din urma nu cutediá se'i attace in campu deschisu , asiá se incaierá cu ei numai in lupte mici si continue ; se punea prin locurile ascunse si trecútórie strimte , si le facea prin aceste miscari ale sale mai multa stricatiune , decâtu intr'o lupta regulata. Debilitandu cu modulu acesta de o parte armat'a ottomana , ér de alt'a adunandu pre langa sine mai multe truppe, merge in urma si attaca pe inimicu la Selmas (10) si se arunca asupr'a lui cu cea mai mare furia. Dar' indata la primul atacu , candu comandá pe ómenii sei si-i incuragiá prin esemplulu seu , cade mortu , si prin mórtea sa libera pe Turci de unu mare periclu. Câci Persianii vediendu mórtea

(9) *Sinanu Pasia*. Acelasiu, care pentru neglidenti'a sa in Persia, a fostu destituitu (precumu s'a disu mai in susu) din officiulu de mare-veziru. Cã-ci aceea nu é lucru raru la Turci , ca unu generalu destituitu éراسي se se puna in postulu seu de mai nainte, séu anca a-lu redica la unu postu si mai inaltu. De aci , cându sunt tramisi pentru esemplu, in esiliu. toti vinu, chiar si inimicii lor a le tramite presente, fiindu ca se temu cá nu cum-va reabilitati fiindu odata in posturile ce le-au avutu , se-si resbune asupr'a lor si se le faca reu.

(10) *Selmas*. O cetate ce eu nu o cunosc, și nici in chartele geografice nu é insemnata. Pare inse ca é situata in provinci'a Sofianu , cã-ci nu é probabile, cã armat'a turcêsa incungiurata si infestata in continuu de Persiani , se fia potutu ajunge mai departe.

generalului loru într'atâtu se consternasera, în câtu s'au retrasu îndată îndereptu, si au lasatu pe musulmani se-si continue liberu calea spre Vanu.

FERHADU PASIA LUPTA CU SUCCESU CONTRA PERSIANILORU

XV. După toate acestea, truppele otomane pentru împușinarea numărului loru au fostu necesitate a perasi cuceririle loru. Persianii vedindu acést'a, si-au readunatu armat'a, si în anul Hegirei 994, impresóra cetatea Tíbris, alu carei comandante era Giaferu Pasia. Dar' Muradu tramite pe Ferhadu Pasia (11) cu puteri număróse într'adjutoriulu cetatiei. Acesta constringe pe Persiani a redica obse-diulu; edifica unu fortu nouu între Tíbris si Revanu, si patru ani întregi se sustiene cu armat'a sa între aceste două cetati cá între două fortaretie tari. Vér'a se batea cu inimizii, ér iér'n'a se retragea în Erzirum pentru a fi mai aprópe de confiniile loru. În urma ir-rumpe în Giurgistanu, ocupa toate castellele din acésta provincia, si pune fundamentu la două cetati, anume Luri si Ghiunge. Apoi se incinge o lupta între elu si între generalulu Persianiloru, ' Carebagi (12) Mehemedu Chanu, în care pune la fuga si resipesce tóta armat'a persiana într'atâtu, în câtu aceste capete-rosie de atunci încóce n'au mai avutu curagiulu nici de a se areta, nici de a-si mai încerca noroculu în lupta deschisa.

A. 994
I. C. 1586

SE PUNE PACE CU PERSIANII

XVI. După atâte batalii perdute si după perderea provinciiloru Revanu, Ghiunge si Carebeg, au potutu vedé Persianii ca nu suntu în stare a se mai oppune Ottomaniloru. Asiá au începutu a cugeta seriosu, cumu ar' potea se obtiena pacea. Dar' Muradu nu pareu nici decumu propensu a li-o accorda. Atunci regele Persiei promitte a lasa toate provinciile cucerite de ottomani; a nu calca nici-odata armat'a persiana pe teritoriu turcescu; a nu întreprinde nimicu nici în publicu nici în secretu, ce ar' poté fi în prejudetiulu impe-riului ottomanu: si cá garantia pentru toate acestea, tramite pe fra-

(11) *Ferhadu Pasia*. Generalu fórté renumitu la Turci, care si-a castigatu mare reputatiune în acestu bellu.

(12) *Carebagi*. Pare a fi fostu chiar patri'a natale a acestui generalu.

tele seu Haidargian dreptu ostaticu la invincibil'a Pórta. Pe aceste conditiuni au juratu amenduóe partile, si pacea in fine s'a inchieiatu, si prîn ea s'a pusu capetu acestui bellu lungu si sangerosu.

SE NASCE REBELLIUNE IN CONSTANTINOPOLE

XVII. Dar soldatii cari largisera pênê acumu marginile imperiului, au inceputu dupa pacea cu Persianii a-si întórce furi'a contra sinului loru propriu. Defterdariulu séu marele thesauráriu, a fostu accusatu de catra Ienicieri, ca a falsificatu monet'a si cu acést'a i-a platitu. Incitati si mai multu prin inimicii lui, ei se adunara grupe de grupe si amerintiau a-lu uccide in palatiulu seu. Defterdarulu in-sciintiatu prin amicii sei de pericolulu imminente, fuge in palatulu imperiale, si róga in tóta umilinti'a pe Muradu, se-lu ia sub scutulu seu si se'lu apere contra furiei soldatiloru. Rebellii abia' audu despre acésta, si indata incungiura palatulu lui Muradu, si in modulu celu mai vehemente ceru a li se da afara Defterdariulu. Imperatulu le refusa; ei insistu in modu anca si mai violentu; apoi ocupa tóte esirile, si amerintia cu perire si móрте atátu pe Sultanulu câtu si pe toti boierii tieiei.

REBELLI SUNT ALUNGATI SI AGRATIATI

XVIII. In acésta stare strimtorata, Muradu crediù de bine a in-trebuintia remediulu estremu, ca se salveze celu puçinu prestigiulu maiestatiei imperiali. Elu armâ pe toti camerarii si Baltagii⁽¹³⁾ sei, le ordinâ a deschide portile si a attaca pe Ienicierii, ca pe totu atâti infideli si rebeli. Ordinulu Sultanului a fostu executatu cu barbatia, căci omenii sei pretiuindu viéti'a imperatului mai multu de câlu pe a loru propria, s'au aruncatu ca lei asupr'a Ienicieriloru, caroru in tumultulu loru nu le mai venia in minte a se pune in ordine de lupta. Indata la primulu atacu si inainte de a se poté aduna cu totii, au fostu omoriti trei-sute-siepte-spre-diece din ei, ér' ceia-lalti parte risipiti, parte ei insii au fugitu pe la casele loru. In urma se pune la midi-locu marele veziru Sinanu Pasia, si prin cuvintele

(13) *Baltagii*. Acesti-a, pentru servitiulu ce au facutu cu acésta ocaziune, porta in palatiulu imperiale pênê in diu'a de asta-di numele de *Chasculleri*, adeca servi probi si fideli.

sale se încerca a imblândi indignatiunea Sultanului, aretându ca nu trebe se pedepsesca pe toti într'o forma. Autorii principali ai rebeliunii trebe pedepsiti nesmintitu, că altor'a se le servésca de exemplu; dar' a puni într'o forma și pe acei-a, cari au fostu numai rapiti de torentele revoltei, un'a că acést'a nu numai ca ar' fi contra justitiei, dar' ar' poté se fia chiar in detrimentulu statului. Muradu miscatu de aceste cuvinte ale vezirului seu, a iertatu pe toti, afara de autorii principali, pe cari a ordinaru a-i arunca in mare. Dupa suprimerea in acestu modu a rebeliunii, soldatii umiliti s'au intorsu la detorintiele lor.

ESPEDITIUNEA LUI SINAN PASIA IN UNGARI'A

XIX. Pentru a preveni pe viitoriu alte turburari de acésta natura, Muradu la anulu Hegirei 1002 tramite pe marele veziru Sinan Pasia cu armata mare in Ungari'a, și cuceresce sub comand'a acestui-a mai multe cetati. Apropiandu-se iérn'a, a datu ordinu trupeloru a se inquantira in Rumeli'a, si in primavér'a urmatória a impresoratu cetatea Ianik (14), care dupa obsediu de optu-spre-diece dile'a fostu adnectata si ea imperiului ottomanu. Dupa aceea a facutu dispositiunile necesare pentru ca se aduca in ordine trebile in aceste parti, si apoi s'a intorsu éراسي la Constantinopole.

A. 1002

I. C. 1591

MOARTEA LUI MURADU

XX. Dupa ce a supusu atâtu pe rebelii din intru, câtu si pe inimiicii din afara, Muradu anca în acelasiu anu a trecutu dela cele pamentesci la cele ceresci. Elu a traitu cinci-diece de ani, si a domnit doue-diece de ani si optu luni. Atati fii au avutu, câti ani a domnit. Dintre acestia celu mai in etate a strangulatu pe toti ceialalti, si i-a tramisu in urm'a parintelui seu la imperati'a nem urirei (15). Ceea ce

(14) *Ianik*. Iaurinum scú Iaurinum, pe care Germanii o numescu Rab, si despre care istoriografii christiani dicu ca a fostu ocupatu de Turci prin tradarea comitelui de Hardeck.

(15) *Imperati'a nemurirei*. Turcii tienu ca toti imperatii lor sunt santi. Si pentru aceea candu facu mențiune despre moartea vre unui imperatu alu lor, ei totudeauna se serversu cu terminii cei mai respectuosi. Asià pentru exemplu, ei dicu:

« In anulu acesta, Maiestatea sa, din vointi'a si dorinti'a sa propria, s'a departatu « din lumea acést'a, care este port'a vanitatiloru, si a trecutu în locuintiele eterne

me prinde mirare este, ca nici-unu istoricu tureu din câti cunosc eu, n'a însemnatu caracterulu si calitatile acestui imperatu , ceea ce este contra usului loru constantu.

Domnitori in Europ'a contimpurani cu Murad III., au fostu :

In Germani'a : Rudolfu II, 1574—1611.

In Angli'a : Elisabeth'a 1558—1602.

In Francia : Henricu III. 1574—1589 ; si Henricu IV. 1589—1610. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU III.

ALU TREISPREDIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU VII. DIN CARTEA III.

MAHOMEDU SUCCEDE LUI MURADU

I. Dupa mórtea lui Muradu III, la anulu Hegirei 1003, chiar' intr'o di de Vineri, in siese ale lunei Gemaziul-evvel, fiulu seu Mahomedu a ereditatu nu numai tronulu, ci si bellulu in Ungari'a. Elu, precumu amu vediutu mai in susu, a maculatu inceputulu regimului seu cu sangele a loru nóue-spre-diece frati ai sei (1).

A. 1003
I. C. 1594

OCCUPA AGRI'A

II. Mahomedu dupa ce s'a stabilitu pe tronu, si-a intorsu tóte cugetarile sale spre a termina in Ungari'a bellulu inceputu de parintele seu, cá apoi cu atátu mai usioru se se póta da repausului, ce fórte multu i placea, si se póta gusta neconturbatu deliciile (2) co-

(1) *Frati ai sei.* Scriitorii crestini dicu, ca elu a omoritu duóe-dieci-si-duoi de frati ai sei, si diece concubine ale parintelui seu, pre candu ele erau insarcinate, le-au aruncatu in mare. Dar' mie-mi place mai bine a urma pe istoriografii turci.

(2) *Deliciile.* Intr'acést'a se unescu si istoriografii straini, si dicu ca Mahomedu se delectá mai multu in placerile sensuali, de cátu in reputatiunea si in glori'a numelui seu.

A. 1004
I. C. 1595

rónei (s). Pentru a termina bellulu si a poté constringe pe inimizii la o pace, fara a compromite catu de pucinu maiestatea ottomana, indata la anul urmatoriu se pune in fruntea unei armate considerabile, intra in Ungari'a, impressóra cetatea Egire (4)', pe care predecesorii sei in vanu au tentatu a o cucerii, si fatigandu garnisón'a prin frecvente assalturi, in urma o constrinse a capitula, mai alesu ca ea nu potea se spere de nicaiurea vre-unu adjutoriu.

INVINGE PE CRESTINI

III. Dupa cucerirea cetatiei Agri'a, fiindu-ca iérn'a se apropià, a vediutu ca nu póte face mai departe nici-o intreprindere cu succesu, si asia decise a se întórce la Constantinopole indereptu. Dar' fiindu pe cale, o armata de ale crestinilor i vine dintr'odata inainte, si-lu ataca cu atata furia, in câtu Musulmanii incapabili de a sustiené foculu, au fostu constrinsi a se retrage. Inimizii insa nu incetau a-i persecuta, si petrundu pêné la corturile unde se tienea thesaurulu imperiale. Aici Germanii rumpu cassettele, si orbiti de atâtu amaru de avutia, lacomosi de bani, uita de bataia si lasa se le scape din mana victori'a sigura. Càci Sultanulu vediendu ca inimizii sunt ametiti de multimea spoliatiuniloru, i ataca mai antaiu numai cu ómenii sei de curte, si-i bate chiar' pre candu era in actulu de a imparti thesaurii, si pre candu cugetau ca Turcii ar' fi cu totul batusi si risipili. La acestu esemplu alu Sultanulu se incuragiéza si ceealalta armata, se readuna din nuou, si se arunca asupr'a inimizii cu atata bravura, in câtu n'a scapatu nici-unu omu din câtu au fostu petrunsu in castre, nici macar' unulu care se duca scire despre acésta lovire fatale.

MOARE

IV. Dupa acésta victoria, Mahomedu vine la Constantinopole in triumfu; si contentu cu cuceririle ce a facutu, inchieie pace cu crestinii, pentru a se poté da cu totul comoditatii si placerilor lu-

(3) *Corónei*. Aci se intielege persón'a imperatului si nici-de-cumu imperiulu. Cà-ci, pe câtu a traitu acestu Sultanu, de si inchieiese pace cu crestinii, Turcii totusi au fostu in batai continue cu Germanii, acumu invingéndu si acumu remanendu invinsi.

(4) Romanesce Agria, germanesce Erlau; unguresce Eger. *Tr. Rom.*

mesci, la cari de la natura avea mare inclinațiune. Asia a traitu in repausu profundu pênê la anulu Hegirei 1012, candu cuprinsu de dorulu dupa o imperatia durabile si disgustatu de deliciile acestei lume, si-a luat diu'a buna de la acêst'a, si a trecutu in palatiulu eternu. Elu a domnit nouê ani si două luni; dar' câti ani au traitu, istori'a nu ni-a insemnatu; atâta se știe, ca a muritu in flórea etatiei sale. N'a facutu decâtu unu singuru faptu memorabile, si acêst'a este espeditiunea sa in Ungaria, unde a cuceritu cetatea Agri'a, si la întórcere catra Constantinopole a batutu pe crestini. De la cucerirea Agriei i s'a datu supranumele de Egire.

A. 1012

I. C. 1003

~~~~~

Pe timpulu lui Mahomedu III, au fostu Domnitori in Europ'a:

In German'a: Rudolfa II, 1576—1611.

In Angli'a: Elisabeth'a 1558—1602; si Iacobu I si VI pentru Scoti'a 1602—1625.

In Franc'a: Enricu IV 1589—1610, si Ludovicu XIII, 1610—1643.

Adeca totu camu aceia cari au fostu si pe timpulu lui Muradu III. *Tr. Rom.*

—————◆—————

ISTORI'A

DOMNIEI LUI ACHMEDU I.

ALU PATRUSPREDIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU VIII. DIN CARTEA III.

ACHMEDU SUCCEDA PARINTELUI SEU MAHOMEDU

I. Tronulu devenindu vacantu prin mórtea lui Mahomedu Egire, acelasiu l-a ocupatu fiiulu seu Achmedu in nóue ale lunei Regeb, anulul Hegirei 1012, pre candu elu abiá era de cinci-spre-diece ani. Unu actu acesta, care nu s'a mai vediutu pênê acuma, cá frênele gubernului se se dea in mânile unui regente atátu de tineru. Din acestu incidentu unu poetu de pe acele timpuri a improvisatu urmatoriulu versu; «Lui singuru i-a fostu data, intre toti fii lui «Osmanu, de a fi imperatu inainte de-a avé unu standartu (1) ».

A. 1012

I, C. 16 03

TURBURARI IN ASI'A

II. Elu inse indata cu inceputulu regimului seu au aretatu, cá nu totdeauna se face reu candu frênele gubernului se dau in mânile unui domnitoriu tineru. Indolenti'a defunctului seu parinte a facutu

(1) *Standartu*. Adeca inainte de a fi ajunsu la anii de maturitate. Că-ci pênê aci la Turci a fostu usulu, ca nici-unuia, care nu va fi ajunsu etatea maturitatiei, se nu se dea sangiacu, adeca stindardu, care este semnul de potestate, ce numai maturii o potu eserce.

pe soldatii asiatici atât de insolenti, în câtu ei, cari pênê acumu erau în continuu ocupati în bataliele cu Persianii, credeau ca după pacea încheiata le este permis a attaca si spolia nu numai pe cailori, dar' si tienuturi si cetati întregi. În privinti'a acést'a s'au fostu datu plansori la curte anca pe timpul parintelui seu, s'au fostu transmis si unii generali pentru a supprime rebelliunea. Dar' acești-a, séu sedusi de speranti'a de a se împartesi si ei din pređi, séu negligenti întru implinirea detorintiei lor, nu numai ca nu au pusu capetu rebelliunei, ci din contra, numarul rebelliloru creșcea din di în di, si ei devastau în modulu celu mai miserabile tóta Anatoli'a. Capii principali ai rebelliloru erau Calender Ogli si Tavi(2), cari faceau cele mai orribili si mai șangeróșe incursiuni în tierile ottomane, si se încumetau se attace chiar' si trupele imperiali.

TURBURATORII SUNT BATUTI SI ALUNGATI

III. Sultanulu Achmedu convinsu, că desarmandu si alungându pe acești duoi capi principali ai rebelliloru, va poté usioru a stinge seditiunea si a restabili pacea în orientu, tramite în capu de iérna pe marele veziru Codgea Muradu Pasia la Aleppo, adornatu cu insigniele imperiali cá semne ale dignitatiei sale, si accompaniatu de tóta gard'a sa, dandu-i ordinu a se înquartira preste iérna în Aleppo, ér' de cu primavéra a se pune în legatura cu acele trupeasiatice cari au remasu anca credintióșe, si apoi cu puteri unite a merge asupr'a rebelliloru. Muradu Pasia a executatu ordinulu imperatului cu cea mai mare bravura si cu celu mai bunu succesu; căci după mai multe conflicte șangeróșe, în urma învinge pe Calender Ogli (3), aprópe

(2) *Tavil*. Adeca *Lungulu*. Este unu supra-nume ce i s'a datu pentru statur'a sa înalta. Turcii au gustulu de a da supra-nume de acestea la generalii lor, după calitatile corporali ori spirituali ale acestora. Asia pentru esemplu, Ahmedu Pasia care a cuceritu Candi'a, a fostu supra-numitu *Fasil*, adeca Ahmedu Pasia *doctulu*; Ibrahim Pasia s'a numitu *Shishman*, adeca *grasulu*; unu altu Ibrahimu Pasia, care a fostu seraskier în ultimulu bellu cu Germanii, a fostu numitu *Siétanu*, adeca *diavolu*; Mehemedu Pasia, care a cadiutu în batali'a de la Zenta, a fostu supra-numitu *Elmas*, adeca *diamantulu*, etc.

(3) *Calender Ogli*. Fiiulu lui Calender (*), unu brigantu faimosu, ale carui fapte se canta si pênê asta-di într'unu cantecu ce se numesce Sharky. Dar' nu trebe confun-

(*) Acestu cuventu după etimologia însémna monachu peregrinariu. *Tr. Germ.*

de Marasiu in muntii Kioikiesen i risipesce tóta armat'a, in câtu nu mai remasese nici-unu omu pre langa elu, si-lu constringe a fugi singuru cumu era la Arak, o provincia in Persi'a. Dupa aceea si-a intorsu armele contra lui Taviu, care era alu doilea capu alu rebelliloru, si care chiar' venise intr'adjutoriulu companionului seu. Dar' Taviu nu astépta initiativ'a Turciloru, ci cumu i-a diaritu, a nevalitu asupr'a loru, si le-a trentitu o buna bataia; in urma inse, prin tienut'a brava a Ieniceriloru a remasu totalu batutu si constrinsu a fugi si elu in Persi'a.

EI FACU PE PERSIANI SE FRANGA PACEA CU TURCII

IV. Aici convine cu amicul seu Calender Ogli, si ieau impreuna mesuri, cari au fostu prejuditióse atâtu amiciloru câtu si inimiciloru. Prin instigatiunile loru au facutu de s'a frantu pacea dintre Ottomani si Persiani, pace care pênê acumu se observase de ambe parti neviolata. Persianii sedusi prin vorbele loru amegitórie, au refusat de a-i estrada Turciloru, precumu acesti-a cereau. Achmedu a consideratu acestu refusu dreptu injuria si despretiu adusu regimului seu, de aceea decise a-si resbuna amaru pentru acést'a.

MURADU PASIA MERGE CONTRA PERSIANILORU

V. Cu scopulu acesta Achmedu trimite pe marele Veziru Muradu Pasia (care daduse degiá proba despre desteritatea sa in suprimerea rebelluinei de mai nainte), cu armata númeroasa contra Persianiloru. Successulu inse n'a fostu atâtu de bunu precumu se asteptase, câci espeditiunea s'a intreprinsu cevasi cam tardiu; era drumurile grele, intardiau mersulu si mai multu, in câtu Vezirulu numai odata cu iérn'a a potutu ajunge la Tibris; prin urmare i-a fostu imposibile cá la unu timpu atâtu de inaintatu si cu trupele atâtu de ostentate se intreprinda ceva cu succesu. Dreptu aceea ordina armatei sale cá se se traga in Diarbekir si se remana acolo preste iérna.

DAR' MORE SI IN LOCU-I SE NUMESCE NASIH PASIA

VI. In primavér'a urmatória Muradu Pasia resolutu a repara

A. 1013

I. C. 1604

datu cu unu altu Calender, care sub Mahomedu I aduse imperiulu otomanu in crisa estrema,

A. 1014
I. C. 1605

prin celeritate ceea ce a perdutu în vér'a trecuta prin intardiare, 'si aduna armat'a si face tóte preparativele pentru a irrumpe în provincie Persiei; înse chiar' candu era gata de purcesu, a cadiutu bolnavu si preste puçinu a si muritu în cortulu seu. În loculu lui s'a numitu mare veziru Nasih Pasia (4). Dar' nici acesta n'a fostu mai fericitu decâtu predecesorele seu; si dupa ce a statu unu anu întregu fara a poté întreprinde ceva cu succesu, s'a întorsu la Constantinopole cu armat'a fórt impuçinata, parte prin morburi, parte prin multele fatigiuri ce au trebuitu se suferi.

MEHEMEDU PASIA IMPRESORA CETATEA REVANU

A. 1015
I. C. 1606

VII. Dupa, ce ajunse acasa, a fostu accusatu la imperatoarele imputandu-i-se neglgentia si indolentia; ceea ce constatandu-se, a fostu judecatu la mórte si decapitatu. În loculu lui a urmatu mare Veziru Mehemedu Pasia, care a primitu ordinu a continua bellulu contra Persianiloru cu mai multa seriozitate; si pentru a poté intra câtu mai curêndu în actiune, i s'a ordinaru a petrece iérna în castre la Aleppo. În primaver'a anulu 1015, plecandu de aici cu armata númeroza trece preste, confiniele Persiei; impresóra cetatea Revanu si o bombardéza cu tóta vehementi'a patru-dieci de dile necurmatu; dar' în urma a fostu respinsu prin bravur'a garnisónei si necesitatu, cá dupa perderi mari se redice obsidiunea.

MEHEMEDU PASIA STRANGULATU; ÎN LOCULUI SE NUMESCE MARE VEZIRU HALIL PASIA

VIII. Mehemedu Pasia în reintorcerea sa din acésta expeditiune ajunge la Erzurumu, unde chiar' pre candu voiã se-si puna armat'a în quartire de iérna, vine Capudgi Bashi cu ordinu de la imperatulu ca se-lu stranguleze. Ordinulu a fostu punctualu esecutatu, si în loculu lui Mehemedu pasia a fostu numitu mare veziru Halil pasia, unu generalu pre câtu de bravu, pe atâtu de prudente, care inventiandu din esemplele predecesoriloru sei, si-a pusu tóte puterile ca se stringa preste iérna totu ce este necesariu pentru campania, ca asiã în primaver'a urmatória se póta intra în actiune contra inamiciloru fara nici-una difficultate.

(4) *Nasih Pasia*. În Coranu, Nasih se numesce Beniaminu, fratele lui Ioseph; si de la Coranu încóce, numele de Nasih a inceputu a se lati între mahomedani fórt tare.

MORTEA LUI ACHMEDU

IX. Pre candu nutriau cea mai mare speranția ca superbi'a Persi-aniloru va fi umilita, imperatulu a fostu atacatu de unu accesu de friguri, si acést'a chiar' in anulu candu Persi'a era amerintiata cu destructiune totale, adeca in anulu Hegirei 1026. La inceputu imperatulu n'a luat in seriosu acestu accesu de friguri, fiindu-ca nu parea a fi periculosu; dar' in urma a crescutu din di in di intr'atâtu, in câtu Achmedu disgustatu de lucrurile omenesci, a perasitu grigile imperiului si a sburatu la placerile paradisului.

A. 1026

I. C. 1617

CALITATILE LUI ACHMEDU

X. Achmedu a traitu ani două-deci-si-siepte, si a domnit ani patru-spre-diece. Elu au avutu trei fii, pe Osmanu, Muradu si Ibrahimu, cari toti au apparutu succesori pe thronulu turcescu. Ne mai facându mentiune despre alte virtuti ale sale, elu a intreputu pe toti predecesorii sei in liberalitate si magnanimitate, in câtu unii lu accusá de prea mare prodigalitate. Passiunea lui cea mai mare era de a construi edificii mari; proba despre acésta este Giamia (5) edificata pe Hypodromu in vecinetate cu S-t'a Sophia, si care este in stare a disputa prioritatea acestei-a. La construirea acestei Giamie atâta diligentia si spese au trebuitu, in câtu pentru a o termina abiá au fostu de adjunsu toti thesaurii imperiului, câti s'au strinsu sub durat'a lungului repausu alu parintelui seu. Se dice ca pre candu se edificá acésta Giamia, Achmedu in tóta diu'a o visitá, si elu insusi platea pe lucratori.

(5) *Giamia*. Acestu edificiu intrece in pompa pe templulu de la S-t'a Sophia, dar' nu è atâtu de mare cá acesta. Afara de ornamentale numeroase ce se vedu pe paretii din afara, mai sunt pe paretii din intru péné la două-sute de tablouri aurite, pe care sunt gravate numele profetiloru, si câte o sententia scósa din Coranu; fla-care din aceste tablouri costa cinci-mii de thaleri, cà-ci pe fla-care stralucescu, precumu si spune, câte siese-deci-si-unulu de diamante. Adeverulu este, ca atati-a bani a costatu acestu edificiu, in câtu dupa ce a fostu gata, facându-se calcululu esactu, s'a vedintu cà totu drachmulu de pétra séu nesipu a costatu nu mai pucinu de trei aspri.

~~~~~

Sub timpulu lui Achmedu I, au fostu totu aceiasi domnitori in Europ'a, cari au fostu sub predecesorele seu Mahomedu II, cu adaogere inse, ca in Germani'a a domnitu Mathia de la anulu 1612 péné la anulu 1619. *Tr. Franc.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MUSTAFA I. SI A LUI OSMANU I.

CAPU IX. DIN CARTEA III.

MUSTAFA AJUNGE PE THRONU

I. Dupa mórtea lui Achmedu, Mustafa (1) fratele seu celu mai tineru ajunge pe thronu cu inceputulu anului Hegirei 1027. Dar' fiindu-ca fôrte puçinu seu nici de cumu nu se ingrigia de trebile publice ale statului ottomanu de o parte, ér de alt'a se daduse cu totul placheriloru lumesci, asiá in a patr'a luna a domniei sale a fostu destituitu prin concludu unanimu alu tuturoru Maimariloru tierii, si dusu in carcerile de la siepte turnuri.

A. 1027

I. C. 1618

OSMANU SE PROCLAMA IMPERATORE

II. Dupa destituirea lui Mustafa s'a instalatu imperatore Sultanu Osmanu, fiulu lui Achmedu, fiindu abiá in alu optulea anu alu etatiei sale. Chiar' pentru etatea lui tenera l-au tienutu mai nainte incapabile de a purta sceptrulul, si nu l-au alesu pe elu, de si avea

(1) *Mustafa*. Turcii atribuescu cele mai frumóse calitati tuturoru imperatiloru loru, cu esceptiunea unicului acestui Mustafa, pe care ilu representa cá pe unulu care a intrecutu pe toti ceilalti in vitiuri, precum antecessorii sei l'au intrecutu pe elu in virtuți. S'ar puté numi Sardanapalulu Osmaniloru, déca ar' fi primitu mórtea cu alá u curagiu, cu cátu o a primitu acelu principe.

mai multu dreptu la domnia decâtu Mustafa, ci, precumu amu vedutu, l-au fostu alesu pe acesta cá pre unulu care se vedea fôrte asiediatu, si pentru aceea fôrte blandu si nepericulosu.

UNU FENOMENU PE CERIU

III. Sub domni'a acestui principe a apparutu in Constantinopole unu fenomenu raru, cá care inainte de aceea nu s'a mai vedutu, si pôte ca nici nu se va mai vedé vre-odata. In anulu Hegirei 1029, la dôue-dieci-si-optu ale lunei Rebiul-evvel, s'au aretatu pe ceriu o sabia curbata pe de cinci-ori mai lunga de câtu o lance, si lata de trei picióre. Ea se intindea de la resaritu spre apusu; si s'a vedutu o luna întréga de dile, totdeauna dupa apusulu sôrelui, stralucindu fôrte luminos. Intrebati fiindu astrologii si alti cari pretindu a pricepe acésta arte, se spuna insemnatatea acelu fenomenu, au declarat ca acél'a é semnuu victoriei si lat'rei imperiului ottomani-loru. Totu acesti astrologi au interpretatu de unu reu omenu gerulu ce a domnitu chiar' pe acelu timpu, si anume chiar' in anulu urmatoriu, si care atâtu au fostu de aspru, in câtu locuitorii din Constantinopole poteau trece pedestri pên' la Iskiudar (2) si indereptu.

ESPEDITIUNEA LUI OSMANU IN POLONI'A

IV. In vér'a ce a urmatu dupa acea iérna grea, Osmanu contemmandu tôte aceste presagiuri, a întreprinsu o espeditiune contra Poloniei, si reocupandu Chotinulu (3), pe care Polonii 'lu ocupassera prin assaltu, tramitte apoi pe Chanulu Tatariei cu truppele tatarice si turcesci in intrulu Poloniei spre a o preda si devasta, ér' elu incunjurá cu ómenii sei truppele inimice, si într'atâta strîmtóre le aduse, in câtu in urma au fostu constrinse a cere pace. Imperatulul le

(2) O cetate in Asi'a, in faéie cu Constantinopole. *Tr. Rom.*

(3) *Cholinulu*. Cetate in Moldavi'a langa Nistru, in faéie cu Caminieti, fortificata atâtu de la natura câtu si prin arte. Turcii au reparatu pe timpulul meu, dupa batai'a de la Prutu, murii acestei cetati, si au mai adaosu si alte fortificatiuni facute dupa sistem'a moderna; jin câtu asta-di cu dreptu cuventu se pôte numi bulevardulu întregulu imperiu contra Rusiei si Poloniei. Dar despre acésta voļu vorbi mai pe largu in tractatulul meu despre Moldavi'a antica si moderna (*).

(*) Vedi « Descriptio Moldaviae » Partea I, Capu IV. pag. 16. Editiunea societatiei academice, Bucuresci 1872. *Tr. Rom.*

A. 1029
I. C. 6120

A. 1030
I. C. 1621

accordă cererea și inchieia pace sub condițiunile dictate de elu. După aceea apropiându-se iern'a, se întorçe la Constantinopole încarcatu cu spoliatiuni și ducându cu sine multime de captivi.

OSMANU UCISU ȘI MUSTAFA RESTITUITU PE TRONU

V. Dar' soldatii nededati cu comand'a unui imperatu atâtu de tineru pe o parte, și de alt'a neavându nici-o ocupațiune, ci trăindu o viét'i'a a lenea în Constantinopole, incitati de amicii și partid'a lui Mustafa, s'au revoltatu în contra lui Osmanu îndata la anulu urmatoriu; și fara a respecta sangele din care s'a nascutu acestu imperatu tineru și de mare sperantia, l-au uccisú în modulu celu mai barbaru, în alu patrulea anu alu domniei și duoi-spre-diece alu etatiei sale, și l-au immormentatu aprópe de parintele seu în Giami'a ce acesta edificase. Dupe aceea scotiendu pe Mustafa din carcerile de la siepte turnuri, unde 'lu închisesera după-ce l'au detronatu, l-au pusu éراسي pe tronu.

A. 1031
I. C. 1622

MUSTAFA DETRONATU DIN NUOU, ȘI STRANGULATU

VI. Dar' níci Mustafa n'a domnitú multu. Pe câtú timpú a fostu în prînsóre, a sciutu se-si ascunda, dar nu și se-si îndrepte vitiurile perversei sale nature. Lumea credea-ca după, ce a gustatu pocharulu afflictiuniloru, se va fi îndreptatu și-si va fi schimbatu modulu vietiei și a guvernarei imperiului. În acésta sperantia soldatii l-au redicatu éراسي pe tronu. Dar' elu crediendu-se mai pre susu de puterea sórtiei, s'a întorsu éراسي la vitiurile sale de mai nainte; facea pe tiranulu; cercá a estermína pe toti acei-a carii-lu destituísera; negligea cu totulu administrarea trebiloru statului, și nu facea nimicú nici prin vorbe, nici prin fapte, ce ar' merita memori'a posteritatiei. Asiá o duse cinci-spre-diece luni, mai multu tiranindu de câtú gubernandu, péné în urma maimarii tiei ne mai potendu sufferi domni'a unui nebunu, l-au detronatu din nuou, și spre cea mai mare rusine, l-au pusu pe unu magariu, și între risetele și insultele plebei l-au transportatu éراسي în carcerile de la siepte turnuri, unde puçinu după aceea, din ordinulu lui Muradu IV, succesorului seu, a fostu strangulatu.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU IV.

SUPRA-NUMITU GAZI

ALU SIEPTE-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU X. DIN CARTEA III.

MURADU SUCCEDA LA TRONU

I. Sultanu Muradu , care ,pentru faptele sale eroice si-a castigatu supranumele de *Gazi* séu *Bravulu* , a fostu nascutu in anulu Hegirei 1018, si dupa destronarea lui Mustafa a succedu la tronulu imperiului ottomanu in patru ale lunei Silcade, anulu Hegirei 1032.

A. 1032

I. C. 1622

BATE PE REBELLULU ABASSA

II. Acestu domnitoriu au aratatu indata la inceputulu domniei sale , cu câtu este mai bine pentru osmani a fi suppusi ascultatori unui domnu tineru si activu de câtu unui somnore molesitu. Abassa Pasia din Erzirumu anca pe timpulu lui Mustafa incepuse a devasta provinciile asiatice si a se oppune pe fație suveranufui seu ; ér' acumu credea, ca pe câtu timpu Muradu tinerulu va tiené in mana frenele gubernului, va puté se-si continue nepedepsitu devastatiunile sale. Dar' imperatulu voindu a infréna insolenti'a acestui omu, si a impedita latirea mai departe a acelei flacari, in alu doilea anu dupa

A. 1033

I. C. 1623

suirea sa pe tronul a trimis pe marele vezir Cerkies Mehemedu Pasia (1) cu armata contra rebelilor in Asi'a. Acesta ataca viguros pe Abassa Pasia (2) aproape de Caisaria, si dupa lupta sangerosa si obstinata, ilu invinge si-lu constringe a fugi in Erzurum. Cerkies pote ca pune capetu acestei rebeliuni, deca indata dupa acea victoria nu muriu in Tokadu.

ALI PASIA ATACA IN VANU BAGDADULU

III. Muradu crediendu ca puterile acestui-a sunt cu totul nimice, ilu despretiuesce si-si intorse cugetulu la alte intreprinderi mai mari. Cu scopulu acesta trimite o armata considerabile in Asi'a sub comand'a lui Hafiss Ali Pasia, guvernatoarele din Diarbekir, cu ordinulu de a se intruni cu truppele asiatice de acolo si a ataca fara intardiare Bagdadulu. Acesta nu intardi a pune in lucrare ordinulu imperatului; dar' dupa obsidiune de cinci luni a fostu respinsu cu

(1) *Cerkies Mehemedu Pasia*. Multi cercassiani au fostu in posturi inalte la curtea otomana, dar' nici-unulu, afara de acesta n'au ajunsu la dignitatea de mare vezir. Elu a fostu unu generalu de mare reputatiune intre Turci, si a luat in casatoria pe Hatidgemu sor'a lui Muradu, pe care o iubi foarte multu. Fratele seu a edificatu in satulu numitu Ortakioi unu palatu foarte elegantu, infrumsetiandu-lu cu gradini si apeducte. Mai tardiu apoi amu cumperatu eu acestu palatu, si anume pe timpul candu Turcii sub Achmedu II. au vediutu ca imperatulu Leopoldu cu armele sale au facutu mari progrese in Ungari'a, ocupandu-o tota dimpreuna cu Belgradulu si Niss'a, si se temeau seu presupuneau numai, ca Germanii vor petrunde pen' la Constantino-pole, seu ca celu puçinu Adrianopole va cade in man'a lor, atunci multi din ei, sub pretextu de peregrinare la Mecc'a, au trecut in Asi'a superioara cu tote averile si efectele lor ce au pututu lua cu sine; si chiar' pe acestu timp, cumu amu disu, amu cumperatu eu acelu palatu cu doue-deci-si-cinci mii de thaleri de la Iusuf Effendi, fiulu lui Tersane Emini, adica inspectorulu marinei; si apoi l-amu mai largitu, infrumsetiatu, si cu timpu l-amu datu érasu indereptu. Precumu audiu, asta-di este in posesiunea filiei imperatului de acumu, care este maritata dupa marele vezir Ali Pasia (*).

(2) *Abassa Pasia*. Elu portu acestu nume de la patri'a sa Abassa, ai carei locuitori semena foarte multu in limba si in datine cu Cercassiani. De aci sclavii captivi cari se aduc din Abassa, au aproape acelasiu pretiu ca si cei din Cercassi'a. Abassa Pasia anca a fostu unu generalu de cea mai mare reputatiune intre Turci; si agratiu dupa rebeliunea sa, elu a fostu unu modelu de fidelitate catre imperatulu seu.

(*) A se vede planulu Constantinopolei, care dupa editiunea traductorelui englesu se va adaoge la finea acestui opu.

mari perderi de catra brav'a garnisóna, si a trebuitu se se retraga, cá se nu-lu apuce iérn'a grea ce se aprópiá.

HALIL PASIA IMPRESOARA CETATEA ERZIRUM

IV. Din acésta cauza Hafiss Ali Pasia (3) indata ce ajunse la Aleppo, fu destituitu din dignitatea sa, in locu-i a fostu numitu mare veziru Halil Pasia. Dar' nici acesta n'a correspuñsu asteptariloru imperatului. Cáci avendu ordinu a merge contra Persianiloru, elu a trasu spre Erzurumu, crediendu ca va poté pune man'a pe Abassa. De aici, acestu rebellu a venitu la suspitiune cá espeditiunea contra Persianiloru ar' fi numai pretestu, armat'a inse in realitate este indreptata contra lui; asiá sa retrage si se inchide in Erzurumu, care de catu-va timpu incóce i serviá de locu pentru arme, si-lu provediuse cu tóte cele necesare pentru viétia si cu alte provisiuni si munitiuni bellice. Halil Pasia a luat acésta retragere a lui Abassa dreptu fuga de frica, si crediendu ca va poté acumu nimici cu totul pe inimiculu inspaimentatu, lasandu-se de espeditiunea contra Persianiloru, merge spre Erzurumu si impresóra acésta cetate.

DAR' REMANE RATUTU

V. Dar' pre candu sperá a-si face gloria cu puçina labóre, pe atunci isi procurá numai disgratia si rusíne infinita. Cáci Abassa au aperatu cetatea in modulu celu mai bravu; in câtu chiar' pentru acésta tóta lumea la tienutu de celu mai bunu soldatu si de celu mai intieleptu generalu pe lume. Elu nu s'a indestulitu numai ca a respinsu pe inimicu, ci cu o trupa mica, dar' alésa, a strabatutu pe neasteptate in castrele ottomane, a ucisu sentinelele, si au adusu tóta armat'a intr'atáta terróre, in câtu nimicirea ei a trebuitu se urmeze immediatu. Cu modulu acesta, o mana de omeni a invinsu pe o truppa de armata fórté numerósa, omorindu o multime si captivandu anca si mai multí. Insu-si vezirulu lapedandu-si armele, abiá potu scapa cu vre-o câti-va omeni ai seí.

(3) *Hafiss Ali Pasia*. Hafiss este unu supranume, care de comunu se da in semnu de distinctiune onorifica tuturor cari se potu lauda cá sciu totu Coranul pe din afara. Cuventulu insusi se deriva de la arabesculu Hifss, care insemna buna-memoria, tie-nere de mēte

CHOSREU PASIA CUCERESCE CETATEA ERZIRUMU SI PRINDE PE ABASSA PASIA

VI. Muradu audindu despre acésta perdere, s'a intristatu indoitu: căci pre langa erórea vezirului seu vedea ca si elu insu-si a gresitu, ca prea desconsideratu pe Abassa; si erórea vizirului era, ca a intermissu trebile cele mai momentóse, si a inprebuintiatu armele imperiului la unu lucru de mai pucina insemnatate. Spre a indrepta amenduóe aceste erori destituie pe Halil Pasia, éra in loculu lui numesce mare veziru pe Chosrevu Pasia, pe care 'lu si tramite indata cu truppe suplimentarie la armat'a ce era inquantirata de iérna in Diarbekir, ordinandu-i ca indata ce se va desprimavera, se mérga asupr'a lui Abassa si se stinga foculu rebelluinei din acele parti. Esemplele nefericite ale predecesoriloru sei au facutu pe Chosrevu Pasia mai prevedietoriu; asia pentru a esecuta insarcinarea sa cu mai mare iugrigire, isi adună tóte truppele, se provediù cu tunuri din cele mai grele, apoi cu tóte aceste puteri incungiurá murii cetatiei Erzirumu, si o inchise din tóte partile asiá, in câtu locuitorii ei cuprinsi de spaima si cutremuru, in a cinci-a di a obsidiunei i-au predatu si cetatea si pe rebellulu Abassa.

MURADU AGGRATIEAZA PE ABASSA

VII. Dupa cucerirea cetatiei, Chosrevu Pasia pune in férra pe rebellulu Abassa si-lu tramite la Pórta. Dar' Muradu audise degiá de mai inainte de faptele eroice ale acestui omu si sciea degiá, ca este unu barbatu de unu curagiu si inima invincibile, si ca numai prin tradarea ómeniloru sei i-a cadiutu in mana, si asiá a vediutu, ca de si acestu rebellu ar' merita de o miie de ori mórtea, totusi nu ar fi bine a-i lua viati'a si a lipsi imperiulu ottomanu de unu ornamentu atâtu de raru. Dreptu aceea Muradu i dède numai o infruntare severa pentru rebelluinea ce a facutu, si-i promise a-lu ierta (4) sub conditiune

(4) *A-lu ierta.* Istoricii turci, cari totdeauna se adopera a areta faptele imperatorulu, dar in cele mai frumoase colori, dicu ca acea iertare ce Muradu a facutu rebelluiui, este unu exemplu incomparabile de clementi'a acestui Sultanu. Sunt inse altii carii dicu, că Abassa a capitulatu lui Chosrevu Pasia sub conditiune de a poté esi din cetate cu tóte onorile si cu salva viétia; si acest'a este caus'a pentru care Muradu nu l-a potutu puni cu mórte. Căci é lucru fóte raru, că imperatii Turciloru se franga cuventulu datu persónelorú de legea mohamedana; si afara de acést'a, calitatile escalente ale acestui rebelu anca pareau ca pretindu agratiarea lui.

de a-si sterge crimele din trecutu prin purtare buna in viitoriu , si arm'a ce a redicatu pênê acuma contra imperiului , se o întórca de aci inainte contra inamicilor ottomaniloru. Abassa consimti din tóta inim'a la aceste conditiuni neasteptate din partea sa ; ér' Muradu nu numai ca-lu primi în favórea sa, ci anca-lu numi Beglerbegu in Bosni'a, cá pe unulu care prin valórea sa este in stare de a infrange pe inimici, in casu candu acesti-a ar' attaca imperiulu din acésta parte, pe timpulu candu armat'a ceealalta va fi ocupata in luptele bellice contra Persiei.

CHOSREVU IMPRESOARA IN VANU BAGDADULU

VIII. Dupa-ce in modulu acesta turburarile interne au fostu supresse , Muradu la anulu Hegirei 1039, tramite pe Chosrevu Pasia cu nuóa armata in contra Bagdadului. Acestu veziru pentru a preveni obstacolele ce au statu in cale predecesorelui seu, pléca immediatu in Asi'a, si ajungêndu in Musul, face preste tóta iérn'a cele mai mari preparatiuni bellice pentru espeditiunea viitória. In de cu primaver'a urmatória, pentru a taia Bagdadului totu adjutoriulu possibile , intra in provinci'a Arak, unde guberná Seinel Chanu in numele regelui Persiei ; ocupa tóte castellele ; derima si nimicesce totu ce nu potea lua cu sine ; sugruma cu modulu acesta rebelliunea de mai nainte, si impresóra Bagdadulu din tóte partile. Dar' sórtea n'a voitu, cà glori'a destinata pentru imperati se cada asupr'a unui generalu. Câci, de si vezirulu in cursu de patru-dieci-si-un'a de dile a batutu si bombardatu cetatea cu cea mare bravura, totusi in urma a vediutu ca este preste potintia de a o cuceri , si asiá a fostu constrinsu dupa mari perderi a redica obsidiunea.

A. 1039

I. C. 1629

ILIAS PASIA REBELLU, PRINSU SI PUNITU

IX. Reulu succesu alu acestei espeditiuni se póte atribui in mare parte unei nooe rebelliuni ce se escase la confiniile Persiei. Ilias Pasia, pe care Muradu ilu numise Beglerbegu in Erzurumu in loculu lui Abassa Pasia, cá si candu ar' fi succesu acestui-a nu numai in officiu , ci si in poft'a si instinctulu de a domni , a sciutu se atraga in partea sa pe soldatii si locuitorii de acolo , si a refusat de a se mai supune Sultanului , sperandu ca nu va cadé in curs'a in

A. 1041

I. C. 1631

care cadiuse Abassa, Dar' sôrtea n'a fostu asemenea pentru a mânduoi ; căci pre candu ea a procuratu numai marire si onôre pentru Abassa , pe atunci a adusu numai rusîne si punitiune pentru Ilias Pasia, asia ca, la anulu Hegirei 1041, invingându-lu Kiuciuk Mehemed Pasia (5), l-a prinsu si l-a tramisu la Pôrta, unde fu decapitatu in piati'a publica, si asia a platitu cu capulu fantăsiere sale estravagante.

PERSIANII IMPRESSOARA CETATEA VANU. TURCII O ELIBERA

X. Chiar' pe acestu timpu, candu armat'a musulmana prin atâtea revolutiuni interne era cu totulu debilitata, Rustem Chanu , generalulu Persianiloru irrumpe in tierile ottomane si devasta tôte tîenuturile in giurulu cetătiei Vanu, éra in urma impressôra cetătea. Armat'a asiatica a Turciloru nu era capabile a resiste Persianiloru, si cetătea ajunsese acumu la estremu. Atunci Muradu audindu de acestu periclu imminente, a tramisu pe Beglerbegulu din Rumeli'a cu trupele sale europene intr'ajutoriulu cetătiei. Acesta sosindu cu graba, bate pe Persiani si elibera cetătea chiar' in momentulu candu era se capituleze.

MURADU TRAMITTE ARMAT'A CONTRA POLONILORU ; DAR' IN URMA INCHIAIE PACE CU EI

XI. Muradu , dupa debellarea Persianiloru se decise a-si întôrce armele sale victoriôse contra Poloniloru , si adunandu-si truppele de armata in Adrianopole, da ordinu lui Murtassa Pasia, că dimpreuna cu Giambalat Sade (6) , pe care-lu numise mai nainte generalu cavaleriei din Romeli'a, se irrumpa in Poloni'a. Acesti generali trecu Dunarea pe la Giurgiu (7), o cetate in Romani'a, si se punu aici in castre. Pre candu stateau aici si asteptau ordinele ulterioari ale imperatului, vinu niscari delegati poloni la Murtassa Pasia , si se rôga in tóta umilinti'a a lega pace. Murtassa n'a voitu a lua asupr'a ,

(5) *Kiuciuk Mehemedu Pasia*. Kiuciuk (") înseamnă micu. Unu nume ce turcii dau de comunu persôneloru de statura mica.

(6) *Giambalat Sade*. Fiiulu lui Giambalat. Pare a fi tataru de origine ; că ci acestu nume é propriu Tatariloru , precumu Polad Mirsa, etc.

(7) *Giurgiu*. Urbe vechia in Romani'a, între Silistr'a si Nicopole.

(") De aci pare a deriva unguresculu Kicsi Kici) micu *Tr. Rom.*

sa, fara scirea imperatului transactiunea unui lucru atât de momentos, si i-a tramisu la Pórta. Aici Muradu, miscatu de rugarile lor, le accórda pacea sub conditiunile dictate de elu.

EDICTU PENTRU LICENTI'A DE A BEA VINU

XII. La anulu Hegirei 1043, se publica unu edictu alu imperatului pênê acumu ne mai auditu Musulmaniloru. Prin acestu edictu adeca se da permissiune nu numai negutiatoriloru de vinu si ospetariloru de a trafica si vinde vinuri, ci se concese fia-carui de a poté bé vinu in publicu câtu i place, ceea ce este in contra legi muhamedane; si ér' de alta parte, se interdise sub grea pedépsa de a mai tiené cafelele publice.

A. 1013

I. C. 1633

MURADU MERGE IN CONTRA PERSIANILORU SI OCCUPA CETATEA REVANU

XIII. Intr'aceea, grigea de bellulu persianu tienea pe Muradu in continua nelinisce. Elu vedea bine că este peste putintia de a consolida imperiulu si a-lu largi precumu avea intentiunea, pênê candu Bagdadulu, acea superba cetate in Asi'a si antemurulu imperiului ottomanu, este in man'a Persianilaru. Dar' a vediutu că tóte întreprinderile generaliloru sei n'au adusu nici-unu folosu pentru imperiulu ottomanu; asia se resolvi a face elu insusi pe generalulu, si prin maiestatea imperatésca a invinge obstacolele ce au impededatu pênê acumu progresssele atâtoru vezîri ai sei. Cu acestu propusu pléca la anulu Hegirei 1044 din Constantinopole si in fruntea unei númeroase armate intra in Asi'a, si trage cu trupele sale-dreptu spre Bagdadu, truppe care îndata la inceputu promitteau bunu succesu. In cale impresóra cetatea Revanu, ce Persianii o reocupassera acumu de curendu, 'si o ataca cu atâtă fortia, in câtu garnisón'a ne mai putendu sustiené assalturile Turciloru, a opt'a dî s'a predatu dinpreuna cu cetatea la discretiunea inamicului. Acesta inse n'a detienutu pe altii, decâtu numai pe gubernatorele Emirgiun Ogli (8), si l-a tramissu la Constantinopole. In anulu urmatoriu a statu câtu-va

A. 1014

I. C. 1634

A. 1045

I. C. 1635

(8) *Emirghun Ogli*. Fliulu lui Emergiun, care a fostu Chanu persianu. A fostu adusu cá captivu la Constantinopole; dar' prin desteritatea sa in musica intr'atáu si-a castigatu grati'a lui Muradu, in câtu l-a facutu consiliariu alu seu intimu; si candu imperatulu se veselíá între pôchare cu vinu, nu-si petrecea cu altulu decâtu numai

timpu la Tîbris, a reparatu castellele vecine, le-a provediutu cu gar-nisóne tari, si apoi la Cassim Giuni (9 si 10) s'a intorsu cu armat'a sa victoriósa la Constantinopole.

cu acesta si cu Bekirî Mustafa. Mu'adu ilu cercetá fôrte adese-ori in palatulu seu , care si acum se vede pe malulu Bosphorului, si de la elu pórtá numele de Emirgiun Ogli Jalisi, cáci Jali (*) se numesce ori-ce palatu, care este situatu aprópe de mare ; si se inveseleá la elu bendu vinu. Odata pe candu imperatulu isi petrecea la elu in-tre pòchare cu vinu, se intempla cá trece pe acolo unu nobile grecu pe una luntre, si, fiindu-ca nu sciá cá Sultanulu se afla in acelu palatu, cantá cu o rara desteritate si atragetória frumsetia, o melodia persiana. Atunci Emergiun deschide feréstr'a, ér greculu immediatu incéta de a mai canta. Dar' Emirgiunu ilu róga pe numele lui Dumnedieu si pentru Isusu Christosu se continue mai departe cu cantarea sa, si co-manda luntrasiloru se stea naisiòr'a pe locu. Dupa-ce si-a terminatu greculu canta-rea, Emirgiun merge la elu si'lu intreba, cá cine si de unde este, de vorbesce atât de perfectu limb'a persiana, si se pricepe atât de bine in arta muziceii. Acesta i res-punde ca è grecu si suditu alu lui Muradu. Emirgiun la cuvintele aceste saruta man'a grecului de trei-ori, si se desparte de elu dandu-i unu bunu 'presentu. Dupa aceea intornandu-se in palatu la imperatulu, dise acestui-a : « Grecii acesti-a, cari sta asta-di sub sceptrulu vostru , au fostu odinióra domnii vostri : si eu amu vediutu « chiar' acumu ca ei au meritatu acésta onóre. Intr'adeveru, eu amu cetitu in isto- « ricii vostri multe despre laudele loru ; cu tóte acestea n'amu potutu ajunge cá se « aflu in poporulu acesta pe unulu macar , care se merite laudele ce i se atribuiau « odinióra. Dar spre norocirea mea , asta-di amu datu de unulu , carui-a déca toti « ceilalti greci sunt asemeni, atunci intr'adeveru cá acestu poporu a meritatu atât « a fi domnu asupr'a imperiului vostru, cátu si a fi acuma in servitiulu vostru. Cáci « de si credu cá intre toti omenii imperiului vostru nu este unu altulu mai destru in « arta muziceii decátu mine, totusi eu abia sunt demnu a me numi scolarulu acestui « grecu. »

(9) Adeca : la dóue-dieci si-siese Octóbre stilu vechiu. *Tr. Rom.*

(10) *Cassim Giuni*. Cu numele acesta numescu Turcii pe Santulu Dumitru, des-pre care, cá si despre Santulu George (numitu la ei Chisrelles) (**) dicu legendele loru fabulóse, cá au fostu musulmanu. Ei tienu serbatorile acestoru dúoi santi chiar' in dilele in cari le tienu si crestinií orientali, adeca in 23 Aprile si in 26 Octóbre (***). Dupa aceste dóue dile cá dupa dúoe poluri universali, isi reguléza Turcii expeditiunile loru bellice. Dupa 23 Aprile mergu afara in campania, ér' dupa 26 Octóbre se reintorcu éraşi acasa. Soldatulu care dupa S-tu Georgie nu se presenta in campulu de exercitiu, unulu cá acesta isi perde soldulu si recopens'a, séu trebe se suffere alta punitiune; si ce punitiune póte se fla mai amara pentru unu soldatu, decátu

(*) *Jali* insemna propriamente tiermure, portu. *Tr. Germ.*

(**) De comunu se numesce Chidrelles, dar propriamente este *Chissir Elles*, im-mortalulu Iliu, despre alu carui sufletu dicu ca a trecut in S-tulu George, care sbóra prin lume si adjuta pe omenii buni. *Tr. Germ.*

(***) Dupa calindariulu vechiu. *Tr. Rom.*

PERSIANII OCCUPA CETATEA VANU

XIV. Dar' Persianii cari de fric'a sabiei turcesci se tieneau ascunsi, indata ce audira ca Muradu s'a departatu, au esitu cu unu numeru fôrte mare de trupe, si au impressoratu cetatea Vanu, cu a carei aপরare era insarcinatu gubernatorele Abassa Pasia. Musulmanii s'au tienutu cu multa bravura, in câtu Persianii pre langa tôte frequen-tele si repetitele loru assalturi, in patru luni n'au potutu câstiga nimicu; si pôte ca anca si cetatea ar' fi fostu scapata, déca nu mu-ria gubernatorele Abassa Pasia, de la care pareea a depinde tari'a si salvarea ei. Căci Ottomanii descuragiati prin acestu accidentu, nu se mai aপরau cu atâta vigôre cá mai inainte; pre candu Persianii din contra au luat curagi mai mare, si inoindu assalturile loru cu mai multa furia, in urma au occupatu cetatea cu sabi'a in mana, si au sacrificatu pe toti musulmanii pentru sufletele aceluor compa-triotti ai loru, pe cari-i omorise Muradu.

A. 1046

I. C. 1636

MURADU MERGE DIN NOU CONTRA PERSIANILORU

XV. Dupa ce ajunse noutatea despre acêsta perdere la Constan-tinopole, inim'a lui Muradu, care dupa espeditiunea fericita din a-nulu trecutu la nimicu nu se asteptá mai puçinu de câtu la un'a ca acêst'a, s'a infuriatu fôrte. Celu care a trebuitu se simtia mai ântêiu efectele acestei mânie, a fostu marele Veziru Mehemedu Pasia, care immediatu fu destituitu din cauza cá a neglesu a fortifica mai bine cetatea si a aপরá marginile. In locul seu a fostu numitu Bairamu Pasia, pe care l-a tramisu cu cele mai terribili amerintiari contra Persianiloru. Si pentru cá aceste amerintiari se nu remana numai vorbe desierte, dupa ce a trimisu anca in acelu anu pe vezirulu ina-

A. 1047

I. C. 1637

a fi scôpsu cu rusine din armata? Er' dupa ce a facutu servitiulu in lunile dela S-tu Georgie péné la S-tu Dumitru, dela acêsta di inainte nici-unu soldatu nu pôte fi constrinsu a se suppone generaliloru, ba nici insusi Sultanului, afara de casulu candu elu pentru binele publicu se léga din buna voi'a sa a servi si mai departe. Căci soldatul care dupa diu'a S-tulu Dumitru vine la *Ordicadist*, séu la judele armatei si 'i cere *Cassim sigili*, adeca certificatu, cá in acestu anu si-a implinitu cu fidelitate ser-vitiulu, ceea ce nu i se pôte refusa, unulu ca acela pôte merge securu si liberu din armata, fara a purta frica de vre-o infruntare ori penalitate. Căci nici-unu soldatu turcu, de si ei cu totii tragu soldulu preste totu anulu, nu è obligatu a servi mai multu de siese luni intr'unu anu

inte cu câte-va regimente de cavaleria usióra, i-a urmatu si elu in persóna cu grosulu armatei in Asi'a, si a trasu dreptu spre Bagdadu.

OCCUPA BAGDADULU

XVI. Candu a ajunsu inaintea acestei cetati, Muradu agitatu mai multu de instinctulu de resbunare, decâtu de simtiulu valórei sale eroice, atacá cetatea cu atâtá vehementia, in cursu de trei-dieci de díle, câtu ti se parea că nu é lupta cí macellu si taiare continua. Focu, ferru si tunuri n'au incetatu unu momentu sub totu timpulu acesta spre a distruge pe soldati din amenduóe partile. Assalturile se innoiau in tóta diu'a, si imperatulu cu sabi'a in mana constringea a intra din nuou la lupta pe cei cari incercau a se retrage; ce é mai multu, elu a ucisu cu man'a propria pe marele Veziru, pentru ca i se parea prè môle. In urma, prin eroismulu ottomaniloru si prin perseveranti'a imperátului, cetatea a fostu ocupata, apoi preste trei-dieci de mii de Persiani (11), cari ei insii s'au datu in man'a Sulta-

(11) *Trei-dieci-de-mii de Persiani*. Acésta crudelitate a lui Muradu Sultanulu stórce péné si asta-di lacreme din ochii Persianiloru. Elu era resolutu a nu pardona pe nici-unu captivu, fla nobile ori ignobile, dedese ordinu a-i taia pe toti péné la celu din urma omu. Pe candu se esecutá ordinulu, vine sórtea si pe unu musicantu. Acesta se róga de officiarulu insarcinatu cu esecutiunea, ca se suspenda punitiunea sa pe unu momentu si se-i permita a vorbi cu imperatulu numai unu cuventu. Adusu inaintea imperatului si intrebatu cá ce voiesce, dise: « Nu lasa, o! imperate » prèinduratu, ca cu mine *Shahcullá* (alu imperatului servu, care nume apoi i-a si » remasu) se péra asta-di tóta artea musicei. Nu dorescu eu viéti'a pentru mine cá » omu, dar' cá invetiatoriu alu musicei, ale carei mîsterii anca nu le-amu potutu » petrunde pe tôte, me rogu se-mi lasi anca câtu-va timpu cá se me potu mai bine » perfectiona in acésta arte divina, care déca voiu ajunge se flu perfectu in ea, eu » nu o voiu da nici pentru totu imperiulu vostru». Dupa aceea i s'a demandatu se dea o proba despre sciint'a sa; ér elu a luat u in mana unu *Siesdar* (instrumentu musicalu numitu in arabesce Zabur, in grecesce Psalterion) si cantá atât u din elu cât u si cu vocea, tragic'a cadere a Bagdadului si triumfulu lui Muradu cu atât u simtiu si desteritate, iu cât u Muradu insusi irrupse in lacreme si nu-si potú conteni plansulu, péné candu musicantele nu-si terminá cantecele. Imperessionatu Muradu, si chiar' din consideratiuni cátra acestu musicantu, a dat u ordinu cá acei captivi cari mai era in viéti'a, nu numai se nu fla ucisi, ci se se lase cu totii in libertate. Dupa aceea Muradu a luat u pre langa sine pe acestu musicantu si ducundu'lu la Constantinopole, l-a tienutu in multa stima. Si intr'adeveru, ca acele opere persiane de musica, cari pareau a fi ingropate sub ruinele muriloru Bagdadului, au reinviatu prin elu in tóta Turci'a. Instrumentulu de musica numitu *Siesdar* semena forte multu cu harp'a,

nului, au fostu decapitati in presenti'a acestui-a. Asiá cadiu acésta faimósa cetate, intru aperiarea carei-a Schahulu Persiei isi adunase tóta flórea armatei sale si mai tóta nobilimea sa cea mai alésa, si pentru cucerirea carei-a Muradu a intrebuintiatu tóta puterea imperiului seu ottomanu. Dupa acésta ultima perdere Persianii n'au mai cutediatu a-si redica capulu contra puterei ottomane; si batuti in tiér'a lóru, ei nu au mai cugetatu nici macar' a-si resbuna vre-odata.

MOARTEA LUI MURADU

XVII. Dupa cucerirea Bagdadului, Muradu a mai ramasu câtu-va timpu aici pentru a repara murii ruinati, si a regula trebile in provinci'a Arak. Apoi lasandu noului seu Veziru Mustafa Pasia, cá se indeplinésca ceea ce elu incepuse, merse preste iérna in castre la Diarbekiru, si in primavér'a urmatória se întórse la Constantinopole insoçitu de gard'a sa. Aici, pre candu cugetá la o nuóa expeditiune contra christianiloru, fù cuprinsu de unu morbu repentinu, in care dupa cinci-spre-diece dile, si anume in cinci-spre-diece ale lunei Sievval, anulu Hegiriei 1049 a si trecutu la regiunile eternitatiei, dupa ce a vietuitu ani trei-dieci-si-unulu, si a domnitu ani siepte-spre-diece.

A. 1048

I. C. 1638

A. 1049

I. C. 1639

CALITATILE LUI MURADU

XVIII. Turcii cu scirile lóru despre moralulu si lucrurile domestice ale acestui imperatu atâte volume au scrisu, in câtu cu dreptu cuventu ti se potu parea de suspecte, ca sunt numai fabule. Io voiu insemna numai unele lucruri, ce le mentionéza cei mai accreditati istoriografi din viéti'a sa. Acesti-a au observatu cá lucru principale, ca Muradu a comissu lucruri ce nici de cumu nu se unescu ca onórea imperatésca si cu regulele naturei, si anume ei dîcu, ca avea datin'a de a merge cu ómenii si amicii sei particulari in anumite locuri de placere si gradini afara de cetate, unde isi petrecea intr'unu modu necuviintiosu unui imperatu; elu facea focu, ferbea bucate, aducea vinu pe mésa, si-lu bea in modu cu totulú familiaru cu com-

si aci se si numesce Siesdar séu 'Εξάρχων. Este celu mai excellentu instrumentu de musica, si se crede cá insusi Davidu l-a inventatu; dar' asta-ði puçini sunt cari se scie canta bine cu elu.

panionii sei. Apoi avea capritiulu de a marita pe femei betrane de câte optu-dieci de ani, dupa juni tineri abia de câte cinci-spre-diece ani, si érase june cu totulul tinere dupa ómeni fôrte betrani si neputintiosi. Si alte o miie de acestea secature facea.

BETI'A LUI MURADU

XIX. Intr'aceea s'ar poté díce pentru escusarea lui, ca cu aceste petreceri n'a avutu alta intentiune de câtu a cunósce mai deaprópe natur'a si inclinatiunile ómeniloru, si a gusta placerea vietiei locuitoriloru de la tíera. Este inse unu pecatu, in care a intrecutu pe toti predecesorii sei cáti au cadiutu in ácelasiu, adeca beti'a. La acestu vitiu a fostu sedusu de Becri Mustafa (12); si dupa ce i s'a prefacutu

(12) *Becri Mustafa*. Turcii aflírna in unanimitate cá acestu ómu a datu mai ántáiu ocaziune lui Muradu de a se imbета. Éca cumu naréza ei faptulu. Odata Muradu imbracatu in vestminté necunoscuté, merge in piati'a publica si din intémpare vedé pe acestu Becri Mustafa tevalitu in tina si mortu de bétu. Muradu mirandu-se de acestu lucru, întreba pe cei de prin pregiuru, ce s'a intéplatú cu ómulu acesta, cáci lui i se pare ca ar' fi lunaticu? I s'a respunsu, ca é bétu de vinu. Atunci Muradu întreba, cá ce beutura esté acésta, cáci elu anca nu-i cunósce péné acumu efectulu? Intr' aceea Becri Mustafa isi revine in simtiri, se ridica in picióre, si cu nesce cuvinte de insulta díce imperatulu se mérga de acolo. Acesta surprinsu de insolenti'a acelu ómu, i díse: Tu ómu de nimica, nu scii cá eu sunt Muradu Sultanulu, si tu cutedi a-mi díce se me ducu de aci? Si io, respunsé Mustafa, sunt Becri Mustafa(*), si daca vrei se-mi vindi cetatea acésta, éca eu ti-o cumperu, si atunci eu voin fi Muradu Sultanulu, éra tu vei fi Becri Mustafa. Muradu ilu intréba cá de unde ar' poté avé elu atáti-a bani, in câtu se cumpere acésta cetate? Atunci Mustafa respunsé: Ce-ti pasa tie; io-ti dícu si mai multu: io me prindu cá pre langa cetate voin mai cumpera anca si pe fíiulu slavei (imperatii adeca sunt nascuti cu totii din slave). Bine, díse Muradu, primescu tergulu; si ordina se ridice pe Mustafa din tina si se-lu duca in palatu. Cáte-va óre in urma, dupa ce'i trecuse beti'a, Mustafa isi revine in simtiri, si desteptandu-se se vedé intr'o casa pompósa si tóta intraurita. Atunci întreba pe cei cari erau pre langa elu, ca ce insémna acésta? Visédiu eu, séu amu ajunsu aci pentru a gusta placerile paradisulu? Nu, dísera acei-a; si apoi i spusera cele ce s'au petrecutu, si ce térgu a facutu elu cu imperatulu. Mustafa se inspaimenta; cáci elu cunoscea pré bine ferocitatea si crudelitáta lui Muradu. Dar' necesitatea, magistr'a inventiuniloru, ilu invetiá ceea ce avea se fáca. Elu se prefáca ca i é reu si cauta se móra, déca nu-i voru da unu picu de vinu se bea, cá se-si reinvié spiritulu langueditu. Ómenii de pre langa elu, cá nu cumu-va se móra înainte de a-lu vedé imperatulu, i dederá o cana cu vinu, ér' elu o ascunsé in sinu. Puçinu

(*) Adeca: Betivulu Mustafa. *Tr. Rom.*

in natura, elu nu se mai indestuliá a bé singuru, ci fortiá pe Mufti si pe Cadiulaskeri a bé cu elu ; apoi precumu amu mentionatu mai in susu , a emisu unu edictu publicu , prin care a permissu de a poté vinde si bé vinu toti omenii ori de ce stare séu conditiune ar' fi ei. Dar' pe câtu era mare amatoriu de vinu , pe atátu era inamicu de mórte alu opiului si alu tabacului , de aceea opri sub pedépsa de mórte usulu amendororu acestoru obiecte ; ba ce é mai multu , elu insusi a uccisu cu man'a sa pe mai multe persóne , pe care le-a venditu séu mancandu opiu , séu fumandu ori vendiendu tutunu. Cu tóte acestea, unu anume Tiriaki, fumatoriu passionatu, scapà de acésta pedépsa prin o inventiune a sa fórté spirituósa. Nepotendu-se lasa nici de cumu de fumatu , elu a sapatu o grópa afunda langa cas'a sa , si pentru a nu fi surprinsu si descoperitu , o acoperise cu

dupa aceea ilu chiama imperatulu la sine, si-i demandu'a-i plati atatea milióne câte ajunge cetatea. Mustafa scóse can'a cu vinu din sinu, si dise ; Acésta este, o ! imperate, ceea ce voiá eri se cumpere Constantinopolea ; si candu ati possede voi acestu thesauru, eu sunt siguru cà l-ati pretiui mai multu decâtu imperati'a a tóta lumea. Cumu se póte acést'a ? intreabá Muradu. Éca asia , respunse Mustafa bendu , se beti si voi din acestu licoru divinuu. Imperatulu se indupleca , si trage o inghititura buna de vinu ; si precumu elu nu era dedatu cu vinulu , se imbèta pe data intr'atátu, in câtu isi imaginá ca lumea întrega é prè mica pentru elu ; isi facea planuri imense, si atáta deliciu si placere ilu cuprinsese, in câtu i se parea cà delectatiunile corónei sunt nimica in comparatiune cu acestu simtiu ebriante. Dupa aceea se ameti de capu si adormi. La câte-va ore sa destópta cu o durere immensta de capu , si rapitu de mânia chiama pe Mustafa inaintea sa. Acesta vine immediatu, si pricèpendu ce are Muradu , i dise : éca aci este remediulu indispositiunei Vóstre ; si-i da unu pòcharu plintu cu vinu. Muradu ilu be, si indata i trece durerea de capu, si-lu aduce érași in veseli'a de mai nainte. Dupa aceea a mai repetitu de vre-o duóe , trei-ori, totu asiá, péné in urma intr'atátu s'a dedatu cu vinulu, in câtu mai in tóte dilele se imbètá. Muradu apoi a susceptu pe magistrulu seu pe Becri Mustafa , intre Musa-hibii séu consiliarii sei intimi , si era pururea pre langa imperatulu. Candu a muritu acestu maestru, Sultanulu a ordonatú cá tóta curtea se se imbrace in doliu ; si pentru a-i onora memóri'a intr'unu modu particularu , a lasatu de l-au ingropatu cu mare pompa intr'o taverna (carciuma)-sub duóe buti. Dupa mórtea lui, imperatulu a declaratú mai de multe-ori, ca nu a mai avutu nici-o dí placuta de candu a muritu Becri ; si candu se intemplá de vorbiá cine-va despre Mustafa , ochii lui Muradu totudeaun'a se impleau cu lacrimi si suspiná din profundulu inimei sale. Cu unu cuventu, eu n'amu cetitu nicairea cà cine-va se-si fla castigatu la altii mai mare favóre prin instruirea in preceptele virtutei, de cumu si-a castigatu Mustafa la Muradu prin instruirea in vitiu.

iérba verde. Intr'o dí, pre candu era in fumatoriulu seu, vine imperatulul, si intréba ca unde e Tiriaki? Omenii sei i spunu, si-lu aducu inaintea imperatului cu unu ciubucu in gura. Sultanulu vediendu-lu ca lucra contra ordiniloru sale, trage sabi'a si vré se-lu strapunga. Atunci Tiriaki inspaimentatu de acestu periclu, striga catu ilu iea gur'a: «Fugi de aci, tu fiu de femeia sclava! Edictulu teu are pu-
« tere numai de asupra pamentului, ér' nu si sub pamentu ». Tiriaki prin acésta inventiune improvisata si-a mantuitu nu numai viéti'a, ci a obtienutu si alte onori inalte, si singular'a permissiune de a fuma câtu i va placé. Se dice anca despre acestu Muradu, că de multe-ori spunea omeniloru sei a se tiené de urmatóri'a regula: «Candu vreti se fiti în voia buna, beti vinu, si nu mancati ca . . . »

CRUDELITATEA LUI MURADU

XX. Din acestu vitiu s'a nascutu altulu, care nu numai pentru regenti ci si pentru statu este fôrte stricatosu: acés'a este crudelitatea. Elu insetosiá dupa sange innocentu, si omorulu era placerea sa, in câtu ti se parea ca de aici se nutresce. De multe-ori, in mediulu noptiei se furisiá din apartamentulu femeiloru si esindu prin porti secrete din palatiu cu sabi'a sa scósa, alergá pe strade descultiu si numai cu mantéua pe spate cá unu nebunu, si omoriá pe ori cine i vinea in cale. De alte-ori, candu se imbetá si era in voia buna luá sageti, si din ferestrele de susu ale palatului, strapungea pe cine trecea din intemplantare pe acolo. De alta data se imbracă in vestminte prefacute, alergá tóta diu'a in susu si in josu, si nu se intorcea acasa pêné nu omoriá vre-o câte-va persóne infortunade pentru ce-va lucru de nimica séu chiar' fara nici-o cauza. In acelu modu elu adusesese tóta cetatea in teróre atátu de mare, in câtu nime nu cutediá nici macar a-i pronuntia numele in intrulu muriloru, fara a nu tremura. Altii mai slabi de ânima, si mai alesu cări erau dedati a lua opiu, lesfnau la singurulu audiu alu numelui lui Muradu. Că-ci pe acesti-a nu-i crutiá nici-o data; ci séu i omoria pe toti, séu i fortiá se bea vinu în locu de opiu. Asiá Muradu in siepte-spre-diece ani câtu a domnitu, a omoritu preste patru-spre-diece mii de ómëni, intre cari au fostu multi generali si alti barbati de positiunea cea mai inalta.

FACULTATILE SALE FISICE SI SPIRITUALI

XXI. Pre langa tóte aceste vitiuri, Muradu a fostu dotatu cu o mare desteritate atátu corporale câtu si spirituale, in câtu ti se parea ca natur'a a voitu se creeze unu modellu de omu, care se escelle atátu in vitiuri câtu si in virtuti. Tóte deprinderile corporali câte se ceru de la unu soldatu, le aflai la acestu Sultanu. In artea de a trage cu arcu nu avea lui asemenea intru tóta natiunea turcésca, cu singur'a esceptiune a faimosului luptatoriu Toscoparanu. Se vedu si slau pênê asta-di duoe colonne de marmore in distantia de una-miie-cinci-sute de urme un'a de alt'a, si preste aceste se dice ca á trasu Muradu cu o sagéta de a trecutu de la un'a pênê preste ceea-lalta. Elu a fostu celu mai bunu calaretu intre toti ottomanii; ér' in tragerea cu Dgirid-ulu atátu era indemnaticu, in câtu nici unu tataru nu potea se traga cu arcu, nici atátu de siguru nici atátu de departe. Se mai dice apoi despre elu, ca atátu era de iute de picíóre, in câtu nici celu mai ageru calu arabicu nu potea se-lu intréca. Dar' elu a fostu dotatu si cu calitati singulare spirituali. Asiá se afirma, ca era fórte perseverante in esecutarea lucrurilor sale, in câtu nu desistea de la o intreprindere a sa pênê ce séu reusiá, séu o nimiciá. Intrepidu in ori ce circumstantie, in câtu s'ar' poté dice, ca déca purtarea lui in viétia ar' fi fostu la inaltimea grandetiei spiritului seu, ar' fi potulu, fara multa greutate, a se face monarchulu a tóta lumea. Dar' plagele ce arm'a le infige in alții, in elu le-a infiptu beti'a, care l-a si rapitu din acésta lume, a carei spaima si teróre era.

~~~~~

Pe timpulu lui Muradu IV. au fostu Domnitori in Europ'a :

In Germani'a : Ferdinandu II, 1619—1637, si Ferdinandu III, 1637—1657.

In Franci'a : Ludovicu XIII, 1610—1643.

In Spani'a si Portugali'a : Filipu IV, 1621—1665.

In Angli'a : Carolu I., decapitatu prin suditii sei, 1625—1649. *Tr. Franc.*

—————

ISTORI'A

DOMNIEI LUÎ IBRAHIMU.

ALU OPTU-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU XI. DIN CARTEA III.

IBRAHIMU SE PROCLAMA IMPERATU

I. Sultanulu Ibrahimu fû nascutu in anulu Hegirei 1026, si dupa mórtea fratelui seu Muradu, nefîndu altu erede din cas'a lui Osmanu, in etate de trei-dieci-si-^{A. 1049}doi de ani a fostu proclamatu in ^{I. C. 1639}unanimitate imperatu alu Osmaniloru.

OCCUPA AZACULU DE LA COSACI

II. Dupa suirea sa pe tronu, prim'a sa grige a fostu a curati marea négra de piratii cosaci, si a deschide salva si libera navigatiune pentru naile ce vinu de acolo la Constantinopole. Dar' elu vedea bine cà acést'a nu va poté merge fara mari si grave dificultati, pe câtu timpu Azaculu (1) situatu la gur'a Donului, este in manile acelor cosaci; din cauza cà acésta cetate le convenia fôrte bine pentru pirateri'a loru, si in casu de a fi batuti, ea le potea servi de fôrte bunu locu pentru refugiu. Pentru aceea a tramisu inainte de tôte o armata numerósa ca se ocupe acea cetate; si intr'adeveru cà dupa

(1) Séu Azotulu. *Tr. Rom.*

mai multe assalturi cetatea a fostu cucerita si tóta garnisón'a trecuta prin sabia.

MALTESII CUPRINDU O NAIE TURCEASCA SI FUGU CU EA LA CRET'A

III. Dupa-ce cu modulu acesta a curatitu marea négra, se resolví a face aceeași in marea alba. Tóte insulele de aici erau degià ocupate de Ottomani prin valórea lor; numai insul'a Cret'a⁽²⁾ facea escep-

(2) *Cret'a*. Vreu a narrá aci ístori'a acestei insule asiá precumu o aflam la scriitorii turci, fla si numai pentru a vedé ingrigirea cu care transmitu ei la posteritate faptele compatriotiloru lor. *Kritos*, pe care altii in modu corruptu, prin schimbarea unoru litere o numescu *Ghirid*, este cea mai insemnata insula in marea mediteranêa. Se estinde de la resaritu spre apusu in lungime de doue-sute si in latime de siese-dieci de mile. Pare cá insasi natur'a o a facutu pentru delectarea omului. Solulu preste totu este fertile si produce in abundantia tóte speçiele de grâne. Campiile aromatice suntu pretutindenea acoperite cu ierburi, cari suntu bune nu numai pentru nutretiu la vite si la paseri, dar' suntu folositorie si pentru medicina. Intre aceste din urma este in speçialu ierb'a *Iflimum* (*), a carei virtute miraculoasa era cunoscuta anca si mediciloru din anticitate. Bestieile selbatice cari se strice omeniloru si animaliloru, pereumu lupi, vulpi, sierpi—aici nu se nascu; si déca se aducu din alte tieri— aici nu potu trai. Primii locuitori ai acestei insule au instruitu pe cealalta parte a lumei a duce viația placuta. Adoratorii imaginiloru cioplite suntu de acea opiniune constante, ca principele idoliloru paganismului a fostu nascutu in Cret'a. Totu din acésta tiéra s'a nascutu music'a si alte arti carii tindu a delecta si a polei omenimea. Au avutu fórtu multe si fórtu faimóse cetati; multime de sate, si numerosi locuitori; fiindu-cá aerulu dulce si clim'a blanda au atrasu aici nuóe colonii din tóte partile lumei. Lungu timpulu a fostu sub domni'a Greciloru; mai tardiu a fostu cucerita de armele Musulmaniloru (**) din Spani'a. Adeca la anulu Hegirei 204, pe candu Hakim, fiulu lui Hesam, din famili'a Ummie, domniá la Cordub'a in Spani'a, s'a escatu o revolutiune terribela in contra lui, care atátu de repentinu crescú, in cátu o cêta de conspiratori au incongiuratu palatulu lui Hakimu, și-lu amerintiau cu mórtu. Regele Hakimu se aperi cu bravura, si dupa o lupta sangerósa a respitu pe rebelli, omorindu pe multi, si pardonandu pe ceialalti, sub condițiune cá se ésa din tiéra si se-si caute alte locuintie. Musulmanii vediendu-se espulsi cu modulu acesta din vêtr'a strabuna, s'au pusu pe mare cu trei-dieci de nái, luandu-si calea cátra Egiptu, si au ajunsu la Alexandri'a. Abdulah, fiulu lui Tahir, care guberná pe acelu timpulu Egiptulu in numele regelui Persiei, audindu de venirea acelor Musulmani, a plecatu de la Cairo cu o mare armata in contra lor si surprindiendu-i pe neasteptate i-au incongiuratu de tóte partile. Elu potea se-i uccida pe toti, dar' le-a compatimitu starea, si i-a lasatu liberi sub condițiune cá se se curatia din Egiptu si se nu se mai întórca nici-odata. Musulmanii ne fiindu in stare de a face vre-o resistentia, au cau-

(*) Acesta fara dubiu este Dictamnus cretica, care la Turci se 'numesce *Gjirid*, Oti seu erba de Creta. *Tr. Germ.*

(**) Acesti-a suntu asiá numitii Saraceni. *Tr. Rom.*

tiune; ea contemnă puterea Turcilor, și serviă de portu siguru a-celoru pirati, cari spoliau corabiile turcesci. Pôr'ta pusese de multu ochiulu pe acêsta insula, și deseale plangeri ce i se faceau de catra suditii sei in contra Venetianiloru, erau ocașiune numai bine-venita de a cuceri insul'a; și mai aleșu o injuria comissa acumu din urma

tatu se se supuna poruncei, s'au pusu érași pe nâi și si-au luat calea spre Cret'a. Fertilitatea și clim'a dulce a acêstei insule i-au attrasu atatu de tare, in câtu se deciseră a se asedia aici; și au tienutu consiliu, cumu ar' poté se o occupe. Că acêsta occupare se se effectue cu mai mare alacritate, au datu focu la tôte năile și le-au arsu, că asiă se-si taie ei insii tóta speranti'a de a se poté retrage in casu cându ar' remanê batuti. Asia resoluti, attacka insul'a, se respandescu in tôte partile, și o cuprindu mai iute de cumu ar' fi cugetatu; fortifica apoi cetatile cu muri nuoi, și le provedu cu tôte munitiunile necesare. Michaelle, imperatulu grecescu pe acelu timpu in Constantinopole, audindu că Musulmanii (proprie Saracenii) au occupatu insul'a Cret'a, tramitte o flota considerabile in contra lor. La primul attacku Musulmanii au fostu invinsi; dar' indatu dupa aceea si-au readunatu tôte puterile lor, și au attackatu pe Greci in chiar' castrele lor cu atata fortia, in câtu n'a scapatu nici macar' unulu care se duca scirea in Greci'a despre acêsta fatale pèrdere. Musulmanii insii au insciintiatu pe imperatulu despre ceea ce s'a petrecutu, și s'au offeritu a închiăiă pace cu elu. Imperatulu s'a invoitu prè bucurosu, căci vedea prè bine, că cu forti'a nu pôte face nimicu. Dupa închiăierea acêstui tractatu de pace, *Umrû*, principele Musulmaniloru și succesorii sei au domnitu cu pace in insula optu-deci de ani. Dupa aceea inse, și anume in anulu Hegirei 284., imperatulu grecu din Constantinopole tramitte pe generalulu seu Nicephoru Phoca cu armata numeroșă la Cret'a pentru a alunga pe Musulmani de acolo. Phoca debarcandu in insula cu trupele sale, attacka și învinge pe Musulmani, le occupa tôte cetatile și fortaretiile, și pe care nu i-a potutu ucide, i-a constrinsu a se supune potestătiei imperatului grecu; acêsti-a apoi in decursulu timpului parte au peritu, parte s'au întorsu la creștinismu; asiă dupa câti-va ani nu mai era nici urma de Musulmani in insula. Cătu-va timpu dupa aceea, Alexiu, celu mai tineru frate alu lui Isaacu imperatorulu de Constantinopole, ilu aduce pe acêst'a in cursa, ilu prinde, i scôte ochii, și asiă omorindu-lu i occupa tronulu. Dar' nu s'a indestuliatu numai cu acêstu fratricidiu, ci amblă anca a ucide și pe fiulu lui Isaacu, care avea acelasiu nume cu elu, că asiă se nu mai aiba nici-unu rivalu. Junele principe inse insciintiatu de pericolulu ce-lu amerintă, scapă numai cu câte-va ore mai înainte de a se esecuta crim'a, și fugi la Venetiani. Aici miscă totu occidentulu si-lu făcu a-i sta intr'adju-toru. Venetianii i-au datu o flota; Francesii o armata; și preparatu cu acêstu adju-toriu, merge dreptu spre Constantinopole, însoțitu de principii Franciei și Spaniei, cu cari Venetianii pe atunci erau in amicitia. Cu acêste puteri petrunde péné in marea marmora, și pune ancora in fați'a cetătiei aprôpe de unu satu ce asta-di se numesce Kadikioi. Imperatulu Alexiu vedindu că l-a surprinsu, și că-i este cu nepu-tintia de a-si aduna in timpu atât de scurtu o armata cu care se-pôta resiste cu efectu: fuge pe ascunsu din Constantinopole, ca-ci se temu se nu patia chiaru aceea

in contra unora ce voiau a caletori la Mecc'a si la Egiptu, a indemnatu pe Sultanulu si mai multu de a-si esecuta planulu. Éca adeca casulu. Kislar Agasi Sumbul Aga, care a fostu destituitu din oficiulu seu, si a fostu primitu unu certificatu de libera-missiune (s), cu scopu de a naviga la Egiptu s'a pusu pe naie in societate cu Cadi din Mecca si cu Molla din Pruss'a, numitu Mehemedu Effendi. Pre candu ei trecea pe aprópe de Cret'a, dintr'o data nevalescú asupr'a lorú siese galere din Malta. Turcii se apera cu bravura. Dar' Kislar Aga, Cadi, si comandantele navei cadu in lupta morti; ér' ceilalti cutrupiti de multimea nevalitorilorú, cadu in man'a inamicului cu tóte bunurile ce le aveau pre langa sine. Maltesii cu préd'a lorú fugu intr'unu portu de la Cret'a, dau gubernatorelui ceva din spoliatiunile lorú, si acestá le concede se mérga siguri mai departe cu toti captivii si cu tóte predile lorú.

DE ACI IBRAHIMU DECLARA BELLU VENETIANILORU

IV. A lasa acésta injuria nepunita, ar' fi insemnatu a espune pǒtestatea imperiului ottomanu la despretiulu inamicilorú sei; din contra, pentru o resbunare era occasiunea numai bine venita de a supune acésta insula dorita de atât'a timpú. Asià Ibrahimu incuragiatu si de consimtiementulu consiliarilorú sei, frange pacea cu venetianii, si le declara bellu cá unoru furi si protectori de pirati. Pen-

ce a facutu elu cu Isaacu. Junele Alexiu, fiulu lui Isaacu occupa dupa aceea cetatea, remasa fara de nici-unu aperatoriu; si dupa ce s'a confirmatu in tronu, recunoscatoriu principelui de Spani'a pentru servitiile lui, i-a daruitu insul'a Cret'a pe veciá. De la succesorii acestui-a o au cumperatu Venetianii la anulu Hegirei 520, cu o summa mare de bani, si a remasu in possessiunea acestor-a péné in timpulu lui Ibrahimu Sultanulu.

(3) *Libera-missiune.* Kislar Agasi, adeca capulu eunuchilorú, pe cátu timpú pórtá officiuulu de inspectore asupra femeilorú din Seraliu, ori cátu ar' fi de mare onórea ce i se da de catra toti, elu totusi nu se considera si nu se numesce altmentrea decâtú sclavu. Candu inse se dimitte din postulu seu, primesce unu certificatu de libera-missiune; care elu nu o ar cere nici-odata, déca nu i s'ar' impune se o accepte, cáci péné candu este la curte, autoritatea lui este fórté mare. Toti acesti Kislarí, dupa ce se destituie, se trimitu in Egiptu; aici primescu de la imperatulu una pensiune de optu mii parale pe dí; o pará face trei aspri. Multi díptre ei, péné sunt in servitiu la curte, isi cumpera bunuri si-si facu stare in Egiptu, unde dupa aceea traiescu victia domnésca. Curtea anca le concede se-si cumpere bunuri, cáci dupa mórté effectele lorú tóte trecu la imperatulu.

tru a esecuta acestu bellu cu successu câtu se pôte mai bunu, elu a-
aduna armata numărósa sub comand'a lui Musa Pasia si a lui Muradu
Aga Kulkietchudasi séu locotenentului generalu alu Ienicieriloru,
si prepara o flota sub comand'a lui Capudanu Iusuf Pasia, care a
datu probe de valórea sa anca pe timpulu candu era portátoriu de
spada.

A. 1054

I. C. 1644

CUCERESCE CANE'A

V. Dupa-ce li s'au datu trupeloru generali, au plecatu din Con-
stantinopole la patru ale lunei Rebiul-evvel, anulu Hegirei 1055, si
in dóue-dieci ale lunei urmatórie au ajunsu la Cret'a. In alta di sol-
datii au primitu ordinu se debarce si se impressóre Cane'a, care
dupa o resistentia de duóe-dieci-si-cinci de dile s'a si predatu ar-
matei musulmane. Indata dupa aceea s'au reparatu murii cetatiei,
si remanendu o parte a armatei acolo cá garnisóna, ceealalta parte
s'a intorsu la Constantinopole cu flot'a adornata de lauri. Puçinu
dupa aceea Husein Pasia a fostu tramisu cu nuóé puteri la Cret'a,
care dupa multe lupte cuprinde anca in acelasiu si in urmatoriulu
anu tóta insul'a, cu esceptiunea cetatiei Candi'a.

A. 1055

I. C. 1645

MOARTEA SI URMATORII LUI IBRAHIMU

VI. Pre candu Ibrahimu facea nuóe si mari preparatiuni pentru
cucerirea acestei cetati, in optu-spre-diece ale lunei Regebu, anulu
Hegirei 1058, a trecut din acésta lume si a fostu coronatu cu
mórte de martiru. Au ramasu nuóe fii dupa elu: Selimu si Osmanu,
nascuti in anulu Hegirei 1054; Mahomedu (4), Achmedu, Solimanu
Muradu si Gihanghir, nascuti in 1056; Baiazetu si Orchanu, nascuti
in anulu 1058. Trei din ei, si anume Mahomedu, Solimanu si Ach-
medu, au ajunsu pe tronu; ér' ceilalti siese au muritu fiindu anca
in etate fórte tinera.

A. 1058

I. C. 1618

CALITATILE LUI IBRAHIMU

VII. Turcii descriu viéti'a acestúi Sultanu chiar cu aceeași necru-
tiare, cu care au descrissu pe a predecesorelui seu, dé si ei prin a-
césta isi punea viéti'a in pericolu. Precumu Muradu era dedatu cu

(4) Mahomedu, precumu se va vedé la Capu XII. ce urméza, a succésu pe tronu
la anulu Hegirei 1058, in etate de siepte ani, prin urmare elu trebe se se fla nascutu
la anulu Hegirei 1052. *Tr. Germ.*

totulu vinului, asia Ibrahimu era dedatu voluptatiei. Se dice că tóta vietî'a si-o petrecea in placeri sensuali; si candu natur'a stórsoa nu-lu mai ajutá, elu recurgea la beuturi iritatióse si la alte secrete pentru a-si reinnoi puterile la delectatiunile venerice. Tóte vinerile, ceea ce la Turci é Sambata, le consacrá dieesei Venus; si lasá chiar' prin marele veziru, séu prin altu servitoriu inaltu, se-i aduca câte o vergine frumósa imbracata in cele mai elegante vestminte. Paretii in camer'a sa de dormitu erau giuru-impregiuru imbracati cu oglin-di, cá se se póta vedé elu singuru in mai multe positiuni a le actului seu brutale. Perinele sale lasá se le imple cu peri dela pelile cele mai fine, cá asiá patulu destinatu placerei sale imperatesci se fia cu atátu mai pretiosu. In gradin'a de la Palatu numita Ghassi aduná de multe-ori pe tóte concubinele sale, unde le facea se se desbrace cu totulu, si elu anca se desbracă in pelea góla, nínchézá cá armasariulu, si se aruncá între ele; acestea la porunc'a lui, trebuiau se se apere cu mani cu picióre, pêné candu in urma rapia pe una si pe alt'a si le facea fortia. Odata din imtemplare a vediutu partea genitale de la una vaca selbatica; rapitu de poft'a brutale, lasá a se face din auru unu modelu cá aceea, si-lu tramise in totu imperiulu cu ordinu de a cauta ó muiere, care se aiba chiar' ca vac'a si care se-i servésca placeriloru sale. In fine, se dice ca sar' fi aflu-tu un'a, pe care apoi a si luat-o între concubinele sale. Elu isi facuse o collectiune mare si voluminósa de picture, cari representau variele moduri de coitiune, si unde totdeauna gasiá positure nuóe, si pêné atunci necunoscute. — Cu acestu modu thesaurulu publicu diminuitu prin beti'a lui Muradu, prin luxuri'a si placerile sensuali ale lui Ibrahimu, a desecatu cu totulu; si poterile imperiului folosite de antecessorii loru pentru debellarea inamiciloru, si pentru latirea imperatiei, ei le-au intrebuintiatu pentru ruinarea vietiei loru proprie.

~~~~~
Pe timpulu lui Ibrahimu, domnitori in Europ'a au fostu;

In German'a: Ferdinandu III. 1637—1657.

In Franci'a: Ludovicu XIV. 1643—1715.

In Spani'a: Filipu IV. 1621—1665.

In Portugali'a: Ion IV. (Duce de Braganti'a, care s'a revoltatu contra Spaniei) 1640—1656.

In Angli'a: Carolu (decapitatu) 1625—1649. *Tr. Franc.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU IV.

ALU NOUE-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU XII. DIN CARTEA III.

MAHOMEDU SE PROCLAMA IMPERATORE

I. Dupa-ce Ibrahimu a priimitu cunun'a de martiru, Ienicierii au proclamatu imperatore pe fiulu seu Mahomedu (1) in etate de siepte ani, si-lu redicara pe tronu in optu-spre-diece ale lunei Regebu, anulul Hegirei 1058.

A. 1058

I. C. 1649

EVENIMENTELE DIN TIMPULU MINORITATIEI SALE

II. Anca din fraged'a sa etate Mahomedu a datu probe evidente despre grandórea sa viitóre, si despre speranti'a ce ottomanii au

(1) *Mahomedu*. Mama-sa a fostu fi'i a unui preotu grecu, pe care o au adusu din More'a anca pe timpulu lui Muradu Sultanulu, candu adeca anca nu era stérsa acea rege, in puterea careia fii de crestini se poteau lua cá tributulu; si pentru rar'a ei frumusetia a fostu priimita in seraiulu imperiale. Dupa-ce s'a facutu Validé Sultana, a lasatu se intrebe de muma-sa. In-urma s'au aflatu, cá dupa cine a intrebatu era chiar' la ea in palatu; si a traitu acolo anca multi ani; dar' nime nu o a potutu face se primésca religiunea mahomedana: si acolo a si muritu in legea orthodoxa crestina, in care a remasu constanta péné la mórte; candu apoi nepotulu seu Sultanulu Mahomedu a lasatu se-i aduca cadavrulu din palatu, si se o immormente dupa ritulu besericeii crestine prin patriarchulu insoçitu de intregu clerulu seu.

pusu in elu. Dupa-ce thesaurulu publicu desecat cu totul prin viéti'a luxuriósa a parintelui seu, s'a implutu érase prin abilitatea lui Kioprili (s) Mehemedu Pasia, si turburarile intestinale au fostu su-

(2) *Kioprili*. Acesta é fundatorele nobilei case Kioprili Ogli, care péné asta-di se numera între cele mai distincte familii la Turci. La începutulu domniei lui Mahomedu ducea o viéti'a retrasa si stoica in Constantinopole, si asteptá se i se dea unu pasialicu óre-care, fla ori cátu de neinsemnatu; cáci, de si avea titlulu si dignitatea de Pasia, elu totusi, fiindu-ca nu avea midí-lócelu de a-si sustiené famili'a conformu rangului seu, asiá fórté arare-ori se arétá in publicu. Chiar' pe acestu timpu vine la Constantinopole unu delegatu din Persi'a, pentru a gratula lui Mahomedu la sui-rea sa pe tronul. Sultanulu dède in onórea lui o mésa splendida, si ordiná tuturoru Pasiloru se faca cu totii si fla-care asemenea. Marce veziru si toti ceilalti péné la celu din urma Pasia a tractatu pe delegatulu persianu cu atât'a luxu, in cátu pe fla-care l-a costatu celu puçinu una-suta de pungi. Candu a venit rendulu la Kioprili, elu recurse la unu evreu, care-lu mai ajutorase de multe-ori in lipsele sale; acesta 'i promitte ca-i va procura si acuma bani. Kioprili contandu pe promissiunea evreului, face pe diu'a determinata unu prandiu splendidu cu musica, comedianti si alte divertimente usitate la Turci. In alta dí vinu comediantii la evreu, si-si ceru plat'a; evreulu, fiindu-cá nu se tocmisera de mai nainte, le offere duóe-sute de taleri, pre candu toti ceilalti Pasi le-au datu câte patru péné in cinci sute de taleri, Lascaris, capulu trupei, unu grecu, luandu banii, i arunca cu despretiu la pamentu. si dice: mai bine nu voiú nimicu de la unu Oppordos (*) Pasia!; care in dialectulu evreo-spaniolu va se ólca, unu vile si miserabile sérántocu. Evreulu stringe banii, merge la Kioprili Mehemedu Pasia, si-i spune ceea ce s'a petrecutu. « Ei! trebuie se sufferiu a fi batjocoritu de unu necredintiosu, si nu amu atât'a putere cátu se-mi potú resbuna: atunci eu in puçine dile séu trebe se-mi facu noroculu, séu se-mi perdu capulu ». Urmarea a confirmatu acésta profetia. Cáci puçinu dupa aceea Spahii din Constantinopole s'au revoltatu si au ucisu pe marele veziru si pe toti ceialti Pasi; uniculu Kioprili Mehemedu Pasia a scapatu, fiindu-cá in obscuritatea sa nime nu-lu bagá in séma. Dupa-ce s'a stinsu foculu seditiunei, Silahtar si Kisslar Agasi, si toti ceialti oficiari de curte au vediutu, cá nu mai este nici-unu Pasia in viéti'a, carui se póta offeri dignitatea de mare-veziru; asiá au trimisu dupa be-tranulu Kioprili, si cá unui omu bunu si de onóre, i dau in mana sigilulu imperiale, dreptu semau alu noului seu officiu; dandu-i totodata se întieléga, cá totdeauna se-si aduca aminte, cumu si prin cine au ajunsu din starea sea infima la gradulu celu mai înaltu de onóre. Kioprili le promitte totu ce i-au cerutu; si la începutu nu fa-cea nimicu fara a se consulta máí ántáiu cu ei prin scrisori despre tóte lucrurile. Ei isi tramitteau opiniunile lor in scrisori; péné in urma a cugetatu a se folosi de ele; deci elu chiama la sine in secretu pe capii Spahiiloru, le arata scrisorile, si se plange de arroganti'a lui Kisslar Agasi, a lui Silahtar si a tuturoru celorlalti of-

(*) Acestu nume de batjocura, dupa tóta probabilitatea, deriva de la o *Pordiosera*, care este cuventu spaniolu cu articlu portugezu, si însémna cersítóriu si sdrantiosu miserabile. *Tr. Germ.*

grumate, Mahomedu a datu ordinu a strangula pe mam'a-betrana a sa, fiindu-ca luase parte la rebelliunea ienicieriloru, si pe multi alti complici i-a punitu cu mórte. Dupa aceea reocupa insulele Tenedos si Lemnos de la Venetiani; pune man'a pe rebellulu Pasia din Aleppo, si-i taia capulu acestuia si ale tuturor compliciloru sei. Trimite apoi pe marele Veziru Kioprili Mehemedu Pasia in contra cetatiei Ianova, care dupa obsidiune de vre-o câte-va zile o si ocupa si o supune polestatiei ottomane. Cu asemenea succesu pórta bellulu in Ungari'a, unde la anulu Hegirei 1070. Ali Pasia ocupa prin assaltu cetatea Varadinu. Er' la anulu Hegirei 1074, vezirulu Fazil Achmetu Kioprili Oglı (3) supune cetatea Uivar. Declara apoi

A. 1070

I. C. 1659

A. 1074

I. C. 1663

ficiari de curte; aviséza si pe soldati se nu suflere cá acesti unu pumnul de omeni se guberne unu imperiu atât de mare, ci se se oppuna si se stérge acésta mare rusine péné candu le este anca in putere. Spahii se facura focu audindu aceste infamii; se aduna din nouu, mergu la curte, si ceru imperatului a le estrada pe culpabilulu Kisslar Agasi, pe Silahdar si pe toti complicii loru, cá se-i pedepsésca cá pe turburatorii de pacea publica si autorii rebelliunei din urma. Toti acesti-a au fostu omoriti, si Kioprili Mehemedu Pasia confirmatu in postulul seu; dupa aceea cu timpu a exterminatu pe toti Spahii cari au redicatu armele in contra imperatului, in câtu in duoi ani nu mai era nici-unu rebellu in viétia. Dupa ce a purtat dignitatea de mare-viziru in cursu de siepte ani, elu a cadiutu bolnavu; éra candu era aprópe de morte, l-a cercetatu Sultanulu Mahomedu, si vorbindu cu elu despre lucrurile publice ale statului, i dise: sciu si pretiuescu fórte multu servitiile ce mi-ai facutu; dar' pentru a le incorona iti ceru se-mi areti pe cine credi tu capabile si demnu de a urma in officiulu teu, in casu candu a-i trece in lumea ceea'alta? Patientulu veziru respunse, ca elu nu cunósce pe altulu care se merite acésta dignitate, decátu numai pe fiulu seu Achmetu, atât pentru prudenti'a câtu si pentru seriositatea sa. Acésta recomandatiune a unui parinte pe patulu mortiei, pronuntiata in favórea fiului seu, atâtá impressiune a facutu asupr'a lui Mahomedu, in câtu immediatu dupa mórtea lui l-a facutu mare-veziru, de si era anca fórte tineru.

(3) *Kioprili Oglı*. Fiulu lui Kioprili Mehemedu Pasia, despre care am vorbitu in punctulu precedente. Candu s'a facutu mare-viziru, a fostu numai de siepte-spre-diece ani; si este fórte renumitu intre Turci pentru invetiatur'a, prudenti'a, fortitudinea si constanti'a sa. In adeveru turcii afla cá victoriile dela Gret'a s'au eastigatu mai virtosu prin Kioprili celu dotatu cu spiritu neinvinsu si cu mare elocentia, in care se spune cá a întrecutu pe toti contimporanii sei. Turcii ilu numescu vicariulu umbrei lui Dumnedieu; lumin'a si splendórea a celoru mai frumóse si amabile natiuni; supra-veghitoriulu si pazitoriulu legiloru celoru adeverate, si alu moralei celei bune si sante; sfarmatorulu campanelor poporaloru celoru raticitórie si blasfematórie de Dumnedieu; comandante terribile; celu mai sapiente; celu mai îndurato-

bellu lui Racotiu, si-lu invinge (care a si muritu in urm'a une vulnere mortali ce a priimitu in lupta). Dupa aceea petrunde cu trupele sale prin tóta Transilvani'a, si pune pe Michael Apafi principe tie-rei, sub conditiune de a-i raspunde unu anumitu tribut u anuale.

MAHOMEDU INCHIAIE PACE CU GERMANII

III. Imperatul u Germaniei spaimentatu de progresele Osmaniloru, tramite unu delegatu la marele Veziru spre a-i cere pace, promittendu de a lasa Turciloru totu ce au degiá in possessiune. Vezirulu sêu cã nu intielegea bine intentiunea imperatului, sêu ca voia a cunósce mai de aprópe dispositiunea Sultanului, luá cu sine pe delegatu si merse cu elu la Pórt a. Aici delegatulu cu capulu plecatu si facia (4) prosternuta pênê la pamentu sterge pulberea de la pragulu sublimei pórt e, si prin umilitele sale suplicatiuni obtiene pacea desiderata pe duóe-dieci de ani, sub conditiunile ce insusi Sultanului a placutu a le dicta.

INNOIESCE BELLULU CRETANU

IV. Dupa-ce pacea a fostu intarita prin juramentu solemnu din partea delegatiloru ambiloru imperati, Mahomedu se resolvi a innoi cu mai multa vigóre bellulu cretanu, care pênê acuma pentru alte affaceri se continuase numai fórt e incetu. Acestu bellu contra Venețianiloru l-a fostu inceputu anca parintele seu Ibrahimu, care a fostu si cuprinsu Cane'a si fortaretieler invecinate, si a fostu alungatu din insula pe mai toti locuitorii ei cei vechi. Singurulu locu ce mai remasese in manile inamiciloru, era Candi'a; o cetate, unde natur'a si artea se pare ca a vrutu se arate, ce pot u ele produce pentru a distruge pe cei cari ar' voi a o impressora. Trupele musulmane au

riu, etc. Elu a fostu uniculu veziru, care a succesu parintelui seu in acêsta dignitate si care ca prin dreptu de ereditate a transmisu-o flului si nepotului seu.

(4) *Faç'a*. Aceste si alte assemeni expressiuni pompóse intrebuintieza istoriograill turci fație cudelegati creștini; si acêst'a numai pentru a da cu atátu mai mare onóre imperiului lor u, si a arata despretiu cu atátu mai profundu fația cu creștinii. É adevratu, cã unu delegatu candu este admissu si intra in audientia la Sultanulu, trebe se-si depuna spad'a, se-lu tiena de brația duoi Capudgi Basi, se se inchine cu capulu de trei-ori; dar' afara de aceste ceremonii, nu se cere nici-odata vre-unu altu semnu do submissiune.

atacatu mai de multe-ori acésta cetate, dar' totdeauna au fostu respinsi cu mari perderi. Si totusi nu putea cine-va se fia sigur de possessiunea acestei insule, pênê candu inamiculu mai avea anca unu portu liberu si deschisu, de unde o putea attaca candu i placea. Asia Mahomedu se decise a intrebuintia tôte puterile imperiului seu pentru a sfarima acea stanca, in care flot'a ottomana de atâte-ori s'a impededatu. Cu esecutarea acestei espeditiuni insarcină elu pe Achmetu Kioprili Oglu Pasia, care a datu semne destule de desteritatea sa in bellulu din urma contra Germaniloru.

DISCURSULUI LUI MAHOMEDU CATRE VEZIRII SEI SI CATRA ALTHI

V. A trei'a di dupa ratificarea tractatului de pace cu Germanii, Mahomedu adună pe Sheikh-ul Islam (sêu marele Mufti) dimpreuna cu pe toti Vezirii si generalii, pentru a se consulta despre afacerile de atunci ale statului; si dupa ce a comandatu tacere, se dice ca a pronuntiatu catra ei urmatoriulu discursu: «Voindu a lua de esem-
« plu in faptele mele, faptele antecessoriloru mei, amu studiatu
« viéti'a loru, si amu cercetat prin ce midi-lóce au castigatu, su-
« stienutu si intinsu ei acestu fericitu si in perpetuu duratoriu im-
« periu; si amu gasitu ca duóe sunt cauzele principali, caroru dato-
« rescu ei atâte victorii, adeca, ingrigirea loru pentru cetatiani, si
« fortitudinea loru invincibile in faci'a inamicului loru. Aperandu pe
« cetatiani cu credintia in contra a ori-ce atacu, facéndu dreptate
« tuturoru si gubernandu cu clementia, ei nu numai ca au castigatu
« amórea suditiloru, dar' anca au facutu de acestia au fostu gata
« totdeauna a sta alaturi cu ei in ori-ce vicissitudini ale fortunei.
« Si candu puneau ei in faci'a inamiciloru sabi'a trupeloru loru in-
« vincibili: atunci inimizii amutiá si atát'a terróre bagá in ei, in
« câtu era constrinsi mai de multe-ori a le cere pace. Cu modulu a-
« cesta nu numai ca au redicatu imperiulu din decadentia, dar' au
« esecutatu in contra celoru mai potenti inimizii fapte de acelea, ce
« posteritatea abia le-ar' poté crede, déca ele n'ar' fi sub ochii a tóta
« lumea. Ei au nimicitu puterea Romaniloru, cari se stabilisera de
« atáta timpu in Greci'a; ei au luat Egiptulu de la Cercassiani, celu
« mai belicosu poporu intre Tatari; ei au suppusu Persi'a si o parte
« mare din Ungari'a; ei au facutu se tremure Germani'a; si mai

« multu, ei au datu principe si legi poporului scithicu , poporu in-
« vincibile pênê acumu, si care se laudă ca nu este nime care se le
« pôta pune loru principe si se le dea legi. Se cautamu in giurulu
« nostru : avemu noi vre-unu vecinu, care se nu respecte confiniile
« imperiului ottomanu? Crestinii , acesti inimici de môrte ai santei
« nôstre religiuni, recunosc eu ei insii neputinti'a. loru , si puçinu ne
« mai trebe pentru că se-i potemu cuceri cu totul. In acêsta situa-
« tiune favorabile a nôstra , numai republic'a Venetiei este care mai
« cutédia anca a despretiui puterea ottomana. Ce dicu ? ea merge
« pênê a ne insulta ; acêsta republicella , care in comparatiune cu
« tierile ottomanice, nici n'ar' merita se o mentionamu. Lasu insul-
« tele din urma ale Venetianiloru si ocuparea loru prin tradare a
« insulei Tenedos, de unde prin piratii loru cari percurgu mările
« nôstre si infestéza còstele asiatiche si europene , tienu apròpe blo-
« catu portulu Constantinopolei : aci voiescu numai a memora acea
« procedura ignominiósa a loru, candu au legatu si au încătusitu pe
« acei musulmani, cari din propriulu loru impulsu divin u au navi-
« gatu pe marea mediteranea spre a merge se cerceteze sacrele re-
« liqui ale prè-santului nostru profetu : că si candu ar' trebui con-
« damnati la eterna pedépsa acei-a, cari sunt chiar' pe cale de a-si
« cerca salutea propria eterna , si acea eterna fericire ce le este pro-
« missa de insusi profetulu nostru. Sangele acestoru martiri striga
« vindicta ; si déca innocentulu loru sange nu misca animile vòstre,
« atunci strigátulu loru va destepa tierin'a parintiloru nostri si ală-
« toru alti eroi-martiri cari ne-au intrecutu ; ei se voru redica con-
« tra vòstra , si ve voru acoperi cu blastemulu loru , că ati sufferitu
« ca vre-o câti-va briganti miserabili se calce in picióre glori'a ot-
« tomana si se braveze maiestatea unui imperiu, ce atâtă sange si
« labóre i-a costatu. Si apoi trebe óre se ve amintescu că rusinea si
« insult'a pentru noi anca este si mai mare , că cetatea Candi'a anca
« nu este in possessiunea nôstra? Tòte insulele marei mediterane
« sunt in manile nôstre ; chiar' si insul'a Cret'a este cucerita : si ce-
« tatea Candi'a sta anca totu in man'a inamicului ! Cumu ? numai
« pentru acêsta cetate nu este anca ascultitu ferulu ottomanu ? feru,
« care petrunde pênê in anim'a inamicului candu i se oppune. Vetì

« obiecta, ca acésta cetate este tare de la natura si fortificata prin
 « arte. Prè bine; io sciu inse ca puterea si curagiulu ottomanu este
 « si mai tare, inaintea carui-a precumu insu-mi amu vediutu, cetati
 « cá nuorii de inalte au cadiutu si s'au resturnatu la pamentu. Séu
 « voiti voi, cá decátu se incercati a ve face domni acestei cetati, mai
 « bine se remana ea locu de scapare pentru corsari si de magazinu
 « pentru lucruri de furtu? Ori-cà dubitati in bunulu succesu? Atunci
 « nu sunteti demni de a invinge; si nu ve remane alta, decátu a ve
 « consulta cu Venetianii despre conditiunile de pace, si a resigna la
 « dominiulu mării in favórea loru. Cátu de mare rusine ar' fi acé-
 « st'a pentru cei ce se tienu cuceritorii lumii, n'amu trebuintia se
 « v'o spunu. Me intorcu catra tine Lala Achmetu Pasia, tu, care tu
 « esci alu nostru mare-veziru; arata ca esci demnu urmatoriu alu
 « demnului teu parinte; reiea-ti curagiulu, aduna trupele, mergi
 « si fa preparativele necesare pentru a obsedia cetatea Candi'a;
 « resipescce acestu cuibu alu infamiloru violatori de tractate; frange
 « ascutitulu sabieloru acestoru infideli; ascende murii cu adjuto-
 « riulu lui Dumnedieu si cu tari'a bracialoru tale: invinge pe hoti,
 « omóra-i, alunga-i, si stingei din insula. Nu me indoiescu, ca apli-
 « candu tóta diligenti'a de care esti capabile, rugatiunile prè-santu-
 « lui nostru profetu iti voru adjuta a invinge tóte obstacelele, si in
 « curendu vei estermine pe inimici si vei distruge si nimici cuibulu
 « unde stau ascunsi. Si fii siguru, ca pentru acésta fapta a ta nu nu-
 « mai vei gusta cea mai inalta favóre a mea, ci Dumnedieu, revela-
 « toarele legei nóstre, anca te va recompensa cu profusiune». Ace-
 « stu discursu alu imperatului atáta impressiune a facutu in cei de
 « fație, in câtu cu totii aprobara opiniunea lui, si s'au legatu cu totii
 « a concurge din tóte puterile loru la esecutarea acestei intentiuni a
 « imperatului.

MARÈLE-VEZIRU TRECE CU TRUPELE IN CRET'A

VI. Vezirulu insusi nu intardiá anca in acea iérna a visita portu-
 rile, a infiintia magazine in diferite locuri si a le implé cu totu fe-
 liulu de provisiuni bellice; cu unu cuventu, n'a intermissu a face
 cu cea mai mare ingrigire totu ce este necesariu pentru durat'a
 unei lunge obsidiuni. In primavér'a anului Hegirei 1066 si-aduna

tôte truppele, si in cinci ale lunei Sievval pléca din Constantinopole. Insusi imperatulu l-a insocitu pene la Adrianopole, unde a trecut prin revista tóta armat'a, si apoi l-a tramisu a întreprinde acea espeditiune. Ajunsu la Stife (5), Achmedu Pasia a datu soldatiloru timpu pentru repaosu si pentru a se prepara de cale pe mare. La Termes (6) se imbarca cu trupele sale si ajunge cu ele in portulu de la Cane'a; aici le trece pe uscatu, le pune in quartire de iérna; si face cu tóta diligenți'a preparatiunile pentru a aduna munitiunile ce erau anca necesarie.

IMPRESSOARA CANDI'A

VII. Dupa-ce a facutu tôte preparativele ce credea necesarie pentru o lunga obsidiune, la optu-spre-diece ale lunei Silcade anulu Hegirei 1067, ese din portulu dela Cane'a, si naviga mai departe. Candu era aprópe de Candi'a, se opresce la satulu Cavlochoru, ese cu trupele sale fara nici-o resistenta aici pe uscatu si se pune in castre pe campulu de acolo. In demănéti'a urmatória lasa cá tóta armat'a se se puna in arme; ceea ce s'a facutu cu mare splendóre si cu o pompa indescritibile; si insocitu apoi de acésta a mersu de a inspectatu terrenulu in giurulu cetatiei, parte pentru cá se védia de unde o ar' poté attaca mai bine, parte pentru a inspaimenta pe inamicu cu tienut'a pompósa a trupeloru sale. A trei'a dt chiamá la consiliu pe tóti officiarii si pe alti cari aveau lunga esperientia in trebile bellice, si le cerú cá fia-care se-si spuna opiniunea, in ce modu ar' fi de a se impressora si lua cetatea prin assaltu. In urma s'a luat conclusiunea, a submina turnulu rosiu, a bombarda bastionele, si din partea acésta a se face primulu atacu asupr'a cetatiei.

O ATACA SI O CONSTRINGE A CAPITULA.

VIII. Asia, anca in acelasiu anu catra finitulu lunei Silhidge, sian-tiurile erau facute, cetatea inchisa de tôte partile, si acumu a înce-

(5) Thebes la antici. *Tr. Franc.*

(6) *Termes*. O cetate puçinu insemnata in Thessali'a, situata la cóstele Archipelagului, si care Grecii o numescu Θέρμας. Cei vechi i diceau Θέρμα, si de aci are Sinus Thermaicus numirea sa.

putu obsidiunea, de câtu care mai memorabile nu s'a vedîutu si pôte nici alt'a nu se va mai vedé. Tôte puterile imperiului ottomanu era concentrate aici; preparativele de mai multi ani stateau la îndemana, in continuu nuóe truppe venîa a suplini locul celor cadute; soldatii cari-si perdeau curagiulu si se încercau a retira, era constrinsi prin amenintari si maltratari a intra din nou in lupta. Obsediatii avea in partea loru positiunea favorabile a locului, si pe toti barbatii bravi ai natiuniloru ce credu in Messi'a sî cari s'au adunatu aici decisi a invinge séu a muri: si se batura duóe-dieci-sinóue de luni in continuu, sub care timpu le-au venit adeseor ajutoriu de la Francesi si de la Venetiani. Fia-care palma de pamentu trebuia castigata cu sangele mai multoru eroi din ambe partile. Candu unu bastionu era derimatu si ocupatu, in acelasiu momentu altulu resaria ca prin minune din manile obsediatiloru; si ottomanii se vedeau lipsiti de fructulu labórei loru chiar' in momentul candu credeau ca corón'a victoriei é acumu a loru. Atâte obstacule, atâtea difficultati, si atâtea labóre in vanu, erau se aduca pe Turci in desperatiune. In fine inse, inimicii pre langa tóta valórea loru au trebuitu se céda puterei si fortunei ottomaniloru; si aceea ce prin arme cu anevoiu ar' fi potutu castiga, ottomanii descuragiati si abatuti de fatigiele unei obsidiuni atátu de lungi, au castigatu prin unu singuru omu. Acestu omu era Panaiotu (7) Tergimanulu (s) curtiei,

(7) *Panaiotu*. Παναγιώτης. Istoriografii crestini descriu cu totulu altuminterea cucerirea Candiei; si eu credu ca nu va fi inutile cá se descriu aci acésta cucerire chiar' dupa informatiunile ce le amu de la acele persóne, care pe acelu timpu erau initiate in secretele statului. Sultanulu prevediendu difficultatile cu cari avé de a se lupta la obsidiunea Candiei, a ordínatu a se publica in tóta armat'a, cá nici unu soldatu se nu se arete viiu in faci'a lui, péné nu va fi cucerita cetatea. Acésta amerintiare in locu de a produce effectulu de a încuragia pe soldati (precumu era intentiunea), ea poté fórté usioru se cauzeze ruin'a intregului imperiu. Cáci soldatii incepura a murmura si a se plange ca nu mai potu supporta atâte fatigie; cá dupa o labóre continua de duóe-dieci-sinóue de luni, n'au potutu face nici-unu progressu; ca sunt storsi prin frigulu de iérna si prip caldurile de véra: ca nu este justu—diceau ei — a consume tôte puterile imperiului in obsidiunea unei cetati impenetrabile; si ca dupa tôte aceste se vede cá acésta obsidiune nu s'a întreprinsu de câtu cu intentiunea de a estermine pe toti Ienicerii. In acésta impregiurare positiunea marelui veziru era fórté critica. Elu nu putea, fara a calca ordinulu imperatului, a satisface cererea soldatiloru si a redioa obsidiunea. Ce se faca dara? Îndemnă, eshortă

care prin unu discursu artificiale a facutu pe guvernatoarele (9) cetătiei a preda sub certe conditiuni cea din urma, dar' totodata si mai tare citadella, unde se retrasese garnisón'a. Cu modulu acesta ve-

soldati prin amerintiari, prin daruri, prin promisiuni, a-si face detorinti'a. In specialu isi puse tóta elocentia (si nime pe acelu timpu intre Turci nu avea elocentia lui), a imblandi ánimele seditioase si a insufla curagiu nu numai cu vorbele sale, ci si cu esemplulu seu. Cu modulu acesta atacá cetatea din ce in ce cu mai mare vehementia. Intr'aceea se lati scirea ca Francesii vinu cu o flota si cu alte truppe spre a libera Candi'a, si cá pe totu momentulu trebe se sosésca. Vezirulu a fostu celu dántáiu, care a remasu cu totulu consternatu la acéa scire, cáci unic'a sa sperantia de unu succésu bunu era, cá prin fóme si prin lips'a de munitiuni va aduce cetatea in imposibilitate de a se mai poté tiené; dar' acumu adjutoriulu ce se apropiá nu numai cá i-a luat si acésta sperantia, dar' anca pre langa alte o mie de obstacule aprópe invincibili, purtá mare grige cá Ienicierii éراسي se voru revolta. Pe candu se frementá cu aceste cugete in cortulu seu, si-si sferamá capulu a inventa unu midilocu prin care se delature aceste inconveniente si se scape din dificultati, intra la elu Panaiotu, interpretele curtiei, care, dupa ce-si aretá respectele sale cuvenite, precumu era elu in fórté mare gratia la vezirulu, ilu intréba, pentru ce este atâtú de cufundatu in cugete, si pentru ce acésta tristetia ce i se vede in fație? Vezirulu i respunse in duóe cuvinte. Ér' Panaiotu i dise: « Lasati acésta superare, ce ve dis-
 « turba inima, si aretati-ve veselu fație cu soldatii. Melancoli'a nu siede bine nobi-
 « lei si invincibilei vóstre inime; noi nu avem anca nici-o cauza de a despara cá nu
 « amu poté cuceri cetatea. Stelele chiaru aréta ca acésta trebe se se intemple câtú de
 « curendu, trebe numai se ne suppunemu influintiei lorú, si se le venimu intr'adu-
 « toriu prin unu actu de politica. Deci déca imi permitteti si-mi dati voia libera a
 « lucra, eu cutediú a ve promite, cá in câte-va díle cetatea vi se va supune, numai
 « se nu descoperiti nimerui planulu meu. Éca dar' midiloculu ce ve propunu pentru
 « cucerirea cetatiei. Este imposibile cá obsediatii se scia despre apropiarea flotei
 « franceze, déca cumu-va nu vomu presupune aci o revelatiune divina; cáci cetatea
 « este de tóté partile inchisa, si atâtú de bine pazita, in câtú nu póte se intre acolo
 « nici-unu siórece fara scirea nóstra. Intentiunea mea este de a-i insiela chiar' prin a-
 « ceea, prin ce ei credu cá ar' poté scapa din pericolu. Vreu, áleca a invita pe Moro
 « sini, comandantele cetatiei, la o consultatiune secreta, si a-i spune cá unui amicu,
 « ca se nu se incréda in flot'a franceza, cáci intentiunea ei este mai periculósa pentru
 « cetate decâtú intentiunea Turciloru. Elu imi va crede fórté usioru, parte pentru-
 « cá, precumu é sciutu, s' eu me tienu de religiunea crestina, si parte pentru cá prin
 « cele mai frumóse cuvinte me voiu preface cá voiescu binele si prosperitatea cresti-
 « natatiei. Cu modulu acesta speru cá-lu voiu face cá se predea cetatea». Vezirulu
 consimte la acésta propunere, si recomanda interpretelui a o eseguta cu fidelitate
 si cu prudentia. Panaiotu tramisse numai-de câtú cu una scrisóre la Morosini, co-
 mandantele cetatiei, pe fidelulu seu sclavu Maxud (Acesta é unu nume arabicu, care
 insémna desideriu séu pofla; asia numescu crestinii cari sunt aplicati la curtea ot-
 tomana, pe sclavii lorú; pentru cá Turcii arare-ori esprimu numele crestiniiloru

zirulu , cu inceputulu lunei Gemaziul-ewel , anulu Hegirei 1080 , a luatu in possessiune Candi'a , dupa ce venetianii esira din ea . A lasatu de s'au pusu pe toti murii stindarde turcesci ; transformă tôte

A. 1080

I. C. 1669

fara a nu adaoge epitetele batjocoritorie de Ghiaur séu Kiafer , adeca infidelu , blasfematoriu). In acésta scrisóre Panaiotu simulandu unu zelu crestinescu , dice lui Morosini că ar' dorí se vorbésca cu elu între patru ochi , spre a-i descoperi unele lucruri de cea mai mare importantia , si cari se referescu la binele si prosperitatea christianiloru . Morosini , cá omu de mare prudentia si circumspectiune , isi imagină la inceputu ca aci sierpele este ascunsu sub iérba , si stă la indoiéla , se primésca întrevederea cu Panaiotu ori nu . In urma comunică lucrulu cu Grecii si cu Venetianii , cari erau in cetate , si dupa o matura deliberatiune se resolví se audia dela Panaiotu , ceea ce voiesce se-i spuna ; si-i tramitte pe sclavulu indereptu , designandu-i locul si timpulu de întrevedere . Anca in aceeași séra Panaiotu se face ca esse a visita sentinellele si posturile , ceea ce la comand'a Vizirului facea mai demulte-ori , si se apropia de un'a din portile cetatiei . Morosini anca nu intardiă a veni aci . Elu veni , precumu se întielessera , imbracatu in vesminte straine pentru a nu destepta in garnisóna vre-o presupunere sinistra . Panaiotu vediendu-se in fație cu comandantele , dise acestui-a : « Me intrista si me dóre candu vediu ca lucrurile crestiniiloru si « mai alessu aceloru de o natiune si de o religiune cu mine , mergu din di in di mai « reu , si candu vedu de alta parte că puterea Turciloru cresce pe di ce merge , a caroru infidelitate si tirania , cu care amerintia tôte lumea . trebé se destepte in noi cea « mai justa indignatiune . Nu se póte nega , că peccatele nóstre si ale parintiiloru nostri « au adusu asupra crestinetatiei acésta bataia a lui Dumnediéu . Noi inse scimu că « Dumnediéu de comunu bate pe liii sei si apoi nimicesce pe acei-a cari au fostu casus'a vindictiei sale : se speramu dar' că prin bunatatea divina acestu casu in pučinu « va urma . Péné atunci trebé se purtamu cu patientia calamitatile ce a tramissu cერიulu asupr'a nóstra , si se ne dedamu a nu ne oppune vointiei divine » . Panaiotu crediendu că prin aceste cuvinte si-a castigatu increderea lui Morosini , pentru a-lu însiela si mai cu effectu l-a facutu se se lege prin juramentu , că nu va descoperi nimerrui calea ce-i va comunica ; pentru-că pretindea elu , că se teme nu cumu-va unulu séu altulu dintre obsediati se cadia in manile Turciloru , si prin torture din partea acestora se fia constrinsu a divulga aceea ce elu din instinctulu unui zelu divin voesce a-i descoperi , si prin acést'a tote intentiunile sale bune ce le are pentru christiani , se se întórca numai spre reulu si ruin'a sa . Anim'a lui Morosini pare a fi liniscita prin aceste cuvente , si Panaiotu reíncependu discursulu seu , dise : « Se sciti dar' ca ieri mi s'a datu o scrisóre a admiralului francesu , spre « a o interpreta , si ea continea urmatóriele : « Din ordinulu cristianissimului rege , « pregatiosului meu domnu , plecu la Cret'a cu armata numerósa si cu flota bine « preparata . Ar' strică si la o parte si la alt'a déca v'asiu descoperi in scrisu scopulu « acestei expeditiuni ; asiá amu datu ordinu secretariului meu , purtatoriulu acestei « scrisori , cá se ve informe verbalu despre tóte . » . Dupa ce a fostu introdusu secretariulu in camer'a din intru a Vezirului , unde nu era altulu decâtu eu si elu , secretariulu a vorbitu in numele admiralului seu , precumu urmóza : » Scimu degiá

besericele în gîmbe, și ordîna să se celebra în ele Ezan-ulu și Ne-maz-ulu. Asia a succésu Turcilor în urma după unu bellu de două-diecî-si-patrude ani (10) a supune și incorpora cu imperiulu

« din lunga esperientia, că Venetianii sunt vechi inimi de mîrte ai Franciei. De
 « câte-ori s'a facutu vre-o invasiune în tierile nôstre, ei totdeauna au adjutatu pe
 « inimiții nostri cu consiliu, cu bani, cu arme și altele. De și nu puteau se ne face
 « atâte stricatiuni câte ei voiau, totusi ne causau multe incomoditati. De alta parte
 « candu se vedeau strimtorati, ei totdeauna recurgea la astutia și la minciuni spre
 « ale da noi insine adjutoriu, pretestandu și laudandu-se cu amicitia ce affecta că o
 « pîrta catra noi. Chiar' asiă au facutu ei și în casulu de facie; candu au vediutu că
 « armele imperiului ottomanu i apesa; au tramisu delegati la regele nostru, și prin
 « intercesiunea Papei l-au rogatu se-i scape din acestu pericolu. Apoi pentru
 « a castiga și mai multu pe regele nostru în partea lor, ei au offeritu următoriele
 « conditiuni: 1° deca numai Candi'a singura va fi liberata de sub obsidiunea Tur-
 « cilor, atunci ea se remanea intrîga în posesiunea regelui nostru; căci mai bine
 « voiescu din tota inim'a și cu tota bucuria a o lasa în manile unui rege creștinu,
 « decatu a o vedea sub jugulu Turcilor; 2° er deca cu puteri unite voru potea alunga
 « pe Turci din tota Cret'a, atunci diumetate din acesta insula dinpreuna cu capital'a
 « ei se fia a Francesilor, er' cealalta diumetate se remana Venetianilor. Regele
 « nostru a priimitu la aparintia aceste conditiuni. Dar' fiindu-că elu tiene că este
 « injustu a rumpe bunele relatiuni ce le are cu pîrt'a ottomana, și prin acest'a a de-
 « bilita legaturele cele tari de amicitia reciproca; și veniudu-i acumu chiar' buna o-
 « casiune de a frange temeritatea acestoru ômeni inconstanti și insielatori, asiă a
 « lasatu a se prepara acesta flota, și a datu ordinu admiralului, că indatu ce va in-
 « tra în Candi'a se prinda pe toti Venetianii și se-i tramita în Franci'a, er' cetatea
 « se o lasa în posesiunea vezirului. Căci regele nostru are una imperatia atatu de
 « intinsa și florescentă, în catu nu mai are trebuintia de unu regatu strainu și a-
 « tatu de indepartatu; mai alesu ca acesta ar' potea fi unu maru de perpetua ceta
 « și discordia. Asia dar, vezirulu nu are de a se teme nimicu de venirea flotei nôstre
 « aici. Căci pe data ceadmirarulu va intra în cetate, ceea ce spera a face în cele mai
 « apropiate dile, elu va areta ordinulu regelui Francei întaritu cu man'a și sigilulu
 « propriu, și va face cunoscuta tota starea lucrului. Pene aci secretariulu admira-
 « lului francesu. Dar' eu — continua Panaiotu — care nimicu nu dorescu mai fer-
 « binte că fericirea creștinatatiei și înaintarea religiunei mele, mi-amu pusu totu
 « spiritulu meu pentru a inventa unu espediente, prin care se potemu delatura pe-
 « riclulu ce amerintia pe christianismu preste totu, si abiă ilu potui ghici. Deca voi
 « nu veti lasa pe Francesi se intre în cetate, atunci ei se voru confedera cu Turcii,
 « și cu acesti-a dinpreuna voru întorcea armele în contra vîstra, ca în contra unor'a
 « cari despretiuti adjutoriulu lor, si ve voru tracta că pe inimiți publici ai creștinis-
 « mului; și asiă nu numai că veti perde cetatea, dar' veti remana petati cu rusine și
 « infamia perpetua între creștini, mai alesu că voi nu aveti nici-o proba despre
 « tradarea lor. Er' din contra, deca pe inimiți carii ve vinu într'ajutoriu sub pre-
 « testu de amicitia, i veti lasa se intre în cetate, atunci poteti voi insive calcula,

loru acésta cetate superba , glori'a seclorulu trecute si a opt'a minune a lunei , pe care insasi natur'a pare a o fi facutu inaccessibile contra a ori-ce atacu. In aceste lupte ottomanii au perdutu preste

« fara ca se vi le spunu eu , relele ce voru urma asupr'a vóstra si asupr'a republicei vóstre. In cetatea ast'a este acumu de presentu adunata nu numai flórea nobilimei venetiane , ci si cea mai alésa parte a armatei vóstre. Acumu , déca toti acesti-a voru fi omoriti séu voru cadea in captivitate , atunci nu va fi greu Franciei a cu-tropi tóte tierile venetiane. Si mai multu. Fiindu cá vediu ca Francesii nu-si facu nici-unu scrupulu de a minti si insiela pe altii , asiá eu credu cá ei chiar' atátu de trádatori voru fi facié cu Turcii ca si facié cu voi , ve voru allunga pe amenduoi din insula , si voru occupa singuri acésta intinsa si frumósa tiérta. Si candu voru fi ei domni aici , atunci cu greu credu ca li se va mai poté luá vre-odata din mana. Acumu cá nu mai poteti tiené cetatea lungu timp , ci sunteti necessitati a o da séu in man'a Francesiloru séu in man'a Turciloru , eu lasu se judecati voi , ce este mai consultu se faceți : se ve dati sclavi Francesiloru , si pre langa acésta se perdeti nu numai cetatea , ci póte si tóta republic'a vóstra ; séu a ve invoí cu Turcii si pre langa condituni onorabile a le da Candi'a , de la cari apoi cu timp , candu adeca voru fi incurcati in alte intreprinderi bellice , prè-usioru o veti reocupa ? Solicitudinea ce o amu pentru religiunea christiana , si zelulu ce-lu portu pentru binele si salutea compatriotiloru mei , m'a indemnatu se ve facu aceste descoperiri , si vi le-amu facutu cu periculu vietiei mele si cu posibilitatea de a-mi perde starea destulu de onorifica ce o amu pre langa curten ottomana ! Remane acumu la voi , ca se judecati ce póte séu ce trebe se faceti pentru binele patriei vóstre . » Dupa aceste cuvinte Panaiotu s'a intorsu la castre indereptu. Ér Morosini , de si jurase a nu descoperi nimerui nimicu din cele ce i s'au spusu , elu totusi anca in acea nópte aduna pe toti officiarri general , si pe alte persóne de frunte , in cari avea mai multa incredere , si le spune totu ce audise de-la Panaiotu , si apoi le cere consiliulu despre ceea ce ar fi de facutu. Dupa matura deliberatiune , ei au concludu in unanimitate , ca decátu a se suppune unei lungi si uritióse captivitati , preferu mai bine a da cetatea in man'a Turciloru , déca voru poté obtiené condituni onorabile. In demanét'a urmatória Panaiotu merge la vezirulu si-i spune cele ce a vorbitu cu Morosini , dar dupa aceea pentru ca se stinga totu curagiulu in garnisón'a si altminterea destulu de desperata , i-a datu urmatoriulu consiliu : se ordine adeca , cá in sér'a urmatoria , in cea mai mare tacere se essa din portu duóe-spre-diece din cele mai mari corabii bellice , si se-si iea calea catra insul'a Cipru , si candu se voru fi departatu cale cam de duóe-dieci de mile , se arboreze steguri francese si se se intórca indereptu. Vezirulu aprobá acésta manopera , si ordiná numai decátu , cá anca in acea nópte , fiindu si ventulu favorabile , se essa duóe-spre-diece vasse din portu , si se-si iea calea spre Cipru. In urm'a acestora se tramisera totu atâte altele , spre a intimpina pe cele la reinórcere. Indata ce s'au vediu in facié unele cu altele si atátu de aprópe in cátu se potúra cunósce , se salutara intre sine dupa usulu practiatu în assemenea casu. Dupa aceea vinu atátu vasele celé cu flamure francese , cátu si cele cu flamure turcesci , si reentra impreuna in portu. Sentinellele din tur-

duce-sute de mii de oameni, precumu afirma cei mai buni istorici ai lor, dintre cari unii sunt anca in vieta.

MAHOMEDU PRIMESCE PE COSACI SUB PROTECTIUNEA SA

IX. Pre candu armat'a ottomana era ocupata cu obsidiunea Can-

nurile cetatiei, vedindu in departare flamurele francese, credeau ca flot'a franceza vine pentru a libera cetatea. si latiescu numai decatu acesta scire intre toti locuitorii, cari se bucurara forte. Si candu au vedutu ca o escadra turcesca merge in contra presupusei flote franceze, ei au crediutu ca-i va opri intrarea in portu, si asteptau cu frica si cu cutremuru rezultatulu luptei ce-si imaginau ca se va incinge intre escadrele inimice. Dar' candu au vedutu ca escadrele se apropia un'a de alt'a fara celu mai micu semnu de ostilitate, si se saluta imprumutatu, ei au ramasu immarmuriti, si nu-si poteau imagina ce intentiune potu ave Francesii de se arata cu atat'a amicitia catra inimizii lor. Morosini inse si ceilalti caroru le comunicase cele ce audise dela Panaiotu, lapedandu tota dubietatea ce pote o mai aveau in descoperirile acestui-a, facu cunoscutu tote ce le-a fostu spusu Panaiotu. Si fiinduca nu era altu midi-locu de a conserva viet'a si libertatea, vorbescu si indemna pe soldat si pe poporu ca se capituleze; caci, mai bine este — adaogeau ei, a se increde intr'unu inamicu cunoscutu, decatu intr'unu confederatu perfidu. Asia Morosini anca in aceeasi di pune duoi barbati intr'o barca, si-i tramitte cu betse albe in mani la marele Veziru, spre a-lu ruga ca intr'unu locu anume dintre cetate si castrele turci lor se tramitta vre-o cati-va dintre principalii sei officari, cari se convina acolo cu cei pe cari va trimite elu din partea sa, apoi acestia voru comunica conditiunile de capitularea cetatiei. Vizirulu consimte cu acesta cerere, si immediatu ordina lui *Ibrahimu* Pasia de Aleppo, lui *Kulkiet-hudasi* Sulfikar Aga, si lui *Teskieredgi* Basi, adeca primu-secretariu, *Ishak Effendi*. se marga dimpreuna cu interpretele *Panaiotu*, a tracta cu inamiculu si a regula tota acesta afacere. Acesti-a mergu la delegatii venetiani in cortulu instituitu anume pentru acest'a sub turnulu rosu; aici dupa lunga desbatere, delegatii venetiani promittu a preda cetatea sub conditiune, ca toti fia soldatu ori cetatianu Grecu ori Francesu, se pota esi din cetate cu totu ce au, familia ori avere, si se fia liberi a se pote inturna in patri'a lor. Dupa-ce s'a comunicatu acesta Vezirului, si a ratificatu pacea cu inceputulu lunei Gemaziul-evvel, anulu Hegirei 1080, (adeca anulu de la Christu 1669,) Morosini a esitu celu din urma din cetate, dupa-ce adeca se departasera din ea toti soldatii si toti cetatianii, si asi o a predatu in possessiunea Turciloru. Sciu pre-bine, ca scriitorii crestini narra acestu lucru cu totulu altminterea. Si eu anca nu cutediu a le contradice; nu vediu inse, pentru ce narratiunea relatata mai in susu ar' pote fi cu totulu de reieptatu. Deca consideramu ca Venetianii au datin'a inradecinata de a ascunde intentiunile lor, si mai alesu a retace cu totulu evenimentele cate au esitu in defavorea lor, apoi nimene nu se va mira ca nu au publicatu unu lucru, desprecare scieau ca este purulu adeveru, caci ei cari se mandrescu ca sunt forte prudenti, au vrutu se evite rusinea de a pote fi insielati. Singur'a scire ca se apropia flot'a franceza, de si acest'a anca nici nu era preparata, a fostu de adjunsu, ca se aduca

diei, Mahomedu, sub preleştu de venatu, merge de la Adrianopole la Ieng-ishehir (11), spre a fi mai aprópe de campulu luptei si prin acésta a incuragia pe soldatii sei de o parte, ér' de alt'a pentru a se

in ratecire atátu pe turci câtu si pe Venetiani. Acesti-a erau cu totul inchisi in cetate, si prin urmare nu puteau se scia nimicu despre ceea ce se petrecea pe dinafara; ér' Turcii anca nu puteau fi informati despre alte trebi esterne, decâtu despre cari aveau comunicate dela ambassadorii de pre langa puterile straine, cari false ori veridice, puteau de asemenea se-i aduca in ratecire. In câtu pentru mine, eu amu garantele meu fórte demnu de credintia si anume pe Maxudu, acelu Maxudu pe care Panaiotu ilu tramisese la Morosini. Elu a fostu in curtea parintelui meu Constantinu Cantimiru, si apoi in curtea fratelui meu Antiochu servindu cu fidelitate duóe-dieci-si-patru de ani, si in urma a adjunsu la dignitatea de postelnicu séu magistru de curte. Pentru aceea amu crediutu că lectoriloru acestei istorii nu voi face lucru neplacutu, déca aceea ce amu auditu din gur'a lui, voi introduce in paginile acestei lucrari. In câtu pentru Panaiotu, elu a avutu la curtea ottomana cu multu mai mare incredere decâtu ori-care crestinu inaintea lui, si decâtu care mai mare abiá credemu că cine-va va mai póte avé. Candu era de a se da unu consiliu, séu de a se delatura o difficultate la intreprinderi decisive, elu era pentru vezirulu ceea ce a fostu Achitophel la evrei, si Ulissee la greci. De câte-ori isi dá elu opiniunga séu in ce este de se a face, seu in ce are de a urmás's'a vediutu că elu nicio-data nu s'a insielatu in judecat'a sa. Ceea ce unu bellu obstinatu de duóe-dieci-si-patru de ani, si effusiunea de torrente de sange, si aplicarea a tóta puterea imperiului ottomanu n'a pututu se faca, a facutu Panaiotu cu subtil'a sa stratagema si cu ingenios'a sa inventiune, adeca: cucerirea Candiei; si pe Morosini, pe celu mai bravu belliduce pe acele timpuri (a carui purtare in ultimulu bellu dintre Turci si Venetiani a datu probe sufficiente de desteritatea sa) ilu seduse a preda cetatea. Prin aceste maniere ale sale Panaiotu in atátu de mare favorea era la Turci, in câtu elu din ordinulu imperatului a cutediatu a se lasa in disputa publica cu Vanli Effendi in presentia marelui Viziru Kioprili Achmedu Pasia, despre religiune; cu acelu Vanli Effendi, care era unulu dintre cei mai invetiati barbati la Turci, si fórte espertu atátu in religiunea christiana câtu si in cea mahomedana, si care odinióra a fostu préceptorele lui Mahomedu Sultanulu. Anca de pe timpii lui Solimanu I. candu unu literatu turcu, precumu amu aratatu mai in susu (*) intr'o conferentia publica a datu preferintia religiunei christiane asupr'a celei mahomedane, n'a mai fostu permissu nimerui a tiené dispuete de acelea; ba ele au fostu interdisse prin unu edictu publicu sub pedépsa de mórte. Vanli Effendi a remasu invinsu in acésta disputa, si de necasu a accusatu pe Panaiotu la Sultanulu cu crim'a de blasfemia, si a cerutu aplicarea edictului si punirea lui Panaiotu cu mórte. Dar' Mahomedu se dice că i-a respunsu urmatóarele: «Nu ti-amu spusu, se nu intri in disputa cu acestu «infidelu, ca nu-lu vei poté invinge? Pe viitoriu lassa-lu in pace, căci elu este o «necesitate pentru maiestatea nóstra.» Credu că este superfluu de a reproduce aci

(*) A se vedé § XII la Capu IV din Cartea III. *Tr. Rom.*

provedé mai bine în contra ori carei eventualitati. Pre cându era aici, i vine o deputatiune din partea lui Sari Camish Cosak (12), care în numele compatriotiloru se offere dinpreuna cu tóta tiérr'a a se

întréga acea disputa; ea a esutu de sub tipariu în Veneti'a si se vinde în publicu; se póte citi si în comentariile lui De la Croix despre biseric'a orientale. Afara de acestea, Panaiotu este renumitu la Turci pentru cunoscintiele sale astrologice, si pentru sciinti'a sa de indivinatiune, adica de a predice viitoriulu. Éca aciunu casu. Pe cându vezirulu era ocupatu cu obsidiunea Candiei, vine într'o di la elu Panaiotu totu într'o fuga, si-lu róga se perasésca numai decâtu cortulu, căci viéti'a-i este în periclu, déca mai remane numai unu momentu acolo. Vizirulu ilu asculta si ese din cortu, dar' isi lasa orologiulu pe perin'a pe care sediusé, si, de si plouá de versá, merge într'altu cortu. Abiá ce a ajunsé aici, si o bomba de tunu de pe murei cetatiei trece prin cortulu vezirului si lovesce chiar' în locul unde sediusé, sfarma o-rologiulu si perin'a; si éta, profeti'a lui Panaiotu impliníta! Altu casu. Cându s'a întreprinsu espeditiunea contra cetatiei Caminiétiulu, elu a predísu cá în a diecea di cetatea va fi cucerita. Toti căti cunosceau situatiunea locului, diceau ca absurditate vorbesce Panaiotu. Dar' eventulu i-a datu lui dreptate. Pre langa tóte aceste, precum viéti'a asiá si mórtéa lui Panaiotu a fostu remarcabile. Căci marele Veziru Kioprili Achmedu Pasia, cându era în castre langa Sakce, glumindu cu elu ilu întrebá, ca dupa ce tóte profetiele lui s'au implinitu, si nici într'un'a nu s'a însielatu, n'ar' sci acumu « se spuna un'a si despre sine? Panaiotu i respunsé: « Déca veti binevoi, asta-di de « séra la siese óre, se veniti în cortulu meu, veti vedé unu lucru straniu! dar' se « nu ve spariati nici se ve intristati ». Vezirulu mirandu-se cá ce ar' poté fi acestu lucru, merge la mediulu noptiei în cortulu lui Panaiotu. Îndata la intrare aude plansetele si lamentatiunile domesticiloru sei, si apropiandu-se mai tare, vede pe iubitulu seu Ulisse ca trage de mórté. Unulu dintre servitori díse Vezirulu, ca Panaiotu înainte de a mori l-a însărcinatu se-lu róge cá în recompensa pentru servitiile sale facute curtiei ottomane, se-i faca grati'a de a permite se se transporte cadavrulu seu la Constantinopole si se se immortalé acolo (onóre, ce se da numai Sultanulu, nimene altulu, nici chiar' însusi marele Veziru nu se bucura de acésta distinctiune). Vezirulu se dice cá au respunsu: « Plangu pe Panaiotu numai într'unu respectu; si acesta este, cá dupa ce a lucratu în interessulu si pentru binele ottomaniloru cu mai multa lealitate, decâtu s'ar' fi potutu astepta acést'a de la unu cristinu, si asia a întrecutu pe toti musulmanii în fidelitate si în politica, elu totusi « la mórtéa sa n'a trecutu la adevérat'a credintia în Dumnedieu prin suppunere la preceptele divine si la cele ale profetului; prin acést'a ar' fi meritatu cá se-i ducu eu « insumi în spatele mele cadavrulu cale de o mila de locu. Cu tóte acestea, de si « póte cá pentru acestu alu seu pecatu nu va fi admissu în Paradisu, totusi eu credu « ca este justu, cá în recompensa pentru servitiile sale se-i accordu cererea sa ultima, si se nu-i denegu a se immortalé acolo unde elu a doritu ». Dupa acestea Vezirulu a permis domesticiloru lui Panaiotu se-i transpórté cadavrulu la Constantinopole, si totu-odata le-a datu unu Chatisierif cătra Caimacamulu, în virtutea carui-a acesta se ordine patriarchulu Constantinopolitanu, cá se immortalé pe de-

suppune Sultanului în tîta umilintî'a. În capulu deputatiunei era insusi Hatmanulu Doroshensco. Imperatulu l-a primitu cu tîta gra-ti'a, i-a daruitu unu vestmentu de statu, si l-a dimissu onorandu'lu

functulu cu cea mare pompa în loculu unde elu a lasatu prin ultim'a sa vointia. S'au adunatu dreptu aceea toti grecii si strainii, locuitori în Constantinopole, si cu cea mai mare ceremonia au transportatu cadavrulu într'o insula a marei marmora. si acolo l-au immormentatu în mînastirea de la S-ta Trinitate, pe care o reparase elu pînê ce era în viétia.

(8) *Séu Dragomanulu*, adeca: interpretele curtiei. *Tr. Rom.*

(9) *Gubernatorele*. Acesta é Francesco Morosini, care é cu multu mai cunoscutu din bellulu din urma dintre Turci si Venetiani, decatu cá se fia necessariu a mai spune aci ceva despre elu. Dupa-ce a cuceritu Morêa, a fostu alessu Doge de Veneti'a.

(10) *Doue-dieci-si-patru de ani*. Déca acestu bellu s'ar' fi portatu pe timpii antici-loru poeti, fara dubiu elu ar' fi fostu mai celebru decatu celu de la Troia. Cáci deca facemu comparatiune între aceste dué, potemu vedé prè-usioru, ca luptele din Cret'a au fostu mai sangeróse de catu òele troiane. Si într'adeveru, cá sub tîta durat'a acestui bellu n'au fostu alta decatu bătăi continue, si continua versare în torrente de sange omenescu, nu numai în Cret'a, ci în totu Archipelagulu si pe tîta frontariiele teritoriului turcescu si venetianu. Ce é mai multu, Turcii, cari altminterea sunt fôrte diligenti a ascunde perderile proprii, confessa, cá numai în Cret'a au reñasu morti preste dué-sute-de-mii de ómeni de ai loru. necomputandu anca aci pe acei-a cari nu erau în listele soldatiloru. precumu voluntarii etc. si dintre cari nu mai puçini la numeru au reñasu morti acolo. Imaginá-ti-ve apoi, câtî crestini nu voru fi trasu acesti-a cu sine în imperati'a mortiloru?! Venetianii punu spesele acestui bellu la aprópe una-suta milliône de taleri.

(11) *Ieng-ishehr*. Asia numescu Turcii Lariss'a, o cetate fôrte reñumita în Thessali'a, si carc asta-di este capital'a tierci.

(12) *Sari Camish Cosak*. Insémna: Casaci din trestia galbina. Asia numescu Turcii pe locuitorii dintre Dnistru si Dnipru (*) Mai înainte au fostu suppusi Poloniei, asta-di o parte sunt vasali Poloniloru, si alta parte vasali Russiloru. Dupa diferite timpuri, Turcii diferite numiri le-au datu. Dupa suppunerea lui Doroshensko, Turcii de la numele Hetmanului loru i-au numitu Doroshensko-Kasaci; si dupa ce au desertatu si s'au datu Russiloru, au fostu numiti Sirca-Kasari, assemenea de la capitanulu loru cu numele Sirca. Dupa primul tractatu de pace cu Ion Sobieski, regele Poloniei, prin care au fostu dati sub dominatiunea Turciloru, Sultanulu Mahomedu i-au adnectatu la principatulu Moldaviei, ordinandu lui Duca, principelui de atunci alu Moldaviei, cá se pórte si titlulu de Hetmanu alu Ucraniei, si dandu cetatea Nomirovu de locu alu resiedintiei sale. Dar' dupa caderea terribile ce Turcii au suferitu la Vien'a, Duca au cadiutu prinsu în man'a Poloniloru, si Turcii prin pacea de la Carlovitiu au restituitu Poloniei tîta Ucrani'a dinpreuna cu cetatea Caminietiu. Amu auditu adese-ori din gur'a Turciloru, ca ei isi aducu aminte candu în

(*) Nistru si Nipru: Boristene si Tyras. *Tr. Rom.*

cu unu Tug (13) si cu unu Alem Sangiak in semnu de potestatea sa. TotoJata i ordiná a face se incete predatiunile ce committu Cosa-cii petru diendu câte-odata pênê in suburbiile Constantinopolei, si-i retomenda a remané credintiosu imperiului ottomana, éra armele sale, cu care a făcutu pênê acumu atâtea stricatiuni musulmaniloru, se le întórca pe viitoriu in contra inamiciloru acestora. Sultanulu de alta parte i promitte cá in casu de vre-unu bellu intre Cpsaci si intre Poloni séu Muscali, le va adjuta din tóte puterile sale si-i va protege in contra a ori ce ostilitate.

REGELE POLONIEI SE MANIA

X. Doroshensco dupa ce s'a intorsu a casa, publica poporului seu tractatulu inchiaietu cu Mahomedu. Cu totii s'au bucuratu si l-au priimitu cu tóta placerea; dar' pe vecini i-au cuprinsu mare terróre, căci ei vedeau cá prin acésta aliantia sunt espusi la tóte inconvenientele ce potu urma firesce de aci. Cosacii pênê acumu au facutu cele mai bune servitiuri atátu Poloniloru câtu si Russiloru, nu numai prin continuele loru rapiri ce comitteau in tierile ottomane, ci pentru cá tier'a loru fiindu plina de mocirle si prevediuta cu passuri fôrte strimte, se potea considera de unu antemuru atátu pentru Poloni'a câtu si pentru Russi'a. Derimatu acumu acestu antemuru, Polonii si Rusii poteau avé causa suficiente de a se teme, ca in viitoriu ei voru sufferi tóte acele stricatiuni din partea Cosaciloru, pe care le causau acesti-a mai inainte tieriloru musulmane. Regele Poloniei simtia acestu reu mai multu decâtu ori-care altulu; pentru aceea se decise, cá din inim'a acestorú Cosaci, suditi ai sei de mai nainte, se estermine supunerea la care se obligasera catra imperiulu ottomanu, anca inainte de a prinde ea radecini mai afunde. Cu

acésta tiéra se cantá Chutbe si Ezan-ulu, si pentru aceea-dicu ei, este imposibile cá se placa lui dumnedieu a sufferi cá se remana acésta tiéra in manile christianiloru, deci ea trebe recucerita la cea d'ântăiu ocasiune bine-venita.

(13) *Tug*. Coda-de-calul. Distinctiunea acésta a incetatu de a se practica de la timpulu candu acésta tiéra a fostu data lui Duca, principelui Moldaviei; căci vezirulu, precumu dicea elu insusi, nu voiá mai multu a onora pe nici-unu infidelu cu tugu, si prin acést'a a-lu face siesi asemenea (cu tóte acestea, Ieremia Movila, principelu Moldaviei, gustase anca mai inainte acésta onóre). S'a conservatu inse sangiaculu séu stindardulu, cá semnu alu potestatiei gubernatorelui aceei tieri.

scopulu acesta tramite o armata considerabile contra Cosaciloru, petrunde in tier'a loru cu ajutoriulu aceloră cari i remassesera anca fideli, si face cele mai miserabili devastatiuni.

MAHOMEDU I FACE MAI ANTAIU MISTRARI AMICABILI

XI. Acésta singura fapta putea se fia cauza sufficiente, pentru că Mahomedu se declare bellu regelui Poloniei. Dar' elu a crediutu că este cu multu mai equitabile a mostra mai antaiu pe infractorulu de pace. Cu scopulu acesta tramite pe unu ciausiu la regele Poloniei cu scrisóre de urmatoriulu cuprinsu: « Amu intielesu că ai fa-
« cutu o invasiune si ai atacatu tier'a Cosaciloru, cari, tu scii bine
« că ei si-au luat refugiu sub umbr'a aripiloru nóstre. Prin acést'a
« tu celu din dântăiu ai frantu pacea inchiaeta intre regatulu teu si
« intre imperiulu maiestatiei nóstre, si care pênê acuma s'a obser-
« vatu cu religiositate din ambe partile. Sant'a nóstra lege ne auto-
« riséza a ve declara immediatu de inimu alu nostru, si amu poté
« se te facemu a simți amaru ceea ce însemnéza a irrita pe unu leu
« dormitandu. Dar' noi compatimimu debilitatea ta, si ne indetulumu
« acumu ântăiu numai a te provoca, că immediatu se-ti ieai man'a
« ta nedrépta de asupra Cosaciloru, se-ti revoci trupele din tier'a
« loru, si pentru cele ce ai facutu se ceri iertare de la noi. Er' déca
« vei refusa a face acésta, si ai avé celu mai micu cugetu de a-ti a-
« pera nedreptatea prin arme, atunci se scii că legea nóstra prin
« mine iti declara mórte, regatulu teu dissolutiune, si poporulu
« teu sclavia perpetua; si vei scî apoi, ca tóta lumea va imputa a-
« césta calamitate numai inimei tale corrupte si inpetrite.

DAR' REGELE POLONIEI NU ASCULTA

XII. Dar' regele Poloniei nu luă in consideratiune acésta mustrare a Sultanulu, si incrediutu séu in puterile proprii, séu in promisiunile minciunóse ale Germaniloru, nu numai ca nu s'a lasatu de întreprinderea sa, ci anca din cę in cę irritá pe osmani mai multu in contra sa. Mahomedu vediu ca o infruntare usióra nu ajuta nimicu la unu omu obstinatu; asiá se resolví a-si resbuna cu focu si cu ferru. Declará dreptu aceea in publicu bellu tradatoriloru Poloni,

aduna trupele sale, face toate preparativele necesare pentru expeditiune, si da ordinu Tatariloru a-i urma in acesta expeditiune.

MAHOMEDU MERGE IN CONTRA POLONILORU

A. 1083
I. C. 1672

XIII. In optu ale lunei Saferu, anulu Hegirei 1083, plăca insusi imperatulu din Adrianopole cu armata considerabile contra Poloniei. La Saktce (14) pune unu podu preste Dunare, trece cu trupele sale in Moldavi'a, si dupa cale de mai multe dñe lasandu Moldavi'a inderetru, se pune in castre la tiermurii Dnistrului nu departe de Chotinu. Aici da ordinu la o parte mare a armatei, că se tréca preste fluviu cu luntri si se ocupe Svanietiulu, care immediatu la primul atacu a fostu si ocupatu. Puçinu dupa aceea au sositu si Tatarii cari aveau de comandante pe Chanu Selimu Ghirai (15), si Mahomedu immediatu le dete ordinu a construi unu podu spatiosu preste fluviulu Dnistru.

PRINCIPELE MOLDAVIEI DETRONATU

XIV. Duca (16) principele Moldaviei cadăuse in mare suspitiune inaintea imperatului, că elu ar' vré se impedece séu celu puçinu se intardie construirea podului preste Dnistru, căci lemnele ce trebuiau administrate acolo, séu nu veniau de locu, séu veniau numai in-

(14) *Sactce*. Mai inainte se numia Oblucitia, cetate situata pe tiermurea de média-di a Dunarei, nu departe de Galati in Moldavi'a. Edificiile vechi ce se vedu intr'ens'a, sunt probe evidente de anticitatea ei. Dar' nu se vede urma nici in muri nici in fundamente, că cine ar' fi fostu fundatorele ei. Se pare totusi ca ea este oper'a coloniilor romane in Daci'a, séu póte chiar' a Daciloru, chiar' asia precumu sunt Tulcia, Babadagi, Carassu, si alte fórte vechi cetati in Dobrudgia

(15) *Chanu Selimu Ghirai*. Celu mai renumitu Chanu alu Tatariloru in seclulu nostru. Principe pe câtu de prudentu pe atatu de bravu.

(16) *Duca*, dupa origine era grecu din provinci'a Rumeli'a si la inceputu a fostu servitoriulu unui negutiatoriu in Iasi. Mai tardiu principele Basiliu si l-a facutu camerariu. Apoi fiulu acestui-a l'a boieritu si i-a datu de soçia pe slic'a lui Eustachiu principe de Dabija; in urma cu adjutoriulu baniloru si alu amiciloru sei ajunse la tron. Nu era omu litteratu, dar' sciea se conduca trebile publice cu atâtă prudehtia, in câtu a fostu numeratu intre cei mai excellenti barbati din seclulu seu. Elu a fostu de trei-ori domnu alu Moldaviei, si odata domnu alu Romaniei. Dar' in fine si chiar' catra finitulu vietiei sale, a inclinat u mai multu spre tirania, decâtu spre o justa gubernare, si chiar' pentru aceea boierii tieriei l-au datu Poloniloru in cap-țititate, unde apoi a si muritu in Varsovi'a.

cetu si in cantitate fôrte mica. S'a cercetatu lucrulu si s'a desco-peritu , cã Duca favoresce in secretu pe Poloni , si ca acesti-a l-au coruptu pentru a face se intardie construirea podului. Pentru aceea Sultanulu l-a destituitu si lasandu-i viêti'a, l'a despoiatu de tôte averile lui. In loculu acelaia nobilimea moldava alese domnu pe unu altu domnu anume Petru.

MAHOMEDU IMPRESSORA CETATEA CAMINIETIU

XV. Dupa-ce in urma a invinsu tôte greutatile, imperatulu trece Dnistrulu, si in trei ale lunei Rebiul-achir appare de inaintea cetatiei Caminietiu. Acêsta cetate é in distantia de trei ôre de la Dnistru ; are o situatiune fôrte favorabile : intarita de la natura si prin arte , cu greu se pôte attaca si este aprôpe inaccessibile pentru assalturi. In giurulu ei curge fluviulu Smotritiu , unu rîu fôrte repede, ale carui tiermuri sunt nisce stanci gôle , care cã totu atâti-a muri inalti apera cetatea in contra a ori-ce attacu. Afara de acêst'a, in midi-lo-culu cetatiei este o citadella incungiurata cu muri atâtu de inalti , in câtu pote resiste la ori-ce detunari de artilleria. Polonii n'au esîlu in campu, fiindu-cã incrediendu-se in aceste intarituri ale cetatiei , ei credeau ca acestea voru fi suficiente pentru a stinge primul focu alu Osmaniloru : si asiã s'au indestulitu a pune o buna garnisôna in cetate, si a o provedé cu tôte munitiunile necesarie pentru durat'a unei lunge obsidiuni. Dar' Sultanulu , dupa ce si-a pusu armat'a in castre, a conchiamatu la unu consiliu bellicu pe toti officarii si comandantii esperti , si dupa o conclusiune luata in unanimitate , a datu ordinu a incungiura cetatea de tôte partile , a deschide lupt'a , si a attaca cetatea dintr'odata din trei parti. Cu ataculu dintr'o parte a insarçinatu pe marele veziru Achmedu Pasia si pe Ag'a Ienicieriloru , dandu-le sub comanda pe Ienicieri si truppele europene ; de alta parte a pusu pe alu doilea veziru Musahib Mustafa Pasia cu truppele asiatice ; ér' din a trei'a parte a pusu pe caimacamulu Cara Mustafa Pasia cu caramanianii si cu celelalte truppe.

CAMINIETIULU CAPITULEAZA

XVI. Generalii dispusi in modulu aratatu , se intrecea care de care

in a bate cetatea, si bombardá murii cu atáta vigóre, in câtu in timpu de diece dñe, pre langa tóta tari'a loru, au fostu derimati cu totul prin puterea glóntieloru, si de câte-ori se facea vre-o apertura prin muri, de atâte-ori se dedeau assalturi. Garnisón'a vedea bine cá nu este capabile de a sustiené assalturile, asiá perasí fortificatiunile esteriori si se retrase in cidadell'a interiora. Dar' nici aici nu se credea in securitate, si asiá se offeri a capitula sub conditiune de salva viétia si de a esí libera din cetate. Mahomedu a primitu acésta conditiune, si Polonii cu Hetmanulu loru s'au intorsu acasa ducéndu cu sine trist'a scire despre perderea ce au sufferitu. Dupa aceea, Mahomedu la trei ale lunei Gemaziulu-achiru, a luat u possessiune cetatea, a transformatu tóte besericele cele mări in Giamie, éra cele mici in Mosheie, si dupa ce a reparatu apoi murii, a lasatu pe Halil Pasia cu o buna garnisóna in cetate.

MAHOMEDU TRAMITTE ARMATA CONTRA LEOPOLEI

XVII. Caderea cetatiei Caminietiu a causatu in Poloni consternatiune ce nu se poté esprime. Cetatea despre care se credea ca se va poté tiené ani intregi, a fostu cucerita in diece dñe; timpu care acumu parea prè de ajunsu pentru a poté devasta regatul u intregu, déca ottomanii si-ar' continua calea inainte. Acésta idéa era o spaima infricosiata pentru Poloni. Mahomedu anca pentru cá se bage si mai multa terróre in inamicu, tramitte pe Caplanu Mehemedu Pasia, gubernatorele de Aleppo, si pe Chanulu Tatariloru din Criméa cu truppele usióre la Leopole, cá se impresóre acésta cetate; ér' elu cu grosulu armatei se pune in castre la Buciaci, pentru a-i poté urma câtu mai curendu. Caplanu merge cu 'trupele sale spre Leopole, devasta tóta tiérr'a pe unde ajunge, si ajungéndu inaintea cetatiei, o incongióra si facé mai multe assalturi asupr'a ei.

POLONII CERU PACE

XVIII. In acésta strimtorare, candu cetatea era adusa acumu la estremu, Polonii incepura a-si vedé eróreá si au tramissu delegati la Chanulu Tatariloru in castre, cari in numele regelui si alu tierei

ilu rîga se se intrepuna pentru ei la Sultanulu si se-lu misce a pune pace, pentru acêsta ei se declara inclinati a lasa Sultanului patru-dieci de cetati si sate in tîenutul Caminietiu, a-i respunde unu tribut (17) anuale de duîe-dieci de mii de taleri imperiali, a recunîsce pe Cosaci sub Doroshensco de amici ai lor, si a nu mai începe nici-odata cîrta cu ei.

SI PACEA LI SE ACCORDA

XIX. Selim Ghirai Chanu ascultandu cererea si offertulu delegatiloru, i-a tramisu numai decîtu la imperatulu, care dupa maturî consideratiune a starîi lucrurilor, le accîrda pacea sub conditiunile propuse de ei, si o confirma prin nuou documentu redactatu dupa formele usitate din vechime intru compunerea tractatelor intre Poloni si Ottomani. Dupa schimbarea ratificatiuniloru, Mahomedu dimite armat'a cu inceputulu iernei pe acasa, si in lun'a Siabanu, anulu Hegirei 1083 se intîrce victoriosu la Adrianopole.

A. 1083

Dela anulu Hegirei 611 pînê la 1083, acêst'a a fostu cea din urma victoria, care a adusu ceva folosu statulu ottomanu, sîu prin aquisitiunea unoru cetati, sîu prin adnexarea unoru provincii la vechile confinii ale imperiului. De aci inainte, mai alesu pe tempulu domniei imperatulu Leopoldu in Germani'a, urmara batalii infricosiate, pe care posteritatea le-ar crede cu anevoia, dîca acelea nu aru fi confirmate cu auctoritatea documentelor publice. Pe atunci poteriile Osmaniloru au scadiutu fîrte tare prin perderea multoru regate si provincii, prin nimicire de armate intregi, precumu si prin beluri si dissensiuni civili. Tîte aceste fapte petrecute in acestu mare imperiu, vediute si de noi insine, scrise chiar' de istoricii turci, le vomu narra in a duî'a parte a istoriei nîstre cu aceeași fidelitate si cu chiar' cuvintele istoriografiloru turci, precumu amu facutu acêsta in partea prima.

I. C. 1672

(17) *Tributu*. Insii Polonii nu nîga, cî ei au promissu a respundî tributulu; numai cî ei n'au impliqîtu acêsta promissiuine nici-odata; si de altmînterea acestu punctu s'a stersu cu timpu de totulu prin pacea de la Suranno.

In primii ani ai domniei lui Mahomedu IV, Domnitori in Europ'a au fostu :

In Germani'a : Leopoldu I. 1658—1705.

In Franc'a : Ludovicu XIV. 1643—1715.

In Spani'a : Filipu IV. 1621—1665. Carolu II. fiulu lui Filipu 1665—1700.

In Portugali'a : Alfonsu VI. 1656—1669. si Petru II: fratele lui Alfonsu, 1669—1706.

In Angli'a : Parlamentulu dupa decapitarea lui Carolu I., 1649.—1653 ; Olivie Cromvell, protectorulu republicei, 1653—1658 ; Richard Cromvell, fiulu lui Olivieru, protectoru alu republicei in urm'a acestui-a, 1658—1660, si regele Carolu II. restabilitu pe tronu 1660—1685. *Tr. Franc.*

FINE PARTIEI ANTAI.

PARTEA A DOU'A
A
ISTORIEI OSMANE

CARE COPRINDE SCADEREA IMPERIULUI OSMANU

DE LA

DOMNI'A LUI MAHOMEDU IV.

PANA LA

DOMNI'A LUI ACHMEDU III.

ADRECA

DE LA ANULU 1683, PANA LA ANULU 1712.

FAPTE ISTORICE PETRECUTE PE CATU SE AFLASE INSUSI AUCTORELE IN VIETIA

ISTORI'A

DESPRE

SCADEREA IMPERIULUI OSMANU

COMPUSA INTR'UNA SINGURA CARTE (1)

ISTORI'A CONTINUATA

A DOMNIEI LUI MAHOMEDU IV

ALU NOUE-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU II. DIN CARTEA IV.

SULTANULU MAHOMEDU SE INTOARCE VICTORIOSU LA ADRIANOPOLU

I. Bellulu in Poloni'a a successu dupa dorinti'a lui Mahomedu. Intr'una singura espeditiune a cuceritu celu mai tare antemuru alu acestei tieri; puterea inimica fu invinsa, Podoli'a devastata, Leopolea redusa la estreme, regatulul intregu adusu la atâta terróre, in câtu locuitorii lui nu numai ca au tienutu de lucru prudente, ci chiar' de necessariu a inchiaié pace, fia si cu perderea onórei lor, numai se-si póta scapa viéti'a si averea; si pre langa acésta au fostu obligati a recunósce de liberatori ai lor pe acei tatari, despre cari

(1) Adeca : Cartea IV, si ultima din acestu opu. *Tr. Rom.*

scieau că sunt inimicii lor de mörte. Că-ci imperatul miscatu de rugarile Chanului Crimeei tatarice, pe candu era chiar' in castre langa Buciaci, le-a accordatu Poloniloru pacea, crediendu că memori'a atătoru lupte perdute ce au sufferitu, si propri'a loru debilitate i va retiené a nu face nici celu mai micu pasiu, ce ar' poté viola conditiunile de pace, ci voru remané credintiosi conditiuni-loru de pace care li s'au accordatu. In acésta credintia Mahomedu, precum amu observatu mæi in susu, s'a intorsu in lun'a Siabanu la Adrianopole si a dimissu trupele fatigate de atâta labóre si căli grele câte au facutu.

STATURILE POLONIEI REIEPTA PACEA INCHIAIETA DE REGELE LORU CU SULTANULU

II. Pre candu intre manifestatiunile de bucuria generale si intre gratulatiunile respectuóse ale poporului seu, Mahomedu asteptá pe delegatii poloni, cari trebuiau se-i aduca tributulu promissu de dóuedeci-de-mii de thaleri, si tractatul de pace ratificatu in numele a intregu regatului, pe atunci i vine scirea neasteptata, că Doroshenko (2), generalulu Casacilor s'a revoltatu, si cu o mare truppa de ómeni ai sei devasta marginile imperiului ottomanu, si ca partid'a sa cresce pe dí ce merge. Dar' lui Mahomedu nu-i pareá lucru greu de a stinge acésta flacara, pe câtu timpu Poloni'a stu anca linistita. Pucinu dupa aceea inse se lati scirea, că Poloniloru incepe a le paré reu de pacea inchiaieta, si că instigati de promissiunile imperatului Germaniei si animati de Pap'a, se prepara din nou la bellu. Nu trecù multu, si acésta scire se confirmá prin o scrisóre a marelui cancellariu alu Poloniei către marele veziru Kioprili Achmedu Pasia, in care 'i annuntiá, că staturile Poloniei considera de nulle si nevalide conditiunile de pace, la care regele s'a supusu fara consimtiementulu lor, si declara, ca mai bine voiescu a mori, de câtu se suffere infami'a a se dice că Poloni'a se invoiesce a plati unu cruceriu macar' tributulu Turciloru.

VEZIRUL INSISTE LA DELEGATII POLONI CA SE-SI IMPLINEASCA PROMISSIUNILE

III. Sultanulu audindu acésta si vediendu ca l-au insielatu Polo-

(2) Auctorulu scrie acestu nume in varie forme, precumu Doroshenko, Doroshensko si Doroshenski, care din urma pare a fi mai correctu. *Tr. Angl.*

nii, i-a parulu fôrte reu, ca din respectu prè pripitu pentru Coranu (3), si prin promissiunea unui tribut (4) s'a lasatu a se amagi, cá se termine bellulu si se reintôrca cu trupele acasa; cá-ci aceste nu ar' fi induratu atâte fatigii remanendu in quartire de iérna in Podoli'a si Moldavi'a, câte au sufferitu pe cale catra casa. Intr'aceea inim'a lui era cuprinsa mai multu de unu spirilu de resimtiementu

(3) *Coranu*. Se nu se mire lectorele ca aci se invóca si cultulu Coranului intre cauzele pentru care s'a inchiaietu pacea de la Budgiacu; cá-ci scimu cá ur'a si inimizit'a perpetua a Turciloru contra Crestiniloru prin nici-unu argumentu alu superstitiunei loru nu se destópta si alimentédia in mesura atátu de mare, cá chiar prin Coranu, acésta collectiune de blasfemii contra crestinatatiei. Dar, de !si este pré adevératu cá preceptele Coranului le demanda a debella pe Crestini, fia chiar' si numai din cauza de a propaga mahomedanismulu; totusi nu este mai puçinu adevératu. cá Coranulu determina si impregiurarile intre cari se póte si trebue se se inchiaia pace. Mai întâiu, Alcoranulu permite a se inchiaie unu armistitiu, candu inimiculu este mai tare decâtu Musulmanii, cá cu modulu acesta ei se aiba timpu de a-si inmultí trupele, a-si suplini golurile, si a-si vindeca ranele ce póte au sufferitu. A duo'a, Alcoranulu ordina a se inchiaie pace firma csi durabile, numai déca inimiculu imbraçiosiédia religiunea mahomedana; propagarea acestei-a fiindu singurulu scopu alu unui bellu justu; mai ordina a se inchiaie pace anca si atunci, candu inimiculu promitte a respunde unu tribut u anualu; cá-ci in acestu casu nu se mai póte constringe a trece la mahomedanismu, nici a i se face intr'altu modu vre-o superare, afara de casulu déca s'ar' revolta. Si mai multu, déca óre-care ar' comitte vre-o ostilitate contra unui tributariu, unulu cá acela trebe pedepsitu dupa legile Coranului, chiar' atátu de aspru, cá si candu ar' fi atacatu cas'a ori mosi'a unui musulmanu. Cá-ci Fetv'a, in casuri assemenea respunde: *Anlerung Mali bizum Malimusz, ghibi giane gian, ghiosze ghiosz, etc.*; adeca: Bunulu si averea acelu omu este cá bunulu si averea nóstra, anim'a lui cá anim'a nóstra, ochiulu lui cá ochiulu nostru. etc.

(4) *Tributu*. Cu dreptu cuventu adaogu aci cá ulterióra cauza a inchiaierei pace din urma cu Polonii, anca si acea impregiurare, cá regele Poloniei a promissu Turciloru a le respunde tributulu. Cá-ci Turcii pe nimicu nu sunt atátu de intenti, cá a legá pe inimicu, se le respunda o summa fia cátu mica de bani, carei apoi fôrte usioru i dau numele de tributulu. Si obtienuta odata acésta, nu le mai lipsesce a inventa câte si mai câte preteste de a sui acésta summa si a o converti in tributulu formalu; si cu modulu acesta apoi suppunu cu totulu potestatiei loru chiar' si pe acele tiericari au avutu numai intentiunea de a se da sub protectiunea loru. Esemple de acésta procedere fraudulósá sunt nu numai principii crestini ai Moldaviei si Romaniei, ci si Chanulu Tatariloru din Crimë'a care insusi este mahomedanu si profe-sédia aceeasi religiune cu ei, si ai carui antecessori s'au bucuratu de privileiuri cu multu mai mari pe timpulu candu s'au suppusu Turciloru, decâtu de cîte so bucura descendenti lui in timpulu presente.

de câtu de frica; si se resolvî a-si resbuna amaru si câtu se pôte mai severu pentru acêsta injuria adusa lui de câtra Poloni. Vezirulu respunse la scrisórea staturiloru Poloniei cu cele mai terribili amenintîari; le reprobâ perfidi'a loru, ca refusa a observa conditiunile pazei, prin care imperatulu s'a aretatu gratiosu a-i scapa de perirea imminente, si câ cutédia a face o atare declaratiune celui mai potente monarchu, si a-si attrage prin acêst'a just'a lui indignatiune. Elu mai adase, câ in vanu invóca pretestulu câ tiér'a nu s'ar' invoi, câ ci ceea ce face regele si senatorii principali, trebe nesmintitu se se apróbe si de restulu natiunei. In fine i exhórta a implini fara amenare ceea ce au promissu, si a indulci mâni'a Sultanului prin immediata si justa suppunere. In casu candu ar' refnsa a face acêst'a, i amerintia cu bellu si mai terribile de cum a fostu celu trecutu, si cu totale destructiune a regatului lorn.

**SULTANULU MERGE CU ARMAT'A IN POLONI'A. REGELE POLONIEI TRAMITE
ARMAT'A SA SUB COMAND'A LUI SOBIESKI LA MARGINI**

IV. Dar' tóte aceste amenintîari n'au avutu nici-unu effectu asupra Poloniloru. Asia Mahomedu a datu ordinu, câ tóte truppele din imperiu, câte voru fi numai possibile, se se adune si in primavér'a anului viitoriu se se intrunésca la Adrianopole o armata chiar' pe atátu de mare, precumu a fostu cea de antaiu. In lun'a Rebiul-achir, anulu Hegirei 1084, fiindu tóte gata in ordine, Sultanulu pléca cu mare pompa din cetate pentru a întreprinde espeditiunea contra Poloniei. Elu se lingusiá cu speranti'a, câ fiindu Polonii debilitati fórte prin perderile sufferite in anulu trecutu, acumu este in stare a-i suppone potestatiei sale prin o singura lovitura, si ca regatulu Poloniei ilu va poté adnecta imperiului seu, cu atátu mai vertosu, câ-ci acumu nu mai are nici-unu antemuru pentru defens'a sa. Dar' Polonii au invetiatu din nefericirile loru, si le-au intorsu in folsulu propriu, au delaturatu discordiele intestinale, cari deschissera calea la victoriele Turciloru in anulu trecutu, si-au adunatu tóte fortiele, si inainte de a ajunge Sultanulu cu armat'a sa la ei, sub comand'a lui Ion Sobieski au trecutu preste Dnistru la Chotinu; câ-ci tieneau la maxim'a, câ mai consultu este a ataca pe inamicu la elu acasa, decátu a-lu scóte din cas'a sa.

A. 1084

I. C. 1673

SE INCINGE LUPȚA TERIBILĂ ȘI OBSTINATĂ LA CHOTINU

V. Câte-va zile în urmă, ajunge și Sultanul aici cu armată sa, și vede că locul pe unde chiar' voiă se trece peste fluviu, é ocupat de inamic. Elu a rămas surprins de această cutezare a unui popor, pe care nu cu multu mai înainte îl învinsese, și-și imaginează că nu alta decât geniul cel rău a sedus pe Poloni la moarte sigură, închidându-se ei însii pre sine între Dniștru și Danubiu. Dreptu aceea exhortă trupele sale, și le revocă în memoria victoriile lor din bellul din urmă și glori'a numelui otomanu; comandă că se atace cu bravura pe inamic. Polonii de alta parte sunt rezoluți a șterge rușinea ce și-au atras în anul trecut. Trupele de ambe părți animate prin cuvintele și exemplul generalilor lor, se pun în ordine de bătaie, și îndată după aceea lovindu-se, se încinge o luptă teribilă și sângeroasă, care a durat până seră, foră că se se pōta sfî în care parte va inclina victori'a.

PRINCIPII MOLDAVIEI ȘI ROMÂNIEI SE UNESC CU POLONII, ȘI TURCII
RĂMANU ÎNVINȘI

VI. Într' aceea, pre cându lupt'a de amândouă părțile era mai înfocată, Petriceicu (5), principele Moldaviei, și Gregoriu (6), fiul lui

(5) *Petricicu*. De nascere moldovanu, din familia nobilă, de și nu pre distinctă în această țară. Eustachiu Dabija, principele Moldaviei, l-a înălțat la cele mai mari graduri de onoare, și la șase luni după moartea lui, în urmă destituirei, ajuns pe tronul Moldaviei. La Chotinu a perasit pe Turci și a trecut la Poloni, precum am arătat în cursul acestei istorii; și această a fostu cauză că Turcii au perdut bătălia. Dar' după această victorie, fiindu-că cu totu ajutoriul Polonilor totuși n'a putut se-și menține tronul, a fugit cu acești în Polonia, și a stat acolo până la moartea ce i-a urmat în anul 1684. Acestu Petriceicu adică, nu multu după pierderea Turcilor la Viena, s'a întors în Moldavia, și cu ajutoriul consangenuiului său Baiski a pus mană pe Duca Voda și l-a arestat. Dar' după irumperea Tatarilor în Moldavia a fostu constrins, nu fără a pierde mari, a fugi érași la Poloni și a le cere ajutor. Dar' regele Poloniei, în loc de ajutor l-a gratificat cu cetatea Iasloveti împreună cu vre-o câte-va sate, și i-a dat o pensie anuală de una-suta de mii de zoloti (*). Aceste beneficii le-a avut până la moartea sa: și fiindu-ca a murit fără eredi, favoarea acestor gratificații s'a lasat veștei sale, până ce s'a maritat a două ore după unu polon.

(6) *Gregoriu*. Domnul României, fiul lui Georgiu Ghica, Domnul acestei țări. Unu bărbat în adevăr mare și dotat cu multe virtuți frumoșe, deca nu le maculă prin

(*) Adică . florini. *Tr. Rom.*

Ghica (7), principele Romaniei lasa pe turci si se unescu cu Polonii. Din acestu incidente Turcii din arip'a stanga, comandati de Ibrahim Pasi'a, incepu a striga că sunt tradati; perasescu colónele, si nu mai

trădarea sa contra parintelui seu. De două-ori s'a revoltatu contra Turciloru, si de două-ori a recastigatu favórea loru. Mai întâiu, in batai'a de la St. Gothardu, sub Vezirulu Kioprili Ahmedu Pasi'a a trecut la Germani; a două óra, in batai'a de la Chotinu, a trecut la Poloni. Inainte de acesta a două trecere, Turcii s'au fostu incercatu a se assecura de fidelitatea lui prin detinerea că ostatici a femeiei si a fiiloru sei; dar' acest'a nu l-a împedecatu a se lupta in acesta batalia cu unu curagiu de adeveratu crestinu, sacrificandu-si bunurile sale si totu ce avé mai pretiosu. Dupa acesta batalia trecédu prin Poloni'a si-a luat refugiulu la Imperatulu Germaniei, care l'a facutu principe imperiale. Dar' fiindu-că aici nu i s'a datu aceea pensiune onorifica, de care ilu asigurara ministrii imperatului, se resolvi a merge indereptu la Constantinopole. Spre acestu scopu a scrisu o epistola la vechiulu seu amicu, Nicusiu Panagiotu, persóna forte acreditata la curtea ottomana, si depingédu-i cu vii colori sórtea sea fatale. Ilu róga se esopere pentru elu grati'a Sultanului. Panagiotu in responsulu seu ilu assicura că pôte se recastige fórté usioru favórea Sultanului, numai se vina elu singuru si se implóre clementi'a acestuia. Dupa primirea acestui răspunsu Gregorié merge la imperatulu si-lu róga se-i dea permissiunea da a se poté întórce indereptu. Dar imperatulu i refusá; atunci se preface ca ar' fi resolutu a-si petrece restulu vieții in Germani'a, si că ar' imbraçosia religiunea romano-catholica, déca Pap'a i-ar da dispensatiune de a se poté casatori cu alta muier. Acest'a placu imperatului, si-i dete nu numai salvu-conductu, ci anca si o scrisóre de recomandatiune catra Pap'a. Gregoriu se pune pe cale, ajunge la Rom'a, se presenta la Papa, i saruta piciórele, si-i spune intentiunea sa, dicédu că elu de avutu are o femeia in viétia, dar' este in detentiune la Turci, si fiindu-ca nu-si pôte conteni plăcerile trupesci, este constrinsu a-si lua alta muier, de si ceeaalta este anca in viétia dreptu aceea, cere dispensatiunea Sanctitati Sale; déca i se va accorda acesta cerere, elu din partea sa promitte, ca imediatu va trece la beseric'a romano-catholica, si va professa in publicu préceptele ei. Pap'a se indoia la începutu si tiené consiliu cu cardinalii, că óre ce este mai folositoriu pentru beserica: a tiené strictu la legea Evangeliului care opresce polygami'a, sóu a lasa din rigórea legi si prin o indulgentia óre tare a primi érași in sinulu bisericeii pe unu schismaticu, dar' altminterea pré-illustru principe? Dupa lunga deliberatiune, se adoptá opiniunea din urma, si lui Gregoriu s'a datu dispensatiunea de a-si poté lua si a două muier; dupa aceea a trecut formalu la credinti'a catholica. Gregoriu castigandu-si in modulu acesta tóta increderea, se face că a primitu de la Veneti'a o epistola, in care i se spune, ca este acolo o domnisióra tinera din famili'a nobile Iustiniani, care n'ar refusa a se marita dupa elu. Dupa-ce au aretatu acesta epistola fictiva, Papa i-a datu o scrisóre de recomandatiune catra republic'a Venetiei, si Gregoriu indata a si plecatu. Ajunsu in Veneti'a, a petrecutu aici vre-o câte-va luni, sub pretextu că face préparativele pentru nunta, si-si aduce in ordine alte lucruri ale sale. In urma, intr'o buna deminetia isi schimba vestmentele, se pune pe o naie din Cipru, si trece la Con-

voiescu se asculte de comandantele lor. In acelasiu timpu arip'a drépta a Turciloru cede eroismului Poloniloru si se retrage la inceputu numai pasiu de pasiu; dar' Polonii ataca mereu, si mergu din ce în ce cu mai multa fortia asupr'a Turciloru, pênê in urma acesti-a prindu fug'a, si nu numai ca perasescu campulu luptei, dar' anca isi lasa in manile inimicului tunurile si tôte munitiunile lor bellice. Imperatulu, care se tiea in distantia cam de patru ôre, vedindu cá soldatii sei fugu in cea mai mare disordine, infuriatu si indignatu, incepù mai antaiu prin cuvente a-i eshorta se se întôrca la lupta; apoi intrebuintiâ amerintiari ba si ucidea pe unii, cari erau primii la fuga, si la cei lalti le strigá: se-si aduca aminte de legea ce professédia, si care le dice cá mai bine se móra cá barbati virtuosii in lupta, decâtu se se lasa a fi taiati de man'a carneficelui, si cu modulu acesta a perde corón'a promissa de martiriu. In urma vedindu cá nu pôte face nimicu nici prin cuvinte nici prin sabia, s'a vediutu si elu constrinsu a scapa prin fuga, cá se nu cadia in manile inimicului.

stantinopole. Asiâ insielá Gregoriu si pe imperatulu si pe Pap'a. In Constantinopole s'a tienutu câtu-va timpu ascunsu in cas'a amicului seu Panagiotu, pené a obtienutu deplina gratia de la Sultanolu, iertandu-i si uitandu tôte cate a comissu in trecutu. Dupa aceea si-a tienutu intrarea in Constantinopole cu tóta pomp'a publica, si a obtienutu nu numai liberarea femeiei si a fiiloru sei, ci i s'au restituitu tôte averile si bunurile si i s'a mai promissu, cá in trei luni de dîle va fi restabilitu in dignitatea de domnu alu Moldaviei. Dar in patru-deci-de dîle dupa aceea a si muritu séu in emoroida, séu inveninatu; cáci precumu spuse pe patulu mortiei, unu medicu cu numele Timonu, i-ar fi datu veninu, coruptu fiindu acesta, dupa cumu se spune, de Cantacusinesci.

(7) *Ghica*. De origine albanesu, nascutu in satulu Kioprili, de unde se deriva ilustr'a familia Kioprili Ogi. Pe timpulu lui Stefanu, principe Moldaviei, supranumitu Burdufu, adeca grasu, acestu Ghica a fostu Kapù-Kiahaiá séu residente pre langa port'a ottomana. Dar' revoltandu-se Stefanu in contra Portiei, Ghica a fostu pusu domnu in locul lui. La trei ani dupa aceea a fostu transpusu din Moldavi'a in Romani'a. Dar in urma a fostu despoiatu de tronu prin intrigele secrete ale fiului seu Gregoriu, despre care amu vorbitu in punctulu precedente. Acesta adeca, precandu se tiené la Constantinopole, n'á incetatu a agitá pe Vezirulu in contra parintelui seu, dicendu, ca este unu omu betranu, si câte-odata isi perde tôte mintile; si prin acést'a a facutu, de dulcele seu parinte a fostu destituitu si in locul lui s'a inaltiatu elu pe tronulu Romaniei.

**MORTEA REGELUI POLONIEI IMPEDECA PROGRESSELE ULTERIORI ALE
COMANDANTELUI GENERALU**

VII. Dupa ce armat'a ottomana a ramasu batuta, nu mai era acumu nimicu ce ar' fi potutu impederu pe Poloni, nu numai de a reocupa totu ce perdussera, dar' anca si de a-si estinde marginile regatului loru. Caminietiu, singur'a cetate capabile de a-i impedece in progresele loru, suferia de o fómete terribile; si acésta impregiurare trebuia in scurtu timpu se constringa pe garnisóna a preda fortareti'a. Tóta acésta sperantia inse disparu dintr'odata, candu le veni scirea despre mórtea lui Michaelu, regelui Poloniei, si nobilimea incepù a-si urmari trebile bellice cu mai puçinu zel; câ-ci ea se ocupà acumu cu alegerea unui nouu rege mai multu decâtu cu ori-ce planuri bellice.

ION SOBIESKI SE ALEGE REGE POLONIEI

VIII. Dupa multe si lungi deliberatiuni, marele maresialu alu tie-rei, Ion Sobieski, a fostu inaltiatu la dignitatea de rege alu Poloniei, care prin nobleti'a familiei sale, prin meritele sale personali, si mai alessu prin victoriile din urma reportate asupra Turciloru, a intrunitu in person'a sa voturile staturiloru tie-rei.

SULTANULU FACE MARI PREPARATIUNI BELLICE CONTRA POLONILORU

IX. Acésta alegere n'a fostu nici-de-cumu placuta curtiei ottomane. Câ-ci acela care cá generalu alu unui poporu subjugatu a potutu se bata pe armat'a victoriósa a Turciloru, acumu cá rege alu poporului victoriosu pôte se aduca anca si mai mare stricatiune invinsiloru. Dreptu aceea Sultanulu-imperatu a inceputu a prepara una armata din cele mai formidabili pentru a se poté oppune noului rege. Afara de cei cari scapasera din macelulu din urma, si pe cari i pusesese in quartire de iérna in Moldavi'a si in Dobrudgi'a, elu a ordinaru a se aduna truppe nuóe in Asi'a si in Europ'a, si pre langa numerulu ordinariu alu Ienicieriloru a mai adaosu anca duóe-spre-diece mii de Serden Ghiecidi (8) cu unu soldu de unu-spre-diece

(8) *Serden Ghiecidi*. Acestu nume, dupa etimologi'a sa, însémna pe unulu care nu-si face casu din viéti'a sa, séu care este devotatu cu capulu si cu vieti'a sa in servitiulu Sultanului. Acesta sórte de militia nu este permanenta, ci se recrutedia séu se dis-

aspri pe dî. Si pentru că se marésca si se intarésca armat'a sa si mai multu , a tramisu ordinu lui Selimu Girai (9), chanului Tatariloru , că se aduca cu sine la campulu de bataia câte duoi ômeni din fiecare Casauu (1) alu Tatariloru din Crime'a si din Budgiacu.

sólve dupa placulu Sultanului. Asiá, candu este de a se face vre-o espeditiune momentôsa, séu a se oppugna vre-o localitate fortificata , Sultanulu ordina a se recruta atâtea si atâtea mii de Serden-Ghieciidi cu câte o solda de diece aspri pe dî. De multe-ori, candu se publica acestu ordinu Ienicierii, si mai alesu acei-a, la cari zelulu pentru religiune este mai mare decâtu amórea pentru viétia, se lasa a se recrutá între Serden-Ghieciidi , péné se implinesce numerulu cerutu de Sultanulu. Si asia, déca unu june Ieniceriu , care a avutu solda de trei aspri pe dî, se inolédia între Serden Ghieciidi, elu capeta dupa aceea pe dî trei-spre-diece aspri péné traiesce. Servitiulu loru sta intr'aceea, ca ei trebe se fia cei d'ântáiu cari se dea nevala asupr'a castreloru inimice, séu se dea assaltu muriloru unei cetati, fara se le fia iertatu a se plange de vre-unu pericolu ori de dificultatea locului, séu se créda ca pôte fi ceva prè greu pentru ei. Si intr' adevèru ca assaltele loru sunt fôrte vehemente ; ei se arunca in foculu si in contra ferulu inimicului , nu cá omenii ci cá animalele selbatice, cari n'au nici-unu picu de ratiune, si nu desistu 'de la ataculu loru , péné candu séu i chiama indareptu séu moru. Pentru aceea, candu mergu in vre-o espeditiune, puçini se intorcu sanatosi acasa. Dar' care scapa cu viétia , acela merge in triumfu la Od'a, adeca la camer'a de unde l-au luat, nici mai multu nu-lu potu constringe cá se mai facă odata asemenea servitiu. Dar', déca in anulu urmatoriu éراسي vre-u a se inolra de buna voia între Serden Ghieciidi, atunci pre langa cei trei-spre-dice aspri mai capeta anca trei pe dî ; si acésta solda o tragu pe tóta viétia. Êr' déca ôre-care din acesti Serden-Ghieciidi ar' fi greu vulneratu , séu si-ar' fi perdutu o mana ori unu picioru in bataia, in cât n'ar' mai fi bunu pentru servitiulu militariu, atunci unulu cá acela mai capeta anca diece aspri, séu si mai multu ori mai pucinu, dupa cum i place Sultanului, care pôte augmenta séu diminui acésta summa, si apoi se lasa acasa sub nume de Oturak seu sedentariu (*), si trage pensiunea pe tóta viétia. Dar' nu numai Oturakii séu invalidii, ci si veteranii Ieniceri, déca au servitu dóue-diece péné in trei-diece de ani, si nu mai sunt buni de a porta armele, anca au permissiunea, chiar' cá Oturakii, de a se inturna acasa, si tragu aceeaasi pensiune cá acesti'a. Câte-odata se intempla ca multi din ei remanu si se asiédia in Constantinopole; in acestu casu, de multe-ori li se cere consiliulu in trebi mai momentôse, si opiniunea loru se comunica Sultanului prin Aga Ieniceriloru. De alta-data mergu ei de buna-voi'a loru in campania, dar' nu sunt obligati a se lupta, nici a face altu servitiu, decâtu in çasulu candu se tractéza de vre-o oppugnatiune ori alta intreprindere momentôsa, li se cêre si opiniunea loru. Estè si cavaleria de Serden Ghieciidi, care se recrutédia dintre Spahi, totu in modulu disu mai in susu, si au aceleasi prerogative de recompensa cá si Oturakii.

(9) *Selimu Ghirai*. Chanulu Tatariloru din Crim'ea, barbatu fôrte renumitu prin

(*) Adeca pusu in pensiune, invalidu, patentalu etc. *Tr. Rom*

NORILII POLONI ESITĂDIA A SĂ CONFORMA VOINTIEI FIRME A REGELUI

X. Regele Poloniei nu era mai puşinu attentivu la lucrurile sale. El ũ vedea, precumu intr'adeveru asiă era, cā acumu are de a face cu unu inamicu si mai tare, si mai bine preparatu. Dreptu aceea elu isi adunā truppe din tōte partile, si indemnā pe staturile tierei ca se'si intrunēasca tōte fortiele loru, spre a'si asigura fructele victoriei reportate asupra Turciloru in espeditiunea din urma. Dar' indemnurile lui au ajunsu la urechi surde. Victori'a din urma facuse pe Poloni atātu de inganfati si arroganti, in cātu ei se credeau in dreptu a despretiui pe inamicu, si diceau cā puterea ottomaniloru a primitu prin perderea din urma o lovitura atātu de mare, in cātu nici in dieci de ani nu voru fi in stare a se reculege, de o parte, ér de alt'a, cā trupele loru cari sunt sub arme, sunt suficiente pentru acumu, si thesaurulu publicu nu trebe consumatu pe ni-

faptele sale in pace si in resbelu; fōrte espertu in istoria; cunosctōru de trebile militari si bellice, in cātu nu-lu intrecea altulu, nici parechia nu avea. Insii Turcii recunosc, ca de câte-ori nu i-au urmatu sēu i-au despretuitu consiliurile lui, totdeauna au cadiutu in cea mai rusinatória errōre. A fostu numitu Chanu, cu trei ani nainte de cucerirea cetatiei Caminietiu; de dōue-ori a fostu destituitu, si de dōue-ori a fostu érasu restabilitu in dignitatea sa; in fine a abdicatu sub Mustafa II. (*), si a facutu o peregrinatiune la Mecca. A muritu in vil'a sa nu departe de Constantino-pole; si fiii sei succedu asta-di unulu dupa altulu in dignitatea de Chanu. Despre certele intre casele Ciobanu Ghirai si Selimu Ghirai, amu vorbitu pe largu intr'un'a din notele precedente (**).

(10) *Casanu*. Sēu vorbindu in dialectu mai elegantu, *Casganu*. Dupa etimologia insemna: caldare sēu unu vasu mare, unde mai multi companioni potū şe-si fōrba inpreuna de mancare. Dela acestu cuvēnta au numele de Casanu familielē Tatariloru din Crimē'a si din Budgiacu, fiindu-ca constau cām din câte diece, sēu mai multe ori mai pucine persōne, fla-care. Mirzescii isi numera suditii loru dupa casane; si candu au se ésa in vre-o espeditiune, Chanulu le spune câte cāti soldati au se iea cu sine din fla-care casanu. Se dice ca in Crimē'a Tatariloru ar' fi cam la vre-o septe-dieci-de-mii de casane. Dar' numerulu loru nu este in totu timpulu acelaşi; câte-odata ele sunt mai multe, alta data mai pucine. Cāci, dēca capulu unui casanu se casătoresecu cu eredea unui altu casanu, amendōe casanele se contragu in uuulu. Si, érasī din contra, dēca unu parinte are cu multu mai multi fii decâtu cā se pōta trai commodu intr'o casa, atunci acesti-a se despartu de casanulu parintescu, si isi face fla-care casanulu seu.

(*) Dupa traductorulu anglesu si francesu. Traductorulu germanu inse are. *Solimanu* II; ceea ce pare a fi o errōre. *Tr. Rom.*

(**) A se vedē not'a 44. la Capu I. đin Cartea III. *Tr. Rom.*

mica. Aceste erau pretestele ce nobilii le spuneau în publicu. Caus'a cea adeverata înse era alt'a. Ei purtau frica de regele, alu carui curagiu si virtuti eroice erau destulu de cunoscute, si se temeau ca după-ce va uni totu regatulu si tota puterea armata sub comand'a sa, si dupa ce i va stôrce si debilita prin unu lungu bellu, le va suprime libertatile, si coron'a regésca la care adjunse prin alegere, o va face ereditaria în famili'a sa. Afara de acést'a loru nu le placea se fia sub obedienti'a unui omu, care cu câte-va dile mai înainte era de conditiune egale cu ei.

POLONII IMPRESSORA CETATEA CAMINIETIU. TURCII ALERGA SPRE A O ELIBERA

XI. Dar' cá regele totusi se-si implinésca detorinti'a sa de parinte alu patriei, isi propuse se invinga pe inimicu prin stratagema, déca acést'a din invidi'a compatriotiloru sei nu o póte face prin putere. Tramite deci atâta armata, câta avea la mana, asupr'a cetatiei Caminietiu spre a o incungîura de tôte partile; si într' adeveru cá prin acésta manopera adusesese cetatea la atâta strimtoare, în câtu din lips'a midiulócелору de subsistentia garnisón'a abi'a s'ar fi mai potea tiené câte-va septemani. Sultanulu informatu de acésta strimtorare a cetatei Caminietiu, isi-aduna trupele cu celeritatea cea mai mare possibile, si câtra finitulu lunei Rebiul-evvel, anulu Hegirei 1085, trece Dunarea pe la Sacci'a, si-si continua calea cu atâtu iutiéla, în catu în diece dile frontulu trupeloru sale apparù în giurulu cetatiei Chotinu.

A. 1085

I. C. 1674

POLONII INSPAIMENTATI REDICA OBSIDIUNEA

XII. Noutatea despre apropiarea Sultanului surprinse pe Poloni cu atâtu mai tare, cu câtu ei credeau cá Turcii abiá în duõe séu trei luni se voru poté pune în miscare; si fiind-câ-si imaginau cá Turcii aru fi tramisu înainte numai unu micu corpu de armata usi-óra, asiá si ei tramitu certe persóne (11), sciutórie de limb'a turcésca în castrele ottomane, spre a se informa bine despre numerulu

(11) *Certe persóne.* Se dice ca unulu din acesti spioni a fostu prinsu si adusu înainte Sultanului; si dupa ce a spusu cu tota sinceritatea caus'a pentru care a venit, Sultanulu a datu ordinu se-lu póte pretutindenea prin castre si se-i arete totu; dupa aceea daruindu-lu cu diece galbeni. I-a trimisu îndereptu.

si puterea inamicului. Intornandu-se acesti spioni, spunu că Sultanolu dimpreuna cu vezirulu seu sunt campati cu una armata formidabile nu departe de Chotinu. Atunci Polonii au fostu cuprinsi de o terróre panica, in câtu au fugitu cu totii si au redicatu obsidiunea cetatiei Caminietiu.

SULTANULU RECUCERESCE CHOTINULU, SI OCUPA CETATEA HUMANU

XIII. Sultanulu era resolutu a trece preste Dnistru. Dar' dupa ce audi că Polonii au redicatu obsidiunea cetatiei Caminietiu, se indrepta cu armat'a catre Chotinu si in puçinu timpu o reocupa. Dupa aceea trece preste Dnistru, se pune in castre sub murii cetatiei Caminietiu, o incarca cu provisiuni si munitiuni bellice, a caroru lipsa o simtiã dejã, si romane câte-va dñle aici, asteptandu pe inamicu. Viediundu inse că inamiculu nu se arêta, merge si cuceresce Humanulu, cetate in Podoli'a; apoi se pune si regulédia trebile in provinci'a ce si-o a suppusu; câci prudenti'a i dictã că este necessariu a se confirma bine in acquisitiunile sale presente, inainte de a întreprinde nuõe cuceriri.

CASACII REBELLI SE OFFERU A DA TURCILORU AJUTORIU; DAR' LI SE REFUSA

XIV. Intr'aceea, pre candu era ocupatu cu aceste affaceri, si se tienea in acelea tieri, vine nechiamatu Dorosienski, Hatmanulu Cosaciloru cu patru mii de compatrioti ai sei, si-si offere servitiile sale Sultanulu, promitiendu-i a-i stã la dispositiune cu tôte truppele ce le are. Mahomedu inse, séu pentru că cugetã că nu este necesariu unu numeru atãtu de mare de truppe contra unui inamicu atãtu de inconsiderabile, séu pentru-ca i veniã suspecta sinceritatea lui Dorosienski; nu-i primi offertulu, din contra i demandã a se întórce acasa cu omenii sei, aducêndu de motivu, că nu are necesitate de assistenti'a Casaciloru contra Poloniloru.

DOROSIENSKI INDIGNATU DE ACESTU REFUSU TRECE SI SE SUPPUNE TIARULUI RUSIEI

XV. Acêsta au indignatu fôrte multu pe Dorosienski; ceea ce cu timpu a causatu multe stricatiuni Turciloru. Câci nu alta, ci acêst'a este caus'a cea adeverata, că Cosacii câti-va ani in urma au refusatu de a se mai suppone Turciloru, si au trecutu sub potesta-

tea țiarului Rusiei, precumu vomu narra acést'a mai pre largu la loculu seu.

**SULTANULU TRANSPORTA COLONII POLONE IN TURCI'A SI SE INTORCE
CU TRUPPELE SALE LA ADRIANOPOL**

XVI. Sultanulu vedea bine că nu se pôte assicura de possessiunea cetatiei Caminietiu pe câtu ea este locuita de crestini; câci acesti-a nu numai că informédia pe inamici despre totu ce se petrece acolo, dar' anca le aréta si calea cumu se pôta recupera cetatea. Dreptu acêea dete ordinu, că toti locuitorii teritoriului Caminietiu se tréca preste Dunare si preste muntele Emu în provinci'a Kirk Ecclesia (12), si se li se dea pamentu acolo. Êr' locurile perasite de acesti-a a lasatu a se imparti între duóe mii de Spahii, locuitori mai înainte în tienuturile Benderu, Akkiermanu si Chili'a. Între aceste affaceri trecându timpul acomodatu pentru espeditiuni bellice, imperatulu lasandu pe Shishmanu Ibrahimu Pasia (13) cu o buna garnisóna în Caminietiu, a plecatu catra inceputulu iérnei cu grosulu armatei la Adrianopole.

(12) *Kirk Ecclesia*. Numele unei provincie si cetati, care înainte de ast'a s'a numitu Τεσσαράκοντα ἐκκλησίαι séu Patrudieci-Beserici, fiindu-cá mai de multu atâté beserici crestine erau acolo. Cetatea é situata în distantia de trei-dieci-si-optu de óre de la Constantinopole, si de dóue-spre diece óre de la Adrianopole. Asta-di nu mai are nici muri nici beserici, si locuitorii crestini sunt fórté pućini cá-ci în cea mai mare parte este locuita de evrei, pe cari Mahomedu Sultanulu 'i adusese din Podoli'a, si vorbescu si asta-di dialectulu lor germanu coruptu, chiar' cá si în Poloni'a. Ocupatiunea lor principalé esté a produce untu si casiu, pe care 'lu tramitu evreiloru din Constantinopole, dupa ce mai întâiu l-au marcatu Chahamu-lu séu capulu Sinagogei, cu sigilulu seu, în semnu că este còsieru, adeca curatu, si preparatu de mana evreésca.

(13) *Shishmanu Ibrahimu Pasia*. Generalu turcu fórté bravu în contra Polonilor, si renumitu pentru multe fapte eroice. Dar' era fórté grasu si grosu, si de aci i s'a datu supranumele de Shishmanu, adeca : Grasulu. Se dice cá-si luase unu chirurgu francesu, care în totu anulu în lunile Iuniu si Iuliu ilu operá, taindu-i pantecele si scotiendu grasimea, care pe acestu timp ilu innabusiá, în câtu abia potea respira, si-lu puneá în pericolu de a-si perde viétia. În urma inse i-a crescutu grasimea atâtú de tare, în câtu tóta operatiunea nu-i mai poté adjuta; si asiá crepá cá unu altu Iuda si i-au cursu tóte intestinele din trupu.

**LA ADRIANOPOLÉ SERRÉDIA CU MARE POMPA CIRCUMCISIUNEA FIILORU SEI SI
MARITAREA FICEI SALE**

XVII. Mahomedu nu mai luá acumu in nici-o consideráre pe inamicu, de care mai inainte purtá ceva frica, si totu anulu urmatoriu l-a intrebuintiatu numai pentru placerile sale, dandu mai antaiu ordinu lui Shishmanu Ibrahimu Pasia , guvernatorului cetatiei Caminietiu , cá se observe miscarile Poloniloru cu unele regimente de Ieniceri ce le avea sub mana. Si intorcându-se la Adrianopole , a celebratu cu mare pompa circumcisiunea fiiloru sei Mustafa si Achmedu, precumu si casatori'a ficei sale ; cu acésta ocasiune a strinsu mai multu thesauru (14), de cátu ar' face diumetate din veniturile intregului imperiu.

REGELE POLONILORU MERGE CONTRA TURCILORU

XVIII. Polonii de alta parte, preparati mai multu a respinge pe inemicu de catu a'lu ataca, isi imaginau cá lips'a de actiune la turci ar fi numai o stratagema din partea loru ; de aceea se feria a da peptu cu ei ; asia in acelu anu nu s'a intemplatu nimicu memorabile, afara de unele mici loviri intre anteposturile inimice, care se in-

(14) *Thesauru*. Sultanii candu voiescu a serbá circumcisiunea fiiloru loru, tramittu ordinu la toti Vizirii, Pasii , Sandgiakii, Voivodii, si la toti cari pórtá vre-unu officiu inaltu in imperiu, bá anca si la officialii de curte, cá se se presente la ceremonia cu' totii si se aduca cu sine darurile cele mai alese. Nime nu se póte subtrage de la acésta ; éra acei-a cari sunt obligati a pazi confiniile imperiului, si nu potu veni in persóna la solemnitate, anca au se tramita darurile prin servitorii loru , éra déca Osmanii pe acestu timpu au pace cu imperatulul Germaniei si cu regele Poloniei prin urmare ambasadorii acestora sunt la pórt'a ottomana , Sultanulu i invita si pe acesti-a, si ei nu potu decâtu cu mari daruri a se presenta la ceremonia. Cá nu m'amu insielatu candu amu dísu ca Sultanulu si-a adunatu cu acésta ocasiune unu thesauru mai mare decâtu face diumetatea tributului anuale din totu imperiulu seu, servésca lectoriloru de esemplu urmatori'a fapta. Numai din principatulul Moldaviei i s'au tramisu cá daruri dóue-dieci-de-mii de thaleri in argintu , duóe peli de rizu (*), una suta de coti de acea materia cu auru si cu argintu, ce Turcii o numescu Schah Meramu (**); dóue coróne de auru, ornate totu cu diamante, dintre cari fia-care a costatu câte cinci-spre-diece mii de thaleri imperiali, si alte lucruri de mai puçina valóre.

(*) Latinesce : lynx. O specie de lupo in forma de cerbu ; animalu carnivoru ; astadi fórte rar. *Tr. Rom.*

(**) Dorulu regelui. *Tr. Germ.*

telniau din candu in candu. Dar' in anulu Hegirei 1087, au urmatu cu atatu mai multe versari de sange omenescu, cá si candu sórtea ar' fi vrutu a resplati cu profusiune datori'a ce i se cuvinea. Adeca, regele Poloniei descoperindu in fine adeverat'a causa a inactivitatiei Turciloru, se decise a trage folosu din negligerenti'a loru. Si-aduna truppe nuóe, castigandu-le mai multu prin speranti'a de spoliatiuni ce au se faca de la Turci si Moldoveni, decâtu prin promitterea de unu bunu si regulatu soldu ; si cu acestea trece pe la Caminietiu, care dupa mórtea lui Shishmanu Ibrahimu Pasia remasese fara gubernatoru, si intra dreptu in Moldavi'a, cu propusulu, precumu dicea, cá se atace pe Turci in propri'a loru tíera. Sultanulu Mahomedu imbetatu cu totulu de placerile si petrecerile din anulu precedente, elu nu mai cugetá la inteprinderi bellice, ci s'a datu cu totulu luxuriei si venatului. Asia, dupa mórtea lui Shishmanu Ibrahimu Pasia, investindu pe Sieitanu Ibrahimu Pasia (15) cu demnitate de Seraskier (16), tramise pe acesta cu armata contra Poloniloru, cari la

A. 1807

I. C. 1876

(15) *Sieitanu Ibrahimu Pasia*. Barbatu fórte renumitu la Turci. Soldatii sei i-au datu supranumele de Sieitanu, séu diavolulu, pentru esperienti'a si desteritatea in partea militara. Dupa-ce a batutu pe Poloni la Zoravna, si a inchiaietu pace cu ei, intorcéndu-se la Constantinopole, Sultanulu Mahomedu IV i-a datu numele de Melek, adeca Angeru ; dar' elu a remasu totu diavolu, si soldatii au continuatu a-i díce Sieitanu. Dupa perderea Turciloru la Viena'a, marele Veziru Cara Ibrahimu Pasia l-a numitu Seraskier séu Generalu in contra Germaniloru, éra in acésta calitate a si au adusu in mare periclu armat'a germana, ocupata atunci cu oppugnarea Uivarului (*). Dar' in lupt'a de la Strigoniú a fostu batutu ; dupa aceea fiindu accusatu cá a fostu coruptu de inamicu, si numai prin acésta, precumu si prin negligerenti'a sa a perdutu batai'a, a fostu punitu cu perderea vieţii.

(16) *Seraskieru*. Séu mai vulgaru : *Bashbogu*, adeca : capulu séu generalulu armatei intregi. Seraskieru pu se póte alege decâtu numai dintre pasii cu dóue ori trei códe, de-calú. Si déca se face Seraskieru unu pasia cu dóue tuguri, adeca códe-de-calú, atunci in acea armata nu póte servi nici-unu pasia, care are privilegiulu de a purta trei tuguri. Er' déca unulu cá acesta vine tramisu la armata, atunci trebe séu se fla elu Seraskierulu, séu Vezirulu trebe se tramitta Seraskierulu cu dóue tuguri si pe al-treilea tugu. Unu Pasia in calitatea sa de Seraskieru, trebe se comunice planurile sale la toti officiarii subalterni, dar' in cátu pentru esecutare, elu are putere suprema si póte demanda séu interdice ori ce-i place. Candu marele Veziru are tot-o-data si seraskieratulu, adeca command'a suprema, elu póte se schimbe tóte planurile si inteprinderile, de si acést'a ar' fi in contra opiniunei celoralalti pasi, si póte se com-

(*) Traductorulu francesu pune *Vidtnulu* ; dar' é erróre. *Tr. Rom.*

sosirea sa ilu si provocara la lupt'a. Dar' Seraskierulu, omu de mare prudentia si cu multa experientia in lucrurile bellice, tiene mai antaiu pe regele cu promiasuni de pace si prin acést'a stempera foculu de lupta la inamicu. Dupa aceea sub mici preteste intrerumpe negociatiunile de pace, si prin mii de apucaturi astute insiélandu armat'a pólona paralisédia tót'a activitatea ei. In urma incungiura pe rege in castrele sale, si-lu inchide de tóte partile asia, in câtu nici nu potea transmite macaru unu nuntiu in tiér'a sa, nici de acolo nu potea se primésca vre-unulu.

ELU SE OFFERE A INCHIAIÉ PACE CU TURCII

XIX. Regele si cu tóta armat'a sa, ajungêndu in lips'a totale de provisiune, ar' fi peritu de siguru, déca provedinti'a divina nu dispunea, cá Turcii se fia insielati chiar' prin apucaturile astute, de cari ei se servissera mai inainte. Câ-ci, vediendu regele Poloniei starea desperata la care era redusu, a transmisu câte-va persóne in castrele turcesci, spre a încercá, déca nu cum-va s'ar' poté innoi negociatiunile de mai 'nainte de pace. Ibrahimu Pasia cu greu s'ar' fi invoitu la acést'a, déca n'ar' fi descoperitu, cà o seditiune ferbe in castrele sale, si este pe aci sa erumpa. Ienicierii incepusera a murmura; ei erau turburati pentru calea lunga si fatigiósa ce au trebuitu se faca spre a incungiura si strimtora pe regele; ei injurá in cuvente rebelle nu numai pe generalii loru, ci si pe imperatułu; nsusi, ei strigau in publicu, cà este cea mai mare injustitia a-i constringe se se lupte contra inamiciloru si contra injurieloru timpului, pe candu Sultanulu isi petrece cu venatu de animale selbatice (17),

mande dupa arbitriulu seu, ce se se faca, si ce se nu se faca. Cu terminarea espeditiunei, încéta si numele si puterea de Seraskieru, péné la alta espeditiune. Cu tóte acestea, pasi'a din Silistri'a pórt'a in continuu acestu titlu; si officiulu lui este a definde Babadagii si confiniile de catra Poloni'a.

(17) *Animale selbatice*. De câte-ori Sultanii au avutu prea mare inclinátune la venatu, tot-deauna si-au atrasu ur'a poporului si a soldatiloru asupr'a loru. Câ-ci Turcii sunt de opiniune, cá unu spiritulu care este cu totul datu a prinde paseri si animale selbatice, nu pôte se fla in stare nici a se guberna pe sine, nici a administra trebile comune, nici a asculta consiliurile salutari ale altor'a. Acésta opiniune se basédia pe unu proverbiu communu alu Turciloru, care dice: *Kushbazi Kumarbazi ol-duren olur gazi*; adeca: Care omóra pe unu amatoriu de paseri (aci se întielegu si-

si innóta in alte mai multe placeri, in locu de a veni se i commande in persóna, séu se le dea pe vezirulu loru dupa usulu vechiu si regulatu. Ei tieneau unu lucru de deşonóre pentru ei, a se vedé comandati de unu Seraskier, cá si candu nu ar' fi demni de a se bate sub ochii imperatului, ei, cari mai multu de câtu ori cine au contribuit la fundarea si crescerea imperiului ottomanu. De alta parte Chanulu (18) Tatariloru din Crime'a vedea bine, cá prin acestu bellu elu mai multu perde decâtu profita, si chiar' pentru aceea nu incetá a consilia Seraskirulu se inchiaia pace, aretandu-i cá conditiunile de pace, offerite acumu de regele Poloniei, nu sunt de despretuitu ; cá-ci nu incape dubiu, ca Polonii pentru de a scapa de periclulu imminente in care se vedu, ei se voru invoí la totu ce li se va cere. Din contra, déca i vomu strimtora si mai multu, este de temutu cá desperatiunea le va insuflá curagiu, si voru face o irruptiune prin colónele turcesci, prin care de si nu voru bate totalu armat'a ottomana, dar celu puçinu voru resbuna mórtea loru prin uciderea a mai multoru mii dintre inimicii loru. Chanulu mai adaoase impregiurarea, cá se

cei passionati pentru venatu), si care uccide pe unu jucatoriu la cubi, acela merita numele de erou. Acésta passiune de venatu a fostu caus'a tuturoru aceloru calamitati, ce in dílele nóstre au cadiutu asupr'a lui Mahomedu V. si asupr'a fiului seu Mustafa II. si mai alesu caus'a principale, pentru care au fostu detronati. Ei pre langa tóteadmonitiunile repetite, ce li s'au facutu din partea celoru mai credintiosi ai loru, totusi n'au voit se se abtiena, séu se-si modereze celu puçinu passiunea de venatu. Asiá poporulu nu a incetatu de a-i urí si a-i despretiui, péné in urma le-au luat sceptrulu din mana, si i-au allungatu de pe tronu. Péné candu din contra, imperatii cari au gustatu numai raru si cu moderatiune acésta placere, n'au fostu criticati seu insultati nici-o-data de suditií loru.

(18) *Chanulu*. De si Chanulu Tatariloru din Crimeea era suppusu imperiului turcescu. si péné acumu a continuatu a remané totu credintiosu Sultanulu, totusi elu si avea interesele sale proprie, cá Poloni'a se nu vina sub jugulu Turciloru. Cá-ci, abstragéndu de la multimea de daruri ce primesce in mai toti anii pe ascunsu din Poloni'a, dar' acésta tiéra se póte numi, in propriulu sensu alu cuventuluí, magazinu Tatariloru, unde facéndu incursiuni continue, potu stórce summe immense de bani, cá pretiu de rescumperare pentru captivii ce-i redica si-i ducu cu sine. Candu din contra, déca ar' deveni tributaria, ori de totu suppusa Turciloru, atunci Tatariloru li s'ar' taia acestu campu atatu de largu pentru rapacitatea loru cotidiana. Pentru aceea ei se încérca in totu modulu possibile, cá Polonia se nu cada sub jugulu turcescu.

apropia iérn'a, si fiindu-cá soldatii turci nu sunt dedati cu acestu anotimpu, ei ar' poté usiurá fórté multu victori'a inimicului. Prin aceste si alte rationamente, Sieitanu Ibrahimu Pasia se convinse de utilitatea consiliului Chanului, si aprobandu-lu, a cerutu de la regele Poloniei cá se-i tramitta in castre câti-va nobili cá ostatici. Regele si tramitte Seraskirului siese nobili sub titlu de delegati, ér' Seraskirulu i tramitte totu atâti-a turci. Immediatu dupa acést'a, s'a latitu in amenduóe castrele faim'a despre inchiaierea pazei. Si indata dupa aceea, soldatii turci crediendu cá acumu nu mai au de a se teme de nici-unu përiclu, si dorindu a se vedé scapati odata de atâte fatigii : au începutu a se da lenei, si a nu mai tiené cu atâta vigóre custodiele.

REGELE SCAPA DIN PËRICLU SI ATTACA PE TATARI

XX. Observandu acést'a regele, se pune in fruntea unei truppe din cei mai alesi soldati ai sei (lasandu restulu armatei pentru a pazi castrele), ese in secretu cu ei de aci, attaca pe neasteptate câte-va mii de Tatari, cari erau campati langa Mohilovu (19), si fara multa greutate i pune la fuga. Ibrahimu Pasia primesce immediatu dupa aceea scirea despre acésta trista intemplantare : lui i veni scirea chiar' pre candu era la mésa si conversá cu delegatii poloni. Surprinsu de acésta noutate neasteptata, repróba cu severitate pe delegati pentru acésta tradare a loru si violare a dreptului gintiloru, si tramitte immediatu cavaleri'a sa intr'adjutoriu Tatariloru. Acésta truppa, in nóue-spre-diece ale lunei Regebu, anulu Hegirei 1087, ajunge pe Poloni aprópe de Soravna, si plina de resimtiemintulu si de ardórea resbunarei se arunca asupr'a loru din tóte puterile. Lupt'a a fostu dubia lungu timpu, si cadu fórté multi atâtu dintr'o parte câtu si din cealalta; acea lupta ar fi tienutu anca si mai multu, déca nu se facea nópte, cá se puna capetu unui macellu atâtu de sangerosu. Că-ci facêndu-se sera, si Turcii vediendu cá in intuneculu noptiei nu mai potu face nimica, s'au retrasu inderetru in

A 1087

I. C. 1676

(19) *Mohilovu*. O cetate in Ucrani'a polona, la tiermurea occidentale a Dnistrului, in distantia de două-spre-diece óre de la Soroca, si cam totu atâtea de la Caminetiu.

castrele lor ; ér' Polonii anca fatigati i lasara in pace, si se retra-sera in castrele proprii, pentru a se intari in contra atacurilor ce ar' poté se vina din partea Tatarilor : cá-ci acumu fric'a era pute-re-a lor.

SE INCHIAIE PACE

XXI. Siepte-spre-diece dile au statu aceste duóe armate inimice faéie in faéie, si in totu timpulu acesta se loviau anteposturile lor in continuu, invingénduséu invinsi fiindu acumu Polonii, acumu Turcii. In fine, dupa multa labóre , se inchiaie pace in midi-loculu armelor, si se subscrise de cátra delegatii ambelor parti in siese-spre-diece dile ale lunei Siabanu. Dupa schimbarea reciproca a tratatului de pace, Seraskierulu daruindu pe delegatii poloni cu armasari turcesci, i-au tramisu acasa , si delegatii turci asemenea s'au intorsu in castrele otomane. Polonii, dupa ce s'au intorsu acasa, au convocatu adunarea staturilor tierei pe nóue-spre-diece ale lunei Silcade ; unde acésta adunare, pre langa tóte intrigele imperatului germanu, a ratificatu conditiunile de pace, si a tramissu la Constantinopole pe palatinulu de Culmu in calitate de ambasadoru extraordinariu. Cátu póte inse se strice o ambitiune insensibile in purtarea trebilor publice , se va vedé numai decátu din esemplulu ce urméza.

PRETENTIUNE ABSURDA A AMBASADORULUI POLONU

XXII. Delegatulu polonu inainte de a intrá in curte, a cerutu prin o scrisóre de la vezirulu unu lucru, ce pêné acumu nici-odata n'a fostu in usu ; elu adeca cerea cá vezirulu se-i vina inainte si se-lu primésca la port'a cetatiei. Refusandu-i-se acést'a, elu anca nu a venitu se intre in Constantinopole (20), ci s'a intorsu inderetru spre

(20) *In Constantinopole.* Acésta obstinatiune si arrogantia a ambasadorului potea se puna capetu la tóta speranti'a de pace, déca Vezirulu , care chiar' pe atunci isi batea capulu cu espeditiunea contra Viennei , nu facea tóte pentru a avé pace din partea Polonilor, si prin urmare déca chiar' pentru acést'a nu cede ceva ambasadorului , si nu permittea lui Reis Effendi a inchiaie pacea in Davud-Pasha. De altmintrea Turcii sunt mai scrupulosi decátu ori care alta natiune intru strict'a observare a ceremonielor si datinelor, ce sunt din vechime in usu la curtea otomana, in cátu mai bucurosi ar' vedó cá se restórna tóte, de cátu se lase cátsi de puéinu din onorile ce credu ei cá li se cuvine.

A. 1088

I. C. 1677

apusu si s'a retrasu in Davud-Pasia (21), unu satu in departare camu de unu miliariu de la Constantinopole. Prin acést'a si alte traganari s'au intinsu negotiatiunile aprópe siepte luni de dile, adeca de la dóue-dieci-si-siese ale lunei Regebu, anulú Hegirei 1088, pênê la siese-spre-diece ale lunei Saferu, anulú urmatoriu 1089, candu in urma s'a confirmatu pacea in satulu numitu Davud-Pasia ; ér la ántáia di a lunei Rebiul-evvel actulu de pace a fostu ratificatu in adunarea publica a consiliului si datu ambasadorului. Actulu a fostu conceputu, dupa cumu vezirului a placutu (22). Prin conditiunile acestui tractatu de pace, Polonii nu numai au renuntyatu la ori-ce

(21) *Davud-Pasia*. O localitate in partea de cátra apusu de la Constantinopole in departare cam de unu milu italianu de la murii acestei cetati. Sunt acolo mai multe palaturi escelente, cari tóte appartienú Sultanului ; apoi vre-o câte-va case pentru curteni, si graduri construite din pétra : tóte aceste edificii sunt fórté frumóse si e-egante. Afara de acestea nu sunt alte case in Davud-Pasia ; si nici locuitori, ci nu, mai Bostangii sunt aici, cari grigescu de gradinele Sultanului. Numirea acestei localitati, pare a deriva séu de la primul ei fundatore, séu de la architectulu edificieloru. Candu merge Sultanulu de la Constantinopole la Adrianopole, totudeanna se opresce aici mai ántáiu. Acésta localitate cu numele Davud-Pasia, nu trebe confundata cu unu altu Davud-Pasia-Mekiemesi, edificatu in midiu loculu Constantinopolei la ordinulu lui Ildirim Baiazetu, anca pe candu imperatii greci erau domnii acestei cetati.

(22) *Dupa cumu vezirului a placutu*. Fiindu-cá este de mare importantia a cunósce cuprinsulu propriu alu acestui tractatu de pace : nu va fi inutile a lu reproduce aci asiá, precumu acel a se cuprinde in Istori'a lui De la Croix despre belulu d'íntre Poloni si Turci. Elu suna din cuventu in cuventu, precumu urméza :

Dupa-ce ambassadorulu Poloniei a cerutu cá se se adaoge vre-o cáti-va articli la capitulatiunile sacre ce le avemu cu acestu regatu, noi i amu accordatu acésta cerere, si voimu, cá cuprinsulu acelor'a se se publice si observe in tóte.

1) Déca Tatarii lipcani, cari locuescu in Poloni'a, ar' voi a se muta in vre-o provincia de sub potestatea nóstra, li se accorda terminu de unu anu, pentru a face acésta ; ér' Polonii se nu-i impedece in nici-unu modu de a merge cu fii si cu averile lor, unde voru voi.

2) Fiind-ca tóta Podoli'a dupa marginile ei vechi sta sub potestatea maiestatei nóstre imperiali, voimu cá garnisónele polone d'in Buar si Medgibos se evacuedie aceste cetati, lasandu tóte tunurile câte au aflatu acolo, candu le-au cuceritu, si li beri flindu Polonii de a lua cu sine totu ce de atunci incóce ar' fi adusu in acele cetati. Ér' locuitorii potú séu se remána acolo, séu se mérga intr'altu locu, fara cá pentru acést'a se lía catusi de puçinu molestati.

3) Marginile Podoliei se voru determina prin vechii ei locuitori ; ei trebe se lía o-

dreptu asupr'a cetatiei Caminietiu, cuprinsese Turcii in bellulu din urma, ci anca s'au obligatu formalu a cede portiei ottomane tóta poetestatea loru ce o aveau asupra Cosaciloru din Podoli'a, mai nainte

meni de probitate recunoscuta si de experientia probata : limitele ce le voru fixa ei, se voru considera pe viitoriu de marginile adeverate si incontestabile ale Podoliei.

4) Fixate cu modulu acest'a marginile, nobilii poloni cari de mai lungu timpu possu sate in Podoli'a, si voiescu a remané in acésta tíera, voru plati curtiei ottomane tributulu, decima, vama si alte impositu dupa averile loru. O parte din aceste sate, se va lasa loru pentru sustinerea propria, si o voru poté folosi ei si sucesorii loru in perpetuu. Noi i confirmamu prin privilegiulu nostru in dignitatile loru, si nu vomu impune nóue tributuri fiiloru loru, péné candu adeca ei nu se voru purtá cu ostilitate contra nóstra.

5) Besericile cari nu sunt anca convertite in Moschee, remanu in posesiunea locuitoriloru, si ei sunt liberi a si face servitiulu divinulu dupa ritulu propriu fara s fi turburati in acésta.

6) Voimu ca Ucrani'a dupa vechile ei margini se se restituie Cosaciloru suppusi noue, esceptandu cetatile Bialocerkiev si Pavoloci, pe cari din speciale gratia impreuna cu territoriulu loru, le-amu lasatu Poloniloru. Dar' afara de acestu teritoriu Polonii se nu cutedia a se intinde nici macar' de una palma de pamentu, nici altu-cumu a molesta pe suditii nostri Cosaci.

7) Vomu transmite comissariu pentru a regula marginile acestoru cetati in modulu cumu amu ordinatu mai in susu pentru Podoli'a.

8) Pe religiosii, cari in timpu de pace se tienu in Ierusalimu, i confirmamu in posesiunile loru ce le au de mai lungu timpu ; si ordinamu prin acést'a tuturoru se nu cutedia a le face vre-o perturbatiune.

9) Ordinamu prin acést'a armatelorú nóstre din Crime'a tatarica si din Budgiacu, Cosaciloru si Transilvaniloru, cá de asta-di inainte si in viitoriu se nu intre in Foni'a fara ordinu espressu de la noi, nici devastatiuni se nu faca, nici alte ostilitati se nu comitta con ra Poloniloru. Si déca s'ar constata cá s'a calcatu acestu articlu de pace, atunci cei cari au suferitu dauna, voru primi rebonificarea daunei loru,

10) In urm'a suplicatiunei sublimului Chanu alu Tatariloru din Crimé'a, iertamu Poloniloru tributulu de dóue-dieci-de-mii de thaleri, ce ni l-au platitu de multu timpu. Afara de acésta remisiune, si pre langa cetatile Bialocerkiev si Pavoloci, ce le-amu donatu poloniloru din gratia, voimu ca tractatele sacre de Budgiacu anca se se observe inviolabile.

11) Judecatorii ordinati la frontarii voru judeca nu numai asupr'a bunuriloru imobili ale suditiloru nostri, ci si asupr'a castiuniloru de mai puçina importantia.

12) Locuitorii cetatiei Caminietiu, cari dupa cucerirea fortaretiei au fostu goniti din casele loru, sunt liberi a se inturna in patri'a loru si a locui in Podoli'a, unde le va placé.

13) Fiind-ca locuitorii din Caminietiu nu din alta cauza si-au parasitu patri'a, de cátu numai pentru cá n'au avut beserica, asiá ordinamu, cá celoru cari au remasu aeolo, séu ar' voi a se întórce, se li se restituie o beserica. Asemenea concedemu, cá crestini

subditi ai lorú. Er' Tatariloru lipcani (23), péné acumu subditi ai Poloniloru, s'a datu voia libera de a se muta unde le place. Cu unu cuventu, intregu tractatulu' de pace a fostu redactatu intr'unu modu, cá si candu acela nu s'ar' fi inchiaietu între unu rege cu unu álту

de ritulu latinu se póta avé o beserica in fortareti'a Buar; si in casu candu s'ar' distruge, se o póta reedifica.

14) Totu acést'a se va observa si in cetatile Iasloveci si Medgibos, dupa-ce mai ántáiu vomu fi alesu acele beserici, pe care voimu a le converte in Moschee.

15) Captivii de sub decursulu bellului se voru preschimba si de o parte si de alt'a. In Podoli'a nu va remané decâtu unu singuru Pasia; si ceialalti officiaru nu se voru lua, inci din Tatarii lithvani, nici din alti Tatari.

16) Tatarii lithvani, cari locuiescu aprópe de frontarie, voru fi obligati a'si mutá locuintiele de la frontarie mai departe.

17) Toti articli tractatelor vechi, contrari acestoru de acumu, sunt si remanu abrogati; pe ceialalti i confirmamu si remanu in valórea loru. Promitemu totodata. ca pe cátu timpu regele Poloniei cu mai-marii tierei si officiaru acestui regatu, nu voru attenta contra fortaretielor, contra cetatiloru vecine mici si mari, contra satelor, si preste totu contra territoriulu de sub potestatea nóstra, noi anca nu vomu molesta séu ofende nici prin armele nóstre victorióse, nici prin Pasiu séu officiaru nostri, nici prin Moldovenii, séu Tatarii din Dobrudgia, din Akkiermanu, din Dabenusi Dnipru.

18) Polonii voru respunde tributulu usitatu Chanului din Crime'a tatarica. Si pe cátu timpu voru respunde acestu tribut dupa usulu vechiu, Chanulu din partea sa va fi obligatu a mantiené cu pacea, amicitia si bunele relatiuni cu ei, si a nu permite se li se faca vre-o dauna seu injuria. Totu acést'a se va obserbá si din partea Sultanulu Galga si a celoralalti officiaru tataresci.

19) Déca vre-unu inamicu ar' declara bellu regelui Poloniei, Chanulu Tatariloru è datoriu a-i da ajutoriu cu armat'a sa. Assemenea vointi'a nóstra este cá, in casu candu amu avé necessitate de vre-o câte-va truppe de Tatari pentru servitiulu nostru, ele trecéndu prin Poloni'a, se nu ia alta cale, decâtu cea usitata péné actumu.

20) Noi declaramu de injusta captivitatea toturoru acelora, pe cari Moldovenii séu Tatarii i-ar' prinde si redica din Poloni'a dupa incheierea acestui sacru tractatu de pace, si interdicemu vinderea loru in intrulu territoriulu nostru. Asteptamu de la Poloni, cá si ei se purcéda assemenea in respectulu suditiloru nostri.

21) In casu candu s'ar' escá bellu între noi cu unu principe infidelu, si maiestategi nóstre imperiali i-ar' placé séu a merge in persóna, séu a transmite pe unu Seraskieru cu armat'a nóstra, séu a ordina principiloru din Transilvani'a, Moldavi'a si Romani'a cá se ésa la bataia, atunci regele Poloniei, din respectulu amicitiei sincere, alu strictei legaturi si bunelor relatiuni ce le are cu noi, nu va dá nici-o assistentia inimiculu nostru, si nu-lu va adjutá nici cu ómeni nici cu bani; nici nu va permite cá inimiculu nostru se recrútedie soldati in territoriulu tierei sale; nici nu va suferi ca vre-unupalatinu ori colonelu, se faca in publicu séu in secretu assemenea recrutatiune.

rege, ci între upu domnu cu vasalulu seu. Si totusi, anca nici acest'a n'a fostu de ajunsu, pentru a taia ambitiunea ambasadorului polonu. Elu, pentru cá se nu para cá si-a adusu o suita atâtu de mag-

22) Principii séu gubernatorii Transilvaniei, cari sunt totodata si regi ai Ungariei, sunt suppusi nostri si traiescu sub depedenti'a noastră, fiindu-ca acésta tíera ne apartiene prin dreptu de ereditate de la antecessorii nostri; pentru aceea voimu, cá regele Poloniei, se traiésca in amicitia cu ei cá, cu vasallii nostri leali,

23) Ér' déca acesti principi s'aru revolta in contra noastră; regele Poloniei nu le va da adjutoriu nici directu nici indirectu. Si érase déca vre-unu palatinu din Transilvani'a, Moldavi'a séu Romani'a, séu vre-unu altu principe, ar rebella contra noastră si ar' fugi in Poloni'a, regele Poloniei va fi obligatu a-lu detiené si a-lu transmite la port'a noastră prea fericita. Cu unu cuventu; elu va fi amicu amiciloru si inamicu inamiciloru nostrii.

24) Déca regele Poloniei va persiste in amicitia cu port'a noastră beatissima, noi anca vomu demanda acestoru principi, a observá aceleasi bune relatiuni cu Poloni'a, in cari au statu péné acumu.

25) Ordinamu cá toti captivii facuti sub decursulu acestui bellu si sub tímpulu de candu ne ocupamu cu presentulu tractatu de pace, se fia eliberati fara vre-o res-cumperare.

26) Asemenea ordinamu, ca acei cativi cari au fostu prinsi mai inainte, si anca n'au trecut la religiunea mahomedana, se fia eliberati sub conditiune de a restitui banii cu cáti au fostu venduti; domnulu loru va fi obligatu a marturi prin juramentu summ'a cumperarei.

27) Negotiantii din ambe partile voru avé libertate de a face comerciulu loru pe mare si uscatu, si voru poté intra in porturile noastre, ori unde', numai se platésca vam'a si celelalte imposite fixate la fia-care locu de intrare.

28) Negotiantii se nu fia asupriti séu nedreptatiti in nici unu modu; si déca órecare ar' muri pe teritoriulu nostru, bunurile si efectele sale se voru libera cu fidelitate capului societatiei loru ambulante (*), spre a fi remise consangeniloru defunctului. Si voimu, ca totu acést'a se se observe si fație cu subditi nostri in Poloni'a

29) Ambasadorii tramisi la curtea noastră pentru a intretiené bunele relatiuni între noi si regele Poloniei, voru avé, dimpreuna cu comitiv'a loru, trecere libera prin teritoriulu nostru, si se voru bucura de totu salvu-conductulu necessariu. Si voimu ca totu acést'a se se observe si in respectulu ambasadoriloru nostri, pe caria vomu transmite in Poloni'a.

30) Negutiatorii armeni séu alti comercianti infideli, voidu a trece prin Moldavi'a pentru a purta negotiu in pré-fericitele noastre tíeri, voru fi obligati a tiené calea pe stradele publice, si nici de cumu pe cáli laterali. Éra déca tienendu calea publica, li s'ar' face vre-ó offensa ori injuria, autorulu va fi prinsu si pedepsitu.

31) Voimu si ordinamu, ca toti articli cuprinsi in acestu tractatu de pace se se ob-

(*) Séu capulu Caravanei, *Tr. Rom*,

nifica fara a face usu de ea, dupa ratificarea si dupa ce a primitu si scrisorile din partea imperatului, a cerutu de la vezirulu permissiunea de a-si tiené intrarea solemna in cetate; ceea ce i s'a si accordatu.

OSTENTATIUNEA LUI, SI CUVENTELE MARELUI VEZIRU

XXIII. Pentru ocasiunea intrarei sale in cetate, spre a face mai mare furóre, a lasatu a se bate potcöve de argintu pe cai, si a le prinde numai cu câte duöe cuie, cá asià se se póta perde pe strade, si se faca pe Turci a se mira de atáta avutia a Poloniloru. Dar' ceea ce a preparatu elu si a crediutu ca-i va servi spre onóre, s'a intorsu chiar' spre rusinea lui. Că-ci vezirulu, candu i s'a adusu o potcöva de aceste, a disu.: «Necredintiosulu are potcöve de argintu, dar' ca

serve cu punctualitate, esactitate si fidelitate. Fia ca durat'a lui se tiena câtu durat'a imperiului nostru, care va tiené péné va sti lumea! Fia, ca acésta pace si mutuale invoire se tiena in eternu!

32) Si noi promitemu sub juramentulu nostru imperiale, si declaramu inaintea lui Dumnedieu, creatoriulu ceriului si alu pamentului, juramu pe minunile lui Mahomedu Mustafa, marele profetu si sórele a dóue secle (*), pe care jace pacea maies-tatiei divine, ca nu vomu calca nici unulu fin acesti articii de pace, nici nu vomu face vre-o dificultate in contra loru; din contra, voimu ca acésta pace si invoire, care o inchiemu si confirmamu acumu, se fia durabile cá gloriosulu nostru imperiu; in câtu adeca regele Poloniei, palatinii, generalii si ceilalti suditi ai sei, nu voru întreprinde nimicu, ce este contrariu acestei paci si onórei si valórei drepturiloru de pace si de amicitia. Dreptu aceea ordinamu, ca toti se dea crediementu acestui inaltu actu provediutu cu semnatur'a nóstra; si facemu cunoscutu la tóta lumea, ca firm'a nóstra întentiune este, ca acestu tractatu de pace se se observe cu tóta rigórea si in modu irrevocabil, dupa intregu cuprinsulu seu. Si asia fia ca locuitorii si subditii Poloniei se póta gusta pacea profunda sub umbr'a protectiunei nóstre!

Datu in Davuðu-Pasia, la siese-spre-diece ale lunei Safer, anulu Hegirei 1089

(23) *Tatariloru lipcani*. Lipka é nume turcescu, însémna Litva séu Litvani'a. De aci Tatarii cari locuiescu in Litvani'a, se numescu Lipca-Tatari séu Tatari lipcani. Ei cu totii professédia religiunea mahomedana. Ei pretindu ca se tragu din acelasia ramu cu Tatarii din Crimë'a; dar' de la natura sunt mai pucinu valorosi de câtu a-cestia.

(*) Acésta numire se dá lui Mahomedu cumu se pare pentru aceea, cá elu a vietuitu in duöe secle: s'a nascutu adeca in anulu 569 de la Christu si a muritu in a. 632.
Tr. Germ.

pulu lui è de arama ; câ-ci cine pôte crede, cá unu omu care-si are mintea la locu, se pôta face acea estravagantia ridiculôsa, in câtu se puna la cai potcôve de argintu ? ». Totu acestu veziru, se dice cá cu alta ocasiune, candu adeca Seraskierulu i annuntiasc cã ambasadorul polonu vine insocitu de siepte sute persône si cere cá pentru unu numeru asia da mare se i se dea cele de lipsa , ar' fi respunsu precumu urmédia : « Spune ambasadorulu, cá déca vine cu acea banda de ômeni cu scopu de a ocupa Constantinopolea, atunci sunt fôrte puçini, ér' déca vine pentru a saruta inaltulu pragu alu sublimiei porti, atunci a luatú pré multi ômeni cu sine ; câ-ci prin sarutarile loru ar' poté numai se mangésca pragulu inaltei porti ; de altminterea Sultanulu pôte se ôspete pe acei siepte-sute de poloni chiar' asia de usioru, cá pe cei siepte mii de tierani din poporulu loru, cari sunt condamnnati la galerele imperiali » Dar' se ne întorcemu din acêsta digressiune.

BELULU CU RUSSI'A. DISCURSULU LUI DOROSIENSKI

XXIV. Abié pacea a fostu inchiaieta si confirmata cu Poloni'a, si anca în acelasiu anu alu Hegirei 1090, unu nou belu a eruptu in-
tre curtea ottomana si intre Russi'a. Dorosienski hetmanulu Sari-Camisi-Cazaciloru (24) s'a fostu suppusu, precumu amu memoratu mai in susu, de buna voia, cu totu poporulu seu imperiului ottomanu; dara dupa aceca, candu elu a cerútu se ia parte la espeditiunea polona , amu vediutu cã sultanulu i-a refusatu adjutoriulu ; asiã elu se decise a-si resbună pentru acêsta rusine prin rebeliune. Elu inse vedea, cã fara adjutoriulu unui confederatu potente singuru nu este in stare se-si esecute intentiunea , si cã in locu cá prin întreprinderile sale se elibere patri'a , pôte cã o ar' arunca in servitude anca si mai mare. Dupa ce a luatú bine in consideratiune tôte aceste lucruri, a chiamatu la sine prin epistole secrete pe comandantii Cazaciloru si pe altii, despre cari sciã cã au cea mai mare influintia la poporu; le-a aretatu celea ce a facutu elu pênê acumu pentru conservarea

A. 1090.

I. C. 1679.

(24) *Sari-Camisi-Cazaciloru*. Adeca : Casaci de tresthia galbena. Cari dintre Casaci pôrta acestu nume, amu vediutu in un'a din notele precedenti (*).

(*) A se vedé not'a 10 la Capu XII din Cartea III. *Tr. Rom.*

pacei si libertatii lor, si prin ce midi-lóce se adoperase a o confirma si asigura. « Io credeamu — diseg elu — că dupa-ce Polonii ne-
« au oppressu si ne-au tractatu cu atâta despretiu, vomu poté afla
« unu refugiu securu sub protectiunea Turciloru. Acesti-a erau intr'o
« departare atâtu de mare de confinele nóstre, in câtu mi se parea
« că nu poteamu avé nici-o cauza de a ne teme de ei; ér' numele
« lor atâtu era de formidabile inamiciloru, in câtu o nave sub fla-
« mur'a loru chiar' atâtu putea fi de sicura in midi-lóculu marei, ca
« si candu ar' fi avutu anghirele aruncate in portu. Pre langa aceste
« consideratiuni mai este anca si aceea, că ei ne faceau promissiuni:
« decâtu cari mai bune nici noi insine n'amu fi potutu cere, precumu,
« deplina libertate civile si religiósă; scutire de tribut; si o parte
« considerabile din spoliile (predile) ce amu fi facutu fiindu in ser-
« vitiulu loru. Io credeamu că ei se voru tiené de aceste promissiuni,
« si o credeamu mai vértosu din acea cauza, căci ei pareau a ne cere
« amicitia cu atâtu mai tare, cu câtu nu odata au potutu vedé in
« noi pe cei mai formidabili inimici ai loru. Dar' câtu de pucină sin-
« ceritate se pôte astepta de la infideli, este probatu pên' la eviden-
« tia prin aceea ce s'a petrecutu sub ochii nostri. Candu amu vrutu
« se le dau probe despre fidelitatea mea, si amu mersu cu o buna
« parte a armatei nóstre cá se le adjutu in expeditiunea contra Po-
« loniloru: ei nu numai că nu m'au primitu cu onórea cuvenita, dar.
« anca m'au intimpinatu cu despretiu, m'au tractatu de tradatoriu
« si mi-au datu ordinu a me întórce acasa. Ei adeca nu aveau incre-
« dere in noi, si nu voiau se vedemu a loru perfida purtare. Amu
« vediutu cumu in contra promissiuniloru loru solemne, au trans-
« formatu besericile nóstre in moshee, si au transplantatu pe lo-
« cuitorii nostri in tieri sterile si deserte. Aceste fapte ar' poté se
« ne deschida ochii si se invetiamu din ele, că ce ne astépta pe vii-
« toriu. Adeveratu, că prin pacea inchiaieta cu Polonii, ne-au libe-
« ratu de sub jugulu acestui poporu; dar ne-au liberatu intr'unu
« modu, ca ne-au pusu dupa capu unu jugu anca si mai greu. Căci,
« ce alta insemna aceea, că antemurii cei mai tari ai tierei nóstre,
« precumu Bialocerkiev si Pavolociu, i-au datu de buna voia Polo-
« niloru? Si ce insemna aceea, că acesti Turci, cari la cea mai mica

« offensa nu sciu decâtu seamerintie cu focusi cu ferru, tacu in modu
« fôrte batetoriu la ochi despre impregiurarea, că Polonii au opritu
« cu totulu comerciulu loru cu noi, precumu si venirea professioni-
« stiloru si artistiloru de la ei la noi? Au nu insemna acestea a ne
« debilita din dî in dî si a ne suge totu sangele nostru; si dupa ce
« ne-au debilitatu cu totul si ne-au rapitu tôte midi-lócele de pu-
« tere, se ne faca incapabili de a ne oppune cu vigóre, candu ei ar'
« voi se ne împúna tiraniculu loru jugu? Acestea au fostu totdeauna
« apucaturile domnitoriloru ottomani, prin cari au pusu fundamentu
« imperiului loru, si i-au datu estensiunea immensa de asta-di. Po-
« litic'a loru a fostu : a debilita pe crestini prin crestini; si dupa ce
« s'au storsu reciprocu prin belluri continue, a-i subjuga pe amen-
« duoi; si dupa ce i-au subjugatu, a-i tracta la inceputu cu blan-
« detia, apoi incetu cu incetulu a le impune acelu bestiale jugu,
« care face pe subjugatulu a-si uita in urma de demnitatea sa de
« omu. Celu care se indoiesce de acésta, séu care ar' crede că eu
« asiu vorbi din invidia contra Turciloru, ilu indreptu la domnii Mol-
« daviei; si va avé proba convingétória despre cele ce amu disu.
« Principii Moldaviei n'au fostu suppusi de cătra Turci *prin arme*;
« ci trasi fiindu prin vorbe dulci si prin promissiuni de libertate i
« s'au suppusu de buna voia. Si ce sunt ei asta-dî? Suffere si ei op-
« presiunea si servitutea sub jugulu ottomanu, chiar' cá si ceialalti
« crestini. Candu ve aducu inainte aceste fapte cá esemple, din cari
« potemu se invetiamu, mi se pare că me plangu prè tardiu de er-
« rórea ce amu comissu cu totii dimpreuna. Dar' nu; anca nu é prè
« tardiu cá se aflamu unu midi-locu spre a vindeca acestu reu; ce-
« stiunea este numai : déca voiti voi se ve aretati demni de numele
« si de glori'a antecessoriloru vostri. Dar' resolutiunea singura anca
« nu este de adjunsu : se care si putere pentru a apera religiunea
« si patri'a nóstra, si pentru a ne libera de sub servitutea nedrépta
« a Turciloru. Putere ne trebe, dicu io, căci fara acést'a, resolutiu-
« nea nu este alta, decâtu unu capu fara trupu. Acumu, că noi nu
« suntemu in stare de a purta lupt'a de odata si in contra Turciloru
« si in contra Polóniloru : asia eu vediu că este necessariu cá se ce-
« remu adjutoriulu veciniloru nostri. Dar' care este acestu vecinu?

« Éca întrebarea , care trebe se o deslegamu Cu Polonii credu că
 « amu facutu degiá destule încercari , in câtu sunt convinsu ca ni-
 « merui din voi nu-i va mai veni in minte de a se mai da sub ju-
 « gulu lor. Ungurii si Germanii suntu cu multu mai ocupati cu tre-
 « bîle lor interne, de câtu se mai cugete la fericirea veciniloru lor.
 « In scurtu dar', nu ne rămâne altulu, decâtu tiarulu Russiei, la alu
 « carui tata anca predecessorele meu Bogdanu Kiemielniski (25),
 « suntu acumu multi ani, a promissu a-i fi *suppusu* credintiosu ;
 « dar' de la acelu timpu încóce, sórtea si putereaarmelor ne-a im-

(25) *Bogdanu Kielmielniski*. Hetmanu séu Capu alu Casaciloru , care a facutu se tremure nu numai Polonii, dar' si Turcii si Tatarii. Turcii-lu numescu Chmil, si n'au uitatu anca devastatiunile comise de elu pe cóstele mării negre. Elu a cadiutu mortu intr'o bataia cu Polonii, disputandu-le victori'a péné in ultim'a sa respirare. Au ramasu de elu doui fii : Georgiu, despre care voiu vorbi in not'a proxima urmatoria, si Timusiu care a luat de socia pe Roxana, fi'a lui Vasiliu, principelui Moldaviei. Acestu Vasiliu, dupa ce a fostu alungatu din domnia prin Stefanu supranumitn Burdufu, s'a retrasu la socrulu seu, Kielmielniski, care i-a datu patru-spre-diece mii de Casaci sub comand'a lui Timusiu, spre a reocupa Moldavi'a si Suceav'a, unde isi asiediasse femei'a, copilulu si pretiósese, dimpreuna cu o buna garnisóna. Dar' trei dile inainte de a adjuge la Suceava , acésta cetate prin tradarea comandantelui ei s'a predatu lui Stefann , care apoi a luat tote pretiósesele lui Vasiliu ; ér' pe femei'a si copilulu acestui-a , i-a tramisu in prinsóre la Iasi. Basiliu cu Cosacii sei se încercă a oppumna cetatea, dar' n'a potutu face nimicu. Căci Timusiu despretiundu pe inimicu si-a pusu corturile chiar' sub murii cetatiei , si a inceputu a bé vinu si miedu fara mesura, cá si candu ar' fi fostu domnu degiá alu cetatiei. Candu a ved iutu acest'a unu tunariu germanu, care anca era in garnisóna , a trasu cu unu tunu asupra nepasatoriuului Timusiñ , si i-a răptu piciórele. Timusiu muri in câte-va ore dupa aceea ; ér' pe Cosaci, vediendu mórtea acestui-a , i-au cuprinsu teróre atâtu de naturale, in câtu pe data au redicatu obsidiunea si au prinsu fug'a larga. Dar' puçini au scapatu se ajunga péné in tiér'a lor. Căci Mołdovenii cari erau pe partea lui Stefanu, observandu că Cosacii fugu, i-au luat in góna, au omoritu multi din ei, si au aruncatu si mai multi in Dnistru. Despre acestu Bogdanu se dice, ca atâtu era dedatu la beutura , in catu odata candu a venit Vasiliu la elu, n'a potutu se-i vorbósca acestui-a siepte dile, fiindu pururea ametitu de beutura. In a opt'a di Vasiliu mergendu la Bogdanu si voindu a-i spune nefericirile prin cari a trecut, acest'a luă unu pacharu cu vinu in mana, si-i dise. Bé de aici; acést'a é medicin'a, care departa tote grigile inimei, si face cá omulu se-si uite necasurile sale. Se dice ca atunci Vasiliu s'a intorsu catra servitorii din casa si le-a disu . Eu credeamu ca Cosacii sunt ómeni , si nascuti din ómeni ; dar' acumu vediu ca este multu adeveru in proverbulu nostru care dice : ca Cosacii séu din ursi s'au schimbatu in ómeni, séu din ómeni ce au fostu, s'au schimbatu in ursi.

«pedecatu de a ne implini obligamentulu nostru. Póte cuventulu
 «*suppusu* va desplacea la multi dintre voi; dar' trebe se cugetati,
 «cà libertatea perdută odata, déca voimu se o recastigamu in tóta
 «splendórea sa antica, nu trebe se intrebamu déca ea este séu nu
 «legata de conditiuni, ci trebe se cautamu, cari sunt conditiunile
 «cele mai favorabili, sub cari o potemu avé. Pentru bisericile nó-
 «stre nu avemu nimicu de a ne teme de unu principe, care profes-
 «séza aceeași religiune cu noi; ér' in câtu pentru averile si bunurile
 «nóstre, nu trebe se fimu ingrigiati nimicu fație cu unu domnitoriu,
 «care la possessiunile sale are unu dreptu cu multu mai legale,
 «decâtu ca se despoia pe suditii sei de averile lor in modu ille-
 «gale. Elu' este degiá domnu alu celei mai mari parti din tiér'a nó-
 «stra; si fiind-cà intr'unu timpu atât de lungu de pace, isi adunà
 «unu thesauru nenumarabile, asia i este fôrte usioru de a ne apera
 «in contra inamicului, ori care ar' fi acel'a. Dar' este anca si al'a
 «ce ne obléga a ne suppone protectiunei sale; si acést'a este drep-
 «tatea si fidelitatea, cu care s'au legatu lui protoparintii nostri;
 «apoi ne mai duce la acést'a anca si starea strimtorata in care sun-
 «temu, precumu si memori'a blande sale domniri asupr'a nóstra.
 «Si nici cà mai încape vre-unu dubiu, cà elu nu numai cà ne-ar'u
 «primi cu brația deschise cà pe unii fii perduti ce se intorcu la si-
 «nulu parentelui lor, ci anca ne-ar' apera contra inamiciloru no-
 «stri, cà pe unii, cari suntemu antemurulu imperiului seu contra
 inamiciloru sei ».

CAZACH SE SUPUNU TIARULUI

XXV. Acestu discursu produse unu effectu atât de mare asupr'a tuturor celor adunati, in câtu cu totii manifestara urgi'a lor contra tractatelor inchieta cu Turcii, si se decisera in unanimitate a se suppone cu tóta averea si bunurile lor tiarului Rusiei. Dorosenski imediatu dupa aceea tramiteuna persóna incrediuta, cu numele Theodoru Alexias, la tiarulu in Moscua cu o scrisóre, in care ilu asigura, cà atât lu câtu si compatriotiloru sei le pare réu, cà uitandu cu totulu de oblegamintele lor detorite Malestatiei sale, a suppusu tiér'a lor intr'unu modu rusinosu Turciloru; si penrtua-

ceea ilu rîga, c  se-i primésca  rasi sub protectiunea sa, si se-i a-pere contra inamiciloru loru, declarandu-se din partea loru gata de a-si sacrifica sangele si averea intru aperarea  a si a imperiului rusescu. Nuntiu mai placutu n'au potutu se vina  iarului dec tu  esta ; c ci elu a vediutu, c  cu modulu  esta nu numai i este  securata Ucrani'a, espusa p n  acumu incursiuniloru continue ale Cazaciloru, dar ca anca teritoriulu seu se va estinde p n  preste Dnipro,  ra armat'a sa se immultiesce cu mai bine de siese-diece-mii de  meni de o valóre probata. Dreptu  ceea transmite indata lui Dorosienski respunsu in terminii,cei mai alesi, laudandu-i intentiunea si fidelitatea, si iertandu-i defectiunea din trecutu, si indemn ndulu tot-odata a repara pe viitoriu tradarea compatriotiloru sei prin alipire firma si constante catra domnitorii Rusiei; elu din partea sa i promitte, că ori-candu ar' cere necesitatea, i va adjuta contra tuturoru inamiciloru loru.

TURCII PUNU PE KIELMIELNISKI HETMANU CAZACILORU.

XXVI. Candu ajunse  cea scire la Constantinopole, turcii nu numai accelerara inchieierea păcei cu Polonii, dara se si produse cea mai mare turburare in intentiunile portiei ottomane. Sultanulu vedea bine, că déca nu v iesce c  at tu on rea sa c tu si a imperiului ottomanu se fia calcata in picióre, elu trebe se-si resbune pentru  c sta necredintia si se declare bellu at tu Casaciloru c tu si tiarului Rusiei, sub a carui protectiune s'au pusu ei. De alta parte inse elu vedea, că cu bellulu sunt legate multe difficultati, si  cestea nu pentru puterea tiarului (căci pe  cestu timpu Turcii tractau anca cu despretiu pe Rusi), dar' pentru că vedea, ca armat'a sa va avé de a-sufferi mai multu de f me, de frigul si de locurile neaccessibile ale tierei Casaciloru, dec tu de arm'a inamicului. Asia dar' pentru a evit  de se p te bellulu, si pentru a aduce pe Cosaci la supunere prin politica, elu liber  pe George Kielmielniski (26), fiulu lui Bogdanu,

(26) *Georgiu Kielmielniski*. Fiiulu celu mai mare alu lui Bogdanu, despre care amu vorbitu in not'a precedente. Dupa ce Bogdanu a cadiutu in batai'a cu Polonii, Cosacii au alesu pe Georgiu de Hetmanu s u capu alu loru. Elu a purtat  c sta dignitate in trei ani de dile cu cea mai mare gloria, de si sub totu timpul  cesta era in bellu necurmatu cu Polonii. C tra finitul  cestoru trei ani, Georgiu a vediutu, ca

odinióra hetmanu alu Casaciloru, din arestulu de la siepte turnuri si-lu facu hetmanu in locul lui Dorosienski, sperandu ca Casacii atátu pentru affectiunea ce o aveau catra famili'a Kielmielniski, câtu

fortiele Cosaciloru scadu din di in di prin incaieraturele continue cu Polonii, si purta grige, cá ar' poté si elu, cá tatalu seu, se fla sacrificatu in vre-o lupta cu inimicul: dreptu aceea se resolví a renuntia la dignitatea sa de Hetmanu si a imbraçosia viétia monachale. Cu scopulu acesta, isi schimbá numele si vestiméntulu, apoi fara a-si descoperi cui-va intentiunea, plecá prin desertele Ucrаниеi spre a adjunge la o monástire din asta tíera, care erá dedicata Santei Maria-Vergine. In caletori'a sa cercandu a se ascunde de inaintea compatriotiloru sei, cadit in manile unei bande de Poloni vagabundi, cari ilu despóia de tóte, si-lu batura fara indurare. Intr'aceea vine o truppa de Tatari si-lu scapa din manile vagabundiloru. Dar' nici Tatarii n'au tractatu mai amicabilu cu elu; cáci legandu-lu l-au dusu cu ei in Crimé'a tatarica, si l-au datu in manile Chanului. Chanulu vedea din faci'a si portarea lui, ca nǔ póte se fla de o conditiune atátu de mica, precumu se aretá, si a incercatu tóte midi-lócele spre a-lu face se imbraçosiedie superstitiunea mahomedana. Dar' nici promissiuni, nici amerintiari nu l-au potutu face se renuntie la religiunea crestina. Intr'aceea se intempla de ilu cunósce unu cosacu, care mai inainte servise la parintele seu, si care fiindu prinsu de Tatari, cá se scape de mai reu, abjurandu religiunea crestina, a trecut la cea mahomedana, si in curtea Chanului a adjunsu la cele mai inalte onori. Acestu Nicolau séu Ali (acesta éra numele renegatului) se temea cá favóre ce avea Chanulu catra captivulu seu, ar' poté se se întórca spre reulu lui, si spre a evitá acést'a, descoperi Chanului cine si de ce conditiune este Georgiu. Atunci Chanulu a tramisu indata pe Georgiu la Constantinopole la pórt'a otomana; aici cumu au ajunsu, l-au aruncatu in prinsórea de la siepte turnuri, si l-au pusu sub cea mai mare paza. Căti-va ani in urma, unele nave francese au aruncatu an: cora chiar sub murii carceriloru lui. Pre candu acestea faceau preparativele de intorcere, si Georgiu informatu/findu de timpulu plecarei lor, se resolví a profitá de ocaziune si a scapá. Aflá in curtea din lăntu a aresturiloru unu rudu de feru, si cu acesta franse grathiele de la feréstr'a arestului seu, Dar' feréstr'a era cu multu mai susu, decâtu cá se póta sari in josu fara periclitarea vietiei; atunci apuca covorulu ce-i serviá de patu. ilu taia in corde lungi, innóda córda in form'a unei funii, o léga la feréstr'a, si incepe a se lasa in josu. Din nefericire, elu n'a mesuratu bine cu ochi inaltimea locului, si cadiendu josu, a facutu unu sgomotu atátu de mare, in cátu unulu din Bostandgi se desteptá si alarmá totu arestulu. Georgiu, care scia acumu cá au se-lu persecute, prinde curagiu, sé suie séu mai bine se agatia pe inaltimea muriloru esteriori, si de acolo se arunca pe nimerite in mare. Dar' nici acést'a a dóu'a incercare n'a fostu mai fericita; cáci in cadere si-a spartu capulu, si parte de frica, parte pentru intunerecu, a perduto calea, si totu ce a potutu face a fostu, cá s'a ascunsu intre dóue stance, care se redicau din apa. In deminóti'a urmatoria omenii pe cari inspectorele carceriloru tramisese in urm'a lui, l-au aflatu aici diumetate mortu; ilu mai batura in modulu celu mai crudelu; apoi ferecandu'lu de grumazi, de mani si de picióre, i-lu aruncara in prinsóre si mai aspra. In acésta

si pentru recunoscinti'a si memori'a catra meritele lui Bogdanu, se voru supune bucurosi fiului acestui-a.

CAZACII NU SE SUPUNU

XXVII. George esindu din arestu si conferindu cu marele veziru, la ordinulu acestui-a trimitte immediatu pe amiculu seu Stamatellus la compatriotii sei cu scrisore, in care le face de scire, ca p'ort'a ottomana audindu de defectiunea lui Dorosienski, l-a destituitu, si in locul lui l-a numitu pe elu hetmanu Casaciloru; in sperantia, ca dupa ce ei prin uneltirile acelu tradatoriu s'au subtrasu de la obedienti'a detorita imperiului ottomanu, acumu candu voru vedé pe legitimulu lor hetmanu si belliduce, se voru supune câindu-se de errorea ce au comissu prin procederea din trecut; in acestu casu Sultanulu anca le va ierta trecutul, si se va indura a le conferi nuée favoruri. Dar' Casacii au refusat cu t'ota resolutiunea ofertulu Sultanului. Ei simtiau cu multu mai greu jugulu turcescu, decâtu ca se mai voiésca a se supune lui de buna-voia, si accusau pe Stamatellu de tradatoriú dicendu că George, hetmanulu lor legitimu a muritu degiá de multu in Tatari'a, si affirmau că acést'a este numai o stratagema in contra lor, ca se i prinda in cursa cu numele hetmanului lor care, precumu s'a disu, ar fi muritu de multu.

SULTANULU DECLARA BELLU CAZACILORU SI RUSSILORU

XXVIII. Sultanulu vediendu că cu vorb'a nu póte indupleca pe Casaci, cugetá ca este necessariu arecurge la fortia; dar' elu trimise pe Sieitanu Ibrahimu Pasia, seraskierulu de Silistria (27), cu t'ota ar-

stare deplorable a remasu de la anulu 1670. p'encé la a. 1677. si intr'atátu se dedase a supportá nefericirea sa, in cátu venindu la elu unele persóne anume pentru a-i offeri din nuou dignitatea de Hetmanu séu Capu alu Cosaciloru, abiá l-au potutu indupleca se schimbe ferrale cu titlulu de Hetmanu. Dupa-ce acceptase postul de Hetmanu, s'au adoperatu in totu modulu imaginabile, că se aduca pe Cosaci in partea sa. Dar' t'ote in vanu. Căci cei mai multi din ei diceau, că elu este numai unu pretinsu fiu alu lui Bogdanu, si nici-de-cumu generalulu lor de odinióra. Trei ani in urma a fostu tramisu in Ucrani'a spre a aperlá pe lucratorii cari trebuiau se edifice unu fortu la gurele Dniprului. Aici se incinse o lupta intre omenii lui si intre unele truppe de Cosaci, in care a fostu ucisu de Circo, comandantele acestora.

(27) *Seraskierulu de Silistria*. Toti Pasii caror'a le este incredintiata defens'a provinciiloru nordice ale imperiului ottomanu contra Poloniei, se numescu Pasia de

mat'a sa, spre a instala pe George în tîer'a Casacilor, dându-i totodata ordinu a face totu pentru a ocupa Cehrinu, capital'a provinciei si resedinti'a hetmanului. Ibrahimu plăca imediatu, si in siese ale lunei Iuniu, anul de la Christu 1678., trece Dunarea, si merge prin Moldavi'a si Podoli'a in pasi câtu se pôte de repedi.

RUSSII BATU PE TATARI, SI TURCII PRINDU FUG'A

XXIX. Ajungîndu Ibrahimu la Cehrinu, a datu aici preste siese-dieci-mii de Russi si Casaci, cari se intarisera fôrte bine. Elu a ramasu surprinsu la acêsta vedere neasteptata (câci la ordinu tîarului, toti negutatorii si altii, cari voiau a merge in Turci'a, s'au opritu la Nisna (28); si vediendu cã cu miculu numeru alu trupelor

Silistri'a; resedinti'a loru inse este i Babadagi. Silistri'a este o cetate situata in partea meridionala a Danubiului, in faci'a oppusa cu Romani'a, si cunoscuta in tôte chartele nôstre moderne. Ea poarta anca si asta-di numele grecu de $\Delta\phi\iota\sigma\alpha$: si are unu metropolitu grecu. Locuitorii turci sunt foarte pucini in Silistri'a; mai multi sunt crestini, in specialu Slavî, Bulgari si Romani. Babadagi din contra e mai aprôpe de marea-neagra, cale cam de dôi-deci de ôre dela Dunare, direptu in jos de Sacci'a, numitu la antici Oblucisa. Murii acestoru dôi cetati, Silistria si Babadagi, atesta anticitatea loru; câci structur'a loru sêmena mai multu romana decâtu turceasca: de unde se pôte deduce cu tóta probabilitatea, ca ele sunt fondate de Romani, spre a impedita irrupțiunile barbariloru si mai alesu ale Scitiloru. Dincolo de muntele Cenghe, pe calea care duce din Moldavia la Adrianopole, se vedu ruinele unei alte assemene cetati vechi, care pôte avé unu cercu cam de patru mile italiene. Turcii o numescu Rosokiesre, care se vede a fi o coruptiune din cuventulu grecescu Ρωσόκιεςρε . Nici unu istoricu, pe cât sciu eu, nu face mentiune despre acêsta cetate; ci Greci din Constantinopole au o istoria despre originea ei, despre care inse eu nu vreu a decide, dēca este adevărata ori ba. El adeca dicu, ca dupa irrupțiunea Bulgariloru, o armata de Russi, sêu pôte Pacinati, ori mai bine o banda de Pecenegi, trecundu Dunarea facuse dese incursiuni in tierile supuse imperatului grecu. Dupa ce inse Grecii i-au batutu si i-au strimtoratu între munti, eiau depusu armele, si apoi imbraciôsîandu religiunea crestina, nu numai ca li s'a iertatu viēti'a, ci li s'a datu si unu locu spre a-si edifica o cetate. Dar in urma acesti Russi s'au revoltatu contra imperatului; dara si grecii dupa o lupta sangerôsă li-au luat cetatea si i-au dimicatu pe toti fara distinctiune de sexu ori etate.

(28) *Nisna*. Locu de comerciul in acea parte a Ucraniei, care è suppusa Hetmanului Cosaciloru. E situatu într'unu siesu fôrte mare, nu departe de fluviulu Vustrovu, si aপরত de unu castellu considerabile. In castellu nu è permisu se locuiesca nici-unu soldatu russescu; dar cetatea e locuita de negutatorii din diverse nationalitati, precum Russi, Cosaci si Moldoveni; cei mai numerosi sunt Grecii, caror'a imperatii de mai nainte ai Rusiei le-au datu foarte multe privilegiiuri pentru a incuragia si inainta

sale (câci abia avea cu sine vre-o patru-dieci mii de oameni) i este imposibile de a atacă cu succesu pe inamiculu care era bine fortificatu : asià se decise că se astepte mai ântâiu pe Tataři, cari aveau; a face cale anca de trei zile pên' la campulu de bataia. Dar' Russii vigilantî, i-au nimicitu speranti'a. Câci ei audiendu de apropiarea Tatariloru pentru a se intruni cu Turcii, s'au postatu într'unu locu fôrte oportunu intre amenduoi, si taiandu-le calea au atacatu pe Tataři cu atâtă vigóre, in câtu in puține ore campulu de bataia a fostu acoperitu de sangele si mortii inamicului. In acêsta lupta a caditu, afara de fiulu Chanului si de optu Mirzi (29), preste diece mii de soldati; ceilalti, parte au fostu prinsi, parte resipiti. Turcii vediendu acêsta perdere sangerôsă a confederatiloru lor, isi perdura curagiulu, si temendu-se ca Russii incuragiati prin acêsta victoria, voru nevali acumu asupra lor, isi lapedara armele si se pusera pe fuga cu atât'a precipitatiune, in câtu nu s'au opritu pênê n'au trecutu preste riulu Bog (30).

SULTANULU CERE PACE DE LA TIARULU

XXX. Acestu succesu nefericitu a facutu pe Sultanulu anca si mai doritoriu de pace. Dar' pentru că se nu'si compromitta onórea sa, lue trimise unu delegatu la Russi'a, nu in numele seu, ci in numele Cha-

comerciulu. Ei si-au edificatu acolo numai două beserici, in cari servitiulu divin se face in limb'a lor materna; ei si-au fundatu si una scóla grecésca, si si-au instituitu o compania séu societate, in care au intratu mai multi principi russesci, fara ca se-si tiena ei acóst'a mai in josu de demnitatea lor. Dupa legile acestei societati toti membri sunt datori a protege pe asociati, a le inainta binele, a se adjuta'unii pe altii in necasuri si in specialu a ingriji, ca déca vre-unulu din ei móre, averile lui se tréca la eredií sei legitimi.

(29) Mirza, boieru si comandante mare, principe tatarescu. Vedi not'a 36 la Capu 2 din cartea III Baiazidu II. *Tr. Rom.*

(30) *Bog* séu *Bug**). In timpii vechi s'a numitu Hipanis. Unu flaviu fôrte cunoscutu intre Dnistru si Dnipru, care nu departe de cetatea Uzi, numita in comunu Ociovkovu, la Greoi Olbiopolis, se vërșă in marea-nógra. Are cataracte séu cascade multe, si pentru aceea nu este navigabile, de si ap'a atâtă este de afunda, in câtu pe unele locuri nu se poate trece. Acestu riu nu trebue confundatu cu unu altulu, numitu totu Bogu, care este in Pocuti'a: acesta incepe nu departe de Leopole séu Lemberg, si se vërșă langa Varsovi'a in Vistul'a.

(*) Buga seu Bugasu : riulu taurului; câci Buga însémna tauru. *Tr. Germ.*

nului Tatariloru, care se induplece in modu amicale pe tiarulu la inchiatierea pazei cu Sultanulu, restituindu cetatea Cehrinu, că un'a ce nu se pôte nega că appartiene Turciloru, silasându pe casaci capriciului loru nebunescu ; căci elu scie de siguru , că fia succesulu bellulu' ori-care va fi , Sultanulu este resolutu a-lu purta anca si duoe-dieci de ani , decâtu se lase macaru o palma de pamentu din tier'a la care are dreptu.

TIARULU SCRIE SULTANULUI

XXXI. Dar' Tiarulu Russiei, care bine scia că de la cine è tramisu delegatulu si ale cui affacerile representa, a tramissu pe unulu de la curtea sa sub titlulu de Ciausiu la Constantinopole cu o scrisóre ca-tra marele Veziru, in care se face cunoscutu, se nu cugete că-lu voru amagi că pe Poloni. Esemplulu Poloniloru l-a facutu precautu, si a inveliatu cumu se tracteze cu Turcii. Pentru aceea ar' fi mai bine se desiste dela unu bellu atâtu de injustu si se lase Ucrani'a in pace , asupr'a carei-a elu, tiarulu , prin resignarea lui Bogdanu Kiemielniski , confirmata mai pe urma si de Dorosienski , a castigatu unu dreptu nedisputabile. Êr' deca insiste a continuá bellulu, se fia siguru, că nu se va invoii la nici o pace, pênê candu nu va re-ocupa totu restulu din Ucrani'a, pênê la Dnistru si dincolo de Aso-vi'a, care pe nedreptu se rapise de la antecessorii sei.

TURCII DECLARA DIN NOU BELLU RUSSILORU

XXXII. Dupa-ce a cititu vezirulu acêsta scrisóre, a chiamatu la sine pe Mufti, pe Caimacamulu, pe Cadileskieri si pe Aga Ieniceriloru, si i-a consultatu, ca dupa lege si ratiune ce trebe se faca in aceste impregiurari. Cei mai mulți au fostu pentru pace, din cauza că nu este, séu prè-pucina sperantia pôte fi, că intre impregiurarile dificili de asta-di, in tieri asià departate , se se póta întreprinde ceva in favórea ottomaniloru. Singuru marele veziru Cara Mustafa Pasia(31) s'a opussu acestoru consiliuri pacifice dicendu, că unu macellu

(31) *Cara Mustafa Pasia*. Acesta este care in urma s'a făcutu renumitu prin ob-sidiunea Viennei. Elu s'a nascutu dintr'o familia pucinu cunoscuta in Caramani'a , dar' crescutu la curtea celoru duoi mari-veziri Kioprili, tata si fiu, si servindu la amendoui cu fidelitate, a fostu numitu mai întâiu Pasia de Silistri'a si Damascu,

atâtu de sangerosu ce au facutu Russii in armat'a Tatariloru, nu pôta remané neresbunatu. Multi din complacere catra vezirulu au consimtitu cu parerea acestui-a, si au decisu a innoi bellulu cu tôta vigórea si din tôte puterile, si spre acestu scopu a pune pe picióre o armata din cele mai formidabili. Delegatul rusu se întórse cu acestu respunsu fulminante, care nu inseamnă alta, decâtu sabia si focu.

VEZIRULU MERGE CU ARMAT'A CONTRA RUSSILORU

XXXIII. Timpulu accordatu soldatiloru pentru restaurare espi-rase, si asiâ imperatulu catra finitulu lunei Rebiul-øvvel, anulu Hegiréi 1089., insocitu de marele veziru, merge cu armat'a sa la Tatar Pazargicu (32). Aici dà vezirului comand'a si deplin'a putere asupr'a arma-tei, si-i ordina a merge mai departe cu ea. Vezirulu fara amenare se pune pe cale, trece in mersu fortiatu prin Moldavi'a, si in lun'a urmatória ajunge la riulu Bogu. Aici petrece câte-va dñe, trecându

A. 1089

I. C. 1678

apoi admiralu, dupa aceea Caimacamu, si in urma, dupa mórtea lui Kioprili Ahmed Pasia, fusese inaltiatu la dignitatea de mare-veziru. Elu a fostu celu mai avaru intre toti vezirii, câti au fostu vre-odata in imperiulu ottomanu; si acestu vitiu a fostu caus'a, că în multe intentiuni ale sale n'a reusitu, cari altminterea ar si potutu avé succese foarte bune. De altminterea era unu barbatu de mare capacitate: nu mai pu-çinu prudente, cá curagiosu, bellicosu, ambitiosu si inventiosu de mii de preteste pen-tru a suscita bellu contra veciniloru sei. Nici caderea sa nu se pôte atribui altei cause, de catu că atâtu era orbitu de avutiile sale si de puterea sa, in câtu isi imagină că pote funda unu nouu imperiu in occidente. Dupa mórtea lui s'au aflatu trei mii de pungi in fundamentulu bâilor ce le avea in casa. Elu, din precautiune pôte, ucisese pe toti lucratorii indata ce edificiulu casei a fostu terminatu; intre acestia au fostu si unii crestini albanesi, cari aveau inspectiunea asupra apeductelor in cetate. Elu n'a lasatu dupa sine decâtu unu singuru fiu cu numele Ibrahimu, care ducea o viótia miserabile. pémé ce unu consangénu alu seu, Amidge Oglu Husein Pasia, adjunse la dignitatea de mare-veziru. Acesta aducéndu-si aminte de favorurile ce a primitu odinióra de la Cara Mustafa Pasia, nu numai cá onorá pe Ibrahimu cu trei tuguri séu códe de calu tramitiendu-lu la Aleppo, ci a facutu de i s'a restituitu totu ce per-duse si a lasatu pe spesele sale a i se edifica unu palatu mare, magnificu in Con-stantinopole.

(32) *Tatar Pazargicu*. O cetate marisióra in Traci'a, situata la piciorulu muntelui Cenghe in partea spre média-nópte de la acesta. A fostu edificatu de acele colonie turcesci din Asi'a, cari la ordinulu curtiei ottomane s'au asediatu in giurulu muntelui Emu, si cari asta-di se numescu Citaci.

prin revista armat'a, si asteptandu a se intruni cu Tatarii si cu a-
cei Casaci, pe care George Kiemielniski i attrasese in partea sa.

IMPRESSORA CETATEA CEHRINU

XXXIV. Dupa-ce au sositu acesti-a, merge cu optu-dieci mii de soldati ai sei, cu trei-dieci mii de Tatar, si cu patru mii de Casaci asupr'a Cehrinului, si in optu ale lunei Iemaziul-evvel adjuge in faci'a acestei cetati. Rusii si Casacii, cari pe acela timpu tieneau garnison'a, erau ocupati cu construirea unei fortaretie afara de cetate; dara candu le-a venit scirea neasteptata despre apropierea armatei turcesci, s'au retrasu la cetate in cea mai mare disordine, si au impartesitu companioniloru sei pericolu imminente ce-i astepta. Vezirulu observandu acesta disordine, si vrendu a profita din ea, tramitte immediatu o parte a omeniloru sei sub comand'a lui Kiahaia (33) seu, spre a attacka cetatea, sperandu ca prin acest'a garnison'a se va inspaimanta si va veni intr'atata terrore, in catu immediatu va trebui se capituledie. Dar' s'a inceput; caci de si s'au luptatu patru ore intregi cu cea mai mare bravura, in urma totusi au trebuit se se retraga cu rusine si cu perderea comandantelu loru si-a duce mii de Ieniceri. Din acesta infructuosa incercare, Cara Mustafa Pasia a vediutu, ca toate incercarile contra unei cetati atatu de

(33) *Kiahia*. Scu in forma mai elegante Keciudabeg, vicariulu Vezirulu. Acestu officiu este celu mai importante in imperiulu ottomanu, pentru marea auctoritate ce este impreunata cu elu. Nimicu nu se pote face seti ordina, fara a trece mai antaiu prin manile lui si fara confirmarea sa prin anume scrisore. Unu fermianu, deca se tramitte la vre-unu Pasia, fara se fia contrasemnatu de Kiahia, seu urmatu de scrisorea lui, indata la prim'a vedere se considera de contrafactura. Pentru aceea, de si elu nu are nici macaru unu tugu, si trebue cu Ciausi-Basi impreuna se duca de braciul la Vezirulu in audientia pe acei Pasi cari au se primisca trei tuguri, totusi auctoritatea lui atat este de mare, in catu poporulu de comunu dice: Kiahia este pentru mine Vezirulu; este Sultanul meu; si Sultanulu nu este alta decatu unu simplu musulmanu. Vezirulu nu pote se numisca nici-unu Kiahia fara consensulu Sultanulu; si deca e vorba de a dimissiona pe unu Kiahia trebue se i se dea unu locu de Pasia cu trei tuguri; caci deca s'ar' dimissiona numai cu doue tuguri, atunci se considera ca si candu ar' fi esilatu. Abstragendu de la acestu Kiahia, Vezirulu si fia-care Pasia are cate unu Kiahia alu seu, care inse nu are altu officiu, decatu inspectiunea asupr'a curtiei domnulu seu. Pe unii ca acestia nu trebue confundati cu Keciudabeg; si pentru aceea ei se si numescu Evkietciudasi, adeca inspectori de casa.

tari sunt in vanu, pênê candu nu o impressóra si o pune sub obsidiune in tóta form'a. Dreptu aceea da ordinu soldatiloru sei, cá înainte de a se mai asiediá odata in corturi, se incungiure cetatea, se faca siantiuri, se redice baricade, si se puna bateriele. Dar' nici acést'a nu i-a successu, fiindu-ca pamentulu era fôrte nesiposu. In urma la consiliulu unui polonu, lasa a se construi poduri in partea ceealalta a cetatei, care era mai paludósa, si insarcina cu ácést'a lucrare pe Kiorhassan Pasia. Dar' nici acést'a nu avù successulu doritu.

RUSII BATU O PARTE DIN ARMAT'A TURCESCA

XXXV. Chiar' pe acestu timpu se apropiá o armata russésca sub comand'a lui Romadonovski, si trecuse degiá Dnipru inainte de ce ar' fi auditu vezirulu ce-va despre acést'a. Pentru a impiedica pe Russi in scopurile lor, Vezirulu transmite pe Cara Mehemedu Pasia, guvernatoarele de Aleppo, cu o mare parte a armatei sale in contra lor, dandu-i libertate deplina a atacá pe inamicu si a se lasá cu elu in lupta candu va crede mai oportunu. Dar' ori ce facea, nu putea se traga pe Russi in lupta, de si acesti-a erau superiori la numeru. De aci vezirulu a vediutu, ca intentiunea inimicului este de a ruiná armat'a ottomana prin traganare, séu de a reînfortiá garnisón'a din Cehrinu; asiá da indata ordinu lui Caplanu Pasia⁽³⁴⁾, ca cu ceealalta armata se se puna intre cetate si intre inamicu. Russii din partea

(34) *Caplanu Pasia*. Generalu in armat'a turcésca, fôrte renumitu pêntru bravur'a sa in bellulu portatu contra Poloniloru, si de auctoritate atât de mare la Turci, in cátu Vezirulu, de si era inamicu de môrte alu lui, totusi nu l'a potutunici-decumu resturna. Numele Caplanu, pare a i se fi datu pêntru marele seu curagiú; cáci Caplanu însemna proprie tigrú. Turcii adeca au usulu si gustulu de a se numi dupa óre-care nume de profetu; cu tóte acestea le place si numele celorl dúe animale mai fleróse, precum sunt: *arslan*, leu; si *caplanu*, tigrú. Chiar' si mam'a Sultanului, de si fiulu seu este imperatu, totusi nu-lu numesce altminterea decâtu *Arslanum* (*), adeca: leulu meu. Pêntru Sultanulu ar' fi unu affrontu candu altulu, afara de tatalu seu, l-ar' numi cu numele seu propriu. De alta parte, numele de Padisiah, care trebue se-lu dea Sultanului fia-care omu, se pare ca ar derogá auctoritatiei unei mame asupr'a fiului seu. Pêntru aceea s'a adoptatu o cale intermediaria i si s'a concesu numai mamei dreptulu de a numi pe fiulu seu leu.

(*) *Arslan*, unguresce se dice *arszlany*; si *arslanum*, *arszlányom*. Nu in vanu numimu pe Ungurii nostri Turci. Animale selbatices. *Tr. Rom.* *

loru, observandu ca prin acésta straşagema le este intrerupta tóta comunicatiunea cu cetatea, in duóe-dieci-si-duóe ale lunéi Iema-ziulu-achir attaca trupele lui Caplanu Pasia cu atâta rigóre , in câtu primele colóne indata la primul atacu au fostu rupte, ér' restulu a prinsu fug'a si s'a ascunsu prin balti pentru a-si scapá viétî'a. Caplanu Pasia, desperatu de acésta fuga rusinósa a soldatiloru sei, si vedindu ca nici rugari nici amerintiari nu facu nici untu effectu asupra loru, a datu focu poduriloru construite preste balti, pentru a impede ca inamiculu se nu póta persecutá si nimicî cu totulu armat'a ottomana.

TURCHII OCCUPA CETATEA CEHRINU

XXXVI. In fine vezirulu vede ca iérn'a se apropia, si trebe seu se invinga séu se se retraga. Lasa a se subminá murii cetatiei de trei parti , si in duóe-dieci-si-un'a ale aceleiasi luni i arunca in aeru , ordinandú totodata soldatiloru a incongiurá cetatea, si prin sparturi a da assaltu. Garnisón'a vedindu că nu este sperantia de a mai poté aperlá cetatea, fiindu-că murii erau prefacuti in ruina , prinde fug'a pe pórt'a de catra'Dnipru, si lasa Turciloru nu atátu o cetate intarita, câtu mai vertosu ruine de ruine. Dar' inainte de fuga ei au pusu focu sub magazinulu cu pulberea, si prin acést'a au facutu că multe mii de soldati, cari se imbuldiau la préda, au fostu cu totii aruncati in aeru.

AMENDUOE ARMATELE SE INTORCU ACASA

XXXVII. In diu'a urmatoria vezirulu acompaniatu de cei mai de frunte officieri ai armatei sale, merge a visita cetatea, care atât'a labore si sange a costatu , si vedindu că intr'atátu este de ruinata, in câtu cu greu s'ar' mai poté séu repara séu defende, dá ordinu a derima tóte casele, tóte fortificatiunile, si a o assemená cu pamentulu. Dupa ce dete soldatiloru câte-va dile de repaosu, cercá se traga pe Russi la lupta noua. Dar' acesti-a nu voiau a esi din siantiurile si fortificatiunile lor , cí se preparau de drumu catrá casa. Veditu acésta vezirulu , trimitte pe Caplanu Pasia cu truppa de cavaleria usióra , spre a-i impede in retragerea lor si a-i atacá in pasarile mai strimte. Dar' nici acést'a apucatura nu i-a adjutatu. Căci

Russii se retrageau in colóne inchise, si in urm'a loru aveau o multime de cara , cari le serviau spre aperarea loru ; si respingeau cu vigóre atacurile Turciloru. Vezirulu anca era constrinsu a se inturna acasa pentru lips'a totale de provisiune ; si in asta întórcere , afara de tóte carale sale cu bagagiu si de tunurile cele grele, a perdutu unu numeru cu multu mai mare de soldati, decâtu a fostu numerulu acélora , cari au peritu la Cehrinu prîn sabi'a si ferulu inamicului , in câtu cându ajunse la Adrianopole cu inceputulu lunei Remazan , armat'a avea aspectulu, ca si candu ar' fi fostu mai multu invinsa decatu victoriósa.

SOLDATII STRIGĂ CONTRA ACESTEI INFRACTUOSE ESPEDITIUNI

XXXVIII. Si într'adeveru, victori'a de la Cehrinu departe de a fi inspiratu soldatiloru curagiu, din contra, ei considerau nunumai de inimi, ci chiar' de tradatori pe toti acei-a cari vorbiau de a mai continua bellulu in Ucrani'a. Memori'a despre mórtea à trei-dieci-de-mii de companioni ai loru , fatiele sufferite pe cale , erau cu multu mai afundu typarite in ânimele loru , decâtu cá se se considere satisfacuti prin aceea, cà au cuceritu ruinele cetatiei Cehrinu, si cà au vediutu câte-va sute de capete ale inamicului loru arborate in giuru de cortulu vezirului. Vezirulu anca se potù convinge din propri'a esperientia, câtu de greu este a porta bellu in locuri necunoscut, sterpe, plîne de balti si de ape, si unde nu poti face predi, ci esti espusu la tóte periclele. Elu vediù acést'a ; si acumu i parù reu, dar' prè-tardiu, cà s'a oppusu la proiectele de pace si a causatu perderea atâtoru mîi de ómeni, fara a puté aretá nici celu mai micu resultatu bunu.

INCERCAREA VEZIRULUI DE A CONSTRUI UNU NOUU CASTELLU

XXXIX. Elu ar' fi renuntyatu de a mai continua bellulu, déca Cosacii prin incursiunile loru continue, devastandu nepedepsitu tóte tierile de pre langa marea négra, n'ar' fi innecatu in elu cu totulu intentiunile sale pacifice. Dreptu aceea se decise a construi o cetate si castellu la gur'a Dnprului nu departe de Ociacovu, sperandu cá cu modulu acesta va poté usioru se impedece naiele Casaciloru de a întrá in marea négra, si pe Casacii de la Zaporovu , pentru lips'a

de sare, i va constringe a se supune imperiului ottomanu. Cu executarea acestui lucru a insarcinatu pe Mimar Aga⁽³⁵⁾, ér pe Caplanu

(35) *Mimar Aga*. Primu-architectu. Ocupatiunea sa principale este de a inspecta tóte edificieile nóue in Constantinopole si in suburbiuri, si a ingrigi cá se nu se edifice mai inalte de cumu este permissu. Elu are inspectiunea asupr'a tuturoru murariloru comuni, numiti preste totu Calfe séu Chalife; si are dreptulu de a-i pedepsi séu a le impune amende, déca edificandu vre-o casa, ar' ocupá din strada numai cu unu degetu mai multu decâtu trebe; precumu si atunci, candu ar' face vre unu unghiu strimbu, séu ar' edifica intr'unu modu miserabile; in casurile aceste i póte pedepsi chiar' si candu proprietariulu nu ar' cere. De multe-ori este casulu, cá Mimar Aga nu scie nici macar atáta cátu face unu degetu, si ca nu are nici-o cunoscintia despre architectura; cáci fiindu acesta unu postu fórté profitabilé, nu se da aceluia care este mai bunu architectu, ci aceluia care are mai mare gratia la Vezirulu Nime nu póte edifica ce-i place, mai inainte de a fi coruptu pe Mimar Aga cu bune presenturi. Cáci de si mesur'a edificiiloru este regulata prin dispositiuni speciali de la, Sultanulu asiá, in cátu cas'a unui crestinu nu póte fi mai inalta de trei-spre-diece vergi (*) si a unui turcu de cinci-spre-diece, totusi, fiindu ca in Constantinopole se edifica mai multu pe coline séu munticeí, Mimar Aga, déca i-ai facutu unu bunu presentu, póte se-ti permitta a edifica cas'a la o inaltime considerabile si preste mesur'a regulamentara. Cáci elu iti íea mesura din dosulu muntelui; si cu modulu acest'a, pre candu o casa in partea din dosu are mesur'a prescrisa, pre atunci ea in faéie are o inaltime de trei-dieci si mai bine de vergi. Totu asemenea se urmédia si in casuri candu crestinii voiescu se-si edifice din nou vechiele loru biserici. Cáci, de si acésta le este permissu, dar' sub nisce restrictiuni atátu de severe, in cátu ei la materialulu vechiu nu potu pune nici-o pétra nóua, nici-unu lemnu nou. Asia ei corumpu pe Mimar Aga cu o bunicoica summa de bani, ca se scria mai multe pietre si mai multe lemne decâtu câte sunt in realitate; si cu modulu acesta intra pietrele si lemnele nóue in reconstruirea edificiului vechiu. Dar' candu e vorb'a de a construi unu edificiu mai importante, precumu Giamie, séu vre-unu palatu, atunci Turcii nu se adressódia la Mimar Aga, ci chiama architecti greci ori armeni, cari sunt escelenti in acésta materia, pre candu Turcii arare ori séu nici-odata nu au pututu-o duce la vre-o perfectiune. Dar' acésta nu provine de acolo, ca dóra ei ar' fi stupidi de la natura, séu ca dóra n'ar' avé inclinatiune spre sciintie, cáci ei dau probe pe tóta diu'a de cunoscintiele loru in mathematica si in alte sciintie, in cátu ce se tiene de inteligentia, potemu dice, ca déca nu întrecu pe alte natiuni, dar' celu puçinu nu sunt inferiori acestora. Caus'a dar' este aceea, ca Turcii nobili, séu acei-á cari s'au nobilitatu prin invetiatur'a séu prin faptele loru eroice, de si se aplica la sciintia mathematiceí, dar' urescu totu ce se numesce lucru de mana, si-lu considera ca ne-compatibile cu nobilitatea loru. Anu observatu intr'altu locu (**), ca la Turci nu trece nobilitatea dela parinti la fii, ci aceea se castiga prin fapte bune si virtute.

(*) Cam patru-dieci de palme. *Tr. Rom.*

(**) Vedi not'a 29 la Capu IV. din Cartea I. *Tr. Rom.*

Pasia l-a tramisu acolo cu siese regimente de Ieniceri, spre a fi intru apărarea lucratoriloru pênê la terminarea lucrarei.

COSACII IMPEDECA LUCRAREA SI UCCIDU PE LUCRATORI

XL. Dar' acêsta intentiune astuta (viciôna) a vezirului a fostu nimicita prin unu accidentu neasteptatu, repentinu. Căci abiă se pusera primele fundamente, candu Circo, generalulu Cosaciloru Zapoveni reintornandu-se de la una espeditiune din Tatarî'a, vine ca trecutoriu cu cinci-spre-diece mii de omeni, si audiendu că pe aci pe aprôpe in vecinetate se edifica o cetate si castellu nouu, dar' nesciindu că din partea cui se face : se apropia mai tare spre a se convinge in realitate despre starea lucrului. Candu a vediutu că Turci sunt acesti omeni, indata i-au incungiuratu, si i-au atacatu cu tóta furi'a posibilu, in câtu, de si Turcii s'au aperatu cu celu mai resolutu curagiu, tótusi in urma acesti-a au fostu batuti si omoriti, nu numai sentinellele, dar' toti lucratorii dinpreuna cu George Kiemielniski, pe care Turcii ilu pusera hetmanu Cosaciloru. Dupa aceea se pune in castre in acelasiu locu, de unde a batutu pe Turci, si tramitte immediatu unu nuntiu la tiarulu, spre a-lu informă despre cele intemperate. Tiarulu anca din partea sa, tramitte ordinu lui Dolhoruki, care succese lui Romadonovski in comand'a suprema a armatei, că in timpulu celu mai scurtu posibilu se-si unésca tôte truppele sale cu ale lui Circo, si amenduoi cu puteri unite si cu de impreuna intielegere se se oppuna la tôte incercarile Turciloru.

TURCII OSTENITI IN BELLU, CERU PACE

XLI. In urma vezirulu, vediendu ca pre langa acêsta stare a lucruriloru, in vanu este a stôrce puterile imperiului in aceste parti de tiêra ce nu aducu alta do câtu ruina, pre candu in alte parti le-ar' poté intrebuintia cu mai multu successu : se invoi a inchiaie cu Rusi'a pacea dorita fôrte de ambe parti. Asiă se termină unu bellu, pe care a-lu purtă imperatorele ottomanu avuse si inclinatiune si putere; dar ceea ce i-a lipsitu a fostu o armata, care se scia îndurá frigu, fôme, si alte fatigie, ce intrecu fortiele omeniloru móritori. Afara de acêsta se pareă că insasi fortun'a incepe a perasi armele turcesci.

TÖKÖLI DA OCASIUNE LA FRANGERE PACEI ÎNTRE TURCI SI ÎNTRE IMPERATULU
GERMANIEI

XLII. Dar' tôte aceste dificultati pôte ca anca nu faceau pe curtea ottomana se desiste dela intentiunea sa, déca nuóele miscari in Ungari'a nu l-ar' fi redus, ca se-si întórca armele in acésta parte, unde credea cá va poté porta bellulu cu mai puçine difficultati si cu mai mare folos. Emericu Tököli⁽³⁶⁾ se revoltase pe acestu timpu contra imperiului Germaniei, si in câte-va luni attrase in partea sa mai totu poporulu din acea parte a Ungariei, care mai remasese suppusa acestui imperatu. Dar' vediendu cá singuru, fara adjutoriu din afara, nu este in stare a resiste armeloru imperiali (câci imperatul facéndu pace cu Franci'a, isi adunase tôte poterile pentru a stinge acésta flacara), asiá a imploratu adjutoriulu Turciloru, promitiendu a le respunde cá tributulu patru-dieci de mfi de taleri pe anu, si a le merge de câte-ori va trebui in adjutoriu cu trei-dieci de mfi de ungureni.

(36) *Emericu Tokoli*. Faptele acestui principe sunt cu multu mai bine cunoscute in Europ'a, de câtu cá se fia necessariu se le enuntru aci. Dupa-ce si-a perdutu tóta starea in Ungari'a, Turcii i-au datu o pensiune de optu-dieci lei pe di; si dupa ce Ainegi Solimanu Pasia l-a liberatu din prinsóre, sub totu cursulu bellulu a statu in cea mai mare stima la Turci. Sultanulu Mustafa de câte-ori mergea in campania, totdeuna ilu luá cu sine, si de regula se folosiá de consiliurile lui. Dupa inchiaierea tractatulu de pace de la Carlovitiu, s'a schimbatu si sórtea lui Tokoli; câci dupa stipulatiunile acestui tractatu nici un'a parte nici ceealalta nu mai potea tiené la sine si se asculte de persóne, despre cari se sciá cá sunt inclinate a escitá nóue turburari; si asiá totu acestu Sultanu l-a trimissu la Nicomedi'a, unde i-a datu una villa frumósa si l-a provediutu cu tôte cele necesarie pentru o viétia domnésca. Dar' attaccatu de gutta, a moritu pucinu dupa aceea totu aici. Inainte de a muri a lasatu elu insusi cá se lu ingrópe in suburbiulu Pera, afara, dinaíntea cemetiriulu Greciloru, unde se immormentá de comunu ambassadorii crestini si domesticii lor. Pre candu eram in Constantinopole, am conversatu adese-ori cu elu, si-mi aducu aminte cá dicea de multe-ori : « Ce potemu face, frate? A placutu lui dumnedieu, cá se ne suppunemu unui domnu, care prin faptele sale se aréta cá séména fórte multu cu emblem'a sa, adeca cu semilun'a. Falsulu lor profetu s'a incolatu in mai tôte punctele doctrinei sale; dar' io credu ca unu spiritu adevératu profeticu a vorbitu din elu atunci, candu a datu seótatoriloru sei lun'a de emblema a armeloru lor; cáci intr'adeveru, acést'a aréta prébene inconstançi'a lor. »

PARTIDE CONTRA SI PENTRU BELLU

XLIII. Curtea ottomana cugetă multu, ca : óre se dea lui Tököli acumu indata si in publicu adjutoriulu cerutu ; séu se astepte pênê va espira armistitiulu de duóe-dieci de ani, ce inchiaiese Kioprili Ahmedu Pasia cu imperatulu Germaniei la anulu 1075., ér' pênê atunci se adjute pe sub mana pe rebeli ? De acésta din urma opinione au fostu toti Ulemalii (37), precumu si mam'a Sultanului, dicéndu că nu este justu a incepe bellu cu unu principe care n'a datu nici-o cauza de plangere, ci din contra, a observatu pênê acuma cu rigóre conditiunile armistitiului. Sultanulu inse si marele veziru erau de ceealalta opinione ; ei díceau ca ferulu trebuie batutu pênê è caldu, si că abia se ya mai presentá órecandu occasiune atâtu de bine-venita pentru a propagá religiunea mahomedana. Ungari'a, pênê acumu celu mai tare bulevardu alu crestiniloru, vine si se suppone de buna voia ; Germani'a, stórsa prin bellele continue cu Franci'a si Svedi'a, abia este in stare se sustiena nici celu dântăiu atacu alu armelor ottomane ; si suppusa odata acésta tíera, nici-o pedeca nu va mai stá in cale cá si celelalte popóra, cari odinióra s'au tíenutu de imperiulu romanu, se se suppona potestatiei ottomane. Si cá se nu se póta obiectá, ca bellulu ar' fi o prè maregreutate pentru suppusi sei, Sultanulu declara, ca spre acestu scopu are in thesaurulu seu sieptedieci mli de pungi, are o armata complecta, si tóte altele ce sunt necesarie pentru câte-va espeditiuni, si promitte ca è gata a intrebuintia cu placere tóte acestea pentru a aduce pe crestini la religiunea mahomedana, a estinde marginile imperiului, si a protege pe cei çari se voru suppone scutului seu. Ienicerii instigati de vezirulu (ss), si officierii cari i tieneau partea, cerea bellu si declarau in publicu că

(37) *Ulemalii*. Terminu generalu cu care se numescu toti acei-a cari se distingu de altii prin vre-unu anume officiu ecclesiasticu. Cari sunt aceste officii, amu aretatú mai in susu intr'o nota din partea prima (*). Ei au fórte mare autoritate inaintea poporului ; fiindu-cà in generalu se crede, că ei nu facu nimicu, decâtu aceea ce mai ántăiu s'a aprobatu prin unu Fetva. Si de aci, candu veti vedé că se intrunescu cu armat'a pentru a se oppune çu ea impreuna vge-unui lucru, se sciti de siguru că nu se va alege nimica din elu.

(38) *Vezirulu*. Cei cari sunt mai bine instruiti in consiliurile curtiei ottomane pe

(*) A se vedé not'a 10. la Capu III. d'in Cartea I. Tr. Rom.

mai bine voiescu a muri, decâtu se suffere că imperatulu Germaniei se oprime nepedepsitu pe suditii imperiului ottomanu. Vezirulu se-duse si pe mam'a Sultanului (39), care era de opiniune contraria, si

acestu timpu dicu, că nime altulu, ci numai Sultanulu si marele veziru, Cara Mustafa Pasia au doritu bellulu in contra imperatului Germaniei; si candu Sultanulu a observatu că mama-sa si toti Ulemalii sunt in contra, a ordinatu marelui veziru, că prin promissiuni si alte maiestrii se castige pe Aga Ieniceriloru si pe toti ceilalti Odgiaci Agalari in partea si pentru opiniunea sa. Căci singuru maxima : *Cul Sefer ister*, adeca; soldatii ceru bellu, este motivu sufficiente pentru a declară cui-va bellu. Pre candu éraşi, de şi puterea Sultanului si a vezirului este foarte mare, totusi déca Ienicerii in intrunire cu Ulemalii se oppunu intentiuniloru Sultanului, elu trebe se ceda acestora; si déca totusi persiste in intentiunea sa, revolutiunea urmédia imediatu. Ér' déca séu Ienicerii fara Ulemali, séu Ulemalii fara Ieniceri se dau in partea Sultanului si apróba intentiunile acestui-a, atunci elu isi póte rea lisa foarte usioru dorinti'a. Ienicerii uniti cu Ulemalii au o putere immensa; ei sunt in stare a destitui chiar' si pe Sultanulu, a curati din cale si pe vezirulu si pe ori care altu superioru alu loru; precumu amu vedintu acést'a in casulu cu destituirea Sultanului Mahomedu IV.

(39) *Mam'a Sultanului*. Valid'a Sultana. Acésta numire se dá numai mamei Sultanului dominante. Ea nu póte portá acestu nume inainte de ce fiulu seu a adjunsu la dignitatea de imperatu, nici dupa mórtea séu destituirea acestui-a. De altminterea numai la Mahomedu I'atih si la Selimu I'avus a fostu casulu, de fiulu a adjunsu pe tronu traindu anca parintele seu. Sultanii s'au portatu totu-deauna cu mare respectu catra mamele loru; legea divina si preceptele Coranului le demanda acést'a. Ele potu dupa bunu placulu loru nu numai a introduce séu a schimba ori ce lucru in Seraiu; ci se póte prin lege oprí Sultanului, că fara invoirea mamei sale se nu se culce cu vre-o femeia din cele ce se intretienu acolo. In câtu timpu tiene serbatori'a Bairamu, mam'a Sultanului in tóta diu'a i aduce câte-o vergurá frumósa, bine educata, elegantu imbracata, si cu diamante si pietre scumpe ađornata; asemenea si Vezirulu si ceilalti Pasi tramittu imperatului intre alte presente si câte-o vergura tinera, dar' elu nu cutédia a se attinge de ea, péné nu i-o presenta insasi mama-sa. Sultanulu póte dupa placu se-si aléga o concubina, pe care mama-sa nu o cunósce de locu, si nime nu cutédia a i se oppune; dar' tóta lumea tiene, ca acésta faptá este in contra regulelor Seraiului, si că elu prin acést'a lucră in contra respectului datoritu mamei sale. Sultanulu se consulta de multe-ori cu mama-sa si in trebile publice ale Statului, precumu se scie că a facutu Sultanulu Mahomedu. Câte-odata ticne consultari cu Vezirulu si cu Mufti si le recomenda a fi credintiosi fiului seu; in casulu acesta ea ese acoperita cu unu velu, pentru că se nu i se póta vedé faci'a. Candu e morbósa, Hakim Effendi séu primul medicu se introduce in cabinetulu ei de dormitu; dar' nu póte vorbi cu ea, decâtu prin o perdea ce este trasa impregiurulu patului ei. Si déca trebe se-i pipaie pulsulu, n'o póte face decâtu prin o pendia foarte fina de inu; căci ar' fi o crima, că vre-o persóna barbatésca se védia faci'a Sultanei, fla sanetósa ori morbósa. Veniturile ei se urca preste una miie de pungi, ee

o castigă în partea sa, promitiindu-i, că în casu de noue cuceriri Pasmakliculu (40) ei se va înmăra cu trei sute de pungi. Învoindu-se mam'a Sultanului, se învoi și Mufti, care lungu timpu se țienuse în reserva cu opiniunea sa despre acestu lucru, și aprobă intențiunile Sultanului prin unu Fetvah. Cu toate aceste partid'a contraria nu se înduplecă nici prin autoritatea lui Mufti, ci-si aperi parerea în publicu, și respandea diverse scrisori anonime contra Divanului, în care învetiă pe poporu a nu se învoi la unu bellu injustu, care vreau

se aduna din toate tierile imperiului prin unu anume officialu numitu Kietciudai Valida Sultanu, și care este unu postu foarte onorificu. Ea face ce-i place cu acesti bani. Câte-odata, candu se simte necesitate, imprumuta bani cassei statului; de altadata da bani pentru a recruta soldati în servitiulu publicu. Asiă se dice că a facutu mam'a Sultanului Achmetu III asta-di regnante, în cursulu bellului cu muscalii. Între concubinele Sultanului sunt unele, cari nu sunt decâtu puru și simplu concubine, ăr' altele sunt Chaseki. Déca un'a din ele a avutu numai odata onóra de a se culcă cu Sultanulu, ea îndata se introduce în apartamentu separatu de celelalte femei, unde-i stau la servitiu sclave și eunuchi; dar' nu pôte merge mai multu la Sultanulu, decâtu déca o chiama elu. Si deca Sultanulu iubesc pe un'a mai multu decâtu pe celelalte, atunci elu i pôte pune coron'a pe capu, și ea immediatu primesce titlulu de Chaseki Sultana. Dupa ce i s'a datu coron'a, ea are libertatea de a merge la Sultanulu de câte-ori i place, chiaru și candu n'a tramisu dupa ea. La un'a că acest'a i se da unu Kiahaia și unu regimentu de Baltagi cu capitanulu lor, cari au de a executa ordinele ce le da ea prin Kiahaia. Chasekile aceste au și veniturile lor propriu acordate de Sultanulu dupa placerea lui; dar' nu potu fi nici-decumu mai puține de cinci sute de pungi pe anu. Din acésta cauza, de și unu Sultanu pôte se încoróne cinci Chaseki Sultane, totusi au fostu multi, precumu Achmetu III asta-di dominante, și fratele seu Mustafa II, cari pentru a încungiura aceste spese, și mai alesu fiinducă erau în continuu incurcati în belluri, n'au creatu nici-o Chaseki Sultana, ci s'au îndestulitu numai cu concubine. În câtu pentru concubinele Sultanulu cari n'au procreatu decâtu numai fete, succesoarele seu pôte se le marite, fara inse că prin acésta se aiba mai mare onóre decâtu acele cari au ramasu sterpe. ăr' déca au nascutu unu fiu, chiar' și candu ar fi muritu acesta îndata dupa nascere, mam'a acestui a se închide în Eski Seraiu, séu în palatiulu veehiu, de unde nu-i mai este permisu a esi în lume. Acelea apoi, cari au unu fiu în viétia, sunt respectate de tota lumea, de curteni că și de straini, fiinducă pôte veni o di, în care ele se fia Sultane-mame séu Sultane-Valide.

(40) *Pasmakliculu*. Asiă se numescé venitulu ordinariu assignatu Validei-Sultana și celorlalte Chaseki-Sultane. Se deriva dela cuvintulu Pasmak, adeca papucu căci se dice că aceste venite sunt date lor, pentru a-si cumpera papuci. În toate cetatile cucerite de Turci trebe sa fia o strada destinata pentru Pasmaklicu: asiă ă Pera în Constantinopole. De aci vine că, Sultan'a Valida are unu pasmaklicu mare, întinsu mai preste totu imperiulu ottomanu.

se-lu întreprinda nu numai contra unui tractatu de pace confirmatu prin juramentu, cî si contra anathemei Sultanului Solimanu (41).

IN FINE SE DECIDE BELLU IN CONTRA IMPERATULUI GERMANIEI

XLIV. Dar' vezirulu, redimatu pe bun'a dispositiune a soldatiloru sei si pe consimțimentulu Sultanului, si orbitu de prè marea incredere ce o avea in propri'a sa potere, a perseveratu in opiniunea sa, si a decisu a portá bellu contra Imperatului Germaniei. Dar' i mai trebuia unele pretexte, pentru ca se convinga pe soldati despre dreptatea armeloru ottomane, si pentru a-i face că se întreprinda espeditiunea cu atâtu mai mare alacritate.

TURCH CAUTA UNA CAUSA JUSTA PENTRU BELLU

XLV. Unu pretextu pentru rumperea armistitiului cu Germani'a era, că imperatulu facuse unele pedeci in bellulu cu Poloni'a si si-a pusu tôte puterile pentru a împedică pacea cu acestu regatu ; dar' ori câtu de plausibile ar' fi fostu acestu pretextu, totusi nu era de adjunsu pentru rumperea armistitiului, din cauza ca acele pedece se facusera numai pe sub mana, si nu prin ostilitati aperte. Asiá vezirulu a trebuitu se inventedie unu altu pretextu mai palpabile in ochii publicului. Ca se aiba dar' apparenti'a că nu Sultanulu, cî imperatulu a causatu bellulu, vezirulu tramisese imperatului una scrisóre in numele Sultanului prin unu curieru, in care-i declarâ, ca Tököli si ceilalti nobili unguri pentru opresiunea ce suferre din partea lui au fostu necessitati a-si supune tiér'a loru potestatiei imperiului ottomanu, si că au promissu a plati tributulu Sultanului ; din care cauza imperatulu este inviatu a-si retrage truppele tramisese contra loru, si a restitui totu ce au cuprinsu de la ei ; la din contra

(41) *Sultanului Solimanu*. Turcii in generalu sunt de firm'a convingere, că Sultanulu Solimanu, dupa redicarea obsidiunei de la Vienn'a, legase pe toti successorii sei, cu Laneta, nu mai întreprinde nici-odata oppugnarea acestei cetati, nici a intra cu mana armata si intentiune ostile in teritoriulu ei (*). De aci, candu Cara Mustafa Pasia a fostualungatu de sub murii Viennei, toti Turcii au inceputu se strige că dintr'o gura, că mani'a lui Dumnedieu i bate pe Turci si le ámerintia cu ruina totu imperiulu loru, pentru că fara cauza au frantu armistitiulu, si au desconsideratu anathem'a lui Solimanu Sultanulu.

(*) A se vedé not'a 36 la Capu IV din Cartea III. *Tr. Rom.*

se va consideră ca frangetoriu de pace, si va ave de a-si adscrie sie si pedeps'a meritata prin imprudenti'a sa.

IMPERATULU GERMANIEI TRAMITTE UNU DELEGATU LA CURTEA OTTOMANA

XLVI. Imperatulul intielesse totu lucrulu, că adeca Turcii cërca numai preteste la bellu. Deci tramisse pe contele Albertu Caprara in calitate de ambassadoru estraordinariu la Ccnstantinopole, insarcinandu-lu a nu crutia nici persvasiuni nici daruri pentru a esopera, că armistitiulu se continue, si se se incungiure unu bellu, pe care Leopoldu nu se simtiă in stare de a-lu porta.

TÖKÖLI PRIN ADJUTORIULU TURCILORU OCCUPA MAI MULTE CETATI

XLVII. Vezirulu inse, fara a astepta sosirea ambasadurului, anca in acelasiu anu 1093., tramitte pe Ibrahimu Pasia (42) Beglerbegulu de Buda cu siese mîi de ómeni intr'adjutoriulu lui Tököli, ordinandu totu odata lui Apafi, principelui Transilvaniei, a-si intrunî truppele cu cele din Ungari'a. Tököli intaritu cu aceste fortie ajutatórie, anca in aceiasi véra occupa cetatile Cassovi'a, Eperies, Leucea, Léventa,

(42) *Ibrahimu Pasia*. Unu barbatu fôrte eminentu intre Turci, precunu in pace a-si si in bellu, in cătu elu cu dreptu cuventu se póte numera intre cei mai mari ómeni ai seclului seu. Primele probe de escellentele sale virtuti le-a datu in officiulu de Kiahaia ce l-a purtatu sub marele Veziru Kioprili Mehemedu Pasia. De aci a fostu numitu Pasia de Aleppo sub Kioprili Achmedu Pasia, cu care impreuna a luat parte la oppugnatiunea Candiei, si i-a facutu mare servitiu intru regularea articleloru de capitulatiune a castellului. Dupa terminarea acestei expeditiuni, revoltandu-se Egiptia nii, a fostu trimisú acolo spre a restituí pacea intre rebelli; si i-a succesu de nu numai a supusu in scurtu timpu totu regatulu éراسi potestatiei ottomane si a restauratu pacea fara cea mai mica versare de sange, ci a redicatu anca si tributulu annuale péné la una-suta-cinci-dieci de pungi. Elu a sciutu prin tactulu seu intr'atátu se imblandiésca spiritele turbulente ale mai-mariloru din Egiptu, in cătu acolo, unde inainte de acést'a nici-unu Pasia n'a potutu scapá cu onóre din manile lor, asta-di gubernatorii potu trai in cea mai mare securitate. Prin faptele sale atáta reputatiune si stima si-a castigatu, in catu fú numitu Beglerbegu de Buda, unulu dintre cele mai importante gubernamente in imperiulu ottomanu. Ce ar' fi potutu face elu aici, déca Cara Mustafa Pasia, orbitu de pré marea incredere in puterea sa, nu i-ar' fi reieptatu tóte consiliurile, se cunósce invederatu din propunerile si intentiunile sale, déca le comparámu cu rezultatulu. Unu istoricu turcu a descrisu fôrte frumosu viéti'a lui, din care se vede, ca elu a fostu celu mai perfectu si mai escellente modellu alu tuturoru virtutiloru.

Lipce și Filek ; fiindu-că garnisónele germane se retrageau cù voi'a și cu intențiunea de a se rezervá mai bine pentru ocasiune mai favorabile , decâtu cá prin o dificilă și infructuoasă resistentia se se espuna pericolului de a cadé în captivitate.

SULTANULU DECLARA PE TÖKÖLI REGE ALU UNGARIEI

XLVIII. După acestu fericitu începutu , Turcii nu se mai îndoiu că expedițiunea va esi bine , și Sultanulu nu mai cunoscea margini , ci prin pasi'a de la Buda declarâ pe Tököli de rege alu Ungariei , și ordinâ tuturor nobililoru Ungariei , cari mai remasessera anca fidei imperatului Germaniei , că se se supuna noului lor suveranu. Turcii mai atacara insul'a Schutt , dar' fara successulu doritu. Într'aceea vezirulu ținea pe ambasadorulu imperiale cu falsă speranția de pace , voindu prin acést'a , că inamiculu se stea în așteptare și se nu se prepare la resistentia.

TURCII PROPUNU CONDITIUNI IMPOSSIBILI DE PACE

XLIX. În fine , cându a fostu pe deplin informatu de progresele armeloră tókóliane , a chiamatu la sine pe Caprara că se-i faca cunoscutu , că Sultanulu nu voiesce a încheia pace cu imperatulu sub alte condițiuni , decâtu sub cele următorie : Se restituie regatul Ungariei în statulu în care a fostu la anul 1067 ; se respundia porței otomane unu tributulu anual de cinci-sute mii de florini ; se derime cetatile Leopoldopole și Gutta ; se restituie lui Tököli cetatile Neuttrashinta și Ecolt , dimpreuna cu insul'a Schutt , și fortaréti'a Muranu ; se dea amnestia generale Unguriloru , restituindu-le bunurile și toate privilegiile lor. Lui Caprara nu-i dá man'a a primí aceste condițiuni în numele suveranului seu , ér' Sultanulu îndată ce a întielesu că imperatulu nu este aplicatu a le primí , a declaratulu bellu în contra lui , și a ordinatu a planta còda-de-calulu în publicu înainte palatului în lun'a Sievvalu anul Hegirei 1093.

A 1093

I. C. 1682

VEZIRULU PLÉCA CU ARMAT'A DIN CONSTANTINOPOLE

L. Câte-va zile în urma , Vezirulu acompaniatu de Mufti , de Cadileskieri și de toti ceilalti mai-mari , plăca cu mare pompa din Constantinopole , și-si ieă calea spre Adrianopole , unde se determi-

nase a petrece iérn'a si a se prepará pentru espeditiunea contra Germaniloru. Pe cale cam la una milla de la Constatinopole, într'unu locu ce se numesce Cirpigi Ciari (43), se pune in campu cu scopu de a da soldatiloru ceva tempu de repaosu, cá apoi se-si póta mai bine continua calea pên' la Adrianopole.

PRFSEMNE RELE PENTRU TURCI

LI. Chiar' in acea nópte se redică o furtuna violenta, si unu ventu terribile mestecatu cu ploia si ghiacia, in câtu nime nu cutediá in totu campulu a se misca din locu ; si corturile pasiloru, si pavilionulu Sultanului, alu marelui veziru si alu lui Mufti au fostu trantite si sfarimate in bucati. Cinci dîle dupa aceea fiindu campati aprópe de Silebri'a sub o culme la litorele mării, érase se redică unu uraganu, si de pe munti versá unu torrente alátu de mare, in câtu uu numai corturile, dar' si carale cu bagagiu, cai, vite, ba si soldatii au fostu inundati, séu rapediti cu torrentile in mare. Aceste duóe accidente petrecute asiá dicéndu mai sub murii Constatinopolei, au adusu in mare terróre pe Turci, cari prin superstitiunea loru sunt invetiati a judeca despre successulu intreprinderiloru loru dupa modulu cümü aceste-si ieau inceputulu.

DE ACI NUOE NEMULTIUMIRI INTRE SOLDATI

LII. Cei cari se oppusesera in secretu si de la inceputu acestei espeditiuni si o declarasera de injusta, acumu dupa aceste calamitati strigau in publicu, ca ele nu suntu alta de câtu semne vizibili ale resbunarei divine si ale mániei lui Dumnedieu asupra armelor musulmane.

SULTANULU INSOČIESCE PE VEZIRULU CONTRA BELGRADULUI

LIII. Dar' Sultanulu nu luá in consideratiune aceste strigate, ci le despretiul cá pe unele superstitiuni vulgare, ce nu sunt demne de nimile mari ; si lasandu a se repará daunele cauate prin ventu si

(43) *Cirpidgi Ciari*. Unu siesu fórté largu afara de murii Constantinopolei, nu departe de Davudu-Pasia. I s'a datu acestu nume, fiindu-ca muierile betrane ale musulmaniloru spala pans'a loru in riulu ce curge prin medi-loculu acelu siesu, si apoi o intindu pe iérba si o usca la sóre.

ploia , isi continuă calea intentionata mai departe, si ajunse la Adrianopole către finitulul anului 1093. Aici preste iérna a lasatu a se face preparatiunile bellice câte mai erau anca necessari, si in duodeci-si-siepte ale lunei Rebiul-achir, anulul Hegirei 1094., a plecatu cu tóta armat'a spre Belgradu. Dar' pe cale 'si schimba propusul si se opresce la Hisargicu (44), urbe departata optu óre de la Adrianopole.

A 1094.

I. C. 1679.

DA COMAND'A MARELUI SEU VEZIRU SI SE INTORCE LA CONSTANTINOPOLE

LIV. Aici mai iea odata in revista truppele sale, apoi da comand'a preste tóta armat'a marelui seu Veziru Cara Mustafa Pasia si cu ea stindardulu lui Mahomedu (45), si lu provóca se se bata cu bravura contra inamiciloru Coranului, cá asiá prin faptele sale se merite gloria si onóre eterna in acésta lume, si paradisulu in ceealalta. Fa-

(44) *Hisargicu*. O cetate pe cale către Belgradu de la Adrianopole, in distantia cam de optu óre de la acésta. Nu are alta insemnatate, decâtu cá Sultanulu Mahomedu s'a opritu aici, candu s'a intreprinsu espeditiunea contra Viennei.

(45) *Stindardulu lui Mahomedu*. Este unu stindardu din metasa verde, lungu si latu, dupa form'a carui-a se facu tôte stindardele numite Sandgiacu. Crestinii tienu cá l-ar' fi luatu de la Turci in batai'a de la Vienn'a; dar' sunt in mare erróre. Cáci nu s'a auditu nici-odata cá acestu stindardu se fia cadiutu candu-va in manile inamiciloru, de si a fostu casu candu mai toti cáti au fostu in giurulu lui au cadiutu morti. Candu Sultanulu ori marele veziru are comand'a in persóna, stindardulu lui Mahomedu totdean'a trebue se fia in campania, dar' nici-odata nu-lu ducu in bataia; ci se lasa in castre in grigea lui Nakibul Estret, care, candu vede cá victori'a inclina in partea inamica, elu celu dántáiu trebuese se care cu elu. Dar' la Vienn'a insusi Cara Mustafa Pasia a luatu cu sine acestu stindardu, si nu l-a lasatu din mana, péné n'a vediutu cá este afara de totu periclulu. Este elu óre intr'adeveru stindardulu propriu alu lui Mahomedu, séu este altulu facutu dupa form'a aceluia: eu nu potuse o sciu. Dar' fia ori-cum: atáta sta, ca acela pe care 'lu au acumu Turcii, este unu stindardu fórte vechiu, si in multe locuri fórte ruptu. Pentru aceea nici nu-lu desfacu de totu, temendu-se nu cumva ventulu se-lu spulbere in bucati; ci ilu tienu infasiuratu pre langa o lance, péné candu armat'a ese din cetate, si apoi ilu presenta Sultanului cu tóta ceremoni'a usitata. Candu armat'a a adjunshu in cele d'ántáiu castre, stindardulu se pune intr'unu scrinu auritu, unde se tiene si Coranulu si caputul lui Mahomedu; dupa aceea mergendu mai departe, ilu punu pe o camila si-lu presenta Sultanului séu marelui veziru. In cátu pentru inscriptiunile si marcele lui, nu se vede alta pe elu, de cátu cuvéntulu Alem, care se vede pe vervulu lancei. Se dice, cá odenióra era inscrisu pe elu Salavat-ulu, adeca profesiunea de credintia a mahomedaniloru, cu littere negre, dar' cá timpulu a stersu aceste littere.

cându in modulu acesta tôte dispositiunile, s'a intorsu la Constantinopole, dupa ce 'si petrecu pe tóta calea cu venátulu.

VEZIRULU TIENE UNU CONSILIU BELLICU GENERALU

LV. Dupa plecarea Sultanului vezirulu trece Sav'a la Belgradu, si tóta armat'a de sub comand'a sa o duce la Essecu. Aici Emericu Tököli, pe care Turcii ilu pusera acumu de curêndu rege alu Ungariei, vine cu vre-o trei-sute de nobili unguri in castrele turcesci, vezirulu nu numai cà-lu'primesce cu celu mai mare respectu, ci anca-lu onorédia cu cele mai pretiôse daruri. La câte-va dîle dupa aceea se tienù mare consiliu bellicu, la care marele veziru a convocatu pe toti cei mai de frunte oficiari ai armatei. Elu nu era obligatu a face acêsta, fiindu-cà avea de la Sultanulu unu Chatisierifu, in virtutea carui-a avea deplina putere de a lucra in tôte dupa placerea sa. Dar' elu isi avea intentiunea sa cu acêst'a procedere, adeca cá: prin acêsta condescentia si modestia a sa, se-si atraga affectiunea pasiloru sei, si se-i faca câtu se pôte mai dispusi a esecutá ordinile sale, de o parte; ér'de alt'a cá déca s'ar' intemplá vreunu casu nepreveditu si contrariu mihtiei sale, se nu se pôta imputa lui, cà acelora cari au fostu auctorii planului.

TÖKÖLI 'SI DESCOPERE OPINIUNEA SA IN CONSILIULU BELLICU

LVI. Tököli anca a fostu inviatu la consiliu, si cá omu, despre care se credea cà nimeni nu pôte cunósce mai bine decâtu elu starea Germaniei, fù inviatu cá elu mai dântâiu se-si redice vocea si se-si spuna opiniunea (46), cà de care parte ar' trebui mai antaiu

(46) *Se-si spuna opiniunea.* Sciu cá cei mai multi scriitori crestini atribuie obsidiunea Viennei consiliiloru lui Toköli, si aducu argumente atât de tari pentru opiniunea loru, in câtu lectorii prè usioru s'ar' poté seduce cá se le créda. Cáci pentru ce se nu fia probabile, ca unu rebellu, care avea intentiunea de a-si liberá patri'a de sub jugulu strainu, tôte midi-lócele le-a incercatu spre a-si immulti partid'a. si spre a resturna pe unu principe care tiadea a fi legitimulu domnu alu tieriei? Si éراسي, pentru ce se nu fia probabilé, cà elu a datu aliatiloru sei consiliuri cari conveniau cu intentiunile sale? Dar' auctoritatea mai multoru mari barbati, pe cari i cunosc personalu, si cu cari amu avutu intime cunoscintie pre langa curtea ottomana, nu me lasa se me alaturu la acêsta opiniune. Asiu poté se me provocu numai la Ainegi Solimanu Pasia, care facôndu-se Veziru, a aretatu in publicu si pén'la evidentia innocentia lui Toköli; este inse altulu pe a carui marturisire eu punu celu mai mare

atacatu inamiculu ; si déca obsidiunea Viennei este a se întreprinde anca in acestu anu, séu ar' fi mai consultu a se amená pênê la anulu viitoriu ? Atunci Tököli dişe : « Invincibile veziru ! Care se lasa in in-
« treprinderi mari, acela pentru cá se póta reusi , are absoluta neces-
« sitate de trei lucruri : bani , ómeni si, mai pre susu de tóte , pru-
« dentia, care este dominatori'a a tóte actiunile. Banulu este neces-
« sariu pentru a incuragiá pe soldati si a corrupe pe straini ; ómenii
« pentru a bate pe inamicu, si a invinge tóte obstaculele ; prudenti'a
« pentru a moderá prè-marea ardóre de care sunt capabili ánimile
« eroice. Fóra prudentia s'au perdutu de multe-ori cele mai mari
« thesaure si cele mai tari puteri fara vre-unu resultatu bunu ; cu

pondu , si acesta este Hasnedar Ibahimu Pasia , mai antáiu thesaurariu sub Cara Mustafa Pasia, apoi Begu la o galera, dupa aceea ambassadoru extraordinariu alu portiei ottomane pre langa imperatulu Germaniei, si in urma guvernatoru in Belgradu cu trei tuguri. Acesta a fostu de facia la tóte consultatiunile de pe acelu tãmpu, si déca se lua vre-o decisiune secreta, vezirulu i-o descoperiá cá unui-a, catra care se portá cu cea mai mare stima, pentru mîntea lui petrundietória, si pentru abilitatea lui in a da la momentu consiliuri. Pre candu eram anca in Constantinopole . ilu chiamamu de multe-ori in cas'a mea, si fiindu-cá totdeauna ilu imbiám cu câte unu pòcharu de vinu, care de si in secretu, i placea fórtu multu, prin acést'a intr'atátu i castigasemu affectiunea. in cátu isi descoperi inaintea mea tóta anim'a sa. Odata la una ocaziune de acestea vorbiám cu elu in modu familiariu despre caderea si mórtea lui Cara Mustafa Pasia, si-i diceamu, ca eu nu me potu destulu mira, cumu unu omu atátu de mare, care a portatu siepte ani officiulu de mare veziru cu atáta gloria, a potutu se asculte de unu rebellu cá Tököli, care in urma nu avea mai mare bunavointia către o parte decátu cátra alt'a ; cáci, dupa tóta probabilitatea, intentiunea lui nu era alt'a, de cátu cá sub pretextulu de amicitia si de servitiu se insiele pe curtea ottomana si se o irrite in contra Germaniloru, şi apoi candu amenduóe aceste parti se voru fi storsu din tóte puterile lor, elu se se faca domnu absolutu in Ungari'a. Ibrahimu Pasia incepù cu unu proverbiu turcescu, si dişe . *«Eger Dinumuz airi, ise Allahumuz bir dur ; »* adeca : De si nu avem un'a si aceeaşi lege ; dar' avem numai unul si a-
« celasi Dumnedieu ; si pentru aceea trebuie se vorbim adevèrulu. Cei cari dicu cá
« Tököli a fostu motorulu acestei întreprinderi , acei-a ilu accusa pe' nedreptu. Eu
« din partea mea sciu, cá elu nu numai cá a fostu in contra obsidiunei Viennei, dar'
« a si avutu pareri cu totul onpuse, pe cari déca le urmá comandantele meu de
« atunci, nu era se causedie imperiulu ottomanu o rusine atátu de mare, si nici elu
« nu-si perdea dignitatea si viét'i'a». Parerile contrari , despre cari mîi vorbiá Ibra-
himu Pasia cá le avea Toköli , sunt acelea ce le-amu espusu in textu. Totu aceste
cuvinte ale lui Ibrahimu le-amu auditu dupa aceea si din gur'a lui Toköli, care mî
se plangea. cá numai Maurocordatu inventase acést'a calumnia, si îndemnase pe Cara
Ibrahimu Pasia ca se-lu punu in prinsóre.

« prudentia inse adese ori cele mai mici armate au resturnatu im-
« periuri vaste ; esemplu viu este imperiulu oliosmanu. La obiectulu
« despre care avemu se deliberamu asta-di , avemu necessitate nu-
« mai de prudentia ; câci imperiulu ottomanu au adunatu unu thesa-
« uru atât de mare si truppe atât de multe , in câtu acestu faptu
« pare a fi mai mare decâtu insasi fam'a despre elu , care in casulu
« de fația si-a uitatu de insusirea sa si merita crediementu. Armat'a
« ottomana are inaintea sa duoe espeditiuni , amenduoe asemenea
« de gloriose , dar' nu asemenea de usioru a le esecutá , nici asemenea
« de avantajiose pentru imperiu : obsidiunea Viennei si cucerirea a
« intregu regatului Ungariei. Eu refusu obsidiunea Viennei si ceru cu-
« cerirea a intregu regatului Ungariei. Eu refusu obsidiunea Viennei ,
« séu mai bine eu dicu , că obsidiunea Viennei este de celu mai mare
« detrimentu pentru interesele imperiului ottomanu. Póte fi că ce-
« loru mai multi se va paré absurda acésta opiniune a'mea , dar' nu va
« paré absurda acelora , cari cunoscú din fundamentu starea lucru-
« riloru in Europ'a , si credú că nu va paré absurda nici acestei ilus-
« tre si sapiente adunari , inaintea carei-a din obedientia catra invi-
« cibilele veziru si din ordinulu seu amu venitú se-mi spunu opi-
« niunea mea. Vienn'a este fórté departe de frontarielu imperiului
« vostru ; ea de si nu este atât de tare , in câtu se nu o póta
« cuceri eroismulu ottomanu , dar' se nu ve faceti illusiune că
« s'ar' poté cuceri indata la primulu atacu. Inainte de a ajunge
« acolo , voi trehue se treceti prin tiér'a inamicului , carein cele
« mai multe locuri é aperata de castelle. bine intarite , si ale ca-
« roru garnisóne in continuu ne voru molestá ; si déca pótenu voru
« avé curagiulu de a esi in lupta deschisa cu armat'a vóstra , dara
« voru face escursiuni continue , péné ce nu le veti cuprinde pe tóte.
« Si déca prin bravur'a garnisónei din Vienn'a , care precumu eu
« presuppunu , va fi din cele mai tari , obsidiunea se va prolungi pe
« lungu timp , atunci imperiulu ottomanu se va vedé espusu la mai
« funeste pericle , decâtu tóte câte i s'au intemplatú dela cucerirea
« Constantinopolei si dela stabilirea dominatiunei sale in occidente.
« Provisiunea pentru o armata atât de mare pe mai multe luni ina-
« inte , este imposibile de a o procurá dintr'odata ; de multe-ori ini-

« micii o voru interceptá ; mai adese-ori voru despoia si carale vós-
« tre de transportu si prin incursiunile loru neasteptate voru debi-
« litá armat'a si o voru aduce la atáta estremeitate , in câtu séu va
« peri de fôme, séu va trebui se redice obsidiunea cu cele mai sim-
« titórie perderi si spre cea mai mare rusine. Dar' se punemu că a-
« césta espeditiune va avé successu bunu, si Vienn'a se va suppone
« armelorú vóstre : in acestu casu eu prevediu, că imperiulu vostru
« s'ar' incurcă intr'unu belluanca si mai periculosu ; déca nu cumu-
« va voi ati gasi de bine, a o perasi de buna voia ; ceea ce eu ane-
« voia credu că ati face. Căci nu trebuie se uitati, că acésta cetate se
« considera de bulevardulu crestinatatiei, si indata ce ea ar' remané
« in man'a vostra , toti crestinii ar' crede că religiunea loru este
« cadiuta cu totul. Pentru aceea veti vedé, că la prim'a faima des-
« pre obsidiune, toti principii cari professédia crestinismulu, se voru
« asociá de siguru unii cu altii spre a o scapá de perire ; ei voru
« uita de certele loru intestine si voru lua mesurile cele mai cores-
« pundietórie spre a impededá progressulu victoriilorú vóstre. Re-
« gele Franciei este confederatulu vostru ; dar' se nu credeti că
« confederatiunea lui ar' merge péné acolo, in câtu se suffere ester-
« minarea totale a religiunei crestine. Elu va lasa , si-i va paré bine
« că imperatulu Germaniei se fia apesatu ; dar' nu cu alta inten-
« tiune, decâtú numai pentru că elu insusi se-si póta estinde domi-
« natiunea sa, si pentru că se-lu impedece se nu aiba putere de a-i
« strică ; departe inse că elu se dorésca a ye avé pe voi vecini, candu
« voi sunteti si mai tari si mai avuti. Principii germani, scimu că de
« multe-ori refusa a dá ajutoriu imperatului, séu nu-lu adjuta asiá
« precumu in realitate ar' poté, pentru că se temu că imperatulu,
« crescendu-i puterea, ar' poté cu timpu se le atace chiar' libertatile
« loru. Candu inse voru vedé ca tierile loru suntú espuse la periclu
« estremu, atunci isi voru uní cu totii tóte puterileloru, pentru a si-
« le aperi si a se oppune intentiunilorú vóstre. Si mai multu, candu
« voru vedé ca nu mai este nici-o sperantia de scapare, si că tierile
« loru amerintiate nu le potú altminteré aperi : ei se voru suppone
« de buna voia regelui Franciei, si-lu voru declara de imperatu alu
« loru ; si atunci, unindu acesta restulu Germaniloru cu armat'a pro-

« pria, eu me temu ca elu va fi cu multu mai formidabile decâtu
« cumu ve imaginati voi. Pentru aceea trebuiese fiti prevedietori; căci
« altminterea, pe candu ve veti adoperă a suprima pe unu inamicu
« mai debile, pe atunci ve veti crea pe unu altulu mai potente con-
« tra vóstra, si-i veti da armele in mana, fara că se sciti. Asiá, in-
« vincibile Vezire!, déca veti considera áceste lucruri, sile veti pon-
« derá cu prudenti'a vóstra cunoscuta in tóta lumea, veti recunósce
« fórte claru, câtu de difficile si periculósa este ácéta espeditiune;
« si chiar' din ácéta impregiurare poteti se ve întórceti cugetulu
« catra altu campu de actiuni bellice, unde braçiele ottomane si-ar'
« poté arelá valórea cu mai pucina perdere si cu mai multu folosu.
« Acestu campu este Ungari'a; unu regatu mare si fertile, care si
« pênê acumu a batutu de multe-ori armatele vóstre, si, ceea ce n'a
« potutu face anca nici-o alta tíera, v'a opritu duóe sute de ani in
« victoriile vóstre; é'r' acumu se suppune de buna voia legiloru
« vóstre, ba ve implóra cu totu adinsulu adjutoriulu vostru. Statu-
« rile acestui regatu in cea mai mare parte, urmédia stindardulu
« meu; é'r' ceilalti pucini cari mai stau anca sub tiranni'a imperatu-
« lui Germaniei, nu astépta altu decâtu ocasiunea bine-venita, ca
« se arete cumu s'au saturatu da jugulu germanu. Dati-le ácéta
« ocasiune, căci eu nu vedu pe ce alta cale ati poté face mai mare
« folosu imperiului ottomanu. Cugetati numai, că déca veti suppune
« odata tóta Ungari'a si ve veti intări in ea, atunci nu veti mai da
« de nici-unu obstaclu, nu numai că se suppuneti Vienn'a, ci ca se
« cuceriti tóta Germani'a intr'o singura espeditiune. Ungari'a ve va
« suppedita provisiune in abundantia, si curatite odata garnisónele
« inimice din cale, provisiunea se va poté transporta cu securitate;
« si asiá Ungari'a ar' fi unu magazinu perpetuu si securu pentru es-
« peditiunile vóstre, si ati poté porta bellulu ori unde voi ati voi.
« Dupa tóte áceste, déca-mi permitteti a me esprime liberu, apoi
« opiniunea mea este: că pentru binele ottomaniloru nimicu nu
« póte fi mai folositoriu, decâtu că ei totu anulu ácesta se-lu între-
« buintieze intru a suppune regatulu Ungariei si a se intări in elu;
« a cuprinde fortaretiile ce sunt anca in manile Germaniloru, a le
« fortifica si a le provede cu garnisóne si cu tóte provisiunile pe

« doi trei ani înainte, pentru ca se fia assecurate atâtă contra ini-
 « micului câtă si contra fômei ; si mai pre susu de tôte, a-si atrage
 « affectiunea Ungurilor, si a-i întari în obediënti'a loră. Déca veti
 « începe cu mesurile aceste, io speru că în iérn'a viitória voiu avé
 « cu mine o armata de mai bine de optu-dieci mii de ómeni din
 « compatriotii mei. În câtă pentru armat'a vóstra ce o vedu aci adu-
 « nata, eu credu că nu profitati nimicu a o fatiga cu căli lungi si cu
 « obsidiuni infructuóse ; pentru aceea consiliulu meu este, ca ma-
 « relé veziru, déca va affá si elu de bine, se se asiedie cu cea mai
 « mare parte a armatei langa Buda séu langa Belgradu, si prin pre-
 « senti'a sa se tiena în frênu pe rebelli, séu pe acei cari ar' denega
 « suppunerea loră ; ér' candu s'ar' areta inimiculu, se merge în con-
 « tra lui si se-lu bata ; si déca s'ar' retrage în cetati si castelle , a-
 « tunci se tramitta pe Tataři si alte truppe usióre în tierile vecine ,
 « Germani'a, Austri'a , Moravi'a, Bohemi'a si Silesi'a, cu ordinu es-
 « pressu de a devastá aceste tieri, de a nimici pretutindene bucatele
 « de pe campu, de a lua cu sine bucatele din magazine, séu, déca
 « acést'a n'ar' poté-o face , se le dea focu. Cu modulu acesta ar-
 « mat'a inimicului o veti resipi fara multa greutate si fara vre-unu
 « periclu, în câtă nu va fi în stare nici în estu anu nici în anulu
 « viitoriu se subsiste , lipsindu-i cu totulu bucatele. Déca vomu
 « face aceste, eu o repetu si stau bunu, ca într'o singura campania
 « veti poté cuceri nu numai Vienn'a, ci imperiulu germanu întregu».

OPINIUNEA PASIALILORU PRINCIPALI

LVII. Asiá Tökôli. Elu în vorbirea sa se esprimă cu mai multa li-
 bertate decâtă cá se placa Vezirului, care fiindu-că era prè incre-
 diutu în puterea sa, si cugetă la alte planuri mari, asia nu putea se
 audia consiliurile salutari ale altora. De alta parte se temea, că déca-
 isi va descoperi opiniunea în publicu, prin acést'a isi va instraină i-
 nimele ungurilor, cari anca nu si-le castigase cu totulu, si apoi
 éراسi prin acést'a ar' poté se devina suspectu chiar' înainte Tataři-
 loră ; deci elu isi ascunse desplacerea , si provocă pe ceilalti Pasi,
 cá se-si spuna si ei opiniunile loră. Se aflau presenti între ceilalti
 Pasi doi barbati eminenti si renumiti pentru servitiile loră mili-
 tari si pentru prudenti'a loră, cari aveau mare auctoritate în castrele

ottomane. Acesti-a erau Ibrahimu Pasia din Buda si Ahmedu Pasia (47), care era totodata si defterdaru seu mare-thesaurariu. Acestia vedeau in inim'a Vezirului si ghiceau in parte opiniunea lui ; si asiã fiindu-cã scieau cã vezirulu va fi pururea inamicu acelor a, cari s'ar' oppune intentiunei sale de a obsediã Viena'a, de o parte, ér de alt'a fiindu-cã din discursulu lui Tököli au fostu convinsi despre periculu la care este espusu imperiulu ottomanu prin acésta espeditiune : ei au respunsu in termini ambigui. «Trebuie—disera ei—se « lasamu intieleptiunei prè bine cunoscute a Vezirului, se decida, « déca este se portamu bellulu in contra Ungariei seu in contra Germaniei. Déca credeti, cã stabilirea nóstra in Ungari'a merita, cá ar- « mat'a se se ocupe cu acést'a unu anu intregu, atunci Vezirulu nu « trebuie se mérga mai departe decâtu pênê la Buda si se se asiedie « in apropiarea acestei cetati. In acestu casu armat'a s'ar' poté divide « in trei parti : un'a care se stea si se pazésca castrele ; ér' celelalte « duóe se faca escursiuni si devastari in tierile vecine ale inimicului, « se ocupe fortaretiile in Ungari'a, si dupa ce le-au ocupatu, se le « provéda cu garnisóne si se le fortifice in totu modulu. Impartiendu « armat'a nóstra, n'avemu de a ne teme de nici-unu periclu. Cãci « nu se póte crede cá inimizii, cari nu numai cã nu sunt preparati, « dar' sunt cu totul storsi prin bellulu francesu de acumu câti-va « ani, se póta acumu aduna nici cea mai mica armata ; seu déca ar « si poté, ea totusi nu va fi in stare se resiste nici la a patr'a parte « din armat'a ottomana. Ér' déca cugetati, cã obsidiunea Viennei este « de mai mare importantia, atunci prudenti'a ne dictédia se nu per- « demu timpulu cu obsidiunea altoru cetati, ca o armata atâtu de « mare precumu é a nóstra, se nu patia ceea ce a patitu armat'a lui « Solimanu Sultanulu, adeca cá apropiandu-se iérn'a, se fia necessari- « tata a redica obsidiunea fara nici-unu succesu reale. Cu unu cu- « ventu, soldatii trebuie dusi fara amenare la lupta, pentru cã ei « sunt acumu inferbentati si ardu de pof't'a de a se bate cu inimi- « culu».

(47) *Ahmedu Pasia*. Acesta a fostu crescutu sub Kioprili Oglu, care mai tóte pasialicurile din imperiu le-au implutu cu Chadari si oficiali devotati lui.

VEZIRULU ISI ASCUNDE PLANURILE SALE

LVIII. Cara Mustafa Pasia vedea că nici acești doi Pasi nu sunt în totu de parerea lui; asiá, pentru că se-si ascunda cu atât mai bine intentiunile sale atât dinaintea amiciloru câtu si a inamiciloru; se prefacú că apróba consiliulu lui Tököli, si dete ordinu că armat'a se plece îndata spre Iaurinu; ér' pe ambasadorulu imperiale, pe care pênêacumu l-a purtat cu sine si l-a ținutu cu vane sperantie de pace, l-a tramissu la Bud'a, că se nu póta fi martoru si observatore procederiloru sale.

TATARII SE UNESCU CU TURCII.

LIX. Chiar' pe acestu timpu vine Selimu Ghirai, Chanulu Tatariloru, cu trupele sale în castrele ottomane, unde a fostu primitu de catra Vezirulu cu cea mai mare si ne-mai-usitata onóre; i darui vestmentu superbu de hermelinu, o catafracta (48), si o sabia ornata cu diamante si alte piêtre scumpe.

VEZIRULU INDUPLECA PE IENICERI PENTRU OBSIDIUNEA VIENNEI.

LX. Avendu acumu adunate tóte trupele ce le asteptá, Vezirulu pléca spre Iaurinu, si catra finitulu lui Gemaziul-ochir trece preste fluviulu Iaurinu, dupa ce soldatii unguri, cari erau insarcinati cu pazirea trecerei preste elu, si-au perasitu cu rusine posturile lor (49), si se asiedia chiar' sub murii cetatiei Iaurinu. Abiá inse începuse a face siantiurile si a bate murii, candu si vinu spionii sei cu scirea, ca imperatulu Leopoldu a fugitu din Vienn'a la Lintiu; că acolo tóte sunt în cea mai mare disordine; ca murii cetatei sunt în stare ruinata; că garnisón'a é pucina si spaimantata; că armamentariile si magazinele sunt góle, nu este nici munitiune nici provisiune; si că locuitorii sunt diumetate morti de fric'a Turciloru. Acésta scire incuragiá pe Vezirulu spre a-si persecuta intentiunea sa; dar' acumu isi face altu planu, că se stórca invoierea celorlalti generali. Mai ân-

(48) Cuirassa. Brustharnisch. Armatura de peptu. *Tr. Rom.*

(49) *Posturile lor.* Unii dicu că comítele Buddan a comisu tradarea de a lasatu libera trecere Turciloru. Dar' acésta crima nu s'a constatatú nici-odata, si asiá mai bine lasu si eu totu lucrulu în dubietate, decâtu se me pronuntiu fara a avé probe suficiente.

tăiu se încercă a castiga prin diferite apucături pe Ieniceri , si prin anumite persoane le face promisiunea, că dacă se voru declară că voiescu a întreprinde această expedițiune si voru insiste la această, atunci nu numai că le va dá onoare mai mare si soldu mai bun, dar' le va dá voia de a spoliá toti thesaurii Germaniei, despre cari se supunea că sunt depusi si se conserva in Vienn'a. Dupa aceea trase in partea sa pe Aga Ieniceriloru prin promisiuni de munti de auru si prin diverse preteste magulitório. Aceste apucături isi avura effectulu si asupr'a lui Kulkiahai (50), si a celorlalti Ogiac Agalari (51); asiá in câtu Ienicerii au inceputu in urma a strigá in publicu, că puterile imperiului ottomanu se consuma fara nici-unu scopu in obsidiunea unei localitati de nimica, si că aici se perde numai timpulu, in care s'ar' poté cuceri capital'a Germaniei , această rivala a Constantinopolei, si locu de scapare alu tuturor Ghiauriloru. Vezirulu , candu a vediutu că ajunse lucrulu pênê la atât'a, a chiamatu la sine pe Pasialii cei mai de capetenia, si informandu-i despre cele ce striga Ienicerii, li-a cerutu se-si spuna opiniunea : dacă este ôre consultu a satisfice dorinti'a Ieniceriloru , ori că este mai consultu a amená această importanta afacere pênê la expedițiunea anului viitoriu?

PASIALII SI TÖKÖLI SE ÎNCERCA SE ABATA PE VEZIRULU DELA IDE'A SA.

LXI. Vediendu Pasii că vezirulu stăin cumpene, nu mai ascusera

(50) *Kulkiahai*. Locotenentu militiei preste totu , si primul dupe Ag'a Ieniceriloru, ba anca mai mare decâtu acesta in divanulu imperiale. Elu pórtá registrulu despre Ieniceri si despre tota cealalta infanteria turcésca ; de la elu trebe se ésa ordinulu , candu vre-unu regimentu de Ieniceri are se mérga undeva in garnisóna , elu impartasiesce cu Ag'a alu seu tóte lucrurile ce atingu pe Ieniceri, si se ingrisesce despre ele : pentru aceea puterea lui este fôrte mare asupr'a acestoru truppe.

(51) *Odgiacu Agalari*. Sub acestu nume comunu se întielegu toti acei-a, cari au comand'a asupr'a unui intregu corpu de Ieniceri , precumu è Kulkiahai , Sagardgi Basi (*), Samsongdi Basi (**), si asiá mai departe toti Buluk Agalari(**), cari au celu puçinu unu regimentu sub comand'a propria.

(*) Insémna proprie câneriu , intendante de canii de venatu ; dar' in casu de bataia insémna generalu-intendante. *Tr. Germ.*

(**) Intendante asupra zevodiloru séu caniloru anglezesci , aci inse insémna comandante. *Tr. Germ.*

(***) Capi de turme. *Tr. Germ.*

nimicu, cî se declarara resoluți si in unanimitate contra obsidiunei Viennei. Adeveratu — disera ei — că nu trebuie lasata în mînă înimicu-lui o cetate, care nu numai că este usioru de a o cucerî, dar' anca ne deschide port'a pentru cucerirea Germaniei întregi; nu trebuie inse de alta parte se întreprindemu unu lucru, de la care potemu astepta folosu pucinu si din contra dauna foarte mare. Tököli anca, mai multu de cîtu toti, s'a oppusu si a vorbitu contra obsidiunei Viennei, din cauza că elu vedea bine, că decă vezirulu va impresora Vienn'a, atunci voru disparé toate sperantiile sale la tronulu Ungariei, pentru aceea dise Vezirului, că nimicu nu pôte fi mai prejudiciosu interesselor ottomane, decătu decă persiste în întentiuinea sa de a obsedia Vienn'a si a lăsa Ungari'a; căci acestu poporu chiar' acumî cu trecerea din urma preste fluviulu Iaurinu, si-a aretatu pînă la evidentia aversiunea sa fație cu jugulu germanu, si inclinatiunea sa de e se suppone victoriosului turcu.

PASII SE SUPPUNU IN URMA AUTORITATEI VEZIRULUI SI PLÉCA ASUPR'A VIENNEI

LXII. În urma Vezirulu, vedindu ca cu vorbele sale nu pôte face nimicu, impatiantu de atîta traganare, scôte si le areta Chatierifulu Sultanului, prin care-i era data comand'a cu putere absoluta asupr'a a toata armata, si instituitu arbitru suveranu de pace ori resbellu. Pasii, vedindu acestu decretu, plecara capulu, si promisera, mai multu din ôrba obedientia decătu din libera vointia, a urma ordinele dictatorului lor. Consiliulu bellicu se dissolva, armat'a se ridica din castre, si se lasa îndereptu numai unu corpu micu de trupe sub comand'a lui Kior Hussein Pasia (52) pentru a tiené blocatu Jaurinulu; celelalte truppe pléca toate cu cea mai mare graba spre Vienn'a. Pe cale au prinsu bagagiurile mai multoru ofiieri imperiali, cari se oprissera în cale pentru difficultatea comu-

(52) *Kior Hussein Pasia*. Barbatu foarte renumitu între Turci pentru curagiulu si esperienti'a sa. I s'a datu acestu nume sêu pentru-că avea numai unu ochiu, sêu pentru-că avea ceva defectu la unu ochiu. Căci Kior (") în limb'a persiana si turcésca însemna unulu care è orbu, sêu care are numai unu ochiu.

(*) Chioru în limb'a romana însemna unulu care de unu ochiu sêu de amenduo se uita curmedisia. De aci proverbiulu: Cu unu ochiu la pane, cu celalaltu la slămina. *Tr. Rom.*

A. 1094
I. C. 1683

nicatiunei; au uccisu pe soldatii cari insoǎiau transportulu cu bagagiulu; sǎ apoi au petrunsu in tiér'a inamicului, facǎndu o multime de captivi, si luandu-i cu sine, in urma apparǎ inaintea Viennei in optu-spre-diece ale lunei Gemaziulu-ǎchir anulu Hegirei 1094.

OBSIDIUNEA VIENNEI

LXIII. Dupa ce s'au pusu in corturi, au facutu sianturi si tǎte preparativele necesare pentru obsidiune, Vezirulu in scurtu timpu ocupa intariturile esteriori; derima murii cu tunurile si minele sale, si da assaltu asupra cetatiei cu atǎta vigǎre, in cǎtu, pe langa tǎte cǎ garnisǎn'a adjutata de cetatieni se luptǎ cu bravura pentru religiunea si patri'a lor, si totu pasiulu de terrenu ilu disputǎ inamicului, totusi, dupa cea mai mare probabilitate cetatea ar' fi fostu in curendu cucerita, dǎca Vezirulu continuǎ obsidiunea cu acea vigǎre, cu care o a inceputu. Darǎ arbitruulu supremu alu fortunei avǎ pie-tate de sǎrtea crestinatatiei, si a venitu pe neasteptate a dǎ adjutori nefericitei Germanie; si cǎ se arate cǎ pǎte din necasu se scǎta la bine, a datu in mintea vezirului (omu altminterea cu multa prudentia si esperentia) acelu cugetu absurd, de a crediutu cǎ va fi in interessulu seu a prelungi obsidiunea. Elu credea tare si vertosu, cǎ dǎca, precumu amu disu, a ocupatu cu facilitate intariturile esteriori, va potǎ ocupa in scurtu timpu si cetatea; in asta credintia a scrisu Sultanului, cǎ in cate-va dile i va tramitte chieile Viennei.

VEZIRULU ASPIRA LA IMPERIULU DIN OCCIDENTU

LXIV. Acǎsta sperantia i irritǎ ambitiunea, si orbitu de cugetarea, cǎ nime nu pǎte se aiba putere mai mare decǎtu elu, veni la ide'a estravaganla, cǎ elu ar' fi in stare de a se scutura dǎ sub potestatea ottomana, si dupa cucerirea capitalei Germaniei, a funda unu imperiu musulmanu in Occidentu, care se fia in stare a disputǎ prioritatea celui din Orientu; dupa aceea punendu-si Sorgudgiulu (53), sesi dea titlulu de Sultanu alu Viennei si alu Germaniei. Elu credea cǎ

(53) *Sorgudgiulu*. Este o forma de cresta preparata din pene pretiosǎ si ornata cu pietre scumpe. Se pune in turbanu, seu cǎ semnu de potestate suprema, sǎu spre a areta ca celu ce o pǎrta, face parte din divanulu Sultanului. De acǎ chiar si Causi

de Sultanulu nu are de a se teme nemicu, fiindu ca tôte truppele cele bine disciplinate ale imperiului ottomanu erau sub comand'a sa, si pentru Sultanulu Mahomedu va fi cu greu déca nu chiar' imposibile de a adună si a-i oppune o armata assemenea de numerosa, cà se nu dicemu assemenea de curagiósa. De imperatulu Germaniei i se pareá cà are anca si mai puçinu de a se teme, fiindu-casperá ca mai curendu va ocupa elu Vienn'a, decátu ar' poté adunge truppele ce imperatulu le asteptá din Poloni'a ; si acést'a o credea cu atâtu mai tare, cu câtu cunoscea cà Polonii sunt fórte tardivi in dispositionile lorú. Afara de acestea, elu adusese cu sine o multime mare de thesauru, adeca atâtu alu seu propriu, câtu si alu Sultanului, si cugetá se-lu mai immultiésca cu thesaurii principiloru germani, despre cari elu presuppunea cà sunt depusi si se conserva in cetatea de sub obsidiune. Apoi sciá, cà Pasi si alti gubernatori ai castelleloru din Ungari'a (cari cei mai multi erau creaturele sale, si pe cari elu cá veziru in cursu de siepte ani i-au pusu in functiuni) voru trece in partea lui ; si credea ca acesti-a nu voru face nici-o pedeca inaintarei sale la demnitatea de Sultanu. Nu era altulu acumu de castigatu, decátu Ibrahimu Pasia, beglerbegulu de Buda, barbatu de mare auctoritate nu numai in Ungari'a, dar' chiar' si inaintea armatei întregi, si tot o data supremu comandante alu Ienicieriloru si Spahiiloru. Spre a-lu castiga pe acesta, se assecurá mai ántáiu prin promissiuni si daruri pretióse despre toti acei-a , despre cari sciá cà au ceva influintia la

precumu si Ghieduki Agalarii(*) pórta Sorgudgiu, dar' de o specie inferióre. Cá semnu alu potestatiei regali ilu pórta Sultanulu si cei trei gubernatori, adeca Pasia din Egiptu, si celu din Bagdadu(**), éra inainte de acést'a si celu din Bud'a. Sultanii in semnulu potestatiei lorú supreme asupra celorú trei regate, adeca Greci'a, Egiptulu si Ungari'a, pórtau trei Sorgudgiuri, unulu in drépt'a , altulu in stang'a, si alu treilea in fruntea turbanului, tôte aternate cu o mica si frumósa legatura. Dupa ce au perdutu Ungari'a, au conservatu si mai departe pe alu treilea Sorgudgiu, dar' acumu cá semnu alu potestatiei lorú asupra regatului Bagdadu. Cei trei gubernatori memorati mai in súsú portau numai unu Sorgudgiu in partea stanga a turbanului. Afara de acést'a, Pasi'a din Egiptu e onoratu de càtra locuitori (dar' nu si la curte) cu titlulu de Sultanu, fiindu-cá in limb'a arabica, care se vorbesce de comuna in Egiptu, cuventulu Sultanu însemna domnu séu principe.

(*) Insemna : Comandante-generalu. *Tr. Germ.*

(**) Adeca : Babiloni'a. *Tr. Rom.*

armata: ér' lui Ibrahimu Pasia i promitte regatulu Ungariei pe vié-tia ehedi (64), cu acelu beneficiu, cà tóte provincieie ce se tienu de acestu regatu se voru impartì între Spahii in forma de Timar (65), ér' in cetati si sate se va asiedia tóta armat'a ca colonia nóua, dupa ce vechii locuitori voru fi séu alungati séu facuti sclavi. Pentru sine

(54) *Ebedi*. Insémna proprie pentru totdeauna, séu: pentru tóta viéti'a unui omu. De aci cu acestu nume se numescu tóte privilegiurile date de Sultanulu pentru totu-de-a-un'a vre unui Veziru, Pasia séu Principe, cari in casuri de acestea se distingu cu numele Teebeden. Assemenea privilegiu a fostu Chatisierifulu despre care dicu scritorii crestini cà l-a datu Mahomedu IV. lui Cara Mustafa Pasia si prin care acesta fusese scutitu pe tóta viéti'a de pedéps'a mortiei. Dar' acesti scriitori nu sciú ca Sultanulu da asemenea Chatisierifu tuturoru, anca si acelora, cari trei dile dupa numirea lor de veziru au fostu puniti cu mórte; cá-ci in Chatisierifu totdeauna se pune conditiunea: *Eger her Chidmetumuze sedachat ve Isticametde o-lurse*: adeca: «Déca tu (*) in tóte si in ori-ce servitiu te vei purta cu credintia s'obedientia càtra noi». De aci urmédia, cà cei caroru se da asemenea Chatisierifu, nu sunt nici de cumu mai securi in onórea, averea si viéti'a lor, decâtu ori care altulu. De altminterea Vezirii nu se punescu cu mórte, decâtu numai in casulu, candu in modu reale séu pretinsu au lipsitu de la credinti'a si obedienti'a datorita Sultanului. Unu asemenea Chatisierifu s'a datu si lui Constantínu Brancovanu, de memoria fericita, principe alu Romaniei. Acesta adeca, dupa ce adjunse la domnia prin midi-locirea Cantacuziniloru, nu numai cà a lucratu pentru debilitarea puterei acestora, dar' cu summe mari de bani si cu alte maiestrii a reusitu a obtiené si elu dela Sultanulu Achmetu unu asemenea documentu de privilegiu. Dar' câtu de puçinu i-a folositu acela, se póte vedé din aceea ce s'a intemplat pe timpulu meu in Constantinopole. Adecu, nu numai cà a fostu despoiatu de principatulu seu, dar' a fostu strangulatu in piati'a publica dimpreuna cu patru fii ai sei. Si acésta, nu din alta cauza, decâtu pentru cà a primitu dela imperatulu Germaniei titlulu de principe imperiale, si dela tiarulu Rusiei ordinulu Stlui Andreiu, si pentru cà ar' fi statu in correspondintia cu ei. Cáci, cà affectiunea ce pretindea Brancovanu cà o are pentru crestini, n'a fostu reale, s'a potutu vedé fórté claru in dué expeditiuni. Mai ántáiu a fostu in anulu 1690., ándu elu aretase Turciloru calea preste muntii din Romani'a in Transilvani'a, cale péné atunci necunoscuta, si prin acést'a a facutu de Heusler cu armat'a sa a fostu taiatu in bucati; cáci acesta basandu-se pe credinti'a lui Brancovanu, se pusese in castre cu patru mii de Germani la piciórele muntelui, unde se credea in tóta securitatea. A duo'a óra a fostu la anulu 1711., candu prin promissiunile sale lingusitórie a trasu pe Petru, tiarulu Rusiei, in Moldov'a, si apoi i-a refusat in publicu ori-ce provisiune si ori-ce assistentia.

(55) *Timar*. Timar Spahi, sunt nobilii si vechii Spahi, caror'a in locu de solda se dau sate in tierile supuse imperiului ottomanu. Ei sunt obligati, cá in proportiune cu veniturile lor, se duca cu sine celu puçinu trei sclavi la bataia.

(*) Catra care suna Chatisierifulu. *Tr. Rom.*

isi reserva sub titlu de Sultanu , t^ota Germani'a p^{en}ê la marginile Franciei, Transilvani'a si Poloni'a, pe cari este resolutu a le cuceri in anulu urmatoriu s^{eu} celu puçinu a le face tributarie.

IMPERATULU GERMANIEI CERE ADJUTORIU DE LA POLONI

LXV. Dar' se lasamu pe Vezirulu cu ideile si proiectele sale in castrele de la Vien'a, si se vedemu ce mesuri ieau crestinii pentru a alungá pe inamicu. P^{en}ê candu contele Caprara asteptá in vanu la Constantinopole dupa confirmarea tractatului de pace , p^{en}ê atunci celalaltu ambasádu alu imperatului germanu la Poloni a fostu mai fericitu in negociatiunile sale. Periclulu communu, ori esortatiunile si promissiunile Papei, au desteptatu pe staturile regatului Poloniei si se unira atátu de tare intre sine, in cátu complanandu ori sepunendu t^ote discordiile loru inteşine, au decisu in unanimitate a forma o armata buna si a se oppune cu ea inamicului crestinatatiei inainte de ce acesta ar' compleni ruin'a Germaniei si a Poloniei. Asiá s'a incheiatu fara multa greutate confederatiune intre Leopoldu si Ioanu Sobieski, alu çarei articlu principale era ca : déca inamiculu ar' impresora capital'a ori carui dintre aceste du^oe pop^ora confederate, atunci amenduoi principii sunt detori se mérga in pers^ona cu t^ota armat'a loru pentru a o liberá.

DUCELE DE LORENA IMPRESOARA CETATEA UIVAR

LXVI. Assecuratu imperatulu din ac^{es}ta parte, numi in anulu urmatoriu pe ducele Carolu de Lotaringia generalu supremu preste t^ota armat'a sa ; si indata ce audí c^u Turcii au declarat bellu contra lui in modu usitatú la Constantinopole, nu a intardiatu a dá ordinu ducelui ca se mérga in Ungari'a cu câte truppe avé adunate, si inainte de ce ar' poté se adjunga pe Turci , se ocupe câte-va castelle cari se servésca de bulevarde pentru Germani'a. Ducele pentru a nu lipsi detorintiei sale de generalu prudente si valorosu, se adoperá mai ántálu a ocúpa Strigoniulú, despre a carui garnis^ona audise ca è f^orte debile. D^{ar}' intieleg^{en}du c^u mai multé mii de Tataři din Uivar au intratu in cetate , a datu focu podului , care serviá de comunicatiune intre aceste du^oe cetati ; apoi in siepte ale lunei Gemaziul-

evvel (56) incungiuură Uivarulu de tôte partile. Lupt'a a tienutu optu dile cu egala bravura, dar' nu cu egalu successu. Căci audindu ducele că vezirulu vine de catra Belgradu cu armata considerabile in contra lui, de si avea mare sperantia că in scurtu timp ar' poté cuceri cetatea, totusi se retrase si in patru-spre-diece ale aceleiasi luni ridicându obsidiunea, intari garnisóna din Vien'a cu cate-va regimente, éra cu restulu armatei se puse în castre in apropiarea acestei cetati la confiniile Ungariei si ale Austriei, pentru că in casu de necesitate se póta veni într'adjutoriu la amendóue tierile, si se astepte in securitate armat'a Poloniloru si a celórlalti principii.

IMPERATULU GERMANIEI SE DEPARTA DIN VIEN'A LA LINTIU

LXVII. Leopoldu audiendu că truppele sale au esitu din Ungari'a si că Turcii se prepara pentru obsidiunea Viennei, nu se credea destulu de siguru între murii acestei cetati, si a insarcinatu cu aপরarea cetatiei pe contele Stahremberg, barbatu de o integritate probata, de valóre si prudentia cunoscuta, ér' elu s'a retrasu la Lintiu, urbe situata din susu de Vienn'a langa Dunare, si de aici a tramisu scrisori catra toti principii vecini, chiamandu-i într'adjutoriu.

AVARITI'A VEZIRULUI, RUIN'A SOLDATILORU

LXVIII. Intr'aceea vezirulu continuá obsidiunea Viennei, dara nu dupa regulele artei belice, nici dupe cumu cerea prudenti'a, ci dupe capritiulu si imaginatiunea sa vana. Elu era tare convinsu ca cetatea nu póte se scape din manile sale; asiá nu voia se lase a o inchide cã blocada din tôte partile, nici soldatiloru nu le permittea a face unu atacu generalu si a petrunde prin sparturi cu o valóre egale din tóta partea, cí le ordiná a face in tôte dilele assalturi in mici despartieminte, cá asiá garnisón'a stórsa prin veghiare continua si prin perderea omeniloru sei, in urma se fia necessitata a preda cetatea. Ienicierii, cari nu cunosceau intentiunile vezirului, incepura a se plange in publicu asupr'a acestei procederi, si strígara dicéundu ca din imprudenti'a generalului lor mai multe mii de soldati otomani au peritu prin aceste mici assalte, decâtu ar' fi cadiutu deodata

(56) Dupa traductorulu germanu. Traductorii anglesu si francesu in se punu lun'a Gemaziul-ochir. *Tr. Rom.*

la unu assaltu generale alu armatei întregi. Candu s'au denunțiatu vezirului cele ce se vorbiau între soldați, atunci ca omu lipsitu de prudentia, si-a vendutu o parte din secretulu intențiuniloru sale, căci éca cedise denunțiatoriloru : «Nu potu de asta-dăta se me involescu cu cererea soldatiloru, fiindu-că știu de siguru, că este thesauru fôrte multu în cetate, si nu e consultu, ba amu lucra contra ordiniloru Sultanului, déca amu lasa acelu thesauru préda soldatiloru » Apoi pentru că nu cumva soldatii se între în cetate si în prim'a loru ardóre se puna man'a pe acelu pretinsu thesauru, a émisu o proclamatiune, prin care a publicatu la tóta armat'a, că dupa ce vre-o truppa ottomana va fi penetratu si trecutu preste murii cetatiei, aceea numai de cătu se stea pe locu, se faca sianțuri pentru aperiarea sa, si nici-de-cumu se nu cutedie a înainta mai departe séu a intra în vre-o casa, pênê nu va veni elu însusi în persóna se le dea ordinu mai departe. În urma, pentru că se se assecuru în contra a ori-ce inconvenientu, adeca fiindu-că se temea, ca dupa cucerirea cetatiei va simți lipsa în bucate, si din acésta cauza va fi necesitatu séu a-si schimba intențiunea séu a amenă esecutarea ei, asiá a începutu a împarti soldatiloru numai câte pușinu din victualii, de care avea în abundenția, dicéndu, că o mare parte din provisiuni trebe rezervata pentru acele truppe, care dupa cucerirea cetatiei voru trebui se remana aici că garnisóna. Într'aceea, tóte provisiunile ce le asteptá din Ungari'a, au fostu interceptate de garnisónele din Posionu, Iaurinu si Comornu, chiar' precumu Tököli o predisese acést'a Vezirului. În aceste împregiurari, nu numai că obsidiunea Vienei a întârziatu si s'a prolongitu preste asteptare, dar' s'a escatu o scumpețe atâtu de mare, în cătu diece drachme de pâne, si acésta fara sare, se plateá cu unu Rub (57), si pretiulu celor-lalte mancari si beuturi crescea în proporțiunea pretiului panei, lucru ce înainte de acést'a nu s'a mai auditu în castrele turcesci (58).

(57) *Rub.* Este a patr'a parte d'intr'unu leu, precumu Tult este a trei'a parte.

(58) *Nu s'a mai auditu în castrele turcesci.* Turcii póta o grige particulare, că soldatii loru se aiba provisiune în abundenția. Căci înicieri înainte de a intra pe teritoriulu inimicului, poftescu că în tóta diu'a se aiba pâne prospeta, si nici nu se uita séu nici nu iau în mana panea cópta de dóue-ori, séu cópta numai cu o di mai înainte. Si déca n'au pane móle în tóta diu'a seu nu-si capeta regulatu în tóte zilele

TURCII TRAMISI DUPA PROVISIUNE REMANU BATUTI DE TRUPPELE IMPERIALI

LXIX. Vezirulu pentru a remedia acestu reu inainte de a erumpе seditiune in armata din caus'a fometei, a tramisu pre unu Pasia cu duce-dieci de mii de oameni intr'ajutoriu lui Tököli, ordinandu-i a ataca cu tota puterea Posionulu, fiindu-ca acesta cetate era mai pucinu capabile decâtu celelalte in Ungari'a de a resiste atacului; apoi a ingrigi cá provisiunile si munitiunile rezervate in Buda, se

portiuenea lor de carne, untu si oreziu, capitanii lor nu sunt in stare se-i retinea dela revolta. Pentru aceea Turcii spre a preveni o scumpete, éca ce dispositiuni facu. Alegu unu omu de onestate probata, i punu unu Caftanu, si-lu facu Mubaiedgi, séu intendante asupra victualielor. Acestui-a ii spunu, cáta provisiune este necesaria pentru atáti omeni si pe atáte luni. Dupa aceea, cur siese luni inainte de a aduce provisiunile in magazine, iau din thesaurulu publicu o anumita summa de bani, pentru a le procura cu pretulu fixatu prin ordinu de la Sultanulu, dupa cumu adeca anulu é mai bunu séu mai réu. Apoi chiama pe Cassab Bashi, séu primul macellariu, si-i ordina a procura atáte oi si atáti boi pentru espeditiunea ce are se urmedie, si-i platescu indata pretulu din thesaurulu publicu. Acesti duoi intreprindietori dupa ce primescu banii, isi tramitu pe oamenii lor in Moldavi'a, Romani'a. Dobrudgi'a, Budgiacu, Crimea tatarica, si in celelalte provincii ale Rumeliei, si lasa de cumpara vite si alte provisiuni, cari tote apoi le transporta in magazinele preparate pentru acestu scopu. Intreprindietorii si toti oamenii lor sunt respundietori cu viéti'a, déca n'aru implini obligamentulu lor la terminu. Candu este a se incepe espeditiunea bellica, Sultanulu tramite ordinu in tote tierile imperiului, cá se adune cai, boi si camile, cu cari se póta transporta victualiile. Pe teritoriulu inimicului, unde nu se potu face magazine, este obligatu Mubaiedgi a transporta in castre provisiuni pe atáte luni, pe cáte se crede necesariu. Afara de aceste provisiuni ce le procura Mubaiedgi, Sultanulu din partea sa anca da unu contingentu anualu, numitu Uzur(*), care se stringe din decime din totu imperiulu. Provinciile mai departate platescu aceste decime in bani; cele mai apropiate inse tramittu in castre gráu si ordiu; cáci turcii nu voiescu nici a primi nici a manca alte bucate. Provisiunile aci mentionate sunt numai pentru Jeniceri. Pasii si Spahii sunt obligati a-si procura ei insii provisiunile lor, éra Sultanulu nu le da nimic, de cátu numai cate-va cara pentru transportu. Asia sau traimtuei insii pe oamenii lor cá se le cumpere bucate, séu déca stau bine si sunt amici cu Mubaiedgi, ilu roga prin epistole, cá se proeure si loru cele necesarie. Banii, in pretulu fixatu de Sultanulu, ii platescu lui Mubaiedgi prin Capu-Kiahaiu lor, de care si pasii si Spahii trebe se aiba cáte unulu in Constantinopole. Cu modulu acesta, fiindu-cá fiecare trebe se se provéda elu insusi cu victualii, este abia si nici abia posibilu, cá in castrele turcesci se fia scumpetu ori fomete.

(*) Pismetu, pesmetu. *Tr Rom.*

se transpôrte în castrele ottomane de la Vienna. Dar' nici acestu planu nu i-a succésu, séu, pentru-ca nu s'a pusu în lucrare cu destula prudentia, ori ca a fostu descoperitu înainte de timpu. Căci, ducele Carolu de Lottaringia, îndata ce a fostu informatu de planulu Vezirului, a tramissu vre-o câte-va regimente sub comand'a principelui Ludovicu de Badenu spre a se oppune Turciloru mergători asupr'a Posionului. Truppele germane au datu mai întâiu de Tököli si lasandu-se cu acesta în lupta, în câte-va minute l-au batutu si i-au resipitu tôte truppele unguresci. Dupa aceea au atacatu pe Turci, cari vediendu perderea Unguriloru, de atâta terróre au fostu cuprinsi, în câtu dupa pucina luptă au prinsu fug'a, lasandu pe campulu de bataia una miie de morti, altii mai multi captivati, si o miie de cara incarcate cu provisiune si munitiuni au cadiutu préda în manile învingătoriloru.

MURMURU ÎN CASTRELE TURCESCI

LXX. Acésta perdere era nu numai unu presagiu, dar' anca si caus'a nu cea mai mica a unei calamitati mai mari, ce avea se cada asupr'a armatei ottomane. Ienicerii, cari pêne acumu s'au batutu cu atâta bravura si au alungatu pe inimicu din fortificatiunile sale cu atâta vigóre, vediendu ca li se detrage provisiunea, si ca truppele cari au fostu tramise dupa carale incarcate (dupa cari asteptau cu atâta impatientsia) au ramasu batute si distruse, acesti Ieniceri începura a murmura si a striga susu si tare, că ei au venitu aici a se luptá nu în contra fόμεi, ci în contra inimicului. Dar' ei nu s'au îndestulitu numai a striga si a se plange de lips'a ce o simtiau, ci au începutu a fi negligenti intru implinirea detorintiei lor, si garnisónei, care era acumu redusa la estremu, i-au lasatu timpu si ocaసి-une de a-si relua curagiulu si a repara spaturile muriloru ruinati. Obstinatiunea vezirului si difficultatile obsidiunei descuragiasera acumu de mai nainte nu numai pe soldati, ci si pe officieri si comandanti, în câtu acestia nu mai cautau ca ce este mai folositoriu pentru caus'a lor, ci numai cá nisce mercenari impliniau aceea ce li se demandá. Si este aprópe minune că armat'a imperiale nu i-a surprinsu si nimicitu cu totulu; ceea ce se si întemplá, déca din feri-

cire nu prindeau pe unu curiru alu inamicului, care le deschise ochii si le aretă periclulu la care sunt espusi. Dar' indolenti'a prinsese radecini cu multu mai afundu in inimele soldatiloru, decâtu că se-i fi mai potutu imbarbata la una lupta de la care depindea sôrtea a intregu imperiului ottomanu. Din contra, candu nu mai poteau de fatiele laborei la facerea sianturiloru si la baterea fortificatiuniloru, i audiau adeseori esclamandu: « O! infideli, déca nu voiti a veni voi in persóna contra nóstra, aretati-ve numai caciulele, si fiti si » guri că noi vediendu-le, in mai pucinu de una óra vomu fugi cu totii de aici » .

CONFUSIUNEA TURCILORU AUDIENDU DE APROPIAREA POLONILORU

LXXI. Omulu ar' crede că aceste espressiuni nu sunt alta decâtu nisce espectoratiuni comune intre soldati, cându acesti-a sunt inversiunati asupr'a generaliloru lor; si că necasulu ce l-au suferitu in castre si la facerea siantiuriloru, ilu voru versá asupr'a capului inamicului lor; dar' puçinu dupa aceea eventulu ne aretă, că acele plangeri au fostu bine simtite si că ele au esitu din adeverata convictiune. Polonii se apropiu; Turciloru le era usioru a impedi impreunarea acestoru truppe auxiliare cu cele-lalte truppe inime; dar' nici-unu sufletu nu se miscă din locu pentru a deturná periclulu imminente. Pucinu dupa aceea, candu acumu au sciutu de siguru că trupele inime sunt pe cale in contra lor, nóptea inainte de bataia cam a patr'a parte din armata s'a retrasu in secretu, ér' ceialalti, cari se credeau obligati prin religiune de a remané, au aretatu atâtu de pucina resolutiune si ardóre, in câtu ti se parea că nu vreau nici macar' a cerca fortun'a unei lupte.

VEZIRULU SE CONSULTA CU PASHI

LXXII. Desertiunea soldatiloru au consternatu pe insii generalii; singuru vezirulu, care din impregiurarile in cari era, trebuia se se convinga despre vicissitudinile lucruriloru omenesci, a remasu nemiscatu, imaginandu-si că nimicu nu este ce se póta resiste poterei sale. Cu tóte aceste, elu chiama la sine pe toti cei-lalti comandanti si-i intreba, ce credu ei ca ar' trebuí se faca in impregiurarile de fa-

cie? Ibrahimu Pasia, beglerbegulu de Buda si-a datu mai antaiu opiniunea, si dîse că: «lucrulu celu mai consultu este acuma de a redică obsidiunea, si a merge cu tîta armat'a in contra inamicului ; a taiă padurile vecine, si din lemnele cadiute a face baricade si a le fortifică cu tunuri. Aici se asteptamu, si se primimu foculu celud'ântăiu si celu mai intensivu ; éra dupa aceea cavaleri'a se ia in cîste pe inamicu candu acesta va incepe a se retrage.» Intr'adeveru, că déca se esecută acestu planu la timp, Turcii poteau se invingă iute si usior. Ibrahimu mai adaoase, ca «armat'a ottomana este stîrsa prin labîrea fatigiosa a unei obsidiuni ce tiene de atîta timp ; ea nu se pîte divide, nici a lasa o parte a ei in siantiuri, fara a fi espusa la mare periclu ; si cu atîta mai puşinu se pîte lasa înîmicului vre-unu passu deschisu, séu a-i lasa se se apropie tare de noi ; căci , terrenulu ce-lu ocupa castrele nîstre fiindu fîrte intinsu , acésta singura impregiurare ar' facilită ataculu inamiciloru asupr'a nîstra , ér' pentru trupele ottomane defens'a ar' deveni fîrte dificile ».

DISCURSULU VEZIRULUI

LXXIII. Toti Pasi, cu esceptiunea de căti-va, aprobara acestu consiliu, si rugara cu totu adinsulu pe Veziru, senu abusedie de puterea sa, si se nu espuna imperiulu ottomanu la irreparabili daune. Vezirulu inse, spiritu obstinatu, se oppuse acestoru admonitiuni, si dise : « Io nu sciu ce calamitate fatale amerintia statulu ottomanu , « in cătu atati barbati de prudentia eminente, sunt coprinsi mai toti « de cugete perverse si irrationali. Voi sunteti de opiniune că se la- « samu Vienn'a acumu candu amu statu aici trei luni de dile si o « amu redusu la atîta estremitate , in cătu abiă se mai pîte tiené « vre-o trei dile, adeca, voi vreti din buna voi'a vîstra, că se ne scape « acésta cetate din mani. Dar' prin acést'a ce faceti voi alt'a, decâtu « fara se mai încercati o lupta macar', renuntiati in adinsu la victoria si o lasati in man'a unui pumnu de inimici, care nu merita « nici numele de armata faşie cu numerósele si invincibilile trupe « ale imperiulu ottomanu ? Au nu vedeti că cei din garnisîna candu « voru vedé că soldatii nostri perasescu siantiurile si fortificatiunile « loru , voru veni se attace pe acesti-a in retragere ; voru repară

« murii, pe carii cu atata sange si fatigiu i-amu ruinatu; voru reocupá
« totu ce le-amu luat; voru distruge siantiurile ridicate in contra
« loru, si candu ne vomu reintórce, obsidiunea ne va offeri dificultati
« cu multu mai mari decâtu cele de la inceputu? Si chiaru soldatii
« nostri cându voru vedé ca dupa atâta labóre sustienuta in vanu
« si dupa ce atati-a camaradi ai loru au peritu fara cá se-si póta res-
« buná, i luamu si-i ducemu de aici chiar' in momentul candu as-
« teptau fructulu osteneleloru si glori'a victoriei, au nu-si voru
« perde ei atunci curagiulu, si au se voru mai lupta ei cu acea ardóre
« propria soldatiloru musulmani, séu precumu díce proverbialu, isi
« voru face lucrulu numai asiá din vervulu degetelor? Si armat'a
« inamicului, candu va scé cá noi amu redicatu obsidiunea, credeti
« voi óre cá ea nu va refusá a intra in lupta, nevrendu nici macar' a
« cerca fortun'a unei batalie, ceea ce in jurstarile presente nu o póte
« incungiura, fara a periclita totu? Si atunci óre nu se va retrage
« victoriósá, fara a fi perdutu unu omu macar' si batendu'si jocu cu
« modulu acesta, ne va lasa espusi la lovirele unui inamicu cu multu
« mai crudele; cáci éca tómn'a se apropia, si voi sciti cá odinióra
« ploile de tómná au fortiatu pe invincibilele Solimanu a redicá ob-
« sidiunea? Dar' se luamu lucrulu de alta parte, si se punemu cá
« Germanii indemnati de reulu loru geniu, s'ar' lasa in lupta cu noi,
« care din voi se obléga a sta bunu cá Ienicierii, chiar' si dupa ce
« amu invinge pe Germani, ar' mai voi a se întórce spre a continuá
« obsidiunea si a reintra éراسi in acele siantiuri, unde au suportatu
« atâta labóre, au sufferitu atâte fatigiuri, si unde atâti camaradi ai
« loru si-au aflatu mormentulu? Ati vediutu si cunosceți cerbici'a
« loru din strigatele loru seditiósé, pentru cari in totu casulu aru
« merita pedépsa. Starea presenta a lucruriloru inse ne constringe ca
« pe acesti rebelli mai bine se'i ducemu in contra inamicului, decâtu
« se-i damu pe man'a carneficelui. Nu vreu se negu cá acesti ó-
« meni turbulenti au perdutu fórté multu din ardórea loru antica;
« dar' credeti-mi, ei voru fi anca si mai indolenti, déca i scoteti din
« siantiurile loru, si asiá pe tacute le luati si speranti'a de a poté
« cuceri cetatea. Va fi usioru, diceti voi, a reocupa terrenulu, pe
« care garnisóna inamica ilu va fi cuprinsu pêné ce amu tienutu

« noi lupt'a în afara ; dar' ôre nu este cu multu mai usioru a defende
 « aceea ce avemu odata în possessiune, decâtu a o reocupa din nou ?
 « Pôte că poft'a de resbunare va îndemna pe Ieniceri a se întôrce la
 « obsidiune ; dar' aveți grije, nu cumva la casulu de o resistentia vi-
 « gorósa a garnisónei, furi'a loru se se întôrca asupr'a capeteloru
 « vóstre. Noi asta-di suntemu într'o situatiune, unde trebue séu se
 « învingemu séu se murimu. Dar' a învinge după ce amu perasitu
 « o cetate ce o tienemu sub obsidiune acumu de atâté luni , mi se
 « pare ca ar' semená mai multu à perdere decâtu à victoria. Sulta-
 « nulu astépta pe tóta diu'a scire despre succesulu labórei nóstre ,
 « si a facutu degiã preparative de triumfu pentru noi. Déca acumu
 « eventulu ar' proba contrariulu , si noi n'amú poté areta nici unu
 « succesu, atunci potemu scí prè usioru ce periclu stá atâtú asupr'a
 « capului vostru, câtú si asupr'a capului meu. Déca veti considera
 « tóte aceste lucruri, si le veti pondera cu mesur'a prudentiei, atunci
 « veti întielege bine, că în vanu este a duce armat'a în campu si în vanu
 « este a lupta pentru victoria, déca nu vomu lasa cea mai mare parte
 « a Ieniceriloru se apere siantiurile si se continue obsidiunea. Ini-
 « miculu se va inspaimenta, candu va vedé că noi suntemu gat'a a
 « primí lupt'a în campu, si că în acelasiu timpú continuamu obsidi-
 « unea cu aceeasi vigóre cá mai înainte. Acést'a procedere va mascá
 « debilitatea nóstra ; va oprí pe garnisóna de a ne attaca din dosu ;
 « va însuflá curagiu soldatiloru nostri ; cu unu cuventu, acést'a este
 « calea pe care potemu obtiené o victoria nu numai usióra, dar' com-
 « pleta chiaru ».

PASII INSISTU PRE LANGA OPINIUNEA LORU

LXXIV Pasii după ce au ascultatú pe vezirulu , au replicatu pre-
 cumu urmédia : « Noi nu vedemu ce amú avé se ne tememu de o
 « garnisóna , care prin morburi si labóre chiar' asiá este de stórsa ,
 « déca nu mai tare, cá si soldatii ottomani ; si pentru aceea, ea mai
 « multu se va marginí a-si aপরá fortificatiunila câte i-au mai remasu,
 « decâtu a se fortiá a recuceri ce a perdutu. Afara de acést'a , lini-
 « ele si celelalte intarituri ale nóstre suntú cu multu mai tari, de-
 « câtú insasi cetatea ; si déca vomu lasá numai unu regimentu ori

« duóe intru aপরarea loru, anca si atunci va fi mai greu garnisónei
 « din Vienna a le cuprinde, decâtú Ieniceriloru a cuceri cetatea. Pe
 « ceilalti Ieniceri , cari facu acuma servitiu si sunt ocupati in sian-
 « tiuri, potemu cu mai multu succesu se-i oppunemu inimicului, a
 « carui armata nu este de despretiuitu : ea contine nu numai trup-
 « pele din mai tóta Germani'a, ci are anca si o considerabile parte
 « de truppe auxiliare din Poloni'a. Este prè adevveratu, cà Ienicierii
 « sunt cate-odata obstinati , si refusa de a se suppone la comand'a
 « generaliloru, ba de multe-ori le ámerintia viéti'a ; dar' éراسi nu
 « mai pucinu este adevveru, cà prin unu micu presentu si prin pro-
 « misune de a le immarí soldulu, prè usioru i poti imblandi ; si nu
 « se póte crede, cà dupa atate fatigiuri se lasa ei remuneratiunea la
 « altii chiar' acumu candu sunt la finitulu laborei loru. A divide ar-
 « mat'a se se lupte in duóe parti, ar' fi numai in folosulu inimicului
 « si in detrimentulu armatei ottomane. Si apoi credeti cà prin a-
 « césta impartire in duóe lupte , veti intimidá pe Germani? Din
 « contra, ei se voru luptá ca desperati ; cáci lupt'a'nu este pentru o
 « singura cetate, ci pentru salvarea crestinismului intregu ; si asiá
 « prè usioru ar' poté urma de aci ruin'a intregului imperiu otto-
 « manu ».

VEZIRULU IMPUNE PRIN AUCTORITATEA SA

LXXV. Dar' nici aceste rationamente n'au potutu se abata pe Ve-
 zirulu dela propusulu seu. Elu nici nu mai dícea alta acumu, decâtú
 ca Sultanulu i-a commisu lui conducerea acestei espeditiuni, prin
 urmare este prè usioru de vediutu, ca déca s'ar' intemplá vre-unu
 desastru , acesta i s'ar' imputá numai lui, si nu altui-a ; si éراسi ,
 cà nu póte sufferi se i se díca, ca a suportatu atáte difficultati si a
 perdutu atáti-a omeni, fara se póta areta nici celu mai micu resul-
 tatu.

UCCIDE PE TOTI CAPTIVII SI SCOATE ARMAT'A LA CAMPU

LXXVI. La duóe-dieci dile ale lunei Remazanu se aréta armat'a
 creстина. Atunci Cara Mustafa mai inainte de tóte da ordinu a uccide
 pe toti captivii cáti prinsesera Tatarii in escursiunile loru, si alu ca-
 roru numeru se suiá la aprópe trei-dieci de mii. Dupa aceea imparte

truppele care nu erau ocupate cu obsidiunea, în trei corpuri. Cu comand'a aripei stange însărcina pe Ibrahimu Pasia, beglerbegulu de Buda; în arip'a dreapta pune comandante pe Cara Mehemedu Pasia (59) de Diarbekir; centrulu armatei si-lu reserva sie-si, avendu pre langa sine pe Ag'a Ienicieriloru si Spahiiloru, si preste totu a datu ordinu a se tiené tare, si la primulu atacu a respinge pe inamicu. Restulu Ienicieriloru l-a lasatu sub comand'a lui Kiahaja seu în siantiuri, pentru a atacá cetatea în acelasiu timp. La începutu se parea cá officiarii armatei esecuta cu speciale vigóre ordinile ce au primitu; dar nu multu dupa aceea a vediutu vezirulu cá dreptu avuse Ibrahimu Pasia, si-i parú reu, dar' acumu era prè tardiu, cá nu i-a urmatu consiliulu.

LEN'CIERII PERASESCU LINIELE SI SIANTIURILE

LXXVII. Indata la primulu atacu alu Germaniloru, Turcii atâtu cei din arip'a stanga câtu si cei din arip'a dreapta perasescu liniile, si refusa de a se supune comandai generaliloru lor. Ienicierii, cari remassera în siantiuri, observandu ceea ce se petrece în armata, perasescu si ei obsidiunea, si esu din siantiurile lor sub pretextulu fictivu de a adjutá pe companionii lor cari ar' fi în periclu, în fapta înse pentru a scapá ei însii din periclu. Pucinu dupa aceea vinu si truppele Poloniloru si ataca centrulu armatei, care acumu era si din drept'a si din stang'a fara ajutoriu; cáci si Ienicierii si spahii cari mai remassera cu officiarii lor cu totu, nu cugetau atâtu la lupta catu la fuga, si se grabiau cu cea mai mare precipitare a scapá din periclu.

TURCII REMANU BATUTI SI FUGU

LXXVIII. Cara Mustafa Pasia vediendu cá soldatii sei fugu în tóte partile, si ca este imposibile de a înnoi ataculu, se întórce singuru în castre; aici înse nu mai era nici-unu sufletu de omu în corturi; atunci erupse în lacrimi, si-si planse sórtea sa fatale. În urma

(59) *Cara Mehemedu Pasià*. Omu de puçinu renume, dar care a statu în mare favóre la Cara Mustafa Pasia, nu din alta cauza, ci numai pentru cá nici-odata nu-i contradicea (cáci acesta nu putea sufferi cá cine-va se-i contradica), si ascultá orbesce de tóte ordinile vezirului. Pentru care deferentia servile, Cara Mustafa Pasia l'a facutu Beglerbegu de Buda dupa mórtea lui Ibrahim Pasia.

iea singuru stindardulu lui Mahomedu in mana, si merge, fuge din tôte puterile pentru a ajunge restulu armatei sale, care numai prin favôrea intunerecului noptiei a scapâtu de sabi'a inamicului, dar' n'a scapatu si de fric'a ce intr'atâtu cuprinsese pe Turcii fugitivi, în câtu nu mai simtiau greutatile si fatigiele drumului, si nu au încetatu a fugi pênê au adjunsu la companionii loru, pe cari i lasassera la obsidiunea laurinului, duoe-dieci-si-cinci mile germane de la Vienne'a. Atâtu de mare a fostu fric'a mai multu decâtu panica, ce Domnulu, arbitru supremu alu tururoru lucrurilor umane, a versatu in inimile loru, in câtu acei-a cari cu unu momentu mai inainte refusau a face și lucrulu celu mai micu, si cari strigau, că au venitú aici nu pentru a sufferi fatigie si fôme, ci pentru a se bate, acesti ômeni acumu intr'ô di si o nópte, fara a mancă si a bé, traverséza pedestri o cale de cinci-dieci de ôre.

POLONII PRÉDA CASTRELE TURCILORU

LXXIX. In acelasiu timpu crestinii vediendu că Turcii dupa o scurta ciocnitura se retragu in castrele loru, si nesciindu ce se petrece acolo; se tomeau nu cum-va se fia acésta o apucatura a Vezirului; căci nu-si poteau imagina, că o armata atâtu de numerosa precumu era a Turciloru, se întôrca dosulu la celu deantâiu si anca reu atacu. Afara de acésta si intunericulu totu mai mare alu noptiei le-au immaritu fric'a de periclu; prin urmare se decisera a sta pe locu, a astepta diu'a, si apoi a da assaltu asupra castreloru turcesci. Dar' puçinu dupa aceea se informara de la spionii loru, că Turcii au fugitu (60), si au perasitu castrele loru. Atunci Polonii condusi de

(60) *Turcii au fugitu.* Fericitu generalulu crestinu, care pôte sustiené primul, secundulu si tertiulu atacu alu Turciloru. Căci déca i-au respinsu a trei'a ôra, séu celu multu a patr'a ôra, pôte fi securu ca ei întorcu spatele. Si dupa aceea déca i ummaresce numai in pasi mici, precumu amu observatu că au facutu Germanii de câte-va ori, va vedé că nu numai isi lasa castrele, tunurile, bagagiurile si o iau la fug'a mare, ci anca cu strigatele loru ametitôrie de: *Ghiaux ghieldi*, adeca: vinu nêcredintiosii, aducu tóta arma'ta loru in cea mai mare confusiune si disordine. Adeveratu că la aqulu 1711, Turcii într'o bataia ce au avntu cu Russii au inhoitu ataculu loru de siépte ori; dar acést'a se pôte attribui numai lipsei de esperientia a generaliloru russi, cari nededati a se lupta cu Turcii in campu deschisu, nu au avutu curagiulu de a-î persecuta îndata ce au începutu a se retrage. Căci afara de acést'a trebuiau se scia, că lenicerii nu sunt obligati a ataca mai multu că de trei ori,

setea de pradă, petrundu anca în acea noapte în castre, și punu man'a pe una-suta-optu-dieci de tunuri grele și alte munitiuni bellice, se încarca de predi și de provisiuni suficiente pe mai multe luni. Într' aceea, pînă cîndu castrele creștinilor resunau de strigate de bucuria, și pînă cîndu nu numai Germani'a, ci Europ'a întreaga congratulă liberatorilor Viennei: pînă atunci lucrurile la Turcii cari au scapatu din acésta a loru perdere, au lătu cu totul alta fație.

RESUNAREA VEZIRULUI ASUPR'A PASILORU

LXXX. Abia ce adjunse vezirulu în castrele de la Iaurinu, și mai înainte s'a cugetatu, nu cumu se-si repare perderile, ci cumu se restorne în capulu altora periclulu, ce după datin'a Turciloru ilu amestie pe elu. Dar' elu vedea că este imposibile de a-si esecuta propusulu seu, pînă cîndu nu va curăți din cale pe Ibrahimu Pasiă, Beglerbegulu din Buda, și pe ceilalti cari au cunoscintia despre planurile sale; căci acești-a prin auctoritatea loru ar' da mare pondu accușei ce s'ar' redica în contra lui, și ar' poté descoperi intențiunile lui nutrite contra imperiului ottomanu; dar' anca și din aceea cauza, fiindu-ca credea, că prin obstinatiunea sa și i-a facutu inimiș personali. Pentru aceea și cu acestu scopu a chiamatu la sine sub diferite preteste pe toti acei-a, cari i-a facutu mai mare opozițiune în consiliulu bellicu. ținutu mai în urma pentru obsidiunea Viennei, și a datu ordinu, că Pasii care cumu va veni, se fie pedepsiti cu mörte. Și a disu apoi că a trebuitu se procedă în modulu acesta, fiindu-că ei în unire cu Tököli i-au consiliatu mai înainte obsidiunea Viennei, și ore cumu l-au fortiatu contra vointiei sale a întreprinde aceea expedițiune; și după aceea totu ei au fostu cari s'au aretatu îndolenti întru esecutarea ordiniloru sale, și primii în luptă cari au întorsu dosulu și au fugitu.

și deca a trei'a ora sunt respinsi, ei își lasă posturile, castrele și totu, și nu cugetă la alta decătu la fuga; tragu pe Spahii josu de pe cai, și omora pe toti cari li se opun; în asemenea casu ei sunt mai crudi inimiș ai cavaleriei turcesci, decătu însuși inimișulu. Pentru aceea cavaleri'a turcescă cîndu vede că infanteri'a se retrage, nu vine nici-odata în apropierea ei; din contra, o încungiura și fuge de ea mai tare că de însuși inimișulu.

FORTIFICA STRIGONIULU SI UIVARULU, SI SE PUNE IN CASTRE LA BUDA

LXXXI. Dupa acestea pune garnisóne tari in Strigoniú si Uivarú ér cu restulu armatei se asiédia sub murii cetatiei Buda, si numesce de guvernatore acestei cetati pe Cara Mehemedu Pasia , care celu puçinu tacêndu, totdeuna se aretà devotatu intentiuniloru vezirului.

POLONII IN PERICLU

LXXXII. In acestu timpú crestinii se restaurasera , si determinati a secerá pre langa liberarea Viennei anca si alte fructe ale victoriei lorú , au trasu spre resaritu in Ungari'a. Polonii isi luara dreptulu de a merge ei inainte, si dupa ce allungara unele truppe de ale Turciloru fugitivi, se inganfara de acéstá si de cea din urma victoria, care in cea mai mare parte si-o atribuiá numai sie-si, si incrediuti si imprudenti se respandira prin tóta tier'a fara nici-o ordine , cá si cumu ar' fi batutu si suppusu degiá tóte truppele ottomane. Retacindu in modulu acesta, dau la siese-spre-diece ale lunei Siewal, langa Strigoniú, de circa siese mii cavaleria turcésca si duóe mii Ienicieri , pe cari Bostangì Mustafa Pasia (61) si Halil Pasia 'i adunase aici. Polonii avura temeritatea de a-i ataca , si-si punu tóte puterile se-i állunge indata la primulú attacu. Dar' Turcii , cari cu pucinu mai inainte cugetau mai multu la fuga, decátu la lupta, vedindu cá Polonii sunt singuri si Germanii nu sunt cu ei, au statu pe locu, au primitu lupt'a, si au facutu pe inimicu de s'au retrasu mai iute de cátu cumu a venitu ; si nu s'au indestulitu cu atâtú ca i-au respinsu inderetru , cf persecutandu-i , incungiura si stringu

(61) *Bostangi Mustafa Pasia*. Acesta avea dóue nume la curtea ottomana, Bostangì si Cusci Mustafa; fiindu-cá inainte de a fi Bostangi , séu inspectoru de gradine , a fostu Cusci, séu inspectoru paseriloru imperatului. In Batai'a de la Strigoniú l-au prinsu Polonii, si siese ani in urma, parintele meu, la ordinulu Sultanului, l'a rescumperatu dimpreuna cu Ali pasia cu o buna summa de bani. Dupa aceea a fostu inaintatu la officiulu de Caimacamu in Constantinopole, ér' Ali Pasia ajunsse guvernatore de Tripoli in Syri'a. Dar' nici unulu, nici altulu n'a gustatu lungu timpú favórea Sultanului ; cáci amenduoi au muritu puçinu dupa aceea. Bostangi Mustafa pasia, péné ce a fostu Caima^amu, si-au aretatu gratitudinea sa catra parintele meu prin mai multe servitiuri bune. De elu a remasu unu fliu cu numele Capudgi Pasia, omu fórté invetiatu, affabile si la curte fórté bine vediatu.

pe inamiculu inprudente de tôte partile. Se parea că Polonii sunt cu totul perduti ; ceea ce se si imtemplă de siguru, déca arma'ta germana nu le venià intr' adjutoriu chiar' la timpu candu începusera a se retrage ; căci Turcii vediendu că fație cu acestu adjutoriu nu potu tiené lupt'a , s'au retrasu , fara că inamiculu se aiba curagiulu de a-i persecuta , si ducându cu sine o multime de stindarde si trompete luate de la Poloni , si lasandu pe campulu luptei aprópe o miie de inimici morti , intre cari si fiulu generalului Iablonovski.

GERMANII IN UNIRE CU POLONII BATU PE TURCI A DOU'A ORA LA DUNARE

LXXXIII. In diu'a urmatória unindu-se amenduõe armatele , polon'a si german'a , attaca pe Turcii cari erau campati in distantia cam de una ora de la Barcanu , si dupa o lupta agera si obstinata i batu si-i punu la fuga. Pre candu acesti-a voiau in fug'a lor se tréca preste Dunare pe unu podu , ce nu era prè bine construitu , fric'a , grab'a , confusiunea era atâtu de mare , in câtu podulu se rupse suptu greutatea lor , inainte de a fi potutu trece nici o parte din ei , si cadiendu in Dunare , torentele repede i-a dusu cu sine. Ceilalti au fugitu la Barcanu , unde , dupa ce au ajunsu Germanii , la prim'a somatiune au capitulatu cu cetate , cu arme , cu generali cu totu. In lupta anca au remasu celu pucinu trei mii de Turci morti ; ceilalti parte s'au innecatu in Dunare , parte au fostu prinsii asiá , in câtu abiá au scapatu vre-o câti-va cari se duca companioniloru scirea despre acésta perdere.

IMPERIALII OCCUPA STRIGONIULU

LXXXIV. Dupa acésta lupta generalii armatelor victorióse facu preparative pentru a impresora Strigoniulu ; dar' pucinu dupa aceea isi schimbara planulu , pentru-ca luasera scirea , că vezirulu si-a readupatu una armata de optu-dieci mii de ómeni , cu intentiunea că prin o nuoa lupta se stérge rușinea ce o a patítu inaintea Viennei. Dar' falsitatea acestei faime a fostu in curendu descoperita , si asiá in duõe ale lunei Silcade attaca cetatea cu atâtá furia , in câtu Turcii au remasu ametíti de frica si spaima , si comandantele Bekir Pasia , de si avé patru mii de omeni la sine , dupa patru zile de obsidiune

preda celatea (62), care mai înainte a resistat la o armată cu multu mai mare patru luni de zile.

PETRICEICU, PRINCIPELE MOLDAVIEI, INTRA IN Bessarabi'a

LXXXV. Pênê candu armat'a imperială făcea progresse în Ungari'a , si a redusu castellele de acolo érasî sub potestatea creștină , pênê atunci în altă parte s'a făcutu totu asemenea încercare , dar' nu cu asemenea succesu. Petriceicu , principele Moldaviei , care în batai'a dela Cehrinu a trecut de la Turci la Poloni , după ce vediușe că regele Poloniei s'a dusu pentru a libera Vien'a , adunandu trupele moldave , ce-i țineau partea , se uni cu Coniçky (63) , generalulu Cosa-ciloru , apoi trecendu Nistru , merse prin Moldavi'a în Bessarabi'a.

SI FACE MULTE CRUELITATI IN ACEA TIÉRA

LXXXVI. Tiér'a era fără de nici-o apărare , căci Tatarii crimeani si budgiacani erau mai totî dusi la obsidiunea Viennei ; asiâ Petriceicu lasă pe Cosaci se pazéșcă castrele , ér' elu merge cu trupele moldave si distruge si devasta tiér'a în tôte partile cu atâtă crudelitate , în câtu n'a crutiatu nici etate nici sexu. Trăgea pe copii Tatariloru în frigare de vîi , séu i trêntiâ de pietre , în câtu le sariâ toti crerii din capu ; pe candu mai bine făcea , déca-i luâ cu sine si-i educă în religiunea creștină. Desonoră fetiôrele , si apoi le ucidea ; taiâ pantecele femeiloru grele ; torturâ în modulu celu mai barbaru pe bețrani , că se-i spuna unde le suntu banii si averea. Într'unu cu-ventu , elu n'a lasatu necomisu nici-unu modu de crudelitate si barbaria ce s'a potutu vreodata inventa în timpii de mai înainte.

IN URMA ILU RATU TATARII

LXXXVII. Într'aceea , pre candu Moldovenii (64) se purtau aici nu

(62) *Preda celatea.* Acésta capitulațiune face pe unu poetu turcu a dice într'unu modu profeticu : *Ciktum Siamung Capusinden. Selamladum Usturgunt, Beligradi Budunt* ; adică : « Esii pe port'a din Damascu , si-mi luai diu'a bună de la Strigoniu , Belgradu si Bud'a . Gubernamentulu de Damascu a fostu primul postu de onôre alu lui Cnra Mustafa Pasiă , autorulu á tôte desastrele urmate apoi asupr'a portiei otomane.

(63) *Coniçky.* A fostu hetmanu alu Cosaciloru dintre Nistru si Dnipru , cari anca nu se liberaseră de sub jugulu Poloniloru Polonii l-au făcutu hetmanu , dupe ce Dorosiensko și Cirko au fostu trecutu la Turci si la Russi.

(64) *Moldovenii.* Acésta portare nu se pôte atribui tuturoru Moldoveniloru ; caci

că soldați, ci că nisce carnefici , vinu Tatarii cari scapasera din bătăi'a de la Vienn'a, si fiindu-ca nu se simțiau instare de a poté dá pept cu inamiculu, se pusera la începutu pe la marginile țierei si se țineau ascunși. Dupa aceea inse intarindu-se, au novalitu pe neasteptate asupra moldoveniloru respanditi prin țiera si isi resbuna înfricosiatu de ei pentru omorulu fratiloru lor. Apoi auincungiuratu de toate partile pe Cosaci, cari remasera in castre. Acestia, fiindu ca erau pucini la numeru, n'au cutediatu a se lasa in lupta cu Turcii, ci aperiandu-se pe dupa cara , se trageau incetu-incetu catra Prutu, sperandu că cu modulu acest'a se voru poté scuti contra nevalei Tatariloru, si voru poté ajunge in țier'a lor. Dar' fiindu-ca numerulu lor scadea din di in di, si provisiunea li se gatase , asiá au prinsu fug'a si s'au imprastiatu mai multu de fôme si de frigu, decâtu de arm'a inamicului. In fuga, Tatarii au uccisu foarte multi, in câtu din tota armat'a abia vre-o câte-va truppe de Cosaci , cu Petriceicu si Coniski au potutu scapa cu greu in Poloni'a ; si anca nici acesti-a nu scapau, deca caii osteniti ai Tatariloru n'ar' fi impededatu pe acesti-a de a-i persecutá mai departe.

DUCA, PRINPELE MOLDAVIEI, CADE PRINSU LA POLONI

LXXXVIII. Sôrtea principelui Duca fu si mai fatale. Elu , precumu amu dîsu, a fostu dusu la obsidiunea Viennei. Candu s'a intorsu din acésta espeditiune inderetru , a gasitu statulu Moldaviei in cea mai mare confusiune ; mai toti boierii , parte au trecut la Petriceicu , parte, pentru securitatea propria , au fugitu in țierile vecine ; Iassi, resiedinti'a sa, devastata. In aceste impregiurari s'a retrasu cu vre-o câti-va ai sei la Domnesci, unu satu in ținutul Putnei, resolutu a astepta aici timpuri mai bune. Pre cându se ocupá elu aici cu cugetulu, cumu se restituie ordinea si pacea in țiera, unu moldovanu, cu numele Bainski (65) , consângenu alu lui Petriceicu , nevalesce toti cei betrani si mai de frunte boieri vediendu că nu se potu opune lui Petriceicu, s'au retrasu parte in munti, parte in Romani'a. Totu lucrulu a fostu oper'a unor tineri, cari nu aveau nici-o experientia, și s'au lasatu a fi sedusi de promisiunile minciunose ale lui Petriceicu si ale Poloniloru, si prin ajutoriulu acestora s'au incercatu, dar' in vanu, a seduce si pe ceilalti.

(65) *Bainsky*. De origine moldovenu si consangenu cu Petriceicu. Dupa mórtea acestui-a s'a intorsu in Moldavi'a, si parintele meu l'a numtiu Serdaru, adeca generalu preste armat'a de la Prutu.

asupr'a lui, ilu prinde si-lu duce in Poloni'a ; aici a fostu arestatu si tienutu sub mare paza in Varsovi'a, unde nu preste multu a si muritu.

DEMETRIU CANTACUZENU, PRINCIPE MOLDAVIEI, IN LOCULU LUI DUCA

LXXXIX. In loculu lui Duca , Turcii au pusu principe Moldaviei pe Demetriu Cantacuzenu (66), barbatu de inalta origine, dar' omu môle, bunu mai multu pentru timpu de pace decâtu pentru timpuri bellice. Din aceea cauza, pucinu dupa aceea a fostu destituitu din dignitatea de principe, precumu vomu vedé la loculu seu.

CE SE PETRECE LA POARTA SUB DURAT'A OBSIDIUNEI VIENEI

XC. Dupa ce amu naratu cele ce s'au petrecutu anulu acesta in campii de bellu intre amenduóe armatele, cursulu istoriei cere cá se naramu si aceea ce s'a petrecutu sub timpulu acesta la curtea otomana. Sultanulu, dupa ce a tramisu pe vezirulu in espeditiune , se lasá cu totul in prudenti'a si fortun'a acestui-a; se preamblá pe siesurile Traciei si ale Greciei, si-si petrecea cu venatu in tienutulu Despot Tailasi. Asia elu nu sciá nimicu ce se petrece la armata séu in statu , afara de noulatile ce i le tramittea Vezirulu prin câte-unu curiru. Vezirulu, precumu scimu, ilu assecurase cá Vienn'a este redusa la extreme, si cá abia se va mai poté tiené vre-o câte-va dîle; cá nu are de a se teme de inimici, căci atáta terróre i-au cuprinsu de armele ottomane, in câtu nu numai cá au redicatu obsidiunea de

(66). *Demetriu Cantacuzenu*. Fiiulu lui Mihaiu Cantacuzenu din famili'a de la Constantinopole a Cantacuzeniloru. Anca ca june adjunsese la postul de intendants alu garderobei la curtea principelui Romaniei; dara nu sciu din ce cauza, a fostu scosu din servitiu, și apoi s'a dusu la Constantinopole si s'a aplicatu căti-va ani la maiestria de juvelariu. In urma, cu ocasiunea circumcisiunei fiiloru lui Mahomedu a făcutu aces ui-a un presentu de unu sadirvan séu fântána de argintu, din care po-
tea se curga apa dóue-deci-si patru de ore in continuu. Sultanulu ilu recompensá pentru acóst'a cu principatulul Moldaviei. Dar' puçinu dupa aceea i s'a luat domni'a; inse dupa prinsórea lui, Duca érási a fostu restituitu in dignitatea de mai înainte. In urma, Seraskierulu din Silistri'a , Ainedgi Solimanu Pasi'a l-a destituitu pentru lipsa de esperientia in arta militara si l-a tramisu la Constantinopole. Aici Caimacamulu l-a primitu intr'unu modu atátu de duru si cu vorbe atátu de aspre, in câtu de spaima a capetatu polipulu in grumazi, din care apoi la, trei dîle a si muritu in prinsóre. Moldovenii ilu numera intre cei mai crudeli domni ai lor.

la Uivar anca înainte de ce s'ar' fi apropiatu armat'a musulmana, cî si-au retrasu trupele într'o buna departare de la cetate si s'au ascunsu acolo dupa siantiuri. Sultanulu, primindu aceste frumóse assecurari, s'a trasu mai aprópe de Constantinopole, voindu a vená in tienuturile de prin giurulu cetatiei, cá asiá se fia in apropiarea capitalei candu i va vení placut'a scire despre cucerirea metropolei Germaniei, si se póla serba acésta victoria cu cea mái mare pompa si splendóre posibile. Dar' fiindu-ca in locu de noutate placuta i-a venit trist'a scire despre perderea armatei sale si despre masacrulu ce au suferitu omenii sei, asiase întórse cu indignatiune la Constantinopole, nu pentru a celebra triumfulu, cu care atátu se magulia pênê acumu, ci pentru ca cu presenti'a sa se adjute statului in acésta stare strimtorata, si se tiena in frêu pe rebelli, despre cari bine scia, cá in impregiurarile de fație potu prè usioru se escite la insurectiune pe poporulu comunu.

VEZIRULU SE ESCUSA INAINTEA SULTANULUI

XCI. Nu multu dupa aceea a primitu o scrisore de la Vezirulu fugitu la Bud'a, in care-i face unu reportu circumstantiale despre operatiunile campaniei intregi. Vezirulu inainte de tóte i aréta difficultatile ce au suferitu si labórea ce a pusu, pentru a aperá si a inlarga imperiulu ottomanu, si cu cezelu s'a adoperatu a supune o cetate atátu de tare si de obstinata. « Inceputulu fericitu — scrie Vezirulu — mi-a datu mare sperantia cá in scurtu timpu voiu poté cu-
« cerí cetatea, si amu avutu increderea, cá preste puginu voiu fi in
« stare a o poté offeri maiestatei vóstre dimpreuna cu totu imperiulu
« occidentale. Dar' dupa aceea mi s'au rapitu din mana aceste suc-
« cesse, nu prin armele inimicului, ci prin maiestriele si tradarea offi-
« ciariloru mei subalterni, in specialu prin tradarea si perfidi'a lui I-
« brahimu Pasia, beglerbegulu de Buda, care elu celu dântáiu a fostu
« pentru obsidiunea Viennei, ér' dupa aceea si-a schimbatu opiniunea,
« séu pentru cá a vediutu ca dupa cucerirea Viennei, Beglerbegulu de
« Bud'a nu va mai avé autoritate atátu de insemnata cá mai inainle,
« séu pentru ca aspirá la dignitatea de mare veziru; si asiá nu numai
« a refusatu a urma ordinile mele, si s'a oppusu la tóte consiliiele

« mele, ci prin esemplulu seu a incuragiatu pe soldati si pe officiari
 « a-si neglige detorintiele lor. Cu tôte acestea le-amu suferitu ,
 « pentru-cà simtiamu in mine o aversiune de a uccide pe unu bar-
 « batu, care are atâte titluri de a fi respectatu in imperiulu ottomanu.
 « Dar' chiar' acêsta indulgentia a causatu in urma perderea luptei.
 « Căci, însărcinandu-lu cu comand'a aripei stange, elu indata la pri-
 « mulu atacu alu Germaniloru, si inainte de a se poté dîce ca s'a
 « inceputu lupt'a bine, a intorsu dosulu cu tôte trupele sale , a fu-
 « gitu in cea mai mare disordine , si a datu prin acêst'a ocasiune
 « inamicului de a luă ceealalta armata in cōste, a o bate și a o pune
 « la fuga. In urma, dupa ce amu vediutu că inamiculu persecuta din
 « tôte puterile armat'a nōstra in retragere , si Ibrahimu Pasia este
 « nemiscatu; prin urmare , vediendu ca acesta in modu obstinatu
 « cauta ruin'a atātu a sa catu si a imperiului; si temendu-me ca nu
 « cumu-va elu prin purtarea sa se suppediteze inamicului o victoria
 « anca si mai mare, decâtu cumu a fostu cea din urma ; cu unu cu-
 « ventu , vediendu că pe Ibrahimu Pasia nu-lu mai potu oprî: amu
 « fostu constrinsu a-lu sacrifica că victima necessaria pentru salutea
 « statului, si amu orediutu ca aducu celu mai mare servitiu atātu
 « imperiului câtu si maiestatiei tale , déca voiu curati din cale pe
 « unu omu, care a fostu caus'a atătoru nefericiri pentru amenduoi.
 « Si eu atātu de firma incredere amu in justiti'a maiestatiei vōstre,
 « in câtu nu-mi potu imagina, că se mi se impute de vina séu ne-
 « gligentia aceea ce s'a causatu numai prin lips'a de subordinati-
 « unea altora.»

VEZIRULU SE ROAGA DE IERTARE SI PROMITTE A LUA VIENN'A

XCII. Pre langa acestea , Vezirulu s'a rogatu de Sultanulu că se'i
 concréda comand'a asupr'a armatei si in espeditiunea proxima, inse
 se-i concéda a-si întregi fortiele, recrutandu trupe nuōe ; déca nici
 cu modulu acest'a nu va cuceri Vienn'a si tōta Germani'a, atunci é
 gata se-si puna capulu si se primésca mōrtea prin sabia ori stréngu.
 Pre langa scrisōrea in care cerea acestea , a tramisu pretiōse da-
 ruri (67) nu numai pentru Valide-Sultana , ci pentru toti officiarii

(67) *Pretiōse daruri.* Prin aceste, că prin cele mai persvasive argumente ale inno-
 centiei sale, credea Cara Mustafa Pasia, ca va poté face se scape si se arunce culp'a

de curte, despre cari sciá ca stau în gratia la Sultanulu. Acesti-a l-au si servitu ; căci prin întrepunerile loru într'atâtu au convinsu pe Sultanulu despre innocentî'a Vezirului , în câtu nu numai ca au declaratulu ca Ibrahimu Pasia si ceialalti puniti cu mórte la Iaurinu , au fostu în modu justu puniti, dar' anca au întaritu de nou pe Cara Mustafa Pasia în dignitatea de mare-veziru si de comandante preste tóta armat'a.

VEZIRULU CONFIRMATU DE NOU ÎN DIGNITATE, CUGETA A MAI PUNI

SI PE ALTI OFFICIARI CU MOARTE

XCIH. Vezirulu, dupa ce au primitu aceste scrisori, a prinsu éراسi curagiu, si lasandu la o parte tóta fric'a, se puse din tóte puterile a-si îmulf truppele si a face tóte preparativele necesare pentru proxim'a campania. Si póte că ar' fi scapatu din periclu, ar' fi stersu rusinea ce o patise mai înainte, si ar' fi adjunsu éراسi la auctoritatea ce o avuse pênê acumu, déca din prè marea încredere în puterea sa nu era prè-pripitu intru a si-o restabili, si chiar' prin acésta, a-si accelera însusi perderea. Elu, precumu amu observatu mai în susu, a ordinaru, fara scirea Sultanului , mórtea lui Ibrahimu Pasia , Beglerbegulu de Buda, si a celorlalti officari, cari erau în cunoscinti'a intentiuniloru sale ; si Sultanulu tóte acestea le-a aprobatu prin scrisórea sa. Mai erau înșe unii, pe cari Vezirulu nu avuse curagiulu de a-i puni deodata cu pe ceialalti ; pentru-cà se temea, cà numerulu prè mare alu ucisiloru ar' poté se destepete suspitiune în inim'a Sul-

în spatele altora. Dar' în vanu i-a fostu tóta încercarea. Se dice că cu acésta oca-siune, unu evreu cu numele Connorto Anacav Ogli, pe care Cara Mustafa ilu purtá cu sine, a disu o vorba ingeniósa, care caracteriséza fórte bine terrórea panica ce a cuprinsu atunci inimile Turciloru. Vezirulu adéca fiindu în Bud'a, întrebá pe e-vreu, déca n'are ceva lucru de valóre, cá se-lu póta transmite cá presentu Sultanului ? Evreulu respunse, ca în Bud'a nu are, fiindu ca tóte lucrurile pretióse si le-a lasatu în Belgradu. Vezirulu atunci i offeri cinci-sute de ómeni cavaleria usiora, numita Besli, se aduca pretiósele din Belgradu, si se-lu apere pe cale ca se nu-lu despóia vre-o banda vagabunda de Turci séu Tatari. Dar' Evreulu replicá: nu sunt neces-sari atâti-a soldati ; trei ómeni sunt de adjunsu pentru a me apara ; căci eu am o siapca séu pelaria nemtiósca , si acést'a singura è prè de adjunsu, pentru ca cele mai mari bande de hoti numai se o vódia si de frica se-mi dea toti banii loru. Vezirulu întielese, si suspinandu, se dice ca a respunsu : Bine dice proverbiulu no -tru. «Pe cine i pune Dumnedieu la fuga, aceia se temu si de unu evreu .

tanului. Pe acesti-a a cercatu se si-i castige prin promissiuni, spre a-i impedeá se nu-lu accuse. Dar' totusi tienea ca nu este prudentu a-i lasá in vietia; pentru-ca asiá elu pururea putea se aiba cauza de a se teme, ca inimizii sei ar' poté se-i corrumpa, si se descopere aceea ce s'a petrecutu numai intre ei. Era inse necessariu a inventa unu pretestu, pentru cá se le ia vietia; cáci cei cari dupa subsumptiunea lui au causatu perderea la Vien'a, era degiá cu totii puniti cu mórte; si prin urmare nui se parea lucru justu, a reinnoi acúsatiunea contra aceluor persoane, cari au fostu odata acquitate. Elu nu avea dar' si nici nu putea se ghicésca séu se inventeze nici-unu pretestu plausible. Asia se pune sí scrie in secretu Sultanului, ca: «Aga Ieniceriloru si ceilalti Pasi, pe cari i-a insemnatu cu numele, de nou se oppunu ordiniloru sale, si din grati'a sa, ca i-a iertatu pentru portarea loru cea rea la obsidiunea Viennei, nu facu usu pentru a se indrepta, cí pentru a se intarí anca si mai multu in intentiunea loru obstinata de a ruina imperiulu. Maiestatea sa bine ca i-a datu deplina putere de a puni pe officiaru culpabili, ori cine ar' fi acei-a, dar' elu n'ar' voí bucuros a usa de acésta putere, cá se nu dea ocasiune inimiziloru sei cá se-lu accuse, si atunci candu ar' fi nevinovat; pentru aceea róga pe Maiestatea sa, se se indure a dispune in privinti'a acést'a».

TRADAREA SI FALSITATEA VEZIRULUI SE DESCOPERE

XCIV. Nu se póte nega, ca acésta espunere a Vezirului era plausible; dar' lucrurile la curtea ottomana luasera cu totul alta faéie, si vezirulu departe de a-si vedé implinita cererea, din contra prin acestu pasiu imprudentu si-a causatu insusi ruin'a sa. Cáci, unii alti officari, cari au fostu presenti la obsidiunea Viennei, au tramisu la Porta raporturi cu multu mai fidele despre cele intemperate acolo, descoperindu totodata si apucaturele si intentiunile Vezirului. Ba nici cuprinsulu acestei din urma scrisori a Vezirului n'a potutu se remana atátu de secretu, in cátu patronii persónelor accúsate se nu vina la cunoscinti'a periculu ce amerintiá pe amicii sei, si se nu cerce ocasiune de a se intrepune din tóte puterile pentru salvarea loru. Pre langa acést'a, mai sosí si unu nuntiu nefericitu cu scirea despre ocuparea Strigoniului prin Germani, si despre per-

derea armatei ottomane la Barcanu : nuntiulu aretâ Sultanului si mai-mariloru, ce consecentie funeste pôte se aiba acestu desastru ; si spuse ca numarul mortiloru este cu multu mai mare decâtu cumu se crede, séu de câtu cumu voiesce Vezirulu se scia.

CURTENII LUCRA ȘI GRABESCU RUIN'A VEZIRULUI

XCV. Sultanulu era dispusu a ruina pe Vezirulu , si inimicii acestui-a anca nu incetara a-lu alarma in continuu. Acumu i relatau despre cuventele seditioase ale soldatiloru si ale poporului, că Cara Mustafa Pasia anca nu este punitu precumu merita nici pênê astadi ; acumu i aretau necesitatea de a-lu destitui chiar' si candu ar' fi innocentu, căci schimbarea Vezirului in timpi de disgratia totdeauna s'au aretatu folositória ; acumu i depingeau tradarea si maiestriele Vezirului cu colori atâtu de vie , in câtu Sultanulu in urma s'a determinatu a tramite pe Capudgilaru Kiahaiași cu unu Chatisierifu in Ungari'a, si a luâ capulu lui Mustafa.

MORTEA VEZIRULUI CARA MUSTAFA SI DENUMIREA ALTUI VEZIRU

XCVI. Kiahaia ajunge la Belgradu si afla pe Vezirulu ocupandu-se cu recrutarea pentru armat'a sa. Elu avisâ mai ântâiu pe Aga Ieniceriloru, si apoi merse in cas'a Vezirului, unde-lu si arestâ. Kiahaia i aretâ ordinulu Sultanului. Mustafa n'a facutu nici cea mai mica resistentia ; dise numai, că móre că martiru. Apoi in siese ale lunei Muharremu, anulu Hegirei 1095, a fostu strangulatu prin patru carnefici, si capulu lui transportatu la Constantinopole. Sultanulu in locul lui a numitu mare-veziru pe Cara Ibrahimu Pasia (68)

A 1095
I. C. 1684

[6 8] *Cara Ibrahimu Pasia.* Acesta a fostu mai ântâiu Kietciudabegu pre langa Cara Mustafa Pasia dupa aceea , candu acest'a a mersu in espeditiunea cegriniana, Ibrahimu a ramasu Caimacamu in Constantinopole. In amendoué aceste posturi s'a aretatu atâtu de arrogante si turbulentu, in câtu nu numai crestiniloru, dar' si Turciloru le-a desplacutu promotiunea lui. Dar' dupa ce s'a facutu mare veziru, s'a silitu a se face mai popularu, mai affabile, si acumu era mai accesibile ; pôte, trist'a catastrofa a predecesorelui seu i-a servitu de exemplu. Si la curte era fôrte attentivu, ca totdeauna se fla in apropiarea Sultanului, se taie tóta ocasiunea turbeniloru de a-lu calumnia séu discredita inaintea acestui-a. Cu modulu acest'a s'ar fl potutu sustiené lungu timpu in postululu seu, dâca sôrtea atâtu de inimica pe acelu timpu Turciloru n'ar' fl venitu a eclipsâ virtutile lui, si dâca Solimanu Pasia nu venia a descoperi Sultanului tôte defectele lui.

pênê acumu Caïmacanu in Constantinopole ; si dându-i sigilulu imperiului , ilu eshortà se-i fia de invetiu sórt'a predecesorelui seu , si se servésca imperiului ottomanu cu mai multa credintia ; se-si puna tôte puterile si tóta atentiunea, ca se-si resbune aspru de inimici pentru rusînea ce a suferitu de la ei predecesorele seu. Dar' imprudenti'a lui Cara Mustafa Pasia adusese fôrte multi inimici asupr'a imperiului ottomanu, cu cari trebuia se se lupte acumu noulu Veziru. Elu isi formase o idea atâtu de mare despre puterea Turciloru, in câtu pe timpulu candu s'a decisu a întreprinde espeditiunea contra Viennei, nici prin minte nu-i trecea se atraga pe cei-lalti principi crestini din partea inamicului si se-i castige in partea sa, din contra i vatemá in totu modulu, ca si candu ar' fi mai avutu lipsa de a-i provoca se declare si ei bellu imperiului ottomanu.

CAUS'A RUMPEREI PACEI CU VENETIANII

XCXII. Pre candu se petreceau acestea, Petru Cicerani, ambassadorulu séu Bailos alu republicei venetiane, sosescu la Constantino-pole cu duõe vase bellice si trei mercantile, éra dupa ce debarcà, dede ordinu ça lucrurile ce le-au adusu cu sine, se le transpôrte la ospellulu seu. Dar' Ghiumrukci (69), vediendu marea cantitate a acestoru lucruri, veni la suspitiunea ca acelea nu sunt tôte ale ambassadorelui, ci ca ar' fi marfa destinata pentru ôre-cari comercianti; asia elu visità năile , si într'adeveru dupa o stricta cercetare a descoperitu, cà o mare parte din acele efecte erau destinate pentru unii negotiatori, si le-a cerutu se platésca vama; negotiatorii inse au refusat. Atunci comissariulu, contra dreptului de ambasada, a confiscatu marfile si a ordinatu a-le duce in magazinele Sultanului. Ambassadorulu se adoperâ la inceputu prin persvasiuni, a recapeta aceea ce i s'a luat, demonstrandu cu acte publice, cà nu numai pre-

(69) *Ghiumrukci*. Séu Ghiumruk Eminî adeca collectoru de vama, despre care amu vorbitu in partea prima (*). Acésta numire pare a deriva din modernulu cuventu grecescu Κομμερσιαριος, care, precumu mi se pare, este o corruptiune d'in cuventuлу italianu Commerciarco.

(*) A se vedé not'a 7 lá Capu III din Cartea III. *Tr. Rom.*

decesorii sei, dar' toti ambassadorii straini au avutu privilegiulu de a aduce fara vama in Constantinopole ori-ce obiecte le-ar' placé, si acést'a atátu in trebuintiele proprie câtu si pentru comercianti. In urma, vediendu cá cu vorb'a nu o póte scóte la cale, ci cá voi'a Turciloru tiene locul legei, promise lui Ghiumrukci o buna suma de bani, si cu modulu acesta isi liberà náile ce acesta le confiscase. Câte-va dñle dupa aceea, unu nobilu venetianu, pe care ilu prinsesera turcii pe mare si-lu facusera captivu, a fugitu de la domnulu seu si a scapatu pe o naie venetiana, care venise se transpórte acasa pe Morosini, ambasadorulu de mai inainte. Nai'a inse a trebuitu se stea câtu-va timp, pentru cá Morosini era indispusu si nu putea se plece pênê presté vre-o câte-va dñle. In acestu timp domnulu venetianulu aflandu cá sclavulu seu este pe bordulu náiei si vrea se scape, indata se presenta cu unu Arzuhal (70) la Vezirulu, cerendu a lua dispositiune ca se i se retistitue sclavulu. Vezirulu transmite pe Bostangi Pasia ca se visitadie tóte náile, si aflandu pe captivulu, se-lu restituie indata domnului seu. Venindu Bostangi Pasia la capitanulu náiei, néga ca ar' avé vre-unu fugitivu pe bordu ; Bostangi insiste si pretinde a visita nai'a ; capitanulu i se oppune cu puterea. Dar' Turcii erau mai numerosi ; si acést'a imprejurare insuflandu-le curagiu, au visitatu nai'a, au prinsu pe sclavu si l-au luat cu sine ; omorindu o parte din matrosi cari prinsesera arm'a, ér'o parte punendu-i sub severa paza chiar' pe nai'a lor. Audiendu Sultanulu ca o naia venetiana chiar' in portulu Constan-

(70) *Arzuhal*. Acestu cuventu insémna, espunerea séu summarulu unei cause Asia se numescu acele petitiuni ce se presenta Vezirulu in divanu in materii judiciarie. Ele trebuie se fia atátu de concise, in câtu se nu cuprinda mai multu de diumetate a unei pagine in octavu, ori cá tude momentósa séu incurcata ar' fícaus'a ; cáci de asupr'a pe cealalta diumetate a paginei trebuie se se scria voturile judecatoriloru si santenti'a vezirulu. Din acésta cauza, nu ori-care Turcu este capabile de a compune unu Arzuhal, ori câtu de invetiatar' fi iñ alté respecté ; ci sunt Arzuhalgii pusi anume pentru acést'a, cari isi tienu cancelari'a aprópe de curtea Vezirulu, si stau gat'a in ori ce timp a servi pentru bani. Asia, caré vré se-si presente o cauza Vezirulu, se adresséză catra acesti-a pentru a-i face Arzuhalulu. Ce è mai multu, nici chiar Reis Effendi, adeca marele cancellariu alu imperiulu cu tóte ca è unu bunu scriitoriu, totusi nu cutédia se-si compuna insusi unu Arzuhalu, ci transmite unu species-facti despre caus'a sa la unulu din acesti Arzuhalgii, si lasa cá elu se-i faca petitiunea.

tinopolei a cutediatu se intrebuintieze arme, indata a ordinatu detinerea ambiloru ambasadori, Cicerani si Morosini, si nu i-au eliberatu, pênê nu au platitu mai multe pungi pentru rescumperarea matrosiloru, si pene nu au datu satisfactiune deplina pentru crim'a lor.

**VENETIANII DECLARA BELLU TURCILORU SI AMBASADORULU LORU FUGE
DIN CONSTANTINOPOLE**

XCVIII. Republic'a Venetiei primîndu scirea despre cele ce se petrecusera la Constantinopole chiar' pe timpul obsidiunei Viennei, si pe candu succesulu acestei obsidiuni era anca dubiosu, mai bine tacu si inghiti acêsta rusine. Dar' dupa ce audise despre perderea Turciloru la Vienn'a, indata a cerutu satisfactiune esemplara; si fiindu-ca Turcii i-o refusara, Veneti'a se confederà cu imperatul Germaniei si cu regele Poloniei, apoi declara bellu pórtei otomane. Ambasadorulu venetianu a prezentatu in persóna Caimacamulu declaratiunea formale de bellu, apoi schimbandu-si vestementele, fugi pe ascunsu din Constantinopole.

TURCII VINU IN MARE CONFUSIUNE

XCIX. Unu accidentu atâtu de gravu si neasteptatu aduse pe Turci intr'o terróre aprôpe inespimabile. Necesitatea cerea, că ei tôte poterile lor se le întôrca contra Germaniloru si Poloniloru; dara vedeau de alta parte, că nu mai pucina putere le trebue pentru a poté resiste contra Venetianiloru. Adeveratu, că armat'a Venetianiloru nu putea fi atâtu de mare; dar' nu se putea ghici că din care parte va urma ataculu; pentru aceea era necesariu a fortificá tôte porturile maritime cu garnisóna suficiente pentru a poté resiste i-nimicului; la acêst'a inse se cerea unu numeru mare de armata. Turcii nu aveau alta flota, decâtu siese Sultane, si aceste anca vechi si sparte; nici sperantia nu era se póta procura in curendu altele, fiindu-ca in espeditiunea ungara se consumasera toti banii din thesauru.

NOULU VEZIRU SE INCERCA A IMRLANDI PE VENETIANI

C. Pentru aceste ratiuni noulu veziru Cara Ibrahimu Pasia se adoperà in totu modulu a imblandi pe Venetiani; declarà că injuriile

de cari se plangu nu provinu din ordinulu Sultanului, 'cî numai din avariti'a predecesorelui seu; si le promite a le restitui totu ce li s'a luat, numai se desiste de la bellu.

VENETIANII REFUSA, ER' TURCII SE PREPARA CONTRA A TOTI INIMICII LORU

CI. Dar' Venetianii nu voiau se asculte aceste promisiuni lingusitorie ale Turciloru, din contra ei declarara ca nu potu se franga confederatiunea lor cu principii crestini; destule injurii au suferitu pênê acumu; a venitu degiã timpulu se-si resbune. Vezirulu vedindu cá furtun'a ce amerintia imperiulu ottomanu din tôte partile, nu se mai pôte incunginrã, si-a pusu tóta grigea si tóta abilitatea, sa pentru a o oprî déca s'ar' poté. Asiã, numî Seraskier contra Germaniloru pe Sieitanu Ibrahimu Pasia, barbatu de valóre probata, ér in contra Poloniloru pe Ainedgi Solimanu Pasia (71) in aceeași calitate; pe marele admiralu ilu insarcinã a observa miscarile Venetianiloru. Elu, vezirulu remase in Constantinopole sub cuventu cà este indispusu, si dandu comandantiloru ordinu secretu a-i dá in totu timpulu esacte informatiuni despre cursulu lucruriloru, ér' Sultanului se-i comunice numai succesele bune; cele rele se le ascunda in câtu voru pote, de inaintea lui.

IMPERIALII OCCUPA VISEGRADULU SI VATIULU

CII. Intr'aceea, pre candu se petreceau acestea in Constantinopole, armat'a imperiale sub comand'a ducelui de Lotharingi'a strabatù in Ungari'a in lun'a Gemaziulu-ochir, anulu Hegirei 1095, si câtrã finea acestei lune impresorã cetatea Visegradulu, éra in câte-va dîle o

A. 1095

I. C. 4684

(71) *Ainedgi Solimanu Pasia*. Unu bosnianu, nascutu din parinti crestini; dar' anca de copilu micu a fostu educatu in religiunea mahomedana, si a fostu crescutu in curtea lui Kioprili. Dupã ce a trecut successiv prin posturile de Talhisciu (*). Kiabaia, Seraskieru in Babadaghi, in urma ajunse mare veziru. Numele de Ainedgi, adeca înselatoriu, i s'a datu pentru multele sale apucaturi maiestrose, cu cari s'a servit spre a însielã atât pe amici câtu si pe inimici; sub acestu punctu de vederc sémene cu Ulissee lui Homeru, pe care poetulu ilu numesce; πολύτροπος si πολυματής (**). Ainedgiavuse unu unchiu, archimandritu in Bosnia, mare iubitoriu alu bisericeii grecesci, si fôrte stimatu inaintea țariloru Russiei, Ioanu și Petru, fiindu-cã prin proselitismulu seu atrasu pe multi in partea loru atât in Serbi'a câtu și in Bulgari'a.

(*) Adeca : concipistu. *Tr. Rom.*

(**) Adeca : astutu si inventiosu. *Tr. Rom.*

si ocupă ; căci garnisón'a desperandu de a o poté tiené s'a retrasu in fortaretia, de unde se mai aperă câtu-va timp ; dar' candu a începutu canonad'a, si obsediatii au vediutu că nu mai vine nici-unu adjutoriu, au capitulatu si ei, si in patru ale lunei Regebu au inchinatu cetatea sub certe conditiuni ducelui de Lotharingi'a. Pe cale, mergendu catra Vatiu, nu departe de acésa cetate, li se alatura Beglerbegulu de Bud'a, pe care ilu tramisese Seraskierulu Sieitanu Ibrahimu Pasia ca se se oppuna Germaniloru si in câtu va poté, se-i impedece in progressulu loru. Dar' abia se diărira Turcii, candu truppele imperiali cu atâtă furia se aruncara asupr'a loru, in câtu au fostu necessitati a se retrage cu mari perderi si a lasa cuceritoriloru terenulu deschisu. Dupa acésa victoria, imperialii impresorandu Vatiulu batu cetatea cu tóta instrumentele bellice si o assalta in continuu. Budan Pasia merge intr'adjutoriulu obsediatiloru, si dupa ce s'a reintaritu cu nóue truppe, ataca de duóe-ori castrele imperiali, dar' de amenduóe-ori a fostu respinsu, si in urma, dupa ce a perdutu cinci-spre-diece mii de ómeni, se întorce indereptu de unde a venitu. Comândantele Vatiului vediendu că cei de la cari asteptá adjutoriu, suntu batuti, predă cetatea sub aceleasi conditiuni, sub cari a capitulatu garnison'a din Visegradu.

IMPERIALII OCCUPA PEST'A, SI IMPRESORA BUD'A

CHII. Dupa-ce a ocupatu aceste si anca alte cetati vecine, ducele de Lotharingi'a (Lorena) merge cu armat'a spre Bud'a, si in prim'a lunei Siaban pune castrele sub murii cetatei. Mai întâiu au atacatu Pest'a, cetate situata in fație cu Bud'a in ceealalta parte a Dunarei, si in câte-va órë o a si ocupatu ; dupa aceea impressóra capital'a Ungariei din tóte partile. Pe candu Germanii erau ocupati cu obsidiunea cetatiei, venindu Seraskierulu Siaitanu Ibrahimu Pasia cu tóta armat'a ottomana, se incerca a rupe liniile cu cari imperialii se intarisera in castre, si totudata da ordinu unei trupe de Ieniceri si de Spahii, ca se atace pe inimici de alta parte, se incerce a petrunde prin castrele loru, se intre in cetate si se dea cu modulu acesta adjutoriu garnisónei. Dar' de câte-ori Turcii atacau, de atâté-ori erau respinsi ; asiá Seraskierulu in urma desiste de la atacuri ulterioari, si

se pune in castre in faie cu castrele inimice, dăndu ordinu soldatiloru sei a mortifică pe inamicu prin continue ciocniri si nevaliri asupra lui; in specialu se se adopere in totu modulu a dá totu ajutoriulu posibile garnisónei din cetate. Dar' cu tóte aceste adoperrari, cetatea totusi n'ar' fi fostu salvata, déca nu intrevenia unu accidentu intru liberarea ei; căci Germanii faceau assalte vigoróse, si respingeau atacurile Turciloru totdeauna cu perderi din partea acestora. Accidentulu a fostu, ca garnison'a (nu se scie, déca prin casu, séu in urm'a vre-unei tradatorii) a descoperitu minele puse de Germani pentru a aruncă in aeru o parte a muriloru in momentul candu voru dá assaltu cetatiei, si au scosu pravulu din ele. Generalii armatei imperiali, care sperau a cuceri cetatea inainte de ce ar' primi Seraskirulu ajutoriu, au vediutu că ei trebe se incépa acumu tóta labórea din nou, si au conchiamatu pe toti ceilalti condamnatii la unu consiliu belicu, că se-si spuna fia-care opiniunea: déca este consultu a mai continuă obsidiunea, ori nu. Mai toți au fostu de parere a redică obsidiunea; din cauza că li se parea lucru fórte periculosu, de a tiné cetatea sub obsidiune, si in acelasiu timpu a se luptă si a se apara cu o armata superióra armatei loru; esemplu este obsidiunea Viennei, unde s'a vediutu ce perderi mari póte se suferé armat'a prin asemenea tactica. Prudenti'a a moderatu ardórea loru si Turcii anca incetara cu atacurile. Asi-à in duóe-dieci-si-trei ale lunei Silcade, dupa obsidiune de trei luni, Germanii storsi si fatigati s'au retrasu de la cetate cu totu bagagiulu loru, dupa ce tramisaseră inainte tóte tunurile cele grele. Turcii, cari sub totu decursulu acestei obsidiuni au statu totu intre frica si sperantia, au revenitu érase in curagiulu loru, si dupa suportarea acestei mari tempestati, au mai gustatu si ei trancilitatea atâtu de multu dorita.

ALTE VICTORII ALE IMPERIULUI

CIV. Totu pe acestu timpu, contele Lesley, pe care ducele de Lotharingi'a ilu tramisese cu o parte a armatei in Slavoni'a, a impresoratu Virovitiulu, o fortaretia considerabile in acésta téra; a batutu de duóe ori pe Turcii, cari venisseră in ajutorulu garnisónei; si a datu assaltu asupr'a muriloru fortaretiei cu atâtă furóre,

in catu garnison'a a fostu constrinsa a se preda in duõe-dieci-si-trei ale lunei Siabanu. Si totu pe acestu timpu , imperialii au batutu pe Tököli langa Eperies in Ungari'a de susu, prindiendu-i tôte scrisorile si totu bagagiulu.

SERASKIERULU REGULÉZA AFACERILÉ IN MOLDAVI'A SI ROMANI'A

CV. Pre candu Seraskierulu din Ungari'a se luptá contra Germaniloru cu resultatu dubiosu, pe atunci Ainadgi Solimanu Pasia se luptá cu mai bunu succesu contra Poloniloru la Babadaga (72); unde adunandu-si armat'a, a trecutu Dunarea aprópe de Sacci'a; dar vedindu ca truppele polóne nu se mai aréta, a cugetatu mai consultu a regulá intr'aceea trebile in Moldavi'a si Romani'a, decatu a merge mai departe; cà-ci dupa starea presenta a lucrurilor, era mai necesariu a defende decâtu a largi marginile imperiului. Pe acelu timpu domniau in aceste duõe principate duoi Cantacuzenesi : Demetriu in Moldavi'a, si Sierbanu (73) in Români'a. Celu d'antaiu era unu omu

(72) *Babadaga*. Resiedinti'a Pasieri din Silistri'a , care este insarcinatu cu defens'a provinciiloru septentrionali ale imperiului ; sub jurisdictiunea lui stau tôte tierile dintre muntele Emu, Marea négra , Danubiu si Nistru. Cuventulu *Babadaghi* , dupa origine insémna tatalu muntiloru, si acésta localitate se numesce asia din cauza cà in partea opusa a cetatiei este unu munte, care este mai inaltu decâtu toti ceilalti. În vecinatatea acestei cetati sunt o specie de corbi. cari prin marimea loru intrecu pe tôte celelalte paseri volatile ; Turcii si Tatarii i numescu Ghiudgighin ; si sunt intr'o cantitate atâtu de mare, in câtu maiestrii de arcuri potu cu penele loru se orneze sagetile in tóta Turci'a si Tataria , de si spre acestu scopu nu se potu intrebuinti decâtu numai duõe-spre-diece pene, si aceste anca numai din códa, si cari de comunu se vendu numai cu unu leu. Aceste sunt recunoscute de cele mai bune pentru intrebuintiarea la arcuri, si intrecu pe tôte altele, asiá in câtu unu maestru indemnaticu nici nu face usu de altele in meseri'a sa. Déca cine-va are in tolb'a (*) sa mai multe sageti, cari sunt ornate cu alte pene , si numai un'a este ornata cu o singura péna de acesti corbi, si lasa pe acésta unica a se atinge de celelalte, ea le manca si le despoie pe tôte péné la lemn. Pentru acésta putere singulare, pare cà s'a datu acestoru corbi numele tatarescu de Ghiudgighin. (**).

(73) *Sierbanu*. Unu principe generos din famili'a imperiale a Cantacuzeniloru, si plinu de zelu pentru religiunea crestina. Dupa-ce Duca din Rumani'a a fostu transpusu in Moldavi'a , si elu a obtienutu principatulul României, si-a pusu tóta grigea si sollicitudinea, de a libera cu totulu Europ'a de tirani'a Turciloru, a caroru pu-

(*) Córfa ; feretrá lat. *Tr. Rom.*

(**) *Ghiudgi* in turcesee insémna , putere. potestate ; *ghin* in limb'a persica insémna posesore ; adeca aci : posesorele puterei, dupa *Tr. Germ.*

simplu, si cu totul nepatîtu in trebile bellice; nu avé nici-o auctoritate de a tiené in frénu pe poporu, la casu candu s'ar nascé vre-o turburare; prin urmare erá cu totul incapabile de a governa tíer'a sa. Al doilea era de unu caracteru cu totul oppusu; dar' Seraskierulu nu se incredea in elu, fiindu-ca observase cá sta in correspondentia cu imperatulul Germaniei, si mai alesu cu tíarulul Russiei.

SERASKIERULU PUNE DOMNU MOLDAVIEI PE CONSTANTINU CANTEMIRU

CVI. Asiá Seraskierulu se resolví a-i destitui pe amenduoi. Dar' Sierbanu a sciutu se-lu corrumpa cu o summa mare de bani, si asiá ascundiendu-si intentiunea sa tradatória, l-a confirmatu in scaunu cu atátu mai vertosu, cáci credea cá imperiulu nu are de a porta nici-o frica de periclu din acésta parte. Pe Demetriu inse ilu destitui, fiindu-ca timpurile de atunci cereau unu principe cu mai multa experientia, si cu consimtiementulu boieriloru a pusu domnu in

tere scadiuse degiá prin victoriile continue ale Germaniloru. Spre acestu scopu, nu numai cá a tramissu pe fratele seu Georgiu Cantacuzenu, in calitate de ambassadoru la imperatulul Leopoldu in Vienn'a, dar prin íhtrevenirea archimandritului din Bosni'a, unchtu marelui Veziru Solimanu Pasia, a facutu strinsa confederaţiune cu Ioanu si Petru, tíari ai Russiei; si a obtienutu de la acesti-a promissiunea, cá dupa ce va fi cuceritu Constantinopolea, ilu voru declara de imperatu alu Greciloru, cá pe unulu care descende din famili'a imperiale a Cantacuzeniloru. Sierbanu nici n'a intar diatu a face cele mai mari preparative, a versatu pentru artileria trei-dieci-si-optu de tunuri; a recrutatu o armata de două-dieci-si-patru de mii, parte serviani, parte slavoni si croati, pe cari i ascunsese prin paduri si prin munti. Turcii scieau bine tóte acestea; dar' debilitati fórté tare prin victoriile Germaniloru ei isi innabusiau resimtiementulu. si nu cutediau a attaca pe unu omu atátu de potente, inainte de a se fi declaratu elu la publicu in contra loru. Dar' acelu zelu crestinescu care animá pe Sierbanu, si pe care nu poté se-lu sugrume nici fric'a de poterea inimica, nu i-a adjutatu nimicu; din contra a adusu numai ruina asupr'a capului seu. Cáci, Constantinu Stolniculu, fratele seu propriu, si Brancovanu, nepotulu seu de sóra, vediendu cá pre langa tóte persvasiunile loru nu-lu potu deturna de la propusulu si intentiunea sa, se dice cá au comis crim'a orribilé, de i-au datu veninu cu ocasiunea unui prandiu, pentru cá scapandu de elu, se póta avé pace in familia, si se póta neturburati traí in immensele loru averi. A remasu de elu unu singuru fiu, Principele Georgiu, care se tiene asta-di in Transilvani'a sub protectiunea imperatului Germaniei; si a mai avutu patru fice anume: Smarand'a, care pucinu dupa ce s'a maritatá a si muritu; Mari'a, maritatá dupa Matheiu Balaceanu; Cassandr'a, soci'a mea, si Balassia.

loculu lui pe Constantin Cantemiru (73), instituindu-lu totodata Serdaru (74) alu tierei. Pentru că inse, in lupt'a sa cu Polonii se nu o patiesca, precumu a palitu-o Sultanulu la Chotinu, si pentru că se

(73) *Constantinu Cantemiru*. Supranumitu Betranulu; a fostu optu ani principe alu Moldaviei. Dupa ce Tatarii din Budgiacu omorira pe tatalu seu, pe Theodoru Cantemiru, Constantinu se retrase, anca june fiindu, in Poloni'a. Aici a servitu siapte-spre-diece ani in armatele regiloru Vladislav si Casimiru, care din urma, pentru probele considerabile ce a datu despre curagiulu si virtutea sa, l-a inaintatu la rangulu de colonelu. Dupa pacea incheiata intre Svedi si Poloni, s'a dusu la Georgiu Ghica, principele Tierei romanesci, care l a onoratu cu officiulu de Ciausiu Tatarescu. Elu avu fericirea de a se duce de la Georgiu Ghica inainte de a se declara acesta in partea Germaniloru, si a trecut la Eustachiu Dabisia, principele Moldaviei, care i-a datu postulu parintelui seu, numindu-lu guvernatoru Codriloru de Ghihighea, si pucinu dupa aceea l-a facutu Vornicu la Barladu. Totu aceste posturi le-a tinenutu si sub Duca, care a urmatu lui Dabisia; si dupa ce a innabusitu rebelluinea Moldoveniloru contra lui Duca, acest'a in recompensa pentru bunele sale servitii l-a onoratu cu demnitatea de mare-cluceriu, seu comissariu de victualii pentru armata; ér' dupa aceea Sultanulu Mahomedu IV in espeditiunea contra cetatiei Caminitiu, l-a numitu Calauzu seu ductorulu armatei moldovene. Dupa destituirea lui Duca, sub Petriceicu a remasu totu in posturile avute. Candu a scapatu pe concubinele Sultanulu din manile Poloniloru, a primitu recomandatiuni si laude mari dela capulu eunuchiloru, éra Vezirulu i-a promis principatulu Moldaviei. Dupa ce Petriceicu in batai'a de la Chotinu a trecut in partea Poloniloru, Cantemiru a facutu forte mari servitii lui Demetriu Cantacuzenu, successoru alu lui Petriceicu, căci a trasu pe toti moldovenii in partea lui, pentru acést'a a fostu recompensatu cu dignitatea de Serdaru, care o a tinenutu si sub Duca, dupa ce acest'a a fostu asediatu a dou'a óra in scaunulu domniei in Moldavi'a. Dar' Duca era gelosu de Cantemiru, si-i facca multe neplaceri si necasuri; de aceea se retrase in Romani'a la Sierbanu Cantacuzenu. Inse candu audi că pe Duca l-au redicatu Polonii din domnia, éra si s'a intorsu in Moldavi'a. Aici, pre langa tóte că a reportatu o victoria celebra contra Poloniloru, totusi noulu principe, Demetriu Cantacuzenu, nu se temé de Dumnedieu a-i tiese cursa contra vietiei atât in publicu cât si in secretu: ba chiar' si Seraskierulu Solimanu Pasia a fostu corruptu cu trei-diece de pungi, pentru a inventa óre-care cauza specioasă de a-i lua viét'i'a. Dar' Seraskierulu isi fece consciintia, si descoperí elu insusi lui Cantemiru, ceea ce se tiesea in contra lui; atunci Cantemiru se retrase acumu a dóu'a óra in Romani'a. De aici a aretatu falsitatea accusatiuniloru lui Demetriu Cantacuzenu, si Seraskirulu l-a pusudomnu tierei Moldovei. Cu timpu dupa aceea a datu o nuóa proba de virtutea sa in batai'a de la Boianu, frangédu primele linii ale Poloniloru; prin acést'a ajunse in mare favóre la curtea ottomana. Dupa ce a domnit optu ani fóra trei luni, a muritu in dóue-diece-si-trei Martiu anulu domnului 1693, si a lasatu doui fii, Antiochu si Demetriu, si dóue flice, Roxana si Elisabeta.

(74) *Serdaru*. A leca generalu preste acele trupe in Moldov'a, cari sunt destinate a apera frontariete in tre cele dué fluviuri, Prutu si Nistru, contra invasiuniloru de

se assecure de fidelitatea lui Cantemiru, a trimis cu ostaticu la Constantinopole pe Antiochu, fiulu seu cel mai mare, si alti patru boieri mai de frunte.

TURCII PUNU LA FUGA PE SOBIESKI, REGELE POLONIEI

CVII. Cu lucrurile aceste Seraskierulu a petrecutu mai multu timpu, decâtu ar fi crediutu. Intr'aceea, Ioanu III regele Poloniei, in duce-spre-diece ale lunei Remazanu, si-a adunatu trupele in Budgiacu, si, inainte de ce ar fi sciutu cine-va intentiunea sa, ocupa castellulu Zuantce, situatu la Dnistru, in faci'a Chotinului, in distantia cam de duce ore de la Caminietiu. Dupa aceea face preparativele pentru construirea unui podu preste Nistru, pentru ca se treca in Moldavi'a cu truppele sale, incuragiate prin succésulu din urma. Dar' chiar' pre cându era terminatu podulu, vine Seraskierulu cu armat'a sa, si nu numai ca impiedica invasiunea Poloniloru in Moldavi'a, dar' trecendu peste Dnistru, nevalindu asupr'a regelui iluinchide de toate partile in castrele sale. Dupa aceea dá ordinu Tatariloru a pune focu si a arde granatiile si a cosi tota erb'a de prin pregiurulu trupeloru sale, a molestá necontentu pe Poloni, si a nu le lasa timpu de a se reculege séu de a-si pune armat'a loru in ordine de bataia. Regele vedendu ca lucrurile mergu desperatu de réu, se furisiéza cu vre-o cativa ai sei, din castre, peste puçinu i urméza si generalii sei, cari dupa ce au datu focu si au arsu totu bagagiulu loru, si-au aruncatu toate munitiunile belice intr'unu lacu, cu restulu de trupe ce le mai ramasese din armata, s'au intorsu acasa nu fara mare perdere.

PROGRESSULU ARMATELORU VENETIANE PE MARE SI USCATU

CVIII. Venetianii au fostu mai fericiti in lupt'a loru contra inimicului crestinatatiei pe marea adriatica. Ei au inceputu bellulu la Morlaccii din Dalmati'a; au suppusu Uran'a, Obrovazzo si Scardon'a; au arsu Dernis'a, si au ocupatu prin stratagama Duar'a. Flot'a venetiana, sub comand'a lui Morosini, care a fostu predatu Candi'a la Turci, a plecatu pe mare in duce deci si-siese ale lunei Gemaziulu-ochiru, si ajungédu la Leuc'a, a impressoratu cetatea. Bekir Aga comandan-

Casaci si Tatarsi. In rangu urméza immediatu dupa Hetmanu; si este mai asemenea cu Hetmanu Polni la Poloni.

tele castelului, vediendu că nu-i vine nici-unu adjutoriu, a predatu cetatea Venetianiloru in siese ale lunei Remazanu, si a trecutu cu ómenii sei pe uscatu. Dupa-ce a ocupatu acésta insula, Venetianii, au tramisu o parte din trupele loru sub comand'a lui Strasoldo, in Acarnani'a, provincia in Epiru, unde acesta suppune cetatile Venizze si Seromero. Inaintandu mai departe, dau de Sefferu Aga cu patru mii de Turci, care voia se impedece progressulu armelor venetiane; dar' remane batutu, éra locuitorii tiei se supunu de buna-voia cuceritoriloru, si promittu a le da tribut. Intr'aceea, partea ceealalta a armatei venetiane petrunsesse in More'a, si impressorandu Pereves'a, o atacá cu atáta focu, in cátu Mehemedu Effendi, comandantele garnisónei, a fostu constrinsu in optu ale lunei Remazanu a predá fortareti'a Venetianiloru. Pre langa aceste successe fericite, mai vení scirea de la Tine, o insula in archipelagu, ca mai multe galere turcesci, tramise acolo pentru a ocupá acea insula. au fostu respinse cu perderi fórté mari.

NUOE PREPARATIVE ALE TURCILORU CONTRA INAMICILORU LORU

CIX. Aceste evenimente nefericite nu au intristatu pe pór't'a otomana intr'atátu, in cátu s'a bucuratu ea de scirea că Germanii au redicatu obsidiunea de la Bud'a, si că armele sale facu progrese fericite in Poloni'a. Căci puterea Venetianiloru nu i se paré atátu de mare, in cátu Turciloru se nu le fia fórté usioru a revindica perde-rile presente, numai 'armatele Poloniloru si ale Germaniloru se le póta odata respinge, si se fia assecurate marginile imperiului din acésta parte. In acestu scopu, Cara Ibrahimu Pasia a facutu Seraskieri contra Germaniloru si Poloniloru pe toti acei generali, cari au potutu aretá pêné acumu vre-unu bunu successu; ér' in contra venetianiloru a tramisu numai o flota cu o mica armata.

IMPERIALII IMPRESSOARA UIVARULU, ÉR' TURCII STRIGONIULU SI VISEGRADULU

CX. Intr'aceea Germanii au tienutu blocatu Uivarulu tóta iérn'a; si prin acést'a au causatu o lipsa in victualie atátu de simtíta, in catu din garnisóna mai multi au muritu de fóme, decátu de sabi'a inimi-cului sub durat'a obsidiunei de o luna. Dupa-ce au debilitatu cu modulu acest'a cetatea, in prim'a lunei Siabanu, anulu Hegirei 1096,

au început obsidiunea în formă, și asalturile s'au continuat cu atâta vigoare, în cât garnison'a în câte-va zile a fost necesităta a perasi forturile esteriore. Audiendu despre acest'a Seraskierulu, Siaitanu Ibrahimu Pasia, n'a întârziat unu minutu de a veni într'ad-jutoriulu cetătiei. Dar' vedendu că este periculosu de attaca o armată atât de tare siantuită în liniile sale, își luă refugiulu la stragemile sale usitate, și impressora deodată Strigoniulu și Visegradulu, sperandu că cu modulu acest'a va atrage trupele inimice de langa Uivaru. Și într'adeveru că fortun'a bellica parea a-i fi favoritoria; căci nu numai că a cucerit în câte-va zile Vise-gradulu, ci și Strigoniulu, ce de la ultim'a obsidiune anca nu era destul de reparat, l-a adus la atâta extremitate, în cât parea că nu este în mai puțin pericol decât Uivarulu.

IMPERIUL BATU ARMAT'A TURCĂSA PRIN STRATAGEMA

CXI. Dar' ducele de Lotharingi'a nu lasă timp Seraskierului de a termină acea ce a început; căci lasandu sîse-spre-diece mii de oameni înaintea Uivarului spre a continuă obsidiunea, elu cu restulu armatei merge în contra lui, și în două ale lunei Remazanu apare în faci'a castrelor turcesci. Seraskierulu, cându a vedutu că inimicul se apropia, a cucerit că acumu și-a adjunsu scopulu. Redica imediatu obsidiunea de la Strigoni, și-si pune armat'a în ordine de bataie într'unu locu atât de favorabil, în cât inimicul nu putea nici se-lu încungiure, nici se-lu attace în frontu său în cîste fara a nu se espune la mare pericol. Arip'a dreapta i era acoperita prin rapedele fluviu alu Dunarei; era arip'a stanga se redimă pe o catena de munti, ce se estindeau departe mai multe mii; în dosulu armatei avea drumulu celu mare catra Buda, care-lu assecură contra lipsei de proviziuni; era frontulu armatei era apperatu prin mocirle immense și palude inaccessibile, prin cari trebuia se treacă ori-cine ar' fi voitu se atace armat'a otomana. Seraskierulu a rămas în starea acest'a patru zile, fara a face vre-o mișcare, său pentru a elude întreprinderile inimicului prin traganare, său pentru a-lu nimici cu totul, cându ar' înaintă și ar cutedia se-lu attace. Dar' ducele de Lorena a priceput bine intentiunea Seraskierului; elu

a vediatu ca fara pericolu extremu pentru tóta crestinatatea , nu pôte se-si espuna armat'a in locuri, unde mai multu ar' avé de a se luptá cu natur'a decâtu cu ómenii. Asiá se prefaze , ca ar' vói se fuga ; lasa se sune de retragere , si in nóptea de patru-spre-diece ale lunei Remazanu redica castrele si se retrage cu tóta armat'a sa. Turcii crediendu cá Germanii iau seriosu fuga , se iau pe urm'a loru cu totu foculu ; apoi de si au fostu respinsi mai de multe-ori de catra imperialisti , ei totusi au mersu tóta nóptea spre a-i attacá neince-tatu in retragerea loru. Imperialistii mergeau totu mai inainte , spre a lasá locu pentru inamicu , atátu cá se tréca preste mocirle , câtu si cá se se deschida frontulu loru. In urma , candu au crediutu ca Turcii intr'atátu au esitu din positiunea loru , in câtu le este preste putintia de a se reinturna fara perdere , au statu pe locu ; facu frontu Turciloru , cari i urmariau in disordine , si-i attacá cu atáta furóre , in câtu cei cari mai inainte credeau , cá voru nimici totalu armat'a crestina , acumu se retragu in castrele loru cu mai mare precipitatiune decâtu cumu au venitu. Principele electorale de Bavari'a , care comandá o aripa a truppelor crestine , pentru a observá câtu se pôte mai esactu intentiunile si miscarile Turciloru , merge si-i urmaresce chiar' pe acea cale pe care au trecutu ei prin moraste ; ér' ducele de Loren'a apuca totu acea cale pe alta parte , fara cá acesti duoi comandanti se scia unulu de intentiunea celui laltu. Turcii vediu acesteau au fostu coprinsi de o terróre panica , si , neascultandu nici de persvasiunile nici de amerintiarile Seraskierului , au prinsu fug'a intr'o confusiune atátu de mare , in câtu Ienicerii omoriau pe calaretii loru proprii , i trageau josu , si incalecau ei caii cá se póta fugi mai iute , asiá in câtu mai multi Turci au fostu omoriti in fuga de companionii loru , decâtu de arm'a inamicului. Si asiá castrele Turciloru au cadiutu in man'a cuceritoriloru , dimpreuna cu totu bagagiulu , thesaurulu , victualiele si o mare cantitate de provisiuni bellice.

IMPERIALII OCCUPA UIVARULU

CXII. Dupa acósta victoria imperialii se întórna éراسي la obsidiunea de la Uivaru , si in noue-spre-diece ale lunei Remazanu facu unu assaltu generalu prin sparturele ce au facutu cu tunurile cele

grele, si cu o pierdere de vre-o câti-va ómeni ocupa cetatea. Din garnisóna mai multe mii de ómeni dimpreuna cu comandantele au fostu ucisi; ceilalti, parte au fostu prinsi, parte aruncati in rîu, si cetatea spoliata totalu.

SERASKIERULU IMPLORA PACE

CXIII. Caderea repentina a acestei cetati intr'atîta terróre aduse pe Turci, in câtu nu numai garnisónele din Novigradu si Visegradu au esitu din aceste cetati indata la audiulu despre apropiarea Germaniloru, ci insusi Seraskierulu, care altminterea erá omu de unu curagiu invincibile, si vechiu soldatu, a crediutu necessariu a transmite pe unu oficiariu probatu alu seu, cu numele Ahmedu Celebi, de duóe-ori la generalfi imperiali, ca nu s'ar poté óre incheiá o pace cu imperatulu. Dar situatiunea presenta a lucrurilor promittea Germaniloru anca mai multe si mai mari victorii; afara de aceea, ei credeau, si la aparentia asiá se vedea, ca Seraskierulu numai pentru aceea desiderá pacea, pentru cá se incungiure periclulu ce i-ar' poté urma pentru succesulu nefericitu de la Strigoniú, séu mai multu, pentru a tiené pe inimicu cu minciun'a, decátu din sincera intentiune; asiá oficiariulu dupa duóe raspunsuri negative, s'a in-torsu la Seraskierulu fara nici-unu resultatu alu missiunei sale.

ALTE SUCCESSE ALE IMPERIALILOR

CXIV. Intr'aceea, pre candu ducele de Lotharingi'a era ocupatu cu obsidiunea de la Uivaru, Conteles Lesley cu unu micu numeru de truppe depréda tóta Slavoni'a, bate pe Pasia din Posiega, apoi in duóe-spre-diece ale lunei Remazanu aprinde si arde o mare parte a podului care ducea preste intinsele balti ale Dravei, surprinde si cuceresce Esseculu; si fiind-cá nu erá in stare de a ocupa si citá-dell'a de acolo, a datu ordinu a devasta cetatea, si apoi se retrase. Assemenea successe avù Schultz in Ungari'a-de-jos. Elu in diece ale lunei Remazanu, dupa obsidiune de mai lungu timp, supune cetatea Eperies, ai carei locuitori tieneau partea lui Tököli; apoi ocúpa Tocaiulu si alte mai multe castelle si cetati, in cari rebelli aveau garnisónele loru. Merci si Heusler isi impreuna truppele loru, si supunu cetatile Solnocu, Ibraini, Calo, Varadinulu-micu, Bese-

ric'a St. Nicolae si Saraisa. Tököli si cu partid'a sa vediendu-se batuti si alungati din tóte partile, se retragu la Cassovi'ã, fortifica acésta cetate si se determina a asteptá aici adjutoriulu promis de Turci, resoluti a suferi mai bine ori-ce estremeitati, decâtu a se supune la imperatulu Germaniei. Puçinu dupa aceea si anume in trei ale lunei Silcade, vine Caprara, care acumu comandá truppele lui Schultz, si impressóra cetatea, trage cordonu in giurulu ei si incepe a o bombardá.

TÖKÖLI PRINSU, PUSU IN FERRA SI TRAMISU LA CONSTANTINOPOLE

CXV. Tököli vediendu-se strimtoratu si trupele sale amerintiate de periclu, transmite nuntii preste nuntii la Pasi'a de la Varadinu, rugandu-lu se-i tramitta adjutoriu. Pasi'a i promitte adjutoriulu, si-lu invita se vina la elu, cá se-i arete unu planu, in ce modu ar poté mai bine se elibere cetatea. Tököli, care avea fórte mare incredere in Pasi'a, merge la Varadinu, insocitu de siepte mii de compatrioti ai sei. Inainte de a adjuge in cetate, Pasi'a i ese in cale, ilu intimpina cu cea mai mare onóre, si-lu róga se intre in cetate cu officiarii sei cei mai de frunte, ér' pe soldati se-i lase in cuartire in satele vecine, unde s'au facutu dispositiuni pentru a se provede cu tóte. Tököli, dupa ce a intratu in cetate, a fostu inviatu la Pasi'a la mésa. Dupa ce s'au redicatu de la mésa, unu officiaru turcu, insocitu de mai multi Ieniceri, intra in sala, si aréta ordinulu Sultanului, prin care i se impune a lega pe Tököli in ferra si a-lu transmite la Constantinoполе. Tököli, care venise cá óspe, neavéndu decâtu numai pucini ómeni cu sine, n'a fostu in stare de a face nici cea mai mica resistentia; asiá indata a fostu luat de aci, legatu in ferra, si pusu sub paza aspra. Cei cari ilu insocira au remasu immarmuriti la vederea acestei catastrofe repentine si neasteptate, si au statu nemiscati; si nesciindu ce sórte mai póte se-i astepte si pe ei, n'au cutediatu nici macar' se-si casce gur'a, séu se intrebe ca ce ar potea fi caus'a acestei procederi.

COMAND'A ASUPR'A REBELLILORU UNGURI SE DA LUI PETROZZI

CXVI. Dupa ce a fostu delaturatu Tököli, Pasi'a a chiamatu la sine pe Petrozzi, persón'a cea mai insemnata intre officiarii ce venisera

cu Tököli, si-i dîse, se puna la o parte tóta fric'a, si se ia comand'a asupr'a trupelor ungare, pênê la alta dispositiune a Sultanului; si se se pórte cu datorit'a fidelitate câtrâ imperiulu ottomanu, assecurandu-lu cã servește pe unu domnu, care este in stare nu numai a puni pe inobedienti si pe tradatori, ci si a recompensa cu abundantia pe cei fideli.

**PETROZZI DA UNGURILORU CONSILIU CA SE CÉRA PROTECTIUNEA
IMPERATULUI GERMANIEI**

CXVII. Petrozzi sciù se-si ascunda fôrte bine resimtiementulu seu, si respunse lui Pasi'a : « Ca de si nu cunósce ce crima ar fi comisú Tököli, si cã elu l-a tienutu totdeauna de servu credintiosu alu Sultánului, totusi nu se indoiesce intru nimicu, cã Sultanulu va fi avutu causa momentósa, de si nóe necunoscuta, ca a tractatu cu elu in modulu acest'a. De altmintrea, acestu accidentu nu va clatina intru nimicu nici fidelitatea mea nici a Unguriloru catra Sultánulu; cãci de si de la timpulu de candu ni-amu datu sub protectiunea ottomana, totu Tököli a fostu capulu nostru comandante, totusi noi n'amu recunoscutu altu suveranu alu nostru pe acésta lume, decãtu numai si singuru pe imperatulu Osmaniloru ». Pasi'a a ramasu fôrte satisfacutu de aceste assecurari de fidelitate. Dar' Petrozzi, intornandu-se in castre cu cei ce insoçissera pe Tököli, a datu unguriloru consiliu cu totul oppusu. Elu arretâ mai ântâiu officiariloru ceea ce s'a petrecutu la Varadinu, si le spuse in ce modu perfidu au trasu pe Tököli in cursa; apoi adaose : « In vanu asteptamu noi « restaurarea libertatiei Ungariei dela ómeni cari insii nu sciú ce « este libertatea, si cari in actiunile loru n'au alta norma, decãtu « arbitriulu gubernantiloru loru. Pentru aceea si Dumnedieu se op- « pune intentiuniloru loru, si-i punesce nu numai pe ei, ci si pe « aliatii loru. Inainte cu vre-o câti-va ani amúvedíutu, cã impera- « tulu Germaniei si-a pusú tóta armat'a si tóte puterile sale pentru « a sugrumá Ungari'a, si n'a reusitu, de si armat'a sa nu era impar- « tita in mai multe lupte precumu este asta-di. Si acumu ce ve- « demu? Unu pumnu de soldati germani—pre candu ceialalti au de « a face cu Turcii dincolo de Dunare — in duoi ani au ocupatu mai « tóta Ungari'a cu esceptiunea unicei cetati Cassovi'a. Remane dar'

«la voi, se judecati ce este mai bine pentru voi si pentru regatu ?
 «Se remaneti si mai departe esilati in patri'a v'ostă, si nu numai se
 «ve vedeti tiér'a devastata, ci se fiti pururea cu fric'a în spate de a
 «fi aruncati pe totu momentulu in fera si aresturi; séu se cereti
 «grati'a imperatului Germaniei, si se adoptati amnesti'a ce v'o of-
 «fere ? »

PETROZZI MERGE LA CAPRARA SI-I OFFERE CASSOVI'A

CXVIII. Toti au aprobatu acestu avisu alu lui Petrozzi, care apoi indata s'a dusu cu t'ota armat'a la Caprara in castrele unde era ocupatu acesta cu obsidiunea Cassoviei, si atâtu in numele seu câtu si in numele compatriotiloru sei promitte credintia imperatului Germaniei; intruneste trupele sale cu cele imperiali, si dà ordinu a face incursiuni in partile ocupate de inimicu. Dupa ce adjunse acésta noutate la locuitorii din Cassovi'a, spiritulu de rebeliune obstinata a garnisonei intr'atâtu s'a recitu, in câtu ea a tramisu immediatu deputati in castrele imperiali, cerendu iertare pentru cele trecute, si promitendu pe viitoriu suppunere imperatului. Offertulu loru a fostu acceptatu, si deputatii intornandu-se in cetate, au publicatu locuitoriloru grati'a imperatului. Garnison'a anca, audiendu acést'a, in două-dieci-si-siese ale lunei Silcade, a deschisu portile cetatiei, si jurandu fidelitate imperatului, a fostu impartita intre cellelalte truppe imperiali, gustandu dupa atâtă labóre acumu si ceva repaosu.

REGELE POLONIEI SOLICITA PE PRINCIPELE MOLDAVIEI A-I TIENÉ PARTEA

CXIX. Polonii au avutu cu totulu alta s'orte in Moldavi'a. Regele Poloniei a potutu invetiá din reulu succesu alu ultimei espeditiuni, ca in acésta tiéra nu p'ote se faca nimicu in profitulu Poloniei, pe câtu tîmpu nu va fi altrasu pe locuitori in partea sa. Pentru aceea sub totu decursulu iernei n'a încetatu a se adopera se castige pe Constantinu Cantemiru, principele Moldaviei, sollicitandu-lu prin dese scrisori si prin nuntii, a desiste de la Turci si a se revoltá in contra loru. Cantemiru inse respunse regelui : «Nu numai religiu-
 «nea ce professezu me oblêga; dar si marea mea inclinatiune me
 «indémna a cutediá totu ce-mi este prin potintia, pentru a distruge

« pe inamiculu numelui crestinu, déca asiu vedé numai, cà ruptur'a
 « mea cu Pórt'a ar' poté fi macar' in câtu-va utila crestinatatiei.
 « Dar' in starea presenta a lucrurilor, este cea mai mare probabi-
 « litate, cà rumperea mea cu Pórt'a ar fi mai prejuditiósa decâtu mai
 « profitabile acelu-a, in a carui parte m'asiu dá; prin urmare me
 « vedu constrinsu a lasá esecutiunea intentiuniloru mele pe altu
 « timpu mai favorabile. Câ-ci, nu numai fiulu meu celu mai mare,
 « ci si alti fii de boieri distinsi sunt detienuti cá ostatici in Con-
 « stantinopole; si asiá, chiar si cand m'asiu invoi eu, nu credu ca
 « staturile tiei s'ar poté invoi la aceea, cà se-si pérda nu numai
 « averile loru, ci, ceea ce este anca si mai durerosu, se-si pérda si
 « pe fii loru, se-si perasésca tiér'a si se traiésca cá esilati in tieri
 « streine ».

CANTEMIRU DA CONSILIURI ESCELENTE POLONILORU

CXX. Sobieski vediendu cà principele este inflexibile la tóte per-
 svasiunile sale, trimite cu inceputulu verei trupele sale sub co-
 mand'a lui Potocki și Iablonovski in Moldavi'a. Cantemiru, infor-
 matu de acésta, a scrisu generaliloru poloni, si le-a mai datu anca
 odata consiliulu: « Se nu intre in Moldavi'a, ci mai ântâiu, si ina-
 « inte de a se încercá se tréca preste Nistru, se ocupe cetatea Ca-
 « minietiu; căci cbiar candu ar intrá in Moldavi'a, si o ar devasta
 « diece ani in continuu, ei totusi n'ar avé de aci nici celu mai micu
 « profitu, péné candu nu-si voru scóte mai ântâiu acelu spinu din
 « pecioru. Déca s'ar intempla cá se-i bata Turcii, atunci fara acésta
 « cetate le-ar fi inchise tóte cãlile de retragere, precumu bine isi
 « voru aduce aminte din esperienti'a anului trecut. Si déca s'ar in-
 « templá cá se obtiena o victoria seu alt'a, atunci anca n'ar castiga
 « nici-o palma de pamentu mai multu, péné candu Caminietu este
 « in man'a Turciloru. Prin invasiunea in Moldavi'a n'ar face alta,
 « decâtu ar' espune pe locuitori la captivitate si la torturele turci-
 « loru si tatariloru. Chiar elu din partea sa, candu ar trece Polonii,
 « preste Nistru, nu li s'ar poté oppune; dar', sub amerintiare de cea
 « mai severa punitiune, ar fi necesiatu a merge cu armat'a sa in
 « castrele turcesci si a-si aপরá principatulu contra inamiculu din
 « tóte puterile sale ».

DAR' POLONII ARROGANTI NU-LU ASCULTA

CXXI. Dar' generalii poloni au despretiuitu consiliurile salutari ale principelui, si i-au respunsu ca : « ei au ordinu de la regele loru, « se ocupe Moldavi'a, prin urmare nu potu schimba mersulu ce li « s'a prescrisu. Obsidiunea cetatiei Caminietii este si difficile si inu- « tile; căci , dupa-ce voru fi ocupatu ei totu tienutul de prin pre- « giuru, garnisón'a in lipsa de provisiune nu va mai poté apera mu- « ri, si va fi de sine constrinsa a perasi cetatea. De Turci nu avem « frica cá ne voru bate; căci avem sub stindardele nóstre o armata « atât de numerosă si atât de bine disciplinata, in câtu potemu merge « cu ea siguri contra puterei a intregu imperiului ottomanu. Ve « consiliamu dar' din nou de a veni cu tóte trupele moldave in ca- « strele regelui, a ve asociá cu noi, cá asiá cu puteri unite se alun- « gamu din tier'a vóstra pe inamiculu lui Christu si alu crestiniloru. « Ér' déca veti refusa, atunci se sciti cá avem ordinu a întórce armele « nóstre nu numai in contra Turciloru, ci si in contra vóstra, cá con- « federatu alu loru, si ve vomu devasta tóta tier'a prin focu si feru ».

POLONII TRECU NISTRULU SI INTRA IN MOLDAVI'A

CXXII. Ei, fara a mai astepta vre-unu respunsu, punu podu pre- ste Nistru, si trecu cu tóta armat'a loru in Moldavi'a. Dar' nu inaintasera anca departe, si la unu satu, numitu Boianu, dau de Ainedgi Soliman Pasia cu cinci-spre-diece mii de Turci, si de Selimu Ghirai Chanu cu cinci-diece mii de Tatari, caroru le urmă principele Moldaviei cu cinci mii de ómeni. Candu amenduóe armatele au fostu aprópe un'a de alt'a, au statu pe locu, si s'au pusu a-si fortifica fia-care castrele sale.

CANTENIRU CONSILIA SERASKIERÛLUI A NU INCEPE LUPT'A

CXXIII. Seraskierulu si Chanulu cu ceilalti officari ai armatei, vedindu cá Polonii se apropia , au tienutu indata consiliu intre sine : déca se atace pe inimici, séu se astepte pênê séu voru atacá ei castrele turcesci, séu se voru retrage. Opiniunile erau differite. Atunci principele Moldaviei dorindu a întórce, in câtu s'ar' poté, tóte lucrurile in profitulu Poloniloru, consiliá Seraskierului a remané in postulu seu, a se întari in castre , si a preveni cá inamiculu se nu póta

face nici-unu progressu mai departe. «Nu trebe — dîse Cantemiru —
«se intramu in lupta fara precautiuni, dăca potemu se alungamu
«pe inimicu preste frontarii fara periclu. Pentru acumu nu este
«momentulu favorabile de a incepe cu Polonii. Ei au o armat'a nu-
«merôsa si plina de speranti'a victoriei; precăndu in partea Turciloru
«suntu numai duôe-dieci-si-cinci de mîi, cari in realitate ar' poté
«lupta contra inamicului; căci Tatarii abiă voru fi in stare a sus-
«tiné foculu celui d'ântăiu atacu. Si dăca spre nefericire, amu re-
«mané batuti, atunci tóta Moldavi'a, si pôte anca si Budgiaculu cu
«provinciile de pre langa Dunare, ar' cadé préda Poloniloru; pen-
«tru-ca celelalte trupe ottomane, cari suntu ocupate in Ungari'a,
«nu s'ar' poté chiama de aci, fara ca se se espuna imperiulu la
«celu mai mare periclu. Dar' tôte aceste inconveniente potemu nu
«numai se le incungiuramu, ci amu poté chiar' bate pe inimicu
«fara se perdemu unu singuru omu, dăca ne vomu intari bine in
«castrele nôstre, si facēdu dese escursiuni, vomu molesta in con-
«tinuu si vomu debilita pe inamicu». Seraskierulu aprobă acestu
consiliu, se fortifică bine in castre, si dēde ordinu Tatariloru si sol-
datiloru de la cavaleri'a usiôra, că se faca escursiuni prin jurulu ar-
matei polone, se-i taie tôte midilôcele de a-si poté procura provisi-
une, se aprinda fenu, iérba si totu ce ar' poté servi de nutretiu ini-
micului.

POLONII INGRATI ATTACĂ MAI ANTĂIU PE MOLDOVENI

CXXIV. Cantemiru crediendu ca face unu servitiu Poloniloru, tramitte la ei pe o persôna incrediuta si-i informēza despre tôte ce s'au petrecutu in consiliu, si despre resolutiunea ce s'au luat. Afara de acestea le mai face anca cunoscutu, că trupele sale sunt postate pe tiermulu Nistrului spre occidentu si ca prin urmare din acēsta parte nu au de a purtă nici-o frica, numai de celelalte parti se-si pazē-sca bine armat'a. Generalii poloni primindu aceste informatiuni, se decidu a atacă mai antăiu pe Moldoveni, crediendu că curatiti ace-
sti-a odata din cale, voru intimpină resistentia cu atātu mai pucina din partea Turciloru. In acestu scopu attacka immediatu castrele moldave, cari erau in distantia cam de una ôra de la Turci. Principele vedienđu că Polonii vinu asupr'a lui in mersu acceleratu, remase

surprinsu ; credea inse că au râtécitu directiunea, si ca intentiunea loru este, de a atacá o alta parte a armatei inemice. Asiá, ordina a esi la arme cinci-spre-diece sute de ómeni ai sei , nu pentru a se bate contra Poloniloru, ci spre a arata prin semnulu crucei de stindarde, că frati sunt si nu inimici ai loru. Polonii au vediutu că Moldoveni se tienu in positiune pacifica, si nu se prepara pentru a se defende ; si totusi, in despretiulu admonitiuniloru lui Cantemiru, au nevalitu asupr'a loru, cá si candu ar' fi Turci séu alti inimici de móрте ai crestiniloru.

DAR' AU FOSTU BATUTI CU RUSINE

CXXV. Principele vediendu tradarea Poloniloru, ordiná tuturoru trupeloru sale a prinde arm'a si cu forti'a a respinge forti'a, de si acést'a vine de la creștini. Moldovenii la momentu au fostu toti in arme, si nu numai sustienu cu vigóre ataculu anteposturiloru polónei cari erau in numeru de siese mii de ómeni, ci vediendu că inimizii au mai scapatu din prim'a fervóre si incepu a se retrage, se arunca asupr'aloru cu atâta virtute eroica, in câtu la urma pe toti i-au pusu la fuga. Sunetulu armeloru si pusceloru au alarmatu pe Turci, si intelegêndu ca Moldovenii sunt in lupta cu Polonii , le-au transmisu indata cate-va regimente intr'adjutoriu ; ér' cealalta parte a armatei ottomane merge si pe neasteptate attacka pe Poloni in spate : ataculu a fostu atâtu de vehemente in câtu in mai pucinu, de una óra au cadiutu siese mii Poloni morti , si cinci mii de Cosaci au fostu incungiurati si constrinsi a se da captivi. Celelalte trupe polone vediendu ca victori'a inclina in partea inamicului, grabiau a se retrage in castrele loru si a cercá securitate in ale loru siantiuri ; dar' inainte dea-si ajunge scopulu, Tararii le taia calea, si asiá nu le remase altu refugiu decâtu a prinde fug'a, si a lasa, castrele si bagagiulu cu tóte munitiunile loru bellice préda cuceritoriloru.

CUCERIRILE VENETIANILORU IN MORE'A

CXXVI. Acesta a fostu uniculu succesu bunu ce a dobenditu imperiulu ottomanu in tóta vér'a acést'a. Din tóte partile celelalte, unde Turcii purtau bellu, nu venia alta decâtu sciri intristátórie despre bataile suferite de trupele turcesci si despre perderile de

cetati si de provincie intregi. Cu inceputulu primaverii Turcii a atacatu cetatea Seromero, care in anulu trecutu se suppusese Venetianilor; dar' indata ce Turcii au auditu că se apropia flot'a Venetiana, s'au retrasu indereptu fără nici-unu resultatu. Dupa aceea, la două-dieci-si-trei ale lunii Regebu (séu cinci-spre-diece Iunie 1685), Venetianii impressóra cetatea Coron. Halil Pasia, Șaraskierulu din Morë'a, adunandu-si trupele câte le avea pre langa sine, merge indata intr'adjutoriulu cetatiei, si la prim'a lovire ocupa una fortaretia ridicata de Venetiani pe o colina pentru aperiarea propria, si de aici molesta cu tunurile sale pe obsediatori in castrele lor. Dara Maltesii, cari erau pusi a apera acésta parte, se arunca cu mare bravura asupr'a castreloru Șaraskierului anca inainte de a se fi intaritu bine in ceea ce a cuceritu; si se incinge o lupta inversiunata si sangerósa; in urma Maltesii, dupa ce le-au venitu intr'adjutoriu unele trupe de ale Venetianilor, au scosu pe Turci din positiunile lor, si au liberatu pe obsediatori de la unu mare periclu. Câte-va zile dupa aceea vine Șaraskierulu din nou cu trupe mai multe; dar' vedindu ca Venetianii sunt foarte bine intariti in siantiuri si preparati de a respinge atacurile inimice, după câte-va ciocniri usóre se întorce indereptu. Venetianii anca, vedindu că acumu nu-i mai amerintiă nici unu periclu din partea Turcilor, au inceputu a continua obsidiunea cu mai mare ardóre; derima murii in giurulu cetatiei si in diece ale lunii Remazanu o incungiura de toate partile, si pre langa tota resistanti'a obstinata a garnisónei petrundu cu sabi'a in mana péné in intrulu cetatiei. Turcii vedindu că este imposibile de a mantui cetatea, punu stindardulu albu si promittu a se preda. Era prè-tardiu; căci inamiculu ocupase acumu toate fortificatiunile castellului, si nu li s'a datu nici-o gratia, ci toti au fostu trecuti prin sabia.

ALTE SUCCESSE ALE VENETIANILORU CONTRA TURCILORU

CXXVII. Dupa caderea acestei cetati, Mainotii (75), anca prindu

(75) *Mainoti*. Descendenti ai anticiloru Lacedemoniani, si cari péné asta-di sunt poporulu celu mai valorosu intre toti Grecii. Ei nu au mai multu decâtu două-spre-diece mii de soldati, si totusi nici-odata n'au fostu suppusi de Turci, nici constrinsi a le plati tribut. Venetianii insii, pre candu erau domni in Morë'a, n'au potutu re-

armele contra Turciloru, si impressóra Zarnata. Garnison'a de aici, audindu ca Venetianii vreu se tramitta impressoratoriloru trupe in adjutoriu, capituléza si preda cetatea inainte de a sosi aceste trupe ausiliarie. Puçinu dupa aceea Venetianii sub comand'a lui Degenfeld érase batu pe Turci aprópe de Calamita, și omóra o multime din ei. Plini de terróre, Turcii perasescu Calamita, Passava, si Chielafa ; ér Venetianii occupa immediatu aceste cetati si le assémèna cu pamentulu. Dupa atâte victorii si cuceriri fericite, Venetianii la întórcere catra casa mai occupa dela Turci Gommenizza, cetate in Achai'a, situata in facia cu Corcira séu Corfulu.

SOARTEA SCHIMBATOARIA A BELLULUI

CXXVIII. In acelasiu timpu Valier impresorase cetatea Zing in Dalmati'a. Dar' veniudu Pasi'a din Bosni'a si celu din Erzegovina intr'adjutoriulu ei, vediù Valier cà nu este in stare de a se tiené in contra loru, si se retrase de la cetate, dupa ce perduse unu numeru fórte mare din ómenii sei. Turcii superbi de acestu succesu, ataca immediatu cetatea Dura ; dar' dupa câte-va díle Valier, care isi adunase intr'aceea ncue trupe i bate, si-i alunga cu mai mare perdere de cumu suferisè elu mai inainte.

VEZIRULU ESTE MAI SOLLICITATU PENTRU SINE DECATU PENTRU BINELE IMPERIULUI

CXXIX. Scirea despre aceste calamitati, ajunsa la Constantinopole a causatu in curtea otomana o perplesitate si confusiune atátu de mare, in câtu abià se pôte descrie ; in specialu, marele Viziru, Cara Ibrahimu Pasi'a, era fórte ingrijatu. Elu era ingrijatu nu numai pentru periclulu generale ce amerintià intregu imperiulu, fiindu-cà principalele cetati in Ungari'a erau perdute, armat'a otomana pretotindenea batuta, in câtu parea cà Germaniloru puçina pedeca le mai stà in cale de a cuceri totu regatulu dimpreuna cu capital'a ; dar'

usí cá se-i supuna la legile loru (*). Numele loru de Mainoti deriva de la grecesculu Mania, mânia, furia ; fiindu cà, candu mergu in lupta , nevalescú dsupr'a inimicului cu o speçie de furia nebunésca. Tiér'a ce o locuiescu este incungiuata de tóte partile cu munti ; ceea ce face intarirea principale a teritoriului loru.

(*) Venetianii . . . la legile loru. Acésta constructiune traductorulu germanu nu o are. *Tr. Rom.*

era îngrijit și se temea de fatul lui ce-lu amerintia, și care în calamitățile publice, precum elu bine știa, arare-ori a fostu favorabile Veziriloru. Adevăratu că liberarea cetății Buda i-a conservatu, bă și confirmatu auctoritatea și Sultanulu n'a fostu nici-decumu în contra, că sub pretestulu unei indispozițiuni, reali ori fictive, se continue a remană acasă, pînă candu acest'a n'ar fi în prejudiciulu imperiului în alte parti. Dar' elu prevedea că toate aceste subterfugiiuri nu voru ajunge nimicu, și în urma va fi constrinsu a lua în persoană comand'a asupr'a armatei; s'eu p'ote că pentru nefericitele succese ale expedițiuniloru din acestu anu, chiar' ilu voru destituț din dignitatea de mare-veziru. Nu-i remanea decăt o singura cale de scăpare, care o au practicat și alți veziri înainte de elu (76) : adeca a

(76) *Înainte de elu.* Apucatur'a acest'a de care s'au servitu unii dintre cei mai eminenti Veziri, spre a curăți din viața pe acele persoane, cari escellau prin curajulu și virtutile lor, că așa, departandu pe aceste-a din cale, se nu se mai aște, nici unulu, care în casu de destituire se-i p'ota suplini loculul. Celu mai abile în acestu respectu a fostu Kioprili Mehemedu Pasia. Căci după ce din omu obscuru a fostu înaintatu la dignitatea de mare-veziru, elu în șapte ani ai veziratulu seu, a știutu sub diverse preteste se uccida pe mai toți Pasi vechi, cari sub Sultanulu Muradu IV adjunsera la ceva dignitate mai înaltă. Cei mai celebri între acești-a au fostu : Seidi Oglu, defensorele Ungariei contra Germaniloru, și Deli Husein Pasia, guvernatoarele Dalmatiei : duoi dintre cei mai escellenti și invicibili eroi din cāti avuse imperiulu ottomanu vre-odata. După ce Kioprili Mehemedu Pasia a obținutu de la Sultanu Hatisierifulu, prin care cestu din urma, adeca Deli Huseinu Pasia, era condamnatu la mörte, se dice că l-a chiamatu la sine, și cu ochii plini de lacrimi i-a disu. « Êca, scumpulu meu frate ! ce-mi ordina Sultanulu se facu ! » Eu, din parte-mi, n'amu crutiățu nimicu, nici ostenela, nici rogari, că se facu pe Sultanulu se te agratieze ; dar' amu vediutu că atâtu este de prevenitu în contra vöstra, în cătu n'a voitu se asculte nici rogarile, nici suplicațiunile mele, » Eu tienu așa dar', că însăși prevedinti'a divină a destinatu acesta mörte pentru voi ; și pentru aceea se cuvine, că unu bunu musulmanu, mai bine se o primască în umilintia decăt a i se oppune ». Dar, Husein Pasia, se dice că i-a răspunsu : « *Bire hei Giasu ! Timsah ghibi Odemi bogarsin ; andan songra aglarstin.* Adeca : « O ! » tu strigoiu bețranu, tu faci că crocodilulu : omori pe omu mai întâiu, și apoi plan-gi asupr'a cadavrulu seu. » Dicēdu acestea, scöte din sinu o cutiutia de aur, în care își ținea două-dieci-si-patru bucatiele de öse, ce chirurgii i le-au fostu scosut din vulnerile, sale primite în diverse batai, și aruncand-u-le în furia, i diše : « Ben bu Vezirate ve Saltanete Devleti senum ghibi Sibirbaslik ile Dgiadilik ile nail olmadum ; illa ben Devlete Sadakat ile ve Canimung dokilmish ile peida eiledum Bundan songra senum gjibi bir Ghiaur Bashimi dachi catl : idup Aiaklarumi A-nangun Amunge sok ». Adeca : « Eu amu ajunsu la dignitatea de veziru, și la onörea

curatî din cale pe toti acei-a, cari pentru experientiele si abilitatile lor militare au ceva auctoritate in imperiu, cá asiá, în casulu candu Sultanulu s'ar' resolvî se-lu lipsésca de sigilulu imperiale, se nu afle pe nici unulu, carui se-lu póta da cu mai multa dreptate.

« de commandante, nã cá tu prin fraudã si maiestrii magicesci, cî prin servitiile
 « mele fidele si prin versarea sangelui meu. Taia-mi capulu dar', déca vrei, lasiu e-
 « reticn ce esti; si apoi picioarele mele baga-le in muma-ta». Acestu Husein Pasia
 in anii de mai inainte a fostu Sihladaru sub Muradu IV: si intr'atãta gratia stã la
 acesta, in cátu nici o resolutiune nu luá, pënë nu-lu întrebá pe elu mai întâiu. Intre
 alte virtuti eminente, Husein era renumitu mai alesu pentru constanti'a sa cura-
 giósa, fla in bine, fla in reu; pentru intelligenti'a, elocenti'a si desteritatea sa in
 responsuri. S'au notatu fôrte multe fapte escellente si sententie ingenióse de la elu,
 dintre cari eu vofu cita numai vre-o duode, pentru a nu dá prè mare estensiune a-
 cestei nóte. Odata Sultanulu Muradu i ordiná din gluma, cá se ia de soçia pe o mu-
 iere betrana de siepte-dieci de ani din Seraiu, cu espress'a injunctiune cá se nu tienã
 nici-o concubina. Elu se suppone ordinului; se însóra cu betran'a, si traiesce cuea
 cumu póte vre-o câte-va dile, fãra a luá vre o concubina. Dupa trecerea à vre-o
 optu pënë in patru-spre-diece dile, se imbraca in alte vestimente, si merge cu Sul-
 tanulu in suburbea Eiub Ensari, unde se tienea magazinulu de ghiaçia si de nea
 pentru véra. Intra amendou in cellariu, si incepu a bé bine la vinu. Cofundati intre
 póchara, il u întreba Sultanulu: « Este óre in tóta lumea unu locu mai rece in lun'a
 « lui Iuliu, decâtu acestu cellariu cu ghiaçia? » « O! da, este; » response Husein,
 « Unde dracii póte fi? » replicá Sultanulu. « Sciti la betran'a aceea — dişe Husein—
 « care mi-ati ordinaru se o iau de soçia ». Sultanulu incepu a ride din inima, si
 fiindu in voia buna, declará pe Huseinu liberu de la acelu maritisiu. De alta data
 se maniã Sultanulu pe elu pentru ceva eróre, si-lu tramise in prinsóre la Siepte-tur-
 nuri pe siepte dile; Sultanulu isi uitá de elu si remase in arestu trei luni. Sub tóta
 durat'a acestui timpu, Husein nu-si rase barb'a; ceea ce este in contra buneii cu-
 viintie a curteniloru: cáci acesti-a nu potu se se presente inaintea Sultanului, de
 cátu numai cu capulu si cu barb'a rasa. La a patr'a luna isi aduce aminte Muradu
 de elu, si ordina cá se ilu aduca la curte. Venindu acesta cu barb'a sa mare si cu
 perulu seu lungu, Sultanulu incepe si-i dice: « Cine diavolulu te-a schimbatu in popa,
 « de-mi vini inainte cu perulu velvoiu? » Husein response: « Asiu merita se-mi dica
 « tóta lumea nebunu, déca asiu fi lasatu se-mi rada séu se-mi peptine capulu, despre
 « care nu scieamu sicuru, déca este alu meu séu alu altui-a. » « Adeca — replicá Sul-
 « tanulu—evaporatiunile infectate ale arestului ti-au smintitu creerii, de credi cá in-
 « tre umerii tei sta capulu altui-a. » « Nici decum—terminã Husein—, dar' vediendu
 « cá voi, amicul si binefacétoriulu meu de odinióra, v'ati superatu pe mine, eu
 « n'am mai cugetatu la alta decâtu la Paradisu, si amu uitatu cu totul cá si eu amu
 « unu capu. Dar', déca ve veti îndurá se-mi iertati erórea, si me veti primi éراسي
 « in grati'a vóstra, atunci voi fi sicuru cá alu meu este capulu care stã între ua
 « merij mei, si-lu voiş tunde si rade, dupa cumu cere usulu de buna-cuviintia. »

ELU VRE SE SE SUSTIENA IN POSTU PRIN OMORURI

CXXX. Candu necesitatea stringe mai tare, atunci crudelitatea   mai apr pe. Vezirulu incep  cu Sieitanu Ibrahimu Pasia, care a fostu Seraskieru in contra Germaniloru ; elu ilu accus  de neglijentia in batali'a de la Strigoniu ; si că a retienutu soldulu ce trebuia se-lu capete soldatii, si că l-a intorsu in folosulu propriu : pentru aceste crime ilu pun  cu m rte. Asemenea s rte adjunse si pe altii , acusat  pe dreptu ori pe nedreptu cu c te o crima s u alt'a. Unic'a pers na, care pare  a fi scutita de pericolulu unei accusatiuni , er  Ainedgi Solimanu Pasia , Seraskierulu contra Poloniei. Acest'a , prin victori'a din urma in Moldavi'a isi castigase o reputatiune at tu de mare in imperiulu ottomanu, in c tu nu numai era periculosu de a cutedia ceva in contra lui , ci opiniunea publica ilu inaltiasse degi  demultu la demnitate de mare-veziru. Vedeindu dar Cara Ibrahim Pasia , ca publice nu p te se-lu strice , se resolv  a-lu ruina prin midi-l ce clandestine ; si l-a espusu armeloru germane, in sperantia ca acesti-a batendu-lu, isi va perde glori'a obtienuta in bellulu polonu. Asi , indata dupa m rtea lui Sieitanu Ibrahimu Pasia , a tienutu unu consiliu asupr'a continuarei bellului in Ungaria, si a propusu Sultanului a num  comandante armatei in contra Germaniloru pe Ainedgi Solimanu Pasia , aduc ndu de motive c  elu este f rte iubit  la soldati, si sta in reputatiune mare la ei pentru victoriiele sale din urma reportate asupra Poloniloru ; si nu este nici unu altu barbatu in totu imperiulu ottomanu, care se fia lui asemenea si cu at tu mai pucinu se-lu intréca in prudentia si in virtute.

VEZIRULU SAPA GROPA SERASKIERULUI SI CADE ELU IN EA

CXXXI. Sultanulu ad pta propunerea vezirului, apr ba intentiunile lui si ordina a revoca indata pe Ainedgi Solimanu Pasia din Moldavi'a si a d  comand'a asupra armatei de acolo ad interim lui Buiukli Mustafa Pasia (77). Intr'aceea Iusuf Chislar Aga (78), vine la

(77) *Buiukli Mustafa Pasia*. Adeca , Mustafa Barbosulu ; se numia asi  , fiinduc  avea barb'a si mustetie f rte lungi. Sub Mahomedu IV a fostu Silahtar ; dupa aceea a fostu inaintatu de Capudan Pasia ; apoi a fostu numitu de Seraskieru in Silistria ; si in urma, pentru victori'a ce a reportatu asupr'a Poloniloru, a fostu inaltiatu la dig-

cunoscinti'a propunerii ce a facutu vezirulu Sultanului , si cá omu de mare prudentia politica si esportu in intrigele curtiei , nu potea se nu vina la suspitiune, cá sub aceste preteste laudaróse ale vezirului trebe se fia ascunsa o cursa secreta contra Seraskierului , cu alátu mai vertosu, fiindu-cá sciá cá vezirulu este inamicu de mórte alu acestui-a. Asi-a elu prin unulu din amicii sei aviséza pe Solimanu Pasia , si-i spune se se pazésca de vezirulu. Solimanu Pasia , primindu ordinulu Sultanului , pléca indata la Constantinopole , si inainte de a merge la Sultanulu, face mai antaiu visita la vezirulu, cá si candu ar dorí se primésca de la elu ordinele sale, si affectéza unu respectu si veneratiune atátu de mare cátra elu, in cátu vezirulu credea cá securu cá a prinsu degiá vulpea in cursa, si luandu aérulu de amicu , i aréta cá Sultanulu din respectu pentru prudenti'a si curagiulu seu a binevoitu a ordina se-lu chiasme aici, pentru a-i audí opiniunea in privinti'a restabilirei prosperitatiei imperiului si a electiunei unui Seraskieru pentru Ungari'a. Dupa aceea s'a dusu la palatu ; éra Sultanulu indata ce-lu vediù, incepù a-lu lauda fórte multu pentru victori'a sa contra Poloniloru si pentru eroismulu cu care a aপরatu imperiulu din acésta parte ; i offerí postulu de Seraskieru

nitatea de mare-veziru. Dar' in acestu postu n'a corresponsu sperantiiloru puse in elu. Sultanulu Achmetu II l-a redicatu din acestu postu , dar' fara a-i attentá onórea, si l-a tramisu de gubernatore in Damascu. Sultanulu Mustafa II l-a rechematu de aici si l-a facutu Caimacam; acestu officiu l-a purtatu sub batali'a de la Zenta. Dupa batai'a de aici , Mustafa i offeri din nou veziratululu ; dar' elu refusá a mai primi unu officiu atátu de periculosu, si rugá pe Sultanulu se nu-lu espunasi a dóua óra la periclele impreunate cu acestu postu ; cáci, dise elu, diu'a in care a scapatu de acésta sarcina, o considera de cea mai fericita dintre tóte dilele vietiei sale.

(78) *Iusuf Chislar Aga.* In timpulu cucerirei cetatiei Caminietiu a fostu Hasnadar Bashi sêu primu-thesaurariu alu Seraiului femeiloru ; si anca in acelasiu anu a fostu inaintatu la dignitatea de Chislar Aga. Sultanulu Mahomedu atât'a stima avea cátra elu, in cátu nu facea nimicu fara scirea si çonsiliulu seu , pentru aceca mai mai multa frica portau vezirii de elu , de cátu elu de veziri. Asiá elu a fostu principal'a si unic'a cauza, ca Cara Mustafa Pasia fusese destituitu. Nici unu Chislar Aga, nici inainte nici dupa elu n'a fostu, care se stringa atât'a avere si se exercite atât'a influintia asupr'a Sultanului, cá Iusuf Chislar Aga. Candu a fostu redicatu din officiuulu seu, s'au aflatu in stálurile sale siepte sute de cai arabesci. Elu avea in cetate unu palatu pentru sine; si candu mergea acolo, avea mai multi servitori decâtu insusi vezirulu. Pre langa tóte aceste, elu era unu omu cu multa prudentia, si domnului seu a facutu servitiu in multe respecte.

in Ungari'a, si apoi i dîse : « Speru c  memori'a victoriei tale con-
 « tra Poloniloru va insufla curagiu soldatiloru ottomani, si-i va face
 « că sub comand'a Ta, Seraskieru invincibile, se se lupte cu mai
 « mare vig re si cu mai multu succesu, dec tu sub ori-care altu co-
 « mandante ».  r' Solimanu Pasi'a respunse : « Viéti'a si averea mea
 « stau la dispozi iunea Maiestatiei V stre ; sunt detoriu a le sacri-
 « fica pentru Sultanulu ; prin urmare nu voi ucedea nici-odata a
 « me oppune ordiniloru Maiestatiei V stre, ori cari ar' fi acelea.
 « Intr'aceea inse nu pociu a nu observa, că situa iunea incurcata a
 « lucrurilor publice, terr rea ce s'a incuibatu in  m'a armatei
 « prin perderea dela Vienn'a ceru present'i'a in castre, déca nu a
 « Maiestatiei V stre, dar' celu pucinu a marelui-veziru ; c c auctori-
 « tatea unui Seraskieru nu   suficiente a constringe pe soldati la
 « implinirea detorintieloru lor, candu acesti-a paru mai inclinati a
 « fug  s u a se revolta, dec tu a se lupta ». Sultanulu a ramasu
 miscatu la aceste cuvente ; tac  si se cuget  catu-va timpu. Obser-
 vand  ac st'a Chislar Aga, care de multu era inamiculu vezirului si
 amicului lui Solimanu, lu  cuventulu si d se : « Pentru ce esitati, o
 « imperate ? D ca cugetati ca consiliulu Seraskierului este justu si
 « prudente, atunci ce ve impedece se aplicati immediatu remediulu
 « contra acestui reu ? Destituiti pe Cara Ibrahimu Pasia, care sub
 « pretestulu indispozi iunei sale fictive ori reali ruinéza imperiulu,
 « si pe acestu erou, care stă inaintea Maiestatiei vostre, faceti-lu Se-
 « raskieru si veziru totodata ». Cuventele lui Chislar Aga, desteptara
 in Sultanulu si mai multu suspitiunea ce o nutri  de mai 'nainte
 contra vezirului ; elu incep  a se convinge, c  Cara Ibrahimu Pasia
 numai de frica si din poltroner a se preface morbosu. Dreptu aceea
 ilu depart  indata din postu si num  mare veziru pe Solimanu Pasia.

TOKOLI RESTITUITU IN DEMNITATEA DE MAI INAINTE

CXXXII. Solimanu vedindu-se că nu numai a scapatu de curs'a
 ce i-o intinsese inamiculu seu, ci că a obtienutu si administratiunea
 a intregu imperiului ottomanu, a pusu man'a immediatu pe prede-
 cessorele seu, si aflandu-lu culpabile de mai multe crime, l-a tra-
 misu in esiliu la Rhodos. Dupa aceea a liberatu pe T k li din car-

cere, unde precumu amu aretatu mai in susu, ilu aruncase Cara Ibrahimu Pasia, si pe bas'a marturirei lui Ibrahimu Aga, fostu camera-riu la Cara Mustafa Pasia, l-a declaratu innocente de crim'a ce i se imputase. De alta parte, espuse la publicu tôte misielielle lui Cara Mustafa, si intentiunile lui pernitiôse ce a nutritu contra imperiului ottomanu ; si asiá Tökôli nu numai ca a fostu restituitu in onorile sale de inainte, cî i s'au datu indereptu tôte lucrurile ce i s'au fostu luat, si ce i s'au fostu furatn de câtra soldati rapaci. Dupa tôte aceste, vezirulu s'a pusu cu tóta diligentia, a formá o armata numeroáa, si prin persvasiunile sale si cu multifari'a sa influintia la soldati, a facutu de au primitu servitiu fôrte multi ; pe altii, cari preferiau mai multu comoditatea decátu glori'a, i aducea sub arme prin ciausii sei ; totodata a datu ordinu cá se bata moneda din tóta argintari'a sa si din tôte vasele sale de aur, pe care si le consacrâ pentru suportarea speselor bellice.

IMPERIALII IMPRESSORA BUD'A

CXXXIII. Inainte inse de a poté esî cu trupele sale in campania, fiindu-câ pamentulu era acoperitu anca cu nea, o parte a trupelor imperiali sub comand'a lui Caraffa, in optu-spre-diece ale lunei Rebiulu-evvel, anulul Hegirei 1097 ocupa cetatea S-tu-Nicolau ; ér' ceealta parte, sub comand'a lui Merci, bate unele regimente turcesci, cari erau se transpôrte provisiuni la Aradu, cuceresce acêsta cetate, si da focu la magazinele ce le aveau turcii acolo. Dupa mai multe alte incaieraturi, in urma la duôe-dieci-si-siese ale lunei Regeb (79) tóta armat'a imperiale merge si impresôra Bud'a, ceea ce in vanu incercase inainte de ast'a cu duoi ani ; si in duôe ale lunei Siabanu, ocupa suburbiele cu mai puçina resistentia din partea garnisônei de câtu cumu s'ar' fi asteptatu. Invinsu acestu obstaclu, a datu assaltu asupr'a muriloru cetatiei ; si derimandu prin canonade cele mai tari forturi, imperialii in duôe-dieci-si-una ale aceleiasi luni (80), facu nevala prin spaturile muriloru cu atâta vigóre si cu atatu succesu, in câtu garnison'a a fostu necesitata a se retrage cu totulu din for-

A 1097

I. C. 1686

(79) Siepte Iuniu

(80) Duôe Iuliu.

turi. Dar fiindu-că pionerii, cari trebuiau se faca siantiuri si se re-dice baricade pentru acoperirea invingătorilor , au intardiatu si n'au venit la timp, asiá nu numai că au suferitu tare sub foculu continuu alu inamicului si au cadiutu fôrte multi din ei ; ci turcii au avutu intr'aceea timpu de a da focu la o mina ce o pusera mai inainte, si prin acést'a au constrinsu pe imperiali de a se retrage cu mari perderi.

IMPERIALII FACU UNU ASSALTU VIGOROSU

CXXXIV. Dar' crestinii nu scadu din curagiu , din contra acestu infortuniu mai tare i escità la resbunare, si in patru ale lunei Rema-zanu (81), dupa ce derimasera o parte din muri, innoiescu assaltulu prin acelasiu locu de mai inainte. Lupt'a a fostu lungu timpu dubia si atátu de infocata, in catu preste trei mii de imperiali au ca-diutu parte morti parte vulnerati, inainte de ce ar' fi potutu ajunge la aperturile muriloru ; in urma dupa mari dificultati , si dupa o lupta de mai multe ôre le-a successu a constringe pe obsediati a se retrage de pe murii esteriori, si a intra ei in loculul loru. De aici a-poi au indreptatu bateriele contra forturiloru principali.

VEZIRULU VINE INTR'ADJUTORIULU CETATEI

CXXXV. Pre candu cea mai mare parte a forturiloru principali anca era derimata , ajunge vezirulu Ainedgi Solimanu Pasia cu trupele sale. Dar' vedîu că in vanu ar' attaca castrele imperiali, fiindu fôrte tari in positiunile loru ; prin urmare se resolvî a face ôre-cumu se intre adjutoriu garnisónei in cetate, si a molesta pe inamicu in totu modulu, pênê cându i s'ar' da una ocasiune buna de a-lu attaca pe neasteptate, candu va fi mai fatigatu prin lung'a durata a obsidiunei. Cu scopulu acest'a, in d'oue-dieci-si-duóe ale lunei Remazanu (82), transmite patru Pasia-generalu cu optu mii cavaleria si duóe mii Ien-iceri in contra castreloru inimice , dandu-le ordinu a cerca se-si faca cale printre posturile imperialiloru si bavaresiloru , si a rapedi celu puçinu o partea a Ieniceriloru in cetate, spre a dá succursu gar-

(81) Cinci-spre-diece Iuliu.

(82) Trei Augustu.

nisónei. Dar' ducele de Lorena mírosi intentiunile Turciloru, si trimise unu corpu de cavaleria in contra loru , inainte de a ajunge ei la castre. Cavaleri'a germana attaca cavaleri'a Turciloru cu atáta vígóre, in cátu acésta dupa puçina resistentia prinde fug'a, si lasa pe Ieniceri nêpástuíti in préd'a imperialiloru.

A DOU'A TENTATIVA

CXXXVI. In diu'a din urma a lunei Remazanu (83), Vezirulu mai face o incercare', si tramitte éراسi duóe mii de Ieniceri cu vre-o câte-va trupe de cavaleria, spre a ésecutá planulu seu de mai inainte. Acesti-a se apropia mai cu multa precautiune, surprindu posturile dinainte ale imperialiloru, si nevalescu asupr'a castreloru brandenburgiloru cu atáta furia, in cátu nu cá omeni, cí cá bestii selbatice petrundu prin ferru si focu, si rumpu liniile ce le redicassera in contra loru. Caprera inse si Heussler, vediendu periclulu in care erau trupele brandeburgice, accurgu din bunu timpu spre a le libera; ei incungiura pe Turci chiar' 'in momentul candu erau se între in cetate; si ací se incinge o macellaria din cele mai selbatice, in cátu abia trei sute din ei, si acesti-a anca mare parte vulnerati, au totu se scape in cetate.

A TREI'A TENTATIVA

CXXXVII. La duóe díle dupa aceea (84), imperialii pentru a areta cátu de puçinu se temu de vezirulu, facu assaltu asupr'a cetatiei in partea cea mai tare a ei, si dupa o lupta fórte acuta o cuprindu si acést'a, omorindu séu alungandu pe Turcii cari o apearau. Din succésulu acesta se potea vedé, cá nu preste multu are se urmeze cucerirea totale a cetatiei. Asia vezirulu se incérca a veni a trei'a óra in succursulu ei; si, in nóue-spre-diece ale lunei Sievval (85), tramitte, pre langa tóta oppunerea loru, un'a miie de Ieniceri, totu atáti Spahi, si cinci sute Tatari, cá se cêrce a strabate pintre inimicu. si a intra in cetate spre a da adjutoriu garnisónei. Acesti-a se luptara cu aceeasí bravura cá si cei de mai inainte, ba au pe-

(83) Nóue Augustu.

(84) Unu-spre-diece Augustu.

(85) Optu-spre-diece Augustu.

trunsi pene la liniile imperialilor; dar' în fine totuși au fostu respinși prin numărul și eroismul creștinilor, și au fostu constrinși a se retrage cu mari pierderi. Totu acest'a sôrte o avu și garnisôn'a, care a facutu o excursiune generală din cetate, cu scopu de a divide pe inamic și de a facilită intrarea în cetate a amicilor sei; ea vedîu ca celor veniți într'adjutoriu cetății le merge reu; asiă se retrase iute și cu reu succésu îndereptu. Atâte pierderi multiple au descuragiatu cu totul armat'a otomană; și fiindu-ca se latise vorb'a, că imperialii, după cucerirea cetății voru veni se atacă pe Turci în castrele lor, asiă a începutu cea mai mare parte a soldatilor a se răspândi, neascultându nici rugărilor nici persvasiunile vezirului, și se întôrseră către casa. Imperialistii scăpați cu modul acesta de pericolu ce-i amenință în spate, dau în trei-spredece ale lunii Sievval (86), ultimulu assaltu cetății.

IMPERIALII CUCERESCU BUDA

CXXXVIII. Abdi Pasia, guvernatoarele cetății, barbatu fôrte renumitu pe timpul su pentru esperiențele sale militare, cu garnisôn'a ce-i mai rămăsese face o ultima probă pentru a salvă cetatea, și sustienendu lupt'a cu bravura câte-va ôre, respinge cu focu și feru armat'a imperială. Dar' a cădiutu în luptă omoritu de man'a imperialilor. Atunci garnison'a vedîndu moartea comandantelu su, a începutu a scăde din curagiu, și nu mai făcea risistentia atătu de vigorôsa că mai înainte. În urma vedîndu cu puterea lor nu adjunge cu puterea Germanilor, prin urmăre nu le rămâne altă decâtă a capitulă, desfăcu stégulu alb anca sub durat'a luptei; promittu a predă cetatea, și se rôga a le lasa viéti'a. Dar' înainte de a se stempera foculu Germanilor, ei au omoritu o multime de obsediați de prin forturi, în cătu abiă au rămasu vre-o două mii pe cari i-a scăpatu numai clementi'a generalilor imperiali. După caderea cetății Buda în mâinile Germanilor, vezirulu deploră cu lacrimi sôrtea tristă a sa și a imperiului; și cu restulu armatei plecă îndereptu către casa; dar' plecarea sa sêmănă mai multu ă fuga decâtă a retragere. După aceea, garnisónele din Hatvanu și din alte cetăți vecine

anca isi perasira posturile, si se supusera de buna voia imperia-liloru.

**IMPERIALII SE IMPARTU IN DUOE CORPURI DE ARMATA SUB CARAFFA
SI SUB PRINCEPELE DE BADEN**

CXXXIX. Din acestea se vedea, că Turcii cerca a evita ori-ce lupta. Asiá ducele de Lorena împarte armat'a imperiale în duoe; o parte sub comand'a principelui de Baden o trimite în Ungari'a-de-josu; si cealalta sub comanda lu Caraffa si Heusler în Ungari'a de susu. Principele de Baden cu trupele sale impressóra cetatea Simonturnu în optu ale lunei Silcade(87), si în câte-va dñle constringe garnisón'a turcésca a se predă fara gratia dimpreuna cu cetate'a. Dupa aceea attaca Caposuivarulu, si cuceresce cetatea; fortaréti'a inse, dupa tóta apparenti'a se vedea că este în stare de a se sustiené mai lungu timpu, de câtu cumu ilu iértá pe elu impregiurarile acumu; asiá devasta cetatea, si lasa fortareti'a. Dupa ce statuse vre-o câte-va dñle aici, si primise nuoe trupe ausiliari, ce i le aduse Scherfenberg, pleca spre Cinci-Beserici, si, în duoe-dieci-si-optu ale lunei Silcade(88), ajunge cu avanttrupele sale în faci'a acestei cetati. Garnisón'a crediendu că tóta armat'a inimica é aci, dà focu cetatiei si se retrage în castellu. Infanteri'a principelui de Baden era anca tare îndereptu, asiá da ordinu la trei sute de calareti alesi, se se dea josu de pe cai, si se mérga a stinge foculu; acesti-a, setiosi si de préda, se punu la lucru cu atáta iutîme, în câtu cea mai mare parte a cetatei a fostu scapata din gur'a flacariloru. Garnisón'a vediendu că nu grosulu armatei germane, ci numai o parte de cavaleria usióra ar fi sositu aci, din rusine si regretu pentru perderea ce a înduratu dela calareti, face o excursiune în cetate, si se incerca a o reocupa; dar' a fostu batuta si constrinsa a se retrage cu perdere. Cu tôte acestea, Turcii pentru a sterge rusinea, că ántaiu au fugitu, si acumu s'au retrasu, se decídu a se apera cu bravura, si mai bine a-si sacrifica viéti'a decâtu a predá castellulu; si acésta resolutiune a loru o facu cunoscuta inimicului, arborandu pe unu turnu alu castel-lului siese stindarde rosie si unulu negru. Dar' candu au ve-

(87) Cinci-spre-diece Septembre.

(88) Cinci Octobre.

diutu că tunurile inamicului au derimatu și fortificațiunile celle mai tari, atunci fric'a de mărtea imminente le-a insuflatu cu-gețe mai blande; și nu numai au datu josu stindardele de sange și de mărte, ci au tramisu deputati la principele de Baden, offerindu-î castellulu sub condițiune de a le lasă viéti'a și armele. Germanii inse le-au refusat cererea, și asia au fostu constrinsi a se predă in discretiune, și a-si rescumpera viéti'a cu perderea libertății lor. In trei ale lunei Silhige (89), se deschidu portile castellului; germanii intra și prindu pe insusi Pasia cu siepte Beghi și pe tóta garnisón'a, și-i tramitu in captivitate la Stiri'a. Principele de Baden dupa ce a cuceritu acésta cetate, a tramisu o parte a armatei sale sub comand'a lui Scherfenberg la Siclosiu, ér' elu cu celelalte trupe a trasu spre Darda. Scherfenberg in siepte ale lunei Silhige (90), ajunge la Siclosiu, cuceresce cetatea indata la primul saltu, și propune condițiuni onorabile Turciloru, déca voru predă fortareti'a unde se retrasera. Dar' Turcii refusa și constringu pe generalulu a aplica bateriele; elu bombardâ forturile cu atâtă vigóre, in câtu in doue-spre-diece ale aceleiasi lune (91) au desfacutu stindardulu albu; și, fiindu-că nu le remase alta cale de a scapa de mărte, s'au datu insii captivi in man'a Germaniloru.

FUG'A TURCILORU LA SCIREA DESPRE APROPIAREA GERMANILORU

CXL. Scherfenberg fû chiamatu de aici de catra principele de Baden la Darda. Acest'a adeca audi că nisce trupe de ale Turciloru se mai tienu prin giurulu Dravei, și se determină ale atacá și a le nimici. Turcii indata ce audu că Germanii se apropia, prindu fug'a și se retragu cu atâtă precipitatiune, in câtu nu numai Esseculu ilu lasa deschisu Germaniloru, dar' anca ardu și o mare parte din podulu de acolo, pentru că se impiedice pe inamicu de a-i persecuta. Principele de Baden vediendu că i-au scapatu din mana Turcii, aprinde și cealalta parte din acelu podu (92), precumu și

(89) Diece Octobre.

(90) Patru-spre diece Octobre.

(91) Noue-spre diece Octobre.

(92) Dr. Brown dice, că acestu podu are in lun' ime cinci m lte engle e ci i in largime siepte-spre-diece pasi, și merge de la Drava péné la Darda. Pe o pórta s

töte celelalte poduri ce le construisera Turcii preste Drava. La re-intörcere attaca cu mare putere Caposvarulu, care mai inainte in vanu se încercase a-lu cuceri, si aduce pe comandantele cetatiei la atâta strimtoräre, in câtu acela, intimidatu degiä prin sörtea garnisónelorü vecine, preda fortäretia anca inainte de a fi fostu redusa la estremitate, si in duöe-dieci-si-duöe ale lunei Silhige (93), capituléza sub onorabile conditiuni.

CARAFFA BATE PE TATARI

CXLI. Intr'aceea, partea cealalta a armatei imperiale, sub comand'a lui Caraffa si Heusler, a trasu la Segedinu, si au impresoratu cetatea. Candu era chiar' ocupatu cu obsidiunea, Caraffa primesce scirea, cà duöe-mii de Turci cu o banda mare de Tatari sunt campati apröpe de Sânta, o cetate in distantia de siése öre de la Segedinu, si cá au intentiunea de a veni intr'adjutoriu garnisónei de aici. Caraffa tramisse indata in contra loru pe Veterani cu câte-va regimente. Acesta attaca pe Tatari si-i scöte din positiunile loru; le ocupa castrele, le prindu si le ieau mai bine de cinci mii de cai. Puçinu dupa aceea se intorcu Tatarii indereptu, si voiescu a începe lupt'a din nou; ei credeau adeca, că inamiculu este cuprinsu acumu cu spoliarea castrelorü, si cà prin urmare victori'a le va fi usiöra. Dar' au fostu respinsi de ante-gardele germane, si s'au retrasu immediatu indereptu.

VETERANI BATE PE VEZIRULU

CXLII. Dupa acésta perdere a Tatarilorü vine vezirulu in persóna, si adunandu trupele Tataré cari prinsesera fug'a, se presenta dintr'odata in faci'a inamicului cu töta armat'a sa. Veterani, de si nu avea informatiune sigura despre puterea inamicului, totusi a tienutu de consultu se remana in positiunile sale; căci altminterea, prin retragerea sa ar' poté se descorageze pe soldati; deci isi pune öme-nii in ordine de bataia, si astépta cu totu coragiulu sosirea inamicilorü. Turcii au datu primulü atacu, si a tienutu lupt'a cu atâta fu-

acelui -a, sta si asta-di o inscriptiune latina ce pörta numele imperatului Aelianu. Atätu de vechiu este acestu podu *Tr. Angl.*

(93) Duöe-dieci si nöue Octöbre.

róre, în câtu două ore victori'a remase dubia, în care parte va înclina ea. În urma valórea Germaniloru învinge, si Turcii se retragu pe o culme, unde erau acoperiti de tunurile lor. Veterani 'i urmaresce în calcáie, și trecêndu preste tóte dificultatile, i scóte din pozitiiunile lor. Turcii au perdutu în aceste două batalii, două mii de Ieniceri si totu atâti-a Tatarsi. Fructulu acestei victorii a fostu Segedinulu. Cáci garnisón'a, candu a vediutu că armat'a inimica întórna în castre cu atâte capete de ale amiciloru sei, fiindu si alminterea obosita prin laborea continu-a si fatigiósa, în cinci ale lunei Silhige (94) a predatu fortareti'a în man'a Germaniloru.

**IMPERATULU GERMANIEI INVITA PE TIARULU RUSIEI A SE UNI CU ELU
ÎN CONTRA INIMICULUI COMUNU**

CXLIII. Acésta era starea lucrurilor în Ungari'a. În Poloni'a, s'a petrecutu cea mai mare parte a anului cu negotiatiuni. Într'aceea imperatulu Germaniei a invitat pe țiarii Rusiei, Ioanu si Petru, se între cu elu în confederatiune contra inimicului comunu alu crestinatatiei; si anume, pênê candu ceilalti confederati sunt ocupati în Ungari'a si în partile meridionali ale Europei, pênê atunci ei, țiarii, se între în Crimě'a tatarica si se impiedice junctiunea Tatariloru cu Turcii. Țiarii respuusera, ca ei ar' fi gata a declara bellu inimiciloru crucei, numai déca s'ar' poté inventa unu midi-locu sicuru contra urmariloru unei rupturi cu Polonii. Cáci avendu ei numai unu armistitiu si nici-de-cumu o pace în forma cu acestu regatu, tóta lumea i-ar' condamna, déca înainte de ce ar' fi securi contra unui inamicu, si-ar' aduce altulu pe capu.

ÎNTRE RUSSI'A SI POLONI'A SE ÎNCHIAIE PACE

CXLIV. Imperatulu Leopoldu apreçiandu aceste ratiuni, si-a pusu tóta solitudinea a întemeiá o buna întielegere între aceste două natiuni, si a le face, cá uitandu animositatile mutuali, se-si verse resimtiemintele lor contra inimicului comunu. În urma, dupa multe încercari a reusitu si a obtienutu de la Poloni invoicea de a renuntia la tóte pretensiunile asupr'a cetatilaru Kiovia si Smolenska, cari de lungu timpu au fostu merulu de cea mai inversiunata

II. 1097
I. C. 1086

cérta între aceste două natiuni, si in două-dieci ale lunei Gemaziulu evvel(95), anulu Hegirei 1097, au subscrisu conditiunile de pace.

SOBIESKI INVITA PE CANTEMIRU A LEGA PACE CU ELU

CXLV. Ioanu Sobieski, regele Poloniei, incuragiatu prin acésta asistentia nóua, se resolví a mai încercá o espeditiune in Moldavi'a, si a bate acésta tiera, care este celu mai tare muru alu imperiului ottomanu contra Poloniloru. Dar' inainte de a deschide acésta campania, se determiná se mai faca o încercare de a indupleca pe Moldoveni la confederatiune contra Turciloru. Cu scopulu acesta, trimitte in secretu pe confessariulu seu (96), imbracatu in vestminte necunoscute, cá ambasadoru la Constantinu Cantemiru principele Moldaviei, spre a-lu indupleca se seunésca cu Polonii in contra Turciloru, si a-i promitte aliantia perpetua cu Poloni'a, confirmatiune pe viétia in scaunulu domnescu alu principatului, si libertate deplina asupr'a poporului seu. Ajungéndu acestu ambasadoru la principele, i-au aretatu scopulu missiunei sale, si s'a « adoperatu in totu modulu a-lu indupleca la alianti'a din cestiune. » Sunt trei ani — dîse parintele delegatu — de cându regele, domnulu meu, a intielesu spre cea mai mare satisfactiune a sa, ca « Turcii au pusu domnu « Moldaviei pe Cantemiru ; anca de pe atunci, regele nutriá cea mai « mare sperantia, ca acela care anca inainte de asta in Poloni'a, sub « regele Casimiru a datu cele mai escellenté probe de talentulu si « curagiulu seu in contra Svedianiloru, nu va lipsi a aplicá aceste « brillante calitati intru marea opera de a liberá pe poporulu seu de « sub jugulu tiranualu Turciloru. Chiar' pentru acést'a Majestatea-sa « atribue generaliloru sei nefericirea ce a induratu armata sa in anulu « trecutu la Nistru ; si nu pôte laudá in destulu prudenti'a vóstra, « cá in acea lupta v'ati aretatu cu fidelitate catra Turci ; căci, prin a- « césta nu numai i-ai facutu se aiba o mai mare incredere in voi, « cî ati scapatu si poporulu si pe voi insive de la sclavi'a turcésca, « mai alesu intr'unu timpu, candu dupa alungarea imperialiloru de « la Bud'a, omulu nu era siguru, care parte va remané pe de-asupr'a. « Acumu inse lucrurile au luat alta fație. Turcii atâti-a inimizii au

(95) Trei Aprile.

(96) Preotu de casa, preotu de curte, (duchovnicu). *Tr. Rom.*

« asupr'a capului lor, in câtu abiă le va mai veni in minte se cu-
 « gete la Moldavi'a. Tiarii Rusiei stau gata a intra in Crimă'a
 « tatarica cu cinci-sute mii de ómeni : cu acesti-a voru avé Ta-
 « tarii destul de lucru. Imperialii vreu se tréca Dunarea, a se
 « uni cu trupele polone la Adrianopole, si a cuceri Constantinopo-
 « lea. Regele, domnulu meu, anca voesce a lua parte in aceasta es-
 « peditiune ; dar' nu pôte se lase Moldavi'a la spatele sale in mâ-
 « nile inimicului ; pentru aceea isi tiene de detorintia a face atten-
 « tu pe unu principe crestinu si vechiu amicu alu seu, cá se nu se
 « mai oppuna armelor crestine, cì se-si unésca immediatu trupele
 « sale cu armat'a polóna, si se ordine suditiloru sei a primi pe Po-
 « loni, nu cá pe inimi, cì cá peli beratori ai lor, si a le aduce tóte
 « victualiele necesare in castrele lor. De alta parte Regele, dom-
 « nulu meu, promitte pe cuventulu seu, cà nu va face nici-o inju-
 « ria locuitoriloru Moldaviei ; din contra , totu ce-i voru pduce ace-
 « stia , va platì cu pretiulu cuvenitu, si nu va sufferi cá se li se ia nici
 « macar' unu grăunte cu puterea ; si pe care l-ar' gasi cá a facutu
 « cea mai mica injuria vre-unui moldovanu , pe unulu cá acela ilu
 « va puf cu mórte fara nici-o crutiare ».

RESPUNSUL LUI CANTEMIRU

CXLVI. Principele respondiendu ambasadorului, dîse : « Inclina-
 « tiunea mea de a servi intereselor crestinismului, o scie regele prè
 « bine nu numai din cele ce s'au petrecutu anulu trecut, intre mi-
 « ne si intre generalii sei, dar' si din conversatiunile mele ce le-am
 « avutu cu elu. N'amu intermissu nici-odata si nimica, ce amu cre-
 « diutu cà este in profitulu crestiniloru ; si acést'a o voi face si pe
 « viitoriu, ori-cari ar' fi consecentiele pentru mine ; dar' asta-di nu-
 « mi sta in putere, si nici pentru Poloni n'ar' aduce nici-unu folosu,
 « daca in anulu acest'a mi-asfu unu trupele cu ale Poloniloru, séu asiu
 « lega o aliantia pe façie cu ei. Fiiulu meu celu mai mare si alti fii
 « ai unoru boieri sunt detienuti in Constantinopole cá ostatici pen-
 « tru fidelitatea mea ; ei ar' fi espusi la cele mai crudeli tormente ,
 « indata ce Turcii ar avé cea mai mica suspitiune in contra fidelita-
 « tiei mele. In castrele mele abiă am o armata de cinci mii de Mol-

« doveni; acesti-a nici n'ar' imulti, nici n'ar' scadá armat'a polona;
 « prin urmare, nici Polonii n'ar' fi mai tari, nici Turcii mai slabi.
 « Dara déca rémanu eu in castrele Turciloru, atunci imi va sta in
 « putere, nu numai de a preveni ori ce resolutiuni periculoase
 « contra Poloniloru, dar asiu puté pe tóta diu'a, ba chiar' pe tóta
 « ór'a, se dau regelui informatiuni despre planurile si intentiunile
 « Seraskierului si ale Şultanului Tatariloru. Si eu credu că aceste
 « serviciuri sunt cu multu mai importante, decâtu miculu ajutoriu
 « ce-mi cereai. Afara de aceea, asiu da ordinu, de si nu in scrisu,
 « căci trebue se me pazescu de Turci, dar' cu vorb'a asiu dá ordinu
 « suditiloru mei moldoveni, se duca ori ce victualie necesarie in ca-
 « strele polóne, si se faca totu ce-ar' cere regele si ce ar placé ace-
 « stui-a. Si déca Dumnedieu ar' binecuventá acésta espeditiune cu
 « unu succesu bunu, si Tatarii si Turcii ar remané batuti : atunci
 « imi voi pune tóte puterile, pentru că se scapu pe fiulu meu din
 « Constantinopole, séu ilu voiu rescumpera cu buni bani cá pe unu
 « captivu ; ér' déca nu mi-ar' succede aceasta, atunci fia !, ilu voiu
 « sacrifica pentru binele crestinatatiei si pentru libertatea tiei
 « mele, si voi merge cu tóta puterea mea a me lupta in lupta des-
 « chisa contra inamiciloru lui Christu si ai crestinatatiei ».

REGELE POLONIEI TRAGE SPRE IASI. CANTEMIR MERGE LA CASTRELE TURCILORU

CXLVII. Dupa ce a primitu regele acestu răspunsu, cam pe la inceputulu lunei Sievval, trece Nistru, si dupa o cale de mai multe dîle, ajunge la Iasi fara a i se pune vre-o resistentia. Aici afla elu bucate si vinu in abundantia ; căci principele lasase pe vorniculu Ramandi indereptu, că se procure tóte victualiele necesarie pentru armat'a regelui. Elu si-a petreculu aici patru-spre-diece dîle in mancari si beuturi, fara a mai cugeta la Turci. Într'aceea Seraskierulu Buickli Mustafa Pasia trecuse déjà Dunarea cu duoe-dieci-si-cinci de mii cavaleria, si optu mii Ieniceri, si daduse ordinu lui Nurradinu Sultanu a veni cu trei-dieci mii de Tataru in castrele sale. Aici aude ca regele Poloniei a inaintatu spre Iasi ; si cá Cantemiru totusi nu se aréta anca in castre. Seraskierulu consideru aceasta remanere a lui Cantemiru dreptu defectiune, si da ordinu lui Nurra-

dinu Sultanu (97) a intră cu Tatarii sei in Moldavi'a că intr'o tiéra inimica, a o devastă prin focu si feru, si a lua pe locuitori in captivitate. Si intr'adeveru că Moldavi'a era se fie espusa la cele mai triste calamitati, déca Beg Mirza, unulu dintre tatarii Mirzesci din famili'a lui Cantimiru (98), nu se intrepunea si nu abatea pe Seraskierulu si pe Nurredin Sultanulu de la propusulu loru, promitiendu

(97) *Nurradinu Sultanu*. Sunt dóue officiuri la Tataru, cari nu se dau nici-odata altui-a, decâtu numai filoru Chanului, descendentu din famili'a Olinghisiana, si nici-odata fara invoirea portiei ottomane; acelea sunt, rangulu de Calga si de Nurradinu. Calga este proprie Generalu Locotenente alu Chanului, care nici-odata nu ese din Crimea Tatariloru, decâtu numai in fruntea a tóta armat'a tataru. Nurradin (*), care cuventu in limb'a tataresca însémna voinția, urméza in rangulu inmediate dupa Calga, si candu este a se da assistentia Turciloru, elu se trimite in ajutoriulu acestora cu unu anumitu numeru de trupe, precum diece ori dué-dieci mii de Tataru. dupa cum ceru Turcii.

(98) *Din famili'a lui Cantemiru*. Acésta familia era in mare védia la Mirzescii din Tartari'a pentru nobilitatea sa si immensele sale avutii. Dupa traditiune, famili'a Cantemiru deriva de la Temurlenti, marele cuceritoru alu Asiei. Acést'a pare a o comproba chiar' și numele insusi: căci Can Temur séu Can Temir, însémna sangele lui Temur, séu persóna descendentu din sangele lui Temuru. Unulu din Cantemiresci avuse curagiulu a se subtrage atât de sub potestatea Chanului câtu si de sub jugulu Turciloru, si s'a luptata in cursu de mai multi ani cu asemenea bunu succesu contra mai multoru Seraskieri, si probabilu, ca elu si-ar' fi eluptatu deplinu independintia si libertatea, déca nu s'ar fi sedusu prin unu fraudulosu tractatu. Turcii adeca vediendu că cu armele nu potu face nimica in contra lui, s'au prefacutu că ar' voi se incheia pace cu elu. S'au invoitu la tôte câte a cerutu, si i-au datu principatulu Benderulu cutotu teritoriulu dependente de acesta; l-au onoratu cu titlu de Begu, și cu privilegiulu de a purta trei tuguri. Dar' dupa ce l-au capetatu cu modulu acést'a, Turcii puçinu dupa aceea au pusu man'a pe elu si l'au omoritu. Fratii lui s'au suppusu de nou Chanului, care le-a datu voia a locui in provincie Ackiermanu si Kili. Fiiulu seu Sava Cantemiru anca a fostu primitu in grati'a Chanului; dar' si-a schimbatu numele, si fiinduca tatulu seu a fostu Begu, si-a luat supranumele de Begu-Mirzo, care apoi a trecutu la fiii sei si la fii de fii acestora. Pe timpulu, candu parintele meu era domnu Moldaviei, acestu Begu-Mirza, despre care s'a vorbitu in testulu acestei istorie, venia de multe-ori cu cinci fii ai sei in Moldov'a, unde mergendu la parintele meu, i narră istori'a antecesoriloru sei asiă precumu o sciă din traditiune, prin care singura s'a sustienutu memori'a genealogiei loru fatarice. Elu mai spunea anca, că audisse dela protoparintii sei, că pe timpulu, candu Chanulu i persecută mai aspru, unu Cantemiru din famili'a loru s'a refugiatu la principele Moldaviei si a primitu religiunea crestina. De aci credea, că elu è ruda cu parintele meu.

(*) Acestu cuventu in limb'a arabica însémna: lumin'a credintiei. *Tr. Germ.*

a stă bunu pentru principele Cantemiru, că elu nici-odata n'a lucratu si nu va lucra contra fidelitatiei datorite imperiului otomanu, nici in partea inamicului n'a trecut si nu va trece; si mai adaose apoi, că elu scie de siguru, că principele a plecatu dejă din Iasi; si că multu in trei dîle elu va fi aici in castre. Fapt'a a justificatu vorbele lui Mirza; căci principele, într'adeveru esise din Iasi cu trei dîle inainte de sosirea regelui, si ajungendu la Falcii, a datu libertate omeniloru sei a se întorče la regele, déca si la câti le place; dupe aceea a trecut Prutulu, si cătra finitulu lunei Sievval a ajunsu in castrele Seraskierului.

REGELE POLONIEI TRECE PRUTULU. TURCII ILU ATTACA SI-LU INCUNGIURA

CXLVIII. Intr'aceea regele Poloniei, satulu de atâta mancare si beutura, se puse pe cale mai departe cu intentiunea de a alunga pe Turci cu totul din Moldavi'a. Dar' abia ce se puse a dîu'a-ôra in castre, observă că soldatii sei începu a suferi de lips'a victualieloru; căci, pênê au statu in Iasi, s'au desiertatu tôte depozitele prin neglijenti'a comisariloru, si pentru Poloni nu mai remase alta de mancare, decâtu o mare cantitate de fructe. Pentru a scapă din acestu inconvenientu, nu vedîu altu remediu, decâtu a trece Prutulu aprîpe de Ciociora, in sperantia că anca inainte de ce s'ar' apropia mai tare armat'a ottomana, elu ar' poté se puna man'a pe magazinele incarcate ale Tatariloru budgiacani, si cu modulu acest'a ar' mai stemperă fîmea flamendiloru sei soldati. Seraskierulu informatu despre trecerea regelui preste Prutu, merge immedjatu cu tîta armat'a sa in contra lui; si in distantia abia de duîe dîle de la Ciociora, dà de elu asediatu cu armat'a într'unu campu deschisu, unde ilu incungiura de tôte partile. Tatarii dau focu ierburiloru de pe campu, arse degiă prin caldur'a sîrelui; infestéza necontenitu castrele polone prin mici scaramusie; prindu pe cei cari esiau din castre pentru a stringe nutretiu, séu i constringu a se întorče indereptu cu carale gîle. Regele in desperatiunea sa, offere Seraskierulu o lupta; acesta inse, séu pentru că cugetă că este periculosu de a se prinde in lupta cu siese-dieci de mii de Poloni, séu pentru-~~ca~~ voia a trage pe Poloni mai departe dela confiniile tie-

rei loru : evită ori-ce lupta deschisa , si demandă soldatiloru a molestă si debilită pe inamicu numai prin încâierături continue. Polonii inse simțiau unu inamicu cu multu mai furibundu in stomachulu loru , adeca fômea ; acestu inamicu intestinul i tormentă fara indurare , in câtu nu s'au potutu misca din castrele lor , fara a nu lasă dupa sine trei pênê in patru mii de morti.

**OLONII SE RETRAGU DIN MOLDAVIA .
REGELE FACE CELE MAI IMPIE SACRILEGIE SI RAPINE**

CXLIX. Regele Poloniei vediendu-se in acêsta strimtorare , sê a-d operă a trece Prutulu indereptu la unu satu , ce locuitorii ilu nu mescu Valea-Strimba (99). Dar' abia trecuse diumetate din armata , candu Tatarii vinu si se arunca asupra celoralti in spate , omôra o mare parte din ei , prindu și mai multi , ér' ceilalti se arunca in apa Dupace au trecut cu multe greutăti si perderi preste Prutu , regele in furia că nu si-a potutu resbună asupr'a Turciloru , isi vêrsa tôta mâni'a asupr'a Moldoveniloru , si dă libertate soldatiloru (100) a spoliă tiér'a si a predă pe locuitori. Elu insusi dă focu la duoe mônastiri in Iasi , rapesce vasele sacre ; fura reliquiele Santului Ioanu din Suceava , dimpreuna cu alte multe pretiôse , ce pietatea principiloru de mai inainte le asiediasc acolo ; redica pe metropolitulu Moldaviei , si tractandu-lu in modulu celu mai brutale , ilu duce in

(99) *Valea-Strimba*. Localitate langa fluviulu Prutu , locu nefericitu pentru crestini , si de multe-ori fericitu pentru infideli. Aici Tatarii au frantu liniele Casaciloru comandati de generalulu Koniski , si batendu-i au suferitu perderi fôrte mari. Aici Ion Sobieski , regele Poloniei , de doue ori a fostu constrinsu a se retrage din ace tu locu , si totdeauna nu fara perderi considerabile. Aici , pe timpulu meu Petru , țiarulu Rusiei a sustinutu cu bravura trei dile lupt'a in contra Turciloru ; dar in urma a trebuitu se incheia o pace cu inîdelulu sub conditiuni cari nici de-cumu nu le-ar' fi voit. Se pare că chiar' in cuventulu insusi Valea-Strimba , zace ce-va fatalu , căci elu dupa etimologia in limb a romana înseamnă : vale perversa sêu plina de nedreptate

(100) *Da libertate soldatiloru*. Regele Poloniei prin o scrisôre catra Domnulu Moldaviei s'a incercatu a se spala de aceste fapte rusinôse , si a aruncă vin'a pe soldatii sei flamendi , că nu numai fara scirea , dar' chiar' in contra ordinariloru sale e - presse ar' il spoliatu pe Moldoveni. Dar' ulterior'a lui procedere violenta si transmiterea metropolitulu in captivitate , pentru că nu a voit se-i libere reliquiele St-lui Ioanu din Suceava , sunt probe evidente , că soldatii de si n'au avut ordinu sêu permissiune dela regele de a preda si de a spoliă , ei tptusi de siguru au fo tu incurajati prin esemplulu seu de rapacitate si de alte fapte violente.

captivitate, pentru că a refusat să se i estradea lucrurile sacre. După aceea merge la mănăstirea de la Trei-Ierarchi, unde se conservau cu religiozitate reliquiile Santei Parascheva (101) din Epibati, și cere a i se estradea aceste reliquii și toți thesaurii ce erau depuși acolo. Archimandritul mănăstirii, care audise în ce mod a fost tratat metropolitul, închide portile bisericii, și răspunde trimisilor regelui, ca : mai bine vre se fia îngropat sub ruinele bisericii, de cât să se estradea la omu din lume unu thesauru atât de sacru și pretios. Regele, pentru a intimidă pe acestu monachu fieros, ordina a se aduce tunurile, și amerintia a sparge portile, și a lua totu thesaurul cu forti'a, fiindcă și s'a refusat o parte ce o ceruse cu bun'a. Dar' archimandritul era inflexibil ; și regele anca, său cuprinsu de rusine că comite unu sacrilegiu, său prevenitu prin ofițarii săi, se departa de aci, fara să se fia ajunsu scopulu.

TOTA ARMAT'A URMEZA ESEMPLULU REGELUI

CL. Exemplul regelui și fîmea, au indus și pe soldați, de au comis cele mai dure escese ; au spoliatu cetățile și satele, și n'au crutiatu nici-o localitate, fia religioasă ori profana, pe unde au cugat că voru afla ceva, ce se stempere poft'a și cupiditatea lor.

(101) *St. Parascheva*. Parascheva, precum ne învîta menologiile ecclesiastice, a fostu dîmn'a unui sat cu numele Epibati, care mai în urmă ajunsese în posesiunea marelui Apocauca, generalulu imperatului Andronicu. Pe timpul lui Muradu IV, Basiliu, domnulu Moldaviei, a obținutu permissiunea de a lua oșsele acestei sante din biseric'a patriarhale din Constantinopole, și acăt'a din considerare că a facutu multe binefaceri și servitii pentru acea biserică ; căci elu a plătitu din propriile sale venituri preste două-sute-sicse-dieci de pungi, cu cari biseric'a era datorită parte la Turci parte la creștini. Și fiindcă la Turci este opritu a transporta unu cadavru în departare preste trei mii, asiă a mai datu curtea otomană preste trei-sute pungi, numai pentru că se obținea permissiunea de a transporta acele oșse, și pentru a esoperă de la Sultanulu unu ordinu către Capudgi Bashi, care se însoțisese transportulu pînă în Moldavi'a. Tota istoria acestei transportațiuni este zugrăvită pe perețele de amădia-di alu acestei biserice, unde se conserva santele reliquii ; între altele se vede acolo depinsu chiar' și Capudgi Bashi cu toți ofițarii săi, cum mergu că în procesiune înaintea sicriului cu reliquiile (Môscele). Atat'a putere are banulu la turci ! Ei pentru bani nu numai permittu, dar' chiar' însii facu lucruri ce sunt cu totul contrarie superstițiunii lor.

VINDICT'A LUI DUMNEDIEU ASUPR'A POLONILORU SACRILEGI

CLI. Dar' acestu sacrilegiu n'a potutu se remana lungu timpu ne-pedepsitu. Locuitorii, pentru a scapà de crudelitatile Poloniloru si Cosaciloru, fugiau si se ascundeau in tôte partile; si candu venia acesti-a la casele lor, le aflau góle, si erau constrinsi a manca carnea cruda fara sare, fara gustu. Acósta le occasionà dissenteria, care in câte-va zile intr'atâtu se lali in castrele regelui, in câtu nu era nópte in care se nu móra câte cincisute si mai bine de Poloni. Cantemiru anca, audiendu de hidósele atrocitati si sacrilegiuri ce comitteau Polonii, a tramisu trupele sale prin tóta tiér'a; i surprinde pre candu erau dispersi in tôte partile, si nu erau prevediuti la o atare nevala repentina; prinde din ei mai bine de patru mii, si parte i frige, parte i trage in tiépa séu i spendiura; si asiá, cu diverse moduri de mórte, esecută asupr'a lor pedéps'a ce o meritasera.

TATARII INFECTA APELE CU IERBURI VENINOSE

CLII. De alta parte Tatarii, vedindu că armat'a regelui isi iea calea către Cotnari, se punu si infecta cu ierburi veninóse (102) laculu, de unde-si avea cetatea ap'a; prin acés'ta ómeni si vile cari au beutu din ap'a aceea, au peritu toti si tóte. Indata inse ce s'a descoperitu acestu lucru, regele, pentru a nu se espune dimpreuna cu armat'a la unu periclu si mai mare, a evitatu de a se apropià de acelu locu, si-a pusu castrele langa fluviulu Siretu la unu locu incungiuratu din tôte partile de munti. Tatarii observandu acés'ta, au fostu de convingere, ca intentiunea Poloniloru este a se retrage acasa in Poloni'a; si fiindu-ca prin acele paduri si munti era fórtle greu de a merge cu caii, asiá i attaca numai in siesu, i batu, si se

(102) *Ierburi veninóse.* Lucru miraculosu si care s'ar' pare incredibile àcelora cari nu-lu cunosc din propri'a lor experientia. Eu amu vediutu cu ochii mei, si amu ramasu surprinsu de ceea ce facu acei Tatar. Ei adeca au unu secretu intre sine, pe care nu-lu sciu mai multi de trei séu patru insi in tóta Tataria. Acestu secretu este, ca ei cunosc u iérba de o natura atâtu de tare si de veninósa, in câtu cu aceea poti invenina nu numai ape statutórie, dar' chiar si riurile cele mai rapedi, precumu e Prutul. Ei arunca acés'ta iérba la o buna distantia din susu de castrele inamicului in apa; si candu ap'a riului cu iérb'a adjunge pénéacolo, ómeni, si vite, cari au beutu din ea, moru pe data fara nici-o scapare.

intorcu acasa incarcati de predi si aducendu cu sine o multime de captivi.

REGELE POLONIEI IN INTORCEREA SA OCCUPA CETATILE NEMEZ ⁽¹⁰³⁾ SI SUCEAVA

CLIII. Regele Poloniei, dupa ce a scapatu de Tatars (câci Turcii anca nu venisera preste Prytu), pentru că se nu se para ca elu a consumatu banii de la Papa, si n'a facutu nimicu, la întorcere câtra casa ocupa cetatea Nemez ⁽¹⁰⁴⁾, dar nu fara dificultate, de si eră desertata de locuitori; câci din intemplantare remasera acolo năue-spre-diece venatori moldoveni; acesti-a inchidu portile, tragu podurile, si refusa regelui intrarea. Acesta, nesciindu că ce garnisóna pucina este in cetate, o bombardéza patru dñe in continuu Venatorii nostri se apera cu bravura, si uccidu la cinci-diece de Poloni dimpreuna cu pe comandantele artileriei. In fine, la a cinci-a dñ, vedindu că diece camaradi ai loru au cadiutu morti, capituléza si predau cetatea sub conditiune, că garnisóna se se póta departa unde-i va placé. Regele le accórdá conditiunea; dar' candu a vediutu, că nu mai multi de siese venatori esu din cetate, aducédu in spate pe alti trei camaradi ai loru vulnerati, cuprinsu de admiratiune, furia si rusine, dà ordinu a-i spendiurá indata; Iablonovski inse se intrepune si-i aduce aminte că le-a promis a-i lasa liberi; asiá i-a lasatu se mérga unde le place. Dupa aceea pune duóe sute de calareti alesi in cetate, si cu restulu armatei merge la Suceav'a, vechi'a residentia a principiloru Moldaviei; si fiindu-că nu erau nici locuitori nici soldati in ea că se-i faca resistentia, i-a fostu usiora ocuparea si a pune garnisóna din trupele sale.

TATARI SE INTORNA SI INFESTÉZA DE NOU PE POLONI

CLIV. Tatarii, cari-si dusesera predile de mai inainte acasa, audiendu de aceste succese ale Poloniloru, se intorna in urm'a loru,

(103) Nemtiu. *Tr. Rom.*

(104) Nemez Senu Némtiu. Cetate fórte vechia in Moldavia inferióre, situata pe unu munte inaltu dincolo de Siretu, aprópe de unu riu ce póta acelaasi nume. A se vede lespre acést'a mai multe in a mea Descriptiune a Moldaviei (*).

(*) Vedi Descriptio Moldaviae, editiunea societatei academice Bucuresci 1872. pag. 18. *Tr. Rom.*

și că lupii rabiati se arunca în toate părțile, și prindu pe totii Polonii cati au ramas în ceva departare de la armata. Într-un locu acestor excursiuni, în sîese-spre-dieceale lunei Silcade (105), dau de marele thesaurariu, pe care-lu tramisese regele înainte cu optu mii de Poloni; acest'a îi bate, și le face mari perderi. Dar' această victorie n'au adus nici unu folos Polonilor. Căci trupele lor, pentru că se-si stempere fîmea de care suferiau, erau necesitate a se nutri cu pîme, și pentru că se aiba pîme, s'au imprastiatu prin paduri mai departe de cumu eră consultu; așî, în această dispersiune îi ataca Tatarii mai de multe-ori, omorîndu pe unii și captivîndu pe alții, și care se departă numai ceva-si de la trupp'a sa, acela poté fi sigur că nu se mai întorce îndereptu.

REGELE SE DEPARTA PE ASCUNSU DIN CASTRE ȘI FUGE.

CLV. Regele vedîndu acestu pericol, perasesce elu mai întîiu armat'a, și luîndu de calauzu pe unu colonelu moldovanu, cu numele Turculetii, fuge noaptea pe ascunsu cu vre-o cîti-va consoci ai sei. Restulu armatei, care a avutu favorabil'a fortuna de n'a peritu sîu de fîme sîu de arm'a inamicului, s'a întorsu acasa sub comand'a lui Iablonovski, și cîtra finitulu lunei Silcade au ajunsu pe regele la Javarovi'a.

SUCCESELE VENETIANILORU CONTRA TURCILORU

CLVI. Venetianii au avutu în acestu anu cu multu mai bune succese. Cu începutulu primaverei Morlachii impressora Ottochulu, cetate situata între două brația ale fluviului Cettiiu; și după ce o cucerescu cu asaltu impetuosu, taia totă garnisîon'a în bucati. Capudan Pasia a facutu o asemenea încercare asupr'a cetătiei Chiefala; dar' la apropierea flotei venetiane a fostu constrinsu a se retrage. O parte a acestei flote era tramisa în contra Constantinopolei, spre a o blocă din partea Archipelagului de cîtra Dardanelle; ceealalta parte atacă Navarinulu-vechiu, și fiinducă comandantele acestei cetăti a capitulatu îndata la primul atacu, așî această parte a flotei a mersu de a impresoratu cetatea Navarinulu-nou. Seraski-

erulu din Morë'a alërğa într'ajutoriu cetătiei ; dar' înainte de a ajunge la fortificațiunile Venetianilor, ilu ataca contele de Königs-mark și marchisulu de Curbon cu optu-mii-duõe-sute de omeni și-lu bate. Puçinu dupa aceea, Seraskierulu isi aduce din garnisõe-nele vecine mai bine de trei mii de õmeni, aduna pe cei cari scapasera sêu fugisera din batali'a din urma, și se încërca anca odata a liberá cetatea ; dar' érași fû batutu și respinsu cu mari perderi. Vediendu acumu locuitorii din Navarinu cá nu mai este nici-o speranția, au capitulatu și in duõe-dieci-si-siese ale lunei Regeb (106) au predatu cetatea in man'a Venetianilor.

ALTE VICTORII ALE VENETIANILORU

CLVII. La trei dîle dupa aceea, Venetianii impresóra cetatea Methone (107), și in cinci-spre-diece ale lunei Giaban (108), garnisõn'a intimidata prin perderea din urma a Seraskierului, capituléza și predà cetatea. Venetianii și-au încoronatu espeditiunea in Morë'a prin cucerirea Neapolei in Romagna. Morosini a inceputu obsidiunea acestei cetati in diece ale lunei Remazanu (109), și prelunga tôte ca era bine întarita atâtu de la natura câtu și prin arte, totusi in cate-va dîle murii ei au fostu derimati prin tunurile inamicului. In a siesea dî de obsidiune, Seraskierulu de Morë'a propera cu trupele sale a liberá cetatea ; dar' contele de Königsmark i ese in contra și dupa o scurtă lupta ilu bate indereptu. Seraskierulu nu se descuragieza prin acestu evenimentu nefericitu ; din contra, sciindu cá este respundietoriu cu capulu sêu, déca Venetianii ar' cuceri acésta cetate, isi aduna o armata și mai numerõsa, și in nõue ale lunei Sievval (110), in reversatulu dîle, înainte de a se poté reculege Venetianii, ataca liniile acestor'a și ocupă positiune pe o culme, de unde putea se bombardeze asupr'a celei mai mari parti a castreloru inimice. In acésta strimtorare vine Königsmark cu trupele de sub comand'a sa in ajutoriu Venetianilor, și țiene pe inamicu in locu

(106) Siepte Iuniu.

(107) Modon.

(108) Duõe-dieci-si-siese Iuniu.

(109) Duõe-dieci Iuliu.

(110) Optu-spre-diece Augustu.

pênê ce ajunge și Morosini cu celelalte trupe. Turcii, de și au vedutu că Venetianii sunt superiori și în număr și în putere, totuși au ținutu lupt'a șapte ore în continuu cu atâtă bravură, în câtă pareă că acêsta dî are se decida despre sôrtea întregului imperiu otomanu; dar' în urma, ne mai potendu susțiené repetîtele assalturi ale Venetianiloru, au fostu constrinsi a luă fug'a. Mustafa, guvernatoarele cetăției vedindu că creștinii se întoreu cu triumfu în lineele lor, a judecalu de aci, că trupele dela cari așteptase ajutoriu, trebe se fia fostu batute; prin urmare anca în aceeași dî desface signalulu capitulațiunei; și în diece ale lunei Sievval (111), sub condițiunea de libera esire, predă castelulu în manile Venetianiloru.

SUCCESELE VENETIANILORU ÎN DALMATI'A

CLVIII. În Dalmati'a, Pasi'a din Bosni'a impresôra cetatea Duara anca în primele dîle ale primaverii; dar' întielegêndu că Venetianii se apropia, s'a retrasu cu mare perdere. Totu elu face mai multe încercări în diverse locuri contra inimiculu; dar' totdeauna remase batutu și alungatu îndereptu. Prin aceste succese fericite se încuragêza Venetianii într'atâtă, în câtă în șapte ale lunei Sievval (112), sub comand'a lui Cornaro impressôra cetatea Zingu, pe care Vallier în anulul trecut în vanu o atacase; și derimandu murii prin canoadele lor, a duô'a dî o cuprindu cu assaltu și ucidu tôta garnisôn'a. Totu cu assemenea successu facu Morlachii o espeditiune mai departe spre Constantinopole; căci, prin o stratagema, însiêla o miie de ômeni infanteria și cinci sute cavaleria a esî dintr'o cetate, unde erau în garnisônă; apoi i încungiura, și îndata la primul atacu omôra unu număr mare din ei; êr' pe ceilalți i persecuta cu atâtă focu, în câtă învelindu-se printre ei, intra cu totii deodata în cetate, și dupa ce o predara, i dau și focu.

POPORULU DIN CONSTANTINOPOLE STRIGA ÎN CONTRA SULTANULUI, CĂ TREBE DETRONATU

CLIX. Atâte perderi și evenimente nefericite au alarmatu pe Ulemii și pe poporul din Constantinopole. La începutu țineau discursuri

(111) Noue-spre-diece Augustu.

(112) Siese-spre-diece Augustu.

seditioase contra Sultanului Mahomedu, dar numai in locuri si adunari secrete ; dupa aceea inse au esitu si in publicu cu ele. In specialu Ulemii spuneau si aretau poporului comunu, ca thesaurulu publicu este desecat ; dieci de mii de Musulmani sunt ucisi de man'a crestiniloru ; Ungari'a si Morë'a sunt pierdute ; insasi capital'a imperatësca este amenintata cu periclu pe totu momentulu ; pentru aceea, acumu este prè tardiu a avisa pe Sultanulu, se se lase de venatu, se vedea mai bine cu tota grigea de trebile statulu si se se adopere a-lu adjutã in acësta strimtorare ; care de altminterea nu este de a se imputa vre unei debilitati de spiritulu alu Sultanulu, cãci Mahomedu a aretat cu multi ani inainte, cã elu nu este incapabile pentru administratiunea trebiloru publice ; dar' acësta stare critica trebe se o adscriemu mâniei lui Dumnezeu contra poporulu musulmanu, pentrucã a frantu pacea facuta de sapientele si prudentele viziru, Kioprili Ahmedu Pasi'a ; si acësta mânia dumnedieiesca intr' atãtu a orhitu pe Sultanulu , in cãtu elu crede ca imperiulu ottomanu, fundatu cu laborea si sangele atãloru mulsumani, se pôte aperi prin câni de venatu si prin turme de falconi ! Acësta mânia a Prè-naltulu parinte cerescu nu se pôte departa altminterea, decãtu delaturandu pe acela care a causatu-o ; si acela este Sultanulu , care este primul autoru alu acestui bellu injustu ; si apoi toti acei-a , cari prin consiliurile sêu Fetva loru au approbatu violatiunea pazei.

SULTANULU IN VANU CËRCA SE ARUNCE CULP'A PE ALTI

CLX. Sultanulu audiendu celea ce se vorbescu in publicu pe strade si in adunari, se duce immediatu la Constantinopole, destituie pe Mufti din dignitatea lui si tramitte în toate partile persóne, ce-i tienea partea, cã se vorbësca si se arete la poporu, ca nu Sultanulu este caus'a inceperii bellulu, ci adeveratii autori ai acestui-a sunt marele-veziru Cara Mustafa Pasia, si destituitulu Mufti ; ei au consiliatu bellulu, si Sultanulu n'a tîenutu de consultu a se oppune loru, parte pentru cã consiliulu loru parea rationabile, si parte pentru respectu cãtra auctoritatea loru. Ei ! bine ; pentru acësta cauza Cara Mustafa Pasia a fostu pedepsitu cu mörte, si Mufti éca-lu destituitu din postulul sêu.

PUNE NOUA TAXA PE POPORU, PENTRU CA SE PLATÉSCA PE SOLDATI

CLXI. Si pentru că se dea poporului probe și mai mari de zelulu ce-lu pórta pentru interésele imperiului, lasa a se vinde tóte gemmele din thesaurulu corónei, si cu banii a platitu pe soldati; dar' fiinduca acesti bani nu erau de adjunsu, a pusu taxa pe Giamle, Moșee, si pe tóta cas'a (113). Prin modulu acest'a nu numai că a împedicalu pentru anulu acesta seditiunea ce era se erumpa, dar' si poporul se indemnâ a contribui cu mai mare promptitudine la ajutorarea necesitatiloru statului.

IMPERIALII BATU PE TURCI SI LE OCUPA CASTRELE

CLXII. Intr'aceea ducele de Lorena merse cu armat'a imperiale spre Essecu, si trecându Drava, avea intentiunea de a attaca pe vizirulu, care era campatu in giurulu Essecului. Dar' imperialii nu puteau inainta tare pentru dificultatile căliloru, si Solimanu Pasi'a avù timpu a-si posta armat'a intr'unu locu atâtu de favorabile, in cătu ducele de Lorena in locu se cutedie a-lu atacá, fu constrinsu a-si fortifica castrele de fric'a unui atacu. Precumu erau acumu Turcii si imperialii postati aprópe unii de altii, ei isi cercau fortun'a la inceputu numai cu mici 'incaieraturi; apoi au lucratu cu tunurile unii asupr'a altor'a. Si fiinducâ positiunea Turciloru erá mai favorabile, canonad'a loru facea mai bunu effectu, si Germanii au fostu constrinsi a recede. Turcii au luatú acésta recedere dreptu

(113) *Si pe tota cas'a.* Negutiatorii crestini europeni cari se tienu in Constantino-pole, ori cătu ar' fi de priceputi in multe alte lucruri, totusi n'au potutu calcula nici-odata, la cătu suie acestu tribut in favórea thesaurulu publicu. Căci, nici-o casa, fia a turcului fia a crestinului, nu è scutita de acestu impozitu; ci fia-care proprietariu seu pössessoru trebuie se platésca in proporțiunea averei sale si a marimeii casei de la diece pene la cinci sute de lei. Acumu, numai in cetate sunt preste patru-sute de mii de case, fara a computa aci suburpile Pera, Chrisopole, Eiubu, Bekitasiu si alte sate adjacente; si mai vinu apoi nenumeratele piatie, ospeluri, dughene si băi; de aci póte se-si face ori cine conclusiunea. căta summa de bani s a incassatu atunci. Dar', ce vre Dumnezeu se risipésca, ómenii nu potú se adune. Căci, pre lănga tóta solitudinea cu care s'au adunatu acesti bani si s au pusu in cass'a thesaurulu publicu, pare că unu blastemu secretu planá asupr'a loru, de n'au potutu face nimic'a cu ei, si n'au adusu nici-unu folosu Turciloru, asiá in cătu omulu se mira, nu cumu au potutu aduna o summa atâtu de immensa de bani, ci cumu au potutu se o risipésca in timpu atâtu de scurtu, fara se aduca vre unu folosu.

fuga, si au mersu in urm'a inamicului pentru a-lu persecuta mai departe. Germanii trageau spre Dunare, si aveau intentiunea de a se prinde la lupta cu Turcii cari le venia in urma. Dar' Vezirulu avendu armata foarte numeroasa, nu putea inainta decât numai incetu; era Germanii intr'aceea s'au pusu in castre la Mohaciu, au datu câtu-va timp soldatiloru de a se restaura de fatigieile unei caletorie atât de lungi, precumu si de calamitatile suferite din lips'a victualiloru, si se determinara apoi a opumna fortificatiunile dela Zecli si Cinci-Beserici, era de aci a nevali asupra Albei-Regale si a o cucerí. Cu aceasta intentiune redica castrele de langa Mohaciu, si in trei-dieci ale lunei Remazanu (114) anulu Hegirei 1098. mergu asupra cetatiei Zecli. Abia inse ce se redicara din castre, unu numeru mare de cavaleria inamica se aréta inaintea lor, care precum mergeau ei incetu, i ataca din toate partile, pentru cá se tiena in locu pe Germani, pênê va sosi Vezirulu cu intrég'a sa armata. Aceste mici atacuri au duratu trei zile, pe candu Vezirulu a si sositu, si s'a postatu intr'o padure mica, pe unde aveau se tréca imperialii. Totodata publica la tóta armat'a, cá are ordinu de la Sultanulu de a intrá in lupta cu Germanii; si pre langa acésta le promitte ca va dá buna recompensa tuturoru acelora, cari in acésta lupta se voru distinge prin valórea lor si prin fapte eroice. In diu'a urmatória, care era patru ale lunei Sievval (115), i se pune armat'a in ordine de bataia, si observandu cá frontulu Germaniloru este cu multu mai intinsu decâtu ca aripele se-si póta veni intradjutoriu unei altei-a, asiá comanda trupeloru sale cá se fatigue aríp'a drépta a inamicului prin atacuri continue, dar' usióre; ér' de alta parte se nevalésca cu tóta puterea asupr'a aripei stange. Turcii esecuta cu multa vigóre comandele generaliloru lor, si ataca aríp'a stanga a imperialiloru cu ațata furóre, incatu fara dubiu cá i-ar' fi nimicitu, daca foculu tunuriloru locat intre soldati n'ar' fi impededatu pe Turcii, cari inaintasera prè tare, si au omoritu foarte multi din ei, si le-au luat victori'a din mana chiar' candu se parea cá sunt mai securi de ea. Intr'aceea Turcii nu s'au indestulitu cá si-au cercatu odata

(114) Optu-spre-diece Iuliu.

(115) Prima Augustu.

fortun'a în lupta; ei mai attaca odata cu mai multa furia si cu mai mare putere pe acei-a de cariau fostu respinsi îndereptu. Inse chiar' aceeași resistanti'a li s'a facutu si acum, si aceeași perdere au suferitu că si mai înainte. Cu toate acestea, ei s'au retrasu în padurea de unde au venitu, si anca într'o ordine atatu de buna, în câtu mai multu se parea o tactica suspecta decâtu o retragere séu fuga. Ducele de Bavari'a, care comandă acésta aripa, vedindu că au batutu pe Turci de dooe-ori, si credindu că ei si-au perdutu acum totu curagiulu, se resolvî a-i attaca în padure, si-si tramitte trupele în urm'a lor. Dar' înainte de a-si poté esecută planulu, vede că inamiculu vine în cea mai buna ordine în contra lui. Atunci ducele pentru a-i respinge, ordina tunurile înainte, le incarca cu glontieri merunte si cu bucatiele de feru, si le descarca asupr'a Turciloru cu atâtă effectu, în câtu ei n'au mai avutu curagiulu de a da peptu cu imperialii, din contra s'au retrasu înderaptu mai iute de câtu cumu au venitu. Ducele de Bavari'a merge în urm'a lor persecutandu-i mai reu; dar' abia ce-i persecuta cale de una óra, candu dintr'odata fû surprinsu vedindu înaintea sa întregi castrele turcesci. Elu ar' fi crediutu bucuros că totă acésta scena nu este alta decâtu unu visu; căci nime nu si-ar' fi potutu imaginá, cumu o armata batuta si mai nimicită, dispusa mai multu pentru a fugi, decâtu pentru a se bate, a potutu în timpu atâtu de scurtu se se intaresca cu fortificatiuni atatu de tari. Spre fericire, bubuitulu tunurilor locale pe acele întarituri, a facutu atenti pe imperiali a nu înaintá mai departe, decâtu numai cu mare precautiune. Dreptu aceea Germanii începu a operá cu tunurile lor, si rumpendu liniile Turciloru facu cale cavaleriei, dupa care urméza apoi infanteri'a si penetrandu în castre, taia în sabia pe mai toti Ienicerii, perasiti de cavaleri'a lor, căci ea fugise indata la apropiarea Germaniloru. Vedendu Vezirulu că totu este perdutu, prinde si elu fug'a cu vre-o câti-va confidenti ai sei, si lasa castrele cu provisiuni si cu toate munitiunile belice, preda cuceritoriloru. Imperialii mergu imediatu în urm'a lui si persecută pe fugitivi; dar' péné candu Ienicerii erau ocupati în lupta si se tieneau anca fôrte tare, pêne atunci cavaleri'a otomana se departase o cale buna înainte; si asiá n'au

potulu ajunge decâtu pe vre-o câte-va sute de parasiți dela carale cu bagagie, pe care în resbunare pentru sangele creștinilor morți în bătăia, i-au trecut prin sabia mai pe toți.

VEZIRULU SCAPANDU PRIN FUGA, SE RETRAGE LA BELGRADU

CLXIII. Vezirulu, după ce a scapatu prin fuga, grigea lui cea mai mare a fostu de a apăra Esseculu și Petrovaradinulu, de care putea presupune, că armată'a imperiale dupe acea victoria, așa le va ataca. În acestu scopu a căratu a stinge disarmoni'a ce era între Ieniceri și spahii; a întăritu garnison'a din Essecu cu câte-va regimente; a lasatu siese-mîi de ômeni pentru apărarea podului dela Petrovaradinu, și apoi s'a retrasu la Belgradu.

SUCCESELE IMPERIALILORU ÎN SLAVONI'A.

CLXIV. Ducele de Lorena știa foarte bine, că aceste cetăți sunt cu multu mai bine fortificate, decâtu că se le pōta ocupa în timpu de două luni, cîte mai remasera pentru campani'a din acestu anu; așa făcu a se lăți faim'a, că elu are de cugetu se impressōre Temišōr'a; ceea ce a făcutu pe Vezirulu, din solitudinea ce o avea pentru acēsta cetate, a trimitte cea mai mare parte a armatei sale întru apărarea ei. Ducele de Lorena, după ce a înșelatulu pe Vezirulu cu acea apucatura strategică, și a debilitatu armată'a turcēscă în Slavoni'a, a datu ordinu lui Dînevald se trēca cu una parte a trupelor preste Drav'a și se se nisuiēscă a alunga pe inimicii numelui creștinu din tōta Slavoni'a; ēr' elu a remasu acî cu grosulu armatei pentru a observa mișcarile Turciloru în Ungari'a. Dînevald trece Drav'a, impressōra cetatea Barzinu în două ale lunēi Silcade(116), și oppummandu și derimandu murii, chiar' cîndu se prepară la assaltu, garnison'a, în a siese dî a obsidiunei, se predă dimpreună cu castellulu în discrețiunea învingătoriloru. După cucerirea acestei cetăți, Dînevald încungiura cetatea Valpo că un'a ce trebuia necesariamente cucerita înainte de a se potē întreprinde obsidiunea Esseculu.

IMPERIALII CUPRINDU ESSECULU.

CLXV. Gubernatorele cetății dă semnu garnisonēi din Essecu,

(116) Duōe-lieci-si-nōue Augustu.

că Germanii sunt aci, si cere se-i tramitta ajutoriu contra acestora. Scirea inse despre apropiarea neasteptata a Germaniloru atâta frica a bagatu in soldatii din Essecu, in câtu punendu pulbere sub fortificatiunile castelului, se preparau a fugi cu bagagiulu lor. Simtîndu Dunevald acêsta, tramitte pe Ludron cu duõe mii de calareti, pentru a se informa mai bine despre ceea ce se petrece in Essecu. Soldatii garnisónei, candu au vediutu pe acesti calareti, au crediutu că lóta armat'a germana vine asupr'a lor, si parasira cetatea cu atâta precipitatiune, in câtu nu numai că-si lasarea indereptu cea mai mare parte a bagagiului lor, dar uitara si cá se mai dea focu minelor ce facusera sub fortificatiunile castelului, si pe cari le-au fostu implutu dejă cu pulbere de pusca. Dupa acestu evenimentu, guvernatoarele cetatiei Valpo a cugetatu a fi mai prudentu se cêda fortunei adversarie imperiului otomanu , imblandindu pe invingători prin suppunerea sa, decátu a-i esacerbá si mai multu prin obstinatiune infructuósa; deci elu predède cetatea in man'a imperialiloru, inainte de a fi facutur acesti-a vre-un assaltu asupr'a ei.

**SUPPUNU CU ASEMENEA SUCLESU TOATA SLAVONI'A. IMPRESSOARA AGRI A
IN UNGARIA**

CLXVI. Cu asemenea succesu ocupa Diinevald dupa aceea si cetatea Posega, capital'a Slavoniei; apoi cetatile Bellastinu, Patrascu, Sirascu, Telicham, Valcovar, Erdedi, si alte mai multe castelle in acêsta tiéra, pe cari Turcii le parasisera un'a dupa alt'a; si restitui cu modulu acesta tota Slavoni'a éra-si sub potestatea crestina. Guvernatoarele din Leopoldopole anca attaca din partea sa cetatile Areizaga, Ciocacu si Polota, cari tote i s'au suppusu fára nici-o resistentia. In acelasiu timp uunu micu corpu de imperiali adunati din garnisónele vecine, impressóra Ágri'a in Ungari'a-de-susu, pentru a-i taia totu ajutorulu din afara.

**DUCELE DE LOREN'A INTRA IN TRANSILVANI'A, CUCERESCE MAI MULTE CETATI
SI REMANE PRESTE IEARNA ACOLO**

LXVII. Campani'a acestui anu, Ducele de Loren'a si-a incoronatu-o prin cucerirea Transilvaniei. Anca cu inceputulu verei ace-

stui anu, imperatulul Germaniei solicitase pe Michaela Apafi, principele acestei țieri, că se renunție la confederatiunea cu Turcii, și se primésca stindardele victorioase ale Crestinilor în țier'a sa. Elu s'a și aretat propensu a le primi, dar' sub condițiunea, că pericolul ce amenința din partea Turcilor se fia departatu de la cofiniele Transilvaniei. Candu inse, cătra finitulul acestui anu, ducele de Lotharingi'a facea dispozițiuni, că conformu accordului încheiatu cu Apafi, se remana preste iérna în acésta tiéra, atunci Apafi n'a voitu se-lu lase (séu pentru că nu voia bucurôsu a se supune acéstei sarcine, séu cu intentiunea de a aretá Turcilor ca elu nu din buna voia sa, ci din necesitate a lasatu pe Germani în principatulul seu), și a tramisu ducelui respunsu : că promissiunea sa de a-lu lasá în quar-tire de iérna, nu se întinde la tóta armat'a, ci numai pentru unele regimente. Dar' ducele considerandu că acumu nu este timp de a face vorbe multe, candu puterea armelor dau tonulu, intra în Transilvani'a fara consensulu principelui; occupa cetatile principali ale țierei, precumu Sabiulul și Clușiulul, și prin acést'a ilu constringe a se supune imperatului. Apoi se asiedia cu tóta armat'a sa în quar-tire de iérna.

**RUSII FACU O ESPEDITIUNE CONTRA TATARILORU DIN CRIME'A DAR' FARA
SUCCESSU**

CLXVIII. Russii n'au fostu atât de fericiți contra Turcilor. Amenduoi țiarri erau prè tineri, pentru a fi capabili se comande armat'a lor în persóna. Asia, au tramisu contra Tatarilor în Crimé'a pe Basiliu principe de Gallicin cu o armata destulu de numărôsa, dar' puçinu disciplinata. Mergêndu acestu generalu mai multe dîle prin desertele ce separa Russi'a de Crimé'a tatarica, fara a i se face vre-o resistentia : dintr'odata se vede încungiuratu de Nuredinu Sultanu, și taiatu de tôte comunicatiunile de a-si poté procurá vic-tualie și apa. Dupa acestu desastru a urmatu altulu și mai greu : caldurile escesive séu lips'a totale de apa, au causatu o pestilentia în gradu atât de mare, în câtu numai în câte-va dîle au peritu mai bine de patru-dieci de mii de Russi. Cu tôte aceste, Nuredinu Sul-tanu avea frica de armat'a russésca, de si ea slabise fôrte multu prin acesta calamitate. Pentru a o insielá se se întôrca immediatu acasa,

elu se prefacă că merge cu Tatarii sei în contra Kioviei. Gallicin se temeă acumu de unu periclu și mai mare, și se întorse cu trupele sale întru aperiarea acestei provincii, parasindu desertele Crimeei tatarice. Dar' acesta apucatura strategică a Sultanului Nuredin anca totu nu ar' fi retienutu pe principele Basiliu de a irrumpe în Crime'a Tatariloru, deca Sophi'a sor'a țiariloru nu-lu chiamă acasă prin epistole (117), în cari i aretă că imperiulu russescu este espusu celui mai mare periclu, deca nu se întorce imediatu în capitală.

**POLONII IMPRESSORA CETATEA CAMINIETIU DAR' LA APROPIAREA TURCILORU
SE RETRAGU**

CLXIX. Pe la începutulu lunei Sievvalu, Polonii sub comand'a lui Iacobu Sobieski, fiulu celui mai mare alu regelui, deschidu campani'a contra Turciloru, și în două-dieci-si-patru ale aceleiasi luni (118) se presenta înaintea cetății Caminietiu, vrendu a o impresoră. Dar' abia au descărcatu de vre-o două seu trei-ori tunuril' loru, și îndată s'au retrasu, fiindu-că audiseră că Turcii cu Tatarii din Budgiacu au adjunsu la Ciocioră, și vinu într'adjutoriu la cetății. Garnison'a vedindu retragerea Poloniloru, ese din cetate, și urmărindu-i, omora mai mulți din ei, prinde și mai mulți, și se întorna cu perdere căm de cinci-dieci de omeni de ai sei. Esceptandu acesta batalia, între armat'a polonă și turcă nu s'a întemplat altu nimicu ceva memorabile în acestu anu.'

VENETIANII OCCUPA MAI MULTE CETATI IN MORE'A

CLXX. Cu multu mai cu mare vigore au continuatu Venetianii bellulu în contra inamiciloru crucei în Morë'a. Căci, în două-dieci-si-trei ale lunei Remazanu debarcandu trupele la Patrasso pe uscatu, a trei'a di după aceea, sub comand'a contelui de Königsmark, au mersu în contra Seraskierului. Acesta incurăgiă trupele sale prin promisiuni și daruri, și esindu la câmpu cu ele, atacă elu mai întâiu cu cavaleri'a sa arip'a stanga a Venetianiloru; dar' respinsu

(117) *Déca Sophi'a.... prin epistole.* Multi sunt de parere contraria, și totă culp'a o punu pe Gallicin, că acesta expedițiune avuse unu succesu atât de rău. Dar' eu am relatatu lucrulu asi, precumu știu că e conformu adevărului și fundatu pe probe incontestabile.

(118) Două Augustu.

de aci cu perdere, schimbă atacul, si se indreptă cu tîta puterea sa contra aripei drepte, aruncandu-se asupr'a ei cu atîta furia, in cîtu Ienicerii ajunsera a dă cu sabiele la o parte baricadele ce acoperiau frontulu Venetianiloru. In urma inse totusi a fostu constrinsu se prinda fuga cu restulu armatei sale; căci Venetianii se tieneau cu multa bravura; elu insusi a fostu greu vulneratu, si multi din ome-nii sei, intre acesti-a si Pasia din Vallona, cadiusera morti pe cam-pulu luptei. Crestinii persecutandu-i in fuga, parte au omoritu, parte au prinsu preste duce mii din ei; er' pe ceialalti i-au fugaritu in munti. Prin acesta victoria nu numai si-au confirmatu Venetia-nii tôte acuisitiunile loru de pênê acumu in Morë'a; dar' au casti-gatu anca si acea parte a Moreei, care pênê acumu stă anca totu sub potestatea turcésca. Cea de întăiu a fostu garnisón-a din Patrasso, care immediatu dupa acesta victoria a parasitu castellulu si tôte munitiunile bellice, si o a luat la fuga. Mehemedu Pasia, care avea sub comand'a sa siese mii de ómeni cu ordinu de a defende cetatea Rumeli'a, a aruncatu in aeru fortificatiunile ei, si a urmatu esem-plulu garnisónei din Patrasso. Totu asiá a facutu si Mehemedu gu-bernatoarele castellului Morë'a, candu a vediutu că galerele venetiane se apropia de densulu. Si ce este anca si mai surprindietoriu: ceta-tea Lepanto (119), fortificata de la natura si prin arte, candu a ve-diutu că naviga intr'acolo flot'a venetiana, a tramisu delegati inain-tea ei, si s'a offeritu a se supune. Dupa ce apoi au regulatu trebile in cetatile cucerite, Morosini, generalulu armatei venetiane a im-presoratu Castel-Fornese si Misitr'a (120), ai caroru guvernatori con-tenti cu a se poté departă liberi, prededera castellele cu tôte provi-siunile si munitiunile bellice, fara a incerca nici macar' cea mai mica resistential.

MOROSINI OCCUPA CORINTHULU

CLXXI. Singur'a cetate, care se mai sustienea anca, era Epidau-rus Limeria (121), a carei garnisóna incrediendu-se in jurstarea că

(119) Naupactus. *Tr. Rom.*

(120) Antic'a Lacedemonia. *Tr. Rom.*

(121) *Epidaurus Limeria*. Este aceeași cetate care astăzi la Greci se numește Μο-
νεμβασία, la Turci Menevce, si la Italiani Napoli di Malvasia. Ea este cea mai tare
fortareta in tóta Morë'a.

acésta cetate era tare prin sine insasi, pre langa tôte că suferiá cru-
delu de bombele inamicului, totusi se aperá cu mare bravura. Mo-
rosini anca lasá acésta cetate si merse cu flot'a sa prin sinulu corin-
thicu dreptu la Corinthu ; căci era convinsu, că ocupandu odata a-
césta cetate, nu numai că se vâ taiá Turciloru tóta posibilitatea de a
se mai intorce in Morë'a, dar 'i vâ fi fórté usioru de a supune totalu
anca si celelalte castelle ce mai sunt in man'a Turciloru. Seraskie-
rulu audiendu că se apropia Morosini, si vedindu că cu patru mii
de ómeni ce-i avea la sine, nu va fi in stare a dá peptu cu venetianii,
dupa ce dete focu magazineloru din Corinthu, derimá cea mai mare
parte a fortificatiuniloru, si se retrase cu soldatii sei in muntii The-
banului ; in retragere comitte acea fapta rusinósa, de omóra pe toti
Grecií, carii-i veniau in cale, sub pretestu că ei ar' fi caus'a desas-
trului seu. Morosini vedindu flacar'a focului in cetate, si presupu-
néndu că ce insemnéza acestu accedentu, trimitte indatu unu des-
partimentu de soldati, si stinge foculu inainte de ce ar' fi arsu tôte
magazinle.

KONIGSMARK CUCERESCE ATHEN'A

CLXXII. Dupa aceea Morosini trimitte pe contele de Königs-
mark cu una parte a armatei la Athen'a, care dupa câte-va zile de
obsidiune constringe cetatea a se predá. Cu ocaziunea acestei op-
pumnatiuni Venetianii au aprinsu prin o bomba magazinulu de pul-
bere asediatu de turci in celebrulu templu dedicatu de antici dieu-
lui necunoscutu (122), si prin acésta totu edificiulu s'a facutu pul-
bere si cenusia. Asiá Venetianii, cari altminterea sunt poporulu celu
mai cultu in Itali'a, au distrusu in Constantinopole (123) si in Athe-
n'a cele mai pretióse monumente ale anticitatiei, pe care barbarii

(122) Anticii nu facu mentiune de templu, ci numai de altariu alu *dieului necuno-
scutu*. Templulu despre care se dice aci că a fostu pród'a flacariloru, era Templulu
Victoriei, si cu acésta ocaziune au arsu si celebrulu Templu alu Minervei, numitu
Parthenon. Vedi : *Ricaut*. Continuare despre Pórt'a ottomana, pag. 420. *Tr. Germ.*

(123) Venetianii in anulu 1203 ocupandu Constantinopolea si persecutati fiindu
prin cetate de soldatii imperatului Alexiu Comnénulu, au datu focu cetatiei, si au
arsu tóta partea de la culmea séu piati'a Blacherna péné la claustrulu Evergetes
Vedi : *Niceta Choniates*, in Istori'a s'a pag. 288, editiunea venetiana. *Tr. Germ.*

le-au lasatu intacte. Din acésta cauza ei ar' meritá a fi pusi într'o categoria cu Erostratu⁽¹²⁴⁾, de si differenti'a între ei si Erostratu este aceea, cá acesta a facutu cu intentiune premeditata, ér Venetianii numai din accidentu.

TURCII IRUMPU IN DALMATI'A, DAR' FARA SUCCESU

CLXXIII. In Dalmati'a incepu Turcii campani'a, si in prim'a lunei Gemaziul-evelu, sub comand'a lui Atlaglicu Pasia, guvernatorului din Bosni'a, impressóra cetatea Zingu, pe care cu unu anu mai inainte o cuprinsese Cornaro, si o ataca patru-dieci de díle in continuu cu cea mai mare vigóre si resolutiune. Dar' in urma, dupa ce au perdutu o multíme de omeni de ai lor, si audindu cá si armat'a venetiana se apropia, au fostu constrinsi a se retrage in diece ale lunei urmatórie.

CORNARO BATE PE TURCI SI OCCUPA NOULU CASTELLU

CLXXIV. Dar' Cornaro de alta parte, cu adjutoriulu flotei maltesice si papali, in duóe-dieci-si-cinci ale lunei Sievval, impressóra, noulu castellu in Dalmati'a. Pasi'a din Bosni'a grabí intr'adjutoriulu cetatiei, petrunse prin pasurile strimte aperate de Morlachi, si in optu ale lunei Silhidge atacá liniile venetianiloru cu atáta furóre, in cátu, de siguru cá învingea pe acesti-a, déca Cornaro cu restulu armatei si cu trupele ausiliarie maltese nu le veniá intr'ajutoriu, chiar' in momentul candu incepusera acumu a se retrage. Apropiarea lui Cornaro a schimbatu tóta scen'a luptei; cáci, Turcii invingetori cu unu momentu mai inainte, dupa o scurta dar' sangerósa lupta, au fostu constrinsi a prinde fug'a. Garnison'a, de si vediu cá companionii sei sunt batuti, totusi se apará anca cu mare bravura. Dar' in urma Venetianii in duóe-dieci-si-un'a ale lunei Silhidge au cuprinsu cu assaltu cetatea; si garnisón'a, care se retrasese in fortaretia, vedindu cá nu mai este sperantia de scapare, a capitulatu si ea si a predatu fortareti'a.

ARMAT'A OTTOMANA SE REVOLTA IN CONTRA VEZIRULUI

CLXXV. Intr'aceea, dintr'o cauza mica se escá o revoluțiune ter-

(124) Care a datu focu templului Dianei in Ephesu. *Tr. Rom.*

ribile în armat'a otomană, din care a urmatu nu numai destituirea Sultanului din dignitatea sa de imperatu, dar' și daune aprôpe ireparabile pentru întregu imperiulu otomanu. Pre când Vezirulu era la Petrovaradinu, i vine scirea că Agri'a suferă sub lips'a estrema de victualii, și deca nu-i vor veni fără amenare într'a ajutoriu, ea va fi necesitata a se preda. Asià Vezirulu dà immediatu ordinu că o mii de Ieniceri și vre-o câte-va sute de Spahi se însoțiescă unu transportu de provisiuni destinatu pentru Agri'a. Ienicerii înseși Spahii refușă a se supune la ordinulu Vezirului, și-i dău în fație, că intențiunea sa se vede că este a ruina cu totulu armat'a otomană, care numai prin vin'a sa a fostu batuta de imperiali; ei își aretara cicatricile și vulnerile loru, și-si aretara caii, cari într'atâtu erau de storsi, în câtu abià mai aveau putere de a resufla. Și când Vezirulu le ordină din nou și într'unu modu și mai aspru, atunci ei respunseră, ca nu vor face nici-un pasiu din Petrovaradinu, deca nu vine și elu cu ei. Acestu începutu alu rebeliunei s'a aprinsu și mai tare prin unu altu accidentu nou. Vezirulu lucrase pe sub mână, că se ruineze pe mai multi dintre Pasi accusându-i la Sultanulu, că în lupt'a din urmă nu și-ar' fi implinitu detorinți'a cumu se cuvine. Dar' Passii au fostu din bunu timpu informați prin amicii loru de la curte despre periculu ce-i amenința, și au esacerbatu tîta armat'a în contra Vezirului. Siavus Pasi⁽¹²⁵⁾, care anca era în list'a acusatiloru, ce Vezirulu trimisese Sultanului, omu ambiciosu și de mare curagiu, se pune în fruntea rebelliloru; și înainte de tîte îndemna armat'a că se pretinda de la Vezirulu soldulu restante de două Kiste⁽¹²⁶⁾ ce-i datoresce. Vezirulu neavendu bani gata, se a-

(125) *Siavus Pasi*. Unu omu obscuru de nascere, și care nici prin vre-unu merit personalu nu era distinsu; se pôte dice ca înainte de acêsta faptă a fostu unu adevăratu jor în mân'a fortunei. Cu trei ani înainte de acea expedițiune a fostu Ciocadar (*) la Cara Kiahia. Dar' după ce adjunse la dignitatea de Pasi, i-a crescutu ambițiunea precumu i creștea bun'a fortuna, asià, în câtu mai pe urmă s'a conjuratu în contra Vezirului, celu mai mare binefăcătoru alu seu.

(126) *Kiste*. Însemna solda trilonaria, precumu *Uluŝe* solda lunaria, și *Nosac* solda pe o dî. Sold'a pe anu a Ieniceriloru se împarte de comunu în patru Ki te (**) și li se plătesce de patru ori în anu.

(*) Ciocadar însemna custode de vestminte. *Tr. Germ.*

(**) Rate, ratiuni. De aici barbarismulu Căstiu. *Tr. Rom.*

doperă a-i imblândi cu vorbe dulci, si le dîse, că Sultanulu a espeditu degiă soldulu loru, este pe cale, si in puține dîle va sosi aici. Dar' ei aveau urechi surde la aceste cuvente lingusitôrie. Siavus Pasia i atîtiă si incuragiă tot mai tare, că se-si pretinda soldulu cu tîta pertinacitatea, se se impuna Vezirului, că sêu se le platésca competentli'a de soldu, sêu se resigneze la postul de veziratu; căci — se dîcea mai departe — că ei au o'persóna între sine, care e cu multu mai demna de acésta dignitate, si care nu numai ca le-a promis a le plati soldulu regulatu, dar' este in stare a purta comand'a asupr'a armatei cu mai multa prudentia si succasu decātu Solimanu Pasia.

VIZIRULU FUGE NOAPTEA SI MERGE LA CONSTANTINOPOLE

CLXXVI. Vediendu Vezirulu că nu este nici-unu midi-locu de a poté imblândi armat'a, si că insasi viétli'a lui este in periclu, ese nóptea pe furisiu din castre si fuge la Constantinopole, că elu mai ântâiu se aduca Sultanului noutatea despre acésta rebeliune. Elu pune tîta vin'a pe Siavus Pasia, si-lu acusa pe elu si anca pre alti vre-o câti-va, că au conruptu armat'a si că prin tradare i-au rapitu victori'a de asupr'a Germaniloru, chiar' candu o tienea că secura in mana.

SULTANULU ILU PRIMESCE CU GRATIA SI-LU PROTEGE

CLXXVII. Sultanulu Mahomedu, care pentru faptele de mai înainte ale lui Solimanu'Pasia, isi formase o idăa fôrte inalta despre prudenti'a si curagiulu lui, i crediû fôrte usioru tôte cele ce i-a spusu; si lamentandu-se cu lacrimi despre sôrtea fatale ce l-au adjunsu pe elu dimpreuna cu pe Vezirulu, i-a ordinaru a se tiené ascunsu pênê ce va poté recepe scirî mai certe despre intentiunile rebelliloru. Acésta singură proba eră destula, pentru că Vezirulu se se convinga despre buna-vointi'a Sultanului, si imediatu s'a dusu in cas'a unui grecu, cu numele Manolaki(127), nu departe de palatu,

(127) *Manolaki*. Unu grecu fôrte avutu, care de-si de nascere inferiôra si cu puçina sciintia, totusi a fostu mare patronu si incuragiatoriu alu sciintieloru. Elu a edificatu in Phanaru unu collegiu fôrte mare, despre care amu vorbitu in partea prima a istoriei mele (*).

(*) A se vedé not'a 10 la Capu I. din Cartea III. *Tr. Rom.*

in strad'a Curucesme (128). Aici a statu ascunsu duóe-dieci-si-siepte de díle, fara se scie altulu de elu, decâtu Sultanulu, si celu mai fi-dele alu seu amicu, Kislar Aga.

ARMAT'A LA INSTIGATIUNILE LUI SIAVUS PASIA CONSPIRA IN CONTRA SULTANULUI

CLXXVIII. Siavus Pasia întielegendu că vizirulu a fugitu, a conchiamatu numai decatu o adunare de toti capii conspiratoriloru in Belgradu, si a potutu se-i induplece pe toti, de au luatú in unanimitate resolutiunea : a destitui pe Sultanulu, si a omori pe unii din mai-marii tierei. Ceilalti din armata, soldatii si officiarii subalterni, credeau că Vezirulu a fugitu cu intentiunea premeditata, de a-i lasa fara comanda, si prin urmare séu a-i espune la discretiunea inamicului, séu a-i face se se întrepuna cu tóta umilinti'a la Sultanulu că se-i ierte. In asta impregiurare ei au rogatu pe Siavus Pasia, se primésca dignitatea de mare-viziru. Acesta inse, pentru ca se-si castige favôrea Sultanului, refusâ a primi acésta onóre si le díse ca dignitatea de mare-veziru nu o póte altu muritoriu conferi, decâtu numai Sultanulu singuru. Elu le-a fostu pênê acumu protectorele loru, si i-a aperatu contra injurieloru Vezirului ; acést'a o va face si in viitoriu, pênê ce voru adjunge in Constantinopole, si voru avé occasiune de a-si espune plangerile loru inaintea Sultanului. « Eu nu sunt — adaoze Siavus — atâtú de impiu, in cât se cutediu « a tenta ceva in contra unui Sultânú innocente, ale carui singu-
« lari virtuti toldeuna le-amu stimatu. Pentru aceea, eu ve dau con-
« siliulu că nici-unu pasiú se nu mai faceti altulu, pênê nu veti
« tramite mai inainte o rugare la Sultanulu, si se asteptati respun-
« sulu lui. »

**SIAVUS PASIA, IN NUMELE ARMATEI, ACCUSA PE VEZIRULU DE CRIM'A
DESERTIUNEI**

CLXXIX. Acésta opiniune a fostu aprobata de toti, si Siavus Pa-

(128) *Curucesme*. Romanesce: funte seca. Acest'a è numele unui satú aprópe de Bosphorulu thracicu séu marea marmora, cam siese mille de la Constantinopole. De altminterea acestu cuventu se scrie si *Curukiesme*, care va se dica : o stanca séca : fiindu-că acolo asupr'a tiermurei aterna o stanca góla. Aici se póte vedé unu palatu fórté elegantu, care inainte de acésta appartienuse lui Sierbanu Cantacuzenu. principelui Munteniei,

sia, în numele a tóta armat'a, tramite catre Sultanulu unu Arzmahzar (129), in care i face cunoscutu că « trupele imperiului oliosmanu » s'au determinatu a merge la Constantinopole sub comand'a sa, « nu pentru a escita vre-o rebeliune contra Sultanului, séu de a » întreprinde nici câtu è negru sub unghia in contra persónoi sale » sacre ; cì pentru cá, dupa tradarea si desertiunea rusinósa a Ve- » zirului, ei tienu de summa necesitate, a cere de la Sultanulu jus- » titia in contra lui, de o parte, si de alt'a, se scape ei insii de pe- » riclu in care i-au incurcatu Vezirulu. Asiadara Sultanulu nu are de » a purta nici-o frica ; cì déca doresce a innadusi fara amenare a- » ceste miscari, binevoésca a nu face alt'a, decâtu a transmite in » castre capulu Vezirului, cá alu unui tradatoriu si desertoru, si a » dispune cá Defterdarulu si Ghiumrukci Husein Aga (130), se le » platésca soldulu datoritu armatei. »

SULTANULU PROTEGENDU PE VEZIRULU, ISI PREPARA RUINA PROPRIA

CLXXX. Candu a adjunsu acésta scrisóre la Constantinopole, Sul- tanulu cetindu-o a remasu cu totul consternatu. Cei mai multi din

(129) *Arzmahzar*. Asia se numesce petitiunea ce se presenta Sultanului ori marelui veziru in numele a tóta armat'a séu in numele unei provincie întregi. Petitiunea, care o presenta unu particulariu, se numesce Arzuhal, despre care am vorbitu in un'a din notele precedente (*).

(130) *Ghiumrukci Husein Aga*. Am esplicatu mai in susu (**), cá ce însémna cuven- tulu Ghiumrukci. Acestu Husein Aga a fostu unulu dintre cei mai avuti ómeni între Turci, si avea mare védia si gratia inaintea Sultanului Mahomedu. Nu era mai nici o septemana in care Sultanulu se nu fi pranditu celu puçinu odata la més'a lui. Elu isi avea cas'a sa in suburbea Pera, numita Tunduklu (***), mai façie-in-façie cu pa- latulu imperiale ; aici a construitu elu mai multe camere cu spese fòrte mari asupr'a Bosphorului. Din ferestrele acestoru camere isi petrecea Sultanulu de multe-ori cu pescuitulu ; si ce prindea, transmitea în semnu de gratia presentu curteniloru prin servitorii sei. Déca acestu presentu ilu transmitea prin unu servitoriu de camera, on- rariulu acestui-a era o punga ; ér' déca presentulu ilu ducea unu Silhacar séu unu Ciocadar, onorariulu loru era celu puçinu cinci pungi ; acestu onorariu ilu dá pur- tatoriului acela care primia presentulu. Palatulu acesta a trecut la erediului Husein Aga, ei ilu possuadu si acumu ; dar' fiindu-cá s'a datu unu ordinu, cá nime se nu locuiesca într'ensulu, asiá asta-di in cea mai mare parte este cu totul ruinatu.

(*) Vedi not'a 65 la acestu Capu *Tr. Rom.*

(**) Vedi not'a 7. la Capu III. din Cartea III. si not'a 64. la acestu Capu. *Tr. Rom.*

(***) De la *Tunduk*, óspitiu, locu de petrecere. *Tr. Germ.*

consiliarii sei intimi ilu indemnă se implinésca rogarea soldatiloru si se sacrifice pe Vezirulu , fia culpabile ori innocente, numai se-si assecure auctoritatea propria. Ei mai observara Sultanului, că mai sunt si alti generali in armata , mai meritati anca decâtu Solimanu Pasia, si nu este nici-o ratiune de a purta frica, că mórtea unui singuru omu ar' fi fatale pentru intregu imperiulu ottomanu. Cu tóte aceste, affectiunea Sultanului cătra Vezirulu si opiniunea ce si-o formase 'despre abilitatile lui, cumpaniá la elu mai multu decâtu ori care alte consideratiuni ; dreptu aceea se determină a-lu protege la tóte eventualitatile ; éra la Arzmahzarulu armatei n'a respunsu alta, decâtu că banii pentru plat'a soldatiloru s'au tramisu degiá , si in scurtu timpu li se voru imparti ; despre reu'a purtare a Vezirului n'a mentionatu nimicu, crediendu că soldatii, déca voru vodé banii, se voru asiedia, isi voru uita indignatiunea si voru reintrá in obligamintele loru ; căci dupa tóte circumstantiele, neplatirea soldului se vedea a fi caus'a esacerbarei loru in contra Vezirului. Dar' soldatii n'au fostu contenti numai cu banii ; ei strigau, ca Sultanulu chiar' asiá este de culpabile cá si Vezirulu ; căci altminterea nu l-ar' protege, si cererile juste ale armatei nu le-ar' refusa ; prin urmare nu este altu remediū contra releloru ce amerintia imperiului ottomanu , decâtu a detrona pe Sultanulu , si a puni pe sceleratii sei consiliari.

SULTANULU CONFERE POSTULU DE MARE VEZIRU LUI SIAVUS PASIA

CLXXXI. Cu acestu propusu rebellii properau spre Constantino-pole. Sultanulu Muhamedu audiendu de apropiarea loru, spre a de-
turná pe capulu loru de la rebeliune , i tramite prin Sihladar Aga sigilulu imperiului si stindardulu lui Mahomedu , lingusindu-se cu speranti'a , că ajungendu Siavus Pasia aceea ce a doritu , nu va mai fi atâtu de vehemente si nu va insiste a cere mórtea lui Solimanu Pasia, cì din contra prin vorbe dulci si persvasiuni blande va face se incete tumultulu in armata. Dar' Siavus Pasia cugetá altminterea ; lui i se vedea, ca dignitatea ce i se offere nu póte se aiba lunga durata, pênê candu inimiculu seu atâtu de favoritu Sultanului, este in viétia. Asiá elu acceptá de la Sihladar Aga insigniele potestatiei su-preme cu cele mai vii espressiuni de respectu si suppunere ; dar'

otodata a lasatu se spuna Sultanului, ca nu este in puterea sa de a pacificá armat'a, pênê candu nu se voru púnî cu mórle acele persóne, carora, pentru negligenti'a lor, soldatii in unanimitate le imputa calamitatile suferite pênê acumu si ruin'a florescentelui imperiu ottomanu; si aceste persóne sunt: Vezirulu, Defterdarulu si Ghiumrukci Bashi.

SULTANULU ORDINA DECAPITAREA VEZIRULUI SI ARESTAREA CELORLALTI

CLXXXII. Dupa întórcerea lui Sihladar Aga, vede in urma Sultanulu adeverat'a intentiune a acestei insurectiuni; si facêndu din necesitate o virtute, sacrifica pe Solimanu Pasia mâniei seditiosiloru soldati, si le tramite prin unu ciausiu capulu; facêndu-le de scire totodata, cá ceialalti, a caroru mórte o ceru, sunt delienuti in carcere, de câtrâ Caimacamulu Kioprili Mustafa Pasia (131), pentru a stórce de la ei descoperirea complicitorulu lor si marturisirea cá unde si-au ascunsu thesaurii.

SIYAVUS PASIA INSISTE LA SULTANULU A PUNÎ SI PE CEIALALTI CU MOARTE

CLXXXIII. Siavus Pasia respunse nuntiului, cá armat'a isi esprime cea mai profunda multiamita Sultanului, pentru cá a binevoitu a púnî in modulu celu mai justu pe marele Veziru; dar' cá pretinde si capulu tuturoru celoralalti, pe cari i-a declaratulu culpabili de mórte, si ca pênê atunci nu voiesce a depune armele. Pentru aceea elu voiesce a da Maiestátiei sale consiliulu, cá se nu aduca in turburare totu imperiulu ottomanu, si se n'ar' poté avé de câtu consecentie fatali pentru elu. Din contra, déca Sultanulu va bine-voi a-i urmá consiliulu, atunci elu spera cá in celu mai scurtu timpu va stinge foculu rebelliunei, si va conduce armat'a in pace si linistita la Constanti-

(131) *Kioprili Mustafa Pasia*. Fiulu marelui Achmedu Pasia. Unu barbatu, care pentru viét'i sa pura, pentru sinceritatea, prudenti'a, si curagiulu seu, merita a fi pusu mai pre susu de toti ceialalti Turci. CREDU ca nu è necesariu a intra aci intr'o narratiune particulara despre faptele sale mari, cáci ele vinu inainte mai de multe ori in cursulu acestei istorie. Elu a lasatu dupa sine trei fi, si anume: Abdullah Pasia, care a fostu Caimacamu in Constantinopole sub Sultanulu Mustafa; Numan Pasia, mare-veziru sub imperatulu Achmetu III asta-di regnante; si Isaad Effendii, de conditiune clericala, si care isi dá sperantia a se face odata Mevla.

nopole. Sultanulu se invoiesce si la acésta cerere a rebeliloru, si pre langa tóte cà elu tienea in arestu 'pe aceste persóne inculpate , numai cu intentiunea de'a le scapá de o mórte injusta , si ápoi la o buna occasiune a puni pe rebeli, totu-si , pentru cá se nu i se póta imputá, cà n'ar' fi facutu tóte pētru a satisface pretentiunile soldatiloru, elu, impinsu de necesitate, a ordinaru se taia capetele Defterdariului, si alu lui Ghiurukci Bashi, si ale altoru trei, si le-a transmisu lui Siavus Pasia , ordinandu totodata truppeloru a stá si a re-mané la Adrianopole.

**ARMAT'A REBELLA SE DESCARCA ASUPR'A LUI SIAVUS PASIA SI-LU AMERINTIA CU
MOARTE**

CXXXIV. Siavus Pasia vediendu cà tóte s'au implínitu cate a pretinsu armat'a de la Sultanulu, elu anca din partea sa se adoperá a implinì cu sinceritate promissiunea facuta Sultanului, si sub diverse preteste retienù armat'a in Adrianopole. Dar' sangele Vezirului si alu celorualte victime, esacerbá si mai multu spiritele revoltate ale soldatiloru, si nici promissiuni nici amerintiari nu-i poté abate de la intentiunile lor: ei voiau cu totu pretiulu a merge la Constantinopole si a destitui pe Sultanulu. Si fiindu-ca Siavus Pasia nu era dispusu a le implinì voi'a, ei au inceputu a agita in contra lui, si a strigá in publicu, ca Siavus Pasia este unu impiu, unu perfidu si tradatoriu, unulu care nu a primitu protectiunea armatei cu alta intentiune, de câtu cá in óre-care modu, justu ori injustu, se adjunga la postul de mare Veziru; si acumu, dupa ce vede cà i s'a implínitu aspiratiunea ambitiósa . a trecutu in partea Sultanului, si voiesce a espune pe soldati la ruina. Soldatii nu s'au opritu numai la aceste imputari si reprobatiuni, ci-lu fortiau in diverse moduri a conduce trupele la Constantinopole; si-lu amerintiau , cà déca in acésta mergere spre Constantinopole n'ar' voi se ia comand'a asupr'a armatei, ei suntu determinati a-i luá capulu , si a-si alege unu altu comandante, care nu numai va implinì intentiunile lor, dar' va destitui insusi pe Sultanulu, si in locul lui va inaltia la tronu pe Solimanu, unu principe escellente si cu auctoritate pentru pietatea si sanctitatea sa.

**VIZIRULU MERGE CU ARMAT'A REBELLA LA CONSTANTINOPOLE SULTANULU ILU
PRIMESCE CU MARE ONORE**

CLXXXV. Vezirulu constrinsu a cede pretensiunej rebelliloru , pléca si adjunge cu armat'a la Constantinopole. Sultanulu ilu primi cu tóta distinctiunea possibile ; si admittendu-lu in audientia , i se planse, ca ce sgduituri fatali au adusu acésta rebellione a armatei asupr'a intregului imperiu ottomanu, si că soldatii au attrasu nu numai pe cetatiani, ci si pe Ulemi, in crim'a lor. Apoi ilu eshórta, cá se-si tiená promissiunea, si se-si puna tóte puterile intru a stinge foculu tumultului si a redá imperiului pacea de mai inainte. Déca va face acésta, Sultanulu din partea sa i promitte, că nu numai va uitá cu totul ceece ce Vizirulu a facutu séu si-a propusu a face in contra lui, ci i' va face parte de favoruri mai mari, decâtu ar' poté sperá séu cere vre-odata. Siavus Pasia mai ántáiu se escusá inaintea Sultanului că a primitu asupr'a sa comand'a armatei, fara se-lu fi consultatu mai inainte. Apoi díse: «Nu eu amu escitatu sediti-
«unea ; dar' armat'a alátu era de esacerbátá pentru purtarea cea
«rea si obstinatiuneá lui Solimanu , in cátu ti se pareá că s'a
«resolvitu la celu mai desperatu cugetu in contra imperiului. Candu
«amu vediutu acést'a, amu crediutu că facu unu adeveratu servi-
«tiu Sultanului si imperiului ottomanu, déca primescu comand'a
«ce mi se offeriá ; pentru-cá de o parte se nu lasu provinciile ot-
«tomane fara nici-o aperlare espuse Germaniloru , ér de alta parte
«se si impededu si se retienu pe acei ottomani, cari s'ar' încerca a
«préda séu a face daune compatriotiloru lor. Eu anca de pe a-
«tunci mi-amu pusu tóte puterile, de a sugruma turburările, si
«amu avutu motivu de a crede, că asiú fi fostu in stare de a stinge
«flacar'a fara multa difficultate, déca Maiestatea vóstra impliniati
«indata prim'a cerere a soldatiloru. Dar' m'am insielatu in astepta-
«rea mea chiar' prin erórea Maiestatei vóstre, căci ati intermisu ai
«satisface cererea armatei, péné ce dupa aceea rebellionea a prin-
«su radecini fórté afunde in ánimelē soldatiloru. Dupa ce ánu
«primitu ordinulu Maiestatiei vóstre, amu cercetatu totu modulu
«posibile de a retiené pe soldati se nu inainteze spre Constantino-
«pole ; dar' in urma mi-a fostu absolutu cu neputintia de a resiste

« rezolutiuneî loru unanime, cari nu respiră alta decâtu focu si feru.
 « Cu tôte aceste, eu voiu pune tôte midi-lócele pentru a impiedica
 « seditiunea, si nu voiu crutia nici chiar' viéti'a mea , numai că se
 « ve vedu securu si fericitu pe tronulu vostru.»

ELU JURA CREDINTIA SULTANULUI SI SE INCEARCA A COMPRIME REBELIUNEA

CLXXXVI. Siavus Pasia, dupa ce a confirmatu prin juramentu promisiunea facuta Sultanului , a esitu de la acesta si s'a dusu la palatulul seu. Ajunsu aici pentru că se-si castige creditu vorbeloru sale si se-si tiena promisiunea, a chiamatu la sine pe capii rebelilor, si le-a vorbitu precumu urméza : « Nu trebe se ve spunu a-
 « micii mei, că Sultanulu v'ă respunsu degià diumetate din soldulu
 « datoritu voue, si ca cealalta diumetate vi se va tramitte in puține
 « dile. Elu accordandu cererea soldatiloru, a punitu cu mórte pe fu-
 « rii si tradatorii imperiului , si nimicu n'a intermisu de a satisface
 « pretensiunile loru. Si chiar' pentru aceea, acumu trebue se cuge-
 « tamu in ce modu se imblandimu pe soldati, cari totu cugetulu ilu
 « au la seditiuni, si cumu se-i facemu ca se multiamésca, precumu
 « se cade, celui mai bunu imperatu din lume. Sciu eu pré bine că
 « sunt uni dintre conspiratori, cari ar' voi se destituie pe Sultanulu ;
 « dar' eu nu potu cuprinde, cumu unu omu cu mintea sanetósa póte
 « se vina la ide'a de a comitte o injuria atâtu de flagranta contra u-
 « nui principe atâtă de religiosu si induratoriu, căre prin victoriile
 « sale si-ă căstigatu atâtă gloria, si care este unu bunu parinte alu
 « tieriloru si alu àrmatei sale, si care chiâr' acumu in urmă a datu
 « probe de affectiuneă sa nu numai cătra soldati , dar' catrà întregu
 « imperiulu ottomanu. Este adeveratu, că lucrurile de vre-o cāti-va
 « ani încóce ni-ău succesu reu in contra Germâniloru si Venetiàni-
 « loru. dar' acésta nu din vin'ă Sultanului, ci din purtareă ceă rea a
 « Vezirului si celorlalti oficiali de lá armata si de pre langă thesauru,
 « si pentru aceea, insasi prevedinti'a divina aprinsa de justa mania
 « pentru exáctiunile insatiabili ale acestoru furí, n'ă potutu se nu-i
 « batá sí pe ei si pe noi. Se punemu inse că Sultanulu insusi este
 « caus'a acestei nefericiri, si ca prin urmăre ár' trebui destiutitu : dar'
 « unde este atunci aceă persóna in tóta famili'ă oliosmana , care se
 « merite a-i succede pe tronul ? Fiii sei sunt anca minoreni, si prin

« urmare incapabili de a purtá sarcinile imperiului in impregiura-
 « rile grele de asta-di. Fratii sei amendoj, dar' in specialu Solimanu,
 « sunt ómeni bigoti, buní pentru a-si face rogatiunile de di si de
 « nópte, dar' nu pentru a ascultá plangerile cetatianiloru; ei potu
 « fi espteri in lege, dar' nu in portarea armelor; cu unu cuventu:
 « ei potu fi santi, dar' nu soldati. Rogatiunile loru pióse, ce le in-
 « drépta din oratoriulu loru susu càtra ceriu, ar' poté se adjute mai
 « multu decátu mii de soldati; dar' starea incurcata de asta-di a
 « trebiloru ottomane cere nu unu monachu, ci unu vigorosu si bel-
 « licosu imperatu. Asemenea este celu de presentu regnante, pre-
 « cumu trebue se o constate acést'a toti acei-a cari cunoscú faptele
 « sale eroice, si cari sciu luá in consideratiune cà sunt acumu pa-
 « tru-dieci de ani de candu administra imperiulu cu cea mai mare
 « lauda. Pentru aceea, puneti-ve tóta influinti'a de care ve bucurati
 « la armata, si abateti pe soldati de la intentiunea de a destitui pe
 « Sultanulu, si se nu suferiti cá sarcin'a unui imperiu atâtu de mare
 « se cada pe umerii unei persóne incapabile de a o purtá ». Discu-
 « sulu Vezirulu póte cà-si facea effectulu asupr'a conspiratoriloru,
 « déca acesti-a nu incepeau a se indoi in fidelitatea lui anca de pe a-
 « tunci, de candu insistea in modu fórte seriosu a retiené armat'a in
 Adrianopole.

CAPITOLUL REBELLIUNEI DECLARA PE VEZIRULU DE PERFIDU

CLXXXVII. Acestu discursu a intaritu pe conspiratori anca si mai
 multu in suspitiunile loru; dar' pêné au fostu la elu, se aretau cà
 sunt gata a face totu ce le cere. Indata inse ce au esitu dela elu din
 palatu, au mersu in Orta Giami (132), care este in locuintiele cele
 vechi ale Ieniceriloru, unde au spusula camaradii loru tóte cele au-
 dite dela Vezirulu; declara apoi in publicu, cà Vezirulu si-a calcatu

(132) *Orta Giami*. Unu templu séu capella in midi-loculu casarmelorú Ieniceriloru,
 unde se aduna ei pentru a-si face rogatiunile; séu pentru a se consulta impreuna
 asupr'a vre unei materie; séu candu trebue se presente Sultanului vre-o petitiune.
 Totu aici se aduna si atunci candu vreau se faca si se se indemne unii pe altii la
 seditiune. Pentru aceea imperatii candu se temu de vre-o rebeliune, lucrulu prin-
 cipale alu loru este, de a observá ce se petrece in Orta-Giami; si déca simtu ceva
 miscare, ei ieau din *bunu timpú* mesurile pentru a preveni reulu.

juramentulu si a trecutu pe ascunsu in partea lui Mahomedu; aviseza pe toti cei lalti camaradi ai loru, ca nu este timpu de perduu, ci se vina in graba a esecuta intentiunea contra Sultanului, pené nu i-ar' preveni perfidulu Veziru cu apucaturile sale artificiose.

REBELLIUNEA ERUMPE

CLXXXVIII. Ca oleiulu versatu pe focu, asiá aceste cuvinte au aprinsu si latitu intr'unu momentu incendiulu seditiunei. Atatu Ienicerii catu si toti ceilalti soldati percurgeau in masse mari prin tote stradele si strigau, ca Sultanulu este unu omu indolente si infortunatu, si trebue destituitu; ér' in loculu seu trebue inaltiatu pe tronu Solimanu, care prin rogatiunile sale va imblandi mani'a lui Dumnezeu. Puçinu dupa aceea s'au alaturatu si Ulemii la seditiune, parte din propriulu loru indemnu, parte din necesitate. Vendiundu poporul acésta miscare si fierbere, fia-care tienea ca ecrima a stá acumu cu manile in sinu; prinde armele, care cumu í veniá la. mana, si merge omu de omu la biseric'a S-ta Sofia. Aici Nakibu (133), si Sieicu (134), se offeru celorlalti de capi si conducetori consultatiunei ce voiescu a tiené intr'o afacere atatu de importanta. Inainte inse de a se propune ceva, ei ordina in numele a tota natiunea musulmana, ca se tramita dupa Kioprili Mustafa Pasia, Caimacamulu Constantinoplei si se-lu invite la adunare.

(133) *Nakib*. Proprie *Nakib-Eshref*, inspectorulu santu. pazitoriulu Sangiaki-sierifului, adeca alu santului stindardu, despre care amu vorhitu mai in susu (*). Pe Nakib ilu alege Sultanulu totdeauna din Emirii séu descendenti sororei lui Mahomedu, si dupa rang nu este nici-de-cumu inferioru lui Mufti. Elu are singuru puterea asupr'a tuturor Emiriloru, si fara scirea séu invoirea sa nu póte nici chiaru Sultanulu a bate séu altminterea a offende pre vre-unu Emiru, ori care ar' fi acela. Dar' fiindu ca é periculosu a lasa lungu timpu in man'a unui singuru omu o putere atatu de mare, asiá Sultanulu i schimba adesc-ori. Prin acésta schimbare inse Nakibulu nu perde alta decatu officiu; cáci care a fostu odata in acestu officiu, de la unulu ca acel'a nu mai póte Sultanulu se detraga beneficiulu. din contra é datoriu a ilu dá pe tota viét'a.

(134) *Sieicu*. Amu disu intr'altu locu (**), ca Sieicu însemna Prelatu séu Capu alu unei biserici. Aci mai însemnamu numai, ca Sieiculu de la S-ta Sofia din Constantinople é mai mare in rang decatu toti ceilalti Sieici.

(*) Vedé not'a 42 la acestu Capu. *Tr. Rom.*

(**) A se vedé not'á 17 la Capu IV d'in Cartea I. *Tr. Rom.*

SIEICU SIERIFULU RECOMENDA POPORULUI A DETRONA PE SULTANULU

CLXXXIX. Kioprili Mustafa Pasia se presentă mai multu din fric'a conspiratoriloru, decâtu din voia libera. In trându in adunare si ocupandu locu începù Sierifulu de la S-ta Sophi'a a enumera intr'unu lungu discursu, câte calamitati a suferitu imperiulu ottomanu; câte cetati si tieri in floritòrie, cucerite de antecessorii loru cu multa labóre si versare de sange s'au perdutu; si câte mari desastre i mai astépta, déca frênele gubernarei imperiului ottomanu vor continua a remané si mai departe in manile unui imperatu, care nu pórta nici cea mai mica grija pentru armata si pentru statu, cì se ocupa numai cu falconii si cu câinii de venatu, si care suferé cã thesaurulu, *Beitulmali-musulmanulu*, se-lu consume si se-lu respésca nisce rapitori si eunuchi (135), pre candu din acela ar' fi trebuitu se plătésca pe soldati, cari si-au versatu sangele pentru propagarea religiunei, pentru apêrarea onorei si pentru latirea confinieloru imperiului ottomanu. Dupa alte mai multe inculpatiuini de acésta natura isi indrepta cuvântarea catra Caimacamulu; í aduce aminte de servitiile cele mari, ce antecessorii sei, celebri veziri, Mahomèdu si Ahmedu au facutu imperiului, si-i recomanda cã urmându virtutile si esemplulu ácestor'a, cu prudenti'a si disteritatea sa se adjute imperiului ottomanu in acésta necesitate, si se deláfure de lá elu periclulu ce-lu amenintia.

INCERCAREA SULTANULUI DE A UCIDE PE FRATII SEI

CXC. Sieicu Sierifulu isi continuá anca discursulu, si însistea pre lângà intentiuneá sa, candu dintr'odată se escâ unu tumultu in biserica, si se latí scirea cã Shehzádii sunt in pèriclu. Mahometu Sultanulu adeca, dupa ce s'a fostu informátu, cã conspiratorii s'au ádunatu in beseric'á S-tá Sofia, cã ei áu trâmisu dupa Caimacamulu, si cã au decretatú detronârea sã, si vedfendu dar' cã in acéste impregiurari dâperate nu este altu modu de scapâre de lá a fi detronâtu, decâtu morteá fratiloru sei, ásiá a trâmisu pe câti-vã din camêrârii sèi cá se le ieá viéti'á. Dar' lucrulu á fostu desçopèritu lui

(135) *Eunuchi*. Elu face allusiune aci la Iusuf Aga, capulu Eunuchiloru, care pe acelu timpu atáta auctoritate avea, in cátu se paré cã elu singuru guberna tótu imperiulu.

Bostangi Bashi prin unii curteni, pe cari i corupsesera inimizii Sultanului, si indata a incungiuratu cu unu regimentu de bostangii cas'a unde erau Solimanu si Ahmedu, fratii Sultanului, si au alun-gatu de acolo pe camerazii lui Mahomedu. Dupa aceea a datu de scire adunarei conspiratoriloru, in ce periclu sunt fratii Sultanului. Acésta noutate a esacerbatu pe rebelli anca si mai multu, si s'au adresatu din nou catra Nakibu si catra Sierifulu de la S-ta Sofi'a, rugandu-i cu totu adinsulu, că se declare imediatu detronarea lui Mahomedu, si se proclame pe Solimanu de imperatu. Aci nu mai e timpu de consultare—diceau ei — ; caci déca n'ar fi nici-unu altu motivu, singuru fapt'a că Sultanulu a incercatu se omóre pe fratii sei, anca este destulu argumentu pentru a-lu detrona. Apoi de alta parte, cine sta bunu, adaogeau ei, că déca vomu tragana anca multu esecutarea intentiunei nóstre, nu voru corrumpe gardele, si nu voru ucide pe Solimanu si pe Ahmedu ? Si atunci natiunea musulmana, in lips'a de erede legitimu, va fi constrinsa chiar' in contra voiei sale, a recunósce érasei pe Mahomedu de imperatu alu seu.

OPINIUNEA LUI KIOPRILI MUSTAFA PASIA

CXCI. Poporulu in agitatiunea sa póte că ar fi determinatu cu forti'a pe Sultanulu, séu póte că ar fi attentatu si la viéti'a lui, déca Caimacamulu Kioprili Mustafa Pasia nu se intrepunea cu prudenti'a si autoritatea sa. Elu vedea bine, ce resolutiuni desperate au luat conspiratorii ; si vedea totodata că nu este midilocu prin care se-i póta abate de la propusulu loru. Asià, pentru că prin o prè-pripita oppositiune se nu se faca suspectu inaintea loru, se pèfacù că apróba opiniunea loru. Assecurandu-si prin acést'a favórea poporului, a datu adunarei urmatoriulu consiliu : « Trebue « inaintè de tóte se incepemu lucrulu cu tactu si nici-de-cumu « intr'unu modu tumultuosu ; nu trebue se precipitamu nimicu, cá « nu cumu-va se comitemu vre-o fapta, care n'ar' lasa alta posteri- « tatiei nóstre, decâtu infamia nestérsa. Natiunea musulmana are « justa si ponderósa cauza de a se plange in contra Sultanului ; si « pentru aceea, trebue se marturisimu, că elu merita a fi depusu. « Dar', acést'a trebue se se faca intr'unu modu, in câtu nu numai « se nu vatemamu onórea casei osmane, dar' se ne ferimu cu tóta

« grigee că se nu resulte de aci anca si mai mari turburari, si se nu
 « urmeze ruin'a totale a imperiului care degiã se clatina. Nu este
 « necesariu a ne grabi asiã tare, in affaceri publice nimicu nu strica
 « mai multu că precipitãrea. In câtu pentru viãti'a Siehzadilor, n'a-
 « vemu dă a portã nici-o temere ; ei sunt in securitate sub paz'a
 « lui Bostandgi Bashi. Eu credu dara, că pentru onõrea si maiesta-
 « tea ottomana este mai consultu si mai cuviintiosu, că se trami-
 « temu pe Nakibulu si pe Sieicu Sierifulu la Sultanulu, si se-i declare
 « in numele Ulemiloru, soldatiloru și intregu poporulu musulmanu,
 « că este detronatu ; prin urmare se-lu rõe a parasi din buna voia
 « palatulu si a resignã la tronu si imperiu in favõrea fratelui seu
 « Solimanu.»

DEPUTATIUNEA CONSPIRATORILORU LA SULTANULU

CXCII. Acãsta propunere a fostu aprobatã de adunarea intrãga ;
 si Nakibulu si Sieicu-Sierifulu au fostu tramisi in numele ei a pre-
 senta Sultanulu acestu nuntiu fatale. Ei se incercara la inceputu a
 declina acãsta sarcina ; dar' in urma temendu-se de furi'a multi-
 mei rabiate, a trebuitu se o primësca, si cu frica si cutremuru au
 mersu se esecute comãnde de poporulu. Admisi in audientia la Sul-
 tanulu, i comunica mai ănțãiu, in tãta umilinti'a, grav'a missiune
 cu care erau insarcinati ; si apoi, cu capetele plecate se rãga de ier-
 tare pentru cutediãrea loru, spunendu-i, ca multimea esacerbata
 i-a fortiatu, contra voiei loru a se supune la acãsta missiune
 penibile. In urma i dau consiliulu a se supune cererei poporulu
 unitu cu armat'a.

RãSPUNSULU EROICU ALU SULTANULU

CXCIII. Sultanulu Mahomedu ascultã cu multu sãnge rece pe de-
 putati, si apoi le respunse : « Nuntiuulu vostru nu este pentru mine
 « nici nou nici neasteptatu. E lungu timp, de candu amu obser-
 « vatu că Ulemii, caroru le place schimbãrea, agitãza si corumpu
 « poporulu, attragẽdu-lu in scopurile loru seditiõse. Eu poteamu
 « indatu la inceputu se stingu de nu cu totul acãsta flacara, dar'
 « celu puçinu a-i stirpi alimentatiunea, dẽca ve prosciamu pe voi
 « țolț din cetate. Dar' fiindu-cã consciinti'a mea imi spunea, că bine

« am lucratu ce am lucratu, asià mai bine am lasatu prevedintiei se
« judece caus'a mea, decâtu se me facu eu singuru judecatoriulu
« meu. De la alu sieptelea anu alu vietiei mele, in cursu de cinci-
« dieci de ani, de candu guvernezu acestu vastu imperiu, eu nu-mi
« aducu aminte cá se fiu facutu ceva ce ar' fi injustu séu contrariu
« preceptelorui legeri musulmane, nici se fiu intermissu ceva ce amu
« cugetatu cá conduce la propagarea religiunei nóstre intre infideli,
« si la intinderea marginilorui imperiului ottomanu. Câte turburari
« intestine n'am innabusitu eu de atunci încóce si pênê la bellulu
« celu de acumu din urma? Cãti inimizii, interni si esterni, n'am
« invinsu i-o? Câte victorii si triumfe glorióse asupr'a infidelilorui,
« n'am reportatu i-o? Câte tieri si regate n'am suppusu eu polesta-
« tiei ottomane, prin bratiulu si laborea mea infatigabile? Cumu
« n'am immultitu eu numerulu Pasialicurilorui prin cuceririle mele?
« Poloni'a, Transilvani'a si Ungari'a, ai caroru bellicosii locuitori au
« batutu de atâtea-ori pe antecessorii nostri, si le-au causatu atâtea
« perderi, au nu prin mine si sub comand'a mea s'au suppusu parte
« de buna voia, parte au fostu constrinse a se suppone imperiului
« nostru, si a ne plati tributulu? Venetianii, cari inainte de ast'a erau
« domni mai preste tóte mările, au nu prin dispositiunile mele au
« fostu alungati din Archipelagu? Si Candi'a, cea mai mare, cea mai
« fórtè si cea mai fertile dintre tóte insulele mării, au nu sub admi-
« nistratiunea mea a fostu cucerita? Cetâtile, ai caroru muri ti se
« pareau cá ajungu pênê in ceriu, *Caminietiu, Candi'a si Uivaru*, au
« nu le-amu luatu, parte eu parte generalii mei, de la inimizii? si
« prin aceste bulevarde amu cugetatu a apera de atacurile ostili
« chiar' si pe acele persóne, cari desmerdandu-se in averile casti-
« gate sub durat'a timpilorui de pace, vinu asta-di si decretéza de-
« tronarea mea! Dupa tóte acestea, eu credu cá nu meritu maledic-
« tiunea poporului; din contra, cá sunt demnu de aplausele lui, si
« meritu cá se se róge la atotpotintele pentru prosperitatea mea. Si
« chiar' pentru acestea, eu nu potu ghici, ce v'a potutu indemna pe
« voi si pe elu, la acésta impia resolutiune? Póte, pentru cá amu
« ruptu tractatulu de pace cu imperatulu Germaniei inainte de espi-
« rarea armistitiului, si pentru reulu successu alu bellului in cesti

« patru abi din urma ai administratiunei mele? Dar', inainte de a
« me face pe mine responsabile si a me pedepsi pentru acésta eróre,
« trebue se ve aduceti aminte, cà voi cei d'ântâiu mi-ati consiliatu
« bellulu, si cà Muftá, capulu conjuratiunei vóstre, a pronuntiatu
« prin Fetv'a sa, cà justu si necessariu este a prinde armele. Cu ce
« dreptu dar' imi imputati voi mie reulu successu alu armeloru
« nóstre, causatu numai prin indolenti'a soldatiloru si prin negli-
« genti'a generariloru? Dar', déca nu voiti a recunósce, cà voi insi ve
« prin portarea vóstra perversa, sunteti caus'a nefericiriloru nóstre:
« celu puçinu nu accusati pe imperatulu vostru, care in tóte acésie
« este innocente. Si ce se mai negu, eu sciu ca nu ale mele, ci ale
« poporulu crime sunt celea ce au escitatu mâni'a lui Dumnedieu in
« contra musulmaniloru; batai'a maniloru lui a fostu, care ni-a dis-
« trusu atâte truppe, si ni-a luatú atâte tieri si cetati, si le-à datu
« inimicului. Si acumu candu ar' trebui se imblanditi mani'a lui
« Dumnedieu prin lacrimi fêrbinti, prin rogatiuni neincetate, prin
« fapte çurate, si prin binefaceri pióse, voi, cari ar' trebui se fiti in-
« vetiatorii si pazitorii legi, anca instigati poporulu, cá contemnandu
« preceptele divine si oracelle profetulu nostru, si despretiundu
« onórea si numele oliosmanu, se vina a me tormenta pe mine la
« betranetiele mele, a-mi calcá in picióre numele si reputatiunea si
« a ruiná din fundamentu imperiulu ottomanu. Si câte tóte n'am
« facutu eu pentru a preveni aceste rele? Câte concessiuni n'am
« facutu eu soldatiloru? Ei au cerutu soldulu lorú; si eu amu ven-
« dutu argintari'a, aurulu si pretiósese mele, amu golitu totu the-
« saurulu meu si le-amu platitu pênê la unu banu. Ei au pretinsu
« capetele ministriloru mei, cari au servitu cu credintia mie si im-
« periulu nostru, éra eu amu sacrificatu si pe acesti-a furiei lorú.
« Ei au voitu se aiba mare-veziru pe Siavus Pasia, care erá parten-
« toriulu si capulu conspiratiunei lorú, si care a fostu primulu au-
« ctoru alu turburariloru, éra eu si la acést'a m'am invoitu, numai
« cá se nu aiba cauza de a se plange in contra mea. Ei au cerutu se
« inaltiu la dignitatea de Pasia pe unu omu de nimica si unu mise-
« rabile, care departe de a intruni calitatile necesarie, din contra
« era o persóna infama pentru rapine si alte crime, éra eu m'amu

«suppusu și la acést'a, și le-amu facutu pe voia. Unde dar', și in ce
 «stă offens'a, prin care asiu fi escitatu atât de tare in contra mea
 «resimtiementulu poporului, alu armatei, alu ulemiloru, și alu tu-
 «turu ordiniloru imperiului, in câtu ei uitandu dintr'odata și cu
 «totulu siervitiile ce le-am facutu lor pênê asta-di, se cutedie a-
 «cumu a me trenti, că pe unu omu de nimica, de pe tronulu pa-
 «rintelui meu? Dar' bine. Eu vedu, că prin influinti'a și auctorita-
 «tea vóstra, poporul intr'atátu este de sedusu, și intentiunea vós-
 «tra perversa atât este de inradecinata in elu, in câtu nici nu cu-
 «geta a se întórce, a se indreptá, și a-i paré reu de ceea ce vre se
 «comitta. Vedu inse și știu și aceea, ca este unu Dumnedieu care
 «me va resbuna, și care, mai curendu ori mai tardiu, va puni cu
 «severitate pe perfidii, cari comittu acésta violentia cu mine».

INSOLENTA PORTARE A LUI NAKIBU.

CXCIV. Pe Nakibu nu l-a miscatu acestu discursu alu Sultanului;
 din contra perdiendu-si totu simtiulu de modéstia, respunse intr'unu
 tonu fôrte insolente, că pe elu nu l-a tramissu poporul aici pentru
 a asculta apologi'a Sultanului, ci pentru a-i ordiná in numele á tóta
 adunarea musulmaniloru, că indata se perasésca tronulu. Prin ur-
 mare, déca vre se-si salveze onórea și viéti'a, atunci se abdice de
 buna voia in favórea fratelui seu Solimanu. Er' déca s'ar' oppune
 vointiei poporului, atunci adunarea va fi necessitata a-si esecutá de-
 cretele sale. Mahomedu audiendu acestea, se suppusse necessitatiei
 și dîse deputatiloru : «Ei, bine ; fiindu-că vedu că mâni'a lui Dum-
 «nedieu trebue se cada asupr'a capului meu pentru pecatele musul-
 «maniloru, asiá, mergeti și spuneti fratelui meu, că Dumnedieu a
 «vorbitu prin gur'a poporului și ca a lui este chiamarea de a guberná
 «de aci inainte imperiulu oliosmanu».

DETRONAREA SI MOARTEA LUI MAHOMEDU SULTANULU

CXCV. Sultanulu Mahomedu, dupa ce a pronuntiatu aceste cu-
 vinte, a resignatu la sceptrulu imperiale in trei ale lunei Muharemu,
 anulu Hegirei 1099., și dupa acésta abdicare fortiata, lucru ne mai
 auditu pênê acuma, a traitu anca cinci ani inchisu intre paretii a-
 partementului seu, unde in fine a si moritu in lun'a Gemaziulu-

ervelu, anulu Hegirei 1104. Elu a traitu cinci-dieci-si-duoi de ani, si a domnitu patru-dieci de ani, cinci luni, si siese-spre-diece dñle. De la multele femei ce au avutu, i-aũ remasu siẽpte fii, dintre cari duoi, Mustafa si Ahmedu, au adjunsu pe tronul, ẽr' ceialalti au muritu anca de tineri.

CALITATILE LUI MAHOMEDU.

CXCVI. Mahomedu era unu domnitoriu escellente prin amõrea sa de dreptate si prin virtutile 'sale bellice; fõrte induratoriu si fõrte norocosu in intreprinderile sale, cu ẽsceptiunea celoru patru ani din urma. Numai unu lucru era, ce-ĩ puteau reproba inimicii sei, adeca immoderat'a sa placere de venatu in ultimii ani ai domniei sale, prin ce a neglesu cu totul afacerile statului. Unii dñcu cã l-ar' fi inveninatu fratele seu Ahmedu Sultanu la instignatiunile vezirului Arabadgi Ali Pasia. Se dñce adeca, cã acesta a cerutu, cã unele persõne care-lu incommodau, se fia pedepsite cu mõrte; dar' cã Sultanulu Ahmedu, la consiliulũ lui Mahomedu, i-a refusat cererea. Atunci Vezirulu s'a resolutu a-si resbuna, si a facutu pe Munedgim Bashi (136) astrologulu, cã se prognostice din stele, cã Mahomedu va destitui pe fratele seu, si va ocupa ẽrasi tronulu; prin acẽst'a a induplecatu pe Ahmedu ca se aceleredie mõrtea lui Mahomedu prin inveninare. Dar', fara a mai memora, cã in Constantinopole este usulu, ca de cãte-ori mõre vre-unu imperatu, toldeun'a se latiesce faim'a intre vulgu, cã imperatulu a fostu inveninatu. noi scimu si este cunoscutu la tõtĩ, cã Mahomedu anca inainte de destituirea sa a suferitu in continuu de rheuma in mani si in piciõre; mai adaoge aci hipochondri'a

(136) *Munedgim Bashi*. Primulu astrologu. La palatulu curtiei ottomane sunt patru persõne, cari se considera de preotĩ; ei, pentru cã se-si lase servitiulu loru din palatu, trebue se fla inaintati sãu in oficiulu de Cadiulaskieru. sãu de Mevla in Constantinopole. Acesti a sunt: 1., *Hodge*, sãu instructorulu imperatului; 2., *Hehim Effendi*, seu primulu medicu de curte; 3., *Munedgim Bashi*, sãu primulu astrologu; si 4. *Dgerrah* (*) *Bashi*, sãu primulu chirurgu de curte.

(*) Acestu cuventu deriva de la arabiculu *Dgeraha*, vulneratu; de aci *Dgirahat* vulnere. *Tr. Germ*

causata prin o profunda melancholia in care cadiuse sub durat'a arestului său de cinci ani, si prin care i s'a storsu in urma totu spiritulu si puterea sa de viétia.

Sub durat'a domniei lui Mahomedu IV., Suveranii Europei auremasu totu acciasi in Germani'a, Franci'a, Spani'a si Portugali'a. Numai in Angli'a s'a facutu schim-bare totu cam pe timpul candu s'a facutu acést'a si in Turci'a. Adeca :

In Angli'a : Jacobu II., 1685 — 1689. ; si in loculu seu Vilhelmu III. 1689 — 1702
Tr. Franc.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI SOLIMANU II

ALU DOUE-DIECILEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU II. DIN CARTEA IV.

SULTANU SOLIMANU ESTE CONSTRINSU A ASCENDE TRONULU IMPERIALE

I. Immediatu dupa depositiunea lui Mahomedu, Bostandgi Bashi (1) se duse la Solimanu, care era anca inchisu in camer'a sa,

(1) *Bostandgi Bashi*. Capulu Bostandgiiloru si prefectulu palatelor imperatului. Sunt duoi cu acésta numire in imperiulu ottomanu : unul in Constantinopole, si celalaltu in Adrianopole, fiindu-ca imperatii ottomani in ambe acéste cetati au palate. Si cu tóte cà de la Sultanulu Mahomedu Fatih încóce, imperatii si-au alesu Constantinopolea de resedinti'a imperiului ottomanu, totusi ei dau onórea adese-ori cu presenti'a lor vechiei metropole a crescéndeii dominatiuni ottomane. Acesti duoi Bostandgi Bashi suntu egali in dignitate si in rang; dar' nu si in jurisdictiune si venituri. Celu din Adrianopole nu are alta sarcina, de câtu a griji de palatulu imperial de acolo, si are inspectiunea asupr'a fiiloru Sultanului, candu acest'a resiede in acea cetate. Celu din Constantinopole din contra, are deplina jurisdictiune asupr'a a totu littoralulu de la gur'a Dunarei péné la muntele Athos; candu Sultanulu merge in barc'a sa, elu trebe séu se mérga inaintea Sultanului cu luntrea sa, spre a-i tiené calea deschisa, séu se diréga elu insusi barc'a Sultanului. Elu trebe se aiba cunoscintia esacta despre totu littoralulu marei, si despre tóte localitatile de pe acolo, in câtu se fia in stare a responde la tóte intrebarile ce Sultanulu i-ar' adressá in privinti'a acellora si in privinti'a proprietariloru lor. Si fiindu-ca numerulu acestoru localitati este aprópe immensu, asia numáf acel'a è qualificatu pentru acestu officiu, care a servitu mai inainte ca simplu Bostandgi. Candu Sulta-

si prosternându-se pênă in pamentu, isi aretă suppunerea datorita unui imperatu, si apoi ilu rugă a esi si ascende tronulu oliosmanu, devenitu vacantu prin depositiunea fratelui seu, offerindu-i si assecurandu-lu de suppunerea a tóta natiunea musulmana. Solimanu, surprinsu de acestu annuntiu neasceptatu, in contra asceptarei tuturoru a datu urmatoriulu respunzu : « Pentru numele eternului « Dumnedieu ! de ee veniti a me conturbă in linistea mea ? Ve rogu « din totu adênculu inimei mele, lasati-me, că cele puține dîle ce « le mai amu, se le potu petrece in pace in camer'a mea ; si lasati « că fratele meu se continue a guvernă imperiulu ottomanu : căci « elu è nascutu pentru a domni, éra eu sunt nascutu numai spre a « medită si a me prepară la viéti'a eterna ». Bostandgi Bashi remase frapatu la inceputu audindu acestu respunsu. Dar' dupa aceea s'a reculesu, si insistêdu asupr'a principelui, i dîse, ca : « Vezirîr, « Ulemalii, nobilii si totu poporulu ve declara de imperatore ; si a « césta resolutiune nu se mai pôte schimba ; nici Sultanulu Maho- « medu nu mai pôte fi restituitu pe tron, fara a espune imperiulu « la estreme desastre ». Solimanu statea ancă nedecisu, apqi dîse, ca elu are cu multu mai mare ştima catra fratele seu, decâtu se primêsca tronulu, pe care fratele seu de siguru numai l-a parasitu fôra voia sa.

SOLIMANU DECLARATU IMPERATORE, POARTA TOTUSI FRICA DE FRATELE SEU

II. « M'asiu suppone bucurosu vointiei generali —continuă elu — « dar' me temu de fratele meu ». In urma Bostandgi Bashi, perdien- du-si patienti'a i dîse : « Voi trebe, o ! serenissime imperate a ve « suppone cererei si vointiei poporului musulmanu ». Si dicêndu a- cestea, ilu prinse cu o speție de fortia modesta si-lu duse pe tron. Solimanu, candu au adjunsu in sal'a unde de ordinariu se inaltia tronulu, mai inainte de tôte tremurandu a cautatu in tôte partile, si a disu lui Bostandgi Bashi si usieriloru, că se caute bine, nu cumu-va fratele seu este in sala : căci se teme ca-lu va vedé de

nulu intra in barc'a sa, elu ilu conduce tienêndu-lu de subsuori ; si pentru aceea se si numera intre Koltuk Veziri, despre cari voiu vorbi mai in josu (*) Elu in urma nu pôte fi dimissu din officiulu seu, de câtu cu trei tuguri.

(*) La not'a 28. *Trad. Pom.*

unde-va. Dupa ce in urma l-au asicurat ca fratele seu este transportat in alta camera , a ascensu tronulu, si toti curtenii l-au salutatu de imperatore alu osmaniloru.

ELU ISI SPALA MANILE, CAPULU SI PICIOARELE DE IMMUNDITĂ TRONULUI

III. Terminate aceste ceremonii , elu sari de pe tronu parasindulu cá pe unu locu necuratu, si ceru abdest , adeca apa , cá se-si spele manile, capulu si picioarele de imunditiile tronului. Dupa ce i s'au adusu apa si s'a spalatu, n'a mai voitu a se urca pe tronu ; si la insistenti'a curteniloru, isi puse degetulu pe gura, si le face prin acésti'a semnu se taca (2). In urma , pre langa tota 'resistenti'a sa, ilu pusera érase pe tronu, si elu admisse pe ulemali si pe nobilii dignitari a-i sarutá paliulu.

CONFIRMA PE MARELE VEZIRU SIAVUS PASIA IN POSTULU SEU

IV. Primulu actu alu seu a fostu, a confirmá pe Siavus Pasia in postulu seu de mare-veziru ; si onorându-lu cu unu vestmentu de ermelinu, i demandá a-si implini cu fidelitate officiulu seu, si a-si pune toate puterile pentru a face se incete seditiunea si se se restabilésca linistea intre armata si poporu.

REBELLIUNEA ÉRASI ERUMPE CONTRA VEZIRULUI

V. Indata ce Siavus Pasia s'a intorsu in palatulu seu, Buluc Agalarii (3), s'au grabitu a-lu salutá in dignitatea sa de mare-veziru. Dar' puçinu dupa aceea au mersu se-si pretinda soldulu loru si no-

(2) *Semnu se taca.* Turcii observa cu o attentiune superstitioasa, ca Sultanii loru candu se suie mai ántáiu pe tronu, ce dicu, ce intréba, séu ce comanda ; si ca cu ce actiune isi incepu regimulu loru , si de aci vreu a concludé despre inclináciunile, faptele si guvernamentulu loru in viitoriu ; si se intempla ca de multe-ori se implinescu coniecturile loru. In cátu pentru Solimanu , din semnulu ca si-a pusu degetulu la gura si le-a impusu tacere, ei au prognosticatu, ca nu va face nici-unu lucru memorabile : si in fapta asiá s'a si intemplat.

(3) *Buluk Agalarii.* Acesti-a sunt comandantii regimentelor de Ieniceri, si officierii superiori cari se ieau dintre acesti-a ; precumu : Bash-buluk Bashi, Kiahaieru, Muhzir Aga, Samsundgi Bashi, Sagardgi Bashi si Kulkiahaiasi : toti acesti-a se numescu cu numele comunu de Buluk Agalari. Regimentele de Spahi anca se numescu toate Buluk, si comandantii loru Buluk Agalari.

ulu Baksisiu (4), ce este in usu a se dá cá unu Dgiulus séu presentu totdeauna la inceputulu unui nou regimu. Vezirulu inse, sciindu ca in cassele atátu domestice cátu si publice nu sunt altu decâtu catalóge de conturi, a amenatu pe officari vre-o cátu-va timpu numai cu vorbe góle; ér' pe principalii auctori ai seditiunei, sub pretestu de promotiune, in realitate inse pentru a-i departá de ceialalti

(4) *Baksistu*. Acestu cuventu insémna unu donu puramente gratuitu, dar' unu donu consacratu prin usu, care prin urmare nu póte avé numirea de elemosina. Sultanii, candu dupe mórtea ori destituirea predecessoriloru lor, mai ántáiu se punu pe tronu, ei totdeauna dau unu baksisiu tuturor trupeloru alese, cari pe acela timpu sunt stationate in Constantinopole, cu esceptiunea aceluor soldati, cari appartieniu Pasiloru; si acestu baksisiu se numescé Dgiulus Accési, adeca banulu noului séu reinnoitului regimu. Fia-carui Ieniceriu se dau câte dóue-dieci de lei, si fla-carui Spahi câte dóue-dieci-si-cinci; si daca li s'ar refusá acesti bani, séu ar' in tardia cu raspunderea lor: ei potu se-i pretinda cá pura datorie. Sunt casuri candu soldatii, vódiendu ca Sultanii sunt in lipsa de bani, le daruiau un'a péné in dóue kiste, séu soldulu de pe trei luni: dar' nici candu nu s'a auditu cá ei se fla renuntiatu vre-odata la Dgiulus Baksisiu. Acestu daru l-a introdusu in imperiulu otomanu mai ántáiu Solimanu Canuni, auctorulu a mai tóte regulatiunile in statulu osmaniloru. La prim'a vedere s'ar paré ca acestu usu ar' fi unu lucru periculosu pentru imperiu; cáci speranti'a de a capeté baksisiu este unu incitamentu perpetuu la soldatii avidi de a se revolta. Si intr'adeveru, esperienti'a a áretatu, ca cele mai multe rebellii si destituiri de Sultani prin nimicu nu s'au suscitatu si sustienutu mai multu, cá prin aceea ca Ienicerii, cupidi si altminterea de a schimbá cátu mai adese-ori regimulu, in speranti'a baksisiului se uniau cu inimicii Sultaniloru si se revoltau contra acestora. Dar' déca consideramu mai deaprópe scopulu acestei légi si intentiunea legislaturelui, nu potemu sa admiramu destulu prudenti'a divina si profund'a sciintia politica a lui Solimanu dísu Canuni. Elu adeca isi propusese a pune imperiulu in stare de a nu se teme nici de atacurile dinafara, nici de turburările din laintru. Pre langa acésta, elu se temea ca successorii sei, orbiti de puterea absoluta ce o ar' avé asupr'a suditiloru lor, ar' poté prin superbia, tirania si alte vitiuri se risipésca totu ce au adunatu: asia i-au legatu prin o lege, care se-i faca a tiené susu si tare la dignitatea imperiale; si in acelasiu timpu prin frica de turburari se-i faca a se retiené de a le face réu, déca amórea de virtute nu i-ar' poté miscá la acést'a. Elu prevedea, ca cu modulu acesta, successorii sei voru fi necesariamente obligati a purta o grige deosebita, cá in tierile lor se nu se comitta nici-o nedreptate séu tirania; si acést'a, parte pentru a desarma pe malcontentii sedusi prin daruri la rebellione, si a le luá si cea mai mica ocaziune de a gasi ceva de condemnatu in faptele Sultaniloru; parte, pentru cá chiar' prin modulu acesta, soldatii astuti, cari petrecu cu ochi attentivi corruptiunile publice, in speranti'a baksisiului se póta allege si dá Statului domnitaru prudenti, cari se scia ca cellu mai micu abusu de putere i pune in periclu de a-si perde tronulu.

rebelli, i-au trimisu garnisóne in cetati fórtede departate. Acesti-a inse se adunara in Orta Giamì, prinsera armele, percorsera trupe de trupe tóte stradele, si strigau ca : Vezirulu este inmicu alu Sultanului Solimanu, si cá atare, precum cá unulu care a frantu si violatu promissiunea sã, trebe omoritu.

REBELLII OMOARA PE VEZIRULU IN PALATULU SEU

VI. Vezirulu audiendu de adunarea soldatiloru si de cele ce se petrecu pe strade , se trase cu officiarii sei in palatulul seu , inchise portile, si se resolvì a se aperi si a muri cu sabi'a in mana. Puçinu dupa aceea vinu rebellii , incungiura palatulul , si striga : se li se deschida portile ; căci au de a impartasi ceva vezirului. Dar' Siavus Pasia , care sciã intentiunea lorù , le denegã intrarea. Ei se încerca a rumpe portile cu puterea : Siavus i respinge cu armele , ce, din fericire, le avea in palatu, si omóra vre-o două-dieci de Ienicierii. Soldatii, vedindu mórtea cameradiloru lorù , se infuria si mai tare, nevalescù cu tóta puterea asupr'a portiloru, le spargu, si intra in palatu. Vezirulu din ferestra camerei sale , care erã chiar' in façie cu port'a, nu incetã a descarcã puscaturile asupr'a lorù ; officiarii sei anca, căm una-suta la numeru, se oppunu rebelliloru cu arm'a in mana , i impiedica de a se urcã pe trepte, si-i respingu pênê in Divanchanu (5); si finindu-li-se puscaturile, ei întrepidi cu

(5) *Divanchanu*. Tribunalu, sala de judecata, séu localitatea unde se asculta plangerile poporului. In catulu primu alu palatului Vezirului este o sala fórtè spatiósa, de trei laturi inchisa cu paretì , ér' a patr'a lature , unde sunt scarile , è construita numai din colonne; si acést'a è anume facuta asiã, pentru cá pledarile se se audia mai bine , si interessatii se póta fi admisi in laintru mai usioru ; ér' cei cari stau afara pe scari se póta întielege despre ce se tractéza in sala. In midiuloculu paretelui care este in façie cu intrarea , este facutu unu arcu , si deasupr'a acestui-a este scrisu in littere de aurù confessiunea fidei mahomedane, despre care amu facutu acum de atâte-ori mentiune. Suptu acestu arcu unu scaunu pusu pentru Vezirulu, in care siede elu dupe manier'a europena, adeca cu piciórele lasate ia josu (*). Pe paretile spre média-dí este depinsa o lampa, care este semnu lui Mihrab séu altariu, catre care Turcii trebe se se întórca cu faci'a lorù candu isi facu rugatiunile. Căci, fiindu-ca partile litiganti trebuindu a asceptã reiesit'a causei lorù, de multe-ori sunt impiedicate de a merge la o Giamia spre a recitã acolo Nemazulu la timpulu curentu : asiã pentru comoditatea lorù s'a inventatu acestu semnu de al-

(*) Turcii isi punu piciórele in crucisiu, si asiã siedu pe ele *Tr. Rom.*

sabi'a in mana apera pe domnulu loru. Lupt'a a fostu infocata si sangerosa, unde mai bine de un'a-suta-cinci-dieci de rebelli au ramasu morti pe trepte, si cam totu atati-a vulnerati. Dar' in urma

tariu, ca la singalulu clamatoriloru se nu-i impiedice nimica de a-si face rugatiunile chiar' si in midiloculu rumorei ce nu arare-ori domnesce in sala. Eca acumu form'a de procedura ce se observa la Turci in acestu foru de judecatoria. De patru ori in septemarta, adeca Vineri, Sambata, Luni si Mercuri, e detoriu Vezirulu a veni in Divanu si a face dreptate poporului; afara de casulu candu ar' fi impiedicatu prin affaceri de mare importantia, ceea ce forte arare-ori se intempla. Dar' candu totusi are ceva pedeca, atunci ilu suplinesce Ciausiu Basi. Dilele de Duminica si Marti suntu destinate pentru Divanulu Sultanului seu Galbe Divanu. Ioia e di de pauza si pentru aceea se si numesce Datlu Ghiuni (*) Vezirulu are de assistenti, Vinerea, pe amenduoi Kasiulaskirii, pe celu de Anatoli'a la stanga, si pe celu de Rumeli'a la dreapta; dintre cari celu d'antaiu asiste numai ca auditoru, er' cestu de alu doilea ca judecatoriu: Sambat'a are pe Galata Molasi, seu judele de Pera: Luni'a pe Eiub Molasi si pe Iskiudar Molasi: Mercuri'a pe Istambul Effendi. Inainte de a veni acesti-a in sala, Ciausiu Basi asedia amendoue partile litiganti in duce renduri, dandu-le cate-unu Ciausiu ca garda, si spunendu-le ca se asteapta pene va veni Vezirulu, er' pene atunci se-si tiena flacare Arzuhalulu seu in mana. Dupa ce a venit Vezirulu, si la ordinulu seu s'a pusu pe masa tapisulu tiesutu cu auru, numitu Ischkir, re care scrie elu: vine celu d'antaiu acusatore din rendulu de catra man'a stanga si-si da petitiunea la Ciausiu; acesta o da la Ciausiu Basi, seu la altu superioru alu seu, precumu sunt Ciauslar Kiatibi si Ciauslar Emini; si acesta o da lui Buiuk Teskieredgi, care sta in partea stanga de la Vezirulu. Acestu Teskieredgi cetesce Arzuhalulu cu voce inalta; si dupa aceea se asculta amendoe partile in modu contradictoriu, adeca pro si contra. Dupa ce s'au esaminatu si ponderatu motivele si de o parte si de alta assessorii, ori cari ar' fi ei, se redica, si recapitulandu in modu summariu tota causa, spunu ce sententia trebe se se aduca dupa opiniunea loru si conformu legiloru divine. Si deca Vezirulu aproba, Teskieredgiulu insamna sententi'a in partea de-asupra a Arzuhalului, care trebe se fia nescrisa, si Vezirulu o confirma, subscriendu cuventulu *Sah* (adeveratu). Er' deca Vezirulu se indoesce despre justeti'a sententiei, elu mai asculta odata tota causa; si deca afla ca assesorii cu intentiune au datu sententia nedrepta, pronuntia insusi alta sententia dupa opiniunea sa propria, si despre acesta da partiloru unu Hudget seu o copia a sententiei. In asemenea casu inse, assesorii mantienu cu tota seriositatea opiniunea loru; ceea ce nu numai ca potu, ar' sunt obligati a face: pentru ca deca s'ar descoperi ca unu judecatoriu a facutu odata nedreptate, elu nu numai ca-si perde postulul, dar' nici numai doate are sperantia de a intra vre-odata in altu postu. Dupa ce s'a purcesu in modulu acest'a cu tote partile postate in stanga, totu asi se purcede si cu cele din dreapta; adeca celu mai antaiu isi da Arzuhalulu prin midi-locirea personelor mentionate mai in sus lui Kiuciuk Teskieredgi, care mai antaiu ilu parcurge in fuga, pentru ca se nu se impiedice candu vine se-lu citeasca. Indata apoi ce s'a ju-

(*) Diu'a dulce; seu Joi'a alba. *Tr. Rom.*

multimea repórta victoria asupr'a bravurei, si multi d'in partid'a vezirului cadu morti, altii fugu pe coperisiu deasupr'a si se arunca josu pe strada. Vezirulu, cându a vediutu ca ómenii sei sunt dispersi, s'a retrasu érase in camer'a sa, si in usia mai omóra cu sabi'a vre-o doui-spre-diece Ieniceri. In urma, fatigatu mai multu de invingerea sa, decátu de a fi elu invinsu, cade in man'a soldatiloru, si a fostu in modú crudele ucisu. Corpulu seu taiatu în bucati, a fostu aruncatu prin ferestre pe strada.

ALTE CRUDELITATI ALE REBELLILORU

VII. Soldatii in furórea loru nu se oprira aci. Ei petrundu in apartementulu femeieloru, lucru ne mai auditu péné acumu la Turci, si taia nasulu, manile si piciórele la femei'a Vezirului (6) si la sor'a lui, si góle desbracate le arunca pe strade; apoi comitu si alte fapte esecrabili cu sclavii si cu slavele. Dupa aceste brutalitati comisse asupr'a familiei si casei Vezirului, rebellii cá nisce lupi selvatici se arunca prin tóte stradele cetatiei, si omóra si préda totu ce le vine in cale, cá si candu tóta lumea ar' avé parte la crim'a Vezirului. Ce spectaclu inspaimentatoriu! ce trista desolatiune in tóta cetatea! Nici-odata Constantinopolea n'a fostu mai aprópe de ruin'a sa totale cá chiar' acumu; déca, spre fericire, ulemii, primii autori ai seditiunei, nu se întrepuneau ér' ei a o stinge. Cáci vedíendu periclulu inaintea ochiloru, ei se, adunara numai decátu in palatulu imperiale, arborara Sandgiaki-Sierifulu (7) lui Mahomedu tramisera clamatori in tóte partile se publice, ca totu musulmanulu

decatu o cauza ce era mai inainte in desbatere: Kiuciuk Teskieredgi ceteste cu voce innalta Arzuhlulu ce i s'a inaintatu. Si totu ásiá merge péné se termina tóte cauzele; si divanululu nu se póte redica, decátu séu facéndu-se nópte, séu déca nu mai sunt cauze de infañosatu. — Totu in sal'a acést'a isi primescu Spahii soldulu loru in presentia Vezirului. Ér' Ienicerii isi capeta soldulu loru in Galibe Divanu, séu in curtea Sultanului, si li se da in pungi, cari apoi ei leducu la Kulkiahia, si acést'a le imparte dupa trupe, si da fla-carui competentia sa.

(6) *Femei'a Vezirului.* Acést'a a fostu fli'a marelui si celebrului Veziru Kioprili Ahmedu Pasia, si sor'a lui Kioprili Mustafa Pasia, care puçinu dupa aceea a reocupatu Belgradulu de la Germani. Cruelitatea cu care soldatii turbati au tractatu pe aceste femei, este cu multu mai desonoratória, decátu rebellíunea insasi si decátu ucciderea nevinovatului Veziru.

(7) Stindardulu santu. *Tr. Rom,*

care nu voiesce se tréca de infidelu, se asculte si se se adune in giurulu acestui stindardu. Cetatianii si locuitorii Constanfinopolei au fostu primii, cari au propèratu sub stindardu; dupa aceea vinu Ienicerii, si pentru cá se nu para rebelli si dispretiuitori stindardului profetului loru, depunu armele si se suppunu santului stindardu, strigandu ca ei au prinsu armele nu in contra Sultanului, ci in contra vezirului, perfidului seu inamicu. L-amu punitu — dîsera ei — precumu a meritatu; si acumu suntemu gat'a a face totu ce ne va ordoná Sultanulu, câci i-amu datu putere a dispune de viéti'a si mortea nóstra.

CODGIA ISMAIL PASIA ESTE NUMITU MARE-VEZIRU. REBELLIUNEA REINCEPE

VIII. Dupa-ce cu modulu acest'a a incetatu tumultulu, Solimanu numesce mare-veziru pe Codgia Ismail Pasia (8) si rebelli se intorna la casele loru. Dar' acésta liniste n'a tîenutu lungu; câci pucinu dupa aceea, Sultanulu a datu ordinu Vezirului, cá in ascunsu se puna man'a pe auçtorii rebelliunei, si se-i curatie din viétia. Vezirulu a inceputu cu tóta seriositatea a eseguta ordinulu Sultanului; dar' Ienicerii vediendu acést'a, apuca éراسi armele, se aduna in Orta Giamí, si amerintia a estermína atátu pe Sultanulu cátu si pe Vezirulu. Sultanulu vediendu ca furtun'a se ridica asupr'a capului seu, ascultandu consiliulu lui Kioprili Mustafa Pasia, arunca tóta vin'a pe Vezirulu (9), si lasa a se respandi vorb'a, ca tóte acestea le-a

(8) *Codgia Ismail Pasia*. Betranulu Ismailu Pasia. Era pe acelu timpu Aga Ieniceriloru, si flu numitu mare-Veziru anume cu intentiunea de a innabusi mai usioru turburarile, si de a imblandi cu mai pucina ostenála pe Ienicerii rebelli. Dar' candu se revoltara a dóu'a óra, betranulu fu sacrificatu la consiliulu lui Kioprili Musafa Pasia, si s'a tramisu in esilu la Rhodos.

(9) *Arunca tóta vin'a pe Vezirulu*. Puterea suprema si câte-odata aprópe nemarginita, ce dau Sultanii Veziriloru sei asupr'a imperiului ottomanu, ar'poté in alte state se aiba consecintie periculóse; in Turci'a inse este celu mai efficace, déca nu uniculu midi-locu de a sustiné sta tulu. Câci, afara de aceea ca Sultanulu are puterea de a destitui pe Vezirulu candu i place; ceea ce se intempla mai alesu candu vede ca puterea Veziru lui prin o lunga durata a prinsu radecini prè afunde; dar caus'a ce-i retíene pe Veziri de la a face turburari, este mai cu séma aceea, ca ei sciu bine, ca prin destituirea Sultanului, nu mai potu adunje nici-odata se-si mai faca noroculu. Ei nu potu adunje se-si puna pe capu o diadema atátu de sacra, din caus'a singularei veneratiuni cu care se porta Turcii cátrá cas'a domnitória osmanica dar;

facutu Vezirulu d'in propri'a sa auctoritate, fara scirea si fara ordinulu Sultanului.

**CODGIA DESTITUITU, SI IN LOCULU LUI SE NUMESCE VEZIRU TEKKIURDAGHI
MUSTAFA PASIA**

IX. Pentru că se dea ôresi-care colôre de crediementu vorbeloru sale, Solimanu destituie pe Codgia Ismailu Pasia din dignitatea de mare veziru, si-lu tramitte in esiliu la Rhodos; in loculu lui numesce veziru pe Tekkiurdaghi Mustafa Pasia. Effectele fatali ale acestoru flacare s'au lalfu din capitala si in celelalte provincie ale imperiului.

EGEN PASIA IN RUMELI'A, SI GHIEDUKI PASIA IN ASI'A, SE REVOALTA

X. Egen Osmanu Pasia (10) in Rumeli'a audiendu ca Mohamedu

ef nu potu contá nici la o affectiune séu favóre stabila a succesorelui Sultanului. Cáci acest'a nici odata nu-si va pune increderea intr'unu omu care a fostu tradatoriu façe cu domnulu seu. Candu se nascu turburari, uniculu scutu cu care se apera Sultanii contra plangeriloru si murmurulu poporului este, ca ei tóta vin a relei administratiuni o arunca asupr'a Vezirului, si-lu sacrificá furiei poporului. Unu remediulu acest'á, care arare-ori a remasu fara a produce efectulu seu bunu; ba n'ci odata n'a smintitu de cate-ori s'a aplicatu; déca cumu-va Sultanii din pré marea loru iubire catra Veziri nu au intermissu de a-i puni, si de a imbandi prin alte mid-lôce mai dulci pe poporulu malcontentu. Cáci multí barbati fôrte considerabili tienu, cá Turcii nici-odata n'ar' fi venitu la estremulu de a destitui pe Sultanulu Mahomedu alu IV., principe renumitu prin lunga domnirea sa si prin atâte multe victorii, déca elu nu tinea la obstinatiunea sa de a protege pe Vezirulu seu, Ainedgi Solimanu Pasia (care dupa maxim'a Turciloru a meritatu a-si perde capulu, fiindu-ca la anulu 1686, a lasatu pe imperiali inaintea ochiloru sei se cuprinda Belgradulu, si dupa aceea s'a lasatu se fia batutu la Siclosiu), si déca elu nu asteptá cá lucrulu se adjunga la atáta desperatiune, in cátu se remana elu insusi ucisu. Assemenea nici Mustafa n'ar' fi fostu destituitu, déca elu ar' fi estrađatu numai pe Rami Mchemedu Pasia si pe Mufti dimpreuna cu fiii loru in manile rebelliloru.

(10) *Egen Osmanu Pasia*. Unu omu fôrte insemnatu pentru lotriele sale in Asi'a Elu a fostu instituitu mai antáiu Pasia cu duoe tuguri in vecinatate de la Ká daghi, Dar cându a vediutu ca starea imperiului ottomanu este sdruncinata atátu afara catu si in laintru, elu, cu trupele ce le avea sub comand'a sa si cari treceau de cele mai bune in tóta Asi'a, a inceputu a devasta tôte provinciile vecine; si mai multu, elu amerintiá cu destructiune cetatea Iskinderu, bá péné si resiedinti'a imperiale. In urma inse s'a impacatu cu Sultanulu Solimanu; si dupa ce a obtienutu iertatiune de la acésta, a adusu cu sine preste un'a mie de voluntari pentru a se bate contra Germaniloru. Dar' cu tôte acestea i s'a luatú vjéti'a indata ce au adjunsu la Con tantinopole.

este destituitu si in locul lui a adjunsu Solimanu pe tron, au adunatu o truppa considerabile de Spahi, si i-ă indemnatu că cu invoiere communa se tramitta unu Arzuhalu la Vezirulu si se cêra bacsisiulu Giulus, ce li se cuvine dupe usu. Vezirulu fiind in absoluta imposibilitate de a le şatisface cererea, le-a respunsu, ca anca voru trebui se ascepte lungu timpu pênê ce li s'ar poté plati acelu bacsisiu. Atunci Spahi isi fecera singuri dreptate, si stôrsera de pe locuitorii din Rumeli'a aceea ce le datorîă Vezirulu, si sub acestu pretestu au devastatu tóta Bulgari'a pênê la Sophi'a. In Asi'a, Ghieduk Pasia inspiră trupeloru sile idei seditiöse; si alaturandu-i-se mai multe mii de voluntari, amerintiă a attaca însasi Constantino-polea. Si mai multu; elu devastă tôte provinciile de sub Beglerbegulu de Anatoli'a, si suppunendu-le potestatiei sale, innaintă cu armat'a sa pênê la Isnikimid Ghiescid (11), si se prepară a obsidiă cetatea Chrysopole; ceea ce credea a o poté occupa cu atâtu mai usioru, cu câtu ca Ienicerii, rebelli si ei, pareau a se occupa mai multu cu certele loru interne, decâtu a mai cugeta la inimizii esterni, si la acei-a cari assemenea loru erau culpabili de rebelliune.

**IENICERII LASA LA O PARTE CUGETELE LORU REBELICE, SI BATU PE
REBELLULU GHIEDUK PASIA**

XI. Dar' Ienicerii lasa la o parte furôrea revolutionaria ce o nutriau contra superioriloru loru, trecu marea, si ajungu inaintea Chrisopolei cu o nôpte mai inainte de ce ar' fi inceputu Ghieduk a o attaca; tragu o lină in giurulu cetatiei, constringu pe inimicu a se retrage; si puçinu dupa aceea luandu offensiv'a, batu pe Ghieduk si punu capetu rebeliunei.

IMPERIALII OCCUPA AGRI'A SI ALTE CETATI IN UNGARI'A

XII. Pre candu imperiulu ottomanu era cutrieratu de aceste revolutiuni intestine, armat'a imperiale a ocupatu celle mai tari propugnacule ale Ungariei, Agri'a, cea mai formidabile fortarétia in

(11) *Isnikimid Ghietsid*. Asia se numesce sinulu marei de la Nicomedi'a, care se intinde de la marea-marmora pênê in marea-négra. Numele de Ghietsid, adeca Tre-cătória, i s'a datu din cauza, ca aprópe de acestu sinu de mare este calea ce duce din Asi'a la Constantinopole.

Ungari'a-de-susu, după obsidiune de patru luni, a fostu constrinsa prin fôme a se supune imperialiloru în două-dieci ale lunei Muharremu anulu Hegirêi 1099. Totu asemenea sôrte a avutu si Muncaciulu, o fortarétia aprôpe insuperabile în Ungari'a-de-susu, si care cu câti-va ani mai înainte a fostu intarita cu o buna garnisôna si cu noué fortificatiuni de catra Tökôli; nu numai, cî acest'a o fece de asilu pentru femei'a sa, thesaurulu si archivulu seu. După ce inse, precumu amu spusu mai in susu, Turcii au arestatu pe Tökôli, si Casovi'a s'a perdutu din mana, muierea lui, acésta eroina a timpului nostru, si-a adunatu atâte truppe, câte i-a fostu in potintia, a providutu Muncaciulu cu o cantitate considerabile de victuale, sperandu ca in modulu acest'a se va poté susțiené pênê la finitulu bellului, sêu pênê ce Turcii voru poté veni se elibere cetatea.

EI OCCUPA MUNCACIULU, PUNU MAN'A SI ARESTÉZA PE SOCI'A LUI TÖKÖLI

XIII. După ce fortiele turcesci au fostu respinse prin partile vecine, contele Merci, la anulu Hegirei 1098, se încercă a supune si acésta fortarétia sub potestatea sa, si o batù câte-va luni bombardandu-o cu tunuri si cu bombe. Dar' a vediutu ca cu modulu acest'a nu pôte esniici la unu resultatu, fiindu-ca principes'a se aperiă cu unu curagiu eroicu si firmitate admirabile; pentru care ea ar' fi meritatu tôte elogiele, déca ar fi aplicatu aceste mari si singulari vertuti intru aperarea patriei sale. Asiă contele Merci se puse intr'o distantia ôre-care de la cetate, si blocandu-o o tienea in astu modu inchisa, in câtu taiându-i tóta comunicatiunea, a fortiatu pe principess'a, soçi'a lui Tökôli, a se supune mai multu prin fôme, decâtu prin armele inimice; si in patru-spre-diece alle lunei Rebiul-ewel, anulu Hegirei 1099, s'a predatu dimpreuna cu castellulu in discretiunea impera-

II. 1099
I. C. 1688

DISPOSITIUNEA REBELLA A TURCILORU AMERINTIA CU NOUA SEDITIUNE

XIV. Ajungându scirea despre aceste infortuniuri la Constantino-pole, poporu si soldati au inceputu de nou a nutrî idei seditiôse. Căci ei cu totii se inspirasera de sperantia, ca după ce Mahomedu, auctorulu bellului injustu a fostu destituitu, si in locul lui a fostu înaltiatu pe tronu Solimanu, adeca unu principe de o speșiala pie-

tate, precumu isi imaginau ei: mâni'a lui dumnedieu va încetá de asupr'a lorú, si respinsi voru fi inimizii carí amerintiau a petrunde pêné în inim'a imperiului. Dar' vediendu-se insielati in acceptarile lorú : au inceputu a respañdi scrisori injurióse prin Giamle si prin Divanu, in cari faceau reprobatiuni Sultanului pentru negligerenti'a sa, si atacau in modu satiricu, in versuri si in prosa, atâtú pe vezirulu si pe ceialalti officiarí mai de frunte, câtú si pe Sultanulu însusi. Vezirulu nu erá inatentivu la aceste miscari; si ordiná patrole, cari percurgeau stradele cetatiei diu'a si nóptea; oprí conventiculele nocturne, unde sciá bine ca de comunu se fabrica aceste arme militiósé; lasá a se arestá unele persóne, cari din neprecautiune tie-nusera discursuri satirice in publicu, dar' i liberá éراسi fara a-i puni, cá nu, punindu-i, se mai verse, precumu se díce, oleiu pe focu.

**SOLIMANU MERGE LA ADRIANOPOLÉ. TIMOAREA LUI NATURALE CONTRIBUIE
FOARTE MULTU LA ÎNCETAREA SEDITIUNEI.**

XV. In urma timórea naturale a Sultanului a effectuítu aceea, ce nici curagiulu celu mai animatu, cá celu mai bunu midi-locu de a preveni reulu, n'ar' fi potutu face. Solimanu într'atátu a fostu cuprinsu de frica, in câtú s'a resolutu a perasi Constantinopolea si a se departa d'între auctorii rebelliunei. Intentiunea sa a fostu aprobata, si sub pretestulu de a schimbá aerulu, s'a dusu la Adrianopole cu nobilii sei si cu tóta curtea. Nu incupe dubiu, ca poporulu din Constantinopole a avutu tóta ratiunea de a se plange de réu'a administratiune a trebiloru publice; dar' gresiél'a erá, ca elu atribuiá caus'a nu celloru ce o meritá, ci altoru persóne cu totulú innocente. Câtú de sleitu erá thesaurulu publicu, si in ce mare ne-cesitate erá redusu acestu opulentu imperiu, se póte vedé diñ ceea ce s'a petrecutu cu ocasiunea acestei caletorii a Sultanului de la Constantinopole. Candu'erá chiar' se plece Sultanulu, vine stabulariulu si-i annuncia, ca in stalurile altetiei sale nu sunt atáti cai, catári si cãmile, câtisunt necessari pêntru a transportá tóta curtea la Adrianopole. Sultanulu, cá omu de unu temperamentu fórté blandu, i díse se mérga si íea cu tocméla ceea ce lipseste, si defterdariulu se plátésca banii. Defterdariulu inse, întrebatu fiindu, respunse ca nu suntu atáti-a bani in cass'a thesaurului publicu. Atunci Solimanu,

pentru a veni într'adjutoriulu acestei necessitati momentane, a datu ordinu că in piati'a publica se se venda argintari'a, aurari'a si tôte pretiôsele sale. Cu modulu acest'a potându, nu fara mare greu-tate, a inchiriá cai si carra, a plecatu din Constantinopole; si prin a-cést'a a prevenitu si evitatu o revolutiune ce erá chiar' se erumpa.

**AJUNGENDU SOLIMANU LA ADRIANOPOLÉ, INVITA PE IMPERATULU GERMANIEI A
INCHEIA PACE**

XVI. Dupa ce a adjunsu la Adrianopole, se aretá la inceputu că si candu n'ar' cugetá la alta decâtu la întreprinderi bellice. Dar'-fiindu-ca legea Coranului si devotiunile superstitiôse, i erau lucruri cu multu mai placute, decâtu armele si soldatii, asia a tramissu pe Zulficaru Effendi⁽¹²⁾, sindiculu Ienicieriloru, si pe Alexandru Mavrocordatu⁽¹³⁾, interpretele divanului, in calitate de delegati la

(12) *Zulficar Effendi*. Acest'a eiá de nascere din Constantinopole, si pentru inve-tiatur'a sa erá in mare védia la curtea ottomana. Pre langa virtutile sale personali, positiunea lui de Ienghiceri Effendisi, adeca secretariu alu Ienicieriloru, ilu facea a se bucura de o speciale consideratiune la curte. Officiulu acestui funcționariu con-siste in a tiené registruri despre toti Ienicierii; a da fla-carui dintre ei unu atéstatu subscrisu de mân'a sa; a chiamá pe fla-care cu numele, candu au se-si primésca soldulu; si cu unu cuventu, a intarí cu subscrierea numelui seu tôte actele ce pri-vescu pe Ieniceri. Cu modulu acest'a, abiá se pôte crede câti bani si câta avutia isi pôte elu câstiga atâtu pe cale drépta câtu si pe cale nedrépta. Caci, pre langa sala-riulu seu, care este fôrte considerabile, elu mai capeta presente fôrte insemnate dela officiarii de Ieniceri, candu acesti-a vinu promovati la vre-unu ranghu mai inaltu; ceea ce la ei se intempla mai adese-ori deoátu ori unde la altii, parte pentru nu-merulu cellu mare alu officiariloru la aceste truppe, parte pentru ca Aga Ieniceri-loru se schimba fôrte adese-ori. Cáci este usu generale la Turci, ca se nu se presente inaintea a nici-unui scriitoriu fara a-i aduce vre-unu prezentu. Afara de acest'a candu Ienicerii isi primescu soldulu, fla-care trebue se-si presente Pusol'a sa (o nota séu çidula pe care sta numele fla-carui Ieniceriu, si de care totu insulu trebe se aiba un'a); elu inse le stringe si ale acelor'a cari séu sunt morti séu absenti, si redica pentru ei soldatulu, si-lu tiene pentru sine. Ne mai mentionandu aci alte midi-lóce de inavutire, in cari-Turcii atâtu sunt de inventiosi, in câtu nu-i întrece nici-unu altu poporu pe lume. A remasu de elu unu singuru fiu cu numele Osmanu Aga, care dupa mórtea lui Daltaban, a fostu inaintatu prin auspiciile lui Maurocordatu la dig-nitatea de Kiahaia.

(13) *Mavrocordatu*. Acestu barbatu atâtu este de cunoscutu in tóta Europ'a, in câtu n'ar' mãi trebui se facu aci o lunga istoria a vietiei séle. Totusi pentru placerea cel-loru curiosi vreu a da aci unele notitie, despre geneologi'a sa, despre care pene-acumu nu circuléza decâtu numai date incerte. Sub domni'a lui Muradu IV., renu-

imperatului Germaniei, sub pretextul de a-i annuncia suirea sa pe tronul, in realitate inse cu intentiunea de a tracta cu elu despre pace si a o incheia sub conditiunile precumu o voru poté.

mitu pentru cucerirea Bagdadului, era in Constantinople unu grecu foarte avutu, care era cunoscutu din registrele sale sub nume de Σκαρλάτος (Scarlatos) si care a fostu sorgugiú, séu cumperatoriulu de boi si de oi la curte. Acésta intreprindere se dá de comunu unui grecu; fiindu-ca ei, grecii, poteau mai usioru se cumpere de la crestini boi si oi si alte provisiuni necesarie pentru bucatari'a Sultanului si a Ieniceriloru. Dupa ce Scarlatos si-a facutu o avere foarte considerabile cu meseri'a sa, elu a inceputu a fi cunoscutu, si la curte foarte respectatu; precumu se intempla acósta foarte usioru tuturoru ómeniloru avuti. Pe timpulu acel'a domniá o mare inimiztia intre Vasiliu principele Moldaviei si intre Mateiu principele Romaniei. Fia-care din acesti duoi principi voia a se alungá unulu pe altulu din scaunulu domnescu. Amenduoi erau foarte avuti, si fla-care avea partiða puternica la curte: asiá n'au potutu se strice al tui-a decátu loru insi, prédandu-si thesaurulu si seracindu-se unulu pe altulu. Scarlatu erá pe partea lui Vasiliu si se intrepuse cu tóta védi'a sa pre langa Vezi-rulu si pre langa ceialalti curteni cá se strice lui Mateiu; si facea acestui-a din di in di mai mari pedece. Mateiu a incercatu unele midi-lóce de a trage pe Scarlatu in partea sa; dar' tóte au fostu in vanu. In urma Mateiu, dupa ce i-a muritu muie-rea, a cerutu in casatoria pe Luxandra, unica flia a lui Scarlatu, crediendu ca prin legatur'a de sange mai usioru va poté adunje aceea ce prin bani n'a potutu face. Scarlatu isi da invoierea, si Mateiu prin Capukihaiá, séu secratariulu seu in Constantinople lasa a se celebrá incredintiarea in modulu cellu mai splendidu, si trimitte-mai multi boieri si boierese la Constantinople cu o mare suita spre a-i aduce mirés'a acasa. Câte-va dfile insa dupa incredintiare, Luxandra cade bolnava si capeta versatulu, din care si-a perdutu nu numai frumseti'a, ci anca si unu ochiu. Scarlatu tiene in secretu acésta deformare a fliei sale, si o trimitte la mire pre langa o dote foarte considerabile; dar' totodata i dice ei, cá pe tóta calea se-si tiená faci'a ascunsa dupa usulu turcescu, si se nu se areté nici unui omu pene dupa cununia. Elu adeca credea ca consumata odata cuunui'a, principele, vřendu, nevřendu va fi obligatu a o tiené de a sa socia, si nu o va mai poté refusá. Asiá, Luxandr'a se inveli bine, si se puse pe cale. Dar' dupa ce au adjunsu in Tergoviste, si i s'a datu o casa si camera éleganta, vedindu principele ca mirés'a sa nu permite nimerui a intrá la ea, decátu numai camerieriloru sale ce le luase de acasa: elu a venitü la suspitiune, ca sub asta ascundere neindatinata la crestini, trebe se zaca ceva secretu; si cerüt mai ántáiu pentru sine, apoi pentru unele boierese, permissiunea de a-i face visit'a. Dar' jun'a principessa i-a refusatu si un'a si alt'a, dicěndu ca parintele seu i a interdisu foarte strictu, si sub greu blastemu i-a lasatu, cá nimeruí pe lume se nu-si areté faci'a pe cátu timpu ea este vergura. si acésta interdicere suna nu numai fa-çie de barbati, ci façie si de femei. Si principele, séu pentru ca natur'a sa cea blanda i dictá, séu pentru ca se temea de puterea parintelui miresei sale: n'a mai staruitu a o vedé, ci i-a lasatu numai se intieléga, ca vedindu-o atâtü de rezervata, elu n'a potutu decátu a veni la suspitiunea, ca ea trebe ca sa suffere de unu defectu séu de-

VEZIRULU NUMESCE UNU SERASKIERU IN CONTRA INIMICULUI

XVII. Vezirulu Tekkiurdaghi Mustafa Pasia (14), séu pentru ca avea frica de Germani, séu pentru ca era ingrigiatu ca curtenii, in

formitate in corpu. La acést'a Luxandr'a i respunse intr'unu modu fôrte artificiosu, dicédu ca ea are totu ce trebe se aiba o vergine; dar' déca principelui i pare reu de legatur'a ce a facutu, ea este gata la momentu a se întôrce in tiér'a de unde a venitu; cá-ci fli'a lui Scarlatu nu se teme ca nu-si va gasí unu barbatu. Acestu respunsu subtilu din gur'a unei domnisoare tinere, au amagitu pe Mateiu, in cátu elu a facutu immediatu cele mai mari preparative pentru nuptii. Ea, pururea invejita la faćie, a fostu dusa din allocamentulu seu de pêné aci in palatu, si de aici in beserica. Dar' candu principele, dupa terminarea ceremoniei de cununia, a intratu in cas'a de dormitu, și a vediutu ca nevêsta sa este fôrte urita in faćie si órba de unu ochiur: elu immediatu si fara a se atinge de ea, séu, precumu dicu altii, la dóue díle dupa cununia, o a tramisu din palatu in locuinti'a ei de mai inainte, si de aici o a éspeditu cu unu conductu in tóta onórea la parintele seu, dandu-i tóta dotea inderetu dimpreuna cu alte daruri nuptiali. cari, precumu se dice, faceáu aprópe una-suta-cinci-djeci de pungi. Scarlatu a luatú acést'a in nume fôrte reu, si a incercatu tóte midi-lócele de a-si resbună pentru acésta dehonestare a fiicei sale. Dar' mórtea la prevenitu de a-si esecutá intentiunea; cáci pućinu dupa întórcerea fiicei sale, a fostu assassinatu de man'a unui ieniceriu, pe care, se dice, ca l-ar' fi coruptu Vasilie, principele Moldaviei. Luxandra, vergine si veduva totodata, a ramasu multi ani dupa mórtea parintelui seu nemaritata, de si ea erá fôrte avuta. Cáci nobilii greci, cari se tieneau pe acellu timpu in Constantinopole, nu cautau atátu la avutia cátu la frumsetia, si nu erau dispusi a intrá pentru bani intr'o casatoria atátu de neplacuta; ér' pe cei de rangú mai inferioru i despretiáu ea insasi, cáci era fíic'a unui-a din cei mai vediuti omeni pe acellu timpu, si pre langa aceea anca si mirés'a unui principe domnitoriu. Chiar' pe acelu timpu venise la Constantinopole unu anume Panteli Mavrocordatu, numitu de comunu numai Panteli, de nascere din Chio; nobilu de origine, dar' redusu la atáta seraciá, in cátu, pentru a poté traí, vindea prin Constantinopole metasa de Chio numita la Turci Hetai. Dar' afara de acést'a, elu era unu omu tineru, inaltu, frumosu si fôrte educatu; si pre langa acést'a nascutu dintr'o familia nu neconsiderabile din Chio. Elu avea in acésta insula anca si unu bunu ereditatu de la parintele seu, dar' care in sine nu erá de mare pretiu; cáci acolo pentru a fi cine-va nobilu, este destulu se fia ereditatu de la parintii sei o mica víia si unu turnureļu, din cauza ea insusi teritoriulu angustu alu acelei insule nu permite cá cine-va se posséda bunuri intinse. Acestu Panteli veniá din candu in candu in cas'a Luxandrei pentru a vinde negotiulu eu de metasariá. Ea se inamorá in elu, si fara a mai consultá pe cine-va, se resolví a 'lu lua de barbatu. Tramitte indata dupa unu preotu incetate, si fara se scia cine-va, se cununa cu elu in cas'a sa dupa tóte formele si ceremoniele bisericésci. Din aceasta casatoria Panteli a avutu duoi fii, Alexandru si Ionu Ionu abiá a fostu cunoscutu cui-va in Europ'a, nu numai pentru: ca de la natura era cu pućina intelligentia, in cátu nu putea se facea nici unu progresu in sciintie; dar' si pentru-ca nu avea nici

absenti'a sa, voru persvade pe Sultanulu se-i ia viétia, declină comand'a asupr'a armatei, si institui pe Redgib Pasia (15), Seraskieru in Ungari'a.

unu servitiu la curte, nici a fostu intrebuintiatu in affaceri publice, ci a dusu viétia retra a ca o persóna privata. In acésta stare a si muritu, lasandu dupa sine duoi fii, Scarlatu si Constantinu, cari chiar' atátu de puçinu au fostu renumiti ca si elu. Alexandru inse, cellalaltu fiu alu lui Panteli, erá cu tótulu de alta fire. In etate de duoi-spre-diece ani a fostu tramisu la studiu in Padu'a: unde patru-spre-diece ani a urmatu sciintiele cu atáta diligentia, in cátu nu numai cá a fostu declaratu dóctoru in fisica si in filosofia, dar' indata la întórcerea sa in patria a fostu consideratu cá demnu de a ocupá catedr'a de professore publicu alu fisicei si filosofiei in scól'a patriarcala din Constantinopole. Dar' venitul din acésta occupatiune i parea prè puçinu, si pentru aceea începú a practicá sciinti'a medicinei intre Turci; si prin acést'a in scurtu timpu isi cástigá atát-a renume, in cátu cei mai multi dintre boieri se serviau cu elu in infirmitatile lor. Si pentru cá se-si faca unu nume si mai mare, si fiindu-ca Turcii nu sciau ca cine a fostu parintele seu; elu nu s'a datu de nepotufu, ci chiar' de fiulu renumitulu Sarudge Scarlatos (*); si poporul din Constantinopole, care nu cautá multu la lucruri de aceste, ilu crediu indata si-lu numi puru si simplu Iskierlet Oglu, adeca Fiiulu lui Scarlatu. Acést'a l-a facutu de a purtatu elu apoi acestu nume in Europ'a; precumu amu mentionatu degiá, ca in diplom'a imperatulu Leopoldu, elu se numesce Alexandru din famili'a nobili'a a Scarlatiloru. Intr'aceea, dupa ce s'a intemplat ca Panaiótu Nicusius, primu-interprete alu curtiei ottomane a muritu: Kioprili Ahmedu Pasia a datu acestu postu lui Alexandru, pentru marile sale cunoscintie in limbele orientali: si elu a purtatu acestu officiu trei-dieci de ani cu varie schimbatiuni alle fortunei. Cáci, dupa ce patronulu seu, Cara Mustafa Pasia, a fostu stranglatu, succesoru acestui-a Cara Ibrahimu Pasia, ilu amerintiá cu mórte sub cuventu ca elu ar' fi abbatutu pe Cara Mustafa de a cuprinde Vienn'a cu puterea armeloru. Pentru acést'a elu a fostu destituitu din officiu; bunurile tóte i-au fostu rapite; si elu insusi aruncatu in prisóre. Urmatoriulu lui a fostu Sefer Aga, unu crestinu renegatu, care a trecutu la religiunea mahomedana. Dar' in câte-va luni de dile, Cara Ibrahimu Pasia a vedutu ca Sefer Aga nu è capabile de postulu seu; si restabilu pe Alexandru in officiuulu seu onorificu de mai inainte, dandu-i prin acést'a ocaziune de a-si castigá avere anca si mai mare, si de a se bucurá la curte de unu favoru cu multu mai inaltu de cátu mai inainte. Sub Kioprili Mustafa Pasia prin primirea ambasadei la Vfen'a a cáliutu Alexandru in periclu fórte mare, si póte ca acést'a i aducea ruin'a totale, déca elu prin varie promissiuni la curtea Viennei nu esoperá, cá acést'a sub diverse preteste se-lu retiena acolo péné dupa mórtea lui Kioprili. Dupa ce a muritu Kioprili, Alexandru s'a intorsu de la Vienn'a dimpreuna cu Sulicar Effendi la Constantinopole. Bungle sale successe cu ocaziunea tractatulu de pace de la Carlovitiu, atáta reputatiune i-au facutu la curtea ottomana, in cátu acést'a l-a onoratu cu nóu a numire si titulu de *Muharemi Esrar*, adeca conservatoriulu de se-

(* Scarlatu Flaviulu (galbenulu, palidulu) *Tr. Rom*

IMPERIALII OCCUPA ALBA-REGALE SI ALTE MAI MULTE CETATI

XVIII. Dara înainte de a esi armat'a ottomana in câmpănia, imperialii blocasera Alba-regale, si t'ota earn'a o au tienutu inchisa din t'ote partile asiă, in câtu garnis'ón'a constrinsa de f'óme, in nouespre-diecé ale lunei Regeb, anul Hegirei 1099 (16), a trebuitu se ca-

II 1099
I C. 1688

crete séu secretariu per excellentiam ; care elu in grecesce o ăsplică prin cuventulu *ἐξαποβήτων* (*) ; si de aci elu pretindea titlulu de *Ἐκλαμπρότατος* (**) dela principii domnitori ai Moldaviei si Romaniei, si dela ceialalti principii crestini suppusi imperiului ottomanu. Elu chiar' si la betranetiele sale au avutu o multime de neplaceri dela Daltabanu Mustafa Pasia. Acest'a voia in totu modulu a strică pacea de la Carlovitiu , si a uccide pe auctorii ei ; si acést'a sub pretestu, ca ei au lucratu in contra instructiuniloru sale , si ca au facutu prè multe concessiuni Germaniloru si mai alesu Poloniloru. Dar' Daltabanu fu uccisu prin intrigele lui Mufti ; si mórtea sa intr'atatu a inversiunatu pe favoritiu si aderentii sei , in câtu ei au eruptu in rebeliune, si pretindeau cu insistenta estradară lui Maurocordatu Sultanulu Mustafa p'óte ca si facea acést'a, déca Maurocordatu nu se refugia la ai sei in Sozopole. In urma inse, dupa ce Sultanulu Achmedu prig prudent'a sa politica a dispersu pe conspiratori, si a stinsu rebelliunea ; Maurocordatu, imbracatu in vestminte monacali, s'a intorsu cu fiulu seu indereptu la Constantinopole, unde Sultanulu l-a reabilitatu in t'ote onorurile de mai înainte si i-a restituitu t'ote averile sale. A mai traitu apoi p'ónē catra finea anului 1709., candu a perasitu si elu acést'a viétia si a trecutu la alt'a. Elu a lasatu dupa sine cá eredi immenselorū sale averi pe duoi fii si duóe fiice: Nicolau, Ionu, Alexandr'a si Elen'ă. Afara de acesti-a a mai avutu unu fiu cu numele Scarlatu; acest'a a fostu mare paharnicu la curte in Romani'a, si ginere lui Constantinu Brancovanu, principe domnitoriu pe acela timp alu Romaniei ; si eră unu tineru de mare sperantia, dar' a muritu inaintea parintelui sed , fară se lase dupa sine vre-unu erede. Nicolau , pe timpul absentiei parintelui seu, care a fostu tramisu la Carlovitiu cu titlulu de Muharemi Esrar, a purtatu sarcin'a de Bashterdgiman séu primu-interprete la curte ; ér' dupa mórtea parintelui seu s'a facutu domnu alu Moldaviei. Asta-di elu è Despotu in Romani'a, si sta f'órtē bine la curte. Ionu a urmatu primu-interprete la curte in locul fratelui seu, si acestu postu ilu tiene si asta-di. Elu este cea mai placuta pers'óna a secului seu.

(14) *Tekkiurdaghi Mustafa Pasia*. De nascere din Rodosto , care la Turci se nu mesce Tekkiurdaghi. Din unu simplu Ieniceriu au adjunsu la dignitatea de mare-vezirū ; dar' nu s'a dinstinsu prin nici-o fapta memorabila.

(15) *Redgeb Pasia*. Acest'a a servitu mãt înainte pre langa Ainedgi Solimanu , care, pre candu era mare viziru, l-a facutu Ciausi Bashi. In urma, dupa ce a fostu tramisu la armata in Ungari'a, onoratu cu trei tuguri si cu titlulu de Seraskerū aici prin excessiv'a sa superstitiune si-a perdutu si armat'a, si viat'a.

(16) Optu Maiu 1688.

(*) Unula, carui sunt concrediate secretele. *Tr. Rom*

(**) Serenitate, Serenissime, *Tr. Rom*.

pituleze, si se offre invingătorilor cheile cetatii. Caraffa prin o stratagema artificioasă atacă Lipp'a, o cuprinse prin assaltu, si in puține zile constrinse si castellulu a se predă; nu multu dupa aceea cuprinde de la Turci si cetatile Solmusiu si Lugosiu. Dupa ce apoi totu Caraffa a ocupatu de la Turei si Illocul si Petrovaradinulu, precandu, in absenti'a Electorelui de Bavari'a, elu avea comand'a asupra armatei, tramise pe Wallis si pe Heusler cu mai multe regimente spre Tibiscu, pentru a ocupa Tiralulu, unu-castellu in apropierea acestui fluviu; căci pe câtu timpu acestu castelu nu va fi cuceritu, va fi foarte dificile de a impresora Belgradulu. Apropiandu-se acesti-a de castellu, garnisón'a se incercă a face ceva resistentia; dar' atacata cu vigóre, a trebuitu in urma, la două-dieci-si-optu alle lunei Remazanu se capituleze sub condițiunea de a poté esi libera d'in castellu.

ELECTORELE DE BAVARI'A CUPRINDE SEMENDRIA SI BELGRADULU

XIX. Assecurata cu modulu acest'a din toate partile vecine, armat'a imperiale, sub comand'a electorelui de Bavari'a, merge cu tota puterea sa contra Belgradului. Pe cale, Turcii la insul'a Sabaciu se oppunu Germaniloru, voindu a le disputa trecerea preste fluviulu Sava, dar' indata la primul atacu au fostu respinsi cu mari perderi. Invinsa acesta pedeca, armat'a imperiale a trasu spre Belgradu, cu intentiunea de a attacka pe Turci, cari se campassera in giurulu cetatii, si se intarisera in castre prin siantiuri trase impregiuru. Dar' Seraskierulu n'au acceptatu apropierea Germaniloru, ci dandu focu castreloru si suburbielor cetatii, si intarindu garnisón'a, se retrase cu restulu armatei spre Semendri'a. Germanii ajungendu in trei-spre-diece alle lunei Sievval 2 (17) inaintea Belgradului, ocupa totu ce lasassera Turcii inderetru; incongiura cetatea din toate partile; deschidu obsidiunea si o continua cu cea mai mare vigóre. Intr'aceea audu ca Turcii s'au departatu de la Semendri'a, capital'a Serbiei; si tramittu immediatu o truppa de un'a miie unguri pentru a ocupa; ceea ce acestor'a a succedu cu atâtu mai usioru, cu câtu ca ea era fara nici o aperlare. In urma, dupa ce Germanii au spartu si distrusu

murii Belgradului : in unu-spre-diece ale lunei Silcade (18) incun-giura cetatea, si dupa o lupta de siese ore , allunga pe soldatii turci de pe ziduri, si petrundu in cetate. Garnisón'a in desperare, vre se se retraga in castellu ; dar' o face cu atâta neprăcautiune, in câtu Germanii , persecutând-o cu vigóre , se mesteca printre ea, si occupa portile. Ací reincepe lupt'a cu mai multu focu si inversiunare de câtu mai inainte ; in urma garnisón'a , care se dîce ca a constatu din nóue mii de ómeni, a fostu totalmente taiata in bucati, si Germanii au remasu invingători.

VINU DELEGATII TURCI LA ELECTORELE DE BAVARI'A IN BELGRADU

XX. Dupa cucerirea cetatei , vinu delegatii turci la electorele de Bavari'a in Belgradu , si declara ca sunt tramisi atátu pentru a a-nunciá Germaniloru electiunea si suirea pe tronu a Sultanului Soli-manu, câtu si pentru a tracta despre pace , si ceru cá imperialii se numésca din partea loru anume persóne , caroru se le póta comu-nicá ceea ce au in instructiune. Electorele de Bavari'a le respunse, ca : elu este generalulu armatei imperatului , ér' nu consiliariulu seu ; pe elu l-a tramisu imperatulu spre a cuceri Serbi'a si Bulga-ri'a, ér' nu pentru a face pace. Pentru aceea, déca au a representá ceva Maiestatiei Sale imperatesci, trebe se mérga la Vienn'a, si acolo se-si descopere dorinti'a.

SUCCESELE DUCELUI DE BADEN IN BOSNI'A

XXI. Principele de Badenu nu fû mai puçinu fericitu cu ceeaálta parte a armatei impêriali in Bosni'a. Voindu a trece riulu Unna , o trupa considerabile de turci incercâ a i se oppune ; dar' atacandu-o cu vigóre, nu numai ca o scóse din positiunile ei, ci nu incetâ a o persecutá cu atâta celeritate, in câtu Turcii au perasitu si Gradisc'a si Costaniti'a. Principele mergêndu totu inainte , si ajungêndu in diece ale lunei Silcade (19) langa mic'a cetate Brodu, i ese inainte Pasi'a de Bosni'a cu tóta armat'a sa ; dar' acést'a a remasu anca in aceeași dî batuta, si a sufferitu perdi a atátu de mari, in câtu cinci

(18) Dóue-dieci-si-siese Augustu.

(19) Dóue-dieci-si-cinci Augustu.

mii de Turci cu generalii lor cu totu au ramasu morti pe campulu luptei.

DURIOASE SUCESE ALE VENETIANILORU IN MORE'A

XXII. In acelasiu timp, Venetianii anca continuau bellulu in alte parti, dar' cu succese dubioase. In Morë'a, Seraskierulu esise in campania mai inainte decâtu Venetianii, si constrinsu se garnisón'a Athenei a perasi cetatea cu mari perderi. Puçinu dupa aceea, armat'a venetiana trase spre Egribo, si trecundu strimtoarea ce separa acësta insula de continentu, impresorã capital'a insulei; dar' discordi'a officiariloru, si brav'a resistentia a obsedatiloru, constrinsu pe Venetiani a se retrage éra si cu perderi mari. Pre langa acësta disgratia, contele Königsmark, eminentu generalu pentru curagiulu si eroismulu seu celu mare, si care a fostu instrumentulu a mai tuturoru acelu victorii, ce au reportatu Venetianii in Morea, cade bolnavu si móre.

MAI BUNE SUCESE AU VENETIANII IN DALMATI'A

XXIII. Mai fericite succese au avutu Venetianii in Dalmati'a. Aici au cuceritu cetatea Cain, alu carei comandante erã Steaglik, destituitu din dignitatea de Sopha in Bosni'a, si au captivatu mai multe mii de Turci. Assemenea au ocupatu de la Turci castellele Verlicc'a, Quonigrad, si Grassaci.

DELEGATII TURCILORU MERGU LA VIEN'A, SI FACU PROPUNERILE DE PACE

XXIV. Intr'aceea delegatii Turciloru, Zulficar Effendi si Maurocordatu ajungu la Vienn'a; si admisi fiindu in audientia la imperatulu, i presentara in numele Sultanului litterele Giulus Name(20), si-i ánnunciara electiunea si suirea lui Solimanu pe tronulu Ottomaniloru; dar' nu fecera nici-o mentiune de pace, in sperantia ca curtea imperialã va face initiativ'a in cestiunea pazei, si prin acëst'a li se va usiorã missiunea. Dar' vedindu ca imperatulu nu dice nimicu asupr'a

(20) *Giulus-Name*. Asiã se numescu de comunu acelle scrisori ale Sultanului, ce acesta le tramitte catra Pasii si catra Beghii inaltati la rangulu de Pasia, si catra Principii vecini cu cari sta in relatii de pace, spre a le ánnunciã suirea sa pe tronulu. Propriamente ele se numescu Namei-Iulusi Humaium, adeca: litterele preinnaltulu nouu regimu

acestui punctu, delegatii au prezentatu lui Leopoldu două proiecte de pace, prin cari propunu : 1° Séu numai unu armistitiu scurtu , in care casu tóta Ungari'a se remana in mânilor Germaniloru; Transilvani'a se fia tributaria atâtu Germaniei câtu si imperiului ottomanu ; Caminietu, dupa derimarea muriloru, se fia restituita Poloniloru ; si Belgradulu se se dea Turciloru , 2° Séu o pace durabilă ; care déca i-ar' mai conveni , atunci Belgradulu si o parte a Ungariei se se restituie imperiului ottomanu.

LEOPOLDU PROPUNE ASPRE CONDITIUNI

XXV. Imperatul Leopoldu , dupa ce s'a consultatu cu delegatii celorlalte puteri confederate, a datu delegatiloru turci urmatoriulu respunsu. « De si situatiunea presenta a lucruriloru imi dau mare sperantia, nu numai de a recucerii tóta Ungari'a, dar' de a supune chiar' si imperiulu ottomanu intregu, totusi sunt gat'a a incheia o pace, sub urmatoriile conditiiuni. Regatul Ungariei dimpreuna cu tierile Slavoni'a , Croati'a, Bosni'a , Serbi'a, Bulgari'a si Transilvani'a, se mi se dea mie ; *Moldavi'a si Romania se fia declarate libere* ; exercitiulu religiunei romano-catholice se fia permissu in tóte partile imperiului ottomanu ; monachii franciscani se fia repusi in possessiunea santului mormentu in Ierusalemu ; in urma, se-mi estradati pe rebellulu Tököli ». Polonii din partea loru cereau, cá regatul loru se fia restituitu intre marginile sale cele vechi ; se li se dea tóta Crimé'a tatarica, apoi Moldavi'a, Romani'a si intréga aceea parte de tíera ce se estinde pe amendoué partile Dniprului péné la Dunare ; si pentru cá se se arete mai mari amici ai religiunei decâtu ceilalti confederatii ai loru, ei pretindeau, cá toti crestinii de sub dominatiunea Turciloru se fia scutiti de tribut. Ér' Venetianii cereau nu numai Moré'a si tóte acele cetati si insule ce le aveau degiá in possessiune, dar' pretindeau anca tóte cóstale Negropontelui de la Corcira si péné la Corinthu, prècumusi o parte din Dalmati'a ; in urma cereau demolitiunea porturilor Dulcigno si Antivari.

REGELE FRANCIEI PERSVADE SULTANULUI A NU INCHIEIE PACE

XXVI. Delegatii turci tramittu immediatu unu nunciu la Solimanu, pentru a-lu informá despre respunsurile puteriloru crestine, si ceru

totodată instructiuni, ca ce au ei de a răspunde mai departe. Nu încapă dubiu ca pacea se încheiă, dacă sôrele cristianissimu nă veniă cu lumin'a sa se vivifice radiile pallide ale lunii, si se impiedice că ea se nu se întunece cu totul prin armele Germanilor. Regele Franciei, gelos de superioritatea Germanilor si de invingerile cristianilor în Ungari'a; si vedindu ca armat'a imperiale a ocupatu si distrusă tôte cetatile ce serviau că totu atâte întarituri pentru apărarea Constantinopolei, si în curendu ar' poté se stinga totu imperiulu ottomanu pentru tôte aceste, cuprinsu de invidia, si de si nu avea nici-o cauza justa, declară bellu imperatului Leopoldu, si prin acést'a a atrasu armat'a germana de la Dunare la Rhinu. Dăr' pentru ca se nu traga asupra-si si tótă greutatea bellului, trămite la Constantinopole pe delegătulu seu Chateaneuf, că se aviseze pe Sultanulu a nu încheiă pace cu Germanii; căci în primăver'a viitoria are de cugatu a intra cu o armata cohsiderabile pênê în inim'a Germaniei, si a face prin acést'a, că amenduoi Pădishahii se lupte cu puteri unite contra Germanilor: elu are degiă gat'a patru-sute de mii de ômeni pentru acéstă espeditiune.

PROMITTE A IMPARTI IMPERIULU GERMANU CU SULTANULU

XXVII. Elu mai adaoșe, ca dacă i va succede acéstă întreprindere precumu doreșce: atunci va tîenê pentru sine Vienn'a cu tótă Germani'a; ér' Ungari'a o va lasa Sultanului. Acește promissiuni mai însufletira spiritele abbatute ale Turcilor; ei începura a șpera erăsi unu viitoriu ferice; si Sultanulu, fara a mai cugetă la delegatii, pe cari i trimisese a obținê pacea, nu se mai ocupă acumu cu alt'a, de cătu cu preparative pentru bellu.

TOATE CUGETELÊ DE PACE SE PUNU LA U PARTE. BELLULU REÎNCEPE. REBELII SUNT BATUȚI.

XXVIII. Prim'a sa șolicitudine a fostu, a aduce în ordine trefile interne ale imperiului. Si fiindu-ca audise, ca Germanii s'au retrasu în quartire de iérna, á tramisu cea mai mare partê a armatei sale în contra celoru doui rebeli, Egen Osman Pasia si Ghieduki Pasia, cari în mai totu cursulu anului nu au încetatu de a infesta imperiulu ottomanu. Truppele attacka cu vigôre pe acești devastatori, i

batu prindu pe capii loru si-i tramitu la Constantinopole; si cu modulu acest'a a liberatu statulu ottoman de aceste turburari intestine.

TURCI PUNU PE LIBERIU DOMNU IN MOREA

XXIX Pentru a departa pericolul ce amenință Greci'a din partea armelor venetiane, si pentru a assicura in certa mesura provinciile meridionale, Sultanulu liberă pe Liberiu GERALCHARI (21), care

(21) *Liberiu GERALCHARI*. Acest'a è cunoscutu mai bine la Europeni sub numele de Liberakî, care este o coruptiune din cuventulu Liberius, dupa usulu comunu la Greci, Elu a fostu de nascere din Mania, sêu Laconi'a la antici; dar' anca că tineru a esitu de aici si a intratu in servitiu la flot'a venetiana. La cătu-va timpu dupa aceea, si-a preparatu o nave de pirati, si sub diferite colori (*) a commisu in cursu de vre-o căti-va ani cele mai multe brigantagie. In urma l-au prinsu Turcii si l-au tramisu la galere, unde in siepte ani a dusu o viétia fôrte miserabile. Catra finitulu acêloru siepte ani, a datu Turciloru se intielôga, ca dêca voru pune in Morê'a unu principe crestinu, in scurtu timpu toti locuitorii de acolo se voru întôrce de catre Venetiani si voru trece érasi la suppunere catra domnulu loru celu vechiu. Pentru impartesirea acestui consiliu, Turcii (cari strimtorati pe acelu timpu din tôte partile si fatigati preste mesura, erau gata a cercă totu pentru conservarea loru propria), nu nutmai ca i-au redatu libertatea, dara anca onorandu-lu cu titlulu de Mania Begu, si dandu-i unu Sandgiacu (inse fară Tugu) l-au tramisu in Morê'a. Liberiu inainte de a plecă din Constantinopole, se casatori cu o dama din famili'a nobila moldovéna a Bohusestiloru, si veduva a principelui Duca din Moldavia (care murise că captivu in Polonia), cu numele Anastasi'a. Acêsta casatoriă, spre cea mai mare desonóre a posteritatiei lui Duca, o a realisatu elu prin urmatori'a stratagama. Liberiu, dupa ce se incredintiă in secretu cu Anastasi'a, i ceru ca se celebreze cununi'a in publicu. Ea inse i-a refusat, dicéndu ca nu se cuvine că o principessa veduva se se cunune cu unu *paisanu* (acest'a este numele care se da persôneleru condamnate la galere). Liberiu presentă Vezirului unu Arzuhalu, in care se rôga că se se demande Patriarchulu prin unu *fermanu*, se celebreze cununi'a. Anastasi'a din contra anca totu se prefacea, că acést'a nu i-ar' veni bine, si se rugă cu lacrimi in ochi de patriarchulu, că se binevoiéscă dimpreuna cu cei mai de frunte greci nobili a se intrepune la Vezirulu, că se impedece acêsta casatoriă. Patriarchulu se invoicesc si-i implinesce cererea; dar' venindu in societate cu mai tóta nobilimea greciloru la ea in casa, i descopere chiar' ea intentiunea sa, dicédu : ca a cugetatu mai seriosu asupr'a lucrului. si ca modesti'a sa nu-i permite a se presentă inaintea Vezirului, mai bine este decisa a lua de barbatu pe ori si cine, decâtu a se espune la rusine atâtu de mare. Dupa acestea tóta societatea a esitu din casa, si Anastasi'a lasă immediatu a se cununa prin unu preotu, pe care ilu adusesé degiă spre acestu scopu in cas'a sa. Dar' puçinu dupa aceea a trebuitu se suffere pentru rusinea ce a adusu asupr'a starei si asupr'a familiei salé. Căci, dupa ce noulu seu barbatu a trecut la Venetiani, ea a imbracatu doliulu, si căti-va ani in urma a si muritu

(*) Pavilióne, stindarde navali. *Tr. Rom.*

era condamnatu la galere, si-lu facu domnu Maniei séu Maniotiloru, cam in form'a despoti loru Romaniei si Moldaviei, dar' de dignitate mai inferióre. Sultanulu fu indemnátu la acést'a, parte pentru succesele cele bune, ce le au avutu armele sale in Moldavi'a, din cari s'a convinsu ca unu principe crestinu mai usioru póte se tiena in suppunere pe suditii de religiunea sa propria; parte pentru assecurarile lui Liberiu, ca intregu poporulu din Moré'a este alianu Venetianiloru, din căusa ce acesti-a vreau se impuná Greciloru religiunea romano-catholica. Pentru aceea daca s'ar institui in Moré'a unu principe de religiune orientale, elu ar' poté se faca ca poporulu se perasésca pe Venetiani, si se se suppuna éراسi dominațiunei ottomane.

SULTANULU DECLARA CA VA COMANDA ARMAT'A IN PERSONA

XXX. Dupa ce s'au facutu si s'au regulatu tóte acestea, Solimanu, atátu pentru a intimidá pe inamicu, cátu si pentru a insulfleti pe ómenii sei, declará ca voiesce a comanda armat'a sa in persóna contra Germaniloru. Elu aduna atâte trupe câte i-a fostu possibile, si plecá cu ele spre Serbi'a, cá si candu ar avé intentiunea de a impressorá Belgradulu.

AUDIENDU CA SE APROPIA GERMANII, SOLIMANU SE OPRESCE LA SOPHI'A

XXXI. Dar' nu adjunse anca bine la Sophia, si a auditu ca Sigetvarulu, cetate renumita pentru mórtea de martiru a lui Solimanu I, a fostu constrinsa prin fómé a se suppune imperialiloru; asemenea ca, armat'a Germaniloru, despre care suppunea ca este cu totul ocupata contra Francesiloru, vine de la Belgradu in cea mai mare celeritate contra lui. Intimidatu de acésa scire, s'a opritu la Sophia, si lasandu armat'a sub comand'a Seraskierului Redgeb Pasia, i-a ordinaru a nu încercá nici o lupta seriósă, ci a inpedica numai cá inímiculu se nu inainteze mai departe.

SERASKIERUL AMAGITU DE ASTROLOGULU SEU, REMASE DE DOUE-ORI RATUTU DE GERMANI

XXXII. Seraskierulu avendu cu sine unu astrologu⁽²²⁾, care pretin-

(22) *Astrologu*. De si la Turci este oprita ori ce magía si alte speçi de indivinațiuni chiar' prin legea Coranului, care dice espressu : *Kuillii munedgimun Kie zabun*,

dea ca cunósce stelele , si din aretarea acestor'a i profeti victoria
secura , se lasă a se amagi de acésta profetia, si îndată ce ajunse

adea : toti astrologii sunt minciunosii ; totusi ei sunt fôrte aplicati a dá crediementa
prediceriloru astrologiloru. Si pentru a avé ôre-care pretentiune speciósă pentru a-
césta a loru superstitiune. ei isi intipuescu, ca corpurile celeste sunt instrumen-
tele prevedintiei divine, prin cari acést'a nu numai ca dirige tôte in lume, dar' ca
sí prin figurationea loru a aretatu, ca ce si cumu trebe se se intemple in viitoriu.
Si mai multu : ei tienu ca pe fruntea fia-carei flintie umane , din primul momentu
alu conceptiunei sale in pantecele maternu, remane scrisu, dupa aspectulu si armo-
ni'a corpuriloru celeste, aceea ce are se i se intemple in viétia ; dar' aceste semne
de scrisóre nu sunt cunoscute ômeniloru. Pentru a poté ceti sí esplică aceste semne,
ei se lauda cu o arte miraculósă séu mai bine ridicula. In specialu este calculatiu-
nea Remel, inventata precumu dicu ei, de Pythagora, pe care în limb'a loru ilu nu-
mescu Feisagures. Totulu consiste, pretindu ei, a sci Ebgedulu séu valórea nume-
rului egalu ori inegalu alu littereloru din cari è compusu numele mamei sí alu in-
fantelui, pentru a poté profeti ori ce lucru in viitoriu. In curtile veziriloru sunt o
multime de profeti de acesti-a, cari inse nici-odata nu prognostica vre-unu eveni-
mentu reu, ci pentru a se tiené in reputatiunea in care au ajunsu prin minciunile
loru, ei nu profetiescu alta decâtu victorii, onoruri mari, viétia îndelungata, si lunga
durata a vezirulului. Uniculu Ciorluli Ali Pasia avu curagiulu de a despretiu pe a-
césta canalia de ômeni , si candu unulu din ei provocatu la acést'a , a predisu ca
Ciorluli in trei luni de dile va fi destituitu din dignitatea sa de mare viziru , acést'a
l-a arestatu si l-a tienutu in prinsóre trei luni si unu-spre-diece dile , si apoi l-a
tramisulu galere. Dar' sub timpulu lui Hussein Pasia, promotorulu pazei de la Car-
lovitiu, a fostu in Constantinopole la curtea lui Mehemedu Reis Effendi unu profetu
fôrte faimosu, care in comunu se numia Nefi Oglu séu fiulu esilatului, fiindu ca pe
tatalu seu ilu esilasé Kioprili Ahmedu Pasia (căci *Nefi* in turcesce însemna espulsu
séu esilatu). Io amu fostu in deaprópe cunoscintia cu elu atâtu înainte câtu si 'dupa
mórtea lui Rami Pasia, si trebe se marturisescu, ca elu a fostu pe timpulu seu celu
mai invetiatu omu întreTurci ; elu sciá nu numai arabic'a si celelalte ramuri ale sci-
intieloru usitate pe atunci la Mahomedani, ci cnoscea si limb'a latina, care o a in-
vetiatu fara ajutoriulu vre unui instructoru, ci numai din lexiconulu si grammatice
turcésca a lui Meninski. Nici Rami Mehemedu Pasia n'a ajunsu la atâtu reputatiune pră
langa curtea ottomana prin alt'a, decâtuprin aceea ca, a urmatu consiliiele lui Nefi Oglu.
Căci de câte-ori venia înainte vre-o materia dificile, Rami avea datin'a de a consultă
totdeauna pe Nell, si a presenta opiniunea acestui-a Vezirului chiar' că si candu ar
fi fostu a sa propria. Sciu, ca cei mai multi adscriu acést'a lui Alexandru Mauro-
cordatu, pentru strins'a amicitia, ce eră între elu si între Reis Effendi. Dar' cei cari
au avutu ocaziune de a cunósce mai deaprópe curtea lui Rami, toti au recunoscutu
ca Nefi Oglu a fostu uniculu si singurulu lui consultatore. Elu a fostu care a consi-
liatu lui Rami Reis Effendi se primésca o ambasada, pe care voia se ó refuse ; căci
fi duse, ca prin acést'a va adunje la mare onóre si folóse , si va pune capetu ferice
unui bellu atâtu de periculosu ; si mai adaose , ca Hussein Pasia dupa încheierea

la fluviulu Morava in façi'a inamicului, nu esită unu momentu a-lu atacá cu tóta vigórea; dar' remase batutu, si fù constrinsu, dupa o perdere fórté simitítória, a se retrage cu restulu armatei la Niss'a. Dar' nici ácestu succesu nefericitu nu potù se deschida ochii Serasklerului; si nu putea se-lu convinga ce absurdu lucru este a crede in conuncturile mincinóse ale steleloru, si in pretensivii loru interpreti. Abiá isi readună trupele fugitive, si amagitu acum a dou'a óră de chiar' acelasiu ástrologu, ese de nou in campánia, si se lasa in lupta cu Germanii. Dar' érase a remasu batutu, perdiendu-se mai tóta armat'a, si abia scapandu insusi cu vre-o câtiva ómeni ai sei. Abia dupa acést'a i s'au deschisu ochii, si a recunoscutu, dar' pré tardiu, vanitatea superstitiunei sale.

IMPERIALII SUPPUNU MAI TOATA SERBI'A

XXXIII. Dupa acésta victoria, Germanii nevalescú in tóta Serbi'a; occupa Vidinul, Niss'a, Siehirkioiulu, si devastéza cu focu si feru Siopi'a, cetate in Bulgari'a.

SULTANULU TRIMITTE RESPUNSU DELEGATILORU SEI IN VIENN'A

XXXIV. Solimanu, la scirea de atâte triste evenimente, a perasitu immediatu Sophi'a, si s'a returnatu in grab'a cea mai mare la Adrianopole; aici se resolvi a tramitte delegatiloru sei la curtea germana respunsulu, ce pôné acumu s'a totu amenatu. Dar' elu in respunsulu seu le-a ordonatú a nu face alte promissiuni, decâtú acele la cari au fostu imputeriti mai de inainte si le-a impusu totodata, ca pacea sa o incheia conformu precepteloru coranului, care sunt mai favorabili celoru ce o primescu, decâtú celoru ce o dau. Le-a impusu apoi mai alesu, ca se insjste la imperatulu a restitui imperiului ottomanu cetatea Belgradului, fara a face mentiune de celelalte provincie alle Ungariei, ce le pretindea Leopoldu. Pe basele

pacei nu va mai gusta lungu timpu veziratu, si celu care-i va urmá, va trebui se faca locu lui Rami Reis Effendi. Dar' totodata i dede svatulu, cá se nu primésca veziratu, déca voiesce binele Sultanului; cá-ci elu prevede ca sub veziratu seu Sultanulu va fi espusu la fórté mari pericle. Tóte aceste s'au implinitu dupa aceea cu atáta esactitate, cá si candu le-or' fi cetítu cine-va din Leuh (o carte in care dupa fictiunile mahomedanice, au însemnatu angerli tóte faptele ómeniloru).

aceste, le dîse in urma, potu se incepa negociatiunile de pace. Maurocordatu primindu responsulu Sultanului, a vediutu ca este imposibile de a propune sêu de a cere aceste conditiuni de la imperatulu; asia elu nu descopere instructiunile ce a primitu acumu, ci dîce numai, ca Sultanulu nu voiesce a face alte concessiuni, decâtu cele ce a aretatu mai inainte. Dar colegulu seu, Zulficar Etfendi, facîndu-lu attentu ca viét'a loru a amenduror'a este in pericolu, déca Sultanulu va afla, ca ei n'au lucratu conformu ordiniloru sale, asia elu a comunicatu imperatului adeverat'a stare a lucrului, si a primitu unu respunsu, precumu insusi l'a asteptatu. Căci, de si imperatulu vedea bine, ca pe câtu timpu are de a face cu doui inimi, elu nu se pôte luptă cu succesu in contra niciunui-a, si pentru aceea ar' fi incheiatu pré bucurosu unu armistițiu sub ori ce conditiuni ar' fi potutu, totusi a fostu necesitatu a amena negociatiunile pe altu timpu, pentru-ca de o parte delegatii turci nu aveau deplina putere de a incheia pace, ér de alt'a elu tienea de lucru desonoratoriu pentru sine, cá dupa atâte victorii gloriose, se tramitta delegati la Constantinopole, si se cêra acolo ôre-cumu elu pacea; afara de aceea mai era incovenientulu de a se vedé espusu la artificiele subtili ale Turciloru, despre cari sciă fôrte bine, ca sunt astuti maiestri de a prolungi negociatiunile si a le sucî in favorulu loru.

OLONH STAU IN NEMISCARE. RUSSII ATTACA CRIME'A TATARICA

XXXV. Intr'aceea armatele în Poloni'a se tieneau din amendoue partile in nemiscare : ele cautau numai un'a la alt'a, fiindu-ca le despartiă rîulu Dnistru. Dar' Tiarii Russiei, adunandu unu numeru mare de trupe, le-au tramisu contra Tatariloru sub comand'a lui Basiliu Gallicinu. Se dice ca pentru espeditiunea acést'a au fostu destinati pênê la patru-sute de mii de ômeni si patru-spre-diece-sute de tunuri.

DAR' SE NASCE O SEDITIUNE INTRE EI, SI SE RETRAGU NU FARA MARE PERDERE

XXXVI. Dar' au fostu unii tradatori chiar' intre Russi, cari au căusatu de tôte aceste immense preparative n'au folositu nimicu. Căci, chiar' pre cându armal'a eră ocupata cu obsidiuneă cetatiei Or, numita de comunu Precopu, regimentulu propriu alu Tiarului

se revoltă; trase pe cei mai considerabili oficiali în partea sa; și căsiună prin acést'a, de tōta armat'a a trebuit se se întōrca acasa fara nici unu succesu. În retragere Russii au fostu atacati de Tataři, și prin perfidi'a chiar' a inamicilor lor intestini, au suferitu în trupele din urma cele mai mari perderi.

PETRU ALEXIEVICIU PUNESCE PE REBELLI SI SE FORMEZA ARMATA REGULATA

XXXVII. După ce s-au reîntors trupele rusești acasă, Petru Alexieviciu, cărui singur s'a concredit guvernarea acestui vastu imperiu prin consensul unanimu alu poporului, a ordonat inquisitione severa contra rebelilor; a închis în mōnăstirea Novodieviciu pe soru-sa, despre care se constatase ca ea a fostu caus'a principale a seditiunei; a destituit pe Basiliu Gallicinu din dignitatea sa, că pe unu care a avutu cunoscintia despre aceste intentiuni și fapte perniciose imperiului, și confiscandu-i tōte averile l-a trimis în exil în archipelagu; a pus la mōrte pe optu demnitari nobili, cari au fostu auctorii rebeliunei; a lasat că în publicu, pe stradē și în piatie, se fiē ucisi că bestie sēlbatică două-spre-diece mii de Streliti; și cassand acēsta specie de militia, și-a format armata regulatā după modelul armatelor celorlalti principii crestini.

VENETIANII IMPRESORA MONEMRASI'A

XXXVIII. În Morē'a Venetianii impresōra Monembasi'a, și taia tōta comunicatiunea de aprovizionare a garnisōnei. Liberaki (23), principele numit de curendu alu Măniotiloru, se adopera a liberă cetatea, dar' a fost respinsu cu perdere.

SULTANUL SE INTORNA LA CONSTANTINOPOLE

XXXIX. Catra finitul acestei campanie, Sultanul Solimanu, care suferia de hydropica (24), la consiliul medicilor sei, s'a reîntors de la Adrianopole la Constantinopole, și a pus la mōrte pe Redgeb Pasia, Seraskierulu din Ungari'a, pentru ca a intrat în lupta cu Germanii contra espresselor sale ordini.

(23) Liberiu. Vēdi mai în susu §. XXIX.

(24) Bōla de apă.

**DESTITUIE PE MARELE VEZIRU SI IN LOCULU LUI PUNE PE KIOPRILI OGLI
MUSTAFA PASIA**

XL. Apoi departa pe marele veziru Tekkiurdaghi Mustafa Pasia din postulul seu, că pe unulu carele eră incapabile atât pentru a purta bellulu, cât și pentru a administră trebile publice ale statului, și-lu depórta în Malgara, o cetate mica nu departe de Rodosu, că acolo se-si petréca viétu'a în singuretaté. În loculul lui a numitu mare veziru pe Kioprili Mustafa Pasia, care, precumu amú memoratu mai în susu, a fostu Caimacamu în Constantinopole pe timpulu candu s'a destituitu Sultanulu Mahomedu.

NOULU VEZIRU CONVOCA UNU CONSILIU GENERALU. PORTAREA SI DISCURSULU SEU

XLI. Kioprili Mustafa Pasia, îndată după înălțarea sa la demnitatea de mare veziru, a chiamatu la sine pe Mufti, pe Cadiuleskieri dimpreună cu ceilalți Ulemali, și pe generalii armatei, și ordină interpretiloru legi că se-si spuna opiniunea lor: déca, în starea presenta a lucrurilor, este ôre justu a cere Germaniloru pace; séu ca este mai consultu a recupera cu puterea armelor ceea ce confederatii pe nedreptu au ocupatu? Mufti se pronuncia celu d'ântâiu, și dîse: ca nu este în contra legi divine a cere pace chiar' și de la infideli în timpu de necesitate. De acésta opiniune eră și Cadiuleskierulu din Rumeli'a. Dar' Cadiuleskierulu din Asi'a, séu pentru ca era instigatu de marele veziru, séu pentru ca sciá ca provinci'a sa nu este espusa la periclu, se opuse parerei preopinantiloru, și dîse că é cu multu mai consultu că toti musulmanii se péra de sabi'a inimicului, de câtu a face Eiuvallah (25), cu Ghiaurii; căci nu se póte imaginá unu pecatu mai hidosu, prin care s'ar' macula onórea profetului și a Coranului mai multu, că chiar' prin acést'a. Vezirulu a-
« p'laudă cuvintele lui Anadol Cadiuleskieru, și apoi dîse: « Într'a-
« deveru, de câte-ori cugetu la modulu cum ne-amu purtat noi de
« siepte ani încóce contra imperatului Germaniei, totdeauna me
« prinde mirare de imprudenti'a generaliloru nostri, de orbeti'a consiliariloru nostri, și de spiritele timide, se nudícu perverse ale in-

(25) Compromisu.

« terpretiloru legii. Vezirii si Seraskierii, pe cari atâtu i laudau pen-
« tru sciinti'a loru, de si sciau bine, că lupt'a curge numai in contra u-
« noru Ghiauri, ei totusi n'au cugetatu la alta, de cătu numai cum
« se adune armata cătu se pôte mai numerosa. Consiliarii nu aveau
« grije de alta, decâtu cumu se imple cu ori-ce midi-loce thesaurulu
« publicu, si a provedé pe soldati cu bani si cu munitiuni debataia,
« că si candu musulmanii n'ar avé alte midi-lóce de a invinge pe i-
« nimicu decâtu numai argintulu si armele. Ulemalii, a caroru chia-
« mare si datorintia era a destepta pe soldati, si a-i indrepta de pe ca-
« lea ratecita pe calea cea adeverata, ei se aflau bine déca isi trageau
« salariile loru, si preferiau comoditatea inaintea labórei; fara a-si
« mai bate capulu ca óre statulu ottomanu bine se administréza ori
« reu. Si ce a potutu se urmeze din tóte aceste, de cătu ca vedemu
« acumu imperiulu espusu la cele mai terribili calămitati; si totusi
« loru nici-odata nu le-a venit in minte a stirpî radecin'a reului, re-
« formandu moravurile si cōregêndu vitiele poporului, cî ei cei d'ân-
« tâiu aprobau prin consensulu loru propunerile de pace, si fortiau
« asiá dîcêndu, pe adeveratii musulmani a se invoî si ei. Er' candu
« lui Dumnedieu iritatu prin aceste infidelitati, i-a placutu a nu le
« concede ca se incheiá o pace in cele mai onorabili conditiuni, atun-
« ci ei au recursu indata la vechi'a loru methoda, si in locu se caute
« vin'a acolo unde era, ei o arunca asupr'a Sultanului. Si dupa ce isi
« ajungeau scopurile loru, se despartiau de soldati si le dîceau
« susu si tare ca legea nóstra tiene, ca Ghiaurii voru fi alungati de
« la frontariile nóstre; dar' nu le spuneau ca promisiunile pro-
« fetului nostru despre indubitatulu succesu ălu Musulmaniloru,
« depindu de la certe conditiuni. Si aceste conditiuni sunt :
« firm'a credintia in Dumnedieu; esercitiulu fapteloru bune, inima
« curata a soldatiloru, cari mergu a se lupta contra Ghiauriloru;
« si iubirea de dreptate a guvernantiloru facie cu suditii. Dupa
« ce tóte aceste virtuti au lipsitu pênê acumu, ce ve mai mirati, ca
« Dumnedieu insusi a refusat a mai dá ădjutoriulu seu trupeloru
« musulmane, si ca barbatî'ă acestora a trebuitu se succumbe a-
« pucatureloru maiestre ale Ghiauriloru? Si pentru că se ve aretu
« adeverulu celoru ce amu dîsu, eu din partea mea nu ve ceru mai

« multu, de câtu două-spre-diece-mii de adeverati urmatori ai Cora-
 « nului , adeca 5meni cu inima pura si cu suffletu curatu. Cu unii
 « cá acesti-a amu increderea nu numai de a luptá eroicesce contra
 « a nenumerate trupe de Ghiauri , dár', cu ajutoriulu lui Dumne-
 « dieu, a le umilí intr'atátu, in câtu se fia necesitate a ne restituí
 « totu ce ne-au luatú pênê acumu». Dupa acestu discursu, Mufti re-
 « plicandu , dtse ca, intr'adeveru Vezirulu a depinsu cu colorí fôrte
 viie causele corruptiuniloru si ale reului ce a urmatu de aci pentru
 imperiulu ottomanu ; dar' cu greu crede ca acele s'ar' poté vindecá
 pe calea propusa de elu ; cáci, ceea ce nu avemu, adaose Mufti, este
 curagiulu in soldati, si banii in thesauru ; si cine mai póte negá ca
 in acestea sta nervulu si puterea bellului ? Afara de acést'a , totu
 poporulu este preocupatu de speranti'a unei páci apropiate : spe-
 rantia escitata prin litterele din urma ale ambasadoriloru nostri din
 Vienn'a. « Delegatii nostri? » — intrerupse vezirulu. — « Cine sunt
 « acesti delegati ? si ce pace sunt insarcinati ei de a incheiá ? »
 Dupa-ce Mufti l-a informatu despre tóta starea lucrului, Vezirulu
 vení in focu, si plinu de indignatiune aretá intr'unu discursu mai
 lungu, cumu auctorii acestei delegatiuni, între cari acelu principalu
 tienea elu ca era predecasorele seu, au lucratu contra binelui im-
 periului ottomanu. « Ah ! — strigá in urma cu voce inalta — eu
 « tienu ca delegatii, si acei-a cari i-au tramissu pe ei, sunt Ghiauri ;
 « si sunt convinsu ca ei nu voru scapá de judecat'a lui Dumnédieu.
 « Cáci, nici-unu adeveratu Musulmanu, care è studiatu in preceptele
 « Coranului , nu ár' fi abusátu de marea blandetia si ingenu'a sim-
 « plicitate a Sultanului, si a-lu induce in o crima atátu de hídósa
 « si esecrabile ».

**SE CONCLUDE CONTINUAREA BELLULUI ; SI VEZIRULU NÉGA CA SULTANULU A
 TRAMISU DELEGATI LA VIENN'A**

XLII. Vezirulu , care si altminterea era fôrte propensu la bellu,
 a fostu si mai multu átttiátu de ambasadorele Franciei, domnulu
 Chateauf, de a persiste in intentiuneá sá, si a o pune in lucrare.
 Acestu domnu Chateauf a facutu, de vezirulu si tóta curtea otto-
 mana atát'a incredere aveau acumu in armele franceze, in câtu in-

tr'o adunare de Galibe Divanu (26), au concludu toti in unanimitate a continua bellulu cu estrema vigôre. Dar', că se nu para ca

(26) *Galibe Divanu*. Asiá se numesce senatulul său Divanulu Sultanului, care se tiene in tóta Duminec'a si Marti'a suptu o Cubbe (*) in sal'a cea mare din curtea csteriôra, numita Babi Humaiun său sublim'a pôrta. Marele veziru are presidenti'a; de-a-drept'a lui sta Cadiulaskerulu de Romelia, si de-a-stanga celu de Anatolia, apoi Mufti, candu este chiamatu prin ordinu espresu; asemenea Cubbe-Vezirii, si cevasi mai in josu Defterdariulu. Reis Effendi si ceialalti capi de Calemgi (**) stau cevasi la o parte; ér' officierii militari, precumu Aga Ieniceriloru, Spahilar Agasi, Silahdar Agasi, si ceialalti stau afara înaintea salei Divanului la pôrt'a Babi Humaiun. Sultanulu d'intr'o ferestra ce este asupra capului Vezirului asculta totu ce se petrece in Divanu. Dupa deschiderea siedintiei mai întâiu se da lectura súplice-loru prezentate de persônele in processu: lectur'a se face prin Teskieredgi cu voce înalta: si apoi decidu asupra causeroru. Dupa aceea Vezirulu aréta Maimarfloru, Ulemiloru si Officieriloru subiectulu, asupr'a carui-a voiesce Sultanulu că ei se se consulte, si cere opiniunea loru in cestiune. Dupa ce fia-care si-a spusu opiniunea cu voce înalta, Vezirulu trece in Arzodasi (***), care este prim'a si ultim'a camera la curte, in care se potu admite si straini; aici ascépta pe Sultanulu si se consulta cu elu singuru (tôte celelalte persône au ordinu se ésa afara) despre tôte acelle affaceri ce din natur'a loru au se remana sêcrete. Apoi Vezirulu, dimpreuna cu toti assessorii, Mufti, Cadulaskerii, si ceialalti veziri sunt admisi înaintea Sultanului; bá potu intrâ anca si Aga Ieniceriloru si ceialalti Odgiak Agalari. Este apoi usulu, că cei cari facu parte din Galibe Divanu, se pôrte in acelasiu timpulu unu costumulu particularu. Asiá marele Veziru si ceialalti Cubbe Veziri, pôrta unu turbanu triangularu, numitu Galebi, înaltu preste o diumetate de cotu, facutu din materia fôrte liná numita Diulbend, si cusutu giuru-impregiuru in cretie, adornatu de înainte asupr'a fruntiei cu o bordura de aurulu lata de trei degete si cusuta in materia in form'a unui cercu. Tog'a vezirului este din metasa alba fara flori, cu blana de ermelinu si mânice lungi spendiurandu îndereptu: se numesce Ust Kaftanu. Totu asiá este si tog'a celorlalti Vezirî, cu distinctiune numai, ca trebe se fia din metasa colorata. Cadulaskierii pôrta turbane late si anca odata atatu de mari că cele comune; aceste se numescu Galebet: ei au imbracaminte negria, facuta din materi'a ce se numesce Sof. Defterdariulu, Reis Effendi si ceialalti capi de Calemgi au asemenea turbane late rotunde, si se numescu Mushvess; pôrta si ei vestimente negrie cu blana de ermelinu si facute din aceeași materia că si celelalte caftane. Officierii militari si Capudgi Basi pôrta Mushvess-Turbanu, si Ust Kaftanu facutu din materia de aurulu si cu blana de ermelinu. Capudgilar Kiaharasi anca pôrta Caftanu, si are in mana unu bastonu de argintu deasupr'a la capetu cu unu manunchiu rotundu din acelasiu metalu; a-cesta aduce ordinile Sultanului la Vezirulu. Ciausiu Basi are totu aceeași imbracamente; si chiamarea lui este de a aduce plansorile particulariloru in Divanu. O-

(*) Bolta. *Tr. Rom.*

(**) Directori de cancelaria. *Tr. Rom.*

(***) Sala de audientia *Tr. Rom.*

ar' vré se rumpa fara óre-care causà negotiativile de pace incepute la Vienn'a : Vezirulu a scrisu consiliariloru intimi ai imperatului Leopoldu, ca a intielesu, ca ar' fi mersu la Vienn'a niscari persóne sub titlu de delegati ai curtiei ottomâne, si ca in numele Sultanului ar' fi facutu unele proiecte de pace ; acesti-a inse sunt nisce in-sielatori, cari séu insii au fabricatu litterele ce pretindu a le avé de la Sultanulu , séu le au de la Vizirulu de mai dinainte, fara cá Sultanulu se scia ceva despre ele ; pentru aceea , se se pazésca a le dá credimentu ; căci nu este adeveratu, si este absolutu imposibile, cá imperatulu ottomaniloru se fia tramisu pe acei ómeni la Vienn'a.

VEZIRULU CU MARE DESTERITATE PREPARA O VASTA ARMATA

XLIII. In asta stâre a lucrurilor, Vezirulu a facutu dispositiunile pentru a se poté pune din bunu timpu in campania , si sa adoperâ cu tóta sollicitudinea de a prepara o armata considerabile si a o provedé cu tôte munitiunile bellice. Vediù inse ca adeveru spuse Mufti, candu dise , ca Musulmanii intr'atâtu sunt cuprinsi de frica si de terróre , in câtu puçina sperantia este de a avé o armata, care se o póta pune in façi'a Germaniloru ; vedea asemenea ca thesaurulu publicu este desecatu, si ca poporulu preste totu este indispusu de a-si implinî datorintî'a. Dreptu aceea, elu inventâ unu altu methodu de a-si recrutâ trupe, si-lu esecutâ cu unu succesu si desteritate admirabile. Căci, pre candu ceialalti Veziri, predecessori ai sei , aveau datin'a a somma in fermanele loru cá se ésa la bataia toti aceia, cari

menii de servitiu ai Vezirului au Mushvess pe capu , si póta unu Erkian Kiurkiu séu Caftanu de ermelinu cu mânice largi. Kulkiahia se presenta in Ust Caftanu cu blana de pele de capra, si are pe capu ó cuca, ornata in partea stanga cu unu sorgudgiu din pene negre : totu asemenea cuca póta si ceialalti Odgiak Agalari , cu distinctiune numai, ca sorgudgiulu la acesti-a sta in partea drépta. Candu inse Sultanulu ordina a se tiené consiliu generalu, unde au intrare toti Maimarii, Ulemii , Officierii de ori ce gradu, si soldatii mai betrani, atunci unu asemenea consiliu se numesce *Ajak Divani* séu Divanu-in-picióre ; fiindu ca cu asemenea occasiune tóta adunarea sta in picióre ; séu pentru ca atunci fla-care póte se siédia pe piciórele sale , séu pentru ca ori-care póte remané firmu pre langa opiniunea sea. Opiniunile differite se aduna, si Vezirulu cu ceialalti consiliari intimi le presenta Sultanului, care apoi dimpreuna cu ei le discuta si delibéra ceea ce este de urmatu

erau obligati a servi in armata; pe atunci Kioprili Mustafa Pasia a publicatu unu fermanu , care sună cu totul altminterea. Elu dicea in acestu fermanu, ca dupa ce Sultanulu l-a numitu mare Veziru, a luat in seriôsa consideratiune starea lucrului , si a aflatu ca é necessariu, că se nu concrêda comand'a armatei ottomâne contra superbiloru Germâni nimerui altui-a de câtu sîe insusi ; elu are de cugetu a nu intrebuintiă in acêsta expeditiune nici-unu soldatu , care s'ar' aduce cu forti'a la servitiu ; căci scie că voi'a libera mîi multu valorêza inaintea lui Dumnedieu, decātu fapt'a ; dar voiesce a pune in inim'a sectatoriloru religiunei mahomedane numai preceptele lui Dumnedieu si ale profetului seu, cari tienu ca nici unui musulmanu nu este permisu nici a purtă frica de môrtea-de-mărtiru, nici a desperă de unu bunu succesu candu se luptă pentru aপরarêa legi si pentru estirparea infideliloru. Prin urmare, totu musulmanulu care se tiene obligatu prin acêsta lege , este resolutu a suferi tôte pentru credintia, nu are decātu a veni si a se inrolă elu de bună voia in armat'a să. É'r' cei cari nu sunt resoluti, séu le é frica a murî môrtea de martiru.ori sunt retienuti prin unele affaceri, prin cari credu ca potu fi escusati inaintea lui Dumnedieu dela servitiu, unii că acesti-a sunt liberi a remanê acasa ; si curatîndu-se de tôte faptele rele, se se rôge pe tóta diu'a la Dumnedieu că se adjute armatei. Ba încă déca unii că acesti-a s'ar afla inrolati la armata, ei nu numai că vor fi esempti de ori ce punitiune , ci pe totu, timpulu absenței lor de la armata , voru continuă a primî soldulu lor. Acestu Sermanu avù effectulu seu ; căci prin elu se destepțara că d'intr'unu somnu profundu atâtu soldatii catu si poporulu in Asi'a. Pênê acumu de câte-ori era chiamati la arme, de fric'a pedepsei ce-i asceptă pe renitenti, se ascundeau, si se încercau a scapa de cercearea Pasiloru parte prin daruri, si parte prin astutia si false preteste. Dar' acumu vediendu ca sunt chiamati la lupta contra infideliloru , pe motivulu religiunei , si ca celoru cari nu ar' avé voia a face acêst'a, li se lasa libertatea de a remanê acasa , asiă nu numai aceia cari primiau in realitate soldulu, ci anca si aceia cari erau dimissionati din servitiu , grabira a se prepară pentru campania, parte pentru ca se nu li se impute lasitate, parte pentru ca se nu fiă con-

siderati de Ghiauri. Cu modulu acesta Kioprili Mustafa Pasi^a, fara cea mai mica dificultate, prin unu singuru cuventu din Coranu a facutu aceea, ce vezirii de mai înainte n'au potutu face nici prin cele mai aspre amerintiari, nici prin Pasi, Capudgi Basi si Ciausi; si a pusu pe picioare o armata de câtu care mai numerôsa nici-unu veziru nu au avutu dela Cara Mustafa Pasia încôce.

CURATIA THESAURULU DE MONET'A ADUNATA IN MODU INJUSTU

XLIV. Dupa ce cu modulu acest'a a adunatu o armata, Kioprili a cugetatu acumu a curati thesaurulu de monet'a strinsa in modu injustu, si a-lu implé prin midi-lôce oneste. Candu a cercetatu cu deameruntulu acconturile, elu a gasitu ca starea thesaurului nu este mai puçinu incurcata decâtu celelalte lucruri. Căci vezirii si ceialalti mai-mari in timpii de pace consumassera sub diverse preteste o mare parte din thesauru; unoru-a le ertau tributulu pentru mita, altoru-a din contra le impuneau mai mare sarcina decâtu că se o pôta purta. Êr' dupa aceea candu erumpea bellulu, Defterdarii inventau o mie de moduri spre a implé érase cassele desecate; si prin acést'a la atâta miseria adusesera pe cetatiani, in câtu nu audiai alta decâtu çipe-tulu poporului chiamandu vindict'a lui Dumnedieu contra nedreptiloru sei opressori. Vezirulu cu multa diligentia sterse tôte aceste abusuri; facû a se restitui thesaurului tôte acele sâme de bani, ce predecessorii sei, Pasii si secretarii mancasera; institui nuôa lege pentru adunarea tributului, si ordinâ că nici-o persôna de alta religiune se nu fia scutita de contributiune; si pe monachii greci anca-i obligâ a respunde Haragiulu (27), de si ei diceau ca anca de pe tim-

(27) *Haragi*. Este unu tribut u fixu, pe care tôte acele persône, cari nu se tienu de religiunea mahomedane, sunt obligate a-lu plati imperatului turcescu. Acestu impo-situ isi are baza sa in Coranu, care tiene ca fia-care persôna care este de alta religiune decâtu cea mahomedana, dupe ce a adjunsu etatea virile, are se platésca pe totu anulu trei-spre-dece drachme de argintu puru (*), déca remanendu subditu alu imperiului, voiesce se fia aপরাত de forti'a de a primi religiunea mahomedana. Dar' cu timpu acestoru vampiriçile-a parutu ca e prea mica summ'a de trei-spre-dece drachme, si pusera pe fia-care capu tribut u de câte trei taleri; si asiâ a rema u acest'a subprimii imperatori ai Constantinopolei, Mahomedu II., Baiazetu II, Selimu I,

(*) A se vedé si not'a 17. la Capu I. din Cartea III. Tr. Rom

pulu cuceririi Constantinopolei sunt scutiti de la tributul prin o scrisore, ce falsulu profetu Mahomedu a datu monachiloru din

si Solimanu I; dar' Sultanii cari au urmatu dupa acesti-a, au scadiutu seu crescut-acea summa dupa placu, péné ce in urma a venitu Kioprili Mustafa Paşia, si a regulatu acellu impositu, impartindu-lu in trei clase: Ala, Evsat si Eda (*); si dapdu ordinu cá cei bogati se platésca diece leonini, cei mai puşinu bogati siese, si cei seraci trei; si acésta dispositiune se observa anca si asta-di. Dar' pentru cá imperatii se nu para in ochii poporului superstitiosu, ca ei prin aceste crudele esactiuni ar' lucra in contra legel mai susu mentionate din Coranu: astutii de musulmani au inventatu duóe preteste pentru a concilia impuner erile curtiei cu preceptele profetului lor. Mai ántáiu au facutu pe poporu se créda, ca pretiulu bucateloru sí altoru lucruri necesarie pentru viétia, a fostu pe timpul profetului cu multu mai micu, decâtu in presentu, si ca valórea aurului si argintului a fostu pe atunci cu multu mai mare, de cátu cumu este asta-di: pentru aceea, legea profetului lor, fiindu ca ea este data pentru binele imperiului ottomanu, asiá trebe interpretata, ca fia-care persóna, care nu professéza religiunea mahomedana, are se platésca asta-di pe totu anulu atáti bani, cáti suntu sufficientii pentru a potea cumpera aceea ce pe timpul profetului s'ar' fi potutu capetá cu trei-spre-diece drachme de argintu puru. Alu doilea subterfugiu a fostu, ca pentru a taiá ómeniloru ori ce occasiune de a refusa tributulu, au inventatu a face distinctiune in-tre Shernar si Urfen (**); adeca in-tre acelea lucruri, cari Coranulu, conform vointiei divine, impune a se implini, şi ordina judecatoriloru a le observá; si in-tre acelea lucruri, cari sunt lasate la dispositiunea puterei suverane, cá ea se decida si se comande aceea ce este pentru inaintarea binelui statului. la acestea au mai adaosu, ca poporulu este detoriu a se supune la amenduóe, si amenduóe preceptele trebe se le implínésca cu aceeasi obedientia. De aci déca unu Crestinu séu unu Evreu intréba de Mufti prin unu Fetva: cátu tributulu are se platésca pe anu, i se respunde, ca dupa legea Coranului nu are se platésca mai multu de cátu trei-spre-diece drachme in argintu sunatoriu. Dar' déca Crestinulu seu Evreulu se tiene de acestu respunsu, si refusa de a plati ce i se cere mai multu, ilu arestéza numai decâtu, si totu acelasu Mufti prin unu altu Fetva ilu judeca la mórte sub cuventu ca nu s'a suppusu la ordinulu Sultanului. Ce se tiene de haragiulu propriu, asta-di nu se mai platesce cá mai nainte directu in thesaurulu Sultanului, ci se da in regia prin provincii la anumite persóne, cari pre langa unu discontu órecare cumpera unu anume numeru de bilete, numite haragiu Kiebadî (***); si apoi circuleze-le óri ba, in-treprindietorii sunt detori a respunde cassei thesaurului summ'a accordata in argintu. In Constantinopole si in localitatile vecine, precumu, in Adrianopole etc, haragiulu se aduna prin Dgizedaru séu haragiu Basi, (****) care in locu de salariu capeta

(*) Adeca: superiora, mediocra şi inferióra, *Tr. Rom.*

(**) Sheran propriamente insémna *reu*. si Urfen, *justu*. *Tr. Rom.*

(***) Acestu cuventu insémna propriamente. Perceptore de tributulu, si nu biletu de *Tr. Germ.*

(****) Perceptore de dare, inspectore de dare, d. *Tr. Germ.*

muntele Sinaia (28); dar' Kioprili le dăse ca acésta scrisóre este apocrifa; ori déca este genuina, ea scutesce de la tributul numai pe monachii d'in Sinaia, si nici-de-cumu pe toti monachii in generalu. Si pentru cá suditii se nu suferé o esactiuné inegale de tributul, Kioprili a impartitu haragiulu in trei clase: cei mai avuti aveau se respunda pe anu diece leonini, cei de starea de midi-locu siesé; si cei mai seraci numai trei dolari. Tóte sumele de bani, ce antecesorii din devotiune superstitiósá au lasatu posteritatiei si au testatu thesaurului diferiteloru Giamie, le-au luat de la aceste si le-au datu thesaurului publicu, si lui Mutevelli, care strigă ca acést'a este unu sacrilegiu, i respunse: Bani cari sunt destinati pentru folosulu religiunei, trebe intrebuintiati in belluri religiósé; se convine mai multu cu interesulu musulmanu, a sustiené cu acei bani pe acei-a cari apera edificieile sacre, decâtu a-i crutiá pentru inimici si pentru furi. Elu restituí si procedur'a judiciale in integritatea sa de mâi inainte, dupa ce pêné aci devenise cu totul venale; puni cu severitate pe judecatorii despre cari au avutu probe ca s'au lasatu a se corrumpe; liberá fara distinctiune de persóna pe toti acei-a cari erau apesati prin false accusatiuni, si nu permitea a se face cui-va nedreptate. In fine à datu ordinu, cà bucatele si alte provisiuni se nu se stórca`cu puterea dela suditi (29), cà se se cumpere

o certa summa de aspri pentru fla care biletu ce-lu circuléza. Aceste bilete trebe se cuprinda nu numai numele individului la care se da, ci si descriptiunea lui personale, religiunea, statur'a, perulu, faci'a, ochii, semne ce ar' avé pe trupu, etatea etc, pentru cá se nu póta intrebuintia acelle bilete mai multe persóne decâtu un'a, si prin urmare se nu incele pe acel'a care aduna haragiulu, si prin acést'a se scurte thesaurulu statului. Nu va fi inutile a face mentiune aci despre modulu de care se servescu Turcii pentru a afla, déca o persóna a adjunsu etatea virile ori nu. Candu cine-va afirma ca elu este anca minoru, si din acésta cauza vrea se fla esemtu de la respunderea tributului: i mesura cu unu firu de ație grosimea grumaziloru, si aplicandu-i acésta mesura in fație, déca ea din barba nu trece preste capu pêné la céfa, persón'a se considera anca' de minorá; ér' déca trece pêné in céfa sêu póte anca si mâi in josu. atunci persón'a é obligata a plati tributulu fara nici-o esceptiune.

(28) A se vedé not'a 50 la Capu III, Cartea III. *Tr. Rom.*

(29) *Dela suditi.* Atátu de mare era amórea de dreptate a lui Kioprili Mustafa Pasia, prin care elu s'a facutu iubitu nu numai la Turci ci si la toti crestinií suppusi imperiulu ottomanu. Intr'adeveru, mai tóte faptele sale, precum si sententjele sale ca judecatoriú, sunt totu atátea probe despre inalt'a sa politica, si despre ecitatea sa

de la ei cu bani pre langa unu pretiu, precumu ei voru aflá de cu-viintia.

fație cu ori si cine, fara distinctiune de persóna séu religiune. Pentru aceea nu va fi inutile de a aduce aci unu esemplu séu dúe din faptele si judecatile sale. In prim'a sa espeditiune, candu a ocupatu Belgrađulu, armat'a sa era campata nu departe de Iagodin, unu sat mare in Bulgari'a, si observandu ca acel'a e aprópe cu totulu devastatu si fara locuitori, a chiamatu la sine pe doui din cei mai betrani de tierani acolo, si i-a intrebatu, ca ce este caus'a de satulu lor este in stare atât de desolata? Acesti-a i respunsera, ca dóue sunt cauzele: mai întâi ca le-a arsu biserica, si nu li s'a permis de a-si edifica alta; asia mai toti locuitorii s'au mutat la alte sate; a dóu'a, ca státulu lor a sufferitu fórte multu, in cursu de mai multi ani, prin frequentele treceri ale armatei ottomane pe aici; asia in câtu tieranii nu si-au potutu face recolt'a; de aci apoi s'a escatu fometa, care a facutu si pe ceilalti locuitori se-si lasa vetrele si se duca care in câtrá. Atunci vezirulu se întorse catra Reis Effendi si-i dise: «Precumu unu Musulmanu nu póte vietui unde nu are Giamia, «asia nici crestinulu nu póte fi obligatu a sta intr'unu sat unde nu este biserica». Si immediatu a datu locuitoriloru permissiune de a-si edifica biserica pre cum le va place de mare. A datu apoi unu altu fermanu, prin care a opritu tuturoru si flá-carui sub pedépsa de mórte, de a esi nici câtu e o palma de locu preste drumulu tieriei si de a intra pe agrulu tieraniloru, séu de a luá nici macar' unu puiu séu unu ou de la ei. Pentru a areta apoi ca acésta regulare póte se aduca si unu folosu statului, a ordinatu ca pentru favorulu de a-si edifica biserica, flá-care locuitoriu se-i aduca câte-o gaina: si locuitorii i-au adusu la momentu cinci-dieci-si-trei. In rentórcerea sa din espeditiune, au ordinatu locuitoriloru ca se-i mai aduca anca odata acestu presentu, si ei i-au adusu una-suta-dóue-dieci-si-cinci de gaine. De aci si-a luat motivu de a areta celorlalti veziri, ce incrementu (*) se pote accepta pentru thesaurulu musulmanu de la regularele cele bune. La reintórcerea sa in Constantinopole, s'a adressatu o suplica pentru concessiunea de a repara biserica cea vechia de acolo, séu de a edifica un'a nuóa, aceea ce elu a si concessu fara nici o dificultate. Acést'a a indemnatu pe unii tierani de a se ruga in tóta umilinti'a de vezirulu se le permita a-si repar'a biserica din sat, care era intr'o stare fórte desolata. Vezirului pune semnatur'a usuale pe suplic'a tieraniloru, si demandalui Buiurildi Teskieredgi (**) a le da acésta concessiune prin unu mandat specialu. Secretariulu se pune si da fermanulu dupa vechi'a formula usitata in asemenea casuri; adeca: ca tieranii se-si repare biserica cu acelasi lemn, piétra si varu, din care sta acumu. Kioprli vedindu acésta, infrunta aspru pe secretariu, numindu-lu stupidu si fara minte. Secretariulu spariatu si tremurandu de frica, abiá potu balbuti ca n'a facutu álta, decâtu ca a datu mandatulu dupa formul'a cea vechia, ce esté in usu in asemenea casuri. Atunci Vezirulu s'a iritatu si mai tare, si i-a disu: «Stupidi au fostu cei cari «mai întâi au facutu acésta formula, si nu mai puțin stupidi sunt acei-a carí o

(*) Sporiu. *Tr. Rom.*

(**) Secretariu, care redactéza ordinatiunile Pasiloru si Veziriloru. *Tr. Rom.*

VEZIRULU TRAGE CU ARMAT'A SA SPRE BELGRADU.

XLV. Aceste dispositiuni i-au datu lui Kioprili o reputatiune mare de omu prudentu, justu si religiosu. Dupa aceea se prepară cu tóta seriositatea pentru campania; si pentru că in absentia sa, din caus'a atâtoru schimbări de lucruri ce a facutu, se nu se nasca vre-o revolta contra Sultanului, l-a svatuilu pe acesta, că in primavéra se mérga la Adrianopole. De aici, catra începutulu lunei Sievval, anul Hegirei 1101. Vezirulu plecă spre Belgradu cu tóta armat'a sa, căre era plina de speranti'a de a învinge. Pre candu trecea prin muntele Emu, pe care Turcii ilu numescu Kiz Derbent (30), i aducu spionii sei scirea, ca vre-o cate-va mii de Germani

« urméza. Căci cumu se póte că unu lemnu care a putreditu sub sarcin'a edificiului, se se readuca in tari'a primitiva, că se póta supportá aceea ce s'a ruinatu? séu cumu se póte că varulu, care s'a consumatu de lungimea timpului, se se póta reface é-
« rasi nu pentru construirea de nóue edificii, dar' nici măcar' pentru a astupá si
« a assecurá crepaturile contra injurieloru tempestatiei? Asia dar', candu damu sub-
« ditiiloru nostri libertate de a-si repará bisericile lor, trebe se le concedemus l' aceea.
« cá se-si faca lucrulu intr'unu modu catu se póte mai bunu. Trebe dar' se li se
« spuna, ca ei potu se-si repare biseric'a cumu potu si cumu le place; si dēca este
« atātu de ruinata, in cătu nu o mai potu bine repará, se li se dica ca isi potu face
« un'a cu totulu nóua. Noi avemu numai se vedemu, că ei se nu-si faca biseric'a cu
« bani musulmani, cū cu ai loru proprii, si cá se platésca regulatu tributulu impusu
« loru ». Pentru aceste fapte este proverbiulu péné asta-di intre Greci, ca Kioprili
« a facutu mai multe biserice, decâtu insusi Iustinianu ».

(30) *Kiz Derbent*. Adeca pasulu Verginei. Sunt dóue pasuri de-a-lungulu munte-lui Emu spre Belgradu. Unulu Kiz Derbent, seu pasulu Verginei, care, precumu dīcu Turcii, l-ar' fi descoperitu o juna vergine, flica de imperatu, ratecindu din in-templare prin acesti munti. Altulu Capuli Derbent, séu pasulu portiei. La înfrarea din partea de cătră resaritu a acestui pasu se vedu péné in diu'a de asta-di ruinele unei pórtē fôrte vechi si fsumóse, dēspre care multi tienu că ar' fi oper'a lui Traianu. Acestu pasu este in departare cale de optu óre de la satulu Tatar-Pasargicu, si de dóue-spre-diece de la Philipopole. In partea de catra apusu, amēdué aceste pasuri se intrunescu la satulu Dragoman-Kioi. Aici pasulu portiei a fostu luat de armele victorióse ale imperatului Leopoldu; dar' fiindu-ca armat'a sa erá ocupata in alta parte, candu trupele sale au incercatu a trece pasulu in cealalta parte, locuitorii, cari la apropiarea germaniloru isi lasara casele si se retrassera lá munti, au începutu de pe stancelé inalte, cari dominau calea de amēdué partile, a aruncá pietre mari in vale asup'r'a Germaniloru, omorīndu fôrte multi, si pe cealalti constrīgēndu-i a se retrage. Pentru acestu servitiu, Turcii in recunoscintia au liberatu pe locuitorii de la tôte impositele, si ei se bucura péné in di de asta-di pe acestu privilegiu.

sunt pe cale dela Belgradu încôce , si vinu a intari garnison'a din Niss'a.

TATARII BATU VRE-O CATE-VĂ MII DE GERMANI.

XLVI. Spre a preveni pe Germani de a intră in cetate, Kioprili le tramite in cale pe Chanulu Tatariloru, pe Selimu Ghirai, cu o parte a armatei turcesci, care pe neasceptate navalesce asupr'a Germaniloru chiar' pre candu erau acestia in fație dela Nissa , si dupa o lupta scurta i pune la fuga. Ajungându noutatea despre acésta victoria in castrele turcesci, ea a desteptatu acolo o bucuria aprôpe inesplicabile, si a inspiratu osmaniloru nouu coragiu si nuôa sperantia. Ei au invetiatu de acì, ca o ôrda de animale sub conducerea unui leu se batu cu mai multa bravura, decâtu o trupa de lei sub comand'a unei vaci țimide.

**VEZIRULU ORDINA A SE TIENÉ RUGATIUNI IN CETATI SI A SE DEPARTĂ
COPII DIN CASTRE**

XLVII. Vezirulu insusi, pentru că se multiamésca lui Dumnedieu pentru acestu fericitu inceputu alu campăniei, si că Dumnedieu, arbitru supremu alu tuturoru eventelor, se-si întinda grati'a si pe viitoriu asupr'a armelor ottomane: ordonă că se se tiena rugatiuni neintreruptu diu'a si nóptea in Constantinopole, Adrianopole si in castre. Si fiindu ca a observatu, ca in castre sunt o multime de copii incapabili de a purtá arm'a , si pe cari unele persône desfrenate i luasera spre a le servì placeriloru lor detestabile , asiá a lasatu a se publicá in tóta armat'a, ca toti aceia, cari sub ori si ce prețestu au adusu copii cu sine, numai decâtu se-i tramita inderetu acasa ; si déca de acì inainte s'ar' gasi vre-unu copilu la cine-va , unulú că acest'a fara nici-o cercetare ulteriôra cu môrte se va pedepsi. Căci acestu pecátu, mai multu decâtu ori care altulu, face, că acei cari se maculéza cu elu, se nu ajunga binecuventarea lui Dumnedieu ; si Dumnediu precuratulu nu pôte se se indure a favorá cu presenti'a sa o campania, unde se comittu immunditii de aceste.

CETATEA SHEHIRKIOI SE SUPPUNE TURCILORU

XLVIII. Facute aceste dispositiuni, Vezirulu trece cu armat'a sa

in Servi'a, si ataca mai ántáiu Shehirkioulu , o cetate mica , intarita mai multu prin natura decâtu prin arte. Garnisón'a, care constá din cinci-sute ómeni, si anca haiduci, vedíendu ca nu le vine din nici-o parte ajutoriu, in a patr'a dí a obsidiunei redica stindardulu pazei pe murii cetatiei, si promitte a se predá sub conditiune de a o iertá se se retraga liberu din cetate. Vezirulu, de si indignatu ca unu numeru atâtu de micu de ómeni, i-a retienutu armat'a patru dile intregi, totusi pentru a nu retardá, prin ulterióra amenare progressulu ce si-lu cugetá despre victoriile sale, le accórdá cererea, si haiducii anca ilu lasa se intre in cetate. Candu esiau haiducii din cetate, Ienicerii voiau se-i despóia, dar' vezirulu i-a opritu ordinandu-le sub aspra pedépsa de a lasá garnisóna se ésa fara vatemare din cetate; cáci nu este—dtse elu—nici de onóre, nici de folosu, a luá armele dela Ghiauri, candu ei nu mai potu stricá cu ele musulmaniloru. Ér' haiduciloru le aduce aminte si-i face attenti se nu mérga la Niss'a, ci se se retraga in alta cetate óre-care; cáciare de cugetu se impressóre acea cetate, si déca s'ar' gasi vre unulu din ei acolo candu o va cuceri, se scia'ca nu va scapá cu viétia. Cu tóte acestea haiducii, abia scapati din mânile Turciloru, se duc dreptu la Nissa.

NISSA CUCERITA; GARNISONELE PERASESCU VIDINULU SI SEMENDRI'A

XLIX. Vezirulu i urmaresce immediatu, si impresóra Nissa, care erá aপরতা de contele Starenbergu cu trei mii ómeni infanteria germana, si una-miie-patru-sute cavaleria. Starenbergu se aপরá cu bravura, nu ca dóra ar fi avutu cea mai mica sperantia de a sustiené cetatea in contra Turciloru, cátu mai vertosu cu intentiune de a cástígá timpu si a dá imperialistiloru ragasu de a vení intr'ad-jutoriu Belgradului. Dar' vezirulu continuá obsidiunea cu atâtá vígóre, in cátu dupa dóue-dieci-si-cinci de díle, garnisón'a s'a offeritu a capitulá sub conditiune de a i se lasá armele si viétia. Vezirulu le acórdá acestea; si candu erau esíndu din cetate, Ienicerii observa intre ei vre-o cáti-va haiduci din cei de la Shehirkioiu; ei erau travéstiti; cu tóte aceste Ienicerii i cunoscú, i príndu, i torturéza, si-i fortiéza de spunu ca toti ceialalti cameradi ai loru sunt

mestecati prin celelalte truppe germane. Atunci Vezirulu ordină comandantului Germaniloru, că se-i estradea pe toti haiducii de la Shehirkoiu; si inaintea ochiloru garnisónei lasă parte a-i spendiură, ér' pe ceialalti i condamnă la galere. Totodata impune lui Starenbergu, se nu mérga la Belgradu, căci are de cugetu se impresóre si acea cetate, pentru aceea nu pôte permite că garnison'a ei se se intarésca; si-lu assecura ca déca nu va ascultá de ordinulu seu, la casu de cucerirea Belgradului, elu si toti ómenii lui voru patí aceea ce au patítu haiducii. Aceste succese ale Turciloru intr'atátu au intimidatu garnisónele germane din Semendri'a si Vidinu, in câtu, fara a asceptá apropiarea Vezirului, perasira cetatile, cu a caroru aপরare erau insarcinate, si fugira la Belgradu. Vezirulu a transmisu immediatu o parte a armatei, care a luatú in posesiune amenđuóe cetatile, si le-a suppusu éراسi dominatiunei ottomane.

**VEZIRULU IMPRESORA BELGRADULU SI-LU CUCERESCE PRIN UNU
ACCIDENTU NEASCEPTATU**

L. Dupa ce prin aceste victorii s'a assecuratu din spate de tóta tiér'a, Vezirulu merge cu truppele sale victorióse spre Belgradu, si in lun'a Silcade ilu impresóra de tóte partile. Dupa ce s'au pusu corturile, a convocatú la unu consiliu belicu pe toti Pasii, si le-a cerutu se-si spuna opiniunea: ce este mai consultu, a face fara amenare cu tóta puterea armatei assaltu asupr'a cetatiei, séu a o tiené blocata si a o fortiá prin lips'a de provisiuni a capitulá? Toti Pasii au fostu de opiniunea din urma; ei adeca diceau, ca cetatea este atátu de la natura câtu si prin arte fórte bine intarita; si pre langa intariturile cele vechi, ea este provediuta cu admirabile fortificatiuni (31) nuóe; afara de aceea, are intru aপরare sa o garnisóna

(31) *Admirabili fortificationi*. Acésta nóua fortificatiune este oper'a lui Andreiu Cornaro, nativu din Creta, grecu si de origine si de religiune. Unii scriitori, intre cari si Pietro Garzoni membru senatului de Veneti'a, ilu acusa ca elu a tradatu Belgradulu, pôte din cauza ca dupa cucerirea Belgradului a trecutú in servitiulu Turciloru. Dar' nu cu voi'a sa s'a intemplatú, ca a intratu in servitiulu infideliloru. Căci dupa perderea Belgradului. tramitiendu-lu generalulu armatei germane, déca nu me incelu, pentru a fortificá Petrovaradinulu, elu pe cale a cadiutu dimpreuna cu femeii'a sa in manile Tatariloru si a fostu transportatu inaintea lui Kioprili Mustafa Fasia. Acest'a intrebându-lu ca cine este? elu mai ántáiu a respunsu, ca este ca-

de optu mii Germani, si regimente de totu atâti Bulgari si Serviani : pentru aceea este imposibilu de a o cuceri în timpul ce a mai ramas in estu anu pentru operatiuni bellice ; nici a o tîne sub obsidiune nu s'ar' poté fara mare perdere a armatei ottomane. Punemu casulu ca Germanii ar' face o vigorósa resistentia, si, precumu se intempla de multe-ori in assemeni obsidiuni , ar' bate pe obsediatori : atunci tóta armat'a si-ar' perde éراسi fôrte iute curagiulu, de care abiá a inceputu a se insufletí prin fericitele succese de ieri de alalta-ieri. Ér déca Vezirulu ar' lasá Belgradulu in dosu si ar' trece preste Sava, séu celu puçinu ar' intarí tiermulu acestui fluviu, cá inimicii se nu póta trece dincóce , atunci garnisón'a va fi prin fôme constrinsa a se predá anca in vér'a acést'a , séu celu multu in iérn'a viitória. De armat'a imperiale nu avemu a purtá frica ; cáci cea mai mare parte a ei este ocupata in belulu contra Franciei, ér' ceealalta parte este perasita de ungureni, si, precumu è mica la numeru, mai multu se va ingrigi a-si aperá castrele sale, de cátu se mai cugete a atacá pe ottomani. Vezirulu, de si erá de alta opiniune, totusi a lasatu dupa votulu maioritatiei, si a decisu a se urmá consiliulu Pasiloru ; acést'a o a facutu parte pentru cá se nu para ca s'ar' oppune opiniunei intregéi armate, parte pentru cá in casu de unu resultatu nefericitu, vin'a se nu se impute lui. Tienendu anca vre-o câte-va díle cetatea inchisa de tóte partile, i vine scirea, ca imperialistii inaintéza cu mare graba, si vînu se elibere cetatea. Acésta scire l-a adusu in óresi-care confusiune, si acumu

pitanu dintr'unu regimentu de infanteria. Dar' in urma se tradede prin instrumentele sale de matematica, si mai multu prin unele desemne, sub cari erá semnatu numele seu. Asiá Vezirulu i-a impusu a merge se fortifice Belgradulu din nuou, si se fortifice si Temisiór'a. Si intr'adeveru ca elu a si effectuitu acést'a cu atâta arte si desteritate , in cátu, déca Dumnedieu insusi nu ar' fi nimicitu intentiunile si intre-prinderile infideliloru, cucerirea prin arme a acestoru dóue cetati ar' fi fostu aprópe 'impossibila. Si cátu de escelentu a fostu elu in sciintiele matematice , aréta péné la evidentia canalisarea riului Bega prin midi-loculu Temisórei ; cáci cu cátu ar' fi fostu necesaria acésta opera intr'unu locu, unde in tóte verile se simtiá atátu de tare lips'a de apa, cu atátu din partea sa era o interprindere grava de a effectuí aceea ce era abiá imposibilu. Pentru acésta importanta lucrare, Sultanulu l-a onoratu cu o pensiune annuale de optu pungi , care s'a datu si dupa incheierea pazei si péné la diu'a mortiei sale.

si-a recunoscutu erôrea ca a facutu placere Pasiloru sei de a ascul-tatu de opiniunea lor. Dreptu aceea a inceputu numai decâtu ob-sidiunea cu diumetate din armat'a sa, ér ceealalta diumetate o a tramisu in contra imperialiloru cá se-i impedece se nu tréca preste Sav'a. Dar' é probabilu ca nu-si adjungea scopulu, déca nu-i veniá intr'adjutoriu unu incidentu cu totulu neasceptatu. In a opt'a di de obsidiune, turnulu cu pulbere, fia prin o bomba, fia prin tradare, a fostu aruncatu in aëru, si prin esplosiunea sa a derimatu o mare parte a forturiloru. Turcii vediendu acést'a, au strigatu ca acestu accidentu este proba invederata de adjutoriulu miraculosu alu lui Dumnedieu; si se aruncara prin aperture in cetate, inainte de a-i poté preveni Germanii. Garnisón'a in acésta suprema necesitate a facutu un'a din cele mai vigoróse resistantie, si a sustienutu mai o ôra întréga vehementeale assalte ale Turciloru; in urma inse cutro-pita de multimea Turciloru, a fostu necesitata a se retrage. O mare parte a garnisónei a cadiutu de sabi'a turcésca, dar' nu fara a-si resbună si ea. Pucinii cari au scapatu, între cari si generalulu de la Croix, âu trecutu cu luntrea in partea dincolo de Dunare.

**DA ADJUTORIU TEMISIOAREI, CARE SUFFERIA O LIPSA ESTREMA
IN PROVISIUNI**

LI. Kioprili Mustafa Pasia, dupa ce a ocupatu mai curendu de cumu se asceptá o cetate, care erá antemurulu a tóta Unga-ri'a, a tramisu in adjutoriulu Temisiórei cinci-sute de Spahi, fia-care cu câte duoi cai si totu atâti-a saci de farina, ca se o duca garnisónei. Germanii au tienutu trei ani acésta cetate in-chisa; la inceputu s'au incercatu a o cuceri prin assaltu, dar' ve-diendu ca acést'a le este imposibile pentru dificultatea situatiu-nei, i-au taiatu in urma tóta comunicatiunea. Comandantele cetatiei erá Cogia Giaferu Pasia(32), care prin valórea sa a resistatu pênê a-

(32) *Godgia Giaferu Pasia*. S'a numitu cu supranumele Codgia séu betranulu pen-tru a se distinge de unu altu Giaferu Pasia numitu de comunu Kiucik (*), despre care voiu vorbi mai la vale(**). Codgia despre care è verb'a aci, a fostu unu barbatu fórté renumitu între turci atátu pentru esperienti'a sa in artea bellica, câtu si pentru

(*) Adeca : micu; unguresce Kici, Kicike. *Tr. Rom.*

(**) Vedi not'a 20 la Capu IV. din Cartea IV. *Tr. Rom.*

cumu Germaniloru, si care atâta respectu avea inaintea soldatiloru, in câtu sub command'a lui supportau ori-ce greutati; multi muriau de fôme; altii mai bine acceptau môrtea decâtu se se nutrêscă cu mîtie si cîni, cari la Turci se considera de animale necurate. Necesitatea de nutrimente eră degiă atâtu de simtita, in câtu Ienicerii, candu au adjunsu Spahii cu provisiunea, că lupii rapaci se aruncara asupr'a saciloru cu farina, si nici rugarile nici a-merîntiarile Spahiloru nu i-au potutu rețiené de a rapî aceea ce ei adusesera. De aci s'a escatu o cërta intre ei; si dupa aceea, a urmatu o lupta vehementa si sangerôsa. Unu numeru mare de Ieniceri si totu atâti Spahi au remasu morti asupr'a saciloru, ér' ceialalti cu Pasia loru cu totu au trebuitu se prinda in graba fug'ă deinaintea furiei Ieniceriloru.

VEZIRULU TRECE DUNAREA SI OCCUPA LIPP'A

LII. Intr'aceea Vezirulu a datu soldatiloru sei câte-va dîle de repa-
osu, a reparatu fortificatiunile ruinate ale Belgradului, si dupa aceea trecu Dunarea, ocupă Lipp'a, si allungă garnisôn'a germana din Orsiov'a. Merse apoi cu assaltu asupr'a Essecului, o cetate situata la gur'a unde Drava curge in Dunare. Elu credea ca ocupandu acêsta cetate, nu numai va assicură cuceririle sale contra invasiuniloru i-nimicului, ci anca va poté aduce erasi sub dominatiunea turcêscă tóta Slavoni'a. Dar' a trebuitu se se lasede acestu planu, parte pentru ca se apropiă iern'a, parte pentru ca garnisôn'a facea resistentie vigorôse, dar' mai alesu pentru că lucrurile in Transilvani'a luasera alta fație.

prudenti'a si integritatea sa, si mai alesu pentru multele lupte ce a sustienutu contra Germaniloru. Dupa ce a aperatu cu multa bravura Temisôr'a, elu in recompensa a fostu numitu comandante in Belgradu. unde s'a sustienutu cu cea mai mare-resolutiune candu Germanii impresorara cetatea a două ora. Prin acêst'a atît'a reputatiune si-a castigatu, in câtu Sultanulu Mustafa in ultim'a sa espeditiune n'a între prinsu nimicu fara a-i cere mai întăiu opiniunea; si mai multu, elu adese-ori respectă mai multu opiniunea lui Codgia decâtu pe a Vezirului Elmas Mehemedu Pasia, pe care de altminterea ilu fôrte iubia. Si nu iacape dubin ca elu si uccedea acestui-a in veziratu, déca o trupa de Ieniceri rebelli nu omoria si pe unulu si pe altulu in batai'a de la Zenta.

TURCII BATU PE IMPERIALI IN TRANSILVANIA

LIII. Pe la începutul acestui anu móre Michael Apaŝi (33), principele Transilvaniei, fara a lasá eredi dupa sine, si lásá tóte tierile sale lui Leopoldu, imperatorelui Germaniei. Turcii din contra pusessera principele Transilvaniei pe Teokeoli, si i-au tramisu in ajutoriu pe Seraskieruku cu diece mii de Turci, pe Chanulu Tatariloru, si pe Constantinu Brancovénu (34) principele Romaniei. Aceste pu-

(33) *Michael Apaŝi*. Nascutu in Transilvani'a din o familia nu prè illustra. Tatalu seu a fostu presiedintele magistratului in Sabiu. Dupa revolutiunea racotiana de la anulu 1661, si propriamente dupa mórtea lui Racoti, imperatul Germaniei a pusu principe in Transilvani'a pe Kemeni Ianos; ér' Turcii in contra acestuia au pusu pe Michael Apaŝi totu in acea dignitate. Dupa aceea, candu s'a incheiatu pacea intre Turci si Germani, Apaŝi a fostu confirmatu de ainenduoii in dignitatea sa, stipulandu-se cá Transilvani'a se fia suppusa si tributaria la amenduoii imperatii. Asiá Apaŝi anca s'a purtatu dupa cumu vedea ca sórtea inclina intr'o parte séu intr'alta, tramitendu acumu Turciloru acumu Germaniloru ajutoriu. Apoi de si la începutulu acestui mare si memorabile bellu s'a unitu cu Toköli si i-a tramisu trupe, fiindu-ca asiá i ordinase curtea ottomana, totusi candu a vediutu ca tóta Ungari'a s'a suppusu imperatului Germaniei, elu anca a trecutu in partea acestui-a, si a refusatu de a mai ascultá de Pórta.

(34) *Constantinu Brancovanu*. Acestu principe erá cunoscutu in Europ'a sub trei numiri: Cantacuzeno, Brancovanu si Bassaraba, despre cari pretindea ca toti acesti-a se tienu de famili'a sa. Dar' pentru a intiellege atést'a mai bine, è necessariu a cercetá mai afundu originea si ordinea de successiune a acestei familie. Sciu eu prè bine ca este o carte intréga si fôrte voluminósa, in care se cuprinde viét'i'a si geneologi'a sa, scrisa la ordinulu seu de unii invetiati, pe cari i tienea in soldu cu mari spese. Dar' nu sciu déca acésta carte se mai conserva unde-va, séu ca o au prèdatu barbarii dimpreuna cu celelalte lucruri ale sale. Pentru aceea, eu asiu comitte o injuria catra lectorii mei, déca asiu ascunde si nu le-asiu descoperi aceea ce eu cá vecinu amu avutu ocaziune de a cunósce despre originea lui Brancovanu. Cunosintientele ce le avemu despre protoparintii sei, nune ajungu mai departe decâtu péne la stramosiulu seu Davidu. Acestu Davidu nu a ereditatu de la parintele seu mosii mari (principalulu si aprópe uniculu semnu de nobilitate la Románi:); nici nu a stralucitu prin virtuti eminente; pici la curte nu au avutu vre-unu postu considerábile. Cu tóte acestea principele Mateiu aflá de bine a intrá cu elu in legatura de sange, si-si maritá pe nepótá sa de sóra dupa Preda, fiulu lui Davidu, dandu miresei o dote considerabile, si facéndu pe Preda mare-vornicu, unulu dintre cele cinci posturi principali in Romani'a. Dupa mórtea lui Mateiu, Preda a fostu uccisu pe nedreptu; unii dicu ca principele Michnea l-ar' fi spendiuratu din cauza ca nu a voitn a tiené cu elu in revolt'a sa contra Turciloru. Dupa Preda a remasu unu fiu, Mateiu, supranumitu Papa. Acest'a nu avea nici unu postu la curte, dar' totusi erá

teri confederate. sub conducerea lui Teokeoli petrundu prin muntii Romaniei in Transilvani'a, si la pôlele acestoru munti incungiura

fôrte respectatu pentru memori'a parintelui seu, pentru mara sa avutia , si mai alesu pentru ca luase de soția pe Elena , fi'a marelui postelnicu Constantinu Cantacuzenu. Cu acést'a a avutu, anca péac se tiea in curtea boierului Sierbanu Cantacuzenu , unu fiu cu numele Constantinu supranumitu Brancovanu de la satulu Brancoveni, care-lu capatase anca mosiulu seu Preda de la principele Mateiu ca o parte de dote cu nevêsta sa Si acestu supranume ilu adaogea totdeauna in subscripțiunile sale dupa pronumele seu. Sciu eu ca sânt unii adulatori, care deriva acêsta numire din altu sorginte, si dicu ca Brancovenescii isi tragu originea din vechi'a familia bulgara Brancovicu. Dar chiar' candu acêsta derivatiune ar'fi veritabile, ea totusi nu se pôte proba cu nici-unu documentu verosimile. Câci péuê pe timpii lui Sierbanu Cantacuzenu, Romani'a n'a avutu nici istorici, nici insemnari sêu monumente geneologice, si precumu amu disu, nici altu semnu de nobilitate, decâtu mosi'a parintêscă, care prin ereditate trece de la tata la fiu. Prin urmară pentru resturnarea acestei fictiuni a adulatoriloru este destulu ceea ce amu disu cu despre adeverat'a origine a numelui de Brancovanu. Constantinu supranumitu Brancovanu a adjunsu la domnia prin maiestriele mentionate mai in susu (*) ale lui Constantinu Cantacuzenu Stolniculu. Pentru aceea, elu că se-si dea mai multu lustru nobilitatiei sale, a inceputu a se servi de numele Cantacuzenu in subscrierile littereloru sale catra regii si principii straini Pe acelu timpu se tiea la Vienn'a Georgie fratele antecessorelui principe Sierbanu Cantacuzenu, care a fostu tramisu acollo in affaceri publice la imperatulul Leopoldu. Acestui-a i aretau ômenii de curte si chiar' imperatulul insusi scrisorile ce le veneau sub numele lui Constantinu Cantacuzenu, si-lu intrebau, ca cine ar' fi acêstu nuou domnitoriu in Romani'a, care isi atribuie numele de Cantacuzenu? Atunci Georgie sêu indignatu ca unu altulu se servece de numele nobile alu familiei sale, si pentru a-si acoperi ambițiunea, sêu pentru ca nu voia a ascunde adeverulu , marturisi in tóta sinceritatea, ca falsamente acelu principe isi apropria numele de Cantacuzenu, câci elu numai dupa mama-sa o deriva din acêsta familia. Georgie nu se îndestuli cu atâtu ca facu de rusine la Vienn'a pe usurpatorele numelui familiei sale , ci scrise fratiloru sei Constantinu Stolniculu si Michailu, cari erau in Romani'a, ca ce rusine i-a causatu pretutindenea la curtea Viennei noulu nume alu principelui domnitoriu ; si ca multu din ômenii curtiei l-au intebatu, déca in Romani'a è usulu acela, că unu omu, se-si pôte atribui numele unei familii nobile, precumu i place ? sêu déca a semenea numiri se potu transmite si de la mame la fii ? Cantacuzenii, cari departe de a fi naltiatu pe Constantinu Brancovanu la dignitatea de domnu cu alta intentiune , decâtu că elu se domnêscă in tiêra sub numele seu propriu, si sub elu se-si pôte apropria tôte bogatiile tierei, indata ce au primitu scrisôrea de la fratele loru, au facutu cele mai aspre reprobatiuni principelui, ca le a facutu loru si la tóta ca a Cantacuzeniloru o rusine atâtu de mare, si ca elu inaintea unoru per ône, ca i din istoria au sciintia despre mai tôte familiile din lume, i da unu nu me de pre

(*) La not'a 68 Capu I in Cartea IV *Tr. Rom.*

prin surprindere pe Heusler, generalulu trupelor germane destinate pentru apanarea Transilvaniei. Heusler, pe care Brancovănu ilu adu-

care toti sciu ca nu   alu seu. Principele se escus , si se incerc  a si validit  drep-
tulu la acestu nuou nume prin inalt'a origine a mumei sale. Dar' Cantacuzeni  ir-
ritati si mai multu prin  cestu respunsu, i disera intre amerintiari, ca déca nu va
desiste de la  cest'a pretentiune, ei voru midi-loci la port'a ottomana destituirea lui
si voru face at en i prin scrisori pe toti principii straini , c  se se paz sca de elu că
de unu inelatoriu, care isi atribu e in modu falsu numele unei familii imperatesci.
Elu p te se-si derive originea sa paterna din famili'a in care 'i va plac , dar' se
se paz sca a mestecă aci numele Cantacuzenescu. Constantinu Stolniculu i mai
adaose anca si urmatori'a fabula turc sca. Odata a fostu intrebatu unu cat ru ca
cine a fostu tatalu seu. Elu   respunsu ca muma-sa a fostu o i pa. Principele ru-
sinatu de at te reprobatiuni, a renuntyatu numelui de Cantacuzenu; dar' i-a fostu
rusine a reprimi numele de Brancovanu, care ilu lasase acumu de multu, si a ince-
putu a se numi Bassaraba: nume alu unei familii f rte vechi si nobile in Romani'a,
dar' a carei linea barbatésca se stinsese de multu. Adeca unu Barbulu, care celu
d nt iu a fostu cunoscutu sub numele de Bassaraba, pe timpul candu Turcii a ir-
ruptu in Bassarabi'a, a fugitu din  cest  ti ra in Serbi'a si de aici in Romani'a la
principele *Heghlulu* (?), care l-a primitu f rte bine, si la inaintatu din gradu in gradu
p ne la dignitatea de Bauu, celu mai inaltu postu in ti ra. Dupa m rtea lui Heghlulu,
au adjunsu la scaunulu domnescu fiulu lui Barbu cu numele Laiota, si  cest'a a
fostu celu d nt iu care a adornatu numele familiei sale cu titlulu dignitatiei de
principe. Dupa acestu Laiota a remasu unu fiu cu numele Neagoe, care si elu a
adjunsu domnu in Romani'a, nu sciu inse d ca imediatu dupa tatalu seu, său a mai
fostu intre ei unu altu domnu anca. Lui Neagoe a urmatu in domnia fiulu seu Sier-
banu Bassaraba supranumitu celu-mare.  cest'a a muritu fara eredi masculini, si
au remasu dupa elu numai d oue fice: Ancutia si Elenca. Pe Ancutia   datu-o anca
Sierbanu in casatoria dupa Petrascu, fiulu lui Michaiu. Acestu Michaiu s'a facutu
in urma domnu, si se incerc  a scutură jugulu Turciloru, dar' a fostu batutu, si
prin urmare constrinsu a trece in Transilvani'a, unde generalulu transilvanu. Geor-
gie Basta, ilu  cise in modu perfidu chiar' in cortulu seu. Petrascu, fiulu lui Mi-
chaiu, cu nev sta sa si cu sor'a  cestei-a, Ilinca, a mersu la Vienn'a, pentru a cerc 
acolo vindicta de m rtea injusta a parintelui seu. Dar' prepadindu-si mai t ta ave-
rea, a muritu acolo inainte de a-i succede se faca ceva. Dupa m rtea sea, Ancuti'a,
remasa veduva, si soru-sa Elen'a au adjunsu la at ta seracia, in c tu au trebuitu
se-si c stige cu cusutulu p nea de t te dilele. Pre candu ele se aflau in asta stare
miserabile, Mateiu s'a facutu domnu in Romani'a. Mai inainte elu a fostu camerariu
la curtea principelui Sierbanu Bassarabu, si  cest'a l-a înaltiatu la dignitatea de
boieriu. Acestu principe isi aduse aminte de binefacerile ce a primitu de la domnulu
seu de odinio ra, si a acceptatu numele  celui-a, numindu-se pe sine Mateiu Bassa-
rabu. Si indatu ce s'a informatu despre starea miserabile a celoru d oue surori, a
tramisu dupa ele in Germani'a si le-a adusu indereptu in Romani'a. Ancuti'a nu
mai avea gustu de a se marit  si asi  l-a assignatu o pensiune onorifica si destula

sese în această cursă, se încercă cu sabi'a în mână a-si face cale, si sustiene cu multa bravura primul atacu alu inamicului. Dar' candu lupta eră mai ferbinte, Ungurii, cari promisera fidelitate Germaniloru, se rumpu de catra acesti-a si attaca pe imperialisti în aripa. Germanii uimiti de o perfidia că acest'a, se încerca a scapă prin fuga,

pentru a poté trai. Êr' pe Elenc'a, care eră anca feciôra, o a maritatu dupa camerariulu seu, Constantinu Cantacuzenu, dându-i că dote tôte mosiele si satele căte au fostu odiniôra ale parintelui ei. Din această casatoria se deriva tôte familia acelorî Cantacuzeni cari se tienu asta-di în Romani'a. Afara de aceste două flice, Sierbanu a mai avutu unu fiu naturalu cu femei'a unui preotu, numitu Constantinu. Dupa môrtea preotului, care trecea de tata alu lui Constantinu, Sierbanu a luat pe fiulu seu naturalu langa sine si l-a crescutu în curtea sa. Êr' Mateiu, dupa môrtea lui Sierbanu a tînutu pe acestu Constantinu că pe fiulu seu propriu în cursu de douăzeci de ani, cătu tîmpu adeca a statu în scaunulu domniei, si în urma a ordnatu prin testamentu se-i flă urmatoriu în scaunu. Constantinu, dupa ce a ajunsu în această dignitate, a începutu a se numi Bassarabu dupa esemplulu predecessorului seu si propriamente dupa numele parintelui seu naturalu. Dar' pucinu dupa aceea l-au allungatu Turcii din scaunu, si a fugitu în Poloni'a, unde a si muritu fara se lase succesoru dupa sine. Asia se stînsu cu Sierbanu adeverat'a familia a Bassarabiloru, cu Mateiu ultimulu, care a usurpatu numele acestei familii, si cu Constantinu spuriôs'a sementia a Bassarabiloru. Si memori'a acestei familie s'a conservatu numai în line'a feminina a Cantacuzeniloru, descendentu din Elenc'a, flî'a lui Sierbanu. Si acest'a este famili'a care si-a alesu-o Brancovanu spre a se adorna prin usurpatiu cu numele ei, căci nime nu mai eră care se-i cêra ratiune si se-i dispute această spoliatiune; cu atătu mai vertosu, ca pentru elu eră plausibilulu argumentu, ca mosiulu seu au avutu de socia pe nepôt'a de sora a principelui Mateiu, care si elu a luat numele de Bassarabu, din bunulu, de si nu prudentele zelu, de a conservă memori'a dōmnului si binefacutoriului seu. Ce a facutu, si ce a sufferitu Brancovanu sub numele de Bassarabu, este cu multu mai lungu, decātu că se se pōta espune tôte la acestu locu; dar' de alta parte faptele si sufferintiele lui sunt cu multu mai bine cunoscute Europeniloru, decātu că se mai flă necessariu a le mentionă aci. Elu a avutu patru fii: Constantinu, Stefanu, Raducanulu si Mateiu, cari toti dîmpreuna cu parintele lor au peritu de sabi'a tiranului. A avutu apoi sîapte fete: Stanca, maritata dupa Radulu, fiulu lui Elie, principe Moldaviei, Mari'a, soci'a lui Constantinu, fiu alu principelui Duca în Moldavi'a; Elenca, maritata dupa Scarlatu, fiulu lui Alexandru Mavrocordatu; Safta, casatorita dupa Cretulescu, mare boieru în Romani'a; Ancuti'a, maritata dupa Nicolau, fiulu lui Georgiu Rossettu, primu-camerariu la tatalu meu; Balass'a, maritata dupa Manoil, fiulu lui Andronicu, unu boieru grecu; si Smarand'a, maritata dupa fiulu lui Balenu, boieru în Romani'a. Amu auditu ca ar' mai fi în viêtia si din line'a barbatêscă unu nepotu alu seu cu numele Mateiu, fiu alu fiului seu Constantinu caru-a Brancovanu, mosiulu seu, i-ar' fi lasatu în ereditate tôte immensele sale avutu deposite în bancele de Vienu'a, Veneti'a, Hollandi'a si Angli'a

dar' au fostu incungiurati de inamicu din tôte partile , si au fostu omoriti mai toti , séu prinsi o parte din ei , intre acesti din urma erá si Heusler. Teokeoli dupa acésta victoria merge mai in laintru in tiéra, si pretutindenea locuitorii ilu primescu cu acclamatuni de bucuria.

TEOKEOLI ALLUNGATU DIN TRANSILVANI'A

LIV. Dar' inainte de a se poté stabili Teokeoli in principatulu seu, Principele de Badenu , care avea missiunea de a liberá Belgradulu , audiendu ca acésta cetate è perduta, vine in Transilvani'a, occupa mai multe cetati , si se incerca se attraga pe principele rebellu séu la o lupta séu la o intielegere. Acest'a inse neincrediendu-se in puterile sale, indata la audiulu despre apropiarea Germaniloru, perasesce Sabiiulu si fuge érase in Turci'a de unde apoi nici n'a mai cutediatu a se întórce, séu a-si recuperá tierile perdute.

REGELE POLONIEI INTRA IN MOLDAVI'A SI OCCUPA SOROC'A

H. 1101
I. G. 1689 LV. In lun'a unu-spre-diece d'in acestu anu, Regele Poloniei ese si elu cu trupele sale in campania, trece Dnistrulu si intra in Moldavi'a. Dar principele Cantemiru , domnulu de atunci alu tieriei , sciindu din campaniele trecute ce ospeti incomodi sunt Polonii, a publicatu unu edictu, prin care sub grea pedépsa a opritu locuitoriloru de a dá séu a vinde Poloniloru bucate. De acì fómee , acésta crudela inimica a ómeniloru negligenti , a adusu armat'a polona in atâta strimtorare, in câtu regele , care trecuse degiá Prutululu la Stefanesci , fù necessitatu a-si tramitte o parte din trupe indereptu , spre a-si procurá provisiuni in alte regiuni. Partea acésta de trupe nevalesce pe neasteptate asupr'a cetatiei Soroca , care nu este de parte de Dnistru, si vediendu ca nu are intru aperarea sa nici-o garnisóna , d'in contra ca è incarcata cu munitiuni : asiá le iáu aceste tôte, lasa apoi o buna garnisóna in cetate, si se intorcu cu provisiunile in castrele rëgelui.

DAR SE INTOARCE FARA EFECTU

LVI. Dupa ce a priimitu áceste provisiuni , regele merge cu armat'a sa la Iacobení , unu satu (35) in departare cam de cinci mile

(35) Unu satu in Bucovin'a, unde sunt si mine de ferru. *Tr. Rom.*

de la Iasi. Abiá adjunsu aici, i vine scirea ca Seraskierulu Buiukli Mustafa Pasia vine dimpreuna cu Nuradinu Sultanul in contra lui, si asiá iute se resolvì a se întórce éراسي in Poloni'a. Dar' fiindu ca provisiunile aduse dela Sôrôca se consummasera degiá, si soldatii sufferiau éراسي de fôme, s'a vediutu necessitatu a-si luá calea prin partile muntóse ale tieriei. In acésta retragere Polonii sunt persecutati de Tataři, si multi omôra din ei, ér' pe altii i prindu, mai alesu ca erau dispersi prin paduri cautandu dupa pôme spre a-si aîna fômea. In urma, dupa multe fatalitati, adjunge regele in Poloni'a, dupa ce a perdutu o multime din ómenii sei parte prin fôme parté prin morburì, si ducéndu cu sine numai unu restu alu armatei sale. Dâr' in retragerea sa i-ar' fi mersu anca si mai reu, déca principele Moldaviei nu-i facea unu servitiu fôrte essential; acest'a adeca, bine ca voiá a vedé pe Poloni scosi din tiéra, dar' totusi nu voiá perirea loru totale; si asiá se intrepuse la Seraskierulu cá se nu-i mai persecute, aretandu-i ca Polonii sunt acumu de multu in retragere, si ca nu mai sunt departe de marginile tieriei loru. Si apoi, fiindu-ca este maxima de prudentia militara, cá inamicului care fuge se-i faci podu de aur, asiá ili dau svatulu, dise Cantemiru catra Seraskierulu — cá se nu ostenesci in vanu trupele ottomane, mai alesu cându Polonii nu mai potu face nici-o stricatiune locuitoriloru, de óra-ce acesti-a toti s'au retrasu la munte. Atâta inse sta, ca déca Seraskierulu i urmariá cu armat'a sa, nu scapá nici unu picioru de Polacu cu viétia; caci castrele loru intru asiá mesura sufferiá de fôme, in câtu cei de la cavaleria se supponeau de buna voia Tatařiloru (36), si diceau ca mai bine voiăscu a fi luati de captivi, decâtu

(36) *De buna voia Tatariloru.* Abiá se pôte gasi in tóta istori'a unu asemenea esemplu, cá vre-odata o armata fara a intrá in lupta, se se resipesca si se fla redusa la cea din urma miseria, precumu s'a intemplatu acésta cu armat'a polona. Cu tóte acestea, istoricii acestei natiuni ascundu cu multa grige acea disgratia, si lauda triumfele regelui loru. Io inse amu vediutu cu ochii mei, cumu unii Tataři, cari merseserá la préda, candu s'au intorsu iudereptu, flacare din ei aducea câte siepte poloni ferecati in cátene. Si candu i-amu intrebatu eu, ca cumu au potutu se prinda si se lege pe unii inimici atátu de fierosi, ei mi-au respunsu zimbíndu, ca acést'n nu este asiá mare minune; chiar' cá si candu vedi in Budgiacu ca unu Ainu (*)

(*) Pastoriu *Tr. Rom.*

a murf de fόμε. Dupa ce s'au retrasu Tatarii, principele au aflatu mai multi nobili poloni ratecindu prin paduri si cautandu-si nutre-mentu pentru a-si omori fomea; elu le-a venit intr'adjutoriu si tramitiendu-le provisiuni i-a lasatu se tréca in tiér'a lor.

VENETIANII OCCUPA MONEMBASI'A

LVII. In midi-loculu atátoru desastre pentru crestini, Venetianii era singuri, pe cari fortun'a nu-i perasise anca. Ei erau domni a tóta Moré'a; numai Monembasi'a se mai tiené; dar' dupa o resis-tentia de mai multi ani, si dupa ce in timpu de duóe veri o tienura inchisa si-i taiara tóta comunicatiunea de importu, in urma in prima-vér'a acestui anu Venetianii au inceputu obsidiunea in tóta form'a, si puçinu dupa aceea garnison'a a fostu silita prin fόμε a se predá.

mana din dreptu si in drépta siepte camile: cáci polonii storsi de fόμε, sunt blandi cá camilele, si mai bucurosu voiescu a trai la Tataru cu radecini, decâtu a se lasá, se péra séu de fόμε séu de sabia. Si fiindu ca Tatarii nu aveau cu ce tiené atât'a multime de Poloni, i vindeau cu redicat'a pentru câte trei Ioachimi de unulu. Intre acesti Poloni era si unu moldovanu, omu de sieptedieci de ani, cu numele Tama-siescu, care inainte cu cinci-dieci de ani a trecut in Poloni'a cu tatalu meu la re-gele Casimiru, si care mai tóta viét'a si-a petrecutu-o in beluri. Tatalu meu adu-cédu-i aminte de bravur'a sa de odinióra, ce au aretatu elu pre candu erau impreuna in Poloni'a, l-a intrebatu: cumu de s'a lasatu se-lu despóie Tatarii de arme, si se-lu lege intr'unu modu atâtu de infamu? «O! gratiosulu meu principe—respunse betra-
« nulu soldatu—voi sciti cu cáta bravura m'amu purtatu eu sub Thoruniu, si nu
« m'amu temutu atunci de a dá peptu cu cinci Svediani deodata. De atunci încóce
« amu fostu totu in câmpánii, si m'amu luptatu adese-ori cu inimicii, dar' nici-
« odata nu m'amu luptatu cu fόμεa. Acumu in acésta espeditiune amu încercatu
« pentru prim'a óra acea rábia, si fiindu-ca nu eramu dedatu cu ea, m'a invinsu;
« amu lasatu castrele, amu spusu la câti-va cameradi intentiunea mea, si ne-amu
« dusu prin paduri, unde credeamu ca vomu afla atâtea póme, cátu se ne potemu
« astempera fόμεa, si pre langa acést'a se fimu in securitate de Tataru. Dar' ne-amu
« inelatu in speranti'a nóstra. Cáci pre candu fla-care din noi ne-amu suitu pe
« câte unu arbore, si ne stémperamu fόμεa cu mere, prune séu alte póméturi, din-
« tr'odata vedemu ca vre-o câti-va Tataru isi tragu arcurile si le indrépta asup'r'a
« nóstra. Ce eramu se facemu? Nu vedeamu nici-unu adjutoriu in giurulu nostru,
« incapabili de a ne aপরá singuri, si pusi in imposibilitate de a scapá prin fuga;
« ne-amu datu josu de pe arbori, si amu lasatu se ne lege». Pe acestu omu l-a res-
cumperatu dupa aceea tatalu meu de la Tataru si l-a tramisu in Poloni'a, unde érá
naturalisatu si avea unu satu castigatu in donatjune, in care i remasese femeia cu
mai multi copii.

ALTE SUCCESSE ALE VENETIANILORU

LVIII. Pe mare admirălul venetianu Danielo Delphini ataca pe Capudanu Pasia aprópe de Mitilena, ilu bate , si spargându-i căte-va năi si altele ocupandu-le, ilu face se-si caute scaparee in fuga. Dupa acésta victoriá Cornaro cuprinde de la Turci Canina si Vallona, sile supune érași dominatiunei Venetianiloru. In Dalmati'a se încérca Dgin Ali Pasia (37), guvernatoarele Hertiegovinei, a atacá cetatile Nisichos si Cuzzos; dar' a remasu batutu de catra armat'a venetiana, elu insusi prinsu, si fortiele sale respite.

VEZIRULU SE INTOARCE LA CONSTANTINOPOLE IN TRIUMFU

LIX. Intr'aceea Vezirulu se întórce cu armat'a sa victoriósa la Adrianopole, unde a fostu primitu cu mari aplause nu numai de câtră Sultanulu insusi, ci si de câtră intregu poporulu, care ilu salutá cá pe alu seu liberatore. Dar' Sultanulu sufferiá de *hydropsia* (38); si fiindu ca medicii i dıceau ca aerulu din Adrianopole i strica si mai multu, asiá plecá vezirulu cu elu la Constantinopole, unde intrá cu mare solemnitate si in tóta pomp'a de triumfu. Trei dıle un'a dupa alt'a au tienutu serbatorile si festivitatile. Cu acésta ocasiune ambasadorulu francesu au facutu nu mai puține espense decâtu ceialti prin ce a datu Turciloru, se intieléga, cáta placere simte regele cristianissimu de caderea crestiniloru. Dupa aceea Vezirulu s'a pusu cu totu adinsulu a formá si organisá o nóua si mai formidabila armata, care promise a o comandá elu ensusi si a continuá cu ea bellulu in Ungari'a.

NUMESCE SERASKIERI IN CONTRA INIMICILORU

LX. Elu numesce apoi Seraskieru contra Poloniloru pe Mustafa pasia, ér' in contra Venetianiloru pe Caplanu Ali Pasia. Acestu din

(37) *Dginu Ali Pasia*. Dginu la Turci este numele unei certe specii de diavoli, despre cari credu ca sunt facuti din o substantia mai dura decâtu Sıaitan (Satanu), si ca ei sunt de amenduóe genurile, adeca masculinu si femininu si procreaza fii ca ómenii. De aci, prin metafora ei numescu Dginu pe ómenii subtili si ingeniosi : si candu vreau se caracterize pe unu omu, care face usu de talentele sale in prejudetiulu altor'a, atunci despré unulu cá acest'a dıcu : *Dginu a killi dur*, are pe draculu in trupu, séu : este unu diavolu.

(38) Bóla de apa. *Tr. Rom.*

urma s'a pusu in castre langa riulu Celidnus, spre a tiené in fréu pe Albanesi, cari erau chiar' in ajunulu de a se revoltá si a trece la inimicu; dupa aceea reocupá Canin'a si Vallona, cari le cucerisera Venetianii in anulu proxime trecut, dar' pe cari acesti-a éراسi le perasisera.

MOARTEA LUI SOLIMANU SULTANULU

LXI. Intr'aceea indispositiunea Sultanului l-a detienutu de la espeditiunea bellica in Ungari'a. Elu nu voia bucurosu cá Sultanulu se móra in absentia sa; cáci se temea ca-i va urmá pe tronu unulu din fii lui Mahomedu IV., care ilu va scóte din veziratu séu i va luá comand'a de asupr'a armatei. In urma Solimanu, storsu de o inveterata bóla de apa, móre in Constantinopole la dóue-dieci-siesse ale lunei Remazan (39), anulu Hegirei 1102. Elu a vietuitu cinci-dieci-si-duoi de ani, si a domnitu trei ani si nóue luni.

H. 1102
I C. 1691

CALITATILE LUI SOLIMANU

LXII. Solimanu din copilaria sa a fostu totu bolnavitosu. Erá grosu in trupu, si micu de statura; avea o faéie palida si imflata; ochi mari cá de bou; si o barba négra lungarétia cu o mixtura de peri suri. Pre langa acestea erá greu de minte; si nu erá in stare se faca nimicu de capulu seu, cì numai ce-i inspirau camerarii si Koltuk Vezirlerii (40) sei. Dar' nici unulu dintre sultanii turci nu

(39) Unu-spre-diece Iuniu 1691. *Tr. Rom.*

(40) *Koltuk Vezirleri*. Asia se numescu capii-officiarii de curte ai sultanului, cari au prospectu ca la proxim'a vacantia voru fi inaintati in postulu de Veziru séu de Pasia; pentru ca numai acesti-a au privilegiulu de a atinge braéiulu Sultanului, séu de a-lu tiené de subsuori, candu séu merge in preambulare séu vrea se incalece calu. Cáci koltuk la Turci insémna subsuori. De acésta categoria sunt siese capu-officiarii ai curtiei. Mai ántáiu este Silahdar Aga, séu armiferulu, care la solemnitati publice pórtá sabi'a Sultanului, si la mésa i taia bucatele. Elu are inspectiunea asupr'a a tóta curtea Sultanului, si sta intr'o védia atât de mare nu numai la curte, cì la intregu imperiulu ottomanu, in cátu chiar' si cele mai inalte persóne nu vorbescu cu elu, decâtu cu celu-mai mare respectu, si in scrisorile lor i dau titulu de Mu-sahib séu consiliariu intimu, dar' in actele publice nu i se da acestu titlu nici-o data. Déca Silahdar Aga este omu de spirit, elu póte se exercite atât a putere asupr'a Sultanului, in cátu acest'a nu face si nu întreprinde nimicu fara scirea séu consiliulu seu; si in asemenea casuri, atât Vezirii câtu si ceilalti înalti oficiarii iau scrisorile lui Silahdar (chiar' si candu ar' fi numai in forma de suplice) dreptu de

si-a castigatu asiá renume cá elu pentru sanctitatea si devotiunea sa si pentru strict'a observatiune a legai (41).

ordini ai sultanului, si cu greu potu se-i refuse ceva din ceea ce-i place a le cere. Alu doilea dupa elu este Ciocadar-ulu, séu camerariulu care păstreza mántau'a Sultanului, si-i trage in seraiu papucii. De si acest'a este de rangh mai inferioru decatu Silahdar Aga, elu totusi de multe-ori intrece pe acest'a in putere, si domnesc dupa plăcere asupr'a Sultanului. Alu treilea mare-officiariu este Rekiabdar Aga; acest'a tiene scar'a candu Sultanulu se urca pe calu. Alu patrulea este marele Diulbendu Aga, care pune Sultanului turbanulu pe capu; acest'a are suptu elu anca alti trei adiuncti. Alu cincilea este Ibrikdar Aga; datori'a acestui-a este ă aduce Sultanului apa, candu acesta, dupa usulu mahomedanu, vre se-si spele manile si capulu inainte de rugatiunea Nemasu. Alu sieselea si celu din urma este Berber Bashi séu primu-barbieru alu Sultanului, despre care amu vorbitu ceva mai insusu (*). Afara de acesti capu-officiari de curte, se mai numera intre Koltuk Vezirleri anca si Aga Ieniceriloru, fiindu ca acest'a in tota vinerea candu merge Sultannu la Giamia, i ajuta a se urcă si a se da josu de pe calu. Assemenea se numera intre Koltuk Vezirleri si Bostangi Bashi, fiindu-ca elu are onórea de a duce pe Sultanulu de subsuori, candu acest'a voiesce se se preamble cu barc'a sa. Mai departe, aici se numera si Buiuk Emiri Ochor si Kiutciuk Emiri Ochor, séu primulu si secundulu stabulariu, cari au grati'a de adjutá Sultanului a incaleca pe calu, candu acest'a vre se oia in pieamblare. Apoi Kapudgilar Kiahata, séu comandante Kapudgi Bashiloru anca este uuulu dintre Koltuk Vezirleri. Candu se dimittu acesti-a din curte, déca cumu-va nu au pefericirea de a fi tramisi in esilu séu a fi puniti cu mórte, Sultanulu trebe se-l numésca Pasia cu trei tuguri si se-i tramitta in provincia, si acest'a este motivulu, pentru care ei prin anticipatiune se numescu Vezirleri. Kisslar Aga anca se bucurá mai de multu de acestu privilegiu; dar' mai in urma i s'a denegatu acésta onóre, fiindu ca se parea lucru inconvenientu, cá se comande asupr'a barbatiloru unu omu, care nu are aceea ce face pe unu barbatu. Acesti capu-officiari, dupa ce se dimittu din curte, de si in pasialiculu loru au chiar' asiá de mare putere ca si ori care altulu, si de multe-ori adjungu péné la dignitatea de mare-veziru, ei totusi in generalu se despretiuiescu de catre Agavati (adeca de catra acei-a, cari prin alte midi-lóce, precumu prin bravur'a si virtutile loru personali au inaintatu in assemenea dignitate), si-i numescu Celebi. Acestu cuventu in limb'a turcésca insémna: pecurariu, pastoriu séu manatoriu de vite. Dar' candu se aplica la acesti curteni, se pare ca insemna, ca acesti omeni lipsiti de ori ce esperientia, atât in lucrurile civili, câtu si in cele militari, nu sciu alta de câtu a maná pe soldati ca pe vite inaintea loru, precumu le demanda si-i diregu si pe ei altii. Si acésta intiolegere metaforica atâtua devenitu de comuna, in câtu cuventulu Celebi pare ca si-a perdutu asta-di totu sensulu seu propriu. asiá, in câtu chiar' primulu Vezirusitu numai din curte si adjunsu la acésta inalta dignitate, nu se simte vatematu, nici nu cérca a puni pe cineva care ar' intreba asiá cá se audia elu: este acestu Veziru unu Celebi, seu este elu

(*) A se vede not'a 14 la Capu II. din Cartea III. *Tr. Rom.*

unu Agavatu ? Căci precumu la acestu poporu este aprópe imposibile de a sterpi o datina vechia , asiá chiar' si celu mai mare omu in Turci'a, suflere cu cea ma; mare patientia infruntarile si reprobatiunile concetatiuniloru sei. Si este usu de tóte dílele in Constantinopole, ca audi pe poporu din barce , a batjocori si a ride in modulu celu mai opprobriuos pe vezirulu , ba adese-ori chiar' si pe Sultanulu candu esu din Divanu, fara cá cine-va se céra séma si se traga la respundere pe defaimatori.

(41) *Strict'a observatiune a lezei.* Aceste au fostu calitatile, prin care Saleimanu s'a inaltiatu pe tronulu fratelui seu; căci alte merite nu au avutu prin cari se se póta recomandá Turciloru. Elu au adjunsu la acestu inaltu gradu de zelu superstitiosu pentru legea şa, si la acestu renume de santu prin aceea, ca se pusesse cu totul la studiu, care l-a continuatu cu mare diligentia sub tóta durat'a regimului fratelui seu ; si lui Mahomedu i placea fórte multu de acést'a, căci credea ca chiar' acésta ocupatiune i va taiá tóta poft'a de a cugeta la dignitatea de imperatu; căci unu spiritu datu cu totul sciintieloru , credea Mahomedu, ca nu va cugeta nici-odata la intentiunea de a adunje pe tronu. Adeverulu este, ca Turcii nu au avutu nici unu Sultanu, cu a carui santitate se se laude intr'atátu cá cu a lui Suliemanu. Ei i atribuiescu si unele fapte miraculóse. Intre altéle, éca un'a. Abiá pusu pe tronu, elu immediatu s'a datu josu cá de pe unu locu necuratu , si a cerutu se i se dea Abdest, adeca apa de spalatu. Merse la o cisterna preparata anume pentru a lua apă , dar' chiar' atunci nu erá apa intr'ensa (căci prin réu'a aplicare de la inceputu a a-peductelor in Constatinopole, de si tóte palatele din cetate sunt provediute cu apa, ce curge din munti, totusi in Seraiu, séu pentru ca locul é prè susu, séu pentru ca architectii nu s'au priceputu, nu este dusa ap'a nici péné in diu'a de asta-di). Silahdar intielegédu ce vrea Sultanulu, ordiná cá se vina apa immediatu, dar' tot-odata dise lui Suleimanu , ca nu este apa in cisterna. Sultanulu inse nu a luatú in séma cuvintele lui Silahdar, si esclama : Bismillah ! In numele Dumnedieului prè-induratu ! Si indata a esitu apa din marmora uscata ; si dupa ce a facutu Abdest, adeca s'a spalatu pe mani si pe capu, a ordinatu apei se dispara si ea a intratu éraşi in marmora. Dar' in tóte alte lucruri Suleimanu erá atátu de ignorantu si stupidu in cátu nu cunóscea pici lucrurile cele mai de tóte dílele ale vietiei. Odata intre alte bucate i-au adusu pe mésa o speşie de pesce rotundu, care la Turci se numesce Psisi, si elu l-a mancatu crediendu-lu pragitura. In alta dí vediendu ca nu i-au adusu la mésa pesce de acel'a , au intrebatu : cumu de asta-di nu i-au facutu pragitur'a care o a avutu eri ? Acésta intrebare o a repetú in tóte dílele, péné in urmă bucatarii din intemplanre au adusu pe mésa aceeaşi mancare de pesce. Suleimanu a crediutu si acumu ca é pragitura , si bucatarii au vediutu cumu potú se satisfacá poft'a domnului lorú lipsitu de esperientia.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI ACHMEDU II FIULU LUI IBRAHIMU

ALU DOUE-DIECI-SI-UNULEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU III. DIN CARTEA IV.

CÉRTA INTRE POPORU PENTRU ALLEGEEA DE SULTANU

I. De sì mórteà lui Solimanu se asceptá si se doriá de multu, totusi trecerea lui din viétia au adusu pe curtea ottomana in mari si nóue miscari secrete. Nobilii si mai totu poporulu , voiau a pune pe tronu pe unulu din fiii lui Mahomedu , alu destituitului Sultanu , adeca séu pe Mustafa séu pe Achmedu ; áltii mai puçini , voiau pe insusi Mahomedu, pe care ilu destituisera mai înainte. Al-legera a ori cari-a dintre acestea persóne , erá periculósa pentru Veziru. Cáci déca se restituie Mahomedu pe tronu , atunci viéti'a Vezirului éste amerintiata , fiindu-ca elu nu se potea escusa ca nu ar' fi luate mare parte cu aceia cari au tiesutu revolutiunea , prin care Mahomedu a fostu destituitu. Ér' déca se alege unulu ori carele din fiii lui Mahomedu, atunci se poté teme ca acesti tineri principi, avendu o crescere liberale in palátu, contra usului practícatu la ceialti Shehzadei, si fiindu degiá înstruiti in administratiunea regimului , ei ilu voru destitui din veziratu , si voru comanda cu putere absoluta asupr'a armatèi.

ACHMEDU FIULU LUI IBRAHIMU SI FRATELE LUI SOLIMANU SE ALEGE SULTANU

II. Pentru a esclude pe toate aceste persoane de la tron, Vezirulu se resolvi a înalță la dignitatea de Sultanu pe Achmedu, fratele celu mai tineru alu lui Solimanu, în calitate nu mai superioară decâtă acest'a. Aceea ce i-a și reusitu; căci prin vâdi'a ce avea înaintea poporului pentru fericitele rezultate bellice câte a reportatu în anulul trecut, i-a succésu, de Achmedu îndată a două'a di după mórtea fratelui seu Solimanu a fostu proclamatu în unanimitate imperatu alu imperiului ottomanu.

NOULU SULTANU MERGE LA ADRIANOPOLU

III. Dar' pentru că malcontentii se nu-si ia dreptu motivu stupiditatea Sultanolui pentru a escită o nouă rebeliune, Vezirulu îndată la începutulu lunei Sievval s'a dusu dimpreună cu Sultanolu la Adrianopolu, instituindu Caimacamu în Constantinopolu pe Aimidge Ogli Husein Pasia (1), pe care apoi mai în urmă l-a înaintatu

(f) *Aimidge Ogli Husein Pasia*. Acestu barbatu este foarte renumitu atât la Turci câtu și la creștini pentru pacea de la Carlovitiu, care s'a încheiatu pe timpul seu. Kioprili Ahmedu Pasia i-a datu numele de Aimidge Ogli, fiindu-ca tatalu acestui-a i-a fostu unchiu (*). Kioprili a începutu mai întâiu a-lu redică la posturi, și apoi a functionatu în multe officiuri, precumu Caimacamu de Constantinopolu, apoi Capudan Pasia său Mare-admiralu, după aceea guvernatoru de Belgradu și în urmă Mare-Veziru. La dignitatea de Mare-Veziru au adjunsu, după ce acestu postu a ramasu vacantu prin mórtea lui Elmas Mehmedu Pasia, pe care în bataia de la Zenta l-au uccisu rebelții dimpreună cu pe toti ceilalți officiari ai armatei turcesci (**). Elu a fostu unu omu dreptu și onestu, dar de o inteligentia nu pră acuta. Elu nu eră nici atât de stupidu, nici atât de obstinatu, în câtu se nu asculte consiliurile și opininiile altor-a, mai alesu ale lui Rami Reis Effendi și ale lui Alexandru Maucordatu; și acest'a a fostu ratiunea, ca limitat'a lui întieptiune n'au adusu niciunu detrimentu considerabile statului. Elu sub totu timpul veziratului seu mai înainte de toate a cugetatu se puna capetu, într'unu modu său altulu, unui bellu atât de lungu și nefericitu, sub care gemea imperiulu ottomanu; și apoi a observă cu tota religiositatea pacea, ce elu încheiase. că asiă atât elu însusi, câtu și provinciile de sub sceptrulu turcescu, se castige timpu de a se mai reculege. Dar' chiar' aceste cugetari ale sale au fostu caus'a de a cadiutu în disgratia, precumu amu arătatu pe largu în textulu istoriei, și pentru aceea nu este necesitate a o mai re-

(*) Aimidge însemna unchiu; Aimidge Ogli, veru primariu. *Tr. Rom.*

(**) A se vedé §. 54 și 55 la capu IV din cartea IV. *Tr. Rom.*

lă dignitatea de Capudanu Pasia, și în locul lui a pusu pe Arabadgi Ali Pasia (2). În Adrianopole și-a pusu tîta diligentî'a pentru a face preparatiuni bellice; lucru în care mai înainte a fostu împedecat prin indispozițiunea Sultanului.

ADMIRABIL'A DESTERITATE A VEZIRULUI ÎN MODULU DE A FORMA O ARMATĂ

IV. Dar' modulu și midi-lócele de cari s'au folositu Vezirîi de mai nainte pentru a înmulți armat'a, Kioprili spre raru esemplu la Turci, a fostu necesitatu a le întrebuintîa pentru împucînarea numărului armatei. Că-ci, Musulmanii încurajați prin fericitul succesu alu expedițiunei con'tra Belgradului, veniau în massă din tóte partile și de buna-voia a se înrola sub stîndardulu lui Mahomedu,

peți aci. Elu eră unu iubitoriu atîtu de mare de vinarsu, în cîtu nu putea trăi fara elu. Cumu s'a dedatu la acést'a, nu-mi este cunoscutu. Acestu vinarsu eră unu extractu de vinu, și ilu prepară unu crestinu din Aleppo, pe care-lu ținea la casa în calitate de medicu: eră atîtu de tare, în cîtu o singura picatura ar' fi arsu gîtulu altu'a afara de alu lui. Pentru că sa aiba mai multu timp liberu de a pote bé, elu a facutu pe Sultanulu se créda că suferi de picióre, și trebe în tóta sér'a se ia medicina. Pentru acestu motivu a obținutu licenți'a de a nu se prezentá la curte dupa órele nóue din dí (*), flă ori ce affaceri importante ar fi; cu modulu acest'a, elu potea se-si petróca și péné la mediulu noptei, déca-i placé. Dupa ce a fostu destituitu din veziratu, l-a cuprinsu róderea consciinței sale musulmane, și s'a decisu a îmbraca saculu penitentiei, ce la Turci se numesce Teube, și a se abtíené cu totulu de la acésta beutura alcoolica. Dar' câte-va díle în urma, dupe ce începú acésta contíngența, a simtitu o durere fórté acuta în plumuni, și corpulu seu imflamatu ca și cîndu ar' fi atacatu de hydrogia sau de tympania. Medicii i promítieau ca éراسi se va însanetosia pe deplin, déca se va întórce la usulu de a be vinarsu ca mai nainte. Dar' elu mai bucuros a voit se móra, decátu dupa penitenti'a ce a îmbracatu, se se mai întórca éراسi la modulu vietiei sale de mai înainte. Asia retragîndu-se în vill'a sa nu departe de Ciorlu, muri la trei-dieci de díle dupa destituirea ia din veziratu, și a fostu immortalatu într'o Turbea la Constantinopole, ce lasase anča în viétî'a sa a o face anume pένtru a fi immortalatu acolo.

(2) *Arabadgi Ali Pasia*. Acest'a, dupa mórtea lui Kioprili Mustafa Pasia, a fostu onoratú cu dignitatea de Mare-Vezirú; dar' puține lucruri memorabili a facutu atîtu înainte cîtu și dupa ce a fostu înaltiatu la acésta dignitate, și în câte-va luni a fostu și destituitu din postul seu. Turcii i-au datu supranumele de Arabadgi, séu pentru ca tatalu seu a fostu unu carausiu ori transportatoru de negociuri, pe cari în Constantinopole i numescu Arabadgi, séu pentru ca prin stupiditatea și nepriceperea sa mai multu semená cu unu arabadgiu, carausiu, decátu la unu primu-ministru

(*) Adeca: dupa trei óre dupa améliea-di. *Tr. Rom.*

in câtu nici-odata înainte de aceea armata mai numărôsa in castrele turcesci nu s'a vediutu. Observandu acést'a Kioprili, ordină Pasiloru a nu aduce in castre mai multi soldati decâtu câti le este impusu fia-carui-a; căci — dîcea elu — musulmanii au de a se lupta acumu in contra Ghiauriloru, si spre acestu scopu ei nu au necesitate de armata numărôsa; si de alta parte, avendu a percurge o cale lunga prin țier'a inamicului pênê a adunge la Bud'a, este fôrte de temutu, ca o armata prè numărôsa ar' poté cadé in inconvenientulu de a sufferi de lipsă in provisiuni.

**SOLDATII SE OFFERU INSH LA SERVITIU BELLICU, VEZIRULU CADE IN
INVIDIA LA CURTE**

V. Dar' soldatii nu voiau a sci nimicu de acestu ordinu alu Vezirului, si veniau in numeru din ce in ce mai mare a se inrolă, declarandu in publicu, ca loru nu le trebe pana Sultanului, nici nu vreau a se inrola in speranti'a soldului, ci o facu acést'a din zelulu ce-lu au de se bate pentru legea mahomedana; ei sunt indestulati cu saculu loru, si se voru tiené fôrte fericiti, déca sub auspiciile unui generalu musulmanu voru ajunge se fia séu Gazi (3) séu incoronati cu Shehadet (4). Si fiindu-ca cu modulu acest'a renumele Vezirului crescea si mâi tare, nu potea se lipsésca cá invidi'a, acésta meretrice perpetua a meritelor, se nu-si arunce in contra lui sagetile veninôse din curte, residenti'a ei favorita. Kislâr Agasi si ceialalti officari de curte nu puteau sufferi decâtu cu mare mânia, ca favorulu si védi'a ce se dedasera a o avé numai ei la Sultanulu si la poporu, acumu deodata a trecutu de la ei la Kioprili Oglî, si i despretiuieste că pe nisce persône cu totul nulle si neinsemnate. Deci se conspirara cu totii a resturnă pe Vezirulu, si abusandu de stupiditatea domnului loru, i implura capulu cu feliu de feliu de suspitiuni in contra lui Kioprili.

(3) *Gazi*. Turcii traiescu in imaginatiunea, ca la fia-care musulmanu, care a re-masu ucisu de inamicu in batalia, i se iérta tôte pecatele ce au avutu. Dar' despre acést'a amu vorbitu mai in susu. (*)

(4) Mórtea de martiru. *Tr. Rom.*

(*) Nota 46 la capu IV. din cartea III. *Tr. Rom.*

FALS'A ACCUSATIUNE LA SULTANULU CONTRA VEZIRULUI

VI. În spezialu Kislar Agasi, care pretindea a fi celu mai fidele servitoriu alu Sultanului, denunciă acestui-a, că Vezirulu are de cugetu a-lu destui, si ca a trasu degiă în partea sa pe Ieniceri într'a-tătu, în cătu acesti-a i-au și promis, ca îndată ce va plecă din Adrianopole, ei voru proclama de Sultanu pe Mustafa, fiulu lui Muhamedu. Secretariulu meu⁽⁵⁾ dișe Kislar Agasi — care sta în intima amicitia cu unii din officiarii Ieniceriloru, mi-a descoperitu acestea, si io mi-am tienutu de detorintia a le aretă Sultanului meu, fiinduca periclulu, de si anca secretu, dar' elu pare fôrte aprôpe si fôrte mare. Sultanulu a crediutu acestoru vorbe, si l-a întrebatu ca : ce este dar' de facutu? Denunti atorele se folosi de ocașiune, și dișe : « Déca Maiestatea vôștra voiti a ve sustiené pe tronu, si a stinge « sorgintea seditiunei, nu aveti alta de a face decâtu a tramitte pe « Baltagilar Kiahaiasi ⁽⁶⁾ la Vezirulu, si a demandă acestui-a se se « presente înaintea Maiestatiei Vôștre, dicându ca aveti se-lu între-

(5) *Secretariulu meu*. Acesta era Sari Iazidgi (*), secretariu la Kislar Aga, numitu Karaculuk Aga (**); unu barbatu fôrte ingeniosu, care avea tóta încrederea domnului seu, si era inimicu de môrte alu lui Kioprili; si de si officiulu seu nu era de înalta autoritate, totusi elu se bucură de cele mai distincte onoruri din partea a toti mai-mariloru în imperiulu ottomanu; si acést'a numai pentru vėdi'a lui Kislar Agasi la curte, prin care elu putea face fôrte multu. Officiulu lui era : a purtă comptabilitatea despre veniturile a tôte Geamiile construie de Sultani; a platí soldulu la Baltagi, si la femeiele din Seraliu si la toti ceialalti servitori cari stau sub ordinile lui Kislar Agasi; si a presenta prin Kislar Aga Sultanului o lista scrisa de man'a sa despre tôte aceste persône. Din tôte aceste affaceri, elu pôte se-si faca unu venitu atâtu de mare, ca si Effendi Ieniceriloru. Cându se presenta înaintea Sultanului său înaintea Vezirului, trebe se aiba totdeauna unu calimariu acatiatu de bracinariu, si fara acesta nu pôte se appara înaintea loru. Assemenea calimariu trebe se pôrte cu sine si Effendi Ieniceriloru.

(6) *Baltadgilar Kiahaiasi*. Acest'a este Capu-commandante alu regimentulu Baltadgiloru. În celelalte ẽ supusu lui Kislar Agasi, si în absenț'a lui Kapudgilar Kiahaiasi, elu duce ordinulu la Vezirulu, candu acest'a ẽ chiamatu si are a se presenta la curte. Dar' candu si elu absenț'ea în alte affaceri, atunci Chasaki Aga, său al doilea comandante alu Baltadgiloru, ori Rusbekci, său alu treilea comandante alu acestui regimentu chiama pe Vezirulu la curte.

(*) Însemna : secretariu-galbenu. *Tr. Rom.*

(**) Însemna : intendante alu cutéieloru, *Tr. Rom.*

« bati ce-va. Si apoi, candu va fi in palatiulu vostru, poteti se fa-
« ceti cu elu ce ve place. »

UNU MUTU INFORMEZA DESPRE ACEST'A PE VEZIRULU

VII. Pre candu Kislar Agasi spunea acestea cu multa simulatiune Sultanului, Dilsis Muhamedu Aga, unu mutu (?), tienea cortin'a la usia, si vedea din miscarea buzeloru si din gesticularile maniloru lor, ca ei s'au intielesu a destitui pe Vezirulu; ese numai de catu din camer'a Sultanului, merge dreptu la Vezirulu si prin semne ilu informeza esactu despre totu lucrulu. Anca nu terminase mutulu bine istori'a s'a, si Baltagilar Kiahaiasi vine in cea mai mare graba la Vezirulu si-i arata ca Sultanulu ilu poftesce ca se se presente numai decatu la palatu.

VEZIRULU IN LOCUL DE A MERGE LA SULTANULU, ADUNA PE OFFICIARII IENICERILORU SI LE TIENE UNU DISCURSU.

VIII. Vezirulu vediu bine ca informatiunea mutului era esacta, si dade ordinu numai decatu a tiene gat'a unu calu pentru elu, er' lui Baltagilar Kiahaiasi i diise, se merga inainte, ca indata i va urma si elu. Dupa-ce s'a departatu acesta, Vezirulu a trimisu in secretu

(7) *Unu mutu.* In Palatul Sultanului se tienu o multime de muti si surdi, a caroru singura sarcina este a tiene cortin'a inchisa la usi'a cabinetului, candu Sultanulu vorbesce in secretu cu Vezirulu, cu Kislar Aga; sau cu altu officieru inaltu, pentru a nu lasa se intre nime. Eu vedu, ca cei mai multi Europeni, cari dau o descriere despre curtea ottomana, afirma ca acesti surdo-muti au fostu intrebuintati de multe-ori pentru a lua vietii'a acelor-a, pe cari Sultanulu voia se si-i curatie din cale. Dar eu nu-mi potu imagina, ce pote se fia ratiunea acestei retaciri. Caci nu s'a mai auditu nici-odata in Constantinopole, ca mutii, piticii si buffonii, cari au aceeasi chiamare in palatu de a face jocuri si risuri, se fia fostu vre-odata intrebuintati la misiuni sau lucrari serioase. Adeverulu este, ca aceste persoane, carora natura le-a denegatu facultatea de a audi si de a vorbi, totu aceeasi natura pentru a suplini acestu defectu le-a dotatu cu o pricepere atatu de via, in catu din miscarile buzeloru si din gesturile celoru ce vorbescu, sciui si cunosc cee ce acesti-a dicu. Afara de acest'a, ei au invetiatu o specie de limba prin semne; si fiindu-ca acesta limba convine forte multu cu taciturnitatea mai multu decatu pythagorica la curtea Sultanului, asia nu este nici unu curtenu care se nu o pricepa. Sultanulu insusi anca trebe se o cunosca; caci elu nici-odata nu pote se usea de alta limba, candu vre se ordina ceva mutiloru sei, sau candu are voia se vorbeasca cu ei din distractiune

dupa Aga İeniceriloru si dupa vre-o câti-va alti Odgiacu Agalari despre cari scia ca-i suntu amici, si se adressâ catra ei, precumu urmēja : « Nu ve mirareti, fratii mei, ca amu tramisu dupa voi la o « úra atâtu de inusitata si intr'o graba atatu de mare. Importanti'a « lucrului erá acésta grabire. câ-ci nu numai eu si voi, cî intregu « imperiulu este in periclu. Voi insi-ve, fratii mei, sciti câta sudóre « si labóre amu pusu nu numai pentru conservarea, dar' si pentru « restabilirea imperiului ottomanu, si câta credintia amu aretatú în « tóta purtaréa mea catra Sultanu si imperiu. Nu nîie inse, cî altor'a « se cuvine se aduca aci laude. Voi sciti, si sunteti martori vii, in ce « periclu eramu cu totii atunci, candu eu, contra voiei mele, amu « primitu sarcin'a de mare-Veziru. Provinciile nóstre europene, cari « dóue sute de ani nu vediuira picioru de inamicu, erau cucerite de « Germani ; si Ghiaurii îngônfatî de succesele loru in a dóu'a espe- « ditiune, erau resoluti a atacá nu numai Adrianopolea, cî chiar' si « Constantinopolea. Passurile muntelui Emu, antemurii acestoru « cetatî, erau in man'a loru pênê la Dragomanu Kioi; Sofi'a, capi- « tal'a Bulgariei, erá prefacuta in cenusia ; si tóte partile nóstre pênê « la Taťár-Basargicu erau espuse raptului si devastatiunei Germani- « loru numai prin neglîgenti'a predecessoriloru mei. Dar' in intrulu « muriloru nostri, noi amu sufferitu anca si mai mari calamitatî. « Thesaurulu publicu erá plinu cu charthii, dar' nu cu bani; suditii « nostri prin estorsîunile Defterdariloru, redusî la estrema pauper- « tate ; poporulu plinu de tremuru si de frica de inamicu ; magazî- « nele si armamentariile tóte góle ; cu unu cuventu, totu era in cea « mai mare confusiune si ametîre. Dar', sub a mea conducere, si cu « adjutoriulu a-totu-potintelui Dumnedieu, trupele osmanice intr'o « singura espeditiune au alungatu preste Dunare pe acei superbi « Germani, cari au fostu atâtu de imprudenti de a refusá conditiunile « de pace, offerita anca si cu mai mare imprudentia de catra prede- « cessorii mei ; armele ottomane au recuperatu Belgradulu, Niss'a, « Semendri'a, Vidinulu si alte mai multe cetati si sate, sanctificate « prin rugatiunile Mahomedaniloru, si tóte au fostu readuse in splen- « dórea loru de mai inainte ; Ardélulu insusi a fostu redatu princi- « pelui seu pusu de noi ; Housler, generalu de valóre renumita, a

«fostu batutu cu tótă armat'a sa, si, pentru că victori'ă se fia și mai
 «completa, a cadiutu elu insusi prinsu in manile nóstre. Cu unu
 «cuventu, noi intr'atátu amu slabitu pe inamicu, in câtu ne potemu
 «promitte, fâra se ne incelamu, ca inca in acestu anu vomu cuceri
 «Bud'a, capital'a Ungariei. Că-ci Dumnedieu, autorulu a tôte victo-
 «riele, care nu adjutase armeloru predecesoriloru nostri, si-a in-
 «torsu acumu faci'a catra noi, si este in adjutoriulu nostru, pre-
 «cumu ne-amu potutu convinge din modulu miraculosu, cumu ne-au
 «adjutatu in anulu proxime trecutu. Asta-di avemu o armata nu-
 «merósa, care nu numai că è gat'a a esecutá cu promptitudine or-
 «dinile nóstre, dar', ceea ce è mai multu, è plina de insufletire si
 «de sperantia de a invinge si de a cuceri. Inimiculu esternu nu este
 «in stare a se oppune acestei armate. Dar' suntu intre murii nostri
 «inimici de casa, cari condusi séu de sabi'a invidiei, atátu de co-
 «muna ómeniloru de curte, séu sedusi de spiritulu necuratu de á
 «impedecá totu progressulu victorieloru ottomane: ei nu cugeta la
 «alta, de câtu a ne tradá pe noi si tóta puterea imperiului ottomanu
 «in manile inamicului. Cu acestu scopu, ei se adopera inainte de
 «tôte a face că noi se fimu departati de la armata; si au mintitu
 «Sultanului, ca Vezirulu si Ienicerii au facutu complotu pentrn a-lu
 «destitui. Sultanulu, unu principe de sufletu fôrte bunu, dar' ne-
 «patitu in administratiunea imperiului, si'care la ori-ce i se propune'
 «nu scie se respunda alta decátu Chosh! Chosh (8), s'a lasatu a fi
 «sedusu de intrigile loru, in câtu este resolutu nu numai a me des-
 «titui pe mine de Veziratu, dar' a ve puni pe voi toti in modulu
 «celu mai severu. Acestea amu voitu a vi le descoperi aci, si a ve
 «eshortá, că in midi-loculu acestui periclu amerintiatoriu, se luati
 «mesurile cuviintióse pentru binele Statului. Acest'a a fostu scopulu
 «pentru care v'amu conchiamatu asta-di in consiliu. In câtu pentru
 «mine, io nu sunt atátu de vanu, in câtu se credu ca afara de mine al-
 «tulu nu este capabile de a adjuta imperiului ottomanu in crisele
 «séle; nu regretu nici macar diminuirea onórei mele, fiindu-ca io sunt
 «totdeauna gat'a a'mi espune si insasi viéti'a mea pentru binele pu-
 «blicu alu statului. Dar eu prevedu, ca dupe redicarea mea din postu,

(8) Bine, bine! *Tr. Rom.*

«imi va urmă unulu din acesti arroganti curteni ai nostri, si sunt
 «fôrte ingrigiātu, ca acela va aduce in cea mai mare confusiune tre-
 «bile imperiului ottomanu, va strică succesele fericite de pênê a-
 «cumu, si ne va aruncă intr'o stare deplorabile, precumu n'a
 «mai fostu nici-odată. Aduceți-ve aminte, ca dupe destituirea sêu m'ôr-
 «tea mea (care eu o dorescu, pentru că se nu vedu cu ochii mei rui-
 «n'a proxîma a statului), aduceți-ve aminte dîcu, ca v'oe va trebui se
 «luati asupra-va grigea statului, căci Sultanulu este incapabile la
 «acêsta; si se aperiati statulu in contra a t'oto perturbatiunile. Io nu
 «vreu nici cătusi de puçinu a me oppune'ordiniloru Sultanului, si
 «m'am determinatu a-i remitte, d'eca si voi consimtitî, chiaru mane
 «sigilulu imperiului, si a-i cere permissiunea se me ducu la Mecca.
 «Dumnedieu se ve conduca prin spiritulu seu pe calea cea drépta,
 «si se ve protéga cu drépt'a sa a-tot-potinte in luptele v'ostre
 contra Ghiauriloru.»

**OFFICIARII IENICERILORU PROMITTU PRIN JURAMENTU A REMANÉ FIDELI
 VEZIRULUI**

IX. Ag'a Ieniceriloru si toti ceialalti officiarî se turburara fôrte la
 celea ce audira din gur'a Vezirului; si plini de resimtiementu, nu-
 miau pe Sultanulu stupidu, imprudentu, imbecille, si strigau ca se
 lasa a se purtă de curtenii sei, precum p'orta ventulu frundiele. Si
 mai multu, ei d'iceau, că d'eca Sultanulu ar' persiste in intentiunea
 sa, atuncî mai gat'a sunt a'lu destituî pre elu decātu pe Kioprili Oglî,
 pe acestu aperiatoriu al legei, sustienetoriu alu imperiului ottomanu
 si invincibilu generalu alu loru. Dupa aceea promisseră Vezirului a-
 si pune sî viéti'a pentru elu, si a nu sufferî că cine-va se-i attinga
 nici macar un firu de peru de pe capu; se legara apoi între sine
 prin juramentu, ca pênê va traî elu, nu voru sufferî nici-de-cumu
 unu altu generalu asupr'a loru, si ca comandele lui le voru implini
 c'ur cea mai mare promptitudine.

VEZIRULU SE ESCUSA CA NU SE POTE PRESENTA LA CURTE

X. Vezirulu, care nu chiamase pe officiarî la sine cu altu scopu,
 decātu că se v'ediă cu ce simtieminle se p'orta catră elu, si vediendu
 acuma ca p'ote comptă pe fidelitatea loru, a tramissu anca in acea

dî prin unu Telchisiu (9) respunsu la curte, de urmatoriulu coprinsu ca: « Avea intentiunea, indata dupa primirea ordinului Maiestatiei sale, a se presentá la palatu; dar' chiar' candu a vrutu se incalece, i s'a denuntiatu ca soldatii pentru unele injurii ce le-au intimpinatu de la curteni, sunt in momentu dea escita o rebelliune. Acestu periclu i s'a parutu de atát'a importantia, in câtu a crediutu ca nu va gresi contra obediencie sale, déca va amena împlinirea ordinului Maiestatiei sale, pentru a impedicá mai ântâiu acea seditiune. Spre acestu scopu a chiamatu la sine pe officiarii armatei, si despre ce midilóce sunt de a se lua pentru a suffocá rebelliunea, isi va luá libertate de a reportá Maiestatei sale cu diu'a de mane.»

INAMICII SEI REMANU PEDEPSITI

XI. In diu'a urmatória transmite unu altu Telchisiu Sultanului, in care-i aréta: « Ca pre langa tóte adoperatiunile sale nu ia potutu succede a stinge flacar'a latentă între soldati; ca i-a gasitu pe acesti-a atátu de inflexibili si pretentiosi, in câtu refusa de a se întórcelá dorintiele lor, pênê candu nu voru sci, ca Kislar Aga este departatu

(9) *Telchisu*. Acestu cuventu însémna propriamente unu reportu séu naratiune. La curtea ottomana se da numele de Telchisiu aceluor littere, ce transmite Vezirulu catra Sultanulu despre affacerile publice de statu. Sultanulu nu le refusa, decátu in casuri fórté rari; si candu se întempla ca elu se nu împlinésca cererea Vezirului coprinsa in Telchisiu, totdeauna se crede ca onórea și dignitatea Vezirului este in mare periclu. Telchisiulu trebe se fia scrisu de man'a propria a lui Reis Efendi séu Mare-cancelariu; apoi invelitu in pánza fórté fina, numita *Tulbend*, se léga cu unu firu fórté finu de metasa, si se prevede cu sigillulu Sultanului, pe care vezirulu ilu pórtă pururea la sine cá semnu alu inaltei sale dignitati. Dupa ce s'a legatu si sigilatu in modulu acest'a, Telchisiulu se da in man'a lui Telchisci. Acest'a è unu officiaru de fórté mare védia la curtea ottomana, cam ca *Ῥεφερενδάρχιος*; de pre langa imperatii greci de odinióra. Telchisci primindu scrisórea, nu-i este permisu a o pune in sinu séu altu unde-va, afara de casulu candu aru plouá. ci trebe se o pórté totu in mana, si se o duca câtu se pòte mai curéndu la palatu. Ajunsu aici, o da lui Kislar Aga, care o presenta apoi Sultanului. Telchisci ascépta in antícamera. pênê candu se face Chatisierifulu séu respunsulu Sultanului la scrisórea Vezirului, si ilu aduce acelasiu Kislar Aga; apoi ilu duce Vezirului in modulu cum au adusu Telchisiulu. Se întempla inse de multe-ori, ca Sultanulu tramite Vezirului Chatisierifulu prin Baltadgilar Kiahaisi, séu Chasaki Aga, séu Rusbekçi, despre cari amu vorbitu aci mai in susu (*).

(*) La not'a 6. *Tr. Rom.*

de la curte, si pênê candu secretariulu acestui-a nu va fi datu justitiei; pentrú aceea rógă pré-umilitu pe Maiestatea sa, cà acum, candu armat'a sta preparata pentru espeditiune, si candu este cea mai mare, sperantia de bunu succesu, se se îndure a nu impiedica progressulu victoriei prin o imatura indulgentia catra curtenii sei, si a nu se espune pe sine insusi la celu mai mare periclu.» Candu a cetitu Sultanulu acêsta scrisóre, Kislár Agasi, vediendu-ca plânulu seu este tradatu Vezirului, a rugatu pe Sultanulu, ca de si elu (Kislár) i este unu fidelu servitoriu, totusi se binevoiésca a-lu sacrifica pentru binele imperiului. Sultanulu i refusá cererea, atátu erá de prevenitu in fávórea acestui servitoriu mincinosu. Dar' Vezirulu tramise unu al treilea Telchisiu, in care-i aréta funestele urmari, déca nu va implini cererea soldatiloru. Sultanulu infricatu, a tramisu pe Kislár Agasi in esiliu la Egiptu; ér' secretariulu acestui-a a fostu adusu inaintea Vezirului, care immediatu a lasatu se-lu spëndiure in vestimentulu seu ordinariu si cu calimariulu seu de argintu la cingétória.

VEZIRULU PLÉCA IN CAMPANIA

XII. Asia Vezirulu a remasu confirmatu in postulu seu. Elu anca, pentru a taiá celorlalti officiári ori ce ocasiune de a mai faurí assemeni áttentate contra lui, indata a trei'á dí a plecatu din Adrianopole cu tótá armat'a, si s'a pusu in castre aprópe de cetatê, facendu tóte preparativele necesarie pentru a incepe campani'a.

DELEGATULU REGELUI ANGLIEI LA VEZIRULU CU INTERMEDIATIUNI DE PACE

XIII. Pre cându era aci, vine unu delegatu alu regelui Wilhemu III. din Angli'a la elu, si-í offere intermediatiunea domnului seu pentru inchiarea unui tractatu de pace. Vezirulu l'a primitu cu cea mai mare onóre, si i-a decláratu, ca si elu doresce a tractá despre pace sub conditiuni onorabile; in realitate inse Vezirulu nu avea alta intentiune, decátu a amági pe Germani, si intr'aceea a se apropiá de Bud'a si a cuceri acêsta cetate capitala a Ungariei.

VEZIRULU TIENE CONSILIU GENERALU, SI CONCLUDE A TRECE SAV'A SI A MERGE CONTRA INIMICULUI

XIV. Candu in acêsta intentiune a adjunstu cu armat'a sa la Bel-

gradu, i vine scirea, ca armat'a imperiale sub comand'a principelui Ludovicu de Baden a esitu degiá in campania si a inaintatu pênê la Petrovaradinu. Dupa acêsta scire a convocat numai decátu la consiliu pe officiarii sei, si le-a cerutu opiniunea tuturoru in ceea ce este de facutu ; si cu consensulu loru a concludu a merge in contra Germaniloru, si a-i atacá ori unde ar' da de ei ; ér' in casu candu acesti-a n'ar' poté tiené lupt'a séu ar' refusá de a o primí, atunci se-i persecuteze pênê la Bud'a. Dupa ce s'a luat u acestu concludu, a datu immediatu ordinu soldatiloru a se radicá din castre, si trecendu Sav'a a inaintatu pênê aprópe de Petrovaradinu. Generalulu armatei imperiali indata ce audise ca Vezirulu se apropia, s'a campatu cu armat'a sa aprópe de Islancamenu la tiermurea Dunarei, fortificandu-se aci din tóte partile.

**VINE LA ISLAKAMENU IN FACIA INIMICULUI, SI TAIA O TRUPA DIN
ARMAT'A GERMANA**

XV. Puçinu dupa aceea vine Vezirulu si se pune cu trupele sale in partea drépta de la castrele germane, pentru a le taia calea de retragere. Chiar' in acelasiu timp s'a intemplat, ca cinci-mii de imperialisti, pe care principele de Badenu i ceruse intru adjutoriulu seu, veniau in cea mai mare graba câtrá castrele lui ; dar' vezirulu le-a taiatu calea, i-a luat u in midi-locu, si cu númerocele sale trupe i-a batutu intr'unu modu. in câtu de si se aperara cu multa bravura, totusi din acei cinci-mii de ómeni nici-unulu macar' n'a potutu scapa ; ei au fostu parte ucisi parte prinsi de inamicu chiar' in faci'a si sub ochii armatei imperiali.

SE INCINGE O LUPTA SANGEROASA INTRE TURCI SI IMPERIALISTI

XVI. Acêsta perdere a fostu pentru restulu armatei germane unu funestu presagiu despre imminentele loru periclu, si i-a taiatu totu curagiulu de mai inainte de a ataca pe inamicu. Generalulu insusi si-a observatu pré tardiu erórea, ca s'a lasatu a fi strimtoratu intr'unu spatiu atáta de ángustu, unde nu potea nici a se estirde cu trupele sale, nici a se aperá de tunurile inamicului. Si fiindu ca nu erá nici-unu miði-locu de a scapá din acêsta situațiune periculósa : se resolvi a-si face cale pintre inamicu cu sabi'a in mana. Dar' pre-

candu se ocupá elu cu acestu cugetu , Turcii incuragiatî prin victori'a loru din urma, au nevalitu mai multu cu furia decâtu cu barbatia moderata asupr'a Germaniloru , si nu altminterea, decâtu cá si candu ar' fi voitu cá dintr'o singura lovitura senimicésca tóta armat'a germana. Siese ôre a remasu lupt'a dubia , batêndu-se ambe partile cu curagiu egal, dar' cu puteri inegali.

SUCCESULU LUPTEI REMANE LUNGU TIMPU INCERTU

XVII. Dupa ce succesulu luptei lungu timpu a remasu incertu , Germanii din desperatiune prindu curagiu, si trecu preste liniile turcesci. Turcii rusinati de a vedé ca li se rapesce victori'a din mana, dau asupr'a Germaniloru si-i arunca éراسى între siantiurile lor, petrundu prin aceste pênê in castrele germane, si se luptau din ambe partile acumu cá invingétori acumu cá invinsi.

VEZIRULU CADE MORTU SI GERMANII INVINGU

XVIII. In urma, precandu pareaca victori'a inclina in partea Turciloru, Vezirulu pentru cá cu presenti'a s'a se aduca in confusiune pe acei-a cari anca totu mai cutediau a-i resiste, vine cu trupele sale de reserva si ataca arip'a drépta a Germaniloru, pentru ca vedea ca de aici se face cea mai mare resistantia. Dar' candu lupt'a erá mai infocata, unu glontiu de pusca ilu lovesce prin templele ochiloru, cade mortu de pe calu, si prin mórtea sa, da victori'a degiá a Turciloru in man'a Germaniloru. Cáci domesticii soi venindu in confusiune prin mórtea neasteptata a domnului lor si vedindu-se latitu pe pamentu , au chiamatu pe companionii lor si pre alti officiarî de prin pégîuru, cí se-i redice corpulu; sub acestu timpu Tubulchan'a(10) incetase de a mai suná; ceea ce a causatu mareconfusiune între trupele turcesci, de si aveau degiá victori'a in mana. Calarimea

(10) *Tulbuchana*. Music'a militaria , despre care amu vorbitu într'altu locu (*). Acésta musica , trebe ca in cursulu bataliei se fia totdeauna aprôpe de Vezirulu si se jóce necurmatu , pentru a inspira si sustiené curagiulu in soldatii combatenti. Candu se intempla de încéta a suna, Ienicerii o considera dreptu semnu de perderea luptei, si cu greu i mai poti apoi retiné de la fuga.

(*) La not'a 8 din Capu II. Cartea I *Tr. Rom.*

cuprinsa de o terrore panica, ea cea d'ântâiu a luat fug'a si a lasatu pedestrimea singura; apoi puçinu dupa aceea i-a urmatu si Ienicerii.

GERMANII LASA PE TURCI SE FUGA SI LE OCCUPA CASTRELE

XIX. Germanii, cari nu se luptau in sperantia de a invinge, ci numai pentru a nu muri neresbunati, vedindu fug'a neasceptata a inamiciloru, au inaintatu numai incetu in urm'a lor, pentru a lasa timpu si ocaziune Ieniceriloru de a se retrage, si pentru a nu-i forti'a, cá atacandu-i se incépa lupt'a din nou, care, storsi fiindu din tóte puterile (11), nu o ar' fi potutu sustiené. Ceealalta infanteria a Tureiloru, candu a vediutu ca Ienicerii fugu, a lasatu armele lor, castrele si totu, si a prinsu si ea dupa ei fug'a in ruptulu capului. Germanii vedindu-se pe ne-asceptate domni asupr'a castreloru turcesci, nici n'au mai cercatũ alta, ci au lasatu trupele lor se se restaureze câteva dile. In batai'a acést'a au cadiutu dóue-dieci-si-optumii de Turci, ér dintre Germani cam trei mii, necomputandu aci cele cinci regimente interceptate de Turci inainte de batalia.

CUVINTELE IMPERATULUI LEOPOLDU

XX. Cu tóte aceste, imperatul Leopoldu, candu i s'a annunçiatu acést'a victoria, a disu ca nu'si doresce multe victorii cu pretiulu acest'a; cáci perderea à optu regimente germane abiá se póte repará in trei ani, pre cându golulu de optu dieci mii ómeni, Turcii ilu potu suplini in optu-dieci de dile.

PRINCIPELE DE BADENU OCCUPA LIPP'A SI IMPRESSOARA VARADINULU

XXI. Dupa acést'a victoria principele de Badenu a reocupatu Lip'a

(11) *Stors din tóte puterile.* Immediatu dupa acést'a batalia amu vediutu eu insumi unu Ieniceriu in Constantinopole, care in fuga si-a perdatu de pe capu turbanulu ce erá juru-imprejuru cusutu cu metasa de damascu, si pe care ilu aflase unu soldatu germanu. Ieniceriulu voiá se ilu ia indereptu; atunci soldatulu germanu ilu dede de buna voia, si-i dişe in limb'a turcésca aceste cuvinte: «Éca scumpulu meu, aci-ti este turbanulu; tu esci soldatu, si eu anca sunt soldatu; prin urmare suntemu «frati». Ieniceriulu atátu de multu placá acést'a gentiletia a Germanulu, incatu luandu turbanulu cu o mana, cu oeealalta i presentá arm'a sa, si-i dişe: «intre frati nu mai este trebuintia de acestea».

care o cuprinsesera Turcii în anul trecut, și a impressora Varadinulu. Er Turcii de cealalta parte dupe fug'a loru din urma s'au readunatu la Belgradu și au numitu Seraskier pe Halil Pasia.

POLONII VREAU A FACE O ESPEDITIUNE IN BASSARABIA. DAR NU LE SUCCEDERE

XXII. Pre candu se petreceau acestea la riulu Sav'a, Polonii anca se miscă, și în ultim'a luna a anului trecu Dnistrulu cu cugetu de a întreprinde o espeditiune în Bassarabi'a. Dar' lips'a de provisiunile necesare era atât de simtita, în câtu îndata la audiulu despre apropiarea Seraskierului Buiucii Mustafa Pasia, s'au retrasu, și fara a fi facutu ceva lucru de însemnate, s'au întorsu acasa precumu au venit.

PRIN TRADAREA UNUI OFFICIARU SPANIOLU, TURCII OCCUPA GARBUS A

XXIII. Între Venetiani și Turci curgea bellulu pe acestu timpu mâi multu cu artificiu decâtu cu arme. Asià Turcii occupara Garbus'a, unu castelu în Candi'a, aprôpe impenetrabilu, prin tradarea unui officiaru spaniolu (12), care eră în garnisona. Turcii se încercara a

(12) *Officiariu spaniolu*. Cu numele Aloisiu. Elu dicea ca guvernatoarele de Ragusa 'ia desonoratu pe femeia lui, și fiindu-ca nu avea altu midi-locu de a-si resbuna pentru acêsta rusine, elu și stegariulu seu Ioseph concepura planulu perniciosu de a dejuca cetatea pe man'a Turciloru; ceea ce puțin dupa aceea le-a și succésu. Turcii în recompensa i-au datu libertate de a se negociatorî în Constantinople cu orice va voi fara taxa; afara de acêst'a i-au assecuratu atâtu lui câtu și stegarului seu unu salariu quotidianu; ér' celoru două-dieci-si-cinci de soldati, cari au luat parte la tradarea cetatiei, le-au promis câte doi lei pe tôte diu'a. La începutu Turcii si-au tienutu cuventulu, și le-au datu nu numai remuneratiunile promise, dar' i-au onoratu anca și cu alte privilegiuri și distinctiuni; pôte cu intentiunea de a atrage și pe alte garnisone a le imita esemplu. Dar' vediendu ca unghiti'a coruptiunei nu vre se prinda, le-au redusu salariile mai întâiu la diece corône, apoi la două, și în urma le-au subtrasu cu totul, asià în câtu au fostu necessitati a deschide o popina pentru a-si castiga subsistenti'a de tôte dîilele. Aloisiu s'a offeritu de mai multe-ori la curtea ottomana, ca decă i se va dá la dispozițiune unu vasu de resbellu, elu va nimici tôte flot'a venetiana prin unu focu artificiale, ce este inventiunea sa propriă. Dar' învîtatul la Constantinople se face o proba cu artea sa, elu a rafusatu a descoperi înainte de timpu secretulu inventiunei sale și aretă numai unele vase de feru și alte instrumente, cu cari afirmă ca pôte se arunce foculu la o anumita distantiă. Dar' Turcii n'au fostu satisfăcuti cu acêst'a, și temendu-se nu cumu va se fla o tradare la midi-locu, n'au vrutu se-i crêda, și nici nu i-au concediutu comand'a asupr'a vre-unui vasu de resbellu. În urma lă anulu înainte de în-

face asemenea la Suda si Spinalonga , dar Venetianii deveniti mai prudenti prin pierderea lor din urma, au pazitu aceste fortaretie cu mai multa grije si au punitu cu mörte pe conspiratori.

ALI PASA SUCEDE IN POSTULU DE MARE VEZIRU

XXIV. Intr'aceea Sultanulu Achmedu audiendu de mörteä lui Kio-prili Mustafa Pasia , a inaintatu la postulu de mare Veziru pe Arabagi Alia Pasia, caimacamulu Constantinopolei , omu in desteritate inferioru multora, dar' in reutate superioru tuturorä.

SE VORDESCÉ ÉRASI DE PACE DAR' AMBASSADORULU FRANCIEI I PUNE PEDICI

XXV. Indata ce s'a numitu Ali Pasia de mare veziru, elu a resuscitatu vorb'a despre pace in Constantinopole si ascultä cu multa inclinatiune pe delegatii puterilor straine, mai alesu pe Paget⁽¹³⁾ delegatulu anglesu si pe Colliere⁽¹⁴⁾ delegatulu ollandesu, care au fostu

cheierea pazei de la Carlovitiu , ambassadorulu francesu l-a chiamatu la Adrianopole, unde Sultanulu isi tienea atunci curtea , si l-a invitatü se faca acolo o proba cu foculu seu artificiale , dar vezirulu Aimidge Oglü Hussein. l-a allungatu cá pe unu omu nebunu , si elu anca s'a intorsu fara succesu la Constantinopole. In urma , unu Evreu din Ortakioi l-a accusatu lä Vezirulu, ca pe töta diu'a se commitu mai multe assassinate in cas'a lui. Convinsu despre acésta Vizirulu , l-a deportatu in Trebisond'a , unde apoi a si muritu. Ioseph stegariulu seu a cadiutu dupa ai ceea in bóla , förte grea in catu toti medicii ilu lasasera ; caci corpulu lui erä plinu de nisce ulcere urite, cari i causau dureri terribili. Pe candu zacea in asta stare deplorabile. veni la elu abbatele monästirei Mauromola , si-i promisise ca prin adjutoriulu facätoriei de minuni Maria Vergina ellu se va insanetosia éراسي, döca va renuncia la schism'a papista si va trece la credinti'a bisericei orthodoxe. Bolnavulu, in speranti'a reinsanetosiarei, a acceptatu acésta propunere a monachului ; lasä a se transporta cu patulu seu in claustrulu Mauromola ; aici s'au cetitu diu'a nöptea rugatiuni asupr'a lui, si in döue-dieci-si-patru de öre, se insanetosia cumu se cade. Dreptu aceea , elu abjurä in publicu , in biserica cea mare din Constantinopole, erorii papismului, si se fach membru bisericei dreptu-credintioşe orientali.

(13) *Paget*. Acest'a deriva dintr'o familia nobile din Angli'a si a fostu ambassade alu acestui regatu pre langa curtea ottomana. Elu a lasatu dupa sine unu nume förte bunu intre Turci, nu numai pentru ca era förte invetiatu, si bine cunoscutoriu de limb'a gréca si turcésca, si versatu si in alte sciintie, ci pentru ca era unu barbatu de rara prudentia, si se pricepea de minune la artea si modulu, cumu de la Turci poti se öhtieni aceea ce vrei.

(14) *Colliere*. Acest'a erä nascutu in Smirn'a, unde tatatu seu a fostu consulu, Aici a invetiatu de tineru nu numai functiunile unui ambassade, dar' s'a perfectionatu pe deplinu in limbele grécésca si turcésca , pentru acést'a Turcii ilu tieneau de

tramisi anume spre acestu scopu la pört'a ottomana. Dar' speranti'a loru de pace o a disturbatu delegatulu francesu prin apucăturile sale artificiose ; atică elu prin présente de auru si argintu a convinsu pe marele Veziru si pe ceilalti mai-mari, ca mai folositoriu este bellulu pentru binele Osmaniloru decâtu pacea. Aceste apucaturi ale delegatului francesu au crescutu si mai multu in valóre prin o scrisóre a lui Mavrocordatu câtră Vezirulu, in care i anuntia acestui-a, ca Germani'a atâtu e de störsa şi in omeni si in bani , in câtu imperatulu Leopoldu dupa tota probabilitatea nu va poté supportá greutatile bellului mai multu de unu anu seu multu duoi.

ALI PASIA SE DESTITUE DIN POSTU PENTRU AVARIT'Ä SI CRUDELITÄTILE SALE

XXVI. Töte aceste consideratiuni atât'a influintia au avutu asupr'a Vezirului, in câtu elu renunciandu la töta speranti'a de pace, isi puse töte adoperatiunile sale pentru a continuá bellulu ; luandu totodata mesurile atâtu pentru a redica bani si a implé thesaurulu publicu, câtu si pentru a delatura din cale pe toti aceia, cari i se pareau superiori in calitati, si pentru aceea suspecti lui. Asiá a lasatu cá sub diverse preteste se fia ucise de man'a carneficelui cele mai eminente persóne, confiscandu apoi töte averile loru. Si nu se îndestulá cu atâtu, ci lasá pe toti acei ieniceri si soldati , cari se disdinsera prin bravur'a loru in bátaglia, a-i prinde nóptea si a-i arunca in mare; cá se nu mai remâná nici unu omu in viatía, care se fia mai demnu pentru postulu de Veziratu decâtu elu insusi. Pentru aceste crudelitati s'au redicatu mai multe plangeri la curte, si acei ce din întemplantare seu din nesciinti'a Vezirului mai remasesera in viétia, au aretatu Sultanului, ca déca Ali Pasia va continuá modulu persecutiunei ce au apucatu, imperiulu ottomanu va remané fara aparatori.

celu mai invetiatu si mai politu intre toti ambassadorii. Si fiindu ca elu avea datin'a de a tractá cu mare liberalitate in cas'a sa pe ómenii de curte, cari iubiau preste mesura vinulu, asiá nu erá secretu la curtea Vezirului, care elu se nu-lu fi sciutu cu modulu acest'a. Dupa ce a arsu Staurodromulu, unde locuiá mai ántáiu, a cumperatu palatiulu renumitulu Veziru , Ainedgi Suleiman Pasia, situatu la marea marmora in satulu Kurukiesme. Dar' Ciorluli Ali Pasia i-a interdisu de a locui acolo , allegandu ca nu se cuvine ca unu ghiauru se locuiésca in palatulu unui mu ulmanu si anca mare-veziru , si cá unu locu sanctificatu prin atâte Nemase si rugatiuni, se se spurce prin vinu si carne de porcu.

Atunci Achmedu în urma, după șase luni de dîle, l-a destituit din oficiu și luându-i toate averile ce pe nedreptu și-le castigase, a numit în locul lui Veziru pe Serposci Ali Pasia (15), guvernatoarele Damascului.

**INTENTIUNILE NOULUI VEZIRU DE A ÎNCHIEIA PACE SE NIMICESCU PRIN DELEGATII
INTORSI DE LA VIEN'A**

XXVII. Noul Veziru luase deja măsurile pentru a negocia despre pace cu puterile creștine, când delegații turci, cari de patru ani erau trimisi la Viena, se întorseră acasă. Acești-a precum se afirma, au fost corupți de către delegatul regelui cristianismului, și nimiciră toate intențiunile de pace ale Vezirului, îndemnându pe Turci a continua bellulu contra imperatului Leopoldu. Ei adevărat diceau, că Germani'a este în starea cea mai miserabilă, stîrșă de toate puterile, și dorește pacea; imperatul e necesitat a-si trimite cea mai mare parte a armatei sale în contra Franciei. și nu e în stare a face nouă recrutari, nu numai pentru că nu are bani, nervulu principal alu bellului, dar și pentru că are datorii preste una-suta de milioane. Afară de acestu desastru Dumnezeu a trimis o scumpete și fîmetă în Ungari'a și Germani'a atît de mare, în cît principalile cetăți ale Ungariei, precum Bud'a și Essecu', și altele mai mici suferă lips'a de omeni și de proviziuni. Ori cît de false erau aceste asserțiuni, ele totuși erau foarte bine gustate la curtea otoman'a.

NOUE PREPARATIUNI BELLICE

XXVIII. Asia Vezirulu dă la o parte toate cugetările de pace, și-si pune toate adoperatiunile pentru a continua bellulu din nou. Completeza regimentele Ieniceriloru, alu caroru număr se diminuisă foarte tare prin sabi'a Germaniloru și prin crudelitatea lui Arabadgi Ali Pasia; și da ordinu sub grea pedepsă tuturor Pasiloru a stă ga'ta cu trupele lor de a plecă în totu momentulu.

(15) *Serposci Ali Pasia*. Tarpus ori Serpus è o specie de bonetta ce pîrta pe capu femeile turcești. Se pare că acestu veziru în tinereti'a sa a exercitat meseri'a de a face bonette, și pentru aceea i-a rămasu această nomenclatură.

INTR'ACEEA HEUSLER OCCUPA VARADINULU

XXIX. Dar' soldatii, descuragiatii prin perderile din urma, se prezentau numai cu greu sub arme. Vezirulu vediendu acést'a, a trimisu inainte pe Seraskierulu cu truppele ce le avea indemana, la frontariile Ungariei, cu ordinu de a nu intrá in lupta cu Germanii, ci a pazi numai marginile imperiului contra invasiuniloru inimice, si a dá ajutoriu cetatiloru din Ungari'a cari sunt ancà in manile turciloru, candu aceste ar' fi atacate de Germani. Seraskierulu intr'adeveru ca a impededatu trecerea Germaniloru preste Sav'a si apropiarea loru de Belgradu, fiindu ca acesti-a simtindu-se pré slabi, nu avea gustulu de a intrá in lupta cu Turcii; dar' nu a potutu impedeá pe Heusler, care in urma isi recastigase libertatea, de a ocupá Varadinulu, care blocatu acumu anca din anulu trecutu, a trebuitu din lips'a de provisiuni se capituleze in dóue-dieci-si-una al lunei Remazanu, anulu Hegirei 1103.

H. 1103

I. C. 1692
25 Maiu

TURCII IMPRESOARA SOROC'A IN MOLDAVI'A DAR FARA SUCCESU

XXX. Totu pe acelasiu timp, Daltabanu Mustafa Pasia, Seraskierulu de Babadaga, in unire cu Arap Pasia, gubernatorele de Trebisond'a, intrá in Moldavi'a, si trecandu Dunarea catra finitulu lunei Silcade isi luâ calea dreptu spre Orhei. Si dupa ce a datu truppele principelui Moldaviei si cam vre-o dóue-dieci mii de Tatari sub comand'a lui Skehbas Ghirai Sultanu, a trasu dreptu la Soroc'a. Dar pe cale aprópe de Orhei, o urbe in Moldavi'a, fu atacatu de o disenteria, care-lu tienù la patu mai multe dñe; prin acést'a a datu timp Poloniloru a fortificá cetatea, care erá se fia impresorata, si a-si intari garnisón'a de acolo. Inimiculu adeca, acumu mai puçinu negligente decâtu in trecutu, s'a folositu de ocaziune si a intaritu Soroc'a cu siantiuri si alte nuóe fortificatiuni, si i-a tramisu intr'ajutoriu patru-sute de Cosaci. Seraskierulu vedea bine ca prin acésta intardiare impresorarea cetatiei are se fia mai dificile; elu totusi, pentru cá se nu se întórca dintr'o coletoria atâtu de lunga fara a fi facutu ceva, indata ce s'a insanetosiatu, si-a continuatu propusulu si in a patr'a di apparù cu armat'a sa inaintea cetatiei. Garnisón'a la inceputu se infricá audñdu de apropiarea Seraskierului; dar' dupa aceea vediendu ca inimiculu nu are decâtu numai siepte

tunuri mici si două mortarie, cu cari nu pôte strică murii cetătiei, si-a reluat curagiulu, si nu numai ca se aperi cu vigóre din cetate, dar' facea adese-ori eruptiuni, atacă mai alesu nópcea lineele Turciloru, omorîndu unu mare numeru din ei. Seraskierulu vedîndu ca nu pôte face nici-unu progresu, se incercă a submină murii, dar' nici acést'a nu i-a succésu, fiindu ca fundamentulu loru eră numai stanca. In fine apropiandu-se iérn'a si perdiendu vre-o trei mii de ómeni, s'a vediutu necesitatu, dupa trei-dieci de dile, a redica obsidiunea si a se întórce cătra casa.

CHANULU TATARILORU SE INCÉRCA A ATTRAGE PE REGELE POLONIEI DE LA CONFEDERATII SEI DAR' NU-I SUCCEDÉ

XXXI. Dupa terminarea infructuósa a acestei espeditiuni, Chanulu Crimeei tatarice, Kior Sefa Ghirai (16), la indemnulu Seraskierulu, a tramisu pe unulu din oficiarii sei, cu numele Dervisiu Sieban Aga, la regele Poloniei, cá se-i propuna a încheiá pace cu pórtá ottomana, promitiendu-i, ca déca va abstá de la alliati'a sa cu imperatulú Germaniei, i se va restitui cetatea Caminieti dîmpreuna cu tóta Podoli'a si Ucrani'a. Dar' Polonii imbetati de nóua sperantia prin reulu succésu alu Turciloru in contra cetătiei Soróc'a, si crediendu ca voru poté supune tóta Moldavi'a, nu au luatú in considerare propunerile Chanulu, si au tramisu pe delegatulú^{*} acestui-a indereptu precumu a venitu.

VENETIANII IMPRESSOARA CANE'A IN CANDI'A DAR' FARA SUCCESU

XXXII. Totu in acestu anu Venetianii, dupa ce au suppusu tóta More'a, se determinara a-si întórce armele in contra Candiei, si transportandu-si aici in acésta insula tóta armat'a, au impresoratu cu mare vigóre cetatea Cane'a. Dar' Turcii, carii au fostu bine informati de intentiunea Venetianiloru prin ómenii unei nave francesce, au pusu o garnisóna atâtú de considerabile in cetate, in câtu Venetianii, cari au crediutu ca o potu ocupá prin surprindere, nu

(16) *Kior Sefa Ghirai*. Acest'a a fostu uniculu, care dîn famili'a lui Cioban Ghirai (despre care amu vorbitu in Partea I, Cartea III, Capu I, Nota 44), a adjunsu la dignitatea de Chanu alu Tatariloru; dar' dîu a domnitu decátu numai unu anu. Dupa destituirea lui, imperiulu tatarescu éra si venitu inman'a Ghirailoru legitimi, cari ilu tienu péné in diu'a de asta-dí.

numai ca au fostu respinsi cu mare perdere, dar' anca dupa unu ob-sediu de cinci-dieci de zile, au fostu necessitati a se retrage si a re-cunósce pe Turci de ai loru invingători; ceea ce se atribuie favorei regelui cristianissimu.

VICISSITUDINILE INTRE TURCI SI VENETIANI PE USCATU

XXXIII. Cu asemenea succesu Solimanu Pasiá, gubérnatorele de Arnauti'a, a atacatu si batutu pe Muntenegrini, cari erau in mo-mentulu de a se resculá, si cucerindu Zuffa si Panduriti'a, i readuse éراسi la suppunere catra pórt'a otomana. Seraskierulu de Morë'a. inimatu prin acestu succesu, a facutu mai multe incursiuni asupr'a Venetianiloru; dar' vrendu a ocupa cetatea Lepanto, a fostu respinsu cu mare perdere. In Dalmati'a, Pasi'a din Hertogovin'a voia prin generalulu Alibegu a recuceri Gracovi'a; dar' in vanu; căci Turcii ocupati cu obsediulu, au fostu atacati de Venetiani, cari i-au ba-tutu si pusu la fuga, prindiendu chiar' si pe generalulu loru.

SE NASCU DUOI FII GEMENI SULTANULUI

XXXIX. Chiar' candu s'a terminatu acésta espeditiune, s'au nas-cutu Sultanulu in Constantinopole duoi fii gemeni, Selimu si Ibra-himu. Si fiindu ca acést'a nu s'a întemplatu anca pênê acuma nici unui Sultanu, Turcii tieneau acestu evenimentu dreptu presagiu de unu fericitu succesu pentru imperiu in bellulu viitoriu, si au or-dinatu a se celebra Donanma (17), optu zile, diu'a si nôptea, si alte petreceri si jocuri usitate in asemeni occasiuni.

II, 1104

I. C. 1693

(17) *Donanma*. Asia numescu Turcii festivitatile loru ce le serbéza séu pentru o victoria câstigata asupr'a inamicului, séu pentru ca au cuceritu unu locu fortificatu. Candu se ordina serbarea festivitatoru de natur'a acést'a, atunci mercantii sunt ob-ligati a-si tiené dughenele diu'a si nôptea deschise si incarcate cu cele mai pretioase negotiuri. La aceste ocasiuni nu este interdisu nici-un' jocu séu petrecere; si mai multu, poporulu are permissiunea de a poté bé vinu in publicu, si acei-a cari ilu beau, si cari in altu timpu ar' remanó puniti de Aga Ieniceriloru, cu ocasiunea a-cestoru serbatori n'au de a purta frica ca voru fi puniti, séu dupa aceea trasi la dare de séma. Sub timpulu acestoru festivitati patrul'a ambla in continuu prin cetate, dar' nu pentru alta. decâtu numai pentru a preveni ca se nu se întemple vre-o cërta, rescòla, omoru séu furtu; érá in cele ce se tiene de petrecerilér séu plăcerile popo-ru-lui, patrul'a nu are de a se mesteca întru nimicu.

VEZIRULU ALI PASIA DESTITUITU

XXXV. In midi-loculu acestoru petreceri ale poporului Tarpostci Ali Pasia se încercă a innoi negotiațiunile de pace, intrerupte pênă acumu. Dar' Mufti l'a infruntatu pentru acést'a si Sultanulu a declarat ca Vezirulu lucra fara scirea si ordinulu seu; asia Vezirulu a fostu destituitu din postulu seu, ca unu proditoriu alu religiunei si alu imperiului ottomanu.

NOULU VEZIRU MUSTAFA PASIA SUFFOCA REBELLIUNEA CE ERA SE ERUMPA

XXXVI. In loculu lui Ali Pasia a fostu numitu mare-Veziru Bu-iucli Mustafa Pasia, care se adoperă a pune capetu la rapacitatea primatiloru remasi nepedepsiți din neglijenti'a Veziriloru de mai inainte; dar' chiar' prin acést'a a facutu de multi din acesti criminali au conspiratu in contra lui, si altii au inceputu a murmura in publicu. Dupe ce inasa Agasi Ieniceriloru, amicu intimu alu Vezirului, a spartu adunarile seditiosiloru si a punitu pe autori parte cu mórte parte cu esiliu, pacea de mai inainte in cetate érase s'a restauratu, și Vezirulu se puse apoi cu totu adinsulu a face preparatiunile necesare pentru cămpani'a viitória.

ADMIRABILA PURTARE A LUI MISRI EFFENDI

XXXVII. Intr'aceea, pre candu Vezirulu se ocupă cu aceste preparative bellice si se puse degiá in castre afara de cetate, Sieiculu de Prus'a Misri Effendi (18) isi redica stindardulu seu in Prus'a si-si a-

(18) *Misri Effendi*. Unu barbatu, care pentru sanctitatea sa era in renume fôrte mare la Turci; de si multi erau cari credeau, ca elu a fostu unu mare favoritoriu alu religiunei crestine. Acésta presuppositiune o confirma mai multe divine poeme, ce a publicatu elu, si a ordinaru a se canta in Giamie. Unele din aceste, care dupa parerea multora se referu la misteriuulu încarnatiunei, le-amu tradusu cuventu de cu ventu din limb'a turcésca, si credu ca merita a le reproduce aci.

- « Io sunt acela, care cunosc secretele intieleptiunei omenesci :
- « Io mesuru thesaurii dreptatiei; si io sunt viétu'a lumei.
- « In mine sunt inchise tóte lucrurile ascunse, si misteriuulu alu tuturor lucrurilor ascunse :
- « Misteriuulu mi s'a datu mie, si io-lu posedu bogatu in mine,
- « Io amu vediutu frúmseti'a divina mai luminósa de câtu toti ceialalti :
- « Pentru aceea candu vedu acésta vedere, io me esaltu de bucuria.
- « Totu ce este in ceriu si pe pamentu, totu este suppusu mie.
- « In mine ca in oglinda se reflecta tóte lucrurile visibili si invisibili.
- « Io amu datu fiinti'a mea propria si unica pentru tóte creaturile :
- « Io sunt pururea la Isus, si pururea impreuna cu elu

dună preste trei mii de musulmanică voluntari sub numele de Der-visi, cari incrediuți în ajutoriulu seu divin, nu cereau nici soldu

- * Io sunt acelu Misri (*), care din trupulu meu în Misrus (Egiptu) rege a fostu.
- * Oraclulu meu   profundu, si în interpretatiunea sa secreta contine unu misteriu eternu ».

Assemenea pare a fi allusiunea ce face în epigramm'a urm t ria:

- * În numele divin, cunosci t a mea este inf nita.
- * La t ta resuflarea mea, eu lucru pentru sciintiele divine. (**)
- * Pe ceriulu inimei mele, stelele nu au numeru (***) :
- * În fia-care zodiacu ( ) eu numeru sóre si luna c te un'a miie.
- * În comparatiune cu aceste, cunoscint a ceriului empyrealu si a altoru orbite ,
este de despretiuitu.
- * Căci eu amu si pe pamentu flintie durabile.
- * Mie-mi   rusine a fi magistrulu alfabetului lumilor :
- * Dar' io sci  pretiui acestu alfabetu, care   pr  pucinu stimatu în lume.
- * Căci în elu se uesce legatur'a între Misri si Iesu-Christu
- * Pentru aceea voint a mea nu are nimicu, si nici nu-i lips sco ceva. (  )

Marturisirile evidente ce se cuprind în aceste versuri. ar' fi suficiente pentru a ne forma o buna id a despre intiemele simtieminte, de cari Misri Effendi era însu titu pentru Iesu-Christu. Totusi credu ca merita se mentione z si aceea ce despre acestu Misri Effendi amu auditu din gur'a de memoria fericitului Callinicu , patri-archu de Constantinopole. Pre candu acestu prelatu  ra metropolitu în Prusa, Mis-ri Effendi care era pe acelu timpu Mollah în cetate , a facutu cunoscintia intima cu elu si mergea de multe-ori la cas'a lui. Odata, venind la metropolitulu, a vediutu o carte grecesca pe m sa ; si-lu întreb  , ce carte   aceea ? Metropolitulu i r spunse ca este Evangeliulu. Atunci Misri i dise : « O ! pr -s ntite Metropolit  ! ceea ce ti-a   datu Dumnediu prin grati'a sa, tiene-o p n  vei trai ; c ci evangeliulu si Christu ,   sunt cuventulu lui Dumnedieu ». Pentru aceste simtieminte ale lui Misri de si Turcii ilu credeau éca în inim'a sa   crestinu ; dar' reputatiunea sa la ei totusi a  emasu intacta. Chiar' candu versurile sale ce amu recitatu mai în susu , au fostu  retate lui Mufti, pentru a decide d ca acele sunt conforme credintiei ortho-doxe, s u contrarie doctrinei Coranului, Mufti hesit  de a se pronuntia, si a datu unu răspunsu equivocu prin urm t ri'a Fetva s u sententia : « Nu   datu altora a c n sco sensulu acestoru versuri, dec tu singuru lui Dumnedieu si lui Misri ». Ac sta sententia, de si vine de la unu infidelu, eu o credu de adverata , si tienu ca   preste mesura greu de a dă o interpretatiune perfecta despre sciint a profunda a a-cestui omu. Intr'aceea, versurilo lui Misri Effendi , dupa ac sta declaratiune a lu¹

(*) Acestu cuventu ins mna at tu Cairo, capital'a Egiptului , c tu si insasi t ta tiér'a Egiptului, si de aci si-a luat actorulu supranumele de Misri. *Tr. Angl.*

(**) Adeca : eu sunt cu totul ocupatu cu sciintiele divine. *Tr. Angl.*

(***) Adeca : ele nu se potu numera. *Tr. Angl.*

( ) Adeca : în fie-care *semnu* alu Zodiacului ; c ci cuventulu turcescu Buri in-s mna si un'a si alt'a. *Tr. Angl.*

(  ) Adeca : nu dorescu nimica, si totusi nimica nu-mi lipsesce din ce asiu pot  dori. *Tr. Angl.*

niçi alte provisiuni de viétia, ci voiau a-i urma ori unde i va duce. Cu ácesti-a trecù elu marea la Rhodqstu si de aici merse pe uscatu pênê la Adriânopole. Dupa ce au adjunsu in cetate, a trasu cu urmasii sei dreptu la templulu lui Selimu. Aici aflâ poporulu adunatu, fiindu ca era chiar' amédia-di candu acest'a isi facea rugatiunile de Nemazp. Elu anca se pune si mai antaiu isi face rugatiunea sa cu cea mai mare aparentia de pietate si de zelu, apoi tiene la poporu o cuventare cam de urmatoriulu cuprinsu. « Amu intielesu ca s'a for-
« matu din nouu o armata in contra Germaniloru. M'am cugetatu
« multu, ca dupa preceptele Coranului ce asiu poté face eu in impre-
« jurarile de façie pêntru binele si interesulu musulmaniloru ; si
« amu cautatu in singuratarea mea, ca ce pôte fi caus'a atâtoru per-
« deri mari ce a sufferitu pênê acumu armat'a ottomana de la christi-
« ani. In midi-loculu acestoru meditatiuni , insusi Dumnedieu din
« ceriu mi-a revelatu, ca nu valórea Germaniloru, nici pecatele intre-
« gului poporu sunt caus'a acestoru multe si mari desastre, ci caus'a
« este purtarea perversa a siepte-spre-diece mai-mari si gubernatori
« ai imperiului, cari influentia de spiritulu , credinti'á si datinele
« Ghiauriloru, n'au sciutu ca nu armata numerosá se cere in contra
« infideliloru , ci credintia in Dumnedieu , puritate in inima si in
« fapte si dreptate câtrâ supusi. Vreti se sciti si se cunósceti pe a-
« cei-a, caroru este de a se'imputá ruin'a imperiului nostru ? Ei bine,
« provedinti'a divina mi-a descoperitu numele acelu ghiauri , cari

Mufti , au fostu dilatate in publicu si toti Turcii le-au primitu cá adevératu ortho-
doxe. Cu tóte aceste lectur'a loru nu è permissa fara o certa precautiune , si in frun-
tea copieloru ce se vedu in publicu sta urmatoria luare-a-minte :

« Auctorulu acestoru versuri si maxime è Misri Effendi de fericita memoria. Sunt
« in ele unele sententie si espressiuni , cari nu convinu cu legea musulmana , si cari
« vatema urechile ortodoxe , dar' acést'a este de a se atribui numai entusiasmului
« auctorului. Prin acestu escesu alu entusiasmului seu , elu a sedusu pe unii musul-
« mani de la adevérat'a credintia. Sublim'a Pórta candu i-au venitü aceste la cuno-
« scintia a ordonatu lui Mufti a aduna cânturile si poemele lui într'unu volumu si
« a le esamina pe tóte. Mufti dupa ce le-a cetitu , le au aruncatu in focu , si a pro-
« nuntiatu urmatori'a Fetva séu sententia : Care vorbesce si crede cá Misri Effendi,
« acela in focu se ardia ; numai Misri Effendi , nu ; cáci asupr'a acelu a cari sunt
« domniti de entusiasmu, Fetva nu se pôte pronuntia » .

Se crede ca acésta injuria a fostu caus'a , pêntru care Misri Effendi vrendu a-si
resbună , a facutu turburarile despre care am vorbitu in cursulu istoriei

« in aroganti'a loru nu se rusinéza a amblá printre voi in turbanu
 « si imbracamentu musulmanu. Acesti'a sunt : Vezirulu , Aga le-
 « niceriloru , Caimacamulu (19) , Defterdariulu (20) Rêis Effendi , si
 « cei-alaltî mari deregatori de statu, pe cari vi-i potu numi acî pe
 « toti cu numele. Pênê cându toti acesti-a nu voru fi puniti cu mórte,
 « pênê atunci nupotemu avé nici o sperantia ca vomu invinge pe
 « Ghiauri ; ba ne potemu asteptá la calamitati si mai mari si la ru-
 « in'a totale a imperiului. Pentru aceea din porunc'a lui Dumnedieu
 « amu adunatu o cêta de soldati musulmani , cari la numeru sunt
 « puçini si arme anca nu au, dar' cari sunt insufletiti de puterea divi-
 « na, si sunt tari prin legea Coranului, curati de pecate, puri si nepe-
 « tati. Cu acesti-â crêdu a potea nu numairesiste contra innumerabilei
 « oste a infideliloru, dar' a o si respînge cu totul de la marginile im-
 « periului nostru. » Scirea s'a latitu in tôte partile, in câtu nu nu-
 mai poporulu , si altminterea curiosu de noutati , dar' chiar' si din
 ienicerii , Spahii si alti oficiari militari alergau in mare numeru la
 Giamia. Si fiindu ca Giami'a de sî era fôrte spatiósa , nu potea cu-
 prinde pe atata lume de ascultatori, asia s'au implutu si tôte salele
 esteriori. Oratorele candu a vediutu atât'a multime, a venitu intr'a-
 tât'a focu si spiritulu, in câtu patru ore intregi a continuatu discursulu
 seu. Vezirulu caruia s'a denuntiatu totu lucrulu temendu-se de o re-
 beliune, spre a o preveni din timp, a tramisu de Caimacamulu la
 Sieicul Misri Effendi si l-a rugatu se vina pênê la densulu, câci are
 se-i comunice ce-va. Dupa ce Caimacamulu pre langa cele mai res-
 pectuóse complimente si-a implinitu misiunea, Misri Effendi i-a datu
 urmatoriulu respunsu. « Eu sunt servulu lui Dumnedieu , care m'a

(19) *Caimacamulu*. Adeca Osmanu Pasia, unu grecu de origine, nascutu in Cre-
 t'a. Cu ocaziunea obsidiunei de la Candi'a a cadiutu captiv in mânile lui Kioprili
 Achmedu Pasia, si la indemnulu acestui-a a imbraciosiatu religiunea mahomedana :
 asiá apoi a adjunsu gradu de gradu pênê la dignitatea de mare veziru. Era unu omu
 fôrte astutu, si se sciá bine accómoda dupa impregiurari.

(20) *Defterdariulu*. Acestu oficiu l-amu descrisu intr'altu locu (*). Pe acestu timp
 officiulu de defterdaru ilu purtá Kirli (**). Ismail Effendi, pe care Turcii ilu glo-
 rifica pênê in di de asta-di pentru desteritatea si esperienti'a sa cea mare in afface-
 rile publice.

(*) A se vedé nota 7 la Capu III. din Cartea III. *Tr. Rom.*

(**) Urutulu, sordidulu, nespalatulu. *Tr. Rom.*

« tramisu la servii sei , pentru a le spune ceea ce elu insusi mi-a « descoperitu din ceriu. Eu nu cunosc ce Ghiauru pôte fi Vezirulu « seu , si nu vedu ratiunea pentru ce se'mi lasu misiunea si se as- « cultu de elu.» Caimacamulu vediendu ca Sieculu e inconjuratu de atâta multime de poporu, care-lu asculta cu atata atentiune, pricepù bine, ca aci nu este de a se aplica putere pentru a sparge adunarea, si intorcându-se la Vezirulu i spuse celea ce a vediutu si auditu, si dede totu odata consiliulu de a lua imediatu mesurile necesarie pentru a impiedica reulu si a sparge aceļu confluxu de poporu ; căci totu discursulu Sieicului nu tientesce la alta, de câtu numai si singuru de a revolta poporulu contra celoru mai-mari ai statului , si pôte chiar' si in contra Sultanului insusi. Dupa acestea Vezirulu tramise si chiamá la sine pe Aga Ienicerilor si pe toti cei-lalti, pe cari Sieiculu i stigmatise cu numele de infideli si aretandu-le periclulu comunu ce-i ascepta pe toti, i intrebá ca ce mesuri sunt de a se lua pentru a evita incidentulu ce-i amerintia. Dupa ce s'au luat in consideratiune tôte opiniunile emise, s'a primitu conclusulu in unanimitate, ca nimicu nu trebe facutu fara consensulu prealabile alu Sultanului ; der' intr'aceea trebe luate tôte mesurile pentru a departá pe Sieiculu din cetate. Dreptu aceea ei au tramisu imediatu unu Tálchisiu catra Sultanulu , prin care l-a informatu , ca a venit in cetate un anume Sieicu cu o ceta considerabila de soldati imbracati in vestminte de Dervisi , si ca acést'a trăgendu in templulu lui Selimu, vorbesce la poporu si escita multitudinea inconstanta la rebeliune ; ca elu vérsa tôte defamarile contra mai-mariloru statului, ba nu crutia a dá numiri odióse chiar' si Sultanului insusi ; ca se descarca asupr'a Vezirului si asupr'a celorlalti officiari, numindu-i infideli, si dicéndu in publicu, ca germanii ottomani pórtá bellu contra germaniloru imperialisti , si pentru acést'a nu se pôte asceptá nici binecuvéntare divina asupr'a curtiei ottomane. Prin acést'a si alte asemenea false aretari, Sultanulu veni intru-atât'a furia, in câtu ordiná a prinde numai decátu pe rebellulu, si fiindu-ca din respectulu turbanului verde séu Thiara ce purtá, nu potea se-lu judece la mórte, comandá a-lu transportá cu tóta cél'a sa la Prus'a. Vezirulu se imbucurá , ca prin acést'a a capetatu puterea de a-si esecutá sub nu-

mele Sultanului aceea ce doria, si mai tramise anca odata pe Caimacamulu la Misri Effendi in Giamia, de asta data insè a lasatu se-lu insoçiéscă Ag'a Ieniceriloru si o buna truppa de soldati. Caimacanulu si Ag'a Ieniceriloru, lasandu pe Ieniceri afara in strada, au intratu in Giamia la Sieiculu, care anca totu peroră, si salutandu-lu in numele Sultanului anuntia: Sultanulu au auditu atâte bune si frumôse de sanctitatea si reputatiunea sa, in câtu dorește fôrte multu a-i face cunoscinti'a, si pentru aceea lasa a-lu ruga, se vina fara amênare la Palatu. Sieiculu, séu pentru ca ăra degiă informatu despre întentiunea loru, séu pentru ca se temea ca sierpele sta ascunsu sub iérba, le respunse: « Din propusulu cu care diceti ca ati « venitu aici, mi se parēca nu Sultanulu, ci Sieitanulu, (21) v'au tramisu la mine. Dar' fiindu-ca eu me luptu pentru Dumnédieu, si « cá atare nu me turbura nici laudele nici despretiulu ômeniloru; « asia éca mergu unde me veti duce, pentru cá se nu dau nici o ofensa acestei adunări de Musulmani, si se nu se crêda despre mine « ca eu nu asiu vré a me suppune ordiniloru Sultanului. Pentru cá « inse se fiti convinsi, ca eu nu de la mine, nici din rea întentiune, « ci din inspiratiune divina amu vorbitu: éca ve declaru de pe a-cumu, ca in pucine ôre dupa departarea mea de aici, voiû veti vedea semnele descoperirei divine». Dupa ce a dîsu acestea, a esitu din Giamia, s'a pusu in trasur'a Sultanului, care-lu asteptă la pôrta, si insoçitu de garda merge intre cele mai mari manifestatiuni de onôre ale poporului, care accursese in numeru mare din tôte partile. Dar' dupa ce au adjunsu intr'o departare, unde poporul nu-lu mai urmă, a fostu pusu intr'o carutia inchisa, si dusu dreptu la Rhodostu mai ântăiu, si apoi la Prus'a.

MINUNEA CE A URMATU DUPA DEPARTAREA LUI MISRI EFFENDI

XXXVIII. Superstițiós'a profetia a Sieicului se implini intr'adeveru;

(21) *Nu Sultanulu, ci Sieitanulu.* Sultanden, Sieitanden. Acésta dicere a lui Misri Effendi s'a interpretatu dupa aceea in dué forme. Mai ântăiu in sensu literalu: ca adeca, Sultanulu a fostu escistatu de unu spiritu diabolicu, de a luă viéti'a unui omu care l-a reprobatu pentru vitiurile sale. Apoi in sensu metaforicu, cá si cându Misri Effendi ar' fi voitu se dică: cei cari au venitu la ellu cá se lu sommeze, nu suntu tramisi de Sultanulu, ci de Satana, care i-au sedusu se comitta acesta crimă.

câci indată a două di după departarea sa camu pe la amédia-di, se escă unu ventu si orcanu atât de terribile, în cătu resturnă mai tôte corturile soldatiloru si ale officiariloru. Spre mai mare nefericire chiar' pe acellu timpu era focu în celle mai multe corturi pentru prepararea prandiului ; foculu apucă în corturile resturnate de ventu, se întinse iute la celălalte, si în mai pucinu de o ôra consumă preste un'a mie de corturi, dinpreuna cu paviliónele celloru mai de frunte officari. Poporulu stă nemiscatu la vederea acestui spectaclu, si strigă numai : éca resbunarea lui Dumnedieu pentru injust'a deportare a servului seu, marturi'a adevărului ! Si refusă ă dá ori ce ajutoriu la stingerea focului. În urma, soldatii cu mare dificultate scapara din flacarile focului o parte a castreloru. Sultanulu însusi a fostu cuprinsu de atâtă frica si cutremuru, în cătu a tramisu o scrisóre respectuôsa câtră Sieiculu , în care ilu rogă se-lu ierte, marturisindu-i ca a fostu insielatu prin tradatorii sei de ministri, si doresce si-lu rôga se vina érași la Adrianopole si se binecuvinte armat'a cu darulu seu. Misri Effendi a respunsu , ca elu a sciutu de la începutu, ca nu Sultanulu, ci intrigantii de la curte sunt culpabili pentru deportarea lui ; dar' a uitatu de multu acésta injuria, si le iértă la toti gresiél'a, La Adrianopole nu se pôte întôrce , pentru ca acelasiu spiritulu care l-a îndemnatu se mérga mai ântâiu acolo, nu'i permite acumu se mérga si a două ôra.

**VEZIRULU VREA SE TRÉCA PRIN ROMANI'A ÎN TRANSILVANI'A. IMPERIALISTII
IMPRESOARA BELGRADULU**

XXXIX. Într'aceea vezirulu Buiucii Mustafa Pasia adunandu-si tóta armat'a, plăca din Adrianopole spre Dunare : intentiunea lui eră a luă calea pe care merseșe odinióra Tököli, si a strabate prin Romani'a în Transilvani'a. Dar' înainte de a trece preste Dunare, Germanii sub comand'a lui De La Croix impresóra Belgradulu, după ce mai înainte ocupasera celatile Iena si Vilagosvá'r (22), Acésta scire a facutu pe Vezirulu se-si schimbe planulu si calea. Se întôrce de la Silistri'a, unde se campase, si trage spre Cenga-Daglari, isi trece cu mare periclă si dificultate tóta armat'a prin strimțórea acestui munte

(22) Ineu si Siri'a. *Tr. Rom.*

care abia este atât de larga, în câtu se póta trece unu omu nearmatu. Comandantele Germaniloru, informatu prin spionii sei ca Vezirulu are de cugetu a se face domnu asupr'a Transilvaniei, nu s'a ocupatu seriosu cu obsidiunea, ci se preamblá vre-o duode-dieci de dile în giurulu Belgradului, în câtu ti se parea mãi multu unu caletoriu, decâtu unu soldatu obsediatoru ; elu adeca séu ca voiá a constringe prin fóme garnison'a a se preda, séu cugetá ca Vezirulu nu va poté trece prin passurile cele strimte alle muntiloru spre a ad-junge din bunu timpu intru adjutoriulu cetatiei. Dar' dupa ce a auditu ca Vezirulu se apropia si a trecutú degiá muntii , De La Croix a inceputu a continuá obsidiunea cu mai mare vigóre, si în optu dilea derimatu cu tunurile si subminele sale nu numai vallurile esteriori, dar' bombele sale adjugea acumu si stricau si murii interiori ai cetatiei, în câtu ti se parea ca acumu, acumu va cuceri celatea, de si ea era aপরata de siese-spre-diece mii de Osmani. Si acést'a se si intemplá, déca chiar' în acestu momentu nu sosia Vezirulu, care lasandu îndereptu bágagiulu si tunurile cele grele, chiar' în a opt'a di a apparutu inaintéa cetatiei spre a-i da adjutoriu.

VEZIRULU FACE DE IMPERIALISTII REDICA OBSIDIUNEA DE LA BELGRADU

XL. Germanii vediendu ca sunt cu multu mai pucini la numeru, de câtu cá se fia în stare a continua obsidiunea cu succesu , si totodata a resiste si vezirului, care pe totu momentulu era se'i attace chiar' în castrele lorú : asiá redicara obsediunea, cá nu în locu de victoria se mance bataia ; si au trecutú cu tóta óstea lorú preste fluviulu Sava. Vezirulu nu le potú face mare stricatiune în retragerea lorú ; abia le-au luatú vre-o cate-va cara cu bagagié, si vre-o patru tunuri mici ; cu tóte aceste, elu tienú retragerea lorú dreptu fuga, si reportá Sultanului ca a batutu totalu pe inamicu.

TATARII DEVASTÉZA UNGARI'A ; DAR GERMANII I INCUNGIURA SI-I RATU

XLI. Dar' nu se increditú a-i persecuta, nici a trece Sav'a cá se-i attace în castrele lorú ; ci tramise pe Selimu Ghirai, chanulu Tatari-lorú, cu ómenii sei în Ungari'a , ordinandu-i a devasta provinciile vecine, si a taia Germaniloru tóta calea de a-si mai poté procura provisiuni. Chanulu înescursiunile sale n'a fostu destulu de prudente

si la Chonad (23) se vediu dintr'odata incungiuratu de imperialistii, cari sub comand'a generalului de Hofkirchen paziau aceste parti, si cari la atât'a strimtorare ilu adusera, in câtu cu cavaleri'a nu putea opera nimicu, si nu vedea nici-unu modru de a poté scapa. In această situatiune fatale, Tatarii trebuiau séu se se predea inamicului; séu se móra de fôme, déca o resolutiune eroica a lui Selimu nu invingea toate obstaculele; elu adeca incuragiâ pe tataru la o fapta care nu este cu totul neusitata la ordele scitice, dar' care, de candu numele de Sciti è cunoscutu in lume, anca nu se audise pênê acumu. Vediundu adeca, ca nu este locu destulu pentru a opera cu cavaleri'a, a datu ordinu ca fia-care Tataru se-si uccida calulu si cu sabi'a in mana se-si faca cale printre inamicu. Tatarii urmêza comand'a Chanului si se arunca cu cea mai mare furia asupr'a Germaniloru, pe unde lineele acestora erau mai dese. Unu atacu atâtu de neasteptatu au adusu pe Germani la inceputu in confusiune; dar' pucinu dupa aceea se reculegu, si chiar' pre candu erau se scape Tatarii, i incungiura din nou, si facu unu macelu atâtu de terribile, in câtu afara de Chanulu si vre-o câti-va omeni ai sei, abia a potutu se scape unu sufletu de omu.

POLONII STAU ACASA SI NU SE MISCA. VENETIANII ANCA NU FACU NIMICU IN GRECI'A, SI FORTE PUCINU IN DALMATI'A

XLII. Asia Germanii isi resbunara sangerosu asupr'a Tatariloru pentru armat'a polonâ, care a fostu atâtu de multe-ori batuta de acesti-a. Cu toate acestea Polonii nu se miscau, séu pentru ca i reteniunea speranti'a de o pace, ce Selimu Ghirai le-a offeritu prin delegatul seu, séu pentru ca perderile loru din urma au bagatu mare frica in ei: si asiâ nu cutediau a se aretâ cu o armata in campania. Armele Venetianiloru anca trecu in Greci'a. Dar' in Dalmati'a, sub comand'a lui Erizzo, gubernatore de Cataro, au incercatu se impressóre cetatea Clobuchi; au fostu inse respinsi cu mări perdi de câtra Pasi'a din Herzogovin'a, pe care âpoi puçinu dupa aceea l-a batutu generalulu Canegotti.

**VEZIRULU MUSTAFA PASIA ESTE DESTITUITU SI IN LOCULU LUI SUCCEDU
ALI PASIA**

XLIII. Vezirulu Buiucii Mustafa Pasia se întorce la Adrianopole, unde elu se asceptă la recompense si lauda, pentru ca a liberatu Belgradulu de sub obsidiune, si au alungatu pe inamicu de la marginile imperiului; Suftanulu inse l-a destituitu din dignitatea sa, si acést'a pentru o cauza de nimica. Odata adica esisé din cetate pentru a-si recrea sufletulu dupa atâte grigi si fatigiuri, si-si petrecea cu venatulu de passeri. Cultuk vezirlerii, carii de multu i erau inimici, ilu denuntia pentru acésta fapta la Sultanulu, dicându ca Vezirulu neglige affacerile si cele mai importante lucruri ale statului, si nu cugeta la alta, de câtu la placerile sale. Acésta calumnia atât'a impresiune a facutu asupr'a slabului si credulosului Sultanu, in câtu immediatu l-a destituitu din veziratu, si luandu-i sigiliulu imperiale, l-a datu lui Sham Tarabolos Ali Pasia⁽²⁴⁾, facându-lu pe acest'a mare-veziru. Dar' pentru cá se nu para ca este ingratu fație de acela care a facutu atâte servitie imperiului, si pentru ca se nu se nasca vre-o seditiune intre poporu, nu l-a arestatu, nici nu i-a confiscatu bunurile, ci l-a facutu guvernatore Damascului, ceea ce la Turci este un exemplu fôrte rar.

ALI PASIA SE INCERCA A LEGA PACE CU PUTERILE CRESTINE

XLIV. Ali Pasia, vedindu deplorabil'a stare a imperiului, si desperandu de a mai reporta victorii, se adoperă indata dupa inaintarea sa la veziratu, a lega pace cu Germanii si cu Polonii. Dar' fiindu ca voia a esclude pe Venetiani din combinatiune, pentru cá apoi se se întorce cu tôte puterile sale in contra lor, asia tentativele de pace nu i-au potutu succede. Căci de o parte imperatulu Germaniei nu voia a lasa pe confederatii sei si a-i espune la pericolu; prin urmare a refusat cu totu adinsulu ori-ce conditiuni de pace, ori câtu de plausibili ar' fi fostu ele, déca nu se estindu si asupra aliatiloru sei; ér' de alta parte delegatulu regelui cristianissimu,

(24) *Scham Tirabolos Ali Pasia*. Tripoli de langa Damascu, o cetate in Palestina; i s'a datu acésta numire pentru a o distinge de Tripoli in Afric'a, care este cunoscutulu cuibu alu piratiloru din Moré'a.

prin daruri si promissiuni grase intr'atâtu au atrasu in partea sa pe Ulemâlii si Mai-marii tierei, in câtu acesti-a in unanimitate s'au opusut la tôte mesurile pacifice ale Vezirului, si i-au nimicitu tôte intentiunile sale de pace.

VEZIRULU TRAMITTE UNU SERASKIERU IN UNGARI'A

XLV. VEDIENDU Vezirulu, ca in modulu acesta este impedeCATU intra adjungerea scopului seu, tramise chiar' câtra finitulul anului Hegirei 1105 unu Seraskieru in Ungari'a. Acesta merse cu assaltu asupr'a cetatiei Titelu, dar' a fostu respinsu cu mare perdere de ca- tra Caprara, generalulu imperialistiloru. Dar' ácêsta victoria a Ger- maniloru n'a adusu nici-o dauna mare imperiului ottomanu; câci imperatulu Germaniei isi indreptase tóta attentiuNEA la bellulu cOÎTRA Franciei, si asia n'a pututu se lase decâtu o prè pucina armata in Ungari'a, care era necessitata a se tiené mai multu in defensiva, decatu a mai face ceva progresu prin offensiva. Russii si Polonii anca nu faceau alta, decâtu isi paziau frontariile tieriloru loru. Asia nici de o pârte nici de alt'a nu s'a intreprinsu nici facutu ceva memo- rabile.

VENETIANII ÎCCUPA CETATEA CHIO

XLVI. NUMAI Venetianii au luptatu in acestu anu cu vigóre in contra Turciloru; ei au facutu o incercare, ce le-ar' fi assecuratu dominatiunea asupr'a mârei, déca o ar' fi sciutu esecutá cu pru- dentia si cu moderatiune. In de cu primavéra, fiindu timpulu favo- rabile, tramitu o flota, si la invitarea loçuitoriloru din Chio, cari era de religiune romano-catholica (25), attaca insul'a de asemenea nume

(25) *Cari era de religiunea romano-catholica.* Mai înainte o mare parte a insulei Chio era locuita de unu poporu care professá religiunea romano-catolica. Anca anteces- sorii sei, cu multe generatiuni înainte, si péné insul'a anca nu venise sub domina- tiunea turcésca, au venitu din Veneti'a si din alte parti ale Italiei si s'au asediatu aici, aducédu cu sine religiunea. romano-catolica, si transplantand-o din sucesori in sucesori péné la cea din urma posteritate a loru. Ei nu numai se bucurau de li- berulu exercitiu alu religiunei loru si de aceleasi privilegiuri cu ceialalti locuitori ai insulei, ci anca aveau mai multe biserice edificate de câtu acesti-a, si prin influin- ti'a si autoritatea ambasadorului francesu si a celorlalti principii devotati curtei Ro- máne, au obtienutu de la port'a ottomana mai multe immunitati si prerogative, de

cu o vigôre incredibila. Silahdar Hasan Pasia, guvernatore pe acelu timpu alu insulei, audindu de apropiarea Germaniloru, se decise la

câtu ce aveau ceialalti suditi ai aceluasiu imperiu. Dar' dupa caderea Turciloru la Vienn'a, escandu-se belu intre Turci si Venetiani, acesti locuitori despre cari vorbescu aci, s'au facutu spionii Republicei de Veneti'a, si ce se intemplă cu flot'a turcésca la Constantinopole séu prin insule, tôte le denuntiau admiralului flôtei venetiane. In urma, dupa ce Venetianii au cuceritu tóta Morč'a, curagiulu aceloru locuitori intr'atâta crescuse, in câtu incepura a se cugetă se aduca si insul'a lor sub scutulu Santului Marcu. Pentru a-si pune cu atâtu mai bine in practica intentiunea lor, au cugetatu ca, de si cea mai mare parte a insulei este in posesiunea lor, totusi va fi consultu se sondeze mai ântâiu inclinasiunile Greciloru, că nu cumu-va acesti-a se le puna vre-o pedeca neasceptata intru esecutarea planului lor. Dar' fiindu-ca nu se încredeau a-si descoperi intentiunile in publicu, asiă au inceputu in conversajiuni private a micsioră valôrea Turciloru si a lauda pe cea a Venetianiloru; si diceau, ca este de temutu, ca dupa allungarea totale de pe mare a flotei turcesci, negresitu ca Republic'a venetiana are se cuprinde tôte insulele Archipelagului. Pentru aceea ar' fi consultu, că anca inainte de var'a ce se apropia, se-si câstige favorulu Venetianiloru, si spre acestu scopu se tramita o scrisôre catra admiralulu lor, in care se-i cêra a protege contra strainiloru pe unu poporu, care are aceeasi religiune cu elu; si asiă se adjute (dêca se pôte) unu crestinu pe alti crestini. Dar' Grecii n'au vrutu se se invoiască la acést'a, parte pentru-ca credintiositatea Venetianiloru le era suspecta, parte pentru-ca credeau ca Venetianii fiindu fôrte departati de ei, puçinu scutu le voru poté dă contra poterei Turciloru, cari sunt mai aprôpe. Nu eră greu inse se prevêda, ca Latinii vor întreprinde ceva si fara adjutoriulu lor in favorulu Venetianiloru; asiă au annuntiatu lui Hussein Pasia, care pe acelu timpu eră admiralulu flotei turcesci, ca ei sunt resoluti a remanê pônê la môrte credintiosi curtiei ottomane, dar' ca sunt intre ei multi Latini, cari stau cu Venetianii in legatura nu numai de sange, ci si de religiune, despre a caroru fidelitate ei nu potustă buni. Grecii au avutu cu acést'a duôe intentiuni: una, ca in casulu candu Venetianii ar' ocupă cetatea si dupa aceea Turcii o ar' recuperă, se aiba la indemana escusarea, ca ei au informatu din bunu timpu pe admiralulu turcescu despre acést'a eventualitate; si ali'a, că se pôta scuti pe concetatianii lor de torturile-crudeli la cari ar' fi fostu espusi in casulu candu Turcii ar' fi fostu informati prin altii despre complotulu Latiniloru. Dar' inainte de a adjunge acést'a scrisôre a Greciloru la admiralulu Hussein Pasia, Latinii, cari au fostu informati despre totu lucrulu si vedeau ca nu este timpu de perdutu, au tramisu o fregata repede la admiralulu venetianu. rogandu-lu pe totu ce are mai sântu, că se le vina câtu se pôte mai curêndu intr'adjutoriu, căci Grecii au descoperitu planulu lor, si ori ce intardiare din partea sa, nu pôte decâtu se le aduca ruina totale; si nu are de a purtă frica de inimicu, căci cetatea este fara aperare, desiertata de soldati, fara munițiuni séu provisiuni, si divisa in factiuni; prin urmare, ca se capituleze nu trebe alta, decatu că flot'a inimica se se arete innintea ei. Dupa ce a priimitu acestu nuntiu, admiralulu venetianu a plecatu in cea mai mare graba spre Chio, si într'adeveru ca a gasitu

inceputu a se apera cu t^ota puterea. D^{ar}' dupa aceea a vediutu ca locuitorii crestini ai insulei l-au perasitu, ŝi ca au de cugetu a preda

cetatea chiar in starea precumu i-o descriessera Latinii, adeca fara soldati si fara lucrurile ce sunt necesare la sustinerea unei obsidiuni : asi^a o attaca numai de c^{at}u si in c^{ate}-va d^{ile} o silesce a se supune puterei sale. Pe timpul acest'a se tinea in Chio, unu Damad (*) s^{eu} Silahdar Hasan Pasi^a, nu c^u guvernatore, ci numai c^u pers^ona privata; elu adeca a fostu tramisu aici de Sultanulu pentru a se sustien^e din veniturile Insulei, p^{en}e i-ar pot^e da unde-va pasialicu. Vediendu acestuomu, oa din lips'a totale a celoru necesare este imposibile de a se sustien^e cetatea, a intrebatu pe Mufti, care anca era acolo in esiliu; d^{eca} pot^e unu musulmanu cu consciinta curata se prede^a crestineloru o cetate, care nu are nici unu soldatu intru aperarea sa, pentru c^u modulu acest'a se mantui^{es}ca pe locuitorii ei musulmani? Mufti i respunse cu urmatori'a Fetva : Binele ce se face prin ac^{est}'a la at^{ati} musulmani, sterge pecatulu ce prin predarea cetatiei se comite contra legei Coranului. In urm'a acestei sententie, Damad dupa asediu de patru d^{ile} a predatu cetatea sub certe conditiuni in man'a Venetianiloru. Acesti-a, dupa cucerirea cetatiei au devenitu si mai insolenti, si au tractatu cu assemenea crudelitate pe Greci c^u si po Turci. Ba anca, audindu de nuntiulu ce au tramisu Grecii catra admiralulu Hussein Pasi^a, le-au inchisu t^{ote} bisericile, le-au confiscatu t^{ote} bunurile; au opritu pe preotii greci de la exercitiulu functiuniloru lor si de la administrarea sacramentelu si n'au permis la altii, dec^{at}u numai Latiniloru de a comunica in patulu mortiei pe Greci, si de a le boteza copiii. Grecii s'au incercatu cu suplice, cu lacrimi, ba si cu presente, de a imbandi pe Venetiani; au cerutu ca d^{eca} nu alt'a, se-i lase celu pu^{cin}u a frequenta neconturbati bisericile lor, si liberulu exercitiu alu servitiulu loru divin. Dar' t^{ote} au fostu in vanu; ei n'au potutu obtien^e nimicu; din contra i s'au ordinaru a cerceta bisericile latiniloru, d^{eca} nu voiescu a fi tractati ca rebeli si inimici ai cultulu divin. Dar' ac^{esta} insolentia a Venetianiloru n'a remasu lungu timpu nepunita. C^{aci} indata la anulu, candu Mezzomorto a alungatu pe Venetiani din insula, Latinii s'au rugatu din totu sufletulu ca se f^{la} reprimiti in acea fraternitate, de la care Venetianii esclusera mai inainte pe Greci. Dar' departe de a li se accord^a cererea, ei ar' fi meritatu cele mai severe punitiuni, de cari numai cu mare necasu au potutu se scape. Este o lege in imperiulu ottomanu, care dice, ca d^{eca} o t^{iera} a fostu numai trei d^{ile} in posesiunea inamiculu, se lea de la proprietarii de mai inainte si se confisca in favorulu thesaurulu Sultanulu ca pamentu de nouu cuceritu, d^{eca} cumu-va locuitorii n'ar' voi se se rescumpe cu pretiulu ce li se impune. In conformitate cu ac^{esta} lege s'a cerutu de la toti locuitorii insulei Chio o summa de cinci-spre-diece sute de pungi c^u taxa de rescumperare. Grecii, vedien^{du} ca o sarcina at^{atu} de grava i apesa f^{orte} tare, au adresatu Sultanulu o petitiune, in care i aretara, ca anca inainte de cucerirea Damascului prin armele musulmane, ei au platitu tributu guvernatoriloru imperiulu, si de la acelu timpu inc^oce ei niodata n'au refusat de a-lu plati, nici ca au lucratu vre-odata, nici c^{at}usi de pu^{cin}u; in prejuditiulu statulu; n^u ei suntu autorii calamitatiloru din urma; c^u Lafinii; a-

(*) Ginere s^{eu} cumnatu alu Sultanulu *Tr. Rom.*

cetatea fara consensulu seu in man'a inamicului. A vediutu si aceea, ca garnison'a sa è prea pucina pentru a potea resiste fortiei Venetianilor : asiá a capitulatu si a predatu cetatea acestora, pentru a nu cadé elu insusi captivu in mânele lor. Venetianii, cari voiau a-si deobligá pe Pap'a de la Roma, au inchisu tôte besericele de ritulu grecescu, si au opritu a se face servitiulu divin in limb'a greca, preëumu și alte rituri usitate in biseric'a orientale ; au constrinsu pe locuitori parte cu puterea, parte cu intrige a se conforma dupa principiile bisericeii romano-catholice ; si au comisu anca si alte fapte contrarie justitiei si conditiunilor de capitulatiune.

• EI AR' FI PÔTUTU OCCUPA SI SMIRNA DECA NU-I DESVATUIA CONSULII PUTERILORU •
• STRAINE •

XLVII. Dupa ce cu modulu acesta au regulatu trebile in cetate dupa cumu le-a placutu, se resolvira a impresora Smirn'a. Dar' in

cesti-a stau in legatura de sange si de religiune cu Venetianii, si au vendutu cetatea lor inamicului : se rôga deci : cá in consideratiunea perpetuei lor fidelitati catra imperiulu ottomanu, se le scada tax'a ce le-a impusu ; si pentru cá in viitoriu se pôta avé o viétia mai secura in insula, se denege Latiniloru dreptulu de cetatiani ; sêu déca acést'a nu s'ar' poté, atunci se binevoiesca Sultanulu a le assigná o singura insula ori câtu de deserta, unde, parasindu'si patri'a, se se asedia cu muierile si cu copiii lor ; câci mai bine voiescu a trai in seracia si in pace, decâtu se fla cu fric'a totu in spate de a-si perde la totu momentulu si viéti'a si averea ; este imposibile, adaosera ei in urma, cá se pôta fi securi de viétia in acést'a insula, pe câtu timpu sunt mestecati cu locuitori de biseric'a latina, cari au tradatu Venetianiloru cetatea, si cari puterea nu voru inteimite de a le stá intr'adjutoriu pentru a o cucerí anca odata. Intr'aceea Hussein Pasia (care era admiralu pe timpulu candu Venetianii au ocupatu insul'a Chio) se inaltiasa la dignitatea de mare-veziru Sultanulu i comunicá petitiunea Greciloru, si-i ceru parerea. Vezirulu declara, ca totu ce espunu Grecii in petitiunea lor, este purulu adeveru ; si spune totodata, ca ei anca atunci l-au informatu despre intentiunile si planurile Latiniloru. Sultanulu, dupa ce s'a convinsu despre adeverulu lucrului, a redusu tax'a impusa insulei la summa de cinci-sute de pungi, a condamnatu pe Latini la galere, ordinandu ca tôte bunurile lor se se distribuie intre locuitorii greci. Acést'a sententia rigorósa in sine, dar' care ar' fi meritatu-o pentru ne mai auditele lor crudelitati, s'ar' fi esecutatu in tóta intinderea sa, déca nu se intrepunea ambasadorele francesu, care parte prin autoritatea sa, parte prin bani a potutu face atátu, in câtu s'a iertatu Latiniloru punitiunea cu condamnarea la galere ; dar' si acést'a n'a potutu-o esoperá sub alta conditiune, decâtu numai déca ei se voru marturisi de membri ai bisericeii greco-orientali. Cu modulu acést'a s'a facutu, de asta-di nu mai este nici urma de papismu in insul'a Chio.

cale i-au intimpinat consuli francesu, anglestu si holandesu si i-au rugatu se crutie cetatea, aretandu-le intre alte motive contra obsidiunei anca si acea grava impregiurare, ca mai tôte magazinele din Smirn'a sunt incarcate cu negotiuri de ale respectivilor loru conationali; si déca aceste negotiuri sub durat'a obsidiunei voru fi nimicite prin focu ori rapite de soldati, domnii loru voru cere desdaunare cu procente cu totu numai de la Venetiani. Dupa acesterepresentatiuni, Venetianii temendu-se cá se nu atítie contra loru resimtiementulu celorlalte puteri crestine, au renuntiatu de la intentiunea loru, si s'au întorsu acasa cu flott'a.

SUCCESELE VENETIANILORU IN DALMATI'A

XLVIII. In Dalmati'a Venetianii sub comand'a lui Delfini impresóra si ocupa cetatea Ciclut, supunu si cetatea Clobuchi, care in anul trecut in vanu se incercara a o cuceri Seraschjerulu Solimanu Pasia, guvernatoarele Albaniei de dóue ori a facutu asaltu asupr'a cetatiei Ciclut, cu scopu de a o reocupa, dar' de atâte-ori a fostu respinsu. Pentru acést'a a fostu acusat de neglgentia la Sultanulu, care l-a si destituitu apoi din postu, si in locul lui a numitu pe Elmas Mehemedu Pasia, guvernatoarele Bosniei, esitu acumu de curendu din seraliu si inaintatu la acelu postu.

ARABII SE REVOLTA CONTRA SULTANULUI, SI VOIESCU A OCCUPA MECCA

XLIX. Pe candu armele otomane aveau succese atátu de nefericite in tôte partile Europei, pe atunci in Asi'a erumpe o noua seditiune. Emiru Mahomedu, unulu din principii arabi, in fruntea a mai multoru mii de compatrioti ai sei, ataca, préda si despóia caravan'a ce mergea in peregrinagiu la Mecca (26). Dupe aceea imultinduse nu-

(26) *Mecca*. Fiindca Arabii vagabundi, cari se tienu in desertule dintre Damascu, Bagdadu si Mecca, prin rapinele loru faceau, de mai alesu calea catra Mecca arareori era segura, in cátu pentru peregrinariu cari au superstitiunea de a cercetá mormentulu lui Mahomedu (*). erá fôrte periculosu de a face acést'a caletoria: asiá imperatii ottomani, dupa Selimu I. cuceritoriulu Egiptului, se resolvera a le da din

(*) Mahomedu este immormentatu in Medin'a. Cercetarea mormentulu seu, cá o fapta buna. este lasata in liber'a voia a fla-carui musulmanu; dar' peregrinarea la Kiabe sáu la templulu santu in Mecca, se cuprinde intre preceptele Coranului, (Capu II. versu 91 *Tr. Rom.*). Vedi nota 51 la Capu IV din Cartea II. *Tr. Germ.*

merulu sectatoriloru sei, merge si impresórá Mecc'a. Dar' petrunsu de sanctitatea acestui locu, si cuprinsu de fric'a de a comite sacrilegiu, s'a retrasu fara a atacá acésta cetate. Sham Beglerbegu dimpreuna cu alți Pasi din aceste parti au fostu tramisi in contra lui; dar' Sieiculu prin o stratagema i bate pe toti si-i pune la fuga.

SULTANULU AHMEDU MORE

L. In midi-loculu atátoru desastre si candu imperiulu incungiuratu de inimi de tóte partile era aprópe de ruina totale, Sultanulu Achmedu móre in anulu Hegirei 1106, si-si da sufletulu seu in mâ-

H. 1106

I. C. 1695

nile lui Mahomedu, dupa ce a traitu cinci-dieci de ani, si a domnitu abia patru ani.

CALITATILE LUI ACHMEDU

LI. In temperamentulu si dispositiunile inimei sale, Achmedu a semanatu cu totulu fratelui seu Solimanu, numai era de o intelegintia mai viia, fara insa a avé unu geniu mai subtilu. Unulu din defectete sale erá, ca ascultá de calumniile curteniloru sei si prin instigatiunea acestora schimbá adese-ori céle mai importante trebi numai din cause de nimica. Afectá apparentia unu iubitoriu dedreptate, de si pentru stupiditatea sa nu era in stare de a implini perfectu functiunea unu judecátoriu; cáci elu credea totu ce amicii sei, corupti de partide, i spuneau la urechia.

buna vointia pe totu anulu patru-dieci de mii coróne de aur din thesaurulu femeieloru de Seraliu, sub titlu de Surre (*); acésta gratificatiune li se dá in apparentia sub pretestu de a le assecurá cáile si fóntanile, in realitate inse pentru ca nu scieau altu midi-locu de a scapá pe Hagii (**) de acei terribili inimi. Sub decursulu resbelului din Ungari'a, in vre-o cáti-va ani nuli s'a tramisu summ'a promisa; asiá Sieiculu Emiru Mehemedu cu tribulu seu au incungiuratu pe peregrinari intr'o strimtória, si, fiindu-ca nu aveau apa, i-au constrinsu a se predá. Intre acesti-a era si renumitul Chan alu Tatariloru, Selimu Ghirai; pe acesta ilu obligara, prin arabianulu Rai (**), a presenta Sultanulu gravaminile lor, si a midi-loci dela elu, cá se le tramita si mai departe summ'a promisa. Chanulu, dandu-si cuventulu a face acést'a, a fostu immediatu lasatu liberu. Elu si-a si tienutu cuventulu, si nu a in-cetatu a solicita la curtea ottomana, péné ce acésta, a tramisu totu restulu de Surre Harabiloru; cari apoi s'au asiediatu si au remasu in pace.

(*) Surre insémna propriamente punga *Tr. Germ.*

(**) Peregrinari *Tr. Rom.*

(***) Despre acestu cuventu vedi not'a 52 la Capu III din Cartea III. *Tr. Rom*

ESTERIORULU LUI ACHMEDU

LII. Elu avea ochi mări negri, facia palidă, barba rotunda, care trecea in roşă mestecata cu peri negri ; nasu lungu si subtire , statura de midi-locu , si unu fôle mare imflatu nu atât de grosime, câtu de hydropía. In câtu pentru devotiunea si zelulu seu catra legeă mahomedana, elu in respectulu acesta a fostu mai pucinu bigotu de câtu fratele seu Solimanu.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MUSTAFA II.

ALU DOUE-DIECI-SI-DUOILE IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU IV. DIN CARTEA IV.

SULTANULU MUSTAFA, ALU SULTANULUI MAHOMEDU FIU, SE PROCLAMA IMPERATU

I. Precumu Kioprili Mustafa Pasia, dupa mórtea Sultanului Solimanu s'a incercatu a esclude de la tronu pe Mustafa, fiulu lui Mahomedu IV., chiar' asiá acumu dupa incetarea din viétia a lui Achmedu, Vezirulu Scham Tarabolu Ali Pasia s'a incercatu a face totu aceeași ; dar' acesta n'a fostu atât de fericitu ca celalaltu. Tarabolu Ali Pasia, spre a-si adjunge scopulu, a convocat unu consiliu din cei mai de frunte dignitari ai statului, si se inceroá a-i trage cá se puna imperatu pe Ibrahimu, fiu alu defunctului Achmedu, unu principe abiá de trei ani. Argumentulu seu era, ca nu se cade si este injustu a rapi coron'a de la fiulu unui Sultanu, care a muritu in dignitatea de imperatu. si a o da la fiulu fratelui seu, caré de si a fostu Sultanu, dar' in urma a fostu destituitu si a muritu cá simplu cetatianu. Acesta era rationamentulu seu professatu in publicu ; in realitate inse, motivulu pentru care voia cá Mustafa se nu adjunga pe tronu, erá ca se temea, ca déca unu principe vigorousu si espertu in affacerile publice, precumu éra Mustafa, va adjunge la coróná, atunci elu isi va poté perde puterea absoluta de care se bu-

cură asupra armatei și asupra statului sub Sultanul Achmedu ; pentru aceea mai bucuros ar' fi vrut să aibă de Sultānu pe unu infante, și a-lu tinea sub tutela că pe unu pupilu alu său, și a face în numele lui ceea ce-i va plăce, de câtu a fi în pericolu perpetuu sub unu imperatru de etate matura. Dar' înainte de a castiga pentru opiniunea sa pe dignitarii țierei, Hasnadar Bashi, Nazir Aga (1) a informatu pe Mustafa despre mórtea unchiului său (2) : ilu libera din locul unde era închis, și-lu chiama cu insistența să priimésca sceptrulu ottomanu. Mustafa priimesce cu plăcere acésta invitare, și pe candu Vezirulu se consultă cu dignitarii țierei despre alegerea noului Sultānu, elu fara scirea vezirului se pune pe tron, și cei dântăiu cari l-au salutat de imperatore au fostu Cialik Ahmedu Aga (3) și Cerkes Mahometu Aga (4).

(1) *Naziru Aga*, Era pe acestu timpu Hasnadar Basi său inspectore asupra tesaurului ce se pestră în seraiulu femeiloru. Nu multu după aceea a fostu înaltiatu la dignitatea de Kislar Aga ; și avea la Sultanulu unu credientu atât de mare, în câtu mai multu se temeau Vezirii de elu, decâtu elu de Veziri ; și Sultanulu însusi nu voia să întreprinde nimicu în affacerile publice, fara a-i cere mai înainte parerea lui. În acésta vedia s'a susținutu elu prin o mare a sa desteritate sub totu decursulu imperatiei lui Mustafa. Dar', după ce acest'a a fostu destituitu, era să o patiescă reu, căci conspiratorii au atribuitu lui tóte acele gresiele ce le comisese. Sultanulu Mustafa. Dar' Sultanulu Ahmedu l-a agratiatu, și dându-i dimissiunea de la curte, l-a trimis în Egiptu.

(2) Traductorulu anglesu și celu germanu dicu *fratelui său* ; ceea ce este o eróre, căci Achmedu II a fostu frate cu Mahometu IV tatalu lui Mustafa, și Achmedu III care a urmatu lui Mustafa, a fostu frate cu acest'a, că fiu alu lui Mahometu IV, *Tr. Rom.*

(3) *Cialik Ahmedu Aga*, nascutu în Russi'a rosia. A fostu prinsu în espeditiunea de la Camenietu, și trecendu la mahomedanismu, a fostu susceptu în palatulu Sultanului. Aici, sub domni'a lui Mahometu IV., pe candu Mustafa era anca numai copil, a purtat servitiulu de Ciocadaru. După ce Mustafa s'a înaltiatu la tron, acestu Cialik a fostu mai întâiu numitu Kiutciuk, și apoi Buiuki Mirahoru. Din acestu postu a fostu în urma dimissionatu, fiindu-ca nu voia să primească nici-unu Pasialicu. Dar' elu sta și astăzi în mare vedia la Turci ; și de s'a numai că persóna particulara, dar' trăiesce într-unu modu foarte splendidu în Constantinopole. Numele de Cialik i s'a datu pentru că are o cicatrice în față, ce i-a rămasu dintr-o vulneratiune primită în război. De altminteru asia se numescu la Turci totu acei-a cari sunt trunchiați și vulnerați în orice parte a trupului. Asia pentru esemplu, se dice Cialik Ciolak la unul care și-a pierdut o mână sau un deget. Dar' aci trebuie să observam, că acestu individuu nu trebuie confundatu cu unu altu de asemenea nume, pe care la

VEZIRULU DESISTE DE LA PROPUȘULU SEU DE A PUNE IMPERATU PE IBRAHIMU

II. Insciintindu acești-a pe ceialaltii omeni de curte despre alegerea noului Sultanu, mersera cu totii a-si manifesta omagiele si suppunerea loru catra imperatulu, care leera foarte placutu. Vezirulu anca vediendu ca officiarii de curte l-au prevenitu in intentiunile sale, a grabitu si elu cu Aga Ieniceriloru si cu alti dignitari a merge la Sultanulu si a-i saruta' paliulu, prefacendu-se ca è forte satisfacutu cu acèsta allegere.

SULTANULU NU OBSERVA INTRIGELE VEZIRULUI SI-LU CONFIRMA IN POSTU

III. Mustafa se face că si candu nu ar' scî de intrigele Vezirului, si rezervandu-si resbunarea pe altu timpu, ilu confirma in postulu seu de mare-vezir u, i daruiesce una dulmana cu blana de zebelinu, si-i recomenda a se ingriji cu o particulara diligentia despre trebile belice si cele publice de statu.

MUSTAFA DECLARA CA VOIESCE ELU SINGURU A COMANDA ARMAT'A SI A ADMINISTRA TREBILE PURLICE

IV. A patr'a dî dupa suirea sa pe tronu, Sultanulu Mustafa da unu manifestu, prin care declara, ca intentiunea sa este a lua insusi comand'a armatei in contra Germaniloru. Elu adeca nu se indetuliă numai cu titlulu de imperatu, cî voia a luă sarcin'a de a implini tôte detorintiele unui bunu generalu. Elu esamină, ordină si dispuse tôte singuru; dede ordinu a se confectionă tunuri nôue si de cele grele; procură munitiuni si provisiuni, si distribuî soldulu cuvenitu soldatiloru; chiamă la sine pe ministrii si officarii parin-

inceputulu domniei lui Ahmedu III, rebellii l-au facutu Aga Ieniceriloru. Despre acest'a vomu vorbi mai in josu (*).

(4) *Cerkesu Mahomedu Aga*, Anca tineru fiindu, a fostu adusu intre alti captivi din Cercassi'a la Constantinople, si s'a crescutu in palatulu imperiale. Dupa dimissiunea lui Cialik Ahmedu Aga, elu a fostu numitu in locul acestui-a de Buiuk Mirahoru, din acestu postu s'a naintatu la dignitatea de Pasia cu trei tuguri, si a fostu mai antăiu guvernatore in Aleppo, apoi in Ierusalimn, si in alte locuri. Dupa reocuparea Moreei prin Turci, a fostu tramisu aici in calitate de Seraskiru, unde este si de prezentu. Pentru amorulu seu de dreptate, si pentru marele seu curagiu, elu sta in mare reputatiune la curtea ottomana.

(*) La not'a 1 din Capu V. Cartea IV. *Tr. Rom.*

telui seu, cari erau in retragere prin tieri departate, si-i înaltă la năue posturi, in cari se se pōta distinge cu mai mare si mai multu avantagiū pentru Statu; tramise in Bosni'a dupa Elmas Mehemedu Pasia (5), celu mai iubitū fostu camerariu alu parintelui seu, si-lu faciū mai ântăiu Nisangi Pasia (6), apoi Rekiab Caimacamu (7), si-lu

(5) *Elmas Mehemedu Pasia*, unii dicu ca é unu asiaticu, altii ca é bosniacu de nas-cere. Anca că tineru. pentru rar'a sa frumusetia, Mahomedu IV l-a primitu in pa-latu, si i-a datu numele de Elmas, adeca Diamantu. Se vorbiă ca Sultanulu l-a in-trebuintiatu pentru placerile sale detestabili; dar' sunt între Turci că si între cres-tini multi, cari cređu ca despre acēsta inclinatiune vitiōsa a Sultanului nu este alta proba, decâtu impregiurarea ca elu dadea nume singulari celoru mai frumosi domes-tici ai sei. Dupa mōrtea Sultanului Mahomedu, Elmas a ocupatu mai multe posturi la curte. Sultanulu Achmedu II. 'lu face Pasia cu trei tuguri in Bosni'a; ér' Sulta-nulu Mustafa II 'lu înaltă la dignitatea de mare veziru. Elu aparū superioru Ger-maniloru in duē batai: odata candu a constrinsu pe Veterani a se retrage; altadata candu a dejucatu planulu lui Fridericu-Augustu, electore de Saxoni'a, contra cas-treloru sale. Dar' lupt'a de la Zenta, unde principele Eugenu a batutu pe Turci, a fostu pentru elu fatale; căci in curagiulu seu prē infocatu voindu a atacă pe Ger-mani contra opiniunei celorlalti Pasi mai esperti, chiar in momentul, candu era se incēpa ataculu, a fostu ucisu de unii Ieniceri rebelli. Unu ingeniosu poetu turcu a însemnatu timpulu mortiei sale prin urmatoriulū chronosticu: *Nemce cursiunile sildi Elmasi*, séu: plumbulu Germanului a poleitu diamantulu. Prin acēsta frasa se face allusiune la duē: un'a ca dupa opiniunea comuna, plumbulu strica diamantulu, al-t'a, ca dupa cumu se spune, diamantulu numai asiă 'si capeta lustrulu, déca 'lu pole-esci cu plumbu. Pre langa tōte aceste, elu a fostu unu barbatu modestu, sobriu si prudente; departe de a'fi avaru (esemplu rarū între nobilimea turcēasca), si mare a-matoriu de dreptate, afara déca nu cumva vre-o cauza publica cerea a oprime pe vre-unu rivalu, séu a-lu curati d'in cale, de si innocentu. Crescutu in palatu, nu avea esperienti'a altoru Pasi in artea de resbellu; dar' ce nu i-a datu educatiunea, a suplinitu prin calitatile sale cu cari era dotatu de la natura. o facilitate si destеritate rara in a da consiliu; o activitate si celeritate fara parechia, in a esecută unu proiectu; in cătu dupa consensulu tuturoru, elu n'a fostu reu generalu alu armatei.

(6) *Nisangi Pasia*. Acest-a é, care pune marc'a séu semnulu numelui Sultanului pe tōte ordinationile, ce esu de la curte. Este unu postu fōrte însemnatu, mai alesu candu-lu ocupa unu Pasia cu trei tuguri: prin acēst'a elu se numera între Cube-Veziri, si in Calibe-divanu siede immediatu langa merele veziru, chiar sub ferēstr'a unde sta Sultanulu pentru a audi totu ce se delibera in consiliu. Dar postulu nu é atătū de însemnatu, candu 'lu occupa vre-unu Ekitugli, séu nnu Pasia numai cu duē tuguri, séu vre-unu Effendi. Tōte fermanele Sultanului, care se emittu pentru provincia d'in cancelari'a Vezirului, precumu si acelle ce essu de la Defterdarulu si concernu Malie si Beglik, (*) trebue mai ântăiu se i le cetēsca Nisiangi Kissadaru

(*) Lucruri erariale si de thesaurulu publicu. *Tr. Rom.*

insarcinâ a conduce pe Valide Sultan'a de la Constantinopole la Adrianopole ; facu pe Hasen Pasia, consangénulu seu , guvernatore in Diarbekiru ; si conferi diferite onoruri la toti acei-a cari au servitu cu credintia imperiulu sub domni'a parintelui seu. Prin aceste fapte isi castigâ atât'a reputatiune, in câtu nu numai totu poporulu communu musulmanu cautâ la elu si-lu stimâ ca pe unu sóre care se redica din nuorii intunecosi, si-si promittea sub elu unu viitoriu mai fericitu, dar' chiar' si soldatii veniau de buna voia si din tóte partile, si se oferiau de sine insii a merge in campania si a servi sub unu principe atâtu de prudente.

MERGE INCOGNITO PRIN CASTRE ; SI CONDAMNA LA MOARTE PE VEZIRULU

V. Dupa ce tóte erau gat'a, si soldatii prompti cu inima si cu braçia de a incepe resbellulu din nuou,³ Sultanulu in de cu prima véra din bunu timpu a datu ordinu Vezirulu a se pune in castre la Adrianopole. Trei dîle in urma, imbracatu in incognito, merge in castre, si se mesteca printre soldati, fiindu curiosu se audia ca ce dîcu acesti-a despre elu, despre marele veziru si despre ceialalti mai mari ai tieriei. Intielegéndu din gur'a soldatiloru ca ce opiniune circula despre elu, ca adeca elu in multe este superioru unchi-

Effendi, apoi le confirma aplicandu Tugra séu marc'a numelui Sultanului , elu 'si scóte si copia de pe aceste si le conserva intr'o anume cassetta. Ordinile inse, caru nu se estindu preste murii Constantinopolei, nu se confirma prin Nisiangi Pasia, ci è de ajunsu a fi semnate de Vezirulu. Nisiangi Pasia trebue se fia totdeauna langa persón'a Sultanului, si nu se pôte departa de langa elu, nici a fi transmis unde-va, afara de casulu candu se numesce altulu in loculu seu Si candu Vezirulu merge in vre-o espeditiune fara Sultanulu, atunci acestui-a i da in loculu lui Nisiangi Pasia pe unu Nisiangi Effendi, care substituindu-lu acompaniéza pe Vezirulu.

(7) *Rekiab Caimacamu* , Candu marele Veziru este ocupatu in vre-o espeditiune militara, Sultanulu totdeauna numesce Rekiab Caimacanu, seu vicariu Sultanulu pe unulu d'ntre Cube-veziri séu d'ntre Pasi cu trei tuguri. Oficiulu lui consiسته in a face tóte lucrurile ce apartieniu Sultanului , si cari le-ar' decide Vezirulu d'era ar' fi presentu : si le face chiar' cu aceeași putere si autoritate, cu care le-ar' face Vezirulu ; nu pôte inse se numésca Pasi nuoi, nici a destitui pe cei cari sunt nici a judecâ pe vre-unulu la mórte, si puterea lui încéta, indata ce Vezirulu s a întorsu d'in espeditiune. Mai este unu Caimacamu . cellu din Constantinopole. Acestu-a e numesce de regula, candu atâtu Sultanulu câtu si marele Veziru sunt absenti. Despre acestu-a amu vorbitu in partea prima (*).

(*) A se vedé not a 54. la capu III din cartea III. *Tr. Rom*

loru si predecesoriloru sei, dar' elu anca totu sta sub influinti'a Vezirului, si-lu lasa pe acesta se faca tôte dupa placerea sa, si chiar fara scirea si fara consimtiementulu lui. Atunci Mustafa se aprinse si mai tare in contra Vezirului, si se determinâ a-lu puni, precumu merita. Cu propusulu acest'a merge si esaminéza in persóna tôte armaturele bellice, si vediendu ca tievile de la tunurile cele grele nu sunt destulu de bine legate cu feru, ilu infrunta aspru pe Veziru; acest'a inse voindu a se escusa, pune vin'a tóta pe Toptci Bashi (8). Mustafa chiama pe acest'a inainte, si-i ordina se spuna, ca ce è caus'a la acést'a. Toptci raspunde, ca elu a cerutu de la Vezirulu atât'a ferru câtu era necessariu, dar' ca acest'a i-a refusat, si asia a lasatu se se faca tievile asiá precumu Vezirulu a gasitu de bine. Vezirulu nu potù se nege acést'a, si Sultanulu dede numai decâtu ordinu de a-lu puni cu mórte, si a-i espune corpulu trei dle in Sirik Meidan la vederea tutuloru, sub cuventu ca a fostu negligente intru esecutarea ordiniloru Sultanului, in realitate inse, pentru ca se incercase a esclude pe Mustafa de la tronu si a face pe tinerulu Ibrahimu imperatu.

ELMAS MEHEMEDU PASIA SE FACE MARE-VEZIRU

VI. Urmatoriulu seu in postulù de mare-veziru a fostu Elmas Mehemedu Pasia, pe care Sultanulu cu puçinu mai inainte ilu inaltiasa la dignitatea de Caimacamu. Era o persóna de o ingeniositate fôrte rara, si pentru aceea a meritatu a fi mare-veziru; dar' era anca tineru, si Pasii cei mai betrani murmurau vediendu-se sub command'a unui Veziru june si pucinu espertu in trebile publice.

SULTANULU COMMANDA ARMAT'A IN PERSONA, OCCUPA LIPPA, SI BATE PE IMPERIALISTI

VII. Dar' Sultanulu Mustafa nu luà in seriosu aceste murmure;

(8) *Toptci Basu*, se numesce ofic'arulu care are inspectiunea asupr'a tunurilor, asupr'a Kombaragiloru (*) séu tunariloru, si asupr'a soldatiloru co-i sunt dati spre acést'a. Atâtu si nimicu mai multu este deregatori'a lui; câci este unu altu comisariu de artileria numitu Gebegi Basi, care are sub inspectiunea sa pravulu (iérb'a) de tunuri, glóntiele, si celelalte munitiuni necesarie.

(*) Cuventulu Kombaragi in sine însémna Grenadiru. *Tr. Rom.*

din contra, se pune în fruntea armatei, trece Dunarea aproape de Belgradu, impressóra Lipp'a și Titelulu, le ataca și le ocupa; apoi da ordinu a derima fortificatiunile acestor cetati. Pre candu erá ocupatu cu aceste lucruri, priimesce scirea prin tatarii ce trimisese înainte, ca Veterani cu siepte mii de Germani a esitu din Transilvani'a, și vine a se intruni cu armat'a imperiale de sub comand'a lui Fridericu Augustu (9), electorele de Saxonia, și ca nu este mai departe de acesta decâtu distantia de vre-o optu ore. Pentru a interceptá acea truppa a lui Veterani, Mustafa trimite înainte pe Mahmud Beg Ogli, beglerbegulu de Rumeli'a, cu truppele cele usióre, și imediatu dupa aceea i urméza și elu cu celelalte truppe ale armatei. Dupa unu mersu rapede de duóe díle adjunge Mahmudu în faci'a Germaniloru; despre cari eu nu stau în dubiu a díce, ca au fostu cele mai brave și cele mai curagióse truppe, ce a produsu vré-odata Germani'a: fara a aretá celu mai micu semnu de frica, și ca și candu trupurile loru ar' fi fostu invulnerabili, ei stau locului, și provóca óresi-cumu la lupta pe Turci, cari veniau asupr'a loru în numeru prodigiosu. Mahmudu Beg Ogli, de și era superioru imperialiloru în fortia, totusi n'a tienutu de consultu a se lasa în lupta cu ei, pênê ce nu va sosi și Sultanulu cu restulu armatei; și asiá a datu ordinu truppeloru sale a molesta pe inimicu numai în mici loviri, și a impedeá cá se nu le scape din mana. Intr'aceea adjunge și Sultanulu cu Ienicerii și cu ceealalta armata, și imediatu da ordinu a atacá cu celu mai mare focu pe Germani din tóte partile. Generalulu germanu din contra a lasatu duóe regimente indereptu pentru a pazí castrele, și a intratu în lupta numai cu cinci mii de ómeni; acesti-a sustienu foculu cu atâtá eroismu, în cátu Turcii dupa scurta resistentia au fostu constrinsi a se retrage. Sultanulu care priviá la lupta din óre-care distantia, vedíendu acésta perdere neasceptata a ómeniloru sei, vine

(9) *Fridericu Augustu*. Turcii și asta-di 'lu numescu Naal-Kiran séu Fränge-potcove, fiindu-ca în tinereti'a sa atâtú era de tare, în cátu putea frange ferulu cu man'a. Scímu ca Turcii au usulu a da nomenclature partículari nu numai generaliloru, dar și poporeloru întregi, precum amu aretatu acést'a în partea prima (*).

(*) A se vedé not'a 1. la capu VI. din cartea III. *Tr Rom.*

intr'atât'a furia, in câtu elu insusi alérgea in calea fugitiviloru, omôra cu man'a sa pe mai multi, si pe ceialalti i face se încépa lupt'a din nuou. Turcii rusînati de fug'a loru, prindu nuou curagiu, tragu spre arip'a stanga a Germaniloru, attaca carale cari acoperiau castrele acestora, si petrundu in elle nu cu puçina perdere. Veterani intr'acésta se retrage cu truppele sale catra castre, se arunca asupr'a inamicului cufundatu in préda, si face unu masacru mai terribile de câtu celu de mai inainte. Turcii érase prindu fug'a, si nu se oprescu pênê nu-i intimpina érase Sultanulu, care vediendu mai ântâiu pe Shahin Mahomedu Pasia, l-a infruntatu cu urmatóriele cuvinte: » Acela a comisu o mare eróre, care « te-a numitu mai ântâiu Shahin (adeca falconu); câci tu nu spargi cá unu falconu cu « unghiele rapace capetele inamiciloru; ci cá unu grauru tragi dupa « tine o turma de fugitivi ». Shahin Mahomedu Pasia intr'atátu s'a simtîtu de atinsu prin acésta reprobatiune, in câtu immediatu s'a dusu la Mahmud Beg Oglu, si cu acesta dimpreuna aduna din nou trupele fugitive, si resoluti ambii, séu a invinge séu a muri pentru legea loru, attaca a trei'a óra pe Germani. Aga Ieniceriloru, din partea sa anca face asemenea; adeca, infruntandu-lu bine Vezirulu merge si ellu, si readunandu-si Ienicerii, i duce érase la lupta. Asia Turcii si Germanii intra acumu a treia-óre in lupta cu asemenea resolutiune si de o parte si de alt'a; si se batura câte-va óre cu cellu mai mare focu: câci de o parte se luptá speranti'a victoriei, si de cealalta desperatiunea. Si anca este probabilu ca Germanii ar' fi pututu sustiené tóte atacurile Turciloru, déca generalulu Veterani in celu mai mare focu alu luptei n'ar fi fostu vulneratu si prin acést'a constrinsu a se dá josu de pe calu si a se pune pe unu caru. Câci imperialistii vediendu acést'a si ne mai avendu acumu comandante, au inceputu a se retrage, dar' intr'atâta ordine, in câtu te indoiai de este acésta fuga, séu numai o simpla retragere. Sultanulu anca vedîu ca e lucru difficile si periculosu a-i persecutá; câci desperatiunea i-ar' poté face si mai terribili, asiá ordinâ in secretu lui Mufti cá se indivineze unu espedientu pentru a retiené armat'a ottomana in castre. Mufti, suppusu poruncei domnului seu, emitte o Fetva, prin care declara, cá este in contra precepteloru Coranului a per-

secuta pré vehementu pe inamiculu fugitivu; si care pere in asemenea casu, unulu ca acel'a isi perde corón'a de martiru.

REFLEXIUNI DUPA VICTORI'A CASTIGATA ASUPR'A IMPERIA LISTILORU

VIII. Intr'adeveru Sultanului anca avea ratiuni multe si fôrte momentóse de a retiené pe soldatii sei, se nu mai intre in alte lupte. Una miie de calareti si cinci-spre-diece sute de pedestrime, ce au cadiutu din partea Germaniloru, au fostu resbunâti îndestulu prin perderea celloru mai de frunte capi-comandanti ai armatei turcesci: câci Mahmudu Beg Ogli beglerbegulu de Rumelia, Shahin Mahomedu Pasia, Ibrahimu Pasia, fratele lui Codgia Dgiafer Pasia, si alti mai multi officari de primul rang, cu aprópe diece mii de ómeni soldati turci, au remasu morti pe campulu bataliei. Si anca si acésta victoria atât de scumpa totu ar' fi fostu dubiósă, déca de o parte Sultanulu prin presentî'a si resolutiunea sa nu intorcea la lupta pe Turcii fugitivi, si de alta parte déca desastrulu ce lovise pe Veterani nu descuragiá pe Germani. Asiá era de a se teme de o perdere anca si mai mare, déca persecutandu cu o pré mare vehementia pe trupele crestine, acestea in desperatiunea lor si in acestu periclu estremu si-ar' fi intorsu tóte puterile asupra Turciloru. Pentru aceea si Sultanulu s'a îndestulitu cu atât, ca a potutu respinge pe aceea glóta de Germani, si prin acést'a a castigatu glori'a de o victoria; si ne mai cugetandu la ceealalta armata germana, s'a intorsu cu trupele sale spre Dunare.

SULTANULU IN REINTOARCERE SPRE CONSTANTINOPOLE OCCÚPA UNELE CETATI

IX. In reintórcerea sa spre Constantinopole occupa Lugosiulu si Caransebiulu, care erau fara aperare, derima fortificațiunile; trece prin "Romani'a", adjuge si intra cu mare triumfu cá invingătoriu in Constantinopole.

IMPERIALII DE ALTA PARTE SE RETRAGU IN CASTRE DE IARNA

X. Fridericu-Augustu face cam asemenea, de si fără gloria de trofee. Elu mai multu s'au aretatu numai, cu trupele sale inaintea

inimicului, decâtu se lă duca în luptă : și apoi le-a trimis și elu în quartire de iarnă.

POLONII PRIN LASITATEA LORU LASA PE TATARI SE LE DEVASTE TOTA TIEAR'A

XI. Polonii, sêu pentru indispozițiunea regelui lor, sêu pentru că mai purtau încă fric'a perderiloru din urma, au ramasu în neacțiune și n'au cutediatu a trece preste Dnistru, sêu a reîntra în Moldavia. Ei credeau că au facutu destulu, decâtu își pazescu ceea ce au cuceritu, și-si apera frontariile contra invasiuniloru perpetue ale Tatariloru. Căci de și imperiulu ottomanu era destulu de strimtoratu din alte parti, acești flageli ai creștinismului totuși n'au intermisu unu anu macar' de a devasta Podoli'a și Pocuti'a până pe la Leopole, și a lua captivi pe locuitorii cari atât de tare se credeau în armele polone. Abia ce trecuse érna, și Caplanu Ghirai, Chanulu Tatariloru din Crime'a, vine și ataca până și suburbiile Leopolei, pune man'a pe patru tunuri mici de la portile acestei cetăți, și era pe aci se prinda și pe generalulu Dablonoski ; apoi se întorce gloriu la Crime'a tatarica cu mai bine de patru-spre-dece mii de captivi.

CZARULU RUSSIEI IMPRESORA AZACULU, DAR SE RETRAGE FARA SUCCESU

XII. Petru I. Czarulu Rusiei voia se estermine cu totulu acestu reu și se puna capetu acelu devastațiuni ; cu această intențiune merge pe la începutulu primăverii se atace Azaculu (Azovulu), celu mai întăritu propugnaculu alu Crimeei tatarice. Dar soldatii sei pe atunci nu erau încă învețiați cu asediulu, și garnison'a încă se aperi cu multa bravura ; așa a trebuitu se se retraga foră a poté face ce-va.

MEZZOMORTO BATE FLOT'A VENETIANA

XIII. Cu mai bunu succesu s'a purtat resbellulu în acestu anu contra Venetianiloru. Acestia, încurajați prin cucerirea insulei Chio tindeau la dominațiunea a toată marea, și flot'a turcescă nu mai are curajulu de a se areta înaintea lor. În aceste împregiurări s'au ținutu la Constantinopole mai multe consultațiuni, cumu s'ar restabili puterea navale érası în stare bună. Într'aceea vine în vedea

numele lui Mezzomorto (10), care pe acela timpu era comandante, numai asupr'a unui singuru vasu. L au chiamatu și pe elu in consiliu. Aici vediendu Mezzomorto ca cei mai multi tienu de mai consultu a purta resbellulu numai defensivu, elu nu numai ca le-a consiliatu contrariulu, dar le propuse anca si recucerirea insulei Chio, ca unu lucru ce pre usioru se pôte face, si se offeri insusi a o recuceri, déca i se voru da la dispositiune nu mai multu de patru sultane si o parte din galere. Admiralulu Aimidge Oglî Husein Pasia, ilu tractâ cu despretiu si-lu considerâ de unu fantastu si nebuu, ba pre langa infruntari anca-lu si amerintă. Dar' Seraskierulu Misirli Oglî (11) care era capu-comandantele resbelulu contra Venetia-

(10) *Mezzomorto*. Africanu din parinti mauritani. Anca d'in tineretiele sale a esercitat meseria de piratu din portulu Tunis in marea mediteranea; prin acést'a si-a facutu nume. In urma, într'o lupta cu Spaniolii a cadiutu in manile acestor-a, si l-au facutu prizonieru. In acést'a lupta a fostu vulneratu de mörte, si de aci i s'a datu numele de Mezzomorto, séu Semi-mortu, care i-a ramasu pe tota viét'a. Elu adeca se vindecâ d'in vulnere sa, si dupa arestu de siepte-spre-şieci ani compatriotii lui l-au res-umperatu, si elu éراسi a inceputu meseri'a sa cea vechia, si facea crestiniloru mare stricatiune. Cu timpulu, facén lu servitie importante Turciloru la Chios, a fostu pumiţu capitanu de galere, si in urma comandantu a tota flot'a turcésca. Candu a trebuitu se se presente la Sultanulu in Adrianopole, pentru a accepta dignitatea de admiralu cu trei tuguri, a cerutu că favoru particulariu, că se nu fla obligatu pentru dignitatea de Veziru. ce i se ofere, a-si schimbâ uniform'a marinara de o parte, si de alt'a se-i fla permisu a instrui marinarii si trupele de marina in artea de a se bate pe mare, si a le dá anume regule de cari se se tienă. Si un'a si alt'a i s'a accordatu. Ceialalti veziri nu încetau a'lu indemna se-si schimbe uniform'a de marinariu, dicundu ca nu se cuvine cu rangulu ce-lu pörta; elu inse a remasu nemiscatu. In urma la insistenti'a necurmata a Veziriloru le respunse, « ca este cu multu mai indecentu, ca flot'a unui imperiu atât de mare se ajunga préda unui micu numeru de pescari (*). Si ce è caus'a acestei rusini? aceea ca acesti pescari nu cugeta decâtu la arme, pre candu ministrii imperiulu cugeta numai la uniforme le frumöse. Io d'in parte-mi cugetu ca demnitatea de Veziru, cu care m'a onoratu Alteţi'a Sa Sultanulu, nu consiste in uniforma, ci in bravura; si voui areta ca unu barbatu ori câtu de reu imbracatu, este de preferitu si mai stimabile decâtu femeile cele mai elegantu imbracate.»

(11) *Misirli Oglî*. Generalu turcu care in privint'a brayurei nu este mai puşinu faimosu decâtu Chogia Hiafer Pasia, despre care amu vorbitu mai in susu(**). In lupt'a de la Zent'a si acest-a d'impreuna cu cei-alalti generali si oficiari turci a fostu vic-

(*) Sub pescari întielege pe venetiani. Vedi not'a 1 la Cap VI. din cartea III. *Tr. Rom.*

(**) Vedi not'a 23 la capu II din cartea IV. *Tr. Rom.* *

nilor, luă lucrul în mai serioasă considerațiune, aprobă propunerea lui Mezzomorto, și-i dădă la dispozițiune patru sultane câte a cerut împreună cu optu galere. Cu aceste plăcă Mezzomorto înainte spre Chio, și călu-va timp după aceea vine în urmă lui toată flotă turcă. La apropierea sa către insulă Chio, nu numai că s'a luptat cu bravura contra atacurilor ce veniau din partea flotei venetiane, care era pusă pentru apărarea porturilor, dar' anca o respinsu îndreptu, i luă două bastimente și o puse la fuga Garnison'a, încredințată prea multu în puterea sa, la începutu nici ca-i pasă că se apropiu Turcii; dar după aceea, cându a vedutu că navele venetiane sunt alungate cu pierdere din porturi, curagiulu garnisonului anca a scadiu cu totul. Căci ei, Venetianii, nu-si puteau nici-de-cum imagina, cumu flotă turcă de atâte-ori batută s'a putut restaura în timpu atât de scurtu, sau cumu ar' pot' fi cineva între Turci, care se fia capabile de a-i instrui atât de bine în arta bellica pe mare; pentru aceea au lasat totu cugetulu și toată sollicitudinea de a fortifica cetatea Chio, ci au închis bisericile Grecilor, și au făcut alte lucruri cu totul contrarie promisiunilor lor. Dar' cându a vedutu garnison'a, că după ce flotă venetiană a fost fortiată a lăsa posturile ce ocupă pe mare, murii cetății au fost espusi atacului din toate părțile, și că nu se mai pot' aperi cu succes contra unei armate inimice atât de numeroasă, atunci au mai lasat din mână lor contra Turcilor, întorcându-o dreptu asupra Grecilor, numindu-i tradatori și perfidi, și se resolvira nu numai a-i spolia și a-i uccide, ci lassara a se simți chiar' în fapta această a lor intențiune. Grecii, vedindu-se în această periculoasă situațiune, se încercara mai întâi a imblândi furiile tiranilor lor și a-i îndulci prin cele mai mari promisiuni și asigurări de fidelitate și supunere. Dar' au vedutu apoi că calumniile concetățienilor lor catholici despretiuescu adevărul. Și fiindu că acuma nu mai sciau ce cale se apuce, au informatu în secretu pe Seraskierulu, și i-au relatat că sunt în cel mai mare pericol, și că Venetianii i amenin-

tim'a furiei Ienicerilor spre cel mai mare regretu alu Sultanului. Numele seu de Misirli Oglu arăta că seu este nascut egiptianu, sau că părintii sei au locuit în Egiptu.

tia cu ruina totale , căci acești-a cădiuți într'o frica estrema , nu mai știu cui se atribuie culp'a celui mai apropiatu infortuniu ce-i astépta. Dar' chiar' acésta denunțiere a Greciloru a fostu scaparea Venetianiloru. Căci Seraskierulu in imaginațiune ca aci ar' zace o stratagema din partea Greciloru, pentru a preveni o pierdere neasceptata, se resolvî a examina mai înainte totu lucrulu pînă a nu întreprinde obsidiunea ; si cu modulu acesta a lasatu Venetianiloru timpu de a se imbarca cu tôte lucrurile lor, sicu spoliatiunile de la locuitori si din biserici se pîta fugi si scapa pe navele ce le mai avea in porturi.

**TURCII OCUPA INSUL'A CHIO, SI CONSTRINGU PE ROMANO-CATHOLICI A TRECE LA
RELIGIUNEA GRECA**

XIV. In demănėti'a următoria întielegendu Seraskierulu ca Venetianii au luat fug'a, vine si ocupa cetatea, si pe acei Venetiani, cari nu ajunsera se scape sêu se incapa pe navele lor , i prinde de prin locurile unde se ascunseseră si-i ucide pe toti. Dupa aceea, pe acei Chioani cari professau religiunea romano-catholica i-au constrinsu sêu a îmbrășia religiunea greca, sêu a se da captivi. Restitue Greciloru besêricele ce li s'au fostu luat; ér cele romano-catholice le inchide pe tôte. Si cu modulu acesta , nu fara intervenirea divina, întôrna Venetianiloru tôte acele acte de tirania câte au esercitatu ei contra greciloru.

O VICTORIA A VENETIANILORU

VX. Acestu infortuniu s'a indulcitu ceva prin victori'a ce au reapurtatu Venetianii aprópe de Argos, unde se dice ca patru sute de turci au ramas morti. Dar' acést'a, precumu pentru turci n'a fostu prea mare pierdere, asià nici pentru Venetiani n'a fostu mare câștigu.

REBELLI ARABI ATACA CARAVAN'A CE MERGEA LA MECCA, DAR' REMANU BATUTI

XVI. In Arabi'a, peregrinarii pe cari i însoçià Arslan Pasia, guvernatoarele de Tripoli, cu vre-o câte-va trupe ale sale, batù pe rebellulu Sieicu Emiru Muhamedu si-lu pune la fuga cu toti sectatorii sei. Cu modulu acesta fù vindecata , de si numai pe pucinu timpu, acésta plaga intestina si periculóșă a imperiului ottomanu.

**SULTANULU CRLERREZA UNU TRIUMFU IN MEMORI'A ACESTORU VICTORII ; SI DA LUI
MEZZOMORTO COMAND'A ASUPR'A FLOTREI**

XVII. Sultanulu Mustafa, considerandu aceste victorii dreptu de unu auguriu fericitu pentru domnirea sa, la reintôrcere-i in Adriano-pole le celebrâ cu cea mai mare pompa. Pe Mezzomorto, prin a carui conducereas'a recuceritu insul'a Chio, l-a facutu admiralu, si petoti cialalti cari s'au distinsu in acêsta espeditiune i-au remuneratu cu distincte onoruri si posturi de officiu.

IMPERIALISTII IMPRESORA TEMISIOR'A, SULTANULU MERGE SPRE A O LIRERA

H. 1107.
I. C. 1696.

XVIII. Dupa aceea a datu ordinu in totu imperiulu ca se se formeze o armata anca si mai numerôsa ; si Turcii animati prin cele din urma succese ale loru belice, veniau in mare numeru si se inrolau de buna-voia. Dar' inainte de a poté face tôte preparativele necesarie pentru espeditiune, Fridericu Augustu, electorele de Saxoni'a, vine catra finea anului Hegirei 1107 cu armat'a imperiale, si impresôra Temisiôr'a. Sultanulu audiendu despre acêsta, trece immediatu cu armat'a sa preste Dunare si merge spre Temisiôra, resolutu séu de a libera cetatea, séu de a fortia pe Germani se intre in lupta.

IMPERIALISTII REDICA OBSEDIULU DE LA TEMISIORA

XIX. La apropiarea Sultanului, Germanii redică obsediulu, la care mai multu se resolvisera decâtu ilu incepusera, si in distantia cam de optu ôre de la celate se punu in castre intr'unu locu fôrte favorabile, cu scopulu de a astepta aici pe Turci.

ATACA PE TURCI, DAR' SUNTU RESPINSI CU MARI PERDERI

XX. Puçinu dupa aceea adjuje armat'a turcêsa si se pune în castre chiar' in façi'a inamicului, dar' in departare cam de o puscatura de tunu si la consiliulu lui Teokeoli, care insocia pe Sultanulu, se fortifica cu valuri tari si siantiuri late si afunde, ceea ce altminterea nu era in usu la Turci. Diu'a dântâiu s'a petrecutu in castre cu consultatiuni, si afara de castre in mici lovituri intre cavaleri'a usiôra ungara si intre avantposturile turcesci. Facêndu-se nôpte, ea a innabusitu foculu si de o parte si de alt'a, si fia-care s'a intorsu in cas-

trele sale ; intr' aceea generalulu germanu se resólve la o întreprindere coragiósa, care ar fi fostu fórte gloriósa, déca 'i-ar fi succesu. Intre ambe castrele inimice era unu campu circumdatu de mocirla, in latíme cam de o mila italiana, plinu de tresthia atâtu de désa, in câtu unu omu chiar' si nearmatu abiã ar' fi potutu strabate prin trens'a. Pe aici a lasatu elu preste nópte in secretu a se face dóue-dieci-si-patru de cârâri , si a datu ordinu ca in reversatulu dilei se tréca armat'a pe acele cârâri cu totu atâté tunuri si se atace sian-tiurele turcesci. Soldatii implinescu ordinulu cu cea mai mare bravura, descarca tunurile lorú tóte dóue-deci-si-patru , si facu unu vigorosu assaltu asupra castreloru Sultanului. Dar' spre nefericirea crestiniloru, au nimeritu chiar' in partea cea mai tare a castreloru, unde erau locati Ienicerii si seraskierulu Misirli. Cu tóte aceste ei petrundu prin lineele lorú, taia si omóra unu mare nnmeru de Ieniceri si de Egiptieni , si la primulu lorú atacu aducu tóta armat'a turcésca in asiã teróre, in câtu insusi Sultanulu a parasitu cortulu seu si s'a retrasu in partea cea mai departata a castreloru. Dar' puçinu dupa aceea nevalescú Turcii in numeru mare asupra crestiniloru, i batu si-i respingú facéndu-le mari perderi.

BRAVUR'A VEZIRULUI IN ACÉSTA BATALIA

XXI. Acésta victoria s'a castigatu mai cu séma prin bravur'a vezirului Elmas Mahomedu Pasia. Cáci candu a vediutu ca armat'a a venitú in extrema confusiune prin subit'a irrupsiune a Germaniloru, elu a fostu celu deântâiu care cu ómenii sei a facutu resistentia vigorósa anteposturiloru germane, cari petrunsera acumu mai pêné la cortulu Sultanului, si prin esemplulu seu se incuragiara Ienicerii si intrara si ei in lupta : in urm'a acést'a, Germanii nesimtindu-se in putere de a resiste furiei Turciloru , s'au vediutu necessitati de a se întórce érași in castrele lorú, lasandu dupa sine morti o multime din ómenii lorú , precum si cele dóue-dieci-si-patru de tunuri ce le dusesera cu ei. Germanii dupã ce au inceputu odata a se retrage, au fostu totalu distrusi prin trei mii de Bostangi (12),

(12) *Bostangi*. Primii imperatori turci voindu a-si forma soldati cari se indure dificultatile resbelului si se fia capabili de a supporta fatigiele, au instituitu corpulu Bostangiiloru. Ei credeau, ca labóreã penibile de gradinaritu, prin care acesti ómeni

cari venisera într'adjutoriu Ieniceriloru. Căci de si Bostangii suntu destinați numai pentru a țiené garda Sultanului, si pêné acuma nici-odata n'au fostu întrebuințati in altu modu la șervitiuri militari, totusi Mustafa vedindu gravitatea pericolului i-a tramisu cu ordinu de a da adjutoriu celeilalte armate. Intr'aceea Germanii nu au cadiutu fara a-si resbuna si ei asupr'a inamicului loru. Căci in a-césta lupta au remasu mortu Mustafa Pasia, gubernatorele Timisiôrei, fratele Vizirului si alti mai multi officieri turci de primulu rang, precumu si mai multe mii de Ieniceri si de Egipteni. Dintre Germani n'au cadiutu mai multi, decâtu numai aceia cari au pe-trunsu între lineele Ieniceriloru si i-au cuprinsu acesti-a acolo.

AMBE ARMATELE SE RETRAGU IN QUARTIRELE LORU DE IERNA ♣

XXII. Ceialalti cari au remasu din armat'a imperiale, nevrendu a areta in publicu ca au fostu batuti, au statu tóta diu'a in ordine de bataia si asteptau nemiscati apropiarea Turciloru. Dar' Sultanulu gelosu, mai pre susu de tôte de a sustiené in soldatii sei convingerea ca au invinsu, nu a ținutu de consultu a intra anca odata in lupta; si ordină lui Mufti, că prin Felv'a sa se interdica o nuôa intrare in lupta. Câte-va zile dupa aceea Sultanulu cu armat'a sa a plecatu spre orientu, si cu modulu acesta a pusu capetu campaniei. Ger-

erau espusi la frigu, la caldura si la tôte injuriile tempestatiloru, i vorudeda la cele mai grele întreprinderi de resbelu. Si intradeveru ca Bostangii la începutu si lungu timp, au fostu cei mai buni soldați. D'între ei se alegeau Azali (*) sêu furiosii, cari într'adeveru erau cei mai dejosu soldatii între Turci; dar érași dintre a-cesti-a se alegeau cei mai valorosi Ieniceri; fiindu-ca acesta era gradulu de a poté intra in acestu corpu. Asta-di corpulu Ieniceriloru se recrutéza d'in fiii loru proprii sêu d'in acei-a cari se înroléza de buna voia; prin urmare nu se mai observa vechi'a metoda, de a-i alege d'între Bostangii; si acesti-a acumu nu se întrebuințéza spre alta de câtu a face garda la palatul Sultanului, a cultiva gradinele acestui-a, si a conduce barc'a. Comandantele sêu capulu lor este Bostangi Ba si, despre oliciulu si dignitatea acestui-a amu vorbitu mai in susu (**). De altminterea nu este casu unde ei se sîa fostu întrebuințati in resbelu, singuru Sultanulu Mustafa II i-a întrebuințiatu acumu odata pentru a respinge pe Germani, candu acesti-a au atacatu castrele turcesci.

(*) Cuventulu in sine însémna, necasatoritu, june, căci probabilu dintr'acestia s'au alesu la începutu, pentru ca se se lupte cu mai multu coragiu. *Tr. Rom.*

(**) A se vedea not'a I la capu II din cartea IV. *Tr. Rom.*

manii, de si erau aprópe de Turci candu acesti-a se retrageau, totusi nu au cutediatu a impedece retragerea lorú, cugetandu ca au facutu destulu prin aceea ca si-au aপরatu propriiele lorú frontarii, cu atátu mai vertosu, cá resbellulu cu Franci'a in care erau incurcati, nu le permittea a-si estinde cuceririle lorú.

MOARTEA LUI IOANU SOBIESKI, REGELEI POLONIEI

XXIII. Polonii, pre langa usitat'a lorú tardivitate, in anulu acesta au mai avutu unu pretestu de a prelungi intrarea lorú in campania, si adeca mórtea regelui lorú Ioanu Sobieski, care storsu de tóte puterile sale prin unu morbu indelungatu a muritu in siepte-spre-diece díle ale lunei Silcade, anulu Hegirei 1107. Cá totdeauna dupa mórtea unui rege, asiá si acumu Polonii erau ocupati cu cabalele lorú pentru alegerea noului rege; prin urmare ei departe de a cugetá se intre in campania, dar' nu-si bateau capulu nici macar de a-si forma o armata.

H. 1107.

I. C. 1669.

CZARULU RUSIEI OCUPA AZOVULU

XXIV. Intr'aceea, pre cându Polonii stateau anca totu in neactivitate, Petru Czarulu Rusiei, aducédu-si din Germani'a ómeni espteri in artea militara si in modulu de a versa tunuri, merse anca odata cu o armata mai numerósa si mai bine disciplinata in contra cetatiei Azovulu, si o atacá cu atáta vigóre, in cátu garnisón'a, din care sabi'a, rusésca nu mai lasase decâtu vréo-o patru-sute de ómeni, la optu-spre-diece ale lunei Silcade a trebuitu se capituleze si se predea cetatea. Acestu esemplu l-a urmatu si garnisón'a din Lutich, cetate sítuata in façi'a Azovului, capitulandu si ea si predandu-se Czarului sub certe conditiuni.

VENETIANII SUNT CONSTRINSI A RIDICA OBSIDIUNEA DE LA DULCIGNO

XXV. In acelasiu timpu Venetianii au impresoratu Dulcineulu, portu renumitu pentru intretienerea acolo a piratiloru turci. Ei respinsera cu multa vigóre pe Omerbegu, Pasia de Arnaudia, din liniele lorú, dar' in urma prin eroic'a resistentia a garnisónei au fostu contrinsi a ridica obsediulu; ba é probabile ca ar' fi suferitu o perdere si mai insemnata de catra Seraskierulu care veniá cu

t^ota puterea sa asupra lor^u, d^eca Liberaki, pe care Turcii ilu instituisera principe in Mani'a, prin o stratagema speciale nu facea pe compatriotii sei a se revolta in contra Turcilor^u. C^{ac}i Seraskierulu vedindu ca prin ac^{es}ta apucatura puterea sa scade si cea a inimicului cresce, a t^{ie}nutu ca este mai consultu a se retrage, de c^{at}u a se espune eventualitat^{ei} unei lupte incerte si a perde t^ota Greci'a. Venetianii anca, cont^{en}ti cu at^{at}a, ca si-au aperatu si conservatu cuceririle lor^u de mai inainte, n'au purcesu mai departe, ci s'au ingrigitu numai de a repara intariturile de la Hexamilon spre a se asigura mai bine de Mor^e'a.

MEZZOMORTO REGUL^EA FLOT'A TURC^ESCA

XXVI. Pe mare Mezzomorto Capudanu Pasia a regulatu o flota dupa maximele sciintiei navali, intr'unu modu necunoscutu p^{en}e acumu Turcilor^u. Mai prevedietoriu de c^{at}u predecesorii sei, elu nu intra at^{at}u de usioru ca acesti-a in lupta fara a esamina cursulu v^{en}tului si fara a cun^{os}ce situatiunea locului; si urmaria in continuu cu ochi atentivi t^ote miscarile flotei venetiane. Venetianii faceau asemenea; dar' plini de admiratiune pentru ac^{es}ta neasteptata atitudiⁿe a lui Capudanu Pasia, ei se t^{ie}neau in reserva si nu cutediau a se prinde cu elu in lupta. Asia flotele se observau numai un'a pe alt'a; si nici un'a nu a facutu ceva memorabile in totu decursulu acestui anu.

SULTANULU SE INTORCE IN TRIUMFU LA CONSTANTINOPOLE

XXVII. Dupa ce au trecut^u lunele cele favorabile pentru espediuni bellice, Mustafa s'a intorsu cu armat'a s'a ^era^si la Adrianopole; unde lasandu trupele sale se m^erga acasa, elu a plecatu la Constantinopole. Aici si-a t^{ie}nutu intrarea cu at^{at}a pompa, in c^{at}u care a ved^{ie}utu splend^orea aceea, i-a venit^ua crede, c^{ac}a victoriile sale intrecu faptele cuceritorilor^u Constantinopolei, Ungariei si Egiptului. Totu ce a decora^{it}u mai multu acestu triumfu, au fostu cele d^{ou}e-dieci-sipatru de tunuri ce au cuprinsu de la Germani in ac^{es}ta campania. Aceste mergea in frunte, si dupa ele au urmatu maj multi nobili luati captivi in lupt'a de mai inainte cu Veterani.

**SULTANULU SE INCINGE CU O SABIA SI ORDINA SE FACĂ CELE MAI MARI
PREPARATIVE DE RESELLU**

XXVIII. A trei-ă dt dupa acêsta intrare triumfale Sultanulu a vi-sitatu cu cea mai mare apparentia de devotiune mormentulu lui Ebu Eiub Ensari, si dupa usulu Sultaniloru turci lâsa prin Sieiculu Giamiei de acolo a i se incinge o sabia (13). Dupa terminarea acestoru ceremonii, isi puse tîta grigea singuru si numai la a face cele mai grandiose pregatiri bellice pe mare si pe uscatu, si acêsta cu cea mai mare diligentia. Ordină a se construi trei-dieci-si-siese năvi mari de resbellu, dintre cari o parte o a destinatu contra Venetianiloru, ér' ceealalta contra Russiloru (cari de la cucerirea Azovului încôce incepusera a-si forma o flota pe marea negra), afara de aceea unu numeru mare de galere sigaliote. Pe admiralulu Mezzomorto, imbracatu in uniform'a sa de marinariu, ilu onoră cu trei tuguri, si-i dede comand'a asupra a tîta marea si a tôte insulele; asemenea remuneră cu considerabile daruri pe ceialalti officieri de marina, cari se distinsera mai multu in espeditiunea din urma. Pentru completarea armatei inrolă duôe-spre-diece mii de Iamadgi-Ieniceri (14) si optu-mii de Levendi (15); esercită in tôte dilele atātu pe soldatii

(13) A se vedé not'a 8. la capu IV. Cartea II. apoi 8. X. si not'a 18 la capu I. Cartea III. *Tr. Rom.*

(14) *Iamadgi-Ieniceri*. Se numescu noii recruti inrolati in corpulu Ieniceriloru pentru completarea numerului acestoru-a; totu asiă se numescu si acei-a, cari d'in altu corpu de armata se suscepu intre Ieniceri; de ordinariu se face acêst'a atunci, candu è necesariu a se transmite garnisôna in vre-o localitate de nou-cucerita. Pentru esemplu, déca in asemenea casu suntu necesari siese mii de ômeni, d'in Ogiaki nu se voru lua mai multu de câtu duôe sêu trei Oda; si fiindu-ra acesti-a nu facu mai multu de trei mii ômeni, asiă restulu de trei mii se va luă d'intre Gebegi sêu alti soldati noi sub numele de Ieniceri iamadgi.

(15) *Levendi*. Nume corruptu d'in cuventu italianu (*), si insemna trupe marine; ele la inceputu au fostu compuse d'in omeni fôrte nedisciplinati, si puçinu obedi-enti comandantiloru lor; nedepinsi chiar si in servitiulu de marina, numai Mezzomorto prin regularea sa i-a potutu aduce la ordine, si a'i face se mai pérda d'in barbaria si d'in selbatecia. Numerulu lor in timpu de pace este de patru-spre-diece mii, dar' in casu de rebelu cu venetianii, sêu déca cere vre-o împregiurare pressante, Sultanulu redica numerulu lor la câtu vre; noi Levendi inse se inroléza numai

(*) Levante. *Tr. Rom.*

cătu și pe curtenii sei în Kiagis-Chana (16) în deprinderea cu mănuierea puscilor, tunurilor, dardelor, giridelor (17) și altor arme usitate la Turci; în urma a publicatu unu fermanu, prin care ordină că pînă la Chisrelles (18) totă armată imperiului seu se fie adunată la Adrianopole. În totă Constantinopolea, care mai înainte sub Sultanii precedenți nu ținea la altă decăt la plăceri, și pareă că în medi-loculu resbelului se topeșce în desfătări, acumu sub regimulu lui Mustafa nu se audiă altă decăt sunetulu armelor, și de aci locuitorii ei nu numai ca-și prediceau victorii pe viitoriu, ci aveau deplină speranția că voru face noăe cuceriri.

SULTANULU REFUSA PACEA CE I SE OFFERE DE CATRE IMPERATULU

XXIX. Sultanulu își puse atît a încredere în preparativele sale, în cătu de și sciea, informatu fiindu, că bellulu între Imperatul germanu și regele Franciei era terminatu, totuși elu a refusat pacea ce i s'a offeritu de către ambasadorii Angliei și Holandiei, și se laudă că elu singuru, fără ajutoriulu Francesilor, este în stare nu numai de a reziste imperatului, ci de a-lu și supune potestăției sale.

MERGE CU ARMAT'A SA LA BELGRADU SI TIENE REVISTA ASUPRA EI

XXX. Apropiandu-se ano-timpulu celu plăcutu, care atrage pe soldați de a eși cu bucuria în campania, Mustafa plăcă din Constan-

pe siese luni, și soldulu loru este 25 thaleri la lia-care. În acestu casu se primescu între ei și greci, și alți creștini, ceea că la recrutarea altor trupe turcesci nu este permisu.

(16) *Kiagis-Chana*. Casa său fabrică de chartia. Unu locu foarte plăcutu, nu departe de suburbiulu Eiub în apropierea unui rîu de același nume: porța acestu nume de la morile de charthia, ce au fostu odinioară acolo. Aceste mori mai tardiu au fostu dirimate, și în loculu loru s'a edificatu o fonderia pentru mortarie, glontie și alte speție de munitiuni de resbelu. Riulu, care spală acestu locu, are în fundulu seu o speție de lutu escelentu pentru țigle și caramide, și în cantitate atît de mare, în cătu a datu materialu la toate edificiile, ce de atâte secle s'au facutu în Constantinopole. Acestu riu ȧ incungiuratu de toate partile de cele mai frumoșe și spațioșe livezi, unde primaver'a pîn' la St. Giorgiu pascu la ierba căii Sultanului. St. Giorgiulu ȧ di de serbatória și la Turci, și se numesce Chidrelles (*).

(17) A se vedé not'a 41 la capu IV. din Cartea II. *Tr. Rom.*

(18) Sf. Georgiu. *Tr. Rom.*

(*) A se vedé not'a 9 la capu X din cartea III. *Tr. Rom.*

tinopole cu aceeași magnifică pompă cu care mai înainte intrase acolo, și trecându pe la Adrianopole merge dreptu la Belgradu. Aice țiene revista asupra armatei sale, și vede ca afara de domesticii și servitorii Pasiloru (de cari totdeauna se afla unu mare numeru în castrele turcesci), și afara de o multime de alte persoane netrebuințose, avea buni de la lupta una-suta-trei-dieci-si-cinci de mii de soldati regulati.

IMPERATULU ORDINA PRINCEPULUI EUGENIU A SE TIENÉ NUMAI IN DEFENSIVA

XXXI. Fație cu acésta fortia de armata, imperatulu nu avea de a se oppune de câtu cu patru-dieci-si-siese de mii de germani sub comand'a principelui Eugeniu de Savoia, care avea ordinu de a nu se lasa în lupta cu Turcii, decâtu numai la casulu déca ar' fi necesitatu la acést'a, și a se margini numai la aperarea Petrovaradinului și a celorlalte fortareție din Ungari'a, situate la tîermurile Danubiului.

**IN URM'A UNUI CONSILIU GENERALU SULTANULU DECIDE A INTRA IN TRANSILVANI'A,
SI TRECE PRESTE DANUBIUCU ARMAT'A SA**

XXXII. Turcii informându-se despre acestea prin captivii supusi torturei, au tîentu în Belgradu mai multe consultatiuni. Mai întâiu s'a consultatu în modu privatu numai Vezirulu cu Pasii cei mai de frunte. Dupa aceea s'a tîenutu Galibe Divanu în presenti'a Sultanului. Aici s'a decisu a lasa fluviulu Sava în drépt'a, și a trece preste Dunare din josu de Belgradu; apoi a penetra în Transilvani'a cu tóta armat'a, evitandu pe Germani, cari erau campati aprópe de Segedinu. Acestu planu l-a datu Tököli, care și elu era presentu în campani'a turcésca; elu mai adaoase Sultanului și mariloru officieri, ca va fi fórté usioru a cuceri Transilvani'a, nu numai pentru ca ungurii rebeli, cari din differite parti se intrunisera acolo în numeru cam de cinci-dieci de mii, se voru alatura la armat'a Sultanului offerindu-si servitiiele lor, dar' și pentru-ca generalulu imperatorelui germanu ar fi tramîșu ordinu celoru mai multe garnisóne în Transilvani'a spre a-i veni intru reîntarirea armatei sale, asiá în câtu cetatile de acolo stau mai tóte deserte și nu au nici-o fortia de aperare.

**MUSTAFA ASCULTANDU OPINIUNEA CONSILIULUI SEU MERGE CU TOTE PUTERILE SALE
SPRE TITELU**

XXXIII. Sultanulu aproba acestu planu, si trecundu Dunarea, trage cu armat'a sa spre Temişiór'a. Dar' pe cale indata a dóu'a di aude ca Germanii inaintéza spre Titelu, asiá conchiamă éراسى Galibe Divánulu, si-i propuse a delibera, déca este consultu a urma resolutiunea ce s'a luatú in consiliulu de mai inainte si a intra in Transilvani'a lasandu pe inimicu in spatele loru? séu cá è mai bine a merge in contra inamicului si a-lu atacà in lupta deschisa ori unde ar' da faţie cu elu? Prim'a opiniune parea celoru mai multi fórte periculósa in starea presenta a lucruriloru, fiindu-ca era de temutu, ca pe candu puterile otomane voru fi ocupate in Transilvani'a, pe atunci Germanii voru impresora Belgradulu, si pre langa tóte ca acésta cetate é bine nitarita si are garnisona buna, totusi ei o voru ocupá-o, déca nu i se va tramite adjutoriu din bunu timpu. Marele Veziru insistea intr'unu modu particuláru asupr'a acestui punctu, si aduse cá motivu ca trupele otomane nici-odata nu voru potea întreprinde ceva, fara a fi espuse unui estremu periclu, pe câtu timpu armat'a inamica nu va fi nimicita cu totulú; pe candu de alta parte, batuti odata Germanii si scosi din campani'a loru, tóta Ungari'a va remané deschisa armelorú turcesci. Sultanulu aprobá acestu consiliu pentru auctoritatea aceluia de la care veniá, si s'a lúatu in unanimitate resolutiunea de a ataca pe inimicu. Spre acestu scopu Sultanulu nu numai ca se întórse cu tóte trupelè sale spre Titelu, ci ordiná anca cá flot'a sa de pe Dunare cu bastimentele incarcate se traga spre Tis'a. Intr'aceea Germanii susu de pe muntii inalti, unde sta Titelu, vedu apropiarea Turciloru, si de si armat'a loru constá numai din siese mii de calareti, totusi se decisera a face o resistentá vigorósa, si a nũ lasa pe inimicu se tréca Tis'a fara versare de sange.

SULTANULU SE INTORCE SPRE TIS'A SI SUFERE MARI PERDERI

XXXIV. In acestu propusu imperialii fortifica cu siantiuri si turnuri tiermurii Tibiscului (Tisei) cári se intindu in lungulu siesului de sub cetate, si plini de curagiu cauta la apropiarea inamicului din

înălțimea muntelui. Sultanulu pușinu dupa aceea se apropia aci, si vediendu ca un trupa atâtu de mica de ômeni ilu provôca la lupta, ordină la vre-o cati-va Pasi a țrece preste rîu in barce deschise (asemenlea barce au datin'a Turcii a purta cu sine pe cara si se servescu cu ele la construirea de poduri); si pentru că se însufițesca pe ômenii sei, Sultanulu promite cinci-dieci de taleri de auru pentru fia-care germanu prinsu si adusu viiu, si dîoue-deci-cinci asemenlea taleri pentru fia-care capu alu unui creștinu. Turcii, nesciindu ca Germanii au fortificatu tiermurii Tibiscului, esecuta ordinulu Sultanului cu cea mai mare alacritate, si trecu rîulu fara a țiené ôre-care ordine. Germanii la inceputu se țineau in reserva; dar candu au vediutu ca au trecutu dejă vre-o cîte-va mii de Turci si ca numerulu inamiciloru totu cresce, atunci au descarcatu tunurile asupr'a loru unde erau mai desi, nevalescule asupra loru si-i ataca cu sabi'a in mana. Trasnetulu nesteptatu alu tunuriloru au adusu pe Ieniceri in atîta confusiune si teróre, in cātu nu scieau dēca mai sunt ei soldati ori ba, ci tocma cā femeile, nu cugetau la alta decātu la fuga; prin acēst'a inse n'au potutu evita cā trei mii din companioni loru se remana morti pe campulu de lupta; si anca nu ar'fi scapatu nici unulu din ei, dēca spre fericirea loru nu adjunlea chiar' la bunu timpu flot'a turcēsca si nu ocupă o insula in midi-loculu Tibiscului. Cu adjutoriulu acestei flote Ienicerii vinu din josu in partea dincōce a rîului, inaintēza in massa asupra Germaniloru si-i ataca in siantiurile loru. Aci se-incinge a dōu'a lupta, dar' ea a fostu si mai usiōra decatu cea dântăiu. Cāci Germanii vediendu ca Ienicerii se totu imultiescu la numeru, si temendu-se ca continuandu a aperi campulu luptei, ei in urma voru poté fi cutropili de multitudinea inamicului, s'au retrasu din siantiurile loru si au luat calea mai ântăiu spre cetate, apoi urcandu-se pe cai, au mersu mai departe la Cobila (19). Vre-o cîteva sute de haiduci se țienura anca cātu-va timpu in castelu, dar inde cu sēra dandu-i focu au urmatu si ei pe companionii loru. Dupa ce s'au retrasu Germanii, Sultanulu a trecut Tibisculu cu totu restulu armatei sale, unde Vezirulu pentru a

(19) *Cobila*. Asiă numescule Turcii siesurile vaste ce se intindu intre Dunare si Tis'a de la Titelu pen' la Segedinu si Petrovaradinu.

ascunde memori'a pierderii Turciloru, a espusu în calea Sultanului spre vedere vre-o trei-sute Germani ucisi , dupa-ce mai înainte lasase a se îngropa cadavrele Turciloru cadiuti în lupta.

**SE TIENE ALU TREILEA CONSILIU UNDE SULTANULU DECIDE A IMPRESORA
VARADINULU**

XXXV. Sultanulu nu sta aci multu, ci merge înainte chiaru pe aceea cale pe care apucasera si se intrunisera Germanii ; dar' adjungându în siesulu de la Cobila , si vediendu ca Germanii au lasatu podulu standu întregu (dêca au tacutu ei acêst'a sêu cu intentiune sêu pêntru ca se grabiau, nu se scie de siguru), asiâ se întôrse cu armat'a sa spre Dunare si se opri la partea din josu a insulei, ce o forméza acestu fluviu în fație cu Petrovaradinulu. Aci se tîenù a trei'a ôra consiliu bellicu, unde se decise a construi immediatu unu podu preste Dunare, si a impresora Petrovaradinulu ; ceea ce era se se faca a dou'a dî , si înainte de ce imperialii de la Segedinu ar' poté se adjoinga aci.

LUPTE USIORE LA FACEREA PODULUI PRESTE DUNARE

XXXVI. Locuitorii acestei cetati aveau unu altu podu cu totulu întregu în partea din josu a acestei insule, dar' care era atâtu de bine si tare pazitu, în câtu Turcii nu se poteau apropiâ de elu , si cu atâtu mai puçinu a-lu trece fara mari pierderi. Pentru aceea ei concepusera vigorôs'a decisiune de a construi unu podu nouu , si pôte ca-lu si faceau indata de a dêu'a dî, dêca o parte din garnisôn'a dela Petrovaradinu, care cu câte-va tunuri era ascunsa în acêsta insula, nu le puneau o neasteptata pedeca în cale. Câci acêsta parte de garnisôna vediendu ca Turcii se apropia de tiermurii fluviului, descarca tunurile asupr'a loru si spargu mai multe barce pe cari erâ construitu podulu. De si acumu acêsta parte de garnisôna erâ constrinsa la apropiarea flotei turcesci a desierta însul'a , totusi prin descarcarea tunuriloru sale a împedecatu pe Turci, cari abiâ a trei-a dî si-au potutu terminâ construirea podului loru , si prin acêst'a a causatu de Turcii au perdutu victori'a care o credeau degiâ a o avé în mana.

PRINCIPELE EUGENIU CU MARE PERICLU VINE A SALVA PETROVARADINULU

XXXVII. Câci principele Eugeniu informandu-se despre inten-

tiunea Turcilor, a facutu imediatu dispositiunile pentru salvarea Petrovaradinului, si plecandu de la Segedinu au adjunsu la Dunare chiar' in acea dî pe la apusulu sórelui, in care Turcii puneau podulu preste Dunare, si tragêndu pe deinaintea castreloru inimice, le nimici totu planulu de a trece Dunarea. In vanu Siahbas Ghirai Sultanu (20), fiulu lui Selimu Ghirai Chanu alu Tatariloru (21) se încercă a-lu retiené in mersulu seu cu ardóre si a-lu împedecă cu douăspre-diece mii de Tataru ardiendu si prepadindu tôte bucatele si fenurile din apropiare si din departare, cà totusi aceste obstacule n'au fostu in stare a rumpe foculu Germaniloru, de si acestia pe o cale de aprôpe nôe ôre nu aveau nici lacuri, nici fântâne, nici fluviuri, nici campuri verdi si produse de pamentu.

TURCII TIENU A PATR'A ORA CONSILIU

XXXVIII. Adjungerea atâtu de neasteptata a armatei germane a datu motivu Turciloru a se consultă dîn nuou, déca este consultu

(20) *Siahbas Ghirai*. Acesta dupa mórtea parintelui seu Selim Ghirai, succedendu acestui-a, sub Ahmetu III. a fostu inaintatu la dignitatea de Chanu. Puçinu dupa aceea voindu a debela pe Cercassiani, acesti-a l-au prinsu intr'o cursa si l'au omoritu. Io amu vorbitu despre acést'a in partea prima.

(21) *Alu Tatariloru*. Nu va fi inutilu a narra la acestu locu o fapta a Tatariloru cá proba remarcabile despre desteritatea si celeritatea loru. Amenduóe armatele erau façie in façie aprôpe de Petrovaradinu; nici un'a nu se miscă, prin urmare nici nu potea face vre-un prisionieriu; ba nici numerulu unei-a nu-lu sciă ceealalta. Acésta stare de nelucrare nu placea lui Mustafa. şi scrie o epistola fôrte gentila lui Siahbas Ghirai, rogandu-lu a face ori-cumu si se i aduca, fia macar numai unu captivu germanu, spre a sci d'in gur'a acestui-a numerulu si starea inamicului. Lucrulu párea fôrte dificile, ba mai imposibile; pentru ca armat'a Germaniloru era in ordine de bataia; si a încercă ceva contra loru in acésta stare, ar' insemnă a merge cu capulu contra unui muru de bronzu, si a-si lasa in caractere de sange unu momentu de temeritate. Cu tôte aceste principele tataru voindu a implini dorinti'a Sultanului, convocă consiliulu seu de resbelu, in urm'a carui-a alese patru sute de omeni d'in ai sei, cari se oferira de buna voia, si-i tramise a merge prin jurulu castreloru germane, si a lua ceva de la inamicu, fia bagagiu, fia caru, fia ori ce. Acesti-a se impartu in mai multe grupe, si ataca armat'a germana; dar' cadu multi d'intre ei, si in urma ar' fi fostu constrinsi a se retrage fara a-si ajunge scopulu, déca trei frati, cari contra vointiei parintelui loru au venit a lua parte, nu ar' fi atacatu in spate o aripa a Germaniloru, si acést'a cu atâta vigóre si desteritate, in câtu le-a succésu a luă pe unulu d'in midi-loculu companioniloru, a-lu lega si a-lu duce cu sine.

a ataca pe Germani in campu deschis inainte de a se intari ei in castrele lor? séu ca este mai consultu a astepta pênê candu ei voru ataca pe Turci in liniile lor?

**OPINIUNEA JUNELUI VEZIRU CA SI CANDU AR' FI VENITU DE LA UNQ BARBATU
DE INAINATA ETATE**

XXXIX. Marele Veziru se adoperá din tôte puterile a indupleca pe Sultanulu pentru cea dântáiu opiniune, adaogêndu ca ar' fi spre desonorea Osmaniloru, déca ar' lasa se scape inimiculu, care este atâtu de aprópe, fara a incerca fortun'a intr'o lupta cu elu; căci trupele musulmane nu pentru aceea sunt aduse in tiér'a inimicului, cá numai se se arate inimiciloru sei, si apoi éراسي se se retraga, ci pentru a câstiga corón'a de triumfu, ce profetulu le-a promis-u-o, si a recuperá tierile ce infidelii in modu injustu le-au ocupatu. Dumnedieu insusi, care inspira soldatiloru o asteptare impatientsa de a intra in lupta care nu se mai póte retiené, aréta pênê la evidentsia, ca acumu este timpul de a bate totalu pe inamicu. Dar' déca vomu nadusi acésta ardóre, si vomu resiste armatei atâtu de fervide pentru lupta, se ne tememu ca prin acésta escessiva precautiune vomu aduce tóta armat'a intr'o langedime perniciosá; séu, fiindu ca nu-i vomu da alta de lucru, va erumpe in revolutiune contra capiloru sei.

OPINIUNEA VEZIRULUI SE RESPINGE

XL. In contra acestei opiniuni a Vezirului se oppuse din tôte puterile Chodgea Dgiafer Pasia, unu veteranu soldatu, care mai in tôte luptele Turciloru cu Germanii a fostu presentu, si de aci avea mare experientia in artea bellica. Elu afirma cu multa vehementia, ca nu este consultu a intra cu armat'a in lupta deschisa contra Germaniloru; si cá motivu aduse, ca a observatu, ca de câte-ori Germanii s'au luptatu in campu deschis, ei séu deschidiendu lineele dupa placere si inaintandu, séu retragêndu-se, totdeauna au invinsu. Trebuie se mai scimu, adaose Chodgea, ca nici-odata Germanii n'au adusu in campania o armata mai mare cá chiar' acumu; si cu tôte aceste, chiar' si inainte de acést'a, ei ar' fi batutu trupele osmane, de si acestea erau superiori la numeru, déca armat'a nóstra ar' fi urmatu a se oppune loru dupa planulu propusu de marele Veziru.

Asta-di Germanii au unu comandante-generalu fôrte prudentu si de unu curagiu si esperientia bellica fôrte probata ; si acesta, precumu credu eu — dîcea totu Codgia — nu ar' provoca pe Turci la o lupta, dîca elu nu's'ar' fi postatu cu trupele sale la unu locu avantajiosu, de unde intr'unu modu ôrecarele este siguru de victoria. Ceilalti Pasi mai cu totii erau inclinati pentru acêsta parere. Atunci Vezirulu, pentru ca auctoritatea lui Giaferu Pasia se nu prevaledie asup'r'a sa , si-a pusu tôte poterile pentru a trage pe Sultanulu in partea opiniunei sale. Elu inferà pe Codgia Dgiaferu Pasia de unu infidelu si tradatoriu, care da consiliuri in trebile ottomane cá unulu care este coruptu de inimizii, si se oppune la tôte salutarele consiliuri ce s'ar' poté da Sultanului. Vediendu Dgiaferu Pasia ca nu este altu modru de a invinge obstinacitatea marelui Veziru, rugà pe Sultanulu se lase a se redica cortin'a (22), si a-i asculta in persôna discursulu ce are se tienă despre interesulu ce-lu pôrta pentru binele imperiului ottomanu. Accordandu-i-se acêsta gratia , si adresandu-se catra Vezirulu, începù a vorbi precumu urméza : « Déca « si voi, fratele meu, stati intr'o gratia atâtu de inalta la Dumne- « dieu, in câtu elu insusi ve inspira consiliurile sale, si ve asigura « de reusita, atunci nu me poteti condamna. Déca este vointi'a Ma- « iestatiei Sale, atunci bine-voiésca a ordina se me lege in fera si se « me tienă legatu, si vóue se ve demande a ataca pe inamicu dupa « modulu cumu ati aretatu ca ar' fi mai consultu. Si déca voi in multu « un'a séu dóue ôre nu veti lua fug'a intr'unu modu fôrte rusfnosu, « atunci eu cá unu câne puturos, me voi supune la ori ce pî- « dépsa ce Maiestatea Sa ar' voi se dicteze asup'r'a mea. Er' déca « (ceea ce Dumnedieu se inlature de la noi) predicerea mea s'ar' im- « plini, atunci voi se dati ratiune inaintea lui Dumnedieu si a Sul- « tanului pentru imprudenti'a vóstra. Si ori care ar' fi sôrtea mea « aci, eu totusi stau firnu pre langa opiniunea mea de mai inainte, « si din credinti'a cu cãre me portu catra imperiulu ottomanu , ve « dau consiliulu a nu ve lasa se intrati in lupta deschisa cu inimi-

(22) *Cortina*. Consiliulu de statu, unde se delibera asup'r'a affaceriloru importante, la Turci se numesce Galibe diyanu, si Sultanulu assiste aici intr'unu modu particulariu ; elu sta dupa o perdea séu cortina, unde este invisibile, dar' aude totu ce se vorbesce in diyanu.

«culu; ci marginiti-ve numai a intari liniile nstre si a sustiené a-
 «tacurile loru cu tunurile si cu soldatii nostri. Cu modulu acesta ,
 «dca si Dumnedieu va binevoi a da favorulu seu victriei nstre,
 «ve potu bine assecura ca noi nu vomu fi batuti. Dca inse inimizii
 «voru voi se trca pe de inaintea castreloru nstre si a inainta spre
 «siantiurile de la podu : atunci sunt de opiniune, ca noi se nu mer-
 «gemu in lupta deschisa contra loru , ci se-i incungiuramu si se-i
 «inchidemu intre liniile nstre. Căci, cu acsta tactica ei voru fi
 «constrinsi, din lips'a de provisiuni, a perlasa castrele loru, si a ne
 «ataca pe noi in siantiurile nstre, su a trece dincolo de Dunare;
 «candu apoi n voru da ocasiune in retragerea loru a nevali fara
 «periclu asupr'a loru si a-i bate din spate. ».

LA CONSILIULU LUI DGIAFERU PASIA CONSILIULU SI LUPT'A SE AMENA PE ALTA DI

XXI. Sultanulu aprba consiliulu lui Dgiaferu Pasia, dar' totusi amna consiliulu bellicu pe diu'a urmatoria , pentru a deliber in mai mare cunoscintia de cauza. Intr'aceea ordin mniloru sei a se tien in lineele loru de lupta , si pe acei-a cari intrasera degi in campania , i rechiama prin ciauxi (23) spre a se retrage in lineele de aপরare. Dar' nici acestu midi-locu nu era sufficientu pentru a stmpera foculu soldatiloru , ardenti si impatienti de a se lupta : asia Mufti, la ordinulu Sultanului, lasa a se declara prin unu Fetva in publicu , ca toti acei-a cari voru cad in acsta lupta, nu numai ca voru perde corn'a de Skehadel (24), ci anca pentru nerationabilele loru zelu voru av de a sufferi pedps'a eterna a infernului.

VEZIRULU INSISTE LA SULTANULU SPRE A SE DECIDE SE INTRE IN LUPTA

XLII. Intr'aceea principele Eugeniu inaintase pn aprpe de

(23) *Ciauxi*. Sunt due specii de Ciauxi la Turci. Unii, cari in timpu de pace sunt aplicati la Constantinopole in divanulu Vezirului, pentru a recepe petitiunile suplicantiloru, a duce la judicatoriu ordinile Vezirului, si a esecut sententi'a acestui-a. Altii, numiti Olai Ciauxi, se aplica in timpu de resbelu ; oficiulu loru este mai asemenea cu alu adjutantloru in trupele regulare, ei prta, candu aimat'a  in lupta , ordinile Vezirului la Pasi ; vedu ca trupele de Cavaleria se se tiena in lina , dau signalulu de bataia, suna de retragere, si altele. Dar' in acsta a loru functiune; nu suntu nici attu de desteri, nici attu de abili c adiutanti regulari.

(24) Martyru. *Tr. Rom.*

podu, si dupa ce a lasatu pe soldatii sei mai morti de sete si de caldura a se restaura cu ap'a din Dunare, i-a pusu apoi in ordine de bataia. In acésta positura a statu preste tóta nóptea, ceea ce au adusu pe armat'a turcésca in extrema terróre; câ-ci soldatii, pe cari î retienusera de la lupta, credeau ca numai fric'a generaliloru lor a causatu acést'a, si vedeau in acésta tactica numai celu mai funestu presagiu pentru caus'a ottomana. Vendiendu acestea Vezirulu, si crediendu ca acést'a este cea mai buna ocasiune de a face odiosu pe Dgiaferu Pasia, elu denuntiá Sultanului vorbele si sgomotulu Soldatiloru, si aduse acést'a de motivu, ca câtu de prejudiciosu este pentru interesele ottomane o precautiune atâtu de excessiva a lui Dgiaferu Pasia, si ce urmari anca si mai funeste potu se aiba locu, déca nu s'ar' lua immediatu mesuri contra pareriloru propuse de acestu Pasia. Caci vana é acea sperantia, ca amu poté se taianu inamiciloru tóte provisiunile si materialele de viatia, péné candu Dunarea le este deschisa, si suntu domni preste tóte cetatile situate in susul acestui fluviu, de unde se potu provedé in abundantia cu tóte cele necesarie. Pre langa acestea, timpululu celu propitiu anca a trecutu, o armata atâtu de numerosa sta de multu timpu a lenea si in nelucrare; thesaurulu publicu este desecatu si inamiculu din dí in dí se intaresce totu mai multu.

SÈU A OBSEDIA SEGEDINULU; LA CE SI SULTANULU SE INVOCESCE

XLIII. Fiindu-ca Mustafa nu voiá in nici unu casu a intra in lupta deschisa cu inamiculu, asiá Vezirulu i dede consiliulu a lasa pe Germani la o parte, si inaintandu spre Tis'a, a impresora Segedinulu, câci, affirmá elu, ca scie de securu, ca acésta cetate nu este nici atâtu de tare fortificata, nici atâtu de bine garnisonata, in câtu ea se fia in stare a resiste armatei ottomane mai multu de diece díle. Cucerita odata acéstâ cetate, séu devastata prin focu si feru, totu tienutulu dintre Tibiscu si Danubiu este prè usioru de a fi redusu sub dominatiunea turcésca; ér' tierile vecine cu Ungari'a le voru poté pré usioru devasta Tatarii si ceealalta cavaleria usióra. Armat'a germana este greóia, si asia nu este in stare a urmari pe trupele turcesci, si cu atâtu mai puçinu a le persecutá, asiá, in câtu elu,

vezirulu, nu-si pôte imagina, ca impresorandu odata Segedinulu, generahulu Germaniloru ar' pôte se-si lase ómenii sei inchisi intr'unu locu, unde ei si intr'unu casu si in altulu, ar'trebui se péra din lips'a midi-lóceloru de subsistentia. Ei potu intr'adeveru se impresóre Belgradulu, dar' aici este o garnisóna a nóstra de aprópe optu-spre-diece mii de ómeni, si o provisiune ce adjunge aprópe pe trei ani de dtle. Afara de acést'a, armat'a ottomana si flot'a nóstra este in apropiere, si candu ar' cere o necesitate urgenta, ea in casulu candu inamiculu ar' inchide tóte comunicatiunile, ar' pôte cu flot'a se-i suppediteze adjutoriulu necesariu. Pentru assecurarea si mai mare a acestei cetati nu se cere mai departe alta, decâtu a revoca de acolo pe gubernatorele Amidge Ogli Huseinu Pasia, care este unu betránu sí nepotintiosu, si a-lu inlocui cu Codjia Dgiaferu Pasia, care cu oca-siunea obsediului de la Temisióra a datu suficiente probe despre desteritatea si abilitatea sa de a defende o cetate. Intentiunea Vezirului de a persvade Sultanului acésta schimbare, erá de a-si recastiga auctoritatea sa inaintea armatei, si de a departa pe Dgiaferu Pasia de pre langa Sultanulu; bine sciindu ca dupa aceea va poté elu se afle ocásiune de a-i luà viéti'a, si prin acést'a a dá e-semplu celorlalti Pasi de a nu i se oppune in viitoriu cu atáta vehementia. Dar' Sultanulu observá intentiunea Vezirului fație cu Dgiaferu Pasia; si pentru aceea elu aprobá parerea Vezirului in ceea ce attingea obsidiunea Segedinului; dar' ordiná totodata, ca Dgiaferu Pasia se continue a remané in campania, fiindu-ca elu in consiliulu seu potea se folosésca mai multu la armata de câtu in cetati.

SULTANULU PLÉCA SPRE SEGEDINU

XLIV. In demâneti'a urmatoria, care era in cinci ale lunei Gema-ziul-evvel, pre candu se reversá de diua, ordiná a suná din tobe si din trompete cá semnu de plecare, si Ienicerii dimpreuna cu celelalte trupe indata au si plecatu spre Tis'a chiar' pe acea cale pe care venisera Germanii. Si anca chiar' in acea di, dupa o cale de aprópe nóue óre, s'au pusu in castre in apropiarea unui lacu, chiar in locul unde mai inainte erau campati Germanii; ér' celorlalte trupe cari ar' fi voitu a-si continua calea mai departe, le dede libera voia de a

face acést'a. In alta di, dupa ce pentru aperiarea podului preste lacu a lasatu indereptu pe Riusciuk Dgiaferu Pasia (25) cu cinci sute calereti alesi, a plecatu péné in diua spre Zenta, unu castelu la tiermurii Tisei, prè puçinu cunoscutu mai inainte ; si acésta plecare a fostu atâtu de repentina, in câtu ea semenà mai multu a fuga, decatu à unui mersu regulatu.

PRINCIPELE EUGENIU MERGE IN URM'A TURCILRU CU MARE RESOLUTIUNE

XLV. Principele Eugeniu, generalulu imperialiloru, audiendu sunetulu tubulchanei, a crediutu ca acest'a e signalulu pentru a se pune armat'a turcésca in ordine de bataia; si asia se puse si elu cu trupele sale in assemenea ordine de bataia, si asteptá fara vre-o miscare pe inimicu péné catra amédia-di; dar' dupa ce a fostu informatu prin spionii unguri ca Turcii si-au redicatu castrele si sunt pe cale spre Zenta, elu a consideratu acést'a cá dreptu fuga, si a ordinaru cavaleriei ungare de a merge inainte, si lasandu indereptu parteá cea mai grea si mai debile a armatei sale, a mersu pe urm'a Unguriloru numai cu siese-spre-diece mii de ómeni; unu pasu acesta mai multu curagiosu de câtu prudente.

UNGURII ATACA PE TURCI

XLVI. Ungurii anca in acea nópte dau mai întâiu preste Rusciuk Dgiaferu Pasia, care remasese indereptu pentru a aperi podulu de preste lacu, si gasescu pe Turci anca dormindu, cari la nimicu nu se asteptau mai puçinu decátu la o astfelu de surprindere a inimicului. Ungurii incungiura pe Turci de tóte partile, si-i taia pe toti in bucati; abià a potutu scapa altulu din tóta mass'a, de câtu unu singuru camerariu alu comandantelui-Pasia, adjutoratu mai alesu prin intunereculu noptiei. Acesta alérge immediatu la armat'a tur-

(25) *Kiutciuk Dgiaferu Pasia*. Acestu-a nu è totu aceeași persóna cu Codgia Dgiaferu Pasia, despre care amu vorbitu mai in susu (*), si care a fostu ucisu in batai'a de la Zenta. Cadiendu in manile Germaniloru, a descoperitu acestoru-a cu tóta sinceritatea starea armatei ottomane; pentru acésta fapta de tradare, elu, dupa bataia a fostu liberatu fara altu pretiu de rescumperare. Intorsu la Constantinopole, Sultanulu departe de a'lu puni pentru tradarea sa, d'in contra l-a restabilitu in dignitatea sa de mai inainte. Dar' indata la anulu a muritu.

(*) A vedé not'a 23 la Capu II din catea III. *Tr. Rom.*

césca, care adjunsesse degiá la Zenta, si informéza pe Veziru ca armat'a germana este fôrte aprópe, si ca a nimicitu pe domnulu seu dimpreuna cu tóta armat'a ce comandá.

VEZIRULU FACE SULTANULUI UNU RAPORTU FALSU

XLVII, Pentru a preveni cá acestu desastru se nu provóce o mis-care de alarma in castre, Vezirulu puse immediatu se se taie capulu persónei care adusese acestu nuntiu, si notificá Sultanului scirea falsa, cá cavaleri'a ungurésca care este in servitiulu imperatului ger-manu, s'a aretatu in dreptulu lui Dgiaferu-Pasia, pre candu acesta se retragea, dar' ca in urma a fostu batutu de catra Tatarsi si de ca-tra celelalte trupe ottomane. Abiá inse ce notificá acestea Sultanului, candu o multime de tatarsi, cari din intemplantare vediusera cavaleri'a ungurésca, vinú in castrele turcesci si raportéza, ca intrég'a armata germana persécuta in cea mai mare precipitatiune trupele ottomane, si ca ea este degiá fôrte aprópe de aci.

SULTANULU INFORMATU PRIN TÁTARI DE APROPIAREA GERMANILORU, TRECE TIS'A IN CEA MAI MARE FRICA

XLVIII. Immediatu dupa acésta Sultanulu comanda omeniloru sei a stá pe locu, ér' celoru çari inaintasera spre Segedinu le ordina a se întôrce indereptu; si totodata da ordinu a se face câtu se póte mai curendu unu podu preste Tisa, care in patru óre a fostu si ga-ta, servindu de basa barcele ce turçii le pórtá pe cara, si pe cari ei le numescu tumbé. Cătrá amédia-di trece insusi Sultanulu călare preste podu; si candu se apropiá Vezirulu cá dupa úsu se-i sarute scar'a dela síea, Sultanulu i refusa acésta cu unu aëru fôrte seriosu, si-i ordina a avé grige ca tunurilë si tóta armat'a se tréca cu atâta mai securu preste podu, căci déca inimiculu ar' ocupa unu singuru caru, se scia cá pentru un'a cá acésta are se fia preparatu la cea mai infama mórte.

VEZIRULU IN CONTRA INTENT IUNEI SULTANULUI SE DECIDE A SE LÚPTA CU INIMICULU

XLIX. Vezirulu vedea bine cá tóte aceste lucruri nu se potu face in dóue díle, si scieá si mai bine, cá perirea lui este inevitabile, déca s'ar' mai presentá inaintea Sultanului; asiá tramite mai ântâiu preste

podu optu tunuri cu toate munitiunile, pentru a nu paré ca elu ar' neglige implinirea comandai Sultanului; dar' restulu armatei l-a retienutu, si a lasatu cá numai Spahii si trupele Pasiloru se tréca podulu, afirmandu ca tunurile si partea cea mai buna a armatei trebue se remana indereptu pentru a apera castrele, candu inamiculu ar veni se le atace din spate. Cei-a pe cari i tramisese inainte, au continuatu a trece podulu tota nóptea si in diu'a urmatória pênê pe la amédia-di srpe timpulu prandiului.

**ELU PRIN UNU DISCURSU ARTIFICIOSU SE SACRIFICA PE SINE SI PE CEIALTI
PASI GERMANILORU.**

L. Spre amiédi vine Vezirului scirea, ca Germanii se apropia si cá nu sunt in departare mai mare cá de vre-o trei óre. Deci cá se nu péra elu singuru fara a peri si rivalii sei, tramite dupa toti Pasii, cari trecusera dincolo de podu cu trupele loru, cá se se întórca indereptu, aducêndu de motivu, ca vré se se consulte cu ei. Acesti-a, fiindu-ca sunt obligati a se supune ordiniloru Vezirului, se intorcu pedestri indereptu acompaniati numai de trei ciocadari, cáci carale bellice de pre podu nu le permitea a veni calare. Cându Vezirulu i-a vediutu pe toti adunati in giurulu seu, cu esceptiunea Caimacamului Buiukli Mustafa Pasia, s'au adresatu catra ei cu urmatóriele cuvente. «Fratiloru, inimizii se apropia, si sunt degiá in faci'a «nóstra. Si fiindu-cá nu ne luptaramu cu ei atunci candu áveamu «positiunea si comoditatea in favorulu nostru, acumu suntemu con- «strinsi a ne lupta cu ei fara aceste avantagiuri. Nu ne-a remasu «alta decátu o singura consolatiune, adeca professiunea religiunei «mahomedane, care ne declara de Gazi, déca invingemu, si de Se- «hadet, déca murimu cu gloria. Favoru de pretiu nestimabile acost'a! «Acumu, fiindu-ca un'a din aceste me astépta pe mine asta-di, asia «iubitii mei frati si companioni de arme, amu cugetatu ca este lu- «cru necuviintiosu a ve rapi pe voi de la a gusta acésta fericire. Eca «dar', ca paradisulu este deschisu voue. Si eu din inspiratiunea divina «ve ordinu a intrá acolo, si a gusta deliciile ce profetulu nostru ne-a «promisu. Er' déca voi ati refusa a ve supune legéi si ordiniloru «mele, atunci acésta arma a mea (aretându-le sabi'a) ve va lua si «viéti'a care doriti a conserva, si paradisulu pe care-lu despretiuiti.»

COMANDANTII SI SOLDATII MURMURA, DAR' IN URMA SUNTU NECESSITATI A SE SUPUNE

LI. Pasii înveavându nici curagiulu de a se oppune Vezirului in midi-loculu campaniei, nici vediendu vre-unu midi-locu de a poté scapa, se areta cu totii ca consimtu si ca se supponu, si se retragu in linea la posturile lor. Dar' vediendu ei că cerculu lineelor este cu multu mai intinsu, decâtu că se-lu pôta bine apera cu trupele ce le remasera, asia au începutu a forma unu cercu mai micu in la-intrulu celui mai intinsu. Soldatii incepu a murmura, a-si areta des-placerea si a reproba Vezirului in fație ca-i duce in acestu periclu evidente; cu tôte aceste ei se supponu ordiniloru sale, fiindu-ca acêsta o cerea chiar' securitatea loru propria. Pre| candu se petre-ceau acestea, armat'a Germaniloru se arêta inaintea ochiloru lor. Candu i-a vediutu Sultanulu apropiându-se si ca au acoperitu totu terenulu, se infuriâ si tramitea mai la totu momèntulu câte unu cha-tisierifu Vezirului, prin care i ordinâ a espedia imediatu pe Ieniceri si artileri'a cu tôte munitiunile preste rîu, si se nu intardie cu acêsta chiar' si candu ar' fi periclulu de a cadé tôte celelalte cara in manile inimicului. Dar' Vezirulu n'a descoperitu celorlalti Pasi aceste ordini ale Sultanului, ci raspundea mesageriului numai atâta, ca elu mai bine voiesce a muri cu sabi'a in mana că unu valorosu soldatu, decâtu se se lase a-lu omorî Sultanulu intr'unu modu infamu; si nici nu lasa pe Ieniceri se tréca rîulu. Intr'aceea veni intr'ajutoriu Vezîrului si negligerenti'a pastoriloru de vite; căci vediendu acesti-a ca Germanii se apropia, vitele destinate pentru transportarea atâtoru mii de cara le-au mênatu chiar' atunci in riu din susu de podu; prin acêsta ap'a s'a imflatu si devenindu mai vehementa a trantitu vitele spre podu. Vitele se sparia si se încerca a sari pe podu; in acêsta agitatiune trei vase se cufunda totalu, si podulu se rumpe asiá, in câtu numai unu singuru omu, si acesta cu mare dificultate a potutu trece pe nisce scanduri puse in crucișiu.

IMPERIALII INDATA CE ADJUNGU ATACA DIRECTU PE TURCI

LII. Pre candu cu modulu acesta era rupta comunicatiunea intre infanteri'a Vezirului, si armat'a ce trecuse Sultanulu, adjungu Germanii căm trei ôre inainte de a intuneca, si fiindu că fara a se in-

formă mai întâiu despre fortificatiunile Turcilor , credeau ca acești-a sunt aperiți numai de carale lor , ei nevălesc de adreptul asupra Turcilor ; dar' au fostu respinsi cu imensa pierdere. După ce au vediat Germanii ca preste așteptarea lor Turcii sunt întăriți prin dubla linie și cu două serii de cara legate împreună cu țări lănturi, și observându totodată că Turcii cei din partea dincoace a fluviului sunt superiori lor în număr, așa se decidu a desiste de la asaltul lor și a ataca pe inamic cu alta tactică.

DAR' VEDIENDU CA ÎN MODULU ACESTA ATACULU' Ț PERICULOSU, SE ÎNCERCA A ATACA, PE INIMICU ÎN ALTU MODU

LIII. Tiermurii din partea de către apus ai Tisei sunt înalți și riposi. Spațiul dintre aceste locuri riposte se imple cu apă cându fluviul se înflă prin ploile de toamnă și de iarnă ; Ț' vȚ'a cându fluviul scade , se trage și apă dintre ripe și lăsa un loc nisipos cam de trei-dieci de pași în estensiune. Principele Eugeniu dispune a se face unu șiantu cȚvasi mai în jos de caștrele Turcilor, și trȚmite pe calea acȚst'a cȚte-va regimente, cari se nevălescă asupra Turcilor pre din lăntu, pre cându elu i va ataca pre dinafară. Și pentru că Sultanulu se nu pȚta reconștrui podulu, și se trȚmite ajutoriu trupelor sale, principele Eugeniu asediă două tunuri aproape de capulu podulu și în cȚte-va minute ilu derimă cu totul. Dar' Sultanulu anca din partea sea scȚte o baterie de patru tunuri din cele optu ce ilu tramisese mai înainte Vezirulu, o asiedia la tiermurea fluviului și ordina lui Kiahaia Arnautu Abdi (26) a deschide

(26) *Arnautu Abdi*. De nascere albanes, și de aci a fostu numitu Arnautu. În curăgiu și în politica nu l-a întrecutu nici-unu turcu. Mai întâiu a fostu CȚausiu Basi ; apoi vezirulu Elmas Mehemedu Pasia l-a facutu Kiahaia ; Ț' după bataia de la Zenta, unde toti pașii au fostu omoriti parte de ședitiosii Ieniceri, parte de înan'a Germanilor, pentru că armat'a în lips'a de comandante se nu se sparga și se nu cada în mânilor inimiculu, Sultanulu lȚnga TemisiȚ'a l-a onoratu cu trei tȚguri, și i-a impusu a conduce restulu armatei la Belgradu. Nu s'a mai auditu pȚnȚ acumu, că Sultanulu în pȚșȚna se înainteze pe cine-va la dignitatea de Pasia, ȚiendȚ-se acȚst'a de marele veziru, care elu dă și insigniele aceștei dignitati ; d'în acestu incidentu eștraordinariu Arnautu Abdi a obȚinȚu numele de Padisiah Ciraghi (*). Precumu audu, elu este anca în viȚtia, și pȚta dignitatea de Pasia în Misir și Egiptu.

(*) Creatur'a Sultanulu *Tr. Rom.*

foculu asupr'a inamicului ; dar' tôte acestea se facura cu atâtă confusiune, în câtu elu nu se assecură nici macar' cu unu siantiū, ci-si imagină ca spatiulu ce era înaintea lui acoperitu cu vase, va fi de adjunsu pentru a-lu scuti în contra inamicului. Germanii observandu din care parte vine foculu Turciloru, îndata dupa destructiunea podului isî îndrêpta tunurile în acea parte, omora mai multi dintre ingineri, vulneréza pe altii ; si dupa o noua descarcatura , constringu pe Turci a se retrage cu tunurile lor.

İENICERII UCIDU PE VEZIRU SI PE TOTI CEILALTI PASI

LIV. Si într'adeveru , se parea ca tôte s'au conjuratu pentru nimicirea Turciloru. İenicerii , dupa ce au respinsu pe inamicu din siantiurile cele din afara , se retragu în siantiurile cele din intru , cari de si nu erau anca deplinu terminate, dar' se estindeau în ôre-care distantia de la o tiermure a rîului pênê la cealalta. Aici ei se declara resoluti a se sustiené pênê la estremu. Vezirulu dimpreuna cu ceilalti Pasi se încérca a-i abstrage de la acestu propusu , mai ântâiu rugandu-i , dupa aceea întrebuintiandu putere. Dar' İenicerii din desperatiune trecu în furia ; se arunca asupra chiar amiciloru lor, si omôra pe toti oficerii lor, pe Veziri, pe Pasi, pe toti , si nu crutia nici pe unulu, decâtu numai pe Ag'a lor cu numele Deli Balta Ogli.

İMPERIALII SE ARUNCA ASUPRA CASTRELORU TURÇESCI SI UCIDU PE TURCI PENE LA UNULU

LIV. În midi-loculu acestui desastru, o parte din armat'a germana ocupa siantiurile estreme parasite de Turci , si se arêta că si candu ar' voi se atâce siantiurile cele din intru , numai cu intentiunea de a atrage pe inamicu din acea parte a armatei care era îndreptata contra fluviului, si prin acést'a a usiurá ataculu omeniloru sei asiediati pe tiermurii riului. Candu acestia s'au aretatu dintr'odata la capulu podului , pe Turci i-a cuprinsu o spaima terribile ; ei întoreu tôte puterile în partea acést'a pentru a împedecá trecerea Germaniloru pe aici. Într'aceea, pre candu se luptau aci ambe partile cu egale resolutiune, partea Germaniloru, care venise din intrulu tieriei, ocupa siantiurile interiori , remase fara aপরare , si apuca în spate

pe Turci cari se luptau la tiermurii fluviului. Turcii, incongiurati si strinsi din tôte partile, se lupta cu bravura, de si in disordine; dar' in urma, dupa ce in vanu au cercetatu o cale de scapare, au trebuitu se succumbe, si au fostu talati in bucati pone la celu din urma omu.

LUPȚA A FOSTU SANGEROASA DIN AMBE PARTILE

LVI. Dar' nici Turcii n'au muritu fara a-si resbuna asupra inimicului lor, căci siese mii de Germani au remasu morti in acêsta espeditiune. De alta partè inse Turcii, precum se vede din listelè lor, au perdutu: patru-spre-diece-mii-si-siepte-dieci de Ieniceri si pe Aga acestora Deli Balta Ogli (27); apoi siepte-dieci-si trei de Odgiakî si Buluk-Agalari; trei-mii-si-siepte-sute de Topci si Gebedgi; siepte mii de Arnauti (28); insusi marele Veziru Elmas Mahomedu Pasia; cinci-spre-diece Pasi de rangulu cu trei tuguri, intre cari cei mai insemnati au fostu Codgia Dgiaferu Pasia, Misirli Ogli faimosulu cu-ceritoriu alu insulei Chio, Kiose Natil Pasia din Diarbekiru', Fazil Pasia din Sheresuli, (29); apoi doue-dieci si siepte pasi cu dōue sêu

(27) *Deli Balta Ogli*. Cuventulu *Deli* insémna furiqsu sêu rabiatu; i s'a datu acestu nume pentru curagiulu seu immensu, si pentru că cã unu nebuu se aruncà orbesce in ori ce periclu. Parintele seu a fostu Aga la Ienicieri, si elu anca a ajunsu la acêsta dignitate, dupa ce trecuse prin mai multe ranguri mai mici la-armata. In fine pentru virtutile sale, Sultanulu l-a onoratu cu trei tuguri, in contra murmurului Vezirului, care era inimicu declarat la toti cei buni si mari in imperiu. Dar' ce è dreptu, numai Vezirulu avea ratiune de a se necagi, căci Aga Ienicierilor de comunu se gratifică numai cu dōue tuguri, si dandu-se unui-a trei tuguri, publiculu consideră acêst'a cã o rusine pentru Veziru.

(28) *Arnauti*. Dupa supressiunea rebeliunei lui Iskenderbeg in Albani'a, mai toti locuitorii acestei tieri au fostu fortiați prin Muradu II a trece la religiunea mahomedana; de atunci încōce Sultanii totdeauna au tîenutu vre-o câte-va mii de Arnauti in armata. Ei trecu de cei mai buni soldati in imperiu, si nu fara ratiune; căci ei mergu asupr'a inimicului cu aceeași resoluțiune cã si Ienicierii, dar cu ma multa precautiune decâtu acestia. Ei nu sunt organizati in bataliōne regulate, dar' au o cërta ordine stabilita intré sine, prin care se tienu impreuna, cã se nu se sparga sêu se nu se mestece intré alte trupe, afara de casulu candu tōta armata ar' veni in totale confusiune si s'ar dispargè prin inimicu. In particulariu ei sunt fōrte renumiti pentru desteritatea cu care dau la cînta: pēntru unu albanesu è numai jocu de a luă cu un glontiu in depărtare de dōue sute de pasi unu' ou sêu unu mēru de pe capulu mamei sêu femeiei sale.

(29) *Fazil Pasia*. Barbatu renumitu la Turci pentru rar'a sa sciintia si escelente le sale calitati; pēntru aceea l-au si numitu fasil, adeca doctu. Avea unu stilu fōrte

numai cu unu tugu ; și afara de toti acesti-a , unu numeru mare de aceea multime curioasă, care de comunu merge in urm'a armatei turcesci asiă , in câtu numerulu totale alu cadiutiloru se pôte pune, fara a gresi, preste trei-dieci-de mii de ômeni (so).

elegantu, si pentru acést'a Elmas Mehemedu Pasia indata ce au ajunsu mare veziru l-a facutu Kiahaia, si dupa aceea l-a tramisu Pasia cu trei tuguri in Sieresuli'a. Elu a lasatu dupa sine unu nume fôrte bunu.

(30) *Trei-dieci de mii de ômeni.* Nici-odata Turcii, de candu-si aducu aminte ômenii, nu s'au luptatu cu mai multa constantia si desperatiune cá in acésta bataia nici unulu n'a cadiutu viiu in manile inimicului. De aci-si pôte face cine-va idéa despre bravur'a armatei victorióse. Si victori'a inimicului anca ar' fi fostu dubia, déca Ienicerii puçinu inainte de bataia nu si-ar fi omoritu pe mai toti comandantii. Acestia, barbati renumiti de valórea lor, déca ar' fi fostu in capulu bataliôneloru, nu este cine se nu créda, ca prin esemplulu si adjutoriulu lor Germanii, cari erau mai puçini la numeru, ar' fi fostu séu batuti, séu celu puçinu constrinsi a se retrage. Se scie d'in esperientia, ca Turcii nici-odata nu se lupta mai furiosi cá atunci, cându se vedu incungiurati si nu mai au sperantia de a scapa ; ei se lupta atunci mai multu pentru viétia decâtu pentru victoria ; ei in desperatiune facu lucruri ce intrecu puterile omenesci, mai alesu déca sunt condusi de comandanti abili si curagiosi. De si sciu ca celebrulu Busbecque si alti seriitori au scrisu carti intregi despre art'a si modulu de a tiené lupt'a contra Turciloru, totusi credu ca nu va fi inutile, déca voui adaoge si to reflessiunile mele, scóse d'in esperienti'a ce amu facutu in espeditiunea la care si io amu luat parte. Inainte de tóte unu generalu crestinu trebe se examineze, déca fortiele sale suntu egali cu ale Turciloru; dîcu egali in curagiu, nu in numeru, căci rar armat'a crestina pôte se ajunga numerulu armatei Turciloru ; apoi trebe se fia prevediutu bine cu munitiunile si provisiunile necesarie. Déca nu le are aceste duóe, atunci trebe se se pazésca a da façie cu Turcii, căci ei nici-odata nu se batu cu mai multu curagiu, cá atunci candu vedu ca inimiculu are frica séu incepe a se retrage ; si chiar candu incepu ei a fugi , déca vedu ca nime n'are curagiulu de a-i persecutá, ei se reintorcu si incepu lupt'a d'in nou, si anca cu focu mai mare de câtu mai inainte. Êr déca unu generalu scie ca pôte comptá pe soldatii sei, si este prevediutu cu tóte cele necesarie , atunci pôte merge fara temerc, si pôte dá façie cu ei; dar' in prim'a di nici-de-cumu se nu incépa lupt'a, ci duóe trei dile se stea in acelasu locu fara a se misca. Căci mai toti soldatii turci, indata ce vedu pe inimicu, ardu de foculu de a intra in lupta cu elu, in câtu nici ciausii lor nu i potu retiené, ci fara a observá vre-o ordine, se arunca ca lei asup'r'a inimicului. Dupa duóe séu trei dile inse scade in ei ardórea de a se bate ; si cu câtu se voru tiené mai multu in acésta stare, cu atâtu curagiulu lor amortiesce, in câtu in urma trebe a se intrebuintá fortia pentru a-i mâna la bataia. Afara de acestea, è mai bine a asteptá cá ei se incépa ataculu, de câtu a-i ataca întâiu. Căci déca i ataci, ei se lupta in mai buna ordine, si se apera cu mai multa precautiune; apoi cu tunurile lor, pe cari le au totdeauna in lineele prime, facn stricatiune immensa in cei cari au inceputu ataculu. Candu d'in contra, déca astepti se atace ei mai întâiu, ori câtu ar' fi ata-

DINTR'UNU NUMERU ATATU DE CONSIDERABILE UNU SINGURU PASIA A SCAPATU

LVII. Uniculu omu care a scapatu, a fostu Mahmudu Ben Ogli (31) Pasi'a Arnautiloru, fiulu Beglerbegului Rumeliei, care cadiuse in lupt'a cu Veterani. Acestu Mahmudu, dupa ce a fostu vulneratu de dóue-ori, se aruncá cu calulu seu in rîu, si grátia fortitudinei acestuia, elú fu salvatu, trecundu-lu la tiermurea dincolo a rîului.

culu loru de viiu, si ori cátu de oribile strigatele loru, ardórea loru scade indata, si indata vinu in disordine: ei nu se mai potú tiené, si prin urmate singuru cu foculu d'in pusce i poti respinge inderetu. Acest'a este, dupa mine, singurulú modu de a frange furi'a Turciloru, si de a reportá victoria asup'r'a loru. Cáci nu potemu negá, ca ei sunt terribili, si decula multi crestini, candu se lupta bráciu la bráciu, cáci palosiulu acestor-a nu ajungecu sabi'a turcului. É'r' candu curagiulu Turciloru scade, a tunci crestinii nu trebe se sé oprésca, cáci ei o ar' considera acést'a cá semnu de frica; d'in contra trebe se inainteze cu pasi inceti asup'r'a loru. Ienicerii candu vedu acést'a, pe data scapa in strigate confuse, si implu totu campulu cu resunetulu *Ghiaur Ghielly*, infidelii s'apropia. Prin acést'a tóta armat'a 'si perde curagiulu, si pasiulu primu pentru victoria este facutu. Dar' pentru Ieniceri anca nu è totulu perdutu: ei animati de oficiarii loru, suntu in stare a reinnoi lupta. Candu vinu acuma d'in nou, crestinii trebe se-i primésca cu focu continuatu, a-i respinge si a nu-i lasa se se apropia. Déca succede acést'a, apoi cu greu i mai poti face se incépa lupt'a si a trei-a óra. Si déca o ar' incepe, si ar' fi si a trei-a óra respinsi, atunci nu trebue se stati pe locu, ci mergeti totdeauna, de si cu grija, dreptu spre castrele loru. Unu strigatu oribile veti audi atunci resunandu pe totu campulu: *Ghiaur basti*, infidelii sunt aici: este imposibilu apoi de a-i mai face se intre in lupta. Cáci in momentulú candu Ienicerii vor fi auditu acestu strigatu, ei sunt cei d'antaiu cari perasescu linea, tunuri si totu, si nu cugeta la alta decátu a lua calulu sau mululu de la celu d'ántaiu pe care-lu vede, spre a poté scapa prin fuga. Cavaleri'a care scie acésta methoda a Ieniceriloru, ca si candu ar' fi intre duoi inimici, prinde si ea fug'a, si se departéza cátu se póte mai tare de infanteria, de frica ca se nu fia incungiurata de Ieniceri, precumu se intempla acést'a adese-ori, si se le iea toti caii. Candu lucrulu a venitú acumu la atát-a, atunci generalulu crestinu nu trebue se lase a i scapa ocasiunea; cáci, déca pentru unu picu de reserva, séu pentru pîe mare precautiune, ori pentru fric'a de a nu cadé in vre-o cursa, va neglige a-i urmari dupa ce au prinsu odata fug'a, Ienicerii revinu in curagiulu loru, nu mai cugeta la perderea trecuta, se credu degiá invingétori, si striga de resuna totu campulu: *Ghiaur corcar*, infidelii sunt fricosi. Turcii ataca apoi d'in nou; ei in acestu casu se lupta cu mai multa furia decátu la inceputu; si de multe-ori castiga victori'a, pe care crestinii o tieneau cá in mana.

(31) *Mahmudu Ben Ogli*. Beglerbegu de Romeli'a, a lu carui tata de acelaasi nume a fostu ucisu cu trei ani mai inainte in batai'a cu Veterani. Famili'a acést'a are bunuri intinse in Rumeli'a; multi d'in ea ajungu a fi Pasi in acésta provincia, si nu arare-ori obtienú chiar si dignitatea de Beglerbegu.

Am auditu din gur'a lui acést'a aventurósa scapare, care o descriea cu multa vivacitate.

SULTANULU ISI LASA CASTRELE SI FUGE IN CEA MAI MARE FRICA LA TEMISIOARA

LVIII. Dupa acésta trista intemplare, Sultanulu Mustafa, care la tóta acésta lupta a fostu unu spectatoru pe câtu de tristu pe atátu de passivu, fù cuprinsu de o terróre atátu de panica, in câtu pe la mediulu noptiei fara vre-unu conducatoriu séu vre-o lampa, parasi castrele sale si-si luá calea spre Temisiór'a; cu tóte ca nu avea a se teme atátu de tare de Germani, cari fatigati prin atâtea greutati cu cari s'au luptatu, nu erau in stare a repara podulu in faci'a unei armate atátu de numeróse ce o avea Mustafa pre lângă sine.

UCIDE PRE CAPUDGI RASHI CARE VOIA AI DA CONSILIU MAI BUNU

LIX. Capudgi Bashì, de nascere venetianu, care fsi renegase credinti'a crestinésca si-si luase numele de Siabin Mahomedu, se incercâ se abata pe Sultanulu de la erórea sa si-i consiliâ a nu parasi castrele sale intr'unu modu atátu de rusinosu, si prin fug'a sa a nu da o complecta victoria in man'a inimicului, care n'a nimicitu anca decâtu o mica parte din armat'a ottomana; apoi mai adaoase, ca nu este nici o ratiune de a se retrage de la lupta cu atâtea precipitatiune, căci inimicii nu numai ca sunt fatigati si storsi prin o cale atátu de lunga si prin labori atátu de dificili, dar' ei n'au anca nici podu nici alte midi-lóce pentru a poté trece rîlu. Sultanulu inse intr'atátu era cuprinsu de frica la assemenî consiliuri, in câtu reieptâ aceste reflessiuni salutarie, si immediatu puni cu mórte pe auctorulu lor, cá pe unu crestinu mascatu, care ar' fi coruptu de Germani, cá se-i dea consiliuri perniciose pentru Turci; si apoi si continuâ fug'a cu o iutiéla si mai mare de câtu mai inainte.

TURCII DE FRICA ISI LAPEDA BAGAGIULU CE-LU LUASERA CU SINE

LX. Alta nefericire si mai grava adjuge pe Turci; si acésta pentru intunereculu noptiei, care era atátu de mare, in câtu nici-unu omu nu sciea se distinga calea pe care se apuce. Din acésta cauza, cei cari acompaniau pe Sultanulu au trasu pré multu in drépt'a spre Tisa, si cadiendu s'au cufundatu intr'unu locu mocirlosu si glo-

durosu, în cătu au fostu necesitati, pentru a se scapa pe sine, a-si lasă caii si totu bagagiulu loru în tina.

SULTANULU PERASINDU ARMATA AJUNGE TRAVESTITU ÎN TEMISIOR'A

LXI. În urma, demânétia pre cându resariă sórele , adjunge Sultanulu la unu locu, unde în anulul precedente se facuse o lupta între Germani si Turci. Aici facéndu-si rugatiunile sale de demânétia, isi schimbà calulu si vestmentele, si fara a-lu cunósce cine-va, fugi cu estrema celeritate la Temisiór'a.

ACEA FUGA CAUSEZA ÎNTRE TURCI O SITUATIUNE DEPLORABILÉ

LXII. Catrà amédi adjunge si armat'a chiar' la acelu locu. Aici fie-care fu coprinsu de cea mai mare desperatiune, din cauza ca nu audia nimicu nici despre Sultanulu nici despre marii officeri cari trebuiau se fia cu elu. Acea teróre a crescutu anca prin o scire ce se respandi (alu carei auctoru inse nu se scie). ca Sultanulu ar' fi cadiutu în captivitate la Unguri, séu ca chiar' soldatii sei l-ar' fi tratatu inimicului. Omenii, ale caroru spirite prin frica sunt dispuse a crede tôte, au luatú acésta scire de adeverata, éra efectulu ei a fostu, că soldatii au apucatu în tôte partile , si îngrijatu fie-care pentru propri'a securitate, nu cugetá la alta, decâtu cumu se scape de Germani, pe cari în totu momentulu i credeau la spatele loru.

SULTANULU SE TIENE ASCUNSU ÎN TEMISIORA

LXIII. În midi-loculu agitatiunei ce tormentà pe soldati din aceea frica imaginata , ei adjungu în urma catra séra la Temisiór'a ; dar' gubernatorele inchide portile de înaintea loru, si nu-i lasa se între. Fiindu-ca nu aveau anca nici-o scire positiva despre Sultanulu, asià se parea confirmata totu mai tare faim'a ca elu este prinsu. Cáci gubernatorele cetatiei avea ordinu de la Sultanulu, a tiené cu totu modulu posibilu în secretu sosirea sa aici, că nu germanii aflandu despre acést'a, se vina si se-lu inchida în cetate.

ALTE DESASTRE SI MAI MARI PENTRU TURCI

LXIV. Pre langa aceste fatalitati, cei cari au scapatu, au fostu urmariti si de aceea consecentia firésca a ori cărei perderi, care este lips'a de provisiune. Ei isi lasasera tôte bucatele în castre, fiindu-ca

fi-a-care era mai îngrijit de scaparea sa ca de grija mănărei. Unii pușini au avut bună fortuna de si-au putut cumpăra pâine cu un preț excesiv. Vitele lor de transport și ei însii moriau de sete, și nu aveau o picătură de apă cu care să-și astempere. Lacurile de apă de prin regiunea Temisului erau cu totul secate de căldurile verii, și de-aia mai era preț de vrea o bălă impută, mergeau cei cari erau mai tari (32) și ocupându-o nu lasau pe ceilalți la ea.

IN FINE SULTANULU SE ARĂTA LA RESTULU ARMATEI SALE

LXV. În fine, după ce armata otomană a stat trei zile că o navă agitată de valurile mării, și care nu are nici îndreptar și nici guber-

(32) *Cei mai tari*. De câte-ori mi aduc aminte de confuziunea deplorabilă de atunci, totdeauna mă cuprinde o secretă orăre. Nu era omul în siguranță niciăru: amicului că și inamicului, era asemenea suspect; disordinea era universală și neimaginabilă. Sultanul a stat trei zile ascuns în cetate; nimeni, afară de Pașă, nu știa că unde este. Într-aceia mii de scrisori se răspândiseră printre trupe; unii diceau că este prins, alții că l-au tradat chiar soldatii săi. Trupele cari scăpaseră, rateciau încoco și 'ncolo fără comandanți, fără conducători, fără disciplină; calauzulu lor era fumea; și ce vedeau, totu predau. Secretul extraordinar din acel anu secase toate apele, căii muritori de sete erau reduși a suge mocirlă puturoasă. Și de-aia, cine-va pe întemplat, dăde vrea-unu picu de apă statutorie, trebuia că mai antaiu se omore sau se vulnereze pre mulți alții înainte de a-și putea macar uda buzele, departe de a-și putea stăpăni setea. După-aceia amu scăpatu și io cumu amu pututu, m'amu dusu cu celelalte trupe la Temisul, și miamu pusu cortulu cu totu bagajulu într-o vinie. Din întemplat amu datu aici de unu putiu acoperit cu pământ. Mi-amu mutat cortulu asupră putiului; l-amu curățit, și astfelu aveam apă proaspătă și curată pentru mine, pentru oamenii mei, și pentru căii mei. Într-o demăneție, pre cându se revărsa de diu, amu trimis prin servitoriu unu olu de apă la bucatariulu meu. Pe cale-lu vede unu soldatu, i ieia olulu și bea apă; apoi 'lu ameintia cu mărte, de-aia nu i va spune de unde are apă-aceia, și i puse săbiă în poptu. Bietulu baiatu, tremurându de frică, spune soldatului, că io amu unu putiu sub cortulu meu. Soldatulu îndată curge la camaradii săi și le spune ceea ce auzise. La momentu plăcă cu totii, ținându într-o mână săbiă goală, și într-altă unu vasu, și întrebându în toate partile, că unde este cortulu meu? Io amu vedutu numai de cătu, că nu este nici-unu mijloc de a mă ascunde lucrulu; mi-amu mutat cortulu, și amu lasatu putiulu liberu. Pentru a mă escusa, le-amu disu, că a fostu unu omu mortu în putiu, și l-amu ascunsu, pentru că m'amu temutu, că cine-va arsu de sete ar putea se bea din elu înainte de a-lu curăți. Și prin această ar putea se și spurce sufletulu. Minciună această innocentă, dar' necesară în acele împrejurări, mă scăpatu de săbiă aceluor barbari, ba încă mi-au și mulțumit pentru serviciulu bunu, ce le-amu făcutu.

noru, Sultanulu vediendu ca din partea Germanilor nu are de a se teme de nici unu periclu, se decise a se areta armatei, si însoțitu de o guarda, ce la ordinulu seu i dede gubernatorele Pasia din Temisiór'a, se presentă inaintea soldatiloru sei. Prin acést'a soldatii isi revenira din fric'a ce o portă si trupele tôte la vederea Sultanuluí sei aretara atât de esaltate de bucuria, in câtu, cá si candu elu s'ar fi intorsu in trimfu, strigara cu totii, ca nu le mai pasa de suferintiele supportate pênê acumu, cì voiescu a-si resbuna aspru contra inimi-culuí, căci Sultanulu loru é cu ei, si vieti'a lui é in securitate.

NUMESCE PE HUSEIN PASIA, GURERNATORELE BELGRADULUI, DE MARE-VEZIRÚ

LXVI. In diu'a urmatória, cu armat'a sa scôsa din desperatiunea de mai inainte, pléca spre Belgradu. Dupa ce in mersulu seu adjunse la unu locu ce se numesce Alibingar (33), a venitu inaintea lui gubernatorele Belgraduluí Amidde Ogli Husein Pasia, după care tramisese pe Mirachor Cerkes Mehemedu Pasia pentru a-lu chiamá la sine. Si fiind-ca nu mai era acumu nici-unu altu Pasia cu rangulu de trei tuguri, asiá ilu numí pe acestu Husein Pasia de Mare-veziru.

SULTANULU MERGE DE LA BELGRADU LA ADRIANOPOLE SI DE AICI LA CONSTANTINOPOLE

LXVII. Dupa ce a mai statu puçinu timpu in Belgradu, catra finitulu lunei Gemaziul-evvel anulu Hegirei 1109., s'a intorsu cu restulu armatei sale la Adrianopole, si puçinu dupa aceea s'a dusu la Constantinopole. — Imperialii din contra, dupa victori'a ce repurtasera, au remasu tóta nóptea in campulu loru de batalia, fiind-ca se temeau de o ápucatura strategica a Turciloru, ce este fôrte in usu la acesti-a; dar' in diu'a urmatória au trecutu Tis'a si au depredatu totu ce Tököli (34) mai lasase in castre.

H. 1109.

I. C. 1698.

(33) *Alibingar*. Fântân'a lui Ali. Unu locu la diumetate cale intre Temisior'a si Belgradu; aici vinu de comunu spionii d'in ambe partile, fiindu locul fôrte elevatu, in câtu se pôte vedé departe giuru-impregiuru.

(34) *Tököli*. Elu acompaniasse pe Sultanulu in acést'a espeditiune. Dupa desastrulu Turciloru, vediendu podulu ruptu, si bine sciindu ca Germanii nu-lu voru poté repará in timpu atât de scurtu, Toköli profită de spaim'a generale, si remase tóta nóptea in castrele turcesci, si depreda totu ce i s'a parutu mai pretiosu. Prin acést'a s'a inavutitu pe sine si pe ai sei mai multu decâtu prin pensiunea ce o primia de la Sultanulu, căci acést'a abia i ajungea a se sustiené pe sine singuru.

**IMPERIALII ISI INTORCU ARMELE CONTRA BOSNIEI SI O PRÉDA INTR'UNU MODU
TERRIBILE**

LXVIII. Timpulu fiind cu multu mai inaintatu decâtu că se pōta cu succesu obsediá cetati atâtu de tari precumu erá Temisiōra si Belgradulu, Germanii isi intorcu armele contra Bosniei; cucerescu Dobe si Mogle; dau focu la Seraio, capital'a tierei, si reducu in postestatea loru mai tōta Bosni'a.

O FERICITA ESPEDITIUNE A LUI DALTABAN MUSTAFA PASIA

LXIX. Trupele turcesci, cari erau destinate pentru aপরarea acestei provincie', in acésta a loru strimtorare nu scieau se afle altu midi-locu, de câtu ca mersera la Daltaban Mustafa Pasia (35), care pe

(35) *Daltabanu Mustafa Pasia*. Faimosu între turci prin virtutile sale resbelice. In tineretiele sale a fostu Ienicieriu, si crescutu in curtea marelui Veziru Kioprili Ahmed Pasia, Succesorele acestui-a, Cara Mustafa Pasia. l-a inaintatu la oficiulu de Talkisci. Dupa mórtea lui Cara Mustafa inse Daltabanuu a devenitu unu jocu alu fortunei. Elu si-a perdutu postulu, si a fostu uitatu de toti, péné ce Arabagi Ali Pasia deveni mare Veziru. Acesta 'lu face Aga Ieniceriloru. In acéstu postu i se dède prim'a ocaziune, de a da lumei probe despre virtutile sale. Elu purtá multa grige pentru tranquilitatea publica; pedepsia aspru ori ce disordine; si pre candu predecesorii sei nu amblau de câtu cu paradas calari, elu isi schimba vestmintele si diu'a nóptea mergea pedestru in partile cele mai frequentate ale cetatiei. De aci i s'a datu numele de Daltabanu, adeca: descultiulu séu picioru-nudu. Acésta purtare a sa i-a castigatu stim'a tuturoru, in câtu Buiukli Pasi'a devenindu mare Veziru, n'a dubitatu unu momentu a crede pe Daltabanu de celu mai aptu pentru a-i succede in dignitate de Seraskir in Babadaghi. In totu timpulu, pe câtu a ocupatu acestu postu, elu si-a pusu totu cugetulu a curati Moldov'a de Poloni. Scopulu seu era a occupa Soroc'a, unde Poloni: 'si aveau magazinele loṛu. Dar'nu si-a potutu esecuta intentiunea, neavendu trupe suficiente, fiindu-ca cea mai mare si cea mai buna parte a armatei ottomane era coupata contra Germaniloru. Totu ce a facutu insa, este ca a defensu fruntariile Moldaviei cu atât'a valóre, in câtu Polonii n'au potutu nici inainta in Moldova, nici a mai infesta provinciile ottomane. Patru ani de díle a fostu Seraskiru in Babadaghi; in acestu timpu a facutu cunoscintia cu tatalu meu, si a intratu in amicitia intima cu elu, pe care o a conservatu nu numai catra tatalu meu pén' ce a traitu, ci dupa mórtea acestui-a chiar si catra fiii sei, lucru care nu este de tóte dílele între barbari. Erumpendu turburarile in Asi'a, si brigantagiele infestandu acésta tiera, Vezírulu 'si puse ochii pe Daltabanu, ca unulu care singuru este capabile de a le inneca, si cu titlu de Beglerbeg de Anatoli'a 'lu, tramite la Kiutahi'a. Ajunsu Daltabanu aici nu numai debelá in scurtu timpu pe rebeli, si restabilí bun'a ordine in tíera, dar' anca disciplin'a militara, care cadiuse cu totul

atunci din întemplantare se tiea în Bickia, unu opidu în Bosnia, și oferindu-i comand'a asupr'a a tîta armat'a, ilu silescu chiar' ca se o

o reintroduse d'in nouu, și augmentă fîrte trupele asiatice. Numai invidi'a inimiciloru sei l-a scapatu de n'a peritu în batai'a de la Zenta. Ajunsesse chiar la Sophia, capital'a Bulgariei, candu Vezirulu 'lu acuasase la Sultanulu ca a predatu pe nedreptu o multime de persône în Asi'a, și ca de la locuitorii acestei tieri a storsu în profitulu seu summe mari de bani fara scirea și contra ordinulu Sultanului, Daltabanu respunse ca este pre adeveratu, ca a redicatu în Asi'a tributulu mai mare de cîtu predecesorii sei, dar departe de a pune banii în casett'a sa propria, și de a se inavuti cu ei, d'in contra i-a întrebuintiatu pentru a immulti și a pune trupele asiatice pe unu picioru mai bunu. » Intrebatii aceste trupe, dîca voiti a ve informau. Dar Vezirulu se temea, ca dîca calitatile escelente ale acestui escelentu erou, se voru manifesta în cursulu acestei expeditiuni, ele ar potî se-i eclipsese glori'a, și omulu acestoru calitati se-lu trantîsca d'in veziratu; asia fara vre-o forma de processu destitui pe Daltabanu d'in postululu seu, i luă tîte bunurile, și 'lu tramise în esiliu la Bichkia, o mica urbe în Bosni'a. Se întemplă de chiar pe acestu timpulu m'am dusu pentru unele lucruri ale mele în cancelaria la Kiahai'a; intraiu chiar în momentululu candu copistulu scriea ordinulu de esiliu pentru Daltabanu. Aruncaiu ochii. și-lu cetii fara se observe copistulu; și îndata ce esiliu, me dusei în șecretu la Daltabanu, că la unu vechiu amicu alu meu și alu fatalulu meu, se-i spunu ce amu vediu. Elu imi respunse fara emotiune și cu tîta tranquilitatea: « Ve multiamescu « pentru amicitia ce o aretati catra mine, și-mi pare bine ca conservati memori'a « servitielor ce amu facutu parintîlui vostru. Dar' nu trebuie se ve ingrigiti pentru « mine; pîte, prevedenti'a divina voiesce chiar' prin acîst'a a me scapa de la mîrte « și de la ruin'a, de care, precumu eu prevedu, chiar' Vezirulu și ceilalti inimici ai « mei sunt amerintiatii. » Pentru placerea celoru curiosi, voiu insera aci formul'a « usitata la curtea ottomana pentru degradatiunea unui Pasia; « Tu care esti Mustafa « (nu i se mentionîza nici oficiulu nici dignitatea), dupa ce crimele și delictule tale « sunt notorie, tu esti cu totul culpabile. și condamnatu la mîrte; dar' d'in speci- « al'a nîstra gratia ti se iîrta pedîps'a capitala. Inse, înaltulu nostru ordinu este, ca « tu se fi și se remani destituitu d'in dignitatea de vezîru, și se mergi în esiliu în « cetatea Bichkia, ce este în tier'a Bosniei etc. » Și Daltabanu chiar' prin acestu esiliu a înaintatu la posturi mai înalte. Cîci dupa batai'a de la Zenta, imperialii si-au intorsu armele spre Bosnia, și subjugassera cea mai mare parte a tierii; Turcii cari mai remasessera aici, n'aveau nici-upu comandante, și nu scieau ce se faca și de unde se încîpa; în urma se adresîza catra Daltabanu și contra vîntiei sale și fara scirea prealabile a Sultanului, ilu declara de alu lor Seraskiru. Daltabanu prinde arm'a, plîca contra Germaniloru, și duîce-diîce-si-patru de castele le reocupa pe o tiermure și pe alt'a a flîviulu Sava. Dupa aceste victorii, Sultanulu fara contradicere confirma pe Daltabanu în dignitatea, în care vocea poporulu l-a înaltiatu. Puînu dupa aceea se revoltara Arabii, ocupara cetatea Bostra și percurgeau tîta Mesopotamia; Vezirulu Amidge Ogli Husein Pasia însarcină pe Daltabanu a suprima și acestu periclu, onorandu-lu cu dignitatea de Seraskiru, și dandui guvernamentulu de Bagdadu. Daltabanu merge numai cu duîce regimente contra

primésca. Sub comand'a acestui generalu Turcii prindu nouu curágiu, si nu numai ca se oppunu victoriosiloru Germani, dar' anca í batu

a una-suta duéc-dieci de mii de 'Arabi, si-i bate; se dice ca in acésta bataia, elu singuru cu man'a sa a taiatu la patru sute de inimici. Dupa acésta victoria a reocupatu Bostra; petrupele arabice, cari i-au imploratu clementi'a, l-ea luat sub protectiunea sa; a impusu Arabiloru tributulu mai mare, de câtu celu cu care erau insarcina i péné acumu; si in urma, nu numai restaurá vechile fruntarii ale Bagdadului, ci anca le mai largi, si sub guvernamentulu seu tíer'a deveni mai productiva, precumu n'a fostu nici-odata mai înainte. Pre candu era ocupatu cu aceste nobile întreprinderi, Rami Reis Effendi ilu accusa la Vezirulu, si acest'a la Sultanulu, ca este unu rebelu, favoriséa si tíene partea Arabiloru. Sultanulu se lasá sedusu, si pe Battal Othman Aga, fostu magistru de staule ilu tramite cu unu Chatisierifu la Bagdadu, spre a-i lua víet'i'a. Daltabanu era la Bostra, si se bucurá d'impreuna cu soldatii sei de victoriele repurtate, candu Battal ajunsé la elu. Acesta vedíu ca in midi-loculu acestui entusiasmu alu soldatiloru, nu esté consultu a esecuta ordinulu Sultanului; si fu destulu de prudente a dissimula caus'a veniréi sale si a dice, ca Sultanulu l-a tramisu pentru a vedé, déca faptele lui Daltabanu correspondu óre-cumu cu rénumele ce'lu are in publicu. Daltabanu i aréta 32 mii capete de arabi, si dice: « Mergi, si spune fidelu Sultanului, domnului meu, ceea ce ai vediutu ». Othmau Aga, dupa ce a esaminatu tóte cu deameruntulu, se întórce la Constantinopole si rapórta Sultauiului, ca pe omulu pe care l-a condamnatu la mórte, l'au aflatu in midiloculu unei armate victorióse, iubitulu, adoratulu de soldaíji sei, si pentru aceea n'a credíutu posibilé de á esecutá ordinulu; dupe aceea incepe a enara servitiile ce a facutu Daltabanu pentru imperiulu ottomanu, cumu a subjugatu pe Arabi, cumu a liberatu Mesopotania de incursiunile loru, si cumu au assicuratú tranqulitatea provinciiloru vecine. Daltabanu, cunoscendu inim'a cea avara a lui Mufti-Feizullah Efendi, si scíndu influiní'a ce o'are acest'a asup'r'a Sultanului, indatu dupa plecarea lui Othmanu Aga, i-a tramisu prin cati-va ómeni ai sei unu presentu de siese-dieci de mli galbení de aurul Mufti vediendu unu presentu atátu de considerabile, la care nici ca se asteptá, nu se potea indoí ca acest'a trebe se fía presemnulu séu prenuntiulu unui serviciu importantu ce Daltabanu astépta de la elu; si tramite o persóna de incredere la densulu pentru a-i sci intentiunile, dicéndu-i ca déca vre a ajunge la dignitatea de mare Veziru, elu i o va midi-loci de la Sultanulu, si póte comptá pe favorulu acestui-a, cu atátu mai vertosu, ca Vezirulu de acumu, Husein Pasia, este fórté infirmu, si si-a perdutu mai tóta reputatiunea prin betiile sale frequente. Daltabanu respunde, ca nu dubitéa a meritá ceva recompensa pentru servitiile, ce a facutu imperiului Othomanu; dar scie pré bine, ca fara protectiunea si assistenti'a lui Mufti, nu póte ajunge la dignitatea ce i se ofere; asiá ilu róga de a-lu deobligá, prin favoru atátu de importantu, si-i promite a'í fi unu nou si pururea fidelu vasalu; din partea sa are midi-lóce de a-si aretá recunoscinti'a prin daruri anca si mai considerabile, de câtu celu precedente. Mufti, care dejá nu-lu avea la inima pe Vezirul Husein Pasia, indatu ce primi acestu respunsu, merse la Sultanulu si-lu indemná, a aduce pe Daltabanu mai aprópe de curte si a-lu face Pasia de Kiutahi'a. Candu Mufti audi, ca Daltabanu esté in Kiutahia, a midi-locitu la Sultanulu de

si-i facu se tréca preste Sava, si reocupa de la ei dóue-dieci-si-patru de castre situate pe ambele tiermuri ale acestui fluviu.

stituirea lui Husein Pasia d'in veziratu, si tramiterea lui Battal Othmanu Aga cu insigniele de Veziru la Daltabanu, care primindu-le immediatu a plecatu la Constantinopole. Ajungédu aici sér'a, a remasu tóta nóptea afara de murii cetatiei, in magazinulu cu pravu de pusca, aici primi scirea ca Husein Pasia a muritu in vil-l'a sa, care è in distantia de optu ore de la Constantinopole. Daltabanu plăca indata se assiste la immormentare; si in deminéti'a urmatória ajunge la Adrianopole, unde Sultanulu insusi i da ornatulu de mare Veziru. Indata in alta di chiama la sine pe Rami Reis Effendi si pe Maurocordatu, pentru a-i dá ratiuni despre conditiunile sub cari au inchiaietu pacea de la Carlovitiu. Acesti-a ilu informa esactu si circumstantiosu despre totu lucrulu, i spunu ce instructiuni au avutu, si pâna unde s'au intinsu plenipotentiele lor, si sub cê conditiuni le-a ordinatu Sultanulu se puna capetu resbelului. Daltabanu, dupa ce au ascultat raportulu lor, le dise plinu de mânia: «Ve-
« diu bine că ati avutu instructiuni; dar acele au fostu obtinute prin espositiuni false.
« Sultanulu nici-odata n'ar' fi subscrisu aceste instructiuni, déca nu i se dicea, ca impe-
« riulu othomanu este intr'o positiune atât de desperata, in cât elu nu se mai pôte
« sustiené, decât sub singur'a conditiune a pazei. Io credu cu elu n'a sciutu, pentru
« ca nu i s'a spusu, ce soldati, ce generali, ce poteri pôte statulu ottomanu se op-
« puna inamicului! De sicuru, nu i-a spusu nimene, cumu unu pumnu de ómeni
« si cu pretiulu sangelui meu, amu luat in Bosnia dué-dieci-si-patru de castelle
« d'in manile Germaniloru, si unde, si cumu ar sté acumu imperiulu ottomanu, d'ó-
« ca toti cari sunt in fruntea statului. ar' fi lucratu cu acelasi zelu si cu acea fideli-
« tate, cu care amu lucratu io! Si ce a lipsitu acestui imperiu, nu dicu numai
« pentru a resiste unui inamic atât de debile, ci pentru a-si intinde chiar si mar-
« ginile sale? soldatii comandati, au banii? Nimicu d'in tôte aceste. Ceea ce i-a lip-
« situ, a fostu crerii capului vostru, care mai bine era impluti cu paie. Dar' trada-
« rea a fostu, ce v'a facutu că se inchieiatu o pace scandalósa cu unu inamic debile si
« storsu d'in tôte puterile, si apoi se profitatu de neesperienti'a Sultanului, si se-lu
« faceti se apróbe tractatulu vostru si se-lu confirme prin juramentulu seu. Io con-
« cedu ca intru punitiunea pecatelorú nóstre, si prin neglígenti'a si incapacitateage-
« neraliloru ottomani, Germanii au reportatu asup'r'a nóstra vre-o câteva victorii, si
« ne-au luatú vre-o câte-va cetati, cari au fostu imposibile de a le mai reocupa;
« dar' ce v'a îndemnatu pe voi a restitui Poloniloru cetatea Caminieti, acésta fortaró-
« ti'a, ce natur'a si artea o a facutu impenetrabile? Prin acésta voi ati sacrificatú
« cea mai frumósa parte d'in gloriele si cuceririle lui Mahomedu Sultanulu. Acést'a
« însemnéza óre a lucra dupa legea nóstra? Aceste sunt óre preceptele profetului no-
« stru? Cu modulu acest'a se conserva óre onórea numelui Oliosmanu? Vindict'a di-
« vina i va ajunge de sicuru cu timpu pre toti acei-a, cari au facutu acésta injuria
« imperiului ottomanu, si cari fara vre-o necesitate au datu in manile infideliloru a-
« tâtea localitati sanctificate prin rugatiunile atátoru musulmani.» Dicéndu aceste, i
« dimitte dela sine, ceréndu-le o lista despre starea armatei, starea thesaurului, si
« despre numerulu cetátiloru, atât alu celoru date inamicului, câtú si celoru remase
« imperiului. Védiendu list'a, elu a remasu fórté neindestulitu; si a începutu a defama

**RUSH INTARESCU AZOVULU. POLONII ALEGU REGE PE FRIDERICU-AUGUSTU,
ELECTORELE SAXONIEI**

LXX. Rusii in tóta vér'a acésta au fortificatu Azovulu si Lutichulu

in publicu pe toti ministri, numindu-i tradatori ai imperiului; ér in secretu facea preparative pentru resbellu, si-si propuse a'si întórce armele contra Poloniloru, ca contra unui inimicu pe care-lu credea mai slabu. Totodata se resólve a lua viéti'a lui Rami Reis Effendi si a lui Alexandru Maurocordatu, ca autori ai pazei de la Carlovitiu. Ca inse se aiba macar' umbr'a unui justu pretextu pentru intentiunile sale, elu dicea ca acesti tradatori au lucratu contra ordiniloru Sultanului, cându au accordatu inimiciloru atâtea lucruri, Si pentru ca se-si intarésca si mai bine partid'a sa, scrie la Chanulu si la Maimarii d'in Tatari'a, intrebandu-i: déca si-au datu ei consimtiementulu la pacea infama ce a incheiatu Iskierlet Ogli si companionulu a-cestui-a Rami Reis Effendi? «Sciu-dice elu in acésta scrisóre — si sunt pe deplinu «convinsu, ca atâtu unulu câtu si celalaltu au fostu corupti prin bani de cutra in-
«fideli; au vendutu imperiulu ottomanu; au incelat pe Sultanulu; si astfelu nu
«au inaintatu ci au ruinatu binele ottomaniloru.» Acésta procedere la lui Daltabanu, pe mine m'au adusu in mai mare perplesitate, ca pe Rami Reis Effendi si pe Maurocordatu. Ei vedeau bine, ca trebue se fia sacrificati a resimtiementulu lui Daltabanu, déca mai rămâne acest'a Veziru; ei simtiau pré bine, ca nu este sperantia de a se schimba lucrurile, pe câtu timpu Mufti este in amicitia cu Daltabanu. Dupa multa cugetare asupr'a midi-lóceloru, cumu ar' poté se se asigure, espedientulu celu mai bunu li s'a parutu de a merge la Mufti, si déca s'ar' poté a-lu abate de la amicitia cu Daltabanu. Maurocordatu face planulu cum se purcéda, si-lu instruieste pe Rami ce are se dica lui Mufti, si ce argumente se intrebuintieze. Rami urmandu instructiuniloru politicului Iskierlet Ogli, isi alege o buna ocasiune de a vorbi cu Mufti, si-i spune: cumu Sultanulu l'a insarcinatu a închieié pace cu Germanii si cu Polonii cum d'in partea sa n'a intermissu nimicu ce a fostu cu putintia, de a pune conditiunile cele mai favorabili pentru imperiulu ottomanu; si déca au accordatu ceva infideliloru, acésta o a facutu prin ordinu de la Sultanulu si cu invoirea lui Mufti si a marelui Veziru, Husein Pasia. Si acumu dupa ce a ostenitu si a facutu atâte servitii, bune pentru statulu ottomanu, in locu de recompensa, se vede si elu si colegulu seu, Iskierlet Ogli, espusi estremei indignatiuni a noului Veziru, Daltabanu Mustafa Pasia. Căci acesta nu numai l-a intimpinatu in modulu celu mai offensatoriu, pe cându este cu totul nevinovatu; dar anca s'a pronuntiatu in terminii cei mai amari contra toti acelor-a, cari séu prin ordinulu loru, séu prin invoirea loru au contribuitu la acésta pace; si mai multu, elu s'a demisu péné a dice in publicu, ca va spalà infami'a ce s'a facutu numelui ottomanu, curatindu pe toti ghiaurii interni si externi. Si mai multu anca de câtu fôte aceste, elu prin scrisori secrete a escitatu la rebelliune pe Tatari si pe Chanulu loru, si pe tóte órdele scythice, si pentru a-i inima si mai tare, a latitu intre ei minciuni de minciuni despre reu'a administratiune a statului. Dupa ce aceste si alte assemeni attentate ale lui Daltabanu, precum è pré evidentu, n'au alta de scopu de câtu a ruina pe toti acei-a, cari n'au crutiatu fatigiu pentru a reda imperiului tranquillitatea, ba au de scopu a destitui chiar pe Sultanulu

cu n oue lucrari, si se preparau la o n oua campania ; dar' inimiculu nu le-a datu ocaziune de a intra in lupta cu ei. Polonii alegu rege

asi  amu crediutu—dice Rami, de a n ostr a detorintia, a ve informa despre t ote aceste, ca pe unulu care ati avutu parte mare in realisarea p acei ; si a ve ruga, c a se fiti cu grige nu numai pentru salvarea v ostr a, ci si pentru a celor-a , cari ve considera dealu lor patronu si protectoru ; binevoiti, pr e sante Mufti, a ne defende contra violentiei omului acestui-a. Mufti, Feizulah Effendi, miscatu prin acestu discursu alu lui Rami, si imaginandu-si ca viati'a sa anca este in periclu, se determina a nu astepta lovitura fatale, ci a preveni p a inamicu, si a-lu prinde chiar' in curs'a lui. Pentru a'lu contramina cu mai bunu successu, tramise dupa marele macelariu alu curtiei Cara Mehemedu Aga, omu f orte avutu , care prin lung'a experientia scia se-si ascunda barbari'a sufletului seu, si care prin acestu midi-locu sci  se iea flic'a lui Mufti de neveta pentru fliulu seu. Venindu la Mufti , acest-a i vorbi in urmatorii termini : « Asiu vr e se comunicu Vezirulu  unele lucruri ; si voiam se te rogu a merge pentru mine la elu, se i le comunici, fiind-ca sci  ca sunteti buni amici amendoi. Rami Reis Effendi si Iskierlet Oglu, au fostu la mine, si mi-au spusu multe lucruri rele despre Vezirulu. Se crede ca ar' vr e se destituie pe Sultanulu, si mie se-mi iea vie ti'a, dic endu in publicu c a io asiu fi unu infidelu. Voi sciti c a numai la recomandatiunea mea s'a facutu elu Mare-veziru. Sciti si aceea , ca elu  e ciraculu s eu clientulu meu. Asi , n'asiu vr e ca lumin'a care abi -abi  a amu aprinsu, se se stinga at atu du curendu , si se se iea vie ti'a unui omu , pe care abi  c ate-va dile l-amu inaltiatu la cea mai mare dignitate a imperiului ottomanu. Nu me indolescu de alta parte, ba sunt convinsu, ca Rami si Iskierlet Oglu s'au lasatu a se corumpe cu bani de c  tr  Giauiri in cursulu negociatiunilor de pace si de capulu lor au acordatu Germaniloru si Poloniloru multe lucruri, ce ar' fi potutu se remana imperiului ottomanu : ei au amagitu pe Sultanulu si pe mine cu minciuni studiate, dic endu ca este impossibila de a inchi  e pace, sub alte conditiuni. Pentru aceea asiu vr e se dati Vezirulu in numele meu a intielege , ca io departe de a me lasa influinti tu de minciunile acestoru  omeni, d'in contra, voiu reman e pur e patronulu lui, si me voiu intrepune la Sultanulu cu t ota ocaziunea, nu numai spre a-lu sustin e in dignitatea de Mare-veziru, dar' nu voiu fi contra, se uccida pe toti inimizii sei ». Daltabanu aud indu aceste chiar' d'in gur'a lui Mehemedu Aga, merge inca in acea s era a face visita lui Mufti, si se preface ca vr e a-i vorbi cu inima deschisa ca patronului si binefacatorului seu. Mufti anca se preface si lauda intentionile Vezirulu  promitendu-i a-i da mana de ajutoriu intru t ote, si in particulariu pentru a trage in judecata pe Rami si pe Maurocordatu d'impreuna cu toti complicitii lor. Daltabanu incuragiatu pr in aceste promisiuni se int orna acasa plinu de voia buna, si chiama la sine pe Kiahaia Topal Ibrahimu Aga, care mai in urma s'a facutu guvernatore de Thesalonic'a, si-i spune cu deamenuntulu totu ce s'a petrecutu intre elu si intre Mufti ; in fine ii dise : « Nu potu nega, c a Mufti este p a tronulu meu , si lui amu de a multiami, ca am ajunsu la dignitatea de Mare-veziru ; dar' nu-mi vine la socot ela, ca acestu omu are at ata influintia la Sultanulu, in c  tu pune si depune veziri dupe capriciulu seu ; c  ci precumu a destituitu pe

pe Friedericu-Augustu, care mai înainte era electore alu Saxoniei ;
acestu nou rege se puse cu tóta seriozitatea a face preparativele

« Husein Pasia, si mi-a datu mie insigneile imperiului, chiar asiá me póte destitui
« pe mine si a pune altulu in loculu meu. Vediu inse cá nu este nici unu midi-locu
« prin care l-asii poté discreditá inaintea Sultanului, fiind-ca acesta se póta cu o
« veneratiune prè mare catra elu ; este dar' necessariu a-lu curatí d'in cale, fara cá
« Sultanulu se scia ceva ; cáci, este mai usioru a se bate cu unu omu mortu, decâtu
« cu unulu viu. Asiá, spre a-lu curati d'in viétia, mi-amu propusu urmatoriulu es-
« pediente. Juoi, pe cându tóte tribunalele si alte oficiuri sunt inchise, ilu voiu in-
« vita la mésa, si sub prandiu vre-o cati-va ómeni incrediuti ai mei ilu voru sugru-
« má cu o córda de arcu. Dupa aceea voiu aduna Ienicerii , i voiu face se se revól-
« te, indata voiu anuntiá Sultanului, cá Ienicerii pretindu irrevocabilu mórtea lui
« Mufti, precumu si capulu lui Rami si alu lui Maurocordatu, si alu cátoru-va alti. »
Kiahaiá , tradatoriu consummatu, aproba la vedere proiectulu Vezirului , si lau-
da intentiunea lui. In nóptea urmatória inse isi schimba vestimentele , merge la
Mufti si-i descopere pericolu ce-lu amerintia. Mufti i multiamesce si-lu dimitte
de la sine, facéndu-i promisiunile cele mai măgulitórie. Êr'catra trei óre din
nópte se pune in trasura, merge dreptu la Sultanulu, si-i spune cele ce audise de la
Kiahaiá: Totodata i da consiliulu a condamna la mórte pe Daltabanu , pentru ca se
nu póta escita nuóe turburari in imperiu, si-i promite ca d'in partea sa va da Fetva
necessaria la executarea mortiei lui Daltabanu. Si — adaoase Mufti — fiindu-ca este
de temutu, ca déca s'ar' precipita lucrulu, ar' potea se se revólte poporulu, asiá se
insarcina elu a inventa unu pretestu pentru a-lu tramite pe ceea lume fara sgomotu,
Mufti întorcéndu-se acasa , pentru ca se nu mérga la Vezirulu la mésa , se face ca
sufere de podagra in picióre , si tramite la elu pe unu Talkisiu cu rogarea ca se-lu
onoréze cu presentia sa, fiindu-ca are de a-i comunica lucruri de mare importantia.
Vezirulu, indata ce primi acestu mesagiu, pléca la Mufti ; cáci nici prin minte nu 'i
trecea, ca inimizia sei au luat mesurile de a scapa de elu. Vedendu-lu Mufti intrandu
i dişe : « Charu domnului ! Sultanulu mi-a accordatu tóte cererile. Elu mi-a promis
« ca se invoiesce la mórtea lui Rami Reis Effendi, numai trebue se se invente cauza
« plausible pentru a-lu poté condamna. Io amu unu consiliu, care déca l'ati urma,
« io credu ca nu v'ar' lipsi nici pretestulu, nici legitim'a cauza de a-i lua viétia. Dar'
« pentru a fi sicuru de succesu, trebue mai inainte de tóte a-lu departa de pre langa
« curte. Si acést'a nu se póte face altminteru , decâtu a-i oferí in recompens'a ser-
« vitiiloru sale unu titlu de Veziru cu trei tugurá si apoi dupa câte-va dile a-lu tra-
« mite ca guvernatoru in vre-o provincia departata. Dupa aceea este usioru de a-i
« atribui vre-o crima, spre a-lu face odiosu inaintea Sultanului ; si mórtea lui e si-
« cura. Stersu odata acesta d'in cale, cu Iskierlet Oglu este mai usioru ; pe acesta
« ilu poteti ucide, precum se da la unu cane in capu pe strade. » Mufti pentru a da
mai multu pondu vorbeloru sale, fece pe Daltabanu se jure, ca nu va spune nimenui
nimicu, nici maçar la Kiahai'a seu. Vezirulu amagitu prin aceste minciuni specióse,
se credea sicuru de tóte, nedubitandu nimicu in amicitia lui Mufti. Asiá ilu întrebá
pe Rami Reis Effendi , mai întâiu cam in risu ; déca n'ar voi se lla promovatu la

bellice, dar' voindu a-si assecura affectiunea nobililoru, elu amână campani'a pe anulu urmatoriu.

dignitatea de Pasia ? Acesta, instruitu de Mufti , cade la picidrele Vezirului , si-lu rîga se-lu crutie de o sarcina atîtu de grea ; pentru elu este destulu a fi unu copistu, n'are nici o ambitiune , si nu è nascutu pentru dignitatea de Vez'ru ; nici talentele lui nu sunt formate pentru a guberna o provincia ; si nicairi nu pôte proba diligenti'a si fidelitatea sa mai bine ca in cancellaria. Daltabanu luandu aeru seriosu, ilu infrunta pentru aceste vorbe si-i da se pricépa , ca déca nu se va supune vointiei Sultanului, isi va perde tôte meritele servitiiloru sale d'in trecutu, si afara de acestea va fi espusu indignatiunei Sultanului. Rami simulandu resistentia , in fine se supune , ér Daltaban anuntia Sultanului prin unu Talchisiu, ca Rami Reis Effendi cere a fi dimissionatu d'in Calem (*), si a fi onoratu cu trei tuguri, si d'in partea sea se rîga a-i accorda acésta cerere. Sultanulu care se intielesese despre tôte cu Mufti, se invoiesce fara dificultate si adaoge, ca in consideratiunea servitiiloru sale, nu numai i accorda trei tuguri, dar' ilu declara de caimacanu si de consiliariu alu seu intimu, si ca atare elu va avé de a fi totdeauna pre langa curte. Acésta dispositiune nu potú se placa lui Daltaban ; ea i nimicia totu planulu, dar nu potea se se oppuna la ordinulu Sultanului. Chiamá pe Rami la sine, ilu imbracă cu tog'a de Veziru, si-lu investi cu titlulu de Cubbe Nishin, séu consiliariu. Tóta lumea a fostu surprinsa de acésta promotiune estraordinaria si neusitata a lui Rami ; cáci toti sciau ca Daltabanu desapróba pacea d'in urma , si mai bucurosu ar' voi a pedepsí cu mórte pe promotorii ei, decátu a-i inainta la onoruri inalte. Pentru acci-a cari nu scieau ce s'a petrecutu intre Mufti si intre Daltaban, pareu unu misteriu, ca acei-a , pentru a caroru pedépsa se facusera preparativele , acumu se promová la cele mai inalte posturi. De aci se escara varie si nu prè favorabile sciri despre Daltabanu ; se dicea adeca, ca este perdutu, séu dupa proverbiulu turcescu : a cadiutu d'in sié (**). Ér despre Sultanulu se dicea, ca este instrumentulu ambitiunei unoru curteni, ca Mufti si creaturele acestui-a Rami si Iskierlet Ogli, l-au orbitu prin lingusirile si apucaturile loru maestre ; cá Rami inaintatu intrunu modu atîtu de estraordinariu de la copistu la dignitate de Veziru n'are altu merit, decátu ca a vëndut la infideli onórea numelui ottomanu, in fine, cá tôte aceste sunt semne cá Daltabanu, acestu erou alu secului, acestu bravu defensoru alu gloriei Turciloru si a Sultanului loru, are se fle condamnatu la mórte ; séu celu puçinu tramisu in exiliu , cá acei tradatori se nu mai aiba nici-unu obstaculu intru realisarea intentiuniloru loru perniciose. Daltabanu vediendu d'in vorbele aceste , ca poporulu este in partea sa , si ca desaproba procedúr'a lui Mufti, si apoi se intaresce in propusulu seu da uicide mai întâiu pe Mufti, pe Rami , si in urma , de va fi necesariu , a destitui chiar si pé sultanulu. Nevrendu inse a precipita lucrulu, si pentru cá succesulu se fle mai sigurú , chiama la sine pe mai susu mentionatulu Cara Mehemedu Aga, despre care, fiindu-i vechiu amic, nu se indoiu cá-i va fi intru tôte fidelu, ilu consulta si-lu intréba despre cele ce se vorbescu intre poporu asupr'a lui insusi, asupr'a lui Mufti, si asupr'a lui Rami ; si

(*) Cancelaria, *Tr. Rom.*

(**) A se vedé not'a 48 la capu IV diu cartea III. *Tr. Rom.*

SUCESU DUBIU ALU VENETIANILORU CONTRA TURCILORU PEMARE

LXXI. Nu multu dupa acést'a Venetianii si-au tramisu flot'a in

mai alesu ca cumu a primitu poporulu favorurile ce Sultanulu a facutu lui Rami Cara Mehemedu Aga, spre a seduce pe Vezirulu de o parte, si de alt'a spre a-si ascunde intentiunile sale, 'i vorbesce dupa gustulu seu, si-i dice ca poporulu este fôrte indignatu de onorurile ce s'au datu lui Rami; ca preste totu poporulu crede ca Sultanulu este numai o papusia in manile lui Mufti, si pôrta numele de Sultanu, pre cându adeveratulu Sultanu este Mufti, care dispune despre tôte dupa placu; ca nu numai poporulu vorbesce asia, ci si Er-Babi dcvlet, adeca capii magnatiloru. Daltabanu care nu presuppunea tradare d'in partea lui Casab Basî, nu se potù retie, né, si erupse in urmatôriele cuvente: «Anca cate-va dile, scumpulu meu Mehemedu, si tu vei vedé scene frumôse». Mehemedu abiâ esi de la Vezirulu, si indata se duse a raporta lui Mufti. Acest'a nu mai dubita acum de cele ce 'i raportase Kiahai'a; elu se intarî in suspitiunile sale, si se resolvî a accelera perirea lui Daltabann. Intr'aceea Daltabanu anca face preparative pentru a omorî pe Mufti Elu avea in curtea sa unu dervisiu, séu monachu, cu numele Mahomedu, de nascere moldovanu, vechiu servitoriu alu seu, pe care pentru probele ce a datu despre fidelitatea sa ilu facuse Basi-Ciocadar, si n'avea de a ascunde nici-unu secretu de inaintea lui. Pe acesta ilu insarcinâ Daltabanu cu esecutiunea planului seu, si-i dice se procure o córdă unsa bine cu sapunu, si candu Mufti va voi se-si spele manile, se i-o aruncepe dupa grumazi, si cu adjutoriulu celorlalti servitori immediatu se-lu sugrume. Monachulu consimte la tôte si promite a implini ordinulu Vezirului; nu-i pasa-ðise elu, de 'ar' costâ si viétia. numaî se pôta trage in infernu pe inimizii domnului seu. Preparate asia tôte lucrurile, Daltabanu tramite la Mufti pe Sieich Ogli, succesorele lui Rami in oficiulu de Reis Efendi, spre a-lu invita la mésar pe diu'a urmatôria, care era Juoi, diua libera de lucru, Mufti i raspunde, ca anca totu suferde de podagra, dar' déca i va fi mai bine, va merge de siguru. Venindu Sieich Ogli cu acestu respunsu inderetru, Daltabanu ordina o mésar splendida, si dice Agalariloru sei, ca pe data ce Mufti va intra, ei se se retraga, fiindu-câ are ceva secretu cu elu. In demânétia urmatôria péné in diua, Daltabanu tramite anca odata la Mufti pe Kiahai'a seu, Topalu Ibrahimu Aga, spre a sci pozitivu, déca vine la mésar ori nu. Topal merge la Mufti, si spunédu-i cu ce l'a insarcinatu domnulu seu, ilu face toto-data atentu, se aiba grije câ sunt pusi omeni pentru a-lu strangula. «Prêbine—respunse Mufti lui Kiahai'a—mergeti si spuneti domnului vostru, câ asta-di sunt cu multa mai bine decâtu ieri, si la amédia-di de siguru voui fi la elu; Dar — adăose Mufti, speru dupa Dumnedieu, ca voui avé midi-locu si cale de a scapa d'in cursele lui. Tradatoriulu Kiahai'a vine si aduce domnului seu respunsulu lui Mufti. Vezirulu plinu de bucuria, astépta cu indestulire fericitulu momentu, candu se-i cada in ghiara obstaclulu principale alu intentiuniloru sale. Tôte se facu si se punu la cale, pentru scen'a tragica ce era se urmeze. Intr'aceea vine amédia-di, dar' Mufti nu se aréta. Daltabanu impatientu, era chiar' se tramita anca odata pe Reis Efendi la elu, candu éca intra unu talchisiu de la Mufti, si-i anuntia lui Daltabanu, ca chiar pe cându voiâ domnulu seu se se puna in lectica pentru a veni la Vezirulu,

marea mediterana. Kiel Mehemedu Begu (36) se încercă cu galerele sale a ataca insul'a Tinos, dar' Bartolomeo Moro l-au respinsu, si

unu ordinu alu Sultanului, ilu chiamă la curte; neputendu-se oppune a trebuitu se măr-ga; asiă se escusa pentru asta data; dar' va tramite in loculu seu pe Nakibu Effendi fiulu seu celumai mare; se rōga totodata că se amēne mēs'a pentru elu; péné atunci spera a i se da ocasiune de a convinge pe Sultanulu despre necesitatea de a-lu intari in dignitatea de Veziru, si de a inventa unu midi-locu pentru a nimici pe inimizii sei. Abiă terminase talchisiulu acesta, si Nakib Effendi se presenta in persōna, care, assemenea face mii de escuse pentru tatalu seu. Negresitu, Daltaban nu putea decâtu se se necajēsca, ca i-a scapatu acel-a, pe care ilu credea degiă in curs'a sa. Dar' temendu-se se nu se tradea, primi pe Nakib Effendi cū cele mai distincte onoruri si cu pomp'a cea mai mare, mergēdu contra usului, péné la Arzoda (*) inaintea lui, si dicēdu-i: « presenti'a fiului imi este chiar' atātu de gratiōsa, ca si a parintelui; « ordinele Sultanului sunt mai pre sus de tōte; onōrea ce mi s'a promis, este nu- « mai amenata, si speru ca la septeman'a voiu vedē pe Mufti in persōna. » Pe candu fiulu era la pompōs'a mēsa a Vezirului', tatalu merge la Sultanulu imbracatu in vestminte de doliu. Dupa ceremoniele usitate de respectu si suppunere, Sultanulu i dice se iea locu pe Ihamu sēu covoru, éra dupa aceea ilu intreba, ca ce pōte fi cau-s'a, de vine atātu de tristu si inspaimentatu, că si candu i s'ar' fi intemplat ceva? « Asiă è prē îndurate dōmne, incepū Mufti, amu ratiune de a fi tristu si cuprinsu de « durere. Noi toti suntemu amerintiati de unu periclu, care cu atātu è mai gravu, « cu cătu è secretu. Io nu vedu cumu l-amu poté deturna, dēca cumu-va suflarea « Maiestatiei Vōstre nu va imprastiă nuorii oragiosi, inainte de a se aprinde fulgerulu « detunatoriu. Ceea ce-mi apēsa sufletulu este, ca contra intentiunei mele io amu « contribuitula agravarea acestei tempestati. Rapitu de audiulu fapteloru eroice ale ve- « zifului nostru, necunoscēdu-lu pe cătu timpu era departatu, decâtu d'in partea « cea buna a sa, ornatu de virtuti, scutitu de vitluri, io amu crediutu ca nu potu « da probe mai bune de zelulu meu pentru a ve servi, decâtu a ve recomenda se pu- « neti pe acestu omu in fruntea administratiunei imperiului; si candu amu vediutu « că Husein Pasia, dedatu cu totulu lenei si beuterei, era incapabile se fiă in frun- « tea statului, io m'am intrepusu pentru acestu omu si n'am incetatu de a ve mo- « lesta cu rugarile mele, péné ce in urma l-ati facutu mare veziru. Dar' indata ce « s'a vediutu in acēsta inalta dignitate, a lasatu a se vedē, cumu péné aci a sciutu « se-si ascunda reutatea si perfidi'a inimei sale, si s'a aretatu inimicu pe fație totoloru « despre cari credea ca-lu voru impiedica in proiectele sale turbulente. Io l-asiu, ierta « usioru dēca ar fi conspiratu numai contra mea; si cu tōte ca a conceputu idē'a con- « traria tuturoru legiloru divine si umane de a me strangula, io totusi n'asiu dice ni- « micu si nu m'asiu plange, dēca asiu sci ca mōrtea mea ar' salva imperiulu de ru- « in'a de care prin elu è amerintiatu. Dar trebue se vorbescu, candu vedu ca acestu « ingratu escita pe Ieniceri la revolta; chiama pe Channulu Tatariloru in acēsta ce- « tate, Dumnedieu scie cu ce intentiune!; reprobă in publicu pacea inchiata cu ini- « micii, si tractēza de infideli pe acei-a cari o au facutu; frange tractatele intarite cu

(*) Sala de audientia. *Tr. Rom.*

«juramentu; si îndată ce l-ati pusu în funcţiunile onorifice, a început a misca toate petrele pentru a ve detrona pe voi, cel mai bunu d'între toti imperatii, si a semena turburari si împarechieri în toate provinciile imperiului vostru. O! Maiestate, preveniti aceste calamitati terribili; căci altminteru me temu că va fi prè tardiu a deplange prè marea vòstra clementia!

Cuvenetele astutului Mufti iritara foarte multu pe Sultanulu, si-lu adusera în mare tremu. «Ce este dara de facutu pentru a preveni reulu?» întrebă elu. Êr Mufti răspunse: «Nu este altu midu-locu Maiestate, decâtu a estermine pe acestu infam u veziru si a pune altulu în locul lui, mai fidelu si mai suppusu Maiestatei vòstre, si carui-a se-i fla la înima a mantiené pacea. Taiatu odata capulu, celelalte membre, ori câtu ar fi de agitate, reintra în liniste, pe data ce capulu nu se mai misca. Pe Rami se-lu admitteti în consiliu; elu a datu probe suficiente despre fidelitatea si prudentia sa.» Sultanulu nu esită unu momentu a primi propunerile instructorului seu de odinioara, si-lu însărcină cu executarea. Vediendu Mufti acesta, anca în acea noapte a tramisu dupa Rami Pasia, dicându-i se-si schimbe vestimentele. se vina a-lu cerceta si a se consulta despre mesurile ce sunt a se lua pentru a ucide pe Daltabanu. Dupa câte-va momente de consultare, ei se invoira a-lu surprinde în modulu urmatoriu. Se recomende lui Daltaban a face pe Rami Pasia Seraskiru de Babadagu; Mufti d'în partea sa va consilia Sultanului, ca pe talchisiulu ce Vezirulu i va tramite spre acestu scopu, se scria ca chiar acest'a a fostu si cugetulu seu, fiindu-ca a observatu nemulţumirea poporului si a Ieniceriloru pentru numirea unui cancelistu de Veziru; pentru aceea vede că è necessariu a-lu departa de la curte, spre a face se încete murmurulu soldatiloru si alu poporului. Luata asta resolutiune, Mufti în demânţi'a următoria tramite pe fiulu seu Nakib Effendi la Vezirulu spre a-lu escusa d'în nou, ca nu si-a potutu tiené promisiunea de a merge la mеса, fiindu-ca Sultanulu ilu chiamase la sine; si spre a-i spune totodata, ca prevedinti'a divina pare a fi tramisu acesta pedeca, căci i s'a datu ocaziune de a consilia Sultanului, se departe pe Rami de la curte, si se-lu faca seraskiru în Babadagu, nu remane alta decatu a adresa unu talchisiu la Sultanulu, si a-i cere invoirea înainte de a-si schimba cugetulu; êr în talchisiu se faca dupa usu, elogiulu lui Rami, pentru ca Sultanului se nu para lucrulu suspectu; se dica, pentru esemplu, ca Rami prin servitiile sale ce a facutu imperiului cu atâtă fidelitate, merita acesta distinctiune, si nu scie altu omu mai aptu decâtu elu pentru a mantiené pacea si a tiené în freu pe Ghiauri. Precându Mufti jucă acesta rola faţie cu Vezirulu, elu tramite totodata la Sultanulu una teskierea sêu biletu, prin care i anuntia ca Vezirulu i va face propunerea sciuta si-lu roga nu numai a-si da invoirea, dar' a-lu chiama la sine sub pretextu de a conferi cu elu asupr'a instructiuniloru ce vre a da lui Rami pasia. Scen'a se petrecu chiar precumu o a dispusu Mufti. Daltaban tramite talchisiulu seu la Sultanulu; Sultanulu ilu confirma, scriindu formul'a usitata: Asia se fla; apoi prin Baltagilar Kiahaiasi i ordina a veni la curte. Dêca scia Daltaban de curs'a ce-i era intinsa, elu putea se scape foarte usioru; căci în locu de a merge la curte, elu poté suscită un'a d'în acele revolutiuni, cari totdeauna se termina cu detronarea Sultanului. Dar elu nu scia nimicu de intrig'a lui Mufti, si se pune pe cale catra curte urmatu de cortegiulu seu ordinariu. Ajunsu aici, intra mai întâiu. dupa usu. Kislar Agasi în şala; imediatu dupa aceea vine Baltagilar Kiahaiasi de la Sultanulu, si somméza

pe Daltabanu in numele acestui-a, a depune insigniele imperiului ce i-au fostu concediute. Daltaban, omu curajos si de o resolutiune estraordinaria, dedatu cu yariile schimbări ale fortunei, refusa a da insigniele inainte de a vorbi trei cuvente cu Sultanulu. » Si déc anu-lu voiu poté face se revina — striga Daltabanu — atunci conșimțiu a-mi perde nu numai dignitatea, ci si viétia. » Tóta lumea era curioșă a sci, pentru ce Daltabanu a voitu cu atâtă insistență a vorbi cu Sultanulu ? Unli credeau ca a voitu a-lu assassina cu unu pumnariu ce-lu portă totdeauna sub vestmentu. Altii nu-i atribuiau intențiune asia desperată, ci diceau numai . ca a voitu se arete Sultanului pericululu in care ilu duce increderea escesiva ce o are Mufti si Rami , si a-i propune ceea ce i-a propusu si cu alte ocașiuni , ca intr'una séu duoe expedițiuni va recastiga totu pentru imperiulu ottomanu, ce acesta perduse prin negociațiunea de pace a acestoru tradatori. Dar' Sultanulu intr'atâtă era de fermecat prin astutiile lui Mufti , in câtu nu numai că a refusat a da audienția lui Daltaban , ci anuntiandu-i-se cererea acestui-a, indata a ordinaru a-lu prinde , a-lu lega , si a-lu desbraca ca pe unu lotru, si a-lu uccide immediatu pe campulu Babi Humaiun , ér trupulu a-lu arunca la cani in Sirik Meidan. Abia datu acestu ordinu, oficiarii Sultanului ilu si esecuta , prindiendu si legandă pe Daltaban si ducendu-lu in piati'a de perdiare. Pe cale i vine in prma Baltagilar Kiahaiasi , si-lu intréba in numele Sultanului , ca ce a voitu se spuna acestui-a : si totu odata ilu esórta a lua Abdest si a-se cai de pecate , pentru ca se nu-sí pérda si sufletulu si trupulu. Daltabanu i respunde , ca de candu isi aduce aminte, nu a incalécatu niciodata calulu fara ca mai inainte se nu fi luat Abdest, si n'a intermissu nici-odata o singura óra, fara a nu se intorce catra Dumnedieu prin o rugatiune de pehiténtia ; si spera si acumu in grati'a lui Dumnedieu si a profetului scu, ca de si infidelii ilu omóra trupesce, sufletulu seu totusi nu va peri. In câtu pentru aceea ce a voitu se spuna Sultanului, n'o póte comunica cu nime altulu decâtu singuru cu Sultanulu ; dar' dupa aceste n'ar' poté decâtu cu órre se caute in faci'a acelui-a, ca re cu modulu acest'a tramite la mórte pe celu care cu credinția l-a servitu, si asia ilu da pe man'a Kisilbasiloru si strigolbru. Nu este decâtu unu singuru remediu contra acestoru rele : providinti'a divina, de care nu se indoiesc ca după mórtea lui va lumina pe Sultanulu , câtu a retacitu de la inimi'a sa cea buna si de la legea musulmana. Candu s'au raportatu aceste Sultanului, elu a fostu cuprinsu de o impresiune incredibile ; perpleșitatea lui a crescutu, candu a vediutu cu câtă taria de inima merge Daltabanu a primi mórtea, si presupunea că ceea ce a voitu acesta se-i spuna, trebue se fla fostu de o suprema importantia ; dar' de alta parte, afecțiunea si increderea ce o avé câtră Mufti, vechiulu seu preceptore, l-a facutu de a nu fi destulu de prudente in judecat'a sa. Nesciindu ce se faca, si pentru a avé timpu de a medita mai cu maturitate asupra lucrului, ordină a suspende esecutiunea si a inchide pe Daltabanu in Kapu Arasi, séu carcerile curției. Audiendu despre acést'a Mufti si Rami, care intr'aceea fusese numitu mare-Veziru, tremurau de frica, că Sultanulu revenindu-sí prin musttrarea de cugetu a lui Daltabanu, ilu va libera si scapa de mórtea sicura. Dreptu aceea, in demánéti'a urmátoria póně in diua mergu la Sultanulu, si-i dăcu ca schintei'a aruncata de Daltabanu a prinsu dejă focu ; disordinea și seditiunea se lătiesce degiă in tóte partile ; nu este altu mîdi-locu pentru a o împedeca, decâtu a ucide pe Daltabanu autorulu ei. Sultanulu coprinsu de frica, dă ordinu a esecuta

elu a fostu cōstrinsu a perasi acumu a dōu'a ōra acēsta insula. Au mai fostu anca si alte mai multe lupte pe mare, dar' succesulu loru a remasu dubiu. Flot'a turcēsa a prinsu trei nave de pirati si le-au dusu la Constantinopole. De alta parte se pare cā Turcii dupa o scurta lovire de dōue-ori au voitu a se feri si a nu intrā in lupta seriōsa ; de aceea Venetianii au consideratu acēstea cā dōue victorii pentru sine.

**MUSTAFA PARE A FACE PREPARATIVE BELLICE DAR' IN SPIRITULU SEU ERA
TURBURATU**

LXXII. Aceste au fostu evenimentele presentei espeditiuni. Despre inceputulu celei urmatōrie se pōte dice cu dreptu cuventu , ca ea justifica proverbiulu turcescu , care dīce , ca «inimiculu nu cunosce nici-odata pe deplinu starea inamicului seu». Sultanulu Mustafa, dupa reintōrcerea sa la Constantinopole a facutu tōte preparatiunile possibili pentru resbelu ; dar' in inim'a sa era turburatu , si pareu ca-i dīce cine-va ca nu va avē succesu bunu.

OMINOSE PREDICERI ALE POPORULU

LXXIII. Turcii, cari mai inainte intrau cā voluntari in servitiulu militariu , acumu se arēta renitenti, nu voiescu a se suppone nici

immediatu sententi'a de mōrte contra lui Daltaban. Aresta audindu-si sententi'a, cere apa pentru a-si face Abdestu, si dupa ce si-a facutu rugatiunile usitate, dīce catra carnelle : ucideti acumu voi musulmani infideli pe acela, pe care infidelii Ghiauri nu l'au potutu ucide. Si nelasandu se-i lege ochii, elu cautu cu indatinata-i intrepiditate la lovitura fatala, ce cu capulu i luā' viati'a. Asia a muritu Daltaban, celu mai bravu d'ntre civili si militari, ce avu vre-o-data imperiulu ottomanu. Turburarile ce au urmatu dupa mōrtea lui, sunt probe invederate despre amoreu ce o avutu elu la poporu. Versuri satirice se dilatau pretutindenea in Eski si Giamie. Ar' fi prē lungu a le copia tōte aci. Fia de ajunsu urmatōri'a : « Vina, pēn'a mea , se fugimu d'in acēsta tiēra, de unde pacea, onōrea, legea divina, si respectulu catra Maiestatea ottomana, au fugitu dejā. »

(36) *Kiel Mehemedu Begū*. In insule sunt mai multi beghi, cari possu celu puțin o galera, spre a purta negotiu in timpu de pace si a comite fapte de corsaria in timpu de resbellu. Begulu, dēspre care ē vorb'a aci, era unulu d'ntre eei mai renumiti, nu numai pentru ca era avutu, precumu sunt ei de comunu , avendu trei galere ce le tieua cu spesele sale, ci pentru ca era unu corsariu phocianu si se pricepea fōrte bine la corsaria. S'a numitu Kiel, fiindu ca era plesiugu si avē capu crustatu. Marinarii greci jlu numiau Kasida.

chiar' porunciloru Sultanului , si nu se indupleca nici prin rugari nici prin amerintari. Sultanulu , imbracatu in vestmente se nu fia cunoscutu , candu mergea prin adunarile poporului , de multe-ori trebuia se audia de la cetatiani si soldati unele cuvente ca cele urmatórie : « Cá Osmanií se batá pe Germani , este unu lucru ce trece « preste puterile nóstre. Dumnedieu a aretatu pe fație , ca elu tiene « parte Ghiauriloru ; despre acésta a sa resolutiune ni-a datu probe « mai mult cá suficiente. Prin urmare este in vanu a versá atâté tor- « rente de sange musulmanu , pe câtu timpu noi avemu de a ne « lupta atâtu in contra lui Dumnedieu , câtu si in contra ómeniloru.»

AMBII IMPERATORI SUNT ÎNGRIJITI DE RESULTATELE BELLULUI

LXXIV. Sultanulu sciea bine , catu este de necessaria pacea cá remediulu la redicarea starei desolate a imperiului , si acést'a era dorint'a sa cea seriósa. Dar' ceea ce l-a retienutu de a lua elu initiativ'a pentru pace , a fostu superstitiunea sa si temerea , cá prin acést'a ininicii s'ar face anca sí mai aroganti , si ar' scadá onórea imperiului ottomanu. Imperatulu germanu din partea sa nu era mai puçinu impatiende de a vedé terminatu acestu bellu , nu pentru ca ar' fi desperatu de óvictoria in contra Turciloru , ci pentru-ca se temea , cá sub timpulu pe candu era incurcatu in acestu bellu , regele Spaniei ar' poté se móra , si certele ce se voru nasce in aceiu casu pentru succesiune la tronulu Spaniei , ar' poté se-lu impedece in progresulu fericitu alu armelor sale. Elu inse tienea ca este desonoratoriu pentru sine , a cere pacea de la unu inimicu pe care l-á invinsu , si a-i da prin acést'a de buna voia cunun'a gloriei. Ambasadorii Angliei si Hollandiei erau presenti si poteau pasi cá mediatori pentru pace , dar' fiindu-cá propunerile loru de atâté ori au fostu refutate , asia au cugelatu ca é mai bine se astepte ca beligerantii se céra pacea , decâtu ca se li-o propuna ei.

SAGACITATEA LUI ALEXANDRU MAUROCORDATU

LXXV. Alexandru Maurocordatu , primu interprete pre langa curtea ottomana , a observatu cá ambe partile sunt inclinate spre pace ; si precumu era elu unu omu de spirítu petrundietoriu , amatoriu de gloriá , si pre langa aceea devotatu cu totulu intereselorú imperiu-

lui, se resolvi a se folosi de acésta ocaziune, si a salva imperiulu de la ruinarea totale, si in acelasiu timpu se-si face unu nume nemuritoriu in totu imperiulu.

ELU ESTE PRIMULU MIDILOCITORIU ALU PACEI

LXXVI. La reusírea acestei affaceri elu isi pusesese tóta speranti'a mai alesu în spiritulu celu blandu si impaciuitoriu alu vezirului Hussein Pasia. Asia facéndu-i odata visita, elu întórse discursulu asupr'a cestiunei de pace, si-i dîse, că de si elu nu audise anca nimica despre acést'a de la ambasadori, totusi pre câtu cunósce situatiunea presenta a crestiniloru, póte se affirme cu siguritate, ca imperatulu Germaniloru doresce a inchié pace cu Turcii. Vezirulu reflectá, că nu se póte crede, ca imperatulu, ambitionatu prin victori'a din urma si plinu de sperantia pentru alte nóue triumfe, se voiésca a accepta pacea déca i s'ar' offeri, si cu atátu mai puçinu se o offere elu din partea sa. Er' Maurocordatu replicá, ca asia s'ar' pâré la vedere, dar déca i s'ar' concede unu timpu nu mai multu decátu de o septemana pentru a poté sonda pe ambasadori, elu cutedia a assecura pe Vezirulu, că-i va aduce nu numai invoirea imperatului, dara chiar si cererea din partea acestui-a pentru a intra in negociatiuni de pace.

PRUDENT'A LUI PURCEDERE LA NEGOCIATIUNILE DE PACE

LXXVII. Dupa ce i se daduse fara nici-o greutate permissiunea ceruta, Maurocordatu merge si-si face visitele sale la ambasadorii principiloru crestini. Cu acésta ocaziune le dîse, ca elu in atâte favoruri s'a impartesitu de la imperatulu Germaniei, in câtu ar' merita cu dreptu a se considera de celu mai ingratu, déca n'ar' face si elu ceva prin ce se-si arete recunoscinti'ă sa; a cercatu de multe-ori ocaziunea de-asi offeri imperatului servitiile sale, si de a-si areta, precumu se cuvine unui crestinu, fidelitatea sa in fapta, dar' niciodata nu i s'a prezentatu ocaziunea atátu de ampla cá chiar' cea de acumu; elu scie bine, ca imperatulu ingrigitu de unu bellu cu Franci'a, doresce din tóta ânim'a pacea cu Turcii, dar' nu vre se descopere acést'a Turciloru, pentru ca se nu le dea ocaziune de a presu-pune caus'a cea adeverata, si prin acésta a-i face si mai arroganti si mai insolenti in pretensiunile lor; déca inse au incredere in elu, si

voiescî a-lu auctorisa că se *conduca lucrulu asia precumu lui i se va paré de bine, atunci elu va stabili o pace sub conditiunile ce in-susi imperatulu pôte rationally se le pretinda ; dar' mai inainte de tôte este necessariu, că ei se jure pe sant'a evangelia ca voru tie-né in secretu aceea ce elu le va descoperi , pentru-ca altminterea elu si intreg'a lui familia ar' fi espusi la celu mai mare periclu, căci tóta lumea crestina cunósce prè bine crudelitatea Turciloru in contra acelora, despre a caroru infidelitate ar' avé si cea mai mica suspiciune. Ambassadorii respunsera, ca pôte ca imperatulu nu va respinge o pace sub conditiuni oncrabili, dar' elu nu o va cere acésta nicidecumu la Turci ; déca inse interpretele voiesce a propune acestu lucru in numele seu propriu, atunci elu de siguru isi va deoblega fôrte multu pe imperatulu. Maurocordatu intorcându-se la Vezirulu, i representâ lucrulu cu totul in alta fație, si-i dîse, ca pre câtu a potutu intielege de la ambassadori, imperatulu nu numai că nu este in contra unei paci, dar' ca elu o doresce din tóta ânim'a, si ca i-ar' fi rugatu a pune odata capetu, séu intr'unu modu séu intr'altulu, a-cestui bellu ruinatoriu. Aceste cuvente pareâ ca au desteptatu din morti pe Vezirulu ; si imbraçiosîndu pe maiestrulu fabrica-minciuni (37), i dîse : « Déca vei esecuta acésta opera divina, si vei face « cá imperiulu nostru se-si revina in starea sa normale atâtu de do-« rita, o ! atunci poti fi siguru că Sultanulu iti va fi fôrte deobligatu, « si ca memori'a servitiiloru tale va fi pururia scumpa si pretiósâ « domnitoriloru statului ottoman ».

SE VORBESCE IN PUBLICU DESPRE PACE

LXXVIII. Aceste apucaturi ale lui Maurocordatu au avutu acelu efectu , ca atâtu Turcii câtu si crestinii au inceputu a vorbi cevasi mai pe fație despre negociatiunile de pace. Ei si de o parte si de al-

(37) *Maiestrulu fabrica-minciuni* Alexandru Maurocordatu cunoscea limbele si artea poetica a Orientaliloru chiar atâtu de bine că si geniufu curtiei ottomane. Elu pare a fi imitatu aci pe celebrulu poetu persicu, Sieicu Sadi, in specialu unde acest'a in Giulanistanulu seu dice : « o minciuna care adjuta, este mai buna, decâtu unu « adevèru care incurca ». Si intr'adeveru, elu nu potea face mai mare servitiu ambeloru imperatii, si a-si face mai mari meritè pentru ele, decâtu chiar' prin acésta minciuna. Se pôte dice cu proverbiulu, ca cu o lovitura a omoritu doue musce.

t'a credeau, că acést'a se pôte face fara cea mai mica scadere a onórei domnitoriloru lor, căci, amagiti de Maurocordatu, si unulu si altulu credea că initiav'a vine de la inamicu.

AMBASADORULU FRANCIEI VRE SE TURBURE NEGOTIATIUNILE, DAR' NU-I SUCCEDE

LXXIX. Feriole (38), ambassadele francesu, audiendu ca se vorbesce in publicu despre affacerile de pace, se adoperă in totu modulu

(38) *Feriole*. Pe cându d-lu Chateaneuf era ambasadurul Franciei in Constantinopole, d-lu Feriole urmă campani'a tarciloru, si intretinea corespondentie secrete intre curtea francesa si intre Veziru. Dupa revocarea lui Chateaneuf, a urmatn in locu-i ambasadoru d-lu Feriole, fiindu-ca se credea despre elu, ca prin lunga experientia si-a apropiatu perfectă cunoscentia despre datinele si moralurile curtie ottomane. Dar' in acestu oficiu alu seu s'a purtat cu totul in contra asteptarei amiciloru sei. Superbu si arrogantu de la natura, séu sedusu prin consiliile tradătorie ale unoru ómeni pe cari i credea amici, elu nu numai s'a opusu portiei ottomane in multe respecte, dar' pretindea multe lucruri, care mai inainte nu s'au acordatu nici unui ambasadoru, si care erau contra usulu curtiei ottomane. Indata la prim'a audientia elu a intratu in sal'a Sultanului cu sabia la briu. Maurocordatu, care in calitate de primu-interprete alu curtiei assista la acésta ceremonia, ilu reflecta in modu amicabile se-si descinga sabi'a, fiindu-ca è datina vechia la curte, ca nime se nu se presente armatu inaintea Sultanului. Feriole respunse cu asprime : « Domnulu, regele meu mi-a datu sabi'a, si n'o depunu pentru voi'a nimerui. » Sultanulu audindu de acést'a, dà lui Feriole se intieléga, că se-si depuna sabi'a, la d'in contra va fi scosu pe usia afara. Capugi Basii prompti a execută ordinulu Sultanului candu era se intre Feriole la Sultanulu, ilu prindu intr'unu modu cam brescu, si'lu rapedu inderetru. Furiosu Feriole, demanda interpretiloru sei a lapeda castanele, pe cari dupa usu le imbracasera in sal'a d'in afara, le calca in picioare, si ese d'in palatu. Sultanulu, carui-a s'a denuntiatu acést'a, lasa a se restitui ambasadortilui tóte darurile ce le acusesse (ceea ce si elu a pretinsu, afirmandu ca nu regele, domnulu seu le-a tramisu, ci elu insusi l-ea cumperatu), si dupa aceea n'a voitu a-lu mai primi in audientia, mai alesu ca totdeauna a refusat a-si depune sabi'a. Curtea s'a indignatu fôrte de acésta portare a lui Feriole ; cu tóte ca aci nu atât elu, cât mai alesu predecesorele seu, Chateaneuf, era de vina. Acesta cându a fostu in prim'a audientia la Sultanulu, avuse, cu sine unu stiletu ascunsu in sinu, si a lasatu urme in documentele ambasadei, ca elu au avutu audienția la Sultanulu cu sabi'a la briu. Candu a fostu revocatu, a primitu ordinu de la curtea sa, că se transpuna succesorului seu tóte charth ele si scrisorile. Acesta foliandu le anca inainte de plecarea lui Chateaneuf, ilu intrebă, déca è adevratu acést'a? Chateaneuf afirmă pôte d'in vre-o ura secreta contra lui. Venindu in publicitate acésta astuta apucatura a lui Chateaneuf, pôte că Feriole isi recastigă nu numai reputatiunea de barbatu prudente, ci se reconciliă si ou pór't'a, déca puçinu dupa aceea nu violă érase autoritatea Sultanului, si nu-si dá pe façe capriciurile temperamentului seu. Barc'a cu care se preamba Sultanulu pe mare, are unu invelisiu de metasa, de colóre pur-

prin corrumperi, promisiuni si alte maiestrii, a impedece pacea imminente, si a prepara unu nouu spectaclu de versare de sange, dicându ca domnulu seu nu a inchieiatu decâtu unu scurtu armistitiu sub nume de pace, dar' că in scurtu timpu va nevali in Ger-

purea, cusutu cu firu de auru, pe patru colonne inaurite, in form'a unui tronu ornatu deasupr'a cu trei lampe aurite, puse curmedisiu. Nimerui nu este permisu a avé barca cu asemenea ornamente. Singuru Kapudan Pasia, sau admiralulu are acestu privilegiu, dar' si elu numai candu este pe mare, căci in acestu casu elu se considera de Derigia Padisiahi, séu de imperatulu mârei. Vezirulu anca 'si are barc'a sa, dar' cu invelisiu verde, columnele eburnee si fara falinarie. Feriole, nu sciu pe ce privilegie si libertati ale ambasadorigloru, lasă a-si face o barca intru totu assemenea cu a Sultanului. In vanu amicii sei 'i diceau că Sultanulu nu va sueri acést'a; elu ridea si se jură tare, ca nici-odata la Constantinopole nu va veni in alta barca. Candu se aretă mai antaiu cu barc'a sa in portulu de la Constantinopole, Bostangi Basi i merse in urma credie ndu ca Sultanulu a plecatu unde-va, fara că se 'lu fi anuntiatu. Ajungându-lu si vediendu ca nu è barc'a Sultanului, ci a ambasadorigloru francesu, scôse lopetile si ordină bostangiiloru a le dimică pe app in bucati Feriole in se totu-si tîenù juramentulu, si fiindu-ca locuiă in Galata, de câte-ori trebuia se mërğa pentru afaceri importante la Constantinopole, totdeauna mai bucuros incungiură pe uscatu, de câtu se faca calea cu multu mai scurta pe apa. Ultim'a neplacere ce a facutu Feriole in Constantinopole, a fostu sub veziratululu lui Calaili Ahmedu Pasia. Elu obtienuse de la predecesorele acestui-a Silahdar Hasan Pasia, favorulu de a serba nascerea unui nepotu alu regelui cu puscaturi si alte focuri festive, cu care ocaziune factu tôte pregatirile pentru că se dea unu ospetiu splendidu. Intra'ceea tocma in diu'a candu era se se tiena festivitaea, Silahdar Hasan Pasia fu destituitu, si in locu-i numitu Calaili Ahmedu Pasia. Audindu Feriole de acen schimbare, tramite imediatu pe primuliu intreprate alu seu la noulu Veziru, că se confrme fermanul predecesorelui seu. Dar' fiindu fôrte multi si totu omeni illustri la usi'a Vezirului, Feriole n'a potutu obtiené ce a cerutu. Necajitu că tôte preparativele i voru fi in vanu, se resolve a serba festivitaea in puterea vechiului fermanu. Calaili Ahmedu Pasia, vediendu preste nôpte luminele candeloloru, surprinsu de acestu lucru neusitatu, mai alesu ca se face fara scirea sa se infuria si fara a cerceta lucrulu, tramite pe Bostangi Basi la Feriole, si-i ordina a stinge luminele. Feriole refusa. Vezirulu tramite a dou'a ôra pe aceeași persôna, si in modu amicabile 'lu aviséza, că prin obstinatiune inoportuna se nu-si espuna onôrea si viétu'a la periclu; căci a primitu degiă unu fermanu se nu faca turburari; ér dëca ambasadorele totu s'ar oppune, atun-ci se stinga luminele cu forti'a, si se distruga tôte preparativele ce a facutu. Feriola replică : «Dëca voi vreti a calca drepturile regelui, domnului meu, si libertatile ambasadorigloru, atun-ci eu, detoriu a-mi sacrifica viétu'a pentru onôrea domnului meu, voi arunca in »

• « aëru acësta casa cu mine d'impreuna si cu toti cari ar' face violentia, si apoi voi lasa regelui, domnului meu, ca se cerce satisfactiune pentru injuri'a ce mi s'ar' face ». Pe cându se petrecea acestea, primuliu intreprate alu lui Feriole, cu

mani'a cu pulere mai mare decât ori candu alta-data. Dar', fiindcă pórta ottomana a sciutu din fatala experientia, ca promisiunile franceze au ramasu fôrte de multe-ori fara efect, asia adoptatiunile ambassadorului anca au ramasu fara rezultat, si i s'a ordinaru se se tiena în liniste si se nu turbure negotiatunile de pace.

numele La Fontaine, omu fôrte expertu în trebile curtiei ottomane, merge pe ascunsu si stinge lumenele care ardeau de inaintea casei, dar nu tôte, ci ici un'a colo al'a, ca se para ca ventulu le-a stinsu. Ospetii vediendu în ce pericolu sunt, se furisîeaza unulu câte unulu; în câtu în urma Feriole vediendu-se fara ôspeti, a trebuitu se faca aceea ce d'în ordinulu Sultanului n'a voit se faca: a pune capetu festivitatiei sale. De altminterea remane adeveru, ca Feriole, abstragendu de la temperamentulu seu obstinatu, a fostu unu omu dotatu cu multe virtuti, curagiosu, liberalu, placutu în societate, amicabile în vorbe; firmu intru a defende onôrea regelui, domnului seu; si mai pre sus de tôte amicu sinceru si constante, atât în sôrte buna câtu si în sôrte rea. Proba despre acest'a sunt eu însu-mi. Pe candu eram în Constantinopole, perpetuu meu inamicu, Constantin Brancovanu, ex-principele Romaniei, corupsese cu mârî presente pe Vezirulu Damad Hasan Pasia, ca se me tramita în esiliu la insul'a Chio. Unu bunu amicu alu meu Defterdariulu Firari Hasan Pasia, me avîsase d'în bunu timp, spre a preveni pe Bostangi Basi, care trei dîle în urma primise ordinu de a-mi încungiura a trei'a nôpte cas'a cu hostangii sei. Io m'amu refugiatu în ospelulu ambassadorului Feriole, care m'a primitu cu tóta politeji'a posibile. Vezirulu întielegendu ca suntu aici, a transmis pe unu Aga alu seu la Feriole, pentru a me estrada. Acesta inse respunse: « Io n'amu nici-unu Bogdanbezade în cas'a mea; si candu l-asîu avé, anca nu l-asîu estrada; » căci nu vreu a macula onôrea regelui, domnului meu, prin o crima atât de lasia ». Respinu si mai aspru primî Capu Kiahaia principelui Brancovanu, care veni d'în partea acestui-a cu o scrisóre catra Feriole, în care 'lu rugá se nu tiena ascunsu pe inamiculu seu declarat, si se nu-lu scutesca contra justei sententie a Vezirului, « Me surprinde—dise Feriole—cu ce frunte pôte Brancovanu se cêra acestu lucru » de la mine, candu scie prè bine, ca cas'a în care siedu, este cas'a regelui Francisii « si nu a mea; candu scie că regele, domnulu meu, are ânima atât de înduratória » cătrâ cei asupriti, mai alesu acesti-a crestini fiindu, în câtu nu si-ar' face nici-unu « scrupulu de a-i dá si lui asilu, can lu 'ar' ajunge nefericirea de a fi scosu d'în principatulul seu, si de a-lu lua sub protectiunea sea si a-lu scuti contra maniei si « indignatiunei Vezirului si a Sultanului. Este dar' în contra interesului seu, si tare « gresiesce, candu vre a viola drepturile si privilegiile unei case, ce pôte odata se-i « servésca si lui de asilu. » Căti-va ani în urma, Feriole a nebunitu, si fu transportatu legatu în ferra acasa în Franci'a. Cei cari pretindu a fi informati mai bine, afirma că Feriole era la minti candu au ajunsu acasa; nebuni'a lui n'ar' fi fostu reale, ci numai fictiva, căci asia iar fi comist curtea franceza; fiindu-ca nu putea inventá altu midî-locu de a escusa neplacerile cauzate prin ambasadorele seu, de câtu a afirma că si-a perdutu mintile. D'în parte-mi amu multe ratiuni a nu crede în tôte aceste.

INTR'ACEEA SULTANULU TRAMITE PE VEZIRULU CU O ARMATA IN CAMPANIA

LXXX. Intr'aceea, de si rumórea despre pace era fórté placuta Turciloru, totusi ei nu au interlasatu nimicu de a face ce era necesariu in aceste impregiurari pentru de a impiedica progressulu armeloru inimice si a-si asecura frontariile. Sultanulu, catra finitulu lunei Silcade, anulu Hegirei 1109., plecându din Constantinopole la Adrianopole, de aici in prim'a di a lunei urmatórie a datu ordinu Vezirului cá se plece cu tóta armat'a spre Belgradu, ér' elu remase tóta vér'a in satulu ce se numesce Akbunaru, nu departe de Adrianopole, pentru cá aici se astepte resultatulu negotiatuniloru de pace.

H. 1109.

I. C. 1698.

IN SPERANTI'A PACII ATATU TURCHII CATU SI ARMATELE CONFEDERATE STAU IN NEACTIUNE

LXXXI. Dar' in speranti'a pazei amenduóe armatele stau in nemiscare, a imperialiloru la Petrovaradinu, ér' cea turcésca la Belgradu, si se observa un'a pe alta. Assemenea facu si Rusii si Polonii. Venetianii au o incaierare usióra la Mitilen'a cu flot'a turcésca, si o punu pe acést'a la fuga, dar' nu fara pucina perdere. In Dalmati'a se încérca totu Venetianii a ocupa Stolas prin strategia, dar' au trebuitu se se retraga fara succesu. De alta parte Seraskierulu se încérca a ocupa totu in acésta tiéra ceátea Zing, dar' la apropiarea Venetianiloru redică obsidiunea si se retrage.

AMBASSADORII PUTERILORU SE INTRUNESCU LA CARLOVITIU

LXXXII. Dupa ce amu vorbitu destulu despre bellu, lasati-ne se vedemu ce s'a facutu pentru pace. Fiindu-ca, precumu s'au aretatu mai in susu, amenduóe partile erau inclinate la mesuri pacifice, asiá preliminariele se stabilisera degiá in Constantinopole; loculu congresului s'a defiptu, si anume Carlovitiulu intre Belgradu si Petrovaradin, si s'au numitu delegatii plenipotentiari ai puteriloru beligeranti. Din partea Turciloru erá numitu Rami Mehemedu Reis Effendi, si Alesandru Maurocordatu cu titlu de Begu si Muharemi Esrar (39); din partea imperatului, contele Oettingen si contele

(39) *Muharemi Esrar*, a leça unulu carui a se comunica tóte secretele. Maurocordatu a inventatu acésta espresiune pentru a da lustru oficiuluiu seu, care nici dupa

H. 1110.
I. C. 169⁹⁰

Schlick, ambii consiliarii sei intimi; Czarulu Rusiei a tramisu pe Procopiu Bogdanoviciu Voznicini; Polonii, pe Stanislavu Michelovski, voivodulu Posnaniei; Venetianii (40), pe Ruzini. Cá mediatori erau destinati ambasadorulu Aangliei Paget si alu Olandei Colliere. Cátră finitulul anului Hegirei 1110 toti acesti delegati plenipotentari si ambassadori s'au intrunitu la Carlovitiu, si si-au pusu corturile loru pe amenduóe parti ale fluviului Carlovitiu.

LA INCEPUTU SE NASCE DISPUTA PENTRU PRECADENTIA

LXXXIII. La inceputu se escă o disputa pentru locul consultărilor, pentru scaunele ambasadorilor, pentru rang, precadentia,

mórtea sá, nu s'a mai datu altui-a. Elu a tradusu acestu terminu in grecesce, si tiené multu a se numi ó Εξαπορρήτων: (à secretis). Insistea apoi fôrte multu la principii Moldaviei si Romaniei a-i dá titlulu de ó Έξαμπρότατος s'eu illustrissimu, in locu de titlulu de Έξολότατος s'eu escelentia, care i se cuvinea cá primului interprete alu curtiei, si care la curtea patriarchului si a acestoru principii nu era atât de onorabile ca ó Έξαμπρότατος.

(40) *Venetianii*. Nu va fi inutile a reproduce aci celebrulu discursu alu lui Rami Reis Effendi. Delegatulu venetianu facendu gura mare, si formandu asupra fia-carui articlu de pace mai mari dificultati de cátu ceilalti delegati, Rami se adresă catra elu, si-i dise: « Elcibeg, nu trebue se fii asia ne-dreptu si nici asia laudarusu in presenti'a atatoru delegati sapienti. cari sciú prě bine a cumpeni fortele republicei Venetiei si pe ale imperiului ottomanu. Voi nu v'ati fi intinsu degetele (cari de la natura sunt fôrte scurte) atât de departe, déca lucrurile nu s'ar fi petrecutu degiã. pre cumu ne spune istori'a nóstra, intre duoi luptatori asemenea renumiti si vigurosi. Acesti-a intra in arena, si pentru a se lupta mai usioru, se desbraca de vestmente si le punu intr'unu locu anumitu. Pre cându sunt in lupta, vine unu Iankiesig, adeca unu taia-punga, se téréia ca unu sierpe, si fura vestmentele luptatoriloru. In urma acesti-a storsi de putere, si im-brăciosiandu-se cu sarutarea de amici, mergu se-si reia vestmentele, si aci vedu ca unu taia-punga le-a furatu. Ce se faca? isi ieau alte vestmente, pentru a-si acoperi golitiunea. Pucinu dupa aceea, unulu dintre ei dà de furu imbracatu in vestmentulu unui-a d'intre gladiatori preamblandu-se in piati'a publica, si purtandu-se cá si candu elu ar fi fostu luptatoriulu, fiindu-ca se temea nu cum-va poporulu se-lu cunósca ca este unu furu. Adeveratulu luptatoriu inse cautandu la elu, i dise: vestmentele aceste nu sunt ale tale, ci ale mele; candu eramu in lupta cu unu gladiatoriu, cá si mine, ai venit cá o vulpe astuta si le-ai furatu, dar' nu in lupta le-ai castigatu. Va veni odata timpulu, candu ne vomu mesura puterile; atunci vei vedé diferenti'a ce este intre unu leu si o vulpe, intre unu luptatoriu si unu furu; si io vreu se facu proba cu tine, déca scii tu a lupta s'eu a fura mai bine, me temu inse, ca atunci vei perde nu numai vestmentele ce mi le-ai luat, dar' iti va remané si capulu in lupta. »

si ordinea in care se-si faca unulu altui-a visit'a. Turcii pretindeau a avé ei loculu primu, totu assemenea pretindeau si delegatii-pleni-potentiari ai imperiului; si immediatu langa acesti-a pretindea plenipotentiariulu polonu a avé locu, dar' la acésta nu s'a invoitu plenipotentiariulu rusescu si ceia-lalti, afara de celu venetianu, care voiă a avé locu immediatu langa ambassadorulu englesu.

PRUDENTELE MAUROCORDATU IMPACA TOTU LUCRULU

LXXXIV. Acésta disputa ori câtu de neinsemnata se parea la inceputu, dar' in urma deveni atâtu de grava, in câtu era pe aci pe aci se strice totu lucrulu, déca Maurocordatu cu prudenti'a sa nu inventà unu expediente de a reconcilia si a readuna pe ambassadori, cari degià erau preste mesura aprinsi unii in contra altora. Elu a deca a propusu, cà pentru locu de intrunire se se faca o sala rotunda cu atâtea usie, câti ambassadori séu plenipotentiari sunt, si usile se fia facute in directiunea tieriloru de unde vinu, si de cari se tienu respectivii ambassadori. Corturile se se puna chiar' in modulu acest'a in giuru de sala, si in diu'a prima a conferintiei fie-care ambassadoru plecandu deodata, se si mérga a ocupa scaunulu care va fi in directiune drépta de la usi'a pe care a intratu.

IN URMA PACEA MULTU DORITA SE INCHIAIE

LXXXV. Dupa ce acésta propunere s'a aprobatu de toti, au tienutu mai multe conferentie asupra conditiuniloru de pace. In urma dúpa multe dispute, pacea desiderata de tóta lumea, afara de Franci'a, a fostu inchiaietu la dōe-dieci-si-siese ale lunei Redgebu, anulu Hegirei 1110., si documentulu s'au subsemnatu de catra toti ambassadorii.

II. 1110.

I. C. 169 *,
15 Ianuar.

ARTICLIU DE PACE INTRE SULTANULU SI IMPERATULU

LXXXVI. Imperatulu inchiaie unu armistitiu pe duōe-dieci-si-cinci de ani sub urmatōriele conditiuni : Elu capeta tóta Transilvani'a intre marginile precumu o avuse ultimulu principe, Michaelu ApaŃi, si predecessorii sei. Temisiōr'a remane Sultanului; si pentru cá acésta cetate se nu póta fi blocata de fortaretiile vecine, si se i se rapésca tōte provisiunile, asia Lipp'a, Cianadulu, Caransiebesiulu, Lugosiulu, Herconisi'a, Becea, Beskerecu, si Sab'a, au se-si derime

murii si fortificatiunile, si nu va fi permis nîci unei parti alle reconstrui. Navigatiunea pe Tisa si Muresiu va fi libera suditiloru din ambe imperieile; tiér'a între Dunare si Tis'a, te se numesce Bacica, remane în manile imperatului. Pentru a fixa limitii în partea orientale a Ungariei, care appartiene imperatului, se va trage o linăa drépta de la gur'a Muresiului pe ambii tiermuri ai Tisei péné la gur'a fluviului Bossutu, unde acest'a se vérsa în Sav'a. Spre amédia-di, limitele ce desparte teritoriulu între Turci si Germani ilu va forma Sav'a péné acolo, unde se vérsa în ea fluviulu Unna. Intre aceste margini nu va fi permisu nicăiri a pune nuőe castelle, séu a face ori a repara forturi; esceptiune facu numai Belgradulu si Petrovaradinulu.

ARTICLU DE PACE CU CZARULU

LXXXVII. Ambassadorulu russescu a inchiaietu unu armistitiu numai pe duoi ani, sub conditiune ca fia-care parte se remana în posesesiunea de ceea ce a ocupatu.

ARTICLI DE PACE CU POLONII

LXXXVIII. Polonii au inchiaietu unu armistiu de o durata cà si imperatulu, sub conditiunile urmatóriei: Cetatea Caminiet, Podoli'a si Ucrani'a se restituiescu Poloniloru în aceeași estensiune si margini, în çare au fostu în posesiunea acestui regatu mai înainte de prim'a invasiune a Sultanulu Mahomedu în Poloni'a; si de alta parte Polonii redau Turciloru Suceav'a, Nemos (41) si Soroc'a în Moldavi'a.

ARTICLI DE PACE CU VENETIANII

LXXXIX. Venetianii au obtienutu urmatóriele conditiuni. Tóta Moré'a péné la Hexamilon remane în man'a lor; ér Turciloru se lasa, terr'a firma turcésca dimpreuna cu Lepante, Preves'a si castellulu Romelia (42) cari suntu derimate. Sinulu de mare de la Corintu remane comunu la amenduőe partile, si Venetianii conserva Leucadi'a (43) dimpreuna cu insulele vecine. Tributulu anuale se sterge, atátu

(41) Némtiu? *Tr. Rom.*

(42) *Tr. Franc.* dice: Romanie; ér *Trad. Angl.* Romania. *Tr. Rom.*

(43) Insula S ta Maura *Tr. Rom.*

celu pre care-lu platea pênê acumu unele insule din Archipelagu Venetianiloru, câtu si pe care'lu respundea pênê acumu insul'a Zacintu Turciloru. In Dalmati'a se lasa in posesiunea Venetianiloru Kuin, Sing, Ciclutu, Verticâ Duare si Vergor'a, cari voru forma frontari'a teritoriului republicei loru. Ragusanii remanu statu liberu; si Venetianii capeta Castelnuovo si Risano cu totu ce mai possuadu ei prin pregiuru. Remane permisu la amenduoe partile a-si intari frontariile cu nuoe fortaretie, séu a repara pe cele ruinate, cu'exceptiunea Lepantei, Prevesei si a castelului Romeli'a.

AMBASADORII DUPA INCHIAIEREA TRACTATULUI DE PACE SE INTORCU LA ADRIANOPOL

XC. Dupa ce acesti articii de pace s'au inchiaietu cu unanima invoire, ambassadorii turci s'au intorsu la Adrianopole, unde informandu pe Sultanulu despre procederile loru, acest'a i-au remuneratu cu daruri imperatesci pentru servitiile ce i-au prestatu. Inchiaindu pace cu toti inimicii sei, Sultanulu anca in acea véra, licentiandu tóta armat'a sa, se întorse de la Adrianopole la Constantino-pole cu scopu de a regula starea desolata a imperiului seu; si de a repara prin o prudenta administratiune perderile ce a suferitu intr'unu bellu atâtu de greu.

AMBII IMPERATI TRAMITU UNULU LA ALTULU AMBASSADORI EXTRAORDINARI

XCi. De aici a tramisu pe Hasnadar Ibrahim Pasia (44) in calitate

(44) *Hasnadar Ibrahim Pasia*. La începutu era thesaurariu seu confidentele mare-lui Veziru, Cara Mustafa Pasia, si de aci s'a supranumitu Hasnadar. Dupa mórtea lui Cara Mustafa Pasia, a descoperitu cu tóta sinceritatea intentiunile pernitiöse ale acestuia succesorului in veziratu Ainegi Solimanu Pasia, si prin acest'a ajungendu in favóre mare la noulu veziru, a inaintatu la cele mai inalte posturi. Dupa inchiaieréa tractatului de pace cu Germanii a fostu tramisu in calitate de delegatu extraordinariu la Viena pentru a ratifica pacea; dupa întorcere a fostu numitu guvernatore in Belgradu. Era unu barbatu de spiritulu viu si fôrte desteptu; de o prudentia si moderatiune rara, in câtu abià ar' fi fostu cine-va mai aptu ca elu pentru maistri'a de ambasadoru; si ajungea fara dubiu anca si la mai inalte posturi si dignitati, déca nu i-ar' fi esitu faim'a ca petéza onórea legei mahomedane si a imperiului oliosmanu prin împoderat'a iubire de vinu, la care s'a dedatu anca fiindu la Vien'a. Pentru acest'a Sultanulu Mustafa s'a disgustatu de elu si nu i-a permis a veni nici la Adrianopole, nici a se presenta inaintea lui, ci i-a ordinatu a remané in guvernamentulu seu la Belgradu. Acest'a ilu intristá atâtu de tare, in câtu vre-o câte-va luni in urma a ca-diutu in hectica si a muritu.

de plenipontentiaru estraordinariu cu o Aethname la imperatulul Germaniei. La întorcerea plenipontentiarului seu, Sultanulu a primitu tractatulu de pace ratificatu prin propri'a subscriere a imperatului, apoi i'l'a remisu prin contele de Oettingen. Dupa ce a terminatu tôte aceste affaceri, Sultanulu a transpusu tóta admnistratiunea imperiului in manile vezirului Husein Pasia , si s'a retrasu cu curtea sa la Carishtiran ⁽⁴⁵⁾, unde se incercâ a-si alinâ durerea de perderea provinciiloru sale.

POPORULU MURMURA IN CONTRA SULTANULUI

XCII. Acêsta retragere dupa atâta labóre, a produsu neplaceri in poporu si mai alesu in soldati ; ei se credeau indreptatîti a-si imagina, că pacea atâtu de dorita nu le este data spre altu scopu, decâtu spre a specula mai deaprópe si a censura vorbele si faptele Sultanului loru. De aci înu le era téma a striga prin' adunarile loru , că Sultanulu este pe cale de a imita pe tatalu seu in tôte lucrurile sale. Căci precum tatalu seu in primii ani ai domniei sale se ocupase in totu cu administratiunea trebiloru publice, si nu intermittea nimicu ce aflá de bunu pentru largirea marginiloru imperiului seu, de asemenea si Mustafa in primii cinci ani ai regimului seu s'a datu cu totul in grigea trebiloru Statului, si si-a implinitu tôte datorintiele de adeveratu parinte alu patriei, imitandu prin acést'a virtutile parintelui seu. Acum inse i-lu vedemu resolutu a imita si acele vitiuri ale parintelui seu , de cari acest'a a patimitu la betranetiele sale , dar' numai dupa ce a întinsu marginile imperiului , adeca amorulu de venatu si de cãni ; dar' Mustafa este anca tineru, si in privinti'a servitiiloru sale pentru imperiulu ottomanu departe de a 'si fi castigatu o gloria atâtu de mare cá parintele seu. Elu anca n'a recue-ritu nemica de la inimici, nici sub totu decursulu belului nu a facutu unu singuru faptu, pentru care se merite multiamita publica ; totu cã a facutu este, că a impedecatu pe inimicu de a petrunde mai departe in inim'a imperiului. Si acumu, déca parintele seu, illustru

(45) *Carishtiran*. Cetate situata intre Ciorlo si Burgasu pe calea d'intre Constantino-pole si Adrianopole. Se vede si asta-di unu palatu fôrte frumosu. edificatu de Mahomedu IV pentru placerile de venatu. Totu impregiurulu este fôrte placutu , si propriu pentru venatu, fiindu multi iepuri renumiti pentru celeritatea cu care fugu,

prin atâte victorii, a fostu detronatu pentru escessivulu seu amoru catra câni si vênatu, apoi este de temutu ca chiar' acêsta sôrte, déca nu alt'a si mai rea, va ajunge pe fiulu seu, care este cu multu mai inferioru lui.

**SULTANULU PENTRU A PREVENI REPROBARILE POPORULUI SE RETRAGE LA
ADRIANOPOLÉ**

XCIII. Pentru a preveni aceste reprobatiuni, Sultanulu întrebuintiâ unu midi-locu, de care se folosira de multe-ori cu succesu predessorii sei; elu adeca se retrase la Adrianopole. Aici chiamâ la sine pe Vezirulu si pe toti functionarii inalti ai imperiului, si prin acêst'a a luat spioniloru tóla ocasiunea de a-i mai calumnia portarea, catu si canticele satirice contra regimului seu au încetatu.

CHANULU TATARILOR SE ÎNCERCA A TURBURA PACEA ÎNTRE SULTANULU SI CZARULU

XCIV. Pre candu Sultanulu petrecea în Adrianopole în lun'a Reggebu, anulû Hegirei 1111, primesce unele epistole de la Chanulu Tatariei, prin cari acesta i denunția ca Czarulu Rusiei a schimbatu portulu si ceremoniele religiôse în tiér'a sa (un'a din acêste é adeverata, dar' ceealalta é falsa), si a introdusu cele germane; si cá si-a formatu din suditii sei proprii o armata fôrte considerabile, disciplinata dupa sistêm'a européna; cá de si elu a închiaietu la Carlovitiu unu armistitiu pe duoi ani, totusi isi prepára o flota cu mare celeritate, si la Donu, Dnipru si pe tiermurii altoru fluviuri edifica nóue celati si fortaretie; acêste dispositiuni nu suntu semne de pace, cí mai vertosu este de temutu, ca schintei'a latentá pôte se erumpa în scurtu cu mai mare furia si periclu; pentru aceea Sultanulu se fia atentu, cá nu, dupa ce abiá a pus capetu bellului cu Germanii la apusu, unu nouu Nemtie-Ghiaru de la média-nópte se vina a strimtorá imperiulu ottomanu si a-lu aduce în estremu periclu; câci nimicu n'ar' poté împedeca pe Rusi de a inunda tóta Crime'a tatarica în cea dântâiu-campania, înainte de ce i-ar' poté veni Turcii într'a-jutoriu. Pentru aceea este necessariu, séu de a încbjaié o pace stabila cu Czarulu, séu a-i declara indata bellu, înainte de ce ar' avé timpu si ocasiune de a se întari. Déca cumva Sultanulu se îndojése

II. 1111

I. C. 1699.

în veritatea acestei descoperiri, n'are decâtu se tramița pe unu oficiaru de confidenția, care se vedea cu ochii sei ceea ce se petrece, si apoi se reporteze Sultanului despre tóte particularitatile.

SULTANULU TRAMITE O PERSONA PENTRU A OBSERVA INTENTIONILE CZARULUI

XCV. Sultanulu, fara a incunoscintia pe Vezirulu, tramite în Cimeã tatarica pe maiestruļu seu destaluri, Kibleli Oglı (46), fiulu so-rorei Vezirului, cu ordinulu de a observa cu deameruntulu dispozi-tiunile Rusiloru, si apoi a se întorçe fara intardiare si a-i raporta, dar' sufletu de omu se nu scia despre caletori'a si missiunea sa. Kibleli Oglı îndata ce primi acestu ordinu, se preparã de cale. Dar' înainte de a pleca, se duse în secretu la unchiulu seu, si-i desco-beri missiunea cu care l'a insarcinatu Sultanulu. Vezirulu, pentru cá acêsta schinteia se nu erumpa într'o flacara si mai mare decumu a fostu ceea ce abiã-abiã se stinsese, i dîce nepotului seu, cá la re-întorcere se vina mai ântãiu la elu, înainte de a merge la Sultanulu, pentru cá se-lu invetie ceea ce are de a-i spune. Kibleli Oglı se si tiene de acêsta instructiune, si întorcându-se din missiunea sa, mai înainte de a se presenta la Sultanulu, merge imbracatu în vest-mente necunoscute la Vezirulu, si-i spune ceea ce a vediutu, anume: ca Russii au construitu o flota mare în duõe locuri, la Voroneschi si la Azovu, si-si immultiescu puterile navali pe tóta diu'a; ei au fortificatu Taganoroculu într'unu modu surprindietoriu, si preste duõe-dieci de mii de ómeni lucra necontentitu la construirea de nóue fortificatiuni; lucrãrile la Kamienzatón, din susu de Dnipru, suntu degiã terminate; cataractele pe acestu fluvii sunt deschise, si na-vigatiunea se póte face fara nici-o pedeca; Tatarii nu mai sunt ni-cãiuirea în securitate, decâtu în peninsul'a Chersonesu, si Cosacii nu înceta de a-i infestã prin incursiunile loru perpetue; si alte mai multe particularitati de acêsta natura, cari sunt adeverate fapte, si din cari se póte convinge ori-cine, ca Russii nici-de-cumu nu suntu inclinați a sustiené pacea.

(46) *Kibleli Oglı*. Nepotu de sóra alu marelui Veziru Amudge Oglı Husein Pasia: Acest'a ilu iubea atâtu de multu, în cátu de si era tineru, n'a încetatu a insiste la Sul-tanulu, ca se-lu faca Buiuk imrahor. În testulu istoriei am vorbitu mai pe largu de-spre elu.

VEZIRULU PRIN FALSE REPRESENTATIUNI SE ÎNCERCA A EVITA BELLULU CU RUSSII

XCVI. Vezirulu vedea bine, ca déca se voru relata aceste lucruri Sultanului, unu bellu si mai funestu decâtu celu precedente este inevitabile. Pentru aceea roga pe nepotulu seu, cá se le retaca inaintea Sultanului, si se-i spuna numai, ca cele ce a scrisu Chanulu Crimeei tatarice sunt cu totul nefundate, si numai o pura fictiune inventata de fantasi'a Tatariloru cari au datin'a de a immari ori-ce lucru micu ; ei sciu ca Ottomanii nu prè i ieau in consideratiune, a-fara de timpii de resbellu, si fiindu-ca sunt dedati a preda, ei credu ca fara de acésta nu potu subsiste ; in câtu pentru Rusi, e adevératu ca sub timpulu bellului incepusera a construi mai multe fortarelíe, dar' acumu l-eau lasatu intr'atâta si nu-si mai continúa lucrârile, nici nu dorescu alta mai ferbinte, de câtu a preserva pacea violata, si a sustiené liberu comerciulu între ei si între Turci ; spre acestu scopu, si spre a consolidà relatiunile loru cu Turcii, ei sunt determinati a tramite unu ambassadoru estraordinariu la sublim'a Pórta-

SULTANULU INFRUNTA PE CHANU ; ÉR' ACESTA SE JUSTIFICA

XCVII. Kibleli Oglí, instruitu cu acésta istoria fictiva, in diu'a urmatória, cá si candu numai acumu s'ar' fi intorsu din caletoria, si cá cum n'ar' fi vorbitu cu nici-unu sufletu de omu, merge de-a-dreptulu la Sultanulu, si-i vorbesce chiar' asiá precumu l'a inveniatiu unchiulu seu, vezirulu. Sultanulu care nu avea nici o suspitiune de a dubita in fidelitatea ministrului seu, se aprinde focu in contrà Chanului, si-lu infrunta aspru intr'o scrisóre pentru insciintierea sa falsa si injuriósa. Chanulu observa de aci cá Sultanulu este sedusu si inelatu prin usioritatea lui Kibleli Oglí, si-i respunde prin o epistola, ca elu nici-odata nu si-ar' fi luatú cutediarea de a relata Maiestatiei Sale lucruri false ; cá mai curepdu crede, cá Kibleli Oglí a fostu corruptu de catre inimicu, si ca nu i-a raportatu aceea ce a vediutu si auditu in Crime'a tatarica ; pôte pentru aceea é acusatú de falsitate, pentru ca n'a primitu asiá daruri pretiósse, precumu le aseptase : ci dar' raportulu ce a datú Maiestatiei Sale in scrisórea sa precedentá, este clarú si evidentu cá lumin'a sorelui ; si chiar' Ki-

bleli Ogli nu va nega aceea ce a vediutu, déca ilu va lua mai aspru si mai strictu la intrebare.

**FRAUD'A LUI KIBLELI OGLI SE DESCOPERE ; ELU ESTE PUNITU CU MORTE ;
ÉR VEZIRULU DESTITUITU**

XCVIII. Chanulu tramite Sultanului acestu respunsu prin o persóna incognito, care ilu presenta chiar candu se intorcea din Giamia. Sultanulu cetindu scrisórea, tramite immediatu dupa Kibleli Ogli, si-lu amenintia cu mórte, déca nu va marturisi francu adeverulu. In acésta situatiune periculósa Kibleli recunósce ca adeverate sunt tóte acele ce Chanulu a raportatu in prim'a sa epístola ; ér' ca elu a spusu Maiestatiei sale lucrulu cu totul in alta forma, acést'a o a facutu numai la persvasiunea Vezirului, alu carui ordinu elu n'a potutu se-lu calce, atátu pentru inalt'a sa positiune, cátu si pentru legatur'a de sange dintre ei ; pentru aceea se róga cu tóta umilinti'a, cá se-i ierte acésta eróre. Dupa ce insielatiunea fu descoperita atátu dintr'q parte cátu si din alt'a, Sultanulu destítui pe Kibleli Ogli mai ántáiu din postulu seu si-lu esilá din Constantinopole, apoi puçinu dupa aceea tramise in urm'a lui pe Chaseki Aga cu unu Chatisierifu, ordinandu-i a-i lua viéti'a. Totodata destituie si pe Husein Pasia din veziratulul seu, si-lu esiléza intr'unu satu aprópe de Silebri'a, unde a trebuitu se vietuésca cá unu simplu particulariu, dar' averea i s'a lasatu neatinsa.

VEZIRATULU ESTE VACANTU

XCIX. Dupa acésta destituire, Veziratulul prin unu esemplu raru a remasu patru-dieci de díle vacantu, péné la sosirea lui Daltabanu Mustafa Pasia, gubernatorele de Bagdadu, pe care Sultanulu se resolvi a-lu inainta la dignitatea de mare Veziru pentru servitiile sale facute intru debellarea Arabiloru. Sub durat'a acestui intervalu, administratiunea publica a fostu data lui Silahdar Husein Pasia sub titlu de Vekil (47).

DALTABANU MUSTAFA PASIA ESTE NUMITU MARE VEZIRU

G. Noulu mare veziru, Daltabanu Mustafa Pasia, indata dupa ce a

(47) Vicariu, Administratore. *Tr. Rom.*

sositu , a fostu installatu in postulu designatu pentru elu. Immediatu dupa acést'a elu a lasatu a i se face o lista despre tóte acele fortaretie cari a fostu in posesiunea imperiului ottomanu, atátu inainte, câtu si dupa bellulu din urma cu Germanii.

FURI'A LUI DALTABANU CONTRA AMBASADORILORU CARI AU FACUTU PACEA

CI. Vediendu din acésta lista, că unu numeru mare de cetati si-tuate dincolo de Sava, pe cari elu odata cá Pasia alu Bosniei le-a ocupatu de la Germani, acumu prin tractatulu din urma de pace s'au datu acestora indereptu, s'a infuriatu preste mesura si a disu , ca acei-a cari au facutu pacea sunt totu asiá de ghiauri cá si Germanii, de óre-ce fără nici-o necesitate le-au datu atâtea cetati, ce elu cu versarea sangelui seu le-au fostu suppusu dominatiunei ottomane ; si pre langa aceste, anca si cetatea Caminieti, pe care anca Sultanulu Mahomedu o designase de bulevardu alu intregului imperiu si de monumentu maretiu alu religiunei mahomedane, inaltiandu acolo o magnífica Giamia, o a datu in schimbu pentru trei cetati in Molda-vi'a, locuite numai de crestini.

SE DETERMINA A FACE BELLU POLONILORU

CII. Dar' nu se indestuli numai a inculpa pe auctorii pazei , ci se resolvi a o frange, séu celu pucinu a declara bellu Poloniloru. Elu avea sperantia de unu mai bunu succesu decatu celu din trecutu, nu numai pentru debilitatea acestui regatu pe care o cunoscea bine anca de cându cá Seraskieru s'a luptatu in contra Poloniloru , dar' anca si pentru situatiunea presenta fórté incurcata a Europei dupa mórtea regelui din Spani'a, candu acumu nici imperatoarele germanu, nici ori-care altu principe crestinu nu le-ar' poté veni intru ajutoriu.

CERCA PRETESTU DE A FRANGE PACEA

CIII. Dar' pentru-ca poporulu superstitiosu se nu vina la cuge-tulu, ca port'a ottomana ar voi se rumpu armistitiulu , si din acésta cauza se pórte frica de urmári, elu cauta cu mare agerime, nu cumu-va din partea Germaniloru s'a comisu ceva ce i-ar' poté servi de pretestu pentru a le declara bellu.

**AMENINTIA PE AMBASSADORI SUB PRETESTU CA PACEA AR' FI CONTRA PRECEPTELOR
CORANULUI**

CIV. Nepotendu inse inventa nici unu pretestu pentru a inculpa pe inimici de frangerea pazei, elu se descarca asupr'a plenipoten-tiariloru curtiei ottomane, si-i accusa că ei au lucratu in contra pre-ceptelor Coranului si in contra mandatului Sultanului, si că ei au datu inamicului mai multu decâtu ar' poté justifica prin ordinele ce le-au avutu ; din aceste motive elu se resolvi á le lua viéti'a.

ISI PROPUNE A LUA VIÉTI'A LUI MUFTI

CV. Dar' elu vedea că in totu lucrulu acesta pedec'a cea mai mare i este védi'a si auctoritatea lui Mufti, care nu numai că aprobase pa- cea prin Fetva sa, dar' era si unu patronu declarat alu ambasado- riloru. Dreptu aceea se resólve a-lu delatura din cale pe ascunsu , căci in publicu n'o potea face pentru reverenti'a si dignitatea ofi- ciului seu. In acésta intentiune se preface că si candu ar' voi se lege o intima amicitia cu elu ; i face visit'a mai de multe-ori intr' unu modu familiariu, si se intretiene cu elu discurgéndu despre lu- crurile publice de statu. In urma ilu invita la o mésa splendida, éra intr'aceea da ordinu secretu la căti-va servitori ai sei , ca pre candu voru da apa lui Mufti ca se se spele pe mani , se sara asupr'a lui si cu o córda se-lu stranguleze.

INTENTIUNEA LUI SE DESCOPERE SI MUFTISCAPA DE PERICUL

CVI. Dar' ceea ce a preparatu elu pentru a stinge din viétia pe Mufti, a cadiutu, prin imprudenti'a sa , chiar' asupr'a capului seu. Elu adeca avù imprudenti'a de a comunica acestu secretu cu Ibra- himu Aga (48), Kiahai'a seu. Acesta pentru a adjuge in gratia la Mufti, se duse immediatu la elu, dimpreuna cu Kasab Basi (49), nu-

(48) *Ibrahim Aga*. Dupa mórtea domnului seu pe care-lu tiadase , Mufti se adoperá a-lu face Pasia in Tessalonic'a. S'a numitu topalu , séu schiopu , fiindu-ca schiopetá de unu picioru. N'a gustatu multu fructele perlidiei sale. Dupa câte-va luni a cadiutu in bóla in Tessalonic'a; si cuprinsu de tormente si de musturarea consciintiei , strigandu pururea numele domnului seu, si sbierandu cá unu bou, si-a datu sufletulu, tramitiendu-lu la locurile ce Mahomedu a preparatu pentru asemeni tradatori.

(49) *Casab Basi*. Primu-macelariu. Sarcin'a lui este de a inspecta se fia carne buna si sanctósa in macelaria, si se nu se vepda mai susu de pretiulu stabilitu. Mai este

mitu Cara Mehemedu Pasia (50), si-lu informa despre pericolul la care este espusu. Mufti indata dupa acésta informatiune se face ca e bolnavu, se pune in patu, si candu Vezirulu veni (51) se-lu invite la mésa, i respunso cu o voce fôrte debile, ca i pare din inima reu, cà prin o indispositiune repentina este impededatu de a poté merge la mésa, dar' va tramite pe fiulu seu, Nakib Effendi, pentru a suplini locul parintelui seu morbosu.

MUFTI ACCUSA PE VEZIRU LA SULTANULU PENTRU REBELIUNE

CVII. Dupa ce a plecatu Vezirulu de la Mufti, acesta tramite immediatu se vina la sine Reis Effendi, Rami Mehemedu Pasia (52) si

unulu totu cu numele acest'a, care este insarcinatu a cumpera vite in timpu de resbellu. Despre acést'a amu vorbitu in un'a din notele precedente (*).

(50) *Cara Mehemedu Aga*. I s'a datu numele de Cara, pentru faci'a lui cea négra Acést'a, precumu amu observatu mai de multe-ori, este in usu la Turci. Elu a fostu celu mai avutu turcu pe timpulu seu. Constantinu Brancovanu putea conta de sicuru pe adjutoriulu lui si avisatu numai cu trei dîle mai inainte, i putea da cinci sute péné într'o miie de pungi imprumutu. In fine ajunse si elu ceea ce ajungu toti cari se inavutiescu in servitiu turcescu. Sub Vezirulu Damad Hasan Pasia, a fostu acusat falsu, destituitu d'in servitiu, aruncatu in arestu, si i s'au luatut tôte pretiösele si averile câte 'şi-le adunase.

(51) *Candu Vezirulu veni*. Fiindu-ca Mufti si Vezirulu sunt cele mai inalte dignitati in imperiu, asià nu se duc unulu de altulu fara cele mai mari ceremonii si formalitati. Mufti inainte de a merge la Vezirulu, tramite mai antaiu pe Talchisciulu seu se védia déca este acasa, si se-i spuna ca Mufti doresce se-lu védia. Vezirulu éراسi d'in partea sa tramite pe Talchisciulu seu, cá-ci fla-care are pe alu seu, dimpreuna cu pe Reis Effendi inaintea lui Mufti pên' la cas'a lui; aici Reis Effendi pléca inainte, si Mufti 'i urméza in lectic'a sa; cáci Mufti prin cetate nici-odata nu merge pe calu, si fôrte arare-ori numai candu caletoresce prin tiéra. Ajunsu Mufti la palatulu Vezirului, ilu primescu la pórtá Kisciudabegulu si Ciausiu Basi, si-lu ducu de braçu péné la scari. Aici ilu primesce Vezirulu in persóna, si dupa complimentele usitate se suie pe scari amenduoi, mergédu Vezirulu inainte. Intr'aceea Mufti cu o tienuta grava si cu ambe manile pe peptu, binecuvanta lumea ce sta adunata in amenduoe partile, pronuntandu formúl'a usitata la Mahomedani: *Selamun aleikium!* adeca pace voué! Dupa ce au intratu in sala, ocupa fle-care locu, Vezirulu la stang'a cá, locu mai onorabile, si Mufti la drépt'a. Visi't'a se termina cu aceeasi ceremonia.

(52) *Rami Mehemedu Pasia*. Nascutu in Constantinopole in suburbiulu Eiub, d'in parinti de conditiune mediocra. Elu se aplicá la studiulu artei poetice, si academi'a poetiloru i-a datu numele de Rami; fiindu-ca este in usu cá magistrii acestei arte se dea unu nume nou eleviloru, indata ce acesti-a suntu capabili de a compune ver

(*) A se vedé not'a 52 la capu I din Cartea IV,

Maurocordatu, si le descopere intentiunea ce Vezirulu a conceputu in contra lui, si pericolulu comunu ce-i amenintia pe toti. Dupa matura consultatiune, acesti trei barbati se decidu si se invoiescu a merge la Sultanulu, si prin o fictiva séu reala accusatiune in contra Vezirului, a face se-lu depuna din postulul seu, éra déca va fi posibilu a-i lua chiar' si viéti'a. Mufti insusi se insarcina cu esecutarea a-

suri, si care apoi ilu conserva péné la mórte. Dupa ce si-a facutu cursulu studiiloru, neavéndu midilóce de a se redica mai susu, mergea d'intr'o taverna intr'alt'a; si fiindu-ca era o persóna fórté frumósá si se pricepea fórté bine la musica, nu-i fú greu a-si castiga panea de tóte dilele. Celebrulu poetu, Nabi Effendi, secretariu divanului Musahib, ilu luá la sine, prinse a-lu instruí, si Rami profitá de instructiunile magistrului seu intr'atátu, in cátu, de si nu era aplicatu la curte, fiindu-ca nu avea acolo nici-unu amicu, totusi intre literati se considerá ca unulu d'intre cei mai buni scriitori. In fine, Vezirulu Elmas Mehemedu Pasia ilu face Mukabelegi, ér Hussein Pasia ilu inaintá la dignitatea de Reis Effendi. Aici astralucitu prin talentele sale, mai alesu candu in unire cu Maurocordatu lucrá pentru pacea de la Carlovitiu. Sultanulu ilu stimá fórté multu pentru modulu cum a tractatu acésta importanta negotiatiune, si dupa întórcere i-a laudatu desteritatea si prudenti'a cu care s'a acquitatu de comissiunea delicata ce i-a fostu incredintiata. Candu Daltabanu amblá se-lu omóre, elu a sciutu prin astutiile sale si prin ale lui Mufti, nu numai a-si scapa viéti'a, ci anca o sapa sub inimiculu seu, si prin spoliarea acestui-a a se inavuti si a-si imbunetati starea. Rebellii ilu condemnara si a dóu'a óra la mórte; dar' elu sciú se scape si asta-data prin fuga, si se tienú ascunsu in Constantinopole intre femeii péné ce a trecutu seditiunea. Sub veziratulul lui Hasan Pasia, elu éراسi aparú in publicu, si fu numitu Pasia in Egiptu, unulu d'intre cele mai lucrative posturi in imperiulu ottomanu. De aci a fostu transpusu in Cipru. Aci se tramitu de comunu acei-a de cari curtea vre se scape fara a le lua viéti'a. Dara compactiunea si temperámentulu seu se parea ca prè multu scie supporta aerulu stricatu alu acestei tieri. Asia Kapudgi Basí fú tramisu la elu cu unu Chatisierifu, pentru a-i lua viéti'a. Fatulu inse n'a voitu ca se péra de mórte violenta. Cáci luandu Abdest, a espiratu recitandu rugatiunile, ce este in usu la turci a le recita acei-a cari sunt judecati la mórte. Poporulu superstitiosu, care-i tienea partea, dícea ca unu angeru a fostu tramisu d'in ceriu pentru a-i lua sufletulu si a-lu scapa cu modulu acesta de nedreptatea inamiciloru sei. Dar' este mai probabilu ca l-a cuprinsu fric'a si a muritu in palpitatiune de inima. Cáci pre langa tótá vivaçitatea spiritului si eleganti'a stilului seu, in care a intrecutu pe toti scriitorii turci, elu era de o áníma effemeiata, fórté debile si fórté fricosu. S'a observatu, ca elu n'a fostu altu de cátu unu instrumentu alu lui Maurocordatu; la indemnurile secrete si consiliurile acestui-a facea elu lucruri, pe óari Maurocordatu cá crestinu nu potea se le propuna in publicu; de aci multe lucruri se atribue cu nedreptu abilitatiei si genialitatiei lui Rami; cáci singuru Maurocordatu prin spiritulu si judecat'a sa cea agera era capabile de a le inventa.

cestei conclusiuni ; merge in diu'a următoria la Sultanulu in audientia, si-i aréta, ca Vezirulu are unele intentiuni nóue si fórte pernicióse pentru întregu imperiulu ottomanu ; cà elu a recrutatu in secretu unu numeru fórte mare de armata , a numitu pe creaturele sale de comandanti ai armatei , si le-a ordínatu a îndemna pe soldati a cere in publicu rumperea tractatului de pace , si destituirea Sultanului , déca acesta n'ar' voi a se suppone pretensiuniloru armatei .

**CREDULOSULU SULTANU PUNESCE CU MOARTE PE VEZIRULU FARA A ESAMINA CAUS'A
SI PUNE IN LOCULU LUI PE RAMI PASIA**

CVIII. Sultanulu, care purta fórte mare respectu catre Mufti, dete crediementu deplinu falseloru denuntiari insinuate de catra acesta contra Vezirului si se infuria in contra acestui-a intr'unu modu extraordinariu. Ilu chiama immediatu la sine prin Baltagilar Kiah-iasi, si-lu infrunta intr'unu modu fórte aspru ; candu acesta voi se se escuse , Sultanulu comanda a-i lua indata viétu'a , apoi in loculul lui pune mare-veziru pe Rami Mehemedu Pasia, care cu puçine dîle mai înainte din Reis Effendi se facuse Kubbe-veziru.

MORTEA VEZIRULUI PRODUCE REBELIUNE TERRIBILE

ÇIX. Dar' din sangele Vezirului, cá dintr'unu sorginte nedesecatu au cursu torrenti immensi de sange omenescu. Candu Ulemii , cetatiani si soldati din Constantinopole audira ceea ce s'a petrecutu la Adrianopole, cu totii s'au revoltatu atât in secretu câtu si in publicu contra regimului presentu, si strigau, ca acumu tóte lucrurile sunt in confusiune si in disordine ; noulu Veziru, Mufti , si toti ceilalti officiaru mai inalti sunt tradatori , si tóta purtarea loru nu tinde la alta , decâtu la ruinarea totale a imperiului. Acésta a fostu a loru intentiune , candu au indemnatu pe Sultanulu se ucida pe Daltabanu Mustafa Pasia , pe acestu mare erou alu timpului seu , care chiar' si candu ar' fi fostu culpabile de vreo rea portare , totusi ar fi trebuitu celu multu a-lu deporta intr'unu altu locu, de unde i s'ar' fi potutu da ocaziune , cá assemenea unui leu care scapa din inchisóre, se se póta arunca asupr'a inimicului seu. Dar' fiindu-ca ei sunt pismatareti asupr'a lui, asia n'au potutu suf-

feri ca se re remana în viétia acelu omu , care de dōue-ori a datu probe de abilitatea si virtutea sa militara in contra Germaniloru si in contra Arabiloru ; si prin intrigele loru au inaltiatu pe Rami Mehemedu Pasia la dignitatea de mare Veziru, care de si este unu bunu scriitoru si unu barbatu de multa sciintia, dar' totusi nu este capabile pentru officiulu de mare veziratu. Acésta este adeverat'a cauza, pentru care au consultatu Sultanului a lasa capital'a sa , acestu boulevardu alu imperiului, si a-si muta locuinti'a in Adrianopole , apoi a-lu face se-si petróca cu venaturi prin pâduri. Cu modulu acest'a Constantinopolea se ruinéza ; ér' Adrianopolea castiga in renume ; si pre candu locuitorii Constantinopolei cadu in cea mai mare miseria prin absentia curtiei si prin tirani'a gubernatoriloru, pe atunci cei din Adrianopole se facu atâtu de avuti si de aroganti, in câtu ei numai cu despretiu voru cauta la atâti eroi cari au fundatu imperiulu ottomanu ; si pentru cá despretiuirea faéie de Constantinopole se fia si mai completa, ei au numitu de Caimacamu pe Kioprili Abdulah Pasi⁽⁵³⁾, unu omu tineru abia de opt-spre-diece ani, care , esceptandu glori'a parintelui seu, nu are nimicu ce se-lu recomande, decâtu aceea cá tiene pe fiic'a lui Mufti ; cá si candu nu s'ar' mai poté pune margini aviditatiei lui Mufti, care a trecutu degiá preste limitele officiului seu, si nu lipsesce multu ca elu si famili'a sa se traga la sine intregulu imperiu ottomanu ; lôte posturile cele mai bune si mai frumōse de Molahi sunt date la fiii sei tineri, séu la de-acei-a carii i platescu bine ; câci cas'a sa este o oficina de avaritia, unde dreptatea si dignitatile eclesiastice se vendu pe bani , si nu se dau ómeniloru de integritate si de sciintia. Aceste si alte asemeni

(53) *Kioprili Abdulah Pasia*. Fiiulu lui Kioprili Mustafa Pasia, care a fostu acisu in bataia de la Salancamen in anulu 1691. Luandu de soéia pe fiic'a lui Mufti, a fostu numitu inainte de timpu in functiunea de Cubbe-Veziru, si apoi Caimacanu in Constantinopole, care se considera de prim'a dignitate in imperiu dupa dignitatea de mare-veziru. June anca , a facutu fōrte multe lucruri pe dosu ; éra aroganti'a sa a fostu in parte caus'a revoltei, din care a urmatu detronarea lui Mustafa. Cu timpu mai imbetranindu , s'a facutu mai tractabile , si prin acést'a nu numai i s'au iertatu pecatele d'in trecutu , dar' anca Sultanulu acumu regnante (*) , dupa sugrumarea rebelluinei, l-a facutu Pasia in Sebasti'a.

(*) Achmetu III. *Tr. Rom.*

lucruri se audiau vorbindu-se cu t^ota licen^ti'a in Constantinopole, si ele erau proba destulu ca o revolutiune este imminente. Dar' fiinduca nu era unu conducătoriu, si ocasiunea buna anca nu era venita, asia pu^ocinu in urma li s'a prezentatu ocasiunea chiar' prin numirea tinerului Kioprili Abdulah Pasia de Caimacamu in Constantinopole.

SEDITIONEA DE MULTU ASCUNSA ERUMPE IN REBELLIONE PUBLICE

CX. Asia, pre candu acestu Kioprili Abdulah Pasia, catra finitului lunei Muharremu, anulu H^{eg}irei 1114, mergea dimpreuna cu Defterdarulu din Stambulu spre a imparti soldatiloru soldulu, vinu Gebedgii, cari in ordine urm^oza immediatu dupa Ieniceri, si batu de trei-de patru-ori la p^ort'a Caimacamului si a Defterdariului c^o se le plat^osca si loru soldulu. Caimacamulu inse i am^ona de pe o dⁱ pe alt'a. Atunci ei tramitu cam vre-o patru-dieci de cameradⁱ ai loru la Caimacamulu, chiar' c^ondu acesta era in Divanu ascultandu plange-rile poporului, si ceru in t^ota umilinti'a prin unu Arzuhal, c^o se li raspunda soldulu precumu se t^uvine. Dupa perlegerea acestui Arzuhal, sangele tineru alu Caimacamului se aprinde focu, in c^otu in-fruntandu pe Gebedgii cu cuvinte f^orte dure, insultat^orie, i avis^oza se astepte, c^oci acumu nu sunt bani in thesaurulu publicu. Gebedgii, irritati pentru ac^osta tractare, esu din Divanu, si indata mer-gendu pe scari scapa in cele mai amare injurii contra Caimacamu-lui. Ei pronuntiau insulte^{le} cu voce asia de tare, in c^otu toti cei de prin pregiuru le poteau audi. Caimacamulu informatu despr^e aceste tramitte immediatu pe Muhziri (54) dupa ei, cu ordinu de a-i prinde

H. 1114.

I. C. 1702.

(54) *Muhziri*. Nume formatu d'in verbulu *ihzar*, a aduce; c^oci oficiulu loru este, nu numai a tien^e garda la palatulu vezirului, ci de a aduce pe criminali inaintea jude-catiei, si d^eca unii d'in acesti-a sunt in arestu, a-i pazi p^on'la prossimulu divanu. Langa acestu oficiu nu se ordina nici-o Oda particulara de Ienicieri, ci d^eca unu Ciorbagi (*) devine Muhzir Agalik, atunci regimentulu comandatu de acesta face servitiulu Muhziriloru. *Er'* d^eca ajunge in absenti'a Sultanului Caimacamu de Con-stantinopole, atunci alta Oda de Ieniceri se alege pentru acestu servitiu. Este unu corpu anume alesu d'entre Muhziri pentru esecutiunea cu m^orte, a criminaliloru; a-cesti Muhziri se numescu Falangagii (**) de la Falanga, s^eu instrumentulu, cu care se servescu la decapitare.

(*) Capitanu la Ieniceri. *Gr. Rom.*

(**) Probabilu de la italianesculu Falange (se dice si romanesce Falanga), si in-s^emna a lua pe cine-va cu c^et'a.

pe toti si a-i duce la comandantele lor spre a le lua viéti'a. Scimu ca la turci este crima capitala candu cine-va se oppune judecatoriu-lui, séu întrebuințieza cuvinte injurióse contra lui, si mai alesu contra Caimacamului, care se considera de vicariu séu reprezentantele Sultanului. Muhzirii întrebuințieza fortia ; dar' Gebedgii anca se oppunu cu arm'a, si facu unu mare tumultu pe strade ; dar vedindu ca numerulu ádvessariloru é mai mare si nu se potu tiené în contra lor , asia incepu a striga dupa ajutoriu , servindu-se de formul'a usitata la soldati, care dîce : Ioldasiu ioc midur? Nu mai sunt cameradi aci ?

GEBEDGII CEI DE'ANTAIU INCEPU REBELLIUNEA

CXI. La acestu strigátu alérge Gebedgii din tóte parțile, elibera pe cameradii lor din manile Muhziriloru, alunga pe servitorii justitiei indereptu, si se intorecu cu triumfu la locuintiele lor. Aici spunu celorlalti cameradi ai lor totu ce au facutu si auditu, ce au vorbitu si ce au sufferitu ; éra apoi mai adaosera, ca pênê atunci in vanu astépta a li se da soldulu lor, pênê candu impartirea acestui-a este in man'a unui omu june, smintitu la creri, pentru inalt'a si nemeritat'a sa dignitate.

CARACASIU SE PUNE IN FRUNTEA REBELILORU SI ATTACA PE CAIMACAMULU

CXII. Tóte acestea le confirmá inaintea corpului Gebedgiiloru si Caracasiu (55) Mehemedu, unu omu fôrte cutediatoriu, care cercandu tóta ocasiunea pentru a schimba regimulu, a inceputu a atítia tóta adunarea ca se-si resbune asupr'a Caimacamului pentru injuri'a ce le-a facutu. Toti ca unulu se invoiescu la acést'a, prindu indata armele si alérge in massa la palatulu Caimacamului. Acest'a informatu despre totu lucrulu, scapa prin o usia laterale , si se mântuie in câtu pentru persón'a sa ; dar' n'a potutu scapa de periclu nici pe Sultanu nici imperiulu.

IENICERII SI ULEMII SE UNESCU CU GEBEDGII

CXIII. Cáci dupa ce le-a scapatu Caimacamulu din mana, Gebedgii au inceputu a percurge in masse tóte stradele, si au resculatu pe ieniceri si pe Ulemi , espunendu si acestora din nòu plangerile lor

(55) Proprie *Caracaslu*, adeca Mehemedu cu sprincene negre. *Tr. Rom.*

contra administratiunei celei rele ce urmăze gubernantii. După ce s'a implut tota cetatea de acestu tumultu, in diu'a urmatória se intrunescu capii revolutiunei in Atmeidanu (56) si decidu, ca séu se móra séu se curatie din viétia pe Vezirulu, pe Mufti si pe toti opresorii poporului, apoi resolutiunea acésta o confirma cu juramentulu loru.

**CONSPIRATORII ISI NÚMESCU CAIMACAMU PE HASAN PASIA ; ISI ALEGU VEZIRU
PROPRIU. MUFTI ETC.**

CXIV. In acésta adunare, Ferrari Hasan Pasia se offere de capu alu loru; conspiratorii primescu si-lu facu Caimacamu in locul lui Kioprili Abdulah Pasia. Nakibulu, Kiasibi Mehemedu Effendi (57), primesce asupra-si officiulu de Mufti, si in acéstâ calitate emitte unu Fetva. Unu altu individu puçinu cunoscutu, cu numele Dorodgianu Ahmedu Pasia, care dupa rechiamarea sa din postulu de gubernatore, traia retrasu in Constantinopole, fù numitu de catra rebellu mare Veziru. Kulkiehaia Tcialik Ahmedu Aga se pune Ieniceru Agasi. In fine Div (58), Ali Aga (59) fù restauratu in postulu de Kulkiehaia, din care fusese destituitu.

(56) *Atmeidan*. Hipodromulu edificatu anca sub Justinianu imperatu; nu è departe de beseric'a S-ta Sophia, si se intinde de-a-lungulu curtiei Giamiei Sultanului Achmetu. Asta-di servece éراسي scopului primitivu, adeca de scóla pentru caii Sultanului; elu servece cá locu de intrunire a rebelliloru.

(57) *Kiasibi Mehemedu Effendi*. Originariu d'in famili'a Emiriloru; sub Sultanulu Mahomedu IV a fostu inaltiatu la dignitatea de Mufti. Supranumele de Kiasibi, adeca minciunosu, i s'a datu pentru ca-i placé se mintia. Este usu la Turci a distinge pe unii prin particulari cu epitete (*), pentru ca ori n'au nume de familia, ori póta mai multi unulu si acelasiu nume. Asia pe acelasiu timpu mai era unulu cu numele Sadik Mehemedu Effendi, adeca Mehemedu Effendi Iustulu, pe care Sultanulu acumu regnante-l-a onoratu cu dignitatea de Mufti, dar' puçinu dupa aceea a fostu destituitu, pentru-ca la immormentarea unui fiu alu Sultanului in locu de Genare Nemazi, séu rugatiune funebreale, a cantatu Beiram Nemazi, séu cantare de bucuria.

(58) *Inseamnă*: Gigante. *Tr. Rom.*

(59) *Div Ali Agă*. Din simplu Ieniceriu a inaintatu prin diverse graduri pên'la postulu de Kulkiahaisi; mai tardiu fiindu destituitu, traia retrasu in Constantinopole. După sugrumarea rebelliunei a fostu singuru care a scapatu de persecutiunea lui Achmetu, si precumu se spune, a fugitu la Gezair, séu Algiru cum dicu europenii, in câtu nime nu i-a mai auditu de nume.

(*) A se vedé not'a 2 la Capu VIII din cartea III. *Tr. Rom*

REBELII INCHIDU PORTILE CETATIEI

CXV. La'consiliulu acestora, conspiratorii inchidu tóte portile Constantinopolei, pentru a preveni ca nime se nu póta informa pe Sultanulu despre intentiunea lor; si nu lasa pe nimene se ésa din cetate, afara de cei pe cari i tramiteau ei cu ordonantie. Dupa aceea punu man'a pe arsenale, si cu armele cê erau destinate pentru rebellu in contra inamiciloru esterni, ei se prepara in contra imperiului insusi.

SULTANULU TRAMITE UNU DELEGATU LA REBELI

CXVI. Audîndu Sultanulu despre acést'a, tramite pe capu-secretariulu Mustafa Effendi (60), cá delegatu la poporulu Constantinopolei, pentru cá se-lu intrebe ca ce este caus'a acesteî ne mai audite rebelluni in capital'a imperiului, si totodata se promita poporului, cá Sultanulu voiesce a implini totu ce-i va cere.

REBELII TRACTÉZA REU PE DELEGATU

CXVII. Candu acestu delegatu, in a opt'a dî dupa inceperea rebeliunei, adjunse la cetate, sentinel'a de la pórta ilu face se descalice, silegandu-lu ilu duce in Atmeidanu, unde capii rebeliloru isi pusesera corturile lor. Poporulu vediendu-lu pe strade, indata incepe a striga, ca éca unu spionu a venit! si aruncandu-se asupr'a lui, inainte de a poté ajunge la capii revolutiunei spre a-lu esamina, séu inainte de a se poté impedece violenti'a ce cadea asupr'a lui, poporulu ilu maltratéza de mórte, si-lu constringe prin torture a spune cá ce face Sultanulu in Adrianopole. In midi-loculu acestoru crudelitati inse, si in spaim'a sa, intr'atátu isi perduse si simtîrile si vorb'a, in câtu nu a potutu se spuna nimicu din ceea ce-i cereau a marturisi. In fine vediendu ei ca in urm'a acestoru maltratari incepe a trage de mórte, au trebuitu se-lu transporte intr'o casa invecinata.

REBELII PLÉCA DIN CONSTANTINOPOLE LA ADRIANOPOLE

CXVIII. Acestu pasiu alu Sultanului atîtiá si mai multu pe rebeli

(60) *Mustafa Effendi*. La inceputu, sub marele Veziru Amudge Oglu Husein Pasia, a fostu Kiuciuk Teskieredgi, apoi Buiuk Teskieredgi. Dupa calcarea rebelluni a fostu tramissu la Mecca cu Daia Cadina séu nutricea Sultanului de acumu; dar' a peritu prin unu naufragiu inainte de a ajunge la Alexandri'a.

in contra lui, si cu o estrema celeritate facu cele mai mari dispositiuni pentru a-si forma o armata, apoi in a noue-spre-diecea dî de la inceputulu rebelluinei aveau adunati preste cinci-spre-diece mii de soldati ; si plecandu cu acesti-a din Constantinopole, se oprescu mai ântâiu la satulu Davud-Pasia cu intentiunea, ca dâca musulmanii din Adrianopole aru cuteza a li se opune, se stîrgea de pe faci'a pâmentului acêsta rivala a capitalei imperiului. Dupa acêsta a loru resolutiune in a sies'a dî de la plecarea loru din Constantinopole au ajunsu in Hapsa, o mica urbe nu departe de Adrianopole ; de aici au tramisu o deputatiune la Sultanulu care se-i spuna , cã ei nu s'au conjuratu contra Maiestatiei sale, ci in contra reiloru administratori ai statului ; si ca nu au prinsu arm'a pentru a bate pe musulmani , ci numai pentru a'constringe pe acei-a, cari cu inima infidela au vendutu inamiciloru securitatea statului, se'fia supusi unei stricte cercetari, si judecati dupa sacr'a si divin'a lege a coranului. Er' dâca Maiestatea sa Sultanulu intr'o cauza puru juridica precumu este acêsl'a, ar' vré se intrebuintieze armele, atunci se scia ca noi suntemu fôrte resoluti a reprime forti'a prin fortia, si in acestu casu numai elu va fi respundietoriu inaintea lui Dumnedieu pentru versarea cea inutile a sangelui ottomanu. Intr'aceea ei pe suptu mana au datu locuitoriloru din Adrianopole se intielêga , cã nu cumu-va se li se oppuna cu arme , dâca voiescu se nu fia espusi unei spoliatiuni complete, cãci ei nu vinu pentru a se bate in contra fratiloru loru, ci numai pentru a tiené judecata dupa legea coranului asupr'a tradatoriloru si asupritoriloru imperiului ottomanu , si a-i puni pe acesti-a asiá precumu merita.

SULTANULU MERGE CU TRUPELE SALE IN CONTRA REBELLILORU

CXIX. Indata ce Sultanulu a fostu informatu despre acêst'a prin ciausii sei, da ordinu a se aduna cu cea mai mare graba tôte trupele sale europene, si le demanda cã sub comand'a Vezirului Rami Mehemedu Pasia se mîrga in contra rebelliloru. Pentru mai mare incuragiare a armatei, Mufti Feizullah Effendi (61) prin unu Fetva alu

(61) *Mufti Feizullah Effendi* Nascutu in Van la confiniele Persiei , si descendente d'in famili'a Emiriloru. Pe timpulu lui Mahomedu IV a fostu Muderis sêu magistru in scól'a Suleimanie ; de aici Mahomedu I-a facutu Siehzade Hoge, sêu preceptorele

seu declara, că rebelli sunt cu totii infideli si Ghiauri, si celoru car voru lupta in contra loru cu vigóre, le promitte corón'a de martiriu.

filorú Sultanului, cari erau Mustafa si Achmetu. Dupa ce in contra usului, a fostu in diverse functiuni eclesiastice, in urma fu inaintatu in dignitatea de Mufti. pe care o a tînutu siepte ani de dile, lucru neauditú pên'acumu la Turci. Avea puçina in-vetiatura, era inse mai astutu decâtu mai prudente. Esercitá o putere prodigiósá asu-pr'a Sultanului ; multi credeau ca l-a farmecatu ; căci nu facea nici nu întreprindea ni-micu mai înainte de a-lu consultá ; nici nu-i refusá ceva. In vorbire se folosia de dialectulu persianu, de aci poporulu ilu numi Kisilu basi, adeca capu rosiu, supra-nume ce poporulu ȕa persianiloru. Avaru in supremulu gradu, in cătu primíá daruri cu amenduóe manile, si candu cine-va nu-i da. nu'i era rusine se céra ; si totu pen-tru bani impartíá Fetva, precumu cine-va ilu platíá, fía pe dreptu, fía pe nedreptu. Au avutu patru fii, cari incrediuti in puterea parintelui lorú, faceau ce le placea , si ori-ce disordine si turburare. Pe celu mai mare pe care l-au avutu de la fi-ic'a renumitului Vanli Effendi, l-a facutu Nakib. Pe ceilalti trei de si tineri, anca i-a facutu Molahi, posturi pre cătu de onorabili, pre atátu si de profl-tabili. Fiindu cu prè mare indulgentia catra fiii sei, au atrasu asupra'si indig-natiunea nu numai a Ulemiloru, séu Clerului, ci a totu poporulu. Mai alesu unulu d'in fiii sei a escelatu prin escesiv'a sa arrogantia. Facutu de tatalu seu Molahu de Kudgisierif séu Ierusalimu, s'a purtatu aici cu atát-a insolentia catrá Cerkes Mehemedu, guvernatoarele cetatiei, in cătu acesta a trebuitu se pera-sésca Ierusalimulu si se se retraga la Gaza. Dupe departarea guvernatoarelui, Mola-hulu simtindu-se turburatu nóptea prin urlaturile cănilorú, ér diu'a prin susurul tien-tiariloru, a ordinatu locuitoriloru ca se ucidá pe toti canii, si se-i aduca in tóta diu'a o cantitati de tientiari omoriti. Acesta nu numai ca era unu lucru fórte dificile pentru poporu, dar' era chiar' si in contra preceptelorú coranului, care interdice uciderea canilorú, séu altorú animale domestice, afara de cele care servescu pen-tru nutrimentulu omului ; asiá locuitorii tramitu o deputatiune in secretu cu unu Arzmahzar la guvernatoarele lorú in Gaza, si-i arata cu ce imposite injuste sunt asu-prite. Cerkez Mehemedu, despre care se pôte dice ca întrecea in pietate si justitia pre toti Mahomedanii, si n'avea nimicu barbaru in sine, nu potea crede. că unu Mo-lah se fía capabile de a comite asemenea crima. si spre a se convinge despre ade-veru, tramita o persóna de confidentia la Ierusalimu. Ajunsa acea persóna acolo, vede ca tóta cetatea este in ag'tatiune si disordine ; toti locuitorii lasandu'si lucrulu se oc-upá cu prinderea de musce, si le insirá pe açie un'a dup'a alta, spre a le poté numera mai usioru. Intorcéndu-se acelu omu, repórta domnului seu deameruntulu cele ce a vediutu si auditu. Constatandu-se fapt'a, Cerkes ca omu de simtiu si de pace decise a cerca mai antaiu cu binele si asia scrise lui Molla invitandu'lu, ca se nu incarce pe suditii Sultanului cu lucruri asia grele si nefolosítórie, nici se profaneze legea profetului, pentru a carei mantienere este tramisu in Ierusalimu ; se nu atraga urgi'a publica preste numele parintelui seu si alu seu propriu prin cri-me ne mai audite ; căci déca tóte aceste voru ajunge la urechile Sultanului, se pôte astepta la cea mai mare disgratia. Molahulu raspunde : « Tie-ti este usioru a invoca legile Coranului, si preceptele moralului, pe cătu timpu esti

ARMAT'A SULTANULUI VEDIENDU CORANULU TRECE LA REBELLI

CXX. Candu ambele armate erau façe în façe, vine Nakibu Effeni, care facea pe Mufti conspiratoriloru, si arêta trupeloru Sulta-

« in Gaza . unde nu te turbura muscele preste di , nici câinii preste nôpte ; « dar' alta este in Ierusalimu, unde canii te turbura nôptea, ér' muscile nu-ti dau pace diu'a nici macar se tii judecata ómeniloru. » Mehemedu vediendu d'in acestu respunsu, cà omulu este incorrigibile ; ér pentru a totu-potinti'a perintelui seu necutediendu a i resiste, tramite unu raportu la Mufti despre totu lucrulu, acludendu atâtu suplic'a locuitoriloru din Ierusalimu, câtu si respunsulu Mollahului, si-lu rôga a pune capetu procedurii ultragióse a fiului seu. Dar' pre candu voiã se îndrepte pe altulu, era pe aci se cada elu in necasu. Mufti, care pentru indulgenti'a catre fiii sei se potea numi cu dreptu cuventu, marele Eli alu Turciloru, primindu scrisórea lui Cerkés, se infuriã si se revoltã nu contra fiului seu, cì contra lui Cerkés Mehemedu, si mergendu imediatu la Sultanulu, incarca pe innocentele gubernatoru de Ierusalimu cu cele mai grave calumnii, in câtu Sultanulu da ordinu lui Kapugi Basi se merge indatu la Ierusalimu, si in puterea Chatisierifului ce a primitu, se ucida pe Cerkés Mehemedu. si se-i aduca capulu. Capugi Basi, omu prudente si amicu intimu alu gubernatorului, se face ca si candu ar' pleca d'in Constantinopole spre Ierusalimu, se întórce inse pe alta cale, merge in secretu la marele Veziru, Amudge Oglu Husein Pasia . comunica ce ordinu a primitu de la Sultanulu, si-lu întreba ce se face. Husein Pasia . care apucase se audia ceva despre purtarea ridicula a Mollahului d'in Ierusalimu, indatu întielege cà de unde vine acestu atentatu asupra vietiei lui Cerkés Mehemedu. Asiã, fara a perde timp, se presenta la Sultanulu, si-i dice : « amu întielesu Maiestate , ca a-ti datu ordinu a se ucide gubernatorele de Ierusalimu ; permiteti-mi se intercedu pentru vieti'a unui omu, despre care sciu ca ve servece cu onóre si fidelitate ». Sultanulu i repete totu ce Mufti au adusu contra gubernatorului, si-i adaoge, ca pentru aceste a transmisu unu Kapugi Basi cu unu Chatisierifu , se-i iea vieti'a. Vezirulu arêta ca calumnii sunt tóte denunțiarile lui Mufti , si demonstra pênã la evidentiã purtarea scandalósa a fiului acelui-a in Ierusalimu. Mustafa i replica : « Me dóre si-mi pare reu , ca sedusu prin relele informatiuni ale altor-a , amu datu ordinu a se ucide unu omu innocent si bunu servitoriu ; dar' nu vedu remediũ , cumu s'ar poté revoca acestu ordinu ; cáci Capugi Basi va fi acumu departe pe cale , si in vanu vomu tramite cursoru in urm'a lui, cáci nu-lu va mai poté ajunge. » « Trebue se cercamu o cale scũ alta — observa Vezirulu — ; cáci ar' fi tristu cá se cada asu-pr'a capului nostru sangele innocent numai d'in neglidenti'a ca n'amu facutu totu ce depinde de la noi pentru a-lu salvã. Io credũ, ca providenti'a divina care cunoșce bunele nôstre intentiuni, va fi inpedecatu unde-ya in cale pe Capugi Basi, si ne va da timp, de a-lu ajunge si a-lu chiama inderetru. » Dupa aceste rationamente Vezirulu obtine permisiunea de a revoca Chatisierifulu ; si mergendu acasa, ordina lui Capugi Basi, se trêca nôptea in Asi'a si se plece, cà celu puçinu la aparintiã se se védia, ca n'a întârriatu a esecutã ordinulu Sultanului. In demaneti'a

nului unu volumu mare de carte a coranului, si le rîga se considere bine, ca «ei cu totii sunt frati de aceeași credința, de același sange, «și sudiții unui și aceluiși imperiu; ca poporul din Constantinopol nu a prinsu armele cu intențiunea de a resturna imperiul, «său de a întreprinde ceva ce ar' fi contra legii sacre a Coranului, «ci numai pentru a pune pe infideli și pe tradatorii de lege, conformu «preceptelor acestei-a; pentru aceea dăca ar' cutedia a se oppune «unei intențiuni atât de divine, atunci se scia ca-și tragu asupr'a «loru nu numai mîni'a lui Dumnezeu, dar' anca și alte pedepse «fîrte severe. Aceste cuvînte au abatutu'cu totul ardîrea trupelor «Sultanului de a se lupta pentru elu, ci din contra au fostu atât «de miscate în spiritulu lor, în cîtu lasandu pe Vezirulu lor, au «trecutu tîte în partea rebelilor și i-au salutatu ca pe frati.

VEZIRULU LASATU DE TRUPELE SALE FUGE IMBRACATU ÎN VESTMINTE NECUNOSCUTE

CXXI. În această stare desperată, Vezirulu se îmbraca în vestminte necunoscute și însoțitu de doi servitori ai sei fugi la Varna. De aici merge la Constantinopol, cu modulu, precumu dîcu unii, ca s'ar fi ascunsu între femeile unui omu, anume Araidgisade. La Constantinopol a statu cîtu-va timpu ascunsu în suburbiulu Eiubu, unde își edificase elu însuși o casa.

**REBELLIU CERU DE LA SULTANULU PE DOOI MUSULMANI ȘI PE UNU CRESTINU
PENTRU A-I UCIDE**

CXXH. Rebelii mergu înainte, și trecîndu preste greutățile mai mari înainteza spre Adrianopol, și se punu în câmpu într'unu locu numitu Solakcesmegiu (62), aproape de cetatea Adrianopol. De aici

urmatîria, Vezirulu tramite unu altu Capuđ Basi cu Fermanu că se ajunga pe celu d'întăiu și se-lu aduca înderetru. Cu modulu acesta Vezirulu prin o isetîme laudabile, a scapatu viétu'a unui omu, pe care Mufti prin o reutate barbara și esecrabile voia se-lu stînga. Au mai comisii fiii lui Mufti anca și alte multe crime nu mai puđinu barbare și atroci, me crutiî înse și pe mine, și pe lectori de neplacerea de a le numera aci.

(62) *Solakcesmegiu*. Fontan'a lui Solak, situata în midi-locululu unui câmpu d'între Constantinopol și Adrianopol, în departare de unu milu italianu dela această d'în urma. I s'a datu numirea de Solacu de la architectulu care o a construitu, și care său a fostu d'în cét'a Solaciloru, său că n'au avutu o mana (*).

(*) Solacii suntu o specie de dorobanti. Er cuventulu Solac dupa origine însemna stîngaciul. *Tr. Rom.*

tramitu o deputatiune la Sultanulu cu rugare, că se le dea pe Vezi-rulu, pe Mufti dimpreuna cu toti fii lui si pe Maurocordatu.

SULTANULU I DA

CXXIII. Sultanulu, care prevediuse toate acestea, din marea reverentia ce o avea catra Mufti, i dedese cu câte-va dfile mai inainte bun'a ocasiune de a scapa; dar' tramisese totodata in urm'a lui vre-o cati-va Bostangii, ca se aiba grige, si se-lu oprésca in fug'a sa, déca ar' vedé ca se apropia vre-unu periclu. Vediendu inse că rebellii persistu in pretensiunile loru, a tramisu immediatu pe alti Bostangii, spre a'lu aduce indata indereptu la Adrianopole; aici l-a datu dimpreuna cu fiii lui in manile rebelliloru.

REBELLII PUNESCU PE MUFTI CU MORTE FORTE CRUDELE

CXXIV. Pe data ce rebellii au avutu in mana pe Mufti, l-au torturatu in modulu celu mai crudele. Siese cuie i-au batutu in genunchi, si prin alte midi-lóce si mai crudele au incercatu a scóte din elu se spuna, ca unde au ascunsu tesaurii immensi, adunati precumu se dice, in sume innumerabile. Er' elu, ca barbatu de mare spirit, sufferia toate cu o admirabile patientia, si fara ca se pronuntie unu cuventu de durere, ci invocandu numai resbunarea lui Dumnezeu asupr'a unui poporu atâtu de ingratu si impiu. Dupa-ce puterile sale au fostu cu totul stórse prin atâtte torturi, in urma ilu omorita, si cadavrulu lui (63) ilu aruncara in mare, ca si candu ar'

(63) *Cadavrulu lui* { Dupa legea Coranului si dupa constitutiunile imperiului otomanu nu è permis a pedepsi cu mórte pe unu Molah si cu atâtu mai puçinu pe unu Mufti. Pedéps'a cea mai grea pentru clasa Ulemiloru si Cadiiloru este esiliulu. Asiá rebellii n'ar fi potutu escusa nici-odata mórtea lui Mufti, déca nu l-ar fi declarat de Ghiauru séu infidelu. Si pentru că se faca, că poporulu se créda in probabilitatea acestei pretentiuni, ei n'au voitu se suferé că Mufti se fla ingropatu intre ceialti, ci au chiamatu unu preotu grecu, care se-lu immorménte. Acesta a chiamatu vre-o cati-va omeni, care l'au téreitu de-a-lungulu stradeloru; ér elu mergénda inainte, in locu de imnulu funebrele, cantá aceste cuvinte: *Εξατά εἰς τὴν ψυχὴν σου*. Špurcatu è sufletulu teu! Si in urma l-a aruncatu in mare. Se mai dice, ca inainte de a-lu arunca in apa, l-a afumatu, pronuntiandu asupr'a cadavrulu aceste două mici versuri turcesci:

Ne sizungder, ne bizumder;
Dos dogru Gehennem inder.

fi fostu unu infidelu , si n'ar' merita de a fi immormentatu ca unu adevveratu musulmanu.

SULTANULU CONFIRMA IN FUNCTIUNE PE VEZIRULU NUMITU DE REBELLI

CXXV. Diu tôte acestea Sultanulu vedea pré bine , ca poporulu este cu multu mai irritatu in contra lui, decâtu precumu isi imaginasese la inceputu ; prin urmare tramite sigilulu veziratului la Dorogianu Ahmedu Pasia (64), pe care rebellii ilu alesesera mare veziru , si confirma in posturile lor pe toti ceilalti demnitari numiti de rebellii, promitiendu-le totodata a implini tôte câte voru cere. Pre langa acestea le mai annuntia, ca marele Veziru si Maurocordatu au fugitu, dar' i assecura, că indata ce voru fi prinsii, i va estrada si pe acesti-a.

REBELLI TRAMITU SI CHIAMA LA SINE PE AHMEDU FRATELE SULTANULUI

CXXVI. Dar' indulgenti'a Sultanului a facutu pe rebellii anca si mai insolenti asiã, in câtu ei mergea acumu cu ide'a de a-lu detrona. Cu scopulu acest'a tramitu o scrisóre la Sultanulu Ahmedu , fratele lui Mustafa, in care ilu rîga, ca déca este posibilu, se vina la armata, căci conspiratorii se sfiescu a intra cu mana inarmata in palatiulu imperiale. Er déca elu fara séu cu permissiunea fratelui seu, ar' poté, se vina la armata, atunci acést'a imediatu ilu va proclama de imperatu. Sultanulu Mustafa, interceptandu acésta scrisóre, a remasu

Adica : Nici alu seu, nici alu meu ;

In iadu è sufletulu seu.

Aceste cuvinte intr'atât au placutu Turciloru, in câtu nu numai au laudau genialitatea preotului, ci l-au si remuneratu pentru acésta.

(64) *Dorodgianu Ahmedu Pasia*. Inainte se numia Damad Ahmedu Pasia. Damadu înséma ginere, si elu tiené pe sör'a marelui Veziru Amidge Oglu Husein Pasia , nepót'a lui Kioprili Mustafa Pasia, cea mai frumoşa femeia pe timpulul seu, dar si ceea mai desfrenata, in câtu isi tineo o multime de amanti, mai alesu francesi. Dupa aceea rebellii l'au numitu Dorodgianu, fiindu-ca semena fôrte multu cu Dorosienski-hetmanulu Cosaciloru, despre care amu vorbitu mai in susu, si pe care Turcii de comunu ilu numia au Dorogianu. Sub veziratulul lui Husein Pasia , s'a facutu guvernátore de Ainebacht seu Naupactu ori Lepante. Dar' Daltabanu l-a destituitu d'in acestu postu , si dupa aceea a dusu vietiã privata in Constantinople. In urma a fostu esilatu in Lepante, unde in câte-va luni a muritu de superare. A remasu unu singuru fíiu de elu ; care jucandu-se odata in gradina, a cadiutu in tr'õ fõntana si s'a innecat.

multu timpu in dubiu, ôre se ucida pe fratele seu, sôu se resigneze la tronu de buna voia in favôrea acestui-â. Multi dintre officierii sei de casa i consiliau a comitte fraticidiulu , dicându că prin acést'a conspiratorii voru fi constrinsi a-lu sustiené pe tronu, ne mai fiindu altu principe ereditariu alu imperiului. Sultanulu inse se infiôrâ de o fapta atâtu de contranaturale, si se resolvi mai bine a se lasa in manile provedientiei divine.

MUSTAFA ÎNSUSI ÎNALTIA LA TRONU PE FRATELE SEU AHMEDU.

CXXVII. Mergo dreptu aceea la fratele seu Ahmedu, si îmbrăcio-sindu-lu cu multa affetiune si face cunoscutu, că vointi'a generale a poporului ilu chiama că se ocupe tronulu ; si elu mai ântâiu a venitu se-lu salute că pe Sultanu. Departandu-se de la elu, i-a disu următoriele cuvente : « Se-ti aduci aminte, iubitul meu frate, că «sub timpulu câtu amu statu eu pe tronu, tu te-ai bucuratu de «cea mai mare libertate; te rogu dar', se-mi lasi si tu asemenea «libertate. Se-ti mai aduci apoi aminte, ca-adeveratu ca te înalti «cu dreptu la tronu, ca pe care a fostu si pariutele si fratele teu , «dar' instrumentele prin cari te redici la tronu sunt rebellii trada- «tori ; si dēca vei sufferi că se scape acesti-a nepedepsiti, ei in scurtu «timpu voru tracta cu tine precumu se pôrta de presentu fație cu «mine».

SULTANULU MUSTAFA MÔRE

CXXVIII. Dupa ce a disu aceste, s'a retrasu chiar' in acea came-ra, unde a tienutu pe fratele seu Ahmedu închisu. Aici a cadiautu intr'o profunda melancolia, care i-a causatu si mortea, si in a sie-sea luna dupa detronarea sa a trecutu in palatiulu eternu, ce profetulu Mahomedu a preparatu pentru elu. Timpulu câtu a domnitu a fostu optu ani si vre-o câte-va luni.

CALITATILE LUI MUSTAFA

CXXIX. Mustafa era unu Sultanu, de la care la inceputulu domnirii sale se astepta fôrte multu ; dar' in urma fortun'a i-a fostu contraria. In primii ani ai imperatiei sale a fostu mai ferice decâtu in cei din urma. Elu de la natura avea mai mari daruri decâtu pre-

decesorii sei ; era un omu cu judecata matura, de o diligenta mare si sobrietate rara. In colectarea si impartirea banilor publici nu era nici avaru nici prodigu. Omu justu ; si foarte devotatu religiunei sale. Unu calaretiu bunu si tragătoriu escelentu. Elu si-a câstigatu mare renume prin pacea de la Carlovitiu, care parintele seu si ambii sei unchi in vanu o au pornitu si in vanu s'au ostenitu pentru ea, dar' elu o realisâ prin o admirabila conciliatiune a tuturor partideloru. Era de o statura midi-locia ; façi'a lui era rotunda si frumôsa de colóre alba si rosia ; barb'a lui rosia, subtîre si nu prèlunga, nasu scurtu si cevasi redicatu in susu ; ochi albastri cu sprîncene subtiri si galbene. Primavér'a avea nisceîpete pe façe, cari inse dispareau iérn'a. Dupa elu n'a remasu nici-unu fiu in vietia, de si a fostu tata la foarte multi. Avea o particulara affectiune catra Ibrahimu (65), fiulu unchiului seu Ahmedu, si-lu tienea pururea langa sine ; se dîce ca l-ar' fi designatu de succesoru alu seu , in casulu candu ar' fi muritu fora eredi.

(65) *Ibrahimu*. Unu principe plinu de buna-sperantia si de o natura escelenta. Audiu ca a muritu in Constantinopole, dupa ce m'amu departatu eu de acolo.

Sub durat'a imperatiei lui Mustaf'a II. s'a facutu ce-va schimbare intre principii d'in Europ'a, si anume :

In Spani'a : dupa Carolu II. a urmatu Filipu V. a. 1700.

In Angli'a : dupa Vilhelmu III. a urmatu regin'a Anna, fi'a lui Iacobu II. a 1702.
Tr. Fr.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI ACHMEDU III. FIULU LUI
MAHOMEDU IV.

ALU DOUE-DIECI-SI-TREILEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU V. DIN CARTEA IV.

SULTANULU ACHMEDU OCUPA TRONULU SI CONFIRMA PE CAPII REBELILORU IN
POSTURILE LORU

I. Dupa ce Sultanulu Mustafa a fostu detronatu, 'i successe fratele seu Achmedu, care a intaritu in posturile loru pe Vezirulu Dorodgianu Achmedu Pasia, pe caimacamulu Firari Hasan Pasia, pe Aga Ieniceriloru Cialik Achmedu (1), si pe toti ceilalti la câti rebellii le

.(1) *Cialik Achmedu*. Sub domni'a Sultanului Mustafa a fostu unu simplu Ieniceriu, a facutu apoi tôte gradurile in acestu corpu militariu, péné ce ajunse Kulkiehaiasi; dara dupa aceea si-a luat dimissiunea si a traitu viétia retrasa in Constantinopole. Erumpendu revolutiunea, si rebelii alegédu-lu de Ieniceriu-Agasi, elu in acésta calitate si-a pusu tóta grigea pentru a pazi securitatea locuitoriloru, dandu in acésta privintia probe laudabili, séu mai bine admirabili de prudenti'a sa. Cáci in cursu de noué-spre-diece dîle, in câtu timpu portile Constantinopolei erau inchise, nu s'a intemplat nîci unui locuitoriu nîci cea mai mica superare din partea unei bande atátu de mare de ómeni desperati si furibundi. A trei'a di dupa ce s'au inceputu turburarile, vediendu elu ca negutiatorii si comerciantii (fiindu ca-si aduceau aminte de perde- rile mari ce au suferitu cu ocasiunea ultimei revolutiuni) se tienu retrasi in casele loru, si nu cutédia a esi in piatia, au datu strictu ordiou, prin care sub cea mai se- vera penalitate demandà, cà nime se nu pórte nîci o frica, ci se steà totu omulu in

conferisera officiuri; si chiar' pe Nakibulu Kiassibi Mehemedu Effen-di, pe care rebellii ilu purtasera cu sine, ilu facù Mufti. Prin acést'a a sa purtare a facutu, de conspiratorii nu mai nutriau acumu nici o suspitiune in contra lui, ba isť imaginau anca, că prin rebelliiunea loru si-au castigatu mare favóre la noulu Sultanu.

ISI PROPUNE A PEDEPSI PE REBELLI

II. Pentru că se amagésca si mai multu pe rebellii, si se-si dea aērulu ca si cându ar' voi se face totu ce acesti-a pretindu, Achmedu a statu nu mai pucinu de dōue-dieci de dīle in Adrianopole, apoi in Septembrie se întorse la Constantinopole, unde impartu cu mânia larga baksisiulu ce este in usu a se da soldatiloru cu ocașiunea oricarei schimbari nōue de regimu. Dupa-ce cu modulu acesta a liniscitu furia rebelliloru. a chiamatu la sine pe Silahdar Hasan Pasia (2), care

dughian'a sa, si se-si facea negutiatori'a cá si mai înainte; elu sta bunu ca nime nu va avea dauna nici câtu e pretiulu de unu ou. Elu a si implinitu cu punctualitate aceea ce a promissu, si a sciutu sustiené pe locuitori in atâta securitate, in câtu in midi-loculu atâtoru soldati furiosi, cari nu respirau alta decâtu sange si omoru, ei poteau ambla nevatemati, ca si cându ar fi fostu in altu locu si nu la ei acasa in cetate. In mergerea sa la Adrianopole a facutu ceva anca si mai admirabile, adeca a sciutu se tiena pe acea canalia de rebellii, pe cari i conducea la Adrianopole, in o disciplina atâtu de stricta, in câtu nime nu se potea plange, ca vre-unu soldatu i-ar' fi furatu séu lăutu cu puterea nici macar' o gaina. Déca acést'a se pōte sustiené chiar' si l'a armat'a cea mai regulata si mai bine disciplinata, lasu se judece ómenii cei espterti. Acesta au fostu caus'a, ca atunci candu la ordinulu Sultanului a fostu aruncatu in marea marmora, tōta Constantinopolea i-a deplansu trista-i sōrte.

(2) *Silahdar Hasan-Pasia*. Acesta s'a nascutu in Moré'a, si anca de tineru, sub domni'a lui Mahomedu Sultanulu, fu susceptu in palatulu Sultanului, unde in urma a fostu numitu Silahdar, titlu ce l'a conservatu si dupa aceea. Dupa dimissiunea sa din acestu officiu, onoratu cu trei tuguri, a lăutu in casatoria pe veduv'a lui Musahibu Pasia, faimós'a Chatige, sora cu Sultanulu Mustafa si Sultanulu Achmedu. Acést'a prin gentileti'a sa obtienuse de la fratii sei aci numiti promissiunea, că barbatulu seu va conserva pe viétia nu numai postulu de Rekiab Caimacamu (*), séu unu altu postu de Pasia nu departe de Constantinopole, ci că in continuu va fi provediutu si cu alte nōue favoruri. Si mai multu: candu barbatulu seu a fostu tramissu la Nicomedi'a, ea a obtienutu de la fratii sei permissiunea de a-lu poté insoci acolo; lucru ne mai auditu péné acumu, că o fiia ori sora de Sultanu se pōta merge cu barbatulu seu afara din cetate nici macar' departare de un'a diumetate de mila. In urma ajunse mare veziru; dar' i s'a lăutu acést'a dignitate, nu pentru-ca ar' fi comissu vre-o

(*) A se vedé not'a 6 la Capu IV din Cartea IV. *Tr. Rom.*

tienea pe soru-sa, si pe care ilu facuse Caimacamu in locul lui Firari Hasanu Pasia, inaintatu la postulu de Defterdarius, si s'a consultatu cu elu despre mesurile ce ar' fi de a se lua pentru a pedepsi pe rebelli. Dar' precumu acesti-a erau cu totii adunati in Constantinopole, asia i se parea lucru periculosu de a pune man'a dèodata pe toti si de a-i supune pedepsei; prin urmare decise ca sub diverse preteste se-i tramita prin diferite provincii ale imperiului, căci asiă ne fiindu impreuna, va fi mai usioru a termina cu ei.

SI SUB DIVERSE PRETECSTE I PEDEPSESCE PE TOTI CU MORTE

III. Asia mai întâiu incepù cu Caracasiu Mehemedu, capulu principale alu rebelliunei, si investindu-lu cu unu caftanu si cu o sabia, daruri usitate ale fia-carui nouu Sultanu, ilu tramite la Kiabe Sierif, dar' totodata da ordinu, ca indata ce va adunje la Aleppo, se fia ucisu de man'a unui altu Capudgi Basi. Lui Cialik Achmedu, Aga Ieniceriloru i face onôrea inaltiandu-lu la rangulu de Pasia cu trei tuguri; dar' indata a trei'a dî ilu chiama cu mare pompa la palatu sub pretestu de a-i da insigniele veziratului; de aici, pre candu tóta lumea se astepta se-lu védia intorcându-se investitu cu dignitatea de mare-veziru, ilu ducu pe o alta pôrtă spre mare, ilu punu într'o galera, si-lu arunca in marea marmora. Câte-va zile dupa aceea Dorodgianu Achmedu Pasia a fostu destituitu din postulu seu de mare-veziru; dar' fiindu-ca era prea bine cunoscutu, ca elu n'a cautatu acésta dignitate, ci că a fostu constrinsu numai de rebelli a o primi, asia i s'a crutiatu viéti'a, si a fostu tramisu in esiliu la Enibacht (3).

HASAN PASIA SUCEDE IN POSTULU DE MARE-VEZIRU

IV. Catra finitulu lui Octobre i-a urmatu in officiu caimacamulu Silahdar Hasan Pasia. La ordinulu acestuia, in timpu de cinci luni au fostu aruncati nôptea si innecati in canalulu constantinopolitanu mai bine de patru-spre-diece mii soldati, cari séu participasera, séu numai sciusera de rebelliune, si afara de acesti-a anca o multime de

crima, ci pentru ca murmurulu poporului reclama de mare veziru pe Calaili Achmedu Pasia. Asia Hasan a fostu tramisu apoi ca Pasia in Egiptu, unulu dintre cele mai rentabile gubernamente in totu imperiulu ottomanu. De aiei a fostu transpusu dupa câti-va ani in gubernamentulu Tripoli in Siri'a, unde apoi a si muritu,

(3) Naupactum. Lepante. 7r. Rom.

Basi, officari si alti comandanti de armata. Numai două persoane au avut fericirea de a scapa, adica Kulkiehaia Divu Ali Aga, si Firar-Hasanu Pasia. Celu dântăiu prevediendu periclulu, imbracatu in vestimente necunoscute a fugitu din Constantinopole, si asia s'au ascunsu, in câtu pre langa tôte scrupulosele cercetari nime nu i-a mai pututu da de urma. In câtu pentru Firari, fiindu-ca avea o popularitate fôrte mare, si prin urmare era de temutu ca se voru nasce turburari déca ar' procede in contra lui cu tóta severitate, Sultanulu l-a tramisu din cetate sup titlu de Seraskieru alu Babadagului; dar' immediatu a tramisu ordinu dupa elu, ca se mérga la Sofi'a, si acolo se ocupe postulu de Beglerbegu alu Romeliei. Câti-va ani in urma, dupa ce semēti'a rebelliunei se stinsese cu totul, Firari, sub veziratului lui Ciorluli Ali Pasia, a fostu rechiamatu in Constantino-pole cu promissiunea de a i se conferi lui acēsta dignitate; dar' la ordinulu Sultanului a fostu pusu pe o galera si aruncatu in marea marmora.

OSMANU CAPUDANU PASIA ESTE TRANISU CU O FLOTA IN MAREA DE AZOVU

V. Intr'aceea Hasanu pune pe creaturele sale in posturile celoru puniti cu môrte. Face pe Abassa Osmanu Pasia (4) mare admiralu, si-i da ordinu a merge cu tóta flot'a in marea de azovu (5) si a fortifica sinulu de la Kiev cu două citadele numite Ghierci si Taman.

(4) *Abassa Osman Pasia*. Unu barbatula Turci de o mare invetiatura si multa prudentia. Sub Sultanulu Mahomedu IV a fostu primitu in palatu, si aici trecēdu prin tôte gradurile, in urma adjunse la dignitate de Silahdar. Sultanulu Achmedu III l-a dimissionatu din acestu postu, onorandu-lu cu trei tuguri, si dandu-i mai antăiu postulu de Rekiab Caimacamu, apoi inaintandu-lu la alte pasialicuri si officiuri. Unii spre a-lu micșiora, dicu ca ar' fi originariu din Georgi'a. Dar' acesti-a sunt in erôrre, căci elu este din Abassia'a, aprôpe de Caucasu, ai carei locuitori sunt vecini cu cei din Cercassia'a, si pre langa acesti-a sunt cei mai distincti intre Turci. De aci a remasu acea anecdota, ca de atâte-ori mentionatulu Cerchesu Achmedu Pasia, mergēdu odata la elu pre candu sufferia de nisce friguri, si plângēdu-se ca pre langa friguri i s'a stricatu stomachulu si nu are nici unu apetitu de mancare, Cerkesu Achmedu i dise in gluma, ca se lase medicin'a la aceia cari sunt nascuti si crescuti in tieri, unde este in usu, ér' elu se nu iea alta decâtu pasta, care este o mancare fôrte sanetôsa, ce o prepara Abassianii din meiu pisatu, dupa ce l-au curatitu mai antăiu de cōgia.

(5) Palus Moeotis. *Tr. Rom.*

Acesta esecută ordinul cu cea mai mare deligență; dar' la întorcere au perdutu nouă galere; celelalte au suferitu mari stricatiuni și numai după mari dificultăți au pututu ajunge la Constantinopole.

HASAN PASIA ESTE DESTITUITU SI-I SUCCEDÉ CALAILI AHMEDU PASIA

VI. În fine, fiindu-ca poporul începuse a se plange și a murmura în contra lui Silahdar Hasan Pasia, acesta în a diecea luna a veziratului său a fostu destituitu din oficiu, și în patru-spre-diece Septembrie i-a succésu Calaili Achmedu Pasia (6), unu omu care nu s'a

(6) *Calaili Achmedu Pasa*. Nascutu în Cesare'a din Capadoci'a, din părinți armeni de legea creștină. După ce încă de tineru a fostu adus în Constantinopole, aici a abjuratu legea creștină, și a fostu admissu în corpulu Baltadgiiloru. Prin purtareea sa la vedere virtuoasă, elu a știutu se-și ascunda naturalile sale inclinațiuni vitioase, și prin această a pututu se se face mai întâiu Baltadgiar Kiehai-asi; din acestu oficiu a fostu apoi trimisu pasia cu două tuguri în gubernamentulu Dgita, care este celu din urmă ce Turcii posedu la marea-roșie. După acest'a adjunse la dignitatea de Capudan Pasia, său admiralu, apoi Caimacamu în Constantinopole, și în urmă a figuratu ca pasia în alte diverse gubernamente ale imperiului otomanu. În toate aceste oficiuri elu s'a purtat așa, în câtu totu omului întieptu l-au ținutu de o persoană ridiculă și nebunatică; dar' totuși, pentru zelulu său violentu în contra creștiniloru, făcându pre langă acest'a paradă că elu este unu strictu observatoru alu dreptății și alu echității, și-a câștigatu la plebea ignorantă și superstitioasă reputațiune de unu bun și onestu musulmanu. Pentru a face pre creștini de obiectu alu unui desprețu generalu, elu, pre cându era Caimacamu în Constantinopole, a datu ordinu că ei totu și preste totu se pórte vestimente numai de materie cu totulu grosă și neagră; în băi se nu pōta purta calțiaminte de lemn, precumu era usulu pentru scutirea picioareloru în contr'a ferbentiei padimentulu de marmora, mai departe, că se pórte unu clopotielu micu la o mână, spre a se pōté distinge prin acest'a ghiaurii de adeverații musulmani, și o multime de alte lucruri de acestea a ordinau. Dar' fiindu-ca Giamiele își aveau cele mai multe venituri din băi, așa dispozițiunea lui Calaili în privința acestora le-au venitu foarte dăunoso; căci creștinii pentru pēt'a rusinoasă ce li se dictă, n'au mai voitu se le cerceteze în publicu; de aci au urmatu îndată plansori la Sultanulu. Urmărea fu, ca Ali Achmedu Pasia a fostu destituitu din postul de Caimacamu, și ca toate ordinațiunile sale sau revocatu; dar' prin acest'a totuși nu s'a pututu nădusi vocea poporului, care 'ile cerea de mare veziru. Căci pușinu după destituirea lui, Sultanulu în vestimente incognite merge în preambulare prin piața, și ce aude alta de atu suspinele repetite ale poporului, care se plangea de corupțiunea moralității și dicea, ca nu este nici o speranță de îndreptare, pēnd cându Calaili Achmedu Pasia nu se va face mare veziru. Sultanulu, care nu cunoșcea personalu pe acestu omu, audindu laudele poporului, a venitu la idea ca acela trebuie se fie o persoană merita-bilă; și fiindu-ca se temea ca din această schiță să erăsi și erumpă flacăra revoluției

facutu prin alta insemnatu , decâtu prin desfrenari si crudelitatile sale in contra suditiloru crestini ai imperiului ottomanu.

nei , cumu erupsese in anulu trecutu , si care abia era anca innabusita , asiã se resolvi a asculta vocea poporului ; destitui pe Hasanu Pasia fara vre-unu altu motivu , decâtu numai sub pretestulu ca Kiehai'a seu Ismail Aga ar' fi comissu ò erróre ; tramite apoi dupa acestu Calaili la Cretã , unde era cá pasia ; ilu chiama la Constantinopole , si-lu face mare veziru . Vediendu-se acesta inaintatu la acestu postu atâtu de inaltu , nu potu se se retiena de la vitiele sale pe care pênã acumu le ascunsese cu atâtã maiestria , ci le dède cale cá unui torrente , ca se rumpa prin tôte valurile sale . La atâtã'a di a intrarei sale in oficiulu de mare veziru , dupa ce cu insigniele acestei dignitati s'a intorsu în palatulu seu , si tóta lumea era curiõsa ca ce va fi primul seu ordinu in acêsta calitate (câci din acêst'a , chiar' ca si din primul cuventu alu Sultanului , au datina Turcii a face conclusiune asupra fiiótorei administratiuni a Vezirului) , elu tramite dupa unu croitoriu . Venindu acesta , i comanda a face unu vestmentu numitu Antari , din stofa de auru ; ceea ce la Turci nu numai ca nu este in usu , ci precumu amu observatu intr'altu locu , este si in contra preceptelor Coranului . Aducându-i-se anca in acea sêra acestu vestmêntu , elu ilu si imbraca , si merge la nevestele si concubinele sale pentru a li se areta in nou'a sa moda si cautã in tôte pârtile , se vedia , decã-i siede bine . Femeile intielegându-lu , si pentru cá se se arete placute barbatului si domnului loru , incepu a-i lauda bunulu gustu si frumuseti'a vestmêntului . Elu ambitionatu de acestu complimentu , se decide a merge asiã imbracatu in Galibe-Diyanu si a se presenta inaintea Sultanului . De altadata i veni ide'a cá pre langa ornamentele usitate ale Veziriloru se inventeze anca altele nóue cari batu mai multu la ochi , si intr'adeveru ca inventã unele in giurulu thiarei , ce , pre cumu amu memoratu mai in susu (*), au datin'a de a purta vezirii , adeca lasã cá metas'a care merge in giurulu thiarei , si plac'a deauru de inainte se fia duplicata si facuta in form'a unei cruci . Dupa ce s'a imbracatu in form'a acêst'a ca unu buffonu , a chiamatu pe Ciausiu Basi si l'a intrebatu , decã tôte sunt in ordine pentru plecãre . Da , — respunse acêst'a — tôte sunt in ordine pe dinafara , dar' lipsescu anca multe lucruri pe dinaintru . » Vezirulu surprinsu de unu respunsu atâtu de neasteptatu , ilu intrebã ca ce va se dica acêsta ? Ciausiu Basi continua ; » Inaltimea vótã v'ati imbracatu intr'unu moduatãtu de ridiculu , in câtu decã ve veti presenta asia inaintea Sultanului , nu numai ca ve va destitui din dignitatea de mare veziru , dar' ne aduceti chiar' si onórea nóstra a tuturoru in estremu periclu . Voi sciti singuru , fara ca se am eu a v'o spune , ce lucru greu este a introduce la curte costume nuðe , si ce periclu amenintia in generalu pe autorii loru . Asiã permiteti-mi a ve spune , ca decã nu ve schimbati óresi-cumu imbracamintea , nici eu , nici ceilalti oficiari nu ve vomu însoci la Sultanulu . » Vezirulu sta câtuva timpu pre langa capriciulu seu , si se încercã a apera innovatiunea acêst'a prin auctoritatea oficiului seu . In urma inşe vediendu firmitatea lui Ciausiu Basi , isi vine in minti , cede consiliului acestui-a , si merge la Sultanulu in costumulu cuviintiosu . Dupa acêsta la o septemana invita pe Sultanulu la mészã , dupa cum è usulu la vezirii de nou numiti-

(*) A se vedé not'a 18 la Capu II din cartea IV *Tr. Rom.*

SE DESTITUIE SI CALAILI AHMEDU PASIA, SI IN LOCULUI LUI SE NUMESCE BALTADGI
MEHEMEDU PASIA

VII. După-ce Sultanulu a toleratu trei luni de dîle purtarea rea a acestui veziru si a lasatu timpu poporului de a cunósce caracterulu

Sultanulu vine, si candu trece pîntre oficiari iasediati dupe usu in dué linee spre a-i face onórea, observa langa Defterdariulu o persóna órba de unu ochiu, la care dupa ce se uita lungu, intréba pe vezirulu : Cine è acest'a ? « Cumu — respunse vezirulu' cu unu aëru de surprînderè — Maiestatea Vóstra nu cunósceți pe acestu omu ? » « Dar — replicá Sultanulu — de unde pociu eu se cunoscú pe toti ómenii ? » « Apoi Maiestate — continuá marele veziru — acestu omu nu este unu plebeu, ci elu este Chioru Ali Aga, care are unu admirabile ciflicu (villa) nu departe de Constantinopole, care pe anu i aduce atâte gânsce, gaine, curcani si pui, in cátu nu numai ca are in abundantia pentru mész'a sa, dar' anca i întrece atátu de multu, in cátu póte se-si fáca de aci o summa considerabila de bani. In cátu pentru oficiulu ce-lu pórtá, elu e Basbakikilu (*), postu de nu prè mare însemnate pre langa curtea Defterdariului. » Sultanulu se face ca nu observa aceste estravagantie ale Vezirului ; dar' vediendu ca ese din casa spre a lua unele dispositiuni pentru mész'a, se întórce catra Kislar Agasi, si-i díce : « Ái auditu, Ismaíle, ce-mi spune acestu iepure despre Chioru Ali Aga ? » « Eu din partea mea amu observatu ca este unu nebunu, indata a trei'a di dupa ce l-amu facutu Veziru. Dar' pentru cá se se deschída si ochii acelora, cari au cerutu cu atát'a insisténtia promotiunea lui la acésta dignitate, eu vréu se-i lasu anca vre-o câte-va luni insigniele si onórea Veziratului, mai alesu cá acumu tóta lumea este in pace, si elu prin imprudenti'a sa nu póte anca se periclíteze in modu considerabilé afacerile publice. » Precumu Calaili era unu inamicu neimpacatu alu crestiniilor, elu indata ce s'a facutu mare Veziru, nu numai cá a innoitu edictulu seu datu pe timpulu bandu era caimacamu in Constantinopole, cá crestini se nu pórté decâtu vestminte de materia dura si negra, ci pe tóta diu'a inventá nóue mesuri de a-i tormenta, si aplica tóte speciile de torturi asupra celoru inculpati de vre-o críma. Cu tóte acestea, elu se arétá câte-odata cu bunavointia catra crestini : dar' acést'a o facea numai din ura catra altii, séu din natur'a sa venturatica. Asiá Abassa Osmanu Pasia (cátrá care elu avea o ura nespusa, cá in contra tuturoru acelora, cari erau mai cu minte de cátu elu, si earora nu le potea strica, fiinduca erau protegiati de Sultanulu), in calitatea sa de Capudanu Pasi'a séu admiralu fiindu cu flot'a sa pe marea négra a prinsu pe unu negutiatoriu ragusanu, si l-a condamnatu la galere, care dupa ce a facutu falimentu, se daduse in servitiulu imperatului Russiei, si inolandu mai multi marinari greci voíá se tréca cu acesti-a la Azovu ; ér' Calaili, in primele díle ale veziratului seu, mergédu dupa usulu tuturoru veziriloru nuoi, se viziteze Tersana, séu admiralitatea, unde se tienu paisanii, séu sclavii Sultanului, si vediendu aici pe acelu ragusanu, ilu întreba, din ce cauza este elu condamnatu la acésta pedépsa ? Tersana Kiehaia respunse, ca Osmanu Pasia a prinsu pe acestu ragusanu dimpreuna cu pe mai multi marinari, pe cari elu i re-

(*) Confidentu, incrediutulu in affaceri. *Tr. Rom*

reale alu omului pe care atâtu de seriosu l-a doritu de veziru, in urma l-a destituitu si pe acest'a si l-a esilatu in insul'a Coos; ér' in loculu lui a inaintatu catra finitulu anului pe Baltadgi Mehemedu Pasia (7) la dignitatea de mare Veziru. Dar', dupa siese-spre-diece

crutase pentru a intra in servitiulu Russiei, si din acésta cauza, cá pe unu spionu l-a condamnatu la galere. Audindu acestea Calaili si luandu-si unu aëru de indignatiune, dise : « Ah! ce rusine a vedé onórea imperiului ottomanu compromissa prin « acesti miserabili, carii ei mai ántáiu ar' merita se fla arestatí si pedepsiti. Ei au « arestatu pe unu nefericitu grecu sub cuventu ca è spionu, si l-au tramisu la galere « cá si candu salvarea intregului imperiu ar' depinde de la scirile ce acestu omu ar' « poté da inamiciloru nostri. Se luati immediatu ferele de pe corpulu lui, ca dimpre- « una cu acésta se sa stinga si memori'a acestei rusine pentru imperiulu ottomanu. » Apoi se întorse cátrá ragusanulu sclavu de galere, si-i dise : « Mergi in tóta Con- « stantinopolea, vedi tóte lucrurile, si spune despre acestea, orí cui tu ai voi. » Si cu modulu acesta, miserulu negutiatoriu de Ragusa si-a scapatu libertatea si viéti'a, pe care póte ca le perdea in Tersan'a, déca nuda de unu domnu atâtu de stravagantu si nebulu. In urma, dupa ce poporulu a inceputu a cunoşce estravagantiile acestui Veziru, si ilu strigá tóta lumea de nebulu; Sultanulu, l-a destituitu. Dar' fiindu-ca nebuliele sale nu provineau din reutate, ci din lips'a de pricepere, asiá i s'a crutatu viéti'a, si s'a tramisu in esiliu la Istankoi (despre care amu vorbitu mai in susu (6)), si amu díşu ca acest'a este Coos la antici si loculu de nascere alu lui Ipocrate), si i s'a datu o pensiune numai de trei-sute aspri pe di, cá se móra de necasu.

(7) *Baltagi Mehemedu Pasia*. Anca ca june a fostu inolatu intre Baltagii, si pen- tru voca sa cea placuta i s'a datu supranumele de Pakce muezin, séu cántatoriulu melodiosu. Sub Sultanulu Mustafa II. adjunse péné la gradulu de Biciakci Baltagi séu de celu mai betranu Baltadgi; ér' fratele Sultanului Mustafa, Sultanulu Ach- medu, acumu regnante l-a primitu in corpulu de garda imperiale, si de aci apoi, prin unu accidentu remarcabile au ajunsu la cele mai inalte posturi de onóre in imperiulu ottomanu. Sultan'a Valida, mam'a lui Mustafa si a lui Achmedu, avea de Cutudgi séu casiera, pe o vergina cercassiana de o singulara frumusetia si de unu spiritu es- celente. Achmedu, avendu libertatea de a intra si a ambla prin Seraliu, a vediatu din intemplant pe acea cercasiana, si indata s'a inamorat in ea; dér nepotendu-se apropiá de ea, corumpe pe Basiu Aga mamei sale, si prin acesta tiene coresponden- dinta cu frumós'a cercassiana, si-i cástiga affectiunea. Acestu secretu venindu la cunoscenti'a Sultanei Valida, ea chiama la sine pe Cutudgi, o infrunta fôrte aspru, si o amerintia cu cele mai severe pedepse. Acést'a din partea sa se escusa cu cea mai mare resolutiune, si néga, fara a inrosi, cá ar' fi inamorata in Siehzade Effen- di, séu ca ar' fi vorbitu vreodata cu elu despre lucruri neertate; ér' déca principele s'ar' fi inamorat in ea, atunci vin'a nu este a ei, ci a principelui; si déca Sultan'a demanda, ea va incongiura ori ce ocasiune de a-lu mai vedé. Sultan'a Valida nefiindu indeşulata cu atat'a tramite dupa fiulu seu Achmedu, si avisandu-lu cá se-si a-

(6) A se vedé not'a 7 la Capu IV din cartea III. *Tr. Rom.*

luni si acest'a a fostu redicatu din postu prin usioritatea femeii sale, in care, precumu se afirma, Sultanulu era pên' la nebunia in-

duca aminte in modu recunoscatoriu de bunetatea fratelui seu, care in contra usului antecesoriloru sei, i-a concesu atâtă libertate, l-a reflectatu că se nu-si periclitizeze si se pérda acea favóre prin aceea, ca elu in contra regulamentelor Seraiului se ina moréza înainte de ce ar' fi ajunsu la tronu. Êr' odata candu va veni timpul ca elu se succeda fratelui seu in domnia, atunci va poté se aiba pentru placerile sale nu numai pe acésta vergine, dar' si pe altele mai multe. Achmedu marturisesce mamei sale in tóta sinceritatea pasiunea ce-lu domina; dar' adaoge, ca ori-ce ar' resulta de aici, elu nu este capabile de a-i resiste. Mam' ingrigita pentru binele fiuluiu seu si vedindu ca acesta nu lasa a se capacita, se resólve a dîstruge elementulu acestei flacare maritandu pe cercassian'a si cu modulu acesta departandu-o din Seraiu. Cu propusulu acesta tramite se vina primul seu medicu, Nuh Effendi. Dupa ce vorbi cu elu despre alte mai multe lucruri, i dice in fine, ca dupa-ce a facutu experientia atâtu de lunga despre fidelitatea lui, ea este decisa a-i remunerá servitiile ce i-a facutu, si acést'a nu o póte face intr'unud modu mai demnu decâtu dandu pe Cutudgi de soția fiuluiu seu. Nuh Effendi multiamesce prè frumosu pentru acésta mare favóre (câci Cutudgile Sultaneloru Valide se maritau in generalu numai dupa Veziri cu trei tuiuri, séu dupa alte persóne de rangulu acesta), si intorcóudu-se acasa, face preparativele pentru nunta. In sér'a urmatória, Cutudgi a fostu tramisa din Seraiu cu tóta dotea sa in cas'a mirelui Dar' Basiu Aga Sultanei Valida, care precumu amu mentionatu mai in susu, era spionulu lui Achmedu, indata-çe observá preparativele pentru scóterea cercassianeii din Seraiu, alergá la Achmedu, si-i aróta, ca pe cercassian'a vreau se o tramita din Seraiu, dar' elu nu scie ca unde. Achmedu desconcertatu prin acést'a péné la estremu, demanda lui Baltadgi Mehemmedu Aga alu seu a priveghiá cà unde o ducu. Acesta esecuta ordinulu domnului seu cu tóta punctualitateá, si vedindu ca pe cercassian'a o ducu in cas'a primu-medicului Sultanei Valida, alérge la domnulu seu, si-i spune ceea ce a vediutu. Indata dupa acést'a, Ahmedu scrie lui Nuh Effendi o epistola de urmatoriulu cuprinsu: «Sciti ca verginea pe care o ati dusu in cas'a vóstra, mi-a rapitu inim'a. » Tieneti-o neviolata si nu permitteti nici nnui-a din voi a avé comerciulu cu ea. » Déca nu veti urma acést'a, se sciti ca nu veti scapa de destinulu fatale ce la timpulu seu va cadé asupr'a vóstra si asupr'a familiei vóstre. » Cetirea acestei epistole insufla lui Nuh Effendi cea mai mare frica; elu se vedea strimtoratu între usia si usciori. A nu urmá ordinulu Sultanei Valida, era chiar' atâtu, cá si candu si-ar' fi trasu asupr'a capului ruina cea mai segura; si din contra, déca-i urmá, atunci este amerintiutu, de si numai in viitoriu, de estremu periclu din partea principelui Achmedu. Pentru-cá se scape din periclu de ambe partile, mediculu cá grecu de origine si cu spiritulu grecescu (câci elu era nascutu din Cret'a), inventá o cale, prin care se placa atâtu Sultanei câtu si principelui. Dupa-ce adeca s'au adunatu óspetii cari au fostu invitati la nunta; si dupa ce a lasatu a se celebra Nikiabulu séu cumuni'a prin Imam dupa tóte ceremoniele, pre candu era cá mirele si mirés'a se se retraga in camer'a lor, se adresá, càtra fiulu seu cu prmatóriele cuvinte: « Fiulu meu, noi suntemu in mare periclu

amoratu ; cu toate aceste inse elu a fostu tramisu cu onóre de Pasia la Aleppo.

« de si acela anca nu-lu scie' nimene. Siehzade Effendi este inamoratu in acésta vergine, pe care Sultan'a Valida vi o dà de soçia ; si câtu este de mare si ferbinte pasiunea sa , poteti se vedeti din epistol'a acést'a ce amu primitu de la elu. Asiá, « déca vrei binecuvéntarea parintelui teu si doresci binele casei tale, te rogu retie-ne-te de la acestu pomu opritu , si nu gusta din fructulu care è destinat pentru « més'a unui principe. Imagina-ti cà ai capetatu o sora , ér nu o soçia. Saruta-o in « secretu cá pe soru-ta ; numesce o chiar' si in publicu de soçi'a-ta ; dar' nu usa nici- « data cu ea cá cu muierea ta. Er' déca, din nefericire, pasiunea ta este [atátu de « tare , în câtu se nu te lase a lua in consideratiune admonitiunea mea , atunci se « scii ca ruþa totala ai adusu asupr'a casei nóstre, si blastemulu meu plana asupr'a « capului vostru » Fiiulu promitte a urma consiliulu parintelui seu, si mirés'a, care anca s'a invoitu la acést'a , remane singura in camera. Tóte aceste s'au petrecutu in secretu atátu de mare, in câtu nici femeile, nici domesticii , si cu atátu mai puçinu Achmedu au potutu se scia ceva din totu lucrulu acesta. La câte-va zile dupa ospetiu, mirele fu numitu de Mevla (*) in Şmirna ; dupa aceeaa femeia Vezirului si femeile altoru dignitari vinu se gratuleze nevestei sale. Achmedu aude despre acésta si crediendu ca amant'a sa este acumu in braçiale altui-a, din desperatiune cade in o grea melancolia, si amenintia a-si resbuna in viitoriu fôrte aspru contra auctoriloru acestei intrige. Nu multu dupa acésta erumpe in Constantinopole revolutiunea, despre care amu vorbitu in cursulu istoriei, in urm'a carei-a Mustafa a fostu destituitu, si Achmedu 'ia succesu la tronu. Abia au ajunsu acesta pe tronu, si indata a lasatu a aresta pe Nuh Effendi, ordinandu a-i lua numai decâtu viét'i'a , fara a-i lasa timpu de a se apera. Primu-mediculu observa immediatu cà de unde vine acésta violenta mãnia a Sultanului , si dîse ca este gat'a a muri , numai se-i fla permissu mai întaiu a spune Sultanului in secretu unu cuventu pentru aperia sa. Dandu-i-se acésta concessiune , si introducéndu-lu in camer'a interna a Sultanului ; descopere acestui-a totu decursulu si tóta starea lucrului , si apoi adauge , ca nu se va subtrage nici elu nici fiiulu seu de la pedéps'a cu mórte, déca circassian'a nu va fi totu in acea stare de virginitate in care a fostu candu ea a esitu din Seraiu. Sultanulu Achmedu rapitu de o bucuria estraordinaria la audiulu acestei sciri neasteptate, ordina cá prin anumiti eufuci se se cerceteze indata lucrulu. In urm'a acést'a primindu assecurarea ca cercasian'a mai este totu vergine , conferi mediculu'i cele mai distincte onoruri , si 'lu invita , cá péné la alta dispositiune a sa , se o tiena si ma departe pre langa sine cu aceeasi grige cá péné acumu , cáci elu este resoltu a o readuce in Seraiu si a o lua de soçia. Dar' mam'a Sultanului se oppunea fôrte tare , si-i consiliá cá se nu lucre chiar' acumu la inceputulu regimului seu in contra regulamentelor Seraiului , in cari se dice espresu, ca o vergine esita odata din Seraiu nu mai póte fi readusa acolo ; si acést'a se nu o faca cu atátu mãr vertosu, cu câtu in multe parti ale imperiului sunt anca fôrte multi aderenti ai fratelui seu destituitu. Achmedu ascultandu aceste argumente ale mamei sale , desiste de la propusulu seu, si da iubitei sale de barbatu pe acestu Baltadgi Mehemedu Aga, pe care

(*) Mollah.

**MEHEMEDU ANCA REMANE DESTITUITU SI IN LOCULUI LUI VINE MARE VEZIRU
CIORLULI ALI PASIA**

VIII. In locului lui Baltadgi Mehemedu Pasia a urmatu la trei A-

ilu numise degiã mai înainte magistru de staule. Dar' cu tôte acestea elu o cercetã in-
secretu fôrte adese-ori si , ceea ce era preste usu , si pên' acumu nu se mai au-
dise nici-odata , o ducea de multe-ori cu cea mai mare pompa in Seraiu. Si
acêsta femeia a fostu tóta caus'a de inaintare a lui Baltadgi Mehemedu Aga.
Cãci puçinu dupa acêst'a ea rugã pe Sultanulu ca se onoreze pe barbatulu seu cu trei
tuguri și se-i dea unu postu, in câtu elu se nu fia necessitatu a se departa pré ta-
re de la Constantinopole : -cãci ei i se pare ca dëca este concubin'a unui imperatu
atãtu de mare, apoi pentru ea este prë puçinu a avó de barbatu pe unu simplu E-
mirahoru. Sultanulu accordandu-i acêsta rugare, i dise : « A ! voi ve ingrigiti nu-
« mai de comoditatea vóstra , ér' nu si de comoditatea mea. Dar' totusi cá se trac-
« tezu cu voi cá unu judecatoriu dreptu, vreú se impartu anulu cu barbatulu vos-
« tru in duõe parti egali, si se-i dau unu officiu, prin care elu va trebui se fia siese
« luni in Constantinopole si alte siese luni afara de Constantinopole ; adeca ilu voiu
« face admiralu. » (La Turci atãtu Ienicerii câtu si marinarii nu suntu obligati a ser-
vi pe anu decãtu numai siese luni). Asiã câte-va dile in urma l-a facutu Capudanu
Pasia ; si puçinu dupa aceea, totu la rugarea acestei femei, l-a inaintatu la digni-
tatea de mare-veziru. Dupa dimissiunea din acestu postu, totu din iubirea lui Ach-
medu cãtra acea femeia, a fostu tramisu mai întãiu pasia in Erzerum , si apoi mai
tardiu in Aleppo. De aici a fostu rechematu si numitu pentru a dáu'a óra mare-
veziru. In expeditiunea contra Russiloru elu a purtatú comand'a asupra armatei
turcesci ; si fiindu cã a vediutu ca nu-i póte frange, a inchiaietu pace cu ei in con-
ditiunile cele mai favorabili pentru imperiulu ottomanu. Dara chiaru acêsta fapta,
prin care credea ca va meritã favórea Sultanului, a fostu caus'a ruinei sale Sulta-
nulu adeca, audindu cã armat'a russësca sufferiã de cea mai mare lip-sa in victu-
alii, a crediutu cã Vezirulu o ar' fi potutu aduce la atãta strimtorare, in câtu insu-
si imperatulu russescu cu tóta armat'a sa se fia constrinsu a se preda trupeloru ot-
tomane. Din acêsta imprejurare ist imaginã elu ca Vezirulu a fostu corruptu de ini-
micu, facëndu o pace de si avantagiósa, dar' precipitata, Vezirulu de alta parte in-
formandu-se prin amicii sei, cã Sultanului i displace procedur'a ce a urmatu la
Prutu, remane cu tóta armat'a sa la Adrianopole, si, contra solicitariloru Sultanului,
amãna sub diferite preteste reintercerea sa la Constantinopole. Elu adica sperã ca
timpulu va indulci mên'i'a Sultanului , și asteptã multu da la bunele servitiuri ale
lui Ali Pasia, silahdarulu lui Mufti (acest'a este care in urma s'a facutu mare Ve-
ziru, si a çadiutu in batai'a de la Petrovaradinu in anulu 1716). Dar' acêst'a irritã si
mai multu mán'i'a Sultanului , si suspitiunile lui in contra Vezirului cresceau din di
in di. Cãci elu se temea, ca dëca va observa Vezirulu, ca nu se póte întórce in Con-
stantinopole fara cá aici se'lu astepte pedép-sa secura, elu in locu se se întórne, va escitã
rescóla, mai alesu cã Sangiak-sierifulu, adeca stindardulu lui Mahomedu, era la elu,
si tóta armat'a care-i portã o singulara affectiune, este sub comand'a lui. Din acêsta
causa, si crediendu bine ca pentru a preveni înainte de tôte o revolutiune, nu mai
este timpu de perdutu, a tramisu in secretu pe Hasseki Aga cu unu Chatissierifu la

- H. 1117. prile anulu 1705. Ciorluli Ali Pasia (s), unu omu de origine nu pre
 C. 1705. distincta, dar' de unu ingeniu preste mesura ageru, care se adope-

Iusuf Aga, comandantele Ieniceriloru, in care-i ordina a luá langa sine Ogiaka Ieniceriloru, si a incungiura cas'á Vezirului; apoi a intrá in casa, a-i cere sigilulu imperiale si a-lu conserva la sine péné la altu ordinu. Iusuf Aga, dupa-ce a primitu si cetitu ordinulu, aduce Ienicerii si incungiura cu ei cas'a Vezirului, dar' in o asiá departare, in cátu se nu destepete nici unu prepusu. Dupa aceea intra singuru in casa, si afla pe Vezirulu jucandu la siáchu cu Omeru Effendi. Vediendu-lu Vezirulu, se întórce catra elu, ilu saluta, si-lu róga se-lu escuse péné va termina joculu, care inse atâtu era de difficile si confusu, in cátu elu trebuí se marturisésca cá unu casu cá acesta in viati'a sa anca nu i s'a intemplat. Dupa ce s'a terminatu joculu, merge Aga Ieniceriloru la elu, si dupa ce si-a facutu mai ántáiu escusele sale, i-a spusu ce ordinu are de la Sultanulu. Vezirulu se supune immediatu, si conjura numai pe Hasseki Aga, se aduca la cunoscinti'a Sultanului unele lucruri cari voru contribuí la justificarea sa. Asiá, Baltadgi Mehemedu Pasia fu acumu a dou'a óra destituitu din postul de mare-veziru, si mai ántáiu a fostu transmisu la Lemnos, apoi la Rhodos in esiliu, unde precumu de comunu se spune, a muritu móрте naturala. Multi inse vreau se affirme, ca elu a fostu ucisu din ordinulu Sultanului; ér' fam'a cá el ar' fi muritu de móрте naturala s'a escatu de acolo, cá elu pentru bunatatea sa cea mare a fostu fóрте iubit u atât la poporu cátu si la soldati.

(8) *Ciorluli Ali Pasia*. Nascutu in Ciorlo, o cetate in Traci'a., care la antici se numia Tyrifos, si de aici au avutu supranumele de Ciorluli. Parintii sei cari erau de conditiune restrinsa si misera, l-au datu anca detineru a invetiá artea de barbieria. Chiar' pe acestu timpu s'a intemplat de Cara Bairamu Ogi, unulu dintre Capudgi Basi. s'a dusu de la Constantinopole la Adrianopole, unde Sultanulu Mahomedu IV. isi tienea residenti'a, si cá totdeauna, asiá si acumu a trasu la cas'a parintiloru tinerului Ali. Vediendu Cara Bairamu Ogi frumós'a si bine-crescut'a figura a acestui tineru, ilu întreba, déca n'ar' voi a merge cu elu si a se face Osmanliu, adeca a intra in servitiu la curte. Tinerulu acceptá cu bucuria acestu offertu; dar' parintii sei se oppunu, si numai din motivulu ca precumu affirmau, sunt fóрте seraci. Cu tóte acestea, tinerulu Ali chiar' si in contra vointiei parintiloru sei merge cu Capudgi Basi la Adrianopole. Aici a intratu in scóla, si in scurtu timpu a facutu progresu atât de mare in studiu, in catu Cara Bairamu Ogi s'a vediatu indemnatu a-lu tramite in curte la Sultanulu, unde era campu destulu de largu pántru a poté face se straluce eminentele sale calitati; si in urma apoi se-si aduca aminte de a inainta fericirea patronului seu; cáci acést'a totusi va fi mai bine decâtu a-lu lasa acasa si a-lu tiené in intunereculu unei ocupatiuni servile. Dupa ce, in urm'a acést'a, a fostu susceptu in Sesser Odasi, si a trecutu in cáti-va ani prin tóte officiriile de curte, pe timpulu candu adjunse la domnia Mustafa II., Ali se afla in unulu din posturile de camerariu intimu alu clasei ce se numesce Hasne Odasi. Pe timpulu acesta au inceputu a se vedé si a se pretiuf la curte eminentele sale calitati, cari sub tristii Sultaní de mai inainte erau cu totulu astunse, sóu, vorbindu in sensu propriu, numai acumu au ajunsu la valórea loru. Sultanulu Mustafa II observandu marea lui desheritatea si facilitate in a dá responsuri asiá, in cátu in asta privintia pe toti i in-

rase mantiena pacea. Sub veziratulul seu imperiulu ottomanu avù niceospeti precumu n'a mai vediutu inainte de aceea nici-odata, si pôte

trecea, nu numai că 'lu avea de antaiulu seu favorițu, dar' i incredea tôte ale sale secrete, si incepuse a-i cere consiliulu in ori-ce lucru mai momentos. Dupa ce cu modulu acesta a trecutu prin mai multe functiuni, in urma in mai puțin de doi ani (lucru ne mai auditu pênă acumu) au ajunsu la postulu de Ciocadar Agalik, care este a două dignitate la curtea ottomana. Dupa-ce ajunsu la acestu postu, elu prin purtarea sa prudenta intr'atatu si-a sciutu câstiga affectiunea Sultanului, in câtu acesta nu-i refusă nimicu ori ce-i cerea, căci de si dupa rangul si dignitate era inferioru lui Silahdaru Aga, elu totusi era superioru acestuia in autoritate. Êr' dupa ce s'a facutu elu Silahdaru Aga, care este propriulu officiu de primu-armiferu, nu numai gubernă tóta curtea dupa placulu seu, dar' atâta putere avea asupr'a Sultanului, in câtu acesta, afara de lucrurile unde interveniă Mufti, nu facea nimicu mai inainte de a-i cere opiniunea. In urma Sultanulu l-a dimissu din curte si l-a facutu Cubbe Vêziru cu trei tuguri, promitiendu-i totodata ca-i va da in matrimoniu pe fiia sa, care atunci anca abia era de trei ani. Elu s'a sustienutu in acêta gratia sub totu decursulu domniei lui Mustafa II. Dupa destituirea acestui-a, Ali a venitu că persóna necunoscuta cu Sultanulu Achmedu la Constantinopole; si puțin dupa aceea a fostu tramisu in calitate de Pasia la Tripoli in Damascu. Dupa doi ani l'a rechematu la Constantinopole spre a celebra nuptiele cu principessa Sultanului Mustafa. Aci prin vorbele sale blande intr'atatu si-a sciutu câstiga indulgentia Sultanului, in câtu sub diverse preteste isi amână caletori'a de pe o di pe alt'a, de si era mai de multe-ori provocatu se se deparțe din Constantinopole. Sub timpulu Veziratulul seu, s'a purtat in unu modu, in câtu la cei mari a meritatu laud'a de modelu alu prudentiei, êr' la poporu reputatiunea de judecatoriu dreptu, care nu se lasa a se corrumpe. Nu se pôte nega, ca pentru a satisface nesatiós'a avaritia a Sultanului, de multe-ori era silitu, chiar' in contra inclinatiei sale, a apesa poporulu si a-i impune sarcini fôrte grele; dar' o sciea face acêst'a cu atâta arte, in câtu nime nu se plangea nici in contra lui, nici in contra Sultanului. Elu doriă a largi marginile imperiului, dar' asiă ca se nu espună statulu la perichu pentru unu câstigu neconsiderabile. Din acêta cauza elu era adversariu resbellului; căci din bataliele trecute elu a potutu se invetie indestulu, câtu de puțin pôte face foculu si numerulu mare alu musulmanilor in contra unei armate bine disciplinate a crestiniloru. Elu nu iubiă pe Russi; ba in timpii trecuti se adoperase in totu modulu a le strica; cu tôte acestea elu se aretă cu amicitia catra ei, pentru-ca nu voiă a se incurca in resbellu, pentru care regele Svediei atâta-lu solicită. In urma acestu rege, pentru că se-si resbune, l-a acusat de tradare si Ali a fostu destituitu din veziratu pentru motivele ce le amu aretat in testulu istoriei. Mai antăiu a obtienutu de la Sultanulu permisiunea de a se tiené retrasu in palatulu seu, ce 'lu avea in suburbea Eiub. Aici ilu cercetau multe persóne fôrte distincte, si se dice că le vorbea fôrte aspru in contra Sultanului; intre altele ar' fi disu, ca nu-i pare reu că i s'a luat veziratulul, pe care intr'adeveru ilu considera de o sarcina fôrte grea, dar' ceea ce-lu intrista este, că elu pentru placerea Sultanului si-a perdutu fericirea sufletului seu; si pe multi dintre cei mai avuti cetatiani i-a redusu la estrema seracia; si totusi nici prin acêst'a n'a potutu se sature

ca nici nu va mai vedé, adeca pe Carolu XII. regele Svediei, si pe Stanislau , care de si intr'unu modu injustu , a fostu inaltiatu la tronulu Poloniei.

nesatiabil'a avaritia a Sultanului. Aceste cuvinte Sultanulu le-a esplicatu asiá, cá si candu ex-vezirulu le-ar' fi vorbitu cu intentiune de a escitá revolutiune ; si ceea ce l-a indemnatu mai multu se créda acést'a era, ca Ali in cinci ani pe cátu timpu a fostu mare veziru, a sciutu se-si cástige iubirea si affectiunea nu numai a soldatiloru, dar' si a poporului intregu. Asiá trei dile dupa aceea transmite pe unu Capudgi Basi la elu cu unu Chatisierifu , prin care i da postul de Pasia in Benderu. Dar' pe candu era plecatu pe calé, Sultanulu tramite in urm'a lui pe unu altu Capudgi Basi, cu numele Nemtce Iusuf Aga, cá se-lu aduca indereptu ; si infruntandu-lu fórte aspru, l'a transmisu in esiliu la Mitilene. Aici l'a tienutu mai unu anu intregu cu intentiunea, cà-déca resbelulu inceputu cu Russii ar' avé unu succesu nefavorabile pentru Turci, se-lu chiasme inderetu si se-lu puna éراسي in capulu administratiunei cá pe unulu care prin prudenti'a sa singuru este capabile de a repara daunele ce ar' resulta din resbellu. Dar' candu a vediutu Sultanulu ca succesulu resbellului este favorable pentru Turci, a cerutu de la Mufti unu Fatva, ca se-i spuna, deca merita óre pedépsa cu mórte unulu ca acela, care din frica falsa a incelatu pe suveranulu seu, si l'a impededatu de a atacá pe inimicu intr'unu timpu, candu avea buna ocaziune de a-lu bate si de a-i cucerí tóte tierile. Mufti se pronuntia, cá unulu cá acela merita mórte ; si Sultanulu immediatu a transmis unu Chatisierifu , prin care a ordinatu a-i taiá capulu , si a-i espune trupulu la vederea publica in piatia la Babi Humaiun, adeca la pórt'a cea mare a palatului. Dar' amu auditu dupa aceea de la multi, ca Sultanulu de multe-ori se plangea, ca a rapitu imperiului viéti'a unui omu atátu de mare pentru o cauza atátu de mica ; cáci inir'adeveru elu avea de la natura unele calitati atátu de escellente, in cátu, déca amu disu, cá elu pe timpulu seu nu avuse parechia, necumu in imperiulu ottomanu, dar' nici chiar' in tóta lumea, atunci eu nu am trecutú nici-de cum preste marginile adeverului. De sí nu a invetiatu elu artile liberali, totusi cáti ilu audiau vorbindu, toti admirau elocenti'a lui si puterea de o rara judecata. Totu ce afirmá, scia se probeze cu argumente atátu de juste si cu atata consecintia, in cátu propunerile si argumentatiunile lui ar' fi facutu de rusine sí pe celu mai perfectu professore de logica. Abia i s'ar fi potutu propune ceva, fia chiar' si lucrulu celu mai comunu si de tóte dilele, fara cá elu se nu-lu scia desbate si se-ti vorbéscu cu o precisiune admirabila. Acést'a a pusu in mirare pe tóta Constantinopolea, cu atátu mai vertosu, cá elu tóta viati'a sa o a petrecutu in palatu, unde curtenii sunt pururea inchisi, si nu vedu nici nu invétia alta, decatu ceremonii de curte, si alte lucruri de aceste, in cari i instruiescu magistrii lorú. Déca venia vre-unu casu séu punctu de lege, de si elu nu pricepea limb'a arabica, in care sunt scrise subtilitatile procedurii mahomedane la tribunale, elu totusi , scia se respundia atátu de a proposito si cu atata agerime de minte, in cátu si celu mai invetiatu Mufti ar' fi trebuitu se taca in' presentia lui, In a dá consiliuri, in a petrunde sí vedé intentiunile altoru persóne, in a prevedé cursulu evenemintelorú, era unu alu doilea Ulisse. Si de câte-ori nu i s'au ascultatu consiliu-

RESELLU INTRE REGII SVEDIEI SI POLONIEI

IX. Intr'aceea erumpe unu resbellu între regele Svediei si alu Poloniei, in care alu Svediei remane superioru, si face pe Poloni, cari

rile, totu-de-una au urmatu erori fatali pentru imperiu. Candu ambassadele francesu, domnulu Feriole, i-a facutu mai antăiu visit'a, amu auditu că dupa ce conversatiunea s'a terminatu si domnulu Feriole s'a departatu, Vezirulu s'a intorsu catre cei ce erau in giurulu seu, si le-a disu : « *Bu Ghiaur ia deli dur ; ia ass zemanden songra deli olur* » ; adica : Acestu infidelu său este nebunu, său se sciti că in scurtu « timpu isi va perde mintile ». « Si acesta — adaoșe elu — o concludu din frequent'a « miscare a ochiloru sei, din agitatiunea corpului seu, din usioritatea gesticulatiuni-loru sale, si din suspinarea sa continua. « Si acestu prognosticonu s'au adeveritu in mai puțin de un'a său două luni de zile ; căci intr'adeveru Feriole a inebunitu si a fostu de o furia atât de violenta, in câtu a trebuitu se-lu tiena legatu in ferra. Dupa ce medicii in vanu s'au incercatu câtu-va timpu se-lu vindece comerciantii francesi au mersu la vezirulu, si spunendu-i că ambasadorelui loru ii este reu, l-au rugatu se confirme din midi-loculu loru pe o persóna, pe care voru alege ei, se ingrigesca de trebile loru. Dar' Vezirulu le dișe, că caus'a bólei ambasadorelui loru nu pôte fi alt'a, de câtu că elu a inebunitu. Și ca acest'a in fapta a fostu asiá, s'a sciutu in scurtu timpu dupa aceea in tóta Constantinopolea. Ali avea o memoria incomparabila, in oátu elu in midi-loculu atátoru mari si diverse ocupatiuni isi aducea aminte si preste trei său patru ani de lucruri ce-i venisera inainte ; si mai multu, elu era in stare a-ti recită articlu de articlu din sententie ce a pronunțiatu, său din cauze ce s'au pertractatu vreodata in presenti'a sa. Cându presiedea in Divanu, nime nu putea cauta la elu fara a-lu admira ; căci elu era unu barbatu de o desteritate si promptitudine atât de mare, in câtu putea se ia aminte câte trei lucruri dintr'odata, ca si candu ar' fi fostu insusi impartitu in trei parti. Că se mărğa lucrurile mai rapide, ordină că câte două petitiuni se se cetesca dintr'odata prin cei doi Teskieri, si le cuprindea amendușe cauzele atât de bine, că si candu le-ar' fi auditu de trei său de patru ori, si pronunția apoi sentinti'a ouvenita atâtu intr'o cauza câtu si in cealalta. In acelașu timpu ascultă si pre altii, cari isi prezentau petitiunile la Cadilaskier ; dedea acestui-a Arzuhal-ulu indereptu, si spunea ce judecata se pronunție. Era unu iubitoriu atât de mare alu dreptatiei, in câtu s'a disu despre elu, că niciodata n'a pronunțiatu sentenția strimba. Imperiulu ottomanu avuse si in timpii trecuti veziri cari in acesta virtute nu au fostu lui inferiori ; dar' péné acum anca nici pe unulu n'a produsu, care se se pôta compara cu Ali in desteritatea de a descoperi adevurul. Eu credu ca nu voiu molesta pe lectorii mei, deca voiu narrá aci unu esemplu. Unu comerciantu turcu din Constantinopole, mergendu că de comunu, la scaldă inainte de a-si face rugatiunile de deminția, si intorcândușe de acolo pentru a merge in Giamia, si-a perdutu pe cale pung'a cu banii ce o purtá in sinu si in care avea două sute de galbeni numiti Turali. La reintórceșe din Giamia, dupa ce si-a terminatu rugatiunea, simte ca pung'a nu-i apăsa sinulu, si vedindu că intr'adeveru si-a perdutu banii, merge indata la strigatoriu si-i dice se

si altminterea de mai inainte erau inclinati la schimbări, că se detronedie pe regele lor Augustu, si in loculu acestuia se alege pe

strige in publicu ca s'a perdutu o punga cu cutari si cutari semne si cu atâtă si atâtă suma de bani; si ca proprietariulu rōga in numele lui Dumnedieu pe celu ce o ar' fi aflatu, că se i-o restituie, ca elu i va dá bucurosu diumetate din bani că remuneratiune. Unu levendu sēu marinariu, care a trecutu chiar' pe acea cale, avu fortun'a de a gasi pung'a. Audindu elu pe clamatoriu strigandu că proprietariulu pungei ofere una-suta de turali că remuneratiune celui ce i o va restitui, ilu stringea conștiința si se decise mai bine a castigá pe cale onesta diumetate din ceea ce aflate, decâtă a tiené tōta summ'a si a fi calificatu de furu. Căci in Turci'a, déca cine-va aude strigandu-se unu lucru ce a gasitu, si nu-lu restituie proprietariulu, unulu că ace'a se considera dupa legea Coranului culpabile de crim'a furtului. Marinariulu merge dreptu aceea la clamatoriu si-i spune, ca elu a gasitu pung'a perduta; pretinde a retiené una-suta de turali precumu s'a facutu promisiunea, ér' ceealalta suta o restituie adeveratului proprietariu. Proprietariulu vine preste puçinu aci, si vedindu că banii anca sunt toti si nu lipsesce nimica din ei, venila ideea se nu se tie-na de promisiune. Dar' vede totodata ca nu pōte se face un'a că acēsta asiá nsioru si fara de nici-o cauza; prin urmare elu inventă o minciuna si dişe, ca in punga au mai fostu afara de cele duoe sute de turali anca nisce cerceli de smaragdu, in pretiū de siepte sute de corōne, si acēste anca le pretindea de la marinariu. Marinariulu néga, si se jura pe Dumnedieu, pe profetu, si pe totu ce este santu in ceriu si pe pamentu, ca elu afara de cele duoe sute de turali n'a gasitu alta nimicu in punga. Lucrulu vine inaintea lui Cadi, adeca judecatoriu, si marinariulu vine accusatu de crim'a furtului. Judecatoriulu, sēu din prē puçina attentione, sēu pentru-ca a fostu corruptu, de si absolve pe marinariu de sub acusatune de furtu, dar' nu-i adjudeca remuneratiunea promissa, sub cuventu ca prin neglenti'a lui s'ar' fi perdutu cercelii de unu pretiu atâtă de considerabile. Marinariulu vedindu ca cu modulu acēsta nu numai ca a perdutu remuneratiunea ce i s'a promis, dar' ca anca este espusu infamiei de a fi comis unu furtu, recurge la vezirulu si-i espune totu lucrulu intr'unu Arzubalu. Vezirulu ordina indata, că atâtă comerciantele cu banii disputati, câtă si clamatoarele se se presente inaintea sa la tribunalu. Dupa-ce se ascultă petitiunea, Vezirulu întréba mai întâiu pe clamatoriu, ce i-a dişu comerciantele se publice? Clamatoriulu raspunde sinceru, ca nimicu alta decâtă o punga cu duoe sute de turali. Comerciantele vrendu a se apera dişe, că pentru aceea n'a facutu mentiune despre cercei cu smaragdu, fiindu'că s'a temutu ca déca va fi cadiutu pung'a in man'a unui tomu care nu cunoşce valōrea pietreloru scumpe, acēsta déca ar' fi aflatu că ce thesauru mare a gasitu, ar' fi potutu veni in tentatiue de a tiené, si banii si cercei totu pentru sine. Marinariulu dupa acēstea afirma sub juramentu, că in punga nu a fostu alta decâtă banii, duoe sute de turali. Atunci Ali Pasi pronunțiă in meritulu causei urmatōri'a «sententiă: Fiind-ca comerciantele afirma, ca in pung'a ce a perdutu, avuse afara de «duoesute de turali, anca si unii cercei cu smaragdu, ér' marinariulu spune sub juramentu, că in punga n'au fostu alta de câtă banii, duoe sute de turali, asiá este evidentu ca pung'a si banii ce i-a gasitu marinariulu, nu comerciantele, ci altu

Stanislau, voivodulu Posnaniei. Dar' nu se indestuli cu atât, ci pentru a estermine totă sorgintea resbellului, nevali în Saxoni'a, care era patrimoniulu regelui Poloniei, stôrse de acolo prin ne-mai-audite esactiuni summe nenumerbare de bani, si constrinse prin acêsta pe Augustu ca se renuntie la tronu si se recunôsca pe Stanislau de rege alu Poloniei.

SVEDIANII IRRUMPU ÎN RUSSI'A

X. Regele Svediei, dupa ce a departatu pe acestu inamicu dela marginile regatului seu, s'a întorsu cu totă armat'a sa în contra lui Petru I tiaru alu Rusiei, că fostu confederatu alu lui Augustu, si-lu amenintă, nu cu mai puțin decăt cu detronare. La începutu se arătă ca si candu ar' voi se între în Russi'a pe la Plescov; dar' dupa aceea sedusu prin promisiunile lui Mazepa, hetmanulu Cazaciloru, care s'a offeritu a i se supune dimpreuna cu totă provinci'a si cu toate trupele sale, se lasă de planulu dântăiu si-si luă calea spre Ucrani'a.

ALI PASIA TRAMITTE REGELUI SVEDIEI SI COZACILORU REBELLI AJUTORIU CONTRA RUSSILORU

XI. Pre candu regele Svediei facea acêsta cale, Ali Pasia, care se bucura ca i-a venit ocasiunea de a nimici pe țiarulu Rusiei, inamicu vechiu si juratu alu Turciloru, într'unu modu din care nu pôte urma nici celu mai micu periclu său dauna pentru imperiulu otomanu, tramite unu ordinu în scrisu la Caplanu Ghirai, chanu alu Tatariloru în Crime'a, ca prin toate midi-lócele possibili se indemne pe Mazepa a-si urma intentiunile sale, si a-i promite că pe data ce va audi că Svedianii au intratu în țier'a Cazaciloru, elu le va veni într'ajutoriu cu numărósa armata de Turci si Tatari, si cu puteri unite va stirpi pe inamiculu comunu, ér' pe Cozaci i va restitui în vechile loru libertati.

« cine-va i-a perdutu. Dreptu aceea comerciantele pôte se lase a-si publica lucruri-
« le péné candu cine-va temetoriu de Dumnediu le va gasi si i le va aduce, ér' ma-
« rinariulu se tiena la sine banii gasiti patru-dieci de dle, si déca în acestu timpu
« nime nu va veni se-i raclame, atunci ai lui se fla pentru totdeauna. » Asi comerciantele isi perdú sí bunulu seu creditu si cealalta diumetate din bani; ér' mari-nariulu se întórse cu amenduóe la vasulu seu.

**MAZEPPA HETMANULU OZACILORU SE IMPREUNA CU SVEDIANII REGELE SVEDIEI
REMANE BATUTU**

XII. Mazeppa, hetmanulu Cozaciloru, crediendu in aceste promisiuni ale Chanului venite de la Vezirulu, tramita la regele Svediei, si-lu invita la sine. Dar' acestu rege atatu de lungu timpu a fostu retienutu prin vanele promisiuni ale Vezirului si Chanului, pênê candu in urma la cinci ale lunei Jemaziul-evvel, anulu Hegirei 1121 a ramasu batutu la Pultava de armat'a tiarului, si a sufferitu perderi ne-reparabili.

H. 1121.
I. C. 1709.

DUPA PERDERILE DE LA PULTAVA REGELE SVEDIEI SE REFUGIA LA TURCI

XIII. Dupa acêsta perdere, regele Svediei se retrage la Benderu si-si cauta refugiulu la Turci, pe cari i tienea de confederati. In anulul proxime urmatoriu, Stanislau anca se refugia aici dimpreuna cu voivodulu de Kiovi'a, si cu alti nobili de partid'a sa, cari dupa întorcerea lui Augustu in tiêra, si audiendu de caderea regelui Svediei, au fostu necessitati a perasi regatulu.

**TURCII INTIMPINA CU TOTE ONORURILE PE REGELE SVEDIEI DAR' ISI RETRAGU
PROMISIUNILE**

XIV. Turcii i-au primitu din tôte partile cu cea mai mare onôre; dar' candu ei au cerutu de la acesti-a, că dupa promisiunea data se le stea intr'adjutoriu contra inamicului comunu, atunci Vezirulu if tienea cu respunsuri ambigue. Căci indata ce acesta a întielesu, ca Russii nu numai ca au alungatu cu mari perderi pe Svediani dela marginile loru, si ca au luat in captivitate cea mai mare parte a armatei loru, dar' ca au ocupatu si Livlandi'a, un'a din cele mai tari positiuni ale Svediei, atunci se resolvu a mantiené neviolata pacea cu Russii, si a scuti imperiulu ottômanu de tôte periclele.

TURCII CONFIRMA PACEA CU TIARULU

XV. In acêsta intentiune Vezirulu, la interventiunea ambassadorului russescu, Tolstoi, confirma articlii de mai inainte de pace cu tiarulu, de si Svedianii, Stanislau si Francesii erau cu totul in contra.

REGELE SVEDIEI ACCUSA PE VEZIRU DE TRADARE

XVI. In fine, vediendu regele Svediei ca Vezirulu nu-i iea in con-

sideratiune multe sale insisțari si rugari, presenta prin ambasadorele seu Poniatovski Sultanului in secretu unu memorialu, prin care acusa pe Veziru că este coruptu de inamicu si unu tradatoriu alu imperiului; căci acesta prin Chanulu Tatariei, cu multe si mari promisiuni, l-a indemnatu a continua resbellulu cu Rusii, chiar' pe acelu timpu, candu acesti-a erau mai inclinati la pace; ér' acumu același veziru isi inchide urechile denaintea promisiuniloru sale, si incheie o pace cu inamiculu comunu, precumu nici insii Rusii nu si-ar' fi doritu mai buna.

DAR' IN SITUATIUNEA PRESENTA A LUCRURILORU NU ORTIENE NIMICU

XVII. Sultanulu Achmedu, dupa usulu curtiei, tramite acésta scrisóre la Vezirulu, si-i ordina a-si face raportulu seu despre totu ce s'a tractatu pênê acumu cu Svedianii. Vezirulu se aprinde focu atâtu asupr'a Chanului câtu si asupra regelui Svediei; dar' fiindu-ca nu era in stare a-si versa totu veninulu de resbunare asupr'a acestui din urma, elu si-a descarcatu tóta furi'a asupr'a celui dântâiu. Elu supune Sultanului unu raportu asia precumu credea elu ca va fi mai utilu, adeca plinu de minciuni, si pune tóta culp'a pe tradarea Chanului; de aci a urmatu, ca acesta a fostu destituitu si transmisu in exiliu la Ianopole.

TURCII DECIDU A SE APROBA PACEA CU RUSSI'A 2 PE REGI A'I DEPARTA

XVIII. Dupa acestea inaltii dignitari ai țierei mai tienu anca o consultatiune secreta, in care concludu a se mantiené pacea cu Russi'a, ér' pe regele Svediei alu dimitte ca se merga a casa, si a ingriji ca se aiba salvu-conductu in trecerea sa prin Germani'a. Regele din contra, primindu acestu respunsu, refusa a pleca in țier'a sa, declarandu ca vrê a remané aci si a astepta pênê va vedé cumu se mai desvólta lucrurile; căci elu scie de siguru, că Turcii in vér'a viitória se voru incurca in resbellu cu Rusii, ori câtu ei ar' voi se incungiure acést'a; si atunci va vedé Sultanulu, de si cam tardiu, că elu n'a accusatu in modu falsu pe Vezirulu că este unu tradatoriu. Dar' Vezirulu nu pune nici-unu pretiu pe aceste remonstratiuni, persiste in opiniunea sa, si tramite cuoste mare pe Chanulu Devletu Ghirai in Crimê'a tatarica, ordinandu-i a intrebuintia tôte midi-lócele pentru

a menține pacea cu Rusia, și în cazul cându acești-a ar' întreprinde ceva contrariu, se raporteze îndată curției otomane.

FRAUDA VEZIRULUI SE DESCOPERE

XIX. Îndată-ce noul Chanu al Chersonesului ajunsese în această peninsula, elu pentru a discredita pe predecesorii săi, Caplan Ghirai, trimite o scrisoare la Sultanul, prin care 'i denunția, că acela prin comandă s'a gresit în contra Cercasianilor nu numai că a pierdut preste trei-dieci de mii de Tataři, dar' că elu a cauzat revoltă Cozacilor sub Mazeppa, promitiindu-le în numele curției otomane totu ajutoriul și toate libertățile avute. Sultanul, după ce a primit această scrisoare, chema la sine pe Vezirul, ilu întreba, ca ce scrisori s'au trimis Chanului Tatařilor, prin cari s'ar' promite a se da ajutoriu regelui Svediei? Vezirul nega că s'ar' fi făcutu ceva în această privință, ci, dîc elu, că totu lucrul este o pură invenție a Chanului. Sultanul pricepe că ce este la mijloc, și trimite în secretu pe o persoană privată și confidențială la Caplan Ghirai în Ianopol, ca se-lu întrebe, dacă într'adeveru elu a adresat o asemenea scrisoare către Mazeppa? Caplan Ghirai, care credea că nu are aici de a se teme de mâna Vezirului, spune adevărul cumu se cade, și dîc într'adeveru a făcutu acelea promisiuni hetmanului Cozacilor, dar' le-a făcutu la ordinul Vezirului. După ce Sultanul a fost în modulu acesta informatu despre totu lucrul, trimite din nou după Vezirul, ca se vină la elu, și înfruntându-lu pentru falsă sa purtare i dîc în mînia: « în timpul de armistițiu « nu se trimite scrisori de aceste; ăi' dacă s'au trimis odată, atunci « nu mai este permis a le retracta, și cu atît mai puțin a încela « pe regele Svediei, și în modulu acesta a prostitui onoarea imperiului otoman și credința musulmanilor în față cu infidelii ».

ALI SE DESTITUIE DIN POSTU ȘI ÎN LOCULUI LUI VIN MARE-VEZIRUL KIOPRILI OGLI NUMANU PASIA

XX. Sultanul dreptu aceea destituie pe Ciorlul Ali Pasia din dignitatea de Vezir, și pune în locul lui pe Kioprili Oglu Numanu Pasia⁽⁹⁾, unu barbatu care stă în vîdă tuturor mai multu prin

(9) *Kioprili Oglu Numanu Pasia*. Acesta era unu barbatu foarte renumit la Turci pentru probitatea, știința și pietatea sa; dar' era puțin expertu atît în trebile

sciinti'a si amórea sa de dreptate decâtu prin calitatile sale militari. Dar' a fostu numai schintei'a si semnulu acelei flacare , ce puçinu după aceea si din alte multe cause a trebuitu se erumpa.

**REGELE SVEDIEI PRIN UNU MODU SURPRINDIETORIU FACE PE SULTANULU A FRANGE
PACEA CU RUSSII**

XXI. Si adeca , regele Svediei dupa departarea si esiliarea inimicului seu Ali Pasia , puse pe ambasadorulu Poniatovski , ca se descopere pórteii ottomane cu mai multa libertate intentiunile sale, si se o indemne la resbellu contra Russiei. Elu in aretarile sale dişe , ca staturile Poloniei tienu cu elu si cu Stanislav , si ca in generalu ceru de comandante alu armatei pe voivodulu de Kiovu ; cà in Pomerani'a officiarii sei au adunatu o armata de patru-dieci de mii de ómeni, totu soldati alesi, cari fara cea mai mica dificultate potu

politice, câtu si in cele bellice. Cáci parintele seu, marele si de atâte-ori laudatulu Kioprili Mustafa Pasia, si-a educatu toti fiii sei mai multu in sciintia decâtu in politica. Elu avea in vedere, cá fiii sei se despretiuésca rangurile mari si se nu aiba gustulu de a straluci in officiuri pe la curte, bine sciindu ca acestea totdeauna sunt legate cu mari pericle; ci mai bucurosu voia ca ei se imbraçosieze carier'a preotiésca, viétia mai puçinu brillanta, dar' mai segura de palosiulu carnelicelui séu de alta mórte violenta. Póte cá si remaneau in acésta conditiune , déca nu era Husein Pasia, ruditu cu ei, care i-a scosu din acésta si i-a redicatu, de si anca tineri, la cele mai inalte posturi de onóre pre larga curtea ottomana. Dar' Numanu Pasia, despre care vorbimu aci, era mare acumu inainte de a adunje Husein Pasia la veziratu, si era degiá in midi-loculu ocupatiuniloru sale publice anca si-a conservatu gustulu si placerea de a ceti, studia si scruta legile. Studiulu de di si nópte, ce l-a continuatu si pe câtu timpu a fostu in Constantinopole, l-a facutu fantastu pên' la nebunia. Elu adeca isi imaginà, ca o musca i sta pururea asupra nasului, care lovindu-o cu man'a fuge, dar' imediatu se întórce ér' la acelasiu locu. Toti medicii cari erau pe acelu timpu in Constantinopole, au fostu consultati in acésta privintia ; dar' nu au potutu adjuta nimicu ; péné in urma unu medicu francesu cu numele Le Duc a aflatu unu midi-locu eficace de a vindeça acósta bóla si a-lu convinge cá in totu lucrulu nu este nimicu , ci ca este numai o pura imaginatiune. Din contra, candu a fostu introdusu la patientulu, si l'a intrebatu acesta ca nu vede musc'a , care sta pe nasulu seu , a respunsu ca o vede. Si prin acésta simulatiune si-a castigatu tóta increderea patientului. După aceea i-a ordinaru nisce beuturi reci fórte innocente, sub nume de purgative séu medicina laxativa. In urma scóse unu cutitasiu si-lu aplicà llnu asupra nasului patientului , ca si candu ar' voi sc taie musc'a josu, si imediatu i aréta o musca mórta, pe care o tienea a-nume pentru acésta in mana. Numanu Pasia vediendu musc'a mórta, esclamá : In-tr'adeveru ! acést'a este musc'a care de atáta timpu m'a tormentáru. Si cu modulu acesta s'a vindecatu perfectu de acea curiósa imaginatiune.

se între în Poloni'a, pe îndată ce trupele usiôre turcesci s'eu tătărăsc se voru arăta la frontierele Podoliei ; ca Danesii, cari sunt confederati cu Russia, au rămas batuți de generalul său, și au suferit pierdere atât de mare, în cât se crede că numai preste mai mulți ani voru fi în stare de a se arăta érași în campania cu o armată ôre-care. Pre lângă acésta, regele Svediei trimite Sultanului unu portretu al țărului, gravat în Amsterdamu, și purtând următoarea inscripțiune :

Petrus primus Russo-Græcorum Monarcha, adică : Petru primu, monarhu al Russo-Grecilor. — La tôte aceste se mai adăgeau scrierile ce veniau de la frontierele imperiului, că adică Russia au prinsu și au luat cu sine unu număr mare de Svediani din satele Moldaviei ; că țărul forméza o mare flotă pe fluviul Donu ; și că a terminat degiă construcțiunea portului de la Taganoru, cu unu țăventu, că din acésta parte amenința imperiului unu resbellu cumplitu. Aceste sciri turbau foarte multu spiritul Sultanului, și mai alesu scirea că Russia nedeprinsi până acum în arta marinara se vedu atât de progressati în acésta știință, în cât au cutediat a-si trimite pe ambasadorii lor în nave de resbellu la Constantinopole.

JUDECAT'A SULTANULUI ASUPRA ȚĂRULUI

XXII. Deci Sultanul chiamă la sine pe Vezirulu Kioprili Numanu Pasia, și după cum se spune, i-a dîsu următoarele : « Acestu ini-
« micu (elu cugetă pe țărul) nu se pôte modera în planurile sale
« extravagante ; căci din faptele sale anteriori eu vediu că elu că
« unu altu Mare Alexandru tinde la dominațiunea a tîta lumea.
« Dar' acestu infidelu trebe punitu, înainte de a veni în stare se ne
« pîta strica ; căci decă vomu lua pré usioru întreprinderile lui, a-
« tunci pôte se ne face mari dificultati la casul cându vomu fi în-
« curcați în resbellu cu alte națiuni.»

RESPONSULU VEZIRULUI CATRA SULTANULU

XXIII. Kioprili Numanu Pasia răspunde, că într'adeveru puterea țărului a crescutu într'atît, în cât pôte se ne fi periculîsa ; dar' fiindu-că avem încheiatu unu tractat de pace cu elu, noi nu putem se-lu frangem fără o justă cauză. Dar' va chiama la sine pe

ambasadorulu țiarului si-lu va întreba despre intentiunile domnului seu. In casu inse candu Russii ar' ataca pe Turci inainte de espirarea armistitiului, atunci de siguru Dumnedieu va adjuta caus'a cea dreapta a musulmaniloru.

CONFERINȚA VEZIRULUI CU AMBASSADORII

XXIV. Indata ce Vezirulu s'a intorsu acasa dela Sultanulu, a trimisu si a chiamatu la sine pe ambasadorulu țiarului, si l-a întrebatu, cu ce scopu țiarulu a ordinaru construirea atâtoru nave si galere pe fluviulu Donu? Déca vrea țiarulu a se tiené de pace, atunci nu are nici o necesitate de o flota precumu o prepara; căci ea ar' fi inutile in contra ori carui inimicu, din cauza ca pentru aceea nu este cale deschisa nici in marea caspica nici in oceanu (10). La acésta întrebare ambasadorulu țiarului raspunde, ca domnulu seu n'a lasatu a se construi nici o naie noua, ci a reparatu si terminatu nu mai pe acele, pe cari le avuse incepute inainte de inchiatierea pazei, spre a nu lasa se se strice séu se putrediesca; si-lu assigura totodata si stă bunu, că țiarulu, domnulu seu, inainte de espirarea armistitiului nu va incepe nici-unu actu de ostilitate, afara de casulu candu ar' fi fortiatu la acést'a.

SULTANULU DESTITUE PE MARELE VEZIRU FIINDU-CA SE OPUNE INTENTIUNILORU SALE

XXV. De si Vezirulu reportéza tôte aceste Sultanului, acesta totusi decide a face resbellu țiarului, si cu scopulu acesta ordina Vezirului a aduna bani si a impune poporulu mai mari imposite decâtu cele ordinari. Vezirulu i observa ca acésta este cu nepotintia; căci suditii nu-se potu supune la o taxa mai mare de câtu aceea ce prescrie legea si profetulu. Elu se va conforma vointiei Sultanului si va aduna o armata, de si nu atâtu de numerôsa ca alta, dar' care fiindu sustienuta cu bani adunati pe cale legale, va face mai bunu servitiu de câtu o mai mare adunatura de truppe. Er' déca Sultanului nu place acestu consiliu, atunci ilu rôga se-si aléga altu Veziru, care se se pricépa mai bine la aceea de a oprime poporulu.

(10) S'ar' poté dice in marea mediteranea. *Tr. Franç.*

RALTADGI MEHEMEDU PASIA AJUNGE ÉRASI VEZIRU

XXVI. Sultanulu aprobandu-i cererea si luandu-i insigniele de Veziru, numesce a dóu'a óra in acestu postu pe Baltadgi Mehemedu Pasia, barbatulu concubinei sale; ér' pe Numanu Pasia ilu tramite de guvernatore in Negroponte (11), Sub noulu Veziru se facu preparatiunile bellice in vederea lúmei, se aduna soldati in numeru mare si se punu tóte in ordine pentru a poté intra in campania din bunu timpu.

SULTANULU ARÉTA PE FACIE CA VRÉ RESELLU IN CONTRA RUSSIEI SI PUNE IN PRINSORE PE AMBASADORULU TIARULUI

XXVII. Venetianii audiendu despre aceste, se inspaimenta intr'unu modu estraordinariu, si nesciindu ca cu ce intentiune se facu acele preparative, ba imaginandu-si cá Turcii ar' vré se irrumpa in Moré'a, tramisera lui Mufti si celorlalti dignitari cele mai grase presente. Ambasadorulu tíarului din contra tienendu la pacea inchiaietá si confirmata mai in urma, a remasu mai negligente in portarea sa, si a consideratu ca este inutile de a cerca prin corruptiuni aceea ce era degiá stabilítu prin articli formati de pace. Vezirulu a luatú acésta dreptu avaritia din partea ambasadorului, si in lun'a Si-evval, anulu Hegirei 1122. tiene unu consiliu secretu cu Chanulu Crimeei tatarice, dupa care tramisese, si cu ceilalti Cubbe Veziri, unde mai in unanimitate decidu a face resbellu tíarului chiar' asiá, precumu doriá Sultanulu. Immediatu dupa acést'a s'a tramisu ordinu in totu imperiulu, cá se se adune soldati pentru espeditiunea proxima viitéria. Ambasadorulu tíarului fú prinsu si inchisu in carcerile de la siepte turnuri, efectele lui câte au aflatu pre langa elu au fostu confiscate, éra elu judecatu la mórte ca unu insielatoriu si tradatoriu. Sultanulu póte ca ar fi lasatu a se esecutá acésta sententia, déca nu se intrepunea Vezirulu, si nu-lu reflectá cá o asemenea violare a dreptului gintiloru ar causa infami'a nestérsa regimului seu.

SE FACU MARI ONORURI REGELUI SVEDIEI

XXVIII. De alta parte, Achmedu tramite totu atunci regelui Sve-

(11) *Euþea* la antici. *Tr. Rom.*

H. 1122.

I. C. 1710.

lun'a

Novembre

diei cinci-sute de pungi, sub pretextu ca-i da imprumutu ; afara de acést'a i face unu presentu de trei-dieci-si-siese de cai parte cu sielaminte, parte fara sielaminte, si-i mai tramite anca si alte mai multe daruri imperatesci ; apoi pre langa tóte aceste ilu assigura si de protectiunea curtiei ottomane.

MAZEPPA ACCUSA PE BRANCOVANU DE TRADARE

XXIX. Totu pe acestu timpu Mazeppa si altii informara pe Sultanulu, ca Constantinu Brancovanu, principele Romaniei, ar' sta in correspondintia secreta cu țiarulu ; ca ar' nutri cugetulu de a se rumpe de catra imperiulu ottomanu ; ca a promis țiarului pentru casulu candu ar' intra in Moldavi'a, trei-dieci-de mii de ómeni, si provisiuni pe mai multi ani inainte ; si ca intru intarirea acestei aliantiel-a si facutu cavaleru ordinului S-tu Andreiu. Fiindu-că acésta denuntiatiune era sustienuta si confirmata din partea mai multoru Pasi, Sultanulu se resolvì că inainte de a declara resbellu țiarului, se termine mai întâiu cu acestu inamicu internu, si se vindece plag'a ce vine imperiului ottomanu din acésta parte.

SE TIENE UNU CONSILIU PENTRU DESTITUIREA LUI BRANCOVANU

XXX. Sultanulu inse vedea bine, ca este unu lucru fórté difficile de a-si esecuta intentiunea fație cu unu principe atâtu de potinte si auctoritativu ; asiá tramite ordinu Chanului Crimeei tatarice, cá se se consulte despre acésta cu marele Veziru, se-si dea opiniunea ca ce cugeta de a fi necesssariu a se face aci in interesulu imperiului ottomanu. Țiarulu consultandu-se cu vezirulu, i dîce acestui-a, ca se nu intreprinda nimica directu in contra lui Brancovanu, ci se-lu traga in cursa prin adjutoriulu principelui vecinu din Moldavi'a. Si in casulu, candu ar' vedé ca principele de acumu alu Moldaviei ar' fi neaptu pentru acésta intreprindere, atunci aci este Demetriu Cantemiru, care a datu probe suficiente de credinti'a sã catra Sultanulu, atâtu in timpu de pace câtu si in timpu de resbellu ; faceti-lu pe elu domnu Moldaviei si elu, fiti siguri ca va face lucrulu.

DEMETRIU CANTEMIRU SE FACE DOMNU ROMANIEI SUB TITLU DE DOMNU ALU MOLDAVIEI

XXXI. Sultanulu apróba opiniunea Chanului ; destituie pe Nico-

H. 1122.
I. C. 1720.
Iun'a
Novembre.

lau Maurocordatu, si in loculu lui pune de principe alu Romaniei pe Demetriu Cantemiru sub titlu de Domnu alu Moldaviei; si daruindu'i o toga de zibelinu, in lun'a Sievval anulu Hegirei 1122, ilu tramitte in Moldavi'a cu ordinu de a pune man'a pe Brancovanu, fia acést'a sub pretentiune de amicitia, de confederatiune séu ori-ce altu pretestu, ce va gasi elu mai propriu, si a-lu tramite viiu ori mortu la Constanti-nopole; si apoi ocupandu tronulu Romaniei, acelasiu se-lu conserve pentru sine, gubernandu totodata si principatulu Moldaviei; dupa aceea inse se propuna elu unu altu principe pentru Moldavi'a si a-legerea lui se o suppuna la aprobarea curtiei ottomane. Sultanulu cá se-si védia esecutata intentiunea cátu se póte mai curendu si mai bine, dá immediatu ordinu Chanului, ca se tramitta lui Cante-miru atáte mii dá Tatarsi cáte va cere. Ér' de alta parte, totu Sulta-nulu promitte lui Cantemiru, ca elu va avé principatulu in Ebédi (12), si pe cátu timpu va tiené scaunulu Moldaviei, nu va fi tienutu a respunde nici tributu nici peskisiu (13).

**ACEA CURTE OTOMANA TRADATORIA NU'SI TIENE PROMISSIUNEA FACUTA LUI
CANTEMIRU**

XXXII. Dupa ce Sultanulu a intaritu aceste ale sale promissiuni prin unu Chatisierifu, Cantemiru a mersu catra finitulu lui Novem-bre cu Chanulu Tatariloru in Moldavi'a. Dar' cáte-va díle dupa so-sirea sa aici, a primitu o scrisóre de la Kiehaia marelui Veziru, de la Osmanu Aga (14), in care a tramisu indata Sultanului si Veziru-

(12) Pe Viétia. Vedi not'a 50 la Capu I din cartea IV. *Tr. Rom.*

(13) A se vedé not'a 32 la Capu IV din cartea III. *Tr. Rom.*

(14) *Osmanu Aga*. Inainte de a ajunge Baltadgi Mehemedu Pasia la dignitatea de mare veziru, acestu Osmanu Aga a fostu Ghiumrukci séu intendante de vama. Elu era stimatu de tóta lumea, fiindu-ca se credea ca vezirulu ilu aré intr'o particulara gratia si pune multu pondu pe elu. Dupa ce s'a inchiaietu pacea cu Rusii, Vezírulu l-a tramisu inainte la Sultanulu pentru a-lu imblandi. Achmedu l-a primitu cu tóta gratiositatea (pentru ca nu prin o imatura descoperire a intentiunei sale se impinga pe Vezirulu a escita vre o rebellione), si l-a facutu primu-maresialu de curte, pe care postu l-a tienutu pe cátu timpu Vezirulu a remasu in postulu seu. Dupa ce Vezirulu a fostu destituitu si tramisu in esiliu, si nu era periclu nici din partea armatei, Os-manu Aga prin tradare din partea lui Bostandgi Basi a fostu amagitu a merge in Cavacu séu castelulu din Bosforu, si acolo, din ordinulu Sultanului, l-a decapitatu, fiindu-ca se credea ca á fostu coruptu de Russi, si ca elu ar' fi fostu auctorulu prin-cipale alu pazei inchiaieté de catra marele veziru cu țarulu Rússiei

lui peskisiulu , ce de comunu se respunde de catra ori-care principe la suirea sa pe tronu ; se adune o mare cantitate de victualii pentru arma't'a turcésca ; se termine podulu cu cea mai mare celebritate ; se faca quartire de érna pentru Svediani si pentru Cozacii ce sunt pre langa regele Svediei ; se se prepare si elu insusi cu arma't'a sa si pe St. Georgiu se se afle in Benderu , si alte mai multe nesupportabili sarcine.

CANTEMIRU ISI OFFERE SERVITIELE SALE UNUI MONARCHU DE MAI BUNA CREDINTIA

XXXIII. Din aceste prime fructe a vediutu Cantemiru, câtu de puçina fidelitate se pôte astepta de la infideli, asiá a ruptu legatur'a sa cu Turcii, si a tienutu ca este mai bine a sufferi cu Iesù-Christu, de câtu a-si pune speranti'a in seducatóriile thesaure ale Egiptului. Dreptu aceea a tramisu pe o persóna incrediuta la țiarulu , offerindu-i servitiile sale dimpreuna cu principatulu seu.

ȚIARULU TRAGE CU ARMAT'A SA LA IASI CAPITAL'A MOLDAVIEI

XXXIV. Dupa schimbarea assecurariloru de fidelitate reciproca , țiarulu tramitte inainte din Polóni'a pe generalulu seu Borius Petrovitiu Scheremetev, cu o parte a trupeloru sale, pentru a ocupa podulu de preste Dunare, ér' elu cu restulu armatei i-a urmatu nu multu dupa aceea, si in lun'a Iemaziul-evvel, anulu Hegirei 1123 s'a pusu in castre langa Prutu nu departe de Ciuciora. Aici s'a intrunitu cu truppele moldovene, si s'a dusu cu vre-o câtiva comandanti ai sei la Iasi, unde a statu trei dñle, visitanducu religiositate bisericelile si mónastirile, si asteptandu dupa provisiunile ce i le promissese principele României.

BRANCOVANU DOMNULU ROMÂNIEI NU-SI TIENE CUVENTULU

XXXV. Vediendu inse că delegatulu lui Brancovanu, in locu se împlineasca promissiunile date, ilu tiene numai cu vane ceremonii , si incependu a se convinge de tradarea lui , veni in mare perplexitate, nesciindu ce se faca, se inainteze cu arma't'a , séu se stea pe locu, ori se se retraga. Căci fômea, acésta inimica a crestiniloru, de câteori acesti-a pórta resbellu in Moldavi'a, incepù a se simti in castrele rușsesci ; fiindu-ca generalii russi, cari se incrediura in promissiu-

II. 1123.

I. C. 1711.

nilelui Brancovanu, nu-si adusesera provisiuni decâtu numai pentru două-dieci de dîle ; ér' locustele au distrusu tóte ierburile in Moldavi'a.

TIARULU TRAMITTE O PARTE A ARMATEI SALE IN ROMANIA

XXXVI. Din acésta cauza tíarulu tramitte in Romani'a cu o parte a armatei sale pe generalulu de Roenne si pe boieriulu Thoma Cantacuzenu, cà se iea cu forti'a aceea ce Brancovanu nu voia se dea de buna voia, si a mai insufleti cu modulu acest'a pe soldati. Aceste truppe trecu preste muntii Moldaviei , attaca cu assaltu mai ântâiu Brail'a, si dupa obsidiune de patru dîle constringu garnisón'a turcésca a se preda. Pre candu voiđu se petrunda mai in intru in Romani'a, o scrisóre a tíarului i chiama indereptu, ordinandu-le a libera Braila érasei Turciloru si a se întórce acasa.

TIARULU MERGE PENTRU A-SI ASSECURA TRECEREA PRESTE DUNARE

XXXVII. Dupa-ce adeca se departara aceste truppe din castre tíarulu cu tóta ceealalta armata asa trase la Ciuciora cu scopu cá, anca inainte de sosirea Turciloru , se ocupe podulu de preste Dunare. Dar' pe candu au ajunsu la inaltimile de la Rabi'a , primesce, scirea ca Vezirulu cu o armata , precumu se spunea, de două-sute două-dieci-de-mii de ómeni, a trecutu degiá Dunarea, si-si continua calea cu cea mai mare celeritate catra Falcii.

TRAMITTE O PARTE A ARMATEI SALE PENTRU A IMPEDECA PE VEZIRU IN TRECEREA PRESTE PRUTU

XXXVIII. Dreptu aceea tramitte pe generalulu seu Ianus cu siete-mii de soldati russi, cîinci-sute moldoveni, si vre-o câte-va sute de Cozaci, spre a ocupa Falcii si a impedece prin acésta trecerea Turciloru preste Prutu.

TRUPPELE RUSSESCI IN PERICLU

XXXIX. Dar' inainte de a ajunge acestu generalu la Falcii , si aprópe de satulu Bârseni, pe malulu orientale alu Prutului, vede tóta armat'a Turciloru si Tatariloru ; de aici tramitte immediatu unu curieru pentru a informá pe tíarulu. Pre candu asteplă respunsulu acestuia, truppele turcesci preste nóple trecu cevasi mai in josu fara

nici-o resistență preste rfu, și-i încungiura mic'a armată cu cavaleri'a lor. În acestu momentu estremu vine la elu unu moldovanu cu ordinu de la țiarulu, ca îndată se se întorca la castelele acestui-a. După acést'a Ianus comandă omeniloru sei a forma unu patru-unghiu, a se retrage cu incetulu inderetru, și a se așera cu cea mai mare bravura în contra număróseloru fortie ale inamicului, ori de câte-ori acesta i-ar' ataca.

CANTEMIRU LE VINE CU TRUPPELE SALE ÎNTR'AJUTORIU

XI. Pre cându nu mai era în departare de castele, dar' inamiculu ilu stringea din ce în ce mai tare, i vine Cantemiru principele Moldaviei, cu trupele sale într'ajutoriu, și susține lupt'a în cursu de trei ore contra a sîșe-dieci de mii cavaleria turcésca și tatara, și respingéndu-o, nu fără ore-care pierde, se întorče érası în castele la Stănilești.

ȚIARULU ÎSI SCHIMBĂ PLANULU PENTRU SITUAȚIUNEA DIFICILĂ A LOCULUI

XII. Situațiunea țiarului era foarte dificilă, căci nu putea nici se se estînda cu armat'a, nici a înainta pentru multimea trupeloru inimice și pentru lips'a totale de proviziuni; asiá își schimbă planulu, și la două ore din noapte lasă a da focu tuturoru careloru inutile și superflue, căci soldatii nu puteau lua cu sine totu materialulu din castele, și se retrage cu toată armat'a sa către înălțimile de la Rabi'a.

INIMICULU CREDIENDU CA RUȘII FUGU, SE ARUNCĂ ASUPRA ACESTORA CU MARE VIGORE

XIII. Spre reversatulul dîlei Turcii vedîndu că Rușii și-au pîrșit castelele, și credîndu că fugu, s'au aruncatu în urm'a lor cu cea mai mare celeritate, voîndu cu toată puterea a-i opri în mersulu lor și a le tăia calea. Dar' nu le-a succésu, căci Rușii acumu pe la amédia-di ajunsesera la loculul destinatu; Turcii vedîndu acést'a, s'au pusu în castele pe ambele tîrmuri ale fluviului, și anca în acea dî infestau pe inamicu cu continue, dar' usióre ciocniri.

VEZIRULU ÎNCUNGIURA PE RUȘII ÎN CASTRELE LORU ȘI ÎI ATACA CU MARE FUROR

XIV. În diu'a următoră vine Vezirulu cu Ienicerii și cu partea cea mai bună a armatei sale, și încungiura castelele inamicului cu

patru-sute-siepte-dieci de tunuri. Ienicerii facu unu assaltu vigorosu asupr'a Russiloru ; ei repetiescu assaltulu de siepte-ori cu cea mai mare furia. Dar' Russii, de si nu aveau decâtu numai trei-dieci de tunuri, si erau in cea mai mare lipsa de provisiuni si mai alesu de nutrefiu, ei totusi la totu ataculu au respinsu pe Ieniceri cu bravura si i-au constrinsu a se retrage cu mari perderi in lineele lor.

PROSPECTE MARI DE PACE

XLIV. Dupa ce lupt'a acést'a a tienutu trei dñle totu cu successu dubiosu, in urma a patr'a dñ, pre candu nimeni nu sperá nici nu as-teptá, luci o radia de pace in midiloculu tunetului armelor. Acést'a a fostu pentru Turci cu atâtu mai bine venita, cu câtu castrele lor resunau de plangerile soldatiloru, si Ienicerii cari scapassera din focu, se refusau de a mai intra in lupta, unde au sufferitu perderi atâtu de mari, si au vediutu cu ochii lor periclulu de care abiá au scapatu.

REGELE SVEDIEI SE INCÉRCA A SE OPPUNE LA INCHIEIEREA PACEI

XLV. Regele Svediei se incercá a se oppune acestoru mesuri pacifice. Elu venise cu o dñ mai inainte din Benderu in castrele turcesci, si-si puse tóte puterile spre a impedecea pacea ; dar' Vezirulu i-a refusatu tóte incercarile, voidu a lua in consideratiune mai multu interesele ottomaniloru de catu pe ale regelui.

SE TRAMITU DELEGATI PENTRU A CONFIRMA ARTICLI DE PACE

XLVI. Dupa-ce s'au unitu asupr'a conditiuniloru de pace, tíarulu a tramisu pe baronulu Petru Schafirov, vice-cancelariulu imperiulu¹ russescu, si pe Michael Borisovitiu Scheremetev, capitanu de garda, in calitate de ambassadori estra-ordinari la Constantinopole pentru a confirma pacea.

TIARULU SE INTORCE CU ARMAT'A SA A CASA

XLVII. Dupa-ce au fostu tramisi acesti-á in castrele turcesci, tíarulu in diu'a urmatória a plecatu cu armat'a sa la Mohilov ; aici trecându preste Dnistru, s'a intorsu prin Poloni'a in capital'a sa Petersburgu.

DISCURSU EROICU ALU LUI PETRU CELU MARE

XLVIII. Înainte de a termina această narațiune, nu va fi inutile a adăuga aici cuvintele eroice ale lui Petru cel mare, imperator al Rusiei, cuvinte demne de a fi imitate de toți principii creștini. După ce adevărat a trimis pe ambasadorii săi pentru că se încheie pace cu Turcii, primulă condițiune a Vezirului a fost, că se i se estrada Cantemir, rebelul principe al Moldaviei. Ambasadorii l-au înștiințat despre această pretensiune a Vezirului, și mulți dintre curteni i-au spus și l-au îndemnat că se nu pericliteze o armată atât de numeroasă pentru cauza unui singur om; atunci el, cu un spirit adevărat regesc a răspuns: «Așiu pot să dau Turcilor toată țara până la Cursca, pentru că îmi rămâne speranța de a o recăpăta; dar' nu pot în nici un mod să se frângă credința și se estradau pe un principe, care pentru mine și-a lăsat principatul; căci este cu neputința a repara onoarea, ce odată s'a pierdut». Turcii auzind acestea, au renunțat la pretensiunea lor, și au încheiat pacea sub alte condițiuni, care atât sunt de cunoscute, în cât cred că nu mai este necesar să le enumera în prezentul opus.

VIÉȚI'A LUI DEMETRIU CANTEMIRU (1)

FOSTU DOMNU ALU MOLDAVIEI

Principele *Demetriu Cantemiru* s'a nascutu in două-dieci-si-siese Octobree anulu 1673, Tatalu seu, anume *Constantinu Cantemiru*, era pe acelu timpu numai serdaru, adeca guvernatore si comandante aloru trei provincii in Moldavi'a (2).

In anulu 1684. *Constantinu Cantemiru* tatalu lui Demetriu, se facu domnu alu Moldaviei; si fiindu-ca Port'a Ottomana i-a cerutu de ostaticu (3) pre unulu dintre fiii sei, elu a tramisu pre *Antiochu*, fiulu seu celu mai mare insoțitu de siese nobili boieri tineri la Constantinopole. Dupa trei ani Demetriu Cantemiru capetă ordinu de la parintele seu, că se mérga la Constantinopole in loculu fratelui seu Antiochu.

Pe acelu timpu era domnulu țierei romanesci *Constantinu Brancovanu*, inimicu de mórte alu familiei Cantemiresiloru. Acestu Bran-

(1) Auctorulu acestei biografii pare a fi eruditulu *N. Tindal*, traductorulu « Istoriei impcriului ottomanu » din manuscriptulu originalu latinu in englezesc; si se vede ca informatiunile in acésta materia le-a luat de la principele Antiochu, fiulu celu mai micu alu lui Cantemiru, si precumu presupune Müller, chiar' si de la Bayer fostu professore in Petersburgu.

(2) Constantinu Cantemiru a fostu de patru ori insuratu; soci'a sa cea de a trei'a a fostu mam'a lui Demetriu.

(3) Lat. Obses, idis, turc. Amanetu ung. zalogu. Era usu că domnii Moldaviei si a Țierei romanesci se tramita séu câte unu fiu, séu de nu aveau fii, pre vre unulu din consangeniiloru la Constantinopole că ostategu pentru securitatea curției imperatesci.

covanu, dupa-ce ajunse tinerulu Demetriu la Constantinopole, pentru că se strice creditulu parintelui acestuia la Pôrta, a insinuat marelui Veziru, ca acestu Demetriu nu este fiulu secundo-genitu alu principelui Constantinu Cantemiru, ci unu altu tineru nobilu din Moldavi'a, pe care l'a tramisu cu scopu de a scapa din manile Turciloru pe adeveratulu fiu alu seu Antiochu. Vezirulu voindu a cerceta totu lucrulu si a se convinge de adeveru, a chiamatu la sine pe Demetriu, si indata ce l-a vediutu a disu : Brancovanu a inventatu un'a din cele mai negro calumnii din lume; căci in façi'a acestui tineru vedi indata tóta persón'a betranului Cantemiru. Cu unu cuventu, Demetriu indata la acésta prima a sa presentare inaintea primului ministru alu imperiului ottomanu, a facutu o impressiune atâtu de mare, si dupa aceea a datu atâtea probe de matur'a sa inteligentia si de prudent'a sa purtare, in câtu intr'adeveru prin acestea s'a facutu demnu de a se numi fiulu unui parinte, precumu era Constantinu Cantemiru.

Demetriu a remasu in Constantinopole pênê la anulu 1691, candu a venitu fratele seu Antiochu se-lu substituie, si s'a intorsu acasa la parintele seu. In timpulu câtu a statu in Constantinopole, elu s'a aplicatu la studiulu limbei si musicei turcesci, in care cu timpu la atâta perfectiune ajunsese, in câtu elu celu de ântâiu a introdusu notele de musica la Turci, si a compusu mai multe cantari musicali, cari si pênê in diu'a de asta-di se canța cu multa placere la dânsii.

In anulu 1692 candu Seraskierulu Daltabanu a impresoratu urbea Soroca, Demetriu a insoçitu si elu pe tatalu seu la ôste, si aici si-a atrasu mare respectu din partea acestui generalu turcu.

In anulu urmatoriu 1693 la trêi-spre-diece ale lunei Martiu, a muritu tatalu seu. Acesta fiindu anca pe patulu mortiei a chiamatu la sine pe fiulu seu si pe boierii tierei, si-i rugá că inainte de ce ar' trece din acésta lume, se aléga pe successoru seu la tron. Atunci boierii in unanimitate au alesu si au proclamatu domnu pe Demetriu. Moribundulu parinte se bucurâ de acésta scîre, si se maguliá in sine cu cugetulu, ca Sultanulu nu va face dificultate de a intari acésta alegere a fiuluiu seu. Dar' banii aveau mai mare pondu la curtea otomana, decâtu servitiêle parintelui si meritele fiului. Asiá se puse altulu in scaunulu domnescu, si Demetriu a fostu necessitatu a-si

lasă patri'a și a se duce la fratele seu Antiochu în Constantinople (4).

Dupa aceea la anul 1697, în urm'a ordinului marelui veziru s'a dusu a lua parte în batali'a de la Zenta (5). Dar' fiindu ca a fostu numai că voluntariu, asiă nu a luat parte la lupta; ci luandu și elu fug'a cu Turcii, s'a întorsu cu restulu armatei acestora la Constantinople.

Brancovanu totu mai tienendu anca la ur'a ce o purtă în contra acestei familie, a continuatu persecutiunea în contra acestoru doi frati pênê la extreme. Demetriu isi atîtiase ur'a lui Brancovanu asupra sa prin aceea, ca elu stă în fôrte mare védia la toti ministrii de la curte. Elu isi apropiase nu numai limb'a turcésca, ci anca și cea arabica și persian'a; prin affabilitatea sa și prin temperamentulu seu vioiu, se facuse placutu la cele mai bune societati în capital'a imperiale. Pentru aceea Brancovanu credea că Demetriu este unic'a persóna, de care trebe se se téma că de unu mare rivalu; și n'a crutiatu nici bani nici ostenéla că se-lu departeze de pre langa curtea Sultanului; pênê în urma, prin mari summe de bani si-a și ajunsu scopulu. Dar' triumfulu seu nu a fostu de lunga durata; căci Demetriu audîndu că este esiliatu, se ascunse în cas'a unui Pasia, care nu numai că l-a tienutu pe elu și pe tóta famili'a sa cu cea mai mare generositate în patru-dieci de dîle, dar' anca a și esoperatu revocarea sententiei, prin care era condamnatu la esiliu, și l-a pusu în stare de a se presenta la curte cu mai mare splendóre de cātu o facuse pênê acumu. Acést'a a mortificatu fôrte multu pe Brancovanu, care pôte că avea ratiune de a lucra asiă precumu a lucratu; caci Demetriu doriă din tóta inim'a se ajunga domnu alu Tieri romanesci, dupa-ce de duée ori refusase numirea de domnu alu Moldaviei, și dupa recomandatiunea sa de duée-ori se numi aici domnu, fratele seu Antiochu.

În anul 1700 candu s'a dusu fratele seu mai întâiu la Iasi că se se puna în scaunulu domnescu, a mersu și Demetriu cu elu, și a-

(4) Aci este de observatu, că atātu fiii principiloru din Moldavi'a și din Tiér'a romanésca, cātu și principii destituiti (numiti la Turci *Mazilu*) erau obligati a locui în Constantinople.

(5) Unu orasiu în tiér'a ungurésca în comitatulu (districtulu), Baciulanga fluviulu Tisa.

colo s'a casatoritu cu Casandra, o fia a lui Sierbanu Cantacuzenu, fostu Domnu alu Tierei romanesci. Din acésta casatoria i s'a nascutu o flica anca in Moldavi'a. In scurtu timpu dupa aceea fratele seu fu scosu din scaunu, si elu necessitatu a-si lasa patri'a si a se întórce cu fratele seu la Constantinopole, unde i s'au mai nascutu anca patru fete si patru feciori.

In totu timpulu câtu a mai statu Demetriu in Constantinopole, fiindu-câ nu avea altu lucru mai momentosu cu care se se ocupe, si-a vediutu de afacerile sale; s'a pusu se-si edifice o casa si se studieze datinele si usurile tierei. Cu aceste s'a ocupatu mai multi ani, câci elu nu s'a departatu din Constantinopole pênê in anulu 1710, candu *Petru celu mare*, țiarulu Russiei, a declarat resbellu infideliloru. Pre candu acestu monarchu se apropiá cu armat'a sa de marginile Moldaviei, Port'a ottomana aflâ cu cale a pune pe Demetriu domnu acestui principatu; câci domnitoriulu de atunci, *Nicolau Maurocordatu*, de si era omu invetiatu si statea in reputatiune mare la curtea ottomana, elu totusi nu era o persóna pe care se se póta radîmâ in timpu de bataia, fiindu-ca nu avea nici curagiu nici experientia in trebile militari.

Demetriu a fostu silitu se o primésca atâtu in urm'a solicitariloru Vezirului, catu si la indemnulu Chanului Tatariloru, care informase pe Pórta câ elu, Demetriu, ar' fi singurulu omu intre Crestini, care se fia capabile de a face servitiu insemnatu imperiului in impregiurarile de fație. Pentru aceea Demetriu nu numai ca nu a datu nici Sultanului nici ministriloru turci darurile usitate in casuri de punerea domniloru, ci din contra, chiar' Pórt'a i-a datu dóue-dieci de pungi (6) pentru suportarea speseloru necesarie.

Demetriu abia ajunsse in Iasi, capital'a Moldaviei, candu si primi ordinu de la curte, cá se faca unu podu preste Dunare pentru trecerea armatei turcesci. Totu-odata Vezirulu i cerû cá se-i tramita banii ce-i competu lui si celorulalti ministri pentru ajungerea sa pe tron. Pentru acésta din urma pretentiuue intr'atâtu s'a maniatu Demetriu, în câtu din acelu momentu si-a propusu a-si resbuna

(6) Pung'a avea 500 de lei.

asupr'a Vezírului, si a se folosi de acésta ocasiune spre a-si libera tíer'a de sub jugulu turcescu.

Din fericire, Petru celu mare i tramite chiar' pe acestu timpu pe unu medicu grecu, cu numele *Policala*, si-i propune confederatiune cu Russi'a sub conditiuni fórte favorahili. Fiindu-ca acumu totu lucrulu era de a face servitiu unui principe crestinu, si prin acést'a de a procura fericirea poporului seu, asiá Demetru se invol prè-bucurosu cu monarchulu Petru, sub urmatoriele conditiuni : 1° Moldavi'a se restituie intre marginile sale cele vechi, si se pune sub protectiunea Russiei. 2° Principele dimpreuna cu poporul seu va jurá credintia maiestatei sale tíarului, indata ce armat'a russésca va intra in Moldavia. 3° In acelasiu timpu principele isi va uní ostirile sale cu ale tíarului, si voru lupta cu puteri unite contra Turciloru. 4° Principele, precumu si successorii sei voru avé in perpetuu domni'a Moldaviei sub protectiunea monarchiloru Russiei. 5° Nime nu va poté fi domnu in Moldavi'a, pênê candu famili'a Cante-miriloru nu va apune cu totul. — Acestea si anca alte conditiuni au fostu intarite de Petru tíarulu la *Luscu* in Poloni'a in 13 (24) Aprile anulu 1711, si sub sigilulu imperiale au fostu tramise principelui prin unu anumitu delegatu. In consecenti'a acestui tractatu, Demetriu insciintiá din timpu in timpu pe tíarulu atátu despre ostirile ce are se i le dea, câtu sí despre mesurile ce trebuia se ia spre a reesi in întreprinderea sa.

Intr'aceea Demetriu nu a lipsitu a continua lucrurile cu facerea podului preste Dunare, care i s'a fostu ordonatu de catra Pórta, pe spesele Turciloru, avendu Moldavi'a si Tíer'a romanésca a dá numai lemnari'a necesaria. Dar' stá in puterea lui de a intardiá lucrulu ; ceea ce sí facea in câtu putea, fara cá se traga asupr'a sa nici cea mai mica suspiciune cá ar' sta in corespondentia cu Russii. Pre langa acést'u elu neincetatu solicitá la tíarulu, cá se grabésca cu venirea sa inainte de a se terminá in intregu construirea podului. Din nefericire, consiliulu seu nu a fostu urmatu strictu, cá alu unui omu, a carui fidelitate anca nu era pusa la proba, si tíarulu insielatu prin sperantiele cé i le facea Brancovanu Domnulu Tíerei romanesci, ajunse cu armat'a sa cu multu mai tardíu decâtu se mai póta impiedica trecerea Turciloru preste Dunare. Tíarulu veni la

Iasi numai in 11 Iuniu anulu 1711, unde boierii si poporul Moldaviei l-au recunoscutu de suzeranu, si dimpreuna cu Domnulu loru i-au juratu credintia. Acésta espeditiune este descrisa mai pe largu in textulu Istoriei; ací va ff destulu a mentioná, cà tiarulu din lips'a midilóceloru de viétia a fostu constrinsu'a inchiaié o pace fôrte defavorabile cu Turcii; dar' ceea ce-i servesce spre eterna onóre este, cà elu a refusatú cererea Turciloru de a estradá pe principele Cantemiru, de sí, atátu insusi Petru, câtu sí famili'a si arma't'a sa se aflá in strimtóre estrema. Elu a datu ordinu ministrului seu, se spuna Turciloru', cà prncipele Cantemiru nu este in castrele sale. Demetriu, pênê au duratu negociatiunile de pace a statu ascunsu in calése'ã tiarinei; ceea ce nime nu sciá, decátu unu singuru servitoriu care-i ducea de mancare.

Vediendu principele ca nu mai póte remané in Moldavi'a, a obtienutu de la tiarulu una diploma, prin care acesta promitte atátu principelui câtu si celorlalti nobili moldoveni indemnizare pentru perderile loru, si le accórdá unu asilu securu in tierile sale. Totu prin acestu documentu, care s'a subscrisu in Mohilov la prim'a Augustu 1711, tiarulu declara pe Demetriu si pe toti eredii sei de principi ai imperiului russescu cu titlulu de *Altetia Serenissima*, si-i dá privilegiulu de a nu fi respundietoriu decátu numai tiarului; ér' moldovenii, cari s'au refugiatu in Russi'a, se stea numai sub jurisdictiunea lui Demetriu.

In urm'a acestei diplome Demetriu a esitu cu ai sei si cu tóta averea sa din Iasi, urmandu dupa arma't'a russésca, si insoçitu de mai multi cá una miie de nobili si officieri, cari isi lasara patri'a numai din iubirea ce o aveau catra elu.

In anulu 1711 principele si cu ai sei s'a retrasu la *Charcov* in Ucrani'a, cáre locu a fostu destinatu de locuintia pentru elu si pentru cei ce i-au urmatu lui (7). Aici a statu cu tóta famili'a sa pênê la anulu 1713, candu apoi s'a mutatú la *Moscva*.

La cererea sa, tiarulu nu numai ca a impartítu între nobilii moldoveni locurile ce i le donase in Ucraui'a, dar' anca i mai doná si

(7) Aici pênê in diu'à de asta-di mai sunt anca descendentii de ai moldoveniloru refugiatii de pe acelu timpu, cari nu si-au perdutu limb'a de totu, ci mai vorbescu câte ceva, de si stricatu, in limb'a loru cea stramosiésca.

una miie case de suditi de ai Corónei. Aceste dominie totdeauna, si de timpuri immemoriali au fostu totu in posesiunea tiariloru; si atátu pentru situatiunea lor, câtu si pentru numerulu celu mare alu locuitoriloru, treceau de cele mai bune in totu imperiulu rusescu. Afara de acestea, Maiestatea sa i-a mai accordatu o pensiune anuale fôrte considerabile, care pe câtu a traitu, i se numerá regulatu.

In scurtu timpu dupa venirea lui Demetriu la Moscva, soçi'a s'a Cassandra a muritu. Ea adeca era fôrte suparata, ca si-a perdutu patri'a si pe consangeniilei sei din Moldavi'a si Tiér'a romanésca, unde tôte bunurile, atátu ale sale câtu si ale barbatului seu au fostu confiscate de catra Pórt'a ottomana; in câtu in urma o au cuprinsu nisce friguri, cari prin ignoranti'a apotecariului au devenitu mortali, fiind-cà i-a datu o purgativa prè tare, si asià, dupa morbu de vre-o câte-va dîle, la 11 Maiu 1713 a trecutu in viéti'a ceealalta chiar' candu era in flórea etatiei sale, căci abià numerá trei-dieci de ani ai vietiei sale. Ea a fostu o dómna fôrte prudenta si intielépta; iubià fôrte multu lectur'a cartiloru, fara că pre langa acést'a se uite de lucrurile din casa, de famili'a sa si de educatiunea fiiloru sei. Frumuseti'a sa cu care era dotata in abundantia de la natura, era celu din urma alu ei ornamentu. Ea a fostu immormentata in Moscva intr'o mônastire gréca, unde principele, soçiulu seu, a contribuitu fôrte multu pentru edificarea unei frumóse biserici.

In anulu urmatoriu 1714, Demetriu a mersu la Petersburgu cu alu treilea fiu alu seu, numitu Sierbanu, care era numai de siepte ani. Acestu tineru principe avù onórea de a tiené in diu'a Pasciloru o cuventare in limb'a grecésca inaintea tiarului, care pentru acést'a i-a datu unu frumosu presentu, si l-a primitu chiar' in regimentulu seu.

In anulu 1715 tiarulu a intreprinsu o caletoria prin tierile straine, éra Demetriu s'a folositu de acésta ocasiune spre à visita dominiiele sale, unde a remasu pênê in anulu 1716. Atunci terminà densulu istori'a sà despre imperiulu ottomanu, pe care o incepuse candu éra anca in Constantinopole.

In anulu 1716 a fostu unu casu, unde Demetriu a usatu de pote-rea cê tiarulu i-a datu asupr'a moldoveniloru nobili, intre cari se

impartîsera locurile si satele in Ucrani'a. Fiindu-ca acesti boieri se intruniau adese-ori la petreceri in mancari si beuturi , se intemplă odata, ca certandu-se in beti'a lor au scos si sabiele, si din nenorocire , duoi dintre ei au ramas morti , ér' altii mai multi raniti. Asupr'a acestui casu s'a redicatu plangere inaintea principelui Demetriu. Acesta a chiamatu pe cei vinovati inaintea sa si dupa ce a cercetatu lucrulu cu deameruntulu, pe trei dintre ei i-a judecatu la mórte, ér' pe ceialalti la galere ; dupa aceea inse a schimbatu pedéps'a de mórte in pedépsa corporale, ceea ce s'a si eseculatu ; si tóta procedur'a a fostu aprobată de catra insusi tiarulu. Acesta este póte uniculu esemplu in istori'a Russiloru , că unu suditu se esercite potestatea de viétia si mórtea in numele seu propriu.

In anulu 1717 tiarulu pentru turburarile ce se escasera in statulu seu, a trebuitu se se întórca acasa. Atunci Demetriu anca s'a reintorsu la Moscva, unde adese-ori mergea la Maiestatea sa, care din partea sa anca de multe-ori ilu onoră cu vizitele sale. La anulu 1718 candu tiarulu a plecatu la Petersburgu, Demetriu a primitu ordinu că se-lu insoçiésca pêné acolo ; dar' famili'a i-a ramasu in Moscva, fiindu-ca fia sa a dóu'a, cu numele *Smaranda*, suferia de hectica (phtisis).

Dupa-ce a venitu la Petersburgu , se intemplă de intr'o societate publica de nobili, de cari se tienu regulatu in tóte iernile, a vediutu pe a trei'a fia a principelui *Trubetskoi* , care s'a facutu dupa aceea feldmarsialulu trupeloru russesci. Acésta principessa era cea mai frumoşa pe timpulul seu. Demetriu se inamoră in ea, si câte-va dîle in urma o si petiesce de la parintele seu. Implinindu-i-se rugarea , elu s'a si cununatu cu dens'a pe la inceputulu iernei. Inainte de a se cununá, si-a rasu barb'a si si-a schimbatu portulu moldovenescu in celu frantiozescu. Tiarulu insusi l-a onoratu cu presenti'a sa la ceremoniele cununiei, si l-a petrecutu la biserica, unde s'a implinitu serbatori'a cununiei. La întórcere din biserica s'a dusu cu elu pêné acasa, si cu acésta ocaziune i-a facutu prezentu frumosu o sabia de mare pretiu.

Dupa ospetiu, care a tienutu trei dîle, si la care a fostu façe maiestatea sa imperatulu dimpreuna cu imperatós'a si cu principe-sele de familia, si tóta nobilimea din Petersburgu, Demetriu a fostu numitu consiliariu intimu alu maiestatiei sale.

Copiii sei au venit si ei la Petersburgu in anulu 1719, afara de fiic'a sa Smaranda, carei din di in di i era mai reu, asiá câtu in urma la patru Iuliu aceluiasi anu a si muritu in etate abiá de siepte-spre-diece ani. Dar' acésta perdere a lui Demetriu se usiorá prin una alta fica, care se nascù din a dóu'a muiere in optu Novembre alu ace-luiasi anu; éra la botezu fiindu'í patrini țiarulu si imperatés'a, i-au datu totu numele Smaranda.

In anulu urmatoriu 1720 țiarulu a plecatu la Persi'a, si Demetriu a primitu ordinu de a-lu insoçi dimpreuna cu contele *Tolstoi* si admiralulu *Apraxin*. In acésta espeditiune Apraxin avea comand'a a-supr'a armatei, őr' Tolstoi si cu Demetriu aveau directiunea trebi-loru civili. Acesti trei barbati formau consiliulu intímu alu maies-tatiei sale.

Demetriu a insoçitu pe țiarulu pênê la Colomma, care cetate este in departare de nóue-dieci verste (s) de la Moscua, si é situata la gur'a fluviului Moscua, unde acesta se vérsa in Occa. Aci se intálni cu ai sei cari i-au fostu urmatu pe apa; se puse cu famili'a sa pe naie, si-si continuá calea câtrâ Astrachanu, unde ajunse in patru Iu-liu anulu 1721.

Abiá plecase din Colomma, pre candu si incepù a simti dureri de renunchi si nisce friguri usióre; pre langa acést'a din candu in candu se simtiá atátu de slabu, in câtu trebuia se stea câte duóe trei dile in patu. Dar' acést'a n'a fostu o pedeca pentru elu de a nu se ocupa cu lucrulu seu, si anume de a intocmi o mica typografia cu litere turcesci, spre a se typari declaratiunea de resbelu a țiarului, ce a-cesta voia a se publica in limb'a turcésca in Persi'a. Vasulu latetiu pe care caletoria Demetriu, atátu era de accómodatu pentru acestu lucru, in câtu pênê in timpul ajungerei țiarului in Astrachanu tóte au fostu gata pentru typarirea declaratiunei de resbelu. In Augustu Demetriu s'a dusu la Astrachanu intr'o fregata cu dóue-dieci de tu-nuri, pentru ca se insoçiésca pe țiarulu la Persi'a. Tóta armat'a trecù preste mare cu maiestatea sa țiarulu, si in cateva dile au ajunsu pênê la acelu locu, unde dupa aceea s'a construitu unu fortu ce pór-ta numele de *Sánt'a Cruce*.

(8) Séu 18 mile nemtiesci, 1 versta face 1/5 parte din 1 milu nemtiescu; adecá 5 verste facu 1 milu nemtiescu.

Fiindu-ca Demetriu trebuia se petréca pe tiarulu péné la Derbendu pe uscatu, asiá a tramisu fregat'a sa cu tóte lucrurile si servitorii sei inainte, cá se-lu astepte acolo. Dar' din nefericire, acestu vasu prin o furtuna de mare a fostu aruncatu pe una banca de nisipu, de unde numai personalulu (marinarii) au scapatu, ér' celelalte lucruri tóte s'au perdutu. Intre alte lucruri perdute a fostu si scriniulu principelui, in care erau scrisorile si alte manuscripte ale sale; in specialu manuscriptulu care continea Istoria incependu de la falsulu profetu Mahomedu péné la Osmanu, primul sultanu alu Turciloru; unu opu acesta, care pe auctoru l-a costatu multa osténéla, si care ar' fi fostu demnu de o mai buna sórte.

Indispositiunea de mai inainte á principelui crescea din dí in dí, si nici elu ensusi nici medicii nu scieau se cunósca si se spuna, care si unde este caus'a. Cu tóte acestea elu si-a continuatu calea catra Derbend, si intru un'a din díle, candu s'a simtítu cevási mai bine, a cercetatu faimosulu muru din muntii Caucasului, despre care professorele Bayer ne dá o descriptiune pe largu in tomulu antaiu, pagin'a 425, alu lucrariloru Academiei din Petersburgu.

La reintórcerea sa din Derbendu s'a descoperitu, ca morbulu lui Demetriu era unu Diabetes (adeca scurgerea udului), care intr'atáta ilu debilitase, in cátu nu se mai putea pune pe calu. Fiindu-cá elu insusi credea acumu ca i se apropiá mórtea, si-a facutu testamentulu, a pusu esecutoru alu testamentului si de tutoru alu fiiloru sei pe tiarulu, si l-a datu in manile acestui-a. Cei mai mari trei fii ai sei erau pre langa densulu, ér' sóci'a sa, fic'a, si celu mai micu fiu alu seu, au fostu remasu in Astrachanu. Candu tiarulu a trecutu prin acésta cetate, a lasatu pe Policala, mediculu de casa alu imperatesei, cá se ia in cur'a sa pe Cantemiru.

In lun'a lui Augustu, Demetriu au ajunsu in Astrachanu, dar' intr'o stare atátu de debile, in cátu insí amicii sei abiá ilu mai cunosceau. La inceputulu lui Decembre era intr'o stare atátu de amerintiatória, in cátu elu insusi a judecatu de necessariu a se confessa si cumineca, asteptandu mórtea pe totu momentulu. Admiralulu Apraxin, contele Tolstoi, si principele Georgiu Trubetzkoi alergara la densulu pentru a-si lua celu din urma remasu bunu si iertatiune de la elu. Sóci'a sa, copii si toti domesticii sei, stateau cu ochii plini de lacrimi

în giurulu patului seu ; ér' elu îi consolá cu o resolutiune mai multu de câtu omenésca, recomandandu-i acestoru trei ministri , si inve-tiandu'i cá se traiésca în iubire mutuale si strînsu uniti dupa mór-tea sa.

În aceste ultime momente isi adusera aminte cei din giurulu seu, cà unu medicu cu numele Englert, care era în armata , n'a fostu chiamatu la consiliulu de medici. Asiá au tramisu immediatu dupa elu ; si acesta prin puterea artei sale într'atátu sciù se aline greu-tatea morbului , în câtu Demetriu a potutu se mérga în diu'a de Pasci în Astrachanu la biserica. Simtindù-se acumu mai în putere, Demetriu se resolvi a plecá din Astrachanu si a se întórce în domi-niele sale, obtienendu spre acésta si permissiunea tiarului.

Elu a manecatu în 14 Ianuariu anulu 1723. Calea a fostu fôrte grea , nu numai pentru cá era fôrte lunga, dar' mai alesu pentru-ca mor-bulu seu devenise, din ce în ce mai greu. Cu tóte acestea, în lun'a lui Martiu aceluiasu anu ajunsé ceva mai sanetosu în dominiile sale. Aici, pe câtu ilu iertá starea sanetatiei, isi petrecea timpulu cu placerile innocente de la tíera, cu regularea afaceriloru sale familia-rie si cu edificarea unei biserice, care a fostu inchinata dupa numele seu, patronului S-tu Demetriu. În urma, la cinci-spre-diece Augustu 1723 ilu apucara friguri mortaretie, éra scurgerea udului crescuse în asiá mesura, în câtu la dóue-dieci-si-un'a Augustu aceluiasi anu a muritu în etate de patru-dieci-si-nóue de ani, siepte luni si cinci'dtle.

Demetriu avuse cu prim'a sa soția siese fii si dóue fice. Un'a din fice si duoi din fiii sei au muritu péné candu era elu anca în viéti'a.

Prin urmare au remasu dupa elu duóe fice, Maria si Smarand'a, si patru fii, Mateiu, Constantinu, Sierbanu si Antiochu, cari toti sunt anca în viétia (9). Celu din urma numitu Antiochu, a fostu ministru plenipotentiaru alu imperatesei Catarin'a pre langa regele Angliei Georgiu , si a dusu cu sine manuscriptulu latinu alu parintelui seu despre Istori'a imperiului ottomanu în Londra , din care s'a facutu traductiunea în limb'a englesá (10).

(9) Aci este de a se întielege anulu 1734.

(10) De *N. Tindal* ; ér' din englesesce s'a tradusu în limb'a francesá de D. *Toncu-quieres* ; si apoi în limb'a germaná de *Schmid* ; si în urma abiá acumu în limb'a nó-stra romána. *Tr. Rom.*

Demetriu a fostu unu omu de statura midi-lôcia , mai multu uscativ' de câtu grasu. Avea o fație fôrte placuta, si vorbia totdeauna cu o particulara dulcétia , afabilitate si prudentia. Era dedatu a se sculá deminétia la cincióre, dupa usulu turcescu luá o cafea si fumá unu ciubucu de tutunu. Dupa aceea se retragea in cabinetulu seu si se ocupá cu studiele sale pênê la prandiu, pe care-lu luá totdeauna la dôue-spre-diece ôre. De regula elu prândia numai o mancare; si bucat'a lui cea mai placuta era puiu tineru cu macrisiu. La mésa totdeauna bea apa amestecata cu vinu. Era inamicu de môrte alu betiei; câci déca se scapá numai odata se bea prè multu, era câte duõe septemani reu dispusu. Dupa dejunu se puneá se dôrma puçintelu; ér' ceea'alta parte a dílei o petrecea cu studiulu seu pênê la siepte ôre sér'a. Atunci mergea la ai sei in familia, mancá la diece ôre dimpreuna cu ei, si la dôue-spre-diece ôre se culcá. Dar' dupa ce s'a facutu consiliariu intimu alu tiarului, si dupa ce s'a insuratu cu o femeia tinera, a trebuitu se-si schimbe acestu modu de viétia; câci lucrurile publice de statu si gratiile unei soçie tinere si frumôse, ilu abstrageau de multe-ori de la studiulu seu.

Prematur'a môrte a parintelui seu , pre candu era inca tinerellu, lung'a siedere a sa in Constantinopole fara nici-o ocupatiune publica, scurt'a durata a domnirii sale in principatulu seu, au fostu totu atâtea pedece, de nu si-a potutu areta desteritatea sa in afacerile çivili si curagiulu seu in cele militari, de si nu i-a lipsitu nici un'a nici alt'a din aceste dôue virtuti. Tóta viétia sa sedentaria o a petrecutu in cultivarea spiritului seu; fruptele ce a produsu, se vedu in opurile sale, dintre cari cele principali sunt urmatóriele:

1. Istori'a creșterei si scaderii imperiului ottomanu, manuscriptu in limb'a latina.

2. Sistem'a religiunei mahomedane, scrisa si typarita la Petersburgu in limb'a ruscésca din ordinulu lui Petru celu mare, si dedicata lui de catra auctoru, in Fòlio.

3. Lumea si Sufletulu (séu Divanulu lumei) typarita in Moldavi'a in limb'a romana si grecésca; este o carte despre lucruri morali, compusa in dialoguri.

4. Istori'a antica si moderna a Daciei, o carte mare, manuscriptu

in folio, scrisa in limb'a romana. Totu cartea acést'a scrisa in limb'a latina, s'a perdutu in marea caspica candu s'a innecatu fregat'a.

5. Starea presenta a Moldaviei (descrierea Moldaviei) in limb'a latina cu o charta mare a tierei. (Acést'a é tradusa pênê acumu in limb'a germana si cea romana).

6. Istori'a creatiunei cu note din sciintiele naturali, scrisa in limb'a latina, manuscriptu in folio, intitulatu: *Theologo-Physica*.

7. Istori'a celoru d'oue case Brancovanu si Cantacuzenu, in limb'a romana, manuscriptu in quartu. (tradusa si typarita pênê acumu in limb'a gréca si cea russa).

8. Istori'a Mahomedaniloru, incependu de la falsulu profetu Mahomedu pênê la Osmanu primulu sultanu alu Turciloru; acésta carte anca s'a perdutu in marea caspica.

9. O carte de musica turcésca, in quartu.

10. Introductiune la studiulu muziceii turcesci, scrisa in limb'a romana, in quartu,

Afara de aceste opuri complete Demetriu a mai scrisu multe alte tractate necomplete, mai alesu despre moralitate si despre istoria, ale caroru manuscripte originali se mai conserva.

Demetriu vorbiá limbele: turcésca, persiana, arabic'a, grec'a moderna, latina, italiana, russiana si romana; si intielegea fórté bine grec'a antica, slavon'a si frances'a.

Studiulu seu celu mai placutu, si pe care si-a pusu cea mai multa diligentia, a fostu istori'a; totusi elu a facutu mari progresse atátu in filosofia câtu si in matematica, din acésta din urma i-a placutu mai multu architectur'a. Bisericele din trei sate ale sale suntu construite dupa planulu si desemnulu facutu de elu insusi.

Elu era membru alu academiei de sciintie in Berlinu; si chiar' in momentulu candu au ajunsu scirea despre mortea sa la Petersburgu, a priimitu residentele de acolo alu imperatului Germaniei o diploma pentru principele Demetriu Cantemiru, prin care acesta fú numitu Principe alu imperiului romanu; dar' residentele, din caus'a mortiei lui Demetriu, a tramisu diplom'a indereptu la Domnitoriulu seu.

SUMMARIULU

MATERIELORU CUPRINSE IN ACESTU OPU

PARTEA I.

CRESCEREA IMPERIULUI OTTOMANU

	<u>Pag.</u>
<i>Prefatiunea auctorului . . . . .</i>	5
<i>Estrasu din prefatiunea traductorului germanu . . . . .</i>	35
<i>Tabela comparativa intre anii Hegirei si anii de la Christu (*) . . . . .</i>	40

CARTEA I.

CAPU I.	<i>Despre esirea Tatariloru sub Siahulu Suleimanu . . . . .</i>	1
CAPU II.	<i>Istori'a domniei Sultanului Othmanu seu Osmanu I. . . . .</i>	9
	I. Fiii lui Solimanu isi impartu averea lui 9. —	
	II. Erdogrulu merge la Aladinu 10. — III. Erdogrulu bate pe Tataru cari erau in lupta cu Turcii 11. — IV. Aladinu ilu face generalu armatei sale 12. — V. Faptele si mortea lui Edogrulu 12. — VI. Othmanu succede parintelui seu 12. —	

(*) Insemnamu pentru lectori ca in partea prima a acestui opu s'a strecuratu o eróre de typariu in insemnarea pe marginea a aniloru, punendu-se *A.* in locu de *H.* adica Hegirea. *Tr. Rom.*

VII. Othmanu supprime o rebelliune si ocupa mai multe cetati de la Greci 14. — VIII. Aladinu ilu innaltia anca si la alte dignitati 15. — IX. Othmanu oppune frauda la frauda si respinge forti'a cu fortia 16. — X. Aladinu lasatu de poporulu seu fuge la imperatorulu grecescu Michailu 18. — XI. Othmanu este in unanimitate alesu Sultanu 18. — XII. Otmanu pune pe fiii sei gubernatori provinciiloru 19. — XIII. Stramuta resiedinti'a imperiului in Ienghisleri 19. — XIV. Ataca in vanu Nicomedi'a 19. — XV. Bate pe Greci si cuprinde cetatea Kutahí 20. — XVI. Impresóra Prus'a si o lasa éra 21. — XVII. Othmanu offere Crestiniloru Coranulu ori sabi'a 21. — XVIII. Multe cetati se adaoga imperiului 23. — XIX. Othmanu impune religiunea sa Tatariloru numiti Ci-audari 23. — XX. Cuceririle lui Orhanu, fiulu lui Othmanu 24. — XXI si XXII. Orhanu ocupa Prus'a 24. — XXIII. Othmanu móre si lasa sucesoru pe fiulu seu Orhanu 25.

CAPU III. *Istori'a domniei lui Orhanu fiulu lui Othmanu* . . . . .

29.

I. Orhanu se proclama imperatu; Nicomedi'a capituléza 29. — II. Orhanu se asiédia cu resedinti'a in Prus'a, si organiséza armat'a 30. — III. Stabileste plata pentru soldati etc. 31. — IV. Ocupa Nice'a; si marita veduvele Greciloru dupa soldatii sei 31. — V. Cuprinde castelulu Kemlucu si fundéza scóle 32. — VI. Debelléza pe Greci in Asi'a; pe principii musulmani i câstiga prin politica 33. — VII. Mai multe cetati se unescu imperiului otomanu 34. — VIII. Orhanu tramite pe fiulu seu Solimanu in Europ'a 34. — IX. Solimanu ocupa Galipolea 36. — X. Orhanu tramite pe fiulu seu Muradu in Europ'a 37. — XI. Solimanu cade depre calu si móre 37. — XII. Acebegu ocupa cetatea Dydomothycon, dar' Orhanu o restituie locuitoriloru ei 38. — XIII. Mórtea lui Orhanu si caracterulu seu 38.

CAPU IV. *Istori'a domniei lui Muradu séu Amuratu I fiulu lui Orhanu.* . . . .

43

I. Muradu ocupa Ancyra 43.—II. Apoi Adrianopolea si Philippopolea 44. — III. Muradu edifica o Giamia 46. — IV. Institutiunea Ieniceriloru 49. — V. Cucerirea Serviei 54. — VI. Muradu casatoresce pe fiulu seu Baiazetu, si câstiga mai multe cetati 54. — VII. Cuceresce Bolin'a prin rugatiunile sale 55. — VIII. Ocupa mai tota Macedoni'a si Albani'a 55. — IX. Batai'a de la Cossov'a. Mortea lui Muradu 56. — X. Iacoub Celebi strangulatu, si Lazaru, principele Serviei, decapitatu 58. — XI. Funeralele lui Muradu. Caracterulu seu 58.

CAPU V. *Istori'a domniei lui Ildirimu Baiazetu*

I. fiulu lui Muradu I. 61

I. Prim'a espeditiune a lui Baiazetu 61. — II. Batai'a cu Moldovenii 61. — III. Victoria asupra lui Caramanu Ogli 63. — IV. Alte progresse ale lui Baiazetu in Asi'a si Europ'a 64. — V. Victori'a de la Nicopole 65. — VI. Baiazetu fortifica strimtorea de la Nicomedi'a 66. — VII. La persvasiunea Vezirului desiste de la cucerirea Constantinopolei 67. — VIII. Elu tramite soli la imperatulul Greciloru 68. — IX. Grecii se supunu la tributulu annuale 69. — X. Se edifica o Giamia in Constantinopole 69. — XI. Tamerlanu intra in Asi'a 70. — XII. I se ofere Constantinopolea, dar' o refusa 70. — XIII. Face bellu lui Baiazet 71. — XIV. Ilu invinge si-lu duce in captivitate 72. — XV. Calitatile lui Baiazetu 74. — XVI. Fii sei 75.

CARTEA II.

CAPU I. *Interregnulu sub Solimanu Celebi fiulu lui Ildirimu Baiazetu. . . . .* 77

I. Solimanu se proclama imperatu 77. — II. Intimpina cu despretiu pe delegatii lui Temurlenki seu Tamerlanu 78. — III. Temurlenki face pe Musi'a imperatu in Asi'a 78. — IV. Solimanu ilu profuga 79. — V. Isfendarbegu ilu refusa 81. — VI. Suleimanu se porta cu pucinu respectu catra so-lui fratelui seu Mahomedu 81. — VII. Musia oc-

cupa Adrianopolea 82. — VIII. Suleimanu ilu a-lunga 82. — IX. Suleimanu se da placeriloru 82. — X. Soldatii lui Musia ilu prindu si-lu ucidu 83. — XI. Calitatile lui Suleimanu 84.

CAPU II. *Interregnulul sub Musi'a Celebi fiulu Sultanului Ildirimu Baiazetu. . . .* 85

I. Musi'a proclamatu imperatore in Europ'a 85. — II. Er Mahomedu in Asi'a 85. — III. Impartu imperiulu intre sine 86. — IV. Musi'a attaca More'a 86. — V. Bate pe Unguri 86. — VI. Mahomedu se inarma contra lui Musi'a 87. — VII. Musi'a se retrage in Serbi'a 88. — VIII. Intra de nouu in Adrianopole 89. — IX. Mahomedu merge contra lui 89. — X. Trece prin Constantinopole 90. — XI. Armat'a européna ilu saluta imperatore 90. — XII. Invinge si prinde pe frate-seu 90. — XIII. Pentru ce acestu intervalu se numesce interregnu. 92.

CAPU III. *Istori'a domniei lui Mahomedu I. fiulu lui Ildirimu Baiazetu. . . . .* 93

I. Mahomedu se proclama imperatu in Asi'a 93. Curatia staturile sale de briganti 94. — III. Ucidu pe Musi'a 95. — Miscari in Asi'a 95. — V. Caramanu cere pace 96. — VI. Caramanu se revólta din nou 96. — VII. Isfiendarbegu invinsu si ucisu 97. — VIII. Mahomedu face pe Români tributari 98. — IX. Unu Mustafa falsu in Asi'a 99. — X. Elu e prinsu si spendiuratu 100. — XI. Mórtea lui Mahomedu 100. — XII. Calitatile lui 102.

CAPU IV. *Istori'a domniei lui Muradu séu Amuradu II. fiulu lui Mahomedu I. . .* 105

I. Altu Mustafa falsu 105. — II. Bate pe Vezi-rulu lui Muradu 106. — III. Refugiulu lui Muradu la rugatiuni 106. — IV. Prin unu miraclu invinge pe impostoru 109. — V. Mórtea lui Caramanu Ogli 110. — VI. Si a aliatului seu Othmanu begu 111. — VII. Mustaf'a se revólta 111. VIII. Devine prinsu si ucisu 112. — IX. Muradu se casatoresce cu fii'a lui Las Ogli 112. — X. Is-

fiendarbegu se revólta 112. — XI. Dar' cere iertare, si este agratiatu 113. — XII. Espeditiunea lui Muradu in Europ'a si Asi'a 113. — XIII. Caramanu ogli supune tierile sale lui Muradu 114. XIV. Muradu intra in Greci'a 114. — XV. Se casatoresce cu fii'a lui Isfiendarbegu 115. — XVI. Caramanu Ogli se revólta 115. — XVII. Muradu bate pe principele Moreei 115. — XVIII. Resboiu in Ungari'a 116. — XIX. Impresorarea Belgradului 117. — XX. Valak Ogli deposedatu 117. — XXI. Fuge la regele Ungariei 118. — XXII. Alta revolta a lui Caramanu Ogli 118. — XXIII. Muradu renuntia la imperiu 119. — XXIV. Caramanu Ogli escita pe regele Ungariei contra lui Muradu 120. — XXV. Invasiunea Ungurilor 120. — XXVI. Muradu reprimesce imperiulu 121. — XXVII. Batai'a de la Varn'a 121. — XXVIII. Muradu érase abdica 124. — XXIX. Ienicerii se revólta. Muradu este rechiamatu 124. — XXX. Cuprinde Greci'a si Epirulu; si alunga pe Scanderbegu 125. — XXXI. Bate pe Unguri la Cassovi'a 126. — XXXII. Insóra pe fiulu seu Mahomedu, si móre 128. — XXXIII. Calitatile, si successorii lui Muradu 128.

CARTEA III.

CAPU I. *Istori'a domniei lui Mahomedu II fiulu lui Amuratu séu Muradu II . . .* 131

I. Mahomedu se invoiesce cu Caramanu Ogli 131. — II. Impresóra Constantinopolea, dar' pune pace si se retrage 132. — III. Inchide marea négra prin unu castelu 133. — IV. Impresóra Constantinopolea a dou'a óra 134. — V. Ocuparea cetatiei prin assaltu din partea de câtrâ mare 137. — VI. Imperatul grecescu cade mortu 138. — VII. Ceea-lalta parte a cetatiei capituléza 239. — VIII. Mahomedu publica conditiunile capitulatiunei 139. — IX. Merge in processiune la St. Sophia 140. — X. Descoperirea mormentului lui Eiub Ensari 142. — XI. Alte progresse ale lui Mahomedu 146. — XII. Impresóra Belgra-

dulu indesiertu 147. — XIII. Suppune tóta More'a 147. — XIV. Suppune in duoi ani preste patru dieci de cetati 147. — XV. Despóia pe Kísil Achmedu de tierile sale 148. — XVI. Cuceresce Mitylen'a; bate pe Români 148. — XVII. Mahomedu infrange pe Grecii rebelli 149. — XVIII. Edifica o Giamía in Constantinopole 150. — XIX. Suppune Bosni'a 151. — XX. Face pe fiulu lui Caramanu Ogli rege 151. — XXI. Ocupa câteva cetati in Albani'a 152. — XXII. Pune pe fiulu seu Mustafa rege in Caramani'a 152. — XXIII. Cuceresce insul'a Egriboss (Negroponte) 153. — XXIV. Kísil Aslanu begu offere tierile sale lui Mahomedu 153. — XXV. Generalulu lui Ussunhasanu batutu si captivatu 153. — XXVI. Mahomedu pune la fuga pe Ussunhasanu 155. — XXVII. Cuprinde de la elu multe cetati 155. — XXVIII. Ocupa Kief'a si Crime'a 155. — XXIX. Moldovenii batu pe Turci 158. — XXX. Turcii devastéza Moldavi'a 158. — XXXI. Espedițiunile lui Mahomedu in Asi'a 158. — XXXII. Mahomedu bate pe Venetiani, si devastéza Apuli'a 159. — XXXIII. La Rhodes remane respinsu 159. — XXXIV. Móre la Maltepp'a 160. — XXXV. Calitatile lui Mahomedu 160.

CAPU II. *Istori'a domniei lui Baiazetu II. fiurulu lui Mahomedu II . . . . .* 163

I. Baiazetu isi propune a face o peregrinare la Mecc'a 163. — II. Da regimulu in manile fiului seu Korkudu 164. — III. Dupa întórcerea sa de la Mecc'a este chiamatu la tronu 166. — IV. Korkudu se invoiesce 166. — V. Restituie tronulu parintelui seu 167. — VI. Gemu se revólta 168. — VII. Dar' este batutu si fuge la Caietbai in Egiptu 168. — VIII. De la Caietbai la Varsak 169. — IX. Érasi e batutu si fuge la crestini 170. — X. Berber Bashii taia gýtulu 172. — XI. Acest'a numitu mare Veziru 175. — XII. Calitatile lui Gemu 176. — XIII. Baiazetu fortifica Greci'a cu castelle 177. — XIV. Ocupa dóue cetati in Moldavi'a 177. — XV. Cuceresce câte-va cetati in

Asi'a. Inimicitiele sale cu Caietbai 178. — XVI. Espeditiunile lui Baiazetu in Cercassi'a 184. — XVII. Alte espeditiuni ale lui Baiazetu 184. — XVIII. Baiazetu da ajutoriu Mauriloru din Spani'a 184. — XIX. Supune Bosni'a si Croati'a 185. — XX. Espeditiunile sale in Asi'a 186. — XXI. Se bate cu Venetianii in Greci'a, si pune pace cu toti vecinii sei 188. — XXII. Sheitanu Kuli infestéza pe Persiani cu eresiele sale 189. — XXIII. Baiazetu se resolve a dá imperiulu fiului seu Achmedu 193. — XXIV. Selimu se oppune, dar' remane batutu 194. — XXV. Baiazetu érase offere corón'a fiului seu Achmedu 195. — XXVI. Ienicerii nu suffere cá Baiazetu se mai tiena regimulu 196. — XXVII. Ei reclama pe Selimu, si-lu aducu la Constantinopole 197. — XXVIII. Respunsulu lui Selimu catra tramisulu parintelui seu 198. — XXIX. Baiazetu abdica in favórea lui Selimu si se retrage la Dymotica 199. — XXX. Selimu se incoronéza 200. — XXXI. Mórtea de martiru a lui Baiazetu 201. — XXXII. Succesorii si calitatile lui Baiazetu 201. — XXXIII. Unu esemplu singulariu de pietatea sa 203. —

CAPU III. *Istori'a domniei lui Selimu I. fiulu lui Baiazetu . . . . .*

205

I. Achmedu rebellu 205. — II. Achmedu invinsu si strangulatu 206. — III. Korcudu pedepsitu cu mórte fara cauza 207. — IV. Selimu intra in Persi'a, si inainte de a intrá in lupta se consulta cu marele Veziru 208. — V. Apróba opiniunea lui Piri Pasia 209. — VI. Bate pe Persiani si le face mari stricatiuni 212. — VII. Elibera pe captivii musulmani 214. — VIII. Dupa cucerirea cetatiei Tibris petrece iérn'a in Amasi'a 216. — IX. Ocupa câte-ve cetati in tierile lui Olaidevletu 218. — X. Diarbekirenii alunga pe Persiani, si se offeru ei insii lui Selimu 219. — XI. Lui Selimu pare lucrulu suspitosu 220. — XII. In urma se invoiesce si le pune rege pe Mehemedu begu 220. — XIII. Karachanu remane batutu si ucisu 221. — XIV. Mehemedu begu oc-

cupa mai multe cetati 223. — XV. Selimu ilu lauda 224. — XVI. Selimu merge contra Persianiloru, dar' isi schimba planulu si ataca pe Egiptiani 224. — XVII. Invinge prin tradarea generaliloru loru 227. — XVIII. Aleppo si Damasculu se supunu lui Selimu 229. — XIX. Selimu descopere mormentulu lui Sheicu Muhidin 230. — XX. Ordina decapitarea lui Husanu Pasia 233. — XXI. Caletoresce la Ierusalimu si ocupa unele cetati 235. — XXII. Invinge pe Cercasiani 236. — XXIII. Mai ântaiu tractéza onorificu cu Tumbai, si apoi lasa de-lu spendiura 238. — XXIV. Ocupa Alexandri'a, si supune pe Arabi 241. — XXV. Priimesce pe unu delegatu alu regelui Persiei 244. — XXVI. Ambitiunea si mórtea lui Selimu 245. — XXVII. Vezirii tienu in secretu mórtea lui Selimu 248. — XXVIII. Solimanu se proclama imperatu 249. — XXIX. Calitatile lui Selimu 249.

CAPU IV. *Istori'a domniei lui Solimanu supranumitu Canuni, (Canonistu) fiulu lui Selimu . . . . .*

253

I. Gaselibegu se revolta, dar' remane batutu si ucisu 253. — II. Solimanu cuceresce Belgradulu 255. — III. Ordina uciderea lui Sheh Suvar 256. — IV. Ocupa insul'a Rhodes 257. — V. Tramite pe Mustafa in Egiptu; si pune pe Ibrahimu mare Veziru 258. — VI. Mustafa se rescóla in Egiptu, dar' remane invinsu 259. — VII. Ibrahimu se casatoresce cu sor'a lui Solimanu 260. — VIII. Ibrahimu tramisu in Egiptu; elu bate moneda falsa 261. — IX. Solimanu bate pe regele Ungariei 262. — X. Solimanu ocupa Bud'a 263. — XI. Supprime rebelliunea in Asi'a 264. — XII. Unu Turcu punitu cu mórte pentru Evangeliu 265. — XIII. Toti Albanesii din Constantinopole sunt puniti cu mórte 265. — XIV. Locuitorii din Aleppo sunt puniti pentru omorulu judecatoriloru de acolo 268. — XV. O plóia mare impedece pe Solimanu in espeditiunea sa la Ungari'a 268. — XVI. Solimanu reocupa Bud'a de la Germani

270.—XVII. Moldavi'a tributaria 171.—XVIII Solimanu impresóra Vienn'a 276. —XIX. Elu redica obsidiunea 280. —XX. Circumcisiunea a trei fii ai lui Solimanu 282. —XXI. Firindos (Ferdinandu) impresóra Bud'a 283. —XXII. Dar' remane batutu de Solimanu 284. —XXIII. Italianii sunt scosi din More'a 284. —XXIV. Olame irrita pe Solimanu contra Persianiloru 285. —XXV. Solimanu numesce admiralu pe Chairedinu 286. —XXVI. Unii principi persiani se dau in partea lui Solimanu 286. —XXVII. Solimanu ocupa Bagdadulu 286. —XXVIII. Persianii spaimentati ceru pace de la Solimanu 288. —XXIX. Solimanu se întorce acasa si ordina a luá viéti'a lui Ibrahimu Pasia 288. —XXX. Comitte lui Mehemedu Chanu se coprinda Giurgistanulu 289 —XXXI Hasrudu begu bate pe crestini in Bosni'a 290. —XXXII. Chairedinu devasta Apuli'a 291. —XXXIII. Impresorarea de la Chiurfus (Corfù) nu succede 191.—XXXIV. Mehemedu begu bate pe crestini 293. —XXXV. Solimanu prin generalii sei ocupa regatulu Iemenu 294 —XXXVI. Solimanu devasta Moldavi'a 295. —XXXVII. Chairedinu bate duóe flote crestine. 297.—XXXVIII. Germanii suntu alungati de la Bud'a 298. —XXXIX Solimanu léga confederatiune cu Francesii 300. —XL. Ocupa vre-o câte-va cetati in Ungari'a 301. —XLI. Merge contra Persianiloru 303.—XLII. Reocupa cetatea Vanu si bate pe Persiani 303. —XLIII. Pune man'a pe thesaurii Shahului si supune Germani'a 304. —XLIV. Ocupa Temisiór'a 305. —XLV. Persianii batu pe Turci 306.—XLVI. Solimanu ocupa cetatea Revanu si devasta Persi'a 307.—XLVII. Inchiaie pace cu Persianii 308. —XLVIII. Se prinde unu falsu Mustafa 309. —XLIX. Solimanu vine cu o flota intru adjutoriu Francesiloru 311. —L. Tramite o alta flota in Hurmius (Portugali'a) 312. —LI. Mai tramite o alta flota intr' adjutoriu Francesiloru 313.—LII. Face noué legi in statu 314. —LIII. Móre în ob-

sediulu de la Segetvar (Sigeth) 315. — LIV. Mórtea lui Solimanu se tiene in secretu. Cetatea Segetvar este cucerita 316. — LV. Selimu se proclama imperatore 317. — LVI. Calitatile lui Solimanu 318.

CAPU V. *Istori'a domniei lui Selimu II. supranumitu Mest (betívu).* 321

I. Selimu este proclamatu imperatore 321. — II. Armat'a anca i se inchina 322. — III. Selimu face parintelui seu immormentare splendida 322. — IV. Bate pe rebellii Arabi 323. — V. Incercarea de a legá Donulu cu Volga nu succede 324. — VI. Selimu supprime rebelliunea in Iemen 326. — VII. Promitte ajutoriu Saraceniloru din Spani'a 327. — VIII. Face o invasiune in Cipru 328. — IX. Si o supune potestatiei sale 328. — X. Tatarii facu invasiune in Russi'a 329. — XI. Perderea Turciloru la Lepanto 330. — XII. Selimu în afflictiunile sale se consóla citindu Coranulu 331. — XIII. Repara flot'a sa din nou si attaca cu ea pe crestini 333. — XIV. Nov'a liberata 334. — XV. Selimu ordina repararea S-tei Sophia 334. — XVI. Tramite o flota contra Spanioliloru 335. — XVII. Tunis ocupata de Spanioli si reocupata de Turci 335. — XVIII. Ungurii sunt batuti si ucisi la Segetvaru 336. — XIX. Mórtea lui Selimu 336. — XX. Calitatile lui Selimu 337.

CAPU VI. *Istori'a domniei lui Muradu III. fiulu lui Selimu* 339

I. Muradu succede parintelui seu la tronu 339. — II. Incepe bellulu cu Persianii 339. — III. Si-i invinge 340. — IV. Munevgehir apostatu trece la Turci 341. — V. Persianii batu pe Turci 342. — VI. Dar' Turcii dupa aceea nimicescu totalu pe Persiani 342. — VII. Mustaf'a sugruma o rebelliune in Crime'a tatarica 343. — VIII. Persiani ceru pace 343. — IX. Dar' li se refusa 343. — X. Espeditiunea lui Ferhadu in Persi'a remane fara succesu 344. — XI. Osmanu Pasi'a reocupa cetatea Tibris 344. — XII. Trece prin sabia pe

toti locuitorii 345. — XIII. In întorcere bate pe Persiani si móre 345. — XIV. Persianii se retragu d'inaintea lui Sinanu Pasia 346. — XV. Ferhadu Pasia lupta cu succesu contra Persianiloru 347. — XVI. Se léga pace cu Persianii 347. XVII. Se nasce rebellione in Constantinopole 348. — XVIII. Rebellii sunt alungati si agratiati 348. — XIX. Espeditiunea lui Sinanu Pasia in Ungari'a 349. — XX. Mórtea lui Muradu 349.

CAPU VII. *Istori'a domniei lui Mahomedu III. fiulul lui Muradu III.* 351

I. Mahomedu succede lui Muradu 351. — II. Ocupa Agri'a 351. — III. Invinge pe Crestini 352. — IV. Móre 352.

CAPU VIII. *Istori'a domniei lui Achmedu I. fiulul lui Mahomedu III.* 355

I. Achmedu succede parintelui seu Mahomedu 355. — II. Turburari in Asi'a 355. — III. Turburatorii sunt batuti si alungati 356. — IV. Ei facu pe Persiani se franga pacea cu Turcii 357. — V. Muradu Pasi'a merge contra Persianiloru 357. — VI. Dar' móre si in locu-i se numesce Nasih Pasia 357. — VII. Mehemedu Pasia impresóra ce tatea Revanu 358. — VIII. Mehemedu Pasia este strangulatu si in locu-i se numesce mare veziru Halil Pasi'a 358. — IX Mórtea lui Achmedu 359. — X. Calitatile lui Achmedu 359.

CAPU IX. *Istori'a domniei lui Mustaf'a I. si a lui Osmanu séu Othmanu II.* 361

I. Mustafa adjuge pe tronu 361. — II. Osmanu se proclama imperatore 361. — III. Unu fenomenu se aréta pe ceriu 362. — IV. Espeditiunea lui Osmanu in Poloni'a 362. — V. Osmanu este ucisu si Mustafa restituitu pe tronu 363. — VI. Mustafa este detronatu din nou si strângulatu 363.

CAPU X. *Istori'a domniei lui Muradu IV. supranumitu Gazi (Bravu)* 365

I. Muradu succede la tronu 365. — II. Bate pe rebellulu Abassa 365. — III. Ali Pasia attaca in vanu Bagdadulu 366. — IV. Halil Pasi'a impre-

sóra cetatea Erzirum 367. — V. Dar' remane batutu 367. — VI. Chosrevu Pasia cuceresce cetatea Erzirum si prinde pe Abass'a Pasi'a 368. — VII. Muradu agratiaza pe Abass'a 368. — VIII. Chosrevu impresóra in vanu Bagdadulu 369. — IX. Ilias Pasia rebellu ; elu este prinsu si punitu 369. — X. Persianii impresóra cetatea Vanu. Turcii o elibera 370. — XI. Muradu tramite armat'a contra Poloniloru ; dar' in urma inchiaie pace cu ei 370. — XII. Edictu pentru licenti'a de a bé vinu 371. — XIII. Muradu merge in contra Persianiloru si ocupa Cetatea Revanu 371. — XIV. Persianii accupa cetatea Vanu 373. — XV. Muradu merge din nou contra Persianiloru 373. — XVI. Ocupa Bagdadulu 374. — XVII. Mórtea lui Muradu 375. — XVIII. Calitatile lui Muradu 375. — XIX. Beti'a lui Muradu 376. — XX. Crudelitatile lui Muradu 378. — XXI. Facultatile sale fizice si spirituale 379.

CAPU XI. *Istori'a domniei lui Ibrahimu. . . . .* 381

I. Ibrahimu se proclama imperatu 381. — II. Ocupa Azaculu de la Cosaci 381. — III. Maltesii cuprindu o naie turcésca si fugu cu ea la Cret'a 382. — IV. De aci Ibrahimu declara resbellu Venetianiloru 384. — V. Cuceresce Cane'a 385. — VI Mórtea lui Ibrahimu 385. — VII. Calitatile lui Ibrahimu 385.

CAPU XII. *Istori'a domniei lui Mahomedu IV . . .* 387

I. Mahomedu se proclama imperatore 387. — II. Evenimentele din timpul minoritatiei sale 387. — III. Mahomedu inchiaie pace cu Germanii 390. — IV. Innoiesce bellulu cretanu 390. — V. Discursulu lui Mahomedu catra Vezirii sei si catra altii 391. — VI. Marele Veziru trece cu trupele in Cret'a 393. — VII. Impresóra Candi'a 394. — VIII. O attaca si o constringe a capitula 394. — IX. Mahomedu primesce pe Cosaci sub protectiunea sa 400. — X. Regele Poloniei se mânâia 404. — XI. Mahomedu i face mai ântâiu mustrari amicabile 405. — XII. Dar' regele Poloniei nu asculta 405. — XIII. Mahomedu mer-

ge in contra Poloniloru 406. — XIV. Principele Moldaviei este detronatu 406. — XV. Mahomedu impresóra cetatea Caminietiu 407. — XVI. Caminietiuu capituléza 407. — XVII. Mahomedu tramitte armata contra Leopolei 408. — XVIII. Polonii ceru pace 408. — XIX. Si pacea li se accórda 409.

PARTEA II.

SCADEREA IMPERIULUI OTTOMANU

CARTEA IV.

CAPU I. *Istori'a continuata a domniei lui Mahomedu IV* 413

I. Sultanulu Mahomedu se întórce victoriosu la Adrianopole 413. — II. Staturile Poloniei re-
iéptra pacea inchiaieta de regele lor cu Sultanulu 414. — III. Vezirula insiste la delegatii poloni cá se-si implínésca promissiunile 414. — IV. Sul-
tanulu merge cu armat'a in Poloni'a. Regele Po-
loniei tramite armat'a sa sub comand'a lui Sobi-
eski la margini 416. — V. Se incinge o lupta te-
ribile si obstinata la Chotinu 417. — VI. Prin-
cipii Moldaviei si Romaniei se unescu cu Polonii
si Turcii remanu invinsi 417. — VII. Mórtea
regelui Poloniei impedece progresele ulterio-
ri ale comandantelui generalu 420. — VIII. Ioanu
Sobieski se alege rege Poloniei 420 — IX. Sul-
tanulu face mari preparatiuni bellice contra Po-
loniloru 420. — X. Nobilii poloni esitéza a se
conforma vointiei firme a regelui 422. — XI. Po-
lonii impresóra cetatea Caminietiu. Turcii alér-
ga spre a o elibera 423. — XII. Polonii inspaimen-
tati redica obsidiunea 423. — XIII. Sultanulu
recuceresce Chotinulu, si occupa cetatea Hu-
manu 424. — XIV. Casacii rebelli se offeru a da
Turciloru adjutoriu, dar' li se refusa 424. — XV.
Dorosienski indignatu de acestu refusu, trece si
se supune la tîarulu Rusiei 424. — XVI. Sul-

tanulu transporta colonii polóne in Turci'a, si se întorce cu trupele sale la Adrianopole 425.—XVII. La Adrianopole serbéza cu mare pompa circumcisiunea filoru sei si maritarea ficei sale 426. — XVIII. Regele Poloniei merge contra Turciloru 426. — XIX. Elu se offere a inchiaie pace cu Turcii 428. — XX. Regele scapa din periclu si ataca pe Tatari 430. — XXI. Se inchiaie pace 431. — XXII. Pretentiune absurda a ambasadorelui polonu 431. — XXIII. Ostentatiunea lui, si cuvintele marelui Veziru 436. — XXIV. Bellulu cu Russi'a; discursulu lui Dorosienski 437. — XXV. Cazacii se supunu tiarului 441. — XXVI. Turcii punu pe Kielmielniski Hetmanu Cazaciloru 442. — XXVII. Cazacii nu se supunu 444. — XXVIII. Sultanulu declara bellu Cazaciloru si Russiloru 444. — XXIX. Russii batu pe Tatari, si Turcii prindu fug'a 445. — XXX. Sultanulu cere pace de la tiarulu 446.—XXXI. Tiarulu scrie Sultanului 447. — XXXII. Turcii declara din nouu bellu Russiloru 447. — XXXIII. Vezirulu merge cu armat'a contra Russiloru 448. — XXXIV. Impresóra cetatea Cehrinu 449. — XXXV. Russii batu o parte din armat'a turcésca 450. — XXXVI. Turcii ocupa cetatea Cehrinu 451. — XXXVII. Amendoue armatele se intorc acasa 451. — XXXVIII. Soldatii striga contra acestei infructuóse espeditiuni 452. — XXXIX. Incercarea Vezirului de a construi unu nouu castellu 452. — XL. Cazacii impedece lucrarea si ucidu pe lucratori 454. — XLI. Turcii osteniti in bellu, ceru pace 454. — XLII. Tököli da oca siune la frangerea pazei intre Turci si intre imperatulu Germaniei 455. — XLIII. Partide contra si pentru bellu 456. — XLIV. In fine se decide bellu in contra imperatului Germaniei 459. — XLV. Turcii cauta o cauza justa pentru bellu 459. — XLVI. Imperatulu Germaniei tramitte unu delegatu la curtea ottomana 460. — XLVII. Tököli prin adjutoriulu Turciloru ocupa mai multe cetati 460. — XLVIII. Sultanulu declara pe Tö-

köli rege alu Ungariei 461. — XLIX. Turcii propun condițiuni imposibile de pace 461. — L. Vezirulu plăca cu armat'a din Constantinopole 461. — LI. Presemne rele pentru Turci 462. — LII. De aci nuoe nemultumiri între soldati 462. — LIII. Sultanulu insoțiesce pe Vezirulu in contra Belgradului 462. — LIV. Da comand'a marelui seu Veziru si se întorce la Constantinopole 463. — LV. Vezirulu tiene unu consiliu bellicu generalu 464. — LVI. Tököli descopere opiniunea sa in consiliulu bellicu 464. — LVII. Opiniunea Pasiailoru principali 469. — LVIII. Vezirulu isi descopere planurile sale 471. — LIX. Tatarii se unescu cu Turcii 471. — LX. Vezirulu indupleca pe Ieniceri pentru a obsedia Vien'a 471. — LXI. Pasialli si Tököli se încerca se abata pe Vezirulu de la ide'a sa 472. — LXII. Pasii se supunu in urma auctoritatiei Vezirului si plăca asupr'a Viennei 473. — LXIII. Obsidiunea Viennei 474. — LXIV. Vezirulu aspira la imperiulu din Occidentu 474. — LXV. Imperatulu Germaniei cere adjutoriu de la Poloni 477. — LXVI. Ducele de Loren'a impressóra cetatea Uivaru 477. — LXVII. Imperatulu Germaniei se departa din Vienn'a la Lintiu 478. — LXVIII. Avariti'a Vezirului; ruin'a soldatiloru 478. — LXIX. Turcii tramisi dupa provisiune sunt batuti de truppele imperiali 480. — LXX. Murmuru in castrele turcesci 481. — LXXI. Confusiunea Turciloru audiendu de apropiarea Poloniloru 482. — LXXII. Vezirulu se consulta cu Pasii 482. — LXXIII. Discursulu Vezirului 483. — LXXIV. Pasii insistu prelanga opiniunea loru 485. — LXXV. Vezirulu impune prin auctoritatea sa 486. — LXXVI. Uccide pe toti captivii si scôte armat'a la campu 486. — LXXVII. Ienicerii perasescu liniile si sian-tiurile 487. — LXXVIII. Turcii sunt batuti si fugu 487. — LXXIX. Polonii prăda castrele Turciloru 488. — LXXX. Resbunarea Vezirului asupr'a Pasiloru 489. — LXXXI. Fortifica Strigoniulu si Uivarulu, si se pune in castre la Bud'a

490. — LXXXII. Polonii in periclu 490. — LXXXIII. Germanii in unire cu Polonii batu pe Turci a dou'a óra la Dunare 491. — LXXXIV. Imperialii occupa Strigoniulu 491. — LXXXV. Petriceicu, principele Moldaviei intra in Bassarabi'a 492. — LXXXVI. Si face multe crudelitati in acea tiéra 492. — LXXXVII. In urma ilu batu Tatarii 492. — LXXXVIII. Duca, principele Moldaviei cade prinsu la Poloni 493. — LXXXIX. Demetriu Cantacuzenu este numitu principe Moldaviei in loculu lui Duca 494. XC. Ce se petrece la Pórta sub durat'a obsidiunei Vienei 494. — XCI. Vezirulu se escusa inaintea Sultanului 485. — XCII. Vezirulu se róga de iertare si promitte a luá Vienn'a 496. — XCIII. Vezirulu confirmatu de nou in dignitate, isi propune a mai puné si pe alti officari cu móрте 497. — XCIV. Tradarea si falsitatea Vezirului se descopere 498. — XCV. Curtenii lucra si grabescu ruin'a Vezirului 499. — XCVI. Móртеa Vezirului Cara Mustafa si numirea altui Veziru 499. — XCVII. Caus'a rumperii pazei cu Venetianii 500. — XCVIII. Venetianii declara bellu Turciloru, si ambassadorulu loru fuge din Constantinopole 502. — XCIX. Turcii vinu in mare confusiune 502. — C. Noulu Veziru se încérca a imblandi pe Venetiani 502. — CI. Venetianii refusa, ér' Turcii se prepara contra a toti inimicii loru 503. — CII. Imperialii occupa Visegradulu si Vatiulu 503. — CIII. Imperialii occupa Pest'a, si impressóra Bud'a 504. — CIV. Alte victóri ale imperialiloru 505. — CV. Seraskierulu reguléza affacerile in Moldavi'a si Romani'a 506. — CVI. Seraskierulu pune domnu Moldaviei pe Constantinu Cante-miru 507. — CVII. Turcii punu la fuga pe Sobieski regele Poloniei 509. — CVIII. Progresulu armatelor venetiane pe mare si uscatu 509. — CIX. Nuóe preparative ale Turciloru contra inimiciloru loru 510. — CX. Imperialii impressóra Uivarulu, ér' Turcii Strigoniulu si Visegradulu 510. — CXI. Imperialii batu armat'a turcésca prin

stratagema 511. — CXII. Imperialii ocupă Uivarulu 512. — CXIII. Seraskierulu implôra pace 513. — CXIV. Alte successe ale imperialiloru 513. — CXV. Tököli prinsu, pusu in ferra si transmisu la Constantinopole 514. — CXVI. Comand'a asupr'a rebelliloru Unguri se dalui Petrozzi 514. — CXVII. Petrozzi da Ungurilor consiliu se cêra protectiunea imperatului Germaniei 515. — CXVIII. Petrozzi merge la Caprara si-i offera Cassovi'a 516. — CXIX. Regele Poloniei solicita pe principele Moldaviei se-i tiena parte 516. — CXX. Cantemiru da consiliuri escellente Poloniloru 517. — CXXI. Dar' Polonii arroganti nu-lu asculta 518. — CXXII. Polonii trecu Nistrulu si intra in Moldavi'a 514. — CXXIII. Cantemiru consilia Seraskierului a nu incepe lupt'a 518. — CXXIV. Polonii ingrati attaca mai ântâiu pe Moldoveni 519. — CXXV. Dar' au remasu batuti cu rusîne 520. — CXXVI. Cuceririle Venetianiloru in More'a 520. — CXXVII. Alte successe ale Venetianiloru contra Turciloru 521. — CXXVIII. Sôrte schimbâtoria a bellului 522. — CXXIX. Vezirulu este mai sollicitu pentru sine decâtu pentru binele imperiului 522. — CXXX. Elu vrea se se sustiena in postu prin omoruri 525. — CXXXI. Vezirulu sapa grôpa Seraskierului ei cade elu in ea 525. — CXXXII. Tököli este restituitu in dignitatea sa de mai inainte 527. CXXXIII. Imperialii impressôra Bud'a 528. — CXXXIV. Imperialii facu unu assaltu viguros 529. — CXXXV. Vezirulu vine intr' adjutoriulu cetatiei 529. — CXXXVI. A dêu'a tentativa 530. CXXXVII. A trei'a tentativa 530. — CXXXVIII. In fine imperialii cucerescu Bud'a 531. — CXXXIX. Imperialii se impartu in dêuë corpuri de armata sub Caraffa si sub principele de Badenu 532. — CXL. Fug'a Turciloru la scirea despre apropiarea Germaniloru 533. — CXLI. Caraffa bate pe Tataři 534. — CXLII. Veterani bate pe Vezirulu 534. — CXLIII. Imperatulu Germaniei invita pe Tiarulu Rusiei a se uni cu elu in contra inamicului communu 535. — CXLIV. In-

tre Russi'a si Poloni'a se inchiaie pace 535. — CXLV. Sobieŝki invita pe Cantemirŭ a lega pace cu elu 536. — CXLVI. Răspunsulu lui Cantemirŭ 537. — CXLVII. Regele Poloniei trage spre Iasi. Cantemirŭ merge la castrele Turciloru 538. CXLVIII. Regele Poloniei trece Prutulu. Turcii ilu attaca și-lu încungiura 540. — CXLIX. Polonii se retragu din Moldavi'a. Regele face cele mai impie sacrilegiuri și rapine 541. — CL. Tóta armat'a urméza esemplulu regelui 542. — CLI. Vindict'a lui Dŭmnedieu asupr'a Poloniloru sacrilegi 543. — CLII. Tatarii infecta apele cu ierbhuri veninóse 543. — CLIII. Regele Poloniei în întórcerea sa occupa cetatile Némtiu și Sucéva 544. — CLIV. Tatarii se intorcu și infestéza de nou pe Poloni 544. — CLV. Regele se departa pe ascunsu din castre și fuge 545. — CLVI. Succesele Venetianiloru contra Turciloru 545. — CLVII. Alte victorii ale Venetianiloru 546. — CLVIII. Succesele Venetianiloru în Dalmati'a 547. — CLIX. Poporulu din Constantino-pole striga în contra Sultanulu ca trebe detronatu 547. — CLX. Sultanulu în vanŭ cérca se arunce culp'a pe altii 548. — CLXI. Pune nóua taxa pe poporu, pentru ca se póta plati pe soldați 549. — CLXII. Imperialii batu pe Turci și le occupa caștrele 549. — CLXIII. Vezirulu scapandu prin fuga se retrage la Belgradu 552. CLXIV. Succesele imperialiloru în Slavoni'a 552. — CLXV. Imperiali cuprindu Esseculu 552. — CLXVI. Suppunu cu asemenea succeșu tóta Slavoni'a. Impressóra Agri'a în Ungari'a 553. — CLXVII. Ducele de Loren'a intra în Transilvani'a, cuceresce mai multe cetati și remane preste iérna acolo 553. — CLXVIII. Rusii facu o espeditiune contra Tatariloru din Crime'a, dar' fara succesu 554. — CLXIX. Polonii impressóra cetatea Caminietiu, dar' la apropiarea Turciloru se retragu 555. — CLXX. Venetianii occupa mai multe cetati în More'a 555. — CLXXI. Morosini occupa Corinthulu 556. — CLXXII. Königsmark cuceresce

then'a 557. — CLXXIII. Turcii irrupu in Dal-mati'a, dar' fara successu 558. — CLXXIV. Cornaro bate pe Turci si ocupa noulu castellu 558. — CLXXV. Armat'a ottomana se revolta in contra Vezirului 558. — CLXXVI. Vezirulu fuge nóptea si merge la Constantinopole 560. — CLXXVII. Sultanulu ilu priimesce cu gratia si-lu protege 560. — CLXXVIII. Armat'a la instigatiunile lui Siavus Pasia conspira in contra Sultanului 561. — CLXXIX. Siavus Pasia, in numele armatei, accusa pe Vezirulu de crim'a desertiunei 561. — CLXXX. Sultanulu protegându pe Vezirulu isi prepara ruin'a propria 562. — CLXXXI. Sultanulu confere postulu de mare Veziru lui Siavus Pasia 563. — CLXXXII. Sultanulu ordina decapitarea Vezirului si arestarea celorlalti 564. — CLXXXIII. Siavus Pasia insiste la Sultanulu a puni si pe ceilalti cu mórte 564. — CLXXXIV. Armat'a rebella se descarca asupr'a lui Siavus Pasia si 'lu amenintia cu mórte 565. — CLXXXV. Vezirulu merge cu armat'a rebella la Constantinopole, si Sultanulu ilu priimesce cu mare onóre — 566. CLXXXVI. Elu jura credintia Sultanului si se încerca a comprime rebelliunea 567. — CLXXXVII. Capii rebelliunei declara pe Vezirulu de perfidu 568. — CLXXXVIII. Rebelliunea e-rumpe 569. — CLXXXIX. Sieicu Sierifulu recomenda poporului a detroná pe Sultanulu 570. — CXC. Incerarea Sultanului de a ucide pe fratii sei 570. — CXCI. Opiniunea lui Kioprili Mustaf'a Pasia 571. — CXCH. Deputatiunea Conspiratoriloru la Sultanulu 572. — CXCH. Responsulu eroicu alu Sultanului 572. — CXCH. Insolent'a purtare a lui Nakibu 575. — CXCV. Detronarea si mórtea lui Mahomedu Sultanulu 575. — CXCVI. Calitatile lui Mahomedu 576.

CAPU II. *Istori'a domniei lui Solimanu II.* . . . 579

I. Sultanu Solimanu este constrinsu a ascende tronulu imperiale 579. — II. Solimanu declaratú imperatore, pórtá totusi frica de fratele seu 580. — III. Elu isi spala mânilé, capulu si picioérelé

de immunditi'a tronului 581. — IV. Confirma pe marele Veziru Siavus Pasia in postulul seu 518. — V. Rebelliunea érase erumpe contra Vezirului 581. — VI. Rebelii omóra pe Vizirulu in pa'atulu seu 583. — VII. Alte crudelitati ale rebelliloru 585. — VIII. Chodgia Isma'ilu Pasia este numitu mare Veziru. Rebelliunea reincepe 586. — IX. Codgia este destituitu si in locu-i se numesce Veziru Tekkivrdaghi Mustafa Pasia 587. — X. Egen Pasia in Rumeli'a si Ghieduki Pasia in Asi'a se revólta 587. — XI. Ienicerii lasa la o parte cugetele loru rebellice si batu pe rebellulu Ghiedukl Pasia 588. — XII. Imperialii occupa Agri'a si alte cetati in Ungari'a 588. — XIII. Ei occupa Muncaciulu, punu man'a si arestéza pe soci'a lui Tököli 589. — XIV. Dispositiunea rebella a Turciloru amenintia cu nóua seditiune 589. — XV. Solimanu merge la Adriánopole. Timórea lui naturale contribue fórté multu la incetarea seditiunei 590. — XVI. Ajungéndu Solimanu la Adrianopole invita pe Imperatulul Germaniei a inchiaie pace 591. — XVII. Vezirulu numesce unu Seraskieru in contra inimicului 593. — XVIII. Imperialii ocupa Alba-Regale si alte mai multe cetati 595. — XIX. Electorele de Bavari'a cuprinde Semendri'a si Belgradulu 596. — XX. Vinu delegatii turci la electorele de Bavari'a in Belgradu 597. — XXI. Successele ducelui de Badenu in Bosni'a 597. — XII Dubióse successe ale Venetianiloru in More'a 598. — XXIII. Mai bune successe au Venetianii in Dalmati'a 598. — XXIV. Delegatii Turciloru mergu la Vien'a si facu propunerile de pace 598. — XXV. Leopoldu pune aspre conditiuni 599. — XXVI. Regele Franciei persvade Sultanului a nu inchiaie pace 599. — XXVII. Promitte a imparti imperiulu germanu cu Sultanulu 600. — XXVIII. Tóte cugetele de pace se punu la o parte. Bellulu reincepe. Rebelii sunt batuti 600. — XXIX. Turcii punu pe Libériu domnu in More'a 601. — XXX. Sultanulu declara ca va comanda armat'a in persóna 602.

—XXXI. Audiendu ca Germanii se apropia, Solimanu se opresce la Sophi'a 602. — XXXII. Scerkierulu amagitu de astrologulu seu a remasu de două-ori batutu de Germani 602. — XXXIII. Imperialii supunu mai tota Serbi'a 604. — XXXIV. Sultanulu transmite respunsu delegatiloru sei la Vien'a 604. — XXXV. Polonii stau in nemiscare, Russii attaca Crime'a tatarica 605. — XXXVI. Dar' se nasce o seditiune intre ei, si se retragu nu faramare perdere 605. — XXXVII. Petru Alexieviciu punesce pe rebelli si-si formeaza armata regulata 606. — XXXVIII. Venetianii impresora Monembasi'a 606. — XXXIX. Sultanulu se intoarna la Constantinopole 606. — XL. Destituie pe marele Veziru si in loculu lui pune pe Kioprili Oglu Mustafa Pasia 607. — XLI. Noulu Veziru convoaca unu consiliu generale; purtarea si discursulu seu 607. — XLII. Se concludere continuarea bellului; si veziratulul nega ca Sultanulu a transmis delegati la Vien'a 609. — XLIII. Vezirulu cu mare desteritate prepara o vasta armata 611. — XLIV. Curatia thesaurulu de moneta adunata in m du nedreptu 613. — XLV. Vezirulu trage cu armata sa spre Belgradulu 617. — XLVI. Tatarii batu vre-o cate va mii de Germani 618. — XLVII. Vezirulu ordina a se tiene rugatiuni in cetati, si a se departa copii din castre 618. — XLVIII. Cetatea Sherhirkioi se supune Turciloru 618. — XLIX. Niss'a cucerita. Garnisonele perasescu Vidinulu si Semendri'a 619. — L. Vezirulu impresora Belgradulu si-lu cuceresce prin unu accidentu neasteptatu 620. — LI. Da ajutoriu Temisiorei, care sufferie de o lipsa estrema in provisiuni 622. — LII. Vezirulu trece Dunarea si ocupa Lipp'a 623. — LIII. Turcii batu pe imperiali in Transilvani'a 624. — LIV. Tököli allungatu din Transilvani'a 628. — LV. Regele Poloniei intra in Moldavi'a si ocupa Soroc'a 628. — LVI. Dar' se intoarce fara effectu 628. — LVII. Venetianii ocupa Monembasi'a 630. — LVIII. Alte successe ale Venetianiloru

631. — LIX. Vezirulu se întorce la Constantino-
pole in triumfu 631. — LX. Numesce Seraskieri
in contra inamiciloru 631. — LXI. Mórtea lui So-
limanu Şultanulu 632. — LXII. Calitatile lui 632.
- CAPU III. *Istori'a domniei lui Achmedu II. fiulu
lui Ibrahimu . . . . .* 635
- I. Cérta intre poporu pentru allegere de Sul-
tanu 635. — II. Achmedu fiulu lui Ibrahimu si
fratele lui Solimanu se allege Sultanu 636. — III.
Noulu Sultanu merge la Adrianopole 636. — IV.
Admirabil'a desteritate a Vezirului in modulu de
a formá armata 637. — V. Soldatii se offeru insii
laservitiu bellicu. Vezirulu cade in invidia la curte
638. — VI. Falsa accusatiune la Sultanulu contra
Vezirului 639. — VII. Unumutu informéza despre
acésta pe Vezirulu 640. — VIII. Vezirulu in locu
de a merge la Sultanulu aduna pe officiarii Ieni-
ceriloru si le tiene unu discursu 640. — IX.
Officiarii Ieniceriloru promittu prin jura-
mentu a remané fideli Vezirului 643. — X. Ve-
zirulu se escusa ca nu se pôte presenta la curte
643. — XI. Inamicii sei remanu pedepsiti 644.
— XII. Vezirulu plăca in campania 645. — XIII.
Delegatulu regelui Angliei la Vezirulu cu inter-
mediatiuni de pace 645. — XIV. Vezirulu tiene
consiliu generale si concludé a trece Sav'a si a
merge contra inamicului 645. — XV. Vine la Is-
lancamenu in façi'a inamicului si taia o trupa
din armat'a germana 646. — XVI. Se incinge o
lupta sangerósa intre Turci si imperialisti 646.
— XVII. Successulu luptei remane lungu tímpu
incertu 647. — XVIII. Vezirulu cade mortu si
Germanii invingu 647. — XIX. Germanii lasa pe
Turci se fuga si le ocupa castrele 648. — XX.
Cuvintele imperatului Leopoldu 648. — XXI.
Principele de Badenu ocupa Lipp'a si impressóra
Varadinulu 648. — XXII. Polonii vreau a face o
espeditiune in Bassarabi'a, dar' nu le succede 649.
— XXIII. Prin tradarea unui officiaru spaniolu
Turcii ocupa Garbus'a 649. — XXIV. Alí Pasia
succede in postulu de mare Veziru 650. — XXV.

Se vorbesce  rasi de pace , dar' ambasadorulu Franciei i pune pedeci 650. — XXVI. Ali Pasi'a se destitue din postu pentru avariti'a si crudelitatile sale 651. — XXVII. Intentionile noului Veziru de a inchiaie pace se'nimicescu prin delegatii intorsi de la Vien'a 652. — XXVIII. Noue preparatiuni bellice 652. — XXIX. Intr' aceea Heusler ocupa Varadinulu 653. — XXX. Turcii impresora Soroc'a in Moldavi'a , dar' fara succesu 653. — XXXI.  hanulu Tatariloru se incerca a atrage pe regele Poloniei de la confederatii sei, dar' nu-i succede 654. — XXXII. Venetianii impresora Cane'a in Candi'a , dar fara succesu 654. — XXXIII. Vicissitudinile intre Turci si Venetiani pe uscatu 655. — XXXIV. Se nascu duoi fii gemeni Sultanului 655. — XXXV. Vezirulu Ali Pasia este destituitu 656. — XXXVI. Noulu Veziru Mustafa Pasia suffoca rebelliunea ce era se erumpa 656. — XXXVII. Admirabila purtare a lui Misri Effendi 656. — XXXVIII. Minunea ce a urmatu dupa departarea lui Misri Effendi 661. — XXXIX. Vezirulu vrea se treca prin Romani'a in Transilvani'a. Imperialii impresora Belgradulu 662. — XL. Vezirulu face de imperialii redica obsidiunea de la Belgradu 663. — XLI. Tatarii devasta Ungari'a , dar' Germanii i incungiura si-i batu 663. — XLII. Polonii stau acasa si nu se misca. Venetianii anca nu facu nimica in Greci'a si forte puşinu in Dalmati'a 664. — XLIII. Vezirulu Mustafa Pasia este destituitu si in loculu lui succede Ali Pasia 665. — XLIV. Ali Pasia se incerca a lega pace cu puterile straine 665. — XLV. Vezirulu transmite unu Seraskieru in Ungari'a 666. — XLVI. Venetianii ocupa cetatea Chio 666. — XLVII. Ei ar' fi pututu ocupa si Smirn'a, deca nu-i desvadeau consuli puteriloru streine 669. — XLVIII. Succesele Venetianiloru in Dalmati'a 670 — XLIX. Arabii se revolta contra Sultanului , si voiescu a ocupa Mecc'a 670. — L. Sultanulu Achmedu more 671. — LI. Calitatile lui Achmedu 671.

CAPU IV. *Istori'a domniei lui Mustafa II . . .*, 673

I. Sultanulu Mustafa , fiulu Sultanului Mahomedu IV se proclama imperatu 673. — II. Vezirulu desiste de la propusulu seu de a pune imperatu pe Ibrahimu 675 — III. Sultanulu nu observa intrigele Vezirului si-lu confirma in postu 675. — IV. Mustafa dec'ara ca voiesce elu singuru a comanda armat'a si a administra trebile publice 675. — V. Merge incognito prin castre , condamna la mórte pe m.rele Veziru 677. — VI. Elmas Mehemedu Pasia este numitu mare Veziru 678. — VII. Sultanulu comanda armat'a in persóna, ocupa Lipp'a si bate pe imperiali 678. — VIII. Reflexiuni dupa victori'a câstigata asupr'a imperialiloru 681. — IX. Sultanulu in reintórcere spre Constantinople ocupa unele cetati 681. — X. Imperialii de alta parte se retragu in castre de iérna 681. — XI. Polonii prin lasitatea loru lasa pe Tatari se le devaste tóta tiér'a 682. — XII. Tiarulu Rusiei impresóra Azaculu, dar' se retrage fara successu 682. — XIII. Mezzomorto bate flot'a venetiana 682 — XIV. Turcii ocupa insul'a Chio, si constringu pe romano-catholici a trece la religiunea greca 685.—XV. O victoria a Venetianiloru 685.—XVI. Rebellii Arabi attaca caravan'a ce mergea la Mecc'a, dar' remanu batuti 685. — XVII. Sultanulu celebréza unu triumfu in memori'a acestoru victorii, si dá lui Mezzomorto comand'a asupr'a flotei 686. — XVIII. Imperialii impresóra Temisiór'a; Sultanulu merge spre a o libera 686. — XIX. Imperialii redica obsediulu de la Temisiór'a 686.—XX. Attaca pe Turci, dar' sunt respinsi cu mari perderi 686.—XXI. Bravur'a Vezirului in acésta batalia 687. — XXII. Ambe armatele se retragu in quartirele loru de iérna 688. — XXIII Mórtea lui Ion Sobieski, rege alu Poloniei 689. — XXIV. Tiarulu Rusiei ocupa Azovulu 689. — XXV. Venetianii sunt constrinsi a redica obsidiunea de la Dulcigno 689. — XXVI. Mezzomorto reguléza flot'a turcésca 690. — XXVII. Sultanulu se întórcé in tri-

umfu la Constantinopole 690. — XXVIII. Sultanul se incinge cu o sabia, si ordina a se face cele mai mari preparative de resbellu 991. — XXIX. Sultanul refusa pacea ce i se offere de catra imperatul Germaniei 692. — XXX. Merge cu armat'a sa la Belgradu si tiene revista asupr'a ei 692. — XXXI. Imperatul ordina principelui Eugeniu a se tiené numai in defensiva 693. — XXXII. In urm'a unui consiliu generale Sultanul decide a intra in Transilvani'a, si trece preste Danubiu cu armat'a sa 693 — XXXIII. Mustafa ascultandu opiniunea consiliului seu merge cu toate puterile spre Titelu 694. — XXXIV. Sultanul se întorce spre Tisa si suffere mari perderi 694. — XXXV. Se tiene alu treilea consiliu, unde Sultanul decide a impresora Varadinul 696. — XXXVI. Lupte usiôre la facerea podului preste Dunare 696 — XXXVII. Principele Eugeniu cu mare periclu vine a salva Petrovaradinul 696. — XXXVIII. Turcii tienu a patr'a ôra consiliu 697. XXXIX. Opiniunea junelui Veziru ca si candu ar' fi venitu de la unu barbatu de inaintata etate 698. — XL. Opiniunea Vezirului se respinge 698. — XLI. La propunerea lui Dgiaferu Pasia consiliulu si lupt'a se amana pe alta dî 700. — XLII. Vezirulu insiste pre langa Sultanul se între in lupta 700. — XLIII. Séu a obsedia Segedinul; la ce si Sultanul se invoiesce 701. — XLIV. Sultanul plăca spre Segedinu 702. — XLV. Principelu Eugeniu merge in urm'a Turciloru cu mare resolutiune 703. — XLVI. Ungurii attaca pe Turci 703. — XLVII. Vezirulu face Sultanului unu raportu falsu 704 — XLVIII. Sultanul informatu prin Tatari de apropiarea Germaniloru, trece Tis'a in cea mai mare frica 704. — XLIX. Vezirulu in con'ra intentiunei Sultanului se decide a se lupta cu inimiculu 704. — L. Elu prin unu discursu artificiosu se sacrifica Germaniloru atâtu pe sine câtu si pe ceialalti Pasi 705. — LI. Comandantii si soldatii murmura, dar' in urma sunt necessitati a se suppune 706. — LII.

Imperialii indata ce ajungu attaca pe Turci 706. — LIII. Dar' vediendu ca in modulu acest'a ataculu e periculosu, se încérca a attaca pe inamicu in altu modu 707. — LIV. Ienicerii ucidu pe Veziru si pe toti ceialalti Pasi 708. — LV. Imperialii se arunca asupr'a castreleru turcesci si ucidu pe Turci pênê la unulu 708. — LVI. Lupt'a a fostu sangerôsa din ambe partile 709. — LVII. Dintr'unu numeru atâtu de considerabile unu singuru Pasia a scapatu 711. — LVIII. Sultanulu isi lasa castrele si fuge in cea mai mare frica la Temisiôr'a 712. — LIX. Ucide pe Capudgi Bashi care voia a-i da consiliu mai bunu 712. — LX. Turcii de frica isi lapeda bagagiulu ce-lu luasera cu sine 712. — LXI. Sultanulu perasindu armat'a adunje travestitu la Temisiôr'a 713. — LXII. Acea fuga causéza intre Turci o situatiune deplorabile 713. — LXIII. Sultanulu se tiene ascunsu în Temisiôr'a 713. — LXIV. Alte desastre si mai mari pentru Turci 713. — LXV. In fine Sultanulu se aréta la restulu armatei sale 714. — LXVI. Numesce mare Veziru pe Husein Pasia, guvernatoarele Belgradului 715. — LXVII. Sultanulu merge de la Belgradu la Adrianopole si de aici la Constantinopole 715. — LXVIII. Imperialii isi intorcu armele contra Bosniei si o prêda intr'unu modu terribile 716 — LXIX. O fericita espeditiune a lui Daltabanu Mustafa Pasia 716. — LXX. Rusii intarescu Azovulu. Polonii alegu rege pe Fridericu-Augustu, electorele Saxoniei 720. — LXXI. Succesu dubiu alu Venetianiloru contra Turciloru pe mare 724. — LXXII. Mustafa pare a face preparative bellice, dar' in spiritulu seu era turburatu 728. — LXXIII. Ominóse prediceri ale poporului 728. — LXXIV. Ambii imperatori sunt ingrigiti de rezultatulu bellului 729. — LXXV. Sagacitatea lui Alexandru Maurocordatu 729. — LXXVI. Elu este primulu intermediatoru alu pazei 730. — LXXVII. Prudent'a sapurcedere la negociatiunile de pace 730. — LXXVIII. Se vorbesce in publicu

despre pace 731. — LXXIX. Ambasadorulu Franciei vre se turbure negociatiunile de pace, dar' nu-i succede 732. — LXXX. Intr'aceea Sultanulu tramite pe Vezirulu cu o armata in cămpania 735. — LXXXI. In speranti'a pazei atâtu Turcii câtu si armatele confederate stau in neactiune 735. — LXXXII. Ambasadorii puteriloru se intrunescu la Carlovitiu 735. — LXXXIII. La inceputu se nasce disputa pentru precadentia 736. — LXXXIV. Prudentele Maurecordatu impaca totu lucrulu 737. — LXXXV. In urma pazea multu dorita se inchiaie 737. — LXXXVI. Articii de pace intre Sultanulu si imperatulu 737. — LXXXVII. Articii de pace cu Tiarulu 738. — LXXXVIII. Articii de pace cu Polonii 738. — LXXXIX. Articii de pace cu Venetianii 738. — XC. Ambasadorii dupa închiaierea tractatulu de pace se intorc la Adrianopole 739. — XCI. Ambii imperati tramitu unulu la altulu ambasadori estraordinari 739. — XCII. Poporulu murmura in contra Sultanulu 740. — XCIII. Sultanulu pentru a preveni reprobarile poporulu se retrage la Adrianopole 741. — XCIV. Chanulu Tatariloru se încerca a turbura pazea intre Sultanulu si intre Tiarulu 741. — XCV. Sultanulu trimite o persóna pentru a observa intentiunile Tiarulu 742. — XCVI. Vezirulu prin false representatiuni se încerca a evita bellulu cu Russii 743. — XCVII. Sultanulu infrunta pe Chanu, ér' acesta se justifica 743. — XCVIII. Fraud'a lui Kibleli Ogli se descopere; elu este punitu cu mórte; ér' Vezirulu este destituitu 744. — XCIX. Veziratulu este vacantu 744. — C. Daltabanu Mustafa Pasia este numitu mare Veziru 744. — CI. Furi'a lui Daltabanu contra ambasadoriloru cari au facutu pazea 745. — CII. Se determina a face bellu Poloniloru 745. — CIII. Cérca pretextu pentru a frange pazea 745. — CIV. Amenintia pe ambasadori sub pretextu ca pazea ar' fi contra preceptelor Coranulu 746. — CV. Isi propune a lua viéti'a lui Mufti 746. — CVI. Inten-

tiunea lui se descopere si Mufti scapa de periclu 746. — CVII. Mufti accusa pe Veziru la Sultanulu pentru rebelliune 747. — CVIII. Credulosulu Sultanu punesce cu mörte pe Vezirulu , fara a esamina caus'a, si puue in locul lui pe Rami Pasia 749. — CIX. Mörtea Vezirului produce rebelliune terribile 749. — CX. Seditiunea de multu ascunsa erumpe in rebelliune publica 751. — CXI. Gebedgii, ei cei de äntäiu incepu rebelliunea 752. — CXII. Caracasiu se pune in fruntea rebelliloru si attaca pe Caimacamulu 752 — CXIII. Ienicerii si Ulemii se unescu cu Gebedgii 752. — CXIV. Conspiratorii isi numescu Caimacamu pe Hasan Pasia; isi alegu Veziru propriu, Mufti etc, 753. — CXV. Rebellii inchidu portile cetatiei 754. — CXVI. Sultanulu tramite unu delegatu la rebelli 754. — CXVII. Rebellii tractéza reu pe delegatu 754. — CXVIII. Rebellii pléca din Constantinopole la Adrianopole 754. — CXIX. Sultanulu merge cu trupele sale in contra rebelliloru 755. — CXX. Armat'a Sultanului vediendu Coranulu trece la rebelli 757. — CXXI. Vezirulu lasatu de trupele sale se imbraca in vestminte necunoscute si fuge 758. — CXXII. Rebellii ceru de la Sultanulu pe doi musulmani si pe unu crestinu pentru a-i ucide 758. — CXXIII. Sultanulu i estrada 759. — CXXIV. Rebellii punescu pe Mufti cu mörte förte crudele 759. — CXXV. Sultanulu confirma in functiune pe vezirulu numitu de rebelli 760. — CXXVI. Rebellii tramitu si chiama la sine pe Ahmedu fratele Sultanului 760. — CXXVII. Mustafa insusi inaltia la tronu pe fratele seu Ahmedu 761. — CXXVIII. Sultanulu Mustafa móre 761. — CXXIX. Calitatile lui Mustafa 761.

CAPU V. *Istori'a domniei lui Achmedu III fiulu lui Mahomedu IV. . . . .*

763

I. Sultanulu Achmedu ocupa tronulu si confirma pe capii rebelliloru in posturile loru 763. — II. Isi propuue a pedepsi pe rebelli 764. — III. Si sub diverse preteste i pedepsesce pe toti cu mörte 765. — IV. Hasan Pasia succede in postulu

de mare Veziru 765. — V. Osmanu Capudanu Pasia este tramisu cu o flota in marea de Azovu 766. — VI. Hasan Pasia este destituitu si-i succede Calaili Ahmedu Pasia 767. — VII. Se destituie Calaili Ahmedu Pasia si in locul lui se numesce Baltadgi Mehemedu Pasia 769. — VIII. Mehemedu anca remane destituitu, si in locul lui vine mare veziru Ciorluli Ali Pasi'a 773. — IX. Resbellu intre regii Svediei si Poloniei 777. — X. Svedianii irumpu in Russi'a 779. — XI. Ali Pasia transmite regelui Svediei si Cazaciloru rebelli ajutoriu contra Russiloru 779. — XII. Mazeppa Hetmanulu Cazaciloru se impreuna cu Svedianii. Regele Svediei remane batutu 780. — XIII. Dupa perderile de la Pultava regele Svediei se refugia la Turci 780. — XIV. Turcii intâmpina cu tôte onorurile pe regele Svediei, dar' isi retragu promissiunile 780. — XV. Turcii confirma pacea cu Tiarulu 780. — XVI. Regele Svediei accusa pe Veziru de tradare 780. — XVII. Dar' in situatiunea presenta a lucruriloru nu obtiene nimicu 781. — XVIII. Turcii decidu a se aprobá pacea cu Russi'a si pe regi a-i departá 781. — XIX. Fraud'a vezirului se descopere 782. — XX. Ali se destituie din postu si in locul lui vine mare veziru Kioprili Oglu Numanu Pasia 782. — XXI. Regele Svediei prin unu modu surprindietoriu face pe Sultanulu a frange pacea cu Russii 783. — XXII. Judecat'a Sultanulu asupr'a Tiarului 784. — XXIII. Respunsulu Vezirului catra Sultanulu 784. — XXIV. — Conferinti'a Vezirului cu ambassadorii 785. — XXV. Sultanulu destituie pe marele Veziru, fiindu-ca se oppune intentiuniloru sale 785. — XXVI. Baltadgi Mehemedu Pasia adjunge érase mare veziru 786. — XXVII. Sultanulu arréta pe fație ca vrea resbellu in contra Russiei si pune in prinsóre pe ambassadorulu Tiarului 786. — XXVIII. Se facu mari onoruri regelui Svediei 786. — XXIX. Mazeppa accusa pe Brancovanu de tradare 787. — XXX. Se tiene consiliu pentru destituirea lui

Brancovanu 787. — XXXI. Demetriu Cantemiru se face domnu Romaniei sub titlu de domnu alu Moldaviei 787. — XXXII. Acea curte otomana tradat6-
ria nu-si tiene promissiunea data lui Cantemiru 788. — XXXIII. Cantemiru isi offere servitiile sale unui monarchu de mai buna credintia 789. — XXXIV. Tiarulu trage cu armat'a sa la Iasi, capital'a Moldaviei 789. — XXXV. Brancovanu, domnulu Romaniei, nu-si tiene cuventulu 789. — XXXIV. Tiarulu tramitte o parte a armatei sale in Romani'a 790. — XXXVII. Tiarulu merge pentru a-si assecur6 trecerea preste Dunare 790. — XXXVIII. Tramitte o parte a armatei-sale pentru a impeded6 pe Veziru in trecerea preste Prutu 790. — XXXIX. Trupele russesci sunt in periclu 790. — XL. Cantemiru le vine cu trupele sale intr'adjutoriu 791. — XLI. Tiarulu isi schimba planulu pentru situatiunea dificile a locului 791. — XLII. Inimiculu crediendu ca Russii fugu, se arunca asupr'a acestora cu mare vig6re 791. — XLIII. Vezirulu incungiura pe Russi in castrele loru si-i attaca cu mare fur6re 791. — XLIV. Prospectu mare de pace 792. — XLV. Regele Svediei se inc6rca a se oppune la inchiaierea pazei 792. — XLVI. Se tramitu delegati pentru a confirm6 articii de pace 792. — XLVII. Tiarulu se int6rce cu armat'a sa acasa 792. — XLVIII. Discursu eroicu alu lui Petru celu mare 793.

Vi6ti'a principelui Demetriu Cantemiru fostu domnu alu Moldaviei. . 795

INDICE ALFABETICU

DESPRE

PERSONELE, LOCALITĂȚILE ȘI EVENIMENTELE

CELE MAI INSEMNAȚE ÎN ACEȘTA ISTORIA

A.

- Abassa Osman Pasia*, mare admiralu, notițiǎ despre elu 766 (1).
- Abassa Pasia*, rebelu în Asi'a sub domni'a lui Muradu IV. 366. 368.
- Abassi'a*, provincia aprópe de Cercassi'a 766.
- Abassianii*, ce pretiu au în Constantinopole 183.
- Abdi Pasia*, guvernatore de Buda, dupa caderea cetătiei plange cu lacrimi sórtea imperiului 531.
- Abdulah*, fiulu lui Baiazetu II., principe de Iconi'a móre 184.
- Abdulah*, fiulu lui Tahiru, guvernatore de Egiptu, face pe Saracenii veniti din Spani'a se se curatia din Egiptu 382.
- Abdulah*, fiulu lui Kioprili Mustafa Pasia, caimacamu în Constantino-pole 564.
- Abulfarage*, auctoru de istoria universale în limb'a arabica 8.
- Acarnami'a*, provincia în Epiru, Venetianii o cucerescu 509.
- Accebegu*, ocupa cetatea Dydomothychon 38.
- Acce ovasi*, campulu lui Accebegu 36.
- Achai'a*, provincia, care se numesce asta-di Livadi'a 522.
- Achisca*, unu guvernamentu (Sandgiacatu) în Asi'a mica 342.
- Achmedu*, fiulu lui Amuratu II., mortu și îngropatu în Amasi'a, alu carei domnu erǎ 130.

(1) Numerii aróta paginelo.

Achmedu, fiulu lui Baiazetu II este chiamatu la tronu 193. Responsulu lui catra parintele seu 195. Prinde armele in contra fratelui seu Selimu, dar' remane batutu si strangulatu 206. 207.

Achmedu I, ajunge pe tronu in etate abiá de cinci-spre diece ani 355. Tramite pe marele Veziru se ba'la pe rebelii, cari devastau Anatoli'a 356. Cere de la Persiani a estradá pe rebeli, dar' i se refusa 357. Atacatu de unu accesu de friguri, móre 359. Liberalitatea si marinimitatea lui 359. A lasatu a se edificá o Giamia pomposa in vecinetate cu S-ta Sophi'a 359.

Achmedu II, fiulu lui Ibrahimu, este alesu imperatu si pléca la Adrianopole 636. Kislar Aga ilu face attentu ca marele Veziru Kiopili vre se-lu destitue 639. Kiopili descopere complotulu si Kislar Aga è tramisu in esiliu 645. Primesce pe ambasadorulu regelui Aglici Vilhelmu III., care offere mediatiunea intre pórtá si imperatulu Germaniei 645. Numesce pe Ali Pasia de mare veziru 650. Ilu distitue pentru avariti'a sa si pune in loculu lui pe Serposci séu Tarposci Ali Pasia 652. Destitue si pe acest'a si-lu inlocuiesce prin Buiucli Mustafa Pasia 656. I se nascu duoi fii gemeni 655. Informatu de discursurile seditiöse ale lui Misri Effendi, il trimite pe acest'a la Prusa 661. In urma ilu chiama la Adrianopole, dar' nu vine 662. Destituie si pe Buiucli Mustafa Pasia si pune mare veziru pe Sham Tirabolos Ali Pasia 665. Mórtea si calitatile lui Achmedu II. 671.

Achmedu III fiulu lui Mahomedu IV, ajunge pe tronu dupa detronarea fratelui seu Mustafa II 763. Depune si schimba pe viziri unulu dupa altulu 765—773. Face mare viziru pe Kioprili Oglu Numanu 782. Se decide a declará resbelu Russiei, si impune mari contributiuni asupr'a poporului 784 785. Numesce pe Baltadgi Mehemedu Pasia a dóu'a óra mare veziru 786. declara resbelu Tiarului, si pe ambasadorulu acestui-a ilu inchide in siepte turnuri 786. Se tiene mare consiliu pentru a destitui pe Constantinu Brancovanu, principele Romaniei, acusatú cã rebelu 787. Pune pe Demetriu Cantemiru sub certe conditiuni domnu Moldaviei si Romaniei 788. Confirma tractatulu de pace incheiatu de marele seu veziru cu Russi'a 792. Diverse notitii despre acestu sultanu 770—788.

Adamu, séu Odem, fabula despre nascerea, pecatulu si mórtea acestui omu 108.

Adanu, unii credú ca è totu un'a cu Tharsus la antichi 264.

Adrianopole, cucerita de Muradu I. 44. Baiazetu II. lasa a se construi mai multe edificii publice 177.

Aeraf, séu Airaf séu Araf purgatoriulu la Turci 165.

Aga, Ieniceriloru, 45. 632.

- Agavatu* sêu Agalar, termenul de respectu la Turci, dar' nu se întrebuinteaza nici-odata vorbindu despre Dumnezeu 49.
- Aglash*, cetate ocupata de Ismail regele Persiei 306.
- Agri'a*, cetate in Ungaria superioara, Mahomedu III o cuceresce 352. O impresora Germanii 553. Ienicerii refusa de a merge se o elibere 559, Germanii o ocupa 888.
- Ahd name*. cuventu arabicu, ce insemneza 119.
- Ahlad*, urbe in Armeni'a superioara 7.
- Ahmedu Aga*, rebelii din Constantinopole ilu punu Aga Ieniceriloru 753
- Ahmedu Begu*, unul din fii lui Caramanu Ogli se face principe in Caramani'a 151. Dar' e allugatu de acolo cu toti fratii sei 152.
- Ahmedu Burhan Eledin*, sultanu in Asia, ilu bate Baiazetu I; notitia despre elu 64.
- Ahmedu Celebi*, tramisu la Germani se cerea pace 513.
- Ahmedu Halamir*, unul dintre satrapii persiani, se revolta in contra Sultanului din Egiptu 71.
- Ahmed Mirza*, principe tataru, iea de sozia pe fii'a lui Baiazetu II 185 Notitia despre elu 186. Se face rege in Tibris 188
- Ahmedu Pasia*, Beglerbegu de Rumelia, dimpreuna cu marele Veziru Mustafa Pasia ocupa Belgradulu 255. 256.
- Ahmedu Pasia*, Defterdaru sub Mahomedu IV, creatur'a lui Kioprili Ogli 470.
- Aiak Divani*, ce insemneza 611.
- Aias Pasia*, albanesu, indamna pe compatriotii sei a se supune lui Solimanu I. 293. Ferhadu Pasia ilu face Beglerbegu in Damascu 255.
- Aidingik*, cetate ce se supune sceptrului ottomanu 33.
- Aidinu*, cetate in Anatali'a sêu Asi'a mica, 61. 113.
- Aigib Alebu*, fiulu lui Osmanu se face guvernatoru in Ain Onghi 19
- Aimidge Ogli* Husein Pasia, notitia despre elu 636. Se face mare veziru 715. Spiritu blandu si impaciuitoriu 730. Incercarile sale de a evita resbellulu cu Russi'a 743. Este destituitu si tramisu in esiliu 744.
- Ainebacht*, cetate cucerita de Turci prin assaltu 189. Vezi Lepante.
- Ainedgi Soliman Pasia*, se face Seraskieru in contra Poloniloru; notitia despre elu 503. Destituie pe Demetriu Cantacuzenu si pune domn Moldaviei pe Constantinu Cantemiru 507. Se face seraskieru contra Germaniloru prin intrig'a marelui Veziru 525. Iusuf Kislar Aga ilu face atentu despre intrig'a Vezirului 526. In urma se face elu mare veziru 527. Tramite in esiliu pre predecesorele seu, si elibera pe Tokoli d'n prinsore 528. Merge intr'adjutoriu la Buda 529. Se revolta armat'a in contra lui 559. Fuge la Constantinopole, si Sultanulu ilu prinesce in gratia 560. In urma este decapitatu 564,

- Akbunar*, unu satu aprópe de Adrianopole 237.
- Akce* sêu *Aktce*, moneta turcésca 202.
- Akcehisar*, cetate in More'a 126.
- Akcilimanu*, portu maritimu in Europ'a 35.
- Akhisar*, cetate se supune Ottomanilor 23.
- Akkerna*, cetate in More'a, Mahomedu II pune garnisóna buna acolo 147.
- Akkiermanu*, cetate ocupata de Stefanu celu mare 62. O reocupa Baia-zetu II. 177. Loculu de esiliu alu lui Ovidiu 178. 273.
- Aksehri*, cetate in Asi'a mica ocupata de Muradu II. 115.
- Akserai*, numele unei strade in Constantinopole 139. Urbe in Caramani'a ocupata de Mahomedu II. 152.
- Aladinu Sultanulu Iconiei*, notitia despre elu, cuceritile sale in Asi'a 10, caderea si mórtea lui 18.
- Aladinu Begu*, face pe parintele seu a se refugii in Egiptu 159.
- Aladinu*, fiulu celu mai tineru alu lui Osmanu I se face guvernatore in Bilegik 19, fratele seu Orhanu ilu face *mare-veziru*, si a fostu celu dântaiu care a purtat acestu titlu 31.
- Aladinu*, fiulu lui Muradu II. dupa mórtea fratelui seu Achmedu, se face guvernatore Amasiei, unde a si muritu, si corpulu lui a fostu transportatu la Prusa 130.
- Alae*, provincia cucerita prin Mahomedu II. 153
- Alaidevletu*, vedi *Olaidevletu*.
- Alain*, explicatiune 302.
- Alaman Kyrali*, pe cine numescu Turcii asiá 268.
- Albani'a* sêu *Arnaudi'a*, ocupata in parte de Muradu I. 56. Cucerita cu totulu de Mahomedu II. 152. Se supune lui Solimanu I. 293.
- Albanesii* toti din Constantinopole sunt puniti cu morte 265—267.
- Alba-Regale*, sêu *Ustuni Beligradu*, ocupata de Turci 301. Germanii vreau a o impressorá 550. In urma o inchidu de tóte partile, si o silescu se capituleze 595—596.
- Alcoranu*, vedi *Coranu*.
- Alemshah*, unulu din fiii lui Baiazetu II. 201.
- Aleppo*, notitia despre ea 224, se supune lui Selimu I. 229. Locuitorii de acolo puniti pentru ca au omoritu pe judecatorii lor 268. Solimanu I se pune in quartire de iérna 304.
- Ateaxandria*, se supune lui Selim I; è edificata de Alexandru celu mare 241.
- Alexandru* celu mare, alusiune la elu 126—200—241.
- Alexandru* VI. papa, acusat ca a inveninatu pe Gemu fratele lui Baiazetu II, 171. Turcii ilu escusa 175.

- Alexias* Theodoru, tramisulu lui Dorosienski la Tiarulu pentru a primi suppunerea Cosaciloru 441.
- Alexie Comnenu*, imperatu Trebisondei 143.
- Alexiu*, se scóla asupr'a fratelui seu Isacu, imperatu alu Constantinopolei, si-i ocupa tronulu 383. Fuge din Constantinopole si lasa tronulu la nepotulu seu de frate Alexiu 384.
- Alexiu* II. tiarulu Rusiei primesce pe Cosaci sub protectiunea sa 441. Bate pe Tatari și pune la fuga pe Turci 445. Scrisorea lui catre Sultanulu Mahomedu IV. 447. Incheia pace cu Turcii 454.
- Algarva*, Garbia, El Garbia, regatu suppusu regelui Portugaliei 327.
- Algiru*, Dgessair, cum se guverna 313.
- Alibeghio*, unu satu in Dobrudgia, unde tragea de multe-ori Demetriu Cantemiru, 310.
- Alibegu*, fiulu lui Shah suvaru, esemplu de rara fidelitate 219. Esecuta ordinulu lui Selimu I. contra lui Tumanbai, regele Egiptului 240.
- Alibegu*, generalu turcu, impresóra Cracoviá dar' elu remane prinsu in man'a Venetianiloru 655.
- Alibingar* seu Alibunar, notitia despre acestu locu intre Temisiór'a si Belgradu 715.
- Alidgiambegu*, seu Adgilanbegu, principe mahomedanu, ale carui tieri le ocupa Orchanu 33.
- Ali Effendi*, istoricu turcu, citatu cu predilectiune de Cantemiru 141. Naratiunea lui despre cucerirea Constantinopolei 142—144.
- Ali Pasia*, Capudanu, seu admiralu turcescu, comanda o flota pentru a cuceri insul'a Cipru 328 Cade mortu in lupt'a de la Lepanto 331.
- Ali Pasia*, generalulu lui Achmedu occupa tóta More'a 308.
- Ali Pasia*, sub Mahomedu IV. ocupa prin assaltu Varadinulu 389.
- Ali Pasia*, mare veziru, obtiene pentru Cantemiru permissiunea de a continuá edificarea palatului seu 145. Decide unu procesu in favorulu crestiniloru 151. Discursulu seu catra Corcudu fiulu lui Baiazetu II. 166. Se face guvernatore de Tripoli in Siri'a, dupa ce Constantinu Catemiru l-a rescumperatu de la Poloni cu bani 490.
- Ali Pasia*, supranumitu *Sham Tirabolos*, se face mare viziru 665. Tramite unu Seraskier in Ungar'a 666. Se încerca a pune imperatu pe Ibrahimu in loculul lui Mustafa 673. Mustafa nu observa, si-lu confirma in veziratu 675. In urma è punitu cu mórte 678.
- Ali*, singurulu pe care Persianii ilu recunosc de successore alu profetului Mahomedu 192. 222. 288.
- Aliothmanu*, vedi Oliohtmanu.
- Aloisiu*, unu officiaru spaniolu, trada Garbus'a la Turci, notitia despre elu 649. 650.

- Altymil*, urbe demolita prin Mahomedu II. 147.
- Amadi'a*, se suppose lui Selimu I. 224. E suppusa Persiei 308.
- Amasi'a*, cucerita de Baiazetu I. 64. Residenti'a lui Mahomedu I fiulu lui Baiazetu I. 85. Unde-si edifica unu palatu superbu 98. Mahomedu II. pune guvernatore Amasiei pe fiulu seu Baiazetu 164. Baiazetu II. lasa a se construi acolo o Giamia pompósa 202. Selimu I. petrece aici o iérna 217.
- Ambasadorii* cumu se primescu la curtea ottomana 390.
- Amendúce Moldaviele* 273.
- Amuratu*, vedi Muradu.
- Amuriu*, este elu un'a si aceeași persóna cu Muradu I ? 43. Amiciti'a lui fație cu imperatulu Cantacuzenu 44.
- Amze*, cetate aprópe de Aleppo 289. 304.
- Anachoru*, cetate maritima se suppose lui Orchanu 34.
- Anadol Hisari*, castelu asiaticu 133.
- Anadoli Muhasebedgi*, direttore de cabinetu 210.
- Anatoli'a*, devastata prin Turci 356.
- Anastasi'a*, din nobil'a familia a Bohusestiloru, veduv'a principelui Duca, se marita dupa Liberaki, dar' i pare reu si móre 601.
- Ancutia*, fii'a lui Sierbanu Basaaraba, maritata dupa Petrascu, fiulu lui Michaiu 626.
- Ancutia*, fii'a lui Constantinu Brancovanu, maritata dupa Nicolau Rossettu 627.
- Ancyra*, cetate in Phrigia, cucerita prin Muradu I. 23. 44.
- Andalusi'a*, regatu in Spani'a, de unde au fostu alungati musulmanii 185.
- Andali'a*, cetate in Asia 110. 111.
- Andrevirius*, vedi Doria Andreas 297.
- Andronicu IV.* Pateologu, cere adjutoriu de la Muradu I. contra principelui Bulgariei 54.
- Andronicu*, din famili'a Rhangaviloru, barbatu fórté erudit in limb'a gréca etc. 136.
- Angeli*, instructoru in musica alu lui Dem. Cantemiru 217.
- Antab*, *Antakie*, cetati reduse sub potestatea lui Selimu I. 241.
- Antiochi'a*, unde nu se mai aude numele de crestinu 225.
- Antiochu*, vedi Cantemiru.
- Antoniu*, filosofu peripateticu 135
- Apaft*, Michael, principe Transilvaniei pusu de Turci 390. Primesce ordinu de . se intrnri cu Tököli 460. Se suppose imperatului Leopoldu 554. Si-i lasa in creditate tóte tierile 624. Notitia despre elu 624.
- Apeductele*, cumu le punu Albanesii 292.

- Apocaucu*, generalu faimosu, mare inamicu alu imperatului Ion Cantacuzenú 90.
- Aprixinu*, admiralu rusu, amicu intimu alu lui Demetriu Cantemiru 803. 804.
- Apuli'a*, devastata prin Mahomedu II. 159.
- Arabadgi Ali Pasia*, se numesce Caimacamu in Constantinopole 637.
Se face mare veziru 650 Este destituitu pentru avariti'a sa 651.
- Arabi'a*, ce estindere are 295.
- Arabii*, cumu tienu ei la Rai alu loru 238. Se supunu lui Selimu I. 242. 243. Multi dintre ei credu ca-si tragu originea de la Abrahamu 242. Cumu impartu ei lumea antica 294. 295 Rebeliunea si caderea lorú sub Selimu II. 323. Ce nume de batjocura le dau Turcii 340. Se revolta sub Achmedu II. 670 Dar' remanu batuti 685.
- Aradu*, cetate in Ungari'a, ocupata de Germani 528.
- Arak*, provincia in Persia, devastata sub Muradu IV. 369.
- Araf Pasia*, intra in Moldavi'a si impresóra Soroca 653.
- Aras* sêu *Araxes*, fluviu in Persi'a 6.
- Archerib*, cetate data lui Muradu I. in feudu 55
- Archimandritu* curagiosu si inflexibilu 542.
- Ardebal* sêu *Ardevil*, cetate principala in Persi'a 6.
- Argos*, in apropiarea acestei cetati batu Venetianii pe Turci 685.
- Arnaudu* sêu *Arnaudia*, ce tiéra este 56. Muradu II. o supune, si locuitorii trecu la legea mahomadana 126. Se revólta, și Mahomedu II. o supune cu totul 152.
- Arnautii* sêu *Arnaudii*, se considera de cei mai buni soldati 709.
- Arnautu Abdi*, notitia despre elu 707.
- Arpa Emini*, ce functiune are 211.
- Arslanu Begu*, remuneratu cu unu Sangiacu 294.
- Arslanu Pasia*, bate pe rebellii Arabi 685.
- Artimuru*, pusu guvernatore prin unchiulu seu Osmanu I. 21.
- Arzmahzar*, petitiune 562.
- Arzuhal*, petitiune, espunerea unei cause, etc. 501.
- Asdercan* sêu *Astracanu*, regatu fórtę cunoscutu in Tatars'a 326.
- Askierai*, principe tataru, tatalu lui Menghili Ghierai 156.
- Astrologii*, ce crediementu au la Turci 602—604.
- Athen'a*, ocupata prin Muradu II. 114. Cucerita de Venetiani 557. Re-ocupata prin Turci 598.
- Atlaglicu Pasia*, guvernatore de Bosni'a 558.
- Atlu Mucabedgi*, ce functiune are 210.
- Atmeidan*, hypodromu 753.
- August I*, regele Poloniei, cumu ilu numiau Turcii 340.

Avloni'a, ținut și cetate în Albani'a 291
Azaculu său *Azovulu* în man'a Rusilor 325. Ilu ocupa Turcii 381. Ilu impresora Rusii 682. Si-lu ocupa 689. Ilu fortifica 720.
Azak Denghizi, marea azovica 325.
Azerbegianu. vedi Ozerbegianu.
Azisallah, mare Veziru, face pe Elkasib Mirsa guvernator Babiloniei 304.

B.

Babadagi, său Babadaga, rezidenți'a Pasiei de Silistria 445. 506.
Babiloni'a, vedi Bagdadu
Baciu, etc. cetati situate între Dunare și Sava 306.
Bacsisiu, daru ce dau Sultanii soldatiloru la încoronarea lor 323. Alte notiție despre acestu felu de daru 582,
Badak Begu, allungatu de fiulu seu în Egiptu 159.
Badenu (Ludovicu principe de), faptele sale în Ungari'a 532. 597. Recuceresce Transilvani'a 628. Apoi Lipp'a 648.
Bagdadu, situatiunea de astăzi a acestei cetati 71. Solimanu I. o ocupa 287. Arabii devastă ținutul Bagdadului 324. Muradu IV. o impresora 366. 369. Si în urma o ocupa 374.
Baia eleganta, construita de Selimu II. 336.
Baiazetu I, casatori'a lui 54. Ajungerea sa pe tron 61. Invinge pe Caramu Ogli 63. Alte victorii ale sale în Asi'a și în Europ'a 64—66. Remane învins în batali'a cu Temurlenki, și mure 73 Pentru cei s'a datu supranumele de Ildirimu 74. Fiii sei 75.
Baiazetu II Pentru a peregrină la Mecca, da regimulu în manile fiului seu Corcudu 163—165. După rentorcere primesce érași corón'a 167. Genu fratele seu se revolta, dar remane batutu 168—172. Expeditiunile seile bellice 184—187. Edifica o frumoasa Giamie în Constantinopole 188. Se resolve a dá imperiulu fiului seu Achmedu 193 Dar' în urma ilu da fiului seu Selimu 199. Mortea lui 201. Calitatile și succesorii sei 202. Unu esemplu particularu de pietatea sa 203.
Baiazetu, mare veziru sub Muradu II. 106. 110.
Baiazetu, guvernator de Iconi'a, saluta pe parintele seu Solimanu I. 303. Prinde pe falsulu Mustafa și-lu pune în feră 310.
Baiburud, cetate în Persi'a ocupata prin Selimu I. 218.
Bainski ruda cu Petriceicu, prinde pe Duca, principele Moldaviei, și-lu tramite în Poloni'a 417. 493.

- Bairam Pasia*, mare veziru sub Muradu IV. 373. Muradu ilu ucide cu man'a sa propria 374.
- Bakir-Kuresi*, urbe ocupata prin Mahomedu I. 87.
- Baku*. cetate in Armeni'a mare, asupr'a marei caspice 6.
- Balaceanu Matheiu*, se casatoresce cu Mari'a fi'i a lui Sierbanu Cante-cuzenu 507.
- Balangicu*, faimosu capitanu sub Osmanu I. 21.
- Balanu*, boieriu din Romani'a, fiulu seu iea de soția pe Smaragd'a, fi-i'a lui Constantinu Brancovanu 627.
- Balassa*, fi'i a lui Const. Brancovanu se marita 'dupa Manoil fiulu lui Andronicu 627.
- Balduin*, comite de Flandri'a, imperatu in Constantinopole 148.
- Baliadu*, tutoru lui Aladinu fiului lui Osmanu I. 19.
- Balibegu*, guvernatore de Semendri'a 255. Ocupa cetatile Suluk si Os-sek 265,
- Balidabri*, cetate in More'a, ocupata prin asaltu 126.
- Balikesre*, cetate ce se supune sceptrului ottomanu 33.
- Baltagii*, pórta numele de Chasculeri 348.
- Baltagilar Kiahaiasi*, capu regimentului de baltagi 639.
- Baltagi Mehemedu Pasia*, mare veziru, notitia despre elu 770—774.
Se face a două ora mare veziru 786. Refusa incercarile regelui Sve-diei de a impedeacă pacea cu Rusii 792.
- Barbarossa* vedi Chairedinu Pasia.
- Barbù Bassarabu*, la invasiunea Turciloru in Bessarabi'a se retrage in Serbi'a si de aici in Munteni'a 626.
- Barcanu*, cetate, capituleza la imperiali 491.
- Bardakci Mehemedu Celebt*, invétia music'a de la principele Demetriu Cantemiru 217.
- Barseni*, unu satu in Moldavi'a 790.
- Barzinu*, cetate ocupata prin Germani 552.
- Basbakikilu*, servitoriu Defterdariului 769.
- Bash Muhasebedgi*, ce functiune are 210.
- Basilu* seu Vasilie, principe Moldaviei, marita pe fia sa Roxana dupa Timusiu, fiulu lui Bogdanu capu alu Cosaciloru, si alte notitie des-pre elu 440. 542. Inimiciti'a sa cu Matheiu principe Romaniei 592. 593.
- Basilu* principe de Galicinu, generalu russy contra Tatariloru din Cri-me'a 554—555.
- Basre*, seu Balsora, cetate aprópe de Eufratu 324.
- Bassaraba*, familia vechia in Romani'a 626. Constantinu Brancovanu isi apropria acestu nume 627.

- Basta*, Georgiu, generalu transilvanu, ucide pe Michaiu în modulu celu mai perfidu 626.
- Băstergimanu*, primu întreprête 595.
- Bath'a*, cetate în Europ'a cucerita de Turci 54.
- Batista la gâtu*, frasa turcésca 96.
- Batsca*, districtu între Tisa și Dunare 738.
- Battal Othmanu Aga*, è trimis în Asi'a pentru a ucide pe Daltabanu Mustafa Pasia 718.
- Bavari'a* (principe electoralu de) observă miscările Turcilor 512. 652. I bate 551. Ocupa Semendria 596 și Belgradulu 597. Responsulu la delegatii lui Solimanu II, care cere pace 597.
- Becri Mustafa*, seduce la betia pe Muradu IV; istoria interesanta despre elu 376. 377.
- Beg-Basar*, cetate pe unde Sheitan Kubi își propagă eresiele sale 190.
- Beglerbegu*, ce însemnează acestu cuventu 45. Ce funcțiune este 116. Alte notiții despre acestu nume 227.
- Begleri*, unu popor mabomedanu 127.
- Begliki*, ce funcțiuni are 210
- Begu-Mirza*, principe din famili'a Cantemiru, împedeca desolatiunea Moldaviei 539.
- Behtisi și Beredgik*, cetati ocupate de Selimu I. 241.
- Beitul-Mali-Muslimi*, bani publici la Turci 246
- Bekir Aga*, guvernatore de Leuca (S-ta Maura), se predă după asediu de 17 zile 509. 510.
- Bekir Pasia*, dis'a unui poetu despre elu 492.
- Bektash Hagi*, monachu turcu 50.
- Beldesse*, cetate în Morea, Mahomedu II. o prevede cu o buna garnisonă 147.
- Belgradu*, notiția despre această cetate. Muradu II, în vanu o impresora 117. Assemenea Mahomedu II. 147. Solimanu I. o cucerește 255. Germanii o cuprind de la Turci 596. Turcii o cuprind érași 620 Germanii în vanu o impresora 662. 663. Prin pacea de la Carlovițu se concede a se fortifica 738.
- Ballastinu*, urbe în Slavoni'a, cucerita de Germani 553.
- Bellizariu*, faimosu capitanu 134.
- Bendaru* la romanî *Tighina* aproape de Nistru, data Turcilor 273.
- Beni Achmeru*, principe saracenu alungatu din Spani'a 327.
- Beni Omeru*, din triburile arabice se revolta în contra lui Selimu II 323. 324.
- Beni Umnie*, cine a fostu acesta 230.
- Beraah*, cetate la fluviulu Cyrus în provincia Ozerbegianu 6.

- Berber Bashi*, ce însemna 172. Astuți'a lui sub nume de Mustafa 172—175. Ce funcțiune are 633.
- Bergame*, cetate ce se supune sceptrului ottomanu 33.
- Besiktasi*, unu satu aprôpe de Constantinopole 134.
- Besli*, cavaleria usiôra la Turci 497.
- Beslik*, moneta turcésca 221.
- Bessarabi'a*, Petriceicu o devastéza 492. Polonii vreau se o cuprinda , dar' nu le succede 649.
- Betia*, exemple rari de betîvitatē 376. 440.
- Bialocerkiev*, cetate, se lasa Poloniloru 433.
- Bickia*, urbe in Bosnia, unde a fostu esilatu Daltabunu Mustafa Pasia 717.
- Bidgiane*, cetate ocupata de la Spanioli 313.
- Biladulgebelu*, provincia in Persia 6.
- Biserici'a*, la Santii Apostoli in Constantinopole se derima din ordinulu lui Mahomedu II. 150.
- Biserici nôue* se potu edifică in Constantinopole 617.
- Bithini'a*, provincia cucerita prin Osmanu I. 21.
- Bithlis*, urbe in Persi'a 288. Chanulu de acolo se offere cu tôte cetatile sale lui Solimanu I. 289.
- Blacherna*, nu departe de Constatinopole 134. Aici a fostu ôre-candu o monastire dedicata Santei Maria Vergine 145.
- Blasiu Scaevophilax*, filosofu peripateticu 135.
- Bog séu Bug*, odiniôra Hipanis , fluviu fôrte cunoscutu intre Dnistru s ; Dnipru 446.
- Bogazghecid*, canalu, vedi Giuzelhisar 67.
- Bogdania*, numescu Turcii Moldavi'a de la numele lui Bogdanu, care cellu dântăiu s'a facut tributariu Turciloru 55.
- Bogdanoviciu* Procopiu, delegatulu Rusiei la pacea de la Carlovisiu 736.
- Bogdanu*, principe Moldaviei, fiulu lui Stefanu celu mare, tramite unu delegatu la Solimanu, si-i offere sub certe conditiuni amenduôe Moldaviele; notitia despre elu 271—273. Merge insusi in persôna la So- limanu 274—276.
- Bohusiu*, familia nobila in Moldavi'a 601.
- Boianu*, satu in Moldavi'a 518.
- Bolina*, fortaretia in Europ'a cucerita de Muradu I. 55.
- Bolov'a* urbe in Asi'a, unde Isfenderbegu se supune lui Maradu II. 113.
- Borak*, numele asinului cu care Mahomedu profetulu s'a suitu in ceriu 130.
- Boruæeni*. trompetari 13.

- Bosni'a*, cucerita prin Mahomedu II. 151. Apoi prin Baiazetu II. 185. Muradu IV. pune Beglerbegu in Bosni'a pe rebellulu Abassa 369. Germanii batu pe Turci in Bosni'a 597. Si o reducu mai tota in po- testatea lor 716. Dar' Daltabanu Mustafa Pasia o reocupa 719.
- Bossutu*, unu fluviu ce se vërsa in Sava 738.
- Bostangi Bashi*, ce titlu i se mai da 45. Ce autoritate are 246—247. Dupa destituirea lui Mahomedu IV. saluta imperatu pe Solimanu II. 579—580. Se numera intre Koltuk vezirleri 633.
- Bostangii*, corpu de soldati 687.
- Bostangi Mustafa Pasia*, bate pe Poloni; notitia despre elu 490.
- Bostra*, cetate in Syri'a ocupata prin rebeli Arabi si reocupata prin Daltabanu 717. 718.
- Boza*, o specie de beutura usitata la Tataari 187.
- Braila*, ocupata de Rusi, apoi lasata Turciloru 790.
- Brancovanu Constantinu*, obtiene cu mari summe de bani unu Chat- sierifu de la Sultanulu etc, alte notitie despre elu 476. Petrunde in Transilvani'a, si prin curs'a sa cade prinsu generalulu Heusler 624—628. Descrierea familiei sale 624—627. Obtiene de la marele vizeru Damadu Hasanu Pasa exilarea principelui Demetriu Cante- miru, alu carui mare inamicu erà 734. De la cine capetà bani 747. Este acusat de tradare ca a primitu de la Tiarulu ordulu S-t. An- dreiu 887. Nu-si tiene cuventulu façe cu Petru I. Tiarulu 789. Ace- stu Brancovanu a fostu ucisu cu patru fii ai sei in piati'a publica a Constatinopolei 476. 627.
- Brancoveni*, unu sat in Romani'a datu lui Preda de prinnipele Ma- teiu 625.
- Brancoviciu*, vechia familia bulgara 625.
- Brodu*, urbe mica in Bosnia 597.
- Brown*, Dr. descrie podulu de la Essecu 533.
- Bucata de pamentu* câtu o pele de buou 132.
- Buciaci*, localitate in Poloni'a, unde Mahomedu IV. s'a pusu in cas- tre 408.
- Buda*, cucerita prin Solimanu I. 263. Ocupata prin Germani 268. Re- ocupata prin Solimanu 270. Germanii o impresóra 283. Solimanu o elibera 284. A dou'a ora 298. A trei'a ora 504. A patr'a ora 528. In fine cade in man'a imperialiloru 531.
- Buddanu*, comite, despre care se dîce ca a lasatu libera trecere Turci- loru la Iaurinu 471.
- Budgiacu*, vedi Bessarabi'a.
- Buhurdgi Ogli*, artistu in musica vocale 217.
- Buiuk Emir Ochor*, stabulariu, vedi Koltuk-vezirleri 633.

- Buirukli Mustafa Pasia*, se face Seraskieru in contra Poloniloru 525.
 Notitia despre elu 525. 526. Merge in contra Poloniloru, si da ordinu Tatariloru a devastà Moldavi'a 538. 539. Urmăresce pe Poloni si omôra multi dintre ei 629. E numitu mare veziru 656. Istori'a sa cu Misri Effendi 656—661. Pléca din Adrianopole si merge spre a liberà Belgradulu 662—663. Rentorsu acasa este destituitu din veziratu 665.
Buikli seu *Biikli Oglî*, tatalu lui Mehemedu Begu 220.
Buiuk-Teskeredgi, ce functiune are in Divanu 584.
Buluk Agalari, comandantii regimentelor de Jéniceri si de Spahi 581.
Burgazu, dupa caderea Constantinopolei se preda si acésta cetate lui Mahometu II. 146.
Burgi Vaik, fortaretia aprôpe de Aleppo 228.
Burhan Sultanu, se offere dimpreuna cu tôte tierile salé lui Solimanu I. 303.
Buri, urbe ocupata prin Mahomedu I. 97.
Bursinu, cetate in Slavoni'a ocupata prin Germani 552.
Busbecque, se face provocare la elu 710.

C.

- Caabe*, vedi Mecca 129.
Cabarta, principe de Cercassi'a, faptele lui in contră lui Caplanu Ghirai 181—183.
Cabartani, poporu din Crimea, imbraşioséza Mahomedanismul 179—180.
Cabisi Agem, apera religiunea christiana 265.
Cacavela Ieremia, predicatoru renumitu, si instructoru in filosofia alu lui Dem. Cantemiru 136.
Căciule rosie, Muradu I. lasă a se face pentru tóta armat'a sa 55.
Cadavruku unui Mufti aruncatu in mare 759.
Cadi seu *Kazi*, judecatori in sate ; sunt la Turci ceeâ ce sunt episcopii la crestini 40.
Cadiulasker, judecatoriu in armata, are rangulu unui patriarchu la crestini 40. In divanu unulu sta de-a-drépt'a si altulu de-a-stang'a vezirului 610.
Cadrii, monachi turci 51.
Cafenelele publice sunt oprite prin unu edictu alu lui Muradu IV. 371.
Caftanu seu *Chilatu*, câte clase sunt 229.

- Caiahisar*, cetate, se supune Ottomanilor 23.
- Caiebai*, principe de Egiptu, promite ajutoriu lui Gemu contra fratelui seu Baiazetu II. 169. Inimicitia sa cu Baiazetu II. 178. Atitia pe Kiorsiah in contra lui Olaidevletu sustienutu de Baiazetu II. 184. Morte sa 184.
- Caimacamu Pasia*, locu-tiitoriulu marelui Veziru 246.
- Cairo*, turcesce Misr, aici prin concessiune Sultanului se bate moneta 13.
- Calaili Ahmedu Pasia*, istori'a sa cu Feriole, ambasadorulu Franciei 733. Se face mare veziru si e mare inamicu alu crestinilor 767—769. In urma este destituitu, si exilatu in insula Coos 770.
- Calamita*, cetate ocupata prin Venetiani de la Turci 522.
- Cale*, ce cetate este acesta 98.
- Calemgi*, directori de cancellarie 610.
- Calenderbegu*, fiulu lui Bektasi Hagi, rebellu periculosu in Asi'a 264.
- Calenderu Ogli*, brigantu renumitu 356.
- Calepinu*, se pretinde a fi fostu fiulu lui Baiazetu I., Dar' e nume coruptu din Celebi 76. Sub Calepinu se intielege Solimanu Celebi, a-deveratulu fiu alu lui Baiazetu I. 77.
- Calga*, mare generalu alu Tatariloru 539.
- Calloconias*, guvernatore de Callipole, se oppune lui Solimanu, dar' in urma capituleza 36.
- Calinicu*, patriarchu de Constatinopole 39. More ca patriarchu 136. Elu a fostu mai antaiu archiepiscopu si metropolitu in Prus'a 657.
- Calipole*, se preda lui Solimanu, fiulu lui Orhanu 36.
- Camboso Mehemedu Aga*, instructoru de musica la Turci 217.
- Camenzanton*, cetate fortificata prin Petru I. 742.
- Camere seu cancellarii* (Calem) duce-spre-diece 210.
- Caminietii*, cetate la frontiera Poloniei, Mahomedu IV. o impresora, si capituleza 407. O impresora Polonii dar' in vanu 423—425. Polonii renuncia la ori-ce dreptu asupra cetatei Caminietii 432—433. Ei o impresora din nou, dar' se retragu la apropiarea Turciloru 555. Se restituie Poloniloru prin pacea de la Carlovitiu 738.
- Candi'a*, Turcii o impresora si dupa lungi si grave lupte o ocupa 324—400.
- Cane'a*, urbe in insula Cret'a, o ocupa Turcii de la Venetiani 385. Venetianii o impresora dar' fara efect 654.
- Canegotti*, generalu Venetianu bate pe Turci 664.
- Canin'a*, ocupata prin Venetiani 631. Si reocupata prin Turci 632.
- Cantacuzenii*, se dice ca au coruptu pe unu medicu cu numele Timonu pentru a invenina pe Grigorie, domnu alu Romaniei 149. Ei ame-

rintia pe Constantin Brancovanu ca vor midi-loci destituirea lui deca va continua a mai usurpa numele loru 626.

Cantacuzenu Constantin, stolniculu, se dice ca a inveninat pe fratele seu Sierbanu 507. Marita pe fia sa Elena dupa Mateiu, fiulu lui Preda 624. 625. Insulta pe Brancovanu ca a cutediatu a usurpa numele de Catacuzenu 626.

Cantacuzenu Demetriu, principe Moldaviei in loculu lui Duca; notitia despre elu 494. 506. 507. Se incerca a lua vieti'a lui Constantinu Cantemiru 508.

Cantacuzenu Ion, imperatulu Constantinopolei, isi marita pe fia sa Theodora dupa Orhanu imperatulu Turciloru; notitia despre elu 29. La rugarea sa, Orhanu restituie lui Accebegu cetatea Dydomothycon 38. Recurge la Turci pentru a bate pe crestini 43. Ruinele superbiloru sale palatiuri in Sylebri'a 90.

Cantacuzenu Sierban, principe Rumaniei, notitia despre elu 506. 507.

Cantemiru Antiochu, fratele lui Demetriu; la elu in curte s'a tienutu forte multu timpu unu anume Maxudu 401. Parintele seu Constantinu ilu tramite ca ostatecu la Constantinopole 509.

Cantemiru Constantin, principe Moldaviei, esecuta o rugare a unui generalu turcu 214. 215. Rescumpera cu bani de la Poloni pe Bos-tangi Mustafa Pasia si pe Ali Pasia 490. Notitia despre elu 508. Regele Poloniei ilu solicita a-i tiené partea 516. Respunsulu seu si consiliulu ce da Poloniloru 517. Consiliulu ce da Turciloru 519. Atacatu de Poloni, i bate cu rusine 520. Sobieski ilu invita se lege aliantia cu elu iu contra Turciloru 536. Respunsulu seu 537. Merge la castrele Turciloru 538—540. Tramite armat'a sa in contra Poloniloru, si-i bate cumplitu 543. Prin unu edictu opresce locuitoriloru de a da séu a vinde bucate Poloniloru 628. Se intrepune la Seraskierulu a nu persecuta pe Poloni 629. Le tramite insusi provisiuni, fiindu ca muriau de fôme 630.

Cantemiru Demetriu, autorulu acestei istorii, se escusa ca n'a tratatu mai pe largu faptele lui Solimanu 7—8. Conversatiunea sa cu Saadi Effendi, de la care a invetiatu turcesce 39. Observa ca inexacta este scrierea lui Phranza despre fii lui Baiazetu I. 75. Spune pentru ce a urmatu mai bine pe istoricii turci de câtu pe istoricii crestini 79. 89. Intre ruinele de la Sylebri'a a gasitu o bucata de porfiru gravatu, care l-a conservatu in palatiulu seu din Constantinopole 90. Cunoscinti'a sa cu Ibrahimu Begu 102. A invetiatu elementele filosofiei de la doctul grecu Jacomiu 135 A luat lectiuni in principiile lui Thales de la arhiepiscopulu Meletiu, si in studiulu filosofiei de la ieromonachulu Ieremi'a Cacavela 136. Unele scrieri si colectiuni ale

sale cadu in manile lui Maurocordatu 144. Isi edifica unu palatu in Constantinopole, care-lu incepuse anca socrulu seu Sierbanu Cantacuzenu 145. Apera processulu unoru crestini contra Turciloru 151. A invetiatu music'a in cinci-spre diece ani de la Kiemani Ahmedu si de la Angeli 217. A instruitu chiar elu pe altii dupa unu metodu alu seu propriu si a compusu o carte despre musica 217—218. Pórt'a ottomana ilu onoreza cu unu chilatu 229. Isi procura cu mari summe de bani copie de pe portretele Sultaniloru 233. Conversarea sa cu unu turcu despre cultulu imaginiloru la crestini 233. 234. A cumperratu cu 25,000, de thaleri unu palatu in satulu Ortakioi 366. Conversarea sa cu Hasnadar Ibrahimu Pasia despre Tököli 464—465. A luatu de soția pe Cassandra, fii'a lui Sierban Cantacuzenu 507. Cine au fostu fratii si surorile lui 508. Originea familiei Cantemiru 539. Ideele sale despre modulu de a atacá pe Turci séu de a se aperi in contra loru 710. 711. Istori'a sa cu soldatii turci dupa ce a scapatu din batali'a de la Zenta 714. Amiciti'a sa cu Daltabanu Mustafa Pasia 716. 717. Amenintiati de un mare periclu, s'a refugiatu in palatulu ambasadorelui francesu 734. Se face domnu Romaniei sub titlu de domnu alu Moldaviei 787. Vediendu ca port'a ottomana nu-si tiene cuventulu, se da in partea Tiarului si incheia tractatu cu elu 788. 789. Merge intr'adjutoriu Tiarului 791. Tiarulu ilu apera contra pretensiunei Turciloru 793. Viéti'a lui Demetriu Cantemiru 795—807.

Cantemiru Theodoru, tatalu lui Constantin, mosiulu lui Demetriu, a fostu ucisu prin Tatarii din Budgiacu 508.

Canuni, supranumele lui Solimanu I, explicatiunea acestui cuventu 253. Pentru ce i s'a datu acestu nume 319.

Capciatcani, poporu sciticu 156.

Capitala, ce cetate intielegu Turcii aci 330.

Caplanu Ali Pasia, este numitu seraskieru contra Venetianiloru 631. Tiene in frênu pe Albanesi si reocupa Canin'a si Vallon'a de la Venetiani 632.

Caplanu Ghirai, chanulu Crimeei tatarice, obtiene permissiunea de la Pórta de a face incursiune in Circassi'a 181. Abia scapa cu vre-o câti-va omeni ai sei 183. Devastéza Poloni'a, petruunde pên' la Lembergu si face 14,000 de prisonieri 682. Promitte adjutoriu lui Mazzeppa hetmanulu Cozaciloru contra tiarului Petru I. 779. Este destituitu si tramisu in esiliu 781. Descopere fraud'a vezirului Ciorluli Ali Pasia 782

Caplanu Mehemedu Pasia, guvernatore de Aleppo, este insarcinatu cu impresurarea Leopolei 408.

- Caplanu Pasia*, generalu turcu, notitia despre elu, si significatiunea numelul Caplanu 450. Faptele sale contra Russiloru 450—454.
- Caposuivaru* sêu *Caposvar*, cetate in Ungari'a, o ocupa de la Turci principele de Badenu 532. 534,
- Caprara* (Albertu conte de) este tramisu din partea lui Leopoldu ca ambassadoru estraordinaru la Porta 460. 461. Marele veziru ilu trimite la Buda 471. Impresóra cetatea Cassovi'a 514. Merge intr'adjutoriu lu trupeloru brandeburgice la Buda 530. Respinge pe Turci cari impresorasera Titelulu 666,
- Capudanu Pasia*, ce privilegiu are 733.
- Capudgilar Kiahaia*, se numera intre Koltuk vezirleri, si se numesce de regula Pasia cu trei tuguri 633.
- Capudgi Pasia*, fiulu lui Bostangi Mustafa Pasia, erá stimatu la curte pentru frumósele sale calitati 490.
- Capu-Kiahaia*, însémna residente pre langa curtea ottomana, precumu a fostu Ghica innainte de a se face domnu Romaniei 419.
- Capuli Derbent*, vedi Kiss-Derbent.
- Caputululu lui Mahomedu*, cumu ilu conserva si-lu veneréza Turcii 130.
- Cara-Agad*, cetate in Asi'a unde Mustafa falsulu a fostu decapitatu 110
- Caracasius Mehemedu*, se pune in fruntea rebeliloru contra lui Mustafa II. 752. E condamnatu la mórte prin ordinulu lui Achmedu III. 765,
- Carachanu*, guvernatore de Diarbekir. istori'a sa 219—223.
- Caracin*, cetate, se suppone Ottomaniloru 23.
- Carakuluk Aga*, Kislár Agasi, denuncia pe marele veziru Kioprili Mustafa Pasia 638. 639. Este tramislu in exiliu 645.
- Cara Devletu*, *Shah*, devastéza Amasi'a sub Mahomedu I., care ilu bate, ilu prinde si-i taia capulu 95.
- Caraffa*, generalu la Germani, ocupa cetate S-tu Nicolau 528. Intra in Ungari'a-de-susu 532. Bate pe Tatari aprópe de Segedinu 534. Ocupa Lipp'a si alte cetati de la Turci 596.
- Caragais*, cetate data lui Muradu I. in feudu 55.
- Cara Halil Pasia*, faimosu generalu turcu, pe care istoricii crestini ilu numescu Chairadinu sêu Caratinu 49.
- Carahisaru*, cetate cucerita prin Osmanu I., unde apoi se asiédia cu locuinti'a 15.
- Carahisaru Sharki*, cetate ocupata prin Mahomedu II., póte ca è Ar-senga 155.
- Cara Ibrahimu Pasia*, caimacamu de Constantinopole se face mare veziru; notitia despre elu 499. Se adopera a imblandi pe Venetiani 502. Numesce pe Sieitanu Ibrahimu Pasia seraskieru contra Germaniloru si pe Ainedgi Solimanu Pasia contra Poloniloru 503. Perde-

rile in Ungari'a si in More'a i facu multe grigi 522. 523. Pentru a se sustiené in veziratu condamna la mórte pe Sieitanu si pe altii 525. In urma Sultanulu ilu destituie 517. Acestu Cara Ibrahimu Pasia a destituitu pe Alexandru Maurocordatu din functiunea de interprete, dar' dupa aceea érase l-a reabilitatu 594.

Caramani'a, regatu in Asi'a minore, situatiunea si estinderea sa 79. 80. Este cucerita prin Baiazetu I. 64. Si apoi prin Mahomedu II. 152.

Caramanu Ogli, satrapu séu principe de Caramani'a , a luat in casatoria pe sor'a lui Baiazetu I. 61. Devastéza tierile ottomane in Asi'a, dar' remane batutu, si cade in manile lui Baiazetu I., care lasa se-i taia capulu 64.

Caramanu Ogli, fiulu celui precedentu, primesce la sine pe Musa Celebi, care era persecutatu de fratele seu Solimanu 79. Nevaluesce in Bithini'a si petrunde pênê la Prus'a; dar' Mahomedu I. ilu iérta si-lu primesce in gratia 95. 96. Se revólta a dóu'a óra , si a dóu'a anca este agratiatu 97. Se revólta contra lui Muradu II, impresóra Andali'a, dar' lovitu de unu glontiu cade mortu 110.

Caramanu Ogli Ibrahimu Begu, probabilu fiulu celui procedentu, ofere tierile sale lui Muradu II. 114. Se revolta; dar, Muradu II, pe a carui sora o luase in casatoria, ilu iérta 115. Elu se revólta din nou, dar' érase este agratiatu 118. 119. Dupa abdicarea lui Muradu, invita pe regele Ungariei la resbellu contra Turciloru 120. Cere pace de la Mahomedu II. Si i se accórda 132. Móre, si unulu din fiii se remane principe Caramaniei 151. 152.

Caramanu Pasia, comandante cetatiei Caminieti 215.

Cara-Mehemedu Aga, conversatiunea sa cu Mufti asupra lui Daltabanu Mustafa Pasia, si apoi cu acest'a 721. 723 724 Notitia despre elu 747.

Cara Mehemedu Pasia, guvernatore de Aleppo, è tramisu cu o parte a armatei in contra Russiloru 450. Notitia despre elu 487.

Caramida, din pulberea de pe vestmintele unui Sultanu 203.

Cara-Mustafa Pasia, caimacamu, comanda a treilea atacu asupra cetatiei Caminieti 407. Se face mare veziru; cuvintele sale la ostentatiunea ambasadorelui polonu 436. 437. Notitia despre elu 447. 448. Este pentru resbelu contra Russiloru, si merge contra loru 448. Impressóra cetatea Cehrinu 449. Si o ocupa 451. Face pace cu Russii 454. Este, si se decide pentru resbellu contra Germaniloru 456—459. Tramite ajutoriu lui Tököli 460. Ca comandante alu armatei contra Belgradului, tiene unu consiliu generalu bellicu 463. 464. Pléca spre Iaurinu 471. Castiga pe Ieniceri pentru a impressora Vienn'a

472. Apare înaintea Viennei și o împresoară 474. Își pune în capu a se face imperatu în Occidentu 474. 475 Continua obsidiunea Viennei 478. Tramite 20 de mii de ômeni într'adjutoriu lui Tökôli 480. Tiene consiliu cu generalii sei 482. Discursulu seu 483. Impune prin auctoritatea sa ; da ordinu a ucide pe toti captivii 486. Turcii fugu dinnaintea Viennei , și fuge și elu 487. 488. Resbunarea sa asupra Pasialiloru 489. Fortifica Strigoniulu și Uivarulu , și se pune în castre la Bud'a 490. Se escus-a înaintea Sultanului și promitte a luà Vienn'a 495—497. Sultanulu ilu confirma din nouu în dignitatea sa 497. Face false raporturi ; falsitatea se descopere ; în urma este strangulatu ; și în loculu lui s'a numitu mare veziru Cara Ibrahimu Pasia 498. 499.
- Caransebesiu*, Mustafa II. ilu ocupa de la Germani 681. Nu è permisu a-lu fortifica 737. 738.
- Carapherie*, cetate ocupata prin Shahin Lala 54.
- Caratovz*, cetate în Europ'a cucerita prin Baiazetu I. 61.
- Carebaghi Mehemedu Chanu* , generalu persianu , remane batutu cu tôta armata sa prin renumitul Ferhadu Pasi'a 347.
- Jarebegu*, provincia în Persi'a, pare a fi patri'a natale a lui Carebaghi Mehemedu Chanu 347.
- Care-Emid*, emidii negri, unu poporu ce locuiesce în Diarbekir 219.
- Cariophilu Ion*, grecu, predicatoru renumitu 135.
- Caristiranu*, cetate unde s'a retrasu Mustafa II. dupa ratificarea tractatului de pace de la Carlovitiu 740.
- Carli Elibegu*, admiralu turcu, Solimanu I. ilu tramite cu o flota mare contra Spaniei 311.
- Carlina*, cetate în Greci'a, ocupata prin Muradu II. 114.
- Carlovitiu*, cetate între Belgradu și Petrovaradinu, unde s'a încheiatu tractatulu de pace între imperatulu Leopoldu și Sultanulu Mustafa II. 735. 736.
- Carol VI.* duce de Lorena, vedi Lotaringi'a.
- Carolu XII.* regele Svediei merge la Turci 776. Face resboiu Poloniei 777. 778. Își pune în capu a detrona pe tiarulu Petru I. 779. După perderea de la Pultova se refugia la Turci 780. Acusa pe Vezirulu la Sultanulu 781. Sta de Turci a rumpe cu Russi'a, și tramite Sultanului portretulu Tiarului 783. 784. I se facu mari onoruri și promisiuni din partea vezirului 787. Se încerca, dar' în vanu, se împedece pacea cu Russi'a 792.
- Carpatii*, marginea Moldaviei spre Transilvani'a 273.
- Casab Bashi*, primu macelariu alu curtiei 746.

- Casanu* sêu *Casganu*, etymologi'a acestui cuventu ; si cui se da acestu nume 422.
- Casichu Voda*, Çepesiu Voda, denéga turciloru tributulu; pentru ce i s'a datu acestu nume 149.
- Casimbeg*, ilu tramite tatalu seu in ostaticu la Muradu II; suditiu parintelui seu ceru de la Muradu, se-lu faca domnu 113.
- Casim-Giuni*, ce intielegu Turcii sub acestu cuventu 372.
- Casimiru*, regele Poloniei 536.
- Casimu Pasia*, Beglerbegu de Romeli'a pune la fuga pe Moracrali, si face mare prêda între crestini 115. 116.
- Casimu Pasia*, guvernatore Temisiórei, si in urma mare veziru 306.
- Casimu Sigili*, certificatu 373.
- Cassovi'a*, cetate in Ungaria, ocupata prin Tököli, 460. Caprara o impresóra si cade in man'a Germaniloru 516.
- Castamoni*, sêu Costamoni, cetate in Asi'a, unde Baiazetu I. pune o garnisóna 65. Osmanu Pasia sub Muradu III. se pune aici in quartiru de iérna 344.
- Castel-Fornese*, impresoratu si ocupatu de Venetiani 556.
- Castriotu Georgiu*, cine a fostu acest'a 125. 126.
- Casu* in care Turcii tienu ca le e permisu a ucide pe captivi 96.
- Cathirga Nimanî*, portu spre marea marmara 149.
- Cavalla*, cetate ocupata prin Lala Shahin 55.
- Cazi*, vedi Cadi.
- Cedrenu*, citatu, 264.
- Cehrin*, capital'a Cozaciloru , Turcii o impresóra 449. Si o cucereşeu 451.
- Celebi*, significatiunea acestui cuventu, si cui se da asta-di acestu cuventu 58. Din acest'a au derivatu numirile corupte de Calepin, Cabelin, Ciricelebis 76. Istoricii crestini dau aceste numiri lui Solimanu Celebi 77.
- Cemsad begu*, cetatiani din Diarbekir ilu tramitu la Selimu I. pentru a-i primi sub protectiunea sa 220.
- Cephaloni'a*, Turcii o cedu Venetianiloru 189.
- Cercassiani*, notitia despre acestu poporu 179—183. si 225. 226. Pentru unu escesu i bate Selimu de-i stinge 226—229. Isi alegu rege pe Tumanbai 236. Selimu éraşi i bate 237. Lasa de spendiura pe Tumanbai, decapiteză peste 30 de mii de cercassiani 240.
- Cercassu*, regele Egiptului primesce in tier'a sa pe Badak begu 159.
- Cerchesu Mahomedu Aga*, saluta imperatu pe Mustafa II. 674. Nasce-rea, educatiunea si functiunile sale 675. Alte notitie despre elu cá gubernatore in Ierusalimu 756—758.

- Cerchessu Mehemedu Pasia*, mareş veziru, bate pe rebellulu Abassa Pasia, si móre; de la fratele seu a cumperatu Cantemiru unu palatu aprópe de Constantinopole 366.
- Chairbegu*, guvernatorele Damascului, se plange lui Selimu I. contra lui Gavri, sultanulu Cercassianiloru 227. Se face guvernatore Egiptului 241. Móre lasandu dupa sine thesaure immense 258.
- Chaireboli* séu Charipolis, pare a fi Cristopole 36.
- Chairedinu* séu Chairudinu Pasia, piratariu faimosu, se face admiralu la Turci 286. 291. Devasta Apuli'a 291. Cuceresce regatulu Iemen 294. Bate duóe flote crescine 297. Impresóra si ocupa Nova 298.
- Chalculvadi*, ce castelu este acest'a 336.
- Chalife* séu Calfe, ce servititiu au 210. 453.
- Chamutia*, numele ieniceriului care a strapunsu calulu lui Vladislau, regelui Ungariei 122.
- Chan*, in limb'a arabica insémna domnu séu principe; curtea ottomana da acestu titlu numai regelui Crimeei 3. Si fiiloru sei titlu de sultanu 14.
- Chanulu Crimeei tatarice*; cumu se crescú fiii lui 180. 181: Cumu se alege si se confirma in dignitatea sa 186. 187. De si suppusu Turciloru, nu doresce totusi ca ei se subjuge Poloni'a 429. Denuncia lui Mustafa II. preparativele bellice ale russiloru 741.
- Charcov*, cetate la fluviulu Donetiu 179.
- Chaseki séu Haseki Aga*, alu doile comandante alu Baltadgiloru 639. Primesce ordinu de a lua viéti'a lui Kibleli Ogli 744. E transmisu la Aga Ieniceriloru cu ordinu de a aresta pe marele veziru 773. 774.
- Chasekine*, séu concubine, favorite ale Sultanului 458.
- Chateaneuf*, ambassadorulu Franciei pre langa port'a ottomana se opune pazei 600. Indémna pe Kioprili a continua bellulu cu Germani'a 609. Se oppune a dóu'a óra pazei 651. Totu mai incurca mesurile de pace 665. 666. E revocatu in patria, si inlocuitu prin Feriole 732.
- Chatibu*, ce este acest'a 288.
- Chatige*, sor'a sultaniloru Mustafa II. si Achmedu III. veduv'a lui Musahibu Pasia, consórt'a lui Silahdar Hasan Pasia, insoçiesce pe barbatulu seu la Nicomedi'a 764.
- Chatisierifu*, explicatiunea si insemnatatea acestui cuventu 231. 232.
- Chersonesu*, peninsula in Crime'a tatarica 742.
- Chiefala*, cetate ocupata prin Venetiani 522.
- Chilatu*, Caftanu, ce se da Veziriloru si altoru persóne insemnate; sunt trei clase de caftane 229.
- Chio*, capital'a insulei de acelasu nume; Venetianii o cucerescu 666. Istori'a religionara in acea insula 666—669. Turcii o reocupa 685.
- Chirvati*, ce poporu sunt acesti-a 284.

- Chisrelles*, S-tu George, vedi Casim-Giuni 372.
- Choniates*, Niceta, se face provocare la elu 557.
- Chosrevu Pasia*, mare veziru sub Muradu IV. cuceresce Erzerimulu 368. Impresóra in vanu Bagdadulu 369.
- Chotinu*, cetate in Moldavi'a, o reocupa Turcii de la Poloni 362. Lupta terribile intre Poloni si Turci innaintea acestei cetati 417—419. In urma Mahomedu IV. o reocupa 424.
- Chrisanthu*, patriarchu Ierusalimului succesoru lui Dositheiu 136.
- Christiana* religiune, cumu o apera unu turcu 265. Si apoi unu crestinu grecu 401. Cumu o lauda unu turcu foarte celebru 657.
- Christianii* seu crestinii, ce nomenclatura le dau Turcii 66. Ce tributu dau Turciloru pe anu 143. 613. Cumu le e permis a-si edifica bisericele 453. Cumu sunt tractati in Constantinopole 767—769,
- Christianii*, scritori-istorici despre Turci sunt in generalu reprobati 79. 84. 86. 91. 117. 120. 141.
- Christodolu*, faimosu architectu grecu, edifica o Giamia in Constantinopole din ordinulu lui Mahomedu II; recompensa ce a primitu 150. Actulu de donatiune a unei strade in Constantinopole 232.
- Christopole*, vedi Chaireboli 36.
- Chudavendighiar* seu Chodavendicar, ce insemna si pentru ce Muradu I. si-a luat acestu nume 44.
- Churzem Siah*, este alungatu din tierile sale si ucisu prin Ginghischanu 4.
- Chutbé*, formula usitata la Turci in rugatiunile publice 14.
- Cialduranu*, unu siesu spatiosu langa Tibris 209. Cetate foarte bine intarita in Persi'a 340.
- Cialik Achmedu Aga*, saluta imperatu pe Mustafa II; nascerea, si alte eveneminte ale sale 674. Rebelii ilu punu Aga Ieniceriloru 753. Achmedu III. ilu intaresce in'acesta dignitate 763. Alte notitii despre elu 763. 764. Achmedu ilu face Pasia cu trei tuguri, si-lu arunca in marea marmora 765.
- Cianudu* seu Cenadu, cetate in Ungari'a nu mai póte fi fortificata dupa pacea de la Carlovitiu 739.
- Ciarkagi*, se numescu soldatii, cari facu avant-gard'a 302.
- Çiandari*. poporu tataru, se supunu lui Osmanu I. 23.
- Ciasbegu*, capitanu renumitu sub Osmanu I. 23.
- Ciausi*, cursori, notitia despre ei 22. Sunt dóue specii de ciauxi 700.
- Cichut*, cetate in Dalmati'a ocupata prin Venetiani 670. Prin pacea de la Carlovitiu se lasa loru 739.
- Ciganii*, unde locuiescu in Constantinopole 145. Ce nume le dau Turcii 340.

- Cinci Biserici*, cetate in Ungari'a, Germanii o ocupa de la Turci 532. 533. Si distrugu fortificatiunile 550.
- Cinghiane*, nume ce dau Turcii Romanilor din Munteni'a 340.
- Ciobanu Ghirai*, principe tataricu, originea sa 157.
- Ciocadaru*, camerariu, vedi Koltuk-Vezirleri 632 633.
- Ciorlu* seu Tyrilos, cucerita prin Turci 37. Se presupune ca aici in acestu *satu* a fostu ucisu Solimanu fiulu lui Baiazetu I. 83. Aprope de aici a batutu Baiazetu II. pe fiulu seu Selimu 194.
- Ciorluli Ali Pasia*, mare veziru, contemna astrologii 602—604. Noti-tia despre elu 774—779. Este destituitu 782.
- Cipru*, turcesce Kibris, cucerita prin Selimu II. 323.
- Circo*, hetmanulu cozaciloru de Zaporovu bate si-i trece prin' sabia pe Turci 454.
- Cirpidgi Ciari*, siesu largu nu departe de Constantinopole 462.
- Cirus*, regele Persiei, taiatu in bucati de regina Tomiris 184.
- Citaki*, numescu Turcii pe locuitorii din *Dobrudgia*, cari sunt renumiti pentru a loru ospitalitate 309. 310. Ce insémna cuventulu citak 340,
- Ciuhuiov*, cetate vechia la tiermurii fluviului Donetiu 179.
- Ciurani* sâu Cicerani Petru, ambassadoru venetianu la port'a ottomana 500. Fuge din Constantinopole 502.
- Clobuchi*, in vanu o impresóra Venetienii 664. Dar' in urma o cuce-rescu 670.
- Clusiu*, urbe in Transilvani'a o supune ducele de Lorena, si face pe Apafi se recunósca de imperatu pe Leopoldu 554.
- Cobila*, asia numescu Turcii unu siesu vastu intre Dunare si Tisa 695.
- Codgia Gjaferu Pasia*, comandante cetatiei Temisior'a 622—623. Este in contra opiniunei vezirului de a atacá pe Germani 698—700. Cade in batali'a de la Zenta 709.
- Codgia Herseki*. Iliria vechia 150.
- Codgia Ismail Pasia*, se face mare veziru, dar' este destituitu si tramisu in esiliu la Rhodos 586. 587.
- Codgia Muradu Pasia*, mare veziru sub Achmedu I, bate pe rebeli in Anatolia, si apoi merge contra Persianiloru, dar' móre 356—357.
- Codgia Mustafa Pasia*, mare veziru, ca tramisu alu lui Baiazetu II. la fiulu seu Selimu, aduce respunsulu acestui-a 198. 299. Unu altu *Codgia Mustafa Pasia* sub Solimanu I, guvernatore de Aleppo, apera acésta cetate in contra rebellului Gazelibegu 254.
- Colliere*. delegatu olandesu la porta ottomana 650. 651.
- Cologianu*, plenipotentiaru la pacea de Nicomedia, omu lasiu 30.
- Koltuk*. (Koltuk)-vezirleri, ce sunt acesti-a si ce functiune au 632. 633.
- Combaragi*, tunari 678.

- Commenu* Davidu, regele Trebizondei se suppose lui Mahomedu II. 148.
- Comornu*, cetate in Ungaria, garnison'a ei intercepta provisiunile destinate pentru Turci 479.
- Concubinele*, Sultanului se prezinta acestui-a prin mama sa Sultana Valida 457. Ele au veniturile lor, si sunt foarte respectate deca au nascutu unu fiu; se numescu chasekine 458.
- Condordi* Anastasiu, instructoru pe langa fiii principelui. Dem. Cante-miru 136.
- Congresulu* de Carlovitiu 735—739.
- Conia*, urbe in Caramani'a, ocupata prin Muradu II. 115.
- Coniski*, hetmanu Cozaciloru 492. 493.
- Connorto Anacav Oglu*, unu ingeniosu evreu 497.
- Constantinu*, fiulu lui Constantinu Brancovanu, pere dimpreuna cu parintele seu de sabi'a tiranului; a ramasu unu fiu de elu cu numele Mateiu 627.
- Constantinu*, fiulu lui Duca principe Moldaviei a studiatu filosofi'a sub Spandoniu 136. A luat de soția pe Maria, fi'a lui Constantinu Brancovanu 627.
- Constantinu*, fiu naturalu alu lui Sierban assarabu, dupa ce s'a facutu domnu, Turcii scotindu-lu din scaunu, a fugitu in Poloni'a si a muritu acolo fara successori 627.
- Constantinu* imperatu, unii atribuiescu lui constructiunea a mai multor edificii superbe in Constantinopole 132.
- Constantinu Paleologu*, tramite delegatu la Mahomedu II. si obtiene redicarea obsidiunei Constantinopolei 132. 133. Impresoratu a dou'a ora in Constantinopole, cere si obtiene o capitulatiune onorabila 137. Unu incidente impedece capitulatiunea; si se batu din amendoë partile cu furóre; ér' imperatulu cade mortu 138.
- Constantinopole*, are privilegiulu de a bate moneda 13. 14. Baiazetu I. o impresóra, dar in urma incheia unu armistitiu pe diece ani 67—69. Cum o numescu Turcii in actele publice 68. Mahomedu II. o impresóra. dar' pune pace si se retrage 132. O impresóra a dou'a ora 134. Ocupa partea de catra mare 137. Partea de catra uscatu capituleza; conditiunile capitulatiunei 139. Cucerirea Constantinopolei s'a intemplat in anulu Hegirei 857 seu 1453 de la Christu 141. Cumu s'au luat toate bisericile de la crestini si au fostu convertite in Giamie 141—144. Mahomedu II. lasa a se construi unu palatu superbu in centrulu Constantinopolci 146. Baiazetu II. lasa a se edifica acolo mai multe Stabilimente 18 8. 189. lasa a se repara murii cetatiei ruinati prin unu cutremuru de pamentu 202. Selimu I. intra in triumfu dupa ce a suppusu Egiptulu 245. Prin unu incendiu

- repentinu arde mai tta cetatea 327. Pn la ce naltime se potu edifica casele in Constantinopole 453. E blocata de flot'a venetiana 545. Numera preste patru-sute-mii de case 549. In biserica cathedra de acolo se conservu tte actele si decisiunile patriarhilor de la cucerirea Constantinopolei si pn asta-di 135.
- Coos*, asta-di Istankioi, insula, patri'a lui Hipocrate 258. 770.
- Coranulu*, din ce dialecte este compus 242. Turcii credu ca indivinatiunile scse din Coranu suntu nfalibili 332. In ce casu permite unu armistitiu su pace 415.
- Corbon*, generalu francesu bate pe spanioli 311. 312.
- Corcira*, Insula Corfu 522.
- Corcudu*, fiulu lui Baiazetu II., chiamatu la imperiu 164. 165. Elu restituie tronulu parintelui seu si se retrage la Magnesi'a 167. 168. Atacatu de fratele seu Selimu, se pune in fruntea trupeloru sale si se apera, dar' remane invinsu si strangulatu 207. 208.
- Corinthu*, Baiazetu II. fortifica Istmulu 177. Turcii la apropiarea Venetianiloru fugu, si Morosini ocupa Corinthulu 557.
- Cornaro*, generalu venetianu, impresra si ocupa cetatea Zingu 547. Bate pe Turci si ocupa Noulu-castelu in Dalmati'a 558. Cuprinde de la Turci Canina si Vallona 631.
- Cornaro Andreiu*, nativu de Candi'a, face *admirabili fortificatiuni* la Belgradu 620. 621.
- Coron*, Baiazetu II. o impresra, si ea capitulza 189. Italianii o re-ocupa, dar' capitulza indata 285. Venetianii o impresra din nouu si o cucerescu 521.
- Cosacii*, sub Mahomedu IV. se suppunu imperiului ottomanu 400—404. Mahomedu i adnectza principatului Moldaviei 403. Refusandu-le Mahomedu servitiulu, ei trecu la Tiarulu Rusiei 424 425. Ucrani'a se restituie Cosaciloru 433. Ei nu asculta de invitarea Sultanului 444. mpedeca lucrarea castelului la gur'a Dniprului 452-454.
- Cossova*, cetate in Serbia, bataia memorabile intre Srbi si Muradu I. 56. Intre Unguri si Muradu II. 126—128.
- Costantinia*, urbe in Bosnia, perasita de Turci o ocupa Ludovicu principele de Badenu 597.
- Cotnari*, locu in Moldavi'a, renumitu pentru vinulu seu celu bunu 62.
- Craciun'a*, cetate vechia pe riulu Milcovu 274.
- Credinti'a* Turciloru asupra sufleteloru mortiloru 232.
- Creta*, istori'a acestei insule 382—384. Ibrahimu prin Husein Pasia o ocupa 385. Vedi Candi'a si Cane'a.

- Cretulescu*, mare boieru a luat de soția pe Safta, fiu'a lui Constantinu Brancovanu 627.
- Crime'a*, se suppose Turciloru 155. Câte *casane* numera 422.
- Crimli*, familia distincta intre tataru 186.
- Croati'a*, cucerita prin Baiazetu II 185.
- Croia*, (de la), se citeza memoriile sale asupra bisericeii orientali 402.
- Si istori'a sa despre belulu intre Poloni si Turci 432.
- Croia* Generalu, scapa din Belgradu trecendu Dunarea cu luntrea 622.
- Impresora Belgradului, dar la apropiarea Vezirului se retrage 663.
- Cuca*, ornamentu de capu 275. 474. 610.
- Cudgisierifu*, vedi Ierusalimu.
- Culmu* (palatinulu de) delegatu polonu la port'a ottomana; ostentatiunile lui 231—436.
- Culse*, cetate cucerita prin Osmanu I. de la Greci 15.
- Curbon* marchisu, ataca si bate de duce ori pe Seraskierulu de More'a 546.
- Curma*, urbe mercantile la imbucatur'a Eufratelui 324.
- Curma*, cetate in Russi'a, unde Tatarii au fostu cumplitu batuti de armat'a russesca 330.
- Cursbungii Ogli*, elevu lui Dervish Osman in musica 217.
- Curshunli*, cetate in Asi'a, cucerita de Baiezetu II. 178.
- Curtea* seu port'a ottomana, diversile ei titulaturi 1.
- Curucesme* seu Curukiesme, numele unei strade si unui satu aproape de Constantinopole; etimologi'a cuventului; aici a avutu Sierbanu Cantacuzenu unu palatu 561.
- Cusci Mustafa*, vedi Bostangi Mustafa Pasia.
- Custube*, cetate in Apuli'a, Barbarossa o ocupa 291.
- Cutudgi*, cassiera, istoria interessanta despre ea 770—773.
- Cuzzos*, cetate in Dalmati'a, Dgin Ali Pasia nu o pote ocup'a 631.

D.

- Daghestanu*, provincia in Persia 6.
- Dalmati'a*, intreprinderi bellice in acesta provincia 522. 547. 558 598 631. 655. 664. 670. 735.
- Daltabanu Mustafa Pasia*, seraskieru de Babadaga intra in Moldavi'a, dar' se intorce fara efectu acasa 653. 654. Istori'a lui 716—728. Se face mare veziru 744. Intentiunile sale bellice 745. Isi propune a lu'a vietii'a lui Mufti 746. In urma este acusat la Sultanulu si condam-

natu la mórte 747—749. Morteá lui provóca o revolutiune terribila 749—760.

Damad, ginere séu cumnatu alu Sultanului 668.

Damascu, in limba arabica Demeshk, ce tienu Turcii despre acésta cetate 227. Se supune lui Selimu I. 229, 230. Selimu numesce gubernatore Damascului pe Gazelibegu 241.

Danishmendi, asemenea diaconiloru nostri 40.

Danubiu séu Dunare, Solimanu I. improviséza unu podu preste acestu fluviu aprópe de Buda 263. Assem-nea Mahomedu IV, aprópe de Galati 406. Turcii cadu in Dunare de pe podudu, de la Barcanu si se 'nnéca fórté multi 591. Se decide a se pune unu podu in faéie cu Petrovaradinulu 696. Russii vreau se ocupe podulu de preste Dunare aprópe de Ciuciora 790.

Dar, ce insemnéza in limb'a persiana 9.

Darme, cetate ocupata prin Shahin Lala 55.

Darush-Shifa, significatiunea acestui cuventu 66.

Davidu, regele Iudeiloru, se pretinde a fi fundatorele familiei Chaniloru din Georgi'a 290.

Davidu, stramosiului lui Constantinu Brancovanu, 624.

Davud-Pasia, localitate aprópe de Constantinopole, unde s'a incheiatu pacea cu Poloni'a 432.

Davud-Pasia-Mekeimesi, edificiu redicatu in midi-loculu Constantino-polei 432.

Davul Ismail Effendi, mare thesaurariu, invétia music'a de la principi-pele Dem. Cantemiru 218.

Defterdaru, etimologi'a acestui cuventu; ce officiu este; ce officiali sunt sub directiunea sa; ce venituri are 209—211.

Defter Emini, ce dignitate si ce functiune are 210.

Degenfeld, comandate Venetianiloru bate pe Turci in More'a 522.

Delegatulul, venetianu infruntatu de vezirulu lui Selimu II. imediatu dupa perderea a *mai tóta flot'a* turcésca la Lepante 331.

Delfino Danielo, admiralu Venetianu, bate pe Capudanu Pasia aprópe de Mitilena 631. Ocupa cetatea Ciclut in Dalmati'a 670.

Deli Balta Ogli, Aga Ieniciloru singur, pe care nu l-au omoritu Ien-cerii, la Zenta 708. Dar' l-au taiatu in bucati Germanii dimpreuna cu pe toti ceialalti Turci 709.

Deli Husein Pasia, guvernatore in Dalmatia, istori'a acestui celebru e-rou 523—524.

Deliberi, corpu de cavaleria turcésca 171.

Demetriu Mora Crali, despotu in Morea 115.

- Demetriu S-tu*, numitu la Turci Casim-Giuni; ei tienu acêsta serbatóre 372.
- Demir-Capu*, munte, însémna pórtá sêu passu de feru 184.
- Derbend*, ca si *Demir-Capu*.
- Derende*, cetatea ocupata prin *Selimu I.* 241.
- Dernisa*, cetate in Dalmati'a, Venetianii i dau focu 509.
- Dervisi*, monachi turci, sunt de patru speçii 51. 52.
- Dervisiu Sieban Aga*, tramisulu Ghanului de Crime'a pentru a incheia pace cu Polonii 654.
- Desculecarea* lui *Solimanu* principe de Nera, fundatorele imperiului otomanu 27 in prefatiune.
- Despihci Emir*, musicantu turcu 217.
- Devlet Ghirai*, fiulu lui *Selimu Ghirai*, Chan alã Tatariloru, destituitu si tramisu in esiliu la Chio 181. Repusu pe tronu , comanda ostea Tatariloru in espeditiunea contra Rusiei 183. 329. I se ordina a mantiené pacea cu Rusi'a 781. 782.
- Dgin Ali Pasia*, guvernatorele Hertogovinei , remane batutu de Venetiani ; esplanatiunea cuvintului *Dgin* 631.
- Diamantu*, gasitu intre ruinele unui palatu 134. 135.
- Diarbekir*, provincia la marginile Kurdistanului 219.
- Dib Alaiu*, grosulu armatei 302.
- Didone* sêu *Eliz'a*, regin'a Chathaginei, imitata prin *Mahomedu II* cu pamentulu câtu o *pele de bou* 132.
- Dierbeghi*, cetate ocupata prin *Selimu I* 241.
- Dilsis Muhamedu Aga*, unu mutu, descopere lui *Kioprili* conjuratiunea ce *Kislar Aga* tiesea in contra lui 640.
- Dintele* lui *Mahomedu*, cumu se adóra de catra Turci 129.
- Dionisiu*, monachu greçu, filosofu, theologu si medicu 135.
- Diptamu*, dictamnus cretica, érba de *Creta* , cumu i dîcu Turcii 382.
- Directorii* cabinetelor sêu cancelarielor 210.
- Diulbend Aga*, koltuk vezirleru, ce functiune are 633.
- Diurge*, provincia cucerita prin *Baiazetu I* de la Sultanulu Egiptului 71.
- Div Ali Aga*, este restabilitu in postulu de *Kulkiahia* 753. Cumu scapa de persecutiunea lui *Hasan Pasia* 766.
- Divancanu*, sala de audientia la vezirulu, situatiunea, si preste totu descrierea ei 583—585.
- Divan-Kiatibi*, si *Divan-Effendi*, scriitori, secretari in *Divanu* , si la marele veziru 259. 260.
- Dnipru*, Boristene, Rusii ilu facu navigabile 742.
- Dobe*, cetate in Bosnia, cucerita prin Germani 716.
- Dobrudgia*, descrierea acestei provincii 309. 310.

- Dogris*, nepotu lui Osmanu I, prin rumperea unui podu se inneca in apa 21.
- Dalhoruki*, generalu russy, se intrunesce cu Circo, generalulu Cozaciloru pentru a se oppune Turciloru 454.
- Dolnu*, cum se observa la Turci 322.
- Domnesti*, satu in Moldova, unde s'a retrasu principele Duca 493.
- Donamna Humaiun*, triumfu, festivitate 302. 655.
- Donesiu*, fluviu in Ucrani'a 179.
- Dorgud Aleb*, fiulu lui Osmanu I, se face guvernatore de Ainegiolu 19.
- Doria Andreas* (Andrevirius), batutu de Turci isi resbuna si elu asupr'a loru 297. 298.
- Dorodgianu Ahmedu Pasia*, rebelii ilu facu mare veziru 753. Mustafa II. ilu confirma in postulu seu. Notitia despre elu 760.
- Doroshensco*, hetmanulu Cozaciloru, se supune protectiunei lui Mahomedu IV. 403. 404. Se revolta in contra Turciloru 414. Dupa aceea vine insusi a-si offeri servitiile sale Sultanului, dar' i se refusa 424. Acestu refusu l-a facutu de a trecutu in partea Tiarului 424. 437. Discursulu seu cu asta ocaziune 438—441. Scrisorea sa catra Tiarulu si respunsulu acestui-a 441—442.
- Dositheiu*, patriarchulu Ierusalimului 136.
- Dragoman-Kioi*, unu satu unde se intrunescu pasurile Kiz-Derbend si Capuli-Derbend 617.
- Drava*, fluviu, Ungurii vreau se tréca peste elu 262—263. Germanii aprindu si ardu podurile 533. 534.
- Duora*, cetate in Dalmati'a, ocupata prin stratagama de catra Venetiani 509. Turcii o impresóra, dar Valier o elibera 522. In vanu o impresóra Pasia din Bosnia 547. Prin pacea de la Carlovitiu se lasa Venetianiloru 739.
- Duca*, principele Moldaviei, scurta istoria a sa 406. Mahomedu IV 'lu destituie si-lu despoie de tóte averile 407. Se face Hetmanu alu Ucraniei, si apoi cade in man'a Poloniloru 403. Captivitatea si mórtea lui 493. 494. Anastasia veduva lui se marita dupa Liberiu Geralchari 601.
- Duc* (Le) medicu francezu vindeca pe Kioprili Oglu Numan Pasia de o bóla imaginaria 783.
- Duelu* intre unu rege si unu Sultanu 122.
- Dulcigno*, portu renumitu la marea adriatica, impresoratu dar' fara efectu de Venetiani 689.
- Dumdar* séu *Dimdar*, fiulu lui Solimanu Shah, etimologi'a acestui cuventu 9.

- Dumnedieu*; câte nume i dau Turcii 50. Elu, ér' nu omenii impartu corónele 195.
- Dundar*, post-garda, cari retienu pe cei care retiréza séu fugu de la lupta 302.
- Dunevald*, generalu germanu, Victoriele sale in Slavoni'a 552--553.
- Duns* Ion, reprobata de principele Dem. Cantemiru 36.
- Durai*, (Durazzo), cetate la confiniele Dalmatiei, ocupata prin Venetiani, si reocupata prin Turci 149. 150.
- Dydomathicon*, cetate data lui Orchanu, si apoi restituita prin acest'a vechiului ei posesore 38.
- Dymotica*, Baiazetu II. abdicandu de la tronu, a cerutu se se retraga aici in viétia privata 200.

E.

- Ebedi*, semnificatiunea acestui cuventu 476.
- Ebged*, ce insemnéza 325. 603.
- Ebubekir*, unul dintre patru interpretatori ai Coranulu, si succesoru immediatu alu lui Mahomedu; unde è immormentatu 7. Persianii ilu blastema, Turcii ilu adóra 192.
- Ebu Eiub Ensari*, generalu mahomedanu, se descopere mormentulu seu la Constantinopole intr'un suburbiu care apoi s'a numitu Eiub, si unde i s'a pusu o Turbe 143—146.
- Ebulfarage*, vedi Abulfarage 8.
- Ecolt*, cetate, Turcii staruiescu a se restitui lui Tököli 461.
- Edictu*, pentru a poté bé vinu 371.
- Edictu publicu*, pentru inolarea captivilor in armata 50.
- Edrene Capu*, port'a spre Adrianopole 134.
- Edrene-Mevlasi*, judecatoriu eclesiasticu, in Adrianopole 69.
- Efectulu*, ce produce asupra soldatiloru turci impregiurarea cand casele cu banii armatei sunt in periclu 269. 270. 352.
- Efendi*, numele de *Gelebi* se schimba in *Effendi*, titlu care se da numai persóneloru distincte 58. Cuvéntulu in sine insémna omu invetiatu 260.
- Egen Osmanu pasia*, se revolta in contra lui Solimanu II. 587. Dar' remane batutu 600.
- Egiptenii*, dupa mórtea regelui loru se suppunu lui Selimu I. care-i primesce in grati'a sa 240. Ei credu ca sclavii trebuie se domnesca asupra loru 225—226. Se revólta in contra Turciloru, dar sunt batuti 258. 259.
- Egire*, vedi Agri'a.

- Egribos*, Negroponte. insula, o ocupa Mahomedu II. 153. In vanu o ataca Venetianii 598.
- Egri-Capù*, port'a strimba 134.
- Egrigos*, cetate ce Germanu Ogli o da ca dote ficei sale maritata dupa Baiazetu I. 54.
- Eiub*, suburbiu in Constantinopole, unde Dorodgianu Achmedu Pasia si-a edificatu o casa 758.
- Elbistanu*, provincia in Asi'a mica 128.
- Etenca*. fiu'a lui Constantinu Brancovanu, maritata dupa Scarlatu, fiulu lui Alexandru Maurocordatu 627.
- Elie*, principele Moldaviei, alu carui tata Radulu, a luat pe Stanca, fiu'a lui Constantinu Brancovanu 627.
- Eliza*, vedi Didone.
- Elizabetha*, fiu'a lui Constantin Cantemiru 508.
- Elkahire*, capital'a Egiptului 235.
- Elkasim Mirsa*, persianu. scurta istoria a faptelor sale 303—305.
- Elmasu Mehemedu Pasia*, se face Seraskieru in Albani'a si apoi guvernator in Bosni'a 670. Istori'a sa 676. Se face mare veziru 678. Bravur'a sa 687. Consiliulu seu 698—700. Face raportu falsu Sultanului, si se decide a se lupta cu inamiculu 704. Discursulu seu 705. Ataca pe inamicu 707. Ienicerii ilu taia in bucati 708.
- Elvadz*, cetate data lui Muradu I. in feudu 55.
- Emanet*, ce functiune este 211.
- Emanuel Paleologu*, primeste ambasadorii lui Baiazetu I, si incheia unu armistitiu, in urm'a caruia se face tributariu Turciloru, si Turcii edifica prim'a Giamia in Constantinopole 68—70. Cere ajutoriu de la Tamerlanu in contra lui Baiazetu, 70. 71. Concede lui Mahomedu fiulu lui Baiazetu I se tréca pe sub murii Constantinopolei in Europ'a 89. 90.
- Emirghiun Ogli*, chanu persianu, mare maiestru in artea musicala 371. 372.
- Emiri*, acesti-a sunt descendenti lui Mahomedu prin fiau sa Fatima; privilegiile si darulu loru spiritualu 128. 129. Ei se numescu si Sherifi si Seidi 241.
- Eniru Mahomedu*, principe arabianu se revolta contra lui Achmedu II 670. Dar' remane batutu 685.
- Emrudu*, cetate maritima, se supune lui Orchanu 84.
- Endelos*, vedi Andalusia 185.
- Ensari*, explicatiunea acestui cuventu 145.
- Eperies*, cetate in Ungari'a, ocupata prin Tököli 460. Germanii prin generalul Schulz o reocupa 513.

- Epibati*, satu in Moldavi'a. ajunge in posesiunea faimosului Apocaucau 542. *Duóe dile* departare de la Constantinopole 90.
- Epidaurus Limeria*, fortarétia considerabila in More'a 556.
- Enchile*, séu *Erkile*. cetate 307.
- Erdedi*, cetate in Slavonia, ocupata de Dunevald 553.
- Erdel*, Ardélú, Transilvanin'a, redată principelui seu 641.
- Erdisiu*, cetate la confiniile Shirvanului 306.
- Erdogrulu* séu *Dogrulu*, fiulu lui Solimanu Siahu, etimologi'a cuventului 9. Faptele si mórtea lui Erdogrulu 10—12.
- Erdogulu*, pretinsu fiu alu lui Baiazetu I. 75.
- Ergena*, locu mârécinosu, intre Constantinopole si Adrianopole 114.
- Erizzo*, guvernatore de Cattaro 664.
- Ermenaka*, cetate ocupata prin Turci de la Usanhasanu 155.
- Ermidu*, cetate ce se supune sceptrului ottomanu 33.
- Erostratu*, care a datu focu templului Dianeî in Ephesu, comparatiune intre elu si Venetiani 557. 558.
- Ertucalu*, pretinsu fiu alu lui Baiazetu I. 79.
- Erzenurumi*, ce cetate séu provincia este 341.
- Erzerum*, cetate asupra Eufratelui, etimologi'a cuventului 101. 309.
Muradu IV. bate pe rebellulu Abassa, si-lu face se fuga la Erzerum 366. Halil Pasia impresóra cetatea, dar remane batutu 368.
- Esempu*, particulariu de betia 376. 440.
- Esempu*, rar de grassime la Shismanu Ibrahim Pasia 425.
- Esempu*, rar de ospitalitate 309.
- Eski Geliboli*, Nicopolea vechia, ocupata prin Mahomedu I. 100.
- Eski Giami*, cea mai vechia si mai mare biserica in Adrianopole 116, 118.
- Eski Serai*, palatulu vechiu 146.
- Eski Serai Agasi*, directorele Seraiului 146.
- Eski Sheri*, cetate vechia. 15. 19.
- Eskizagena*, cetate, se incorpore imperiului ottomanu 46.
- Esrafi*, omeni santi, derivatiunea cuventului 317
- Essecu*, cetate, contele Lesley, o surprinde si o cuceresce 513. O perasescu Turcii si ardu o mare parte a podului 533. Vezirulu intaresce garnisóna din Essecu, care inse se preda Germaniloru 552. 553, Kioprili o impresóra, dar' fara resultatu 623.
- Essel*, fluviulu Volga 325.
- Etabeki Schahin Lala*, mare veziru, generalu valorosu, ocupa Adrianopole, apoi Filipopole si Eskizagena in Traci'a 44—46.
- Eugenu*, principe de Savoia, Leopoldu imperatu ilu numesce generalu-comandante contra Turciloru 693. Merge intr'adjutoriulu Petrovara-

- dinului 696. 697 Il lauda Codgia Giafer Pasia 699. Pune armat'a in ordu de bataia si remane in asta positiune tóta nóptea 701. Urmaresce pe Turci cu multu curagiu 703. I attaca fara a le cunósce positiunea 706—708 Taia in bucati pe toti Turcii 709. Trupele sale subjuga tóta Bosni'a 716.
- Eunuchi*, negri si albi; sarcin'a acestoru din urma in Eski-Serai 146.
- Euphimia*, reliquiele ei se conserva in Silivri 146.
- Euphratulu*, cumu ilu numescu Turcii 224.
- Euris* séu *Evrís Channu*, genorálu persianu face multe stricatiuni Turciloru 342.
- Europa*, dupa Arabi se marginesce cu Siri'a, ér dupa Turci cu Bosphorulu etc. 6.
- Eustachiu*, principe de Dabigia, marita pe fia sa dupa Duca 406. Inaltia pe Petriceicu la cele mai distincte onoruri 417.
- Evarinu*, ce urbe este 333.
- Evladi Resul Allah*, fiii profetului, 128.
- Evreica*, la obsidiunea Viennei 284.
- Evreii*, cumu le dicu Turcii 340.
- Evreii*, din Kirk-Ecclesi'a 425.
- Evrenus*, vedi Ornusbegu 87.
- Evreu*, astutu si reutatosu 135.
- Ezanu*, professiunea de credintia, si cantare de lauda la Mahomedani 140.
- Ezornik*, séu *Essorniki* cetate ocupata prin Venetiani de la Turci, si apoi érase recuperata prin Mehemedu Pasia sub Mahomedu II. 149. 150.

F.

- Fabula*, despre unu catíru 626.
- Façia alba*, séu négra, terminu de lauda séu dispretiu 53.
- Falangagi* vedi Muhziri 751.
- Fâlcii*, urbe si districtu in Moldavi'a asupra Prutului, unde moldovenii au batutu cumplitu pe Turci 158.
- Falconu* siomu albu, passere fórté rara, tributu portii ottomane 99. 275.
- Famagusta*, vedi Magusa.
- Fars*, explicatiunea acestui cuventu, Vedi *Sunnet* 146.
- Fatih*, supranume datu lui Mahomedu II; ce însémna acestu cuvêntu 131.
- Fatima*, fi'a profetului Mahomedu, descendenti ei sunt Evladii etc. 128. 129.
- Fazil Pasia*, barbatu fórté renumitu la Turci 709.

Feizullah Effendi Mufti, midi-locesce dignitatea de mare Veziru, pentru Daltabanu Mustafa Pasia 718. Se determina a-lu resturná 721. I face promissiune favorabile 721. Ilu acusa la Sultanulu 725. 747. I grabesce mórtea. Istori'a acestui Mufti 755—758. Mórtea si immortalizarea lui 759. 760.

Felibe, vedi Philipopole.

Femeile, nici ale Ieniceriloru, nu potu trece prin strad'a Akserai unde è casarm'a acestor'a 139. 140.

Femeile, tatariloru cercassiani, cumu se considera ele 180. 181.

Fener, vedi Phanaru 135.

Fenomenu, appare pe ceriu deasupr'a Constantinoplei 362.

Ferdinandu I, Firindos, rege alu Ungariei si Bohemiei pe acela timp, merge in persóna a impresorá Buda 283. Dar' remane batutu 284. Alta notitia despre elu sub titlu de *regele germaniei* 298.

Ferhadu Pasia, a fostu mai ántáiu defterdaru sub Selimu I in Constantinopole 141. Care apoi i-a datu comand'a in contra lui Olaidevlet 219. A luat de soçia pe sor'a lui Selimu, si s'a facutu Caimacamu Pasia 246. Tiene in secretu mórtea lui Selimu 248. E tramisu in Amasi'a, si ucide pe o multime de innocenti 251. E tramisu in Asi'a pentru a suffocá o revolta 254. Ucide pe Sheh Suvar Oglu 256. 257. Se face mare veziru, dar a fostu indata destituitu 344. Se lupta cu succesu contra Persianiloru 347.

Feriole, ambassadoru francezu, vrea cu totu pretiulu se aiba unu *Chilat* 229. Faptele si istori'a sa 732—834. Profeti'a lui Ciorluli Ali-Pasia despre Feriole 777.

Fetihie, o giamia in Constantinopole 144.

Fetwa, compusu cu Sahibi, este unulu din numile ce se dau lui *Mufti* 47. In sine insemnéza sententia, vedi Coranu 415.

Filuri séu *Fiuluri Altun*, numele unei specii de moneda 69.

Firance Padishahi, acestu titlu se da numai regelui Franciei; originea acestei numiri 300. 301.

Firari séu *Ferari Hasan Pasia*, rebelii ilu facu Caimacamu 753. Aviséza pe principele Dem. Cantemiru, ca vezirul a decretatu exilarea sa 734 Achmedu III. ilu confirma in dignitate de Caimacamu 763. Ilu face Defterdaru 765. Ilu tramite seraskier in Babadagu, apoi ilu face Beglerbegu in Romeli'a, si in urma este aruncatu in marea marmora 766.

Firatau, numescu Turcii fluviurile Euphratu si Tigru 224.

Fluturi, albi si rosii, spaim'a Persianiloru 223.

Focu artificiosu de a aprinde navele inventiunea unui officieriu spaniolu 649.

- Fontaine La*, primu interprete pre langa Feriole 734.
- Formula de juramentu*, la imperatii turci 172.
- Formula*, usitata in scrisori la Turci si Persiani. 219.
- Francesii*, Ifrenghi, se arêta cu o flota innaintea Mitilenei. dar curendu se retragu 189. Se lauda ca regele lor sta in legatura de sange cu Sultanulu 301. Se servescu de o apucatura in Constantinopole 311. Cumu i numescu Turcii 340.
- Franchii*. pe cine numescu Turcii cu acestu nume 173.
- Franci'a*, aliata cu Solimanu I. 300. Cere adjutoriulu acestui-a 311. 313. Pedecela ce pune la incheierea tractatului de pace 599. 600. 609. 650. 665. 732.
- Fratididiu*. ce tienu Turcii de omorurile comisse de Sultanii lor 94.
- Fratu*, fluviulu Euphratu 224.
- Fridericu-Augustu*, duce de Saxoni'a numitu de Turci Frange-potcove, comanda armat'a imperatului Leopoldu contra Turciloru 679, Turcii se retragu, si se retrage si elu 681. Impresor'a Temisiór'a, dar la apropiarea armatei Sultanului se retrage 686 Ataca pe Turci, dar remaue batutu cu mari perderi 687. Este alesu rege Poloniei, si se prepara contra Turciloru 720—723. Tramite plenipotentiaru la Carlovitiu pe Stanislavu Michelovski 736. Sub ce conditiune primesce pacea 738. Carolu XII, regele Svediei ilu detronéza, si elu anca abdica la tronu in favorulu lui Stanislav 778. 779.
- Fudulu Ghiaru*, nume ce dau Turcii Poloniloru 340.
- Fuduluk*, ostentatiune propria Poloniloru 331.
- Funduklu*, locu de petrecere in Pera 562.

G.

- Gabriel* seu *Gavrilu*, archangelulu, Turcii credu ca elu le duce sufletele lor in paradisu 176.
- Galata*, suburbiu in Constantinopole 134.
- Galati*, cetate renumita in Moldavi'a 177.
- Galibe Divan*, consiliulu seu divanulu Sultanului, descriere 610. 699.
- Gallicin Basiliu* principe, generalu russescu, expeditiunea contra Tatariloru nu-i succede 554. 555. 605. 606.
- Gallipoli*, Musa Celebi se încerca in van a cuprinde strimtórea de aici 88.
- Gamzebegu*, guvernatore Andaliei 111.
- Garbi'a*, regatu in Spani'a, ocupatu de Saraceni, asta-di è suppusu regelui Portugaliei 327.
- Garbus'a*, castelu in Candia, ocupatu de Turcii prin tradarea unui officieru spaniolu, 649.

- Gardistii* sultanului facu servitiu de onôre pâincipelui Moldaviei 276.
- Garzoni Pietro*, acusa pe Cornaro Andreiu, care a facutu *admirabili fortificatiuni* la Belgradu, ca elu a tradatu acêsta cetate 620.
- Gavri*, sultanulu Egiptului, face pace cu Baiazetu II. 208. Originea sa 225. Tramite delegati la Selimu I. si-i offere amiciti'a sa 225. 226. Tradatu de Gazelibegu, intra in lupta cu Selimu, se bate intr'un modu miraculosu, si in urma storsu de ostenêla cade mortu 227—229.
- Gaza* sêu *Gassa*, cetate; Selimu I, se campêza cu armat'a sa aici 235. Locuitorii de acolo ucidu pe toti invalidii si ranitii lui Selimu 236. Selimu isi resbuna asupra loru 241.
- Gazelibegu*, guvernatore de Aleppo, inimicu in secretu alu Sultanului Gavri, se offere lui Selimu I, sub certe conditiuni 227. Selimu ilu face guvernatore Damascului 241 Se revolta, dar' remane batutu si ucisu 253—255.
- Gazi*, invingêtoriu, sêu martiru 285. 638.
- Gazifazil*, capitanu experimentatu insoçiesce pe Solimanu fiulu lui Orchanu in Europa 34. 35.
- Gebegi Basi*, comissariu de artileria, Vedi *Topci Basi*, 678.
- Gebegii*, cei dântâiu incepu rebeliunea in Constantinopole 752.
- Gebeli Maktab*, culme sêu munte 236.
- Geidgeon*, cetate ocupata prin' Mehemedu Begu 224.
- Gelebi*, significatiunea acestei numiri, ce se da unoru *koltuk vezirleri* 633.
- Gemeni*, fii duoi se nascu Sultanului Achmedu II. 655.
- Gemisghierg*, cetate cucerita prin Turci 224.
- Gemu*, fiulu lui Mahomedu II. 163. Significatiunea acestui nume 168. Faptele, aventurele, mórtea si calitatile sale 168—176.
- Genealogi'a*, familiei ottomane 31. In prefatiune.
- General-lami*, comandante armatei Croatiloru; acest'a è celebrulu comite Ion Torquatu 185.
- Generositatea* unui principe barbaru 97.
- Genovezii*, precandu erau domni in Kiefe, se dice ca au convertitu pe Tatarii de acolo la legea christiana 179.
- Georgi'a*, vedi Giurgistanu.
- Georgianii*, ce valóre au in Constantinopole 183. Istori'a acestui poporu ca locuitoriu in *Giurgistanu* 289. 290. Ce nume le dau Turcii 340.
- Georgiu Cantacuzenu*, fratele seu Sierbanu, ilu tramite in calitate de ambâssadoru la imperatulu Leopoldu 507.
- Georgiu Cantacuzenu*, fiulu lui Sierbanu, se refugiâ in Transilvani'a 507.

- Georgiu principele Serbiei*, da adjutoriu lui Musa Celebi 89 Elu a maritatu pe fia sa dupa Muradu II, care in legatura de sange si amicitia a scosu ochii la duoi fii ai sei 89. 117.
- Georgiu sântu*, Turcii i dicu Chisrelles, si-i tienu serbatórea 372.
- Gerah* seu *Dgerrah*, primu-medicu de curte 576.
- Germanii*, ce valore si ce pretiu au in Constantinopole 183. Ce nomenclatura le dau Turcii 340.
- Germian Ogli*, principe de Phrigia, marita pe fia sa dupa Baiazetu I. 54. Care apoi i cuprinde tóte tierile si-lu tramite in exiliu 61.
- Geru* mare in Constantinopole 362.
- Gessair* seu *Dgessair*, Algiru seu Algeri'o 313.
- Gessire*, ce insula este 224.
- Gherghina*, cetatiuia vechia langa Siretu, fundata de Traianu 273.
- Ghiau Peresti*, care adóra tauri 222.
- Ghica Georgiu*, principe Moldaviei si in urma alu Munteniei, este tradatu prin fiulu seu Gregoriu 419.
- Ghieduk Ahmedu Pasia*, mare veziru sub Mahomedu II, ocupa provincia Varsak 155, Significatiunea numelui Ghieduk 155. Devastéza Apulia 159. Este accusatu de tradare si pedepsitu cu mórte 178.
- Ghieduk Pasia*, se revólta in Asi'a, dar' remane batutu, si in urma prinsu si transmisu la Constantinopole 588. 600. 601.
- Ghierai*, nepotulu lui Ginghischanu, primul care ocupa Crimea 5. De la acest'a, toti Chanii Tatariloru isi adapgu numele de Ghierai 6.
- Ghierai* seu *Gherai*, istori'a acestei familii de Chani ai Tatariloru 156. 157.
- Ghierci Taman Bogasi*, bosforulu 325
- Ghilanu*, provincia in Masanderanu 5. Mai de multu se numia Hircani'a 286.
- Ghiossui*, rîu in provinci'a Sarichanu, unde Baiazetu II. face unu podu de pétra forte frumosu. Etimologi'a cuventului Ghiossui 203.
- Ghiudgighin*, numele unei specii de corbi ce se gasescu in vecinetatea cetatiei Bahadaga 506.
- Ghiumah*, cetate in Persi'a, cucerita prin Selimu I. 218.
- Ghiumish Chane Emini*, ce functiune are 211.
- Ghiumrukci* seu *Ghiumruk Emini*, dignitate, functiune 211. Ce inseamnă cuventulu Ghiumrukci 500.
- Ghiumrukci Husein Aga*. celu mai avutu turcu pe acelu timpu si mare amicu alu lui Mahomedu IV. 562.
- Ghiundogdi* seu *Giundogdi*, fiulu lui Solimanu Siah; etimologi'a acestui cuventu 9.
- Ghiunduz* seu *Giunduz Aleb*, fiulu lui Erdogrulu 12. Móre combaten-

- du eroicesce 15. Parintele seu i dadese guvernamentulu de Eskisheri 19.
- Ghiunge*, cetate in Giurgistanu fundata prin Ferhadu Pasia sub Muradu III. 347.
- Ghiuzelhisar* seu *Giuzelhisar*, unu castelu fôrte frumosu, edificatu pentru a taia Europeaniloru tóta comunicatiunea cu Asi'a 67.
- Giaber* seu *baber*, diniôra cetate, asta-di unu conventu de Dervisi; celebru pentru monumentele redicate intra memori'a lui Solimanu Siah si Ebubekiru 7.
- Giambalatu Sade*, fiulu lui Giambalat, Muradu IV, ilu face generalu cavaleriei in Romeli'a 370.
- Giamboli*, vedi Ianopoli 157.
- Giamie*, templu unde se celebra rugatiunile de Vinerea 40. E prerogativa rezervata numai Sultaniloru de a-si da numele la Giamii, precumu *Muradie* etc. 48.
- Giami Atik*, templu vastu, templu vechiu 87.
- Giamik*, cetate si provincia in Asi'a, cucerita prin Baiazetu I. 64.
- Gianta*, insula in marea adriatica. Muradu II. o devastéza 114.
- Giarkhisar*, castelu, Osmanu I. ilu ocupa prin o stratagema 16. Si apoi ilu da sub guvernamentulu fiului seu Hahan Aleb 19.
- Giga*, cetate ocupata prin Mahomedu I. 97.
- Ghihan Numa*, numele unui grandiosu palatu in Adrianopole 134.
- Ghihanghir*, fiulu lui Solimanu I. 307.
- Ginghis-chan*, principe Tatariloru Oguziani, irrumpe in Persi'a. Significatiunea acestui nume 3.
- Gin* seu *Dgin Ali Pasia* 631.
- Giogerginlik*, castelu seu cetate la confiniile Moreei 114. 115. 149.
- Gioksu*, insémna apa azuria, unu micu riurelu 133.
- Giongulli*, numele unui corpu de cavalerie la Turci 170. 171.
- Girid*, sagéta scurta si usiôra, cu care se servescu Turcii 122. 123.
- Giuluk*, cetate, semnificatiunea acestui cuventu 153. Se dice si *Giuleki* 183.
- Giulus-Name*, littere prin cari Sultanii anuncia suirea loru pe tronu 598.
- Giumani* seu *Dgiumani-Kiashuf*, rebelu in Egiptu; significatiunea cuventulu 258.
- Giume Nemazi*, rugatiunile de Vinerea in *Giamie*, 40.
- Giumulgina*, cetate si provincia in Romelia 153.
- Giurgistanu*, ce insémna; tiéra situata intre pontulu euxinu si marea caspica 289. 290. Solimanu I. cuceresce tóta tiér'a 305.
- Giurgiu*, urbe vechia in Romani'a, intre Silistri'a si Nicopole 370.

Giusselgehisar, cetate ocupata prin Venetiani si reocupata prin Turci 150.

Goinicu, cetate se supune Ottomaniloru 23.

Gommenizza, cetate in provinci'a Achaia, Venetianii o ocupa 522.

Gondol'a seu *Barc'a* Sultanului, descriptiune 732. 733.

Gordiana, vedi Kurdistanu.

Gracovi'a, cetate in Dalmati'a, Turcii se încerca in vanu a o recuceri 655.

Gradisca, cetate in Slavoni'a, unde Ferdinandu se retrage dinnaintea puterei Turciloru 284.

Grassaci, castelu in Dalmati'a, ocupatu prin Venetiani 598.

Grecesculu imperiu, era impartitu pe la *anulu* 1204, in trei suveranitati seu trei parti 148.

Grecii, locuiescu in Constantinopole mai cu sêma in partea ce se chiama *Phanar* 135. Academi'a si eruditii loru in Constantinopole 135 136. Cumu li se ieau bisericile in Constantinopole 141—144. Mahomedu II. i bate 149. Ce nomenclatura le dau Turcii 340. Unu grecu este laudatu pentru desteritatea sa in musica 372 .Sufferintiele Greciloru din partea Venetianiloru in Chio 668. 669. 684.

Grecu, unu preotu, trebe se ingrópe pe unu Mufti 759.

Gregoras Nicephoru, despre Gingis-chanu 5. Despre Aladinu sultanulu Iconiei 10. 18. Despre casatori'a lui Orchanu 29. Despre Chaireboli 36. Despre Solimanu fiulu lui Orchanu 37. Despre Amuriu si amicitia acestui-a cu Ion Cantacuzenu 43. 44. Despre divisiunea imperiului persianu 80. Despre Sylebri'a 9. Despre reliquiele si ruinele de acolo 146.

Gregoriu Ghica, principe Munteniei, istori'a lui 417—419.

Gritti Andrea, midi-locesce pacea intre Turci si intre Venetiani, candu Baiazetu II a pusu pace cu *toti vecinii sei* 189.

Gulam, mare musicianu arabu 217.

Gumurgina, cetate in Asi'a, cucerita prin Turci 54.

Gutta, Turcii ceru derimarea acestei cetati 461.

II.

Hadis, explicatiunea acestui cuventu 203.

Hadise, cetate ocupata prin Mehemedu Begu 224.

Hafiss Ali pasia, guvernatore de Diarbekir attaca in vanu Bagdadulu 366. Elu este destituitu. Ce insêmna cuventulu Hafiss 367.

Ilagi si *Hadgiu*, explicatiunea acestoru cuvinte 163.

Hagi Bektash, fundatorele unei secte de Dervisi seu monachi turci 50.

Se fia ôre acest'a tatalu lui Calenderbegu? 264.

Hagi Gierai, principe tataru 156.

Hagilbegu, se nasce certa între elu și între fratele seu Tursonbegu 33.

Ilu strapunge candu voia a-lu îmbrăcioșă; dar' și elu mōre în carcere 34.

Haidar, tatalu lui *Ismail*, celu dântăiu care a inventatu turbanulu roșiu 193

Haidargianu, fratele regelui Persiei încheia pace cu Turcii sub Muradu III. 347. 448.

Haiducii, de la Shehirkioiu lasati liberi, și apoi pentru frangerea cuventului puniti cu mōrte 619. 620.

Hakim, domnu Cordubei în Spani'a, conjuratiune în contra lui; alunga pe musulmani din *Creta* 382.

Halamiru Ahmedu, satrapu persianu 71.

Halil Pasia, guvernatore de Caminietiu 408. Bate pe Poloni în Ungaria 490. Se oppune, dar' în vanu impresorarei cetătiei Coron 521. Armata' a readunata în Belgradu îlu numesce Seraskieru 649. Primesce ordinu de a 'mpedecă progressulu Germaniloru în Ungari'a 653.

Halil Pasia, mare veziru sub Achmedu I, se prepara cu armata contra Persianiloru 358. E tramisu a impresoră cetatea Erzerumu unde se retrăsese rebellulu Abassa, dar' a remasu batutu și în urma destituitu 367. 368.

Ham, cetate ocupata prin Mehemedu Begu 224.

Hamid Oglu, principe persianu, se offere cu tōte tierile lui Muradu I. 54. 55 114.

Hamni, castelu în Europ'a la confiniile Asiei 35.

Hamze Mirsa, de origine tataru, faimosu generalu persianu 345. 346.

Hapsa, urbe mica nu departe de Adrionopole 755.

Haragi Muhasebedgi, ce funcțiune are 210.

Haragiu, tributulu fixu ce trebe se platesca Sultaniloru toti acei-a cari nu sunt mahomedani 613—615.

Haragiu Bashi, vulgo Dgizedar, perceptorulu de dare 614.

Hardeck, conte de, se dice ca prin tradarea sa au ocupatu Turcii Iaurinulu 349.

Hasan, fiulu lui Muradu II, 129.

Hasan Aleb, fiulu lui Osmanu I, are guvernamentulu în Giarhisar 19.

Hasan Pasia Firari, pentru ce i s'a datu numele de Firari și ce însemneza acestu nume 173.

Hasan Pasia Silahdar, guvernatore de Chio, capitulēza înaintea Venetianiloru 667—669. Se face guvernatore de Diarbekiru 677.

Hasan Sultanu, a fundatu o mare Giamia în Tibris 288.

Hasin Kesfi, cetate ocupata prin Mehemedu Begu 224.

- Hasnadar Bashi*, custodele thesaurului Sultanului 246.
- Hasnadar Ibrahimu Pasia*, functiunile sale; iubitoriu de vinu; assecura pe principele Demetriu Cantemiru, ca Tököli totdeauna a fostu in contra obsidiunei Viennei 465. Mustafa II. ilu tramite in calitate de plenipotentiaru extraordinariu la imperatulu Leopoldu 739. 740.
- Hasrudu Begu*, guvernatoarele Bosniei, nu numai libera Suli'a de supu impresorarea armelor crestine, dar' cuceresce anca si cetatea Kilis 290.
- Hatil Pasia*, vezirulu lui Mahomedu II, se dice ca a fostu, coruptu de crestini pentru a retardà ocuparea Constantinopolei. Notitia despre elu 137.
- Hatvanu*, cetate in Ungari'a, se supune Germaniloru 531.
- Hegeti*, cetate ocupata prin Mehemedu Begu 224.
- Hegira* in comparatiune cu er'a christiana, 5 in prefatiune.
- Heglulu* (?) principe de Munteni'a primesce in refugiu pe Barbu Basaraba, alu carui fiu cu numele Laiosa a adjunsu pe scaunulu domnescu dupa mörtea lui Heglu 626.
- Hegegi*, se supune potestatiei ottomaniloru 23.
- Hekim Effendi*, primu-medicu de curte 576.
- Herat*, cetate, posibilu ca è Nera 5.
- Herbelot*, citatu 6. 7. 50. 56. 241.
- Herconisi'a*, cetate, dupa pacea de la Carlovitiu are se i se derime intariturele, si nu mai pöte fi fortificata 737—738.
- Herge*, cetate ocupata prin Mahomedu I. 100.
- Herkie*, asta-di se numesce Caramuseke, se supune prin capitulatiune lui Alibegu sub Sultanulu Orchanu 30.
- Hernies*, cumu o vindeca Albanesii 292. 293.
- Hero*, principe Moldaviei, a datu Turciloru intr'unu modu förte rusinosu cetatea ce se numesce asta-di Bender 273.
- Herodatu*, se face provocatiune la elu 158. 177. 274.
- Herostratu*, care a datu focu templulu Diane in Ephesu, imitatu de Venetianu 558.
- Hertiogovina*, Dgin Ali Pasia guvernatore 631.
- Hasam*, tatalu lui Hakim, regelui Cordubei 382.
- Hetai*, se numesce la Turci meta.'a de Chio 593.
- Hezarfenn*, istoricu turcu, citatu cu multu elogi 62. 297.
- Heusler*, cine i-a causatu nenorocirea in Transilvani'a 476. Faptele sale in Ungari'a 513. 530. 532. 534. 596. 653.
- Hesamilon*, fortaretia care domina Corinthulu, fortificata prin Venetiani 690.
- Hisargicu*, cetate catra Belgradu de la Adrianopole 463.

- Hindai*, poetu, care a facutu versuri asupr'a *podului* inceputu de Solimanu I. si terminatu sub Selimu II. 324. 325.
- Hodge*, instructorulu Sultanului 576.
- Hodgia musicar*. orfeulu Persianiloru 217.
- Hollandesi*, cumu i numescu Turcii 340.
- Hollandesulu* ambassadoru pentru ce n'a intratu in Giami'a din Ierusalimu 130.
- Holophira*, fiu'a lui Michaiu Kosè, maritata dupa Orchanu fiulu lui Osmanu I. 16. 17.
- Homera*, citatu 503.
- Honorius*, vedi Ornusbegu 87. 88.
- Humanulu*, cetate in Podoli'a, cucerita de Mahomedu IV. 424.
- Huniade Ion*, irrumpe in tierile turcesci si prèda cu foc si feru totu ce-i sta innainte 117. Abia scapa *nóptea* din batai'a de la Varna 123. 124. Vrendu a-si resbunà pentru perderea de la Varna irrumpe de nouu in tierile turcesci, dar' Muradu II ilu bate, si elu abia scapa prin fuga (aci se crede ca sub numele de *regele Ungariei* figurèza in-susi Huniade) 126—128.
- Hurmius*, ce tièra numescu Turcii cu acestu nume 312.
- Hasanu Pasia*, decapitatu in modu fòrte inumanu din ordinulu lui Selimu I. 234. 235.
- Husanu seu Husein Pasia Silahdar*, guvernèza imperiulu sub titlu de Vekil, postulu de mare veziru vacantu fiindu 744.
- Husein Aga Ghiumrukci*, notitia despre elu 562.
- Husein mecenatele*, muzicieniloru orientali, fiulu lui Bicarar 217.
- Husein*, alu doile fiuu alu lui Ali, din care se lauda regii Persiei a-si trage originea 193.
- Husein-begu*, ginerele lui Davidu Comnenu, regelui de Trebizond'a, da lui Mahomedu II, cetatea Koiunlihisar 148.
- Husein-Sultanu*, persianu, devastèza tienutulu intre Tibris si Meragia 308.
- Husein Pasia*, cuceresce insul'a Candi'a cu esceptiunea cetatiei Candi'a 385.
- Husein Pasia mare-veziru*, promotorulu pazei de la Carlovitiu 603, Crestinii greci din Chio i descoperu complotulu latiniloru favorisati de Venetiani 667. Elu redica pe fiii lui Kioprili la cele mai innalte posturi de onóre pre langa curtea ottomana 783.

I-

Iablonovski, generalu polonu, intra cu armata in Moldavi'a, de si prin-

cipele Cantemiru i-a scrisu se nu între 517. Responsulu seu catra Cantemiru 518. Ataca pe moldoveni, dar' remane cu rusine batutu 519. 520. Face pe regele Ion Sobiesky se-si tiena cuventulu 544. Fuge in urm'a regelui la Iavarovi'a 545.

Iacub, generalu sub Baiazetu II, suppune Bosnia si Croati'a 185.

Iacub Celebi, fratele lui Baiazetu I, strangulatu prin o *córda de arcu* 58.

Iacubgebegu, capitann, insoǎiesce pe Solimanu in Europ'a 35.

Iacub-Sultanu, regele de Azerbedgianu móre, si dupa mórtea lui se nascu terribile sguduiri in acelu imperiu 186—188.

Iagodinú, unu satu in Bulgaria 616.

Iacintu, Zacintu asta-di Zante, vedi Gianta 114.

Iacobení, opidu in Bucovina, cinci mile de la Iasi 628.

Iacobi Madian, o carte despre monachii din monasteriulu de la Prus'a 38.

Iacobu Sobiesky, fiulu celu mai mare alu regelui deschide campan'ia contra Turciloru la Caminieti, dar' la apropiarea acestor'a se retrage 555.

Iacomiu, escelentu gramaticu, instrúeza pe principele Dem. Cantemiru in elementele filosofiei 135.

Iaia Mucabeledgi, ce functiune are 210.

Iahiabegu, guvernatore de Simendria, incungiura si cuceresce Belgradulu 255. 256.

Iali, ce insemnéza 372.

Iamadgi-Ieniceri, se numescu recrutii cari se inroléza in corpulu Ieniceriloru 691.

Iami, vedi General-Iami.

Ianboli, cetate in Thraci'a. asupra fluviului Tunge 36.

Ianik, impresorata de Turci, 349. Vedi Iaurinu.

Ianopoli, cetate, residentia pentru principii Crimeei tatarice 157.

Ianova, cetate ocupata prin Kioprili Mehemedu Pasia 389.

Ianus, generalu rusescu, Cantemiru i merge intru adjutoriu 790. 791.

Iasi, residenti'a principiloru Moldaviei; descriptiune; antiquitatea ei 273. 274. Petru Tiarulu visitéza bisericile si mōnastirile 789.

Iaurinu, cetate in Ungari'a, Turcii o impresóra 349. 471. Kior Husein Pasia o tiene blocata 473. Garnisón'a intercepta provisiunile armatei turcesti 479.

Iavarovi'a, cetate unde se retrage Sobieski regele Poloniloru, si in urm'a lui si generalulu seu Iablonovski 545.

Iavus, supranumele lui Selimu I; significatiunea acestui nume 205.

Ibrahim Aga, fostu camerariu la Cara Mustafa Pasia, adeveresce innocent'ia lui Tōkōli 528.

Ibrahim Aga, vedi Topal Ibrahimu Aga 721 etc.

Ibrahim Begu, amicul alu principelui Dem. Cantemiru 102.

Ibrahim Chan, Ulisse alu Turciloru, mare veziru, țiene în secretu mórtea lui Mahomedu I. 101. Istori'a sa , și a descendentiloru sei numiti Ibrahim Chan Ogli 101. 102.

Ibrahim Chan, delegatul Persianiloru la Muradu III, 343.

Ibrahim fiulu lui Achmetu II și frate gemenu cu Selim 655. Vezirulu Ali Pasia vrea se-lu puna pe tronu dar' nu-i succede 673. Móre la Constanipole 762.

Ibrahim Pasia din simplu ieniceriu din a nou'a companie a ajunsu mare veziru sub Solimanu I, 229. A luat de soția pe sor'a lui Solimanu 260. Restitue bun'a ordine în Egiptu, și bate o moneta numita *Ibrahimi* 262. Bate pe Calenderbegu aprópe de Cesari'a 264. Scapa pe locuitorii din Alepo de sub pedéps'a cu mórte 268. Se încerca a impresorá Bagdadulu; ocupa Vanulu; numesce pe Charedin admiralu 285. 286. Este acusatú ca vrea se attente asupr'a vietiei Sultanului, și în urm'a acestei-a a fostu punitu cu mórte 287—289.

Ibrahim Pasia de Alepo è tramisu dimpreuna cu *Panaiotu* a tractá cu Venetianii despre conditiunile de capitulare a Candiei 400. Cá beglerbegu de Buda è tramisu cu siese-mii de omeni într'adjutoriu lui Tókli 460. Votulu seu în consiliulu asupr'a obsidiunei Vienei 470. Marele veziru vrea se-lu câstige în partea sa și promite regatulu Ungariei pe *ebedi*, 475. 476. Opiniunea sa în consiliulu de resbelu, candu veni scirea despre apropiarea Poloniloru catra Vienna 483. Este strangulatu din ordinulu marelui Veziru 489. Notitia despre virtutile, diversele posturi, și fapte ale sale 460.

Ibrahim Sultanu, dupa mórtea fratelui seu Muradu IV. fù în unanimitate proclamatú imperatu alu Osmaniloru; ocupa Azovulu prin asaltu, și dimica tóta garnisón'a 381. 382. Declara belu Venetianiloru și ocupa tóta Candi'a 384. 385. Mórtea, fiii, calitatile, și excessiv'a sa incontinentia 385 386. Unulu dintre cinci imperati ai Turciloru, despre cari acesti-a nu vorbescu cu lauda pentru ca au fostu dati *placeriloru lumesci* și altoru *vitiuri* 81. 84.

Ibraini (?), cetate în Ungari'a, cucerita de Heusler 513.

Ibrikdar Aga, ce funcțiune are; se numera între Koltuk Vezirleri 633.

Iconia, pe ruinele acestui imperiu s'a fundatu potestatea otomana 80. Mahomedu II. pune guvernatroe Iconiei pe fiulu seu Gemu 163.

Iemen, regatu cuceritu prin Solimanu I. cu tóte provinciile vecine. Es-tinderea și situatiunea sa 294. 295. Vrendu a se eliberá de jugulu ottomanu, a fostu din nouu suppusu prin generalii lui Selimu II, 326. 327.

Ienghigesi, cetate se suppone ottomaniloru 23.

- Ienghishéri*, resiedinti'a lui Osmanu I. Significatiunea cuventului 19.
- Iengibagce*, unu campu ; etimologi'a cuventului 198.
- Iengi-Capù* sêu *Eng-Capu*, un'a din portile Constantinopolei 302.
- Iengishehir*, asiâ numescu Turcii Lariss'a in Thesali'a 403.
- Iengishehir*, cetate data in feudu lui Muradu I. 55.
- Ieniceri* sêu *Ianiciari*, institutiune militara creata prin Muradu I. 49.
50. Form'a Stindardului loru ; etimologi'a cuventului ; numerulu, inrolarea loru etc. 51—53. Ei au urmatu in locul Segbaniloru 91. Revolt'a loru in Adrianopole sub Muradu II. 124. Nu è permisu femeiloru a trece prin Strad'a loru 140. Facu pressiune asupr'a lui Baiazetu II. cá se abdice in favorulu lui Selimu I. 196. 197. Numerulu si ordinea cumu urméza un'a dnpa alt'a companiele loru 259. Unu spre-diece din ei au fostu puniti cu mórte pentru unu *singuru omoru* 267. 268. Se revolta in Constantinopole, si in lupta remanu mai multi ucisi ; autorii principali aruncati in mare , ceialalti agratiati 348. 349. Veteranii sêu invalidii Ieniceri au dreptulu la pensiune 421. Murmura in contra lui Mahomedu IV. ca-si petrece numai cu vênatulu de *animale selbatice* 428. 429. Instigati de *Vezirulu* se declara pentru resbellu contra Germaniloru 456. 457. Assemenea la obsidiunea Viennei 472. Striga asupr'a Vezirului ; si ceru cá in tóta diu'a se aiba pâne próspera 478. 479. 481. Ei perasescu liniile si fugu 487. Se revólta in contra Vezirului Siavus Pasia, pentru ca nu le-a datu baksisiulu ; ilu ataca si-lu omóra in palatulu seu ; si comittu alte crudelitati ; vediendu stindardulu lui Mahomedu, depunu armele 581—586. Se revolta éراسi ; dar' in urma batu ei pe rebeli 586—588. Fratietate intre unu Ieniceriu si unu soldatu germanu 648. La Zenta ucidu pe marele veziru , pe toti generalii si officierii loru, crutiandu numai pe Aga loru cu numele Deli Balta Ogli 708.
- Ieniceri-Effendi*, vedi Zulficar Effendi 591.
- Iepuri* de varie colori 261.
- Ierburi* veninóse pentru a infectá apele curgétórie 543.
- Ieremia Movila*, principele Moldaviei onoratu cu *tugu* 404.
- Ierusalimu*, turcesce Cudgisierifu, una dintre cele trei cetati destinate pentru peregrinare la Turci 129. Ce tienu Turcii despre acésta cetate 130.
- Iesse*, este, dupa Georgiu Phranza, unulu din *fiii* lui Baiazetu I ; care ar' fi batutu pe Unguri si pe Serbi ; si apoi l'ar' fi ucisu fratele seu Musulmanu 75. 79.
- Iesu-Christu* , elogiuri ce-i face unu turcu cu numele Misri Effendi 656—658.

Ifrengii sêu *Efregi* si *Firenki*, asiá numescu Turcii mai pe tôte natiunile crestine. Vedi *Franchii* 173; *Italianii* 285.

Iftimum, dictamus cretica, iérba de Creta 382.

Ilbistanu, provincia cucerita prin Baiazetu I de la Sultanulu Egiptului 71.

Ilbistanbegu Mehemedu, fiulu lui Sheich Savur, bate o trupa de briganti in Turcomani'a 251.

Ilcibegu, insemnéza principe ambassadoru 331.

Ilias Pasia, Beglerbergu de Erzerumu, se revolta in contra lui Muradu IV; dar remane batutu si punitu cu mórte 369. 370.

Illocu, urbe ocupata prin Caraffa 596.

Imaginile sunt oprite la Turci 233. 234.

Imam, este aceea la Turci ce è preotu la crestini 40.

Imam Arzem si *Imam Shafi*, sunt doi santi ai Turciloru, despre cari se dice ca ei au formatu riturile si ceremoniele sectei *musulmane* 48. 287.

Iman, espressioni generica pentru toti acei *musulmani*, *muslimani*, *mislimani*, cari professéza legea lui Mahomedu 48.

Iman Evli, generalu persianu attaca pe Turci, dar' dupa o lupta furioasa de patru zile a remasu invinsu 342. 343.

Imaret, ospiciu pentru primirea seraciloru si caletoriloru 40.

Imbalsamarea cadavreloru nu è permissa la Turci, de câtu numai pentru Sultani 57.

Impereti'a pe pamentu è data numai casei osmanice 195.

Imperati'a nemurirei, Turcii tienu ca toti imperatii loru sunt sânti, si dupa mórte trecu intru imperati'a ceriului 349.

Imperatiile Rumeiloru, Regna Rumæorum, ce întielegu Turcii sub acésta numire 27.

Imperatii Turciloru, cumu sunt facute mormintele loru 26. Cumu trebe se se inchine care se presinta innaintea loru 90 In ce onóre sta la ei familia lui Ibráhimu Chanu 101. 102. Ceremonia de a incinge o *sabia* candu se punu pe tronu 109. Formul'a loru de juramentu 172. Poruncile loru se considera cá puresse de la Dumnedieu 172. 196. Formula ce întrebuintiéza ei in scrisori 219. Cumu isi scriu numile pe Chatisierife 231. Cumu se intituléza de comunu 244. Cumu isi marita ficele si surorile 261. Nu admitu pe nime la mésa cu ei 282. Fii loru nu potu fi guvernatori de provincii 307. Pe barbati destituiti din officiu i rehabilitéza érase, precumu pe Sinan-Pasia 346. Ce thesauru aduna cu ocasiunea circumcisiunei filoru loru 426. Ce nume le dau mumele loru 450. Purtarea loru façe cu acestea 457. Câte Sorgudgiuri pórtá 474. 475. Cine vrea se se presinte innaintea

- loru. mai întâiu trebuie se-si rada barb'a 524. Candu se nascu turburari *arunca tota vin'a pe Vezirulu* 586. Cumu asistu ei in Galibe-Divanu 610. 699. Cumu este adornata barc'a loru 732. 733.
- Imperatulul Germaniei*, pentru ce nu tienea la curtea ottomana ambassadoru ei numai unu residentu 301.
- In calea Domnului*, frasa ce o intrebuintieza Turcii totdeauna candu vorbescu despre Dumnedieu 202.
- Indi'a*, au trecut candu-va vre-o armata turcésca acolo ? 294.
- Indianii*, ce nomenclatura le dau Turcii 340.
- Inainte de elu*, descrierea unor apucaturi de ale marilor veziri 523. 524.
- Inocentiu VIII*, papa, transmite pe Gemu fratele lui Baiazetu II, in manele regelui Franciei, Carolu VIII. 171.
- Inscriptiune* in scaldele de la Pruss'a 21.
- Inscriptiune latina* pe podulu de la Essecu 533.
- Instalarea principiloru Moldaviei* in scaunulu domnescu 276—279.
- Interregnulul* sub Solimanu si Musa Celebi, pentru ce se numesce asiá 92.
- Ion Castriotu*, regele de Epiru seu Albani'a inferioara, da cinci fii ai sei, intre care pe tinerulu *Georgiu*, in ostatecu lui Muradu II 126.
- Ion Paleologu*, fiulu lui Emanuilu, adjuta in secretu lui Mustafa se tréca in Asi'a 106.
- Ion Santulu*, regele Poloniei *da libertate soldatiloru* a spoliá tier'a Moldoviei si reliquiele acestui santu din Sucéva 541.
- Ion Sobieski*, regele Poloniei, vedi Sobieski Ion.
- Ion Tiarulu Rusiei*, si fratele seu Petru sunt invitati de imperatulul Germaniei a declará resbellu Tatariloru. Respunsulu loru 535. Tramite armata contra Tatariloru 605.
- Ion Zapolia*, regele Ungariei, vedi Zapolia.
- Ioseph*, ca sclavu si patriarchu in Egiptu róga pe Dumnedieu cá Egip-tianii sé fia pururea suppusi sclaviloru 185. 225. Elu se numiá Παρχας adeca celu-mai-frumosu, si i se atribuescu multe fapte mar-etie 235.
- Ioseph*, stegariulu lui Aloisiu *officiaru spaniolu*, cu care a conceputu planulu de a dejucá cetatea Garbus'a pe man'a Turciloru, trece de la papismu la biseric'a orthodoxa orientala 649. 650.
- Ipsala*, cetate unde Baiazetu I a exiliatu pe socrulu seu Germianu Ogli 61. Muradu II face pe Caramanu Ogli guvernatore perpetuu alu acestei cetati 114.
- Irina*, soci'a imperatului Ion Cantacuzenu, offere ospitalitate lui A-

- muriu care mersese la Dydomothicon intr'adjutoriulu barbatului seu 44.
- Isa*, pretinsu fiu alu lui Baiazetu I 76. 79.
- Isaad Effendi*, fiulu lui Kioprili Mustafa Pasia 564.
- Isfenderbegu*, principe de Castamoni'a, vediendu mórtea parintelui seu Cuturumu, se offeri gratiei lui Baiazetu I 65. Musa Celebi cerca refugiu la elu ; dar' ilu refusa 80. 81. Cine a fostu acestu Isfenderbegu 80. 81. Se revólta dar' Mahomedu I ilu invinge 97.
- Isfenderbegu*, principe de Sifab , (se fie óre totu celu mai dinnainte ?) face liga cu Muradu II; dupa aceea se revólta; Muradu ilu agratieza 112. 113.
- Ishak Begu*, fiulu lui Caramanu Ogli , bate pe toti fratii, si ocupa singuru tierile parintelui seu 151. In urma ilu bate Ahmedu Begu, fratele seu, si se retrage la Usunhasanu 152.
- Ishak Effendi*, è tramisu dimpreuna cu Panaiotş a tractá cu Venetianii despre capitulatiunea Candiei 400.
- Iskenderbegu*. acesta è celebrulu Georgiu Castriotu, pe care Muradu II, ilu luá langa sine, si-i dède numele de Iskender adeca Alexandru 125. 126.
- Iskenderie*, cetate ocupata prin Shahin Vala 55.
- Iskenderie* seu *Alexandri'a*, cetate renumita de comerciu in Egiptu , capituléza innaintea lui Selimu I 241.
- Iskender Pasia*, merge cu armata in contra regelui Persiei, dar' este batutu si pusu la fuga 306. 307.
- Iskender-podu*, seu podulu lui Alexandru , langa Ratisbona numita la antici Reginapolis 281.
- Iskerlet-Ogli*, cine a fostu acest'a 594.
- Islam*, suppunere lui Dumnedieu ; credintia adevarata. Identica cu I-man 48.
- Islancamenu*, localitate aprópe de tiermurea Dunarei, unde se incinge o lupta sangerósa intre Turci si Germani 646. 647.
- Ismail-Aga*, este tramisu de generalulu seu la Constantinu Cantemiru pentru a se informá despre cetatea Caminieti. Istori'a acestei misiuni 215—217.
- Ismail-Begu*, tradéza pe fratele seu Kissil-Achmedu 148.
- Ismail Pasia Fírari*, pentru ce i s'a datu numele de Firari si ce însémna acestu nume 173.
- Ismail*, cetate situata la Dunare, aici s'a intemplatu istori'a cu Ismail Aga 215. 216.
- Ismail Kislar Agasi*, conversatiunea sa cu Sultanulu Achmedu III 769.
- Ismail Shah*, regele Persiei, fiulu lui Sheik Haidar ; isi da numele de

- Sofi* ;   fundatorele familiei regesti in Persia; alte notitii despre elu, 190—193. Intra in tierile ottomane si face mari cuceriri 198. 199. Elu care se numia si *Kisilbas Schahi* ataca pe Selimu I apr pe de Tibris, dar' perde lupta, si abia scapa adjutoratu de intunericulu noptiei 208—214. Tramite pretio se daruri lui Selimu I, dupa ce a-cest'a cucerise Egiptulu 244. Intra in tierile turcesci ; bate pe Isken-der Pasia; i taia mai t ta armat'a in bucati ; si a oi primesce o scri-sóre de la Solimanu I, la care inse nu raspunde 306—308.
- Ismir*, renumita cetate de comerciu, ocupata prin Muradu II 113.
- Isn k*, Nicea, se supune lui Orchanu 31.
- Isnikimid Ghietcid*, sinul marei langa Nicomedi'a 588.
- Isnikimid*, Nicodemi'a in Bithini'a, o impres ra Osmanu I 20. Orchan o cuceresc  dimpreuna cu alte cetati 30.
- Isocrate*, opiniunea lui despre Greci, 97.
- Ispahanu*, capital'a Persiei 304.
- Isseib*, cetate in Europ'a cucerita prin Baiazetu I 61.
- Issy*, capital'a unei provincie in Cercassia 179.
- Istadibol*, ins mna cetate abundanta in artisti ; de aci deriva Turcii cuventulu Stambol 258
- Istambol*, asi  numescu Turcii Constantinopolea 68.
- Istankioi*, insula cucerita de Solimanu I 258.
- Istori'a* a duoi alteti cu unu taia-punga ; esemplu datu c  se invetie su-metii *Venetianii*, 736.
- Istoricii turci*, arare-ori numescu pe princi pii crestini dupe numele st turiloru lor, precumu *prineipele Serbiei*, regele Ungariei etc. 88.
- Italianii*, adjutorati de mai multi principii, irrupu in More'a , ocupa cetatea Coron ; dar' in urma capitul za si evacua More'a 285. Ce nume le dau Turcii 340.
- Iudic tile*, candu si cumu se tienu la Turci 584.
- Iuki*, este o certa summa de bani 221.
- Iunius-Pasia*, amicu lui Baiazetu II ; explicatiunea cuventulu Iunus 200
- Iuskiudar*, urbe in apropiarea Bosforului 160
- Iustinu*, istoriculu, citatu 132.
- Iusufce Begu*, generalulu lui Usunhasan, irrumpe în tierile turcesci si le devast za ; dar' in urma remane batutu, prinsu si pusu in feru 153. 154.
- Iusuf Chislar Aga*, face atentu pe Ainedgi Solimanu Pasia ca vezirulu vre se-lu p rda 525 Stim'a ce o avea Mahomedu IV catra elu ; avu-tiele, calitatile sale 526. La consiliulu seu, Sultanulu face mare ve-ziru pe Ainedgi Solimanu Pasia 527.

Iusuf Aga, comandante Ieniceriloru , primesce si esecuta ordinulu lui Achmedu III, de a arestá pe Baltadgi Mehemedu Pasia, mare veziru 774.

Iusuph séu *Ioseph*, dupa Phranza este unulu din fiii lui Baiazetu I, care a trecut in Europa si s'a crestinitu 75. 79.

Iusuph Effendi, de la acesta a cumperatu principele Dem. Cantemiru cu 25 de mii thaleri palatulu din satulu numitu Ortakioi, edificatu prin fratele lui *Cerkies Mehemedu Pasia* 366.

Iusuph Pasia, Capudanu séu admiralu sub Ibrahimu, cuceresce Candi'a 385.

K (*)

Kaiahisar, cetate, se suppune lui Osmanu I 23.

Kain, cetate in Dalmati'a, ocupata de la Turci prin Venitiani 598.

Kaisari'a, aprópe de acésta cetate au remasu batutu rebelulu Abassa Pasia, si a fugitu la Erzerum 366.

Kalo, cetate in Ungari'a, ocupata prin Germani de la Tököli 513.

Kamidu, cetate in Persi'a 304.

Karacinu, cetate, se suppune lui Osmanu I 23.

Karagais, cetate data in feudu lui Muradu I 55.

Karamuseke, vedi Herkie.

Kars, cetate in Asia, ocupata prin Baiazetu I 61. Mustafa Pasia, generalu sub Muradu III, o fortifica 339.

Kasemu, Phranza tiene ca ar' fi fostu unulu din fiii lui Baiazetu I 79.

Kasunli, cetate ocupata prin Turci ; dar nu se scie ca unde è situata 178.

Kemluc, castelu ocupatu prin Orchanu 32.

Kermianu, Phrighi'a, de aici au esitu tatarii numiti Ciaudari, si au nevalitu in tierile lui Osmanu I. 23.

Kiabe séu *Caabe*, vedi Mecca 129.

Kiabei-Sierifu, Mecea santa 317. Aici a fostu tramisu rebelulu Caracasiu Mehemedu pentru a fi ucisu 765.

Kiagis-Chana, unu locu fórté placutu in Constantinopole nu departe de suburbiulu Eiub. De unde pórtá acestu nume ? 692.

Kiahaiá séu *Kiehaia*, locotenentele marelui veziru, se dice si *Kietciudabegu* 211. Ce officiu are 449.

Kiahte, cetate cucerita prin Selim I 241.

(*) Cuvintele ce nu s'ar gasi sub acésta litera se se caute la liter'a C si vice-versa.

- Kiasibi Mehemedu Effendi*, unul din capii rebeliloeu iea asupra-si oficiulu de Mufti 753. Cumu seduce trupele Sultanului se tréca in par-tea rebeleloru 757. Originea sa, si pentru ca s'a numitu Kiasibi 753.
- Kible*, ce insemnéza 233.
- Kibleli Oglî*, se tramite in Crime'a pentru a observá preparativele Rus-siloru 742. Informéza falsu pe Sultanulu 743. Este punitu cumórte 744.
- Kibris*, Cipru, dupa caderea cetatiei Nicosi'a, tóta insul'a s'a suppusu lui Selimu II. 328. 329.
- Kiefa*, sêu Caffa, cea mai tare localitate in Crime'a, ocupata prin Turci 155. Mai nainte se numiá Theodosi'a 325.
- Kielb-Perest*, rafisi, adoratori de câni 222.
- Kiel Mehemedu Begu*, se incerca a ocupá insul'a Tinos, dar' a fostu respinsu prin Venetiani 725. Pentru ce se numiá Kiel? 728.
- Kiemal Ali Pasia*, admiralu turcu, bate pe crestini si devastéza côstele maritime ale Spaniei si Italiei 185.
- Kiemani Ahmedu*, admirabilu jucatoriu in musica, si fostu instructoru alu principelui Dem. Cantemiru 217.
- Kiemielniski Bogdanu*, hetmanu alu Cozaciloru, istoria sa 440.
- * *Kiemielniski Georgiu*, fiulu lui Bogdanu, hetmanu Cozaciloru, isto-ri'a sa 442—444.
- Kiemielniski Timusiu*, altu fiiu alu lui Bogdanu, a luat de socia pe Roxana, fii'a lui Vasiliu, principelui Moldaviei; istori'a sa 440.
- Kierbieb*, cetate cucerita prin Selimu I. 241.
- Kieshan*, cetate in Persia 304.
- Kietciudabegu*, vedi Kiahai'a 211. 449.
- Kifari*, infideli, inortodoxi 48.
- Kili, Chilia*, cetate la gurele Danubiului, in vechime se numiá Licosto-mos, o ocupa Baiazetu II 177. Descrierea acestei cetati 273. 297.
- Kilidgi Ali Pasia*, guvernatore de Algiru, ocupa Tremisi'a de la Arabi. Istoria sa 329. Se face Capudanu Pasia, bate pe crestini, si se întorce incarcatu de spoliatiuni la Constantinopole 333. 334.
- Kilis*, cetate in Bosni'a cucerita prin Hasrudu Begu 290.
- Kioprili Abdulah Pasia*, rebelii ilu numescu Caimacamu in Constan-tinopole. Istoria sa 750.
- Kioprili Mehemedu Pasia*, fundatorele casei Kioprili Oglî; istori'a sa 388. Apucatur'a sa de a stirpi pe toti ceialalti Pasi 523.
- Kioprili Mustafa Pasia*, parerea sa despre continuarea belului 107. Cine a fostu elu 564. Rebellii ilu chiama in adunare 569. 570. Consiliulu ce da rebelliloru 541. 572. Se face mare viziru 607. Discursulu seu in adunarea Ulemaliloru 607 — 609. Declara pe delegatii turcii la Viena de incelatori 611. Desteritatea sa de a forma o armata regu-

lata 612. 637. Reguléza thesaurulu publicu 613. Esemple de simtiulu seu de dreptate 615—617. Se întórce in triumfu la Constantinopole 631. Innaltia la tronu pe Achmedu II 636. Este acusat la Sultanulu 639. Discursulu seu catra comandantii Ieniceriloru 641 — 643. Remane confirmatu in degnitatea sa de mare veziru si pléca in campania; primesce pe delegatulu Angliei cá intermediatoru de pace; tiene mare consiliu bellicu 645. 646. Incepe lupt'a contra Germaniloru, si pre candu erá se invinga, lovit de un glontiu, cade mortu 646. 647. Elu si-a educatu copiii mai multu in sciintia de cátu in politica 783 *Kioprili Numanu Pasia*, fiulu lui Kioprili Mustafa Pasia, se face mare-veziru 782. Imaginatiunea lui ca o musca i sta pururea asupra nasului; si cumu ilu vindeca mediculu francesu Le Duc 783. Este destituitu 785.

Kioprili Ogli, este o familia fórté stimata 58.

Kioprili Ogli Fazil Achmedu, da ordinu a se sterge sect'a calugariloru numiti kadri 51. Istori'a sa 398. Uciderea ficei sale 585.

Kior Ali Aga, naratiune despre elu 763.

Kior Ghierai, unulu din famili'a Cioban-Ghierai, Turcii ilu punu domnu Crimeei 157.

Kior Hussein Pasia, generalu turcu 473.

Kior Sefa Ghierai, chan Crimeei tatarice, istori'a sa 654

Kiorshah, lupta bellica intre elu si intre Olaidevletu 184.

Kiorshahi Muliki, dupla tradare a sa contra lui Musa Celebi 87—89.

Kiose séu *Kose*, Barba-de-çiapu, capulu familiei Michael Ogli, principe cetatiei Bilegiki, face atentu pe Osmanu I de tradarea ce intentionéza principii greci contra lui 16. Naratiune mai esacta despre acésta istorióra 17. Elu mai ántáiu din familia sa imbraçiosiéza Coranulu 22.

Kioturum, *Kiuturum* *Kuturum*, numitu Baiazetu, devastéza provinciele turcesei in Asi'a 65.

Kiovia, cetate asupra carei Polonii renuncia la tóte drepturile in favorulu Russiloru 535.

Kipciak séu *Capciak*, reocupatu prin Menzili Ghirai 156.

Kiramastori'a, mama principelui Mihalcea 33.

Kirim-chanu, nefericita intreprindere a sa sub Sultanulu Selimu II 326.

Kirk-Ecclesia, cetate si provincia 425.

Kirli Ismail Effendi, defterdaru sub Achmedu II 659.

Kis-Derbend, pasulu Verginei 617.

Kisil-Ada, insula rosia, descriptiune 261.

Kisil-Achmedu, Achmedu-rosiu, satrapu persianu 149

- Kisil-Arslan begu*, se suppose lui Mahomedu II 153.
- Kisil-bash*, capete rosie, nume ce dau Turcii Persianiloru 193. 340.
- Kisil-Irmak*, riulu rosiu, 202.
- Kislar Agasi*, manumisu si pensionatu 384. Pentru ce nu i se da Tugu si pasialicu 633. Notitia despre *secretariulu* seu 639.
- Kiste*, solda trilunara 559.
- Kiube* seu *Kube*, monumentu la locul de morminte la Turci 59. Vedi Turbe 146.
- Kiurd* seu *Kiurdistanu*, regatu la marginile Persiei, adnectatu imperiului ottomanu 224
- Kiurfuss*, la antici Corcira, 147. 291.
- Kiutahi*, cetate ocupata prin Turci 20.
- Kiutciuk Dgiaferu Pasia*, notitia despre elu 703.
- Kiutciuk* seu *Kuciuk-Cekmedge*, podu micu 201.
- Kiutciuk Emiri Ochor*, se numera intre Koltuk Vezirleri; ce servitiu are 633.
- Kiutciuk Mehemedu Pasia*, bate pe rebelulu Ilias Pasia, ilu prinde si-lu tramite la porta 370.
- Kiutciuk Muesin*, renumitu artistu in music'a vocale 217.
- Kiutciuk Teskieredgi*, ce functiune are in divanu 584.
- Knin*, cetate in Dalnati'a, prin tractatulu de la Carlovitiu se lasa in posesiunea Venetianiloru 739.
- Kohpanu*, cine a fostu acest'a? 293
- Koltuk Vezirleri*, ce sunt acesti-a, si ce functiune au 632. 633.
- Kuli Shah*, sultanulu Persiei se suppose lui Solimanu I. Elu a fostu mare artistu in music'a instrumentala 309.
- Kulkiahiaia*, ce rangu si ce functiune are 472.
- Kulkiet-hudasi Sulficar Aga*, este tramisu cu Panaiotu pentru a tracta cu Venetianii despre capitulatiunea Candiei 400.
- Kupruli* seu *Kioprili Achmedu Pasia*, a stersu o secta de Dervisi pentru indecenti'a loru 51.
- Kurshunli*, cetate ocupata prin Turci. Etimologi'a acestui cuventu 178.
- Kutahia*, cetate cucerita prin Erdogrulu de la Greci 12. Giermanu Ogli o da ca dote fiecei sale maritandu-o dupa Baiazetu I 54. Caramanu Ogli o impresora, dar fara succesu 64.
- Kutbuir-Kais*, unu satu fatalu pentru Husan Pasia 234. 235
- Königsmark Conte de*, faptele sale in More'a 546 547. 555. Impresora si ocupa Athena 557. More 598.

L

Lacedemoniani, descendentii loru de asta-di 521.

Lacremi ferbinti, vërsa Muradu II 107.

Ladislau, vedi Vladislau.

Ladosiu, acest'a nu è Uladislau ci Ludovicu II rege alu Ungariei 263.

Laiota, fiulu lui Barbu Bassarabu, obtiene principatulu Romaniei dupa mórtea principelui Heglulu 626.

Lala, semnificatiunea acestui cuventu 45.

Langius Ion Michail, citatu si reprobatu 258.

Lariseu Marcu, mare gramaticu grecu 136.

Lariss'a in Thesali'a, cumu i dîcu Turcii 403.

Lascaris grecu, capulu unei trupe de comediani, refusa duõe-sute de thaleri pentru representatiunea unei comedii 388.

Las-Ogli, din famili'a lui Lazaru, principe Serbiei, marita pe fia sa dupa Muradu II 112.

Lasvilaeti, ce însemnëza 54, 112.

Latif Celebi, mare hasnadaru, invëtia music'a de la principele Deme-triu Cantemiru 218.

Lazaru, principele Serbiei, se pune in fruntea Romaniloru, Unguriloru etc. uniti in contra lui Muradu I; dar' remane prinsu, si in urma decapitatu 56 — 58. De la numele seu Turcii numescu Serbi'a Las-Ogli-Vilaïeti 112.

Le Duc, medicu francesu vindeca pe Kioprili Numanu Pasia de o bôla imaginaria 783.

Lefca, cetate, se face tributaria lui Osmanu I 23.

Lemberg, vedi Leopole.

Lemnos, insula ocupata prin Turci de la Venetiani 389.

Leone sapientulu, fabule ce se atribuie de Greci acestui imperatu grecu 168.

Leoninu sêu *Leu*, specie de meneta 202.

Leopoldu, imperatulu Germaniei, ocupa de la Achmedu II tôta Ungari'a, Belgradulu si Niss'a 366. Sub elu s'au urmatu batalii infricosiate cu Turcii 409. Emericu Tököli se revólta in contra lui 455. Vezirulu îlu invita in numele Sultanului se-si retraga armat'a din Ungari'a 459. Tramite pe contele Caprara cá ambassadoru extraordinariu la Pórta 460. Chiamă pe Poloni intr'adjutoriu. Numesce pe ducele de Lorena generalu-comandantû alu armatei sale 477. Insarcina pe contele Stahrembergu cu âperarea Viennei, si se retrage la Lintiu 478. Invita pe tiarulu Ion si Petru se se unësca cu elu in contra inimicului comunu 535. Delegatii turci i presinta duõe proiecte de pace; dar' elu pune aspre conditiuni 598. 599. Pune principe in Transilvani'a pe Kemeni Ianos 624. Judecat'a sa despre batali'a de la Islankamenu 648. Ordina principelui Eugenu de Savoia a se tiné numai in defen-

- siva 693. Doresce a încheia pace cu Turcii 729. Numesce plenipotentari la Carlovitiu pentru a tracta despre pace 735. 735. Condițiunile de pace între el și între Sultanulu 737. 738. Ratifica tratatul de pace prin propri'a sa subscriere 740.
- Leopole* seu *Leopoldopole*, Turcii pretindu demoliarea acestei cetati 461. Guvernatoarele ei ocupa mai multe cetati de la Turci 553. Tatarii strabatu pênê în suburbiurile ei 682.
- Lepante*, Naupactum, aprôpe de acêsta insula batu creștinii *flot'a* lui *Selimu II* 261. 330. 331. Seraskierulu de More'a se încerca a o surprinde, dar' au fostu respinsu de Venetiani 655. Prin tratatul de pace de la Carlovitiu se lasa Turciloru 738. Turcii i dîcu Enibacht 765.
- Lesley* conte, bate pe Turci și le ocupa Virovitiulu 505. Devasta tîta Slavoni'a surprinde și cuceresce Esseculu 513.
- Leuca* seu *Leucadi'a*, insul'a Santa-Maura, cucerita prin Venetiani 509. 510. Prin pacea de la Carlovitiu se lasa Venetianiloru 738.
- Leucea*, cetate în Ungari'a ocupata prin Tököli 460.
- Leuni Celebi*, capu-pictorele curției, prin care principele Dem. Cante-miru și-a scosu copie dupe portrele Sultaniloru 233.
- Levendî*, asiâ se numesce armată maritimă la Turci, și se recrutêza și creștini 691. 692.
- Leventa*, cetate în Ungari'a ocupata prin Tököli 460.
- Levh*, ce carte este acêsta 604.
- Libera missiune*, se da lui Kislar Agasi candu se dimitte din postulu seu 384.
- Liberiu Gelarchari* cunoscutu sub numele de *Liberaki*, notiția despre elu 601. Turcii ilu facu domnu Manițiloru 601. 602. Se revolta în contra Turciloru 690.
- Libledidyî*, cetate a carei principe se face tributariu lui Osmanu 23.
- Licinîu*, medicu de curte la Cantemiresci; republic'a venetiană l-a onoratu cu titlu de conte; în urma Turcii-lu spendiura 136.
- Licostomos*, vedi Kili, Chilia
- Limba arabica* este cea mai estinsa și mai bogata dintre tîte limbele 242.
- Limeria-Epidarius*, fortăretia în More'a 556.
- Lingurariu*, care pe duoe-spre-diece lingure de lemnu cumpera unu diamantu fôrte pretiosu 135
- Lintiu*, cetate în Austri'a, imperatulu Leopoldu se retrage aici candu Turcii se preparau a impresora Viena 478.
- Lipce*, cetate în Ungari'a ocupata prin Tököli 461.
- Lipka-tatari* seu *Litva-tatari*, pe cari moldovenii i numescu *cirimusi*;

- originea lor 156. 157. Li se acôrda terminu de unu anu pentru a se poté mutá din Poloni'a in vre-o provincia turcica 432. 434. Religiunea si valorositatea lor 436.
- Liposa*, p̃robabilu *Lipova*, urbe in Ungaria ocupata prin *Solimanu I* 301.
- Lipp'a* s̃eu *Lipova*, generalulu *Caraffa* o ocupa prin assaltu 596. Turcii o reocupa 623. Germanii éراسi o cucerescu 648. 649. Turcii o recucerescu si-i derima fortificatiunile 679. Dupa pacea de la *Carlovitiu* nu-si mai póte reconstrui fortificatiunile 737.
- Lithuanulu Michalo*, criticatu 156.
- Liubedu* s̃eu *Lobutu*, vedi *Giridu* 122. 123.
- Logotheta*, ambasadorulu lui *Bogdanu* la curtea ottomana; notitia despre elu 271—274.
- Loniceru Philipu*, citatu si reprobatu 26. 86. 132. 201. 254. 283.
- Loren'a* s̃eu *Lotaringi'a* (*Carol* principe de) imperatulu *Leopoldu* ilu numesce generalu-comandante alu armatei sale 477. Impresóra *Uivarulu*, dar' se retrage pentru a intari garnisóna din *Vien'a* 478. Tramite pe *Ludovicu* principele de *Baden* pentru a coperi *Posionulu* 381. Cuprinde *Visegradulu*, *Vatiulu*, apoi *Pesta*; si impresóra *Buda*, dar' se retrage 503. 504. Impresóra *Uivarulu* 510. Merge in contra *Seras-kierului* *Siaitanu Ibrahimu Pasia*, care impresorase *Strigoniulu* si *Visegradulu* 511. Bate pe *Turci* cumplitu; si apoi ocupa *Uivarulu*; si refusa pacea ce i se oferíá de catra *Turci* 512. 513. Impresóra si in fine ocupa *Buda* 528—531. Rempорта o victoria completa asupr'a *Turciloru* la *Mohaciu* 549—552. Intra in *Transilvania*, ocupa mai multe cetati, precumu *Clusiulu* si *Sibiulu*, si face pe *Apafi Michail* a se suppone imperatului *Leopoldu* 553. 554.
- Lothonu*, *Michalo* Lituanulu pretinde ca acest'a ar' fi fostu unu principe tataru si primul cuceritoriu alu *Crimeei* 156.
- Luca*, caletori'a sa in *Levante*, descrieri itinerarie 25.
- Ludovicu II* (*Ladosiu*) regele *Ungariei* cade in batali'a, de la *Mohaciu* 263. Soru-sa s'a marítatu dupa *Ferdinandu I* regele *Germaniei* 298.
- Ludovicu principe de Baden*, è tramisu pentru a aperá *Posionulu*; bate pe *Tököli* si pune pe *Turci* la fuga 481. Ocupa *Simonturnulu*, *Caposuivarulu*, si merge spre *Cinci-Biserici*, care assemenea o ocupa 532. 533. La riulu *Unna* in *Bosni'a* bate pe *Turci* si-i pune la fuga 597. Intra in *Transilvani'a*; ocupa mai multe cetati; si face pe *Tököli* de se refuge éراسi la *Turci* 628. Innaintéza pênê la *Petrovaradinu*; se incinge o lupta saugerósa; vezirulu cade mortu, si Germanii invingu 646—648. Reocupa *Lipp'a* si impresóra *Varadinulu* 648. 649.

- Ludovicu XIV* regele Franciei se încerca a împiedică pacea între imperatul Leopoldu și între Sultanulu 600. Inștiințea pe Turci despre intențiunile Venetianiloru ce le au în contra lor 654. 655.
- Ludron* seu *Lodron*, capitanu germanu è trimisu cu două mii de calareți se veda ce se face la Essecu etc. 553.
- Lufti Pasia*, mare veziru, face cu Barbarossa o excursiune în insula Corfu 291.
- Lugosiu*, urbe în Banatu, o impresora și o cucerescu Germanii 596. O recucerescu Turcii, si-i derima fortificațiunile 681. După pacea de la Carlovitiu nu-si mai poate reconstrui fortificațiunile 737. 738.
- Lumi*, câte sunt după opiniunea Turciloru 316.
- Lupta* între unu singuru porc și mai multi lei 293.
- Luri*, cetate în Giurgistanu fondată prin Ferhadu Pasia sub Muradu III 347.
- Luscu*, urbe în Poloni'a, unde Petru Tiarulu a ratificatu convențiunea cu principele Demetriu Cantemiru 799.
- Luttich*, cetate vecina cu Azovulu, se supune Tiarului {prin capitulațiune 688. Acest'a o fortifica 720. 721.
- Luxandra*, fiica lui Scarlatos, grecu bogatu; istori'a ei 592. 592.

M.

- Maabud*, unulu din cele 1001. de nume ce Turcii dau lui Dumnezeu 107.
- Maden Kalfa*, officialu de cabinet 210.
- Magi'a*, și alte indivinațiuni sunt interdise la Turci prin Alcoranu 602.
- Magnesi'a*, aici s'a retrasu Muradu II după ce a abdicatu la tronul în favorea fiului seu Mahomedu II 119.120. Totu aici s'a retrasu Corcudu fiulu lui Baiazetu II. după ce a remis imperiul în manite acestui-a 168.
- Magarsa*, cetate, se supune lui Selimu II 329.
- Mahmudu Ben Ogli*, singurulu care a scapatu din batai'a de la Zenta 711.
- Mahmudu Pasia*, mare veziâu, a fondatu o mekkiema seu sala unde se pertracteaza cauzele în Constantinopole 70. Sub Solimanu I. ocupa Temisiôr'a 206.
- Mahomed profetul*; ce tienu Turcii despre spiritulu lui Mahomedu 108.109. Dintele și alte reliquii ale lui Mahomedu cum se conserva si se adora 129.130.234. Fabula cu asinulu și pétr'a 130. Disputa

intre Turci si Persiani desprs successorii lui Mahomedu 192. Dumnedieu n'a datu altui-a darulu de profetu decâtu numai lui Mahomedu 195. Elu a pronunsiatu duée sorti de profetie 203. S'a redicatu pêne la alu nòuelea ceriu pentru a primi Alcoranulu din manile lui Dumnedieu 227. Turcii invóca numele lui, i depingu si-i conserva portretulu 232. 233. Triumfulu seu asupr'a poetilor arabiani prin limb'a si eloquenti'a sa 242. Scutesce pe monachii din muntele Sinaia de la tributulu 243. Se arêta in visu lui Solimanu I 280. Pentru ce se numesce sòrele a doui secolu 436. Despre *Stindardulu* și caputulu lui *Mohamedu* 463. Despre cercetarea mormentulu seu ; peregrinare la *Mecca* 670.

Mahomedu I., primul imperatu alu Turciloru cu acestu nume ce dîcu Turcii despre elu 82. Ce dîcu istoricii crestini 93. Se face imperatu a tôte tierile imperiulu ottomanu 95. Simtiemintele sale de innalta generositate 97. Mòrtea si calitatile lui 100—103.

Mahomedu II., cuceritoriulu Constantinopolei, cine a fostu mama-sa 115. Tatalu seu Muradu II. abdica la tron in favórea lui 120. Rechiamatu Muradu la tronul, tramite pe fiulu seu Mahomedu II. la Magnesi'a 125. Se casatoresce cu fic'a lui Solimanu Begu, principe de Elbistanu 128. Se incoronéza a dóua-óra 132. Impresóta Constantinopolea, si pune o conditiune captiósá la incheiarea pazei, dupa care redica obsidiunea 132. 133 *Numele Mahomedu* represintatu prin turnuri 133. Impresóra Constantinopolea a dóu'a-óra și o ocupa 134 — 139. Dupa cucerirea Constantinopolei improviséza unu distichonu in *limba persiana* 140. 141. Descopere mormentulu lui Ebu Eiub Ensari 145. Edifica unu grandiosu palatu in Constantinopole 146. Si o Giamia ce pórtá numele seu 150. Alte fapte ale sale 146—159. Móre la Malteppa ; calitatile sale 160.

Mahomedu III., succede parintelui seu Muradu III, si indata la inceputulu domniei sale ucide pe nòue-spredeice frati ai sei 351. Ocupa Agria ; bate pe crestini ; incheia pace cu ei ; se da cu totul place-riloru lumesci ; si móre 352. 352.

Mahomedu IV., sub acest'a, impleiulu ottomanu a fostu la culmea crescerei, si la inceputulu scaderei sale. Erá de siepte ani candu s'a innaltiatu pe tronul. Cine a fostu mama-sa 387. Incheia pace cu Germanii 390. Discursulu seu catra Veziri 391 — 393. Primesce pe Casaci sub protectiunea sa 400—404. Scrisórea sa catra regile poloniei 405. Merge in Polonia ; destitue pe Duca principele Moldaviei ; impresóra si ocupa cetatea Caminitiu ; attacka Leopolea ; pune pace cu Polonii 406 — 409. Incepe scaderea sa, causele pentru ce au fostu destituitu 427. 548. Propune conditiuni de pace lui Leopoldu 461.

Se încerca a împacă pe rebeli 548. Gresiél'a sa ca a luat sub scutulu seu pe vezirulu Ainedgi Solimann Pasia 562. 563. 587. Amicitî'a sa cu Ghiumrukci Hussein Aga 562. Se ocupa cu pescaritul pentru a tramine pesci curteniloru prin servitorii sei 562. Se încerca a ucide pe fratii sei 570. Respunsulu seu eroicu cotra tramisii rebeliloru 572—575. Resignéza la sceptrulul, și la cinci ani in urma móre 575. Calitatile lui 576. Palatulu seu in Caristiranu 740. Alte fapte ale sale sunt narate in cursulu istoriei 426—577.

Mahomedu, unu dervisiu, de nascere moldovénu, in servitiulu lui Daltabanu Pasia, promitte a strangulá pe Mufti 724.

Maiestrulu fabrica-mintiuni, Alexandru Maurocordatu 731.

Maille, asiá numescu Turcii marea neutica 325.

Mainotii, descendentii ai anticiloru Lacedemoniani, prindu armele in contra Turciloru 521. 522. Turcii le punu domnu pe Liberiu 601.

Malathia, cetate in Asia, ocupata prin Baiazetu I de la sultanulu Egiptului 71. Reocupata prin acest'á 74. Cucerita prin Selimu I 241.

Malgara, cetate ocupata prin Solimanu fiulu lui Orchanu 37. Aici a fostu trămisu in esiliu marele Veziru Tekkiurdaghi Mustafa Pasia 607.

Maliét Teskeredgi, directore de cancelaria 210.

Mallekianu, regatu, significatiunea acestui nume 221.

Malta, insula fundata pe ruinele capitalei si insulei Rhodos 157.

Maltaanii séu *Maltesii* coprind o naie de la Turci si fugu cu ea in *Creta* 382. De aici resbelulu cretanu 384. Se dau in Partea Venetianiloru 521.

Malteppe, cetate in Asi'a asupr'a unui munte bogatu. Explicatiunea acestui cuventu 160.

Mameluki, sclavi, cercassianii cari au domnitu in Egiptu 225.

Mangyri, cea mai mica moneta turcésca, 521.

Mania-Begu, vedi Liberiu 601.

Manoil fiulu lui Andronicu, boeriu grecu, iea de soția pe Balassa fii'a lui Constantinu Brancovanu 627.

Manoil Paleologu, vedi Emanuil Paleologu.

Manolaki, fundatorele unei academii pentru greci in Constantinopole 135. 560.

Mansur, din famili'a Beni Achmeru. Saracenii, dupa ce au ocupatu Garbia ilu proclama rege 327.

Marah, cetate in Asi'a 256.

Mardun séu *Marin*, cetate in Mesopotani'a 223.

Maria fii'a lui Constantin Brancovanu, maritata dupa Constantin fiulu lui Duca principe Moldaviei 627.

Maria, fi'a lui Demetriu Cantemiru, 805.

Maria, fi'a lui Serbanu Constantinu maritata dupa Mathieu Balaceanu 506.

Maria Vergine, facătória de minuni 650.

Marioca sêu *Maiorca*, insula cucerita prin Turci 314.

Masanderanu, antic'a Ircania 5.

Mateiu, principele Romaniei; sub acestu principe se immaresce *tributul anualu*, dar' salinele si vamile se restituiescu in dreptulu tie-rei 98. Inimiciti'a sa contra lui Vasiliu, principe Moldaviei; istori'a sa cu Luxandra fi'a lui Scarlatos 592. 593. Intra in legatura de sange cu Davidu, stramosiulu lui Constantinu Brancovanu, maritandu pe nepóta sa de sora dupa Preda, fiulu lui Davidu 624. Adópta numele Bassarabu, si pórtá grige de successorii acestei familii 626. 627.

Mateiu, fiulu lui Preda, a luat de soție pe Elena, fi'a lui Constantinu Cantacuzenu, si au avut fiu pe Constantinu supranumitu Brancovanu 625.

Mateiu, fiulu lui Constantiņu Brancovanu, a peritu dimpreuna cu parintele seu sub sabi'a tiranului 627.

Mateiu, nepotulu lui Constantinu Brancovanu, carui-a acest'a a lasatu in ereditate tóte immensele sale averi 627.

Mateiu, fiulu principelui Demetriu Cantemiru 805.

Mathi'a Corvinu, regele Ungariei batutu de Stefanu celu mare, principele Moldaviei 62.

Matpach Emini, primu-bucataru alu Sultanului 211.

Maurii, Saracenii, chiama intr'adjutoriu pe Balazetu I 184. 175. Ocupa Garbia; isi alege rege pe Mansuru; ataca pe Spanioli, si-i batu; ceru adjutoriu de la Selimu I 327. 328.

Maurocordatu Alexandru, profesore de filosofia etc. in Constantino-pole 135. Se díce ca elu ar' fi causa arestarei lui Tököli 465. Descrierea familiei sale si alte circumstantie din viéti'a sa 591—595. Sosirea sa la Vienna si negotiatiunile sale de pace acolo 598. 599. 605. Intorcerea sa de la Vienn'a 652. Daltabanu Mustafa Pasia ilu trage la raspundere 719. Elu atítia pe Mufti in contra lui Daltabanu 720. 721. Sagacitatea si prudent'a lui procede la negotiatiunile de pace 729—731. Este tramisu ca delegatu la negotiatiunile de pace 729—731. Este tramisu ca delegatu la negotiatiunile de pace in Carlovitiu 735. Impaca cért'a de precadentia 736. 737. Viéti'a lui in periclu 595. 759.

Maurocordatu Ion, fiulu lui Alexandru, cadu in manile sale mai multe scrieri si chartli ale principelui Demetriu Cantemiru 144. A urmatu

primu-interprete pre langa curtea ottomana dupa fratele seu Nicolau 144. 595.

Maurocordatu Nicolae, fiulu lui Alexandru, barbatu fôrte erudit; a lasatu a se typari in Moldavi'a tôte operele parintelui seu 136. A fostu primu-interprete pre langa curtea ottomana; si in urma domnu Moldaviei 595.

Maurocordatu Panteli din Chio, cunoscinti'a si casatori'a sa cu Luxandra, veduv'a-vergine a principelui Mateiu; din care casatoria i s'a nascutu duoi fii Alexandru si Ion 493. Acestu Alexandru este renumitul Maurocordatu Alexandru, depre care amu mentionatu mai in susu 594.

Mauiromola, o monastire unde Maria-Vergine face minuni 650.

Maxudu, servulu lui Panaiotu, duce o scrisóre din partea domnului seu lui Morosini; guvernatorului Candiei 396. 397. Informéza pe Cantemiresci despre adeverat'a causa a caderei Candiei; elu, fidelu servitoriu, a petrecutu in curtea Cante miriloru dóue-dieci-si-patru de ani 400. 401.

Mazeppa, hetmanu alu Cazaciloru, istori'a sa cu Carolu XII, regele Svediei, si cu Caplanu Ghirai, chanu alu Tatariloru 779, 780. Acusa pe Brancovanu de crim'a tradarei 787.

Mecca, cetate in Arabi'a, unde este o Giamia edificata prin Selim; traditiune turcésca despre acésta cetate; ea este un'a dintre cele trei destinate pentru peregrinarea Turciloru 129. Despre *Sieich Arab* din Mecca 237. Elu presinta cheile cetatiei lui Selimu I, si-lu recunósce de alu seu suveranu 241. 242. Coperisiulu mai innainte de lemnul a Giamiei, Selimu II, lasa se-lu faca din pétra 333. Arabii vreau se ocupe Mecca 670.

Medina, vedi Mecca 129.

Medrese, academii séu scóle superiori la Turci 40.

Mehemedu Aga, desteritatea sa in a trage cu sagét'a 123.

Mehemedu Begu, beglerbegu de Diarbekiru 221—223.

Mehemedu Begu, fiulu lui Iahia Pasia 283—285.

Mehemedu Begu, guvernatore de Simendri'a 294.

Mehemedu Chanu, reuumitu generalu persianu, cade in lupt'a sustienuta de Selimu I, contra lui Ismail Shah 214.

Mehemedu Chanu, se da vasalu lui Solimanu I. 286. Cuceresce Georgia si o supune lui Solimanu 290.

Mehemedu Effendi, secretariu in Divanu. scurta istoria a sa 259. 260.

Mehemedu Effendi, Mollah, Mevla de Pruss'a, mergéndu spre Egiptu, ilu prindu Maltaanii; de aci resbelulu Turciloru contra insulei Can-

- di'a 384. Elu è constrinsu a predă Venetianiloru fortereti'a Preves'a 510.
- Mehemedu Kierai* recte Ghierai, fiulu lui Mengili Ghierai, principe tataru 156.
- Mehemedu Pasia*, mare genenalu sub Mahomedu II, bate pe Venetiani si supune imperiului ottomanu tōta tiér'a numita Kodgia Herseki 150.
- Mehemedu Pasia*, renumitu generalu sub Solimanu I, bate pe Germani la Buda 209. Se face guvernatore de Babilonia si descopere lui Solimanu tradarea colegului seu Mirsa; intra in Giurgistanu si supune imperiului ottomanu preste dōue-dieci de cetati 305. 306. Merge spre Temisiór'a; cuprinde totu tienutulu; se face mare veziru, si este tramisu contra Persianiloru 306. 307. Ocupa sub Selimu II, cetatea Segetvar 322. O istoria a sa cu Munevgehir 341. 342.
- Mehemedu Pasia*, mare veziru sub Achmedu I, dupa infructuós'a impresorare a cetatiei Revanu in Persi'a a fostu strangulatu 358.
- Mehemedu Pasia*, mare veziru sub Muradu IV, destituitu 373.
- Mehemedu Pasia*, seraskierulu de More'a, sub Mahomedu IV, candu a vediutu ca se apropia Venetianii, a perasitu cetatea Rumelia si i-a aruncatu in aeru fortificatiunile 556. Assemenea a datu focu magazineloru din Corinthu, si omóra pe toti Grecii cāti i-au venitu in cale 557.
- Mehemedu Sieicu Emiru*, attaca caravan'a Turciloru peregrinari la Mecca 671.
- Mekkieme*, pretoriu, sala de audientia, unde se desbatu si se decidu cauzele particulariloru 70.
- Meletiu*, arhiepiscopu in Arta apoi in Athena, mare filosofu, și in structoru lui Demetriu Cantemiru in dogmele helmoutiniane 136.
- Memish Aga*, artistu renumitu in music'a vocala 217.
- Menare*, turnu la moscheele turcescu, de unde se invita poporulu la rugatiunile *Ezanului* 140. Differente forme ale menareloru 334.
- Menghili Gierai*, descendente din famili'a principiloru capiscani; primulu chanu alu Tatariloru pusu de Turci; notitia despre elu 155-157.
- Meninski*, autorulu unui dictionariu turcescu-arabicu, citatu 1. 4. 55. 242. Nefi Ogli invétia limb'a latina din gramatic'a si dictionariulu turcescu a lui Meninski 603.
- Menla* séu *Mola Gamse*, unu sântocu turcu, stimatu pentru virtutile sale; face pe intermediatoarele de pace 115.
- Menla Fenari*, Mufti, refusa a primi pe Muradu I. că martore; cuvintele sale dișe in acésta ocasiune 46-48.
- Meragie*, cetate nu departe de Tibris 308.

Merash, cetate în Persi'a, data Turcilor 309.

Merci (conte de), generalu, bate cu Heusler pe rebelii unguri și ocupa mai multe cetăți 513. 514. Bate mai multe regimente turcesci; ocupa Aradulu, și da focu magazinelor ce le aveau Turcii acolo 528. Impresora și ocupa Muncaciulu, arestandu pe soții a lui Tököli 589.

Merendu, cetate în Persi'a 6.

Merusiahgeanu, provincia în Persia 5.

Mesadu seu *Mezatu*, licitațiune publică 221

Mesih Pasia, Mahomedu II, ilu tramite cu o flotă se ocupe cetatea Rhodes, dar' a remasu batutu și alungatu cu rusine. Unii dîcu ca ar' fi fostu grecu din famili'a Paleologiloru 159. 160.

Messin'a seu *Misina*, în Sicili'a, fostu-a ea vre-o-data ocupată prin Turci? 314. 335.

Mest, beifu, supranume datu lui Selimu II. 321.

Methodu, de a vindeca vatematur'a, Hernies, 292.

Metrophanu seu *Mitrophanu Hierodiconu*, mare amatoriu de artea poetică 136.

Mevelana, fundatorele unei secte de Dervisi 51.

Mevelevii, monachi turci, mari amatori de musica; regulele lor 51.

Mevkufatu, dignitate; funcțiune sa 210.

Mevlî, seu *Molah*, judecatoriu în cetățile principale; are rangulu unui arhiepiscopu seu metropolitu 40, 69

Mezhebi, musulmani ritualisti,eretici 48.

Mezzomorto, faimasolu Capudanu Pasia, modesti'a sa 291. Notitia despre elu 683. Attacă vasele Venetianiloru în portulu de la Chio; le prinde duo'e, și celelalte le pune la fuga 684. Se face admiralu 686. Regulăza flot'a turcésca 690. E onoratu cu trei tuguri și pusu comandante asupr'a a toate mările și insulele 691.

Michail Apafi, vedi Apafi.

Michail Cantacuzenu, da aspre reprobatiuni principelui Constantinu Brancovanu, ca a usurpatu numele de Cantacuzenu 625.

Michail Paleoloyu imperetu, abjura religiunea creștină, și se face consiliariu intimu lui Orhanu 25.

Michail (Coributu Viesnovieski) regele Poloniei petrunde în țier'a Cozaciloru cari se supusesera protecțiunei turcesci, și face cele mai miserabili devastățiuni; Mahomedu IV ilu înfrunta, dar' elu nu asculta 404—406; Cere pace, și i se accôrda 408. 409. Refusa de a ratifica tractatulu de pace 414. 415. Tramite armată în contra Turciloru 416 Mórtea sa 420.

Michail vitêzulu, bate pe Turci; intra în Transilvani'a; Basta ilu as-

- sasinéza in modulu celu mai perfidu; Petrascu, fiulu seu merge la Vienn'a 626.
- Michalbegu* insoçieste pe Solimanu fiulu lui Orchanu in Europa. Notitia despre elu, si despre fiulu seu Michail 35.
- Michalo* Lithvanulu, istoricu, criticatu de principele Demetriu Cante-miru 156.
- Michal Oglî Alibegu*, irrumpe in Ungari'a sub Muradu II., si face unu numeru considerabile de captivi 116.
- Michelovski Stanislaw*, voivodulu Posnaniei este tramisu din parte Po-loniei, cã plenipotentiaru la tractatulu de pace in Carlovitiu 736.
- Michalcea*, principe grecu, fiulu Kiramastoriei, se da vasalu lui Or-chanu cu tôte tieriele sale patrimoniali 33.
- Mihrab*, altariu; o istoriôra despre acestu subiectu 318
- Milcovu*, rîu ce despartiã odiniôra Moldavi'a de Romani'a 274.
- Milosiu Cobiloviciu*, omoritoriulu lui Muradu I 56. 57.
- Mimar Aga*, primu architectu, ce servitiu are 232. 453.
- Mimber* esplicatiune 167.
- Minas*, cetate, se suppose dominatiunei ottomane 33.
- Mingreliani*, sclavi, cu ce pretiu se vîndu in Constantinopole 183.
- Miniati Elia*, ieromonachu grecu, episcopu, philosophu profundu si mare theologu 136.
- Minune*, ce se arêta din ceriu pentru injust'a destituire a unui Mufti 269.
- Minuni* a face è data numai profetului Mahomedu 50.
- Minunile*, ce effectu, potu avé ele, a aretatu Sheitanu Kuli, primulu heresiarchu intre Turci 189—192.
- Mirachor Cerkés Mehemedu Pasia*, Mustafa II. ilu tramite dupã guver-natorele Belgradului Amidge Oglî Husien Pasia, pentru a-lu chiamã la sine 715.
- Mir Alem Aga*, ce functiune avea la instalarea de domnu in Moldavi'a 277.
- Mir séu Emire Ochor*, Buiuk si Kiutciuk Emiri Ochor, se numera intre Koltuk Vezirleri, ce functiune au 632. 633.
- Mirsesci*, vedi Ahmedu Mirsa, descrierea loru 185. Datinele loru la in-credintiari si la cununii 187. Despre natur'a fiiloru loru 188.
- Misirli Oglî*, generalu turcu 683. Cade in batali'a de la Zentá 709.
- Misitra*, cetate in More'a, se suppose Venetianiloru 556.
- Misr*, Egiptulu 159. Misr dîcu Turcii si la Elkahire séu Cairo, capital'a Egiptului 235.
- Misri Ejjendi*, Sieicu séu Mollah in Prusa, barbatu fôrte renumitu pen-

- tru sanctitatea sa ; faptele, discursurile, purtarea si profeti'a sa 656-662.
- Mitylena*, insula cucerita de Mahomedu II, 148. 149. Francesii se presenta cu o flota inaintea ei, dar' se retragu 189. Lupta navala intre Turci si Venetiani aprópe de acésta insula 631.
- Míteveli* sêu *Meteveli*, procurorii Sultanei Valida 39, 615.
- Modon* sêu *Methone*, cetate ocupata prin Baiazetu II. 189. Venetiani, o impresóra si ea capituléza 546.
- Moenevinu* Antoniu, istoricu, citatu 201.
- Mogle*, cetate in Bosni'a, cucerita prin Germani 716.
- Mohaciu*, locu memorabile pentru batai'a ce au sufferitu Ungurii de la Turci sub Solimanu I. 263. Alta bataia celebra intre Germani si Turci sub Mahomedu IV. 550. 551.
- Mohilovu*, urbe in Ucrani'a, situatiunea sa 430.
- Molah*, vedi *Mevla*.
- Moldavi'a*, Baiazetu I, o desastéza 62. Baiazetu remane batutu si fuge la Adrianopole 63. De unde o numescu Turcii Bogdania 62. 158. Ce titulatura dau Turcii principelui Moldaviei 66. Ce *tributu annuallu* platesce Turciloru 98. 99. Moldovenii batu pe Turci sub Mahomedu II, si acesti-a devastéza Moldavi'a 158. Chartele geografice vechi si moderne sunt pline de erori asupr'a Moldaviei 177. Moldavi'a tributaria 271. Scurta descriere a *amendóue Moldaviele* 273. Se constringe la mai mare tribut 275. Solemnitatile la punerea si instalarea domniloru Moldaviei 276—279 Solimanu I, o devastéza in modulu celu mai barbaru 295. Principii Moldaviei au potestate regale 296. Alte notiti despre acésta tiéra in notele 83—79. pag. 295—297. Ce daruri de *thesauru* a tramisului Mahomedu IV, cu ocasiunea circumcisiunei fiiloru sei 426. Polonii irrumpu in Moldavi'a, si commitu cele mai impie sacrilegiuri si rapine ; dar' drépta resbunare a adjunsu asupr'a capului lor 538—543. Ei s'au incercatu érase a devastá Moldavi'a; dar' chiar' moldovenii i-au scapatu de la perire totala 628. 629.
- Moldovenii*, ce nume le dau Turcii 340. Déca pórtá ei vina la crudelitatile lui Petriceicu 492. Nóue-spre-diece venatori moldoveni apera cetatea Némtiu in contra armatei regelui Poloniei 544.
- Monachi greci*, minuni ce se vorbescu despre ei 38. 39 Sunt constrinsi a respunde tributului sêu *Haragiu* 613.
- Monachi turci*, caroru le è permisu a se casatori, vedi Hági Bekta h si Dervisi 50. 51.
- Monachii* din muntele Sinai'a; istori'a lor cu Mahomedu profetulu 243. Ei sunt scutiti de la *Haragiu* 614. 615.

Monastir sêu *Manastir*, mônâstirca din Prus'a unde a fostu immormentatu Orchanu 38. Cetate ocupata prin Shahin Lala sub Muradu I. 56. *Monembas'ra* cetate in More'a impresorata si in urma ocupata de Venetiani 606.

Moneta, cine are dreptulu de a bate la Turci 13.

Moneta ce este in usu la Turci, precumu *Iuki* etc. 221.

Montenegru locuitorii muntenegrini se revolta sub Achmedu II, dar Solimanu pasia i bate si-i aduce érase la suppunere catra pót'a otomana 655.

Montesia, cetate, si provincia in Asi'a, cucerita prin Baiazetu I, 61, si prin Muradu II. 113.

Monumentu de porfiru gasitu in Sylebri'a 90.

Mora-Crali, despotu in More'a, remane batutu la Ghiorgherginlik prin Beglerbegulu Romeliei 115. 116.

Morava, fluviu in Serbia-Bulgari'a 604.

More'a, invasiunea lui Musa Celebi in acésta peninsula 86. Mahomedu II. o subjuga cu totul 147. Baiazetu II, intaresce isthmulu de acolo cu duóe castelle 177. Italianii o devastéza in modulu celu mai barbaru; in urma se retragu dinnaintea Turciloru 285. Cuceririle Venetianiloru in More'a 510. 520. 546. 555. 598. 606. 630. 631. Prin pacea de la Carlovitiu remane in possessiunea Venetianiloru 738.

Morlachii, intreprinderile loru contra Turciloru 545. 547.

Moro Bartolomeu, comandante venetianu, face pe Turci a se retrage dinnaintea insulei Tinos. 725.

Morosini, ambassadoru republicei venetiane la Constantinopole cade bolnavu in momentul plecarei sale de aici 501. Turcii ilu detieniu; dar' este rescumperatu; presinta in persóna Caimacamului declaratiunea de resbelu, si fuge din Constantinopole 502.

Morosini Franciscu, comaudantele cetatiei Candia, primesce o scrisóre de la Panaiotu prin care ilu chiama la o consultare secreta, si elu accepta 396. 397. Descopere secretulu ce i-a comunicatu Panaiotu, si preda cetatea Turciloru 399. Cuceresce tóta More'a si se face Doge Venetiei 403. Ocupa Leuca, apoi Prevesa 509. 510. Impressóra Neapolea in Romagna; o ocupa, si accorda garnisónei turcesci o capitulatiune onorabila 546. 547. I se supponu cetatile Romeli'a, Iatrasso, Lepante, Castel-Fornesc si Misitra 556. Bombardéză Epidaurulu; si ocupa Corinthulu 557.

Mortuni, cetate se suppone Ottomaniloru 23.

Moruni, pesci in marea caspica, vedi Bitlis 288.

Moscovitiu sêu Russii sclavi, ce pretiu au si cumu se véndu iu Constantinopole 183.

- Moscua*, capital'a Moscoviei, au petrunsu vre-odata Turcii pênă la a-cêsta capitala? 330.
- Mubaiadgi*, ce functiune are 211. 480.
- Mucabeledgi*, directore de cancellaria, care are duoi adjutori pe *Iaia Mucabeledgi* si pe *Allu Mucabeledgi*, functiunea acestor'a 210.
- Muezin*, cantaretu, care din turnulu Giamiei invita poporul la rugatiuni 140.
- Mufti*, interpretele legii, cea mai innalta autoritate eclesiastica la Turci 40. Ce alte numiri pórta. Ce potestate are. Cumu pronuncia sententiele. Cu ce onoruri ilu primesce Sultanulu, Cumu se pedepsece candu merita mórte 48. 45. Unu esemplu, ce la Turci   f rte rar, de a condamna pu unu Mufti la m rte 269. 323. Se pronuncia in plenu consiliu pentru pace cu Germanii 607. Respunsulu ce a datu marelui veziru care era pentru continuarea resbelului 609. Nu pronuncia Fetva asupr'a acelor'a cari sunt domniti de inspiratiune 658. Ce putere are Fetva sa in casu de resbelu 680. 688. Cu ce solemnit te vine in visita la marele veziru 747.
- Mufti- ezmanu*, patriarchulu lumei, unulu dintre numile composite ale lui Mufti 47.
- Muhamedia*, biseric'a la *santii apostoli*, cine a edificatu ac sta biserica; si pentru ce Giami'a ce se vede acolo se numesce Muhamedia 150. 151.
- Muhamedu*, fiulu lui Solimun I., circumcisiunea sa 282.
- Muhamedu Ben Arebi*, vedi Muhidin 230.
- Muhamedu* succesele lui Abdulah, Sultanu Saraceniloru, bate flot'a crestiniloru si devast za Dalmati'a 230. 231.
- Muharemi Esrar*, nu a titulatura a lui Alexandru Mauvrocordatu 594. 735.
- Muhasebedgi*, directore de cancelaria, functiunea sa 210.
- Muhiddinu*, califu saracenu, notitia despre elu 230. Selimu I. descopere mormeutulu seu si-i redica unu superbu monumentu 332.
- Muhzir*, significatiunea acestui cuventu, ce servitiu facu acesti-a 751.
- Mukabeledgi*, directore de cancelaria, functiunea sa 210.
- Mum Soiundurani*, persiani eretici 222.
- Muncaciu*, cetate in Ungari'a, fortificata prin T k li; aperatu prin so ia sa; care in urma cade dimpreuna cu cetatea in man'a Germaniloru 589.
- Munedgimu Bashi*, ce fuunctiune are 562.
- Munerveghir*, guvernatore Georgiei, principe crestinu, se suppose Turciloru si imbra ios za mahometanismulu 341. 342.
- Murachas*, plenipotentiaru 301.

Muradu I., fiulu lui lui Orchanu si Holophira 16, 17. Trece cu o armata in Europa; ocupa castellulu Epibatos, si se întorce éراسي in Asi'a 37. Succede parintelui seu pe tronu, si primesce numele de Chudavendighiar. Este elu un'a si aceeași persóna cu Amuriu 43. 44 Mufti nu-lu primesce ca martore 47 48. Edifica o Giamia pompósa in Adrianopole, care de la numele seu se numesce Muradie 48. Institue corpulu Ieniceriloru 49. Edifica o Giamia in Pruss'ia. Casatoresce pe fiulu seu Baiazetu cu fii'a lui German Oglı 54. Puterea rugatiuniloru sale 55. Unu soldatu tribalianu ilu strapunge si móre 56. Turcii lauda calitatile lui Muradu 59. Istoricii crestini tienu ca acest'a a fostu primulu imperatu la Turci, care a lasatu a se construi vase de resbelu 74. 75.

Muradu II. fiulu lui Mahomedu I., succede parintelui seu pe tronu in etate de 18 ani 105. Resignatiunea sa in timpu de nenorocire, si refugiulu seu la rugatiuni 106. 107. Cere lui Seid Bechar, jere-mitu turcu ca se se róge pentru elu si pentru armat'a sa la Dumnedieu 107—109. Rugatiunea avu effectu; Muradu invige pe inimicii sei 110—112. Se casatoresce cu fii'a lui Las Oglı, principe Serbiei 112. Face mai multe cuceriri. Lasa a se construi in Ergena unu podu admirabile de pétra cioplita 113. 114. Se casatoresce cu fii'a lui Isfenderbegu, care a nascutu pe Mahomedu II, cuceritoriulu Constantino-polei 115. Termina edificarea unei Moschee numita Eski Giami, care o incepuse anca Musa Celebi in Adrianopole 118. Renuncia la tronu 119. Reprimesce imperiulu, si se însarcina cu comand'a armatei 121. Discursulu seu innainte de batai'a de la Varna 121. 122. *Duelu* cu regele Ungariei 122. Erasi renuncia la tronu 124. Dar' éراسي ilu primesce 125. Bate pe Isfenderbegu. Apoi pe Unguri 125—127. In-sóra pe fiulu seu Mahomedu, si móre 128. Calitatile si successorii lui Muradu 128—130.

Muradu III. succede parintelui seu Selimu II. 339. Transpune resbel-lulu in Persi'a; unde fortun'a armeloru acumu erà in partea Turci-loru, acumu in partea Persianiloru, pênê in urma s'a pusu pace cu acesti-a 340—347. Atacatu de Ieniceri in palatulu seu, se apera cu cameriarii si baltagii sei 348. More. Atâti fii a avutu, câti ani a domnitu 349. Nici unu istoricu n'a descrisu caracterulu si calitatile acestui imperatu 350.

Muradu IV, a stersu acelu *edictu publicu* sêu lege prin care se ordinà ca totu alu diecelea fiu de crestinu se fia inrolatu la Ieniceri 50. A fostu mare amatoriu de tablouri 233. Sor'a sa a avutu intr'unu sin-guru anu patru barbati, fara ca se fi fostu maritata dupa nici unulu din ei 261. Condamna pe unu Mufti la móрте 269. Se face imperatu

dupa detronarea lui Mustafa I. 365. Agratiéza pe rebelulu Abassa Pasia 368. Publica unu edictu pentru a poté bé vinu in publicu 371. Merge in contra Persianiloru si ocupa cetatea Revanu; apoi cetatea Bagdadu 371—374. Mórtea si calitatile lui 375. Inclinatiunea sa la betia; ur'a sa contra opiului si tutunului. Istori'a sa cu Becri Mustafa passionatu beutoriu; si cu Tiriaki passionatu fumatoriu 376—378. Crudelitatile lui Muradu 378. Facultatile sale fisice si spirituali 379. Istori'a sa cu Deli Husein Pasia 523. 524.

Muradu, fiulu lui Mahomedu II, se celebra cu mare festivitate circumcisiunea sa 147.

Muradu, fiulu lui Orchanu, impresóra si ocupa cetatea Ciorlu séu Tyrilos 37.

Muradu, fiulu lui Ibrahimu, mortu anca de tineru 385.

Muradu Aga, comandante trupeloru tramise de Ibrahimu spre a cuceri Creta 385.

Muradu Pasia, beglerbegu in Iemenu sub Selimu II., atacatu si nimicitu totalu prin Mustahiru, sierifulu acelui regatu 326. 327.

Muranu, Mahomedu IV, cere dela imperatulu Leopoldu ca se restitué acésta fortaretia in manile lui Tököli 461.

Murtassa Pasia, Muradu IV, ilu tramite contra Poloniloru; acesti-a prin delegatii loru i ceru pacea; Muradu lio accórda 370. 371.

Musa celebî, succede cu fratii sei in staturele parintelui seu Baiazetu I. Parerea lui Phranza despre elu 75. 76. Tamerlanu ilu proclama imperatu in Asi'a 78. Atacatu prin fretele seu Solimanu, fuge la Caramanu Ogli, si de la acést'a la Isfenderbegu, care-lu refusa 79—81. Vine in Europ'a; trece cu adjutoriulu Romaniloru Dnnarea; si ocupa Adrianopolea; dar' se întórce érase in Romani'a 82. Soldatii sei prindu si ucidu pe fratele seu Solimanu 83. 84. Se proclama imperatu in Europ'a, 85. Tramite delegati la fratele seu Mahomedu ca se impartia imperiulu 86. Ilu tradéza Ornusbegu si marele seu veziru 87. Primesce in gratia pe tradatori 89. Perasitu de toti ai sei, fratele seu Mahomedu ilu prinde si ilu ucide 90. 91. Elu a pusu fundamentu la unu *vastu templu* in Adrianopole din spoliatiunile bellice 87, 118. Elu a fostu unu principe justu si plinu de bunetate 88. Pentru ce nu se numera intre legitimii imperati ai imperiulu? 92.

Musafferu Sultanu, rege de Ghilanu, tramite lui Solimanu I diece mii de ómeni, adjutoriu contra Persianiloru 286.

Musaffirulu Sultanului, capu-pictorele curtiei, vedi Leuni Celebi 233.

Musahib, consiliariu intimu, titlu ce se da lui Silahdar Aga, care se numera intre Koltuk-Vezirleri 632.

Musahib Mustafa Pasia, alu doilea veziru a lui Mahomedu IV, comanda alu doilea atacu asupra cetății Caminiti 407.

Musahib Pasia, a ținut în casatoria pe faimăsa Chatidge sor'a lui Mustafa II, și Achmedu III. 764.

Musa-Pasia, comanda cu Muradu Aga trupele debarcate în Cande'a și ocupa Canea 385.

Mushfess, o specie de învelitoare pe capu 611.

Music'a cumu se cultiva la Turci. *Husein* mecenatela ei. Principele Demetriu Cantemiru compune o carte despre această artă 217. 218.

Musicantu persianu, cumu dintre *trei-dieci de mii de persiani* singuru și numai cu vre-o câți-va langa sine scapa de pedeps'a cu moarte 374.

Mustafa I, după moartea fratelui său Achmedu I, adjuge imperatu; dar' dedatu plăcerilor lumesci, abia ce a adjunsu pe tron și îndată a fostu destituit; Turcii îl descriu că pe cel mai depravat dintre toți imperații lor 361. A fostu pnsu a două ore pe tron; dar' era destituit și ucis prin strângu 363.

Mustafa II, fiulu lui Mahomedu IV, se serbeza cu mare pompa circumcisiunea lui 429. Care a fostu în urma cauză destituirei sale 429. 587. Nu și-a luat Chasiki Sultane, ci numai concubine, și pentru ce? 458. Se proclama imperatu 673. Se însărcina cu comandă armatei, și cu administratiunea trebilor publice 675. Merge incognito prin castre; condamna pe marele veziru la moarte 677. 678. După ce a batutu pe Germani, reîntră la Constantinopol, ocupandu mai multe cetăți 681. Și serbeza un mare triumf 686. Elibera Temisior'a; bate pe imperialisti; și reîntră în triumf la Constantinopol 686—690. Merge a vizita mormentu lui Ebu Eiub Ensari 691. Erasi iese în Campania 692. Sufere mari pierderi la Tisa 694. După multe lupte sângeroase, peripeții belice se retrage, său mai bine, fuge la Temisiora, și se ține aici în necunoscere de nimene 695—713. În fine se arăta la restul armatei sale; și apoi merge prin Belgradu spre Adrianopol, și de aici la Constantinopol 714. 715. Perplexitatea și confuziunea sa, cându a datu ordinu se ucidă pe Daltabanu Mustafa Pasia 727. Turburarea spiritului său 728. Încheia pacea de la Carlovit, și ratifica cu propriă subscriere tractatu de pace 737—740. Pentru a scăpa de murmurul poporului se retrage la Adrianopol 741. După informații false, elu condamna pe vezirul său la moarte 747—749. De aci se naște o rebeliune teribilă; care s'a terminat cu detronarea lui Mustafa și înălțarea fratelui său Achmedu II, la tron 749—761. În urma trece la cele ceresci după ce a domnit opt ani și vre-o câte-va luni. Calitățile sale 761. 762.

Mustafa Effendi, primu-secretariu alu lui Mustafa II. 754.

Mustafa Falsulu, se arêta in Europ'a sub titlu de fiu alu lui Baiazetu I. 105. Muradu II, ilu invinge prin unu miracu si-lu uccide 110. Unu altu Mustafa falsu se arêta: dar' remane prinsu, si stersu din cale 309. 310.

Mustafa, fiulu lui Baiazetu I, cade in lupt'a cu Tatarii lui Tamerlanu sêu Temurlenki 76. Unu rebelu in Asi'a pretinde a fi acestu Mustafa 99. Dar' Mahomedu I, ilu bate, ilu prinde si-lu spëndiura 100.

Mustafa, fiulu lui Mahomedu I, este un'a si aceeași persóna cu Mustaphopulus lui Phranza, se revólta in contra fratelui seu Muradu II; dar' remane batutu si uccisu 111. 112.

Mustafa, fiulu lui Mahomedu II, se face rege Caramaniei 152. Bate pe Iusufce Begu, generalulu lui Usunhasanu, si pe fiulu acestui-a numitu Seimuldinu 153. 154. Se dîce ca a fostu strangulatu chiar' din ordinulu parintelui seu 160.

Mustafa fiulu lui Solimanu I; celebrêza circumcisiunea sa, si a fratiloru sei 282 Mergu cu parintele seu spre a lua de la Venetiani insul'a Corfu 291. Saluta pe parintele seu care mergea in Persi'a si apoi rentôrna la guvernamentulu seu in Amasi'a 303. Conspira in contra parintelui seu, care lasa a-lu strangula 307.

Mustafa Pasia guvernatore de Napoli in Romagna, preda cetatea Venetianiloru 546. 547.

Mustafa Pasia, guvernatorele Temisiôrei, fratele marelui Veziru Elmas Mahomedu Pasia, a remasu mortu in lupt'a cu Germanii 688.

Musafa Pasia, mare veziru sub Solimanu I, impresôra si occupa Belgradulu 256. Cuceresce cetatea si insul'a Rhodos 257. Bate pe rebeli in Egiptu 258. Indignatu cã Ibrahimu Aga a fostu numitu in loculu seu de mare veziru, cere si i se da guvernamentulu Egiptului 259. Vendutu de secretariulu seu ca vrea se se faca domnu Egiptului, fuge in Arabi'a; rentorna cu armata destulu de numerosa; dar' remane batulu si uccisu 259. 260.

Mustafa Pasia, mare veziru sub Selimu II, è tramisu spre a cuceri iusul'a Cypru; impressôra Nicosi'a; o cuceresce cu adjutoriulu lui Capudanu Ali Pasia; si prin acêst'a supune tóta insul'a potestatiei ottomane 328. 329. Fortifica Karsulu, si cuprinde prin assaltu Cialdiranulu 339. 340. Primesce in grati'a Sultanului pe apostatulu Munevgehir 341. 342. Trece in Crime'a; bate pe Chanulu rebelu, si-i taia capulu 343.

Mustafa Pasia Bostangi, vedi Bostangi, Mustafa Pasia.

Mustafa renegatu crestinu, primu-barbieru alu lui Baiazetu II se insarcina a ucide pe Gemu 172. Cumu isi esecuta intentiunea? 174.

În recompensa ca l-a *ucis*u, a fostu numitu mare veziru sub nume de Berber Ibrahim 175. 176.

Musul, Ninive, Mehemedu Begu o ocupa prin assaltu si-i da focu 223, 234. Prin pacea cu Persiani a remasu în posesiunea Turciloru 309.

Musulmani, muslimani, mislimani, miusliumani, miusiurmani, biasurmani, etc., esplanatiune 48.

Musulmanica resolutiune, ce sensu are 285. 638.

Musulmanu, fiulu lui Baiazetu I. dupa Phranza, a batutu si a lasatu a uccide pe fratele seu Iesse. merge apoi în contra altui frate alu seu cu numele Musa, dar' perde batai'a si-si perde si vieti'a 75.

Musti, ce ocupatiune au ei în palatiulu Sultanului; cumu se întielegu si vorbescu ei; cumu *unu mutu* descopere vezirului periclulu ce-lu amerintiá 640.

Mustahiru, sierifulu regatului Iemenu, bate si nimicesce armat'a lui Muradu Pasia, care erá Beglerbegulu acelu regatu 326. 327.

N.

Nabedib, însémna Perdutulu, s'a datu acestu nume lui *Mustafa* fiulu celu mai mare alu lui Baiazetu I., pe care unii scriitori crestini ilu numescu Erdogulu 76.

Nabi effendi, poetu celebru, secretariu în Divanu, instrúeza pe Rami Mehemedu Pasia (Reis Effendi) 748.

Nahme, *Rusnahme*, ce însémna si la ce se da acestu titlu pag. 7 în prefatiunea autorului.

Nâi (nave) purtate pe uscatu 134.

Naib, ce dignitate este, si ce functiune are 232.

Nakib seu *Nakibul Eshref*, prepositulu santiloru, descendente din Fatima fii'a profetului Mahomedu 129.

Nakib seu *Nakibul Eshref*, *Imam*, pe care Solimanu I pururea ilu purta cu sine 317,

Nakib seu *Nakib-Sierif*, è pazitoriulu stindardului lui Mahomedu; rangulu si dignitatea sa; elu se alege totdeauna numai dintre emiri, descendenti fiiei profetului Mahomedu; se pune în capulu rebeliloru 569. Duce nunciulu lui Mahomedu IV ca este destituitu 572. Purtaarea sa insolenta faia cu Mahomedu 575.

Nakibu-Effendi, fiulu lui Mufti de sub Mustafa II, este tramisu de parintele seu pentru a face visita marelui Veziru 725. 726. 747.

Nasir Aga Hasnadar Pasia, faptele sale si notitia despre elu 674.

Nasradin Hodgea, comicu, esopulu Turciloru, istori'a sa cu Temur-lenki sêu Tamerlanu candu cu batali'a intre Tamerlanu si Baiazetu I. aprôpe de Orusi'a 72. 73.

Nasubegu, generalu turcu, bate pe Rhodiani si le face mari stricatiuni 188.

Nasum sêu *Nasih Pasia*, este alesu mare veziru de armat'a turcésca in Persi'a. Numele de Nasih è fôrte usitatu la mahomedani ; in Coranu se da acestu nume lui Beniaminu, fratele lui Ioseph 358.

Natiunea Turciloru 13, in prefatiune.

Nausis Anastasius, cârturariu grecu, 136.

Neagoe, fiulu lui Laiota. se face domnu Romaniei, carui apoi a succesu Sierbanu Bassarabu 626.

Neapole sêu *Napoli* in Romagna, cucerita prin Venetiani 546.

Nefi-Ogli, fiulu exilatului, mare doctu in limb'a arabica; profetulu in Constantinopole; invêtia limb'a latina din gramatic'a si dictionariulu turcescu de Meninski; amicu intimu alu lui Rami Mehemedu Reis Effendi 603.

Negroponte, ocupata prin Mahomedu II. 153.

Neh-Givanu, in chartele geografice *Nah-Shuan*, urbe in Persi'a 308.

Nehbi, urbe ocupata prin Baiazetu I. dela Sultanulu Egiptului 71.

Nemazu sêu *Namazu*, semnificatiunea cuventului. rugatiunile la Turci, ce se tienu in dilele septemanei 46 *Nemirovu* sêu *Nomirovu*, capital'a Ucraniei 403.

Némtiu, cetate vechia in Moldavi'a, bravur'a venatoriloru romani contra Poloniloru, candu acesti-a au avutu se ocupe cetatea 544. Prin pacea dela Carlovitiu se da in possessiunea Turciloru (dêca Nemos è Némtiu) 738.

Nera, unde è situata acêsta cetate 5.

Nesuppunere la ordinulu imperatului è lucru detestabile 172.

Neutra, Turcii pretindu de la imperatalu Leopoldu a restitul acêsta cetate lui Tökôli 461.

Nicêa, cetate in Bithyni'a, ocupata, dupa unii scriitori crestini, prin Osmanu I. 23. Turcii i dicu *Iznik*, si tienu ca Orchanu o a cuceritu 31. Si s'a facutu tributaria Turciloru 32. Aici s'a retrasu Solimanu Celebi pentru a scapa de persecutiunile fratelui seu 77. O impresôra Mustafa falsulu 100. Unu altu Mustafa, frate cu Muradu II, o ocupa 111. 112. Muradu II o reocupa 112.

Nicomedi'a, cetate in Bithyni'a Turcii i dicu *Iznikmid*, Osmanu I, in vanu o impresôra 20. Orchanu o supune potestatiei sale dimpreuna cu alte cetati 30. Baiazetu I. fortifica strimtôrea ce duce la Nicomedi'a 66. 67.

- Nicopole*, Turcii i dîcu, *Nigeboli*, cetate situata langa Danubiu, o impresóra si ocupa Baiazetu I. 64—66.
- Nicosi'a*, pentru ce turcii o numescu *Kibris*? impresorata de Turci se apera cu o resistentia admirabila; dar in urma a trebuit se succumbe puterei inimicului 328. Caderea acestei cetati a trasu dupa sine capitularea a tóta insul'a Cipru 329.
- Nicusiu Panagiotes*, cunoscutu sub numele de Panaiotu, interprete la curtea Ottomana, carui-a a urmatu Alexandru Maurocordatu 594. Vedi Panaiotu 395.
- Nigaiani tatar*i, trei-dieci de mii desertéza din Russi'a si se stabilescu in Crime'a, suppunendu-se dominatiunei ottomane 326.
- Niksar*, cetate in Asi'a ocupata prin Baiazetu I. 64.
- Nimetullah*, este titlulu unui lexicon persianu-turcescu, significatiunea cuventului 13, in prefatiune.
- Nisam* séu *Nasm*, metru poeticu intrebuintiatu mai alesu in Coranu 318.
- Nishandgi Pasia*, ce functiune are 231. Alte notitii despre elu 676.
- Nisichos*, cetate in Dalmati'a Dgin Ali Pasia in vanu se încérca a o cuceri 631.
- Nisna*, cetate in Ucrani'a; notitia despre acésta cetate si despre locuitorii ei 445. 446.
- Nistrinu*, chronologu, citatu 6.
- Nissa*, cetate in Serbi'a, cucerita de Germani 604, recucerita prin Turci 619.
- Nocra* seu *Nicra*, moneda turcésca sub Orhanu cu care se plateau soldatii 31.
- Nomenclatura* séu nume de batjocura ce dau Turcii diferiteloru popóra in Europ'a si Asi'a 340.
- Nosaca* se numesce sold'a Ieniceriloru pe o dî 559.
- Nova* séu *Novi*, cetate in Bosni'a cucerita prin crestini, si recucerita prin Turci 298. Crestinii o impresóra, dar' sunt batuti 334
- Novigradu*, cetate in Croatia, Turcii o perasescu 513.
- Nuh-Effendi*. primu-medicu alu Sultanei Valida, istori'a sa si a fiului seu cu ocasiunea insuratiunei acestui-a 771—773.
- Nukteida*, Mahomedu I, pune garnisóna in acésta cetate 97.
- Numadu*, ca si la Nukteida 97.
- Numanu Pasia*, fiulu lui *Kioprili Mustafa Pasia*, se face mare veziru sub Achmedu III. 564. 782. Vedi Kioprili Ogli Numan Pasia.
- Nume*, câte se atribuescu prin Turci lui Dumnedieu 50.
- Numele* si natiunea Turciloru 13, in prefatiune.
- Numirile* sciintieloru si artiloru la Turci 176.
- Nurradinu Sultanu*, primesce ordinu de la Mahomedu IV-a intra in

Moldavi'a si a o devasta, dar' unu Mirza *din familia lui Cantemiru*, ilu detórna de la acést'a 539. 540. Cui se da numele de Nuraadinu 539. Incurca pe Rusi intrati in Crime'a, facédu-se ca vrea se ocupe Kiovi'a 554. 555.

Ö

- Obdest* séu *Abdest*, lavarea capului maniloru si picióreloru 173.
Obiuhirki séu *Abi Hirki*, *sierif*, apa santului caputu 130. 234.
Obrovazzo, cetate in Dalmati'a ocupata prin Venetiani 609.
Ochar Kalfa, officialu de cabinetu 210.
Ochtirka cetate capitala la *cercassiani* 179.
Ociakovu, numitu la anticí Olbiopolis 325 446.
Odem séu *Adam*, cumu s'a insufletitu de *spiritulu lui Mahomedu* 108 109.
Odgiacu Agalari, cine se intielegu sub acésta numire 472.
Oettingen, conte, delegatulu Germaniei la Carlovitiu 735. la Constantinopole 740.
Ogriss, unu satu nu departe de Ciorlu, unde s'a dat o bataia intre Baiazetu II, si fiulu seu Selimu 194.
Ogur, bunu auguriu è, precumu tienu Turcii, déca ataci pe inimicu indata ce l-ai vediutu 211. 212.
Ogurogli, Baiazetu II, isi marita pe o fia a sa dupa elu 185. Explicatiunea cuventulu *Ogurogli* 188.
Oguziani, unu tribu de tatars sub Gínghis-Chanu 5.
Oie alba si négra, nume ce dau turcomanii la dóue dinastii 193
Olaidevlet séu *Alaidevletu*, micu principe de Asi'a. cere ajutoriu de la Baiazetu II. 180. Selimu II, ilu bate, i taia capulu si-i ocupa tóte tierile 218. 219.
Olaidevlet séu *Alaidevlet Memlekietii*, ce tíera este 264.
Olamé, principe de Ozerbedgianu, se supune protectiunei lui Solimanu I, si-i aréta midi-lócele cumu se ocupe Bagdadulu 285.
Oliosmanu, *Oliothmanu*, *Osmanu*, *Ottomanu*, explicatiune 1—3.
Omeni pusu la aratru in Moldavi'a 62.
Omerbegu, Pasia de Arnaudi'a, merge se elibere cetatea Dulcigno obsediata de Venetiani, dar' a trebuit se se retraga 689. 690.
Omeru séu *Omaru*, unulu din descendéti profetulu lui Mahomedu, pe care Turcii ilu adóra ér' Persiani ilu condamna 192. Scriitorii crestini i atribuescu cucerirea Damascului 230.
Omopher séu *Homophoru*, explicatiunea 277.
Opiulu, Muradu IV, interdice intrebuintiarea lui 377.

- Oppordos*, nume de batjocura, explicatiune 388.
- Or*, cetate in Crime'a tatarica, vedi Precopu 605.
- Orakogli*, familia foarte distinsa la Tataari 186.
- Orbinu*, de la Ragusa, istoricu plinu de vanitate 57.
- Orchanu* fiulu lui Osmanu I, cuceririle sale 24. Succede parintelui seu 25. Se proclama imperatu 29. Organiséza armat'a; reguléza plat'a soldatiloru 30. 31. Politic'a sa de a supune pe principii musulmani 33. Tramite pe fiii sei in Europ'a 34. 37. Mórtea si calitatile lui 38—40.
- Orchanu* fiulu lui Muradu II, a muritu anca traindu parintele seu si a fostu immormentatu la Adrianopole 129.
- Orchanu* fiulu lui Ibrahimu imperatu Turciloru, a muritu de tineru 385.
- Ordu* de batalia la Turci. vedi Alaiu 302.
- Originea* familiei ottomane, 18 in prefatiune.
- Ornusbegu*, trece cu Solimanu fiulu lui Orchanu in Europ'a 35. Este numitu beglerbegu Rumeliei 45. Ocupa Ipsala si Magara si devas-téza tierile vecine 49.
- Ornusbegu*, faimosu generalu, dupla tradare a sa contra lui Musa Celebi 87—89.
- Orsiova*, Kioprili alunga garnisón'a germana de aici 623.
- Orta-Giami*, templu séu capella in casarm'a Ieniceriloru; aici facu ei comploturile in contra Statului 568.
- Ortakioi*, unu satu unde Cerkies Mehemedu Pasia a edificatu unu palatu grandiosu, pe care apoi l-a cumperatu principele Demetriu Cantemiru 366.
- Orumbetogli*, familia foarte ilustra la Tataari 186
- Osdemir Ogli*, etimologi'a cuventului; a fostu unu luptaciu renumitu 327. A mai fostu unu Osdemiru Ogli numitu Osmanu Pasia 341. 342.
- Osmangicu* séu *Othmangicu*, urbe fundata de Osmanu séu Othmanu I. 49, 65.
- Osmanu*, unulu din descendentii profetului Mahomedu, pe care Turcii ilu veneréza, ér' Persienii ilu condamna 192.
- Osmanu I*, fiulu lui lui Erdogrulu, se face generalu sub Aladinu Sultanulu Iconiei 12. 13. Apoi guvernatore in Eski-sheri 15. Oppune fraudu la fraudu si fortia la fortia 16. Se proclama primu imperatu alu Osmaniloru 18. Déca elu ori fiulu seu Orchauu a ocupatu celebr'a cetate Prus'a 25. Móre si lasa successore pe fiulu seu Orchanu 25. Cuventulu seu din urma catra fiulu seu 26—28.
- Osmanu II*, adjunge pe tronu in etate foarte tinera 361. Ienicerii se revólta in contra lui si-lu omóra 363.

- Osmanu Aga*, fiulu lui Zulficar Effendi, se face Kiahaia 591. Notitia despre elu 788.
- Osmanu* sêu *Othmanu Begu*, domnu de *Tekke*, se revólta in contra lui Muradu II, dar' cuprinsu de unu morbu acutu móre 111.
- Osmanu Dervisiu*, mare artistu in musica 217.
- Osmanu Effendi*, mare amatoru de musica, care a formatu mai multi elevi in Constantinopole 217.
- Osmanu Pasia*, generalu turcu sub Muradu III. Vedi Osdemiru Oglu 341. 342.
- Osmanu Pasia*, grecu de origine, caimacamu sub Achmedu II; notitia despre elu 659.
- Otesh Perest* sêu *Oteshe Tapanu*, cari adóra foculu 222.
- Otochu*, cetate, Morlachii o impresóra si o cuprindu prin assaltu 545.
- Ottomanu*, *Oliosmanu* etc. explicatiune 1. 2. 3.
- Ovidiu*, unde a fostu in exiliu 178. 273.
- Oxia*, Alba-greca sêu Ackiermanu, ocupata prin Stefanu celu mare 62.
- Oxusu*, flnviu ce se vérsa in marea caspica 4.
- Ozerbegianu* sêu *Azerbegianu*, Armeni'a mare, notitia despre acésta tiéra 6. Baiazetu I o cucerescé, dar' din gratia o restitui lui Tahrin-begu principelui tierei 71. 72.

P.

- Pacea* de la Carlovitiu 736—738
- Padishah*, ce însémna 4. Etimologi'a acestui cuventu 244.
- Paget*, ambassadoru anglesu la curtea ottomana; notitia despre elu 650. Mediatoru la incheierea tractatului de pace la Carlovitiu 736.
- Paias*, cetate mare de comérciu in Paflagoni'a; locu memorabilu pentru batai'a intre Mahomedu II, si Usunhasanu 154, 155.
- Paisanu*, nume ce se da condamnatiloru la galere 601.
- Palation*, numele unei parti de locu in Constantinopole 134.
- Paleologu Emmanuil*, vedi Emmanuel Paleologu.
- Palota*, cetate in Ungari'a reocupata prin Germani de la Turci 553.
- Pamentu*, câtu o pele de buou 132.
- Panaiotu*, dragomanu la curtea ottomana, faptele si istori'a sa 395—402 si 594.
- Panduritia*, cetate recucerita prin Turci de la Venetiani 655.
- Papa de la Romu*, Turcii ilu credu immortale; atitia pe regele Ungariei contra Turciloru 120. Permite unui principe ortodoxu a-si luá o a dóu'a muiere pre cându cea dântáia era anca in viétia 418.

- Papa Innocentiu VIII*, vedi Innocentiu VIII, pag. 171.
- Paraschevo*, istoria despre reliquiele acestei sante 542.
- Pasia*, explicatiunea acestui cuventu 45. Unu Pasia este mai puçinu decâtu unu Beglerbegu 163. Care Pasia este in dreptu a purtá Sorgudgiu 274. 475.
- Pasmaklicu*, se numesce venitulul ordinariu alu Validei-Sultana si alu celorlalte Chaseski-Sultane 458.
- Passava*, cetate in More'a, lasata de Turci si ocupata de Venetiani 522.
- Patras* séu *Patrasso*, cetate in More'a cucerita de la Turci prin Venetiani 556.
- Patrascu*, cetate in Slavoni'a, ocupata prin Germani 553.
- Pavoloci*, cetate in Ucrani'a, se lasa Poloniloru 433.
- Pelagiu*, regele Asturiei, bate cumplitu pe Moise, emirulu Saraceniloru 230.
- Pele de buou*, 132.
- Pène de Corbu* pentru adornarea sagetiloru 506.
- Peri Reis*, Solimanu I, ilu tramite cu o flota in contra Portugaliloru 312.
- Persiani*, originea religiunei loru de asta-di 189—192. Pentru ce numescu ei pe Turci capete rosie 193. I batu Turcii si le facu mari stricatiuni 212. 213. Dau lui Selimu I unele titlature fórte lingusitorie 244. Erasi i batu Turcii 303. Dau ei bataia Turciloru 306. Muradu III, i bate si-i punela fuga 340. 341. Ce nume de batjocura le dau Turcii 340. Batu pe Turci, dar' pucinu dupa aceea remanu ei batuti 342 Ceru pace, dar' li se refusa 343. In urma pacea li se accórda 347. Impresóra dar' fara efectu cetatea Vanu 370. In urma o ocupa 373. In presenti'a lui Muradu IV, au fostu decapitati trei-dieci-de-mii de Persiani 374. 275. Tramitu unu delegatu la Constantinopole pentru a gratula lui Mahomedu IV, la suirea sa pe tronu 388.
- Perteu Pasia*, Solimanu I, ilu tramite pentru a ocupa Giula in Ungari'a 315.
- Pèsci*, mancati ca pragitura 634.
- Pesta*, cetate in Ungari'a preste Dunare de la Buda, Solimanu I, o ocupa 263. Germanii o reocupa 504.
- Petrascu*, fiulu lui Michaiu, se casatoresce cu Ancuti'a fi'a lui Sierbanu Bassarabu; dupa perfid'a assassinare a parintelui seu prin Georgiu Basta, merge la Vien'a, si móre 626.
- Petricescu*, principe Moldaviei, istor'a sa 417. Intra in Bassarabia Moldaviei si comite multe crudelitati 492. In urma ilu batu Ta-

- tarii si elu se refugla la Poloni in a caroru parte trecuse 493.
- Petrovaradinu*, Turcii rentarescu garnisón'a de acolo 552. Germanii o cucerescu 596. Turcii o impressóra dar fara effectu 669. Prin stipulatiunile tratatului de pace dela Carlovitiu se pôte fortificá 738.
- Petrozzi*, se pune capu-comandante rebelliloru unguri 514. Da consiliu Unguriloru se se suppuna imperatului Germaniei; discursulu seu in acésta ocasiune 515. 516.
- Petru I*, numitu celu mare, Tiarulu Russiei, incheia pace cu 'Turcii la *Falcii*, cetate in Moldavi'a 158. Primesce in staturile sale pe Chanulu din Giurgistanu, si face pe fiulu acestui-a mare-generalu 289. 290. Constantin Brancovanu ilu chiama in Moldavi'a, dar' nu-si tiene promissiunea ce facuse faéie cu Tiarulu 476. Leopold imperatulu Germaniei ilu invita a face dimpreuna cu elu bellu Tatariloru; elu se escusa 535. Tramite o armata numerósa contra Tatariloru 605. Forméza o armata regulata 606. Impresóra Azovulu, dar' fara effectu 682. In urma ilu ocupa 689. Regele Svediei tramite Sultanului portretulu Tiarului; judecat'a Sultanului asupr'a Tiarului 784. Incheia conventiune cu principele Demetriu Cantemiru 789. Turcii ilu attacka cu mare furóre in castre 791. Incheia pace cu ei, si se 'ntórce cu armat'a sa acasa 792. Responsulu seu fermu catra vezirulu care pretindea estradarea lui Demetriu Cantemiru 793.
- Petru Rzesiu*, principele Moldaviei, refusa a plati Turciloru tribut, si se retrage in Transilvani'a 99. 275. Fusesco alesu de tóta boierimea Moldaviei 407.
- Petru Santu*, este in mare veneratiune la Tataari 180.
- Petru Ulledinu*, pare a fi unu piticu suveranu, care s'a substrasu de sub potestatea regelui Persiei sub Mahomedu I. 99.
- Phanaru*, pórtá memorabila in Constantinopole; de aici renumitii Phanarioti, usurpatori tierei romanesci 135.
- Philipopole*, cucerita de Muradu I. 44. 46.
- Phoc'a séu Foc'a Santulu*, cumu se celebra acésta di de serbatóre la Turci 310.
- Phoca Nicephoru*, generalu, occupa Cret'a de la Saraceni 383.
- Phranza Georgiu*, citatu si criticatu 75. 79. 80. 81. 89. 106. 111. 122. 137.
- Phrigi'a*, Turcii i dicu Kermanu 23.
- Piale Pasia*, mare-admiralu turcu sub Solimanu I. 313. Altulu cu acelasu nume sub Selimu II. 335.
- Pictoru*, care prin agerimea ingeniului seu isi scapa viéti'a de la mórté 70.

Piri Pasia, defterdariu, votulu seu in consiliulu bellicu 211. Se face mare veziru 214.

Plantatiune de stegiar in Moldavi'a 62.

Pliniu, citatu 188.

Plóia, terribila care a manatu tóte casanele 269.

Pocuti'a si *Podoli'a*, provincii ocupate prin Stefanu celu mare, domnulu Moldaviel 62.

Poetu, turcu condamnatu la mórte pentru versurile sale despre *Mihradu* séu altariu 318.

Polacii séu Polonii, ce pretiu au ei in Constantinopole 183. Ce nume de batjocura le dau Turcii 340.

Polonii, intra in resbelu cu Turcii pentru Cozaci 405. 406. Ceru pace si li se accórda 408. 409. Frangu pacea 414. Éراسi lega pace cu Turcii 431. Cuprînsulu acestui tractatu de pace 432 - 436. Pactulu loru cu imperatulu Leopoldu 477. Apropiarea loru de Vienn'a 482. Prêda castrele Turciloru 488. I batu reu Turcii 490. 491. Vreau se irrumpa in Moldavi'a dar' reu o patiescu 509 Arronganti, séu fuduli, nu primescu consiliulu ce le da principele Demetriu Cantemiru 518. Attaca pe Moldoveni; dar remanu cu rusine batuti 519. 520. Léga pace cu Russi'a 535. Intra in Moldavi'a, manca bine, beau si prêda totu 538. Tragu cea mai mare lipsa de provisiuni si le merge reu in acésta tiéra 540. Vindict'a lui Dumnedieu asupr'a loru 543. Nouespre-diece venatori moldoveni apera cu eroismu cetatea Némtiu in contra loru, si le omóra pe comandantele 544. Impresóra cetatea Caminietiu dar' fara effectu 555. Ce pretindu ei de la Turci 599. Armat'a loru sta in nemiscare 605. Intra in Moldavi'a 628. Sufferu de fóme, i scapa principele Demetriu Cantemiru si se intorcu acasa fara effectu 629. Espeditiunea in Bassarabi'a nu le succede 649. Stau fuduli acasa si nu se misca 664. Sunt fuduli si neresoluti 689. Armistitiulu loru cu Turcii 738.

Poniatovski, ambassadorulu regelui Svediei Carolu XII, la pórtá otto mana 781. 783.

Poporulu turcu, credulu in noutati 192.

Póri'a séu curtea *ottomana*, pompósele ei titulature 1.

Portugali'a, Peri Pasia este tramisu de Solimanu I ca se o cucerésca 312. 313.

Posega, capital'a Slavoniei, ocupata prin Germani 553.

Posioniu, cetate in Ungari'a garnisón'a de acolo intercepta provisiunile de la Turci 479. Tököli cu ajutoriu turcescu merge asupr'a cetatiei, dar remane totalu batutu 480 481.

Potcóve de argintu 426.

Potocki, generalu polonu, intra cu o armata considerabila in Moldavi'a 517. Respunsulu seu la bunele consiliuri ce-i daduse principele Demetriu Cantemiru 518. Attaca pe Moldoveni, dar' remane batutu cu rusine 519. 520.

Precadentia la mės'a Sultanului 283.

Precopu, cetate in Crime'a tatarica. Russii o impresóra, dar' fara efectu 605.

Preda, fiulu lui Davidu, se casatoresce cu nepot'a principelui Mateiu care l-a facutu apoi mare-vornicu, elu a fostu pe nedreptu pedepsitu cu perderea vietiei; a remasu dupa elu unu fiiu cu numele Mateiu, supranumitu Papa 624.

Prevesa, cetate si portu la marea mediterana, memorabila lupta maritima 297. O cucerescu Venetianii 510. Prin pacea dela Carlovitiu se lasa in possessiune Turciloru 738.

Principii crestini nu trebuie se compteze nici-odata pe amicitia Sultanului 102. Ei ar' fi potutu pune capetu imperiului ottomanu in Europ'a 103. Cumu i numescu in generalu Turcii 171. 172.

Procedura, ce urméza Turcii in cauzele particulariloru, vedi Divanchanu 583.

Profetia, ce opiniune au Turcii despre darulu profeticu 50.

Profetu, nu mai póte fi altulu decátu Mahomedu 195.

Prus'a, notitia despre acésta cetate 21. Osman I. o impresóra 21. Orchanu o cuceresc, si-si pune resiedinti'a acolo 30. Fundéza o moschea, academia si spitalu 32. Notitia despre monastirea de acolo 38. Lupta furiósa intre Temurlenki si Baiazetu I. 72. 73. Mahomedu I. lasa a se construi acolo o Giamia si alte localitati publice 96.

Prutu, fluviu numitu odinióra Hierasus, Moldovenii batu si nimicescu armat'a turcésca 61. Petriceicu remane aici batutu 493. Principele Demetriu Cantemiru trece Prutululu, si merge in castrele Seraskierului 540.

Pumnariu in pantece, mortea lui Muradu I. 56. 57.

Punga, câtu face un'a 221.

Purgatoriulu, cumu se numesc la Turci, si ce tienu ei despre purgatoriu 165.

Pythagora, in palatulu Sultanului se observa o tacere mai multu decátu pythagorica 322. Ce calculu a inventatu elu si cumu ilu numescu Turcii 603.

Q.

Quonigradu, castelu in Dalmati'a ocupatu prin Venetiani 598.

R.

- Racotiu*, principe de Transilvani'a, Turcii ilu batu, si remane mortu 390.
- Radu*, fiulu lui Elie, principelui Moldaviei, se casatoresce cu Stanca, fi'a lui Constantin Brancovanu, principe Munteniei 627.
- Raducanulu*, fiulu lui Constantin Brancovanu, succumbe cu trei frati ai sei si cu parintele seu sub sabi'a tiranului de turcu 627.
- Rafssi*, explicatiune, cui se da acésta numire 48. 222.
- Ragus'a*, prin pacea de la Carlovitiu remane republica libera 739
- Ragusanii*, ce nume de batjocura le dau Turcii 340.
- Ragusanu Orbinu*, istoricu partialu 57.
- Rai Arebi*, descriere esplicativa 238.
- Ralaki Eupragiote*, invétia music'a de la principele Demetriu Cantemiru 217.
- Ramandi*, vornicu sub principele Dem. Cantemiru procura provisiunile necessari pentru armat'a polona 538
- Rami Reis Effendi Mehemedu Pasia*, cui are de a multiami renumele ce si-a castigatu 603. Daltabanu Mustafa Pasia ilu trage la respundere 719. Si atitia pe Mufti in contra lui 720. Rami se face Cube Nishin, consiliariu intimu 723. Este numitu delegatu din partea Turciloru la Carlovitiu 735. Celebrulu seu discursu catra delegatulu venetianu 736. Alte notitii despre elu 747. 748. Se face mare veziru 749. Merge in contra rebelliloru 755. Trupele ilu perasescu, si elu fuge la Varna 758.
- Ratiu*, cetate in Ungari'a, ocupata prin Turci sub Solimanu I. 305.
- Rebb*, terminu consacratu numai pentru Dumniediu la Turci 49.
- Redgeb Pasia*, se face seraskier in Ungari'a 594. Notitia despre elu 595. Amagitu de *astrologulu* seu, de duoe ori remane batutu 602. 603. Solimanu II. ilu pedepsesce cu mórte 606.
- Regele Neapolei*, eróre din partea Turciloru 171.
- Regele Ungariei*, in positiune fórte critica pre langa Solimanu I. 268 269
- Reggio*, *Redge*, cetate in Calabria, ocupata de Turci cu ajutoriulu florei franceze 314.
- Regna Rumaeorum*, vedi imperatiile Rumeiloru 27.
- Reis Effendi*, mare cancellariu alu imperiului ottomunu 210
- Rekiab Caimacamü*, vicariulu Sultanului 677.
- Rekiabdar Aga*, ce functiune are 633.
- Remazanu*, séu *Ramazanu* séu *Ramadanu*, a nouelea luna din anu la Turci, pentru ce e memorabila 7, in prefatiune.
- Remel*, unu modu particularu de calculatu 603.

- Resboieni*, unu satu in Moldavi'a, memorabilu pentru batai'a ce a datu Stefanu celu mare Turciloru 62.
- Revanu*, odiniora resiedintia regiloru Persiei, Solimanu I. o devastéza 308. Turcii o impresóra sub Achmedu I. 358. Muradu IV. o cuceresce 371.
- Rhodes*, perderea Turciloru acolo sub Mahomedu II 159. Cumu a fostu primitu acolo Gemu 171. Nasubegu, generalu turcu o attaca, si face Rhodianiloru mari stricatiuni 188. Solimanu I. o cuceresce; cumu o numescu Turcii 257. Aici a fostu tramisu in exiliu Codgia Ismailu Pasia 587,
- Ribinska*, un'a din cetatile capitali ale coloniiloru cercassiane 179.
- Ricaud*, citatu 14. 22. 47. 557.
- Risano*, castelu, prin pacea de la Carlovitiu remane Venetianiloru 739.
- Rodosto*, locul nascerei lui Tekkiurdaghi Mustafa Pasia 595.
- Roenne*, generalu rusu. merge cu o parte a armatei asupr'a lui Brancovanu in Romani'a, dar' este rechiamatu prin o scrisóre a Tiarului 790.
- Románii*, tributari sub Mahomedu I. 98. Ce nume le dau Turcii 340.
- Romanu*, urbe in Moldavi'a 274.
- Romodanovski*, generalu rusu, evita ori ce lupta cu Turcii 450.
- Rosokiesre*, notitia despre originea acestei cetati 445.
- Rossetu Georgiu*, primu-camerariu la tatalu principelui Demetriu Cantemiru 627.
- Rossetu Nicolae*, fiulu lui Georgiu, a luat de soçia pe Ancuti'a, fi'a lui Constantinu Brancovanu 627.
- Roxan'a*, fi'i a lui Constantinu Cantemiru, principe Moldaviei 508.
- Roxan'a*, fi'a lui Vasilie, principe Moldaviei, se marita dupa Timusiu Kielmielniski 440.
- Rub*, moneta turcésca, ce valóre are 479.
- Ruhban*, significatiunea cuventului 243.
- Rum*, séu *Rumeli*, ori *Rumili*, ce întielegu Turcii si Arabii sub acestu cuventu, 6. 27. 45 100.
- Rumeli'a* séu *Romeli'a*, cetate in More'a, cade in man'a Venetianiloru 556. Spahii jafuiescu pe locuitorii de acolo 588.
- Rumili Hisari*, castelu europénu, edificatu prin Mahomedu II. 133.
- Russii*, cu ce pretiu se vindeau in Constantinopole 183. Ce nume le dau Turcii 340. Batu pe Turci 450 Facu pace cu ei 454 Léga pace cu Polonii 535. Espeditiunea loru in Crime'a nu succede 554. Nu le succede nici a dou'a espeditiune 605. 606. Incheia armistitiu si pace cu Turcii 738. Li se spionéza dispositiunile si preparativele belice 742.

- Russbekci*, alu treilea comandantu alu Baltadgiloru 639.
Russnamedgi, directore de carcelaria 210.
Rustem Chanu, generalu persianu 370.
Ruzzini, plenipotentiarulu republice venetiane la pacea da la Carlovitiu 736.

S.

- Saadi Effendi*, de la care principele Dem Cantemiru a invetiatu turcesce; cumu crede in Alcoranu 39.
Saadi Sheik, citatu 12. 27. 165. 731.
Sabi, ce poporu este acest'a 214.
Saba, nu pôte fi fortificata dupa tractatulu de la Carlovitiu 737.
Sabaciu, insula asupr'a fluviului Sava, Germanii alunga de aici pe Turci. 596.
Sabiulu, cuceritu de Germani 554. Tatalu principelui Michael Apafi, a fostu presedinte magistratulu in Sibiu 624.
Sactce, mai de multu Obluciti'a, opidu in Moldavi'a 406.
Sada, cetate ocupata prin Venetiani si reocupata prin Turci 150.
Sadik Mehemedu Effendi, se face Mufti, dar' este destituitu 753.
Safta, fic'a lui Constantinu Brancovanu, maritata dupa Cretulescu, mare boieru in Romani'a 627.
Sageta, cumu se deprindu Turcii cu ea 123.
Saidul, cetate unde Mahomedu I, pune garnisóna 97.
Sahivi-Fetva, unulu din numile composite ale lui Mufti 47.
Saladinu, Sultanu de Egiptu, aduna sclavi cercassiani, isi fórméza armata si recuceresce locurile asia numite sante 225.
Salankemen, locu faimosu pentru perderea Turciloru si mórtca lui Kioprili Mustafa Pasia 107.
Salih Pasia, guvernatore de Dgessair cuprinde mai multe castele in Spani'a 313
Sampanu, vezirulu lui Orchanu, ilu tradéza pe acést'e 75
Samsun, cetate in Asi'a ocupata prin Baiazetu I 64.
Sandgiak, ce dignitate este 163. 294.
Sandgiaki-Sierifu, ce insemnéza 585.
Sandgiaktar Iokuski explicatiune 138.
Santa Maura (Leucadi'a), se lasa Venetianilocu 738.
Santu-Nicolae (Biserica) ocupata de la rebellii unguri 513.
Santii, cumu se veneréza la Turci 232. 233.
Saraceni, (Serage), derivatiunea acestui cuventu 91.

Saracenii din Spani'a implórá ajutoriu de la Selimu I; 327. Ni se da 335.

Saraissa, ocupata de la ungurii rebeli 514.

Sarbchane-Emini, ce functiune are 211.

Sarechana, socr'a lui Davidu Comnenu persvade pe acesta se se supuna cu totu regatulu seu lui Mahomedu II 148.

Sarichanu, cetate ocupata prin Muradu II. 114.

Sarihindi, ce poporu sunt acesti-a 295.

Sari-Iazidgi, secretariu la Kislar Aga 639, este judecatu la spendiuratória 645.

Sari-Kamish-Kosaki, cine sunt acesti-a 403. 437.

Sarudge-Scarlatos, vedi Scarlatos.

Saruta pamentulu 60.

Sava, fluviu, Solimanu lasa a se construi unu podu preste elu 262

Saxonia Friderichu-Augustu electore de, ce nomenclatura i-au datu Turcii 340. 679. Comandante armatei imperiali in Ungari'a 679. Impressóra Belgradulu dar' remane bătutu 686. Se alege rege Poloniei 721. 722.

Scanderun, cetate ocupata prin Mahomedu II. 158

Scardon'a, cetate ocupata prin Venetiani 509.

Scarlatos, grecu forte avutu, notitia despre elu 592. Pe fia sa Loxandra o marita dupa Matheiu principele Romaniei, dar' acest'a i-o tramine inderetu; iar ea se marita dupa Panteli Maurocordatu 593.

Schlick, (conte de) plenipotentiarulu imperatului Leopoldu la pacea de la Carlovitiu 736.

Secretulu, cumu se observa la Turci 322

Segbani, vechia infanteria la Turci, in loculu loru au urmatu Ienicerii 91.

Segedinu, cuceritu prin Solimanu I. 263. Germanii ilu ocupa 535. Turcii se incerca a-lu impressorá 702.

Segetvar (Sigeth) aici móre Solimanu I. 315. Cetatea cade in man'a Turciloru 316. Germanii o reocupa 602.

Sefab, cetate si principatu in Asi'a 112.

Seffer Aga, bututu de Venetiani 510.

Seid Ali capudan readunandu-si flot'a bate pe inimicu și cufunda in mare mai multe vase 312.

Seid Bechar, ieremitu turcu, Muradu II. se recomanda dinpreuna cu armat'a rugatiuniloru sale 108. Elu se pune pe rugatiuni in noptea urmatória, si Mahometu i se aréta, si-lu assigura ca Muradu va re-mané invingatoriu 109. Geremitulu impartiesiesce lui Muradu acésta visiune, si incingându-lu cu o sabi'a, i promite completa victoria asupra inimicului 109.

- Seidi-Ogli*, aperiatoriulu Ungariei contra Germaniloru, judecatu la mórte prin marele Veziru Kioprili Mehemedu Pasia 523.
- Seidiceri*, cetate unde Mahomedu I, pune garnisóna 97.
- Seidishehri*, cetate data lui Muradu I. infeudu 55.
- Seiiahi*, monachi servitori-vagabondi 52.
- Seinuldinu*, strapunsu de Mahomedu II; etimologi'a cuventului 154.
- Selanicu* (Thessalonica) ocupatu prin Baiazetu I 65. Apoi de Muradu II. 114.
- Selgiucani*, dela acesti-a isi tragu originea Turcii de asla-di 28.
- Selimu I.* transforma in Giamie tóte bisericile crestiniloru din Constantinopole 142. Se oppune parintelui seu Baiazetu II, pentru ca acest'a voiá a da imperiulu fiului seu Achmedu, dar' Selimu remane batutu 194. Cu adjutoriulu Ieniceriloru totusi adjuge pe tronu 197 — 200. Esemple de crudelitatea lui Selimu 205 — 207. 250 251. Pentru ce si radea barba 206. Resolutiunea sa de a intrá in lupta cu inamiculu 209. Pentru o gl'nma pedepseste cu mórte pe unu Pasia 234. 235. Caletoresce la Kudgisherif (Ierusalimu) 235. Morte sa 248. Epitafiu la mormentulu seu; calitatile sale 249. Incercarea sa de a uni marea rosia cu marea mediterana 312.
- Selimu II*, nascerea sa 261. Se proclama imperatu 317 Déca erá elu dedatu betiei 321. 337. Termina podulu inceputu de parintele seu 324. Se încérca a lega Donulu cu Volga 325. Se consóla cu cetirea Coranului 331. Ordina repararea templului S-ta Sophia 335. Móre; calitatile sale 337.
- Selimu Ghirai*, chanu alu Tatariloru in Crime'a 406. Notitia despre elu 421. 422. Adjuge in Ungari'a cu trupele sale 471. Bate pe Germani 618. Ilu batu si acesti-a 663 664. Ilu prindu Arabii 671.
- Selmas*, ce urbe este acést'a 346.
- Semberekci-Baschi*, superintendente. etimologi'a cuventului 197.
- Semendr'a*, ocupata de Germani 596. Dar' se retragu si o reocupa Turcii 619. 620.
- Serage*, cea mai vechia cavaleria la Turcii si la Arabi; in locul ei au urmatu Spahii 91.
- Serage Pasia*, Mahomedu I i da recompensa, pentru ea a ucisu pe Musa Celebi 92.
- Seraio*, capital'a Bosniei, Germanii i dau focu 716.
- Seraskieru*, ce dignitate este 427.
- Serdaru*, dignitate de generalu in Moldavi'a 508.
- Serden Ghietsdi*, etimologi'a cuventului 91. Ce ordine-urméza ei in bataia 302. Alte notitii despre ei 420, 421.

- Seremu*, ținut între Belgradu și Petrovaradinu 293.
- Serhadliu*, slav, caror le dau Turcii acestu nume, după ce au adoptat mahomedanismul 284.
- Serin-Ogli*, ce numescu Turcii cu acestu nume 118. 293.
- Seromero*, cetate ocupată prin Venetiani 510. Turcii vreau să o atace dar' se retragu 521.
- Serposci Ali Pasia*, se face mare-veziru ; etimo'ogi'a cuventului *serpos* 652. Este destituit 656.
- Servi'a* său Serbi'a, cucerită de Muradu II, 118. Cum o numescu Turcii 54, 88. Germanii o supunu 604.
- Servitorii* interni ai palatului în Constantinople 576.
- Severinu* (Turnu), cetate, castel în Romani'a 98.
- Shaft Imam*, forte respectat de către Soliman I. 317.
- Shah* (Schach, Siah), ce însemnează 4.
- Shahbass Ghirai Sultanu*, ilu omora cercasianii 181. Alte notiți despre elu 697.
- Shahin Lala*, generalu armatelor lui Muradu merge într'adjutoriu lui Andr. Paleologu 54. Ocupa mai tota Macedoni'a și Albani'a 55 56.
- Shahin Muhamedu Pasia*, reprobata aspru de Sultanulu Mustafa II. vedindu-lu că fuge dinaintea inamicului 680. Elu se întorce la luptă și învinge pe inamic 680.
- Shah Kuli*, renumit pentru dexteritatea sa în muzică 309.
- Shahmat*, explicațiune 4.
- Shâm Tirabolos*, Tripoli de lângă Damascu, cetate în Palestina 665.
- Sham Tirabolos Ali Pasia*, se face mare veziru ; se încerca a legă pace cu puterile creștine, dar' nu-i succede 665. Tramite unu Seraskieru în Ungari'a 666. Se încerca a înalta la tron pe Ibrahimu, fiulu lui Achmedu, și a delatura pe Mustafa 673. Mustafa ilu confirmă în dignitatea de mare veziru 675. Este condamnat la moarte și sub ce pretext 677.
- Shehinshah*, fiulu lui Baiazetu II. 201.
- Siafirovu Petru*, baron. vice-cancelariu imperiului rusescu, ambasadoru extraordinariu pre lângă Pôrta, obține confirmarea condițiilor păcii 792.
- Siavus Pasia*, notiția despre elu 559. Se pune în fruntea rebelilor 560. Se înțelege cu armat'a se destitue pe Mahomedu IV. și cere capulu vezirului 561. Se face mare-veziru 563. Soldatii ceru că se-i conducă la Constantinople 565. Se escusa la Sultanulu 566. Se încerca a îmblândi armat'a 567. Rebelii se revoltă în contra lui și-lu omora în palatul său 583. Crudelitati comise asupr'a femeiloru sale 585.
- Sultan*, fiulu lui Selim Ghirai Chanu alu Tatariloru, se încerca a im-

- pedecă merșul armatei principelui Eugenu, care venia într'adjutoriu la Petrovaradinu 697. Dupa mórtea parintelui seu, sub Achmedu III. a innaintatu la dignitatea de Chanu; voidn a debellá pe Cercassiani, a fostu omoritu de catra acesti-a 697.
- Siclosiu*, cuceritu de Germani 533.
- Siehid*, insemnéza martiru 318.
- Siehin Siahi Elem*, titulatura ce se da imperatiloru Sultani 244.
- Siehir Emini*, ce functiune are 211.
- Siehirkiói*, cuceritu de Germani 604. Se suppose Turciloru 618.
- Siehrisulu*, pasialicu si cetate in Asia 324.
- Siehsade*, ce insemnéza 170.
- Sieh Suvaru Ogli*, ucisu din ordinulu lui Solimanu I. 256. 257.
- Sicik Arab*, unulu dintre sieichii arabiani 237.
- Sieik*, ce este, ce insemnéza 53. 569.
- Sieik Aksemsudin*, prin o revelatiune descopere mormentulu lui Ebu Eiub Ensari 145.
- Sieik-Ogli*, succesoarele lui Rami in officiulu de Reis Effendi, invita pe Mufti la mésa din partea vezirulu Daltabanu 724.
- Sieikul-Islam*, unulu din numile composite ce se dau lui Mufti 47. 53. 391.
- Sierban Basaraba*, upranumitu celu mare, a succesu parintelui seu Nia-goe in principatulu Romaniei; dupa elu au rem'su duóe fice ale sale legitime, Ancutia si Elena 626. A mai remasu de elu unu fiu naturalu cu numele Constatinu, care in urma s'a facutu domnu tiei romanesci 627.
- Sierbanu Cantacuzenu*, domnu tiei romanesci; transmite pe fratele seu George in calitate de ambasadoru la imperatulu Leopoldu; alte notitii despre elu 506. 507. 625.
- Sieik-Sierifulu de S-ta Sophia*, capulu seditiunei contra lui Mahomedu IV. 569. 570. Presinta lui Mahomedu nuntiulu despre detronarea sa 572.
- Sieikulu de Mecca*, ce titulatura da Sultanului 237.
- Sieik-Saadi*, poetu persianu 14. pref.
- Sieitanu Ibrahimu Pasia*, barbatu forte renumitu la Turci; seraskieru contra Poloniloru 427. Seraskieru in Ungari'a, libera Buda de sub obsidiunea Germaniloru 505. Ilu batu Germanii 512. Elu cere pace 513. E condamnatu la mórte 525.
- Sieitan Kuli*, primul heresiarchu intre mahomedani, istori'a lui 189.
- Sieremetevu Borius Petrovitu*, generalu russy trage cu armata la Prutu spre a intrá in Moldavi'a 789.
- Sieremetevu Mihail Borisovitu*, capitanu de garda a lui Petru I. Tia-

- rulu Russiei, ambasadoru estraordinariu la Pórta pentru confirmarea
 pazei 729.
Sierfenberg *séu* *Scherfenberg*, da adjutoriu principelui de Baden 532.
 Acest'a ilu tramite se ocupe cetatea Siclosiu; si o ocupa 533. Princi-
 pele ilu rechiamo la sine, si pentru ce 533.
Sierifu, etimologia acestui cuventu 241. Cine si ce a fostu sieri ulu din
 Mecca 241.
Sierranu, ce inseamnă; distinctiune între Sierranu si Urfenu 614.
Sifidulbahr, cetate ocupata prin Selimu I.; descrierea ei 235.
Sigismundu, regele Ungariei, nefericitu in lupta cu Baiazetu I, fuge
 prin Constantinopole in tier'a sa 66. Musa Celebi ilu bate aprópe de
 Semendri'a 87.
Silahdar Aga, koltuk vezirleru, ce functiune are 632.
Silahdar Hasan Pasia, capituleza si da cetatea Chio Venetianiloru
 669. Administra veziratulul cá vekil 744. Notiti'a despre elu 762. Se
 face mare veziru 765.
Salifka, cetate ocupata prin Turcii dela Usunhasanu 155.
Silistria, Pasia de Silistria tot-dea-una è si Seraskieru 427. Notitia
 despre Silistri'a 445.
Silivri, Sylebria, cetate la marea marmora 146.
Silulah, unulu din numile ce se dau Sultanului 196.
Simonturnu, cetate cucerita prin Germani 532.
Sinan Pasia, generalu renumitu la Turci 212. Ilu plange Selimu I. 238.
 Unu altu Sinan Pasia, guvernátore in Egiptu sub Selimu II. 327
 Si érási altulu cá veziru si generalu sub Muradu III. 344. 346.
Sing, se lasa Venetianilor 739.
Sinope, cucerita prin Turci 148.
Siolmusiu, cuceritu prin Germani 596.
Siopia, cetate in Bulgaria, ocupata prin Germani 604.
Sirascu, cetate in Slavoni'a ocupata prin Germani 553.
Siretu, fluviu in Moldavi'a 62.
Sirvanu, ce tíera este, vedi Ozerbegianu 6.
Sismanu Ibrahim Pasia, generalu turcu; explicatiunea cuventului Sis-
 manu 425.
Sivrihisar, cetate unde Mahomedu I. pune garnisóna 97.
Siultiu *séu* *Schultz*, cuprinde Eperiesiulu si Tokaiul de la Ungurii re-
 belli 513.
Skanderum, cetate in Asia, cucerita prin Mahomedu II. 158.
Skirini, familia nobila si cea mai distincta in Crime'a; ea singura are
 dreptul de a alege pe Chanu 186.

- Slavii*, domni in Egiptu 183. 226.
- Slavii de gălere*, într'o singura nopțe edifica o Giamie pênê la primele feresti 329.
- Slavoni'a*, ocupata prin Germani 552.
- Smaragda*, fi'a lui Constantin Brancovanu, maritata dupa fiulu lui Baleanu, boieriu mare in Romani'a 627.
- Smirn'a*, pentru ce nu o au ocupatu Venetianii 669. 670.
- Smolenska*, Polonii renuncia la ea in favorul Russilor 535.
- Sniatinu*, cetate in Podoli'a 273.
- Sobieski Ion*, generalu polonu in contra Turciloru 416. Este alesu rege Poloniei 420. Nefericit'a sa invasiune in Moldavi'a 509 Se încerca a trage in partea sa pe principele Moldaviei (Cantemiru) 516. Ilu invita anca odata a intră in aliantia cu elu 536. Irrumpe érase in Moldavi'a 538. Trece Prutulu 540. Dar' a trebuitu se se retraga 541. In retragere comitte celle mai esecrabili fapte 541. 542. Ocupa cetatea Némtiu si Sucéava 544. Fuge acasa in Poloni'a 545. Móre 689.
- Sofianu*, provincia in Persi'a 345.
- Sofu* séu *Soph*, ce materia este? ; de aci se numescu *Sophi* cei cari pórtă vestmentu de soph 59.
- Sofus* séu *Sophus*, invetiatu ; s'a datu acestu nume lui Sieitanu Kuli 189. De asemenea s'a datu dinastiei domnitórie in Persia 193. Turcii cui dau numele de *Sophi* 298. Etimologi'a acestui cuventu 345.
- Solak-Cismegiu*, fontan'a lui Solacu 758.
- Solaki*, ce cuca pórtă 276,
- Soldatu* germanu, generositatea lui fație cu un Ieniceriu 648.
- Solimanu I* (Suleimanu, Sulimanu) se proclama imperatu 349. Institue legi pentru curte si pentru imperiu 254. Purtarea sa fație cu regin'a Ungariei si fiulu ei 268. 269. 299. Blastemulu seu asupr'a acelui-a care ar' mai tentă a bate Vienn'a 281. 459. Solemnitate cu ocasiunea circumcisiunei filoru sei 282. Tramite la spendiuratori pe defterdariulu seu 287. Léga aliantia cu Francesii 300. Pune fundamentu la o Giamia in Constantinopole 302. 303. Dupa trei ani o termina 314. Descrierea Giammiei 314 Se dice ca fiii sei s'au revoltatu in contra lui 303. Ordina strangularea loru 307. Incheia pace cu Persianii 308. Tramite Francesiloru o flota într'adjutoriu 311. Dupa aceea le mai tramite un'a 313. Mortea lui la Segetvar 315. O minune ce s'a intemplatu dupa mortea lui Solimanu 316. Calitatile lui 318. Prudent'a sa intentiune prin introducerea Baksisiului 582.
- Solimanu II*, nu bucurosu primesce regimulu, si vedindu tronulu unu fiuru ilu cuprinde 580. Pentru a scapá de rebeliune merge la Adrianopole 590. Declara ca vrea se comande elu armat'a 602. Se întorce

- érase la Adrianopole 604. De acolo la Constantinopole , 606. Si de aici érase la Adrianopole 617. Móre in bóla de apa 632. Calitatile lui 632—634
- Solimanu Celebi*, trupele europene ilu proclama imperatu 78. Intimpina cu dispretiu pe delegatii lui Temurlenki 79. Alunga pe fratele seu. Musa Celebi din Asi'a 79. Apoi din Adrianopole 82. Soldatii lui Musa ilu prindu si-lu uccidu 83. Calitatile sale 84.
- Solimanu*, fiúlu lui Orchanu vine in Europ'a si ocupa vre-o câte -va cetati 34—36 Cade de pe calu și móre 37.
- Solimanu Siah*, originea lui 4. Intreprinde o espeditiune in Europa 6. Mórtea sa 7.
- Solomon regele Iudeiloru*, se díce ca elu a fostu primulu rege in Georgi'a, si ca l-a botezatu insusi parintele seu 290.
- Soncure Doganu*, unulu din fiii lui Solimanu Siah, etimologi'a cuventului Soncure 9.
- Sontium*, fluviu, unde Venetianii au remasu batuti 159,
- Sophi Mehemedu Pasia*, merge cu armat'a pentru a liberà Bud'a de sub asediulu Germaniloru; accesti-a audíndu de apropiarea lui Solimanu, se retragu, dar multi din ei au fostu parte omoriti parte prinsi 298. 299.
- Sophi'a* sor'a Tiarului Petru I. chiama inderetu pe príncipele Basilio Gallicin, care facea resboiu in Crime'a 555
- Sophi'a*, capital'a Bulgariei, cucerita prin Muradu II. 117.
- Sophia Sta*, templulu din Constantinopole, reparatu prin Selimu II. 334.
- Soravna*, cetate memorabila pentru batai'a intre Turci-Tatari si Poloni 430. .
- Sorgudgiu*, ornamentu de capu, descrierea lui 474. O alta semnificatiune a acestui cuventu 592.
- Soroc'a*, ocupata de Poloni 628. Turcii o impressóra dar' fara effectu 653. La incheierea pazei se lasa in manile Turciloru 738.
- Sozopole*, locul unde s'a refugiatu Maurocordutu 595.
- Spahii*, séu Sipahii din Constantinopole se revólta de doue-ori un'a dupa alta 388. 389. Unde-si primescu ei soldulu 585.
- Spandoniu*, filosofu 136.
- Spanioli*, ce nume de batjocura le dau Turcii 340.
- Spinalonga*, cetate in insul'a Candi'a 650.
- Spiritulu* lui Mahomedu, ce tienu Turcii despre elu 108.
- Stahrenberg* (conte de), se apera contra Turciloru la Nissa 619.
- Stamatellu*, confidentu alu lui George Kiemielnisky, duce scrisóra a-cestui-a la Casaci pentru a-i face se remana fideli Portiei; dar' fu reu priimitu de Casaci. 444.

- Stanca*, fi'a lui Constantin Brancovanu. maritata dupa Radu , fiulu lui Ilie principe Moldaviei 627.
- Standardu* ca semnu de maiorenitate 355.
- Stanislav*, regele Poloniei, mergerea sa in Turci'a 776. Refugiulu seu la Turci 780.
- Stefanesci*, in Moldavia la Prutu 215.
- Stefanu*, domnu Moldaviei, faptele lui 62. bate pa Turci 158. Cuventulu seu din urma catra fiulu seu 272.
- Stefanu celu tineru*, fiu naturalu alu lui Bogdanu 296.
- Stindardu*, vedi Standardu 355.
- Strasoldo*, generalu venetianu, supune cetatile Venizze si Seromero ; apoi bate pe Turcii de sub comand'a lui Seffer Aga 510.
- Streliti*, militia incetata sub Petru celu mare 606.
- Strigoniu*, cetate in Ungaria 477.
- Subashi*, ce functiune are 232.
- Suda*, cetate in insul'a Candi'a 650.
- Sudek*, cetate ocupata prin Mehemedu begu 224.
- Sucéva*, notitia despre acésta cetate 274. Casacii se 'ncerca a o cuprinde 440. Regele Poloniei o ocupa nefindu aperata de nici-o garnisona 544.
- Sugari* cetate cucerita prin Mehemedu Begu 224
- Suleimanie*, moschee edificata prin Solimanu ; descriptiunea ei 314.
- Sul'a*, cetate in Bosni'a. atacata de crestini, dar liberata prin Turci 290.
- Sulsu seu Tult*, specie de moneta, face a trei'a parte dintr'unu leu 479.
- Saltanu*, derivatiunea si intrebuintiarea acestui titlu 14. Pentru ce pasia din Egiptu porta titlulu de Sultanu 475
- Sultanu Sieitan* Sultanden Sieitanden ce insemneza acésta dicere 661.
- Sulu Monastir*, monasteriu apatosu 140
- Sumbulu Aga*, cade in lupt'a cu galerele de Malta mergandu spre Egiptu; de aci turcii impressora Creta appertinenta Venetianiloru 384.
- Sunnet*, explicatiunea acestui cuventu 164.
- Sunni*, nume distinctivu intre Turci si Persiani ; explicatiunea cuventului 214—217.
- Suosthi*, unu satu ; din ce motivu i s'a datu acestu nume 247.
- Svanietiu*, ocupatu prin Turci 406.
- Suvar Shah*, satrapu persianu, tatalu lui Alibegu 219. Cercassianii ilu omora intr'un modu forte crudelu 240.
- Suvar Sheh Ogli* , principe de Marash, se revolta in contra lui Solimanu; Ferhadu Pasia ilu prinde dimpreuna cu duoi fii ai sei, si-i ucide la momentu 256 257.

T.

- Tabaculu* (tutunulu) este interdîsu sub pedêpsa cu mórte 377.
- Tabella comparativa* între ani Hegirei si anii de la Christu 40 în prefatiune.
- Tabella* despre lunile Hegirei în comparatiune cu lunile solari 10 în pref.
- Tabilchana*, *Tabulchana* sêu *Tubulchana*, musica campestra 13. Ce în semnêza dêca ea tace 647.
- Tabli Alem*, ce însemnêza; se da acêsta numire guvernatorilor de provincie 13.
- Tacere profunda*, ce domnesce în curtea ottomana 322.
- Taganorocu*, cetate fortificata prin Petru I. Tiarul Rusiei 742.
- Tagiut-Tavarich*, cea mai esacta istoria despre Turci 13 în prefatiune
- Tahir*, tatalu lui Abdulah, guvernatore în Egiptu 382.
- Tahrin Begu*, provôca resboiu terribile între Temurlenki si Baiazetu I 72.
- Tailasi Despotulu*, în socià pe Mahomedu IV. în placerile sale si la venatu 494.
- Taiphali'a*, ruinele acestei cetati 158. 274.
- Tamasiescu*, soldatu moldoveanu, notitia despre elu 630.
- Tamerlan*, vedi Temurlenki.
- Tanagoru* sêu *Taganoru*, portu construitu prin Petru I Tiarul Rusiei 784.
- Tarachi*, cetate, se suppose ottomanilor 23.
- Taracliborli*, cetate în Asi'a, Baiazetu I, pune garnisóna 65.
- Targanu*, luptatoriu renumitu; Orchanu a edificatu unu castelu si l'a numitu Targanu în onórea bravului soldatu si comandante 20.
- Tarsus*, cetate în Asi'a, cucerita prin Baiazetu II, 178.
- Tastci Oglî Sinik Mehemedu*, invêti'a musica dela princip. Dem. Cantemiru 216.
- Tatalu maciuceloru*, pentru ce s'a numitu Selimu I asià, 206.
- Tatar-Bazargicu*, cetate în Traci'a 448.
- Tatar-hisari*, castelul Tatariloru 301.
- Tatarii*, cumu conserva ei memori'a nobilitatii loru 186. Unu exemplu de infidelitatea si astuti'a loru 215 Admirabila cunoscintia a loru topografica 281. Invasiunea loru în Russi'a 329. Ce nume de batjocura le dau Turcii 340. I batu Polonii 430. Apoi Rusii 445. Nevala loru asupr'a Moldoveniloru 493. Secretulu loru de a intoxic'a locurile si riurile 543. Persecuta pe Poloni în Moldavi'a 629. Germanii-i

- batu de-i stingu 664. Devastéza Poloni'a 681. O proba despre diba-
ci'a si iutímea loru 697.
- Tatarii*, crimeani si oguzani 5.
- Tatarii*, lipcani 434. 436.
- Tatarii*, nigaiani 326.
- Tatarii*, patigoriani 179.
- Tatlu*, séu *Datlu Ghiuni*., nume ce se da dílei Joi 584.
- Taushanlic*, cetate data de Ghermianu Ogli cá dote ficei sale maritata
dupa Baiazetu I. 54.
- Tauris*, cetate principale in Azerbégianu (Persi'a) 6.
- Tavil*, capu de rebelli in Asi'a 356.
- Taxa*, pe Giamie, Moshee, si pe tóte casele in Constantinopole 549.
- Teccurbungari*, cetate, se suppose Ottomaniloru 23.
- Teebeden*, de la *ebedi*, o speție de feudatari 476.
- Tekkíe*, provincia in Asi'a mica 111.
- Tekkieli Chanu*, renumitu generalu persianu cade in batai'a cu Tur-
cii 214.
- Tekkielu Mehemedu Chanu*, renumitu generalu persianu , guvernatore
de Bagdadu, se retrage din cetate la apropiarea lui Solimanu I., si
merge mai afundu in Persi'a. Elu a sciutu se corrumpa si pe vezirulu
si pe deftedariulu lui Solimanu 286. 287.
- Tekkiur*, explicatiune 68. 282.
- Tekkiurdaghi*, ce localitate este 595.
- Tekkiurdaghi Mustafa Pasia*, mare veziru 587. Notitia despre elu 595.
Este destituitu si deportatu la Malgara 607.
- Tekkiur Moldaviei*, ce insemnéza 158.
- Telaveli Coranu*, lectur'a Coranului la morti 176. 317.
- Telchisiu*, raportu, scrisóre 644. De aci Telchistci, oficialu care pórtá
telchisiulu de la o persóna la alta 644.
- Telicham*, cetate in Slavoni'a, ocupata prin Germani 553.
- Temisióra* ocupata prin Solimanu I. 305. Canalisarea riului Bega 621.
Turcii vinu intr'adjutoriu Temisiórei 622. Gérmánii o impressóra 686.
La incheierea armistitiului se lasa Turciloru 737.
- Templulu* dieului necunoscutu 557.
- Temurlenki* séu *Tamerlan*, notitia despre elu și despre memorabilele
sale fapte ; invasiunea sa in Asi'a 70. Marinimositatea sa catra im-
peratulul grécescu 71. Scrisórea sa catra Soliman Celebi 78. Purta-
rea sa marinimósa fație cu Musa Celebi 79.
- Tenedos*, insula reocupata de Turci 389.
- Teokeoli* (Tököli), scurta istoria despre elu 455. Cuceririle sale in Un-
gari'a 460. Turcii ilu proclama rege alu Ungariei 461. Opiniunea sa

este a nu impressorá Vienn'a 465. Cine è caus'a arestarei sale 465. Pentru ce erá in contra impressorarei Viennei 473. Ilu batu Germanii la Eperies 506. Este trimisu legatu in ferra la Constantinopole. 514. Se restitue in dignitatea sa de mai nainte 527. Soci'a sa cade in man'a Germaniloru la Muncaciu 589. Turcii ilu facu principe Transilvaniei 624. Alungatu din Transilvani'a fuge in Turci'a 628. Insoçiesce pe Sultanulu in campania 686. 693. Prada castrele turcesci 715.

Tergimanu, dragomanu, interprete 395. 403.

Tergoviste, urbe in tier'a romanésca 592.

Termes, cetate in Thessali'a 394.

Terschane Emini, ce functiune are 211.

Teshrifatci, capu de cabinetu, séu directoru de cancellaria 210.

Teskiera, ce insemnéza 726.

Teskieredgi, ce sunt acesti-a 260.

Thebanu (Thebes) cetate in Morea ; in muntii de pre langa acésta cetate s'au retrasu Turcii dinaintea Venetianilor comandati de Morosini 557.

Theodora, fic'a lui Ion Cantacuzenu, imperatulu Constantinopolei, so-ci'a lui Orhanu imperatu alu Turciloru. Nicephoru Gregoras , falsu o numesce Maria 29.

Theodoru Lascaris, domnu Andrianopolei, ilu suppune Mahomedu II. 148.

Thesaurulu, principelui Moldaviei, predatu si jefuitu 297.

Thesaurulu publicu, la Turcii se imparte in esternu si internu 245.

Thesaloni'a séu Selanicu , cucerita de Baiazetu I. 65. Apoi de Muradu II. 114.

Teutulu Logotheta, vedi Logotheta.

Tiarulu Russiei, scrisórea sa catra Mahomedu IV. 447 Eroiculu seu respunsu catra Achmedu III. 793.

Tibris (Tigris) séu *Tauris*, odiuora capital'a imperiului persianu 188. Selimu I. o ocupa 216. Notitia despre acésta cetate 286. Muradu III o cuceresce 344. Si taie prin sabia pe toti locuitorii de acolo 345.

Tiflis, cetate in Armeni'a, ocupata prin Muradu III. 341.

Tigru, turcesce Shat, fluviu 224.

Timari, fondatori imperiului ottomanu 476.

Timon, medicu, despre care se dice ca ar fi inveninatu pre Grigorie Ghica, domnu tierei romanesci 419.

Timusiu vedi Kiemielniski.

Tine séu *Tinos*, insula in Archipelagu, Turcii se încérca a o cuprinde, dar' sunt alungati 725

- Tiralu*, castellu aprópe de Tibiscu (Tisa), cuceritu de Germani 596.
- Tiriaki*, prin o inventiune improvisata isi scapa vieti'a 377.
- Tirudge*, cetate ocupata prin Solimanu I 256.
- Tisa* (Tibiscu) fluviu in Ungari'a, Germanii fortifica tiermurii la Titelu 694. Sultanulu Mustafa II. comanda a se face podu preste Tisa, si trece preste elu cu mare frica 704. Alte notite despre acestu fluviu 707. 738.
- Titelu*, cetate asupr'a Tisei, cucerita prin Solimanu I. 263. O impresóra Turcii, dar' fara succesu 666. In urma Mustafa II o ocupa, si-i dirima fortificatiunile 679.
- Titulaturele*, cele mai usitate la Pórta otomana 1.
- Tocadu*, cetate in Asi'a, ocupata prin Baiazetu I. 64.
- Tocai*, urbe in Ungaria, ocupata prin Germani de la rebellii unguri 513
- Tocmak*, generalu persianu, etimologi'a cuventului 340.
- Toigunu Pasia*, beglerbegu de Buda, ocupa de la crestini trei cetati 312. 313.
- Tolstoi Petru*, ambasadorulu Tiarului nu capeta chilat 229. La întervinirea sa se confirma articii de pace 780. Vezirulu ilu inchide in carcerile de la siepte-turnuri 786.
- Tomiris*, regin'a Schitiei, amagesce pe Cyrus regele Persiei 184.
- Topal Ibrahim Aga*, tradatoriulu lui Daltabanu Mustafa Pasia 721. 724 746.
- Topchane Nasiri*, ce functiune are 211.
- Top-capu*. o pórta, etimologi'a acestu cuventui 197.
- Toptci-Bashi*, ce functiune are 678.
- Topus*, maciuca scurta in cap-tu cu nodu 22.
- Torquatu*, cadiut-a elu in lupta, séu a cadiutu prinsu 185.
- Toscopakannu*, mare maiestru de a trage cu sagét'a séu cu arculu 379.
- Tosia*, cetate ocupata prin Muradu I. 97.
- Tractatu de armistitiu*, intre Mustafa II. de o parte, si intre Germani, Tiaru, Poloni si Venetiaui de alta parte 737. 738.
- Tractatulu de pace*, intre Turci si Poloni 432—436.
- Traianu imperatu*, ruinele unui podu construitu prin elu 98. O cetate fundata de elu 274. Ruinele unei pórta vechia, opera a lui Traianu 617.
- Transilvani'a*, cucerita prin Turci, si Michael Apafi instituitu principe 390. Germanii o cucerescu in mai multe parti 553. 554. Cérta penfru ea cu Tuccii 623. 628. Prin pacea de la Carlovitiu se lasa lui Leopoldu imperatu 737.
- Trapesonda* séu Trebisonda, occupata prin Turci 148.
- Trevisano Benedictu*, delegatu venetianu la Turci 159.
- Tribalii*, ce poporu sunt acesti a 57.

- Tributu in persóne*, de la sclavii captivi si de la crestini 50 *In bani* de la toti cari nu se tienu de legea mahomedana 613.
- Tripolis*, cetate. resiedinți'a unui Pasia-Guvernatore 685.
- Trubeskoi*, feldmarsialu rusescu, da pe fia sa in casatoria dupa principele Dem. Cantemiru 802.
- Tugra*, se chiama subscriptiunea Sultanului 231.
- Tugu*, semnificatiunea cuventului 404.
- Tula*, o cetate in Russia 330.
- Tulcia*, urbe in. Moldavi'a 406.
- Tult*, a treia parte dintr'unu leu 479.
- Tumanbai*, rege cercasianu in Egiptu 236 Este estradatu lui Selimu I. 238. Care lasa apoi de-lu spendiura 239.
- Tunez*, Tremisi'a, cucerita prin Selimu I. 329.
- Tunge*, fluviu la Adrianopole 177.
- Tunis*, Spaniolii o surprindu, o ocupa si taia pe toti musulmanii de acolo 335. Turcii o reocupa prin asaltu, si nu crutia nici-unu sufletu crestinu, ci pe toti i ucidu 336.
- Turali*, galbeni de auru turcesci 777. 778.
- Turban* (Dulben), originea acestui cuventu 129.
- Turbc*, esplicatiunea cuventului 146. Vedi Kuble la pag. 59.
- Turcescu ordinu*, la destituirea unui Pasia 717.
- Turcii*, la ce atribue ei succesele armelor lor 10. Cine are la ei dreptu de a bate moneda 13. O proba de crudelitatea lor 39. Rugatiunile lor 46. Credinti'a lor ca la diu'a din urma Dumnedieu , va judeca si pe animale 47. Santii ale caroru precepte le urméza 48. Opiniunea lor despre profetie si miracule 50. Credinti'a lor in predestinatiune 55. Pentru ce-si ingrópa mortii cu atáta graba 57. Ce tienu ei despre nobilitate 58. 453. Care pedépsa cu mórte o tienu mai onorabila 58. Monumentele lor la morminte 59. 146. Candu au construitu ei vase de resbellu mai ántáiu 75. Cádi betívi numera ei intre Sultanii lor 81. Si cádi dedati la vitiuri de desfrenari 84. Ce tienu ei despre omorurile comisse de Sultanii lor 94. In ce casu potu se ucidá pe captivi 96. Esemples despre acést'a 281. 486. Cum saluta ei pe crestini 102. Cari resbóie le tienu de legitime 107. Doctrina lor despre invocarea santilor 108. 177. 232. Ei credu ca Papa de la Rom'a è nemuritoriu 120. Desteritatea lor in a trage cu arculu séu cu sagét'a 123. Ordinile Sultanilor le considera cá purcesse de la Dumnedieu 172. Pentru ce tienu ei sciinti'a legilor de cea mai insemnata 176. Ur'a lor contra Persianilor 189—192 Oblegamentulu de a cerceta pe parinti 194 Ce tienu ei despre rugatiuni 195. Ei tienu pe Sultanii lor de infallibili 196. Si de santi

349. Inclinațiunea lor la rescolari 197. Tienu foarte multu la visuri 200. Ei credu ca mergându la bataia, trebue ca tot-dea-una ei se încépa ataculu 211. 212. Mai credu anca, ca nu è permis a detiené sclavu pe unu Sunni 214. Sciinti'a lor in musica 217. Respectulu mare ce-lu au catra unu Chatisierifu alu Sultanului 231. 232. Cumu numera ei dilele lunelor 236. 237. Ce credu despre remuneratiunea fapteloru bune 247. Legea lor in casulu candu un faptuitoriu de crima nu è cunoscutu 267. Infidelitatea lor proverbiala 268. 269. 299. 300. Cum respecta ei pe preotii lor 269. 758. Cumu nu observa conditiunile de capitulatiune 271. Propusulu lor resolutu in bataia 285. Credu in fassiunile muribundiloru 287. Sunt maiestri in artea de a se preface 288. Ordinea lor in bataia 302. Pentru ce nu incepu resbellu innainte de a insciintia pe inimicu 308. Disputa intre ei pentru espressiunea: Dumniedieu à tôte lumile! 316. Cumu gelescu ei pe imperatii lor 322. La ce atribuescu ei perderile lor in bataia 330. Cumu indivinėza ei prin Coranu 332. Ce nume batjocoritoriu dau ei la tôte popórele 340. Cumu vorbescu despre mórtea Sultaniloru lor 349. Ce supranume dau la generalii lor 356. Candu incepu si candu termina ei campaniele bellice 372. Espressiuni pompóse ce intrebuintiéza ei fație cu delegatii crestini 390. Ei nu esprimu niciodata numele crestineloru fara a adaoge si unu epitetu botjocoritoriu 396. 397. Astuti'a lor a pune tributulu 415. Resimtiulu lor contra Sultaniloru, cari nu se sciu modera in placerile de venatu 428. 429. Scrupulositatea lor de a observá onorurile curtiei 431. Ce nume le mai place 450. Pentru ce nu se aplica la meserii 453. Ce motivu le este de adjunsu pentru a declara resbellu 457. Credinti'a lor superstitiósă in presemne 462. Dispositiunile lor pentru a avé provisiune in resbellu 479. De câte-ori mergu ei la atacu in un'a si aceeasi lupta 488. Ce póte face la ei banulu 542. Cumu judeca ei pe Sultani din primul faptu la suirea lor pe tronu 581. Si pe veziri dupa primirea veziratului 768. Tienu multu la astrologi 602—604. Modulu de a cunósce virilitatea unei persóne 615. Datin'a lor de a batjocori pe betrani 634. Cumu se tiene penitentia la ei 637. Cumu celebréza victorie'e asupr'a inimicului 655. Tierile de nuou cucerite le confisca pentru statu 668. Ce regula este de a se observa cu ei in bataia 488. 710. Mare miseria dupa batai'a de la Zenta 714. Murrulu lor in contra lui Mustafa II. 740 A sta de-a stanga este mai onorabilu decâtu a sta de-a drépt'a 747. Ei nu pré pórtă nume de familia 753. Mergu la Adrianopole 754. Destituiescu pe Sultanulu Mustafa II. 761.

Turcomanii, nu sunt de a se confunda cu Turcii 17, in prefatiune.

Turculetiu, colonelu moldovanu, care a servitu de calauzu regelui So-bieski, spre a poté fugi in tiér'a sa 545.
Turgadu, provincia vecina cu Varsacu 170.
Tursonbegu, se suppone imperiului ottomanu 33. Se nasce cérta intre elu si între fratele seu Hagilbegu, in care Tursonbeg remane mortu 34.
Tyriilos, vedi Ciorlu.

U.

Uerani'a, espusa incursuniloru Casaciloru 442. Turcii offeru Poloni-loru acésta Provincia, déca voru renuncia la allianti'a cu imperatulu Leopoldu 654 Prin pacea de la Carlovitiu se lasa Poloniloru 738.
Urfen seu *Urfen*, justu; dinstinctiune între Urfen si Sherranu dupa Coranu 614.
Uescuf seu *Iscuf*, o speție de coifu la Turci 55.
Uivaru, ilu ocupa Turcii 389. Germanii ilu impressóra 477 Si 'n urma ilu ocupa 512.
Uladislau, vedi Vladislau.
Ulemalii seu *Ulemii*, notitia despre ei 456. Se revolta in contra lui Ma-homedu IV. 547 548. Se oppunu rebelliunei escitata chiar de ei in contra lui Solimanu II. 585.
Ulledinu Petru, se da in partea lui Mustafa falsulu 99.
Ulubad, cetate in Asi'a se suppone lui Orchanu 33. Mustafa falsulu isi concentréza aici armat'a 110.
Ulufe, solda lunara, precumu *Kiste* solda tiilunara, si *Nosaca* solda de di 559.
Ummie, familia princiaria 382.
Umrú, principe saracenu, acest'a si successorii sei au domnitu in Creta 80 de ani 383.
Unna, fluviu, se vérsa in Sava 736.
Ungurii, i batu Turcii la Semendri'a 86. Apoi la Varna 121—124. Mai apoi la Cossova 127. Si apoi la Mohaciu etc. 263. Isi perasescu pos-turile cu rusine 471.
Urana, ocupata prin Venetiani 509.
Urfa, cetate in Asia, unde in apropiare locuiescu Kara Emidii 219.
Ussunhasan seu *Hasan Lungul*. rege Capodociei, primesce in statele sale pe Kiril-Achmedu, pentru aceea Mahomedu II ilu ataca si-i sfarma tóta armat'a 148. Primesce pe principele Isaacu Beg la sine 152. Tramite pe generalulu seu Iusufce Beg a devasta tierile tur-

cesci ; dar armat'a sa remane batuta ; elu insusi abia scapa cu fug'a 153 155. Elu face nuóe incercari, dar' fara succesu 159. 160.
Usturgunu-Beligradu, Strigoniú, si
Usturni-Beligradu, Alba-regale, amenduóe cetati in Ungari'a, cucerite prin Solimanu I. 301.
Uveis Pasia è tramisu de fratele seu Mehemedu Begu, principe de Diarbekir, ca ambassadoru la Selimu I., de unde s'a rentorsu incarcatu de onoruri si daruri pentrn fratele seu Mehemedu Begu 224.

V.

Vaissul, explicatiune, vedi Mímber 167.
Valak Ogli, principe Serbiei 117. 118.
Valcovar, cetate in Slavoni'a, ocupata prin Germani 553.
Valea-Strimba, unu satu langa Prutu 541.
Valida Sultana, mam'a Sultanului, ce nume da filoru sei 450. Notitia despre ea si despre veniturile ei 457. 458.
Valier, bate pe Turci in Dalmati'a 522.
Vallis, è tramisu de Caraffa se ocupe Tiralul, castelu in apropiere de Tisa 596
Vallona, ocupata de Venetiani 631. Si reocupata de Turcii 632.
Valpo, fortareti'a in Slavoni'a, cucerita de Germani 552.
Vanli Effendi, disputa innaintea Vezirului asupra religiunei cu Panaiotu ; dar' remane invinsu si elu de necasu cere morte lui Panaiotu de la Sultanulu ; acest'a inse refusa 401.
Vanu, cetate la confiniile Persiei, o cuceresce Solimanu I 285. 303. Persianii o impressóra, dar' Turcii o elibera 370. In urmă o recuce-rescu Persianii 373.
Varadinu, cetate ocupata de Turci 389. Germanii o impresóra 648. Si in urma o ocupa 653
Varna, memorabila bataia intre Selimu si tatalu seu Baiazetu ; apoi intre Muradu II. si regele Ungariei Vladislau 121—124 Aici scapa Selimu II. 195.
Varsak, Paflagoni'a, ocupata prin Mahomedu II. 155. Notitia despre ea 170. Baiazetu II. bate pe rebellii de acolo 184.
Vasaëus, istoricu citatu 230. in not'a 40.
Vasluiu, urbe in Moldavi'a 63.
Vatinu, in Uugaria, ocupatu de Germani 504.
Vekil, administratorulu in timpu de vacantia a veziratului 744.
Venatori romani, in aপরarea cetatei Némtiu 544.

Venetianii, sunt batuti langa fluviulu Sontiu 159. Ce numire de batjocura le dau Turcii 340. 683. Ei dau o flota lui Alexiu pentru a ocupa Constantinopolea 383. Motivu de frangerea pazei intre ei si intre Turci 500. Progressulu armeloru loru pemare si uscatu 509. 521. 522. Alte successe ale loru contra Turciloru 545. 555. 556. Déca ei sunt caus'a nimicirei templului dedicatu dieului incognitu 557. Déca merita ei a se assemena cu Erostratu 558. Alte progresse de arme ale loru 598. 606. 630. 631. Successe dubioze ale armeloru loru 654. 655. 664. Incepu a se bate mai multu prin astutia decatu prin puterea armeloru 649. Ocupa cetatea Chios 666. Pe mare le merge reu 682—684. Invingu la Argos 685. Dar' sunt batuti la Dulcigno 689. Alte incercari ale loru 724—735. Léga armistitiu cu Turcii 738.

Vergora, in Dalmati'a prin pazea de la Carlovitiu se lasa Venetianiloru 739.

Versu persicu, improvisatu de Mahomedu II. 141.

Versu turcescu, pe mormentulu lui Solimanu Shah 8. Pe mormentulu lui Eiub 145. In memori'a lui Selimu I. 241. De Baiazetu la trecerea preste unu podu 247. Pe mormentulu lui Selimu I. 249. De unu poetu la amant'a sa 318. De poetulu Hudai pe podulu lui Selimu II. 325. De Misri Effendi in traductiune 636. De unu preotu grecu asupr'a mortiei unui Mufti 759. 760.

Vertica, in Dalmati'a prin pazea de la Carlovitiu se lasa Venetianiloru 739.

Vêrfulu degeteloru, frasa turcésca 212.

Veterani, comandante germanu, bate pe Turci 534. In urma ilu batu Turcii 678—680.

Vêtr'a trebue stêrsa, frasa turcésca 316.

Veziratulul vacantu patru-dieci de dile 744.

Veziru, explicatiunea cuventului 45. La ordinulu Sultanului trebue se se supuna mortiei 173. Câtu pôte se fia venitul lui pe unu anu 211. Auctoritatea lui 286. Cum trece dignitatea de Veziru de la tata la fiu, si la nepotu 389 390. Apucaturele Veziriloru de a se sustiené in postu 523. Cum siede in divanu 583. Pentru ce se da putere atâtu de mare Vezirului 586. Ce se face candu Veziratulul è vacantu 744. Solemnitatea ce se observa candu Mufti i face visit'a 747.

Vidinulu, ilu ocupa Germanii 604. Dar' se retragu la apropiarea lui Kioprili, si-lu lasa acestui-a 620.

Vienn'a, o impressôra, Solimanu I. 276 Care in urma redica obsidiunea 280. O impressôra apoi Mahomedu IV. 474. Contele Starenberg este insarcinatu cu aপরarea ei 478. Era o lipsa simitôria de provisiun

- in castrele turcesci 479—481. Ion Sobieski vine într'ajutoriu la cetate, alunga pe Turci si elibera cetatea 487—489.
- Vilhelm III*, regele Angliei, tramite unu delegatu la curtea ottomana pentru a midiloci pacea 645
- Vinarsu*, unu mare iubitoriu de beutur'a acést'a 636.
- Vindecarea* de ruptura (hernies) cum o practica Albanesii 292 293.
- Vinerea*, este la Turci aceea ce este Sambat'a la Evrei. si ceea ce este Duminec'a la Crestini 46.
- Virilitatea*, ce modu au Turcii de a cunósce candu o persóna a ajunsu in stadiulu virilitatii 615.
- Virovitiulu*, cetate in Slavonia, cucerita prin Germani 505.
- Visegradu*, Germanii 'lu impresóra si in cate-va zile ilu si ocupa 503
Turcii din partea loru anca ilu impresóra, si-lu reocupa 511. Garnison'a turcésca se retrage 513.
- Visuri*, ce tienu Turcii despre visu 200.
- Vitiuri*, desfrenate ale unoru imperati ai Turciloru 84.
- Vladislau*, regele Ungariei, primesce la sine pe Valak Ogi, principe Serbiei, despoiatu de statele sale prin Muradu II, 118. Primesce o scrisóre de la Caramanu Ogi, prin care ilu invita a face resbellu lui Muradu II, 120. Vladislau facuse pace cu Muradu, si o intarise cu juramentu, ceea ce-lu impedeacă a urma consiliulu lui Caramanu; dar Papa ilu deslêga de la juramentu, si merge contra Sultanului 120. 121. Se incinge lupt'a la Varna, si Vladislau ca te mortu 121—123.
- Vladislau Posthum*, regele Ungariei, fiulu imperatulu Albertu, vulneratu si mortu in batai'a cu Mahomedu II. 146 147. Fiia sa Anna a fostu maritata dupa Ferdinandu I, imperatu 298.
- Voia libera*, ce credu Turcii despre acést'a 174.
- Voivodu*, explicatiunea acestui cuventu 282.
- Volga*. (Essel), fluviu; incercarea lui Selimu II, de-alu uni cu fluviulu Donu 325.
- Voroneschi*, portu unde Tiarul isi tienea o parte din flota 742.
- Vornicini*, plenipotentiarulu Tiarului Petru I. la incheiaraa tractatulu de pace in Carlovitiu 736.
- Vustrovu*, fluviu in Ucrani'a, nu departe de acestu fluviu este *Nisna*, locu insemnatu de comerci 445.

Z.

- Zagara*, cetate in Asi'a mica, cucerita prin Turci 54. Notitia despre ea.
- Mustafa falsulu* o devastéza 99.

Zante, vedi *Gianta*.

Zapolia Ion, rege Ungariei, Ferdinandu i declara resbellu, si ocupa cetatea Buda 268. 269. Móre, si lasa pe fiulu seu Stefanu sub tutel'a lui Solimanu I. 298.

Zarnata, cetate, Mainotii batu pe Turci si o ocupa 522.

Zecli (Sicosiu?) cetate, Germanii-i derima fortificatiunile 550.

Zeinel seu *Seinel chanu*, in numele regelui Persiei guvernatore provinciei d'Arak 369

Zengi, ce poporu sunt acesti-a 294.

Zenta, castelu la tiermurii Tisei 703 Memorabilu pentru terribil'a bataia intre Turci si Germani 706—711.

Zerbak seu *Serbak*, cetate ocupata prin Mehemedu Begu 224.

Zerin Ogli, vedi *Serin Ogli*.

Zichne, cetate ocupata prin Shahin Lala 56.

Zil, specie de discuri de arama, de aci *Zildzani*, cari canta in zilu 13.

Zing, cetate in Dalmati'a, impresorata de Valier, dar liberata prin Turci 522. Cornaro o ocupa prin assaltu, si trece tota garnisóna prin sabia 547.

Zoroastru, institue cultulu de focu la Persiani 6.

Zuffa, cetate ocupata prin Solimanu Pasia de la Venetiani 655.

Zulcadiru seu *Sulcadiru*, satrapu persianu, tatalu lui Olaidevletu 219.

Zulcadiru seu *Julxadir*, provincia in Asi'a 264.

Zulficar Effendi, notitia despre elu; è tramisu cá delegatu la imperatulu Leopoldu 591. Sosesce in Vien'a si incepe negociatiunile de pace 604. Se întorce acasa la Constantinople, 652.

Zurna, fluiera, de aci *Zurnaieni* cantatori in fluiera 13

IMPERATII TURCILORU.

A.

DELA OSMANU I. FUNDATORELE IMPERIULUI OTTOMANU PENE LA
ACHMEDU III 1)

I. <i>Osmanu I.</i> la anulu de la Christu	1300.
II. <i>Orchanu</i>	1326.
III. <i>Muradu I.</i>	1360.
IV. <i>Baiazetu I.</i>	1390.

INTERREGNU SUB SOLIMANU SI MUSA CELEBI.

V. <i>Mahomedu I.</i> anulu de la Christu.	1413.
VI. <i>Muradu II</i>	1422.
VII. <i>Mahomedu II</i>	1451.
VIII. <i>Baiazetu II.</i>	1481.
IX. <i>Selimu I.</i>	1512.
X. <i>Solimanu I.</i>	1520.
XI. <i>Selimu II.</i>	1566.
XII. <i>Muradu III.</i>	1575.
XIII. <i>Mahomedu III</i>	1594.
XIV. <i>Achmedu I</i>	1603.
XV. <i>Mustafa I</i> si {	1618.
XVI. <i>Osmanu II</i> {	
XVII. <i>Muradu IV</i>	1622.
XVIII. <i>Ibrahimu</i>	1639.
XIX. <i>Mahomedu IV</i>	1649.
XX. <i>Solimanu II</i>	1687.
XXI. <i>Achmedu II</i>	1690.
XXII. <i>Mustafa II</i>	1694.
XXIII. <i>Achmedu III</i>	1702.

(1) Despre cari se tractéza in acésta istoria.

B.

DUPA ACHMEDU III PÊNÊ ASTA-DI.

XXIV.	<i>Mahmudu I.</i>	anulu de la Christu, ...	1730.
XXV.	<i>Osmanu III.</i>	. . . . .	1754.
XXVI.	<i>Mustafa III.</i>	. . . . .	1757.
XXVII.	<i>Abdulu Hamidu I.</i>	. . . . .	1774.
XXVIII.	<i>Selimu III.</i>	. . . . .	1788.
XXIX.	<i>Mustafa IV.</i>	. . . . .	1807.
XXX.	<i>Mahmudu II.</i>	. . . . .	1808.
XXXI.	<i>Abdulu Medgidu.</i>	. . . . .	1839.
XXXII.	<i>Abdulu Azis.</i>	. . . . .	1861.
XXXIII.	<i>Muradu V.</i>	. . . . .	1876.
	<i>Detronatu. è anca in viêta</i>		
XXXIV.	<i>Abdulu Hamidu II.</i>	. . . . .	1876.
	<i>asta-di regnante.</i>		

Nota. De la a. 1300, candu Osmanu I. s'a facutu primulu imperatu alu Turciloru, pênê la a. 1730. sub Achmedu III, in cursu de 430. de ani au fostu 23. imperati; êr de la a. 1730. pênê asta-di 1878, in cursu de 248 de ani au fostu 11 imperati turci. Ceea ce anca este unu semnu de scadrea si în urma încetarea imperiului otomanu în Europ'a.

Tr. Rom.

ERATA

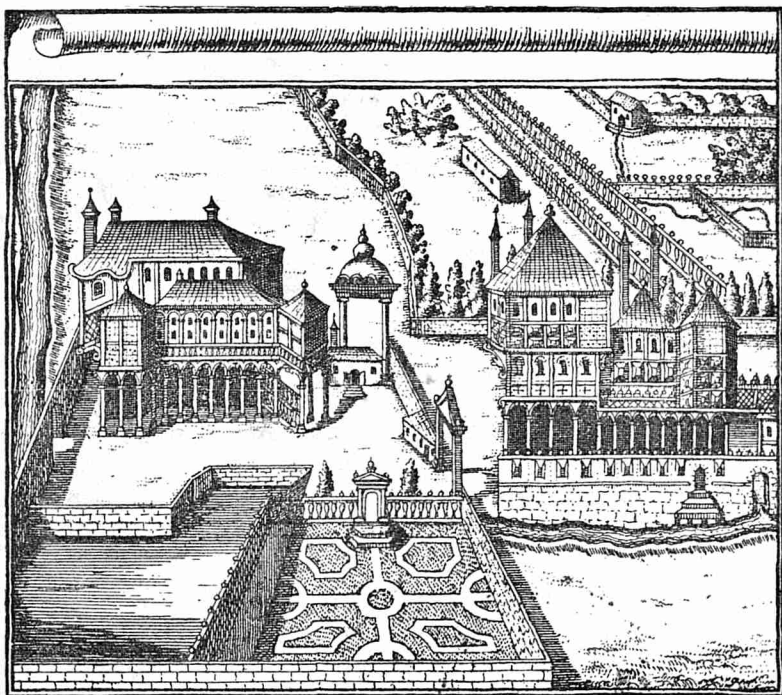
Traductiunea istoriei prezente in limb'a romana se facea de catre trductoriu in Raia-de Crisiu (Zarandu); typarirea se esecută in Bucuresci; ér' correctur'a se facea in Brasiovu; prin urmare erá aprópe imposibilu, cá se nu se stracure unele erori de typariu, mai mult sêu mai puțin vatematórie in mersulu cetirei. Ele inse, asiguramu pe onorabilii lectori, nu sunt de natura de a incurcă sêu alterá adevératulu sensu alu textului in diceri sêu constructiuni, si binevoitorii cetitori, voru poté chiar' in-sisi, cetindu cu atentiune, a le indreptá. Ceremu, cutóte acestea, indulgenti'a lectoriloru, si i rugamu se ne scuse pentru acele erori de typariu ce au trecutu fara voi'a nóstra in opulu ce prin acésta ilu punemu in veleré publicului rominu .

BUCURESCI

TIPOGRAFIA CURTIEI, PROPRIETAR, F. GÖBL

12. PASSAGIULU ROMANU 12.

Palatul Prințului Dimitrie Cantemir,
în Constantinopol.